Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

17184

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΗΤΟΙ

Ο ΒΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΣ

ΤΑΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΣ

ΕΚΤΕΝΕΣΤΕΡΟΝ ΜΕΝ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΣ ΔΕ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΑΥΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Συγγραφέντα μὲν τὸ πρῶτον

ΥΠΟ

Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΟΥ

Ἐπιθεωρηθέντα δὲ καὶ διορθωθέντα τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

Ι. ΠΡΩΤΟΔΙΚΟΥ

Καθηγητοῦ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΕΚΔΟΤΗΙ Σ. Κ. ΒΛΑΣΤΩΙ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ 14 ΟΔΟΣ ΝΙΚΗΣ 14 | ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ 63 ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ 63

1881

Υρ. 17184 Σ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀριθ. Πρωτ. 10663.
Διεκπ. 6387.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὸν Κ. Ἀναστάσιον Πολυζωίδην.

Γνόντες τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπὸ 20 λήξαντος Ὀκτωβρίου ὑμετέρας ἀναφορᾶς μετὰ τοῦ συνημμένου αὐτῇ χειρογράφου τῶν παρ' ὑμῶν συγγραφέντων Ἑλληνικῶν, τροποποιηθέντων καὶ διορθωθέντων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πρὸς κρίσιν αὐτῶν συστηθείσης ἐπιτροπῆς, ἐγκρίνομεν τὸ σύγγραμμα ὑμῶν τοῦτο, ὡς δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 9 Δεκεμβρίου 1867.

Ὁ Ὑπουργὸς
Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Β'. ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἐπειδὴ εἰς τὴν πρώτην τῶν Ἑλληνικῶν ἔκδοσιν οὐκ ὀλίγα ἁμαρτήματα εἰσεχώρησαν, τοῦ συγγραφέως κατὰ τὸν τῆς ἐκτυπώσεως χρόνον ὄντος περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου αὐτοῦ, παρεκάλεσάν με οἱ ἐκδόται νὰ ἐπιθεωρήσω τὸ μετὰ τὴν παραβολὴν πρὸς τὸ ἀρχικὸν κείμενον τυπογραφικὸν δοκίμιον τῆς δευτέρας ἐκδόσεως καὶ νὰ σημειώσω ὅσα ἦτο δυνατὸν ἄνευ μεγάλης μεταβολῆς νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Τὰ ὑπ' ἐμοῦ οὕτω πραχθέντα περί τε τὰ πράγματα καὶ τὴν λέξιν εἶναι συντόμως τάδε. Πρῶτον παρέβαλον πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ βιβλίον πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένων. Ὀλίγα τυπογραφικὰ φύλλα ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει ἔμειναν ἀπαράβλητα, ἐπειδὴ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκτιθέμενα εἶναι πάνυ σύντομα καὶ γνώριμα καὶ οὐδεμιᾶς παραβολῆς χρήζοντα. Μόνον ἐν σελ. θ' τῆς εἰσαγωγῆς καθιστῶ τὸν ἀναγνώστην προσεκτικὸν εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς καταποντισθείσης δῆθεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἠπείρου, ἥτις, ὡς λέγει ὁ συγγραφεύς, ἐκαλεῖτο κατὰ τὰς παρὰ Διοδώρῳ παραδώσεις Λυκτονία ἢ Λυκαονία. Ὁ Διόδωρος ποιεῖται λόγον ἀληθῶς ἐν 5,47 καὶ ἑξῆς περὶ παρομοίων παθημάτων νήσων τινῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀναφέρει περὶ τοιαύτης τινὸς ἠπείρου· τὸ ὄνομα μάλιστα Λυκτονία, εἶναι ἀνύπαρκτον, τὸ δὲ Λυκαονία, ὡς γνωστόν, εἶναι ὄνομα ἑτέρας χώρας. Ἐν ὅλῃ τῇ παραβολῇ ὀλίγα πράγματα εὑρέθησαν χρήζοντα διορθώσεως. Ἐν τῇ χρονολογίᾳ ὅμως τὸ βιβλίον δὲν ἦτο πανταχοῦ ἄπταιστον. Διὰ τοῦτο πολλὰς τοιαύτας διώρθωσα καὶ οὐκ ὀλίγας ἄλλας λεπτομερεστέρας προσέθηκα ἀκολουθήσας ἐν τούτῳ τοὺς γνωστοὺς χρονολογικοὺς πίνακας τοῦ Peter. Ἔπειτα ἐπεμε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λήθην ὅπως περὶ τὸ λεκτικὸν, ὅπου μάλιστα τὸ βιβλίον ἐχώλαινε, καταστῇ ὀλιγώτερον μεμπτόν. Πολλοὺς λοιπὸν τύπους λέξεων μετέβαλον, λέξεις ἐσφαλμένας διέγραψα ἢ ἀντικατέστησα, τὴν στίξιν πανταχοῦ ἐπηνώρθωσα καὶ ἐν γένει πᾶσαν δυνατὴν διόρθωσιν ἐπήνεγκον. Τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἦσαν μικρὰ παραβαλλόμενα πρὸς τὴν παντελῆ παραμόρφωσιν καὶ ἐσφαλμένην γραφὴν πλείστων κυρίων ὀνομάτων, προσώπων, πόλεων, ὀρέων, ποταμῶν κτλ. Ἡ πλημμέλεια αὕτη καθίστα τὸ ἄλλως οὐχὶ κακὸν τοῦτο βιβλίον παντελῶς ἄχρηστον. Οὕτω λόγου χάριν ὁ Δόρκις μετεβλήθη εἰς Φάρην, ὁ Ἀγύριος εἰς Ἀργύριον, ἡ νῆσος Λάδη εἰς Ἔλεον, ὁ Βόλγιος, ἀρχηγός τις τῶν Γαλατῶν, εἰς Βόλγαν, ὁ αὐτοκράτωρ Γαλλιηνὸς εἰς Γαληνὸν κτλ. Ἀλλὰ καὶ προσηγορικά τινα ἔπαθον παρομοίαν τύχην. Ἐκ τούτων ἓν μόνον ἀναφέρω· ὁ πεταλισμὸς, ὁ ἐν Σικελίᾳ δηλαδὴ ὀστρακισμὸς, ἐγένετο Πατταλισμός. Ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἠκολούθησα τὸ λεξικὸν τοῦ Pape τὸ ὕστερον ὑπὸ Benseler ἐκδοθέν. Καὶ ὅμως μὲ ὅλην τὴν προσοχὴν ἔμειναν ἐν τῷ κειμένῳ τινὰ παροράματα, ἅτινα σημειοῦνται ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου. Αὕτη ἡ ἔλλειψις εἶναι μικρὰ καὶ ἀσήμαντος παραβαλλομένη πρὸς τὰς ἄλλας τοῦ βιβλίου ἀρετάς. Διὰ τοῦτο καὶ διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ δύνανται ἀσφαλῶς καὶ ἐπωφελῶς νὰ μεταχειρίζωνται τὸ βιβλίον. Βεβαίως ἐν τρίτῃ ἐκδόσει, ἣν οἱ φιλόμουσοι ἐκδόται σκοποῦσι νὰ κάμωσι δύναται τὸ βιβλίον νὰ κατασταθῇ τελειότερον πολλαχῶς ἔτι ἀναθεωρούμενον.

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1881.

ΙΩ. ΠΡΩΤΟΔΙΚΟΣ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§. 1. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν γένει καὶ ἀξία τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.

Τα πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ σπέρματα ἐβλάστησαν ὁμολογουμένως ἐν τῇ ἀνατολῇ. Ἰνδοὶ, Βάκτριοι, Βαβυλώνιοι, Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Αἰγύπτιοι, Σῖναι καὶ ἄλλα ἐκείνης ἔθνη, πρωΐμως ἤδη τῆς βαρβάρου καταστάσεως ἀπαλλαγέντα, ἀνέπτυξαν τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ πολλὰ κρείττονος ἐξωτερικοῦ βίου στοιχεῖα καὶ μέσα ἐφεῦρον. Ἀλλὰ, εἴτε, ὑπὸ τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ δεσποτισμοῦ, τῆς ἱεροκρατίας, τῆς πολυγαμίας καὶ τῆς τρυφῆς διατελοῦντα, διεφθάρησαν ταχέως, εἴτε, ἕνεκα τῆς ἀνεπιμιξίας καὶ ἀπομονώσεώς των, ἔμειναν στάσιμα, καὶ, οἷον εἰπεῖν, νεκρά. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ὄντων αὐτῶν καταστάσει παρῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τὸ *Ἑλληνικὸν*, ὅπερ, λαχὸν θείᾳ μοίρᾳ πρὸς ἐνοίκησιν χώρας συντελεστάτης εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἐγένετο ὁ πρόδρομος καὶ ὁ προαγωγὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, ἢ μᾶλλον τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ· διότι οἱ τοὺς Ἕλληνας τὸ πάλαι ἀμέσως διαδεχθέντες Ῥωμαῖοι ἐκείνων μαθηταὶ ὑπῆρξαν. Ἀπ' ἀμφοτέρων δὲ, ἀποτελούντων ὁμοῦ τὴν οὕτω λεγομένην *κλασικὴν ἀρχαιότητα*, ἅπασαι αἱ ἐπελθοῦσαι γενεαὶ ἐφωτίσθησαν.

Ὅτι δὲ ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἡ ἀρχικὴ ἑστία, ἀφ' ἧς προῆλθεν ἡ καθαρὰ πνευματικὴ μόρφωσις, ἡ διακρίνουσα μέχρι τῆς σήμερον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἀπὸ τοῦ μὴ τοιούτου, τοῦτο ὁμολογεῖται παρὰ πάντων καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ ἐπιβεβαιοῦσιν ἀναντιῤῥήτως. Διότι πρῶτοι οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἐξόχου εὐφυΐας των, τῆς ζωηροτάτης φαντασίας των καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐγχαράτ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τειν εἰς πάντα τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀτομικότητος τὴν σφραγίδα, ἐδημιούργησαν *τέχνην* αὐθυπόστατον καὶ ἐφεῦρον ὅλους τῆς *ποιήσεως* τοὺς τύπους, ποιήσεως τοσούτῳ μᾶλλον γοητευτικῆς, ὅσῳ παρίστατο ὑπὸ τὸ ἔνδυμα γλώσσης ἁρμονικωτάτης. Αὐτοὶ πρῶτοι ἀναδείξαντες τὴν διανοητικὴν ἔρευναν πάντῃ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς αὐτογνωμοσύνης καὶ τοῦ συμφέροντος ἰδίας τινὸς ἀνθρώπων τάξεως (ὡς τῶν παρ' Ἰνδοῖς Βραχμάνων, τῶν παρ' Αἰγυπτίοις Ἱερέων, τῶν παρὰ Βαβυλωνίοις Χαλδαίων, τῶν παρὰ Μήδοις καὶ Πέρσας Μάγων κ.λ.) καὶ ἑνώσαντες μετὰ τῶν ὁρισμάτων τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως τὴν καθαρὰν τῆς ἰδέας θεωρίαν παρήγαγον εἰς φῶς τὴν *ἐπιστήμην* ἐν γένει, κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν *φιλοσοφίαν* ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ διακρίνωσιν, ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν πραγμάτων, τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ διανοουμένου πνεύματος ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ὑπαγορεύσεως· ὅθεν τὸ περίφημον Δελφικὸν ῥητὸν «*Γνῶθι σαυτὸν*» ἤγουν ἡ αὐτοσυνείδησις, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κρηπίδα ἢ τὴν θεμέλιον τῆς φιλοσοφίας ἀρχήν, ἐν Ἑλλάδι κατὰ πρῶτον ἐγένετο πρόβλημα καὶ ἔλαβε τὴν λύσιν του· διότι κατὰ τὸν ἀλληγορικὸν μῦθον τὸ τεράστιον ἐκεῖνο Αἰγύπτιον Ὄν, ἡ *Σφίγξ*, ἐνταῦθα μετὰ τοῦ αἰνίγματός του ἐνεφανίσθη. Ἐνταῦθα τὸ αἴνιγμα ἐλύθη καὶ μετὰ τῆς λύσεως, ἤτοι *τῆς γνώσεως* τοῦ *ἀνθρώπου*, ἡ Σφίγξ ἔπεσε κατὰ πετρῶν.

Τέλος πάντων ἐν Ἑλλάδι πρὸ πάσης ἄλλης χώρας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων κατηρτίσθη καὶ ἤκμασεν ἀληθὴς *πολιτικὸς βίος*· διότι ἐνταῦθα πρώτιστα οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι εὐτύχησαν νὰ ἔχωσι πλήρες δικαίωμα μετοχῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐνταῦθα πρώτιστα, ἡ φωνὴ τῆς ὁλομελείας ὑψώθη εἰς κοινὴν γνώμην καὶ κατέστη δυνατὴ, συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς διανοητικῆς μορφώσεως, ἡ ἀνάπτυξις τῆς πολιτείας. Τούτου δ' ἕνεκα οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν καὶ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχαίοις χρόνοις ἔθνος, ὅπερ ἐδυνήθη νὰ εἰσαγάγῃ καὶ διατηρήσῃ παρ' ἑαυτῷ *κοινοβουλευτικὸν* πολίτευμα, ἐν ᾧ μόνῳ ἀναδείκνυται ἡ ἀξία τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ ταῦτα ἄρα τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος φέρει εὐλόγως τὰ πρωτεῖα μεταξὺ πάντων τῶν ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος ἐθνῶν. Ἕκαστον τούτων ἔσχε τὸν προορισμόν του ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ· ὁ προορισμὸς ὅμως ἐκείνου ὑπῆρξεν ὁ κάλλιστος καὶ μέγιστος· δὲν προήχθη, ὡς τὸ Ῥωμαϊκὸν, διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων εἰς λαμπρὰν κοσμοκρατίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως, μεταδούσης ῥυθμὸν καὶ κόσμον εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, κατέστη *δύναμις*, ἥτις αἰῶνας πολλοὺς, ὑπὲρ τὰς δύο χιλιετηρίδας, διατηρεῖ τὴν ἐνεργητικὴν αὐτῆς ἐπιρροήν. Ἡ Ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατία, συνεχομένη μετὰ τοῦ χρόνου καὶ τόπου, ἀπώλετο· ἡ δὲ πνευματοκρατία τῆς Ἑλλάδος, μὴ περιοριζομένη ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται κατὰ τὴν ἰδέαν αἰωνίως· ἄλλως τε καὶ ἡ Ἑλλὰς δύναται οὐχ ἧττον ἢ ἡ Ῥώμη νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλους ἥρωας, ἐνθέρμους τῆς πατρίδος φίλους, πρότυπα ἐξόχου δραστηριότητος καὶ ἀρετῆς· ἡ δὲ Μακεδονικὴ Ἑλλὰς προέβη καὶ μέχρις ἀληθοῦς κοσμοκρατίας, καίπερ βραχὺν διαρκεσάσης χρόνον. Ἀλλὰ διὰ πάντων τούτων δὲν ἐπενήργησεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς ἡ Ἑλλὰς, ὅσον διὰ τῆς παντοδαπῆς καὶ ὑψηλῆς αὐτῆς παιδείας καὶ διὰ τῆς περὶ τὰ τῆς τέχνης ἔργα ἀκριβείας, καλλονῆς καὶ ποικιλίας. Τὸ πνεῦμα ἄρα, ὅπερ μόνον ἦν ἱκανὸν νὰ καταστήσῃ γονίμους τὰς ὑλικὰς δυνάμεις πρὸς τοὺς ὑψηλοτέρους σκοποὺς κάλλους νοεροῦ, ἀνέδειξεν αὐτὴν *κράτος ἐν τῷ κόσμῳ μοναδικὸν* καὶ *ἀθάνατον*.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ οὐδὲν γήϊνον φαινόμενον περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ τέλειον, ἡ εἰκὼν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος πρὸς τὰ ἐκτεθέντα φωτεινὰ ἔχει καὶ τὰ σκιώδη αὐτῆς μέρη ἢ ἐλαττώματα. Σφοδρὰ πάθη καὶ ἐπιθυμίαι ἀκό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαστοι, συνεχὴς ζηλοτυπία τῶν διαφόρων πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ καταδιωγμοὶ ἀμείλικτοι ἀντιθέτων φατριῶν, πολλάκις ἐμόλυναν καὶ κατήσχυναν τὸν βίον αὐτοῦ τοῦ περιουσίου ἔθνους, καὶ τὸ δὴ χείριστον! συνεπήγαγον ἐπὶ τέλους τὴν ἀξιοθρήνητον τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας πτῶσιν πολὺ πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ τοῦ πνεύματος παρακμὴ καὶ ἔκλυσις. Ἀλλ' ὅμως ὅσον μομφῆς ἄξια, ὅσον ἀποτρόπαια καὶ ἂν ὦσι τὰ εἰρημένα ἐλαττώματα, μολαταῦτα ἐνώπιον τῆς γοητευτικῆς θέας τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ καθίστανται ἀφανῆ πως, καὶ οὔτε δύνανται ἄλλως νὰ μειώσωσιν ἐπὶ ποσὸν τὸ μέγα συμφέρον, ὅπερ ἕκαστος, καὶ Ἕλλην καὶ μὴ Ἕλλην, εὑρίσκει εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὡς κατεξοχὴν ἐπιτηδείας νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρίστην καὶ ῥωστικωτάτην πνευματικὴν τροφήν· διὸ καὶ εἰς οὐδένα, ἀληθοῦς παιδείας ὀρεγόμενον, ἐπιτρέπεται νὰ ᾖ ἀγνὼς καὶ ἄπειρος αὐτῆς.

§. 2. Χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀρχαία *Ἑλλὰς*, ἀποτελοῦσα τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκραν ἢ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν προτομὴν τῆς μεγάλης Ἑλληνοσλαυϊκῆς χερσονήσου, τῆς ἀπὸ τοῦ ὄρους Σκάρδου (ἢ, κατ' ἄλλους, τοῦ Αἵμου) ἕως τῶν ἀκρωτηρίων Ταινάρου καὶ Σουνίου ἐκτεινομένης, βορείως μὲν ἀφορίζεται διὰ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας, ἀνατολικῶς δὲ νοτίως καὶ δυτικῶς περικλύζεται ὁλόκληρος ὑπὸ τριῶν πελαγῶν: τοῦ Αἰγαίου, τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἡ κατὰ πλάτος διάστασις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Σουνίου, τῆς ἀνατολικωτάτης ἄκρας, μέχρι Λευκάδος, τῆς δυτικωτάτης, εἶναι 36 γεωγραφικῶν μιλίων· ἡ δὲ κατὰ μῆκος, ἀπὸ ἄρκτου πρὸς νότον, ἤτοι ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων μέχρι Ταινάρου, 50· ἅπασα δὲ ἡ ἐπιφάνειά της, ἐξαιρουμένων τῶν πολυαρίθμων νήσων, περιέχει ὡς ἔγγιστα 1300 τετραγωνικὰ μίλια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ πολύγωνον ἢ πολυσχιδὲς τῶν Ἑλληνικῶν παραλιῶν σχῆμα καὶ ἡ πληθὺς αὐτὴ τῶν ἀσυμμέτρως διεσπαρμένων νήσων μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐπιβεβαιοῦσι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Διοδώρου παραπεμφθεισῶν εἰς ἡμᾶς παραδόσεων, ὅτι δηλαδὴ ἡ νῦν ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Αἰγαίου καλυπτομένη ἐπιφάνεια ἦτο πάλαι ποτὲ ἤπειρος, ἡ οὕτω λεγομένη *Αυκτονία* ἢ *Αυκαονία*, βραδύτερον δὲ, ἀλλ' ἐν χρόνῳ ἀορίστῳ, ἐπελθούσης μεγάλης τινὸς φυσικῆς μεταβολῆς, κατεποντίσθη καὶ ἐθραύσθη· μονήρεις δὲ βράχοι, αἱ παροῦσαι τοῦ Ἀρχιπελάγους νῆσοι, καὶ σειραὶ ὀρέων, τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους αἱ βάσεις, ἀφοῦ ἀντέστησαν εἰς τὴν ἀγρίαν ὁρμὴν τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης, ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁποίας κεῖνται, δεικνύουσι τὴν σήμερον τὰς ἡμιανεῳγμένας πλευράς των, ὡς ἂν ἐμαρτύρουν τὴν συμβᾶσαν μεγάλην καταστροφὴν, αὐτὴν ἐκείνην πιθανῶς, ἥτις ἠνέῳξε συγχρόνως καὶ τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου διέξοδον διὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἔθετο εἰς συγκοινωνίαν τὴν Ἀτλαντικὴν μετὰ τῆς Μεσογείου διὰ τοῦ Ἡρακλείου πορθμοῦ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι εἰς τὰς μεταβολὰς ταύτας καὶ ἰδίως εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν διαμόρφωσιν συνετέλεσαν οὐ μόνον τῆς θαλάσσης ἐκκυματώσεις, τὰς ὁποίας αἰνίττονται καὶ τὰ παραδεδομένα περὶ τοῦ Ὠγυγείου κατακλυσμοῦ, περὶ τῆς μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθήνας ἔριδος κτλ. ἀλλὰ καὶ ἡφαίστειαι ἐκρήξεις, ἃς ἐπιμαρτυροῦσιν οὐχ ἧττον πανάρχαια μυθεύματα, ὡς ἡ μεταξὺ τῶν Γιγάντων καὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν μάχη, αἱ ἐπισωρεύσεις τῶν ὀρέων Ὄσσης καὶ Πηλίου κτλ.

Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἔχει τὸν ἴδιον τοῦτον χαρακτῆρα, ὅτι σύγκειται ἐκ πλείστων καὶ ποικίλων ὀρέων, κοιλάδων καὶ μικρῶν πεδιάδων, στερεῖται δὲ μεγάλων ποταμῶν. Ὁ κύριος τῶν ὀρέων αὐτῆς κορμὸς (καθ' ἑαυτὸν κλάδος τις τοῦ Σκάρδου, ἀφ' οὗ ἐκφύονται ὁ Σκό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μιος, ὁ Ὄρβηλος, ὁ Αἷμος, ἡ Ῥοδόπη, καὶ αἱ Ἰλλυρικαὶ Ἄλπεις) εἶναι ὁ βορειοδυτικῶς μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας μετεωριζόμενος *Πίνδος*, οὗτινος ἡ μὲν νοτία συνέχεια προσλαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ *Τυμφρηστοῦ*, δύο δὲ κύριοι βραχίονες πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ἐκτεινόμενοι σχηματίζουσιν ἐκεῖ μὲν τὰ *Κεραύνια*, τὰ χωρίζοντα τὴν Ἤπειρον ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας, ἐνταῦθα δὲ τὰ *Καμβούνια*, καὶ τὸν διηνεκῶς χιονόβλητον *Ὄλυμπον*, τὸ μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας διάφραγμα. Ἀπὸ τῆς εἰρημένης δὲ τοῦ Πίνδου συνεχείας ἄρχεται νέος κλάδος: ἡ *Οἴτη*, ἥτις τείνουσα ἀδιακόπως παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ μὴ καταλείπουσα μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτῆς ἄκρου, τοῦ καλουμένου *Καλλιδρόμου*, καὶ τῆς θαλάσσης εἰμὴ τὴν περίφημον τῶν *Θερμοπυλῶν* πάροδον, ἀποτελεῖ τὸν ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος προμαχῶνα, ὡς τὰ παράλληλα καὶ ἰσοῦψῆ Καμβούνια, τὸν ἐξωτερικόν, συνάμα δὲ καὶ τὸ ὡραιότατον φυσικὸν ὅριον μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ μέσης Ἑλλάδος. Ἐντὸς δὲ τῆς Θεσσαλίας αὐτῆς λαμβάνει ἀπὸ τοῦ Τυμφρηστοῦ τὴν πρὸς ἀνατολὰς φορὰν παραλλήλως σχεδὸν πρὸς τὴν Οἴτην καὶ ἕτερόν τι ὄρος, ἡ *Ὄθρυς* (νῦν Γκούρα), ἥτις διακρίνει τὰς δύο πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας καὶ μετὰ τοῦ *Πηλίου* καὶ τῆς *Ὄσσης*, γείτονος καὶ ἀντιζήλου τοῦ Ὀλύμπου, τελευτᾷ εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον. Τὰ περαιτέρω δὲ τῆς μέσης Ἑλλάδος ὄρη δὲν εἶναι εἰμὴ συνέχειαι τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ τῆς Οἴτης· καὶ εἷς μὲν κλάδος αὐτῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Κόρακος* τείνει πρὸς τὴν Αἰτωλίαν, ἄλλοι δὲ πάλιν κλάδοι περίφημοι ἐκ τῆς μυθολογίας, οἷον ὁ *Παρνασσός*, ὁ *Ἑλικὼν*, ὁ *Κιθαιρὼν* φέρονται νοτίως καὶ εἴτε προχωροῦσιν ἀδιακόπως μέχρι Σουνίου, εἴτε διεκβάλλουσιν, ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν *Ὀρείων* ὀρέων διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Οὐχ ἧττον δὲ ὀρεινὴ εἶναι καὶ ἡ νοτία Ἑλλὰς (ἡ Πελοπόννησος)· τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ὀρέων αὐτῆς συγκεντροῦνται ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεταξὺ τούτων ἐξέχει ἡ χιονοσκεπὴς *Κυλλήνη*, τῆς ὁποίας ὁ κυριώτερος νότιος κλάδος εἶναι ὁ *Ταΰγετος*, ὁ διαιρῶν τὴν Λακωνίαν ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας καὶ ἀπολήγων εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ταίναρον.

Παρὰ τὰ πολλὰ δὲ ταῦτα καὶ συνεχῆ ὄρη, ἄτινα ὡς νευρώσεις φύλλου τινὸς διασχίζουσι τήν τε ἤπειρον καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐδύναντο νὰ σχηματισθῶσι μεγάλαι πεδιάδες ἐπὶ μικρῶν ἀποστάσεων· αἱ μᾶλλον λόγου ἄξιαι εὑρίσκονται πρῶτον ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Βοιωτίᾳ περὶ τὴν λίμνην Κωπαΐδα ὡς καὶ περὶ τὸν Ἀσωπόν· μετ' αὐτὰς δ' ἔπονται ἐν μὲν τῇ Ἀττικῇ ἡ πέριξ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ τῆς Ἐλευσῖνος, τὸ λεγόμενον Θριάσιον πεδίον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Περσικοῦ ἀγῶνος ἐσαεὶ ἀξιομνημόνευτον τοῦ Μαραθῶνος. Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἡ ἀρχαία Ἀρκαδικὴ καὶ ἡ Μαιναλία (ἡ τῆς νῦν Τριπόλεως), αἱ τῆς κοίλης Ἤλιδος, ἡ Ἀργολικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν Στανύκλαρον ἐν Μεσσηνίᾳ.

Ἐκ τῶν ποταμῶν δὲ τῆς Ἑλλάδος μόνοι μνείας ἄξιοι εἰσίν: ὁ *Ἀλφειὸς* ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ καὶ Ἤλιδι, ὁ *Εὐρώτας* ἐν τῇ Λακωνίᾳ, ὁ *Πάμισος* ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, ὁ *Ἀχελῷος* καὶ ὁ *Εὔηνος* ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, ὁ *Ἀσωπὸς* ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ὁ *Σπερχειὸς* ἐν τῇ Φθιώτιδι καὶ ὁ *Πηνειὸς* ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ. Πολλοὶ δὲ τῶν πάλαι ὑμνηθέντων εἴτε μετὰ βραχὺν ῥοῦν ἐξαντλοῦνται, εἴτε ἅμα ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκρεύσαντες γίνονται ἀφανεῖς διὰ τῆς εἰς λίμνας ἢ εἰς πλησίον τι πέλαγος βυθίσεώς των.

Ἀλλὰ τὸ μέγα φυσικὸν πλεονέκτημα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ ἐγγύτης τῆς θαλάσσης, ἥτις τριχόθεν τὴν περιβάλλει. Ἡ κατ' ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας χωρίζουσα αὐτὴν καὶ πολλὰς ὑπὸ Ἑλλήνων ὡσαύτως οἰκουμένας νήσους περικλύζουσα φέρει ἐν γένει τὄνομα τοῦ *Αἰγαίου πελάγους*, ὅπερ βορείως μὲν ὡς *Θρᾳκικὸν*, ἀπὸ τῆς Θρᾳκικῆς ἀρχόμενον χερσονήσου, περιορίζει τήν τε Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ σχηματίζει ἐν τῇ δευτέρᾳ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέσσαρας ἀξιολόγους κόλπους: τὸν Στρυμόνιον, τὸν Σιγγιτικόν, τὸν Τορωναῖον καὶ τὸν Θερμαϊκόν· νοτιώτερον δὲ διακρίνεται εἰς *Πελασγικὸν* καὶ *Εὐβοϊκὸν*, ὧν τὸ μὲν εἰσδύον εἰς τὰ θεσσαλικὰ παράλια ἀποτελεῖ τὸν Παγασητικὸν καὶ Μαλιακὸν κόλπον, τὸ δὲ περιπτύσσεται τὴν μακρὰν νῆσον Εὔβοιαν καὶ χωρίζει αὐτὴν ἐκ τῆς στερεᾶς διά τινος στενοῦ βραχίονος, τοῦ καλουμένου *Εὐρίπου*· ἀπὸ δὲ τοῦ Σουνίου περαιτέρω μετονομάζεται *Μυρτῷον*, ἐξ οὗ προκύπτουσιν ὁ Σαρωνικὸς κόλπος καὶ ὁ Ἀργολικός. Ἡ δὲ περιῤῥέουσα τὸ νοτιώτατον καὶ ἧττον πλατύτερον μέρος τῆς Ἑλλάδος καλεῖται *Σικελιωτικὴ* (ὡς φέρουσα πρὸς τὴν Σικελίαν) καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὸν Λακωνικὸν καὶ τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον. Τέλος ἡ περιλαμβάνουσα τὴν δυτικὴν τῆς Ἑλλάδος πλευρὰν εἶναι τὸ λεγόμενον *Ἰόνιον πέλαγος*, οὗτινος ὁ κυριώτερος κόλπος, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κορινθιακὸς, μόνον δι' ἑνὸς τεσσαρακονταστάδιου ἰσθμοῦ ἐμποδίζεται ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Σαρωνικοῦ ἑνώσεώς του. Οὕτω δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περιζωννυμένη ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος ἔχει, πλὴν τῶν πολυαρίθμων νήσων, πολὺ πλέον ἀνεπτυγμένας παραλίας πάσης ἄλλης Εὐρωπαϊκῆς χώρας.

Ἐὰν δὲ πρὸς τῇ οὕτω ποικίλῃ καὶ ἰδιοτρόπῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους μορφώσει ληφθῶσιν ἔτι ὑπ' ὄψιν οὐρανοῦ καὶ ἀέρος αἱ ἰδιότητες, ἐξηγεῖται εὐκόλως πῶς διανοητικὴ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις, πολίτευμα καὶ γλῶσσα ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ χώρῳ πολλάκις τοσοῦτον ἀντιθέτως ἀλλὰ πάντοτε ἐλευθέρως καὶ καθαρῶς ἀνεπτύχθησαν. Ἐπὶ πάσης δηλονότι τῆς Ἑλλάδος ἀναπεταννύεται οὐρανὸς, ὅστις, πολὺ αἰθριότερος καὶ καθαρώτερος ἢ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὑπὸ ἴσον πλάτος, διεγείρει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς μείζονα ἔντασιν καὶ δραστηριότητα. Μολονότι δὲ περὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅ,τι ποτὲ περὶ Ῥόδου ἐλέγετο, ὅτι δηλαδὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐδεμία αὐτόθι ἡμέρα παρέρχεται ἀνήλιος, μολονότι ὑετὸς ἀτελεύτητος (ἀθέσφατος ὄμβρος) καὶ πυκνὴ χιὼν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρκαδίας παρατείνουσι τὸν χειμῶνα καὶ ἐπὶ πολὺ μέρος τῆς ἐαρινῆς ὥρας, πολλαχοῦ δὲ ἡ εἰς τὰ φυτὰ ἐπωφελὴς δρόσος καθιστᾷ ὀχληρὰς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς νύκτας, νεφέλαι μετὰ τοῦ νοτίου ἀνέμου ἐπαίρονται καὶ συνεχεῖς βρονταὶ μετὰ κεραυνῶν εἰς τῶν ὀρέων τὰς χαράδρας ἐκρυγνύμεναι κλονίζουσι πάντα τὰ πέριξ, μολαταῦτα, καὶ τῶν περιστάσεων τούτων μὴ παραβλεπομένων, εὐλόγως ὁ Ἡρόδοτος ὑπερτιμᾷ τὴν Ἑλλάδα πάσης ἄλλης χώρας διὰ τὴν εὐτυχῆ εὐκρασίαν τῶν ὡρῶν[1], ἣν καὶ ὁ Πλάτων ἐξύμνει εἰς τὴν Ἀττικήν μάλιστα ἀποβλέπων. Διότι ἀληθῶς ἐνταῦθα βόρειοι ἄνεμοι κανονικῶς ἐπανερχόμενοι μετριάζουσι τὴν θερμότητα τῆς ἡμέρας, ὁ δ' ἀὴρ εἶναι τοσοῦτον καθαρὸς καὶ διαφανής, ὥστε ὁ γυμνὸς ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διακρίνῃ ἀπὸ τοῦ Ὑμηττοῦ τὴν Χίον καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἤδη αἰῶνας, ἕνεκα τῆς καθαρότητος αὐτοῦ, διατηροῦνται ἀλώβητα ἀριςουργήματα τῆς τέχνης, ὅσα διέφυγον τὴν καταστρεπτικὴν τῆς βαρβαρότητος ἐπήρειαν. Παρατηρητέον δ' ἄλλως ὅτι ὀλίγων σταδίων διαφορὰ συνεπιφέρει εἰς τὰς ὀρεινὰς τῆς Ἑλλάδος κοιλάδας διαφορὰς τῆς θερμοκρασίας ἐπαισθητάς. Ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ ταύτης, ἡνωμένης καὶ μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων τοπικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιῤῥοῶν, προέκυπτον τοιαῦται περὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν κατοίκων ἀντιθέσεις, οἷαι ἐν ταῖς πεδιναῖς χώραις δὲν ἀπαντῶνται ἐπὶ μεγίστων ἀποστάσεων.

Καθόλου δὲ τὸ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἐξεταζόμενον, πλὴν τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας καὶ τινων πεδιάδων τῆς Πελοποννήσου, εἶναι λυπρὸν καὶ λιθῶδες. Ὅθεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἐνηβρύνετο εὐλόγως, ὅτι μόνον διὰ τοῦ

[1] Βιβλ. Γ'. 106. «Ἡ Ἑλλὰς πολλόν τι κάλλιστα κεκραμένας ἔλαχεν ὥρας.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόπου ἐκτᾶτο τὸν πλοῦτον, τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου καὶ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα συνήθως ἐδήλου διὰ τοῦ περιληπτικοῦ ὅρου τῆς ἀρετῆς[1]. Ἑλώδεις τόποι, οἵτινες μετὰ ταῦτα ἀντήμειβον πλουσίως τὴν ἐλαχίστην ἐπιμέλειαν, ἔπρεπε προηγουμένως ν' ἀποξηρανθῶσιν ἀπαλλαττόμενοι τῶν λιμναζόντων καὶ θαλασσίων ὑδάτων, ὑφ' ὧν τὸ πρὶν ἐκαλύπτοντο, βράχοι δὲ νὰ ἐπιπεδοθῶσι καὶ ψαμμώδη καὶ πλήρη χάλικος πεδία εἰς καλλιεργησίμους ἀρούρας νὰ μεταβληθῶσιν.

Τοιαύτη ἐν γένει ἡ εἰκὼν τῆς Ἑλλάδος φυσικῶς θεωρουμένης. Ὑπολείπεται δὲ ἤδη πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς, νὰ διεξέλθωμεν καὶ τὰ καθέκαστα μέρη, ἔνθα περιείχοντο αἱ διάφοροι πολιτεῖαι καὶ πόλεις, περὶ ὧν, προϊούσης τῆς ἱστορίας, θὰ γείνῃ λόγος.

Καθ' ὅρια φυσικώτατα, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων προκύπτει, ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος διακρίνεται εἰς τρία κύρια τμήματα, ἤτοι εἰς βόρειον, μέσην καὶ νοτίαν Ἑλλάδα (τὴν Πελοπόννησον). Τέταρτον δὲ ἄλλο τμῆμα ἀποτελοῦσιν αἱ πολυάριθμοι αὐτῆς νῆσοι.

Α') **Ἡ βόρειος Ἑλλὰς** ὑπὸ τοῦ εἰς ὕψος 7-8000 ποδῶν ὑψουμένου Πίνδου διχοτομουμένη περιελάμβανε δύο χώρας, δυτικῶς μὲν τὴν ἀπὸ τῶν Κεραυνίων ὀρέων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην *Ἤπειρον*, ἀνατολικῶς δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Καμβουνίων μέχρι τῆς Οἴτης διήκουσαν *Θεσσαλίαν*.

1) Ἡ *Ἤπειρος*, ἥτις ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τοῦ Ὁμήρου σημαίνει ἐν γένει τὴν ἀπέναντι τῆς Ἰθάκης στερεάν, βραδύτερον μόλις διεκρίθη ὡς χώρα ἰδία, περιλαμβανομένη ἐντὸς τῶν εἰρημένων ὁρίων· ὑπῆρξε δὲ πολλῶν, ἔπειτα ἀξιολόγων καταστάντων, Ἑλληνικῶν φύλων ἡ ἑστία. Ἀλλὰ διὰ τῆς μεταναστάσεως τούτων καὶ τῆς ἐπελεύσεως ἄλλων βαρβάρων ἀπέβαλλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν Ἑλ-

[1] Θουκυδ. Α'. 103 «Πάτριον ἡμῖν ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λληνικὸν χαρακτῆρα οἱ κάτοικοι αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ὁ Θουκυδίδης καὶ ἄλλοι συγκαταλέγουσιν εἰς τοὺς βαρβάρους. Τὰ κυριώτερα δὲ φῦλα, οἱ Χάονες, οἱ Θεσπρωτοὶ καὶ οἱ Μολοσσοὶ, καθ' ἃ ἡ χώρα διηρέθη εἰς 3 μέρη, *Χαονίαν*, *Θεσπρωτίαν* καὶ *Μολοσσίδα*, δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰμὴ ὡς ἀπώτεροι συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ Μολοσσίδι ἔκειτο ἡ πρωτ. Δωδώνη, περίφημος διὰ τὸ αὐτόθι ἀρχαιότατον Πελασγικὸν μαντεῖον τοῦ Διός.

2) Ἡ *Θεσσαλία*, ἄνευ κοινῆς ἐπωνυμίας κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς Θεσπρωτίας μετανάστασιν τῶν Θεσσαλῶν ἀπ' αὐτῶν τὸ ὄνομα τοῦτο λαβοῦσα, ἔχει πανταχόθεν ὡρισμένα φυσικὰ ὅρια καὶ συνίσταται κυρίως ἐκ δύο κοιλάδων, ὧν ἡ μεγαλητέρα ἀπετέλει κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους λίμνην εὐρεῖαν ἕως οὗ, χωρισθείσης τῆς Ὄσσης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἔκτινος σεισμοῦ, εὗρον τὰ ὕδατα (ὁ Πηνειὸς) διέξοδον διὰ τοῦ ἐντεῦθεν σχηματισθέντος αὐλῶνος τῶν Τεμπῶν. Διηρέθη δὲ ἡ χώρα αὕτη κατὰ πρῶτον ὑπό τινος δυνάστου Ἀλεύα (συγχρόνου τοῦ Σολωνος) εἰς 4 μοίρας ἢ τετραρχίας, τὴν Ἑστιαιῶτιν βορείως, ἔχουσαν ὡς νότιον ὅριον τὸν Πηνειὸν, τὴν *Φθιῶτιν* νοτίως, τὴν *Θεσσαλιῶτιν* μεταξὺ ἀμφοτέρων καὶ τὴν *Πελασγιῶτιν* ἢ τὸ *Πελασγικὸν Ἄργος* ἀνατολικῶς μέχρι τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Πηλίου. Διὰ μεταγενεστέρας δὲ κατακτήσεως προσετέθη καὶ ἡ *Μαγνησία* ὡς πέμπτη μοῖρα. Πόλεις λόγου ἄξιαι, ἡ Φθία, πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως, πρωΐμως ἐξαφανισθεῖσα, ἡ Λαμία, ἡ Φάρσαλος πλησίον δύο λόφων, τῶν λεγομένων Κυνὸς κεφαλῶν· αἱ Φεραὶ, καθέδρα τυράννων, ἡ Λάρισα παρὰ τὸν Πηνειὸν, ἡ Ἰωλκὸς, ὅθεν ἀπέπλευσαν οἱ Ἀργοναῦται.

Β') **Ἡ μέση ἢ ἡ κυρίως Ἑλλὰς**, ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου βορειόθεν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκτεινομένη, περιελάμβανεν 9 χώρας, τρεῖς δυτικὰς, Ἀκαρνανίαν, Αἰτωλίαν καὶ Ὀζόλας Λοκρούς· δύο μεσογείους, Δωρίδα καὶ Φωκίδα, καὶ τέσσαρας ἀνατολικὰς, ἀνατολικὴν Λοκρίδα, Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ Μεγαρίδα.

1) Ἡ *Ἀκαρνανία*, πασῶν τῶν ἄλλων ἡ δυτικωτάτη, χωριζομένη ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας διὰ τοῦ Ἀχελῴου. Πόλεις αὐτῆς, τὸ Ἄκτιον παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, κτισθὲν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου, ἡ Στράτος παρὰ τὸν αὐτὸν κόλπον καὶ ἄλλη Στράτος παρὰ τὸν Ἀχελῷον.

2) Ἡ *Αἰτωλία* εἰς ἀρχαίαν καὶ ἐπίκτητον διαιρουμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ διαῤῥεομένη. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς πιθανῶς ἐκ τῆς Ἠπείρου μεταναστεύσαντες καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ ἔτι πολέμου ἐθεωροῦντο ὡς βάρβαροι. Πόλεις, ἡ Καλυδὼν παρὰ τὸν Εὔηνον, περίφημος ἐν τῇ μυθολογίᾳ, ἡ Πλευρὼν, τὰ Θέρμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας, κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους καθέδρα τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας (τοῦ Παναιτωλίου). Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῴου αἱ Ἐχινάδες νῆσοι.

3) Ἡ *δυτικὴ Λοκρὶς*, παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, γένους λῃστρικοῦ. Πόλεις, ἡ Ἄμφισσα, ἡ Ναύπακτος, ὅθεν οἱ Δωριεῖς ἐξέπλευσαν κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον αὐτῶν, παραχωρηθεῖσα βραδύτερον εἰς τοὺς Μεσσηνίους, οἵτινες μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον πάλιν ἐξεβλήθησαν ἐντεῦθεν.

4) Ἡ *Δωρὶς*, μικρὰ καὶ τραχεῖα χώρα, καλουμένη προσέτι καὶ *Δωρικὴ τετράπολις* ἀπὸ τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων, Βοιοῦ, Κυτινίου, Ἐρινεοῦ καὶ Πίνδου.

5) Ἡ *ἀνατολικὴ Λοκρὶς*, παρὰ τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ Μαλιακὸν κόλπον, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν *Ὀπουντίων* καὶ *Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν*, ὧν οἱ μὲν ἐκαλοῦντο οὕτως ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς των, τοῦ Ὀποῦντος, οἱ δὲ, πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βορρᾶν τῶν πρώτων μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο οὕτως ἀπὸ τοῦ παρακειμένου ὄρους τῆς Κνημῖδος καὶ εἶχον πρωτεύουσαν τὸ Θρόνιον.

6) Ἡ *Φωκὶς*, ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ καὶ παρὰ τὴν Οἴτην καὶ τὸν Παρνασόν. Πόλεις· οἱ Δελφοὶ (παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Πυθὼ) ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ὑπωρείας τοῦ Παρνασοῦ μεταξὺ τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ κορυφῶν, περίφημος ἕνεκα τοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ αὐτῇ μέγα ἀξίωμα ἔχοντος μαντείου τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Τὴν δόξαν δὲ τῶν Δελφῶν ἐπηύξανεν καὶ τὸ αὐτόθι ἑδρεῦον Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὡς καὶ οἱ ἐνταῦθα πανηγυριζόμενοι Πυθικοὶ ἀγῶνες. Ἡ Κρίσα, πρωΐμως ἤδη δι' αἰτίας ἀγνώστους ἐρημωθεῖσα καὶ ἀντικατασταθεῖσα διὰ τῆς εὐλιμένου Κίρρας. Ἡ Ἐλάτεια, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κηφισσοῦ, ἡ κλεὶς πρὸς τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν.

7) Ἡ *Βοιωτία*, κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἄνευ κοινῆς ἐπωνυμίας ὡς καὶ ἡ Θεσσαλία, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τοῦ Παρνασοῦ, τοῦ πολυπίδακος Ἑλικῶνος, τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τῆς τραχείας Πάρνηθος, ἐσωτερικῶς δὲ περιέχουσα κοιλάδας καὶ πεδιάδας καρποφορωτάτας. Αἱ ἀξιολογώτεραι αὐτῆς πόλεις ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν τινὰ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν· ἦσαν δὲ αἱ ἑξῆς α) *Παρὰ τὸν Κηφισσὸν* ἡ Χαιρώνεια, ὀχυρὰ καὶ ὅμορος πρὸς τὴν Φωκίδα· ὁ Ὀρχομενὸς, ἀποτελῶν μετὰ τῆς ἐπικρατείας του, ἥτις κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους περιελάμβανε πᾶσαν τὴν δυτικὴν Βοιωτίαν, ἰδίαν πολιτείαν, τὴν τῶν Μινυῶν· β) *Περὶ τὴν Λίμνην Κωπαΐδα* ἡ Κορώνεια, ἡ Ἀλίαρτος· γ) *Παρὰ τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν* ἡ Αὐλὶς (ὅθεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσεν εἰς Τρωάδα· τὸ Δήλιον· δ) *Ἐν τῇ λοιπῇ Βοιωτίᾳ* αἱ Θεσπιαὶ, παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἑλικῶνος· αἱ Πλαταιαὶ ἡ καὶ Πλάταια, ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τοῦ Κιθαιρῶνος, ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ οὖσα πάν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοτε σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν. Μεταξὺ δὲ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῆς προηγουμένης ἔκειντο ἐπὶ πεδιάδος τὰ Λεῦκτρα. Αἱ Θῆβαι ἡ καὶ Θήβη (ἑπτάπυλος) μετὰ τῆς ἀκροπόλεως Καδμείας, παρὰ τὸν ποταμίσκον Ἰσμηνόν. Ἡ Τάναγρα, τῆς ὁποίας τὸ πεδίον ὡς καὶ τὸ περὶ τὸν Ὠρωπὸν ἦσαν τὸ πάλαι ὀνομαστὰ διὰ τὴν εὐφορίαν καὶ τὴν καλλονήν των.

8) Ἡ *Ἀττικὴ*, χωριζομένη ἀπὸ τῆς Βοιωτίας διὰ σειρᾶς ἀποκρήμνων ὀρέων, τοῦ Κιθαιρῶνος πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς Πάρνηθος πρὸς ἀνατολάς· ἔκ παλαι διῃρεῖτο εἰς 4, ἀπὸ δὲ τοῦ Κλεισθένους εἰς 10 καὶ βραδύτερον εἰς 12 φυλὰς, ὑποδιαιρουμένας εἰς Δήμους 174. Ἡ περίπυστος μητρόπολις αὐτῆς, αἱ *Ἀθῆναι*, κειμένη μεταξὺ Ἰλισσοῦ καὶ Κηφισσοῦ, συνέκειτο ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἢ Κεκροπίας, τῆς κάτω πόλεως καὶ τῶν 3 λιμένων, Πειραιῶς, Μουνυχίας καὶ Φαλήρου· πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν Περσῶν ὁ Θεμιστοκλῆς τὴν ἀνῳκοδόμησε λαμπροτέραν καὶ τὴν περιετείχισεν, ὁ δὲ Κίμων τὴν ἥνωσε μετὰ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν λεγομένων 2 μακρῶν σκελῶν ἢ τειχῶν, εἰς ἃ ἐπὶ Περικλέους προσετέθη καὶ τρίτον, μέσον, πιθανῶς ταχέως πάλιν κρημνισθέν. Ἡ ἐπὶ ἀποτόμου βράχου ἐνιδρυμένη Κεκροπία περιεῖχε μόνον δημόσια κτίρια, καθιερωμένα εἴς τε τὴν λατρείαν καὶ τὴν τέχνην. Τὰ (ὑπὸ τοῦ Μνησικλέους κτισθέντα) Προπύλαια ἔφερον εἰς τὸν (ὑπὸ τοῦ Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους) ὅλως ἐκ λευκοῦ Πεντελικοῦ μαρμάρου κατασκευασθέντα ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα, ἐφ' οὗ ὑψοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ Φειδίου ἐπεξεργασθὲν χρυσελεφάντινον (36 πήχεις) ἄγαλμα τῆς (πολιούχου) Παλλάδος Ἀθηνᾶς, καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου συνείχετο διὰ κιόνων ὁ Ὀπισθόδομος, ἔνθα ἦσαν ἐναποταμιευμένα τὰ δημόσια χρήματα· ἐπὶ τῆς ζῳφόρου παριστάνετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀετώματος ἡ ἔρις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἡ νίκη ἐκείνης διὰ κολοσσιαίων τε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λειοτάτων ἀγαλμάτων. Παρὰ τὸν Παρθενῶνα δ' ἔκειτο ὁ 70πηχυς χυτὸς χάλκινος κολοσσὸς τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς (ἔργον ὡσαύτως τοῦ Φειδίου) καὶ ὀλίγον περαιτέρω τὸ Ἐρέχθειον ἢ ὁ ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ἱερὸν παμπάλαιον, καὶ ἴσως ἐξαρχῆς ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως Ἐρεχθέως. Ἡ κάτω πόλις ἦτο τὸ κυρίως λεγόμενον ἄστυ· πρὸς τὸ δυτικονότιον τούτου μέρος ἔκειτο ἐπὶ λόφου ἡ Πνὺξ, ἔνθα συνήρχετο εἰς ἐκκλησίαν ὁ δήμος, καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἄλλου λόφου ἀντικρὺ ὁ Ἄρειος πάγος, παρὰ τοὺς πρόποδας δὲ τούτου ἡ διὰ τῶν ζωγραφιῶν τοῦ Πολυγνώτου, αἵτινες ἐξεικόνιζον τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, κεκοσμημένη Ποικίλη στοὰ καὶ ἡ ἀγορά. Προσέτι ἐν τῇ πόλει περιείχοντο, τὸ πρυτανεῖον (ὅπου ἐσιτοῦντο οἱ πρέσβεις καὶ οἱ τὴν πόλιν μέγα ὠφελήσαντες πολῖται), τὸ μέγα θέατρον τοῦ Διονύσου, τὸ Ὀλυμπιεῖον ἢ ὁ ναὸς τοῦ Διὸς μετὰ τοῦ κολοσσιαίου χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, καὶ πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ τὸ Παναθήναιον στάδιον. Ἐκτὸς δὲ τῆς πόλεως ὑπῆρχον τὰ 3 Γυμνάσια, ἤτοι ἡ Ἀκαδημία, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Πλάτων, τὸ Κυνόσαργες καὶ τὸ Λύκειον, ἔνθα ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τῶν μαθητῶν του περιεπάτει διδάσκων. — Πλὴν δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἄλλοι ἀξιοσημείωτοι τόποι τῆς Ἀττικῆς ἦσαν, ἡ *Ἐλευσὶς*, εἰς ἣν ἦγεν ἀπὸ Ἀθηνῶν ἡ ἱερὰ ὁδὸς, ὀνομαστὴ διὰ τὸν ναὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα μυστήρια τῆς Δήμητρος ὡς καὶ διὰ τὸ ἐξόχως καρποφόρον Θριάσιον πεδίον της· τὸ *Σούνιον*, φρούριον ὀχυρὸν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου, ὅπου σώζονται ἔτι τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς· ὁ *Μαραθὼν* ἐν τῷ ὁμωνύμῳ πεδίῳ, ὅπου συνεκροτήθη ἡ περίφημος κατὰ τῶν Περσῶν μάχη, στρατηγοῦντος τοῦ Μιλτιάδου· ἡ *Φυλὴ*, ὅθεν ὁ Θρασύβουλος ἐξώρμησε κατὰ τῶν 30 τυράννων καὶ ἡ *Δεκέλεια*, ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τειχισθεῖσα.

9) Ἡ *Μεγαρὶς*, πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀττικῆς, ἀφ' ἧς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωρίζεται διὰ σειρᾶς λόφων, τῶν ὡς ἐκ τοῦ σχήματος λεγομένων Κεράτων, καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ, ἐπὶ τῆς τῶν Δωριέων καθόδου ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς Ἀττικῆς, εἰς ἣν πρότερον ἀνῆκε· Πόλεις, τὰ Μέγαρα, μητρ. συγκειμένη ἐκ δύο ἀκροπόλεων (Καρίας καὶ Ἀλκαθώου) καὶ τοῦ ἄστεος· ἡ Νίσαια, λιμὴν ὀχυρὸς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, διὰ μακρῶν τειχῶν μετὰ τῶν Μεγάρων συνδεόμενος.

Γ') **Ἡ Πελοπόννησος,** ὁμοίᾳ φύλλῳ πλατάνου, ἐκτεινομένη πρὸς νότον καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μετὰ τῆς μέσης Ἑλλάδος συνεχομένη, περιεῖχεν ὡσαύτως 9 αὐτονόμους χώρας, τὰς ἑξῆς· Κορινθίαν, Σικυωνίαν, Φλιασίαν, Ἀχαΐαν, Ἦλιν, Μεσσηνίαν, Λακωνίαν, Ἀργολίδα καὶ Ἀρκαδίαν.

1) Ἡ *Κορινθία*, μεταξὺ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐκτεινομένη καὶ ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς Μεγαρίδος, μικρὸν πρὸς νότον τῶν Σκειρωνίδων πετρῶν. Ἡ μητρόπολις αὐτῆς Κόρινθος (τὸ πρότερον Ἐφύρα), κειμένη παρὰ τοὺς πρόποδας ὄρους ἀποτόμου, ἐφ' οὗ ὁ Ἀκροκόρινθος, τὸ ὀχυρότατον Ἑλληνικὸν φρούριον καὶ ἡ κλεὶς τῆς Πελοποννήσου, ἦτο ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της τὸ κέντρον, τοῦ κατὰ γῆν ἐμπορίου μεταξὺ τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ ἔτι μᾶλλον τοῦ κατὰ θάλασσαν μετὰ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, τῶν ἐκεῖθεν μὲν πλοίων προσορμιζομένων εἰς τὸ Λέχαιον, τῶν δ' ἐντεῦθεν εἰς τὰς Κεγχρεὰς καὶ πολλάκις διαπεραιουμένων ἐναλλὰξ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον λιμένα διὰ τοῦ λεγομένου διόλκου· διεκρίνετο δὲ καὶ ὡς κυριωτέρα ἀποθήκη τῶν Ἑλληνικῶν χειροτεχνημάτων καὶ ὡς τόπος, ὅπου κατεσκευάζοντο ἀξιόλογα τῆς τέχνης ἔργα (Κορινθιακὴ τάξις κιόνων, πήλινα ἀγγεῖα, Κορίνθιος χαλκὸς), ὥστε δι' ὅλων τῶν ἐμπορικῶν τούτων πλεονοκτημάτων κατέστη προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ μεγίστη, εὐανδροτάτη (κατὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεγίστην ἀκμήν της περιελάμβανε 300,000 κατοίκων), πλουσιωτάτη καὶ λαμπροτάτη ἀλλὰ καὶ ἡ πλέον τρυφηλὴ καὶ διεφθαρμένη πόλις τῆς Ἑλλάδος.

2) Ἡ *Σικυωνία*, μεταξὺ Κορινθίας καὶ Ἀχαΐας, καλουμένη οὕτως ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς της Σικυῶνος (τῆς πρὶν Αἰγιαλείας), ἥτις ἦτο οὐχ ἧττον τῆς Κορίνθου περίφημος διὰ τὰ χειροτεχνήματα καὶ τὰ μεταλλικὰ αὐτῆς ἔργα ὡς καὶ διὰ τὰ τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀγαλματοποιΐας.

3) Ἡ *Φλιασία*, μετὰ τὴν Δωρικὴν μετανάστασιν κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἄργους ἐξηρτημένη, ἔπειτα δὲ αὐτόνομος· ἡ πόλις αὐτῆς Φλιοῦς διεκρίνετο διὰ τῶν πολλῶν καὶ πλουσίων ἱερῶν κτιρίων της.

4) Ἡ *Ἀχαΐα* (πρώην Αἰγιάλεια) ἐν τῇ βορείῳ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου· ὡς πανταχοῦ, ὅπου Ἴωνες κατῴκουν, ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα ὁμοσπονδία τις δυοκαίδεκα πόλεων, πολιτευομένων δημοκρατικῶς, ἐν αἷς διεκρίνοντο, τὸ Αἴγιον, ἕδρα τῆς ὁμοσπονδίας· αἱ Πάτραι, λιμήν· καὶ ἡ Ἑλίκη, παλαιὰ μητρόπολις, καταποντισθεῖσα τῷ 373 ἔτει π. Χ. ὑπό τινος τῶν κατὰ τὴν αὐτόθι παραλίαν συνεχῶς συμβαινόντων σεισμῶν.

5) Ἡ *Ἦλις* (καὶ *Ἦλεία*), περιλαμβάνουσα τρία δι' ὀρέων χωριζόμενα τμήματα: α) τὴν *κυρίως ἢ κοίλην Ἦλιδα*, ἧς ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσα ἦτο ἀτείχιστος καὶ εἶχεν ἐπίνειον τὴν Κυλλήνην· β) τὴν *Πισᾶτιν* μετὰ τῆς *Ὀλυμπίας*, ἥτις δὲν ἦτο κυρίως πόλις ἀλλὰ κατὰ μικρὸν συντελεσθεῖσα συναγωγὴ κτιρίων, ἀλσῶν, βωμῶν, σταδίων κτλ. ἄτινα ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ ἦσαν ὡρισμένα πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας· ἔν τινι ἐλαιοφύτῳ ἄλσει, ὅπερ ἐλέγετο Ἄλτις, ἔκειτο ὁ ναὸς μετὰ τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλεφαντίου ὀστοῦ ὑπὸ Φειδίου κατασκευασθέντος θαυμασίου ἐκείνου ἀγάλματος, τοῦ παριστῶντος τὸν παντοκράτορα Δία καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ σχεδὸν διὰ τῆς κορυφῆς ἁπτόμενον τῆς ὀροφῆς, ὥστε, κατὰ τὸν Παυσανίαν, *ἔμφασιν*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποιεῖν, ἐὰν ὀρθὸς γένηται διαναστὰς, ἀποστεγάσειν τὸν ναόν· γ) τὴν *Τριφυλίαν*, καλουμένην οὕτω ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ συνοικουσῶν τριῶν φυλῶν, Καυκώνων, Ἠλείων καὶ Μινυῶν.

6) Ἡ *Μεσσηνία*, (καὶ Μεσσήνη), ὁμαλὴ καὶ εὔφορος κατὰ τὸ πλεῖστον, περιλαμβάνουσα τὴν κοιλάδα τοῦ Παμίσου· Πόλεις, ἡ Πύλος, καθέδρα τοῦ Νέστορος, ἔχουσα λιμένα βαθὺν καὶ εὐρύχωρον, ὃν ἀμύνεται ἡ ἀπέναντι κειμένη νῆσος Σφακτηρία· ἡ Ἰθώμη, φρούριον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη μετέπειτα ὑπὸ Ἐπαμινώνδου ἡ Μεσσήνη· ἡ Ἴρα καὶ Εἶρα, τὴν ὁποίαν ἔνδεκα ὅλα ἔτη ὑπερασπίσθη ὁ Ἀριστομένης.

7) Ἡ *Λακωνία*, ὁριζομένη ἀνατολικῶς ὑπὸ τοῦ Πάρνωνος, καὶ δυτικῶς ὑπὸ τοῦ Ταϋγέτου, καθ' ὅλον δὲ αὐτῆς τὸ μῆκος ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα διαῤῥεομένη· Πόλις, ἡ Σπάρτη ἢ Λακεδαίμων, κειμένη γραφικώτατα ἐπὶ πολλῶν λόφων παρὰ τὴν κλιτὺν τοῦ Ταϋγέτου καὶ τὴν δεξιὰν τοῦ Εὐρώτα ὄχθην, ἀτείχιστος μέχρι τοῦ Τυράννου Νάβιδος, ὅστις πρῶτος τὴν ὠχύρωσε· τὰ ἀξιομνημονευτότερα κτίρια αὐτῆς ἦσαν, ἡ Περσικὴ, στοά τις ἐκ Περσικῶν λαφύρων οἰκοδομηθεῖσα, καὶ ἡ Σκιὰς, ὅπου κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους συνήρχετο ἐκκλησιάζων ὁ δῆμος· πλατεῖαι δὲ χρησιμεύουσαι καὶ εἰς τὰς γυμνάσεις τῶν νέων ὑπῆρχον τρεῖς, ὁ Δρόμος, ὁ Πλατανιστὰς καὶ ὁ Χορός. Πρὸς νότον τῆς Σπάρτης ἔκειτο ἡ ἀρχαία μητρόπολις τῆς Λακωνίας αἱ Ἀμύκλαι, πρὸς ἄρκτον δὲ ἡ Σελλασία καὶ ἐπὶ χαμηλῆς πεδιάδος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρώτα τὸ Ἕλος· τὸ δὲ Γύθειον ἦτο ὁ λιμὴν τῶν Λακεδαιμονίων.

8) Ἡ *Ἀργολὶς* (καὶ Ἄργος ἡ Ἀργεία), χερσόνησος μεταξὺ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ Ἀργολικοῦ κόλπου, κατὰ τὴν ἐκτενεστέραν αὐτῆς σημασίαν πολλὰς αὐτονόμους χώρας τὸ πάλαι περιλαμβάνουσα· πόλεις, τὸ Ἄργος, ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς Πελοποννήσου πόλις, ἀφ' ἧς ἅπασα ἡ χώρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπωνομάσθη· ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς, μετὰ κυκλωπίων τειχῶν καλουμένη Λάρισσα, ἦτο κτίσμα Πελασγικόν· ἡ Ναυπλία, ἐπίνειον τῶν Ἀργείων· αἱ Μυκῆναι, καθέδρα τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἔνθα σώζονται ἔτι τὰ κυκλώπεια τείχη, τὸ οὕτω λεγόμενον Θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἀτρέως, οἰκοδόμημα καμαροειδὲς μετά τινος πύλης, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται δύο ἐγκολαπτοὶ λέοντες, τὸ ἀρχαιότατον ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς· ἡ Τίρυνς, ἐν ᾗ διατηροῦνται ὡσαύτως κυκλωπικὰ τείχη· ἡ Λέρνη, παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην. Ἡ Νεμέα δὲν ἦτο πόλις ἀλλ' ὄνομα τινὸς κοιλάδος καὶ τοῦ αὐτόθι ἱεροῦ Διός, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Νέμεα.—Αἱ τρεῖς ἐν τῇ Ἀργείᾳ περιλαμβανόμεναι χῶραι, *Ἐπιδαυρία*, *Ἑρμιονὶς* καὶ *Τροιζηνία* ἦσαν αὐτόνομοι· περίφημον δὲ ἦν τῆς τελευταίας μάλιστα τὸ εὔφορον παράλιον πεδίον, κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν τῆς Ἀργολίδος ἄκραν, τῆς ὁποίας τὴν εἴσοδον, οὕτως εἰπεῖν, ἀπετέλει λιμὴν εὐρυχωρότατος, ὁ Πώγων, προφυλαττόμενος ὑπό τε τῶν ὑψηλῶν τῆς χερσονήσου τῶν Μεθάνων βράχων καὶ ὑπὸ τῶν διὰ στενῆς σύρτιδος ἡνωμένων νήσων Ἱερᾶς καὶ Καλαυρίας (τοῦ νῦν Πόρου).

9) Ἡ *Ἀρκαδία*, κυματοειδής τις ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων περιστρεφομένη κοιλὰς, βρίθουσα ἀξιολογωτάτων νομῶν, ὅθεν ὁ ποιμενικὸς τῶν κατοίκων βίος· πόλις, ἡ Μαντίνεια, ἡ Τέγεα, ἡ Νώνακρις, ἔνθα τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός· ἡ Κύναιθα, παρὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε πηγή τις, θεραπεύουσα τὰ δήγματα λυσσώντων κυνῶν· ἡ Στύμφαλος, πλησίον τῆς ὁποίας ἔκειτο ἡ διὰ τοῦ Ἡρακλέους περίφημος καταστᾶσα Στυμφαλὶς λίμνη· ἡ Μεγαλόπολις, ἡ νεωτάτη καὶ μεγίστη Ἀρκαδικὴ πόλις, πατρὶς τοῦ Φιλοποίμενος καὶ Πολυβίου.

Δ') **Αἱ Ἑλληνικαὶ Νῆσοι** κείμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον οὐ μακρὰν τῆς ἠπείρου καὶ σχηματίζουσαι συμπλέγματα συνεστῶτα καὶ διαδοχικά, ὅθεν συνάγεται, ὅτι πάλαι ποτε ἀπετέλουν τὰς ὀφρύας ἢ τὰ κράσπεδα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς στερεᾶς, ἀφ' ἧς δι' ἡφαιστείων ἢ ποσειδωνίων δυνάμεων ἀπερράγησαν.

1) Ἐν *τῷ Ἰονίῳ πελάγει*, ἡ Κέρκυρα, παρ' Ὁμήρῳ ἡ ὑπὸ Φαιάκων οἰκουμένη Σχερία· ἡ Λευκάς, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἀπὸ τοῦ λευκοῦ τιτανώδους αὐτῆς ἐδάφους, πρότερον χερσόννησος, καὶ ὑπὸ τῶν Κορινθίων διὰ διορύξεως τοῦ ἰσθμοῦ μεταβληθεῖσα εἰς νῆσον· ἡ Ἰθάκη, συνισταμένη ἐκ δύο μεγάλων καὶ τραχέων ὀρέων, ἅτινα ἑνοῦνται διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ, πρὸ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ λιμὴν καλούμενος Ῥεῖθρον· ἡ Κεφαλληνία, παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Σάμος ἢ Σάμη· ἡ Ζάκυνθος, ἔχουσα μίαν ὁμώνυμον πόλιν· τὰ Κύθηρα, κατέναντι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου.

2) Ἐν *τῷ Αἰγαίῳ πελάγει*· α) *Κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος*, ἡ Καλαυρία, περίφημος διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου ἀπέθανε πιὼν κώνειον ὁ Δημοσθένης· ἡ Αἴγινα, ἰσοπαλὴς πρὸς τὰς Ἀθήνας ὡς ναυτικὴ δύναμις· ἡ Σαλαμὶς, ἐσαεὶ ἀξιομνημόνευτος διὰ τὴν αὐτόθι συμβᾶσαν ναυμαχίαν (ἐν ἔτει 480) μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων· ἡ Εὔβοια, ἔχουσα δύο ἀξιολόγους πόλεις, τὴν διὰ γεφύρας ἐπὶ τοῦ Εὐρίπου μετὰ τῆς ξηρᾶς συναπτομένην ὀχυρὰν καὶ ἐμπορικὴν Χαλκίδα καὶ τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς Ἐρέτριαν· β) *Κατὰ τὸ βόρειον μέρος*, ἡ Λῆμνος, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι, καλούμενοι παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Σίντιες, μετήρχοντο τὴν πειρατείαν, καὶ ἐδέχθησαν τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ῥιφθέντα Ἥφαιστον· ἡ Σαμοθράκη, περίφημος διὰ τὴν αὐτόθι ἐπικρατοῦσαν λατρείαν τῶν Καβείρων· ἡ Θάσος, ὀνομαστὴ διὰ τὰ χρυσωρυχεῖα της· γ) *Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος*, ἡ Λέσβος, περιέχουσα ἐκτὸς ἄλλων δύο μάλιστα ἀξιολόγους πόλεις, τὴν Μιτυλήνην, πατρίδα πολλῶν λυρικῶν ποιητῶν καὶ τὴν Μήθυμναν, ἥτις μετὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς πρώτης, ἔμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους (428)· αἱ 3 Ἀργινοῦσσαι· ἡ Χίος, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ὁμώνυμον μητρόπολιν ὑπῆρχεν ἡ σχολὴ τῶν Ὁμηριδῶν· ἡ Σάμος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πατρὶς τοῦ Πυθαγόρου, ἀκμάσασα ἰδίως ἐπὶ τοῦ Πολυκράτους· ἡ Ῥόδος, εὐλίμενος, ἐμπορικὴ καὶ προστάτις τῶν ἐπιστημῶν· δ) *Κατὰ τὸ νότιον μέρος*, αἱ δώδεκα *Κυκλάδες*, ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ Δῆλος, ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο διὰ παντὸς πέμπτου ἔτους ἀγῶνες, πέριξ δὲ ταύτης, ἡ Νάξος, ἡ μεγίστη πασῶν, ἱερὰ τοῦ Διονύσου· ἡ Πάρος, περίφημος διὰ τὰ λευκὰ μάρμαρά της· ἡ Ἄνδρος· ἡ Τῆνος· ἡ Μύκονος· ἡ Σίφνος· ἡ Κύθνος· ἡ Κέως· ἡ Μῆλος (ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λεγομένου Μυρτῴου πελάγους)· ἡ Ἀμοργὸς καὶ ἡ Ἴος· νοτιώτερον δ' ἔτι ἡ μεγάλη νῆσος *Κρήτη*, πλησίον τριῶν Ἠπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ πολυπλεύστου θαλάσσης· ἡ διατέμνουσα αὐτὴν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὀρεινὴ σειρὰ κατεκόπη, ὡς φαίνεται, ὑπὸ ἡφαιστείων δυνάμεων εἰς τέσσαρα μέρη, ἐξ ὧν τὰ τρία ἀπολήγουσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν τριῶν ὀνομαστῶν ἄκρων, τοῦ Σαμωνίου κατ' ἀνατολὰς, τοῦ Κριοῦ Μετώπου ἢ τῆς Κώρυκος ἄκρας κατὰ δυσμὰς καὶ τοῦ Δρεπάνου πρὸς ἄρκτον· ἐν τῷ μέσῳ δ' ἐξεγείρεται μεγαλοπρεπῶς τὸ λεγόμενον Ἰδαῖον ἢ ὄρος τῆς Ἴδης, ἔχον πέριξ αὐτοῦ εὔφορα, χαρίεντα καὶ ἐλαιόφυτα πεδία, ἀντιθέτως πρὸς τὰ παράλια, ὧν τὰ πλεῖστα καὶ μάλιστα τὰ βόρεια εἰσὶ βραχώδη καὶ ἀπότομα· πόλεις ἀξιόλογοι τῆς νήσου ταύτης, ἡ Κνωσσὸς, τὸ Ἡράκλειον (ἐπίνειον τῆς Κνωσσοῦ), ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Γορτύνη. Τέλος ἡ ἀνατολικωτάτη πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν νήσων *Κύπρος*, ἔχουσα δύο ἀξιολόγους πόλεις, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν νέαν Πάφον.

§. 3. Πηγαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Μῦθοι, παραδόσεις, ᾄσματα καὶ μνημεῖα ἄλαλα ἀποτελοῦσιν ἐν γένει τὰς πηγὰς τῆς ἱστορίας τῶν παναρχαίων τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Αἱ τοῦ *Ὁμήρου* ποιήσεις, τὰ παλαιότερα ἐκ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων μνημεῖα, περιέχουσι μὲν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡρωϊκοῦ αἰῶνος, ἀλλ' αὗται ἀφορῶσι τοῦ κοινωνικοῦ βίου τὰς σχέσεις μᾶλλον ἢ τὰ καθαρῶς ἱστορικὰ συμβάντα· τὰ δὲ συγγράμματα τῶν λεγομένων *λογογράφων* (Κάδμου, Διονυσίου, Ἀκουσιλάου, Ἑκαταίου, Ἑλλανίκου κ.λ.), ἅτινα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρῶτα τῆς ἱστορικῆς τέχνης δοκίμια, ἀπωλέσθησαν φεῦ! κατὰ τὸ πλεῖστον, μολονότι ἀπ' αὐτῶν πιθανῶς μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἠρύσθησαν πολλὰς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παραδόσεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ μυθῶδες καὶ ἀβέβαιον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μέρος.

Κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐποχῆς, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος π. Χ., ἐμφανίζονται σύγχρονοι, ἀξιόπιστοι καὶ πολυπράγμονες συγγραφεῖς, ἄρα ἀληθεῖς πηγαὶ ἱστορίας· μεταξὺ δὲ τούτων προηγεῖται ὁ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ *Ἡρόδοτος*, ὁ εὐλόγως πατὴρ τῆς ἱστορίας ἐπονομασθείς, ὅστις ἐν τῷ ἐξ ἰσαρίθμων ταῖς Μούσαις συγκειμένῳ συγγράμματι αὐτοῦ περιέγραψε μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ ἀφελείας τὸν μακρὸν καὶ ἔνδοξον ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας μέχρι τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης, παρενείρας ἐν πολλοῖς ἐπεισοδίοις καὶ τὰ ἀξιολογώτερα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν θεσμῶν ὅλων τῶν εἰς αὐτὸν ὁπωσδήποτε γνωστῶν γενομένων χωρῶν τε καὶ ἐθνῶν. Ἐφεξῆς δ' ὁ Ἀθηναῖος *Θουκυδίδης* ἐξέθετο μετὰ μεγίστης ἀκριβείας καὶ ἀμεροληψίας τὰ περὶ τοῦ πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐν 8 βιβλίοις. Τὴν συγγραφὴν δὲ ταύτην τοῦ Θουκυδίδου, προαχθεῖσαν μόνον μέχρι τοῦ 21 ἔτους τοῦ πολέμου, ἐξηκολούθησεν ὁ *Ξενοφῶν* ἕως τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ὅπερ ἐπιγράφει *Ἑλληνικά*· συνέγραψε δ' ὁ αὐτὸς, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ἀμέσων χρόνων, καὶ τὴν *Κύρου Ἀνάβασιν*, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ἥ τε ἐκστρατεία τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου καὶ ἡ κάθοδος τῶν συναναβάντων μυρίων Ἑλλήνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοὺς τρεῖς τούτους κλασικοὺς τῆς Ἑλλάδος ἱστοριογράφους[1] διεδέχθησαν ἀμέσως πολλοὶ ἄλλοι, συγγράψαντες περὶ διαφόρων ἐποχῶν καὶ ἀντικειμένων τῆς ἱστορίας, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν σώζονται εἰμὴ τεμάχια μόνον. Ἐκ τούτων δὲ μνείας ἄξιοι εἰσὶ μάλιστα ὁ *Ἀναξιμένης*, ὅστις διὰ τῶν *πρώτων ἱστοριῶν του* περιέλαβε τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης γεγονότα. *Φίλιστος ὁ Συρακούσιος*, συγγραφεὺς τῶν Σικελικῶν, μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου καὶ φίλος πιστὸς τῶν δύο Διονυσίων. Θεόπομπος ὁ Χῖος καὶ *Ἔφορος* ὁ Κυμαῖος, ἀμφότεροι μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ὧν ὁ μὲν ἔγραψε *Ἑλληνικὰ* (μέχρι τῆς περὶ Κνίδον ναυμαχίας) καὶ *Φιλιππικὰ*, ὁ δὲ καθολικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν.

Βραδύτερον ἤκμασαν ἕτεροι οὐχ ἧττον λόγου ἄξιοι συγγραφεῖς, οἷον ὁ Μεγαλοπολίτης *Πολύβιος*, *Διόδωρος* ὁ Σικελιώτης, *Πλούταρχος* ὁ Χαιρωνεὺς καὶ *Ἀρριανὸς* ὁ Νικομηδεύς. Τοῦ πρώτου *ἡ καθολικὴ ἱστορία*, καίτοι ὀλίγων ἐκ τῶν 40 αὐτῆς βιβλίων διατηρηθέντων, εἶναι πηγὴ ἀξιολογωτάτη διὰ τὰς τελευταίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ῥώμην σχέσεις. Τοῦ δευτέρου δὲ ἡ *Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη*, ἐκ 40 καὶ αὕτη συγκειμένη βιβλίων, τῶν ὁποίων ὅμως 15 μόνον ὁλόκληρα καί τινα τεμάχια μόνον ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ὑπολείπονται, διασώζει πολλὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις, ἀντληθείσας ἀπὸ ἐξαφανισθέντων παλαιῶν συγγραμμάτων, καὶ περιέχει προσέτι 180 ἐτῶν συνεχῆ ἱστορίαν τῶν γενομένων ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου ἕως τῆς τε-

[1] Ἐκθέτοντες ἁπλῶς τὰς πηγὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐνταῦθα, περιοριζόμεθα εἰς μόνην τῶν παρ' ἑκάστου τῶν συγγραφέων ἱστορουμένων τὴν δήλωσιν· ἐν οἰκείῳ δὲ τόπῳ θέλομεν πραγματευθῆ περὶ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν τούτων τῶν συγγραφέων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λευτῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ τῶν πολέμων τῶν διαδόχων τούτου ἕως τῆς ἐν Ἰσσῷ μάχης. Τοῦ τρίτου οἱ *παράλληλοι* ἐνδόξων ἀνδρῶν *βίοι*, τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν, εἰσὶν ἀνεκτίμητοι ἕνεκα τῶν πολλῶν ἱστορικῶν λεπτομερειῶν, τὰς ὁποίας περιέχουσι, καὶ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἠθικῆς ἀξίας. Τοῦ δὲ τελευταίου τὰ περὶ *ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου* ἑπτὰ βιβλία περιλαμβάνουσι τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δορικτήτορος.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ μνημονευτέοι εἰσὶ καὶ δύο ἄλλοι συγγραφεῖς, ὁ *Στράβων* καὶ ὁ *Παυσανίας*, καθόσον ὁ μὲν εἰς τὰ *Γεωγραφικά* του περιλαμβάνει πλείστας ἀξιολόγους εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἠθῶν καὶ πολιτευμάτων τῶν παλαιῶν Ἐθνῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ ἐν τῇ τῆς *Ἑλλάδος περιηγήσει* του χειραγωγεῖ ὡς οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῶν ἀθανάτων μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ἐν ᾧ μεταξὺ τούτων διασαφηνίζει καὶ πολλὰ ἱστορικὰ συμβάντα. — Καὶ οὗτοι μὲν εἰσὶν οἱ κυριώτεροι Ἕλληνες ἱστορικοί. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁλοσχερῆ τῶν σχέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου κατάληψιν ἐκτὸς αὐτῶν θεωροῦνται ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖοι καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, καί τοι μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος ἱστορικοί, οἷον ῥήτορες, ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι· διότι πολλοὶ τούτων συντελοῦσιν εἰς τὴν ἑρμηνείαν πολλῶν πραγμάτων, ὅσα μάλιστα τὴν ἐσωτερικὴν τῆς κοινωνίας κατάστασιν ἀφορῶσι, τὴν ὁποίαν ματαίως ἠθέλομεν ζητήσει εἰς τοὺς πρώτους.

Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱστοριογράφων ὀλίγοι τινὲς μόνον, ὡς *Ἰουστῖνος* (ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ Τρόγου Πομπηΐου), ὁ *Κορνήλιος Νέπως* (Vitæ excellentium virorum) καὶ ἐν μέρει *Πλίνιος* ὁ *Πρεσβύτερος* (Historia naturalis), δύνανται νὰ συναριθμηθῶσι μεταξὺ τῶν πηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

§. 4. Διαίρεσις κατὰ περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν διαφόρων καταστάσεων καὶ φάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς παρίσταται πολιτικῶς τε καὶ κοινωνικῶς, κατ'ἐπίδρασιν καὶ συνέπειαν τινῶν ἰδίως ἀξίων λόγου γεγονότων, ἡ ἱστορία αὐτῆς, ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας, διαιρεῖται καταλλήλως εἰς *πέντε περιόδους*. Εἰσὶ δὲ αὗται, μετὰ τῶν χαρακτηριζόντων ἑκάστην κυρίων γεγονότων, αἱ ἑξῆς.

Περίοδος πρώτη. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον Χ—1100 π. Χ.—*Αἰὼν μυθικῶν παραδόσεων. Πελασγοὶ Ἕλληνες, αἰὼν ἡρωϊκός.*

Περίοδος δευτέρα. Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων 1100—490 π. Χ.—*Αἰὼν τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἰδίως τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.*

Περίοδος τρίτη. Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ 490—430 π. Χ.—*Αἰὼν τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἀγῶνι ἀκμὴ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περίοδος τετάρτη. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης 430—338 π. Χ.—*Αἰὼν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.*

Περίοδος πέμπτη, Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων 338—146 π. Χ.—*Μακεδονικὸς αἰών.*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον.

Χ. — 1100 π. Χ.

Ὁ μυθικὸς καὶ ἡρωϊκὸς αἰὼν τῆς Ἑλλάδος.

---

§. 1. Χαρακτὴρ τῆς πρώτης περιόδου.

Ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἐρείδεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς παραδόσεις, αἵτινες φέρουσι τὸ ποικίλον τοῦ μύθου ἔνδυμα· κατ' αὐτὰς δηλονότι πάντα τὰ γεγονότα, τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ὡς καὶ ὁλοκλήρων γενῶν καὶ πόλεων αἱ τύχαι, ἀναφέρονται εἴς τινα φανταστὸν κόσμον θεῶν καὶ ὑψηλοτέρων ὄντων, ἀποκαλυπτομένων διὰ τῶν θαυμασίων αὐτῶν δυνάμεων. Ὅθεν ἡ σκοτεινοτέρα τῆς ἱστορίας περίοδος ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἔθνους παρίσταται ὑπό τινα ἰδίαν αἴγλην ὡς ὁ αἰὼν, καθ' ὃν ἥρωες μεγάλοι, οὓς ἐκεῖνο ἐτίμα ὡς προγόνους του καὶ ὡς τύπους μιμήσεως, ὑπὸ τῶν θεῶν χειραγωγούμενοι ἢ πρὸς τὰς τούτων καταδιώξεις ἀντέχοντες ἔπραξαν καὶ ἔπαθον τεράστια. Τοῦ αἰῶνος δὲ τούτου τὰ μὲν συμβεβηκότα ἐκλέϊταν ἐν τοῖς ᾄσμασιν αὐτῶν οἱ ἀοιδοὶ, ἡ δὲ ἀναπόλησις αὐτῶν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἐθεωρήθη ἴδιον τῆς ποιήτεως ἔργον· ἀπατᾶται ὅμως τὰ μέγιστα ὁ πιστεύων ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μυθεύματα ὑπῆρξαν τῶν ποιητῶν ἐφευρέσεις· ἡ ποίησις δὲν ἐχορήγησεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ὕλην ἐκείνων, ἀλλ' ἤντλησεν αὐτὴν ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ἤδη ὑπαρχόντων καὶ πανταχοῦ πιστευομένων· διὸ καὶ ἐφαίνετο τοσοῦτον καταληπτὴ καὶ τοσοῦτον οἰκεία εἰς αὐτόν.

Ἐν τῇ ποιήσει δὲ καὶ ἐκτὸς ταύτης αἱ μυθικαὶ ἐκεῖναι παραδόσεις, τῶν ὁποίων βρίθουσιν αἱ Ἑλληνικαὶ πηγαί, εἶχον τὴν μεγίστην ἀξίαν ὡς συντελέσασαι ὑπέρ τι ἄλλο μέσον εἰς τὴν ἐξαρχῆς τοῦ ἔθνους μόρφωσιν καὶ ὡς μεταδοῦσαι εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καλλονὴν καὶ χάριν ἐξαισίαν καὶ ἐν γένει χαρακτῆρα ποιητικόν, ὁποῖον εἰς μάτην ἤθελέ τις ζητήσει παρ' οἱῳδήποτε ἄλλο ἔθνει ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων. Ἀναντιῤῥήτως δὲ τοῦ σπανίου τούτου φαινομένου αἰτία κυριωτέρα ὑπῆρξεν ἡ κοινῶς ἐν τῷ πλήθει ἐπικρατοῦσα δόξα, ὅτι οἱ θεοὶ μετεῖχον διαρκῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ σχέσεων, καὶ ὅτι οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπετίθεντο ὡς συνδιαιτώμενοι καὶ ἐνεργοῦντες κοινῶς μετὰ τῶν θεῶν, ἐξήσκουν ἀδιακόπως τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων γενεῶν.

Κατὰ ταῦτα ἄρα, συνεχομένων ἀδιασπάστως τῶν μύθων μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου, ἡ παντελὴς αὐτῶν παράλειψις, καίτοι ἄλλως ἀλλοτρίων τῆς κυρίως ἱστορίας εἶναι ἀδύνατος, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἡ λίαν αὐστηρὰ αὐτῶν ἑρμηνεία ἀλυσιτελὴς καὶ ἀποδόκιμος. Ἐν τῷ μύθῳ ἀλήθεια καὶ ποίησις φαίνονται ἁρμονικῶς ἡνωμέναι, καὶ ἡ τοιαύτη ἑνότης ἐκλείπει ἅμα ὁ νοῦς θελήσῃ νὰ ἐμβάλῃ ἀποτόμως τὴν κριτικήν του κοπίδα.

§. 2. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι καὶ ἔποικοι τῆς Ἑλλάδος.

Ὅτι τῆς Ἑλλάδος οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἐκ τῆς Ἀσίας ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία· τὸ μὲν, διότι καὶ τῆς Εὐρώπης ἁπάσης ὁ οἰκισμὸς εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς εἰς πρώτην ἀνάγεται ἑστίαν, καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος ἡ γεωγραφικὴ θέσις Ἀσιατικὴν πάντως ὑποθέτει ἐπιῤῥοήν· τὸ δὲ, διότι καὶ φυσικὴ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γλώσσης συγγένεια συνδέει τὴν Ἑλληνικὴν μετὰ τῆς *Καυκασίας* ἢ, ὡς ἄλλως λέγεται, *Ἀρίας* φυλῆς. Ὅταν ἡ κεντρικὴ Ἀσία ἐξετίναξε τὰ σμήνη τῶν διαφόρων αὐτῆς φύλων πρὸς δυσμάς, πολλὰ τούτων διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἢ μᾶλλον διὰ τῆς μήπω ἔτι καταποντισθείσης Λυκτονίας περαιωθέντα συνέῤῥευσαν εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐντεῦθεν κατὰ μικρὸν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διεσκεδάσθησαν. Κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις ἀπ' ἄρκτου πάντοτε νέαι προῆλθον ἐπιδρομαὶ καὶ οἱ ἀρχαιότεροι μετανάσται νοτίως πρὸς τὰς παραλίας καὶ νήσους προέβησαν· τότε δὲ μόνον ἐποικήσεις ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τῶν τοῦ Αἰγαίου νήσων ἐγένοντο συνεχέστεραι, ὅταν ἡ ναυτιλία ἤρξατο ν' ἀναπτύσσηται ἐπὶ μᾶλλον.

Ἐξαρχῆς ἤδη ἡ ἱστορία εὑρίσκει οἰκοῦντα πανταχοῦ τῆς φύσει πολυδιαιρέτου Ἑλληνικῆς χερσονήσου πολλὰ καὶ πολυώνυμα γένη, οἷον Λαπίθας, Περῥαιβοὺς, Μάγνητας, Ἀθαμᾶνας, Δόλοπας, Σελλοὺς, Θεσπρωτοὺς, Φλεγύας, Δρύοπας καὶ ἄλλα· πάντα δὲ ταῦτα βραδύτερον περιελήφθησαν ὑπὸ μίαν κοινὴν προσηγορίαν, τὴν τῶν *Πελασγῶν*[1], ὡς ἀποτελοῦντα καθ' ἑαυτὰ ἓν ἔθνος κραταιὸν, ὅπερ, κατὰ τὸν χρόνον μόνον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν

[1] Ἡρόδ. Η', 44 «Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλουμένην» καὶ Στράβων Η', «Οἱ δὲ Πελασγοὶ τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα δυναστευσάντων ἀρχαιότατοι λέγονται»—Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ὑπάρχουσι διάφοροι δόξαι· κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα (Θ', ι) οἱ Πελασγοὶ προσηγορεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν Πελαργοὶ διὰ τὴν πλάνην· κατ' ἄλλας δὲ νεωτέρας ἑρμηνείας παράγεται ἀπὸ τοῦ πλάζειν καὶ πέλαγος, καθότι πολλάκις οὗτοι ἐπεχείρησαν τὰς μεταναστάσεις αὐτῶν διὰ τοῦ πελάγους ἢ (ὡς λέγει ὁ Εὐστάθ. εἰς Διον. τὸν Περιηγ.) ἐκ τῆς πέλας γῆς, διότι ἦλθον ἐκ τῆς ὁμόρου Ἀσίας, ἢ τέλος (ὡς παραδέχονται οἱ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι Μύλλερος, Orchom. σελ. 125) ἐκ τοῦ πέλειν καὶ Ἄργος, διότι συνήθως ᾤκουν ἐν ἐπιπέδοις καὶ καρποφόροις χωρίοις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προηγηθὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ μηδὲ διαφέρον τούτου οὐσιωδῶς, ἐνέμετο τὸ πάλαι, ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσων, καὶ μέγα μέρος τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Οἱ Πελασγοὶ ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατ' ἄλλους μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐκ τῆς ἑτέρας δὲ τῶν δύο τούτων ἑστιῶν (ἄδηλον ὁπόθεν) προέβησαν ταχέως εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον· διὸ πᾶσαι αἱ χῶραι αὗται, μάλιστα δὲ ἡ Ἀρκαδία, ἡ Ἀργολὶς καὶ Σικυωνία, ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἤπειρος παρουσιάζουσι σύγχρονα σχεδὸν τῆς πολιτικῆς ἐκείνων ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας δείγματα.

Εἰς τοὺς Πελασγοὺς δὲ, ὡς πρώτους τῆς Ἑλλάδος οἰκιστὰς, ὀφείλεται βεβαίως καὶ ὁ πρῶτος αὐτῆς πολιτισμός. Καὶ μεγάλα μὲν αὐτῶν κατορθώματα ἢ ἔργα ἡρωϊκὰ, ὡς τὰ τῶν μετέπειτα Ἑλλήνων, δὲν μνημονεύονται οὐδαμοῦ, ὅπου ὅμως εὑρίσκονται μνημεῖα ἀρχαίων χρόνων ἐμφαίνοντα ἔμφρονα φιλοπονίαν καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἥρεμον διευθέτησιν, ταῦτα ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Πελασγικά. Ὅτι δὲ καταρχὰς οἱ Πελασγοὶ διῆτῶντο ὡς ἄγριοι θηρευταὶ ἐν δρυμοῖς καὶ σπηλαίοις, τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν κοινοτάτων φυσικῶν προϊόντων, οἷον χόρτων, ῥιζῶν καὶ, ὡς οἱ Ἀρκάδες, ἀπὸ δρυοβαλάνων, εἶναι μὲν τοῦτο ἴσως ἀληθὲς, ἀναφερόμενον εἴς τινα μεμονωμένα φῦλα, δὲν δύναται ὅμως νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς πάντας· διότι πολλοὶ λόγοι ἀντίκεινται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἐν τοῖς διαφόροις πεδίοις εὑρίσκομεν αὐτοὺς ὡς γεωργοὺς καὶ ποιμένας, κτίζοντας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένης γῆς ἀκροπόλεις, τὰς συνήθως λεγομένας *Λαρίσσας*, οἵαί τινες παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἀργολίδι. Τὰ ἐν Ὀρχομενῷ, Τίρυνθι, Μυκήναις, Ἄργει καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν σωζόμενα λείψανα τειχῶν, ἅτινα σύγκεινται ἐξ ὑπερφυῶν πολυγώνων (ἀργῶν) λίθων, συνηρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μοσμένων τεχνικώτατα, ἄνευ τινὸς ἁρμοκονίας, καὶ κοινῶς ὀνομάζονται *ἔργα Κυκλώπων ἢ Κυκλωπικά*, παριστάνουσι μὲν ἄγριόν τι καὶ σκαιὸν, ἀλλὰ συνάμα ἐμφαίνουσι καὶ ὑπερβάλλουσαν φυσικὴν δύναμιν· ἄλλον δὲ ὑψηλότερον πολιτισμοῦ βαθμὸν προϋποθέτουσιν ἥ τε ἀποξήρανσις ἑλωδῶν χωρῶν δι' ἀποχώσεως καὶ διωρύγων καὶ ἡ τούτων καλλιέργησις, ἔργα, ἅτινα, ὡς ἡ παράδοσις φέρει, ἐτελέσθησαν ἐν Ἄργει ὑπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον αὐτόθι βασιλεύσαντος Ἰνάχου. Καὶ ἂν παραδεχθῶμεν δὲ ὅτι τὰ εἰς τὸν θηρευτικὸν βίον ἐπιδεδομένα γένη διῆγον βίον ἀγροικότερον, εἰς τοὺς κατοίκους ὅμως τῶν πεδίων εὑρίσκεται ἐξ ἀρχῆς ἡ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν σταθερὰν διαμονὴν κλίσις, ἥτις συνεπάγεται ἐξ ἀνάγκης τὴν σύστασιν πολιτείας.

Ἡ γλῶσσα τῶν Πελασγῶν, ἀκατέργαστος μὲν ἔτι καθ' ἑαυτὴν, ἐπιδεκτικὴ δὲ τελειοποιήσεως, ὑπῆρξεν ἡ ῥίζα τῆς Ἑλληνικῆς· κατὰ δὲ τὴν παρὰ τῷ Διοδώρῳ (Γ', 67) διασωθεῖσαν παράδοσιν καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ Φοινίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας μετενεχθέντα γράμματα μετεχειρίσθησαν πρῶτοι οἱ Πελασγοὶ, διὸ καὶ Πελασγικὰ ἀνέκαθεν προσηγορεύθησαν. Ὅτι δὲ οἱ Πελασγοὶ ὡμίλουν γλῶσσαν βάρβαρον (καὶ ἐπομένως ἀπετέλουν ἔθνος πάντῃ διάφορον τοῦ Ἑλληνικοῦ), τοῦτο μὲν λέγει ῥητῶς ὁ Ἡρόδοτος (Α', 57), ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ Στράβων (Ζ') ἀναφερόμενος ἰδίως εἰς τὸν Ἑκαταῖον, ἀποφηνάμενον ὅτι πᾶσα ἡ Πελοπόννησος πρὸ τῶν Ἑλλήνων ᾠκεῖτο ὑπὸ βαρβάρων, δὲν βεβαιοῦται ὅμως οὐδαμῶς ἀλλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· διότι, ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ Θουκυδίδου (Α', 3), ὅτι ἡ ἀντίθεσις βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Ὁμήρου ἄγνωστος, ἀπόδειξιν ζῶσαν καὶ τρανωτάτην περὶ τοῦ ἐναντίου, ἤγουν περὶ τοῦ ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἦσαν καὶ ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμόφυλοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, παρέχει ἡ Ἀρκαδία, ἥτις, βεβαίως ὑπὸ Πελασγῶν ἀνέκαθεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἰκισθεῖσα, μηδέποτε ὑπὸ Ἑλλήνων κατασχεθεῖσα καὶ διατελέσασα πάντοτε ἔν τινι ἀπομεμονωμένῃ καταστάσει, δὲν εἶχε τι τὸ διακρῖνον αὐτὴν οὐσιωδῶς ἀπὸ τῆς λοιπῆς Ἑλληνικῆς ὁμάδος· ἄλλως τε καὶ ἡ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας αὐτῆς τοῦ Ἡροδότου στηριζομένη δόξα, περὶ τῆς βαρβάρου δῆθεν γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Πελασγῶν, ἀνασκευάζεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, βεβαιοῦντος ἐν ἄλλῳ τινι χωρίῳ τῆς ἱστορίας του (Β΄, 52), ὅτι αὐτοὶ οὗτοι, ὄντων πρότερον ἀνωνύμων τῶν θεῶν, ἐπηρώτησαν τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον ἐὰν τοῖς ἐπετρέπετο νὰ μεταχειρισθῶσι «*τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἥκοντα ὀνόματα.*»

Ἡ θρησκεία τῶν Πελασγῶν, ἐξ Ἀσίας μετενεχθεῖσα, ἦτο οὐσιωδῶς *φυσιολατρεία*· οἱ θεοὶ δηλονότι, οὓς αὐτοὶ ἐλάτρευον, παρίστανον συμβολικῶς τῆς φύσεως τὰς δυνάμεις καὶ ἄλλας μετὰ τούτων συνδεομένας ὑπερανθρωπίνους ἰδιότητας· ὡς πρωτεύων δὲ μεταξὺ τῶν θεῶν τούτων ἐθεωρεῖτο ὁ *Ζεύς*, εἰς ὃν ὑπῆρχε καθιερωμένη ἡ δρῦς (ἡ φηγὸς), τῆς ὁποίας οἱ ἐδώδιμοι καρποὶ (αἱ βάλανοι) ἀπετέλουν τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν ἀνθρώπων τροφήν· κύριον δὲ τῆς λατρείας αὐτοῦ κέντρον ἦτο τὸ λεγόμενον *Δωδωναῖον μαντεῖον* ἐν Ἠπείρῳ, οὗ τινος αἱ χρησμῳδίαι ἐγίνοντο διὰ σημείων λαμβανομένων ἀπὸ τοῦ ἐν ταῖς κορυφαῖς ἱερῶν δρυῶν περατηρουμένου διαφόρου κλόνου τοῦ ἀνέμου καὶ ἀπὸ τοῦ ῥόθου καὶ τῆς καχλάσεως πηγῆς τινὸς παραῤῥεούσης ὑπὸ τὰς δρῦς, ἑρμηνεῖς δὲ τούτων ἦσαν πρότερον μὲν οἱ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου λεγόμενοι *ὑποφῆται Σελλοί* (Ἰλ. ις΄, 233), μετέπειτα δὲ γραῖαι γυναῖκες. Εἰς τὸν Πελασγικὸν δὲ ἢ Δωδωναῖον Δία ἀπεδίδετο καὶ γυνή, ἥτις ὅμως δὲν ἦτο ἡ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν Ἥρα, ἀλλ' ἡ *Διώνη*, μήτηρ τῆς Ἀφροδίτης· καὶ ἐπειδὴ ὡς ἱερὸν ἀμφοτέρων σύμβολον ἐθεωρεῖτο ἡ περιστερὰ (Πελειάς), ἐκ τούτου δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὁ παρ' Ἡροδότῳ (Β΄, 56 — 57)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μνημονευόμενος μῦθος τῆς μελαίνης ἐκείνης Πελειάδος, ἥτις ἀπὸ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων ποτὲ ἀναπτᾶσα ἀφίχθη πρὸς τοὺς Δωδωναίους καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς φηγοῦ τινὸς φωνῇ ἀνθρωπίνῃ αὐδήσασα διέταξε τὴν αὐτόθι ἵδρυσιν μαντείου τοῦ Διός. Ἐκτὸς δὲ τῆς τοῦ Διὸς λατρείας ἴσχυε παρὰ τοῖς Πελασγοῖς καὶ ἡ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχοντος (πριαπωδῶς) ὀρθὰ τὰ αἰδοῖα, ἡ τοῦ Ἡφαίστου ὡς συμβόλου τοῦ κραταιοῦ στοιχείου τοῦ πυρὸς καὶ ἄλλων ἔτι θεῶν, οἵτινες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἔλαβον διάφορον ἔννοιαν καὶ μορφήν.

Παρὰ τοὺς Πελασγοὺς ὅμως ὑφίσταντο ταυτοχρόνως καί τινα ἄλλα ἀρχαίων κατοίκων φῦλα, ὧν ἡ σχέσις πρὸς ἐκείνους δυσκόλως δύναται νὰ ὁρισθῇ μετ' ἀκριβείας· τοιαῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα, οἱ *Ἐκτῆνες* ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, τῶν ὁποίων ἦρξεν, ὡς λέγεται, ὁ Ὤγυγος μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναχώρησίν του· οἱ *Ἄονες* καὶ οἱ *Τέμμικες* κατά τε τὴν Βοιωτίαν καὶ Ἀττικήν· οἱ *Ὕαντες*, τὸ πρότερον μὲν διαμένοντες ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ὕστερον δὲ εἰς Φωκίδα καὶ Λοκρίδα ἐξελαθέντες· οἱ *Λέλεγες* καὶ οἱ *Κᾶρες*, συγγενεῖς μὲν πρὸς ἀλλήλους, ἀμφότεροι δὲ πλάνητες, διεσκεδασμένοι εἰς διαφόρους χώρας καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος, καὶ περαιτέρω εἰς τὴν Ἰωνίαν, Μυσίαν καὶ Καρίαν. Οἱ *Κούρητες* ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Κρήτῃ καὶ οἱ *Καύκωνες* ἐν τῇ δυτικῇ Πελοποννήσῳ.

Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων παρουσιάζονται καὶ οἱ *Θρᾷκες* ὡς τὰ μάλιστα λόγου ἄξιοι, καθόσον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐμφαίνει ἴδιόν τι πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος στοιχεῖον. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων Θρᾷκες, οἵτινες οἰκοῦντες ἀνέκαθεν ἐν τῇ Μακεδονικῇ χώρα Πιερίᾳ παρὰ τὴν βορείαν τοῦ Ὀλύμπου κλιτύν, ὅθεν προήλασαν νοτιώτερον διὰ τῶν Τεμπῶν μέχρι Φωκίδος καὶ ἔτι περαιτέρω ἕως τῆς Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, δὲν ἔχουσί τι κοινὸν μετὰ τῶν ἔπειτα βαρβάρων Θρᾳκῶν, ἤτοι τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μιγάδων κατοίκων τῆς ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθείσης χώρας· διὰ τῆς Θρᾴκης δὲ οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες ἐννόουν, ὡς φαίνεται, τὴν ἀορίστως πρὸς ἄρκτον τῆς ἑαυτῶν ἐκτεινομένην χώραν, ἐν ᾗ περιελαμβάνετο τότε καὶ ἡ Πιερία, ἔπειτα δὲ, μετὰ ἀκριβεστέραν τῶν τόπων γνῶσιν, τὰ Θρᾳκικὰ ὄρια μετεκινήθησαν βορειοανατολικώτερον καὶ οὕτω μετηνέχθη τὸ ὄνομα εἰς πάντη ἄλλα ἔθνη. Οἱ Πιέριοι δὲ Θρᾷκες ἦ Πίερες ἦσαν βεβαίως, ὡς καὶ οἱ Πελασγοὶ, ἔθνος συγγενὲς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ, ὡς οὗτοι, βραδύτερον ἐγένοντο Ἕλληνες· ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται διατὶ μόνον ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις παρουσιάζονται. Ὅπως δὲ οἱ Πελασγοὶ ὑπῆρξαν οἱ ἱδρυταὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, ὅστις συνδέει τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῆς γῆς καὶ ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὑλικὰς τοῦ βίου χρείας, οὕτως οἱ Θρᾷκες ἐχρημάτισαν αὐτουργοὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν ὡς πατέρες τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἡ παράδοσις εἰς αὐτοὺς ἀναφέρει τὴν ἀρχὴν τῆς λαμπροτάτης διανοητικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἀνέδειξε τοὺς Ἕλληνας περιφανεῖς. Εἰς τοὺς Θρᾷκας ἦ Πιερεῖς ἀποδίδεται ἡ εἰσαγωγὴ τῆς λατρείας τῶν Μουσῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ τούτους εὑρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσοῦ, τῶν εἰς τὰς Μούσας καθιερωμένων ὀρέων, τῶν ὁποίων ἡ φύσις, τὰ ἄλση καὶ αἱ πηγαὶ ἐνθουσιῶσι καὶ παροτρύνουσι πρὸς τὸ ᾄδειν, ὅπου τρόπον τινὰ ἡ ᾠδὴ τῆς φύσεως προκαλεῖ τὴν ἀνθρωπίνην. Οἱ ἀρχαιότατοι καὶ ἔτι ὅλως εἰς τὸν μῦθον ἀνήκοντες ποιηταὶ, ἀοιδοὶ καὶ μουσικοὶ καλοῦνται Θρᾷκες, καὶ μεταξὺ τούτων διακρίνονται μάλιστα, ὁ *Ὀρφεὺς*, ὁ *Λίνος*, ὁ *Μουσαῖος*, ὁ *Θάμυρις* καὶ ὁ *Εὔμολπος*· ὡς πόλεις δὲ τῶν Θρᾳκῶν αὐτῶν πανάρχαιαι μνημονεύονται, ἡ *Δαυλὶς*, ὅπου ἦσαν τὰ βασίλεια τοῦ Τηρέως· ἡ *Νῖσα*, ἔνθα ὑπῆρχεν ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Διονύσου· καὶ ἡ Ἄσκρη, ὅπου ὕστερον ἤκμασεν ἡ σχολὴ τοῦ Ἡσιόδου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἄρα προκύπτει ὅτι εἰς τοὺς Πελασγοὺς ὁμοῦ καὶ Πιερεῖς ὀφείλονται τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως, ἥτις, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν κυρίως λεγομένων Ἑλλήνων, προήχθη εἰς νέον στάδιον ἀναπτύξεως, τοσούτῳ μᾶλλον ταχυτέρας καὶ ποικιλωτέρας, ὅσῳ τὸ προστεθὲν στοιχεῖον ἦτο πολὺ ζωτικώτερον καὶ δραστικώτερον τῶν δύο προηγηθέντων.

Οἱ *Ἕλληνες*, περὶ ὧν νῦν ὁ λόγος, ἔθνος συγγενὲς, κατὰ τὰ προεκτεθέντα, πρὸς τοὺς Πελασγοὺς [1], καίτοι εὐάριθμοι ἐξαρχῆς, φύσει ὅμως μάχιμοι καὶ ἐπιχειρηματικοὶ, κατώρθωσαν προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ γείνωσι κύριοι ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς ἠπείρου καὶ τῶν νήσων, εἶτ' ἐκβαλόντες αὐτόθεν εἴτε κατὰ τὸ πλεῖστον ὑποτάξαντες τοὺς ἀρχαιοτέρους κατοίκους καὶ μετ' αὐτῶν ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐπηλύδων ξένων (περὶ ὧν προσεχῶς) συγχωνευθέντες. Προπάτωρ δὲ τῶν Ἑλλήνων λέγεται κοινῶς ὁ *Δευκαλίων*, τοῦ Τιτανίδου Προμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας υἱὸς, ὅστις ἀπὸ τοῦ Καυκάσου (ἢ κατ' ἄλλους ἀπὸ τῆς Κρήτης) ὁρμηθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΓ', ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ᾤκησε τὸ πρῶτον ἐν Λυκωρείᾳ τῆς Φωκίδος (περὶ τὸν Παρνασὸν) καὶ ἐντεῦθεν ἐξέτεινε τὸ κράτος του πέραν τοῦ Ἀχελῴου μέχρι Δωδώνης ὑποτάξας πολλὰ τῶν ἀρχαίων φύλων, τοὺς Γραικοὺς,

---

[1] Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Θιρούαλλος (History of Greece, 1, 88) ἀποκαλεῖ τοὺς Ἕλληνας κλάδον τῆς πελασγικῆς φυλῆς, περιέχοντα τὸ κάλλιστον καὶ καθαρώτατον αὐτῆς αἷμα καὶ προωρισμένον ν' ἀναπτύξῃ τὰς εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐμπεφυκυίας εὐγενεστάτας δυνάμεις καὶ προαγάγῃ τὸν βίον τοῦ ἔθνους εἰς τὸν ὕπατον βαθμόν, ὅπου ἦτο ἐφικτὸν νὰ φθάσῃ (a bransh of the Pelasgianfamilies, which contaiued its best and purest blood, and was destined to unfold the noblest faculties implanted in ist constitution and to raise the life of the nation to the highest stage whichit was capable of reaching).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κούρητας καὶ Λέλεγας· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπισυμβάντα (1550 π. Χ.) νέον κατακλυσμὸν, ὅστις ἐξ αὐτοῦ καλεῖται *Δευκαλιώνιος*, ταχέως ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν, βασιλεύοντος αὐτόθι τοῦ Κραναοῦ, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν, ἀφοῦ χάριν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ἔθυσεν εἰς Δία τὸν Φύξιον, ἐπανῆλθεν εἰς Λυκώρειαν· ὑστερότερον δ' ἐνέβαλε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν διὰ τῆς Οἴτης εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐβασίλευσε τέλος ἐν τῇ Φθιώτιδι. Ἔκτοτε δ' ἐκλείπουσι κατὰ μικρὸν οἱ Θεσσαλοὶ Πελασγοὶ, οἱ μὲν αὐτῶν ὡς ὑποτεταγμένοι συναναμιχθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ, πρὸς διατήρησιν τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας, εἰς διαφόρους μεταναστάντες χώρας.

Ὁ Δευκαλίων ἀποθανὼν κατέλιπε δύο υἱοὺς, οὓς ἐγέννησε μετὰ τῆς Πύρρας, τὸν *Ἀμφικτύονα* καὶ τὸν *Ἕλληνα*. Ἐκ τούτων ὁ μὲν διεδέχθη τὸν Κραναὸν ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, ἄρξας καὶ τῶν Ἐπικνημιδίων Λοκρῶν καὶ συντάξας πρῶτος αὐτόθι (ἐν Θερμοπύλαις) τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ *Ἀμφικτυονικὸν σύστημα*, ὁ δὲ παρέλαβε τὴν πατρῴαν βασιλείαν καὶ διὰ τῶν υἱῶν του *Αἰόλου* καὶ *Δώρου* καὶ τῶν ἐγγόνων του *Ἴωνος* καὶ *Ἀχαιοῦ* (παίδων τοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἰς Ἀττικὴν ἐπελαθέντος Ξούθου), εἰς οὓς ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ γένη, οἱ *Αἰολεῖς*, οἱ *Δωριεῖς*, οἱ *Ἴωνες* καὶ οἱ *Ἀχαιοὶ*, ἀνεδείχθη ὁ ἄμεσος τῶν Ἑλλήνων γενάρχης ἢ πρόγονος, μολονότι τὸ ὄνομά του δὲν ἐκαθολικεύθη ἤτοι δὲν ἐξενίκησεν ὡς κοινὴ τοῦ σύμπαντος ἔθνους προσηγορία εἰμὴ πολλοὺς αἰῶνας ἔπειτα. Τοῦτο δὲ τεκμαιρόμεθα μάλιστα ἐκ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις πολλῷ ὕστερος καὶ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος οὐδαμοῦ τοὺς σύμπαντας ὠνόμασεν Ἕλληνας, οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος· Δαναοὺς δὲ εἰς τὰ ἔπη του, Ἀργείους, Μυρμιδόνας καὶ Ἀχαιοὺς ἀποκαλεῖ (Θουκυδ. Α', 3).—Πρὸς τὴν κατὰ μικρὸν δὲ τοῦ ἐξαρχῆς μερικοῦ ὀνόματος καθολίκευσιν συνετέλεσαν ἰδίως, πρῶ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τον ἡ διὰ τῆς Ὁμηρικῆς μούσης ἐξυμνησθεῖσα καὶ διαδοδεῖσα δόξα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Ἀχιλλέως, ὡς τοῦ ἐξοχωτέρου τῆς ἀκμῆς τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων προσώπου· δεύτερον ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν χρησμῶν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου, ἐν οἷς ἐγίνετο συνεχὴς τῶν Ἑλλήνων μνεία· τρίτον τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, συστήματος ἀρχῆθεν Ἑλληνικοῦ διατελοῦντος εἰς σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὸ εἰρημένον μαντεῖον· καὶ τελευταῖον ἡ σύστασις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὅπου, συναγομένων εἰς τὸ αὐτὸ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν, οἱ δικάζοντες καὶ ἀπονέμοντες τὰ βραβεῖα ἐκαλοῦντο *ἑλλανοδίκαι*. Ἐκ τῶν συγγραφέων πρῶτος ὁ Ἡσίοδος (Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 530 καὶ 655), καὶ ἔπειτα ὁ Ἀρχίλοχος, τῶν ἀγώνων ἐκείνων ὁ ἐθνικὸς ποιητής, μετεχειρίσθησαν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ἕλληνος εἰς ἔννοιαν καθολικήν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους δὲ ἤδη χρόνους, τοὺς καλουμένους συνήθως *Πελασγικούς*, πρὸς διαστολὴν τῶν ἐπελθόντων *Ἑλληνικῶν* ἢ *ἡρωϊκῶν*, μνημονεύονται παρ' ἀρχαίοις συγγραφεῦσι καὶ *ἀποικίαι ξένων* ἐν Ἑλλάδι, ὧν ἡ ὕπαρξις τοσούτῳ μᾶλλον φαίνεται πιστευτή, ὅσῳ οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει χώρα οὕτως ἐκ φύσεως ἐκτεθειμένη εἰς τὴν φιλικὴν ἢ ἐχθρικὴν τῶν ἀλλοδαπῶν προσπέλασιν ὡς ἡ Ἑλλάς. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ ὦσι μυθώδη τὰ πλείονα τῶν μεθ' ὧν ἐκεῖναι συνδέονται προσώπων, τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ τῆς ἐλεύσεως ξένων καὶ ἐπομένως τῆς τούτων ἐπιῤῥοῆς εἰς τὴν πρώτην τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος διαῤῥύθμισιν φέρει χαρακτῆρα ἱστορικόν.

Πρῶτος δὲ, ὡς λέγεται, ὁ *Κέκροψ*, ἀρχηγὸς Αἰγυπτιακῆς τινος ἀποικίας ἐκ Σαΐδος, ἦλθε διὰ τῆς Φοινίκης καὶ Κύπρου εἰς τὴν Ἀττικὴν (περὶ τὸ 1500 π. Χ.), βασιλεύοντος τότε ἐν αὐτῇ τοῦ *Ἀκταίου*, ἐγγόνου τοῦ Ὠγύγου, καὶ συζευχθεὶς μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ *Ἀγραύλου* ἐξεδέχθη τὴν ἀρχήν· ὡς βασιλεὺς δὲ κτίσας τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Κεκροπίαν (Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνώκισε τὸ πλῆθος εἰς δυοκαίδεκα δήμους[1], ἐδίδαξε τὴν ναυτιλίαν καὶ ἐλαιοφυτείαν, εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, γάμους σταθεροὺς καὶ τὴν κηδείαν τῶν νεκρῶν καὶ κατέστησε δικαστήρια τακτικά, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ περιβόητος Ἄρειος πάγος.

Μικρὸν ἔπειτα ὁ *Δαναὸς*, ἐκ Χέμμιος τῆς ἄνω Αἰγύπτου, φεύγων τὰς καταδιώξεις τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰγύπτου ἀπέβη μετὰ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων του εἰς Ἄργος καὶ εἰσήγαγεν αὐτόθι τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἀφροδίτης, ἐν ᾧ διὰ τῶν θυγατέρων του ἐδίδαξεν εἰς τὰς ἐγχωρίους Πελασγιώτιδας τὰς θεσμοφορίας τῆς Δήμητρος. Ἐρίσας δὲ πρὸς Γελάνορα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ὑπερισχύσας κατέστησε νέαν δυναστείαν καὶ ἐγένετο ὁ προπάτωρ τοῦ ἐν τῇ παραδόσει ἕνεκα τῶν κατορθωμάτων του ἐξυμνηθέντος *Περσέως*, καὶ τῆς τούτου ἐν Ἄργει, Τίρυνθι καὶ Μυκήναις ἐπικρατούσης ἡρωϊκῆς γενεᾶς, εἰς ἣν ἰδίως ἀνῆκεν ὁ *Ἡρακλῆς*.

Κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ περίπου τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ὁ *Κάδμος*, υἱὸς τοῦ Τυρίου βασιλέως Ἀγήνορος, περιπλανώμενος ἐπὶ ἀναζητήσει τῆς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἁρπαγείσης ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐρώπης, ἦλθεν εἰς Βοιωτίαν, ὅπου, κατὰ προσταγὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἔκτισε τὴν (ἔπειτα ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν) *Καδμείαν*. Δι' αὐτοῦ δὲ, ὡς λέγεται, ἐγένοντο κατὰ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι γνωστὰ τὰ γράμματα καὶ εἰσήχθη ἡ τοῦ Διονύσου (Βάκχου) λατρεία.

Τελευταῖον δὲ ὁ *Πέλοψ*, υἱὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Τρώων ἐξελαθέντος βασιλέως τῆς Φρυγίας Ταντάλου, ἀφίχθη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα π. Χ. εἰς Πελοπόννησον μετὰ πολλῶν Φρυγῶν καὶ Λυδῶν ἀποίκων καὶ διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς

[1] Τὰ ὀνόματα τούτων κατὰ Στράβωνα (Θ', α) ἦσαν τὰ ἑξῆς· Κεκροπία, Τετράπολις, Ἐπακρία, Δεκέλεια, Ἐλευσὶς, Ἄφιδνα, Θόρικος, Βραυρὼν, Κύθηρος, Σφηττὸς, Κηφισία, Φαληρός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἤλιδος καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τὴν Ἀργείαν καὶ Λακωνίαν μετέδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς ἅπασαν τὴν Χερσόνησον. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπόγονοί του οἱ Πελοπίδαι *Ἀτρεὺς* καὶ *Θυέστης* (οἱ υἱοί του) καὶ *Ἀγαμέμνων* καὶ *Αἴγισθος* (οἱ ἔγγονοί του) παρέσχον, εἴτε διὰ τῶν ἀνοσιουργιῶν εἴτε διὰ τῶν συμφορῶν των, ὕλην ἄφθονον εἰς τὴν τραγικὴν ποίησιν τῶν Ἑλλήνων.

Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐκτὸς τῆς τελευταίας αἱ τρεῖς ἄλλαι προγενέστεραι ἐποικίσεις θεωροῦνται ὑπὸ πολλῶν λίαν ἀμφίβολοι· ἀλλὰ καὶ ἀναγνωριζομένης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς ἐπιδράσεώς των εἰς τὸν πρῶτον τῆς Ἑλλάδος πολιτισμόν, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ χώρα αὕτη πᾶν ὅ,τι ἔξωθεν ἔλαβεν, ἢ τὸ συνεχώνευσεν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ μετεποίησεν ἰδιοτρόπως, ἢ τοὐλάχιστον τὸ ἐνέδυσε δι' ὡραίου ἐξωτερικοῦ χιτῶνος· οὔτε εἶχον ἄλλως αἱ ξέναι ἐκεῖναι ἐπιῤῥοαὶ τοιαύτην ἰσχὺν καὶ ὑπεροχὴν ὥστε νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀρχῆθεν κραταιὰν καὶ αὐτοτελῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους φύσιν, ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐθνότητα.

§. 3. Αἱ περὶ μεταναστάσεων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν παραδόσεις.

Τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ γένη, εἰς ἃ, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνέκαθεν ἤδη εἶχε διακριθῆ, τάχιστα, εἴτε ἕνεκα τῆς αὐξήσεώς των, εἴτε ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς πρὸς δορικτησίας ὁρμῆς των, ἐγκαταλιπόντα τὰς πρώτας αὐτῶν ἑστίας ἐνέβαλον εἰς τὰς πλείστας τῶν μέχρι τοῦδε Πελασγικῶν κατοικιῶν καὶ ἐξηπλώθησαν οὐ μόνον εἰς ὀρεινὰς χώρας, ἀφ' ὧν ἐπέπιπτον ἔνοπλοι εἰς τὰς ἀφράκτους πεδιάδας, ἀλλὰ καὶ εἰς παραλίας, ἀφ' ὧν πολλάκις ἐπεδείκνυον τὴν φιλοπόλεμον τάσιν των καὶ διὰ πειρατιῶν. Τὰς τοιαύτας λοιπὸν κινήσεις καὶ μεταναστάσεις αὐτῶν, αἵτινες συμπίπτουσι μετὰ τῆς ΙΓ΄ καὶ ΙΔ΄ ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐκ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ὁποίων προέκυψε βαθμηδὸν ἡ ὁριστικὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς διαφόρους αὐτονόμους πολιτείας διαίρεσις, πρόκειται νὰ διεξέλθωμεν ἐφεξῆς ἐν συνόψει.

Αἰολεῖς.—Ὁ πρεσβύτερος τοῦ Ἕλληνος υἱὸς *Αἴολος* παρέμεινεν ἐν Φθιώτιδι διάδοχος τῆς πατρικῆς βασιλείας καὶ μετὰ πολλῶν συνοικήσας γυναικῶν ἐγέννησε πολλοὺς παῖδας, οἵτινες, ὡς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἡγούμενοι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς Αἰολέων μεταναστῶν ᾤκισαν πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, οἷον τὴν Ἰωλκόν, τὰς Φερὰς καὶ τὴν Μαγνησίαν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ· τὴν Πιερίαν καὶ Παιονίαν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ· τὴν Ἀθαμανίαν ἐν τῇ Ἠπείρῳ· τὸν Ὀρχομενόν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι· καὶ προσέτι τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Μεσσηνίαν καὶ Ἦλιδα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἀναμιχθέντες δὲ κατὰ μικρὸν οἱ Αἰολεῖς μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων τῶν πόλεων ἐκείνων κατοίκων Πελασγῶν, Λελέγων, Κουρήτων, Ὑάντων καὶ Λαπιθῶν καὶ ἐν τῇ ἀναμίξει ταύτῃ ἀναπτύξαντες τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν διάλεκτον ἐμφανίζονται ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ὡς ἡ ἐπικρατεστέρα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι φυλή. Ἐκ τῶν Αἰολικῶν δὲ πολιτειῶν, ὅσαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους τούτους χρόνους ἤκμασαν, ἄξιαι λόγου εἰσὶ μάλιστα Ὀρχομενὸς ὁ Μινύειος καὶ ἡ Ἰωλκός.

Οἱ πρῶτοι τοῦ *Ὀρχομενοῦ* κάτοικοι ἦσαν Πελασγοί· ἀφοῦ δὲ μετ' αὐτῶν ἠνώθησαν ἔπειτα οἱ *Μινύαι*, γένος Αἰολικόν, ὁρμηθὲν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν Μακεδονικῶν μεθορίων, ἡ ἐπικράτεια τοῦ ἔκτοτε ἐπονομασθέντος *Μινυείου Ὀρχομενοῦ* ηὔξησε τοσοῦτον, ὥστε περιελάμβανεν οὐ μόνον τὸ μέγιστον τῆς Βοιωτίας μέρος, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ὁμοῦ τῆς Θεσσαλίας πόλεις, οἷον τὴν Ἰωλκόν, τὰς Φερὰς καὶ ἄλλας. Ὁ Ὅμηρος μνημονεύει τοῦ Ὀρχεμενοῦ ὡς πόλεως πλουσιωτάτης, συγκρίνων αὐτὴν πρὸς τὰς Αἰγυπτιακὰς Θήβας· ὁ πλοῦτος δ' αὐτῆς προήρχετο ἔκ τε τῆς μεγάλης εὐφορίας τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδίων καὶ ἐκ πρωΐμου ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας τῶν κατοίκων· βασιλεύοντος δὲ τοῦ *Ἐργίνου* καὶ αἱ Θῆβαι ἐτέλουν φόρον εἰς τοὺς Ὀρχομενίους· ἀλλὰ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐξέπεσε ταχέως ἡ δύναμις αὐτῶν, ἐν ᾧ ἔκτοτε αἱ Θῆβαι ἔσχον πάντοτε τὰ πρωτεῖα κατὰ πᾶσαν τὴν Βοιωτίαν.

Ἡ *Ἰωλκὸς*, κτίσμα τοῦ Κρηθέως, πατρὸς τοῦ Αἴσονος καὶ πάπου τοῦ Ἰάσονος, ἦτο μετὰ τὸν Ὀρχομενὸν ἡ δευτέρα κυριωτέρα τῶν Μινυῶν ἕδρα καὶ ἡ πλουσιωτέρα μετ' ἐκείνην πόλις τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ μάλιστα διὰ τὴν ἐντεῦθεν γενομένην ἀναγωγὴν τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸν πρῶτον μακρὸν πλοῦν τῶν Ἑλλήνων, περὶ οὗ κατωτέρω γενήσεται λόγος· μολονότι δὲ ὑπέκειτο τὸ πάλαι εἰς τὸ Ὀρχομένιον κράτος, εἶχεν ὅμως ἰδίους βασιλεῖς· αὐξηνθεῖσα δ' ἐπιπλέον κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους κατελύθη ὑπὸ στάσεων καὶ τυραννίδων.

Δωριεῖς.—Ἀφοῦ ὁ Αἴολος παρέλαβεν, ὡς εἴρηται, τὴν πατρικὴν ἀρχήν, οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ὥρμησαν εἰς ἀναζήτησιν ἰδίων κατοικιῶν· οὕτως ὁ *Δῶρος* μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐτράπη ἐξαρχῆς πρὸς τὴν ὑπὸ τὴν Ὄσσαν καὶ τὸν Ὄλυμπον χώραν, τὴν καλουμένην *Ἑστιαιῶτιν*, ἄλλους μὲν τῶν προτέρων κατοίκων Πελασγῶν ἐκβαλὼν αὐτόθεν, ἄλλους δὲ ὑποτάξας εἰς τὸ κράτος του. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἢ βραχὺ μετ' αὐτὸν, ἐν μέσῳ τῶν γενικῶν ταραχῶν, ἐπελθόντων ἐξ ἐφόδου τῶν Πελασγῶν ἢ, ὡς ὁ Ἡρόδοτος (Α' 56) τοὺς ὀνομάζει, *Καδμείων*, οἱ Δωριεῖς ὑποχωροῦντες μετῴκησαν εἰς Πίνδον μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ, καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ἑστίας διεσπάρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν μετονομασθέντες *Μακεδνοὶ* ἢ *Μακεδόνες*, ἄλλοι δὲ προέβησαν νοτιώτερον εἰς Δρυοπίδα καὶ ἐξώσαντες τοὺς Δρύοπας ᾤκησαν τὴν Δωρικὴν Τετράπολιν, ὅπου διεκρίθησαν εἰς τρεῖς φυλὰς, ἤτοι εἰς *Ὑλλέας* ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ὕλλου, υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους, καὶ εἰς *Παμφύλους* καὶ *Δυμανάτας* ἀπὸ τῶν δύο παίδων τοῦ Αἰγιμίου, ἀμέσου διαδόχου τοῦ Δώρου.

Κατὰ τὸν Διόδωρον (Δ', 60) καὶ τὸν Στράβωνα (Ι, δ) ἀπὸ τῆς Ἑστιαιώτιδος αὐτῆς, πέντε γενεὰς ἀνθρώπων πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, Δωριεῖς μετὰ Αἰολέων, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ *Τευτάμου* ἢ *Τεκτάμου*, ἄλλου υἱοῦ τοῦ Δώρου, μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν, κατεχομένην πρότερον ὑπὸ Φοινίκων καὶ Κουρήτων, εὗρον τότε οἰκουμένην ὑπὸ Ἐτεοκρήτων, Κυδώνων, Πελασγῶν καὶ Ἀχαιῶν [1]. Ἐνωθέντες δὲ μετὰ τῶν τελευταίων ὑπερίσχυσαν τῶν πρώτων καὶ εἰς τέλος, προστεθέντων καὶ ἄλλων ὁμογενῶν αὐτοῖς μεταναστῶν, κατέστησαν οἱ ἄρχοντες τῆς ὅλης νήσου. Ἐνταῦθα δὲ πρωϊμότερον ἢ ἀλλαχοῦ προήχθησαν, βασιλευόμενοι, εἰς τακτικὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Ὀνομαστοὶ δ' ἐκ τῶν βασιλέων των ὑπῆρξαν πρὸ πάντων οἱ δύο *Μίνωες* [2], ὧν ὁ μὲν πρῶτος τοῦ *Ἀστερίου*, ἀμέσου ἀπογόνου τοῦ Τευτάμου, εἰσποίητος υἱὸς καὶ διάδοχος, καὶ τοῦ δικαίου Ῥαδαμάνθυος καὶ τοῦ Σαρπηδόνος ἀδελφὸς, ἔκτισε τὰς ἐπιφανεστέρας τῆς Κρήτης πόλεις Κνωσσὸν, Φαιστὸν καὶ Κυδωνίαν, ἥνωσεν εἰς ἓν τοὺς διαφόρους τῆς νήσου κατοίκους καὶ εἰσήγαγε νόμους σοφοὺς ἢ μᾶλλον κοινωνικὰς διατάξεις, ἃς ἔπειτα καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Σπάρτης περιώνυμος νομοθέτης ἠξίωσε νὰ μιμηθῇ. Ὁ δὲ δεύτερος, ἐκ-

[1] Τοὺς Ἐτεόκρητας καὶ Κύδωνας θεωρεῖ ὁ Στράβων ὡς αὐτόχθονας, τοὺς δὲ ἄλλους ὀνομάζει ἐπήλυδας. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως δ' ἐκείνων Κρητὸς, τοῦ εὑρόντος, κατὰ τὸν Διόδωρον, πλεῖστα καὶ μεγάλα τὰ δυνάμενα τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ὠφελῆσαι, ἔλαβεν ἡ νῆσος ἣν καὶ μέχρι τοῦ νῦν φέρει ἐπωνυμίαν.

[2] Μολονότι ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Θουκυδίδης ἕνα μόνον γνωρίζουσι Μίνωα, πολλοὶ ὅμως παραδέχονται εὐλογώτερον δύο, ἤτοι Α'. καὶ Β'. διότι ἄλλως δὲν δύνανται νὰ συμβιβασθῶσιν αἱ πράξεις τοῦ σοφοῦ νομοθέτου καὶ τοῦ ὠμοῦ δεσπότου, συγχρόνου τοῦ Θησέως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γονος ἐκείνου, πρῶτος Ἑλλήνων ναυτικὴν δύναμιν ἀξιόλογον συστήσας ἐθαλασσοκράτησεν, ἐδέχθη τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν παρ' αὐτῷ καταφυγόντας Δαίδαλον (δι' οὗ κατεσκευάσθη ὁ περίφημος Λαβύρινθος) καὶ Ἴκαρον, καὶ πολεμήσας τοὺς Ἀθηναίους, ἕνεκα τῆς περὶ Οἰνόην τῆς Ἀττικῆς γενομένης κατὰ διαταγὴν τοῦ Αἰγέως ἀναιρέσεως τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἀνδρόγεω, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς μετὰ τὴν νίκην εἰς ἀπάνθρωπον φόρον, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Θησεὺς τοὺς ἀπήλλαξε. Τὸν Μίνωα δὲ τοῦτον διαδεχθεὶς ὁ πρεσβύτερος τῶν παίδων του *Δευκαλίων* συνεμάχησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ συνώκισε τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν Φαίδραν μετὰ τοῦ Θησέως. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τὸν ἀδελφόν του *Κατρέα* καὶ ἔπειτα εἰς τὸν υἱόν του *Ἰδομενέα*, ὅστις, κραταιὸς ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ εὐανδρουσῶν πόλεών του, ἐστράτευσε, συνωδευμένος καὶ ὑπὸ τοῦ Μηριόνου, ἐπὶ Ἴλιον μετὰ 80 νηῶν.

Ἴωνες.—*Ξοῦθος*, ὁ νεώτατος τοῦ Ἕλληνος υἱός, ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του ἐξωσθεὶς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ γήμας αὐτόθι τοῦ βασιλέως Ἐρεχθέως τὴν θυγατέρα Κρέουσαν ᾤκισε τὴν τετράπολιν τῆς Ἀττικῆς, Οἰνόην, Μαραθῶνα, Προβάλινθον καὶ Τρικόρυθον. Ἐκ τῶν δύο δὲ παίδων *Ἀχαιοῦ* καὶ *Ἴωνος*, τοὺς ὁποίους μετὰ τῆς Κρεούσης ἐγέννησε, ὁ μὲν φόνον ἀκούσιον πράξας παρῆλθεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ κατὰ κράτος τοὺς μετ' Εὐμολπου νικήσας Θρᾷκας ἢ Ἐλευσινίους εὐδοκίμησε τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν πολιτείαν· τὸ κυριώτερον δ' ἔργον, ὅπερ ἡ ἀρχαιότης εἰς τὸν Ἴωνα ἀπονέμει, εἶναι ἡ διαίρεσις τοῦ πλήθους εἰς τέσσαρας φυλὰς ἐκπροσωπούσας ἰσαρίθμους ἐπαγγελμάτων τάξεις, τὰς ἑξῆς· Ὁπλητας, Τελέοντας, Ἐργαδεῖς καὶ Αἰγικορεῖς· καὶ *Ὁπλητες* μὲν ὠνομάσθησαν οἱ ἔποικοι Ἴωνες καὶ ἄλλα Ἑλληνικῆς καταγωγῆς γένη, ἀφ' ὧν μετέπειτα προέκυψαν οἱ Εὐπατρίδαι, ἔχοντες αὐτοὶ ἐξαιρέτως τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν ὅπλα, ἐν Ἀθήναις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἰδίως οἰκοῦντες καὶ ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν ἄλλων διατηρούμενοι. *Τελέοντες* ἢ ὀρθότερον *Γεδέοντες*, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι, νῦν δὲ ὑπόφοροι γεωργοὶ καὶ βουκόλοι. *Ἐργαδεῖς*, οἱ δημιουργοὶ καὶ χειρόνακτες καὶ *Αἰγικορεῖς* οἱ τὰ ὑψώματα καὶ τοὺς λόφους ἀπὸ τῆς Πάρνηθος μέχρι τοῦ Σουνίου νεμόμενοι ποιμένες αἰγῶν καὶ προβάτων. Οἱ βασιλεῖς ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς ἀνῆκον εἰς τὴν πρώτην ἐκ τῶν εἰρημένων τάξεων· λέγεται δὲ ὅτι οὕτως ἡ Ἀττικὴ τότε εὐάνδρησεν, ὥστε ἐδυνήθη νὰ στείλῃ καὶ ἀποικίαν Ἰώνων εἰς τὴν Αἰγιάλειαν τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἰωνία*, οἱ δὲ κάτοικοι ἀντὶ Αἰγιαλέων ἐκλήθησαν Ἴωνες· μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδον ἐκβληθέντες ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐπανῆλθον πάλιν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἔκτοτε ἡ ὑπ' αὐτῶν καταλειφθεῖσα χώρα τῆς Πελοποννήσου ἔλαβε τὸ ὄνομα *Ἀχαΐα*.

Ἀχαιοί.—Ὁ δεύτερος τοῦ Ξούθου υἱὸς *Ἀχαιὸς* καταλιπὼν, ὡς εἴρηται, τὰς Ἀθήνας ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς Αἰγιάλειαν ἢ, κατ' ἄλλους, εἰς Λακεδαίμονα, ὕστερον δὲ εἰς Θεσσαλίαν διαβὰς ἀνεκτήσατο τὴν πατρικὴν ἀρχὴν, ὅθεν οἱ ἀπ' αὐτοῦ καταγόμενοι προσηγορεύθησαν ἔκτοτε *Ἀχαιοὶ Φθιῶται*· δύο δὲ ἀπόγονοι τοῦ Ἀχαιοῦ, ὁ *Ἄρχανδρος* καὶ ὁ *Ἀρχιτέλης*, ἐκ τῆς Φθιώτιδος εἰς Ἄργος ἀφιχθέντες καὶ μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ, Αὐτομάτης καὶ Σκαιᾶς, συζευχθέντες ἐπέδωκαν τοσοῦτον ὥστε οἱ κάτοικοι πάντες ἀπ' αὐτοῦ Ἀχαιοὶ ἐκλήθησαν ἀντὶ Ἀργείων καὶ Δαναῶν· ἡ αὐτὴ δ' ἐπωνυμία ἐξενίκησε συγχρόνως καὶ ἐν Λακεδαίμονι. Ἔκτοτε δ' ἐγένοντο ἐπανειλημμέναι Ἀχαιῶν μεταναστάσεις εἰς Θεσσαλίαν καὶ Πελοπόννησον, ὅπου τὸ γένος των κατέστη τὸ ἐπικρατέστερον· ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Πέλοπος εἰσεχώρησαν αὐτόθι Φθιῶται Ἀχαιοὶ, οἵτινες, εὐδοκιμούντων ἐπὶ μᾶλλον τῶν Πελοπιδῶν, διεκρίνοντο τρόπον τινὰ ὡς τὰ στηρίγματα ἢ οἱ φρουροὶ αὐτῶν διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἀνδρίας των. Ἐπὶ δὲ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ὑποχωροῦντες εἰς τοὺς Δωριεῖς μετῴκησαν εἰς τὰς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ, καὶ ἐκβαλόντες αὐτόθεν, ὡς εἴρηται, τοὺς Ἴωνας ἐπωνόμασαν ἐξ ἑαυτῶν τὴν χώραν Ἀχαΐαν.

§. 4. Ὁ Ἡρωϊκὸς αἰών.

Ἡρωϊκὸς συνήθως λέγεται ὁ αἰὼν τοῦ προέχοντος καὶ πᾶν ἄλλου γένους ὄνομα ὑπερνικήσαντος *Ἑλληνικοῦ*, φέρων χαρακτῆρα ἴδιον τὴν πρὸς παραβόλους πράξεις κλίσιν πολλῶν, τὴν ὁποίαν, διεγερθεῖσαν ἅπαξ ἐκ συνδρομῆς διαφόρων περιστάσεων, ὑπέθαλπον καὶ ἐπέτεινον ὅ,τε θαυμασμὸς τοῦ πολλοῦ πλήθους, θεωροῦντος καὶ τιμῶντος τοὺς αὐτουργοὺς ἐκείνων ὡς ἀνωτέρας φύσεως ὄντα, καὶ ἡ δημώδης προσέτι πίστις ὅτι ἀπέκειτο εἰς αὐτοὺς τούτους γέρας ἡ *ἀθανασία*, τουτέστιν ἡ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀθανάτων συγκατάταξις. Οὐ μόνον δὲ αἱ τῶν κατὰ μέρος φιλοκινδύνων ἡρώων (ἐν οἷς διαπρέπουσι μάλιστα ὁ Περσεὺς, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεὺς) πράξεις, ὡς ἡ ἐξάλειψις τεράτων, ἡ καταπάλαισις κακούργων κ.λ. ἀλλὰ καὶ αἱ σύγχρονοι κοιναὶ ἐπιχειρήσεις, ἐντὸς καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, αἱ χορηγήσασαι τὴν ἀφθονωτέραν ὕλην εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν, οἷον ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν, ἡ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἡ τῶν ἐπιγόνων ἐκστρατεία καὶ τέλος ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος τῶν χρόνων, τῆς αὐτῆς κλίσεως ἀποτελέσματα.

Τὰ περὶ Περσέως.—Ἐν Ἀργολίδι ἐπεκράτησεν, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, μετὰ τὴν τοῦ Γελάνορος ἡ δυναστεία τοῦ Δαναοῦ· δύο δὲ δισέγγονοι αὐτοῦ, ὁ *Ἀκρίσιος* καὶ ὁ *Προῖτος*, διαφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους ἀπεφάσισαν νὰ διανείμωσι τὴν βασιλείαν, καὶ ὁ μὲν κατέμεινεν ἐν Ἄργει, ὁ δὲ ἔλαβε τὸ Ἡραῖον καὶ τὴν Τίρυνθα· ὁ Ἀκρίσιος δὲν εἶχεν εἰμὴ μίαν μόνην θυγατέρα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν *Δανάην*, ἐξ ἧς, συνελθούσης, ὡς φέρει ὁ μῦθος, μετὰ τοῦ Διὸς, ἐγεννήθη ὁ *Περσεύς*· μέλλων δὲ κατὰ τὸν Πύθιον χρησμὸν νὰ φονευθῇ παρ' ἑνὸς ἐγγόνου του καὶ φοβούμενος τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ τούτου ἐνέβαλεν εἰς κιβώτιον καὶ ἐξέθεσεν εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης τήν τε Δανάην καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς, ἅμα γεννηθέντα, ἵν' ἀπολεσθῶσιν. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ Δίκτυος παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Σερίφου μιᾶς τῶν Κυκλάδων, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Πολυδέκτης τοὺς ὑπεδέχθη φιλανθρώπως. Ἅμα δὲ ἡλικιωθεὶς ὁ Περσεὺς ἀπέδειξε τὴν εἰς τολμηρὰς πράξεις ὁρμήν του ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν Πολυδέκτην νὰ φονεύσῃ τὴν Μέδουσαν καὶ νὰ φέρῃ αὐτῷ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. Πέραν δηλονότι τοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Ἀφρικῆς, ἢ κατὰ τὸν μῦθον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Ἅδου, κατῴκουν αἱ βροτοστυγεῖς, δρακοντόμαλλοι καὶ κατάπτεροι Γοργόνες, τρεῖς θυγατέρες τοῦ Φόρκυνος καὶ τῆς Κητοῦς, αἵτινες εἶχον τὴν δύναμιν τοῦ ἀπολιθοῦν πᾶν ὅ,τι ἔβλεπον. Δύο ἐξ αὐτῶν, *Σθενὼ* καὶ *Εὐρυάλη*, ἦσαν ἀθάνατοι, ἡ δὲ τρίτη, ἡ *Μέδουσα*, ἦτο μὲν θνητὴ ἀλλ' ὡραιοτέρα ἁπασῶν. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, παρ' ἐκείνου μὲν δρέπανον παρὰ ταύτης δὲ χαλκίνην ἀσπίδα λαβὼν ὁ Περσεὺς ἐπεχείρησε καὶ κατώρθωσεν εὐτυχῶς τὸν σκοπόν του· κύριος δὲ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἔπραξε δι' αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἔργα τεράστια εἰς διαφόρους χώρας· μετεποίησεν εἰς ὄρος τὸν Ἄτλαντα μὴ θελήσαντα νὰ τὸν φιλοξενήσῃ· ἠλευθέρωσε τὴν Ἀνδρομέδαν, τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας τὴν θυγατέρα, καταδικασθεῖσαν νὰ γενῇ βορὰ ἑνὸς θαλασσίου τέρατος, τὴν ἔλαβεν ὡς σύζυγόν του καὶ μετ' αὐτῆς ἐπανῆλθε τέλος εἰς Σέριφον. Εὑρὼν δ' ἐνταῦθα τὴν μητέρα του καὶ τὸν εὐεργέτην του Δίκτυν καταδιωκομένους σκληρῶς ὑπὸ τοῦ Πολυδέκτου, τοῦτον μὲν διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης ἀπελίθωσε, τὸν δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δίκτην καταστήσας βασιλέα τῆς νήσου, αὐτὸς μετὰ τῆς Δανάης καὶ τῆς Ἀνδρομέδας μετέβη εἰς Ἄργος, ὅπου συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ πάππου του Ἀκρισίου, ἔπειτα ὅμως τὸν ἐφόνευσεν ἀκουσίως διὰ βολῆς δίσκου καὶ ἐξεπλήρωσεν οὕτως τὸν χρησμόν. Τὸ περιελθὸν δὲ ἤδη εἰς αὐτὸν κληρονομικῷ δικαιώματι βασίλειον τοῦ Ἄργους δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ ἕνεκα τοῦ εἰρημένου δυστυχοῦς συμβάντος, ἀλλὰ τὸ παρεχώρησεν εἰς τὸν Μεγαπένθη, υἱὸν τοῦ Προίτου, ἐπὶ ἀνταλλαγῇ τῆς Τίρυνθος, ὅπου ἔκτισε νέαν μητρόπολιν, τὰς Μυκήνας. Ἀποθανόντα δὲ τὸν διεδέχθησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, *Σθένελος* καὶ *Ἀλκαῖος*, ὁ μὲν ὡς βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, ὁ δὲ ὡς βασιλεὺς τῆς Τίρυνθος. Συζευχθεὶς δὲ ὁ πρῶτος μετὰ τῆς Νικίππης, θυγατρὸς τοῦ Πέλοπος ἐξέβαλε, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλκαίου, τὸν υἱὸν τούτου *Ἀμφιτρύωνα* καὶ περιέλαβεν οὕτως ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ τὴν ἐπικράτειαν τῆς Τίρυνθος, ἣν διετήρησε καὶ ὁ διάδοχός του *Εὐρυσθεὺς* ἐναντίον τῶν νομίμων ἀξιώσεων τοῦ Ἡρακλέους, υἱοῦ τοῦ Ἀμφιτρύωνος.

Τὰ περὶ Ἡρακλέους.—Ὁ *Ἡρακλῆς*, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ὑπῆρξε κατὰ τὸν μῦθον γόνος ὄχι τοῦ Ἀμφιτρύωνος ἀλλὰ τοῦ Διὸς ὁμοιωθέντος κατὰ πᾶν τῷ Ἀμφιτρύωνι ὅτε συνεμίγη ἐν τριπλασίᾳ νυκτὶ μετὰ τῆς γυναικὸς ἐκείνου Ἀλκμήνης, διατριβούσης τότε ἐν Θήβαις καὶ περιμενούσης ἐνταῦθα τὸν ἔν τινι ἐκστρατείᾳ ἀπόντα σύζυγόν της. Μολονότι δὲ κατὰ τὴν πρόρρησιν τῶν μεγίστων θεῶν ὁ (τριέσπερος) Ἡρακλῆς ἔμελλε νὰ δεσπόσῃ τῶν Περσειδῶν, ἡ Ἥρα ὅμως ζυλοτυποῦσα καὶ ἔχουσα συνεργὸν τὴν Εἰλείθυιαν ἐβράδυνε μὲν τῆς Ἀλκμήνης τὸν τοκετόν, ἐπετάχυνε δὲ τὸν τῆς Νικίππης καὶ οὕτω καταστρατηγηθέντος τοῦ Διὸς ἦλθη εἰς φῶς πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου ὁ Εὐρυσθεύς, ὥστε ὁ προωρισμένος νὰ ἄρξῃ ἔπρεπε ἤδη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀσθενεστέρου. Ἐν τοῖς βρεφικοῖς δ' ἔτι σπαργάνοις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὑρισκόμενος ὁ Ἡρακλῆς ἔδειξε τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμίν του (καθόσον συνέκειτο ἐκ θείας ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως) ἀποπνίξας καὶ τοὺς δύο ὑπερμεγέθεις δράκοντας, τοὺς ὁποίους ἡ Ἥρα ἔστειλε κατ' αὐτοῦ. Ἡλικιωθεὶς δὲ καὶ μέλλων νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, αἵτινες τῷ ἐπαρουσιάσθησαν ἔν τινι σχιστῇ ὁδῷ ἐκθέτουσαι ἑκάστη τὰ ἴδια αὐτῶν πλεονεκτήματα, ἠκολούθησε τὴν πρώτην· κατὰ τὴν ὁποίαν δ' ἐξελέξατο ἀγαθὴν μερίδα κύριον προθέμενος σκοπὸν ν' ἀπαλλάξῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν τεράτων καὶ κακούργων εἶχε μὲν ἀδιακόπως τὴν Ἥραν καταδιώκουσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἀπελάμβανε καὶ τὴν προστασίαν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Ἐκ προοιμίων ἤδη ἐφόνευσε πολλὰ ἄγρια θηρία ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ἅτινα ἔβλαπτον τοὺς ὁδοιπόρους, καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Θηβαίους ἔκ τινος φόρου, τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνωσιν εἴς τινα γείτονα τύραννον, ὅθεν πρὸς ἀμοιβὴν ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν θυγατέρα του, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγέννησε, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, τρία τέκνα. Ἀλλὰ κυριευθεὶς ὑπὸ μανίας, ἐξ ἐπιβουλῆς τῆς Ἥρας, ἐφόνευσε καὶ σύζυγον καὶ τέκνα καὶ ἐρωτήσας τὸ μαντεῖον πῶς νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἀνόσιον πρᾶξιν του, διετάχθη παρ' αὐτοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ δυοκαίδεκα ἔτη τὸν Περσείδην Εὐρυσθέα καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὁποίας αὐτὸς ἤθελε τῷ ἐπιβάλει (καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Ἥρας) πράξεις. Ἐντεῦθεν δ' ἄρχονται οἱ περίφημοι *δώδεκα ἆθλοι* τοῦ Ἡρακλέους, συνιστάμενοι, συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μύθου, α) εἰς τὴν *ἐξάλειψιν ἀγρίων καὶ φθοροποιῶν θηρίων* (οἷον τοῦ ἐν τῷ ἄλσει τῆς Νεμέας ἐμφωλεύοντος λέοντος, τῆς Λερναίας Ὕδρας, τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου, τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων, τοῦ πυριπνόου Ταύρου τῆς Κρήτης, τῶν ἵππων τοῦ ἀγρίου τῆς Θράκης βασιλέως Διομήδους κ.λ., β) *εἰς ἀπόκτησιν πολυτίμων πραγμάτων ξένων χωρῶν* (οἷον τοῦ φαεινοῦ ζωστῆρος τῆς βασιλίσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σης τῶν Ἀμαζόνων Ἱππολύτης, τῆς περικαλλοῦς καὶ διὰ τὸ τάχος περιβοήτου Ἐλάφου τῆς Ἀρτέμιδος, τῶν βοῶν τοῦ ἐν τῇ παρωκεανίτιδι νήσῳ Ἐρυθείᾳ βασιλεύοντος Γηρυόνου, τῶν χρυσῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων νυμφῶν, καὶ γ) ἐν γένει *εἰς ἀγῶνας ἢ πράξεις ὑπεραν*θρώπους (οἷαι ἦσαν μάλιστα ἡ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κάθαρσις τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως τῆς Ἤλιδος Αὐγείου, ὅπου ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὑπῆρχε συσσωρευμένη κόπρος ἄπλετος τρισχιλίων βοῶν, ἡ ἐξ ᾅδου ἀναγωγὴ τοῦ τρικεφάλου Κερβέρου κλ.).—Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν κατὰ παραγγελίαν ἐκτελεσθέντων μνημονεύονται καὶ πολλαὶ ἄλλαι οὐχ ἧττον λαμπραὶ αὐτοῦ πράξεις, τὰ κοινῶς λεγόμενα *Πάρεργα*, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερα εἰσί· ὁ πρὸς τοὺς Κενταύρους διαγωνισμός του καὶ ἡ τελεία τούτων κατατρόπωσις· ἡ μέχρι τινὸς συμμέθεξίς του εἰς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν· ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἡσιόνης, ἐκτεθείσης εἰς τὴν βορὰν ἑνὸς κήτους ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Λαομέδοντος, βασιλέως τῆς Τρωάδος· ἡ ἵδρυσις τῶν ἀπ' αὐτοῦ κληθεισῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Ἀβύλης καὶ Κάλπης) κατὰ τὸν χωρίζοντα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Λιβύης πορθμὸν, ἡ μετὰ τῶν Γιγάντων μάχη ἐν τῷ Φλεγραίῳ πεδίῳ καὶ ἡ καταπάλαισις αὐτῶν· ἡ ἀναίρεσις τοῦ ὑπερμεγέθους Ἀνταίου, υἱοῦ τῆς γῆς, ὅστις πίπτων χαμαὶ ἐλάμβανε νέας δυνάμεις· ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ εἰς τὸν Καύκασον δεδεμένου Προμηθέως, μετὰ τὴν κατατόξευσιν τοῦ ἀετοῦ, τοῦ κατατρώγοντος τὸ ἦπαρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐκ τοῦ ᾅδου ἀναβίβασις τοῦ Θησέως καὶ τῆς Ἀλκήστεως, πιστῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν Ἀδμήτου.

Ἀλλὰ μεταξὺ ὅλων τούτων τῶν θαυμασίων ἔργων ὁ Ἥρως ἐξετρέπετο εἰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας καὶ εἰς ἁμαρτήματα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ τιμωρῆται. Ἐπειδὴ ζητήσας μνηστὴν Ἰόλην τὴν Εὐρύτου, βασιλέως τῆς Οἰχαλίας, καὶ ἀποτυχὼν τῆς αἰτήσεως ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὀργῆς του ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν ἐκείνου Ἶφιτον,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτου ἕνεκα περιέπεσεν εἰς νόσον βαρεῖαν, τῆς ὁποίας τὴν θεραπείαν τὸ μαντεῖον ὑπεσχέθη αὐτῷ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ τρία ἔτη ὡς δοῦλος ἐπὶ μισθῷ· ὅθεν ἀναχωρήσας εἰς Ἀσίαν ὑπέμεινεν ἑκουσίως νὰ πωληθῇ εἰς τὴν Ὀμφάλην, βασίλισσαν τῆς Λυδίας, ἥτις πρὸς καταισχύνην τὸν ἐνέδυσε γυναικεῖα καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ κλώθῃ διὰ τῆς ἠλακάτης νῆμα. Συνεπείᾳ ἄλλου μετέπειτα ἁμαρτήματος εὗρε τελευταῖον θάνατον ὀδυνηρόν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν μετάστασίν του· ἦτο δὲ αὐτὴ ἡ ἰδία αὐτοῦ γυνὴ Δηϊάνειρα, ἥτις, ἀγνοοῦσα τί ἔπραττε, παρεσκεύασεν αὐτῷ τὸν θάνατον τοῦτον. Ταύτην ποτὲ ὁ Κένταυρος Νέσσος, ἐν ᾧ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἡρακλέους τὴν διεβίβαζε διὰ τοῦ πορθμείου πέραν τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ, ἠθέλησε νὰ τὴν βιάσῃ, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς τὸν κατετόξευσε παρὰ χρῆμα διὰ φαρμακεροῦ βέλους· ἀποθνήσκων δ' εὐθὺς ὁ Κένταυρος ἔδωκεν εἰς τὴν Δηϊάνειραν τὸν ὑπὸ τοῦ φαρμακευθέντος αἵματος τῆς πληγῆς κεχρισμένον χειτῶνα του ἵνα τὸν μεταχειρισθῇ, χρείας τυχούσης, ὡς μέσον ἐπιτήδειον εἰς διασόβησιν πάσης ξένης ἀγάπης ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ ἥρωος. Τοιαύτην δὲ κλίσιν συνέλαβε τῳόντι ὁ Ἡρακλῆς πρὸς τὴν Ἰόλην, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ἄλλοτε μνηστήν· ἀρνηθέντος δὲ καὶ αὖθις τοῦ Εὐρύτου τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, ἐφόνευσεν αὐτόν τε καὶ τοὺς υἱούς του καὶ ἀπήγαγε τὴν Ἰόλην. Μαθοῦσα δὲ τοῦτο ἡ Δηϊάνειρα, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τοῦ Κενταυρείου φίλτρου· ἔπεμψε δηλονότι εἰς τὸν Ἡρακλῆ, ἑτοιμαζόμενον νὰ ἐκτελέσῃ θυσίαν τινα πανηγυρικήν, χιτῶνα κεχρισμένον εἰς τὸ αἷμα τοῦ Νέσσου. Ὁ ἥρως ἐνεδύθη αὐτόν, ἀλλὰ πάραυτα ᾐσθάνθη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τρομεροῦ φαρμάκου, πόνους βασανιστικοὺς, κατασπαράττοντας ὅλα αὐτοῦ τὰ μέλη· πεπεισμένος δὲ ὅτι οἱ τρομεροὶ οὗτοι πόνοι δὲν ἐδύναντο εἰμὴ μετὰ τῆς ζωῆς του νὰ λάβωσι πέρας διέταξε τὸν υἱόν του Ὕλλον νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὄρος τῆς Οἴτης καὶ ἐκεῖ νὰ θέσῃ αὐτὸν ἐπὶ πυρᾶς ἵνα γενῇ ὁλοκαύτωμα. Μὴ τολμῶντος δὲ τοῦ υἱοῦ νὰ πράξῃ τοῦτο, μόνον ὁ φίλος του Φιλοκτήτης ἐπείσθη· ὅθεν χάριν τῆς ὑπουργίας του ἔλαβε δωρεὰν τὰ τόξα καὶ τὴν φαρέτραν τοῦ ἥρωος·—Ἐνταῦθα τελευτᾷ ὅλος ὁ μῦθος· ὁ Ἡρακλῆς καθαρισθεὶς ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος εἰς τὸ πῦρ καὶ ἡμίθεος γενόμενος ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς ἐξιλεωθείσης Ἥρας βραβεῖον τῶν μακρῶν καὶ σκληρῶν ἀγώνων του σύζυγον τὴν αἰωνίως ἀκμάζουσαν θεὰν τῆς νεότητος *Ἥβην* [1].

Τὰ περὶ Θησέως.—Ὡς ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Δωρικοῦ, οὕτως ὁ *Θησεὺς*, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν *Αἰγέως*, εἶναι τοῦ Ἰωνικοῦ γένους τὸ σέμνωμα, δειχθεὶς οὐχ ἧττον ἐκείνου διὰ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεών του εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἰδίως τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἡ γέννησις αὐτοῦ μετατιθεμένη εἰς Τροιζῆνα, πόλιν ἱερὰν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐμφαίνει τρόπον τινὰ ἀρχὴν θείαν, ἂν ὄχι πάντη ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὴν μυθικὴν δηλονότι παράδοσιν ὁ Αἰγεὺς, ἄτεκνος ὢν πρότερον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταλίπῃ ἀπογόνους, ἐπηρώτησε περὶ τούτου τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, καὶ πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἀσαφοῦς χρησμοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν διὰ τὴν σοφίαν του περίφημον τῆς Τροιζῆνος βασιλέα Πιτθέα, ὅς-

[1] Ὁ περιώνυμος ἐν τοῖς νεωτέροις ἀρχαιολόγος Μύλλερος (Die Dorier, σελ. 411 — 458) πρεσβεύει ὅτι τὰ περὶ Ἡρακλέους ἔπλασαν οἱ Δωριεῖς μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον αὐτῶν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ βεβαιώσωσι μὲν διὰ τῆς παραδόσεως τὸ ἐπὶ τῆς κυριότητος τῆς χερσονήσου ταύτης δικαίωμα τῶν ἡγεμόνων των, νὰ ἐξεικονίσωσι δὲ καὶ ὑποστήσωσιν εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἥρωος τὰς ἑαυτῶν δορικτησίας. Ἄλλως δὲ, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ὁ Ἡρακλῆς ἐμφαίνει τὸν ἰδεώδη τύπον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος· εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀνδρίας ἢ τῆς ἀνδρικῆς ἰσχύος (ἀρετῆς), ἥτις προπαρασκευάζει τὴν ὁδὸν τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῆς ἐξαλείψεως παντοίων μεγάλων κωλυμάτων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τις, ἐπὶ ἐκπληρώσει τῆς ἐννοίας τοῦ χρησμοῦ, τὸν συνῆψε μυστικῶς μετὰ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς *Αἴθρας*. Ὑπονοήσας δὲ αὐτὴν ἔγκυον ἀπέλιπεν, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Ἀθήνας, τὸ ξίφος καὶ τὰ πέδιλά του ὑπὸ μεγάλην τινὰ πέτραν καὶ φέρων ἐκεῖ τὴν Αἴθραν παρήγγειλεν αὐτήν· ἂν τέξῃ παῖδα καὶ οὗτος ἀνδρωθεὶς δυνηθῇ νὰ μετακυλίσῃ τὸν λίθον νὰ τὸν πέμψῃ ἔχοντα τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς Ἀθήνας μηδενὸς εἰδότος· διότι ἐφοβεῖτο τοὺς ἀνεψιούς του *Παλλαντίδας*, οἵτινες τὸν ἐπιβουλεύοντο καὶ διὰ τὴν ἀτεκνίαν τὸν κατεφρόνουν. Τεκούσης δὲ τῆς Αἴθρας υἱὸν, οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι εὐθὺς οὗτος ὠνομάσθη Θησεὺς διὰ τὴν τῶν ἀπολειφθέντων γνωρισμάτων θέσιν, οἱ δὲ, ὅτι ὕστερον ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰγέως. Διατελῶν δὲ παρὰ τῷ Πιτθεῖ εἶχε παιδαγωγὸν Κοννίδην τινὰ καὶ αὐξάνων ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸν νοῦν του. Ὅτε δὲ ἡλικιώθη μαθὼν παρὰ τῆς μητρός του τίς ἦν ὁ ἀληθὴς πατήρ του, ὃν ἕως τότε ἠγνόει, καὶ λαβὼν μετὰ τὴν ἐκκύλισιν τῆς πέτρας τὰ κατατεθέντα σημεῖα ἀνεχώρησεν εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ὁδὸν δὲ αὐτοῦ, ἥτις τότε ἔγεμε λῃστῶν καὶ κακούργων, ἐφιλοτιμήθη ζηλῶν τοῦ Ἡρακλέους τὴν ἀρετὴν νὰ γείνῃ ὀνομαστὸς δι' ἡρωϊκῶν πράξεων. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ ἀπέκτεινε τὸν διαβόητον λῃστὴν *Περιφήτην* τὸν Κορυνήτην, ὅστις κωλύων τοὺς διαβαίνοντας ἐφόνευεν αὐτοὺς διά τινος ῥοπάλου (κορύνης)· ἔπειτα δὲ ἀπαντήσας ἐν τῷ ἰσθμῷ *Σίνιν* τὸν Πιτυοκάμπτην διέφθειρεν αὐτὸν, κατασπαράξας τὰ μέλη του· ἀκολούθως δὲ πρὸ τῆς Μεγαρικῆς ἐξηφάνισε τὸν *Σκίρωνα*, ὅστις ἀπό τινος βράχου (τῶν λεγομένων Σκιρωνίδων πετρῶν) ἐκρήμνιζε τοὺς διαβάτας εἰς τὴν θάλασσαν· ἐν δ' Ἐλευσίνι *Κερκύονα* τὸν Ἀρκάδα καταπαλαίσας ἀνεῖλε καὶ ὀλίγον περαιτέρω ἐν Ἐρινεῷ *Δαμάστην* τὸν ἐπικαλούμενον *Προκρούστην*, ὅστις συλλαμβάνων τοὺς διαβαίνοντας ὁδοιπόρους ἐξή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλονεν αὐτοὺς ἐπί τινος κλίνης καὶ τῶν μὲν μακροτέρων τὰ προέχοντα τοῦ σώματος μέρη ἀπέκοπτε, τῶν δ' ἐλαττόνων τοὺς πόδας προέκρουεν (ἐτάνυεν), ἀφ' οὗ καὶ Προκρούστης ὠνομάσθη. Οὕτω δ' ὁ Θησεὺς κολάζων τοὺς κακούργους διὰ τῶν αὐτῶν μάλιστα μέσων, ἅτινα οὗτοι μετεχειρίζοντο κατὰ τῶν ἀθώων, ἀφίχθη τέλος εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ πατήρ του τὸν ἀνεγνώρισεν ἐκ τοῦ ὁποίου ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ξίφους, καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὸν ἐπαρουσίασεν εἰς αὐτοὺς ὡς νόμιμον διάδοχόν του. Καὶ οὗτοι μὲν ἐδέχθησαν ἄσμενοι τὸν περιώνυμον ἥρωα, οἱ δὲ Παλλαντίδαι, οἵτινες ἤλπιζον νὰ διαδεχθῶσι τὴν βασιλείαν τοῦ ἀτέκνου θείου των, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἑτοιμάσθησαν εὐθὺς εἰς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ ἥρως Θησεὺς ἐπιπεσὼν ἐξαίφνης κατ' αὐτῶν τοὺς μὲν διέφθειρεν, ἄλλους δ' ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Παραχρῆμα δ' εὗρε διπλῆν εὐκαιρίαν νὰ φανῇ προστάτης καὶ σωτὴρ τῆς χώρας, τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ ἄρξῃ.

Ταῦρος ἄγριος ἀναφανεὶς πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ διέφθειρε τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀνησύχει πρὸ πάντων τοὺς κατοίκους τοῦ Μαραθῶνος· ὁ Θησεὺς συνέλαβε τὸ θηρίον καὶ τὸ ἐπέδειξεν ἁλυσσόδετον εἰς τὸν λαόν, ὅστις ἐξεπλάγη διὰ τὸ κατόρθωμα. Ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπό τινος τρομεροῦ φόρου, ὃν περ τὸ μαντεῖον ἐπέβαλεν αὐτοῖς πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ Ἀττικῇ παιδὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνωος, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερον ἔργον. Ἑπτὰ νέους δηλονότι καὶ ἄλλας τόσας παρθένους, καλὰς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγωγῆς, ὤφειλον οὗτοι νὰ πέμπωσιν ὡς θύματα κατὰ πᾶν ἔνατον ἔτος εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην. Ὁ Μίνως, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης, εἶχε σύζυγόν τινα, τοὔνομα Πασιφάην, θυγατέρα τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου, ἥτις καταληφθεῖσα ὑπό τινος παρὰ φύσιν ἔρωτος πρός τινα ὡραῖον ταῦρον ἐγέννησε μετ' αὐτοῦ τὸν Μινώταυρον, ἔχοντα σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ταύρου. Ὁ Μίνως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέλων ν' ἀποκρύψῃ τὸ αἶσχος ἐνέκλεισε τὸ τέρας τοῦτο εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ περιφήμου τεχνίτου Δαιδάλου κατασκευασθέντα Λαβύρινθον. Ἐνταῦθα δ' ἐκλείοντο τὰ δυστυχῆ θύματα καὶ ἔπρεπε, μὴ δυνάμενα νὰ εὕρωσι τὴν ἔξοδον, εἴτε ν' ἀπολεσθῶσιν ὑπὸ λιμοῦ, εἴτε νὰ γείνωσι βορὰ τοῦ Μινωταύρου. Ὅτε λοιπὸν, τὸ τρίτον ἤδη τὰ εἰς βέβαιον ὄλεθρον διὰ κλήρου στελλόμενα θύματα ἐπεβιβάσθησαν ἐν Ἀθήναις, ὁ Θησεὺς ἑκουσίως συνώδευσεν αὐτὰ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ν' ἀπαλλάξῃ διὰ παντὸς τὴν πατρίδα του μιᾶς τοιαύτης αἰσχρᾶς ὑποχρεώσεως. Διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἰσχύος του ἢ, ὡς ὁ μῦθος φέρει, διά τινος μαγικοῦ ξίφους, ὅπερ ἔλαβε παρὰ τῆς ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὸν διατεθείσης βασιλόπαιδος Ἀριάδνης, ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον, διά τινος δὲ ἀνελιττομένης κλωστῆς (τοῦ περιφήμου μίτου) διεξῆλθε τοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ Λαβυρίνθου. Κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας δ' ἐπάνοδον ὁ ναύκληρος ἐλησμόνησε τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Αἰγέως παραγγελίαν τοῦ νὰ ὑψώσῃ ὡς σημεῖον τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ λευκὸν ἱστίον ἀντὶ τοῦ μελανοῦ, ὅπερ συνήθως ἡ κομίζουσα τὸν φόρον ναῦς ἔφερεν ὡς ἐπὶ συμφορᾷ προδήλῳ πεμπομένη. Ὅθεν ὁ Αἰγεὺς ἰδὼν μακρόθεν τὸν κατάπλουν καὶ ὑπολαβὼν ἀποτυχόντα καὶ ἀπολωλότα τὸν υἱόν του, ἐκ τῆς ὑπερβαλούσης λύπης του κατεκρήμνισεν ἑαυτὸν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπερ ἔκτοτε ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη *Αἰγαῖον*. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐντούτοις ὑπεδέχθησαν μετ' ἀλλαλαγμῶν τὸν Θησέα θριαμβεύσαντα καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, διατάξαντες συνάμα νὰ πέμπεται κατὰ πᾶν ἔτος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ναῦς τις πλήρης προσφορῶν εἰς Δῆλον, ἱερὰν τοῦ Ἀπόλλωνος νῆσον, καὶ νὰ τελῆται χορὸς κατὰ μίμησιν τῶν περιελίξεων καὶ ἀνελίξεων τοῦ Λαβυρίνθου.

Ὁ Θησεὺς, λαβὼν ἴσως ἀφορμὴν ἐκ τῶν διατάξεων τῆς τότε ἐπὶ εὐνομίᾳ διαπρεπούσης Κρήτης, διενοήθη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς βασιλεὺς ἔργον θαυμαστότερον, τὴν πολιτικὴν διακόσμησιν καὶ αὔξησιν τῆς πατρίδος του. Ἀπὸ τοῦ Κέκροπος ἤδη, τοῦ κτίσαντος τὴν ἀκρόπολιν, ἡ Ἀττικὴ διῃρεῖτο εἰς δώδεκα δήμους, οἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀνεξάρτητοι ἔχοντες ἴδια βουλευτήρια καὶ ἰδίας ἀρχάς, καὶ πολλάκις διαφερόμενοι ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἀπένεμον τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς πολιτείας τιμήν. Ὁ δὲ Θησεὺς γενόμενος, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, *μετὰ τοῦ συνετοῦ καὶ δυνατὸς*, κατώρθωσε νὰ συνοικίσῃ τοὺς τέως διεσπαρμένους κατοίκους ὑπαγαγὼν αὐτοὺς εἰς τρεῖς μερίδας ἢ τάξεις (ἀντὶ τῶν πρώτων τεσσάρων φυλῶν), ἤγουν εἰς *Εὐπατρίδας*, εἰς *Γεωμόρους* καὶ εἰς *Δημιουργοὺς* καὶ, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν πολλῶν μικρῶν βουλευτηρίων, νὰ καταστήσῃ κοινὸν βουλευτήριον καὶ πρυτανεῖον ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ δὲ τοὺς μέχρι τοῦδε ἄρχοντας τῶν κατὰ μέρος δήμων ἤτοι τοὺς Εὐπατρίδας ἀνέδειξε μετόχους ὅλων τῶν ἀρχῶν τῆς μιᾶς νέας καὶ μείζονος πολιτείας, αὐτὸς ἠρκέσθη μόνον νὰ ἦναι ἡγεμὼν τοῦ πολέμου καὶ φύλαξ τῶν νόμων καὶ τῶν ὁσίων· πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς οὕτω κατορθωθείσης συμπολιτεύσεως ὥρισε νὰ πανηγυρίζωνται κατὰ πᾶν ἔτος τὰ *συνοίκια*, τὴν δὲ εἰς τιμὴν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς τελουμένην ἑορτὴν τὰ Ἀθήναια, μετέβαλεν εἰς *Παναθήναια*. Ἐχάραξε δὲ καὶ νόμισμα φέρον βοὸς εἰκόνα ἢ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Μαραθωνίου ταύρου, ἢ χάριν προτροπῆς τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν γεωργίαν. Ἐπὶ δὲ τούτοις κατορθώσας νὰ προσλάβῃ βεβαίως καὶ τὴν Μεγαρικὴν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἀττικῆς ἔστησεν ἐν τῷ ἰσθμῷ τὴν θρυλουμένην στήλην, ἐπιγράψας τὸ διορίζον τὴν χώραν ἐπίγραμμα ἐν δυσὶ τριμέτροις, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἔλεγε «*Τὰ δ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία*» τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς «*Τὰ δ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία*» καὶ τέλος ἔθηκε πρῶτος τὸν ἀγῶνα τῶν *Ἰσθμίων* πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νος, κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους τοῦ καθιερώσαντος τὰ *Ὀλύμπια* εἰς τιμὴν τοῦ Διός. Οὕτως ἄρα ὁ Θησεὺς καταρτίσας καὶ προαγαγὼν τὰ πράγματα τῆς Ἀττικῆς εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ μετέπειτα μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ καὶ βασιλεύων δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπιχειρῇ πρὸς ταῖς πράξεσιν, αἵτινες ἐμφαίνουσιν ἄνδρα σπουδαῖον καὶ νουνεχῆ, καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι δεικνύουσι τὸ ἐξ ἀρχῆς ἱπποτικὸν καὶ ἀνήσυχον αὐτοῦ πνεῦμα· τοιαῦται δὲ ἦσαν μάλιστα αἱ διάφοροι αὐτοῦ ἐκστρατεῖαι ὁτὲ μὲν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους, ὁτὲ δὲ μετὰ τοῦ Μελεάγρου καὶ ἄλλων συγχρόνων ἡρώων, καὶ τελευταῖον μετὰ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του Πειρίθου, ἡγεμόνος τῶν Λαπιθῶν. Κατὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ἀπουσίαν του ὁ *Μενεσθεὺς*, εἷς ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἐρεχθέως, ἴσχυσε τοὺς μὲν δυνατοὺς τῶν Ἀθηνῶν νὰ παροξύνῃ ἀναμιμνήσκων εἰς αὐτοὺς τίνι τρόπῳ ὁ Θησεὺς τοὺς ἀφῄρεσε τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς περιέκλεισεν εἰς ἓν ἄστυ πάντας, τοὺς δὲ πολλοὺς νὰ διαταράξῃ λέγων ὅτι δὲν βλέπουσιν εἰμὴ ὄνειρον ἐλευθερίας, πραγματικῶς δὲ εἰσὶν ἀπεστερημένοι πατρίδων καὶ ἱερῶν, καὶ ἀντὶ πολλῶν, ἀγαθῶν καὶ γνησίων βασιλέων, ἀναγκάζονται ν' ἀποβλέπωσι πρὸς ἕνα δεσπότην ἔπηλυν καὶ ξένον. Ἴσως δὲ ὅλα τὰ δημαγωγικὰ ταῦτα μέσα ἤθελον εἶσθαι ἧττον τελεσφόρα, ἐὰν εἰς τὸν νεωτερισμὸν δὲν προσετίθετο κατὰ συγκυρίαν καὶ ἡ μετ' ἐνόπλου δυνάμεως ἐμφάνισις τῶν Τυνδαριδῶν, Κάστορος καὶ Πολυδεύκους, ἀπαιτούντων τὴν ἀδελφήν των Ἑλένην, ἣν ὁ Θησεὺς ἁρπάσας ἐκ Σπάρτης διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Πειρίθου εἶχεν ἀποκρύψει ἐν Ἀφίδναις. Ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο μέγας, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηνῶν Ἀκάδημός τις γινώσκων τὸν τόπον τῆς ἀποκρύψεως ἐκείνης, ἀπέτρεψε διὰ τῆς ταχείας ἀποδόσεώς της τὸν κίνδυνον· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, πείσαντος αὐτοὺς τοῦ Μενεσθέως ὅτι ἡ τῶν Τυνδαριδῶν ἐπίθεσις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπέβλεπε μόνον τὴν βιαίαν τοῦ Θησέως πρᾶξιν, ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ ἐτίμησαν αὐτοὺς μεγάλως. Τότε δ' ἐπανελθὼν ὁ Θησεὺς ἐκ τῶν τυχοδιωκτικῶν ἐπιχειρήσεών του εἰς Ἀθήνας δὲν εὗρεν εἰμὴ ὀλίγους ἔτι φίλους καὶ ὀπαδοὺς τοῦ συστήματός του· διὸ ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας αὐτοῦ (Ἀκάμαντα καὶ Δημοφῶντα), οὓς ἐγέννησε μετὰ τῆς Φαίδρας, ἀδελφῆς τῆς Ἀριάδνης, ὑπεξέπεμψεν εἰς Εὔβοιαν πρὸς Ἐλφήνορα, αὐτὸς δ' ἐν Γαργηττῷ καταρασθεὶς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀχαριστίαν ἀπῆλθεν εἰς Σκῦρον, ὅπου ἔχων πατρῷα κτήματα ἀπεφάσισε νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Ἐπὶ τῇ πεποιθήσει δὲ ὅτι ἀφικνεῖται εἰς φίλον, τὸν τότε βασιλεύοντα τῶν Σκυρίων Λυκομήδην, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ τῷ δείξῃ τοὺς ἀγρούς· ἀλλ' ὁ Λυκομήδης εἴτε φοβηθεὶς τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρὸς, εἴτε χαριζόμενος εἰς τὸν Μενεσθέα, τὸν διαδεχθέντα τὴν βασιλείαν ἐν Ἀθήναις, ἀναγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἤθελε νὰ τῷ ἐπιδείξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀγροὺς τὸν ὤθησε κατὰ τῶν πετρῶν καὶ οὕτω τὸν διέφθειρεν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ μέρος κυριωτέρων ἡρώων· νῦν δὲ μεταβαίνομεν καὶ εἰς τὰς περὶ κοινῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους φερομένας παραδόσεις.

Ὁ Ἀργοναυτικὸς στόλος. — Ἡ προκειμένη ἐπιχείρησις συνδέεται μετά τινος προγενεστέρου συμβεβηκότος τοῦ ἑξῆς· ὁ Ἀθάμας, βασιλεὺς τοῦ πλουσίου Ὀρχομενοῦ, ἀποπέμψας τὴν πρώτην αὐτοῦ σύζυγον (Νεφέλην) συνῆλθεν εἰς γάμον μετὰ τῆς τοῦ Κάδμου θυγατρὸς Ἰνοῦς, ἥτις διά τινος ἀπατηλοῦ χρησμοῦ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύο τέκνα του Φρίξον καὶ Ἕλλην· ἀλλ' ἡ ἀποπεμφθεῖσα τούτων μήτηρ τὰ ἔσωσε, δοῦσα αὐτοῖς χρυσόμαλλον τινὰ κριὸν ἵνα τὸν μεταχειρισθῶσι πρὸς τὴν φυγήν των. Ἐν ᾧ δ' ἐπεραιοῦντο ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ μὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἕλλη πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἀπ' αὐτῆς ὠνομάσθη *Ἑλλήσποντος*, ἐπνίγη ὁ δὲ Φρίξος εὐτυχῶς εἰς Κοχλίδα ἀφιχθεὶς τὸν μὲν κριὸν ἔθυσεν εἰς Δία τὸν Φύξιον, τὸ δὲ χρυσοῦν δέρας ἐδώρησεν εἰς τὸν Αἰήτην, τὸν τότε βασιλέα τῶν Κόλχων, ὅστις ἀναθέσας αὐτὸ εἰς τὸ τοῦ Ἄρεως ἱερὸν ἐπέστησε φύλακας αὐτοῦ δράκοντα τινὰ ἀκοίμητον καὶ δύο πυρίπνοας ταύρους. Τὸ χρυσοῦν δὲ τοῦτο δέρας ἦτο τὸ θαυμασιώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀντικείμενον καὶ τῆς γενικῆς ἐπιθυμίας ὁ σκοπός· ὅθεν, ὅταν ὁ *Ἰάσων*, υἱὸς τοῦ πρώην τῆς Ἰωλκοῦ βασιλέως Αἴσονος, ἀπήτησε παρὰ τοῦ θείου καὶ ἐπιτρόπου του Πελίου τὴν πατρῴαν βασιλείαν, οὗτος ὑπεσχέθη τότε μόνον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησίν του ὅταν πλεύσας εἰς Κολχίδα ἤθελε κατορθώσει νὰ τῷ φέρῃ ἐκεῖθεν τὸ εἰρημένον κειμήλιον. Τούτου ἕνεκα λοιπὸν ὁ Ἰάσων κατασκευάσας ταχύπορόν τι πλοῖον, τὴν *Ἀργώ*, καὶ παραλαβὼν συμπλωτῆρας τοὺς περιφημοτέρους τοῦ αἰῶνος του ἥρωας, ὡς τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Θησέα καὶ τὸν τούτου φίλον Πειρίθουν, τοὺς Διοσκούρους Κάστορα καὶ Πολυδεύκην, τὸν ἀοιδὸν Ὀρφέα καὶ τοὺς πατέρας τῶν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἡρώων Πηλέα, Τελαμῶνα, Ὀϊλέα, Νηλέα καὶ Μενοίτιον ἐπεχείρησε τὸν περίπυστον *ἀργοναυτικὸν στόλον* (κληθέντα οὕτως ἀπὸ τοῦ εἰρημένου σκάφους), ἀπέβη μετὰ πολλὰ κινδυνεύματα εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κολχίδος Αἶαν (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος?) καὶ ἐξεπλήρωσεν (ὡς ὁ Θησεὺς διὰ βοηθείας τῆς Ἀριάδνης) τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον διὰ συνδρομῆς τῆς Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, τὴν ὁποίαν ἀπήγαγεν εἰς Εὐρώπην μετὰ τοῦ δέρατος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἠθέλησε νὰ τοὺς καταδιώξῃ, ἡ Μήδεια φονεύσασα καὶ κατακομματίσασα τὸν νεώτερον ἀδελφόν της Ἄψυρτον, ὃν εἶχε λάβει μεθ' ἑαυτῆς, ἀνέστειλε τὴν καταδίωξιν ἐκείνου, καταγινομένου νὰ συναθροίσῃ τοῦ ἀναγνωρισθέντος ἀγαπητοῦ αὐτοῦ τέκνου τὰ μέλη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ στρατεία τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἡ τῶν ἐπιγόνων. — Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λάϊος, δισέγγονος τοῦ Κάδμου, γήμας Ἰοκάστην τὴν Κρέοντος καὶ χρόνον ἱκανὸν ἄπαις ὢν ἐπηρώτησε τὴν Πυθίαν περὶ τεκνώσεως, ἥτις ἀπαντῶσα εἶπεν ὅτι δὲν συνέφερεν αὐτῷ οὐδαμῶς ὅπερ ἐζήτει, ὡς μέλλοντος τοῦ γεννηθησομένου παιδὸς νὰ γείνῃ πατροκτόνος καὶ νὰ πληρώσῃ τὴν οἰκίαν του μεγάλων δυστυχημάτων· ἀλλ' ἐπιλαθόμενος τοῦ χρησμοῦ καὶ τεκνοποιήσας διέταξε τάχιστα τὴν ἔκθεσιν τοῦ βρέφους ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, ἀφοῦ διεπερόνησε τὰ σφυρά του διὰ σιδήρου, δι' ἣν αἰτίαν *Οἰδίπους* ὕστερον ὠνομάσθη. Ἐν τούτοις πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πεπρωμένου ὁ παῖς ἐσώθη καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Κορίνθου Περιβοίας. Ἐν τελείᾳ δὲ ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς του συναντηθεὶς μετὰ τοῦ πατρός του κατὰ τὴν Φωκίδα ἔν τινι στενωπῷ ἀπέκτεινεν αὐτὸν, μὴ θέλοντα νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ, ἀφοῦ ἔλυσε τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγὸς (τί ἐστὶ τὸ αὐτὸ δίπουν, τρίπουν καὶ τετράπουν), συνεπείᾳ τῆς πρὸς λύσιν τούτου ὁρισθείσης βραβεύσεως ἔγημε τὴν μητέρα του καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Θηβῶν. Γνοὺς δὲ μετὰ ταῦτα (παρὰ τοῦ μάντεως Τειρεσίου) τὰ ἀκούσια ἀνοσιουργήματά του (πατροκτονίαν καὶ αἱμομιξίαν), πλήρης ἀπελπισίας ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του, κατηράσθη τοὺς υἱούς του Ἐτεοκλῆ καὶ Πολυνείκην καὶ, ὑπὸ τῆς θυγατρός του Ἀντιγόνης χειραγωγούμενος περιεπλανᾶτο ὡς ἐπαίτης, ἕως οὗ ἐλθὼν εἰς Κολωνὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ προσπεσὼν ἱκέτης εἰς τὸ τέμενος τῶν Εὐμενίδων αὐτόθι εὗρε παρὰ τῷ Θησεῖ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν, ἐν ᾧ καὶ ἡ Ἰοκάστη ἐκρεμάσθη μόνη ἀπὸ τῆς στέγης τοῦ οἴκου της. Οἱ δίδυμοι δὲ υἱοὶ αὐτῶν ἀνδρωθέντες παρέλαβον τὴν ἀρχὴν καὶ συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ ἄρχωσι παρ' ἐνιαυτόν· ἀρνηθέντος δὲ τοῦ κατὰ πρῶτον ἄρξαντος Ἐτεοκλέους νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν κατὰ τὸ τέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λος τοῦ συμπεφωνημένου χρόνου ὁ ἀποκλεισθεὶς Πολυνείκης προεκάλεσε τὴν ἐπὶ Θήβας στρατείαν τῶν ἑπτὰ ἡρώων Ἀδράστου, Τυδέως, Ἀμφιαράου, Καπανέως, Ἱππομέδοντος, Παρθενοπαίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυνείκους. Μετὰ ματαίαν δὲ τῆς πόλεως προσβολήν, ὁ ἀγὼν ἔλαβε πέρας διὰ τῆς μονομαχίας καὶ ἀλληλοκτονίας τῶν δύο ἀδελφῶν πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς τολμηρᾶς ἐξόδου τοῦ θείου αὐτῶν Κρέοντος, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ στρατεύσαντες ἡγεμόνες ἀπωλέσθησαν πλὴν ἑνὸς, τοῦ Ἀδράστου, τὸν ὁποῖον μόνον ἡ μεγάλη τοῦ ἵππου του ταχύτης ἐδυνήθη νὰ σώσῃ. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Κρέων (ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης) ἀνέλαβεν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος *Λαοδάμου*, υἱοῦ τοῦ Ἐτεοκλέους, τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ἐν Θήβαις.

Μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν οἱ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ ἡγεμόνων υἱοὶ (ἐπίγονοι), ἀρχηγετοῦντος *Ἀλκμαίωνος* τοῦ Ἀμφιαράου, ἐστράτευσαν ἐκ νέου ἐπὶ τὰς Θήβας ἵνα ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατον τῶν πατέρων των· ἑλόντες δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος καὶ ἐγκαταστήσαντες τὸν *Θέρσανδρον* ὡς βασιλέα ἐπανέκαμψαν μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς τὰς πατρίδας των. Πιθανώτατα δὲ οἱ Καδμεῖοι (Θηβαῖοι) κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον πόλεμον ἐξήντλησαν οὕτω τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ὥστε μετά τινα χρόνον ἔπειτα εὑρέθησαν ἐντελῶς ἀνίκανοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς βορειόθεν ἐπελθόντας δορικτήτορας.

Ὁ τρωϊκὸς πόλεμος 1194—1184.—Ἡ μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Τρωάδος καὶ τῶν Πελοπιδῶν ἰδιωτικὴ ἔχθρα, αἰτίαν ἔχουσα τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ Δαρδάνου, βασιλέως τῆς Τρωάδος, γενομένην ἐξέλασιν τοῦ Πέλοπος ἀπὸ τῆς Φρυγίας, προήχθη τέλος εἰς ῥῆξιν, ὅταν ὁ Πάρις, υἱὸς τοῦ τῶν Τρώων βασιλέως Πριάμου, ξενισθεὶς παρὰ τῷ ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντι Μενελάῳ (ἐγγόνῳ τοῦ Πέλοπος) ἥρπασε τὴν τούτου σύζυγον Ἑλένην μετὰ πολλῶν θησαυρῶν καὶ τὴν ἀπήγαγεν εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τρῳάδα. Ὁ ὑβρισθεὶς Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγαμέμνων, τῶν Μυκηνῶν ὁ κραταιὸς ἄναξ, ἔπεισαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων (ὡς τὸν γηραιὸν καὶ σοφὸν Νέστορα, βασιλέα τῆς Πύλου, τὸν πολύμητιν Ὀδυσσέα, τῆς Ἰθάκης βασιλέα, τὸν ὠκύπουν Πηλείδην Ἀχιλλέα, ἄρχοντα τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμιδόνων, τὸν τολμηρὸν Διομήδην, υἱὸν τοῦ ἐν Θήβαις ἀπολεσθέντος Τυδέως, τοὺς δύο Αἴαντας, τὸν τοῦ Τελαμῶνος, βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος, καὶ τὸν τοῦ Ὀϊλέως ἀρχηγὸν τῶν Λοκρῶν, τὸν ἐκ Κρήτης Ἰδομενέα, ἀπόγονον τοῦ Μίνωος καὶ ἄλλους) ἵνα ἐπιχειρίσωσι κοινὴν κατὰ τῆς Τρῳάδος στρατείαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος (συγκείμενος ἐκ 1086 νεῶν καὶ φέρων δεκακισμυρίους στρατιώτας) συνήχθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Αὐλίδος, ἡ Ἄρτεμις, ὀργισθεῖσα διότι ὁ Ἀγαμέμνων θηρεύων ἐφόνευσεν ἔλαφον τινὰ, ἱερὰν τῆς θεᾶς, πρὸς τιμωρίαν ἔπεμψε νηνεμίαν, οὐδ' ἐδυσωπήθη εἰμὴ ἀφοῦ οὗτος, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κάλχαντος, προσήνεγκεν εἰς θυσίαν τὴν θυγατέρα του Ἰφιγένειαν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ θεὰ περικαλύψασα μετὰ νεφέλης καὶ θέσασα ἀντ' αὐτῆς ἔλαφον τὴν μετέστησεν εἰς Ταυρίδα, ὅπου ἐγένετο ἱέρεια ἐν τῷ ναῷ τῆς αὐτῆς θεᾶς· πνεύσαντος δὲ μετὰ τοῦτο οὐρίου ἀνέμου, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος. Οἱ Τρῶες ἐν τούτοις προειδοποιηθέντες περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος, ἔσπευσαν νὰ προσκαλέσωσιν εἰς βοήθειάν των ὅμορα ἔθνη, καὶ ἰδίως τὸν τῶν Δαρδάνων βασιλέα Αἰνείαν, υἱὸν τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ πόλεμος, συνιστάμενος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς πολλοὺς μερικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς μονομαχίας, καθ' ἃς καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τοῦ Ὀλύμπου διηρημένοι πρὸς ἀλλήλους ἐφαίνοντο προστάται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου μέρους, παρετάθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς ἐκ τῆς ἀναφυείσης μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ἔριδος, διότι ὁ πρῶτος ἀφῄρεσε τὸν δεύτερον τοῦ γέρατος αὐτοῦ, τῆς Βρισηΐδος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὗτος δὲ χολωθεὶς διὰ τοῦτο ἀπέσχε τοῦ ἀγῶνος καθήμενος μακρὰν παρὰ τὰς νῆας, ἕως οὗ, αἰσθανθεὶς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Πατρόκλου, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον καὶ ἐφόνευσε μὲν τὸν φονέα ἐκείνου Ἕκτορα, τὸν ἀνδρειότερον υἱὸν τοῦ Πριάμου, ἐφονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Πάριδος, τοξευθεὶς κατὰ τὴν πτέρναν, τὸ μόνον τρωτὸν τοῦ σώματός του μέρος. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ἑκατέρωθεν ἔπεσαν οἱ ἀνδρειότεροι (ὁ Ἕκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεύς), μηχάνημά τι ἐπήγαγε τέλος τὴν λύσιν. Ὁ Ὀδυσσεὺς δηλονότι μετημφιεσμένος εἰσέδυσε μετὰ τοῦ Διομήδους εἰς τὸ Ἴλιον, ἥρπασεν αὐτόθι τὸ οὕτω λεγόμενον *Παλλάδιον* (ξόανον τῆς Παλλάδος, ὅπερ ἐξ οὐρανοῦ ποτὲ πεσὸν ἐλατρεύετο ὡς ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ φυλάττειν τὴν πόλιν ἀπόρθητον ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ), διὰ συμβουλῆς του κατεσκευάσθη ὁ *Δούρειος* (ξύλινος) ἵππος, εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ὁποίου αὐτὸς μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἐκρύφθη, καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Τρῶες αὐτοὶ εἰσήγαγον περιχαρῶς εἰς τὴν πόλιν των πρὸς ἀντικατάστασιν δῆθεν τοῦ ἀφαιρεθέντος ἀπ' αὐτῶν Παλλαδίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ νύκτα οἱ κεκρυμμένοι ἥρωες ἐκπηδήσαντες ἀπὸ τοῦ Δουρείου τεχνήματος ἀνέῳξαν ἠρέμα τὰς πύλας, δι' ὧν ὁ κατὰ προσποίησιν ἀποχωρήσας Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν. Ὁ γέρων Πρίαμος ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τρώων οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰνείας, φέρων, διὰ μέσου τῶν φλογῶν, τὸν γηραιὸν πατέρα του Ἀγχίσην ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων ἔπαθον πολλὰ δεινὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των α') ὁ *Ἀγαμέμνων*, ὅστις παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς αἰχμάλωτον τὴν μάντιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κασσάνδραν, θυγατέρα τοῦ Πριάμου, ἁφιχθεὶς εἰς τὰ βασίλειά του ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ συγγενοῦς του Αἰγίσθου, ἔχοντος πρὸς αὐτὴν σχέσεις ἀθεμίτους. (Ἡ παράδοσις ἐνταῦθα προσθέτει ὅτι καὶ ἡ πρώτη καὶ ὁ τελευταῖος ἐφονεύθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ δολοφονηθέντος, *Ὀρέστου*, βοηθουμένου παρὰ τοῦ φίλου του Πυλάδου. Αἰσθανθεὶς ὅμως πάραυτα ὁ Ὀρέστης ὡς μητροκτόνος τὴν τύψιν τοῦ συνειδότος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐριννύων, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ φίλου του ἐκείνου, κατὰ παραγγελίαν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου, εἰς τὸ ἐν Ταυρίδι ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐν ᾧ ἔμελλεν ἐκεῖ νὰ θυσιασθῇ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Ἰφιγενείας, ὡς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἐσώθη καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του ἀπηλλάγη εἰς τὰ ἴδια, ὅπου ἤνωσε τὸ παρὰ τοῦ Διομήδους ἐγκαταλειφθὲν Ἄργος μετὰ τοῦ πατρικοῦ βασιλείου, κατεχομένου μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου, καὶ γήμας τὴν θυγατέρα τοῦ θείου του Μενελάου *Ἑρμιόνην*, προσεκτήσατο μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὸ βασίλειον τῆς Σπάρτης)· β') ὁ *Μενέλαος* περιεπλανήθη μετὰ τῆς Ἑλένης ὀκτὼ ἔτη εἰς τὰ παράλια τῆς Κύπρου, τῆς Φοινίκης καὶ ἀλλαχοῦ· γ') ὁ *Διομήδης* εὑρὼν τὴν σύζυγόν του Αἰγιάλειαν συζῶσαν ἐν διγαμίᾳ μετὰ τοῦ Κομήτου κατέλιπε τὸ Ἄργος καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· δ') ὁ *Ἰδομενεὺς* κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀποβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀποστάντων ὑπηκόων του· ε') ἀλλὰ τοὺς μεγίστους καὶ πλείστους κινδύνους ὑπέστη ὁ *Ὀδυσσεύς*, ὁ κυρίως τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου κατορθώσας. Αἱ περιπλανήσεις δὲ καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς *Ὀδυσσείας*, ποιήσεως τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἀοιδοῦ, ὅστις ἔψαλε τὰς ἐνώπιον τοῦ Ἰλίου πράξεις τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ ταύτην λοιπὸν ὁ τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς ὠθεῖται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς Ἀφρικὴν (πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς Λωτοφάγους), ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς τοὺς Κύκλωπας, ὅπου ὁ μονόφθαλμος Πολύφημος, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, κατεσθίει ἓξ ἐκ τῶν συμπλωτήρων ἐκείνου, ὅστις ὅμως τὸν ἐκδικεῖται ἐξορύξας, ἐν ᾧ τὸν ἐμέθυσε καὶ τὸν ἀπεκοίμισε, τὸν ἕνα καὶ μόνον ὀφθαλμόν του· ἕνεκα δὲ τούτου καταδιώκεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Εἰς μάτην δ' ἐν τῇ πλωτῇ τοῦ Αἰόλου νήσῳ λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τούτου ἀσκὸν περιέχοντα ἐγκλείστους τοὺς ἐναντίους ἀνέμους, διότι, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἤδη ἀπέναντι τῆς Ἰθάκης, οἱ περίεργοι σύντροφοί του ἀνοίγουσιν ἀπερισκέπτως τὸν ἀσκὸν καὶ αἱ ἀπολυθεῖσαι θύελλαι τὸν ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς τοὺς Λαιστρυγόνας, οἵτινες ἐξαφανίζουσιν ὅλα αὐτοῦ τὰ πλοῖα ἐκτὸς ἑνός· μετὰ τοῦ ὑπολοίπου δὲ τούτου κατάγεται εἰς Αἰαν, τὴν νῆσον τῆς μαγίσσης Κίρκης, ἥτις μεταμορφόνει τοὺς συμπλωτῆρας του εἰς χοίρους, ἀλλὰ, παρ' αὐτοῦ ἀπειληθεῖσα, ἀποδίδει αὐτοῖς τὴν πρώτην ἀνθρωπίνην μορφήν. Ἀκολούθως καταβαίνει εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου μανθάνει παρὰ τοῦ μάντεως Τειρεσίου τὴν μέλλουσαν τύχην του, ἐπιστρέφει ἐκεῖθεν, τὰς ἐπαγωγοὺς Σειρῆνας μεταξὺ τῶν ἐπικινδύνων δινῶν τῆς Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως εὐτυχῶς διαφυγών· στερεῖται, ναυαγήσαντος τοῦ πλοίου του, ὅλων τῶν συμπλωτήρων του (οἵτινες παρὰ τὴν ἀπαγόρευσίν του ἔσφαξαν βόας τοῦ Ἡλίου) καὶ μετὰ ἐννέα ἡμέρας, πλέων ἐπὶ σανίδος, φθάνει εἰς τὴν νῆσον Ὠγυγίαν τῆς νύμφης Καλυψοῦς, ὅπου διαμένει ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη κρατούμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης. Τέλος δὲ ἀπολυθείς, φθάνει, μετὰ νέας ἄλλας τρικυμίας, εἰς Σχερίαν, τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, οἵτινες τὸν ἐπανάγουσι μετὰ εἴκοσι ἐτῶν ἀπουσίαν εἰς Ἰθάκην. Ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς πρεσβύτην ἐπαίτην μεταβληθείς, διηγεῖται εἰς τὸν ὑφορβὸν Εὔμαιον τὰ περὶ Ὀδυσσέως, ἀποκαλύπτεται ἔπειτα εἰς τὸν υἱόν του Τηλέμαχον καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀποκτείνει τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(98) μνηστῆρας τῆς φρονίμου καὶ πιστῆς συζύγου του Πηνελόπης. — Ἐνταῦθα καταλήγουσιν αἱ τοῦ Τρωϊκοῦ δράματος περιπέτειαι, καὶ εἰς αὐτὰς εὑρίσκουσι τὸ τέρμα των οἱ ἡρωϊκοὶ χρόνοι.

§. 5. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους.

Τοῦ Ὁμήρου τὰ δύο ἀθάνατα ποιήματα, ἡ *Ἰλιὰς* καὶ ἡ *Ὀδύσσεια*, ὧν τὸ μὲν ἀπὸ τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως ὁρμώμενον περιγράφει τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Τρωάδος, τὸ δὲ ἀποτελεῖ τὸν τελειότερον ἐκ τῶν διασωθέντων *Νόστων*, ἤτοι τῶν ποιήσεων ἐκείνων, ἐν αἷς οἱ μετέπειτα ποιηταὶ παρίστανον τὰς περιπετείας τῆς εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα ἐπιστροφῆς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ διακριθέντων ἡρώων, εἰσὶν ὁμοῦ καὶ αἱ κυριώτεραι πηγαί, ὅθεν μανθάνομεν ὁποία ἦτο ἡ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐσωτερικὴ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις καθόσον ἀφορᾷ τὸ πολίτευμα, τὰ ἤθη, τὰς βιωτικὰς ἀσχολίας, τὴν παιδείαν καὶ τέχνην καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν.

Πολίτευμα. — Ἡ Ἑλλὰς συνίστατο, κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, ὡς καὶ μετέπειτα, ἐκ τοσούτων αὐτονόμων πολιτειῶν, ὅσαι σχεδὸν ἦσαν αἱ πόλεις αὐτῆς. Πανταχοῦ δὲ τούτων ἐμφανίζονται τρεῖς διάφοροι ἀνθρώπων τάξεις· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἢ κατωτάτην ὑπάγονται οἱ *δοῦλοι*, οἵτινες ἀνέκαθεν ἦσαν ἢ ἀργυρώνητοι ἢ αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ, Ἕλληνες ἢ ξένοι καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀνήκουσιν οἱ *θῆτες*, τουτέστι οἱ ἀκτήμονες ἐλεύθεροι, οἵτινες, ἵνα ποριζῶνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐξεδίδοντο ἐπὶ μισθῷ εἴς τινα κύριον εὐγενῆ καὶ ὑπηρέτουν αὐτῷ ὡς γεωργοί, αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐν ταῖς κοιναῖς συναθροίσεσι συνιστῶσι καὶ τὸν δῆμον ἢ τὸν λαόν· τὴν τρίτην τέλος καὶ ἀνωτάτην τάξιν συγκροτοῦσιν οἱ *εὐγενεῖς*, οἵτινες ἐκ προγόνων ἐπιφανῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(ἡρώων) καταγόμενοι διεκρίνοντο διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ εὐστροφίας των, πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσπούδαζον νὰ διατηρῶσι διὰ τῶν συνεχῶν ἱπποτικῶν ἀσκήσεων καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης νὰ ἐπιδεικνύωσιν, αὐτοὶ τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ ἀποτελοῦντες καὶ πρῶτοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐφορμῶντες· τὰ πρωτεῖα δὲ μεταξὺ αὐτῶν φέρουσιν οἱ *βασιλεῖς* ἢ *ἄνακτες*, οὓς ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρει ἐκ παραδόσεως ὡς ἔχοντας συγγένειαν μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Διός, διὸ καὶ ὠνομάζοντο συνήθως *Διογενεῖς* καὶ *Διοτρεφεῖς*.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ὁμήρου αἱ πλεῖσται τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι ἐβασιλεύοντο εἰσέτι, ἐν ᾧ εἰς τινὰς ἤρξατο ἤδη ν' ἀναφαίνεται ἡ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν ἢ δημοκρατίαν τάσις· ὅθεν ὁ ποιητὴς ἐξυμνῶν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα διὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης τοῦ Ὀδυσσέως ἀποφάνσεως

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ

ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὸ παρελθόν, καθόσον ἡ προλαβοῦσα σχέσις ὑπῆρχε τοῖς πᾶσι γνωστή. Ἡ ἡρωϊκὴ δ' αὕτη βασιλεία, κατὰ κληρονομίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ πρωτοτόκου εἰς πρωτότοκον περιερχομένη, δὲν φέρει οὐδαμῶς τὸν χαρακτῆρα αὐθαιρέτου ἢ ἀπεριορίστου ἐξουσίας· τὰ καθήκοντα αὐτῆς, ὅλος ὁ σχηματισμός της ἀναμιμνήσκουσι σχέσεις πατριαρχικὰς ἀρχαϊκῶν χρόνων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ, ὑπέρτατος δικαστὴς (θεμιστοπόλος) ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ του προσφέρει ὡς ἱερεὺς δημοσίας θυσίας καὶ εὐχὰς εἰς τοὺς θεούς. Τὰ μόνα δὲ ἐνδεικτικὰ τοῦ ἀξιώματός του σημεῖα εἰσί· τὸ σκῆπτρον, ὅπερ φέρει ἐν χερσὶ, οἱ προπορευόμενοι αὐτοῦ κήρυκες καὶ ἡ πρωτοκαθεδρία, ἣν λαμβάνει ἐν ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσι καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσι· ἡ ἐκ δημοσίων δὲ ἀγρῶν (τοῦ οὕτω λεγομένου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεμένους) πρόσοδος, ἡ μείζων ἐν τῇ διανομῇ τῶν λαφύρων μερὶς καὶ δῶρα προσφερόμενα ἑκουσίως ἀποτελοῦσιν ἀντὶ παντὸς φόρου τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἄρχῃ αὐτογνωμόνως, καθ' ὅλας τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις ὑποχρεοῦται νὰ καλῇ εἰς συμβούλιον τοὺς κρατίστους τῶν εὐγενῶν, ἤτοι τοὺς παρ' Ὁμήρῳ καλουμένους γέροντας, ἀριστῆας ἢ βουληφόρους· κατόπιν δὲ τῆς μετ' αὐτῶν συνδιασκέψεως, ἥτις πολλάκις γίνεται ἐν τῷ δείπνῳ, νὰ συγκαλῇ εἰς ἀγορὰν καὶ τὸν δῆμον, ὅτε οἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι (οἱ τὴν βουλὴν τῶν γερόντων συγκροτοῦντες), ἐπὶ ξεστῶν λίθων πέριξ αὐτοῦ καθήμενοι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κήρυκος προσφερόμενον αὐτοῖς σκῆπτρον ἔχοντες (καθόσον ἕκαστος ἐλάμβανε τὸν λόγον) ἐκφέρουσιν ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς συζήτησιν προτιθεμένης ὑποθέσεως τὴν γνώμην των. Εἰς τὸν κύκλῳ δὲ ἱστάμενον δῆμον οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ νὰ φενερώνῃ ἁπλῶς τὴν ἔγκρισίν του διὰ τῆς ἐπιβοήσεως ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν του διὰ τῆς σιωπῆς.

Ὅ,τι δὲ διαρκούσης τῆς ἡρωϊκῆς βασιλείας παρίστησιν ἔτι ἀτελῆ καὶ ἐν σπαργάνοις, οὕτως εἰπεῖν, τὴν πολιτείαν, εἶναι ἡ τοῦ δικαίου ἐπισφαλὴς κατάστασις. Ἔννομός τις τάξις ἐγγυωμένη τοῦ τε ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ἐλαχίστου τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν δὲν ὑπάρχει εἰσέτι. Ἡ χειροκρατία ἰσχύει πανταχοῦ· ὅθεν ἕκαστος ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἦτο ἐξησφαλισμένος κατὰ τῆς βίας καὶ κακώσεως, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ· γυναῖκες καὶ τέκνα εἶχον ἀνάγκην τοῦ κραταιοῦ βραχίονος τοῦ πατρὸς καὶ ἀνδρός. Τούτου δ' ἕνεκα ὅ,τε ἀνὴρ καὶ ὁ νέος ἔπρεπε νὰ ὁπλοφορῶσι διηνεκῶς. Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα γέμουσι παραδειγμάτων ὕβρεως καὶ θρασύτητος, δι' ὧν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξυμνημένοι ἥρωες κατήσχυνον ἑαυτούς. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἔλλειψιν ἐννόμου ὑπερασπίσεως ἐξ ἀνάγκης ἡ τίσις (ἐκδίκησις) ἔπρεπε νὰ λάβῃ μεγάλην ἀξίαν. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αὕτη ὑπῆρχε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φραγμός τις κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς ὑπερόχου ἰσχύος, καθόσον μάλιστα ἅπασα ἡ πολιτεία ἀναλαμβάνουσα ὑπὸ τὴν προστασίαν της τὸν ὑβρισθέντα καθιέρου τὴν συνήθειαν τῆς ἰδιωτικῆς τιμωρήσεως. Εἰς τοὺς πλησιεστέρους δὲ συγγενεῖς ἀνῆκε τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φονέα διὰ τὸ ἐκχυθὲν αἷμα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τίσεως ταύτης ἡ πολιτεία ἐξήλαυνε τὸν ἔνοχον καὶ τὸν παρέδιδεν οὕτω εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Συνήθως δὲ τότε οὗτος ἀπομακρυνόμενος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος περιεπλανᾶτο ὡς ἱκέτης ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐκτὸς ἐὰν κατώρθου νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν κότον τῶν ὑβρισθέντων δι' ἀποτίσεως[1], καὶ τούτου γενομένου ἐπανήρχετο εἰς τὴν πρώτην κατάστασίν του καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ δήμου, ἐξησφαλισμένος κατὰ πάσης περαιτέρας καταδιώξεως τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος.

Ἠθη.—Εὐτυχῶς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς τοιαύτης ἀτελοῦς ἔτι τοῦ κοινωνικοῦ βίου καταστάσεως, παρατηροῦνται ἤδη ἴχνη ἀνθρωπισμοῦ, σπέρματα μέλλοντος, πολλὰ ὑποσχομένου. Ὁ φόβος τῶν τιμωρῶν θεῶν χαλινώνει τὸ πάθος καὶ τὴν θρασύτητα τοῦ κακούργου καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως δὲν τὸν ἀφίνει ἥσυχον ἕως οὗ ἐξαγνισθῇ διὰ τὸ κακούργημά του. Ὁ βοήθειαν ἐξαιτούμενος ξένος καὶ πτωχὸς εὑρίσκει πανταχοῦ ἄσυλον καὶ περιποίησιν· πάντῃ δ' ἀγενὲς νομίζεται τὸ νὰ ζητῶνται εὐθὺς πληροφορίαι περὶ τοῦ ὀνόματος, τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς αἰτήσεώς του· ἀφοῦ οὗτος ἀνεψύχετο διὰ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ λουόμενος ἤλειφε τὸ σῶμά του μετ' ἐλαίου, τότε κατὰ πρῶτον ἠρωτᾶτο πῶς ὠνομάζετο, ποία ἦτο ἡ πατρίς του καὶ τί ἐζήτει· ὅστις δ' ὡς ἱκέτης ἐκαθέζετο παρὰ τὴν ἑστίαν ἢ ἔψαυε τὴν κόνιν

[1] Καὶ περὶ τῶν δύο περιπτώσεων τῆς τίσεως καὶ ἀποτίσεως εὑρίσκονται παραδείγματα οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν. Ὅρα Ὀδυσσ. Ω, 433. Ἰλ. Ι, 631.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(σποδὸν) δὲν ἐδύνατο οὔτε ν' ἀποπεμφθῇ οὔτε νὰ βλαφθῇ ὁπωσδήποτε. Καὶ ὁ ἐπαίτης αὐτὸς διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν τοῦ Διὸς σκέπην. Ὁ ξενιζόμενος, μετὰ τὴν φιλόφρονα ὑποδεξίωσιν, τιμώμενος ἀποπέμπεται μετὰ δώρων· ἡ σχέσις δ' αὕτη τοῦ ξενιζομένου πρὸς τὸν ξενίζοντα, εἰς τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν καὶ τὴν ἐγκάρδιον στοργὴν στηριζομένη, μεταβαίνει κληρονομικῶς εἰς τοὺς υἱούς, διὸ καὶ τὰ δῶρα τῆς ξενίας φυλάττονται ἐπιμελῶς ὡς φιλικῆς ἀναμνήσεως τεκμήρια. Οἱ κήρυκες, καὶ ὅταν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ ἔρχωνται, θεωροῦνται ὡς πρόσωπα ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν πρώτην τοῦ διεθνοῦς δικαίου βλάστησιν. Σπονδαὶ (συνθῆκαι) γίνονται διὰ πανηγυρικῶν θυσιῶν καὶ ὅρκων· φέρει δὲ ὁ ὅρκος, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, λίαν σπουδαῖον χαρακτῆρα. Οἱ ὀμνύοντες ἐπικαλοῦνται διαφόρους θεούς, τὸν Δία, τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν πάνθ' ὁρῶντα ἥλιον καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Στυγὸς τὸ ὕδωρ «ὅστε μέγιστος ὅρκος, δεινότατός τε πέλει μακάρεσι θεοῖσι» (Ἰλ. Ο, 37).

Πρὸ πάντων δὲ ὁ οἰκογενιακὸς βίος φέρει κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους καθαρῶν καὶ ἡμέρων ἠθῶν χροιάν· ἡ πολυγαμία κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν φαίνεται ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀπηγορευμένη· μ' ὅλον τοῦτο ἡ μετὰ παλλακῶν, αἰχμαλώτων ἢ ἀργυρωνήτων, συνουσία δὲν φέρει αἰσχύνην εἰς τὸν ἄνδρα. Ὁ γάμος δὲ στηρίζεται εἰς τὴν οἰκειοτάτην μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σχέσιν, εἰς τὴν ὁμοφροσύνην ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, ὥστε ὁ μὲν ἀνὴρ νὰ νομίζῃ τὴν γυναῖκα ὡς ἀξίαν ἑαυτοῦ σύμβιον, αὕτη δὲ νὰ διάκηται πιστὴ πρὸς ἐκεῖνον[1]. Ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα μετὰ τελείας ἀφοσιώ-

[1] Ὁ Ὀδυσσεὺς διαλεγόμενος μετὰ τῆς Ναυσικάης λέγει (Ὀδύσσ. Ζ. 182).

... Οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρεῖσσον καὶ ἄρειον.
Ἢ ὅ θ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή.....

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεως ἀγάπη, ἡ τήρησις πίστεως ἀδιασείστου εἶναι τῆς γυναικὸς ὁ κάλλιστος κόσμος. Ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἐπέσυραν εἰς ἑαυτὰς τὴν γενικὴν καταφρόνησιν διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ ἡ πρώτη ἀποκαλεῖ αὐτὴ ἑαυτὴν *κύνα* (Ἰλ. Ζ, 356), ἐν ᾧ ἡ Πηνελόπη καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἐξυμνήθησαν ὡς παραδείγματα συζυγικῆς στοργῆς καὶ πίστεως ἀξιομίμητα. Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκινοῦντο ἐλευθέρως ὡς ἀληθεῖς οἰκοδέσποιναι, καὶ οὐ μόνον προΐσταντο τῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπέταττον τὰς ἐλευθέρας θεραπαίνας καὶ τὰς δούλας (δμωάς), οὐ μόνον ἐπιμελοῦντο τοῦ ἱστοῦ, τοῦ ἀτράκτου καὶ τῆς πλύσεως καὶ παρεσκεύαζον τὰ εἰς τὸν ἱματισμὸν ἀνήκοντα, ἀλλ' ἀνεμιγνύοντο καὶ μεταξὺ τῶν δαιτυμόνων καὶ ξενιζομένων, μετεῖχον τῶν συνδιαλέξεων καὶ πολλάκις ἡ ψῆφος των ὑπερίσχυεν εἰς πάντας. Οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο ἐπιμελῶς. Οἱ ἐκτὸς τοῦ γάμου (μετὰ παλλακῶν) γεννηθέντες συνηύξανον μετὰ τῶν γνησίων, καὶ οὗτοι μὲν διένεμον τὴν πατρικὴν κληρονομίαν διὰ κλήρου εἰς ἴσα μέρη, οἱ δὲ νόθοι ἐλάμβανον μικρότερον μέρος· οἱ υἱοὶ ἠκολούθουν τὴν κατάστασιν τοῦ πατρός. Οἱ ὑπ' ἐλευθέρου ἀνδρὸς μετὰ δούλης γεννηθέντες παῖδες εἰσὶν ἐλεύθεροι (Ὀδύσσ. Ξ, 201 κλ.)· σέβας καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς λογίζεται καθῆκον ἱερόν. Τὸν παρὰ φύσιν ἢ ἀπειθῆ υἱὸν καταδιώκει ἡ Ἐριννύς, καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀρὰ οὐ μόνον αὐτὸν τοῦτον στερεῖ πάσης εὐτυχίας καὶ ἡσυχίας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους του μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς ἐπιβαρύνει.

Μόνη ἀξία τῶν ἀνδρῶν ἀσχολία ἐνομίζετο ἡ τῶν ὅπλων χρῆσις εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν ἐπικινδύνῳ θήρᾳ· ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι δὲν τιμᾶται εἰμὴ μόνον ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ φιλοκίνδυνος, ὁ δὲ ἀποφεύγων τὸν πόλεμον ἢ τὸν κίνδυνον καλεῖται «*ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης*», μ' ὅλον τοῦτο καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων αἱ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς διαχύσεις δὲν κατεπνίγοντο. Ὁ βασιλεὺς εἶναι στε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νώτατα μετὰ τῶν εὐγενῶν του συνδεδεμένος διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φιλίας καὶ τῆς ὁμαιχμοσύνης· αἱ εὐφρόσυνοι εὐωχίαι ἐξυφοῦνται δι' ἀσμάτων καὶ κιθαρισμῶν καὶ δι' ἡρωϊκῶν ᾠδῶν ὥστε νὰ μὴν ἐκτρέπωνται εἰς ἀγροϊκα συμπόσια· ἡ τόλμη ἡ ἀνδρία καὶ τὸ φιλοπόλεμον δὲν ἔχουσι βάσιν ἄλλην εἰμὴ τὸ εὐγενὲς τῆς δόξης καὶ τιμῆς αἴσθημα· τὸ ἐξυμνηθῆναι δι' ᾠδῶν καὶ προτάττεσθαι τῶν ἄλλων, τὸ κτήσασθαι δόξαν μεταξὺ τῶν θνητῶν, ἦτο διὰ τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιθυμίας των· τότε δὲ μόνον ὁ σκοπὸς οὗτος ἐδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅταν τῶν χειρῶν καὶ ὅπλων τὰ κατορθώματα συνεδέοντο μετὰ φρονημάτων, ἅτινα οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἥρωα.

Βιωτικαὶ ἀσχολίαι.—Μ' ὅλον ὅτι τὸ κύριον τῶν ὁμηρικῶν ποιήσεων περιεχόμενον ἀποτελεῖ ὁ ἡρωϊκὸς βίος, παροδικῶς ὅμως αὗται λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἄλλων τάξεων τῆς κοινωνίας τὰς ἀσχολίας καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ἐξεικονίζονται ἡ ἀροτρίασις ἑνὸς ἀγροῦ, ἡ ἑορτὴ τῆς συγκομιδῆς (τὰ συγκομιστήρια) ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ φαιδρός τις τρυγετός. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ πηγῆς δηλοῦται ὅτι τὸ μέγιστον μὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους μέρος εἶναι ἀδιαίρετος βοσκήσιμος γῆ, ἔνθα πολυάριθμοι ἀγέλαι βοῶν, αἰγῶν καὶ προβάτων περιπλανῶνται ὑπὸ δούλων φυλαττόμεναι καὶ ὑπὸ ἑνὸς ἀρχιποιμένος ἢ ἀρχισυβώτου ἐπιτηρούμεναι, ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν ἤδη τῆς γεωργησίμου γῆς μέρος εὑρίσκεται ὡς ἰδιοκτησία ἀποκεχωρισμένον καὶ εἰς τὴν γεωργίαν μετ' αὐστηρᾶς τῶν ὁρίων ἐπιτηρήσεως προσδιωρισμένον· ὡς δὲ ἡ περὶ τῶν ἀγελῶν φροντὶς κατεξοχὴν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ἢ ἀργυρωνήτους δούλους ἢ εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας ἀρχαίους κατοίκους τῶν δορυαλώτων χωρῶν ἦτο ἐπιτετραμμένη, οὕτως ἡ γεωργία ἐξησκεῖτο ἰδίως ὑπὸ ἐλευθέρων ἀλλ' ἀκτημόνων μισθάρνων, τῶν καλουμένων θητῶν. Μέγας δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἦν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δμωῶν, αἵτινες οὐ μόνον ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νήθειν, ὑφαίνειν καὶ πλύνειν, ἀλλ' ἔφερον καὶ ὕδωρ ἐκ τῶν ἀποτέρων πηγῶν καὶ κρηνῶν εἰς τὰς ἐπὶ ὑψηλῶν λόφων κειμένας ἀκροπόλεις, ὅπου συνήθως οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ τούτους εὐγενεῖς κατῴκουν, καὶ ὤφειλον προσέτι διὰ χειρομύλων νὰ μεταποιῶσι τὸν σίτον εἰς ἄλευρον καὶ ἄλλας ἐπιπόνους νὰ ἐκτελῶσιν ἐργασίας.

Ἕνεκα δὲ τῆς πρωΐμου τῶν Ἑλλήνων συνοικειώσεως μετὰ τοῦ πελάγους καὶ αἱ πρὸς τοῦτο σχέσιν ἔχουσαι ἀσχολίαι εἰσὶν ἤδη παρ' αὐτοῖς πολὺ συνήθεις. Ἡ ναυτιλία φαίνεται ἀρκούντως ζωηρὰ καὶ τὸ ἐμπόριον, εἰ καὶ εἰσέτι παθητικόν, δεικνύεται πανταχοῦ ποικίλον. Ἡ κατασκευὴ τῶν σκαφῶν ὑπερέβη τὴν πρώτην νηπιότητα· κατὰ τὸ πλεῖστον ταῦτα φέρουσι πεντήκοντα κώπας, εἰκοσιπέντε ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς· συνήθως δ' αἱ πεντηκόντοροι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ταχυπλοΐαν καὶ εἰς τὴν πειρατείαν· ἀλλὰ πρὸς ταύτας ὑπάρχουσι καὶ φορτίδες ἢ ὁλκάδες, ἐξ ὧν ἄλλαι μὲν ὑπὸ εἴκοσι καὶ ἄλλαι ὑπὸ ἑκατὸν κωπῶν κινοῦνται (Ὀδύσσ. Ι, 322. Ἰλ. Υ, 247). Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐκενώθη ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιόθεν κυριωτέρων θαλασσοκρατῶν Φοινίκων· τὰ πλοῖα των προσπελάζουσιν ἤδη εἰρηνικῶς, ἤτοι ἔρχονται τινὰ αὐτῶν ἐκ διαλειμμάτων ὡς ἐμπορικά, φέροντα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀθύρματα, κασσίτερον, χρυσὸν, ἄργυρον, ἤλεκτρον καὶ ἐλεφάντινα ὀστᾶ, πολύτιμα ἱμάτια καὶ σκεύη. Τὰ ὡραιότερα ἀγγεῖα, αἱ λαμπραὶ ἐσθῆτες ἐν τοῖς θησαυροῖς (ταμείοις) τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ὁ κάλλιστος τῶν γυναικῶν κόσμος χρυσᾶ περιδέραια, ψέλια καὶ τοιαῦτα ἄλλα εἰσὶν ἔργα Σιδωνίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, Φοινίκων τεχνιτῶν Οἱ Ἕλληνες δίδουσιν ἀντ' αὐτῶν αἰχμαλώτους, οἶνον καὶ δημητριακοὺς καρπούς· ὥστε τὸ ἐμπόριον γινόμενον ἐπὶ ἀντιδόσει ἄλλων φορτίων εἶναι κυρίως ἀνταλλακτικόν. Οἱ δοῦλοι καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βοῶν· χαλκὸς ἀνταλλάσσεται πρὸς σίδηρον (ἐν γένει τοῦ πρώτου ὑπάρχει πλησμονὴ μεγαλητέρα, ὅθεν καὶ τὰ ὅπλα αὐτὰ εἰσὶ χάλκινα)· νόμισμα δὲν ὑφίσταται εἰσέτι· ὁ χρυσὸς (ἀργύρου γίνεται ἀναλόγως ὀλιγωτέρα μνεία) ὁρίζεται κατὰ τὸ βάρος· τὸ δὲ τάλαντον σημαίνει ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασι μικρόν τι βάρος χρυσοῦ.

Ἐν τούτοις δὲν λείπει καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἰδία τις περὶ τὴν χειροτεχνίαν δεξιότης· κεραμεῖς, χαλκεῖς, σιδηρουργοί, χρυσοχόοι, τέκτονες μνημονεύονται πολλάκις. Αἱ γυναῖκες ὑφαίνουσι χιτῶνας καὶ τάπητας· καὶ ὅπως αὗται ἐπιτηδεύονται τὰ ἔργα ταῦτα, οὕτω βλέπομεν καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς συντρέχοντας ἰδιοχείρως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν των. Τὰ μέγαρα τῶν βασιλέων παριστάνονται κομψὰ, ἐκτεταμένα καὶ εὐρύχωρα· ἡ λαμπρότης, ἣν ὁ Ὅμηρος ἀπονέμει εἰς τὰ δώματα τοῦ Μενελάου, καὶ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως θαυμάζει (Ὀδύσσ. Δ, 71) δὲν ἐδύνατο νὰ μὴν ἔχῃ πραγματικόν τι πρότυπον, ὅσον καὶ ἂν ἐκαλλώπισε καὶ ἐξύψωσεν αὐτὸ ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ.

Παιδεία καὶ τέχνη. — Ἡ παιδεία ἐν Ἑλλάδι ἦτο βεβαίως λίαν εὐτελὴς καὶ περιωρισμένη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὅτε ἔλειπον ἔτι καὶ αὐτὰ τὰ *γράμματα*, διότι οὔτε οἱ ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἴς τινα μέρη αὐτῆς μετενεχθέντες ἀλφαβητικοὶ χαρακτῆρες ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἐπαρκεῖς εἰς τὸ νὰ ἐκφέρωσιν ἁπάσης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὰς φωνὰς, οὔτε τὰ εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἀπαιτούμενα μέσα ὑπῆρχον ἀποχρῶντα. Ὅλαι ἄρα αἱ περιληπτικώτεραι (ἐκτενέστεραι) γνώσεις ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ μεταδίδωνται διὰ ζώσης φωνῆς· ὥστε τὰ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἄσματα, ἅτινα ἐξέφραζον τὰς μᾶλλον περιληπτικὰς γνώσεις, ἦσαν ἄγραφα καὶ οὕτως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετωχετεύοντο. Τὴν ἔλλειψιν δὲ τῆς γραφῆς τότε ἀνεπλήρου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνη ἡ μνήμη, ἥτις συνήθως δεικνύεται ἱκανῶς ἐξησκημένη καὶ ἰσχυρὰ εἰς τὰ γραμμάτων ἄπειρα ἔθνη ἐν γένει καὶ πολὺ μᾶλλον εἰς τὰ ἐκ φύσεως διὰ πλουσίας φαντασίας πεπροικισμένα, οἷον ἦτο τὸ Ἑλληνικόν.

Τὰ ᾄσματα δ' ἐκεῖνα ἐποίουν καὶ ἔψαλλον οἱ λεγόμενοι *ἀοιδοί*· καὶ αὐτὰ ταῦτα εἰσὶ τὰ συγκροτοῦντα τὴν παναρχαίαν *ποίησιν*, ἀφ' ἧς ὥρμησεν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἥτις συνετέλεσε πρώτη εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀγρίων ἠθῶν· φέρει δὲ αὕτη χαρακτῆρα ἱερὸν καὶ μυστηριώδη, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν πρώτων ἀοιδῶν ἦσαν ἐνταυτῷ ἱερεῖς καὶ μάντεις· ἐντεῦθεν ἄρα τὰ συνήθη αὐτῆς ἀντικείμενα ὕμνοι πρὸς τοὺς θεούς, θεογονίαι, κοσμογονίαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ ἀρχαιότατος δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ποιήσεως τύπος ἦτο τὸ ἔπος καὶ τὸ ἀρχαιότατον μέτρον τῆς στιχουργίας ὁ ἑξάμετρος, οὗτινος ἡ ἐφεύρεσις ἀποδίδεται εἰς αὐτὸ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον· μουσικὴ δὲ καὶ χορὸς συνώδευον πάντοτε τὰς ᾠδὰς καὶ ἐπ' αὐτῶν ὁμοῦ ἐστηρίζετο πᾶσα θρησκευτικὴ λατρεία. Ἡ Πιερία, αἱ κορυφαὶ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἑλικῶνος (πρῶται κατοικίαι τῶν Μουσῶν) εἰσὶν οἱ κυριώτεροι τόποι· *Θάμυρις* δὲ, *Λίνος*, *Εὔμολπος*, *Παμφὼς Ὠλὴν*, *Μελάμπους*, *Ὀρφεὺς* καὶ *Μουσαῖος* τὰ περιφημότερα ὀνόματα, μεθ' ὧν συνδέεται ἡ ἀρχαία αὕτη Ἱερατικὴ ἢ, ὡς ἄλλως ἀπὸ τοῦ ἐξοχωτέρου τῶν εἰρημένων ἀοιδῶν λέγεται, *Ὀρφικὴ* ποίησις [1].

Μετὰ τῆς ἱερᾶς δὲ ταύτης ποιήσεως συνείχετο καὶ ἡ

---

[1] Ὁ Ὀρφεὺς, ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα π. Χ., ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Οἰάγρου καὶ τῆς Μούσης Καλλιόπης. Τοσαύτην δ' ὁ μῦθος ἀπέδωκεν εἰς τὰ ᾄσματά του ἰσχὺν, ὥστε πλάττει ὅτι δι' αὐτῶν ἠναγκάζοντο καὶ θηρία καὶ δένδρα καὶ βράχοι νὰ τὸν ἀκολουθῶσιν, ἄνεμοι καὶ ποταμοὶ νὰ ἠρεμῶσιν. Ὡς καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ Ἅδου θεοὶ θελχθέντες ἐκ τῆς μελῳδίας του ἐπείσθησαν νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὴν σύζυγόν του Εὐρυδίκην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαντικὴ, ἥτις, διδάσκουσα πῶς νὰ ἐξηγῶνται τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος, ἐθεωρεῖτο, κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἰδέας, ὡς ὑψηλή τις ἐπιστήμη· ἐπηγγέλλοντο δὲ ταύτην αὐτοὶ οἱ ἀοιδοὶ καθὸ ἱερεῖς. Τρίτη δὲ ἄλλη τιμωμένη μεγάλως καὶ ὁπωσοῦν προωδευμένη ἐπιστήμη ἦτο ἡ *Ἰατρική*. Μολονότι δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι αὐτὴν περιωρίζοντο κυρίως εἰς τὴν θεραπείαν πληγῶν καὶ ἐν γένει ἐξωτερικῶν δηλήσεων τοῦ σώματος, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγνώριζον τὰς ἐνεργείας πολλῶν βοτάνων καὶ μετεχειρίζοντο τὰ φάρμακα κατὰ τὰς γενομένας πείρας. Οἱ περιφημότεροι δὲ διὰ τὰς βοτανικὰς αὐτῶν γνώσεις, οἷον ὁ *Ἀσκληπιὸς* καὶ ὁ *Χείρων*, ὁ *Μαχάων* καὶ ὁ *Ποδαλείριος*, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Καὶ ἡ τέχνη εὑρίσκεται ἔτι εἰς τὴν νηπιότητά της. Προπορευομένη δὲ φαίνεται μάλιστα ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ*, καὶ τοῦτο διότι φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νὰ στήσωσι τὴν προσοχήν των πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀναγκαιοτέρας χρείας. Κατὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς καταλόγους ἡ Ἑλλὰς περιελάμβανεν ἤδη οὐκ ὀλίγας πόλεις καὶ κώμας, ὧν τινὲς εἶχον τείχη, πύργους καὶ πύλας πλατείας· αἱ ἀγυιαὶ αὐτῶν ἦσαν, ὡς τοῦτο ἰδίως ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν Ἀθηνῶν συνάγεται (Ὀδύσσ. Η, 80), εὐρεῖαι καὶ κανονικαί, ἀλλ' ὄχι εἰσέτι λιθόστρωτοι. Ὅσον δ' αἱ κατοικίαι τῶν κοινῶν ὑπῆρχον πενιχραί, τοσοῦτον οἱ δόμοι τῶν εὐγενῶν καὶ μάλιστα οἱ τῶν ἡγεμόνων διέπρεπον· ὡς παράδειγμα δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπως ὁ Ὅμηρος τὸν περιγράφει (Ὀδ. Ζ, 299. Η, 81 Φ, 42). Δημόσια κτίρια δὲν ὑφίσταντο εἰσέτι εἰς τὰς πόλεις· ὕπαιθρός τις καὶ διὰ λιθίνων θρόνων περιβεβλημένη πλατεῖα ἦτο ὁ συνήθης τῶν δημοσίων συνδιαλέξεων τόπος. Καὶ περὶ ναῶν δὲ σπανίως γίνεται λόγος ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, διότι τοιοῦτοι μνείας ἄξιοι δὲν ὑπῆρχον, ἐκτὸς τοῦ ἐν τῷ Ὕμνῳ τοῦ Ἀπόλλωνος μνημονευομένου λιθίνου ναοῦ τῶν Δελ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φῶν, ὅστις ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μινυῶν Τροφωνίου καὶ Ἀγαμήδους καὶ ἔμεινε πολλοὺς αἰῶνας ἀμεταποίητος. Πᾶν ὅ,τι δὲ αἱ ἄλλαι εἰκαστικαὶ τέχναι, ἰδίως ἡ γλυπτικὴ καὶ ἀγαλματοποιΐα ἐδυνήθησαν μέχρι τοῦδε νὰ παραγάγωσιν, ἦτο εὐτελές. Ἐν ὅσῳ δ' αὐταὶ δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆ, οἱ θεοὶ, προκειμένης ἀνάγκης νὰ ὑπάρχῃ τοὐλάχιστον ἀντικείμενόν τι λατρείας ὑποπίπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις, παριστάνοντο διά τινος αὐτοφυοῦς κορμοῦ δένδρου, ἢ δι' ἑνὸς ἀπελεκήτου λίθου, ἢ τὸ πολὺ διά τινος λιθίνης ἢ ξυλίνης στήλης. Ἡ πρώτη δὲ τῆς τέχνης ἀρχὴ ἐδηλώθη διὰ τῆς ἐπὶ τοιούτων ξύλων ἐπεξεργασθείσης ἀνθρωπομόρφου κεφαλῆς, καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ διασωθέντες ἀρχαῖοι Ἑρμαῖ, οἵτινες ἔπειτα ἐβελτιώθησαν πολὺ μεταβληθέντες ἀπὸ ξυλίνων εἰς λιθίνους· ὡς ἀρχηγὸς δὲ τῆς βελτιώσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀγαλματοποιΐας καὶ ἐν γένει τῆς γλυπτικῆς τέχνης ὁμολογεῖται κοινῶς ὁ περιώνυμος *Δαίδαλος*, κατὰ τὴν σύμφωνον τοῦ Διοδώρου καὶ Παυσανίου μαρτυρίαν Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα καὶ Ἐρεχθείδης τὸ γένος· τοσοῦτον δὲ, ὡς λέγει ὁ πρῶτος ἐκ τῶν εἰρημένων συγγραφέων, ὑπερέβη πάντας κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀγαλμάτων, ὥστε οἱ μεταγενέστεροι ἐμυθολόγησαν ὅτι ταῦτα ἔβλεπον καὶ περιεπάτουν ὄντα ὁμοιότατα τοῖς ἐμψύχοις. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὠμμάτωσε καὶ ἐποίησε τὰ σκέλη διαβεβηκότα καὶ τὰς χεῖρας διατεταμένας, ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεχνῖται κατεσκεύαζον τὰ ἀγάλματα ἔχοντα τὰ μὲν ὄμματα μεμυκότα, τὰς δὲ χεῖρας καθειμένας καὶ ἐπὶ ταῖς πλευραῖς προσκεκολλημένας. Πολλοί μ' ὅλον τοῦτο τῶν νεωτέρων πρεσβεύουσιν ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δαίδαλον ἔργα δὲν εἶναι εἰμὴ γεννήματα ὁλοκλήρου σχολῆς, καθόσον καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις «δαίδαλος» ἐσήμαινεν ἐν γένει ἔντεχνόν τι.

Θρησκεία καὶ λατρεία.— Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων δὲν διέφερεν ἐξ ἀρχῆς τῆς τῶν Πελασγῶν· φυσικὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δηλονότι φαινόμενα καὶ στοιχεῖα, θεωρούμενα ὡς σύμβολα δυνάμεων, ἀφ' ὧν ἡ τῶν θνητῶν τύχη ἐξαρτᾶται, ἦσαν καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ μόνα ἀντικείμενα λατρείας. Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ πρῶται πελασγικαὶ θεότητες, ὡς καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐποίκων ἐξ Αἰγύπτου, Φοινίκης καὶ Φρυγίας εἰς Ἑλλάδα μετενεχθεῖσαι, ἔπαθον μεταβολὴν σύμφωνον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα· διότι ὁ Ἕλλην ἀγαπῶν συνήθως τὰ ὡρισμένα καὶ καταληπτὰ ἐξέλαβε τοὺς θεούς του ὄχι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἐν γένει ὡς σύμβολα πραγματικὰ ἀφῃρημένων ἰδεῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὄντα συγκεκριμένα, ὡς ἰδέας προσωποποιήτους, ἠθικὰς καὶ ἀναλόγους πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὁπουδήποτε δὲ ἀτενίζων τὰ βλέμματά του παρετήρει δύναμιν καὶ κίνησιν, ἐκεῖ ἀπέδιδε ζωὴν καὶ μάλιστα, καθόσον ἔβλεπεν ἑαυτὸν πανταχοῦ ἀποτυπούμενον, ζωὴν ὁμοίαν τῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ὁ *ἀνθρωπομορφισμός*, ἤτοι ἡ ἐξομοίωσις τῶν θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, κατέστη ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ποικίλων καὶ χαριέντων μύθων παριστανομένης Ἑλληνικῆς θρησκείας, μύθων, τοὺς ὁποίους πρῶτοι οἱ τῆς Πιερίας ἀοιδοὶ συνήρμοσαν εἰς ᾄσματα διάφορα, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ποιηταὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος ἐπραγματεύθησαν πληρέστερον. Καὶ ὁ μὲν *Ἡσίοδος* μέχρις αὐτῆς τῆς ἐκ τοῦ Χάους γενέσεως τοῦ κόσμου ἀναδραμὼν διεξῆλθε τὰς παλαιόθεν ἐπικρατησάσας δόξας περὶ τῶν δυναστειῶν τοῦ *Οὐρανοῦ* καὶ τοῦ *Κρόνου* καὶ περὶ τῆς *Τιτανομαχίας*, αἰνιττομένης τὴν πάλην τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἢ τῶν μήπω ἔτι κεκανονισμένων φυσικῶν δυνάμεων· ὁ δὲ *Ὅμηρος*, ἄμεσος τῶν ἀοιδῶν ἐκείνων διάδοχος, ἀνέπτυξεν ἐξαιρέτως τὸ κατὰ τὴν ἐποχήν του ἤδη ὑπερισχύσαν νεώτερον σύστημα τῶν *Ὀλυμπίων θεῶν*, ἤτοι τοῦ ἐντελοῦς ἀνθρωπομορφισμοῦ, ἐξ οὗ μετέπειτα ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἠρύσθη τοὺς τύπους τοῦ καλοῦ, ὑψηλοῦ καὶ γλαφυροῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πρωτεύοντες ἦ ἀνώτεροι θεοὶ, καλούμενοι κοινῶς *Ὀλύμπιοι* ὡς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης κοινῆς αὐτῶν κατοικίας, τοῦ Ὀλύμπου, δι' οὗ ἐννοεῖται συνάμα τὸ ὑψικόρυφον ὄρος τῆς Θεσσαλίας καὶ ὁ Οὐρανὸς, παρουσιάζονται δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, πέντε ἀπόγονοι τοῦ Κρόνου, Ζεὺς, Ποσειδῶν, Ἥρα, Δημήτηρ καὶ Ἑστία καὶ ἑπτὰ τέκνα τοῦ Διὸς, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἥφαιστος, Ἑρμῆς καὶ Ἀφροδίτη. Ὁ *Ζεὺς*, θεὸς τοῦ αἰθέρος ἦ τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἐξοχὴν, καὶ κατὰ τὸν Ὅμηρον *ἄναξ* καὶ *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς Ὀλυμπιακῆς αὐτῆς χορείας (τοῦ δωδεκαθέου κύκλου). Ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν προηγηθεῖσαν τοῦ πατρός του Κρόνου δυναστείαν καὶ κατεκεραύνωσε τοὺς πρὸς τὴν κυριότητα τοῦ κόσμου σπεύδοντας *Τιτᾶνας* καὶ μετέπειτα τοὺς ἑκατογχείρους *Γίγαντας*, ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν καὶ διὰ τῆς ἔμφρονος κυβερνήσεώς του εἰσήγαγε τάξιν καὶ ἁρμονίαν εἰς τὸ Πᾶν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπερισχύσεώς του ὑπεστηρίχθη πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ *Ποσειδῶνος* καὶ *Πλούτωνος*, ἐξ εὐγνωμοσύνης διένειμε μετ' αὐτῶν τὸ κράτος του ἀναδείξας τὸν μὲν θεὸν καὶ κύριον τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ δυνάστην τοῦ ᾅδου, χωρὶς ὅμως ν' ἀπαλλάξῃ ἀμφοτέρους τῆς πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένης ὑποταγῆς, καθήκοντος κοινοῦ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἄλλους θεούς· διὸ καὶ ἐν μέσῳ τῆς πολυθεΐας φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα τοῦ μονοθεϊσμοῦ, ἐκδηλουμένη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Διός. Μόνος ὁ Ζεὺς ἄρχει πάντων καὶ οὐδεὶς τῶν ἄλλων θεῶν δύναται ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν θέλησίν του ἦ νὰ ματαιώσῃ αὐτὴν (Ὀδύσ. Ε, 104)· αὐτὸς μόνος ἐπίσταται καὶ ἑπομένως προορίζει τὴν μοῖραν (αἶσαν, εἱμαρμένην) τῶν θνητῶν (Ὀδύσ. Υ, 75) καὶ ὅ,τι ἂν ἀποφασίσῃ μένει ἀμετάτρεπτον [1]. Ἡ *Ἥρα*, ἀδελφὴ

[1] Παρ' Ὁμήρῳ καὶ μετέπειτα μέχρι τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ προορίζων τὰ τῆς εἱμαρμένης· κατὰ πρῶτον δὲ παρὰ τῷ Ἡ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ σύζυγος ὁμοῦ τοῦ Διὸς, εἶναι θεὰ τοῦ γάμου ἢ τῆς νομίμου συζυγικῆς ἑνώσεως καὶ ὡς τοιαύτη φύλαξ τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ ἐχθρὰ τῆς περὶ τοῦτον ἀπιστίας (ἐντεῦθεν ἡ ζηλοτυπία αὐτῆς εἰς τὰς μετ' ἄλλων γυναικῶν συνευρέσεις του). Ἡ *Δημήτηρ*, θεωρεῖται ὡς ἡ μήτηρ γῆ, γεννῶσα μετὰ τοῦ Διὸς τὴν Περσεφόνην (ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ γῆ γονιμοποιουμένη ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀναδίδει τὸν σπόρον). Πρώτη δὲ αὐτὴ διδάσκει εἰς τὸν Τριπτόλεμον (υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσίνος Κελεοῦ) τὴν γεωργίαν καὶ δίδει αὐτῷ νόμους, διὸ λέγεται καὶ θεσμοφόρος καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτῆς φέρει τὸ ὄνομα Θεσμοφόρια. Ἡ *Ἑστία* εἶναι ἡ παρθένος θεὰ τῆς οἰκιακῆς ἑστίας ἤτοι τοῦ κέντρου τῆς συναθροίσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· καὶ ἐπειδὴ ξένοι καὶ καταδιωκόμενοι εὕρισκον παρ' αὐτῇ προστασίαν, ἐντεῦθεν καὶ θεὰ τῆς ξενίας καὶ τῶν ἱκετῶν. Ἡ *Ἀθηνᾶ* ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς οὐ μόνον τὸ φυσικὸν (ὅθεν Γλαυκῶπις) ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν, ὅθεν θεὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς φρονήσεως, καὶ καθὸ τοιαύτη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γεννηθεῖσα· εἶναι δὲ ὁμοῦ καὶ θεὰ τοῦ πολέμου (Παλλὰς Ἀθήνη) καὶ προστάτις τῶν γυναικείων ἔργων καὶ τῆς βιομηχανίας (Ἐργάνη). Ὁ *Ἀπόλλων* καὶ ἡ *Ἄρτεμις*, δίδυμα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς τέκνα, γεννηθέντα ἐπὶ τοῦ ὄρους Κύνθου τῆς νήσου Δήλου, εἰσὶ θεότητες τοῦ φωτὸς, αἱ ἐν τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ ἐνοικοῦσαι δυνάμεις· ὅθεν ὁ μὲν Ἀπόλλων λέγεται Φοῖβος καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν αὐτοῦ καίεται αἰώνιον πῦρ, ἡ δὲ Ἄρτεμις

ροδότῳ (Α, 91) ἀπαντᾷ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ μοῖρα εἶναι ἀνωτέρα καὶ τοῦ θεοῦ «τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγεῖν καὶ θεῷ.» Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης δι' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος ἡ σχέσις λαμβάνει διαφόρους ἀλλοιώσεις, καὶ ὁτὲ μὲν ἡ μοῖρα ὑπερισχύει τοῦ Διός, ὁτὲ δὲ παρίσταται ἰσοδύναμος καὶ ἄλλοτε ὑποταγὴς αὐτῷ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰκονίζεται φέρουσα λαμπάδα καὶ ἡμισέληνον· αἱ ἀκτῖνες αὐτῶν ἐξομοιοῦνται πρὸς βέλη καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται θεότητες τῆς θήρας. Ἰδίως δὲ ὁ Ἀπόλλων δὲν εἶναι μόνον τοῦ φυσικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ πνευματικοῦ φωτὸς θεὸς, ὅθεν δύναται νὰ μαντεύῃ, εἶναι θεὸς μαντειῶν καὶ ὡς τοιοῦτος Λοξίας· προσέτι θεὸς τῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς μουσικῆς, ἀρχηγέτης τῶν μουσῶν, μουσηγέτης. Ὁ *Ἥφαιστος* παρίστησι τὸ γήϊνον πῦρ, οὗτινος ἡ ἀπὸ τοῦ οὐρανίου πυρὸς ἀρχὴ δηλοῦται διὰ τοῦ μυθικοῦ πλάσματος, τῆς ἐκσφενδονήσεως τοῦ Ἡφαίστου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν. Ἕνεκα δὲ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς ἐπεξεργασίας τῶν μετάλλων ἀποδίδεται αὐτῷ, ὡς περὶ τὴν χαλκευτικὴν ἐμπείρῳ, ἡ κατασκευὴ ἐντέχνων (ἡφαιστοτεύκτων) ἔργων, οἷον ἦτο μάλιστα ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ *Ἄρης*, θεὸς τοῦ βροτολοιγοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀνδρίας ἐν ταῖς μάχαις, ἔχων ἀκόλουθον αὐτοῦ τὴν Ἔριν. Ὁ *Ἑρμῆς*, θεὸς τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τοῦτο ἄγγελος τῶν θεῶν· διὰ παντοίων δὲ μεταμορφώσεων παριστάνεται καὶ ὡς φύλαξ ποιμνίων, ἰδίως τῶν προβάτων (νόμιος, μηλοσόος) καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ὁδῶν (ὅθεν οἱ Ἑρμαῖ), ὡς ἐφευρέτης τῆς λύρας καὶ τῆς γυμναστικῆς, προστάτης τοῦ ἐμπορίου (κερδῷος) καὶ ὡς τοιοῦτος λίαν πανοῦργος καὶ ἐπιτήδειος μάλιστα κλέπτης. Ἡ *Ἀφροδίτη*, θεὰ τοῦ ἔρωτος (*οὐρανία* μὲν ὡς θεὰ τοῦ πνευματικοῦ, *πάνδημος* δὲ ὡς θεὰ τοῦ σαρκικοῦ ἔρωτος), ἡ ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης γεννηθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ σύζυγος τοῦ Ἡφαίστου.

Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ πιστεύονται ὡς ἀθάνατοι κατ' οὐσίαν καὶ ὑπερέχουσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ὑψηλοτέρας ἰδεώδους μορφῆς των, ὅπως οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀναπλάττουσι, μολονοτοῦτο κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι δὲν διαφέρουσι τῶν θνητῶν, ἔχοντες τὰς αὐτὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἀδυναμίας, τὰ αὐτὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάθη· πάντες συνέρχονται εἰς εὐωχίαν παρὰ τῷ Διΐ, νέκταρ πίνοντες καὶ ἀμβροσίαν ἐσθίοντες· βουλεύονται κοινῶς περὶ τῶν οὐρανίων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἅμα δυομένου τοῦ ἡλίου τρέπονται εἰς ὕπνον νήδυμον, καὶ ἀνατέλλοντος ἐγείρονται πάλιν. Πολλάκις δὲ καταλείποντες τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου δώματά των καταβαίνουσι εἰς τὴν γῆν, ἥτις θεωρεῖται κοινὸν στάδιον ἐνεργείας ὅλων· παρέχουσι συμβουλὰς καὶ ἀντίληψιν εἰς πάντα ὅστις τοὺς ἐπικαλεῖται· ἡδύνονται εἰς τὰς προσφερομένας αὐτοῖς εὐχωλίας καὶ θυσίας, οὐδ' ἀπαρέσκονται εἰς τὴν μετὰ τῶν θνητῶν γυναικῶν συνουσίαν, καὶ ταύτης καρποί εἰσιν *ἥρωες* καὶ *ἡμίθεοι*, συνδέοντες τοὺς θεοὺς μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ μετὰ θάνατον γινόμενοι δεκτοὶ εἰς τὰς οὐρανίους σκηνάς.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἀνωτέρων θεῶν, εἰς οὓς πολλάκις συναριθμεῖται καὶ ὁ *Διόνυσος* ἢ *Βάκχος*, ὁ εὑρετὴς τῆς ἀμπέλου, ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία παραδέχεται καὶ πληθὺν μέσων καὶ κατωτέρων θεοτήτων, ἐξ ὧν αἱ μὲν πρῶται ἀποτελοῦσι τὴν θεραπείαν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δυναστείας ἐκείνης τῶν Κρονιδῶν, οἵαι εἰσὶν· αἱ ἐννέα *μοῦσαι* (Κλειὼ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατὼ, Πολύμνια, Οὐρανία καὶ Καλλιόπη), ὅλαι θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν προστάτριαι· αἱ τρεῖς *χάριτες* (Ἀγλαΐα, Θάλεια καὶ Εὐφροσύνη), χωρὶς τῶν ὁποίων τὸ κάλλος δὲν ἔχει δύναμιν καὶ ἡ ἀρετὴ στερεῖται θελγήτρων· αἱ *Ὧραι*, πυλωροὶ τοῦ οὐρανοῦ, τρεῖς ὡσαύτως τὸν ἀριθμὸν (Εὐνομία, Δίκη καὶ Εἰρήνη), ὧν ἑκάστη ἔχει ἔργον πρὸς τὸ ἑαυτῆς ὄνομα ἁρμόζον ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἀνθρώπων ὠφελείᾳ· ἡ *Ἥβη*, θεὰ τῆς νεότητος, προσφέρουσα τὸ νέκταρ εἰς τοὺς θεοὺς εὐωχουμένους· ἡ χρυσόπτερος *Ἶρις*, ἀγγελιαφόρος τοῦ Διὸς, διατρέχουσα τὸ ὁμώνυμον οὐράνιον τόξον ἐν ᾧ ἐκτελεῖ τὰς διαταγάς του· ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἠώς, θεὰ τῆς αὐγῆς, ἀνοίγουσα πρωΐ τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολάς, ὅθεν ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ βαθυῤῥόου ὠκεανοῦ ἐξερχόμενος, ἀναβαίνει εἰς τὸν πολύχαλκον οὐρανὸν ἵνα διαχύσῃ ἐκεῖθεν λαμπρὸν φῶς εἰς τοὺς ἀθανάτους καὶ εἰς τοὺς θνητοὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ αὐτὸν ἔπειτα δύσαντα διαδέχεται ἡ μέλαινα *νύξ*. Αἱ δὲ δεύτεραι φέρουσιν ἐν γένει τὸ ὄνομα τῶν *δαιμόνων* (ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν) καὶ περιλαμβάνουσι α) τοὺς ἰδίους ἑκάστου τόπου θεοὺς, πατρῴους, γενεθλίους κλ. β) τὰς ἀποτεθεωμένας φυσικὰς δυνάμεις, αἵτινες ὡς *νύμφαι* πηγῶν, ποταμῶν, ὀρέων καὶ δρυμῶν καλοῦνται Νηρηΐδες, Ναϊάδες, Ὀρεάδες, Δρυάδες καὶ Ἀμαδρυάδες· καὶ γ) τὰς προσωποποιήτους ἠθικὰς ἰδέας, οἷον τὴν *Θέμιν* (θεὰν τῆς δικαιοσύνης), τὴν *Πίστιν*, τὴν *Αἰδὼ*, τὸν *Φόβον*, τὸν *Θάνατον*, τὴν *Νέμεσιν* (θεὰν τιμωρὸν τῆς ὕβρεως καὶ ἀδικίας), τὰς τρεῖς *μοίρας* (Κλωθὼ, Λάχεσιν καὶ Ἄτροπον), αἵτινες προορίζουσιν ἑκάστου τὴν τύχην κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεώς του· καὶ τὰς τρεῖς *Ἐρινύας* ἢ *εὐμενίδας* (Ἀληκτὼ, Μέγαιραν καὶ Τισιφόνην), αἵτινες καταδιώκουσιν ἀκαταπαύστως τοὺς κακούργους καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὅπου κυρίως ἔχουσι τὴν ἕδραν των ὑπηρετοῦσαι τὸν Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνην. Ὁ δὲ *ᾅδης* ὑπετίθετο τόπος τις ὑποχθόνιος, πάνυ βαθὺς, ζοφερὸς καὶ ἀνήλιος, περιῤῥεόμενος ὑπὸ δύο μεγάλων καὶ φοβερῶν ποταμῶν· τοῦ Κωκυτοῦ καὶ τοῦ Πυριφλεγέθοντος, τῶν ὁποίων προέκειτο ἡ Στὺξ ἢ Ἀχερουσία λίμνη, δεχομένη πρώτη ὅν τινα ὁ Χάρων διεπόρθμευεν. Παρὰ δὲ τὴν κάθοδον ἢ τὴν πύλην αὐτὴν τοῦ ᾅδου, οὖσαν ἀδαμαντίνην, εὑρίσκετο ὁ Αἰακὸς (ποτὲ βασιλεὺς τῆς Αἰγίνης), τὴν φρουρὰν ἐπιτετραμμένος, καὶ παρ' αὐτῷ κύων τρικέφαλος, ὁ λεγόμενος Κέρβερος· τοὺς περαιωθέντας δὲ τὴν λίμνην ὑπεδέχετο λειμὼν μέγας καὶ ποτὸν τὸ καλούμενον τῆς Λήθης. Τὰς ψυχὰς τῶν τεθνεώτων προέπεμπεν ὁ Ἑρμῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐλέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γετο ψυχοπομπός· δύο δὲ δικασταὶ ὁ Μίνως καὶ ὁ Ῥαδάμανθυς ἀπεφαίνοντο περὶ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς βεβιωκέναι. Καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἔπεμπον εἰς τὸ Ἠλύσιον πεδίον, ἵνα διάγωσι βίον εὐφρόσυνον καὶ μακάριον, τοὺς δὲ πονηροὺς εἰς τὸν Τάρταρον, τόπον ἐρεβώδη, παραδίδοντές τους εἰς τὰς εἰρημένας Ἐρινύας νὰ τοὺς βασανίζωσιν ἀτελευτήτως. Πᾶσαν δὲ ἀποδράσεως αὐτῶν ἀπόπειραν ἐματαίου ὁ ἄγρυπνος καὶ φοβερὸς φύλαξ Κέρβερος.

Τὰ σπουδαιότερα ζητήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας ὅλων τῶν πραγμάτων, περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδίως περὶ τῆς *καταστάσεως τῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωριζομένης ψυχῆς*, περὶ ὧν ἡ δημώδης θρησκεία οὐδένα ἀποχρῶντα λόγον ἔδιδε, ἐγένοντο μετέπειτα ἀντικείμενα τῶν *μυστηρίων*, ὅπου οἱ ἀνώτεροι τοῦ πολλοῦ πλήθους προσφεύγοντες ἐνόμιζον ὅτι εὕρισκον τροφὴν καὶ παραμυθίαν. Ὡς τὰ περιφημότερα δὲ μεταξὺ τῶν μυστηρίων ἀναφέρονται τὰ *Σαμοθρᾴκια*, ἅτινα εἶχον Πελασγικὴν ἀρχήν, καὶ τὰ *Ἐλευσίνια*, τῶν ὁποίων τὴν ἵδρυσιν τινὲς μὲν ἀποδίδουσιν εἰς Ἐρεχθέα, τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν ἐκ τῆς Θρᾴκης καταγόμενον Εὔμολπον.—Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας.

Ἡ δὲ *λατρεία* τῶν θεῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τελουμένη ἐν ὑπαίθρῳ, ἐπὶ ὀρέων, δρυμῶν καὶ ἄλσῶν, ἢ ἐν ναοῖς, συνίστατο α) εἰς *εὐχάς*, γινομένας δι' ἀνασιάσεως τῶν χειρῶν· β) εἰς *χοάς*, οἴνου ἢ γάλακτος· γ) εἰς *καθαρμοὺς* ἢ *ἁγνισμοὺς* τοῦ σώματος, τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τόπων· δ) εἰς *δῶρα* καὶ εἰς *θυσίας*. Καὶ τὰ μὲν δῶρα, προσφερόμενα μάλιστα ἀφοῦ εἰσηκούοντο αἱ εὐχαί, ἦσαν στέφανοι, ὑφάσματα, τρίποδες, λέβητες, λάφυρα καὶ σκῦλα. Αἱ δὲ θυσίαι διέφερον κατὰ τὴν διάφορον τοῦ θύοντος κατάστασιν· ὁ γεωργὸς π. χ. ἔθυε συνήθως βοῦν (πολλῶν δὲ βοῶν θυσία ἐλέγετο ἑκατόμβη), ἄρνα δὲ ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποιμὴν καὶ αἶγα ὁ αἰπόλος, καὶ ἄλλος τις λιβανωτὸν ἢ πλακοῦντα· ὁ δὲ πένης ἱλάσκετο τὸν θεὸν ἀσπαζόμενος μόνον τὴν αὐτοῦ δεξιάν. Ἱερεῖς ἀποτελοῦντες, ὡς παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν, ἰδίαν ἀνθρώπων τάξιν δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἐν Ἑλλάδι· ὁ βασιλεὺς προΐστατο τῶν θρησκευτικῶν, ἔθυεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ὡς καὶ ἕκαστος οἰκοδεσπότης ἔπραττε τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκείων του, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τινος ἱερέως. Πρὸς τῷ ἀρχαιοτάτῳ Δωδωναίῳ μαντείῳ ὑφίστατο ἤδη καὶ τὸ ἔπειτα τοσοῦτον περιβόητον καταστὰν μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἀμφοτέρων ὅμως ἡ ἰσχὺς ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λίαν περιωρισμένη. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἴσχυον οἱ οὕτω λεγόμενοι *μάντεις*, εἰς τοὺς ὁποίους, νομιζομένους ὅτι ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὸ θεῖον, ἀπεδίδετο σοφία ἔξοχος, καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ἠρωτῶντο περὶ τῆς ἐκβάσεως ἀξιολόγου ἐπιχειρήσεως, ἢ περὶ τῆς αἰτίας γενικῶν δυστυχημάτων καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποτροπῆς των. Οἱ περιφημότεροι δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν, ὁ *Ὀρφεύς*, ὅστις συνώδευσε τοὺς Ἀργοναύτας, ὁ *Ἀμφιάραος*, ὅστις παρευρέθη ἐν τῇ στρατείᾳ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, ὁ *Τειρεσίας*, ὅστις καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὸν ἔπειτα πόλεμον τῶν Ἐπιγόνων μετῆλθε παρὰ τοῖς Θηβαίοις τὴν μαντοσύνην· καὶ τέλος ὁ Θεστορίδης *Κάλχας*, ὁ κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἰωνοπόλων ἄριστος «*ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσόμενα, πρό τ' ἐόντα*». Ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἐπιρροήν, δυναμένην ὁπωσδήποτε νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῶν ἀνατολικῶν ἱερέων. Κυρίως ἐθεωροῦντο ὡς διαλλακταὶ τῆς παρωργισμένης θεότητος καὶ ὡς σύμβουλοι ἁπλῶς· αἱ προρρήσεις των δὲν ἐλαμβάνοντο πάντοτε ὑπ' ὄψιν καὶ ἐνίοτε, ὅταν προανήγγελλον δυσάρεστα, διήγειρον καθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.
1100 — 490 π. Χ.

Ὁ αἰὼν τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

---

§ 1. Χαρακτὴρ τῆς περιόδου. Ἡ Δωρικὴ μετανάστασις συνεχομένη μετ' ἄλλων προηγουμένων καὶ συγχρόνων μεταναστάσεων.

Ἡ παροῦσα περίοδος ἔχει μὲν κατ' ἀρχὰς μεμιγμένον ἔτι τὸ μυθῶδες μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ, προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου λαμβάνει χαρακτῆρα ἀκράτως ἱστορικὸν καὶ ἀποβαίνει μάλιστα πλείστου λόγου ἀξία ἕνεκα τῆς κατ' αὐτὴν γενομένης ἀναπτύξεως τοῦ *πολιτικοῦ βίου* τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τρωϊκὸς ἀγὼν ὑπῆρξε τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτῆς βίου ὁ κολοφὼν ὁμοῦ καὶ τὸ τέρμα. Μετὰ ἑξήκοντα δ' ἔτη ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἰλίου ἐπῆλθε νέα τις ἐθνῶν μετανάστασις, ἥτις βορειόθεν ἀρχὴν λαβοῦσα, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ δι' ἀλληλοδιαδόχων ὠθήσεων περαιτέρω χωρήσασα καὶ εἰς τὴν νοτίαν τῆς Πελοποννήσου ἄκραν ἀπολήξασα, ἐπήγαγε τελείαν τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἑλλάδι ὑφισταμένων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταβολήν. Αἱ πλεῖσται δηλονότι τῶν ἀρχαίων αὐτῆς πολιτειῶν ἀνετράπησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἠγέρθησαν νέαι, ἐν αἷς, διατηρηθείσαις δι' ὅλης σχεδὸν τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τοῦ πρότερον ἐπικρατοῦντος μοναρχικοῦ ὑπερίσχυσε εἰς τέλος κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ δημοκρατικὸν στοιχεῖον. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ταύτης κινήσεως ἐξετάθησαν καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, ἀρξαμένης ἔκτοτε τῆς ἱδρύσεως τῶν πολυαρίθμων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμάς, καὶ δι' αὐτῶν μεταφυτευθέντος πανταχοῦ τοῦ ἀειθαλοῦς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας φυτοῦ.

Πρόδρομοι τῆς προκειμένης κινήσεως παρουσιάζονται οἱ ἐκ Πελασγῶν καταγόμενοι *Θεσσαλοί*, οἵτινες ᾤκουν πρότερον ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἠπείρου, πιεσθέντες δὲ πιθανώτατα ὑπὸ ἄλλων βορειοτέρων καὶ κραταιοτέρων φύλων, τῶν *Ἰλλυρικῶν*, κατέλιπον τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ κατὰ τὸ 1120 ἔτος π. Χ. τὴν Πίνδον ὑπερβάντες προήλασαν εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τὰς τότε μὲν, κατὰ Διόδωρον, καλουμένης Αἰολίδος ἢ Αἱμονίας, ἀκολούθως δ' ἀπ' αὐτῶν μετονομασθείσης *Θεσσαλίας*. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι αὐτῆς, εἰς πολλὰς μικρὰς κοινότητας διηρημένοι καὶ ἄνευ σταθεροῦ κέντρου δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἀκατάσχετον τοῦ ἀνδρείου ὀρεινοῦ ἔθνους ὁρμήν. Ἐκτὸς δὲ ὅτι πολλοὶ αὐτῶν μεμονωμένοι προσεβλήθησαν ἀλληλοδιαδόχως, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οἱ ἀπωτέρω οἰκοῦντες νὰ παράσχωσι βοήθειαν εἰς τοὺς μᾶλλον ἐκτεθειμένους, καὶ οὐκ ὀλίγοι προσέτι τῶν ἀρχαίων ἐγχωρίων ἡνώθησαν μετὰ τῶν δορικτητόρων, πρὸ πάντων δὲ οἱ Περραιβοὶ, οὓς εἶχον πιέσει πρότερον οἱ Δωριεῖς, οἱ Ἰσιῶται καί τινα ὀρεινὰ φῦλα προσέτι πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγενεύοντα, οἷον οἱ Αἴθικες, οἱ Ἀθαμᾶνες, οἱ Ἀπεραντοὶ καὶ οἱ Δόλοπες. Ἐκ τῶν προσβληθέντων δὲ καὶ ἡττηθέντων οἱ μὲν ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλωσι τύχην γενόμενοι τοῦ λοιποῦ ὑπήκοοι καὶ ὑποτελεῖς φόρου (Πενέσται) τῶν νέων κυρίων, οἱ δὲ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι προετίμησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάτριον γῆν καὶ νὰ προχωρήσωσι νοτιώτερον. Οἱ κυριώτεροι δ' ἐκ τῶν τελευταίων ἦσαν οἱ εὐκίνητοι καὶ εὐμήχανοι Αἰολεῖς, οἱ παρὰ τὴν νοτίαν τῆς Ὄθρυος κλίσιν καὶ περὶ τὴν ὡραίαν *Ἀρνην* ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ οἰκοῦντες, οἵτινες ἀκολούθως ὠνομάσθησαν *Βοιωτοί*. Οὗτοι ἐξησθενημένοι μὲν διὰ τῆς ἀπολείψεως πολλῶν συνοίκων ἐν τῇ Αἰμονίᾳ, ἀλλὰ βεβαίως διὰ τῆς παρακολουθήσεως οὐκ ὀλίγων ἄλλων ὁμοφύλων ἐνισχυμένοι, πάντες δὲ ὁμοῦ σῶμα ἓν εὐγενῶν μαχίμων ἀποτελοῦντες μετέστησαν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Α, 12), εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μέσης Ἑλλάδος, ὅπου ἤκμασαν πρότερον αἱ τῶν Μινυῶν καὶ Καδμείων πολιτεῖαι, ἐσχάτως δὲ καὶ Πελασγοὶ καὶ Θρᾷκες εἶχον ἐγκατασταθῆ. Ὁ λόγος δὲ δι' ὃν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐτράπησαν, εἶναι ὅτι κατὰ τὰ ἤδη παραδεδομένα ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτῶν ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀπυδράντες ἐκ τῶν Καδμείων Θηβῶν εὗρον παρ' αὐτοῖς ξενίαν. Ἡγεῖτο δὲ τῶν τελευταίων τότε ὁ *Ὀφέλτης*, ὃν ἀκολούθως διεδέχθη ὁ υἱός του *Δαμασίχθων*. Φυσικῷ δὲ τῷ λόγῳ ἐνέτυχον πρώτους τοὺς συγγενεῖς τῶν Μινύας ἐν Ὀρχομενῷ. Ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκομεν περὶ τοῦ ἐκραγέντος ἐνταῦθα ἀγῶνος. Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐκβολῆς τῶν Μινυῶν, ὧν πολλοὶ μὲν μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν, τινὲς δ' ἐκ τῶν εὐγενῶν, οἷον οἱ Ἀθαμαντίδαι, παρέμειναν καὶ ἀνέλαβον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἅτινα οἱ νικηταὶ παρεδέχθησαν, τὸ δὲ πλῆθος ὑπέστη μακροθύμως τὴν μεταβολὴν τῶν ἀρχόντων. Οἱ Βοιωτοὶ κατεστάθησαν ἐντελῶς περὶ τὴν Κωπαΐδα, ἔκτισαν καὶ ἐνταῦθα ἄλλην Ἄρνην καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα ἔτι χρόνους κοινὸς τῆς συνόδου αὐτῶν τόπος ὑπῆρχεν ἱερόν τι τῆς *Ἰτωνίδος Ἀθηνᾶς*, κείμενον οὐ μακρὰν τῆς εἰρημένης λίμνης.

Ἐκεῖ ἀνέστειλαν, ὡς φαίνεται, ἐπί τινα χρόνον τὴν προέλασίν των οἱ Βοιωτοί, ἕως οὗ πιθανῶς διὰ νέων φυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γάδων ἐκ τῆς ἤδη εἰς νέους ἄρχοντας περιελθούσης νοτίας Αἰολίδος ἐπιῤῥωσθέντες προέβησαν περαιτέρω πρὸς νότον, ὅπου ἀπήντησαν μάλιστα τοὺς Πελασγοὺς καὶ Θρᾷκας, οἵτινες μεθ' ἱκανὴν ἀντίστασιν, ἡττήθησαν παρ' αὐτῶν. Περὶ τούτου δὲ ὁμιλοῦσιν ὅ,τε Στράβων (Θ, 2, 3 καὶ 4) καὶ ὁ Πολύαινος (Ζ, 43)· καὶ οἱ μὲν Θρᾷκες ὑπέστρεψαν κατὰ τὸν Στράβωνα εἰς Παρνασόν· τινὲς δὲ τῶν Πελασγῶν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰσὶν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες βραδύτερον ἐκβληθέντες ἐντεῦθεν ἐδίωξαν τοὺς Μινύας ἐκ τῆς Λήμνου (Ἡρόδ. Δ, 145). Περὶ δὲ τοῦ μεταξὺ Βοιωτῶν καὶ Καδμείων ἀγῶνος ὀλιγώτεραι εἰδήσεις διετηρήθησαν· εἶναι δὲ μόνον γνωστὸν τὸ γεγονὸς, ὅτι καὶ αἱ Θῆβαι ἡλώθησαν καὶ καθὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας κείμεναι ἐγένοντο ἔκτοτε ἡ κυριωτέρα τῶν Βοιωτῶν ἕδρα, ἀφ' ἧς βαθμηδὸν ἐκυριεύθησαν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας χωρία (Θουκυδ. Γ. 61). Οἱ Καδμεῖοι κατέφυγον πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Αἰολεῖς καὶ Ἴωνας, καὶ οὐκ ὀρθῶς οὗτοι ὀνομάζονται πολλάκις Βοιωτοί· ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει (Ε, 61) καὶ τῶν *Γεφυραίων*, οἵτινες ὡς Φοινίκων ἀπόγονοι, συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Καδμείους, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὡσαύτως διασωθέντες εἰς τὴν Ἀττικήν. Τέλος οἱ Βοιωτοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἐμβάλωσι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν αὐτήν· ὁ Στράβων τοὐλάχιστον ἀναφέρει (Θ', 1. 7) μάχην τινὰ συμβᾶσαν ἐνταῦθα, καθ' ἣν ὁ Βοιωτὸς βασιλεὺς Ξάνθος, οὗτινος μέμνηται καὶ ὁ Παυσανίας (Θ', 6. 7), ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Νηλείδου Μελάνθου. Τοῦτο δὲ συνέβη πιθανώτατα περὶ τὸ 1100 ἔτος, καὶ ἔκτοτε οἱ Βοιωτοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπωνύμου αὐτῶν χώρας.

Πολὺ δὲ ἀποτελεσματικώτεραι τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὑπῆρξαν αἱ τῶν Δωριέων μετοικήσεις, αἵτινες πολλάκις ἀλλ' ἐσφαλμένως θεωροῦνται ὡς ἡ μόνη αἰτία ὅλων τῶν ἤδη ἐν Ἑλλάδι γενομένων μεταναστάσεων. Ἐκ τοῦ Ἡροδότου (ς', 52) γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ Δωρικὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετανάστασις ὑπῆρξε τὸ πάλαι ἀντικείμενον, ὅπερ ἐχορήγησεν ὕλην ἄφθονον εἰς ποιήσεις· σώζονται δ' ἔτι στίχοι ἐκ τῶν τοῦ Ἡσιόδου *μεγάλων Ἠοιῶν*, αἵτινες εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ διηγηματικὴ ποίησις τῆς οὕτω λεγομένης Ἡσιοδικῆς σχολῆς ἐπραγματεύετο τὰς περὶ τῶν προκειμένων μεταναστάσεων παραδόσεις, καὶ τοῦτο κατὰ συνέχειαν τῶν ὁμηρικῶν καὶ τῶν πρὸς ταύτας συγγενῶν κυκλικῶν ποιήσεων, αἵτινες περιωρίσθησαν εἰς ἀντικείμενα ἀφορῶντα τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τοὺς νόστους τῶν ἡρώων, ἐν ᾧ αἱ μετέπειτα ἀκολουθοῦσαι ποιήσεις ἔψαλλον μόνον τὴν ἵδρυσιν πόλεων ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς παραλίαις.

Συνήθως δὲ ἡ Δωρικὴ μετανάστασις, καθόσον μετ' αὐτῆς συνδέονται ἀναποσπάστως αἱ τύχαι τῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου ἥρωος τῶν Θηβῶν καὶ ἀντιζήλου τοῦ Εὐρυσθέως, καλεῖται καὶ *Κάθοδος* τῶν *Ἡρακλειδῶν*. Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ (σελ. 45), εἶναι ἤδη γνωστὸν ὅτι ἀποτυχόντες οὗτοι τῆς πρώτης αὐτῶν ἀποπείρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρῴας κληρονομίας των κατέφυγον εἰς τοὺς Δωριεῖς, οὓς ἐθεώρουν ὡς οἰκείους, ἕνεκα προηγουμένων ὑποχρεώσεων αὐτῶν πρὸς τὸν Ἡρακλέα. Μετ' αὐτῶν δὲ μετανέστησαν ὁμοῦ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς Δωρίδα, ὅθεν δὶς στρατηγούντων τοῦ *Κλεοδαίου* καὶ *Ἀριστομάχου*[1] ἐπανέλαβον ματαίως τὴν αὐτὴν ἀπόπειραν, ἕως οὗ τὸ τρίτον οἱ τοῦ Ὕλλου δισέγγονοι *Τήμενος*, *Κρεσφόντης* καὶ *Ἀριστόδημος* (ἢ ἀντ' αὐτοῦ, ἀποθανόντος καθ' ὁδὸν, οἱ δίδυμοι παῖδες του *Εὐρυσθένης* καὶ *Προκλῆς*) ἡγούμενοι δυσμυρίων περίπου Δωριέων καὶ μετὰ τοῦ *Ὀξύλου*, βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν, ἡνωμένοι ἐπέτυχον τέλος τοῦ σκοποῦ.

Ἡ τρίτη δ' αὕτη εὐτυχὴς τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον κάθοδος, ἥτις κατὰ τὸν Διόδωρον (Α, 5),

[1] Ὁ μὲν Κλεοδαῖος ἦτο υἱός, ὁ δὲ Ἀριστόμαχος ἔγγονος τοῦ Ὕλλου, τοῦ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατεύσαντος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συμπίπτει τῷ 80ῷ ἔτει ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (ἄρα τῷ 1104ῷ π. Χ.), ἐγένετο ὄχι πλέον, ὡς τὸ πρότερον, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ, ὅπου ματαίως ὁ Πελοπίδης *Τισαμενὸς* τοὺς περιέμενεν, ἀλλὰ διὰ νεῶν ἐκ Ναυπάκτου εἰς Ῥίον. Δωριεῖς δὲ καὶ Αἰτωλοὶ μηδεμίαν εὑρόντες ἀντίστασιν προὐχώρησαν ὁμοῦ μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Ἤλιδος· ἐκεῖ δ' ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐνέβαλον εἰς αὐτὴν τῶν Ἠλείων τὴν χώραν, οἵτινες ὄντες παλαιοὶ αὐτῶν συγγενεῖς τοὺς ἐδέχθησαν συνοίκους καὶ μετά τινα μονομαχίαν, καθ' ἣν ὑπερίσχυσεν ὁ Αἰτωλὸς *Πυραίχμης*, ἀνεγνώρισαν τὸν Ὄξυλον κοινὸν βασιλέα (Παυσ. Ε', 4. 2), οἱ δὲ Δωριεῖς ἐτράπησαν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου ὁ τότε βασιλεύων Κύψελος ἐγκατέλιπεν εὐθὺς τὰ πράγματα τῶν Πελοπιδῶν καὶ μαθὼν ὅτι εἷς τῶν τοῦ Ἀριστομάχου παίδων, ὁ Κρεσφόντης, ἦτον ἄγαμος ἐξέδωκεν εἰς τοῦτον τὴν θυγατέρα του (Παυσ. Η, 5. 4), καὶ οὕτως ἐξησφάλισε τὴν βασιλείαν του. Ἡ δὲ Ἀρκαδία ἐγένετο, ὡς φαίνεται, τὸ κέντρον τῆς περαιτέρω ἐνεργείας τῶν Δωριέων· διότι ἐντεῦθεν εἰσέβαλον εἰς τὰς χώρας τῶν ἡνωμένων Πελοπιδῶν καὶ Νηλειδῶν, ἤγουν εἰς τὴν Ἀργολίδα, Λακωνίαν καὶ Μεσσηνίαν, διαιρεθέντες εἰς τρία στίφη, τῶν ὁποίων ἡγοῦντο οἱ τρεῖς ἐκείνων ἀρχηγοί. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει ἡ περὶ κληρώσεως τῶν εἰρημένων τριῶν χωρῶν μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν παράδοσις.

Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἐξ ἐφόδου κατέλαβον παραχρῆμα ὁ μὲν Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοδήμου παῖδες τὴν Λακωνίαν. Τῆς δόξης ὅμως ταύτης τὸ ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ἀποχρώντως εἷς τῶν νεωτέρων συγγραφέων, ὁ Μύλλερος (Die Dorier, I, σ. 76). Κατ' αὐτὸν δηλονότι ὁ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων κατοίκων τῆς χώρας ἐκκαυθεὶς ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλου τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ ἔτι μακρότερον. Ἐν Σπάρτῃ δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον ἴσχυσαν οἱ Δωριεῖς νὰ ἐγκατασταθῶσι πολὺ ταχέως, καὶ τοῦτο, μαρτυροῦντος τοῦ Στράβωνος (Η' 5. 5), διὰ προδοσίας ἢ ἀποστάσεως τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῆς τῶν Πελοπιδῶν δυναστείας. Ἀλλὰ μὴ οὔσης δυνατῆς τῆς ἀκριβοῦς ἀποδόσεως τῶν κατὰ μέρος γεγονότων ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα, τὰ ἑξῆς. Ἐν τῇ *Μεσσηνίᾳ*, ἀφοῦ ἐξεβλήθησαν πρὸ πάντων οἱ Νηλεῖδαι καὶ οἱ μεγαλοκτημονέστεροι τῶν κατοίκων, οἵτινες ὅλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἡνωμένοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιχειρήσεων καὶ διὰ τοῦτο ἠγαπήθησαν μεγάλως, οἱ δὲ ἐγένοντο ὁδηγοὶ ἀποικιῶν εἰς Ἀσίαν (Παυσ. Β', 18. 9 καὶ Στράβ. Η, 7. 1), οἱ Δωριεῖς ἀρκεσθέντες εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς γῆς μετεχειρίσθησαν ἐν γένει πολὺ ἠπίως τοὺς ἀρχαιοτέρους κατοίκους, ἀπένειμαν αὐτοῖς ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ταχέως συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν εἰς ἓν ἔθνος. Ἐν δὲ τῇ *Λακωνίᾳ* κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Δωριεῖς συνεβιβάσθησαν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν περιορισθέντες εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν ἤδη γενεὰν ἤρξατο ὁ μακρὸς ἀγών, ὅστις συνεπήγαγε πολλὰς τῶν Ἀχαιῶν μεταναστάσεις καὶ ἔλῆξεν εἰς τὴν πλήρη τῶν ὑπολειφθέντων ὑποταγήν. Ἐν δὲ τῇ *Ἀργολίδι* αἱ ὀχυραὶ πόλεις ἰδίως παρέσχον μεγάλα κωλύματα εἰς τοὺς περὶ τὴν τειχομαχίαν ὀλίγον ἐπιτηδείους Δωριεῖς. Ὅθεν οὐ μακρὰν τοῦ Ἄργους ἔκτισαν οὗτοι ἀκρόπολίν τινα, τὸ *Τημένιον*, καὶ ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ὁρμητηρίου κατεπίεζον τόσον διηνεκῶς καὶ χαλεπῶς τοὺς πρώτους κυρίους τῆς χώρας, ὥστε ἐπὶ τέλους οἱ πλεῖστοι τούτων ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν. Ἔκτοτε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Τημένου ἐξέτειναν ἐπιτυχῶς τὰς δορικτησίας των ἐπὶ πάσας τὰς Ἀργολικὰς πόλεις καὶ περαιτέρω. Καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν *Κείσου* καὶ *Φάλκου*, ὁ πρῶτος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔλαβε τὸ Ἄργος καὶ τὰς Μυκήνας καὶ ὁ δεύτερος τὴν Σικυῶνα· *Ρηγρίδας* δὲ ὁ Φάλκου κατέκτησε τὴν Φλιοῦντα, καὶ ὁ τοῦ Τημένου γαμβρὸς *Δηϊφόντης* τὴν Ἐπιδαυρίαν, ἐξώσας τοὺς ἐν αὐτῇ πρότερον οἰκοῦντας Ἴωνας εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐξ Ἐπιδαύρου δὲ ἔλαβεν ἡ Αἴγινα Δωριεῖς κατοίκους καὶ Δωρικοὺς θεσμούς· ὁ *Ἀγαῖος* ἐξεδώρισε τὴν πιθανῶς Ἰωνικὴν ἐπίσης Τροιζῆνα καὶ ὁ *Ἀλήτης* καθυπέταξε τὴν Κόρινθον.

Παρόμοιαι δὲ σκηναὶ ἐπανελήφθησαν καὶ αὖθις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος ἐκβληθέντες Ἀχαιοί, καὶ μάλιστα οἱ εὐγενέστεροι μεταξὺ αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ *Τισαμενοῦ*, ἀρχηγοῦ τῶν Πελοπιδῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἰώνων ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐξελαθέντες Ἀχαιοὶ τῆς Ἀργολίδος ἦσαν οἱ καταλαβόντες τὴν χώραν ἐκείνην, ἥτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἀχαΐα*. Μετὰ τὴν ὑπερίσχυσιν δὲ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Πελοποννήσου, λέγεται ὅτι οἱ Ἴωνες μετέστησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοὺς συγγενεῖς των· ἀλλὰ δὲν εἶναι πιστευτὸν ὅτι ὅλοι κατέλιπον τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἐξεναντίας φαίνεται πιθανώτατον ὅτι οὐκ ὀλίγοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς νικητὰς καὶ συνεμίχθησαν μετὰ τούτων.

Πέραν τῆς Πελοποννήσου ᾠσθάνθη τέλος καὶ ἡ Ἀττικὴ τὸν πάταγον τῶν ἐθνικῶν τούτων ἐπιδρομῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέφυγε τὰ ἀποτελέσματά των. Ἐκ τῶν προειρημένων εἶναι ἤδη γνωστὸν ὅτι πολλὰ τῆς Βοιωτίας γένη ἐπιχειρήσαντα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς αὐτὴν ἀπεκρούσθησαν, καὶ ὅτι διακριθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Νηλείδης Μέλανθος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐξ εὐγνωμοσύνης, βασιλεύς. Τοῦ Μελάνθου δὲ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος *Κόδρος*, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου οἱ Δωριεῖς ὑπερβαλόντες τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν ἠθέλησαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν δορικτη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίαν των καὶ μέχρι τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἂν ἀπέτυχον τῆς αὐτῶν προθέσεως, τοῦτο ὀφείλεται, κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένην παράδοσιν, εἰς τὴν μεγαλόψυχον τοῦ εἰρημένου βασιλέως ἀφοσίωσιν. Ἐν ᾧ δηλονότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠμύνοντο κατὰ τῶν ἐπελθόντων δορικτητόρων, τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἐρωτηθὲν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἀνήγγειλε νίκην εἰς ἐκείνους, ὧν ὁ βασιλεὺς ἤθελε φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Κόδρος ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν ὁλοκαύτωμα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ, ἐπειδὴ εἰς τοὺς Δωριεῖς ἀπηγορεύθη νὰ τὸν φονεύσωσι, μετεμφιεσθεὶς εἰς χωρικὸν εἰσέδυσεν οὕτως εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἄγνωστος ἤρξατο νὰ διαπληκτίζεται μετά τινων στρατιωτῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἀνῃρέθη (1068). Ἰδόντες δὲ τότε οἱ Δωριεῖς ἐκπεπληρωμένον τὸν χρησμὸν καὶ ἀπογνόντες τὴν νίκην ἐγκατέλιπον τὴν Ἀττικήν, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν ὅμως ἐκράτησαν τῆς Μεγαρίδος, ἥτις ἐξηρτημένη μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο τοῦ λοιποῦ Δωρική. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία κατακτητικὴ ἐπιχείρησις τῶν Δωριέων. Ἡ Πελοπόννησος κατέστη ἔκτοτε ἡ κυρία αὐτῶν χώρα, ἐν ᾗ περιωρίσθησαν, καὶ ἡ ὁποία ἀπὸ Ἀχαϊκῆς, οἷα ἦτο μέχρι τοῦδε, μετεβλήθη εἰς Δωρικήν.

Μίαν ἄλλην δὲ πλείστου λόγου ἀξίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου δράματος τῶν προεκτεθειμένων μεταναστάσεων ἀποτελοῦσιν αἱ ἐντεῦθεν προκληθεῖσαι πολλαὶ καὶ συνεχεῖς ἀποικίσεις διαφόρων Ἑλληνικῶν γενῶν, τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὰς παραλίας καὶ νήσους τῆς μικρᾶς Ἀσίας, βραδύτερον δὲ πρὸς τὰ ἑσπέρια τῆς Εὐρώπης μέρη· ἀλλὰ περὶ τῆς ἱδρύσεως τούτων θέλομεν πραγματευθῆ ἰδίως κατωτέρω.

§ 2. Μεταβολὴ τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν.

Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὁ ἑλληνικὸς βίος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔπαθεν ὁλοσχερῆ ἀλλοίωσιν διὰ τῆς πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνιδρύσεως ἐλευθέρων πολιτειῶν. Ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἤδη πολέμου ἡ βασιλεία δὲν ἀπελάμβανε πλέον, ὡς τὸ πρότερον, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας τῶν πολλῶν· διὰ δὲ τῶν ἐπελθουσῶν μεταναστάσεων καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν τούτων μορφώσεως νέων κοινωνικῶν σχέσεων ἀντὶ ν' ἀνορθωθῇ ἀπέβαλεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ ἀξίαν ἥτις ἐρείδετο ἐπὶ τῆς μακρᾶς συνηθείας, ὥστε κατὰ τὸν Η' αἰῶνα εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων κατηργήθη, εἰς ὀλίγας δέ τινας μικρὸν ἔτι διετηρήθη, ἀλλὰ λίαν περιωρισμένη, ἕως οὗ περὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐξέλιπεν ἐντελῶς εἰς πάσας, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἠπείρου, αἵτινες διέσωσαν μόναι τὰ ἀρχαῖα καὶ πατροπαράδοτα.

Ἀπὸ τῶν βασιλέων ἡ ἐξουσία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς χεῖρας τῶν *ἀρίστων*, *εὐγενῶν* ἢ *εὐπατριδῶν*, οἵτινες, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπόγονοι ἀρχαίων ἡρώων, βασιλικῶν γενῶν ἢ κτιστῶν πόλεων, οἷοι ἦσαν π. χ. οἱ Κοδρίδαι καὶ οἱ Μελανθίδαι ἐν Ἀθήναις, οἱ Βακχιάδαι ἐν Κορίνθῳ, οἱ Ἀλευάδαι ἐν Λαρίσσῃ καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, ὑπερεῖχον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἢ διὰ τῆς κτηματικῆς περιουσίας των ὡς *γαμόροι* καὶ *κληροῦχοι*, ἢ διά τινος ἐπιφανοῦς ὁπλισμοῦ ὡς *ἱππεῖς* ἢ *ἱππόται* καὶ ἐν γένει διὰ τῆς κρείττονος ἀνατροφῆς καὶ παιδείας των. Τιμώμενοι δὲ οὗτοι τὸ πρῶτον ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς καταγωγῆς καὶ τῆς προσωπικῆς των μᾶλλον ἀξίας ἡγοῦντο μόνοι τῶν πραγμάτων ἀδιαφιλονεικήτως. Ἀφοῦ ὅμως κατὰ μικρὸν καὶ μεταξὺ τῶν δημοτῶν οὐκ ὀλίγοι διεκρίθησαν διὰ τῆς περὶ τὰ ὅπλα ἱκανότητος καὶ διὰ τῆς εὐπορίας εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς πόλεις, ὅπου οἱ ἀγροὶ ὅλοι δὲν διενεμήθησαν, καὶ ἰδίως εἰς τὰς παραλίας, ἔνθα ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία καθίστων εὔκολον τὸν πορισμὸν πλούτου, ἔκτοτε καὶ ἡ τάξις τῶν *πλουσίων* ἤρξατο νὰ συναμιλλᾶται καὶ συνεξομοιοῦται πρὸς τὴν τοῦ γένους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀριστοκρατίαν ἢ πρὸς τοὺς *εὐγενεῖς*, ὥστε πολλαχοῦ τὸ *τίμημα* ἁπλῶς, παραβλεπομένης τῆς καταγωγῆς, ἴσχυεν ὡς μέτρον τῆς προτιμήσεως, ὅθεν ἐγεννήθη ἡ *πλουτοκρατία* ἢ *τιμοκρατία*.

Ἀπέναντι τῆς διττῆς ταύτης ἀριστοκρατίας ὁ *δῆμος*, ὅστις μετήρχετο διάφορα ἐπιτηδεύματα, πρὸ πάντων τὴν ἁλιείαν καὶ ναυτιλίαν ἐν ταῖς παραλίαις πόλεσιν, εὑρίσκετο πολὺν χρόνον εἰς κατάστασιν ὑποταγῆς. Ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοπονίας του καὶ ἐμπορίας εὐπορώτερος βαθμηδὸν γενόμενος καὶ φθάσας τέλος εἰς συνείδησιν τῆς ἰσχύος του συνέλαβε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συμμεθέξῃ ἐπίσης τῶν πραγμάτων. Ἐνισταμένης δὲ πρῶτον τῆς ἀρχούσης τάξεως προέβη εἰς ὡρισμένας ἀπαιτήσεις καὶ μεθ' ἑκάστην νέων δικαίων παραχώρησιν καθίστατο τολμηρότερος καὶ ἐξέτεινε τὰς ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτήσεις του, ἕως οὗ κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατίαν εἰς *εὔκρατον δημοκρατίαν*, καὶ ἀρχήτερον μὲν συνέβη ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς τὰς παραλίους πόλεις, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὰς μεσογαίας, ὅπου ἡ γεωργία ἀπετέλει τῶν πολιτικῶν σχέσεων τὴν βάσιν.

Ἀλλ' ἡ ἕνωσις αὕτη τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτειῶν, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας εἰς ἓν εὔκρατον σύστημα δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι διαρκής· ἐξεναντίας ἡ ἀδιάκοπος ἀμφοτέρων πάλη, ἡ ἐναλλὰξ ὑπερίσχυσις τῆς ἑτέρας, ἡ παρέκβασις ἐκείνης μὲν εἰς *ὀλιγαρχίαν*, ταύτης δὲ εἰς *ὀχλοκρατίαν*, καὶ μεταξὺ τούτων ἡ μεσολάβησις τῆς *δημαγωγίας* καὶ *τυραννίδος* εἰσὶν αἱ συνήθεις φάσεις καὶ περιπέτειαι τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς.

Ὁσάκις ὁ δῆμος ἐνεφανίζετο ὡς ἀντίπαλος τῆς ἀνωτέρας τάξεως, τοῦτο συνήθως ἐγίνετο διά τινος *δημαγωγοῦ*, εἰς τὸν ὁποῖον προσηλοῦτο μετὰ πλήρους ἐμπιστοσύνης. Ἅμα δὲ οὗτος ἐλάμβανε τοιαύτην ἐπιρροὴν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ πλήθους ὥστε νὰ τὸ μεταχειρίζεται ὄργανον εὐπειθὲς τῶν σκοπῶν του καθίστατο εὐκόλως *τύραννος* (κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως), ὅστις, ἐν ὅσῳ, εἰς τὴν προκειμένην κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας πάλην, δὲν προσέβαλλε τοὺς καθεστῶτας νόμους, ἀνεδεικνύετο πολλάκις μέγας εὐεργέτης τοῦ λαοῦ. Ἄλλως τε πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀρχαίαν τυραννίδα (τὴν πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου) ἀπὸ τῆς ἔπειτα παρουσιαζομένης. Ἡ *ἀρχαιοτέρα τυραννὶς* ἦτο ἀπεριόριστος μοναρχία, ἥτις, καθ' οὓς χρόνους οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἢ καθ' ἑαυτοὺς διεφώνουν ἢ πρὸς τὸν δῆμον ἤριζον, ἐλάμβανε διά τινος πραξικοπήματος (δολίου ἢ βιαίου) τὴν θέσιν ὑπευθύνου ἀρχῆς, ὁ δὲ λαός, ὅστις δὲν εἶχεν εἰσέτι λησμονήσει τὴν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς ἐξουσίας ἀφοσίωσίν του καὶ τὴν πραεῖαν τῶν πρώην ἡγεμόνων του κυβέρνησιν, τὴν ἀνείχετο καὶ τὴν ὑπεστήριζεν. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς τυραννίδος ταύτης ἡ ἀριστοκρατία τοῦ γένους ἐξασθενήσασα δὲν ἐδύνατο ν' ἀνθέξῃ κατὰ τοῦ ὁσημέραι ἐπιδιδόντος δημοκρατικοῦ πνεύματος καὶ παλαίουσα πρὸς τοῦτο συνεχῶς ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν χρηστότητα καὶ εἰλικρίνειαν, καταστᾶσα ὕποπτος καὶ φιλέκδικος· ἠλαττώθη δ' ἐπὶ μᾶλλον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν γενῶν σχετικῶς πρὸς τὸν πάντοτε αὐξάνοντα δῆμον.—Ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς προσωπικῆς ἀξίας προαχθεῖσα ἀριστοκρατία, ἤτοι ἡ τάξις τῶν προϋχόντων ἢ *τιμοκρατικῶν*, δὲν ἐδύνατο ἐπίσης, ἕνεκα τῆς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιοτελοῦς διαγωγῆς της, νὰ στερεωθῇ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ οὕτως εὑρίσκετο πολὺ πλέον τῆς πρώτης ἐκτεθειμένη εἰς τὸν φθόνον καὶ εἰς τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, ὥστε ἐκ τοῦ λαοῦ προελθοῦσα ἔλαβε πρὸς τοῦτον θέσιν ἐχθρικήν. Ἡ προσπάθεια λοιπὸν τῆς οὕτω μεταβληθείσης τάξεως τῶν ἀρχόντων εἰς τὸ νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ πλήθους δι' ὅλων τῶν ἀθεμίτων μέσων ἀποτελεῖ τὴν παρέκβασιν τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀριστοκρατίας εἰς *ὀλιγαρχίαν*, ἤτοι εἰς ἐξουσίαν τῶν *ὀλίγων*, τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος καθὸ πλῆθος (πολλαπλότης προσώπου) ἐθεώρει ἀντιπαρατασσομένους αὐτῷ (ἀντιπάλους).

Ἡ ἀρχαιοτέρα τυραννὶς, ἥτις διὰ τῆς ταπεινώσεως τῶν εὐγενῶν ἐσκόπει γενικήν τινα ἰσότητα, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ μηκέτι διεφθαρμένου δήμου διετήρησε τὴν ἐξουσίαν της ἐν ὅσῳ δὲν εἶχε στραφῆ κατὰ τῶν πολιτῶν. Ἀλλ' ἀφοῦ, μετὰ τὴν εὐτυχῆ τῶν Περσικῶν πολέμων ἔκβασιν, τὸ φρόνημα τοῦ δήμου ἐξήρθη, ἔκτοτε ἡ *δημοκρατία* διὰ τῆς ἀκατασχέτου ἐκείνου ὁρμῆς πρὸς τὴν ἀπόλυτον εἰς τὰ κοινὰ πράγματα συμμετοχήν του ἀπὸ εὐκράτου μετέστη εἰς *ἄκρατον*, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν ἡ *ὀχλοκρατία* καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης ἀχώριστος *δημαγωγία*, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀνεφάνη ἡ *νεωτέρα τυραννὶς*, ἥτις διάφορος τῆς ἀρχαίας, δὲν ἐπροστάτευε τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ, στηριζομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μισθωτοὺς δορυφόρους, ἐπεδίωκεν ἴδια συμφέροντα καὶ προεκάλει ἐμφυλίους στάσεις, ἐξορίας, προδοσίας κτλ. ὅθεν προῆλθεν ἡ διαστροφὴ τῶν δημοσίων ἠθῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ ὄλεθρος τῆς Ἑλλάδος.

Ὑπὸ τοιαύτας πολιτικὰς φάσεις καὶ μεταβολὰς παρουσιάζονται, ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν ἀρχαίων βασιλειῶν, αἱ κατὰ μέρος τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐξισοῦσαι σχεδὸν πρὸς τῶν πόλεων αὐτῶν τὸν ἀριθμόν. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶναι ὅτι, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεταβολῶν τούτων καὶ τῆς ποικιλίας τῶν πολυτευμάτων, πάντοτε ἐπικρατοῦσι κοιναί τινες ἀρχαὶ ἐμφαίνουσαι τὸ προεξέχον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν ἔτι χρόνων, ὡς ἴδομεν, ὑπῆρχεν ἐνεργόν. Πανταχοῦ δηλαδὴ ὁ δῆμος ἐκκλησιάζων μετέχει τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς διοικήσεως τῶν πραγμάτων, οὐδὲ θεωρεῖται συνήθως *ἐλεύθερος πολίτης* ὅστις ἀρχόμενος δὲν συνάρχει ἐν ταὐτῷ μέχρι τι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὸς βαθμοῦ. Προσέτι ὅλαι αἱ δημόσιαι ἀρχαὶ ἐνιαυσίως ἐκλεγόμεναι εἰσὶν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ δήμου. Οὐδαμοῦ τέλος ὑφίσταται ἰδία τις δικαστῶν τάξις, ἀλλὰ, ἐξαιρουμένης μόνης τῆς Σπάρτης, εἴτε ἡ ἐκκλησία αὐτὴ τοῦ δήμου δικάζει, εἴτε ἐκλέγει τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν. Ἐν γένει ἡ πολιτεία παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν ἦτο τύπος ἁπλοῦς, ἀλλ' ὁ βίος αὐτὸς, ἢ τοὐλάχιστον τὸ κέντρον τῶν πολυειδῶν σχέσεων τοῦ βίου· ὥστε πᾶσα ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις ἐδύνατο ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτείαις νὰ λάβῃ χαρακτῆρα δημόσιον, οὐδ' ἐπετρέπετο εἰς οὐδένα Ἕλληνα νὰ μένῃ ἀπαθὴς θεατὴς, ἤτοι νὰ διάγῃ, οὕτως εἰπεῖν, βίον ἰδιωτικὸν ἀπέναντι τῆς πολιτείας.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δ' Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, αἵτινες κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἔλαβον τὴν τελείαν σύστασίν των, ἡ *Σπάρτη* καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἀντιπρόσωποι τῶν δύω κυριωτέρων φυλῶν, Δωρικῆς καὶ Ἰωνικῆς, καὶ συνάμα τῶν δύω ἀντιθέτων πολιτικῶν συστημάτων, ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, παρίστανται οὕτως ἐξέχουσαι διά τε τῆς μείζονος ἐκτάσεώς των, τοῦ κρείττονος ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ των καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔξω κραταιᾶς ἀναπτύξεως καὶ ἐπιρροῆς των, ὥστε εὐλόγως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ κέντρον ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

§ 5. Σπάρτη. Νομοθεσία Λυκούργου. Μεσσηνιακὸς καὶ ἄλλοι πρὸς ὁμόρους χώρας πόλεμοι.

Κατὰ τὴν μεταξὺ τῶν Ἡρακλειδῶν ἡγεμόνων γενομένην διανομὴν ἔλαχεν, ὡς προείρηται, ἡ Λακωνία εἰς τοὺς διδύμους *Εὐρυσθένη* καὶ *Προκλέα*, ἀφ' ὧν ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τοὺς ἀπογόνους των (*Ἀγίδας* καὶ *Προκλείδας* ἢ *Εὐρυπωντίδας*), ὥστε πάντοτε δύο συνάμα ἐβασίλευον. Ἡ χώρα ὅμως ὁλόκληρος δὲν ἐκυριεύθη εἰμὴ κατὰ μικρὸν μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου. Καὶ οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μὲν δορικτήτορες τὴν Σπάρτην διὰ τὸ προσφυὲς τῆς θέσεώς της μητρόπολιν ἀναδείξαντες, ἐκ ταύτης *Σπαρτιᾶται* κατ' ἐξοχὴν προσηγορεύθησαν· ἐκ δὲ τῶν προτέρων κατοίκων τῆς Λακωνίας Ἀχαιῶν οἱ ἀπολειφθέντες ἐκλήθησαν πρὸς διάκρισιν *Λακεδαιμόνιοι* ἢ, ὡς ἐκ τῆς περὶ τὴν μητρόπολιν οἰκήσεώς των, *περίοικοι*. Πλὴν δὲ τῶν δυστυχῶν εἱλώτων (κατοίκων τοῦ Ἕλους), οἵτινες πρὸς ποινὴν τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου ἀντιστάσεώς των κατεδικάσθησαν εἰς τὴν σκληρὰν τῆς δουλείας τύχην, οἱ λοιποὶ πάντες διετήρησαν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν.

Ἡ ἱστορία τῶν δύο ἐφεξῆς αἰώνων, ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Δωριέων ἐν τῇ Λακωνίᾳ, δὲν παρουσιάζει εἰμὴ πολέμους συνεχεῖς τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς ὁμόρους Ἀργείους καὶ Ἀρκάδας, καὶ ἐσωτερικὰς ταραχὰς, τὰς ὁποίας παρήγαγον ἡ μεγάλη ἀνισότης τῆς περιουσίας, αἱ ἀμοιβαῖαι τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων ἔριδες καὶ ἡ ἐξασθένησις τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Ἀφοῦ δὲ τὰ δεινὰ ἐκορυφώθησαν καὶ ἡ ἀνομία ἐπλεόνασεν, ἠσθάνθησαν τέλος πάντες τὴν ἀνάγκην σταθερᾶς τινὸς πραγμάτων τάξεως· καὶ εὐτυχῶς εὑρέθη ὁ ἄνθρωπος, ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ περιώνυμος *Λυκοῦργος*, ὅστις, κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν δόξαν, ἤκμασε περὶ τὸ τέλος τοῦ Θ' αἰῶνος π. Χ.

Ὁ Λυκοῦργος κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Προκλειδῶν ἢ Εὐρυπωντιδῶν· τὸν πατέρα του Εὔνομον, φονευθέντα ἐν ᾧ ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ ἀψιμαχίαν τινὰ συμβᾶσαν κατὰ τὴν ἀγορὰν, διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Πολυδέκτης. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου μετ' ὀλίγον χρόνον ἔμελλεν, ὡς πάντες ἐπίστευον, νὰ βασιλεύσῃ ὁ Λυκοῦργος, καὶ πρὶν ἡ γείνῃ φανερὸν ὅτι ἡ χήρα τοῦ ἀδελφοῦ του ἦτο ἔγκυος ἀληθῶς ἐβασίλευεν. Ἀλλ' ἅμα τοῦτο μαθὼν ἐκήρυξε παῤῥησίᾳ ὅτι, ἂν ἐκείνη γεν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νήσῃ ἄρρεν, θέλει παραιτηθῆ τῆς βασιλείας· τὴν δὲ μυστικὴν τῆς φιλοδόξου βασιλίσσης πρότασιν τοῦ νὰ διαφθείρῃ τὸ βρέφος ἐὰν συγκατατίθετο νὰ τὴν νυμφευθῇ ἀποστραφεὶς ὑπέβαλε τὴν προτείνασαν εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν, καὶ τὸ μετ' οὐ πολὺ τεχθὲν παιδίον ἀνεγνώρισε προθύμως ὡς βασιλέα, ὀνομάσας αὐτὸ *Χαρίλαον*. Ἀφοῦ δ' ἐπί τινα χρόνον ἐξηκολούθησε νὰ διέπῃ ὡς πρόδικος (ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικος), κατέλιπε τὴν Σπάρτην εἴτε ἐξ ἀνάγκης, ἵν' ἀποφύγῃ τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τῆς δυσηρεστημένης βασιλίσσης διασπαρείσας κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας ὡς ἐπιβουλευομένου δῆθεν τοῦ ἀνήλικος βασιλέως τὴν ζωὴν, εἴτε ἑκουσίως, προθέμενος νὰ συναθροίσῃ πολιτικὴν ἐμπειρίαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του. Διὸ κατὰ πρῶτον μὲν ἀφίχθη εἰς Κρήτην, τὴν τότε πρὸ πάσης ἄλλης χώρας εὐνομουμένην, ὅπου ἐγνώρισε Θάλητά τινα, σοφὸν πολιτικὸν ἄνδρα καὶ ποιητὴν, τὸν ὁποῖον κατέπεισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Σπάρτην ἵνα προετοιμάσῃ τὰς ψυχὰς εἰς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν διὰ τῶν λυρικῶν ᾀσμάτων του. Ἀπὸ τῆς Κρήτης δ' ἀκολούθως ἔπλευσεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἔνθα ἐντυχὼν τὰς ἕως τότε ἀγνώστους ἢ ἐν μέρει μόνον γνωστὰς τοῦ Ὁμήρου ραψῳδίας ἀντέγραψε προθύμως καὶ μετεκόμισεν αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται δὲ ὅτι περιῆλθε καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ προέβη καὶ μέχρι τῆς Ἰνδικῆς. Μετὰ δεκαετῆ δὲ ἀπουσίαν ἐπανῆλθε τέλος εἰς Σπάρτην, καὶ εὑρὼν εὐδιαθέτους πάντας ἐπεχείρησε τὸ ἀξιόλογον ἔργον, τὴν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον μετάσασιν τῆς πολιτείας. Ἡ δὲ Πυθία, τὴν ὁποίαν προηγουμένως συνεβουλεύθη, θεοφιλῆ μὲν αὐτὸν προσεῖπε καὶ θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, τὴν δὲ σκοπουμένην νομοθεσίαν του ὠνόμασεν ἀρίστην.

Τρία τινὰ ἀπέβλεπον κυρίως αἱ νομοθετικαὶ διατάξεις τοῦ Λυκούργου, τὸ πολίτευμα, τὴν διανομὴν τῆς γῆς καὶ τὴν ῥύθμισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἢ τὴν ἀγωγὴν τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολιτῶν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι αἱ πλεῖσται αὐτῶν τῶν διατάξεων δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις τοῦ Λυκούργου, ἀλλ' ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχαίας δωρικὰς συνηθείας, τὰς ὁποίας οὗτος ἀνεκαίνισε μόνον, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινεν ὅπως αἱ μεταβληθεῖσαι περιστάσεις καὶ αἱ παροῦσαι χρεῖαι ὑπηγόρευον ὀνομάσας αὐτὰς *ῥήτρας* εἴτε καθὸ συνθήκας τῆς πόλεως ῥητὰς, εἴτε ὡς δῆθεν πυθοχρήστους.

Αἱ τρεῖς φυλαὶ, ἡ τῶν Ὑλλέων, ἡ τῶν Δυμάνων καὶ ἡ τῶν Παμφύλων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Δωριεῖς συνέκειντο ἀνέκαθεν, διατηρηθεῖσαι διηρέθησαν ἑκάστη εἰς δέκα· ἄρα ὅλαι ὁμοῦ εἰς τριάκοντα *ὠβὰς*, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν συνέταξεν ὁ Λυκοῦργος τὴν *γερουσίαν*, ἤτοι τὴν βουλὴν τῶν εἰκοσιοκτὼ γερόντων μετὰ τῶν δύο ἀρχαγετῶν ἢ βασιλέων. Οἱ *γέροντες*, ἐκλεγόμενοι ἰσοβίως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου, ἔπρεπε νὰ ὦσι ἑξηκοντούτεις τοὐλάχιστον, καὶ νὰ διακρίνωνται διὰ τῆς ἐπιφανοῦς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς των· πάσης δ' ἀπηλλαγμένοι εὐθύνης ἀπετέλουν τὴν ὑπερτάτην κυβερνῶσαν ἀρχὴν, βουλευόμενοι περὶ πάντων τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ δικάζοντες περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Οἱ *βασιλεῖς*, οἵτινες ἐξεπροσώπουν δύω ὠβὰς, ἴσχυον κυρίως μόνον ἐν πολέμῳ, καθότι ὡς στρατηγοὶ ἐδύναντο νὰ ἐνεργῶσι κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἀπεριορίστως· μετὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ὅμως ἐπάνοδόν των ὤφειλον εὐθύνας ἐνώπιον τῆς βουλῆς· μένοντες δὲ ἐν Σπάρτῃ ἐξεπλήρουν ἔργα ὡρισμένα οὐδὲ διέφερον πολὺ τῶν βασιλέων τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος· προήδρευον δηλαδὴ ἐν τῇ γερουσίᾳ ὡς καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ἐδίκαζον περί τινων ὑποθέσεων, αἵτινες ἀπέβλεπον οἰκογενειακὰς σχέσεις· ὡς ἱερεῖς τοῦ Λακωνικοῦ καὶ τοῦ Οὐρανίου Διὸς προΐσταντο τῶν δὶς τοῦ μηνὸς τελουμένων δημοσίων θυσιῶν· ἀνηγόρευον τοὺς λεγομένους τέσσαρας πυθίους, οἵτινες ἐπηρώτων τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ τῶν Δελφῶν, ἐφύλαττον ὅσους οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πύθιοι ἔφερον χρησμούς· τέλος δὲ εἶχον καί τινας ἐξαιρετικὰς ἀπολαύσεις καὶ τιμάς, οἷον ἀγροὺς εὐπροσόδους ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν περιοίκων, κατοικίαν δημοσίαν, ὡρισμένα τινὰ μέρη ἐκ πάντων τῶν θυμάτων, τὴν πρωτοκαθεδρίαν εἰς ὅλας τὰς τελετὰς καὶ τὴν διπλασίαν μερίδα τροφῆς ἐν τοῖς συσσιτίοις. Ἄλλως δὲ ἐν τῷ συνήθει βίῳ δὲν ἀπελάμβανον οὐδεμίαν διάκρισιν, καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπαρτιατῶν ἀνεστρέφοντο μετ' αὐτῶν ὡς μετ' ἰσοτίμων.

Σχετικῶς πρὸς τοὺς γέροντας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ἡνωμένους βασιλεῖς, οἵτινες ἀπετέλουν ὁμοῦ τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ἡ *ἐκκλησία τοῦ δήμου* παρίσταται ὡς τὸ ἀντίθετον δημοκρατικὸν στοιχεῖον[1]· μόνον πολῖται τῆς Σπάρτης, καὶ μάλιστα ὅσοι εἶχον ἤδη συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας των ἔτος, ἐδύναντο νὰ συνεδριάζωσιν ἐν αὐτῇ, συνερχομένη κανονικῶς κατὰ τὴν πανσέληνον ἑκάστου μηνὸς μεταξὺ τοῦ ποταμίου Κνακίωνος (τοῦ ἔπειτα Οἰνοῦντος) καὶ τῆς γεφύρας Βαβύκας· δὲν ἐπετρέπετο δὲ εἰμὴ εἰς γέροντας καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς νὰ εἰσφέρωσι γνώμην, τὴν δὲ παρ' αὐτῶν προταθεῖσαν κύριος ἦτον ὁ δῆμος νὰ ἐπικρίνῃ, ἤτοι νὰ δεχθῇ ἢ ν' ἀπορρίψῃ, καὶ τοῦτο ὄχι διὰ ψήφου ἀλλὰ διὰ βοῆς. Ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας δ' ἐγένοντο ὅλαι αἱ ἀρχαιρεσίαι, ἐνεκρίνοντο νέοι νόμοι καὶ μεταβολαὶ περὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὸν δῆμον, καὶ ἀπεφασίζετο περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων κυρίων ἀρχῶν, αἵτινες συνίστων τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Λυκούργου, ὑπῆρχε καὶ ἡ τῶν *πέντε ἐφόρων*, περιωρισμένη μὲν ἐξ ἀρχῆς εἰς ἀστυνομικὰ καθήκοντα,

---

[1] Παρατηρητέον ὅτι ἡ σχέσις αὕτη τῆς ἀντιθέσεως εἶχε χώραν μόνον μεταξὺ τῶν κυρίως λεγομένων Σπαρτιατῶν· καθότι ἄλλως ὅλος ὁ λαὸς τῆς Σπάρτης ἀπέναντι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Εἱλώτων ἦτον ἀληθὴς ἀριστοκρατία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ βασιλέως Θεοπόμπου αὐξηθεῖσα οὕτως, ὥστ' ἐν πολλοῖς ἴσχυε μᾶλλον καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς γερουσίας αὐτῆς· διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγαλείου τῆς Σπάρτης οἱ Ἔφοροι, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ πᾶσαν φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν, καὶ ὄντες κυρίως ἀντιπρόσωποι τῆς δημοτικῆς ἐξουσίας, ὡς οἱ δήμαρχοι τῆς Ῥώμης, ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον πολιτικὸν δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὤφειλον εὐθύνας ὅλαι αἱ ἄλλαι δημόσιαι ἀρχαὶ, καὶ τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐδύνατο νὰ κολάζῃ καὶ τοὺς βασιλεῖς ἐπὶ πταίσμασι, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῶν γερόντων νὰ τοὺς δικάζῃ καὶ καταδικάζῃ ἐπ' ἐγκλήμασιν. Οἱ Ἔφοροι προσέτι συνεκάλουν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, εἰσῆγον εἰς αὐτὴν τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξετέλουν τὰ ἐψηφισμένα, αὐτοὶ εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων, ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρὸς τὰ ἔξω πρέσβεις, διέτασσον τὰς ἐκστρατείας, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν παρηκολούθουν πάντοτε τὸν ἕτερον τῶν βασιλέων ἐκστρατεύοντα.

Πρὸς τὸ πνεῦμα δὲ τῆς πολιτείας ἀντεστοίχουν ἀκριβῶς καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ Λυκούργου νομοθετικαὶ διατάξεις ὡς ἀναγκαῖαι αὐτοῦ συνέπειαι. Καὶ τοιαύτη ἐν πρώτοις παρίσταται ἡ ἀφορῶσα τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν καὶ τὸ ἀμετάβλητον τῆς διατηρήσεώς της. Οἱ Δωριεῖς δηλονότι εἶχον ἤδη διαιρέσει, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειάν των, τὴν Λακωνίαν εἰς τρία μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν ἀπευθείας, ὅθεν ἡ ἐλευθερία τοῦ θηρεύειν ἐν τοῖς δρυμοῖς· τὸ δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος ἐλευθέρους πολίτας, ἤτοι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ τὸ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἡττημένους Λακεδαιμονίους (τοὺς περιοίκους) ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει ὅμως τοῦ νὰ τελῶσι φόρον τεταγμένον. Μεταβληθείσης δὲ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τῆς ἀρχικῆς περὶ τὴν κτῆσιν ἰσότητος, ὁ Λυκοῦργος πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῆς ἐπεχείρησεν ἐκ νέου τὴν διανομὴν τῆς *πολιτικῆς* χώρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρόντων οἴκων εἰς ἐννεακισχιλίους κλήρους. Τὸ μέρος τοῦτο, ἀποτελοῦν τὴν δυτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Ταϋγέτου, ἀρκτικῶς δὲ ὑπὸ τῆς Πελλήνης καὶ Σελλασίας ὁριζομένην καὶ ἀνατολικῶς πρὸς τὸν Μαλέαν παρήκουσαν μεσογαίαν τῆς Λακωνίας, ἐκαλλιέργουν οἱ εἵλωτες χάριν τῶν κατοίκων τῆς Σπάρτης. Ἡ μετὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπολειφθεῖσα μερὶς τῶν ἀγρῶν ἀφέθη εἰς τοὺς περιοίκους, διηρημένη ὅμως καὶ αὐτὴ εἰς κλήρους τρισμυρίους, ἕκαστος τῶν ὁποίων, ἄνευ συνδρομῆς τῶν εἱλώτων καλλιεργούμενος, ἐξήρκει εἰς διατροφὴν τῆς εἰς ἣν ἀνῆκεν οἰκογενείας καὶ εἰς πληρωμὴν τοῦ τεταγμένου φόρου. Εἰς οὐδένα δὲ, οὔτε εἰς Σπαρτιάτην οὔτε εἰς περίοικον, ἐπετρέπετο ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὸν κλῆρόν του διὰ πωλήσεως, ἀνταλλαγῆς ἢ διανομῆς, καθόσον ἐντεῦθεν ἐδύνατο ν'ἀλλοιωθῇ ἡ ὑπόστασις ἢ ὁ χαρακτὴρ τῆς πολιτείας. Ὁ δὲ κλῆρος μετεβιβάζετο συνήθως ἀπὸ ἄῤῥενος εἰς ἄῤῥενα κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας· καὶ ὁ εἷς οὗτος κληρονόμος, λεγόμενος *ἐπίκληρος* ἢ *ἐστιοπάμων*, ὤφειλε νὰ προνοῇ περὶ τῆς διατροφῆς τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Φροντὶς δὲ τῆς Πολιτείας καὶ θρησκευτικὴ φροντὶς ἑνὸς ἑκάστου πολίτου ἦτο νὰ μὴ ἐλαττωθῇ ποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπικλήρων· διότι ἡ σβέσις τοῦ πυρὸς ἐν τῇ οἰκιακῇ ἑστίᾳ, σημαίνουσα τὴν ἐρήμωσιν τοῦ οἴκου καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ γένους, διήγειρεν ἰδέαν φρικώδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι εἶχον συμφέρον εἰς ἀποτροπὴν τοιαύτης στυγερᾶς δυστυχίας, ἐκεῖνοι μὲν ἵνα μὴ ἀπολέσωσι τὰς ὁποίας ἀπελάμβανον θυσίας, οὗτοι δὲ νὰ μὴ στερηθῶσι τῶν μετὰ θάνατον τιμῶν. Ἐκ τούτου ἄρα καὶ αἱ ἀτιμωτικαὶ ποιναὶ, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλοντο ὅ τε *ἄγαμος* καὶ *ὀψίγαμος*. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας αὐτὰς τὰς προφυλάξεις πολλάκις ἡ σκοπουμένη κληρονομικὴ διαδοχὴ ἀπέβαινε ματαία, καθόσον ἐκ τοῦ γάμου ἐδύναντο νὰ προέλθωσι θήλεα μόνον. Τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην προβλέπουσα ἡ ἀρχαιοτέρα ἤδη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νομοθεσία παρεδέχθη καὶ ἐπικλήρους θυγατέρας, αἵτινες συνήρχοντο εἰς γάμον μετὰ τῶν δευτεροτόκων, ἤτοι τῶν μὴ ἐπικλήρων ἀρρένων. Ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν γεννώμενα τέκνα ἀνῆκον εἰς τῆς μητρὸς καὶ οὐχὶ εἰς τοῦ πατρὸς τὸν οἶκον, καὶ ἐπομένως ἐθεωροῦντο κληρονόμοι τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου. Ὁσάκις δὲ οἰκός τις ἐστερεῖτο καὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων, ἐλάμβανε τότε χώραν ἡ *υἱοθεσία* ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ὅση δὲ κατεβάλλετο φροντὶς εἰς τὴν μὴ ἀπόσβεσιν τῶν κλήρων ἢ οἴκων, ἄλλη τόση ἐλαμβάνετο καὶ εἰς τὴν μὴ σύμπτωσιν δύο κλήρων ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ὅθεν ἐδύνατο νὰ διαταραχθῇ ἡ ἰσότης.

Μετὰ τὴν ἴσην τῶν ἀκινήτων διανομὴν, ὁ Λυκοῦργος ἐπειράθη καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν κινητῶν, ὥστε ν' ἀφαιρέσῃ πᾶν ἴχνος ἀνισότητος. Ἀλλὰ βλέπων τὸ πρᾶγμα δυσκατόρθωτον ἀπευθείας, κατέφυγεν εἰς ἄλλα πλάγια μέσα, δι' ὧν ἴσχυσε νὰ νικήσῃ τὴν περὶ ταῦτα πλεονεξίαν. Πρῶτον δηλαδὴ ἀκυρώσας πᾶν νόμισμα, χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν, εἰσήγαγε μόνον τὸ σιδηροῦν, καὶ τοῦτο τόσον ὀγκώδες καὶ μικρᾶς ἀξίας, ὥστε ἀπῃτεῖτο εἰς φύλαξιν μὲν ὀλίγων τινῶν μνῶν ὁλόκληρος ἀποθήκη, εἰς τὴν μετακόμισίν των δὲ δίζυγος ἅμαξα, ὅθεν οὐδ' εἶχε τινὰ τιμὴν ἐντὸς τῆς Λακωνίας. Ἀκολούθως δ' ἐξώρισεν ὅλας τὰς ἀχρήστους καὶ περιττὰς τέχνας· ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς ξενηλασίας ἔπρεπεν αὗται, ὡς καὶ τὸ ἐμπόριον, νὰ συνεκπέσωσιν ὁμοῦ μὲ τὸ κοινὸν νόμισμα. Μόνον τὰ πρόχειρα καὶ ἀναγκαία τῶν σκευῶν, κλιντῆρες, δίφροι, τράπεζαι καὶ τὰ παρόμοια κατασκευάζοντο ἐν Λακεδαίμονι βέλτιστα. Ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας αἱ οἰκίαι ἦσαν εὐτελεῖς, μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν κατασκευὴν των ἄλλων ἐργαλείων παρὰ τὸν πέλεκυν καὶ τὸν πρίονα. Οὕτως ἄρα ὁ πλοῦτος, πρὸς οὐδὲν χρήσιμος, ἐπαύσατο νὰ ἦναι ζηλωτὸς, καὶ ἡ τρυφὴ, ἐν ἐλλείψει τῶν ζωπυρούντων καὶ τρεφόντων αὐτὴν, ἐμαράνθη. Ἀλλ' ὅ,τι μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς περιορισμὸν τῆς τρυφῆς καὶ δι' αὐτοῦ ἑπομένως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας ὁ νομοθέτης προέθετο ἰσότητος ἦτον ἡ τῶν *συσσιτίων* ἢ *φειδιτίων* εἰσαγωγή. Πάντες δηλονότι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν, συνεστιῶντο συνήθως ἀνὰ δεκαπέντε ἐν μιᾷ σκηνῇ, ὅθεν ἐλέγοντο οὗτοι *σύσκηνοι*, καὶ εἰς τὸ συσκήνιον οὐδὲν νέον προσετίθετο μέλος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ὅλων. Ἕκαστος δὲ τῶν συσσίτων ἢ συσκήνων συνεισέφερε κατὰ μῆνα ἕνα μέδιμνον ἀλφίτων (κριθίνου ἀλεύρου), ὀκτὼ κόγχας οἴνου, πέντε λίτρας τυροῦ, δύο καὶ ἡμίσειαν λίτρας σύκων, πρὸς δὲ τούτοις μικρόν τι μέρος νομίσματος εἰς προμήθευσιν τῶν ἄλλων χρειωδῶν. Ὁ θύων ὑπεχρεοῦτο νὰ πέμπῃ ἀπαρχὰς καὶ ὁ θηρεύων μέρος τοῦ κυνηγίου εἰς τὸ συσσίτιον. Μόνον εἰς τὸν κατὰ τὴν θυσίαν ἢ τὴν θήραν ὀψιζόμενον ἐπιτρέπετο νὰ δειπνήσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ του· ἐκτὸς δὲ τῆς περιπτώσεως ταύτης ἕκαστος Σπαρτιάτης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν, ὤφειλε νὰ παρευρίσκηται, καὶ μάλιστα χωρὶς ποτὲ νὰ προδειπνῇ, διότι οἱ λοιποὶ ἐπιμελῶς παραφυλάττοντες ἐκάκιζον τὸν μὴ ἐσθίοντα μήτε πίνοντα μετ' αὐτῶν. Τὸ ἀγαπητότερον δε μεταξὺ τῶν ἄλλων βρωμάτων ἦτον ὁ περίφημος *μέλας ζωμὸς*, μίγμα τι ἐκ ζωμοῦ χοιρίνων κρεάτων, αἵματος, ὄξου καὶ ἅλατος[1]. Πολλάκις δὲ εἰς τὰ συσσίτια ἐφοίτων καὶ παῖδες ὡς εἰς διδασκαλεῖα σωφροσύνης, ὅπου ἠκροάζοντο λόγους πολιτικοὺς, εἶχον ἐνώπιόν των παραδείγματα ἐλευθερίας καὶ ἀρετῆς καὶ ἐμάνθανον νὰ ἀστεΐζωνται ἄνευ βωμολοχίας καὶ σκωπτόμενοι νὰ μὴ δυσχεραίνωσιν εἰς πάντα δὲ εἰσερχόμενον δεικνύων ὁ πρεσβύτατος τὰς θύρας, διὰ τούτων, ἔλεγε, δὲν ἐξέρχεται ἔξω λόγος.

[1] Λέγεται ὅτι βασιλεύς τις τοῦ Πόντου ἀκούσας πολλὰ περὶ τοῦ θρυλουμένου τούτου ζωμοῦ ἔφερεν ἐπίτηδες Λάκωνα μάγειρον, ἀλλὰ γευθεὶς τὸν εὗρεν ἀηδέστατον «Πιστεύω, εἶπεν ὁ μάγειρος, ὁ ἡμέτερος ζωμὸς δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀρεστὸς εἰμὴ εἰς ἐκείνους, ὅσοι λούονται ἐν τῷ Εὐρώτᾳ.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ λοιπὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου στρέφονται κυρίως περὶ τὴν ἀγωγήν, ἥτις, οὖσα ἔργον τῆς πολιτείας, σκοπὸν εἶχε τὴν μόρφωσιν ὑγιοῦς, ῥωμαλέας, ἐμβριθοῦς καὶ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀφοσιωμένης τάξεως πολιτῶν. Τὰ νεογέννητα παιδία ἐφέροντο εἰς τόπον τινὰ καλούμενον λέσχην, ἔνθα τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι καθήμενοι τὰ ἐξέταζον, καὶ ὅσα εὕρισκον ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα ἀπέπεμπον εἰς τοὺς λεγομένους *ἀποθέτας*, τόπον βαραθρώδη παρὰ τὸν Ταΰγετον· διότι τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ ἐθεωρεῖτο ἀνωφελὴς καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ εὐπαγῆ καὶ ῥωμαλέα ἀνεγνωρίζοντο ὡς παῖδες πολιτικοί. Καὶ μέχρι μὲν συμπληρώσεως τοῦ ἕκτου ἔτους ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων των ἀμέσως, ἐπταετεῖς δὲ γενόμενοι παρεδίδοντο εἰς παιδονόμους καὶ ὑπ' αὐτῶν κατετάττοντο εἰς ἀγέλας, ὅπου ἔπρεπε νὰ συζῶσι διαρκῶς συντρώγοντες, συμπαίζοντες, καὶ συσχολάζοντες. Πάσης δὲ ἀγέλης προΐστατο ὁ μεταξὺ τῶν ἰδίων παίδων ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ διακρινόμενος, καὶ πρὸς τοῦτον οἱ λοιποὶ ἀπέβλεπον ὑπακούοντες εἰς τὰς προσταγάς του καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένας κολάσεις ἀνεχόμενοι, ὥστε ἡ παιδεία ἦτο μελέτη εὐπειθείας. Ἐπεσκόπουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοὺς παίζοντας, τοὺς παρώτρυνον εἰς μάχας καὶ φιλονεικίας καὶ κατεμάνθανον τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου. Τόσα δὲ μόνον γράμματα ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα· πᾶσα δὲ ἡ ἄλλη παίδευσις ἐγίνετο πρὸς τὸ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι, πρὸς τὸ ἀντέχειν εἰς τοὺς πόνους καὶ νικᾶν ἐν ταῖς μάχαις. Καὶ οἱ ἔφηβοι (ἀπὸ 12 μέχρι τοῦ 18 ἔτους), διηρημένοι ὡσαύτως εἰς ἴλας καὶ ἀγέλας, εἶχον προστάτας, τοὺς καλουμένους *Εἴρενας* (νέους φθάσαντας ἤδη τὸ 20 ἔτος), οἵτινες τοὺς καθωδήγουν εἰς γυμνάσεις καὶ εἰς μάχας ἄρχοντες αὐτῶν ἀπεριορίστως. Οἱ μᾶλλον ἡλικιωμένοι ἔφερον κατὰ προσταγὴν αὐτῶν ξύλα, οἱ δὲ νεώτεροι λάχανα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἔπρεπε νὰ κλέπτωσιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰσερχόμενοι κρυφίως εἰς τοὺς κήπους ἢ εἰς τῶν ἀνδρῶν τὰ σισσίτια· διότι ἡ ἔντεχνος κλοπὴ δὲν ἐλογίζετο οὐδαμῶς αἰσχρὰ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις· μόνον δὲ οἱ ἁλόντες ἐμαστιγοῦντο, καὶ τοῦτο ὄχι ἕνεκα τῆς πράξεως ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνεπιτηδειότητός των. Ὁ Λυκοῦργος εἰσήγαγε καὶ τὴν πάνδημον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς *Ὀρθίας Ἀρτέμιδος* διαμαστίγωσιν μέχρις αἱματώσεως, καθ' ἣν πολλοὶ ἀπέθνησκον χωρὶς νὰ δηλώσωσι τὸν πόνον των οὐδὲ δι' ἀναστεναγμοῦ. Προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας των οἱ ἔφηβοι ἐμάνθανον καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου, ἐν οἷς δυστυχῶς συνηριθμεῖτο καὶ τὸ ἀπάνθρωπον τῆς *κρυπτίας*. Οἱ ἱκανώτεροι δηλονότι μεταξὺ αὐτῶν ἐξεπέμποντο παρὰ τῶν προϊσταμένων των ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν χώραν φέροντες ἐγχειρίδια, καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀνεπαύοντο, τὴν δὲ νύκτα καταβαίνοντες εἰς τὰς ὁδοὺς ἀπέσφαττον ὅν τινα τῶν Εἱλώτων ἀπήντων· πολλάκις δὲ διατρέχοντες καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐφόνευον τοὺς ῥωμαλαιοτέρους καὶ τολμηροτέρους ἐξ αὐτῶν. Ὁ Πλούταρχος εἰκάζει ὅτι τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο γύμνασμα εἰσήχθη μετὰ τὸν Λυκοῦργον, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ὅτε οἱ Εἵλωτες καὶ ὑποδουλωμένοι Μεσσήνιοι ἀποστάντες ἔπραξαν μεγάλα κακὰ εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἀλλὰ πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ πολεμικὰς τῶν νέων ἀσκήσεις δὲν ἠμελεῖτο καὶ ἡ νοητικὴ διάπλασίς των. Οἵτε Εἴρενες καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι ἄνδρες ἐφρόντιζον νὰ διαλέγωνται μετ' αὐτῶν περὶ πραγμάτων ἐπιτηδείων νὰ διεγείρωσιν εἰς τὴν ψυχήν των φρονήματα γενναῖα ὑψηλὰ καὶ πάτρια. Πρὸ πάντων δὲ τοὺς συνείθιζον ν' ἀποκρίνωνται ταχέως εὐστόχως καὶ συντόμως εἰς τὰ προβαλλόμενα αὐτοῖς ἐρωτήματα, ἅτινα ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σχέσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου· διὰ τὸν τοιοῦτον δὲ τοῦ ἐκφράζεσθαι τρόπον, τὸν λεγόμενον *Λακω-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νισμὸν, ὅστις περιεῖχεν ἐν ὀλίγοις πολὺ νόημα καὶ πικρίαν μεμιγμένην μὲ χάριν, ἦσαν οἱ Σπαρτιᾶται περίφημοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν διανοητικὴν δὲ παίδευσιν προσετίθετο καὶ ἡ περὶ τὰς ᾠδὰς ἄσκησις, διὰ τῶν ὁποίων, ψαλλομένων συνήθως κατὰ τὰς θυσίας καὶ ἑορτὰς, ἐπῃνοῦντο μὲν καὶ ἐμακαρίζοντο οἱ ὑπὲρ τῆς Σπάρτης ἀποθανόντες, ἐψέγοντο δὲ οἱ τρέσαντες (δειλοὶ) καὶ ἐν γένει τὸ πολεμικὸν διεγείρετο φρόνημα.

Αἱ αὐταὶ σχεδὸν ἀσκητικαὶ διατάξεις καὶ ἡ αὐτὴ αὐστηρότης ἐπεκράτουν καὶ εἰς τοῦ θήλεος φύλου τὴν ἀγωγήν· διότι ὁ Λυκοῦργος ἐστοχάζετο ὅτι καὶ αἱ μητέρες τῶν Σπαρτιατῶν ἔπρεπεν οὐχ ἧττον νὰ ὦσι ῥωμαλέαι ὅπως ἀντέχωσι μὲν εὐκόλως πρὸς τὰς ὠδῖνας, τίκτωσι δὲ ἄνδρας γενναίους. Ὅθεν δρόμος, πάλη, βολαὶ δίσκων ἦσαν τὰ συνήθη τῶν παρθένων γυμνάσματα· γυμναὶ δὲ, ὁμοίως μὲ τοὺς παῖδας, καὶ αὗται παρηκολούθουν τὰς πομπὰς, ἐχόρευον καὶ ἔψαλλον εἰς ἱερὰς ἑορτὰς παρόντων καὶ βλεπόντων τῶν νέων· ἡ δὲ γύμνωσίς των δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς προσβάλλουσα τὴν αἰδῶ ἢ βλάπτουσα τὰ χρηστὰ ἤθη.

Ἡ αὐστηρὰ δὲ παίδευσις δὲν ἔπαυεν μὲ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ εἰς τοὺς ἐνήλικας μὴ ὄντος εἰς οὐδένα ἐπιτετραμμένου νὰ ζῇ ὡς ἤθελε. Πάντες τὴν πόλιν οἷον στρατόπεδον διαρκὲς θεωροῦντες ὤφειλον νὰ ἔχωσι δίαιταν ὡρισμένην, νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰ κοινὰ καὶ ἐν γένει νὰ νομίζωσιν ὅτι χάριν τῆς πατρίδος καὶ ὄχι χάριν ἑαυτῶν ὑπάρχουσι. Τὸ πλεῖστον δὲ τῆς ἡμέρας, ὅτε δὲν ἐσχόλαζον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ὅτε δὲν συνέβαινε νὰ στρατεύωσι διῆγον θηρεύοντες, γυμναζόμενοι, λουόμενοι καὶ κολυμβῶντες εἰς τὸν Εὐρώταν, χορεύοντες, εὐωχούμενοι, θύοντες, ἀναστρεφόμενοι εἰς τὰς λέσχας, ἐπισκοποῦντες καὶ νουθετοῦντες τοὺς παῖδας ἢ μανθάνοντες αὐτοὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Ἐν ᾧ δ' ἀπεστρέφοντο τὴν ἀργίαν καὶ διὰ συνεχῶν ἀσκήσεων ἐπέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεινον τὰς δυνάμεις των, κατεφρόνουν ἀφ' ἑτέρου πᾶσαν βάναυσον ἐργασίαν καὶ τὴν γεωργίαν ὡς ἀναξίαν ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀσχολίαν· διότι ἀντ' αὐτῶν εἰργάζοντο τὴν γῆν οἱ Εἵλωτες.

Τὰ σκληρότερα τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς εἰρημένων ἔπαυον κυρίως ἐν πολέμῳ· τότε μόνον ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ καλλωπίζωσι τὴν κόμην των, νὰ κοσμῶσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ φέρωσι τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα των (τὴν φοινικίδα)· τότε δὲ καὶ τὰ γυμνάσιά των καθίσταντο μαλακώτερα καὶ ἡ λοιπὴ διαιτά των πλέον ἄνετος· ὥστε ἀληθῶς ὁ πόλεμος, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πλουτάρχου, παρὰ μόνοις τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχεν ἀνάπαυσις τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως. Πρὸς διηνεκῆ δ' ἐνθύμησιν τοῦ ὅτι παντὸς Σπαρτιάτου ὁ προορισμὸς ἦτο τὸ μάχεσθαι, ὅλα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης παρίσταντο ἐν Σπάρτῃ ὡπλισμένα· ἡ δὲ πόλις αὐτὴ κατὰ ῥητὸν τοῦ Λυκούργου νόμον ἔμενεν ἀτείχιστος ὡς ἀνατεθειμένης τῆς φυλάξεώς της εἰς τὴν ἀνδρίαν, εἰς τὰ στήθη τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς λίθους.

Ἀφοῦ τέλος ὁ Λυκοῦργος ἐπεραίωσε τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον, ἐπιθυμήσας νὰ καταστήσῃ τοῦτο, εἰ δυνατόν, ἀθάνατον καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀκίνητον, συναγαγὼν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν ἀνήγγειλεν αὐτοῖς ὅτι προέθετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Δελφοὺς ἵνα συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον ἐὰν εἶχέ τινος προσθήκης χρείαν, συγχρόνως ὅμως τοὺς ὑπεχρέωσε δι' ὅρκου νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσιν οὐδεμίαν μεταβολὴν ἕως τῆς ἐπιστροφῆς του. Τὸ μαντεῖον ἐρωτηθὲν ἀπεκρίθη «*καὶ τοὺς νόμους καλῶς κεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐνδοξοτάτην διαμενεῖν τῇ Λυκούργου χρωμένην πολιτείᾳ*». Τὸν χρησμὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψεν ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἵνα μὴ ἀπολυθῶσι τοῦ ὅρκου αὐτῶν οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέθανεν ἑκουσίως ἀποκαρτερήσας, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ἐτελεύτησεν ἐν Κρήτῃ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διέταξε νὰ καύσωσι τὸ σῶμά του καὶ σκορπίσωσι τὴν τέφραν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, μήποτε δηλαδὴ κομισθέντων εἰς Σπάρτην τῶν λειψάνων, ὡς ἐπανήκοντος αὐτοῦ, καὶ τῶν ὅρκων λελυμένων μεταβάλωσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὴν πολιτείαν.

Πέντε περίπου ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ δεκατέσσαρας βασιλεῖς μέχρις Ἄγιδος τοῦ Ἀρχιδάμου διετηρήθη ἀσάλευτος τοῦ Λυκούργου ἡ πολιτεία, καὶ καθ' ὅλον τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον ἡ Σπάρτη ἐπρώτευεν ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ εὐνομίᾳ καὶ δόξῃ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη καὶ τὸ κράτος τῶν Σπαρτιατῶν ἐξηγοράσθησαν βαρυτίμως διὰ τῆς θυσίας τῶν φιλανθρώπων αἰσθημάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Εἵλωτας καὶ ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων Μεσσηνίων διαγωγῆς των. Ἄλλως ἡ ἱστορία προϊοῦσα θέλει δείξει ἡμῖν ὅτι καὶ τοῦ Λυκούργου ἡ πόλις ὑπέκυψεν οὐδὲν ἧττον εἰς τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, ἥτις ἐφώρμησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς μάλιστα πολέμους, κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Λυκοῦργον ἀμέσως ἑπομένους χρόνους οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέταξαν τοὺς ἔτι ἐλευθέρους Ἀχαιοὺς κατοίκους τῆς Λακεδαίμονος καὶ κατέστησαν πρὸς τοὺς ὁμόρους Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους εἰς ἔριδας, αἵτινες ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔφερον εἰς οὐδὲν λόγου ἄξιον ἀποτέλεσμα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐξερράγη ὁ μακρὸς καὶ πεισματώδης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων ἀγών, ὅστις δὶς κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἐπαναληφθεὶς ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν τελευταίων.

Ἡ Μεσσηνία εἰ καὶ μικροτέρα τῆς Λακωνικῆς ἦτον ὅμως ἀσυγκρίτως καρποφορωτέρα· διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην τῆς χώρας οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐζηλοτύπουν πάντοτε τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἡ ζυλοτυπία των αὕτη, τὴν ὁποίαν μόνον τοῦ ἐπιθυμητοῦ πράγματος ἡ ἀπόλαυσις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐδύνατο νὰ κατασιγάσῃ, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κυρία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγῶνος αἰτία, μ' ὅλον ὅτι παρὰ Παυσανίᾳ, ὅστις συνήθροισεν ὅλας τὰς περὶ τούτου ἀρχαίας παραδόσεις, φέρονται καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ ἢ μερικώτεραι αἰτίαι.

Ἀμοιβαῖαι δηλονότι δυσμενεῖς πράξεις, ὡς ἡ ἁρπαγὴ Σπαρτιατίδων παρθένων ἐν τῇ παρὰ τὸ κοινὸν Ἱερὸν τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος τελουμένῃ ἑορτῇ, ἡ ἀναίρεσις τοῦ πρὸς ἐλευθέρωσιν ἐκείνων σπεύσαντος βασιλέως τῆς Σπάρτης Τηλέκλου, ἡ ἀνάνευσις τῶν ἀρχῶν τῆς Σπάρτης πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ Μεσσηνίου Πολυχάρους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐαίφνου πραχθεῖσαν διττὴν ἀδικίαν, τὴν στέρησιν τῶν βοῶν του καὶ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, καὶ αἱ ἐκ μέρους τοῦ ἀδικηθέντος τούτου καὶ μὴ ἱκανοποιηθέντος γενόμεναι αὐτοδικίαι προεκάλεσαν τὸν *πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσεν εἴκοσι περίπου ἔτη (743—724). Οἱ Λακεδαιμόνιοι κατήρξαντο αὐτοῦ ἀκηρυκτὶ παρασκευασθέντες κρυφίως καὶ ὁρκισθέντες πανηγυρικῶς νὰ μὴν ἀνακάμψωσιν εἰς Σπάρτην πρὶν ἢ καταστήσωσι δορυάλωτον τὴν Μεσσηνίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη αὐτοὶ μὲν ἐξορμώμενοι ἀπὸ τοῦ ὁμοροῦντος εἰς τὴν Λακωνικὴν ὀχυροῦ πολίσματος, *τῆς Ἀμφείας*, ὅπερ εἶχον ἐξ ἀρχῆς καταλάβει, ἠρκοῦντο νὰ φθείρωσι καὶ δῃῶσι τὰ ὕπαιθρα τῆς ἐχθρικῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔγκλειστοι εἰς τὰς ὀχυροτέρας αὐτῶν πόλεις ἠμύνοντο μόνον γυμναζόμενοι ἐν τοσούτῳ εἰς τὰ ὅπλα· κατὰ δὲ τὸ πέμπτον ἔτος ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας *Εὐφάης* ἰδὼν τοὺς περὶ αὐτὸν ἱκανῶς ἤδη ἐξησκημένους ἐτόλμησε νὰ τοὺς παρατάξῃ εἰς μάχην, μετὰ τὴν ὁποίαν, καί τοι ἀποβᾶσαν ἰσόρροπον, οἱ Σπαρτιᾶται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ, ὀνειδιζόμενοι ὑπὸ τῶν γερόντων ὡς δειλοὶ καὶ ἐπιλήσμονες τοῦ ὅρκου των, ἐπεχείρησαν καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν, καθ' ἣν συνηκο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λούθησαν Ἀσιναῖοι, Δρύοπες καὶ Κρῆτες τοξόται. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη κατὰ τὰς πλείστας συμπλοκὰς οἱ Σπαρτιᾶται ἐπλεονέκτουν, οἱ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξωσιν ἐν ὑπαίθρῳ περιωρίσθησαν ἐντὸς τῆς ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς *Ἰθώμης*. Ὁ *Ἀριστόδημος*, διάδοχος τοῦ Εὐφάου, ἐξετέλεσεν αὐτόθεν θαύματα ἀνδρίας· ἀλλ' ὅμως οὔτε ταῦτα οὔτε ἡ εἰς θυσίαν ἑκουσία προσφορὰ τῆς ἑαυτοῦ κόρης ὡς ἄλλης Ἰφιγενείας ἴσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸ πεπρωμένον τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος του. Ὁ Ἀριστόδημος ἀπελπισθεὶς κατέσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ματαίως θυσιασθείσης θυγατρός του, ἡ Ἰθώμη ἁλωθεῖσα κατεστράφη, καὶ ἐκ τῶν Μεσσηνίων τινὲς μὲν ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Ἀλκιδαμίδαν μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔκτισαν τὸ *Ῥήγιον*, ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὴν ὄμορον Ἀρκαδίαν καὶ οἱ λοιποί, πιθανῶς οἱ πτωχότεροι, ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑποχρεωθέντες νὰ στέλλωσιν ἐνιαυσίως εἰς τὴν Λακεδαίμονα τὸ ἥμισυ εἰσόδημα τῶν ἀγρῶν των.

Κατὰ τὴν μακρὰν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολέμου ἀπουσίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἐγένοντο ἐν Σπάρτῃ πολλαὶ νέων μὴ συμπεριληφθέντων εἰς τὸν κοινὸν ὅρκον συζεύξεις μὲ Σπαρτιάτιδας, ὅθεν προῆλθον οἱ λεγόμενοι *Παρθενίαι*, οἵτινες θεωρούμενοι ὡς νόθοι καὶ κοινῶς περιφρονούμενοι συνώμοσαν μετὰ τῶν Εἱλώτων. Ἀλλ' ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ἀντὶ πάσης ἄλλης τιμωρίας ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ Φαλάνθου, ἔκτισαν τὸν μετέπειτα περίφημον *Τάραντα* (707).

Οἱ Μεσσήνιοι ἔφερον ἐν τούτοις ἀλγεινῶς τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν ὁμοφύλων των· ὅθεν ὅταν πολλοὶ ἄριστοι νέοι, υἱοὶ καὶ ἔκγονοι τῶν ἐκτὸς τῆς Μεσσηνίας καὶ ἰδίως εἰς τὰς ὁμόρους τῆς Ἀρκαδίας πόλεις, Ἀνδανίαν καὶ Οἰχαλίαν καταφυγόντων, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ ἐκ βασιλικοῦ γένους καταγόμενος ἥρως *Ἀριστομένης*, ἐνεφανίσθησαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἕτοιμοι νὰ προκινδυνεύσωσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος, συμπραττόντων καὶ τῶν οὐχ ἧττον ἐχθρικῶς κατὰ τῆς Σπάρτης διακειμένων Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων, δὲν ἐδίστασαν νὰ κινηθῶσιν εἰς ἀποστασίαν. Οὕτω δὲ μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Ἰθώμης ἄρχεται ὁ *δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*, τοῦ ὁποίου τὴν διάρκειαν ὁ Παυσανίας ὁρίζει εἰς δεκατέσσαρα ἔτη (685—670).

Ὁ ῥηθεὶς Ἀριστομένης, τοῦ προκειμένου ἐγχειρήματος ἡ ψυχή, κατὰ τὴν πρώτην ἀμέσως μάχην, τὴν ἐν Δέραις, ἔδωκε τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀρετῆς δείγματα, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι ἔσπευσαν νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν βασιλείαν καὶ μὴ δεχθέντα αὐτὴν τὸν ἀνηγόρευσαν στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Πάραυτα δὲ διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτοῦ καὶ συνεχῶν ἐφορμήσεων καταστάντες εἰς ἀμηχανίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τούτου νὰ ζητήσωσι στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες, εἴτε μὴ θέλοντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς Λακεδαίμονος εἴτε προθέμενοι νὰ ὑποδείξωσιν ὅτι πρὸς τῇ σωματικῇ ἀνδρίᾳ ἀπῃτεῖτο καὶ νοῦς ἐν πᾶσι, τοῖς ἔπεμψαν ἀντὶ στρατιωτικοῦ ποιητήν, τὸν ἐξ Ἀφιδνῶν *Τυρταῖον*. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οὗτος διὰ τῶν ᾠδῶν του ἴσχυσε ν' ἀνορθώσῃ τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, μ' ὅλον τοῦτο ἡ τύχη ἐξηκολούθει νὰ δεικνύεται ἐπί τινα χρόνον ἔτι εὐμενὴς πρὸς τοὺς Μεσσηνίους. Κατὰ τὴν ἑπομένην μάλιστα μεγάλην μάχην, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Κάπρου σήματι παρὰ τὴν Στενύκληρον, ὁ Ἀριστομένης ἐνίκησε τοιαύτην λαμπρὰν νίκην, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπελπισθέντες ἤθελον νὰ παραιτηθῶσι παντάπασι τοῦ πολέμου, καὶ μόνον ὁ Τυρταῖος ᾄδων ἐλεγεῖα ἐδυνήθη νὰ τοὺς μεταπείσῃ. Τέλος κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου συνεκροτήθη ἡ μεγαλητέρα ἐπὶ τῇ Μεγάλῃ Τάφρῳ μάχη, καθ' ἣν οἱ Σπαρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιᾶται ὑπερίσχυσαν ἐντελῶς ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπ' αὐτῶν διαφθαρέντος βασιλέως τῶν Ἀρκάδων *Ἀριστοκράτους*. Ἔκτοτε δὲ αὐτοὶ μὲν κατεκράτησαν πάλιν ὅλης τῆς πεδινῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἀπεχώρησαν εἰς *Εἶραν*, φρούριον ὀρεινὸν ἀπέχον μικρὸν τῆς θαλάσσης, ὅπου πολιορκούμενοι ἠμύνοντο ἔνδεκα ὁλόκληρα ἔτη.

Ἀπὸ τοῦ ὀχυροῦ τούτου χωρίου ὁ Ἀριστομένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν λογάδων, τριακοσίων τὸν ἀριθμὸν, ἐπεχείρει τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐξόδους καὶ καταδρομὰς ὥστε πολλάκις ἐνέβαλλε καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Λακωνίας. Ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἐξόδων τούτων πληγεὶς ὑπὸ λίθου καὶ ληφθεὶς ζῶν μετὰ πεντήκοντα ἄλλων ἐκ τῶν ἀκολούθων του ἐρρίφθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὸν Κεάδαν, βάραθρον βαθύτατον, ὅπου συνήθως ἐρρίπτοντο οἱ εἰς θάνατον καταδεδικασμένοι ἢ τὰ πτώματα αὐτῶν. Ὡς διὰ θαύματος ὅμως ἐπὶ πτερῶν ἀετοῦ ὑποπετομένου κατενεχθεὶς ἔφθασεν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ βαράθρου ἀβλαβὴς καὶ διὰ τῆς βοηθείας τινὸς ἀλώπεκος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν εἰς δρόμον ὑπόγειον, ἐξελθὼν ἐντεῦθεν ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκήτως τεταρταῖος εἰς Εἶραν, καὶ εὐθὺς διὰ νέων ἀνδραγαθημάτων ἐβεβαίωσεν εἰς τοὺς ἀπιστοῦντας Σπαρτιάτας τὴν φήμην τῆς σωτηρίας του. Ἀλλὰ φεῦ! τόσα τεράστια ἀνδρίας καὶ τύχης τοῦ Ἀριστομένους ἀπέβησαν ἐπὶ τέλους μάταια· τῶν θεῶν ἡ βουλὴ ἀπεφάσισε τὸν ὄλεθρον τῆς Μεσσηνίας! Κατά τινα ὀμβρώδη καὶ ἀσέληνον νύκτα ἐγκαταλειφθέντος ἀφυλάκτου ἑνὸς μέρους τοῦ φρουρίου οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τοῦτο παρά τινος αὐτομόλου εἰσέβαλον ἐξαίφνης. Μετὰ τριήμερον δὲ πεισματικωτάτην ἀντίστασιν ὁ Ἀριστομένης, ἡγούμενος τῶν ὑπολειφθέντων Μεσσηνίων, διασχίζων τοὺς ἐχθροὺς κατέφυγεν εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ ἐνταῦθα συνέλαβε παρὰ χρῆμα τὴν ἡρωϊκὴν ἰδέαν νὰ ἐπιπέσῃ ἐξ ἐφόδου μὲ ἐπικούρους Ἀρκάδας κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐν ᾧ ἔτι ὁ στρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τός της διέτριβεν ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτης προδοὺς τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐματαίωσε τὴν κατόρθωσίν του. Καὶ οὗτος μὲν ἔλαβε τῆς κακίας του τὰ ἐπίχειρα λιθοβοληθεὶς παρὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ ῥιφθεὶς ἄταφος ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀρκαδίας, οἱ δὲ ἀτυχεῖς Μεσσήνιοι, μετὰ τὴν εἰς Ῥόδον ἀποδήμησιν τοῦ Ἀριστομένους, παραλαβόντες ἀρχηγὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Γόργον* κατέπλευσαν εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ ἀναζητήσει νέας πατρίδος καὶ διὰ τῆς προτροπῆς καὶ συνδρομῆς τῶν ἐν Ῥηγίῳ ἀδελφῶν των κατέλαβον τὴν Ζάγκλην, τὴν ἀπ' αὐτῶν ἔκτοτε μετονομασθεῖσαν *Μεσσήνην*, παρὰ τὸν Σικελιωτικὸν πορθμόν. Ὅσοι δὲ περὶ τὴν Εἶραν ἢ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Μεσσηνίας ἔμειναν, ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν τύχην τῶν Εἱλώτων.

Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τὴν εὐτυχῆ τῶν εἰρημένων μακρῶν πολέμων ἀποπεράτωσιν, ἔσπευσαν, ἐν συναισθήσει τῆς αὐξηθείσης δυνάμεώς των, νὰ ἐπεκτείνωσι τῆς ἐπικρατείας των τὰ ὅρια. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ προσέβαλλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὸ Ἄργος καὶ μέγα μὲν ἐκείνης μέρος ὑπετάγη εἰς αὐτοὺς ἀφοῦ ἔπεσεν ἡ ὀχυρὰ πόλις *Τεγέα* (560), εἰς τῆς ὁποίας τοὺς ἀνδρείους κατοίκους παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποτελεῖν πάντοτε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ· ἡ δὲ Ἀργολὶς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, ἂν καὶ διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της ἐν γένει, ἀπέβαλε τὴν προσεχῶς παρὰ τὴν Λακωνίαν κειμένην Κυνουρίαν. Ἔκτοτε ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς Σπάρτης ηὔξησε καὶ αἱ πλεῖσται τῆς Πελοποννήσου πόλεις ἀνεγνώρισαν τὴν *ἡγεμονίαν* αὐτῆς. Πρῶτος δὲ ὁ ἁλαζὼν καὶ ἐπιχειρηματίας βασιλεὺς *Κλεομένης* ὁ Α΄ ἤρξατο ν' ἀναμιγνύεται καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου πράγματα (510). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἔπειτα δὲ μεταμεληθεὶς ἐζήτησε νὰ τοῖς ἐπιβάλῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολίτευμα ἀριστοκρατικόν· ἀλλ' αἱ παράλογοι αὗται ἀξιώσεις του καὶ ἡ κατὰ τῶν Ἀργείων τραχεῖα διαγωγή του διήγειραν τὴν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν ὅλων τῶν Πελοποννησίων καὶ αὐτῶν τῶν Κορινθίων, καὶ ἐκλόνισαν τὴν Σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ αὐτὸς βασιλεὺς, ἀφοῦ ὑπεσκέλισε τὸν συνάρχοντά του *Δημάρατον*, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν, κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ σέβας εἰς τοὺς κραταιοὺς κατὰ θάλασσαν Αἰγινήτας καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ ὑποσχεθῶσι τὴν συνδρομήν των εἰς τὸν τότε κατὰ τῶν Περσῶν ἑτοιμαζόμενον πόλεμον. Περιπεσόντα δὲ τέλος εἰς μανίαν καὶ αὐτοχειριασθέντα διεδέξατο ὁ περίφημος *Λεωνίδας* (491).

§. ε'. Ἀθῆναι. Νομοθεσία Σόλωνος. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ αὐτοῦ. Κλεισθένης.

Πάντη διάφορος τῆς Δωρικῆς Σπάρτης παρουσιάζεται πολιτικῶς ἡ Ἰωνικὴ τῶν Ἀθηνῶν πόλις. Οἱ διακρίνοντες τὸ Ἰωνικὸν γένος χαρακτῆρες, περὶ ὧν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελάβομεν, δηλαδὴ ἡ εἰς πάντα νεωτερισμὸν, εἰς πᾶσαν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μετάθεσιν τῶν ὑφισταμένων σχέσεων κλίσις, καὶ ἡ ἀκατάπαυστος πρὸς πραγματοποίησιν τῶν νέων ἰδεῶν σπουδὴ, δεικνύονται προφανέστατα ἐν τῇ συνεχεῖ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μεταβολῇ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος· ὅθεν ἐν γένει συνάγεται τοιαύτη τις τοῦ δημοσίου βίου κίνησις καὶ πρόοδος, οἵαν ματαίως ἤθελε τις ζητήσει εἰς ἄλλην Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον, ὡς καὶ ἡ Λακεδαίμων, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας των βασιλείαν εἰς δημοκρατικὰς στηριζομένην βάσεις· διακοσμητὴς δὲ ταύτης ὑπῆρξε κυρίως, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, ὁ περιώνυμος Θησεὺς, ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ ὁποίου, γενο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένης πρὸς καιρὸν ἐκπτώτου τοῦ θρόνου καὶ ἀποκατασταθείσης πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενεσθέως, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὴν τῶν Νηλειδῶν (ἀπογόνων τοῦ Νέστορος)· καὶ πρῶτος μὲν ἐκ ταύτης βασιλεὺς μνημονεύεται ὁ *Μέλανθος* ὁ διά τινος μονομαχίας ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Βοιωτῶν ἀμυνάμενος, δεύτερος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ *Κόδρος*, ὅστις προσενεγκὼν ἑαυτὸν θῦμα ἑκούσιον εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων ἐπικειμένου κινδύνου ἐγένετο ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος του (1068). Οὐδεὶς θνητὸς εἶπον τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἐδύνατο μετὰ τὴν ἀφοσίωσιν ἐκείνου νὰ φέρῃ ἀξίως τὸ βασιλικὸν ὄνομα· ὅθεν ἀντὶ βασιλέων καταστήσαντες ἄρχοντας ἀνηγόρευσαν ἐξ εὐγνωμοσύνης πρῶτον ἄρχοντα τὸν *Μέδοντα*, υἱὸν τοῦ Κόδρου, καὶ οὕτως ἐγένετο τὸ πρῶτον πρὸς τὴν δημοκρατίαν βῆμα.

Ἡ ἀρχοντία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἰσόβιος, κληρονομικὴ καὶ ὑπεύθυνος ἐνώπιον τῶν εὐπατριδῶν. Δεκατρεῖς τοιοῦτοι ἄρχοντες διεδέχθησαν ἀλλήλους ἀπὸ τοῦ 1068—752, καὶ ὁ τελευταῖος ἐκαλεῖτο *Ἀλκμαίων*. Τοὺς ἰσοβίους δὲ τούτους ἠκολούθησαν ἐφεξῆς ἄρχοντες ἐπὶ δεκαετίαν ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐπατριδῶν ἐκλεγόμενοι, καὶ οὗτοι ὡσαύτως, ὡς καὶ οἱ πρῶτοι, Κοδρίδαι ἢ Μεδοντίδαι τὸ γένος· ἑπτὰ δὲ τοιοῦτοι μνημονεύονται, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐλέγετο *Χάροψ*, καὶ ὁ ἔσχατος *Ἐρυξίας*. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 683 ἡ ἀρχοντία μετεβλήθη οὐσιωδῶς, τῆς δεκαετοῦς διαρκείας της περιορισθείσης εἰς ἐνιαυσίαν, ἀνθ' ἑνὸς δὲ ἐκλεγομένων τοῦ λοιποῦ ἐννέα εὐγενῶν ἀρχόντων, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐκαλεῖτο *ἐπώνυμος*, καθ' ὅτι τὸ ἔτος ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάζετο, ὁ δὲ δεύτερος *βασιλεύς*, ἔχων ἰδίως τὴν ἐπιμέλειαν τῶν περὶ τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν, ὁ τρίτος *πολέμαρχος*, διαχειριζόμενος τὰ στρατιωτικά, καὶ οἱ λοιποὶ ἓξ *θεσμοθέται*, φροντίζοντες ἐν γένει περὶ τῆς κοινῆς εὐταξίας.

Ἡ τελευταία περὶ τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν μετα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βολὴ καί περ ἀρεστὴ εἰς τὸ φίλαρχον ἀριστοκρατικὸν κόμμα, δὲν ἐδύνατο ὅμως νὰ ἦναι κοινῶς τοιαύτη· ὀλίγοι τινὲς κατέθλιβον τοὺς πολλοὺς, καὶ ἡ ἔλλειψις γραπτῶν νόμων ἐνίσχυε τὴν αὐθαιρεσίαν των· μόνον ἔκ τινος σταθερᾶς νομοθεσίας ἠλπίζετο τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἡ ἀποκατάστασις. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιτραπὲν (624) εἰς ἕνα ἐκ τῶν τελευταίων ἀρχόντων, τὸν Δράκοντα, δὲν ἀπέβη κατὰ τὴν κοινὴν προσδοκίαν· οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ μηδαμῶς τὴν διαῤῥύθμισιν τοῦ δημοσίου βίου ἀποβλέποντες ἐστηρίζοντο ἁπλῶς εἰς ἀστυνομικὰς ἢ ποινικὰς διατάξεις καὶ κατεγίνωσκον τὴν αὐτὴν ποινὴν, θάνατον ἢ ἐξορίαν εἰς τὰ μικρότατα ἀδικήματα ὡς καὶ εἰς τὰ βαρύτατα ἐγκλήματα. Ὅθεν ἡ ἄκρα αὐτῶν αὐστηρότης, ἕνεκα τῆς ὁποίας μετέπειτα ὁ Δημάδης ἔλεγεν ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι *δι' αἵματος* καὶ *οὐχὶ διὰ μέλανος*, κατέστησε τὴν ἐφαρμογήν των ἀδύνατον, ἐπήγαγε τὴν ἀτιμωρησίαν καὶ ἐπομένως τὴν γενικὴν ἀνομίαν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ τῶν πραγμάτων καταστάσει οἱ μὲν εὐπατρίδαι ἐδεικνύοντο ἐπὶ μᾶλλον αὐθάδεις καὶ αὐτογνώμονες, ὁ δὲ λαὸς ὠργισμένος κατ' αὐτῶν ἐπεθύμει μεταβολὴν τῆς τύχης του. Ἐκ τῆς κοινῆς δὲ ταύτης διαθέσεως ὠφελούμενος τότε ὁ εἰς τοὺς πολλοὺς ἰδίως ὡς ὀλυμπιονίκης ἀγαπητὸς *Κύλων*, καί περ ἄλλως ἀνήκων εἰς τοὺς εὐπατρίδας, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ καταστῇ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἔχων δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλους συνωμότας καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους, τυράννου τῶν Μεγάρων, κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ γείνῃ κύριος τῆς ἀκροπόλεως. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ εὐπατρίδαι, κατ' ἐξοχὴν οἱ κραταιοὶ *Ἀλκμαιωνίδαι*, ὧν ὁ ἀρχηγὸς *Μεγακλῆς* ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (612 π. Χ.) ἄρχων ἐπώνυμος, σπεύσαντες πανταχόθεν ἐπολιόρκησαν τὸν Κύλωνα καὶ τοὺς συνωμότας του ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὥστε μετ' οὐ πολὺ δι' ἔλλειψιν τροφῆς καὶ ὕδατος ἐκεῖνος μὲν ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ, οἱ δὲ ἄλλοι καί περ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προσφυγόντες ὡς ἱκέται εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Εὐμενίδων κατὰ προσταγὴν τοῦ Μεγακλέους ἀπεσφάγησαν ἀνιλεῶς. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα ἤτοι ὕβρις πρὸς τοὺς θεοὺς (Κυλώνειον ἄγος)· ὅλοι δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ Μεγακλέους ἢ Ἀλκμαιωνίδαι εἵλκυσαν ὡς ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μῖσος. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν διὰ συνδρομῆς τῶν Σπαρτιατῶν ἐξεβλήθησαν τῆς πόλεως, ἔπειτα δὲ αὖθις μετεκλήθησαν, ἀλλ' ἡ περιουσία των ἦτον ἀφορμὴ διηνεκῶν στάσεων καὶ ταραχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνοῦντο καὶ αἱ περὶ τὰς πολιτικὰς σχέσεις σφοδραὶ διαφωνίαι.

Κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀνὴρ, ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐξομαλύνῃ τὰ πάντα, ὁ περίφημος *Σόλων*, πατρόθεν μὲν Κοδρίδης μητρόθεν δὲ συγγενὴς τοῦ ἔπειτα ἐνδόξου τυράννου Πεισιστράτου. Νέος ἔτι ἐτράπη εἰς τὴν ἐμποριαν· ὡς δὲ ἄλλοι βεβαιοῦσι μᾶλλον ἕνεκα αὐξήσεως τῶν γνώσεών του ἢ χάριν χρηματισμοῦ ἐπλανήθη, ὧν ὁμολογουμένως σοφίας ἐραστής. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν ἐπιδοθῆ, πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ διασκέδασιν, εἰς τὴν ποίησιν· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας φιλοσόφους ἐστιχούργησε, στρεφομένας εἰς ἀντικείμενα ἠθικά τε καὶ πολιτικὰ, καὶ ἕνεκα τούτου συγκατετάχθη εἰς τὸν χορὸν τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ποιητικὸν μάλιστα προτέρημά του ὑπῆρξε τὸ μέσον, δι' οὗ, ὡς λέγεται, διέπρεψε κατὰ πρῶτον ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλονότι πολεμοῦντες μακρόν τινα καὶ δυσχερῆ πόλεμον πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς περὶ τῆς Σαλαμῖνος ἀπέκαμαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε ἔθεσαν νόμον ἀπαγορεύοντα ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ γείνῃ πρότασίς τις περὶ ἀντιποιήσεως τῆς νήσου ταύτης. Ὁ δὲ Σόλων, ὅστις ἔφερε βαρέως τὴν ἐντεῦθεν εἰς τὴν πατρίδα του προσγινομένην ἀδοξίαν, καὶ πολλοὺς τῶν νέων ἔβλεπεν εὐδιαθέτους πρὸς τὸν πόλεμον, ὑποκριθεὶς τὸν μαινόμενον ἐξεπήδησεν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἔνθα ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ λίθου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ κήρυκες, ἀπήγγειλε μετὰ τόνου ἐνθουσιαστικοῦ τὴν ἐλεγείαν, ἥτις ἤρχετο ὡς ἑξῆς·

Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἱμερτῆς Σαλαμῖνος
κόσμον ἐπέων ᾠδὴν ἀντ' ἀγορῆς θέμενος.

Διὰ τῆς ἐπινοίας δὲ ταύτης κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ φέρῃ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, τὴν λύσιν τοῦ νόμου, στρατηγοῦντος αὐτοῦ τοῦ Σόλωνος.

Ἔνδοξος δὲ ἤδη διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ νέος ποιητὴς καὶ στρατηγός, ἐθαυμάσθη ἔτι μᾶλλον καὶ διεβοήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀναλαβὼν τὴν προστασίαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ προτρέψας τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ πολεμήσωσι τοὺς Κιρραίους, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ κτήματα· οὗτος δὲ εἶναι ὁ λεγόμενος πρῶτος *ἱερὸς πόλεμος* (600—590 π. Χ.), ὅστις ἔλαβε πέρας διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως Κρίσης. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, ἀκμαζούσης ἐν Ἀθήναις τῆς στάσεως ἕνεκα τοῦ Κυλωνείου ἄγους, παρελθὼν εἰς τὸ μέσον ὁ Σόλων καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν ἀρίστων τῶν Ἀθηνῶν ἔπεισε διὰ θερμῶν παρακλήσεων τοὺς οὕτω λεγομένους ἐναγεῖς νὰ ὑποβάλωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν δικαστηρίου συγκειμένου ἐκ τριακοσίων ἐγκρίτων πολιτῶν. Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυέως κατηγοροῦντος κατεδικάσθησαν οἱ ἄνδρες καὶ οἱ ζῶντες ὅλοι ἐξωρίσθησαν. Ἐπειδὴ δὲ, ἐνσκηψάσης λοιμώδους νόσου καὶ πολλῶν φθειρομένων, οἱ μάντεις ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ πόλις εἶχε χρείαν καθαρμῶν ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου μιάσματος, μετεπέμφθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκ Κρήτης ὁ *Ἐπιμενίδης* ὁ Φαίστιος, ἀνὴρ σοφὸς καὶ θεοφιλής. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν ἐκείνη διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐκ τῶν παρόντων δεινῶν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐξηκολούθει νὰ κυμαίνεται διηνεκῶς ἐν μέσῳ ἀντιμαχομένων συμφερόντων καὶ ἀντιπάλων φατριῶν· διότι οἱ μὲν *πεδιεῖς*, ἢ πεδιαῖοι (κάτοικοι τῶν πεδινῶν τόπων τῆς Ἀττικῆς), εἰς τοὺς ὁποίους συνηριθμοῦντο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ κτηματικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι, ἐπεθύμουν ἀριστοκρατικὴν ἢ ὀλιγαρχικὴν κυβέρνησιν, οἱ δὲ *διάκριοι* (κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν) ἔκλινον πρὸς τὴν δημοκρατίαν, οἱ δὲ *πάραλοι* (κάτοικοι τῶν παραθαλασσίων) μέσον τι καὶ μικτὸν πολιτείας εἶδος προτιμῶντες διεκώλυον τοὺς ἑτέρους νὰ ὑπερισχύσωσιν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν διακρίων ἠνώθη τότε τὸ μέγα πλῆθος τῶν πενήτων, οἵτινες κατεχρεωμένοι πρὸς τοὺς πλουσίους ἔπασχον δεινὰ ἀφόρητα· διότι ἢ γεωργοῦντες ἐτέλουν τὰ ἕκτα τῶν προϊόντων εἰς ἐκείνους, ἑκτημόριοι διὰ τοῦτο προσαγορευόμενοι καὶ θῆτες, ἢ δάνεια λαμβάνοντες ἠναγκάζοντο νὰ ἐνεχυριάζωσι τὰ εὐτελῆ αὐτῶν κτήματα καὶ τὰ ἑαυτῶν πρόσωπα, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἰδίους παῖδας νὰ πωλῶσι καὶ τὴν πόλιν νὰ φεύγωσι διὰ τὴν ἄκραν χαλεπότητα τῶν δανειστῶν, τοὺς ὁποίους ὁ νόμος ἐπροστάτευεν. Οἱ πλεῖστοι καὶ ῥωμαλεώτεροι αὐτῶν συνεφώνησαν νὰ μὴν ἀνεχθῶσιν ἐπιπλέον τὴν τοιαύτην κατάστασιν, καὶ παρώτρυνον ἀλλήλους νὰ ἐκλέξωσιν ἕνα προστάτην, ἄνδρα πιστὸν, ὅστις ἐλευθερῶν τοὺς ὑπερημέρους νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς καὶ ἐνγένει τὴν μετάστασιν τῆς πολιτείας.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Σόλων, καὶ ἕνεκα τῶν προηγουμένων πράξεών του καὶ ἕνεκα τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς του ἑλκύσας εἰς ἑαυτὸν τὰ βλέμματα τῶν φρονιμωτέρων Ἀθηναίων, προσεκλήθη νὰ καταπαύσῃ τὰς ὑφισταμένας διαφορὰς ὡς ἄρχων ἐπώνυμος καὶ νομοθέτης (594 π. Χ.). Λέγεται δὲ ὅτι ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ἀντιμαχομένων συμφερόντων τῶν τε πλουσίων καὶ πενήτων δὲν συγκατετέθη εἰμὴ μετὰ πολλῆς δυσκολίας νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν. Πολλῶν δ' ἐπιθυμούντων νὰ ἴδωσι συγκεντρωμένην ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του, ὁ Σόλων, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τοὺς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένους κινδύνους, ἀντέστη ῥητῶς καὶ πρὸς τοὺς κακίζοντας αὐτὸν διὰ τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φίλους του, ἡ *τυραννὶς*, εἶπεν, *εἶναι μὲν ὡραῖόν τι χωρίον, δὲν ἔχει ὅμως οὐδεμίαν ἀπόβασιν.* Ὅθεν ἀποκρούσας τὴν τυραννίδα μετεχειρίσθη τὸν πραότατον εἰς τὰ πράγματα τρόπον καὶ ἐσπούδασε διὰ μέσων συμβιβαστικῶν καὶ εἰς τὰς προκειμένας περιστάσεις προσφόρων νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ σπουδαῖον ἔργον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν ὕστερον ἂν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ἀρίστους νόμους, *τοὺς ἀρίστους ἀπεκρίθη, τῶν νόμων, ὅσων ἦσαν ἐπιδεκτικοί.*

Τὸ πρῶτον δὲ πρᾶγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἅμα ἀρξάμενος νὰ νομοθετῇ ἔστησε τὴν προσοχήν του, ἦτον ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τοῦ καταχρέου καὶ τεταλαιπωρημένου λαοῦ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσήγαγε τὴν λεγομένην *σεισάχθειαν*, ἥτις δὲν σημαίνει, ὡς τινὲς ὑπέθεσαν, τελείαν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν, ἀλλὰ μέτρον τι οἰκονομικὸν ἀποβλέπον τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν ἐλάφρωσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τόκων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἀναβιβασθείσης τῆς μνᾶς ἀπὸ 73 εἰς 100 δραχμάς. Ὁμοῦ δὲ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς σεισαχθείας ἠκυρώθη καὶ τὸ ὁποῖον οἱ δανεισταὶ εἶχον μέχρι τοῦδε δικαίωμα ἐπὶ τῆς προσωπικῆς τῶν χρεωφειλετῶν ἐλευθερίας. Μετὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς δὲ ταύτας διατάξεις καὶ τὴν κατάργησιν τῶν δρακοντείων νόμων, ἐξαιρουμένων τῶν φονικῶν, ὁ Σόλων ἐνησχολήθη εὐθὺς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς πολιτείας, καὶ κατ' αὐτὴν ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγάλην εὐφυΐαν του διὰ τῆς εὐστόχου μεταβολῆς τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ γένους εἰς τιμοκρατίαν, μεταβολῆς ἐπιτρεπούσης εἰς ἕκαστον πολίτην τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃ κατὰ λόγον τῆς περιουσίας του μείζονα ἢ ἐλάσσονα μετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ πρότερον ἡ διαφορὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐξήρτητο ἁπλῶς ἀπὸ τῆς καταγωγῆς. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ πολιτεία ἔλαβε χαρακτῆρα δημοκρατικὸν χωρὶς ὅμως ν' ἀποκλεισθῇ παντάπασι καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ὡς τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς θέλει βεβαιωθῆ.

Κατὰ τὴν νέαν δὲ πολιτικὴν τοῦ Σόλωνος διαῤῥύθμισιν ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἀνετέθη εἰς τὴν *ἐκκλησίαν τοῦ δήμου*, τὴν ὁποίαν συνεκρότουν μόνον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, τουτέστι οἱ ἐξ αὐτοχθόνων γονέων ἐν νομίμῳ γάμῳ γεγεννημένοι, ἢ ὑπὸ τοῦ δήμου ὡς τοιοῦτοι ἀνεγνωρισμένοι (δημοποίητοι) καὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν φρατριῶν καὶ γενῶν ἐγγεγραμμένοι[1], ἀποκλειομένων τῶν μετοίκων καὶ δούλων, ὧν οἱ μὲν μόνον δι' ἑνὸς προστάτου καὶ ἐπὶ πληρωμῇ μετοικίου (12 δραχμῶν ὡς ἔγγιστα) εὑρίσκοντο εἰς ἔνδικον τινὰ πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσιν, οἱ δὲ, καί τοι ἀπολαμβάνοντες τὴν προστασίαν τῶν νόμων μηδ' ὑποκείμενοι εἰς τὰς κακώσεις τῶν δούλων τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐστεροῦντο ὅμως παντὸς προσωπικοῦ δικαιώματος. Διέκρινε δὲ ὁ Σόλων τοὺς πολίτας κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τιμήματος, ἤτοι τῆς καθαρᾶς προσόδου ἑκάστου, εἰς 4 τάξεις, εἰς *πεντακοσιομεδίμνους*, τοὺς ἔχοντας 500 καὶ ἐπέκεινα μεδίμνων τίμημα, εἰς *τριακοσιομεδίμνους* ἢ *ἱππεῖς*, τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶν 500 μέχρι τῶν 300 μεδίμνων, εἰς *ζευγίτας*, τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶς 300 μέχρι τῶν 150 μεδίμνων καὶ εἰς *θῆτας*, τοὺς ὀλιγώτερον ἐν γένει κεκτημένους. Μόνοι δὲ οἱ εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ἀνήκοντες ἦσαν δεκτοὶ εἰς τὰς δημοσίας ἀρχὰς, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ μόνοι ὑπέκειντο εἰς τὰς λειτουργίας (δημοσίας εἰσφορὰς) καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ δὲ τῆς τετάρτης εἶχον τὸ κοινὸν δικαίωμα τοῦ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν. Ἡ ἁρμοδιότης τῆς ἐκκλησίας ἐξετείνετο εἰς πάσας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις, οἷον εἰς τὴν νομοθεσίαν,

[1] Φρατρίαι ἢ φρᾶτραι ὅλων τῶν τεσσάρων φυλῶν ἦσαν 12, γένη δὲ 360, ὥστε εἰς ἑκάστην φρατρίαν ἀνῆκον 30 γένη ἢ, ὡς ἄλλως ἐλέγοντο, τριακάδες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας, εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν φόρων, εἰς τὰ περὶ διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, τὰ περὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων, περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν, συνθηκῶν κτλ. Συνήρχετο δὲ αὕτη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Πνύκα καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον τακτικῶς μὲν τετράκις κατ' ἔτος, ἤτοι ἅπαξ κατὰ πᾶσαν τριμηνίαν ἐν ἀρχῇ τῆς πρυτανείας ἑκάστης φυλῆς[1], ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις περιστάσεις κατεπείγουσαι τὸ ἀπήτουν καὶ τότε ἐκαλεῖτο ἰδίως *σύγκλητος*. Ἔπρεπε δὲ, ἵνα ἔχῃ κῦρος πᾶσα ἀπόφασις τοῦ δήμου, ἥτις ἐγένετο διὰ χειροτονίας ἢ διὰ ψήφων, νὰ ὑπάρχωσι παρόντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν πεντακισχιλίων· τὸ κυρούμενον δὲ οὕτως ἐλέγετο *ψήφισμα* μὲν, ἂν διέτασσε περὶ τῆς ἐν ῥητῷ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἰσχύος του ἢ περὶ προσώπων ὡρισμένων· *νόμος* δὲ, ἂν ἀπέβλεπεν ἐν γένει πάντας τοὺς πολίτας καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν κατὰ πάντα χρόνον ἐφαρμοζόμενος.

Τὴν μεγάλην δὲ ταύτην τοῦ δήμου ἐξουσίαν θέλων νὰ χαλινώσῃ ὁ Σόλων ἐπενόησε σοφῶς τὴν σύστασιν *βουλῆς*, ὡς ἀρχῆς ἐχούσης τὸ εἰσηγητικὸν ἐν πᾶσι δικαίωμα (τὸ προβουλεύεσθαι), ἰδίως δὲ ὀφειλούσης νὰ ἐπιτηρῇ

[1] Συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους γενομένης ἀκολούθως μεταῤῥυθμίσεως αἱ τέσσαρες ἐτήσιαι ἐκκλησίαι ηὐξήθησαν, κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῶν φυλῶν, εἰς δέκα, αἵτινες ἐπανελαμβάνοντο ἐν ἀρχῇ τῆς πρυτανείας ἑκάστης τῶν φυλῶν τούτων, τουτέστι κατὰ πᾶσαν 35 ἢ 36 ἡμερῶν περίοδον. Ὑστερώτερον δὲ ἐπὶ Ἀριστείδου, Περικλέους καὶ ἐφεξῆς, εἰς τὴν μίαν τοιαύτης περιόδου ἢ πρυτανείας ἐκκλησίαν προσετέθησαν ἔτι τρεῖς, καὶ ἑκάστη τούτων εἶχε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομ. Η', 95), πάντη ἴδια ἔργα, ὅπερ ὅμως, ὡς φαίνεται, δὲν ἐτηρεῖτο πάντοτε ἀκριβῶς.— Ἡ διάκρισις αὕτη τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς βραδυτέρας ἢ ταχυτέρας ἐπαναλήψεως τῶν ἐκκλησιῶν εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, ὅσῳ ὅλοι σχεδὸν οἱ πρὸ τοῦ Ἄγγλου Γροτίου συγγραφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐξελάμβανον τὴν τελευταίαν ἐκείνων φάσιν ὡς ἀρχικὴν τοῦ Σόλωνος διάταξιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἅπαντας τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τοὺς κλάδους. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην μὲν σύστασίν της αὕτη περιελάμβανε τετρακοσίους ἄνδρας, ἀνὰ ἑκατὸν ἀφ' ἑκάστης τῶν τεσσάρων φυλῶν, οἵτινες, τὸ τριακοστὸν συμπληρώσαντες ἔτος, ἠροῦντο ἐνιαυσίως διὰ κλήρου καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν αὐστηρὰν τοῦ Ἀρείου πάγου δοκιμασίαν· ἔπειτα δ' ἐπὶ Κλεισθένους, αὐξηθεισῶν εἰς δέκα τῶν φυλῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτογραφηθέντων μετοίκων, συνέστη ἐκ πεντακοσίων, λαμβανομένων πεντήκοντα ἀφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν. Καθ' ἑκάστην, πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν συνεδριάζουσα ἐν τῷ βουλευτηρίῳ προεβουλεύετο περὶ παντὸς πράγματος, προκειμένου νὰ συζητηθῇ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας, ὥστε οὐδέποτε ἀπροβούλευτον ψήφισμα εἰσήγετο εἰς τὸν δῆμον· ἠδύνατο δὲ νὰ ἐκδώσῃ καὶ οἴκοθεν ψηφίσματα, ἡ ἰσχὺς ὅμως τούτων περιωρίζετο εἰς τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς. Ἵνα δὲ μὴ μένῃ οὐδεμίαν στιγμὴν ἡ πόλις στερημένη παντάπασι ἀρχῆς, οἱ βουλευταὶ ἑκάστης φυλῆς ἀνελάμβανον ἀλληλοδιαδόχως διὰ κλήρου τὸ ἀδιάκοπον τῆς *πρυτανίας* ἔργον, ὅπερ διήρκει 35 ἢ 36 καὶ ἐπὶ ἐμβολίμων ἐνιαυτῶν 38 ἡμέρας· ἐλέγοντο δὲ οὗτοι *πρυτάνεις* καὶ ἡ φυλή, εἰς ἣν ἀνῆκον, πρυτανεύουσα, καὶ διῃροῦντο εἰς πέντε δεκάδας, ὥστε πᾶσα δεκὰς κληρουμένη προέδρευεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα. Εἷς δὲ ἐκ τῶν δέκα προέδρων διὰ κλήρου ὡσαύτως καθ' ἑκάστην ἐκλεγόμενος καὶ *ἐπιστάτης* καλούμενος ἐφύλαττε τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ταμείου, καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς πολιτείας. Ὄντες δ' ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης βουλῆς οἱ πρυτάνεις, διέμενον συνηγμένοι ἀδιαλείπτως ἐν τῷ πρυτανείῳ ἵνα φροντίζωσι περὶ τῶν τρεχουσῶν, οὕτως εἰπεῖν, ὑποθέσεων καὶ ἀναφέρωσι τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν βουλήν. Ἐσιτοῦντο δὲ αὐτόθι δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ μετ' αὐτῶν συνειστιῶντο καὶ οἱ καλούμενοι *ἀείσιτοι*, τουτέστι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ ἔχοντες δικαίωμα τοῦ διατρέφεσθαι ἀπὸ τοῦ δημοσίου, ἐν οἷς καὶ οἱ ξένοι πρέσβεις.

Οἱ ἐννέα ἐνιαύσιοι *ἄρχοντες* διετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ἐκλεγόμενοι ἤδη (ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ), ἀλλὰ μόνον μεταξὺ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ ὑποβαλλόμενοι εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῆς βουλῆς. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πρότερον εἶχον ὅλην τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν, κατὰ τὴν νέαν νομοθεσίαν, περιελθόντος τοῦ πλείστου ἐκείνης μέρους εἰς τοὺς πρυτάνεις, περιωρίσθησαν ἁπλῶς εἰς τὰ δικαστικά, ἐπιτρεπομένης ὅμως τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεών των εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ δήμου (περὶ ὧν ἐφεξῆς). Καὶ ὁ μὲν *ἐπώνυμος*, ὁ πρῶτος δηλονότι ἄρχων, οὗτινος τὸ ὄνομα ἔφερον τό τε ἔτος καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ἐκδιδόμενα ψηφίσματα, εἶχεν ἐξαιρέτως ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του τὰ περὶ γάμων, διαθηκῶν καὶ κληρονομιῶν· ὁ δὲ *βασιλεὺς* ἐρρύθμιζε τὴν τέλεσιν τῶν ἐπισημοτέρων μυστηρίων καὶ ἑορτῶν, ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν δικῶν, ὅσαι ἀπέβλεπον τὴν θρησκείαν, καὶ ἐτιμώρει πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ βεβήλωσιν τῶν ἱερῶν. Ὁ δὲ *πολέμαρχος* ἐθεωρεῖτο μὲν ἔτι προϊστάμενος τῶν πολεμικῶν πραγμάτων, κυρίως ὅμως ταῦτα διεξήγοντο (μετὰ τὴν βραδύτερον ἐπὶ Κλεισθένους γενομένην μεταρρύθμισιν) ὑπὸ τῶν *δέκα στρατηγῶν*, οἵτινες ἐχειροτονοῦντο ἐνιαυσίως εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι μετήρχοντο προσέτι καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν προσωπικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων τῶν μετοίκων καὶ ξένων. Οἱ δὲ τελευταῖοι ἓξ, οἱ καλούμενοι *θεσμοθέται*, ἀνέκρινον τὰς δίκας καὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν (προεδρίαν) τῶν δικαστηρίων, ἐν οἷς ἐδίκαζον ὁρκωτοί. Πάντες δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχοντίας των καὶ μετὰ τὸ δοῦναι εὐθύνας εἰς τοὺς λογιστάς, ἐὰν ἡ πολιτεία των εὑρίσκετο ἄμεμπτος, συγκατετάσσοντο διὰ βίου εἰς τὴν ἄνω βουλήν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ Βουλὴ αὕτη ἦτον ὁ περιβόητος *Ἄρειος πάγος*, ὅστις καίτοι παλαιόθεν, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον ὑφιστάμενος, διὰ τοῦ Σόλωνος ὅμως κατὰ πρῶτον ἔλαβε πολιτικὸν χαρακτῆρα ὁρισθεὶς νὰ ἦνε, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου, *ἐπίσκοπος πάντων καὶ φύλαξ τῶν νόμων*· δυνάμει δὲ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπικῆς ἢ ἐφορευτικῆς ἐξουσίας του ἐπετήρει τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων ὅλων καὶ τὴν αὐστηρὰν τῶν ἠθῶν, ἐθίμων, καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν φυλακήν, ἐξέταζε πόθεν ἕκαστος ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐτιμώρει τοὺς ἀργοὺς, ἀσώτους καὶ ἀσεβεῖς, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐδύνατο νὰ ἀναθεωρῇ καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ δήμου αὐτοῦ γινομένας κρίσεις καὶ, ἐὰν τὰς εὕρισκε παρανόμους καὶ ἀδίκους, νὰ τὰς ἀκυρώνῃ. Ὡς τοιοῦτον δὲ δικαίως ὁ Σόλων τὸν ἐθεώρει μίαν ἐκ τῶν δύω ἀγκυρῶν (ἡ ἑτέρα ἦτον ἡ προμνημονευθεῖσα βουλὴ τῶν τετρακοσίων), ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν «*ὁρμοῦσαν ἧττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν.*» Ἀλλὰ πρὸς τῇ πολιτικῇ διετήρησεν ὁ Ἄρειος πάγος καὶ τὴν ἀρχαίαν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὧν πάντοτε τὸ πρῶτον καὶ σεβαζότερον τῶν πέντε ἐγκληματικῶν δικαστηρίων. Καὶ αὐτὸς μὲν συνεδριάζων τὴν νύκτα ἐν βαθεῖ σκότει ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν κειμένου ὁμωνύμου λόφου ἐδίκαζεν ἰδίως τὰ ἐκούσια καὶ ἐκ προμελέτης πραττόμενα ἐγκλήματα, περὶ δὲ τῶν ἀκουσίων φόνων ἀπεφάσιζον τὰ ἄλλα τέσσαρα, ἤγουν τὸ ἐπὶ *Παλλαδίῳ* ἢ τὸ τῶν *ἐφετῶν*, τὸ ἐπὶ *Δελφινίῳ*, τὸ ἐπὶ *πρυτανείῳ* καὶ τὸ ἐπὶ *Φρεαττοῖ*.

Εἰς τὰ δικαστήρια δὲ ταῦτα, ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἤδη χρόνων καταστημένα καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ὀργανισθέντα, ὁ Σόλων προσέθετο τὰ *δημοτικὰ*, δέκα τὸν ἀριθμὸν, ἅτινα κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίκαζον μόνον τὰς ἐφέσεις, ἔπειτα δὲ, προϊούσης τῆς δημοτικῆς ἰσχύος, ἐσφετερίσθησαν ὁλόκληρον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συγκρότησιν δὲ τούτων κατὰ τὴν ἔναρξιν ἑκάστου ἔτους ἐκληροῦντο ἐφ' ἅπαξ διὰ τῶν ἀρχόντων ἑξακισχίλιοι μεταξὺ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ μηδέποτε εἰς ἀτιμίαν ὑποπεσόντων πολιτῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο *ἡλισιασταὶ* ἀπὸ τοῦ ἡλιάζεσθαι, ἤγουν ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίζεσθαι καὶ ὤμνυον τὸν ἑξῆς ὅρκον «*περὶ ὧν μὲν νόμοι εἰσί, κατὰ τοὺς νόμους ψηφιεῖσθαι· περὶ ὧν δὲ μὴ εἰσί, σὺν γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ* » Κατὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν πεντακισχίλιοι διὰ νέας κληρώσεως διενέμοντο εἰς τὰ εἰρημένα δικαστήρια, ὥστε ἕκαστον τούτων περιελάμβανε μέχρι τῶν 500, οἱ δὲ περισσεύοντες χίλιοι ἐχρησίμευον ὡς ἐπιλαχόντες εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κωλυομένων. Ἐνίοτε δὲ, προκειμένων σπουδαίων ὑποθέσεων, αἵτινες ἀπέβλεπον τὴν πολιτείαν, συνήρχοντο εἰς ἓν δύο ἢ τρία συστήματα ἡλιαστῶν ἀποτελοῦντα τὴν κατ' ἐξοχὴν λεγομένην *Ἡλιαίαν*. Ἡ ἀγωγὴ συνετάσσετο πάντοτε ἐγγράφως, ἡ δὲ συζήτησις διεξήγετο προφορικῶς καὶ δημοσίᾳ.

Ὁ Σόλων ἀφοῦ διωργάνωσεν ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν, συνέταξε καὶ νόμους μερικωτέρους ἀποβλέποντας τὰς ἰδιωτικὰς τῶν πολιτῶν σχέσεις. Τοιοῦτοι δὲ μάλιστα εἰσὶν, ὁ ἐπιτρέπων εἰς ἕκαστον νὰ διαθέτῃ τὰ ἑαυτοῦ ἐλευθέρως μετὰ θάνατον καὶ ἀπονέμων οὕτως εἰς τὴν περιουσίαν χαρακτῆρα ἀληθοῦς ἰδιοκτησίας· ὁ καταργῶν τὰς φερνὰς καὶ περιορίζων τὴν προῖκα τῆς γυναικὸς εἰς ὀλίγα ἱμάτια καὶ εὐτελῆ τινὰ σκεύη· ὁ ἀπαλλάττων πάντα υἱὸν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ γηροκομεῖν τὸν πατέρα του ἐὰν οὗτος δὲν ἐφρόντιζεν ἐγκαίρως νὰ τὸν διδάξῃ τέχνην τινά· ὁ δίδων εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ἄδειαν τοῦ ἐγκαλεῖν καὶ εἰσάγειν εἰς δίκην τὸν κακομεταχειριζόμενον καὶ κακοῦντα παιδίον, γυναῖκα, πτωχὸν ἢ δοῦλον· ὁ κηρύττων πάντα πολίτην ἄτιμον, ὅστις ὑπαρχούσης στάσεως μένει οὐδέτερος ἤτοι εἰς οὐδεμίαν προστίθεται μερίδα. Σκοπὸς δὲ τοῦ νόμου τούτου ἦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ νὰ μὴν ἐγκαταλίπεται τῆς πολιτείας ἡ τύχη εἰς χεῖρας ὀλίγων τολμηρῶν καὶ κακοβούλων. — Καὶ εἰς τὴν παιδαγωγίαν ἐπέστησεν ὡσαύτως τὴν προσοχήν του ὁ Σόλων· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ τῆς Σπάρτης νομοθέτης τὴν κατέταξε μεταξὺ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας καθηκόντων, αὐτὸς τὴν ἐθεώρησεν ὡς ἔργον ἐξηρτημένον ἀπὸ τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἑκάστου· ὅθεν ἡ γυμναστικὴ εἰ καὶ ἀποτελοῦσα ἐν Ἀθήναις μίαν ἐκ τῶν κυρίων ἀσχολιῶν τῆς νεολαίας δὲν ἐνηργεῖτο ὅμως μετὰ τῆς ταχείας Σπαρτιατικῆς αὐστηρότητος. Ἐν γένει ὁ Σόλων, διάφορος τοῦ Λυκούργου, ἐσπούδασε διὰ τῶν νόμων του νὰ μορφώσῃ ὄχι ἥρωας ὑπερφυσικοὺς, ἀλλ' ἀνθρώπους ἀνδρείους μὲν καὶ ἐλευθερόφρονας, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ εὐαισθήτους, χαριέντας, φιλοτέχνους καὶ φιλεπιστήμονας.

Ὅλοι οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐγράφησαν, ὡς λέγεται, ἐπὶ ξυλίνων ἀξόνων καὶ, ὡς πολλοὶ εἰκάζουσιν, ἐξετέθησαν δημοσίως· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐμμένωσιν αὐτοῖς πιστοὶ εἰς ἑκατὸν ἐνιαυτούς. Ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ ὅμως ὁ Σόλων, ἐνδίδων εἰς συμβουλὰς, παρακλήσεις ἢ ἀπειλὰς, νὰ φέρῃ τινὰ μεταβολὴν εἰς τὸ ἔργον του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδημήσῃ δέκα ἔτη (594—64), ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον συνεθίσει εἰς τὴν νέαν νομοθεσίαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀφίχθη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διέτριψε χρόνον ἱκανὸν συμφιλοσοφήσας μετὰ τῶν λογιωτέρων τῶν αὐτόθι ἱερέων, Ψενώφιος τοῦ Ἡλιουπολίτου καὶ Σώγχιδος τοῦ Σαΐτου· ἔπειτα δὲ ἔπλευσεν εἰς Κύπρον, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Φιλόκυπρος ἀκολουθῶν τὰς συμβουλάς του ἔκτισεν ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε πρωτευούσης (Αἰπείας) κειμένης ἔν τινι ἀποκρήμνῳ τόπῳ παρὰ τὸν ποταμὸν Κλάριον νέαν ἄλλην εἰς θέσιν προσφυᾶ καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὴν ὠνόμασε Σόλους· τελευταῖον δὲ ἀπῆλθεν εἰς Λυδίαν, ἔνθα ἐλθὼν εἰς λόγους μετὰ τοῦ βασιλέως Κροίσου ἔδειξε πολλὴν παῤῥησίαν καὶ ἔδωκε συμβουλὰς σοφοῦ ἀνδρὸς,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ὁποίων ἡ ἀνάμνησις ἔσωσεν αὐτὸν ἔπειτα κινδυνεύοντα τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Σόλωνος ἠγέρθησαν ἐκ νέου αἱ προειρημέναι τρεῖς φατρίαι κατ' ἀλλήλων· καὶ τῆς μὲν τῶν πεδιαίων προΐστατο ἤδη ὁ *Λυκοῦργος*, τῆς δὲ τῶν παράλων ὁ Ἀλκμαιωνίδης *Μεγακλῆς*, καὶ τῆς τῶν διακρίων ὁ *Πεισίστρατος*. Ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολὴν τινὰ τῶν καθεστώτων, διότι ἕκαστος ἤλπιζεν ἐν ταύτῃ νὰ κατισχύσῃ τῶν ἄλλων. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, παραγενόμενος ὁ Σόλων εἰς Ἀθήνας, ἐτιμᾶτο μὲν καὶ ἀπελάμβανε παρὰ πᾶσι τὸ ὀφειλόμενον σέβας, δὲν ἦτον ὅμως δυνατὸς νὰ παύσῃ τὰς στάσεις καὶ ἰδίως τοῦ μητρόθεν συγγενοῦς του Πεισιστράτου τὰ σχέδια νὰ ματαιώσῃ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχέ τι αἰμύλον καὶ προσφιλὲς ἐν τῷ διαλέγεσθαι, ἐδείκνυετο βοηθητικὸς καὶ φίλος πρὸς τοὺς πένητας, ἐπιεικὴς δὲ καὶ μέτριος πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Παρὰ ταύτας δὲ τὰς ἰδιότητας, δι' ὧν κατ' ἀρχὰς ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔπειτα ἐπί τινα χρόνον συνήργησεν εἰς τὴν εὐτυχίαν των, ὑπεκρίνετο καὶ ὅσας δὲν εἶχεν, ἤγουν τὴν πρὸς τὴν ἰσότητα κλίσιν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν καθεστώτων. Ὁ Σόλων κατανοήσας πρῶτος τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ ἐσπούδασε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ διὰ νουθεσιῶν· καὶ πρὸς τὸν ἴδιον δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ φιλόπρωτον καὶ ἡ πρὸς τὴν τυραννίδα κλίσις, οὐδεὶς ἄλλος ἤθελεν εἶσθαι εὐφυέστερος πρὸς ἀρετὴν καὶ κρείττων πολίτης. Ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ἔσπευδεν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν σκοπόν του· μίαν ἡμέραν πληγώσας ἑαυτὸν ἐλαφρῶς ἦλθε καθαίματος εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ παρεπονεῖτο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπεβουλεύοντο τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν δῆμον ἀγάπης του. Τότε δὲ προσελθὼν ὁ Σόλων, κακῶς εἶπεν, ὦ παῖ Ἱπποκράτους, ὑποκρίνεσαι τὸν Ὁμηρικὸν Ὀδυσσέα· διότι ἐκεῖνος μὲν ἐπληγώθη σκοπῶν νὰ ἐξαπατήσῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς πολεμίους, σὺ δ' ἔπραξες τοῦτο θέλων νὰ ἐξαπατήσῃς τοὺς συμπολίτας σου· ἡ φωνὴ μ' ὅλον τοῦτο τοῦ γέροντος δὲν εἰσηκούσθη, ἐξ ἐναντίας τὸ πλῆθος ἐδείχθη πρόθυμον νὰ ὑπερμαχήσῃ τοῦ Πεισιστράτου καὶ συνελθὸν εἰς ἐκκλησίαν ἐψηφίσατο νὰ τῷ δοθῶσι πεντήκοντα κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες, διὰ τῶν ὁποίων, αὐξηθέντων πάραυτα, ὁ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατέστησεν οὕτω τὴν τυραννίδα. Τούτου δὲ γενομένου ἡ πόλις πᾶσα ἐπλήσθη θορύβου· ὁ Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμαιωνίδης ἔφυγεν, μόνος δὲ ὁ Σόλων προελθὼν πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν διελέχθη πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ πρῶτον μὲν κατέκρινε τὴν ἀβουλίαν καὶ δειλίαν των, ἔπειτα δὲ τοὺς προέτρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, ὅτε καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν «*ὡς πρώην μὲν ἦν εὐμαρέστερον τὸ κωλύσαι τὴν τυραννίδα συνισταμένην, νῦν δὲ μεῖζόν ἐστι καὶ λαμπρότερον ἐκκόψαι καὶ ἀνελεῖν αὐτὴν συνεστῶσαν*·» μηδενὸς δὲ προσέχοντος εἰς τοὺς λόγους του διὰ τὸν φόβον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν καὶ θέμενος τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν, ὅσον ἐδυνάμην, εἶπεν, ἐβοήθησα τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀπομακρυνθεὶς διῆγε βίον ἥσυχον. Μ' ὅλον ὅτι δὲ πολλοὶ τὸν παρεκίνουν ν' ἀναχωρήσῃ πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου, αὐτὸς ὅμως πιστεύων εἰς τὸ γῆράς του ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ἥμερον ἦθος τοῦ νέου τυράννου δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀκρόασιν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Πεισίστρατος, ἐγκρατὴς ἤδη τῶν πραγμάτων γενόμενος, οὕτω φιλοφρόνως προσηνέχθη καὶ τοσοῦτον ἔδειξε σέβας πρὸς τὸν ἔνδοξον νομοθέτην, ὥστε πολλάκις τὸν μετεχειρίζετο ὡς σύμβουλόν του, καὶ ἀφοῦ δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν, ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς φυλάττων κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους καὶ τοὺς φίλους πρὸς τοῦτο ἀναγκάζων. Ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην, πραότης, φρόνησις καὶ περίθαλψις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ὑπῆρχον αἱ διακρίνουσαι τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πεισίστρατον ἀρεταί. Μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἦτον ἔτι ἐῤῥιζωμένη ἀρκούντως ἡ τυραννίς του· ὁ δὲ πρᾶος καὶ συμβιβαστικός του τρόπος ἀντὶ ν' ἀφοπλίσῃ ἐνεθάῤῥυνεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐχθρούς του. Οἱ φυγάδες πάντη ἄφοβοι ἐπανῆλθον, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων φατριῶν, Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς, ἑνωθέντες τοῦ ἀφῄρεσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ἐξέβαλον τῆς πόλεως. Ἀλλὰ μόλις ἀπηλλάχθησαν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἔστρεψαν πάλιν τὰ ὅπλα κατ' ἀλλήλων. Ἐκ τούτων δὲ ὁ δεύτερος προτιμῶν, ἀντὶ τῆς καταθλιπτικῆς ἐξουσίας τῶν εὐπατριδῶν, τὴν πραεῖαν τοῦ Πεισιστράτου τυραννίαν, ὑπεσχέθη εἰς τοῦτον διὰ μυστικῶν διαπραγματεύσεων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποκατάστασίν του ἐὰν μόνον συγκατετίθετο νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα του. Ὁ Πεισίστρατος, τότε χηρεύων, ἀλλὰ πατὴρ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύο τέκνων, τοῦ Ἱππίου καὶ τοῦ Ἱππάρχου, ἐδέχθη τοὺς λόγους, καὶ ἀμφότεροι ἐπενόησαν, πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ λαοῦ, μηχάνημά τι, ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν σοφίαν τῶν Ἀθηναίων, ὀνομάζει *εὐηθέστατον*. Εὗρον δηλαδὴ γυναῖκά τινα, τ' ὄνομα *Φύην*, ὑπερμεγέθη τὸ ἀνάστημα καὶ ἄλλως εὐειδῆ, τὴν ὁποίαν στολίσαντες διὰ πανοπλίας ὡδήγησαν ἐπὶ ἅρματος εἰς τὸ ἄστυ, κήρυκες δὲ προπορευόμενοι «*δέχεσθαι*, ἐφώναζον, *ὦ Ἀθηναῖοι, εὐμενῶς τὸν Πεισίστρατον, ὃν αὐτὴ ἡ θεὰ ὑπὲρ πάντας τιμήσασα εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀκρόπολιν κατάγει.*» Καὶ ἐδέχθη μὲν ὁ λαὸς αὐτὸν προθύμως, πρὸς ὃν ἄλλως διέκειτο εὐνοϊκῶς, ἀλλὰ καὶ νῦν ὡς καὶ τὸ πρῶτον ἡ ἐν Ἀθήναις διαμονή του διήρκεσε βραχὺν χρόνον. Ὁ Μεγακλῆς μαθὼν ὅτι αἰσχρῶς μετεχειρίζετο τὴν θυγατέρα του καὶ θεωρήσας τοῦτο ὕβριν πρὸς ἑαυτὸν συνδιηλλάχθη ἐκ νέου μετὰ τῆς φατρίας τοῦ Λυκούργου πρὸς καταδίωξιν τοῦ γαμβροῦ του, ὅστις ἀμηχανῶν ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἡνωμένας ἐκείνων δυνάμεις ὑπεχώρησεν ἑκουσίως καταφυγὼν εἰς Ἐρέτριαν. Ἕνδεκα ἔτη ἔμεινεν ἐκεῖ διά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρίβων, καὶ εἶχε σχεδὸν λησμονηθῆ ὑπὸ τοῦ εὐμεταβόλου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὅταν οἱ υἱοί του, ὄντες ἤδη ἡλικιωμένοι, τὸν ἔπεισαν νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ τρίτην πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας ἀπόπειραν.

Ὁ Πεισίστρατος, ὅστις κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους τῆς τυραννίδος του ἐδείχθη πολυειδῶς εὐεργετικὸς πρός τε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ξένους, καὶ πρὸς ὁλοκλήρους πόλεις, πανταχόθεν ἤδη ὑπεστηρίχθη χρηματικῶς τε καὶ δι' ἐνόπλων ἀνθρώπων. Ἀφοῦ δὲ παρεσκεύασε τὰ πάντα καλῶς, ἐπεχείρησε τὴν κάθοδόν του καὶ πρῶτον περαιωθεὶς εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα, ὅπου συνέῤῥευσαν ταχέως πάντες οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως στασιῶται καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δήμων πολλοί· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ ἐχθροί του στρατοπεδεύσαντες ἐπὶ τοῦ λόφου, ἔνθα ἔκειτο πανελληνίδος Ἀθηνᾶς ἱερὸν, ἀπέναντι ἐκείνων. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἔμειναν παρατηρούμενοι ἀμοιβαίως, ἕως οὗ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως Ἀθηναῖοι πεινῶντες ὥρμησαν εἰς τὸ ἄριστον καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐτράπησαν εἰς ὕπνον, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ παίζειν. Τότε ὁ Πεισίστρατος ἐπιπεσὼν διεσκόρπισεν αὐτοὺς εὐκόλως· εἰς δὲ τοὺς φεύγοντας καὶ δυναμένους νὰ αἰχμαλωτευθῶσιν ἔπεμψεν εὐθὺς μετὰ πολλῆς φρονήσεως τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ υἱοὺς ἐφίππους, οἵτινες τοὺς παρεκίνουν νὰ ἔχωσι θάῤῥος καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οὕτω λοιπὸν γενόμενος κύριος τῶν Ἀθηνῶν τὸ τρίτον καὶ προθέμενος νὰ ῥιζώσῃ ἤδη τὴν τυραννίδα του, τοὺς μὲν ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπέπεμψεν ἐντελῶς ἐκ τῆς πόλεως, τῶν δὲ ἀμφιβόλων τοὺς παῖδας λαβὼν ὁμήρους κατέστησεν εἰς Νάξον, ἣν ὑποτάξας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Λύγδαμιν. Ἅμα δ' ἀποκατασταθείσης τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ πόλει ἤρξατο νὰ κυβερνᾷ πάλιν μετὰ τῆς πρώτης συνήθους ἠπιότητός του καὶ ἐσπούδασε νὰ φανῇ παντὶ τρόπῳ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὴν ματαιότητά των ἐκολάκευσε καθαρίσας τὴν νῆσον Δῆλον διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἐξορύξεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μετακομιδῆς τούτων ἀλλαχόσε, τὴν δὲ φιλοδοξίαν των διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ Σιγείου ἐν τῷ κατὰ τῶν Μιτυληναίων πολέμῳ· ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, συνήθροισε καὶ συνῆψεν εἰς ἓν ὅλον τὰς μέχρι τοῦδε διεσκορπισμένας ῥαψῳδίας τοῦ Ὁμήρου διατάξας νὰ ἀναγινώσκωνται δημοσίως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν παναθηναίων, ἵδρυσε πρῶτος καὶ βιβλιοθήκην ἐν Ἀθήναις, εἰς ἣν ἕκαστος ἐδύνατο νὰ προσέρχεται ἀκωλύτως, ἐξύψωσε τὴν φιλοκαλίαν τῶν πολιτῶν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως κτιρίων ἀφιερωμένων εἰς δημοσίαν χρῆσιν καὶ εἰς τὴν θείαν λατρείαν, οἷον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη ἀρξαμένου λαμπροτάτου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῶν κήπων καὶ ἀλσῶν τοῦ Λυκείου. Ὅπως δὲ, διαρκούσης τῆς ἐξουσίας του, οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐν γένει ἐπαγιώθησαν, οὕτω κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατεβλήθησαν καὶ τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως σπέρματα, ἅτινα ἔμελλον προσεχῶς νὰ φέρωσιν ἀφθόνους καρπούς. Ἀπέθανε δὲ τὴν 63 Ὀλυμπιάδα (527 π. Χ.) πενθούμενος ὑπὸ πάντων ὡς κοινὸς πατήρ.

Οἱ υἱοί του, Ἱππίας καὶ Ἵππαρχος, διαδεχθέντες ἀταράχως τὴν τυραννίδα μετῆλθον αὐτὴν οὐχ ἧττον ἐπιεικῶς καὶ μετρίως. Ὁ Ἵππαρχος ἰδίως ἐδείχθη, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρός του, ἔνθερμος προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Περίφημοι ποιηταί, οἷον Ἀνακρέων ὁ Τήϊος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι, προσκεκλημένοι ἀπελάμβανον παρ' αὐτῷ τιμὰς μεγάλας καὶ ἐφιλοδωροῦντο ἐλευθερίως. Ὅλαι αἱ ἀγυιαὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς Ἀττικῆς ἐστολίσθησάν δι' Ἑρμῶν φερόντων διάφορα γνωμικὰ πρὸς φωτισμὸν τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Ἱππίας ἐξεναντίας ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, θέλων οὕτω νὰ προσοικειωθῇ τὸν λαόν. Ἐν ᾧ ὁ Πεισίστρατος ἐλάμβανεν ὡς φόρον τὸ δέκατον μέρος τῶν εἰ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σοδημάτων χάριν μισθοδοτήσεως τῆς φρουρᾶς του καὶ τῆς ἄλλης δημοσίου δαπάνης, ὁ Ἵππαρχος ἠλάττωσε τὸν φόρον τοῦτον κατὰ τὸ ἥμισυ. Αἱ Ἀθῆναι ηὐτύχουν ὡς οὐδέποτε πρότερον. Μ' ὅλα ταῦτα πολλοί, φίλοι τῆς δημοκρατίας, μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τὸ ἐπικρατοῦν πολίτευμα ἐπεθύμουν τὴν κατάργησίν του. Δύο δὲ πολῖται Ἀθηναῖοι, *Ἁρμόδιος* καὶ *Ἀριστογείτων*, οἵτινες παρεκτὸς τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων εἶχον καὶ πάθος προσωπικὸν κατὰ τῶν τυράννων, μάλιστα ὁ πρῶτος διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου γενομένην ὕβριν, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν ἀμφοτέρους (514) κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἀλλὰ τὰ διὰ μυρσίνης κεκαλυμμένα ξίφη των ἐνέτυχον μόνον τὸν Ἵππαρχον. Καὶ ὁ μὲν Ἁρμόδιος ἀνῃρέθη παραχρῆμα ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, τὸν δὲ Ἀριστογείτονα συλλαβὼν ὁ Ἱππίας ὑπέβαλεν εἰς τρομερὰς βασάνους πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν συνωμοτῶν. Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀριστογείτων βασανιζόμενος ἀντὶ τῶν συναιτίων προέδωκε τοὺς φίλους τοῦ Ἱππίου, οἵτινες καὶ ἐφονεύθησαν ἀμέσως· ἡ δὲ ἐρωμένη του Λέαινα, ἵνα μὴ ὑπὸ σφοδροτέρων πόνων ἀναγκασθεῖσα μαρτυρήσῃ τι ἐξ ὅσων ἐγνώριζεν, ἀπέκοψε διὰ τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσάν της καὶ τὴν ἀπέπτυσεν εἰς τοῦ τυράννου τὸ πρόσωπον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν ἔπειτα ἄγαλμα εἰς αὐτὴν παριστῶν λέαιναν ἄνευ γλώσσης· εἰς δὲ τὸν Ἁρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα ἔστησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦς ἀνδριάντας, καὶ ᾠδαὶ δημόσιαι ὕμνουν τὰ ὀνόματα καὶ τὸ κλέος αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ εἰρημένου δὲ συμβεβηκότος ἤρξατο ἡ ἀληθὴς τυραννία. Ὁ Ἱππίας πλήρης ὑπονοιῶν καὶ δυσπιστίας πρὸς πάντας, ὁσημέραι καθίστατο ὠμότερος· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του ἀπαλλοτριούμενος τοὺς πρώην φίλους αὐτοῦ ηὔξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιπάλων του. Οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, οἵτινες ἔζων ἐξόριστοι διὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸς τοὺς Πεισιστρατίδας ἔχθραν των, δὲν ἔμενον ἀμέριμνοι· ὡς μέσον δὲ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των, ἤτοι τῆς ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν, μετεχειρίσθησαν τὴν θρησκείαν· πλούσιοι ὄντες ἀνέλαβον, τῇ συγκαταθέσει τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, καὶ ἐκέρδησαν οὕτως ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν Πυθίαν, ὥστε αὕτη εἰς πάντα Σπαρτιάτην ἐρχόμενον νὰ χρηστηριασθῇ εἴτε δι' ἑαυτὸν εἴτε διὰ τὴν πολιτείαν ἔδιδε τὴν παραγγελίαν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ὑπακούσαντες τέλος εἰς τὴν θείαν προσταγὴν ἔπεμψαν στρατὸν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλ' ὁ Ἱππίας προειδοποιημένος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, δι' ὧν ἐδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐν Φαλήρῳ ἀπόβασιν τῶν Σπαρτιατῶν· ἦτο δ' ἐπόμενον νὰ μὴν ἀφήσωσιν οὗτοι ἀνεπανόρθωτον τὸ πρῶτον ἀτύχημά των. Μετ' οὐ πολὺ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ ξηράν, στρατηγοῦντος τοῦ Κλεομένους, ἔτρεψαν τοὺς Θεσσαλοὺς εἰς φυγήν, τοὺς δὲ Πεισιστρατίδας ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Καὶ ἀνεχώρησαν μὲν εὐθὺς ἔπειτα, βλέποντες παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον οὐδεμίαν κλίσιν, κατὰ συμβεβηκὸς ὅμως οἱ παῖδες τοῦ Ἱππίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπεκτιθέμενοι ἔξω τῆς χώρας συνελήφθησαν, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν τὸν σκοπόν των. Ὁ Ἱππίας ἀναγκασθεὶς νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχῆς (510) ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὸ Σίγειον, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Τρωάδα, ὅπου ἐτυράννει ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Ἡγησίστρατος, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Περσίαν.

Ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐγένοντο πάλιν πρῶτοι ἐν Ἀθήναις οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, ὧν ὁ ἀρχηγὸς Κλεισθένης προθέμενος τὴν ταπείνωσιν τῶν εὐπατριδῶν καὶ συνάμα τὴν αὔξησιν καὶ στερέωσιν τῆς δημοκρατίας ὥρμησεν εὐθὺς εἰς νεωτερισμοὺς ἀξιολόγους. Ἐπολιτογράφησε δηλονότι οὐ μόνον μετοίκους ἀλλὰ καὶ δούλους, καὶ τὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέχρι τοῦδε τέσσαρας φυλὰς ηὔξησεν εἰς δέκα, αἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα ταῦτα Ἐρεχθηΐς, Αἰγηΐς, Πανδιονίς, Λεοντίς, Ἀκαμαντίς, Οἰνηΐς, Κεκροπίς, Ἱπποθωοντίς, Αἰαντὶς καὶ Ἀντιοχίς, ὥστε ἡ βουλὴ, λαμβανομένων πεντήκοντα ἀνδρῶν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς, συνέστη ἕκτοτε ἐκ πεντακοσίων. Εἰσήγαγε δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν, ὡς λέγεται, χρόνον καὶ τὸν *ὀστρακισμὸν*, ἢ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορίαν παντὸς, τὸν ὁποῖον ὁ πλοῦτος ἢ ἡ δημοτικότης καθίστα ἐπικίνδυνον εἰς τὴν πολιτείαν. Ἀλλ' ἐν τούτοις τοῦ Κλεισθένους τὰ τολμηρὰ βήματα ἠρέθισαν καὶ αὖθις τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν· ὅθεν ὁ ταύτης προεστὼς *Ἰσαγόρας* ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ Κλεομένους, βασιλέως τῆς Σπάρτης, ὅστις σπεύσας προθύμως μετὰ μεγάλης δυνάμεως πρῶτον μὲν ἐζήτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ν' ἀπελάσωσι τὸν Κλεισθένην ὡς ἐνεχόμενον δῆθεν εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος, ὅπερ καὶ ἐγένετο· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξώρισε, κατὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ Ἰσαγόρου, ἑπτακόσια Ἀθηναίων ἐπίστια (οἰκογενείας) καὶ τέλος ἐπεχείρησε νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν βουλὴν αὐτὴν τῶν πεντακοσίων καὶ νὰ ἐγχειρίσῃ τὰς ἀρχὰς εἰς τριακοσίους ὀπαδοὺς τοῦ Ἰσαγόρου. Ἀλλ' ἀντισταθείσης τῆς βουλῆς καὶ κατὰ προτροπὴν αὐτῆς ἐξοπλισθέντος τοῦ δήμου, ὅ,τε Κλεομένης καὶ ὁ Ἰσαγόρας καὶ οἱ συστασιῶται αὐτῶν ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει· τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἐξῆλθον ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς χώρας ὅσοι αὐτῶν ἦσαν Λακεδαιμόνιοι· φοονίμως δὲ ποιῶν ἀνεχώρησεν ὁμοῦ καὶ ὁ Ἰσαγόρας. Ὁ Κλεισθένης τότε ἐπανῆλθε μετὰ τῶν λοιπῶν ἐξορίστων εἰς Ἀθήνας καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τὰ Σπαρτιατικὰ φρονούντων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο μὴ ἐπιστρέψωσιν ἰσχυρότεροι οἱ καταφρονηθέντες Σπαρτιᾶται, ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Σάρδεις ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὁ σατράπης τῶν Σάρδεων Ἀρταφέρνης ἐδέχθη τούτους μετὰ μεγάλης ὑπεροψίας· τοὺς ἠρώτησε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόθεν ἦλθον καὶ τοῖς ὑπεσχέθη τὴν προστασίαν ἐὰν προσφέρωσιν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα γῆν καὶ ὕδωρ· οἱ πρέσβεις ἔστερξαν εἰς τοῦτο ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανελθόντας τοὺς κατέκριναν μεγάλως· μ' ὅλον τοῦτο καὶ ἂν κατωρθοῦτο ἡ ζητηθεῖσα συμμαχία, βραδέως ἤθελε φθάσει ἡ Περσικὴ βοήθεια, διότι ὁ Κλεομένης μαινόμενος διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὕβριν συνέστησεν ἐκ πάσης τῆς Πελοποννήσου στρατὸν καὶ προσεκάλεσεν ἐν ταὐτῷ τούς τε Βοιωτοὺς καὶ Χαλκιδεῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐκστρατείας του, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο τῶν Ἀθηναίων ἡ τιμώρησις καὶ τοῦ Ἰσαγόρου ὡς τυράννου ἡ ἀποκατάστασις. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἀττικὴ ἐπολεμεῖτο ἑκατέρωθεν καὶ ἤθελεν ὑποκύψει ἐξάπαντος ἐὰν ἡ ἐχθρικὴ δύναμις δὲν ἐδιχονόει. Πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι πεισθέντες περὶ τῆς ἀδικίας τοῦ προκειμένου κινήματος μετέβαλον γνώμην καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ἔπειτα καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς Δημάρατος, διαφωνήσας πρὸς τὸν Κλεομένην, ἐπέστρεψε μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Λακωνικήν. Ταῦτα δὲ βλέποντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν συμμάχων ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοὶ ταχέως. Διαλυθέντος δὲ οὕτως ἀκλεῶς τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἀφοῦ ἐφόνευσαν πάνυ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐζώγρησαν ἑπτακοσίους· τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν διαβάντες εἰς Εὔβοιαν συνέβαλον πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος καὶ καταλιπόντες τετρακισχιλίους κληρούχους ἐπανέκαμψαν ἐν θριάμβῳ. Τοιουτοτρόπως ἀπεδείχθη, προσθέτει ὁ Ἡρόδοτος μετὰ τὴν διήγησιν ταύτην, πόσον σπουδαῖον χρῆμα εἶνε ἡ πολιτικὴ ἰσότης (ἰσηγορία)· διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ὅσῳ ἐτυραννοῦντο δὲν ἦσαν οὐδαμῶς κρείττονες τῶν περιοικούντων, ἅμα δ' ἀπαλλαχθέντες τῶν τυράννων ἐγένοντο πρῶτοι πάντων.

Ἀλλ' ἡ αὔξησις αὕτη τῶν Ἀθηνῶν ἐτρόμαξε τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σπαρτιάτας· ἐστοχάζοντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς μένων μὲν ἐλεύθερος ἔμελλε νὰ γείνῃ ἰσόρροπος πρὸς αὐτούς, ὑποκείμενος δὲ εἰς τὴν τυραννίδα ἤθελεν εἶσθαι ἀσθενὴς καὶ ἕτοιμος νὰ πειθαρχῇ· ὅθεν μεταμελόμενοι διὰ τὰ πεπραγμένα μετεπέμψαντο τὸν Ἱππίαν ἀπὸ τοῦ Σιγείου ἵνα τὸν καταστήσωσι πάλιν τύραννον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ τῶν συμμάχων ὁμηγύρει, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσαν ἐπὶ τούτῳ καὶ ὅπου ἀπροκαλύπτως ἐξέφρασαν τὸν σκοπόν των, λαβὼν καὶ αὖθις τὸν λόγον Κορίνθιός τις, ὁ *Σωσικλῆς*, παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀπρεπὲς εἰς τὴν Σπάρτην νὰ καταλύῃ τὴν ἐλευθερίαν ὅπου ὑπάρχει, εἰσάγουσα τὴν τυραννίδα εἰς τὰς πόλεις, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο τούτου ἀδικώτερον οὔτε μιαιφονώτερον τῷ ἐφαίνετο. Περιέγραψε δὲ συνάμα, φέρων παράδειγμα τυράννου ἄρξαντος ἐν Κορίνθῳ, τὰ δεινὰ τῆς τυραννίδος τόσον ζωηρῶς, ὥστε πάντες ἐψήφισαν ὁμοφώνως νὰ παραιτηθῇ μὲν ἡ Σπάρτη τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὁ δὲ Ἱππίας νὰ ζήσῃ ὅπου καὶ ὅπως βούλεται. Οὕτω δ' ἀποτυχὼν ὁ Πεισιστρατίδης οὗτος τῆς δι' Ἑλληνικῆς συνδρομῆς ἀποκαταστάσεώς του, ἀπεύθυνε πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς τοὺς Πέρσας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνεξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

§. 6. Αἱ λοιπαὶ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος.

Α) Τῆς βορείου καὶ μέσης Ἑλλάδος.

Ἡ *Ἤπειρος* ὠκίσθη ἀνέκαθεν ὑπὸ διαφόρων βαρβάρων ἐθνῶν καὶ μόλις κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους ἐξελληνίσθη. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ μόνον ἡ ἐν τῇ παραλίᾳ κειμένη *Ἀμβρακία* φέρει χαρακτῆρα Ἑλληνικὸν καθὸ ἀποικία τῶν Κορινθίων. Αὕτη, κτισθεῖσα κατὰ τὸν Στράβωνα ὑπὸ τοῦ Γόργου, υἱοῦ τοῦ Κυψέλου, ἐκυβερνήθη τὸ πρῶτον τυραννικῶς· ἔπειτα δὲ ἐκβληθέντος τοῦ Περιάνδρου, ἐξαδέλφου τοῦ ἐν Κορίνθῳ ὁμωνύμου τυράννου, ἐδη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μοκρατήθη· καί τοι δὲ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Κορίνθου, διετήρησε πάντοτε τὸν μετ' αὐτῆς σύνδεσμον καὶ ἐγένετο ἡ ἑστία, ἀφ' ἧς Ἑλληνικὴ παιδεία εἰσέδυσε κατὰ μικρὸν πανταχοῦ μὲν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, μάλιστα δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Μολοσσῶν, ὅπου καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἦρχε βασιλική τις δυναστεία, ἀναφέρουσα τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτόλεμον.

Ἡ *Θεσσαλία*, διὰ τῆς ἐποικήσεως τοῦ Πελασγικοῦ ἢ Θεσπρωτικοῦ γένους τῶν Θεσσαλῶν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν νέαν καὶ διαρκῆ ἐπωνυμίαν της, ἔπαυσε νὰ ἦναι κυρίως Ἑλληνική· οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Βοιωτοὶ μετῴκησαν πρὸς νότον, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Αἰολέων μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ Ἀχαιοί, Φθιῶται καὶ Μάγνητες μετέβαλον μόνον κυρίους, ἐν ᾧ οἱ πρὸς τὰ ὄρη ἀπωσθέντες Περραιβοὶ καὶ Ἑστιαιῶται διετήρησαν ὁπωσδήποτε τὴν αὐτονομίαν των. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλοκρατίας μορφωθεισῶν πολιτειῶν ὑπερεῖχον μάλιστα ἡ Λάρισσα καὶ ἡ Κρανὼν ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς ἰσχυουσῶν δυναστειῶν, ἤτοι τῶν *Ἀλευαδῶν* καὶ *Σκοπαδῶν*. Οἱ δυνάσται ἔφερον πολλάκις καὶ τὸ ὄνομα τῶν βασιλέων· κατὰ πρῶτον δὲ ἀπὸ τοῦ *Ἰάσονος*, τυράννου τῶν Φερῶν (380), παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *ταγοί*

Ἡ *Βοιωτία*, ὅπου κατὰ τὴν προλαβοῦσαν περίοδον εἴδομεν ἀκμάζοντας τοὺς Καδμείους καὶ Μινύας, περιελάμβανεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βοιωτῶν πολλὰς αὐτονόμους πόλεις, ἐξ ὧν ἑκάστη παρίστατο διὰ κοινοῦ συμβουλίου εἰς τὴν κοινὴν τῶν Δαιδάλων πανήγυριν· εἰς ὅλας δὲ ταύτας οἱ Βοιωτοὶ ὑπερισχύσαντες ἐγένοντο οἱ προέχοντες γεωμόροι, ἄνδρες ἀλαζόνες καὶ θρασεῖς, ἐν ᾧ οἱ ὑπολειφθέντες πρώην κάτοικοι ἀπέβησαν πῇ μὲν ἐντελῶς ὑπήκοοι ἢ πενέσται, πῇ δὲ ἁπλῶς ὑπόφοροι. Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης πόλεως αἱ Θῆβαι, ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἡ εὐαν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δροτέρα, ἐπέδιδεν ἐπὶ μᾶλλον, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μόνον περιέλαβεν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της τὸ μεῖζον τῆς νοτίας Βοιωτίας μέρος ἀλλ' ἀντεποιήθη πάντοτε καὶ τῆς προεδρίας ἢ ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν ἄλλων πόλεων. Αὐτὴ δὲ, ὡς φαίνεται, εἰσήγαγε καὶ πολιτικήν τινὰ ἕνωσιν ἢ ὁμοσπονδίαν, καθ' ἣν οἱ λεγόμενοι *Βοιωτάρχαι*, ἐνιαύσιοι αἱρετοὶ ἄρχοντες, προΐσταντο τοῦ ὅλου συστήματος, ὄντες ὁτὲ μὲν δώδεκα, ὁτὲ δὲ ὀλιγώτεροι κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετεχουσῶν αὐτοῦ πόλεων· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης οὐδεμία μεταξὺ τῶν Βοιωτῶν ἑνότης κατωρθώθη. Ἡ Πλάταια χωρισθεῖσα πρωΐμως ἀπὸ τῶν Θηβῶν προσετέθη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν ἐφεξῆς καὶ αἱ Θεσπιαί.

Ἐν τῇ μικρᾷ πολιτείᾳ τῆς *Φωκίδος* ἡ βασιλεία κατηργήθη εὐθὺς μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἑκάστη δὲ τῶν πόλεων αὐτῆς εἰσήγαγε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐξαιρουμένων τῶν Δελφῶν, ὅπου πέντε ἰσόβιοι *ὅσιοι*, οἵτινες ἐκαυχῶντο ὅτι κατάγονται ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δευκαλίωνος, συνεκυβέρνων μετὰ τῶν προφητῶν τοῦ ναοῦ. Ἡ Κίρρα καὶ ἡ Κρίσα, παραλίως κείμεναι, ἐπὶ τέλους κατεστράφησαν ἐπὶ τοῦ λεγομένου πρώτου ἱεροῦ πολέμου, διότι ἐτελώνουν αὐστηρῶς παρὰ τὰ προστάγματα τῶν Ἀμφικτυόνων τοὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἀφικνουμένους ξένους καὶ ἔβλαπτον τοὺς ἱεροὺς ἀγρούς.

Ἡ *Δωρὶς*, προσεχῶς εἰς τὴν Φωκίδα κειμένη, τῆς ὁποίας ἐξ ἀρχῆς ἀπετέλει μέρος, καθὸ ἑστία, ὅθεν οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβαλόντες Δωριεῖς ὡρμήθησαν, ἐτιμᾶτο διηνεκῶς ὑπὸ τῆς Δωρικῆς Σπάρτης καὶ ἐβοηθεῖτο πάντοτε ὑπὸ ταύτης κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν της, ἰδίως κατὰ τῶν Φωκέων. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἐστηρίζετο πιθανῶς εἰς τοὺς ἀρχαίους Δωρικοὺς θεσμούς, ἐξ ὧν καὶ τὸ τῆς Σπάρτης ἐμορφώθη.

Ἡ *Λοκρὶς* εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν διαστελλομένη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περιελάμβανε τρία γένη κατοίκων· τοὺς ἀνατολικοὺς Ὀπουντίους καὶ Ἐπικνημιδίους καὶ τοὺς δυτικοὺς Ὀζόλας. Ἐν μιᾷ τῶν κυρίων πόλεων αὐτῆς, τῇ Ναυπάκτῳ, οἱ Δωριεῖς κατεσκεύασαν τὰ πλοῖα, δι' ὧν ἐπεραιώθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐντεῦθεν, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἔλαβεν ἡ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν. Ὁ χρόνος δὲ, καθ' ὃν ἡ Λοκρὶς κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῆς πολιτικαὶ σχέσεις ἀγνοοῦνται.

Ἡ *Αἰτωλία*, ἐξαιρουμένων τῶν τὰ παράλια οἰκούντων Αἰτωλῶν, οἵτινες εἶχον Ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλην τὴν χώραν τὸ ὄνομα αὐτῶν, περιελάμβανε διάφορα γένη, Πελασγικὰ ἢ Ἠπειρωτικὰ, πολιτευόμενα κωμηδὸν, τὸν ληστρικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον μετερχόμενα βίον καὶ διὰ τοῦτο καταφρονούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς βάρβαρα. Ἡ σύστασις τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, ἀφ' ἧς ἡ προκειμένη χώρα κατέστη λόγου ἀξία, συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων.—Ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν δὲν διέφερον οὐδαμῶς οἱ *Ἀκαρνᾶνες* κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης περιόδου· ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος αὐτῆς παρουσιάζονται πολὺ μᾶλλον ἐκείνων προωδευμένοι εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ κατὰ τοῦτο συνετέλεσαν ἰδίως διάφοροι πρωΐμως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κατασταθεῖσαι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, οἷον τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος, ὅπερ ἔκτισαν οἱ Ἀργεῖοι, τὸ Σόλλιον, ἡ Λευκὰς, τὸ Ἀνακτόριον καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Κορίνθιοι ἐπὶ τῶν Βακχιαδῶν καὶ Κυψελιδῶν.

Ἡ *Μεγαρὶς*, συνάπτουσα τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν γένει τὴν εἰς ταύτην ἀπὸ τῆς μέσης Ἑλλάδος μετάβασιν ἀποτελοῦσα, ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀπετέλεσε μέρος τῆς Δωρικῆς Κορίνθου, ἔπειτα ὅμως κατώρθωσε νὰ γείνῃ αὐτόνομος, καὶ ταχέως ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θεσεώς της προήχθη εἰς ἀκμὴν μεγάλην, ὥστε οὐ μόνον ἐδυνήθη νὰ στείλῃ πολλὰς ἀποι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κίας εἰς ἀπωτέρας παραλίας, ἀλλ' ἐτόλμησε καὶ πρὸς τὴν κατὰ θάλασσαν κραταιὰν Σάμον νὰ ναυμαχήσῃ ἕνεκα τῆς Περίνθου. Κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ζ' αἰῶνος δημαγωγός τις ἐπιτήδειος, ὁ Θεαγένης, ἴσχυσε νὰ γείνῃ τύραννος καὶ διὰ τοῦ γαμβροῦ του Κύλωνος περιεπλέχθη εἰς τὸν πρὸς τὰς Ἀθήνας πόλεμον ἐκεῖνον, ὃν ἡ μικρὰ Μεγαρὶς ὑπέσχε πολὺν χρόνον ἐνδόξως, καταλαβοῦσα καὶ διατηρήσασα τὴν Σαλαμῖνα, ἕως οὗ ὁ Σόλων κατώρθωσε νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πατρίδος του. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Θεαγένους ἐπεκράτησεν ἀχαλίνωτός τις ὀχλοκρατία καὶ ἡ πολιτεία ἐξετέθη εἰς δεινοὺς σπαραγμούς. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς προκειμένης περιόδου εὑρίσκομεν τὰ Μέγαρα ἐν τῇ Πελοποννησιακῇ συμμαχίᾳ, τοὺς δὲ Δωριεῖς ἀριστοκράτας ἀναλαβόντας μὲν πάλιν τὴν ὑπεροχήν, μὴ δυναμένους ὅμως νὰ καταβάλωσιν ἐντελῶς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προστατευομένους δημοκρατικούς.

Β) Τῆς νοτίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ *Κόρινθος* περιῆλθε, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλήτου, οὗ τινος οἱ ἀπόγονοι ἐβασίλευσαν πέντε ἀνθρώπων γενεὰς μέχρι Βάκχιδος (850). Οἱ ἀπὸ τούτου δὲ καλούμενοι *Βακχιάδαι*, Ἡρακλεῖδαι καὶ οὗτοι τὴν καταγωγήν, ἦρξαν ἄλλας πέντε γενεὰς ἕως τοῦ Τελέστου, οὗ τινος ἀναιρεθέντος οὐδεὶς πλέον βασιλεὺς ἐγένετο, ἀλλὰ πρυτάνεις τοῦ λοιποῦ ἐκ τῶν Βακχιαδῶν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀνηγορεύοντο. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τούτων ἤκμασε τὰ μέγιστα ἡ Κόρινθος διὰ τοῦ ἐμπορίου, πρὸς ὃ ἡ θαυμασία αὐτῆς φυσικὴ θέσις, ἐν μέσῳ δύο θαλασσῶν, μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, ἀνέκαθεν τὴν προώρισε· μολονότι δὲ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐξυμνουμένη τῶν Βακχιαδῶν ὀλιγαρχικὴ διοίκησις ὑπῆρξε λίαν συντελὴς εἰς τὴν εὐτυχίαν ἁπάντων, κατ' αὐτὴν ὅμως ἐμορφώθη πολυάριθμός τις πολιτῶν τάξις διακρινομένη ἐπὶ πλούτῳ καὶ διὰ τοῦτο μὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνέχομένη νὰ στερῆται πάσης ἰσχύος ἐν τῇ πόλει καὶ νὰ μένῃ ἀποκεκλεισμένη τῶν δημοσίων πραγμάτων· ὅθεν ἡ δσημέραι αὐξάνουσα δυσαρέσκεια ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολήν τινα ἅμα ἀνεφαίνετο τολμηρός τις τῶν δυσηρεστημένων ἀρχηγός. Τοιοῦτος δὲ τέλος ἐπαρουσιάσθη ὁ μὴ ἐκ Δωριέων καταγόμενος *Κύψελος*, ὅστις διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ δήμου κατέλυσε τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν Βακχιαδῶν καὶ ἐκ δημαγωγοῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ γείνῃ τύραννος (657)· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἐδείχθη βίαιος καταδιώξας καὶ ἀποκτείνας πολλοὺς τῶν ἰσχυρῶν, ἤτοι τῶν πρότερον ἀρχόντων Κορινθίων, ἔπειτα δὲ, καταστάντων τῶν πραγμάτων, ἐπολιτεύθη ἠπιώτατα, τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἀναστρεφόμενος πρὸς πάντας πάντη ἀδορυφόρητος· διήρκεσε δὲ ἡ τοῦ Κυψέλου τυραννὶς τριάκοντα ὅλα ἔτη καὶ ἐπαγιώθη οὕτως, ὥστε περιῆλθε κληρονομικῶς καὶ εἰς τὸν υἱόν του, τὸν περίφημον *Περίανδρον*, ὅστις ἐτυράννευσε τεσσαράκοντα ἔτη (727—587), καὶ ἀκολούθως εἰς τὸν ἔγγονον τούτου *Ψαμμήτιχον*, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία διήρκεσε τρία μόλις ἔτη. Λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ τελευταίου συνήργησαν μάλιστα οἱ Σπαρτιᾶται, ὥστε ἀπὸ τοῦ 584 ἔτους ἡ Κόρινθος κατέστη ἐλευθέρα· μ' ὅλον ὅτι δὲ ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τίνι τρόπῳ ἐσωτερικῶς διωργανίσθη, ὡς ἐκ τῆς συνεργείας ὅμως τῶν Σπαρτιατῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία Δωρικὴ εὐγένεια ἀνέλαβε πάλιν τὰς δυνάμεις της καὶ ὅτι τὸ νέον πολίτευμα εἶχε ἀριστοκρατικὸν μᾶλλον ἢ δημοκρατικὸν χαρακτῆρα· διὸ ἡ Κόρινθος πρὸ πάσης ἄλλης Πελοποννησιακῆς πολιτείας παρίσταται τοῦ λοιποῦ στενῶς μετὰ τῆς Σπάρτης συνδεδεμένη.

Ἡ *Σικυὼν*, πρωΐμως ἤδη Δωρικῆς τέχνης κυρία ἕδρα, βασιλευθεῖσα μέχρι τοῦ 750, περιῆλθεν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν μακρὰν τυραννίαν τοῦ *Ὀρθαγόρου* καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, *Ἀνδρέα*, *Μύρωνος*, *Ἀριστωνύμου* καὶ *Κλεισθέ-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νους, ἐξ ὧν ὁ ἔσχατος ὑπῆρξεν ὁ ἀξιολογώτερος ἁπάντων· μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου τὴν τυραννίαν διεδέχθη τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ μετέπειτα τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ *Φλιασία*, βασιλευθεῖσα καὶ αὕτη τὸ πρῶτον ὑπό τινος Ἡρακλείδου, διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της καὶ ἀφοῦ μετέπειτα μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς κατὰ τὸ παράδειγμα ἄλλων δμόρων πολιτειῶν· καὶ ὡς τοιαύτη ἀνῆκεν εἰς τὸ σύστημα τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας.

Ἡ *Ἀχαΐα* ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἐβασιλεύθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου *Τισαμενοῦ*, οὗ τινος ἡ δυναστεία ἐπεκράτησεν ἀδιακόπως μέχρι τοῦ *Ὠγύγου*, καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ εἰσήγαγεν δμόσπονδον τινὰ πολιτείαν, καθ' ἣν ἑκάστη μὲν τῶν δώδεκα Ἀχαϊκῶν πόλεων ἦτο αὐτόνομος ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, γενικὸν δέ τι συνέδριον, συγκείμενον ἐκ 12 δημιουργῶν καὶ συνερχόμενον ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ὁμαγυρίου Διὸς παρὰ τὸ Αἴγιον, ἐβουλεύετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων ἐκείνων.

Ἡ *Ἦλις* διετέλει ἀπὸ τῆς Δωρικῆς μεταναστεύσεως ὑπὸ Αἰτωλοὺς βασιλεῖς, ἀπογόνους τοῦ Ὀξύλου, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ ὁ τοῦ Λυκούργου σύγχρονος *Ἶφιτος*. ὁ ἀνακαινίσας τοὺς ἐπὶ Ἡρακλέους ἤδη ἱδρυθέντας Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ δι' αὐτῶν εἰσαγαγὼν τὴν λεγομένην ἐκεχειρίαν, ἥτις εἶχε διὰ τὴν μικρὰν ταύτην χώραν τὸ σωτήριον ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ μένῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀτάραχος ἐπὶ πολὺν χρόνον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ν'. Ὀλυμπιάδος (ἤτοι μετὰ τὸ 580), ὡς ἔκ τινος χωρίου τοῦ Παυσανίου (Ε', 9. 4) προκύπτει, ἡ βασιλεία ἔπαυσε καὶ ἀντικατέστη διά τινος ἐλευθέρου πολιτεύματος, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει ὀλιγαρχικόν, καθόσον οἱ λεγόμενοι *ἑξακόσιοι*, οἱ ἐξασκοῦντες τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, περιωρίζοντο ὑπὸ βουλῆς ἐννενήκοντα ἔτι ἰσοβίων γερόντων, οἵτινες εἶχον τὴν διοί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, καὶ τῶν ὁποίων τὰς ἀποφάσεις ἐνήργουν οἱ καλούμενοι (αἱρετοὶ) *δημιουργοί*.

Ἡ *Ἀρκαδία* ὑπῆρξεν ἡ μόνη χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἔμεινεν ἀτάραχος ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν. Μετὰ τὴν λιθοβόλησιν δὲ τοῦ βασιλέως της Ἀριστοκράτους, τοῦ προδόντος τὸν Μεσσήνιον ἥρωα Ἀριστομένην, καταργηθείσης τῆς βασιλείας ἡ Ἀρκαδία, ἡνωμένη τὸ πρότερον, παρουσιάζεται διῃρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας, τῶν ὁποίων, συγκειμένων ἐκ διαφόρων δήμων καὶ πολιτευομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δημοκρατικῶς, προεῖχον ἡ *Τέγεα*, ἡ *Μαντίνεια* καὶ ὁ *Ὀρχομενός*. Ἡ πρώτη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη τέλος (465) νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς κραταιᾶς Σπάρτης δεσμὸν συμμαχίας, εἰς ὃν κατὰ μικρὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλαι Ἀρκαδικαὶ πόλεις.

Ἡ *Ἀργολὶς*, ὡς ἡ κυριωτέρα ἑστία τῶν Πελοπιδῶν καὶ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς Ἀχαιῶν καὶ περιέχουσα πολλὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἐν αἷς προεῖχον τὸ Ἄργος, αἱ Μυκῆναι καὶ ἡ Τίρυνς, παρέσχε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὰς πρώτας τῶν περὶ τὸν *Τήμενον* Δωριέων ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν κοινὴν δὲ παράδοσιν ἐπὶ τοῦ Τημένου ἤδη αὐτοῦ κατωρθώθη ἡ ἅλωσις τοῦ Ἄργους, ἀφοῦ οἱ Πελοπίδαι μετὰ τῶν μαχιμωτέρων Ἀχαιῶν ἀνεχώρησαν πρὸς ἀναζήτησιν νέων κατοικιῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰώνων· ἐντεῦθεν δὲ ἐκεῖνο μὲν κατέστη ἡ κυριωτέρα τῆς Ἀργολίδος πολιτεία, αἱ δὲ δύο ἄλλαι πόλεις ἀπέβαλον διὰ παντὸς τὸ πρῶτον αὐτῶν ἀξίωμα. Ἀπὸ τοῦ Ἄργους δὲ προῆλθον πλείονες Δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, ἀποτελοῦσαι τὸ πρῶτον, κατὰ τὰς ἐρεύνας νεωτέρων ἱστορικῶν, ἀμφικτυονίαν τινά, ἥτις ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Προΐσταντο δὲ τούτων Ἡρακλεῖδαι ὡς βασιλεῖς καὶ Δωριεῖς μόνον ἀπελάμβανον ἐντελῶς δικαιώματα πολιτῶν· μέσην δέ τινα τάξιν ἀπετέλουν βεβαίως ἐν Ἄργει οἱ περίοικοι, οἵτινες ἐνταῦθα ὠνο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάσθησαν *Ὀρνεᾶται* ἀπὸ τῶν ἠττημένων Ὀρνεῶν. Μετὰ τοὺς δύο πρώτους τοῦ Ἄργους βασιλεῖς, Τήμενον καὶ Κεῖσον μνημονεύονται παρὰ τῷ Παυσανίᾳ (Β', 19, 2) τρεῖς ἄλλοι, Μήδων, Μέλτας καὶ Ἔρατος μέχρι τοῦ ἐν ταῖς παραδόσεσι πολὺ ὑμνησθέντος *Φείδωνος* (750 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ὅ,τε Ἡρόδοτος, Παυσανίας καὶ Στράβων συγχέουσιν ἐσφαλμένως μετά τινος νεωτέρου ὁμωνύμου τυράννου. Διεκρίθη δὲ ὁ Φείδων οὗτος κατὰ πρῶτον ἐπὶ πολεμικοῖς κατορθώμασι, ὑποτάξας τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Ἐπίδαυρον καὶ τὴν Κόρινθον αὐτὴν ἀναγκάσας ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του, διὸ λέγεται πολλάκις καὶ Κορίνθιος· διέπρεψε δὲ οὐχ ἧττον καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου, ὥστε ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματός του ὡς νομοθέτου δὲν ἤθελεν εἶσθαι κατωτέρα τῆς τοῦ Λυκούργου ἂν αἱ διατάξεις του διετηροῦντο. Αὐτὸς πρῶτος διέρρηξε τοὺς φραγμοὺς, οὓς ἡ Δωρικὴ ἀριστοκρατία ἔθετο εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ δι' αὐτοῦ ἑπομένως τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον τῶν Δωρικῶν πολιτειῶν ἔλαβε τὴν ὑπεροχήν. Ἀλλὰ μόνος αὐτὸς δημιουργήσας ἐδύνατο καὶ νὰ σώσῃ τὴν τάξιν ταύτην τῶν πραγμάτων. Ὑπὸ ἀσθενεστέρους δὲ διαδόχους προέκυψαν μάλιστα ἐντεῦθεν ταραχαὶ, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν ἀνατροπὴν ὅλης τῆς θεσμοθεσίας χωρὶς νὰ μείνῃ οὐδὲν αὐτῆς ἴχνος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πράξεων, οἷον τῆς εἰσαγωγῆς ὡρισμένων μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τῆς χαράξεως πραγματικῶν νομισμάτων, πράξεων, αἵτινες ἐν Αἰγίνῃ, ὡς λέγεται, ἐνεργήθησαν κατὰ πρῶτον. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἡ ἱστορία τοῦ Ἄργους μένει, μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Φείδωνος, ἐνδεὴς ἀξίων μνήμης γεγονότων, καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ πολιτεία δὲν διετηρήθη εἰς τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος τὴν προήγαγεν ὕψος, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέβαλεν ἣν μέχρι τοῦδε ἐξήσκει κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Κορίνθου, τῆς Αἰγίνης, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν Κλεωνῶν, γενομένων ἐντελῶς αὐτονόμων. Περὶ τὸ 600

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δ' ἔτος παρουσιάζεται ὁ νεώτερος *Φείδων*, φέρων ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα τυράννου· διότι καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ αὐτοῦ ἀποφαίνονται δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς βασιλεύς τις, ὑπερβὰς τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του. Ἄλλως δὲ, βεβαιοῦντος τοῦ Παυσανίου (Β', 19. 2), κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου οὐδ' ἐγένετο, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁμοίων του, ἁπλῶς ἀπὸ δημαγωγοῦ τύραννος. Περιποιηθεὶς δὲ μᾶλλον τὸν δῆμον πρὸς βλάβην τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπολιτεύθη κατά τινα τρόπον ὡς δημαγωγὸς καὶ οὕτω παρεσκεύασε τὸ μετ' οὐ πολὺ ἐπικρατῆσαν δημοκρατικὸν πολίτευμα. Κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ Σπαρτιᾶται καθεῖλον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτον τὸν τύραννον. Ἀλλ' ἀντὶ καθαιρέσεως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν μᾶλλον περιορισμὸν τινὰ μόνον τῆς ἐξωτερικῆς ἐξουσίας του· διότι μετ' αὐτὸν ἦρξε καὶ ὁ υἱός του *Λεωκύδης* καὶ μόλις ὁ ἔκγονός του *Μέλτας* ἐξεθρονίσθη τῷ ὄντι ὑπὸ τῶν Ἀργείων· τοῦτο δὲ συνέβη μικρὸν πρὸ τοῦ 550 ἔτους. Οὕτω δὲ τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Δωρικὴ πολιτεία, ἥτις παρεκλίνασα ἐντελῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων Δωρικῶν θεσμῶν μετέστη εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν. Εἶχε δὲ νῦν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Ε', 47), αἱρετὰς ἀρχὰς, τοὺς λεγομένους *Ἀρτύνας*, τοὺς *ὀγδοήκοντα* (πολίτας ἐκκλήτους) καὶ *ἐκκλησίας* τοῦ *δήμου*, ἐξ ὧν οἱ μὲν Ἀρτῦναι ἐπεῖχον τὸν τόπον τῶν κατὰ κληρονομίαν βασιλέων, τὰ δὲ ἄλλα δύο στοιχεῖα παρίστανον τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ δημοκρατίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη μεταβολὴ ἐγένετο ἠρέμα καὶ ἄνευ φονικῶν σκηνῶν· ἡ ἐλευθέρα ὅμως πολιτεία ὑπέστη μετ' οὐ πολὺ τραχείας ἔξωθεν πληγάς· διότι κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη χρόνους τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματός της ἠγέρθη καὶ πάλιν περὶ Κυνουρίας ἔρις πρὸς τὴν ὑπέροχον τότε Σπάρτην. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ προκαλέσασα τὴν μάχην ἐκείνην, καθ' ἣν 300 λογάδες ἔπεσαν ὑπὲρ πατρίδος εἰς μάτην ὡς μὴ δυνηθέντες διὰ τῆς θυσίας των

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ σώσωσι τὴν διαφιλονεικουμένην χώραν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς οἱ Σπαρτιᾶται δὲν μετέβαλον τὴν ἐχθρικὴν διάθεσίν των. Μετὰ τὸ 515 ἔτος ἐφώρμησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν βασιλέα Κλεομένη· ἡ δὲ μεγάλη παρὰ τὴν Τίρυνθα δι' ἀπάτης κατορθωθεῖσα νίκη, καθ' ἣν ἑξακισχίλιοι Ἀργεῖοι, ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων γενῶν, ἀνιλεῶς ἐσφάγησαν, ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα σπουδαιότατα· ἡ πόλις τοῦ Ἄργους ἐρημώθη· αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν ἀνεπληρώθησαν διὰ περιοίκων καὶ τὸ μέχρι τοῦδε πολίτευμα μετεβλήθη εἰς καθαρὰν δημοκρατίαν. Ἔκτοτε δὲ οἱ Ἀργεῖοι διέμενον ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοι τῶν Σπαρτιατῶν.

Γ) Τῶν κυριωτέρων νήσων, Κρήτης, Εὐβοίας, Αἰγίνης καὶ Κερκύρας.

Ἡ *Κρήτη* κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους ᾠκίσθη ὑπὸ Δωριέων μεταναστευσάντων ἐκ Θεσσαλίας καὶ ἀναμιχθέντων μετὰ πολλῶν ἄλλων φύλων αὐτόθι. Πολλοὶ δὲ πλείονες τοιοῦτοι διεπεραιώθησαν εἰς αὐτὴν ἐκ Πελοποννήσου κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον· φαίνεται δὲ ὅτι οἱ δεύτεροι οὗτοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν πρώτων ὑπερίσχυσαν τοσοῦτον τῶν ἄλλων κατοίκων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησαν ἐντελῶς τῆς ὅλης νήσου, πολλὰς ἐν αὐτῇ συγκροτήσαντες ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πολιτείας, ὧν μέγισται καὶ ἐπιφανέσταται ἦσαν· ἡ *Κνωσὸς*, ἡ *Γόρτυνα*, ἡ *Κυδωνία* καὶ ἡ *Λύκτος*. Ὡς δ' ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐνταῦθα αὐτοὶ μόνοι ἐλογίζοντο *τέλειοι πολῖται*, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν κατοίκων διεστέλλοντο εἰς τρεῖς τάξεις· ἤτοι εἰς *ὑπηκόους*, *μνωΐτας* ἢ *μνώτας* καὶ *ἀφαμιώτας* ἢ *κλαρώτας*, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς περιοίκους τῆς Λακεδαίμονος, οἱ δὲ δεύτεροι ἦσαν δοῦλοι τοῦ δημοσίου καὶ οἱ τελευταῖοι δοῦλοι τῶν ἰδιωτῶν. Τῶν Δωρικῶν δὲ πολιτειῶν προΐσταντο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς προκειμένης περιόδου *βασιλεῖς*, ἀνήκοντες εἰς τὸ γένος τῶν Ἡρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κλειδῶν, καὶ ὡς τελευταῖος τούτων μνημονεύεται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (Δ', 154) ὁ *Ἐτέαρχος*. Μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς βασιλείας ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, καὶ τὴν μὲν ὑπερτάτην νομοτελεστικὴν ἀρχὴν ἀπετέλουν ἔκτοτε ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πόλεσιν οἱ λεγόμενοι *δέκα κόσμοι*, τῶν ὁποίων, ἐκλεγομένων ἐνιαυσίως ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων γενῶν, ἡγεῖτο ἑκάστοτε πρωτόκοσμός τις. Τριάκοντα δὲ, ὡς ἐν Σπάρτῃ, ἰσόβιοι καὶ ἀνεύθυνοι *γέροντες*, συμπληρούμενοι πάντοτε ἐκ τῶν προδιατελεσάντων κόσμων, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων καὶ ἀπεφάσιζον κατ' ἔθιμα μᾶλλον ἢ κατὰ γραπτοὺς νόμους· ἡ δ' *ἐκκλησία*, ἥτις περιελάμβανεν ἅπαντας τοὺς τελείους πολίτας, περιωρίζετο εἰς τὸ δέχεσθαι ἁπλῶς ἢ ἀπορρίπτειν *βοῇ* καὶ οὐ *ψήφῳ* τὰ δοκοῦντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς κόσμοις. Ὁ ἰδιωτικὸς δὲ τῶν Δωριέων τῆς Κρήτης βίος ἦτο πάντη σύμφωνος πρὸς τὰ ἀνέκαθεν τοῦ γένους τούτου θέσμια, εἰς τὰ ὁποῖα πρῶτος ὁ σοφὸς Μίνως ἔδωκεν ἰσχὺν νόμων, καὶ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἀπέβλεπον τὰ περὶ τὴν ἀγωγήν· ἦσαν δ' ἐνταῦθα τὰ *συσσίτια* πολὺ πλέον ἀνεπτυγμένα καὶ τελειότερα τῶν τῆς Σπάρτης.

Ἡ *Εὔβοια*, μετὰ τὴν Κρήτην ἡ μείζων τοῦ Αἰγαίου πελάγους νῆσος, ᾠκίσθη παλαιόθεν ὑπὸ *Ἀβάντων*, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον προκεχωρημένοι εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὥστ' ἐδύναντο ν' ἀμιλλῶνται πρὸς τοὺς κατοίκους πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας· ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς προκειμένης περιόδου ὑπέκυψαν καὶ οὗτοι εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς τῶν ἐθνῶν μεταναστάσεως, καθόσον ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν ἐξωκισθέντων καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξελαθέντων Ἰώνων μὴ εὑρὸν ἐνταῦθα τὰ πρὸς τὸν βίον ἀρκοῦντα ἐτράπη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐγγὺς κειμένην νῆσον, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ τινὰς μὲν τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέστρεψε, τοὺς δὲ πλείστους ἢ ὑπέταξε ἢ συμπαρέλαβε εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν Ἀσίαν μετοίκησιν. Ἔκτοτε λοιπὸν τὸ Ἰωνικὸν γένος ἀπέβη τὸ ἄρχον ἐν Εὐβοίᾳ ἱδρῦσαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς ὅμως ἡ *Χαλκὶς* καὶ ἡ *Ἐρέτρια* τοσοῦτον διεκρίθησαν, ὥστε οὐδεὶς περὶ τῶν ἄλλων γίνεται λόγος· πιθανῶς δὲ ἀμφότεραι εἶχον βασιλεῖς ἐκ τῶν αὐτῶν οἴκων, οἵτινες ἐπεκράτησαν καὶ παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τοὐλάχιστον ὁ Στράβων ἀναφέρει τὸν *Αἶκλον* καὶ *Κόθον* ὡς ἡγεμόνας τοιούτων μεταναστῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν ᾤκισε τὴν Ἐρέτριαν οὗτος δὲ τὴν Χαλκίδα. Ταχέως δὲ αὗται προήχθησαν εἰς εὐδαιμονίαν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιεργείας τῶν εὐφόρων πεδίων των καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ θαλασσίου ἐμπορίου. Τὴν ἐμπορικὴν δὲ αὐτῶν ἀνάπτυξιν μαρτυρεῖ μάλιστα τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐστάλησαν ἐντεῦθεν καὶ περὶ ὧν θέλει γείνῃ λόγος προσεχῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς προκειμένης περιόδου ἡ Χαλκὶς ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰς διαφορὰς τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων προεκάλεσε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς· διότι μετ' οὐ πολὺ κατατροπωθεῖσα ὑπὸ τῶν δευτέρων ἔπαυσε ν' ἀποτελῇ ἰδίαν πολιτείαν, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος περιῆλθεν εἰς κληρούχους Ἀθηναίους· δὲν ἐβράδυνε δὲ καὶ τῆς Ἐρετρίας ἡ καταστροφὴ, ἣν συνεπήγαγεν ἡ παρ' αὐτῆς πρὸς τοὺς τῆς Ἀσίας Ἕλληνας κατὰ Περσῶν χορηγηθεῖσα βοήθεια.

Ἡ *Αἴγινα*, ἀπὸ τῆς ἀπέναντι κειμένης Ἐπιδαύρου δεχθεῖσα τοὺς Δωριεῖς κατοίκους της ἀνεγνώριζε πολλοὺς αἰῶνας τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ὡς καὶ τὴν τοῦ Ἄργους ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φείδωνος. Βραδύτερον δὲ εὐανδρήσασα κατώρθωσε νὰ γείνῃ αὐτόνομος καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα τῆς παρούσης περιόδου ἑκατονταετηρίδα ἐξέπρεψεν οὐ μόνον ὡς ἕδρα τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, καὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς δύναμις ναυτικὴ πολλῷ ὑπερτέρα πάσης ἄλλης τοῦ Δωρικοῦ γένους.

Ἡ *Κέρκυρα*, ὁ ἀξιολογώτερος τῶν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πλεόντων ἐμπορικὸς σταθμὸς, ἀπῳκίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων· ὅταν δὲ ὁ Βακχιάδης Ἄρχίας, ἡγούμενος μιγάδων μεταναστῶν, ἀπήρχετο κατὰ τὸ 735 ἔτος νὰ κατοικίσῃ τὰς Συρακούσας, μέρος τι ἐκείνων ἐναπελείφθη ὑπὸ τὸν Βακχιάδην Χερσικράτην ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐκράτησεν αὐτῆς· ὅθεν ἐκτὸς ἄλλων Δωρικῶν θεσμίων μετηνέχθη καὶ ἐνταῦθα ὀλιγαρχικόν τι πολίτευμα ὡς τὸ ἐν Κορίνθῳ τότε ὑφιστάμενον· ἡ τοῦ τελευταίου δὲ κατάλυσις συνεπήγαγε καὶ ἐκείνου τὴν κατάλυσιν· συνάμα δὲ καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς νήσου. Καί τοι δὲ ἀποικία τῆς Κορίνθου ἡ Κέρκυρα, εὑρίσκετο ὅμως πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσε ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων πάλη.

§. 7. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Οὐδὲν ἔθνος, ἀρχαῖον ἢ νεώτερον, ἐξέπεμψε τοσαύτας καθ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ μέρη ἀποικίας, ὡς τὸ Ἑλληνικόν. Τινὲς μὲν τούτων καὶ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἤδη πολέμου ἱδρύθησαν ὑπὸ Πελασγῶν καὶ Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐγκαταλελειμμέναι εἰς ἑαυτὰς καὶ ἰδίαν ἀναπτύξεως ὁδὸν βαδίζουσαι δὲν διετήρησαν οὐδεμίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσιν. Ὑπὸ πάντη δ' ἄλλην φάσιν παρουσιάζονται αἱ μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἀπὸ τῆς τῶν Ἡρακλειδῶν καθόδου κατασταθεῖσαι. Ἐκτὸς ὅτι αὗται διὰ τῆς ἐκτεταμένης ἐμπορίας των ἐγένοντο κατὰ τὸ πλεῖστον παραίτιοι τῆς ζωηροτέρας συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν τότε εἰς τὸν πολιτισμὸν προωδευμένων ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς μητροπόλεως, εἶχον προσέτι καὶ ἄμεσον ροπὴν εἰς τὴν τύχην τῆς τελευταίας ὅταν διὰ τοῦ πλούτου των προήχθησαν εἰς δύναμιν καὶ πολιτικὴν σημασίαν.

Ἐξετάζοντες δὲ τὰς αἰτίας, αἵτινες προεκάλεσαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀποικιῶν τὴν σύστασιν, εὑρίσκομεν ὅτι πρῶται καὶ κυριώτεραι ἦσαν, ἡ φυσικὴ πρὸς τὰ ἔξω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁρμὴ καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκατάσχετος τῶν Ἑλλήνων κλίσις· διότι οὐ μόνον οἱ ἡττημένοι, εἴτε στερηθέντες τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ὁμοφύλων ἡγεμόνων, εἴτε μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν, κατεφρόνουν μετὰ νεανικῆς θρασύτητος τὰ θέλγητρα τῆς πατρῴας γῆς καὶ ἐζήτουν, πόρρω αὐτῆς, νέαν πατρίδα, ὅπου ἐδύναντο νὰ ζήσωσιν αὐθυπάρκτως, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν νικητῶν τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ μετανίστασθαι σπουδὴν ἐδείκνυον, τοῦτο μὲν κατ' ἀνάγκην, ὅταν ἡ οἰκεία χώρα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς δὲν ἐπήρκουν εἰς τὰς χρείας τοῦ ὁσημέραι αὐξάνοντος πλήθους, τοῦτο δὲ ἐφελκυόμενοι ἐκ τῶν διὰ τῆς φήμης φερομένων θαυμάτων τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ τῶν ὅσων αὕτη ὑπέσχετο εὐπορίστων ὠφελημάτων. Πλὴν δὲ τῶν ἐκ τοιούτων αἰτιῶν προελθουσῶν μεταναστάσεων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἠ προεκαλοῦντο ὑπὸ πολιτικῶν φατριῶν, καθ' ἃς οἱ ἀποτυγχάνοντες παραχωροῦντες τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τοὺς ὑπερισχύοντας ἐξωρίζυντο ἑκουσίως, πολλάκις καὶ ἀκουσίως, ἢ παρεσκευάζοντο καὶ ἐνηργοῦντο ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἀποστολῆς τῶν *Παρθενιῶν* εἰς Τάραντα.

Ἀλλ' ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας καὶ ἂν προῆλθεν ἡ ἵδρυσις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αὗται, πολὺ διάφοροι καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, εἶχον μὲν ἐξ ἀρχῆς χαρακτῆρα ἀνεξάρτητον ἀπέναντι τῆς μητροπόλεώς των, μνήμονες δὲ πάντοτε καὶ τῆς καταγωγῆς των προεθυμοῦντο νὰ πολιτεύωνται συνήθως κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνης, διετήρουν τοὺς μέχρι τοῦδε δεσμοὺς, θρησκείαν, ἔθιμα καὶ νόμους, καὶ ἑκάστη ἐχορήγει εἰς τὴν ἑαυτῆς μητρόπολιν συνδρομὴν προκειμένου πολέμου, οὐδ' ἐπεστράτευον κατ' αὐτῆς εἰμὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ,[1] καὶ εἰς παρομοίας εὑρισκομένη περιστάσεις

[1] Θουκυδ. Α', 38. Οὐδ' ἂν ἐπεστρατεύομεν εὐπρεπῶς, μὴ διαφερόντως ἀδικούμενοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετεῖχε τῆς προστασίας της. Ἐν γένει μεταξὺ τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν ὑπῆρχε τοιαύτη τις σχέσις, οἵα εἶνε ἡ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων ἢ θυγατέρων καὶ μητρός[1]. Οὐχὶ συνθήκη τις γραπτὴ, ἀλλ' εὐσέβεια ἢ φιλοστοργία συνῆπτεν ἀμφοτέρας καὶ ὥριζε τὸν ἀμοιβαῖον τοῦ πολιτεύεσθαι τρόπον. Ὅσάκις ὁ ἀποχωρισμὸς δὲν ἐγίνετο βιαίως, οἱ ἄποικοι ἐλάμβανον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τοῦ πρυτανείου τῆς μητροπόλεως πῦρ εἰς τὰς νέας αὐτῶν κατοικίας, καὶ σβεννύμενον τοῦτο ἐνταῦθα τὸ ἀνῆπτον πάλιν ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἑστίας, ἀναγνωρίζοντες οὕτω συμβολικῶς τὴν συγγένειάν των.

Ἡ μικρὰ Ἀσία μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων καὶ ἡ Θράκη πρὸς ἀνατολὰς, ἡ κάτω Ἰταλία (ἢ ἄλλως λεγομένη μεγάλη Ἑλλὰς) καὶ ἡ Σικελία πρὸς δυσμὰς ὑπῆρξαν αἱ χῶραι, ἔνθα μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς Δωρικὰς μεταναστάσεις ἐκτίσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὧν οὐκ ὀλίγαι, ἰδίως αἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀνεδείχθησαν ἐκ διαδοχῆς μητροπόλεις πολλῶν ἄλλων παρὰ τὴν Προποντίδα, τὸν Εὔξεινον πόντον καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε κατὰ τὸν Γ' πρὸ Χ. αἰῶνα αἱ πρωτόκτιστοι μετὰ τῶν παραγώγων ἢ παραφυάδων συνεκεφαλαιοῦντο τοὐλάχιστον εἰς τριακοσίας.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους αἱ κτίσεις αὐτῶν ἐγένοντο ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς λογογραφίας. Πᾶσα πόλις εἶχε τότε ἰδίους χρονογράφους, ἀναγράφοντας τὰς ἔτι προσφάτους καὶ διὰ στόματος φερομένας ἀποικιακὰς παραδόσεις· ἀλλὰ φεῦ! τὰ μνημεῖα ταῦτα ἐξηφάνισεν ὁ χρόνος, οὐδ' ἔχομεν ἄλλα, εἰμὴ ὅσα διασώσαντες παρέπεμψαν ἡμῖν μεταγενέστεροι συγγραφεῖς *Ἡρόδοτος*, *Στράβων* καὶ *Παυσανίας*· διὸ κατὰ

[1] Διον. Ἁλικαρν. Γ', 7. Ὅσης γὰρ ἀξιοῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες παρὰ τῶν ἐκγόνων, τοσαύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰς ὑπαρχούσας πηγὰς θέλομεν σπουδάσει νὰ πραγματευθῶμεν συντόμως περὶ μόνων τῶν γνωστῶν καὶ λόγου ἀξίων ἀποικιῶν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὡς τῶν ἀρχαιοτέρων.

1) *Αἱ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίαι· Αἰολὶς, Ἰωνία καὶ Δωρίς.*

Ἡ δυτικὴ παραλία τῆς προκειμένης χερσονήσου, ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τῆς Ῥόδου ἢ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Λυκίας, παλαιόθεν ἤδη εἰς τοὺς Ἕλληνας γνωστὴ καὶ διὰ τὰ σπάνια αὐτῆς φυσικὰ πλεονεκτήματα ἐξάκουστος, ἔμελλε νὰ δεχθῇ πρώτη τὰ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὁρμώμενα πλήθη. Οἱ πρώην αὐτῆς κάτοικοι, *Λέλεγες*, *Κᾶρες* καὶ *Κούρητες*, τὸν πειρατικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον μετερχόμενοι βίον, εἴτε ἐξεβλήθησαν διὰ τῆς βίας, ἢ ὑπεχώρησαν κατὰ συνθήκην· οἱ δὲ νέοι μετανάσται εἰς τὴν παρ' αὐτῶν καταληφθεῖσαν περικαλλῆ καὶ πάμφορον χώραν ἀρκούμενοι, μηδὲ σκοποῦντες τὴν κατάκτησιν τῆς ἀπὸ τῶν παραλίων πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας ἐκτεινομένης, ὥστε νὰ προκαλέσωσιν οὕτω τὴν ὑπόνοιαν καὶ ἄμυναν τῶν ὁμόρων, διέμειναν ἀτάραχοι κάτοχοι καὶ καλλιεργηταὶ ἐκείνης. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἔλαβε τὴν ὡραιοτάτην ἀνάπτυξιν αὐτοῦ· ἐνταῦθα καὶ ποίησις καὶ τέχνη καὶ ἐπιστήμη καὶ ἐμπορία ἤκμασαν πολὺ πρωϊμώτερον ἢ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆ.

Αἰολὶς.—Αἱ τῶν Αἰολέων ἀποικίαι ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐκτεινόμεναι ἐπὶ τῆς βορείου αὐτῆς παραλίας ἀπὸ τῆς Κυζικηνῆς μέχρι τοῦ Καΐκου ἢ καὶ μέχρι τοῦ Ἕρμου ποταμοῦ, καὶ περιλαμβάνουσα καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, Λέσβον, Τένεδον κλ. ὑπῆρξαν ὅλων τῶν ἄλλων αἱ πρεσβύτεραι· διότι κατὰ τὸν Στράβωνα προέλαβον τὰς Ἰωνικὰς τέσσαρας περίπου γενεάς, ὅ ἐστι ἱδρύθησαν 60 ἔτη περίπου ὕστερον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὸν *Πενθίλον*, υἱὸν τοῦ Ὀρέστου καὶ ἔγγονον τοῦ Ἀγαμέμνονος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ ἀπογόνους (Πενθαλίδας), *Ἀρχέλαον*, *Γρᾶν*, *Κλεύηρ* καὶ *Μαλαόν*, συνάγεται ἐντεῦθεν ὅτι οἱ πρῶτοι ἄποικοι ἦσαν κυρίως Ἀχαιοί, συμπεριλαμβανομένων ἴσως καί τινων Αἰολέων· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, συμβάσης τῆς γενικῆς ἐκείνης ἐν Ἑλλάδι μεταπολιτεύσεως, εἰς ἣν ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ τῶν Ἡρακλειδῶν κάθοδος, οἱ ἐκβληθέντες ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας, Λοκρίδος καὶ ἀλλαχόθεν Αἰολεῖς, πλεύσαντες πρὸς τὰς αὐτὰς ἀκτὰς διὰ τοῦ μείζονος ἀριθμοῦ των ἐξήλειψαν αὐτόθι τῶν Ἀχαιῶν τὸ ὄνομα καὶ οὕτως ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἐκείνῃ παραλίᾳ, ὅπου ἄλλοτε ἤκμαζεν ἡ Τρωϊκὴ πολιτεία νέα τις Αἰολὶς, ἐν ᾧ ἡ ὁμώνυμος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Αἱμονίᾳ ἀνετράπη ὑπὸ Θεσσαλῶν.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον αἱ ὑπὸ τῶν Αἰολέων οἰκισθεῖσαι ἠπειρώτιδες πόλεις ἦσαν δώδεκα, αἱ ἑξῆς· *Κύμη*, *Λήρισαι* ἢ *Λάρισα*, *Νέον Τεῖχος*, *Τῆμνος*, *Κίλλα*, *Νότιον*, *Αἰγιρόεσσα*, *Πιτάνη*, *Αἰγαῖ*, *Μύρινα*, *Γρύνεια* ἢ *Γρύνειον* καὶ *Σμύρνη*. Μεταξὺ τούτων τὰ πρεσβεῖα εἶχεν ἡ Κύμη, ἡ καλουμένη Φρικωνὶς, καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς προκειμένης περιόδου ἐθεωρεῖτο ὡς πρωτεύουσα καὶ κέντρον τῆς Αἰολικῆς ὁμοσπονδίας, τελουμένων ἐν τῷ αὐτόθι ἱερῷ ἱδρύματι τῶν κοινῶν αὐτῆς συνόδων καὶ τῶν θρησκευτικῶν πανηγύρεων. Ἡ περιφημοτέρα δὲ πασῶν Σμύρνη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων κειμένη, πρὸ τοῦ 680 ἔτους ἤδη ἀπὸ τῶν Αἰολέων ἐκπεσοῦσα μετέστη πρὸς τοὺς Ἴωνας καὶ παρέλαβεν ἔκτοτε Ἴωνας κατοίκους. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῶν εἰρημένων *ἠπειρωτικῶν* ἤκμασαν αἱ νησιωτικαὶ τῶν Αἰολέων ἀποικίαι· καὶ ἡ μὲν *Τένεδος* καὶ αἱ *Ἑκατόννησοι* περιεῖχον ἀνὰ μίαν πόλιν, ἡ δὲ μεγαλητέρα *Λέσβος* περιελάμβανεν ἓξ, Ἀρίσβην, Πύῤῥαν, Ἄντισσαν, Ἔρεσσον, Μήθυμναν καὶ Μιτυλήνην, ἐξ ὧν ἡ τελευταία μάλιστα ἀνεδείχθη ἐνδοξοτάτη. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα ἕδρα τῶν Πενθαλιδῶν, ὧν ὁ οἶκος διετήρησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸ βασιλι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὸν ἀξίωμα κληρονομικῶς· ἀλλὰ καὶ ἡ ἔπειτα τὴν βασιλείαν διαδεχθεῖσα ὀλιγαρχία πάλιν ἐκ Πενθαλιδῶν συνίστατο, οἵτινες δύνανται νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ Βακχιάδας.

Ἰωνία.—Τὴν Αἰολίδα διεδέχετο νοτίως ἡ *Ἰωνία* ἕως κατωτέρω τῆς Μιλήτου παρατεινομένη καὶ τὰς νήσους ἐνταυτῷ Χίον καὶ Σάμον περιλαμβάνουσα. Τοὺς πρώτους κατοίκους αὐτῆς, Κᾶρας καὶ Λέλεγας ἐν μέρει μὲν ὑπέταξαν ἐν μέρει δ' ἐξήλασαν οἱ κατὰ τὸ 1050 ἔτος διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν βορείων Κυκλάδων ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου ἐλθόντες νέοι μετανάσται, ὧν οἱ πλεῖστοι εἶχον Ἰωνικὴν καταγωγήν, ἀπὸ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐκβληθέντες ἐπί τινα δὲ χρόνον ἄσυλον ἐν τῇ Ἀττικῇ εὑρόντες καὶ αὐτόθεν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν τοῦ Κόδρου υἱῶν, Νηλέως καὶ Ἀνδρόκλου ἀναχωρήσαντες· συμπαρηκολούθουν ὅμως καὶ πολλοὶ ἄλλοι μιγάδες, οἵτινες ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατὰ πρῶτον μετ' ἐκείνων συνεχωνεύθησαν, ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμοήθεις γενόμενοι.

Ὅπως δὲ οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες ὡσαύτως ἔκτισαν δώδεκα ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀνομαστότεραι προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβησαν ἡ *Φώκαια*, αἱ *Κλαζομεναί*, ἡ *Κολοφών*, ἡ *Πριήνη*, ἡ *Τέως*, ἡ *Ἔφεσος* καὶ ἡ *Μίλητος*. Κοινόν τι ἱερὸν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, τὸ καλούμενον *Πανιώνιον*, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἑλικώνιον Ποσειδῶνα, ἦτο τὸ κέντρον τοῦ συνδέσμου αὐτῶν. Ἐνταῦθα συνήρχοντο οἱ Ἴωνες εἰς κοινὰς πανηγύρεις, τὰ Πανιώνια, τελοῦντες ἀγῶνας, διεξάγοντες μεγάλας ἐμπορικὰς συναλλαγάς, βουλευόμενοι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ συμβιβάζοντες τὰς διαφορὰς τῶν κατὰ μέρος πόλεων.

Αἱ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι ἤκμασαν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐκτεταμένου ἐμπορίου των, καὶ πολιτικῶς ἐδείχθησαν πλείστου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λόγου ἄξιαι ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν πρὸς τὰς ὁμόρους Ἀσιατικὰς πολιτείας σχέσεών των. Κορυφαία δὲ τῆς Ἰωνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ μία τῶν ἐμπορικωτάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου πόλεων ὑπῆρξεν ἡ πλουσία καὶ λαμπρὰ *Μίλητος*, ἥτις ἀπὸ τῶν τεσσάρων αὐτῆς λιμένων συνεκοινώνει διὰ τῶν πολυαρίθμων πλοίων της οὐ μόνον μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πλείστων παραλίων τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου χωρῶν, κατὰ ξηρὰν δὲ προῆγε τὸ ἐμπόριόν της μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας. Οὐχ ἧττον δὲ κραταιαὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀνεδείχθησαν ἡ *Σάμος*, τῆς ὁποίας ἡ μεγαλητέρα ἀκμὴ συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους Πολυκράτους τοῦ τυράννου, καὶ ἡ *Χίος*, ἥτις ἐπὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν Ἰώνων ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐδυνήθη νὰ παρατάξῃ ἑκατὸν τριήρεις. Ἡ τοιαύτη δὲ ὀλβία κατάστασις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀποικιῶν συνέτεινε καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐπ' ὠφελείᾳ ἐπίσης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἰωνία εἶναι ἡ πατρὶς τῶν σοφῶν Θάλητος καὶ Ἀναξιμένους, τοῦ ποιητοῦ Ἀνακρέοντος, τῶν ζωγράφων Παρράσιου καὶ Ἀπελλοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνήκει πιθανῶς καὶ ὁ Ὅμηρος αὐτὸς, καθότι μεταξὺ τῶν ἑπτὰ πόλεων, αἵτινες ἤριζον τὸ πάλαι πρὸς ἀλλήλας περὶ τῆς γεννήσεώς του, ἡ Χίος προτιμᾶται.

Δωρίς.—Μεταγενέστεραι ἁπασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὑπῆρξαν αἱ ἐπὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Καρίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Κῶ καὶ Ῥόδου τὸ πλεῖστον ὑπὸ Δωριέων (ὁρμηθέντων ἐξ Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος καὶ ἐκ Μεγάρων) κτισθεῖσθαι, ἀφ' ὧν ἔλαβον τὸ κοινὸν ὄνομα τῆς *Δωρίδος*· ἦσαν δὲ ὅλαι ἓξ τὸν ἀριθμὸν (Δωρικὴ ἑξάπολις), ὧν τρεῖς μὲν περιεῖχε μόνη ἡ νῆσος Ῥόδος, τὴν *Λίνδον*, τὴν *Ἰαλυσὸν* καὶ τὴν *Κάμειρον*· μίαν τετάρτην ἡ νῆσος *Κῶς*, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ δύο, *Κνίδος* καὶ *Ἁλικαρνασὸς* ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἠπείρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ ἀρχαιότεροι τῶν αὐτόθι κατοίκων ἦσαν πρὸ πάντων Κᾶρες, οἵτινες πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐκπολιτισθῆ διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς ἐγκαταστάσεως ἐθνῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων. Οἱ ἐπελθόντες δὲ Δωριεῖς ὑποτάξαντες τούτους συνεκρότησαν ἐξ ἀρχῆς ὁμοσπονδίαν, ἔχουσαν κοινὸν ἱερὸν τὸ τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος, κείμενον παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον τῆς Κῶ. Μ' ὅλον ὅτι δὲ αἱ Δωρικαὶ ἀποικίαι δὲν ἐδύναντο νὰ ἐξισωθῶσι κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ κράτος πρὸς τὰς Ἰωνικὰς καὶ Αἰολικάς, καὶ αὐταὶ ὅμως δὲν ἔμειναν κατώτεραι ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν· δύο ἔνδοξοι ἱστοριογράφοι τῶν Περσικῶν πολέμων, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Κτησίας καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Διονύσιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ὁ συγγραφεύς, ἐγεννήθησαν ἐνταῦθα. Ἡ Ἁλικαρνασὸς ἦρχε, κατὰ τοὺς Περσικοὺς χρόνους, πολλῶν ἄλλων πόλεων· ἡ δὲ Ῥόδος ὑψώθη εἰς μεγαλέμπορον τοῦ ἀρχαίου κόσμου πόλιν καὶ κατέστη ἔνδοξος καὶ δι' ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, ἐν οἷς συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ ἑβδομηκοντάπηχυς κολοσσὸς τοῦ θεοῦ τοῦ Ἡλίου, κείμενος παρὰ τὴν εἴσοδον ἑνὸς λιμένος.

2) *Αἱ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, τὴν Προποντίδα, τὸν Εὔξεινον πόντον, καὶ κατὰ τὰς παραλίας τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας ἀποικίαι.*

Αἱ ἀποικίαι αὗται εἰσὶ νεώτεραι τῶν περὶ ὧν προηγουμένως διελάβομεν· διότι οὐδεμιᾶς μὲν αὐτῶν ἡ κτίσις ὑπερβαίνει τὴν Η' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, πολλῶν δὲ μάλιστα μόλις εἰς τὴν προκειμένην περίοδον συμπίπτει. Ἅπασαι δὲ, ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων, πρὸς ἐμπορικὸν ἐκτίσθησαν σκοπὸν, ἵνα χρησιμεύσωσι δηλονότι ὡς ἐμπορεῖα τῶν εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας προσκομιζομένων ἢ ἐκεῖθεν ἀναλαμβανομένων ἐμπορευμάτων· κυριώτεραι δὲ τούτων κτίσται ὑπῆρξαν οἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας Ἴωνες, ἰδίως οἱ Μιλήσιοι, καὶ πρὸς τούτοις οἱ Χαλκιδεῖς, Ἐρετριεῖς, Μεγαρεῖς καὶ ἐν μέρει οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του ἔκειντο ἀντικρὺ ἀλλήλων ἡ *Ἄβυδος* καὶ ἡ *Σηστός*, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἡ δὲ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας, μὴ ἀπέχουσαι εἰμὴ τριάκοντα μόνον σταδίους ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα. Καὶ τὴν μὲν πρώτην διεδέχοντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας ἡ *Λάμψακος*, ἡ *Κύζικος* ἐπί τινος χερσονήσου, ἡ *Κίος*, ἡ *Μύρλεια* καὶ ἡ *Χαλκηδὼν*, τὴν δὲ δευτέραν ἡ *Πέρινθος*, ἡ *Σηλυμβρία* καὶ τὸ *Βυζάντιον*, κτίσμα τῶν Μεγαρέων ὡς καὶ ἡ Χαλκηδών. Εἶναι δὲ παράδοξον ὅτι ἡ κτίσις ταύτης ἐγένετο πρὸ τῆς τοῦ Βυζαντίου· καὶ ἐπειδὴ ἡ κατὰ πάντα ὑπεροχὴ τῆς θέσεως τούτου οὐδαμῶς ἐλάνθανε τοὺς ἀρχαίους, ἐντεῦθεν οἱ Χαλκηδόνιοι Μεγαρεῖς, οἵτινες καί τοι πρότερον πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους παρέβλεψαν τὴν θαυμασίαν ἐκείνην θέσιν, ἐχαρακτηρίζοντο ὡς τυφλοὶ «*Οὐ γὰρ ἂν* (λέγει ὁ Ἡρόδοτος) *τοῦ καλλίονος παρεόντος κτίζειν χώρου τὸν αἰσχίονα ἑλέσθαι, εἰμὴ ἦσαν τυφλοί.*» — Περαιτέρω δὲ παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πόντου μετὰ τὰς ἀνωτέρω εἴποντο αἱ ἀπὸ τῆς Μιλήτου κατὰ τὸ πλεῖστον προελθοῦσαι παραφυάδες, δι' ὧν ὁ πρώην *Ἄξενος* πόντος μετεβλήθη εἰς *Εὔξεινον*. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς νοτίας τούτου ἀκτῆς ἔκειντο, ἡ *Ἡράκλεια* (κατὰ τὸν Στράβωνα Μιλησίων, κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν Μεγαρέων ἀποικία), ἡ *Σινώπη*, ἱδρυμένη ἐπὶ αὐχένος χερσονήσου ἔχοντος ἑκατέρωθεν εὐρυχώρους λιμένας καὶ ναύσταθμα καὶ πηλαμυδεῖα θαυμαστά, ἀποτελοῦντα τὸν πλοῦτον αὐτῆς· ἡ *Ἀμισὸς* καὶ ἡ ὑπὸ ταύτης κτισθεῖσα *Τραπεζοῦς*· ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἡ *Σαλμυδησσός*, ἡ *Ἀπολλωνία*, ἡ *Μεσημβρία*, ἡ *Ὀδησσὸς* καὶ οἱ *Τόμοι* πρὸς ἄρκτον, ἡ *Ὀλβία*, ἡ *Χερσόνησος* καὶ τὸ *Παντικάπαιον*. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν δὲ πλευρὰν, ἐπειδὴ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐφοίτων σπανιώτερον, ὑπῆρχε μία μόνη ἀποικία ἡ *Διοσκουριὰς*, ἥτις κατὰ τοὺς ὕστερον μάλιστα χρόνους ἀπέβη ὀνομαστὴ ὡς ἀγορὰ τῶν Καυκασίων χάριν τῆς σωματεμπορίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αἱ ἐπὶ τῶν παραλιῶν τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἀποικίαι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κορίνθου προελθοῦσαι, ἔλαβον τὴν ὕπαρξίν των εἰς χρόνους ὑστέρους καὶ ἀπέβησαν πολιτικῶς μᾶλλον ἢ ἐμπορικῶς λόγου ἄξιαι· εἰς ταύτας δ' ἀνῆκον μάλιστα, ἡ *Ὄλυνθος*, ἡ *Μένδη*, ἡ *Σκιώνη*, ἡ *Ποτίδαια*, ἡ *Τορώνη*, ἡ *Ἄκανθος*, τὰ *Στάγειρα*, ἡ *Ἀμφίπολις*, ἡ *Μαρώνεια*, τὰ *Ἄβδηρα* καὶ ἡ *Θέρμη*, ἣ ἔπειτα μετονομασθεῖσα *Θεσσαλονίκη*.

3) *Αἱ πρὸς τὰ ἑσπέρια καὶ νότια τῆς Ἑλλάδος ἀποικίαι.*

Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν πάντες οἱ ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε κατοικιῶν αὐτῶν ἐκβληθέντες ἐτράπησαν, κατὰ τὴν συνήθη τῶν μεταναστάσεων πορείαν, πρὸς ἀνατολάς· ἀφοῦ δὲ αἱ αὐτόθι νῆσοι καὶ παραλίαι ἐπληρώθησαν διὰ πολυαρίθμων ἀποικιῶν, τῆς δ' Ἑλλάδος αὐτῆς ἡ εὐανδρία ηὔξησεν ἐκ νέου καὶ διὰ τῶν μακροτέρων θαλασσοπλοϊῶν ἐγνωρίσθησαν καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, ἔκτοτε ἤρξαντο καὶ αἱ πρὸς ταῦτα μεταναστάσεις. Τῶν πλείστων δὲ δυτικῶν ἀποικιῶν ἡ καταβολὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 750 ἔτους καὶ ἐξακολουθεῖ ἀδιακόπως ἕως τέλους τῆς προκειμένης περιόδου.

Αἱ κατὰ τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν δύο Δωρικαὶ ἀποικίαι, *Ἀπολλωνία* καὶ *Ἐπίδαμνος* (τὸ μετέπειτα ὀνομασθὲν *Δυρράχιον*, ὅθεν συνήθως ἐγίνετο ἡ εἰς Ἰταλίαν περαίωσις) ἔλαβον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Κορινθίων συντρεχόντων καὶ τῶν Κερκυραίων.

Ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ πρώτη ἡ ἀνατολικὴ παραλία, ἀπὸ Τάραντος μέχρι Ῥηγίου, κατελήφθη διὰ συνεχοῦς σειρᾶς Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες, τὸ μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας, διὰ τὸ εὔκραὲς κλίμα καὶ τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον εὔκαιρον αὐτῶν θέσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐποίκων ὡς πρὸς τὰ ἀγροικότερα καὶ πρὸς ἄλληλα διῃρημένα ἐγχώρια ἔθνη, ἤκμασαν θαυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μασίως καὶ ἔλαβον μάλιστα τὸ ὄνομα τῆς *μεγάλης Ἑλλάδος*. Οἱ ἀρχαιότεροι τούτων κάτοικοι ἦσαν πόρρωθεν συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων· καθότι οἱ *Αὔσονες* ἢ *Χάονες*, οἱ *Οἰνωτροὶ* καὶ οἱ *Πευκέτιοι* προέκυψαν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχικοῦ στελέχους, τοῦ Πελασγικοῦ· ἀλλὰ βεβαίως κατὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Ἑλλήνων εἶχον οὕτως ἀπαλλοτριωθῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὥστ' ἐθεωροῦντο παρ' αὐτῶν ὡς βάρβαροι.

Οἱ Ἴωνες, ἐκ τῆς κραταιᾶς Χαλκίδος (τῆς Εὐβοίας) ὁρμώμενοι, ἔκτισαν ἐνταῦθα πρῶτοι τὴν *Κύμην*, ὅθεν ἀκολούθως προέκυψαν δύο παραφυάδες, ἡ *Δικαιαρχία* καὶ ἡ *Παρθενόπη* μετονομασθεῖσα ἔπειτα *Νεάπολις*· καὶ τὸ *Ῥήγιον* ἐξ ἀρχῆς ᾠκίσθη ὑπὸ Χαλκιδέων Ἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως προσετέθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ πρόσφυγες Μεσσήνιοι Δωριεῖς, ὥστε τὸ Δωρικὸν στοιχεῖον εἰς τέλος ὑπερίσχυσεν. Ὁ *Τάρας*, συνοικισθεὶς παρὰ τῶν ὑπὸ τῆς Σπάρτης σταλέντων Παρθενιῶν μετὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, θεωρεῖται ὡς ἡ ἀξιολογωτέρα τῆς κάτω Ἰταλίας Δωρικὴ ἀποικία, ἥτις προήχθη εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν κατὰ τὸν ε΄. π. Χ. αἰῶνα. Οἱ *Ἐπιζεφύριοι Λοκροὶ* ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ὀζολῶν καὶ Ὀπουντίων Λοκρῶν (Αἰολέων τὸ γένος), κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων προσέλαβον ἔπειτα καὶ πολλοὺς Μεσσηνίους Δωριεῖς. Ἐνταῦθα ἤκμασεν ὁ περίφημος νομοθέτης *Ζάλευκος* κατὰ τὸ 660 ἔτος π. Χ. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων ὑπῆρχον καὶ δύο ἔτι Ἀχαϊκαὶ ἀποικίαι, ἡ *Κρότων* καὶ ἡ *Σύβαρις*, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἐκ διαδοχῆς μήτηρ τῆς *Καυλωνίας* καὶ *Παυδοσίας*, ἡ δὲ τῆς *Ποσειδωνίας* καὶ τοῦ *Μεταποντίου*· ἡ Κρότων κατέστη περίφημος μάλιστα διὰ τὴν αὐτόθι κατὰ τὴν ἕκτην περίπου ἑκατονταετηρίδα π. Χ. συσταθεῖσαν Πυθαγορικὴν ἑταιρίαν, ἥτις ἐξηπλώθη καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις, σκοπὸν ἔχουσα τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ νόμων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν πολιτειῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς ἀριστοκρατίας. Ἡ δὲ Σύβαρις εἶναι περιβόητος διὰ τὰ μεγάλα πλούτη καὶ τὴν πολυανδρίαν της ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν τῶν κατοίκων της, ὅθεν παροιμιωδῶς ἐσχηματίσθη ἡ λέξις *συβαριτισμός*. Ἐν τῷ πρὸς τὴν Κρότωνα πολέμῳ αὐτῆς (500 π. Χ.) ἠδυνήθη νὰ παρατάξῃ 30 μυριάδας στρατοῦ, ἡττηθεῖσα ὅμως ἠφανίσθη κατὰ κράτος. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς μετὰ 60 ἔτη ἐκτίσθησαν ὑπὸ Ἀθηναίων οἱ *Θούριοι*, ὅπου συνῆλθον καὶ τὰ διεσκορπισμένα τῶν ἀτυχῶν Συβαριτῶν λείψανα. *Χαρώνδας* δὲ ὁ ἐκ Κατάνης ἔδωκεν εἰς τὴν ἀποικίαν ταύτην σοφοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους παρεδέχθησαν καὶ ἕτεραι πολλαὶ τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας πόλεις.

Πολὺ δὲ σημαντικώτεραι τῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ὑπῆρξαν αἱ ἐπὶ τῆς μεγαλονήσου Σικελίας ἱδρυθεῖσαι ἀποικίαι. Μεταξὺ δὲ τούτων τὰ πρωτεῖα φέρουσιν αἱ *Συρακοῦσαι*, ἃς ἔκτισεν (735) ὁ ἐκ Κορίνθου Βακχιάδης Ἀρχίας ἐπὶ τῆς νήσου Ὀρτυγίας τὸ πρῶτον· συναφθείσης δ' ἔπειτα ταύτης μετὰ τῆς παρακειμένης ξηρᾶς, ἡ πόλις τῶν Συρακουσῶν προσέλαβε καὶ τέσσαρα ἄλλα μέρη, τὴν Ἀχραδινὴν, τὰς Τύχας, τὴν Νεάπολιν καὶ τὰς Ἐπιπολάς. Ἐκ τῶν Συρακουσῶν δὲ πρόεκυψαν ἔπειτα αἱ *Ἄκραι*, ἡ *Κασμένη* καὶ ἡ *Καμάρινα*. Δωριεῖς ἐκ Ῥόδου καὶ Κρήτης κατέβαλον τὴν *Γέλαν*, καὶ ἐντεῦθεν προῆλθε βραδύτερον ὁ *Ἀκράγας*. Μεγαρεῖς ἔκτισαν τὴν *Θάψον*, τὴν *Ὕβλαν* καὶ τὴν *Σελινοῦντα*. Ἡ *Ζάγκλη* ἀντικρὺ τοῦ Ῥηγίου κτισθεῖσα ἀρχῆθεν ὑπὸ τῆς Κύμης κατῳκίσθη ἔπειτα ὑπὸ Μεσσηνίων Δωριέων, ἀφ' ὧν μετωνομάσθη *Μεσσήνη* καὶ ὑστερώτερον ἐκυριεύθη ὑπὸ Ἰώνων ἐκ τῆς νήσου Σάμου· θυγατέρες δὲ τῆς Μεσσήνης ἦσαν, αἱ *Μύλαι* καὶ ἡ Ἱμέρα. Ἐκτὸς δὲ τῶν Δωρικῶν τούτων ὑπῆρχον ἀρχαιότερον ἤδη ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι, οἷον ἡ *Νάξος*, ἡ *Κα-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάρη καὶ τὸ *Λεόντιον* ἢ *Λεοντῖνοι*, ὧν ἡ ἀρχικὴ μητρόπολις ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους πλουσία καὶ κραταιὰ Χαλκὶς (τῆς Εὐβοίας).

Καὶ εἰς ἄλλα τῆς Εὐρώπης μέρη πρὸς δυσμὰς τῆς Ἰταλίας ὑπῆρξαν μεμονωμέναι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, οἷον εἰς τὴν νοτίαν Γαλλικὴν παραλίαν ἡ *Μασσαλία*, κτίσμα τῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας Φωκαέων, καὶ εἰς τὴν Ἰβηρικὴν τὸ *Σάγουντον*, κτίσμα τῶν Ζακυνθίων. — Πολὺ δ' ἀξιολογωτέρα ὅλων τῶν μεμονωμένων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἀνεδείχθη ἡ κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ Δωριέων ἐκ τῆς νήσου Καλλίστης ἢ Θήρας ἱδρυθεῖσα *Κυρήνη*, περὶ τὴν ὁποίαν προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγεννήθησαν τέσσαρες νέαι πόλεις, ἡ Βάρκη, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Τεύχειρα ἢ Ἀρσινόη καὶ ἡ Ἑσπερὶς ἢ Βερενίκη, ὅθεν προέκυψε πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς *Κυρηναϊκῆς Πενταπόλεως*. Ἀρχηγὸς δὲ ταύτης λέγεται ὁ Βάττος, οὗ τινος οἱ ἀπόγονοι, βασιλεύοντες, προήγαγον ταχέως τὰ Κυρηναϊκὰ εἰς μεγίστην ἀκμὴν διὰ τῆς μετὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Λιβύης καὶ μετὰ τῆς Σάμου καὶ Χίου ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας· ἡ βασιλικὴ δὲ τούτων ἐξουσία ἔπαυσε κατὰ τὸ 454, ὑπερισχυσάσης ἐντελῶς τῆς δημοκρατίας.

Ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς ἁπλῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν κατανοεῖ ἕκαστος ἐπὶ πόσον καὶ μέχρι τίνος ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἐξεχύθη. Προδήλως δὲ αὕτη μεταφυτευομένη εἰς τοσαύτας τῆς γῆς χώρας ἔπρεπε κατ' αὐτὴν ἤδη τὴν περίοδον ν' ἀναπτυχθῇ, εἰς δὲ τὸ μέλλον ν' ἀναδώσῃ πολλαπλασίονας καρπούς. Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅμως δὲν ἐδύνατο εἰμὴ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς ἡ πολλαπλασίασις αὕτη καὶ ὁ χωρισμὸς τοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἀποσπωμένων ἐπὶ μᾶλλον τῶν θυγατέρων ἐκ τῆς μητρὸς, τὰ συμφέροντά των διηρέθησαν καὶ πρὸς ταῖς πρότερον φιλικαῖς σχέσεσιν ἀνεφύησαν πολλαὶ ἐχθρικαὶ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὥστε κατακερματισμένη ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶχε δύναμιν ἱκανὴν ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἐπελθούσας πολιτικὰς καταιγίδας.

§. 8. Μέσα συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων ὡς ἑνὸς ἔθνους.

Ἐνῷ ἡ εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους αὐτονόμους πολιτείας κατακερμάτισις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἵδρυσις ἔτι πλειόνων ἀποικιῶν πανταχοῦ τῆς πάλαι γνωστῆς γῆς διέσπων, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπεμόνουν τοὺς Ἕλληνας, ἄλλα μέσα ἰσχυρὰ συνέτειναν ταὐτοχρόνως εἰς τὴν ἑνότητα αὐτῶν ὡς ἑνὸς ἀρτιμελοῦς ὅλου καὶ καθίστων τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνότητα. Τοιαῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα, πλὴν τῆς κοινῆς γλώσσης καὶ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, δι' ὧν διεκρίνοντο ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, θεωρουμένων ἐν γένει ὡς βαρβάρων, τὰ μαντεῖα, τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καὶ αἱ ἱεραὶ πανηγύρεις ἢ δημόσιοι ἀγῶνες.

Μαντεῖα.—Ἡ κοινῶς τὸ πάλαι ἐπικρατοῦσα δόξα, ὅτι τὸ θεῖον εὑρίσκετο εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν, καὶ ἰδίως ἡ φυσικὴ ἑκάστου ἐπιθυμία τοῦ προγινώσκειν τὸ μέλλον, προεκάλεσαν ἀνέκαθεν τὴν σύστασιν τῶν μαντείων. Παρὰ τοῖς Πελασγοῖς ἴσχυεν, ὡς εἴρηται προηγουμένως, τὸ *Δωδωναῖον*, ἀπὸ δὲ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἤκμασε τὸ τῶν *Δελφῶν* (μαντεῖον μεσόμφαλον, ὡς τὸ ὀνομάζει ὁ Στράβων), εἰς τὸ ὁποῖον, ἀφιερωμένον τῷ *πυθίῳ Ἀπόλλωνι*, οὐ μόνον Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ καὶ ξένοι πολλοὶ προσήρχοντο πανταχόθεν θέλοντες νὰ ἐπερωτήσωσι τὸν θεὸν περὶ τῆς τύχης αὐτῶν καὶ περὶ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεώς των. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο, πλῆρες ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης καὶ πολυτίμων ἀναθημάτων πολλῶν ἐθνῶν, πόλεων καὶ βασιλέων, ἔκειτο παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ κάτωθεν τῶν Φαιδριάδων πετρῶν, ὧν ἐγγὺς ἀνέβρυεν ἡ ἱερὰ πηγή, *Κασταλία*, ἔνθα λουόμεναι ὠρχοῦντο αἱ μετὰ τοῦ Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Παρνασὸν καὶ Ἑλικῶνα οἰκοῦσαι Μοῦσαι· καὶ πέριξ μὲν τοῦ κυρίου ναοῦ, ὃν περιέβαλλε πολύστοον τεῖχος, ὑπῆρχον πολὺ μικρότεροι ναοὶ καὶ οἱ λεγόμενοι θησαυροὶ ἢ τὰ ταμεῖα, ἔνθα περιείχοντο τὰ ἀναθήματα τῶν διαφόρων πολιτειῶν. Ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ ἦσαν ὁ βωμὸς τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ ἀγάλματα τοῦ Διὸς, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν τριῶν Μοιρῶν. Ἐν τῷ ἀδύτῳ δὲ, ὅπερ ἦτο εἰς μόνους τοὺς ἱερεῖς προσιτὸν, ἵστατο τὸ χρυσοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ προσωτέρω εὑρίσκετο τὸ περίφημον *χάσμα*, ὅθεν ἀνεδίδοντο ἀτμοὶ, δι' ὧν ἡ ἐπὶ χρυσοῦ τρίποδος καθημένη *Πυθία* διετίθετο εἰς κατάστασιν σπασμωδικὴν καὶ κατ' αὐτὴν ἀπήγγειλλε τοὺς χρησμούς της. Ἡ ἱέρεια αὕτη, ἥτις ἐξ ἀρχῆς μὲν ἦτο νεᾶνις, μετέπειτα δὲ πεντηκοντοῦτις τοὐλάχιστον παρθένος[1] ἔπρεπε νὰ κατάγεται ἐκ Δελφῶν, καὶ ἀφιερωθεῖσα ἅπαξ δὲν ἐδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ναόν. Πρὶν καθήσῃ ἐπὶ τοῦ τρίποδος ἐλάμβανεν ἀπό τινος παρακειμένης δάφνης φύλλον, τὸ ὁποῖον ἐμάσα, καὶ ἔπινεν ὕδωρ ἐκ τῆς Κασταλίας πηγῆς. Οἱ σπασμοὶ αὐτῆς ἦσαν πολλάκις οὕτω σφοδροὶ, ὥστ' ἐπέφερον πολλάκις τὸν θάνατον. Αἱ λέξεις, ὅσας ἀπήγγελλε, μὴ ἔχουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐδεμίαν συνάφειαν, συνερράπτοντο καὶ μετεποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἱερέων εἰς στίχους ἢ εἰς ῥήσεις ἀποφθεγματικάς. Ἡ διφορουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔννοια καὶ τὸ αἰνιγματῶδες τῶν χρησμῶν ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς ἱερεῖς ὡς πρὸς τὴν τοιάνδε ἢ ἀλλοίαν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἐκώλυε δὲ καὶ τοὺς χρηστηριαζομένους νὰ ἐρ-

[1] Διόδ. ΙΣΤ', 26. «Θεσπιῳδεῖν δὲ λέγεται τὸ ἀρχαῖον παρθένους.... Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις φασὶν Ἐχεκράτην τὸν Θετταλὸν, παραγενόμενον εἰς τὸ χρηστήριον, καὶ θεασάμενον τὴν χρησμολογοῦσαν παρθένον, ἐρασθῆναι διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ συναρπάσαντα βιάσασθαι· τοὺς δὲ Δελφοὺς διὰ τὸ γεγενημένον πάθος, εἰς τὸ λοιπὸν νομοθετῆσαι μηκέτι παρθένον χρηστηριάζειν, ἀλλὰ γυναῖκα πρεσβυτέραν πεντήκοντα ἐτῶν χρησμολογεῖν· κοσμεῖσθαι δὲ αὐτὴν παρθενικῇ στολῇ, καθάπερ ὑπομνήματι τῆς παλαιᾶς προφήτιδος»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μηνεύσωσι τὰς ἀπαντήσεις ὅπως συνέφερεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Οὕσης δὲ τῆς συρροῆς τούτων μεγάλης, καὶ συνήθως καθ' ἕκαστον μόνον μῆνα δίδοντος τοῦ μαντείου τοὺς χρησμούς του, ὁ κλῆρος μόνον ἀπεφάσιζε περὶ τῆς σειρᾶς· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο χρεία τριῶν ἀντὶ μιᾶς Πυθιῶν.

Ἡ πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὑπερβολική, ἔχουσα τὴν μεγίστην εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις ἐπιρροήν. Καὶ περὶ τοὺς χρόνους μὲν τῶν Μηδικῶν πολέμων ἡ πίστις αὕτη ἐσώζετο ἔτι ἀκλόνητος, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου διεσείσθη οὐσιωδῶς, ἀφ' ὅτου ἡ Πυθία ἔδιδε πρὸς χάριν τοῦ βασιλέως τούτου χρησμούς· ὅθεν ὁ Δημοσθένης δὲν ἐδίστασε καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ τὴν ὀνομάσῃ *Φιλιππίζουσαν*, ἤτοι μισθωτήν. Ἔκτοτε δὲ ἠλαττώθη βαθμηδὸν καὶ τέλος τὸ ἀρχῆθεν πρὸς τὸ μαντεῖον σέβας διεδέχθη τελεία περιφρόνησις.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς ὑπῆρχον καὶ ἄλλα Ἀπόλλωνος μαντεῖα· ἐν *Ἄβαις* τῆς Φωκίδος, ἐν *Δήλῳ*, ἐν *Πατάροις* τῆς Λυκίας, ἐν *Διδύμῳ*, (τῶν Βραγχιδῶν) παρὰ τὴν Μίλητον, ἐν *Κλάρῳ* παρὰ τὴν Κολοφῶνα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως τινὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον μείνει ἄφωνα.—Παρόμοια δὲ εἶχον καὶ ἄλλοι θεοὶ καὶ ἥρωες, οἷον ὁ *Ἑρμῆς* ἐν Φαραῖς τῆς Ἀχαΐας, ὁ *Ἀσκληπιὸς* ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ *Τροφώνιος* ἔν τινι ὑπογείῳ ἄντρῳ παρὰ τὴν Λεβαδείαν καὶ ὁ *Ἀμφιάραος* ἐν Ὠρωπῷ.

Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. — Διὰ τῆς Ἀμφικτυονίας ἐνόουν κυρίως οἱ Ἕλληνες τὴν πολιτικοθρησκευτικὴν ἕνωσιν τῶν περί τι κοινὸν Ἱερὸν οἰκούντων, οἷον εἰπεῖν τῶν *Περικτιόνων*· καὶ τοιαῦται μὲν ἑνώσεις ἢ ὁμοσπονδίαι ὑπῆρχον ἤδη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον· περιφημοτέρα ὅμως πασῶν ἦτο ἡ Δελφική, ἡ κατ' ἐξοχὴν καλουμένη *Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον* οὗτινος ἡ πρώτη σύστασις ἀνατρέχει εἰς χρό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νους ἀπωτάτους. Ἐν ὅσῳ ἡ σχέσις τῶν γενῶν ὑπερίσχυε τῆς τῶν πολιτειῶν, μόνον γένη ὡς τοιαῦτα μετεῖχον αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου, μάλιστα δὲ τὰ Θεσσαλικὰ καὶ τὰ τούτοις ὅμορα, οἷον *Θεσσαλοί*, *Βοιωτοί*, *Δωριεῖς*, *Ἴωνες*, *Περῥαιβοί*, *Μάγνητες*, *Αἰνιᾶνες*, *Λοκροί*, *Φθιῶται*, *Ἀχαιοί*, *Μαλιεῖς*, *Φωκεῖς* καὶ *Δόλοπες*. Ἀλλ' ἀφοῦ πολλὰ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπέβαλον τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ὑπερίσχυσαν δὲ οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, τὸ συνέδριον συνεκρότουν ἔκτοτε ἀντιπρόσωποι Δωρικῶν καὶ Ἰωνικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτειῶν. Ἦσαν δὲ οὗτοι πάντοτε εἰκοσιτέσσαρες τὸν ἀριθμὸν (ἀνὰ δύο ἀφ' ἑκάστης πολιτείας), συνερχόμενοι δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ μὲν τὸ ἔαρ ἐν Δελφοῖς, κατὰ δὲ τὸ μετόπωρον ἐν τῷ παρὰ τὰς Θερμοπύλας ἱερῷ τῆς Δήμητρος (ὅθεν ἡ μὲν τῶν συνόδων ἐλέγετο Πυλαία ἐαρινή, ἡ δὲ Πυλαία μετοπωρινὴ) καὶ εἰς δύο διακρινόμενοι τάξεις. ἤτοι εἰς *Πυλαγόρας* καὶ *Ἱερομνήμονας*, ὧν οἱ μὲν ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τὸν σύλλογον τὸν ἐπιτετραμμένον τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν, οἱ δὲ ἔργον εἶχον νὰ παρασκευάζωσι καὶ διευθύνωσι τὰς συζητήσεις τῶν πρώτων καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ δόξαντα. Ἐκτὸς δὲ τῶν συνόδων τοῦ συνεδρίου μνημονεύονται καὶ *Ἐκκλησίαι τῶν Ἀμφικτυόνων*, αἵτινες συνήρχοντο ἐν ὑπαίθρῳ καὶ συνέκειντο ἐξ ἁπάντων ἐκείνων τῶν πολιτῶν τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, ὅσοι ἦσαν παρόντες ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου τὸ συνέδριον ἐτελεῖτο.

Δύο περιστάσεις ἔδωκαν εἰς τὴν Δελφικὴν ἀμφικτυονίαν πολὺ μεῖζον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἀξίωμα· 1) ὅτι τὰ συγκροτοῦντα αὐτὴν μέλη ἐξηπλώθησαν εἰς τὸ μέγιστον τῆς Ἑλλάδος μέρος καὶ 2) ὅτι ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐφορίαν διετέλει ἐξ ἀρχῆς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Μολονότι δὲ πολλάκις τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀμφικτυονικὸν σύστημα φέρει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων συνεδρίου*, δὲν δύναται ὅμως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκπροσωποῦν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· διότι ἀληθῶς μὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸ τὰ πλεῖστα τῶν γενῶν αὐτῆς μετὰ τῶν ἀποικιῶν των, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντα (π. χ. οἱ Ἀρκάδες, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἄλλοι). Ἄλλως ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο περιωρισμένος ἀρκούντως, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν παρ' Αἰσχίνῃ (περὶ Παραπρεσβ. λά) διασωθέντων ὅρκων τῶν Ἀμφικτυόνων· «Ἐν οἷς ἔνορκον ἦν, μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ· ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν· καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τοῦ θεοῦ, ἢ συνειδῇ τι ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἱερῶν, τιμωρήσειν καὶ χειρὶ, καὶ ποδὶ, καὶ φωνῇ, καὶ πάσῃ δυνάμει». Ὡς δύναμις δὲ συμμαχοῦσα, εἴτε ἀμυντικῶς εἴτε ἐπιθετικῶς κατὰ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν δὲν ἐδείχθη ποτὲ οὔτε εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν σχέσεις μετῆλθεν ἰδίαν τινὰ ἐπιρροήν. Ἐν ὅσῳ τινὲς πολιτεῖαι, ἰδίως ἡ *Σπάρτη* καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἐπί τινα δὲ χρόνον καὶ αἱ *Θῆβαι*, ὑπερεῖχον πολὺ τῶν λοιπῶν, τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον μικρὰν πολιτικὴν ἐνέργειαν ἀνέπτυξε· κατὰ πρῶτον δὲ, ἀφοῦ οὐδεμία Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐδύνατο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ ἐπιχειρήσῃ τι λόγου ἄξιον, ἤτοι περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐδείχθη ἐξέχον τῶν κατὰ μέρος πολιτειῶν. Ὑπὸ πολεμικὸν δὲ χαρακτῆρα ἐμφανίζεται ἕως τότε μόνον, ὁσάκις τὸ καθῆκον του ἀπῄτει νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν, εἰς τοὺς *ἱεροὺς πολέμους*, καὶ κατὰ τούτους σχεδὸν πάντοτε δὲν ἔδειξε τὴν ἀπαιτουμένην δραστηριότητα.

Ἱεραὶ πανηγύρεις ἢ περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες. — Πολὺ μᾶλλον τῶν εἰρημένων μέσων συνέδεον πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ἕλληνας οἱ *περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες*. Ἐκ παντὸς μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ἀπωτέρων ἀποικιῶν τῆς μητροπόλεως συνέρρεον αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τόθι γνήσιοι μόνον Ἕλληνες, ἀποκλειομένων αὐστηρῶς πάντων τῶν μὴ ἐχόντων Ἑλληνικὴν καταγωγήν, οἵτινες ἐθεωροῦντο κοινῶς ὡς *βάρβαροι* καὶ ἑπομένως ἀνάξιοι νὰ μεθέξωσι τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ συνερχόμενοι ἠσπάζοντο ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί, ὡς τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, καὶ οἱ ἐκ φήμης μόνον γνωριζόμενοι ἤρχοντο κατὰ πρῶτον εἰς προσωπικὰς σχέσεις· καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ ἀρχῆς φιλίας καὶ ξενίας συνίστων, ἄλλοι δὲ προϋφισταμένας καὶ διαταραχθείσας ἀνεκαίνιζον· διήμειβον ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τὰς ἰδέας, τὰς δόξας, τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν· ἐμάνθανον ποῦ καὶ πῶς πανταχοῦ Ἕλληνες διῆγον, καὶ τέλος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν αὐτῶν διατελοῦντες, καὶ εἰς τὴν θέαν τῶν ἀθλούντων τερπόμενοι, εὕρισκον γενικὸν ἑνώσεως κέντρον. Τοιοῦτοι ἀγῶνες ὑπῆρχον πολλοὶ εἰς πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, γενικώτεροι ὅμως πάντων προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν τέσσαρες, τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Νέμεα, καὶ μεταξὺ τούτων πάλιν τὰ πρῶτα ἔφερον πλέον τῶν ἄλλων χαρακτῆρα τῆς κοινῆς συμπάσης τῆς Ἑλλάδος πανηγύρεως.

Τὰ *Ὀλύμπια*, καλούμενα οὕτως ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἠλείαν Ὀλυμπίας, ὅπου ἐτελοῦντο, ἱδρύθησαν μὲν τὸ πρῶτον, κατὰ τὸν μῦθον, ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Διός, μετὰ μακρὰν δὲ διακοπὴν ἀνεκαινίσθησαν (884 π. Χ.) ὑπὸ *Ἰφίτου*, βασιλέως τῆς Ἤλιδος καὶ ἀπογόνου τοῦ Ὀξύλου, συνεργοῦντος ἅμα καὶ τοῦ Λυκούργου, τοῦ νομοθέτου τῆς Σπάρτης καὶ ἔκτοτε ἀπέβησαν κοιναὶ τῆς Πελοποννήσου, μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος πανηγύρεις. Μνημεῖον δὲ βέβαιον τῆς καθιδρύσεως αὐτῶν ταύτης ἦτο ὁ λεγόμενος *δίσκος* τοῦ *Ἰφίτου*, ὅστις διετηρεῖτο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ τὸν ὁποῖον εἶδε βραδύτερον καὶ ὁ Παυσανίας αὐτός. Κυρίως ὅμως ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἀγῶνος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐποχὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ Ἠλεῖος *Κόροιβος*, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ. διότι ἔκτοτε ἤρξαντο οἱ ἀθληταὶ ἢ νικηφόροι ν' ἀναγράφωνται τακτικῶς, καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς αὕτη ἐτάχθη πρώτη, ἀφ' ἧς οἱ Ἕλληνες ἠρίθμουν τοὺς χρόνους[1]. Ἐτελεῖτο δὲ ὁ ἀγὼν τοῦ λοιποῦ κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν μηνὶ Ἑκατομβαιῶνι, ἤτοι ἐν καιρῷ τῆς πρώτης μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς πανσελήνου, καὶ διήρκει πέντε ἡμέρας. Εἰς τοὺς Ἠλείους δὲ ἀπέκειτο ν' ἀναγγέλλωσι πάντοτε διὰ τῶν σπονδοφόρων τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱερομηνίας, τὴν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην *ἐκεχειρίαν*, τουτέστι τὴν σωτήριον τῶν ἐμφυλίων στάσεων διακοπὴν ἢ εἰρήνην, ἧς ὁ παραβάτης κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν ποινὴν καὶ, ἐν περιπτώσει ἀπειθείας, ἀπεκλείετο τοῦ ἀγῶνος. Ἀπὸ τῆς πρώτης δὲ ἡμέρας τῆς Ἱερομηνίας προσήρχοντο, ἀσφαλεῖς κατὰ πάσης ἀδικίας, οὐ μόνον οἱ *θεωροὶ*, δηλ. οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀγωνιστὴς ἢ θεατής. Ὅστις δὲ προετίθετο ν' ἀγωνισθῇ, ὤφειλε νὰ δηλώσῃ εὐθὺς τὰ περὶ τῆς ἱκανότητος, τῆς γεννήσεως, τῆς διαγωγῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πρὸ πάντων καταγωγῆς του, διότι, ὡς εἴρηται, εἰς μόνους τοὺς ἐκ γενετῆς Ἕλληνας (ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν) ἐπετρέπετο τὸ ἀγωνίζεσθαι, οἱ δὲ ξένοι παρῆσαν ὡς θεαταὶ ἁπλῶς. Ὑπεχρεοῦντο δὲ οἱ οὕτως ἀναγγελλόμενοι ἀθληταὶ νὰ ἐξασκῶνται δέκα μῆνας προηγουμένως εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἤλιδος ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ἰδίως πρὸς τοῦτο ὡρισμένων διδασκάλων. Ἀρχομένης δὲ τῆς πανηγύρεως ἐξεφωνοῦντο τὰ ὀνόματα τῶν ἀθλητῶν. Ἕκαστος δὲ τούτων περιήγετο ἑπομένως ἐντὸς τοῦ σταδίου, καὶ οἱ θεαταὶ ἠρωτῶντο διὰ τοῦ κήρυκος ἐὰν εἶχον νὰ μαρτυρή-

[1] Ἡ ὀλυμπιὰς ὡς χρονολογία ἀπαντᾷ πρῶτον παρὰ Θουκ. 3, 8. 5, 49· καὶ ὕστερον παρὰ Ξενοφῶντι, κανονικῶς ὅμως παρὰ Τιμαίῳ καὶ τοῖς ὕστερον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σωσί τι κατ' αὐτοῦ, ὥστε οὐδεὶς ἀδόκιμος ἐδύνατο νὰ μεθέξῃ τῆς ἀθλήσεως· μετὰ ταῦτα ὡρκίζοντο οἱ εὐδόκιμοι, ὅτι ὑπετάχθησαν ἤδη εἰς τὸν κανονισμόν, καθ'ὅσον ἀπέβλεπε τὸ παρελθὸν, καὶ ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσει τοὺς ὅρους αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τέλος δὲ ὡρίζετο διὰ κλήρου ἡ τάξις καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ συναγωνισθῶσι. Τῆς ἑορτῆς ἡ καθιέρωσις ἐγίνετο ἀφ' ἑσπέρας διὰ θυσιῶν καὶ ᾠδῶν εἰς τιμὴν τῶν θεῶν· ὁ ἀγὼν ὅμως ἤρχετο ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Συνήθεις δ' ἐν τούτῳ ἆθλοι ἦσαν πέντε, δρόμος, πάλη, πυγμὴ, ἅλμα καὶ δίσκος· καὶ εἰ μέν τις πεζὸς εἰς τὸν πρῶτον ἐνίκα, ἐλέγετο *σταδίῳ νενικηκέναι*· εἰ δὲ σὺν ἵππῳ, *κέλητι*· εἰ δὲ σὺν ἅρματι, *δίφρῳ* μὲν ἢ *ξυνωρίδι*, ὅταν τὸ ἅρμα ἦτο μονόζυγον, *τεθράορῳ* δὲ ἢ *τεθρίππῳ*, ὅταν ἦτο δίζυγον· ὁ δρόμος δ' ἐκαλεῖτο *δόλιχος* ἢ *δολιχοδρομία*, ὁσάκις οἱ ἀθληταὶ περιέτρεχον πολλάκις καὶ κατὰ πολλὰς περιδρομὰς τὸ αὐτὸ στάδιον, τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος ἀπετέλει 125 βήματα. Ὑπῆρχον δὲ καὶ συγκείμενοι ἆθλοι, οἷον ὁ ἐκ πάλης καὶ πυγμῆς διὰ τοὺς ἐφιεμένους νὰ ἐπιδειχθῶσι κατ' ἄμφω, καὶ τοῦτο ἐλέγετο *παγκράτιον*· καὶ ὁ ἐξ ὅλων ὁμοῦ διὰ τοὺς τολμῶντας ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ πάντα, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ *πένταθλον*. Κατὰ τοὺς ὑστέρους δὲ χρόνους πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἰσήχθησαν καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες. Φιλόσοφοι, ῥήτορες, ἱστορικοὶ καὶ πρὸ πάντων ποιηταὶ ἀνεγίνωσκον ἐνώπιον τοῦ πλήθους τὰ ποιήματα αὐτῶν ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχωσι τῆς κοινῆς εὐφημίας. Τὴν ἐπιτήρησιν δὲ τῶν ἀγώνων εἶχον μὲν τὸ πρῶτον οἱ Πισᾶται, ἔπειτα δὲ οἱ Ἠλεῖοι, ὧν οἱ προκαθήμενοι, δέκα τὸν ἀριθμὸν, ὑποχρεωμένοι δι' ὅρκου πανδήμου νὰ κρίνωσιν ἀφιλοπροσώπως τοὺς ἀγωνιζομένους ἐκαλοῦντο *ἑλλανοδίκαι*. Ὁσάκις δὲ οὗτοι ἦσαν ἀσύμφωνοι, ἀπεφάσιζεν ἡ τῶν ὅλων προϊσταμένη *Ὀλυμπιακὴ βουλή*. Διαρκούσης δὲ τῆς πανηγύρεως οἱ ἑλλανοδίκαι ἐκάθηντο ἀσκεπεῖς τὴν κεφαλὴν καὶ εἶχον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνώπιον αὐτῶν τὸν ἐξ ἐλαίας στέφανον, ὃν ἀπένεμον ὡς βραβεῖον εἰς τὸν νικῶντα· κῆρυξ δέ τις ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τούτου καὶ τὸν περιῆγε φέροντα ἐν χερσὶ δάφνης κλάδον διὰ μέσου τοῦ σταδίου, ὅπου ἐλάμβανε τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀναριθμήτων θεατῶν· τὸ ὄνομα «Ὀλυμπιονίκης» ἦτο ἡ μεγίστη δόξα, ἣν Ἕλλην ἐδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ. Ὅταν ὁ τοιοῦτος ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του εἰσήλαυνεν ἐπὶ θριαμβευτικοῦ ὀχήματος μέρος τῶν τειχῶν κατεβάλλετο (τοῦτο δ' ἐσήμαινεν ὅτι πόλεις εὐμοιροῦσαι τοιούτων ἀνδρῶν δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ ὦσιν περιτετειχισμέναι)· ἡ τιμὴ μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ νικητοῦ· ἕνεκα αὐτοῦ ἐγίνετο ἔνδοξος καὶ ἡ πόλις καὶ ἡ χώρα, ὅπου ἐγεννᾶτο. Ἐκ τοὺς δὲ τούτου ὁ Ὀλυμπιονίκης εἶχε καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα, τὰ ἑξῆς· 1) ἔδραν διακεκριμένην ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν ἄλλαις ἑορταῖς· 2) ἀτέλειαν· 3) σύνταξιν, ἥτις ἐν Ἀθήναις κατά τινα τοῦ Σόλωνος διάταξιν ἔφθανεν εἰς πεντακοσίας δραχμὰς ἐτησίως· 4) τὸ ὄνομά του κατεγράφετο εἰς τοὺς δημοσίους καταλόγους· 5) ἐκαλεῖτο εἰς τὰ δημόσια δεῖπνα, καὶ ἐν Σπάρτῃ μάλιστα ἐτρέφετο διὰ δημοσίας δαπάνης· 6) ἐν πολέμῳ ἐμάχετο πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ 7) ἐξυμνεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρίστων ποιητῶν.

Δεύτεροι κατὰ τὴν ἀξίαν ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀγῶνες. Τὰ *Πύθια*, καθιδρυθέντα ὑπὸ *Εὐρυλόχου* τοῦ Θετταλοῦ, συγχρόνου τοῦ Ἰφίτου, καὶ ἀνανεωθέντα ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ φονεύσαντος τὸν Πύθωνα δράκοντα, ἐπανηγυρίζοντο ἐν τῷ Κρισσαίῳ πεδίῳ παρὰ τοὺς Δελφούς, τὸ πρῶτον μὲν κατὰ ἐννεατηρίδα, ἔπειτα δὲ κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος, ὅπερ συνέπιπτε μὲ τὸ τρίτον ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Οἱ ἀγῶνες ἐνταῦθα ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ποιητικοὶ καὶ μουσικοὶ (αὐλὸς καὶ αὐλῳδία), εἰς οὓς ἔπειτα προσετέθη καὶ τὸ πένταθλον. Ὁ νικῶν ἐλάμβανε δάφνης στέφανον, προε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρευόντων καὶ δικαζόντων τῶν Ἀμφικτυόνων[1]. Τὰ *Νέμεα*, ἀνανεωθέντα πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς παρὰ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, προϊσταμένου τοῦ Ἀδράστου, ἢ κατ' ἄλλους ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Νεμέου λέοντος νίκης του, ἐτελοῦντο, κατὰ πᾶν πρῶτον ἢ δεύτερον καὶ τέταρτον Ὀλυμπιακὸν ἔτος, παρὰ τὴν Νεμέαν, χωρίον τῆς Ἀργολίδος μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος. Τὴν ἐπιστασίαν δὲ τούτων εἶχον κοινῶς ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Κλεωναί· τὸ δὲ βραβεῖον ἦτον ἐνταῦθα κισσοῦ ἢ σελίνου χλωροῦ στέφανος. Τὰ *Ἴσθμια*, συστηθέντα, ὡς λέγεται, τὸ πρῶτον ὑπὸ *Σισύφου* εἰς μνήμην τοῦ ἀνεψιοῦ του Μελικέρτου ἢ Παλαίμονος, ἀνανεωθέντα δ' ἔπειτα ὑπὸ Θησέως καὶ ἀφιερωθέντα τῷ Ποσειδῶνι, ἐτελοῦντο ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου (ὅπου οὗτος ἄρχεται μετὰ τὰς Σκιρωνίδας Πέτρας) κατὰ πᾶν πρῶτον καὶ τρίτον Ὀλυμπιακὸν ἔτος, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τῶν Κορινθίων, ὕστερον δὲ τῶν Σικυωνίων. Οἱ ἀριστεύσαντες ἐλάμβανον ἐνταῦθα πίτυος ἢ κισσοῦ στέφανον.

§. 9. Κατάστασις τῆς παιδείας καὶ τέχνης, τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, καὶ ἀληθοῦς ὑποτιθεμένης τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, περὶ ἧς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγένετο λόγος, οὐχ ἧττον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς φυτὸν ἐγχώριον, ἤτοι ἴδιον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀναπτυχθὲν μὲν κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, τοσούτῳ δὲ θαλερώτερον βλαστῆσαν, ὅσον πρὸς τοῦτο συνέδραμον διαφερόντως εὐτυχεῖς περιστάσεις καὶ σχέσεις, οἷον ἡ ἐπιρροὴ τοῦ κατ' ἐξοχὴν αἰθρίου καὶ ῥωστικοῦ κλίματος τῶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περικλυζομένων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ μᾶλλον τὰ ἐλεύθερα κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα, ὧν

[1] Πιθανῶς τὰ Πύθια ἐπαύσαντο τελούμενα τῷ 394 μ. Χ. καθ' ὃν χρόνον καὶ τὰ Ὀλύμπια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνέκαθεν τὰ διάφορα Ἑλληνικὰ γένη ἀπέλαυον, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ταῦτα, ἀντιθέτως πρὸς τὰς δεσποτείας τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, τὰς εἰς ἓν σημεῖον ἄπειρα πλήθη συμπιεζούσας, ἠτομικεύοντο αὐτοτελῶς καὶ προήγοντο αὐτονόμως· τοιουτοτρόπως δὲ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν φύλων χωρισμοῦ παρήγετο ἀτομικός τις πλοῦτος εἴς τε τὸν πολιτικὸν βίον, ὡς καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν δημιουργικὴν τοῦ ἔθνους δύναμιν, συντελούσης εἰς τοῦτο μάλιστα καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὀργάνων, δι' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἐν γένει ἀπετυποῦτο. Διότι ἡ κατὰ γένος διάκρισις ἐκείνη εἶχεν ἐξ ἀνάγκης ἀκόλουθον καὶ τὴν διάκρισιν τῆς μιᾶς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ οὐσίαν *γλώσσης* εἰς διαφόρους ἐθνικὰς διαλέκτους, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβησαν ἄλλαι τόσαι ἐκδηλώσεις τοῦ διανοητικοῦ βίου, καὶ ἑπομένως τοσαῦται μορφαὶ τῆς βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένης φιλολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει.

Διάλεκτοι. — Κατ' ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἀρχικὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα παρουσιάζεται διῃρημένη εἰς δύο κυρίας διαλέκτους τὴν *Αἰολικὴν* καὶ τὴν *Ἰωνικήν*, ὧν ἡ μὲν πρώτη, τοὺς Πελασγικοὺς αὐτῆς διασώζουσα τύπους, ἀντανέκλα κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν φυσικὴν ἰσχὺν καὶ τραχύτητα τῆς ἀρχαίας τοῦ ἔθνους καταστάσεως· ἡ δὲ δευτέρα ἦτο πολὺ μαλακωτέρα καὶ εὐκαμπτοτέρα ὡς τὸ ὄργανον γένους μᾶλλον ἀνεπτυγμένου καὶ μορφωθέντος ὑπὸ τὸν αἴθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν. Ἀφοῦ δὲ αὕτη ἐχρησίμευσεν ἤδη εἰς τὰ πρῶτα τῆς ποιήσεως τῶν ἀοιδῶν δοκίμια, κανονισθεῖσα ὁριστικῶς διὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἀπέβη, ἕνεκα τῆς εἰς τὸν ῥυθμὸν τοῦ ἑξαμέτρου εὐαρμοστίας της, ἡ γλῶσσα τοῦ *ἔπους* καὶ τῆς *ἐλεγείας*, ἐν ᾧ ἡ *Αἰολικὴ* καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προαχθεῖσα *Δωρικὴ*, καθ' ὃ ἰσχυραὶ καὶ πλατύφθογγοι, ἁρμόζουσαι μᾶλλον εἰς τὰς ἀδεσμεύτους τῆς φαντασίας κινήσεις, ἐγένοντο τῆς *λυρικῆς ποιήσεως* τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὄργανα· διὰ τοῦτο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφὼ καὶ ἡ Κόριννα ἦδον Αἰολιστὶ, ὁ δὲ Πίνδαρος ἐξέφρασε τὴν ὑψηλὴν τῶν ᾠδῶν του σπουδαιότητα εἰς τὸ Δωρικόν. Τετάρτη τέλος καὶ νεωτέρα τῶν διαλέκτων παρίσταται ἡ *Ἀττὶς* ἢ *Ἀττικὴ*, ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἰωνικῆς ἐγερθεῖσα προήχθη εἰς τοιαύτην καθολικὴν ἰσχὺν, ὥστε πρὸς τῇ *δραματικῇ ποιήσει* περιέλαβε καὶ ὅλα τοῦ πεζοῦ λόγου τὰ ἀντικείμενα καὶ κατέστη ἡ ἔκφρασις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς ε' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς αὕτη ἦτον ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς οἱ πεζοὶ συγγραφεῖς ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν καὶ χωρῶν.

Ποίησις. — α) *Ἐπική*. Ὅτι ἡ ποίησις προέλαβε τὸν πεζὸν λόγον, εἴρηται ἤδη ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ πρώτη ποίησις, ἡ τῶν *ἀοιδῶν* τῆς *Πιερίας*, τῆς ὁποίας ἐκεῖ ἐγένετο μνεία, εἰς τῶν θεῶν τὴν ἐξύμνησιν καὶ ἐπίκλησιν κατὰ τὸ πλεῖστον περιοριζομένη, ἦτο καθαρῶς θρησκευτικὴ καὶ ἑπομένως ἐστηρίζετο εἰς τὸ αἴσθημα, ἐξ ἐναντίας ἡ κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἀναφαινομένη *ἐπικὴ* εἶνε ὅλως ἐποπτικὴ ἢ ἀντικειμενική. Ὁ ἐποποιὸς δηλονότι περιγράφει τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν φαινομένων, ἅτινα ἀναπεταννύονται σαφῶς καὶ ἐναργῶς ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτοῦ· τὴν ὕλην ἀρύεται ἐκ μύθων καὶ παραδόσεων τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἡ δὲ τέχνη του συνίσταται εἰς τὸ προσεγγίζειν τὰ πόρρω καὶ παριστάνειν ὡς παρὸν τὸ παρελθὸν, ὅπερ ἄλλως δὲν κατορθοῦται εἰμὴ διὰ τῆς ἐντελῶς ἡσύχου καὶ ἄνευ τινὸς ἀναμίξεως προσωπικῶν αἰσθημάτων περιγραφῆς τῶν προσώπων καὶ γεγονότων, ὅσα ἡ φαντασία δεικνύει εἰς τὸν ποιητήν. Ὁ ἀοιδὸς ἀποσύρεται ὅλως ὄπισθεν τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, οὓς προάγει (φέρει εἰς τὸ μέσον), διότι δι' αὐτῶν τούτων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ αἰσθημάτων θέλει νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κινήσῃ τὴν συμμετοχὴν καὶ προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν. Συνήθως δὲ τὰ ᾄσματα αὐτοῦ, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπαγγελλόμενα, συνώδευεν ὄργανόν τι χορδότονον, κιθάρα ἢ φόρμιγξ, καὶ πρὸς τὸ μουσικὸν τοῦτο στοιχεῖον ἀντεστοίχει, μετά τινος φυσικῆς ἀνάγκης, τὸ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἰδιάζον μέτρον, ἤτοι ὁ ῥυθμὸς τοῦ ἑξαμέτρου, συνιστάμενος εἰς τὰς κυματοειδεῖς, οὕτως εἰπεῖν, κινήσεις τῶν δακτυλικῶν ποδῶν, ἢ εἰς τὸν εὔρυθμον μηχανισμὸν τῆς ἄρσεως καὶ θέσεως.

Ἡ νέα αὕτη κοσμικὴ καὶ δημώδης ποίησις τῶν Ἑλλήνων ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὸν τερπνὸν καὶ αἴθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν· ὅθεν συνήθως λέγεται *Ἰωνικὴ* καὶ συνδέεται στενώτατα μετὰ τοῦ πολυϋμνήτου ὀνόματος τοῦ *Ὁμήρου*, ὡς ἀρχηγοῦ αὐτῆς ἢ ὡς κορυφαίου τῶν ἐποποιῶν. Ἀλλὰ πόσον οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταί, ἰδίως οἱ τῆς Πιερίας, προλαβόντες συνετέλεσαν ἤδη εἰς τῆς γλώσσης τὴν διάπλασιν καὶ εἰς τὸ λεκτικόν, ἀπόδειξις τούτου εἶναι αὐτὸς ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιητὴς παρουσιαζόμενος εὐθὺς ὡς τέλειον παράδειγμα τοῦ ἔπους, παράδειγμα καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐποπτικὴν καὶ ζωηρὰν παράστασιν τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ καθ' ὅσον ἀποβλέπει τὴν ἁρμονίαν τῶν μερῶν καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ὅλου, ἥτις δὲν εἶνε γέννημα τῆς σκέψεως καὶ θεωρίας ἢ τέχνης τινὸς στηριζομένης εἰς συνείδησιν τῶν κανόνων, ἀλλὰ μᾶλλον καρπὸς φαντασίας ἀκολουθούσης τοὺς ἑαυτῆς φυσικοὺς νόμους.

Ὁ *Ὅμηρος*, διὰ τὴν γέννησιν τοῦ ὁποίου ἑπτὰ πόλεις ἤριζον τὸ πάλαι πρὸς ἀλλήλας[1], ἤκμασε κατὰ μὲν

[1] Anthol. pal. II. σ. 716.

Ἑπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου,
Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Τὸ ἐπώνυμον Μελησιγενὴς ὑποδεικνύει ὡς πιθανὴν πατρίδα αὐτοῦ τὴν Σμύρνην, παρ' ἣν ῥέει ὁ Μέλης ποταμός· ὑπὲρ δὲ τῆς Χίου συνηγορεῖ ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ἀκμάσασα γενεὰ τῶν Ὁμηριδῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡρόδοτον (2, 53) τῷ 850, κατὰ δὲ Ἀπολλόδωρον τῷ 950—900. Ἐκ τῶν δύο δὲ μεγάλων ἐπῶν αὐτοῦ, *Ἰλιάδος* καὶ *Ὀδυσσείας*, τὸ μὲν ἔχει ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τὴν μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος κατὰ τὸ 10ον ἔτος τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἐγερθεῖσαν ἔριν, τὸ δὲ ἐκθέτει τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπιστροφήν του· καὶ ἐκεῖνο μὲν περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἔριδος ἕως τῆς κηδείας τοῦ Ἕκτορος μεσολαβῆσαν χρονικὸν διάστημα τοῦτο δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ τῆς νήσου τῆς Καλυψοῦς μέχρι τῆς Ἰθάκης. Ἐν τῷ τελευταίῳ δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ εὐμετάβολον τῆς σιγμῆς οὐδὲ τὸ ραγδαῖον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ἡ πρᾶξις μετὰ βραδείας καὶ συνετῆς σκέψεως· διὸ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν Ἰλιάδα τοσούτῳ κάλλιον ποίημα ἢ τὴν Ὀδύσσειαν, ὅσῳ ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο ἀμείνων τοῦ Ὀδυσσέως (Πλάτ. ἐν τῷ διαλ. Ἱππίου τοῦ ἐλάττονος)· ὠνόμαζον δὲ τὴν Ὀδύσσειαν ἐπίλογον τῆς Ἰλιάδος καὶ τὴν παρέβαλλον πρὸς τὸν δυόμενον ἥλιον, ὡς συνταχθεῖσαν δῆθεν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κλίνοντος ἤδη πρὸς τὸ γῆρας.—Πολὺν χρόνον ἀμφότερα τὰ ποιήματα ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἢ ἐψάλλοντο κατὰ τεμάχια ὑπὸ τῶν οὕτω λεγομένων ραψῳδῶν (περὶ ὧν προσεχῶς). Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης τὰ μετεκόμισεν ἐξ Ἰωνίας εἰς τὴν πατρίδα του· βραδύτερον δὲ ὁ Σόλων καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι ἐφρόντισαν περὶ τῆς κατατάξεως καὶ συναρμολογήσεως αὐτῶν, συνεργούντων εἰς τοῦτο τῶν καλουμένων διασκευαστῶν, καὶ ὥρισε νὰ ψάλλωνται ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων. Ὅθεν ἔκτοτε γενόμενα ἐπὶ μᾶλλον γνωστότερα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτῆμα ἐθνικὸν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς βάσις κυρία τῆς γλώσσης καὶ ἁπάσης τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν πρώτην αὐτῶν σύνταξιν ἐπῆλθον ἔπειτα αἱ διάφοροι κατὰ πόλεις καὶ κατ' ἄνδρα διορθώσεις, ἡ ἐκ τοῦ νάρθηκος, ὡς λέγεται, τοῦ Ἀριστοτέλους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν, *Ζηνοδότου*, *Ἀριστοφάνους* καὶ *Ἀριστάρχου* γενομένη κριτικὴ ἐπεξεργασία. Εἰς τὸν τελευταῖον δὲ τούτων ὀφείλεται μάλιστα καὶ ἡ παροῦσα διαίρεσις ἑκάστου τῶν ἐπῶν εἰς 24 ῥαψωδίας ἢ βίβλους. Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα ἢ πάρεργα ποιήματα, οἷον 34 *ὕμνους* εἰς διαφόρους θεούς, τὴν *βατραχομυομαχίαν*, παρῳδίαν τινὰ τῆς Ἰλιάδος, τὸν *Μαργίτην*, ἄλλην ὡσαύτως παρῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας καὶ τέλος τὴν *Εἰρεσιώνην*, ᾠδὴν τινὰ τῶν ἐπαιτῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπως ἡ ὑγιὴς κριτικὴ πρὸ πολλοῦ τὰ ἐξετίμησεν, εἰσὶ βεβαίως ἔργα ἄλλων ὑστερογενέστερα· ὅπερ δὲ μᾶλλον φαίνεται παράδοξον εἶνε ὅτι φιλόλογοί τινες τῶν νεωτέρων χρόνων οὐ μόνον τὰ μὴ γνήσια ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ γνήσια καὶ ἴδια τοῦ Ὁμήρου πονήματα ἐξέλαβον ὡς ἔργα πολλῶν, καὶ τοῦτο ἀφοῦ οἱ μέγιστοι κριτικοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτὸς ὁ δαιμόνιος Ἀριστοτέλης, δὲν ἀμφέβαλον οὐδαμῶς περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαιρέτου Ὁμήρου[1].

Κατὰ τοὺς πρώτους μεθομηρικοὺς χρόνους παρουσιάζονται οἱ *Ὁμηρίδαι* ἢ *ῥαψῳδοὶ* καὶ οἱ *κυκλικοὶ* ποιη-

[1] Πρῶτος ὁ περιώνυμος Γερμανὸς φιλόλογος Ὠόλφιος ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ (Prolegomena ad Homerum) ἐσπούδασε ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ δύο ἔπη δὲν εἶναι ἑνὸς ποιητοῦ ἔργα, ἀλλὰ συνίσταντο ἀρχῆθεν ἔκ τινος σειρᾶς μερικῶν ᾀσμάτων, ἅτινα ἐποιήθησαν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς καὶ διὰ ζώσης φωνῆς μετεδόθησαν παρά τινος Ἰωνικῆς ἀοιδῶν σχολῆς· ὁ Ὅμηρος ὅμως, τῆς σχολῆς ταύτης ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὸ ἐξέχον πνεῦμα, τοσοῦτον ὑπερηκόντισε τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάντες συνεχωνεύθησαν. Ἄλλος δὲ οὐχ ἧττον τοῦ Ὠόλφιου δξύνους φιλόλογος τῆς Γερμανίας, ὁ Λάχμαννος, ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ Ἰλιὰς μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Ἕκτορος συνέκειτο ἐκ δεκαὲξ χωριστῶν ἢ μικρῶν ᾀσμάτων, ἅτινα οὗτος ἐπειράθη νὰ ἀποκαταστήσῃ διαλύσας τὸ μέγα ποίημα καὶ ἀκολού-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται. Οἱ πρῶτοι, ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ ὁμηρικῆς σχολῆς ὡς ἀπὸ ἑστίας ὁρμώμενοι καὶ πολλαχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐμφανιζόμενοι, ἐσπούδαζον νὰ διασώσωσι τοῦ θεσπεσίου αὐτῶν διδασκάλου τὰ ἔπη διὰ τῆς ἀπὸ μνήμης ῥυθμικῆς αὐτῶν ἀπαγγελίας· ἐλέγοντο δὲ ῥαψῳδοὶ ἢ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔφερον συμβόλου τοῦ ἐπαγγέλματός των, μιᾶς *δαφνίνης ῥάβδου*, ἢ ἀπὸ τοῦ *ῥάπτειν*, τοὐτέστι ἀπαγγέλλειν ᾠδὰς ἐν συναφείᾳ, ὅθεν τὸ «*ῥαπτὰ ἔπη τῶν Ὁμηριδῶν*». Εἰς τοὺς ῥαψῳδοὺς δὲ τούτους, συνεθίζοντας νὰ προτάττωσι τῆς ἀπαγγελίας τῶν μεγαλητέρων ἐπικῶν ᾠδῶν εἰσαγωγικὰ προοίμια ἢ ὕμνους πρός τινα τῶν θεῶν, ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως οἱ ἄλλως εἰς τὸν Ὅμηρον αὐτὸν μὴ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, ἀποδιδόμενοι ὕμνοι. Οἱ δεύτεροι τὰ ἴχνη τοῦ Ὁμήρου ἀκολουθοῦντες ἔψαλλον δι' ὁμοίων ποιήσεων εἴτε τὰ παραλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐπεισόδια τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἕκτορος,

---

θως διανείμας τὸ ὑπόλοιπον μέρος εἰς δύο περαιτέρω ἐπικὰ μέλη. Τὴν δόξαν του δὲ ταύτην ἐστήριξε, παραβλεπομένων τῶν ἀνακολουθιῶν καὶ ἀντιφάσεων καὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἀνομοιότητος τινῶν μερῶν, κυρίως εἰς τὸ ὅτι, ἐν ἐλλείψει γραμμάτων, ἦτο ἀδύνατον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ μνήμῃ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τοιαύτης ἐκτάσεως ποίησις. Ἀμφότεροι δὲ οἱ εἰρημένοι φιλόλογοι εὗρον κατὰ πρῶτον οὐκ ὀλίγους ὀπαδούς· ἔπειτα ὅμως ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, καὶ τὴν σήμερον ὑπερισχύει παρὰ τοῖς Γερμανοῖς μᾶλλον ἡ περὶ ἑνότητος τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως ἰδέα. Οὕτως ὁ Νίτζιος (Nitzsch) παρεδέχθη ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τῶν δύο ἡρωϊκῶν ἐπῶν κατὰ σχέδιον αὐτοῦ ἰδιότυπον· φρονεῖ ὅμως ὅτι ἡ μὲν Ὀδύσσεια ἐν ᾗ ἡ τοῦ δημοσίου βίου κατάστασις ἐξεικονίζεται πλέον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος βραδύτερον ἢ ὅπως ἐκτίθεται ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐμφαίνει μείζονα τεχνικὴν ἑνότητα καὶ περιέχει ἀσημάντους καὶ ἐπουσιώδεις παρενθήκας, ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ Ἰλιὰς φέρει πολλὰ χαλαρωτέρας συναρμόσεως ἴχνη καὶ ἔχει ὡς βάσιν ἀρχαιότερα μικρὰ ᾄσματα, ἅτινα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰς ἓν ὅλον ἡνώθησαν καὶ κατά τι ποιητικὸν σχέδιον μετεπλάσθησαν. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου δημιουργηθὲν ποίημα διέτεμον ἐκ νέου οἱ Ὁμηρίδαι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅπου ἡ Ἰλιὰς καταλήγει, μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἰλίου, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων (τοὺς καλουμένους *νόστους*), ἀλλ' ὄχι ἐπὶ σκοπῷ ἀναπληρώσεως τῆς Ἰλιάδος ἢ τῆς Ὀδυσσείας· εἴτε ἄλλα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων γεγονότα, οἷον τὰ τῶν Ἐπιγόνων, τὰ Ἀργοναυτικά, τὰ περὶ Ἡρακλέους, Θησέως κ.λ. δι' ὧν τὸ μυθικὸν ἔπος ἔλαβε χαρακτῆρα ἱστορικώτερον. Ὠνομάσθησαν δὲ *κυκλικοὶ* οἱ ποιηταὶ οὗτοι, διότι αἱ ποιήσεις των, τῶν ὁποίων ὀλίγα λείψανα διεσώθησαν, ἀπετέλουν ἀπηρτισμένον τι ὅλον ἢ κύκλον τινὰ τῆς ἐπὶ παραδόσεων στηριζομένης ἱστορίας, καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν ὀνομαστότεροι ὑπῆρξαν, *Εὔμηλος* ὁ Κορίνθιος, συγγραφεὺς τῶν *Κορινθιακῶν* καὶ ἄλλων ἐπῶν· *Λέσχης* ὁ Λέσβιος, ὅστις ἐποίησε τὴν λεγομένην μικρὰν *Ἰλιάδα* ἐν τέσσαρσιν ᾠδαῖς, ὅπου ἀφηγήθη τὸν θάνατον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν περὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἐγερθεῖσαν μεταξὺ Αἴαντος καὶ Ὀδυσσέως ἔριν· *Ἀρκτῖνος*

καὶ ῥαψῳδοὶ καὶ ἀπήγγελλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐθνικὰς πανηγύρεις μετά τινων παρεμβολῶν ἕως οὗ, ἐκλιπούσης τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ ἔπους, ἔλαβε διὰ τῶν ἐπὶ Πεισιστράτου διασκευαστῶν τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν, ἰδίως τοῦ Ἀριστάρχου, τὴν ὁποίαν ἔχει τὴν σήμερον μορφήν. Σύμφωνοι δὲ πρὸς ταύτην τοῦ Νιτζίου τὴν δόξαν εἰσὶν ὁ Κ. Ο. Μύλλερος, ὁ Οὐέλκερος καὶ ἄλλοι. — Ὁ δὲ Ἄγγλος Γρόττιος (συγγραφεὺς τῆς τελειοτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας) ἔχει πάντη ἰδίαν γνώμην. Τὴν μὲν Ὀδύσσειαν δηλονότι ὑποθέτει ὡς ἔργον ἑνὸς ποιητοῦ (τοῦ Ὁμήρου), ἐκ δὲ τῆς Ἰλιάδος ἀποδίδει εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ποιητὴν μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἁρμοδίως ἐδύνατο νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα «Ἀχιλληΐς» ὡς τὸ ἄλλο ποίημα καλεῖται Ὀδύσσεια. Εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦτο ἀνάγει τὰς ῥαψῳδίας, 1, 8 καὶ 11—22 καὶ ταύτης ἐμπεριεχομένης, εἰς ἣν βραδύτερον ἴσως προσετέθησαν παρ' ἄλλης χειρὸς αἱ δύο τελευταῖαι. Αἱ δὲ 2—7 καὶ ἡ 10 φέρουσιν εὐρύτερόν τινα καὶ περιληπτικώτερον χαρακτῆρα, ὅστις μεταβάλλει τὸ ὅλον ποίημα τῆς Ἀχιλληΐδος εἰς Ἰλιάδα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Μιλήσιος, σύγχρονος τοῦ προηγουμένου, συγγραφεὺς δύο ἐπικῶν ποιήσεων, τῆς *Αἰθιοπίδος* εἰς 5 βιβλία (πραγματευομένης περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μέμνονος μετὰ τῶν Αἰθιόπων κατὰ τῶν ἐν Τρωάδι Ἑλλήνων) καὶ τῆς *Ἰλίου Πέρσεως* εἰς 2 βιβλία· καὶ *Πείσανδρος* ὁ Ῥόδιος, ὅστις, πρὸς τὸν Ὅμηρον αὐτὸν πολλάκις ἐξομοιούμενος, συνέταξεν *Ἡράκλειάν* τινα, ἔνθα ἔψαλε βιογραφικῶς τὸ ἀξιολογώτερον πρόσωπον τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, τὸν Ἡρακλέα.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἤκμαζεν ἡ ἐν Χίῳ Ὁμηρικὴ σχολή, ἄλλη ἄλλου χαρακτῆρος ἐμορφοῦτο ἐν Ἀσκρῃ τῆς Βοιωτίας ὑπὸ τοῦ ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος καταγομένου καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ Ὁμήρου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φέροντος *Ἡσιόδου*. Τὰ σωζόμενα δύο κύρια ποιήματα αὐτοῦ, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται *Θεογονία*, τὸ δὲ *Ἔργα* καὶ *Ἡμέραι*, χαρακτηρίζουσι σπουδαιότης, μελαγχολία καὶ ἐπομένως ἔλλειψις τῆς νεανικῆς ἐκείνης καὶ ζωηρᾶς φαντασίας, ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ὁποίας ἵπταται ἡ τοῦ Ἰωνος ἀοιδοῦ ποίησις. Τὸ πρῶτον πραγματευόμενον περὶ τῆς ἀρχῆς, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς συγγενείας τῶν θεῶν σκοπεῖ νὰ δώσῃ ἑνότητα εἰς τὰς περὶ τούτων πολυειδεῖς καὶ διεσπαρμένας παραδόσεις· τὸ δεύτερον, ὅπου φαίνεται ἤδη ὑποχωροῦν τὸ ἐπικὸν ἢ ἀφηγηματικὸν εἰς τὸ διδακτικὸν εἶδος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, περιέχει ὑποθήκας καὶ κανόνας περὶ γεωργίας, οἰκονομίας, ναυτιλίας καὶ ἄλλων κοινωνικῶν σχέσεων. Δι' αὐτῶν δὲ ὁ ποιητὴς ἐγκαθιστᾷ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τὴν *ἐργασίαν* καὶ τὸν *χρηματισμὸν* καὶ ἀπὸ τούτων ἐξαρτᾷ ὅλας τὰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν ἐγγυωμένας καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀναγγέλλει ἤδη τὴν λῆξιν τοῦ *χρυσοῦ αἰῶνος*, καθ' ὃν τὰ πάντα αὐτομάτως καὶ εἰκότως παρήγοντο. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων τὸ ὄνομα τοῦ Ἡσιόδου, ὡς ποιητοῦ, φέρουσι καὶ τὰ θαυμάσια τεμάχια, ἅτινα συνήθως περιλαμβά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἀσπὶς Ἡρακλέους*». Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρώτη βάσις τούτων ὑπῆρξεν ἀρχαία τις, πιθανῶς εἰς τὴν Ἡσιοδικὴν σχολὴν ἀνήκουσα *Ἠρωογονία*, μετὰ τῆς ὁποίας ἀκολούθως συνήφθησαν ραψῳδίαι μεταγενέστεραι, ὡς ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους μετὰ τοῦ Κύκνου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παρεμβληθεῖσα περιγραφὴ τῆς τοῦ Ἡρακλέους ἀσπίδος· μετ' αὐτὴν δ' εὑρίσκετο προσέτι εἰς σύνδεσμον καὶ ἄλλο τι ποίημα, ὅπερ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο *κατάλογος γυναικῶν*· ὁ δὲ κατάλογος οὗτος ἦτον ἴσως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἄλλο μέγα ποίημα γυναικῶν, ἤτοι μὲ τὰς οὕτω λεγομένας *Ἠοίας ἢ μεγάλας Ἠοίας*, ἀποτελούσας σειρὰν τινὰ παραστάσεων τῶν περιφημοτέρων ἡρωΐδων, αἵτινες διὰ τῆς ἐρωτικῆς αὐτῶν πρός τινα τῶν θεῶν σχέσεως εἶχον ἀναδειχθῆ μητέρες ἐνδόξων ἡρώων. Εἰς τὰς Ἠοίας δὲ ταύτας ἀνῆκον πιθανῶς οἱ πρῶτοι πεντήκοντα καὶ ἓξ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους στίχοι, οἵτινες πραγματεύονται περὶ τῆς Ἀλκμήνης. Ἐν τούτοις φαίνεται τόσῳ μᾶλλον παράδοξον ὅτι αἱ παλαιαὶ αὗται ἐξυμνήσεις τοῦ γυναικείου φύλου ἐθεωρήθησαν μέρος τῆς Ἡσιοδικῆς ποιήσεως, ὅσον εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Ἡσίοδος ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τῶν γυναικῶν, καὶ αἱ πικραὶ αὐτοῦ αἰτιάσεις ἀποβλέπουσι τὸ ἀνωφελὲς βάρος (ἐτώσιον ἄχθος) τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν δι' ἐκείνων, ὡς καταναλισκουσῶν μόνον, μηδὲν δὲ διὰ τῆς ἐργασίας δυναμένων νὰ πορίζωνται. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ εἰρημένος ποιητὴς ὑπῆρξε μισογύνης διὰ λόγους οἰκονομικούς, μολαταῦτα αἱ ἡρωΐδες ἀνῆκον ἐξ ἀνάγκης εἰς τὰς περὶ θεῶν καὶ ἡρώων παραδόσεις, αἵτινες ἔλαβον διὰ τοῦ ἀρχαίου ἀοιδοῦ τὸν κανονικὸν προορισμὸν τοῦ κύκλου αὐτῶν, καὶ οὕτως εἴτε ὁ Ἡσίοδος εἴτε ἄλλος τις ἐκ τῶν ραψῳδῶν τῆς σχολῆς ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡρωϊκῆς περὶ γυναικῶν ποιήσεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὡς ὀπαδοὶ δὲ καὶ μιμηταὶ τοῦ Ἡσιόδου μνημονεύονται ἰδίως, ὁ Λακεδαιμόνιος *Κιναίθων*, ὁ Σάμιος *Ἄσιος*, ὁ Κορίνθιος *Εὔμηλος* καὶ ἄλλοι ποιηταὶ θεογονιῶν, τιτανομαχιῶν, γιγαντομαχιῶν κλ.

β) *Λυρική*. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Ὀλυμπιάδων, διαρκούντων τῶν περὶ τὴν σύστασιν ἐλευθέρων πολιτειῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων, τὴν πρὶν ἤρεμον καὶ ἀπαθῆ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων θεωρίαν (τὴν ἐπικὴν ποίησιν) διεδέχθη ἄκρος τις, ὑπὲρ ἰδίων σκοπῶν ἐνθουσιασμὸς, ὅθεν προέκυψεν ἡ *λυρικὴ ποίησις*, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς λύρας κατ' ἐξοχὴν, ὡς τοῦ συνηθεστέρου τῶν τὰ ᾄσματα αὐτῆς συνοδευόντων χορδοτόνων ὀργάνων, εἰς ἃ ἔπειτα προσετέθη καὶ ὁ Φρύγιος αὐλός. Ὁ ποιητὴς τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς, ἀρυόμενος τὴν ὕλην τῶν ἐμπνεύσεών του ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος, ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην εἴτε νὰ παρορμᾷ ἄλλους εἰς πόλεμον δι' ᾀσμάτων, εἴτε νὰ ἐξυμνῇ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, τὰς τέρψεις τῆς φιλίας κτλ. εἴτε νὰ μαστιγώνῃ διὰ σκώψεων τὰς παραφορὰς τῆς τυραννίας, τὰς μωρίας καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν γένει νὰ ἐκφράζῃ διὰ λέξεων καὶ τόνων χαρὰν καὶ πάθος, ἡδονὴν καὶ ἀλγηδόνα.

Ὡς δὲ ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις ἤκμασεν ὡσαύτως κατὰ πρῶτον ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Τὸ ποικίλον δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς, ἡ κύμανσις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν αἰσθημάτων ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ παραγάγωσιν διαφόρους ῥυθμικοὺς τύπους καὶ μελῳδίας. Ὁ πρῶτος δὲ τύπος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἀναγγέλλεται ἡ μετάβασις τῆς ἐπικῆς εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, εἶνε ἡ *ἐλεγεία*, ἥτις δὲν διαφέρει τοῦ ἔπους εἰμὴ κατὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ ἑξαμέτρου μετὰ τοῦ πενταμέτρου, ὅθεν προκύπτει τὸ λεγόμενον *δίστιχον* ἢ *ἐλεγεῖον*. Ὁ ἐλεγειακὸς ἄρα ποιητὴς φαίνεται ὅτι θέλει μετὰ δισταγμοῦ ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ἐπικῶν τύπων, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ ἑνὸς μὲν ποδὸς ἐμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένει ἔτι εἰς τούτους, μετὰ δὲ τοῦ ἑτέρου προβαίνει εἰς νέας ῥυθμικὰς κινήσεις.

Πρῶτοι δὲ μεταξὺ τῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἀναφέρονται *Καλλῖνος* ὁ Ἐφέσιος καὶ *Τυρταῖος* ὁ Μιλήσιος ἢ Ἀθηναῖος (ἐξ Ἀφιδνῶν), ἀκμάσαντες ἀμφότεροι κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ζ΄ ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Καὶ ὁ μὲν αὐτῶν διὰ τῶν ἐμβατηρίων του ἠδυνήθη νὰ ἐξάψῃ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἅδη, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Ἀσιατικῆς τρυφῆς, μειωθεῖσαν ἀνδρείαν τῶν Ἰώνων Ἑλλήνων καθ' ὃν χρόνον οἱ φοβεροὶ Κιμμέριοι καὶ Τρῆρες (ἔθνος Θρᾳκικὸν) εἰσβαλόντες εἰς τὴν Λυδίαν ἠπείλουν τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῶν· ὁ δὲ, ἀφοῦ προηγουμένως διά τινος μεγαλητέρας ἐλεγείας, ἣν ἐπέγραψεν *Εὐνομίαν*, διετράνωσεν ἐνθουσιωδῶς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδίας αὐτῶν πολιτείας, δι' ἄλλων μικροτέρων ἢ διὰ τῶν οὕτω λεγομένων πολεμιστηρίων ᾀσμάτων του κατώρθωσε ν' ἀναδείξῃ τούτους εἰς τέλος νικητὰς τῶν ἀποστάντων Μεσσηνίων. Ὁ μετὰ τοὺς εἰρημένους δ' ἀκμάσας ἐλεγειακὸς ποιητὴς *Μίμνερμος* ὁ Σμυρναῖος ἢ Κολοφώνιος (632) ἔδωκεν ἄλλην εἰς τὴν ἐλεγείαν φάσιν, συνάψας μετ' αὐτῆς τὴν ἰδέαν τῆς μελαγχολίας καὶ θρηνῳδίας ἐν ᾧ εἰς πολλὰ τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ οἰκτείρει τὸ βραχὺ τοῦ παρόντος βίου, τὸ ἐπίκαιρον τῶν ἡδονῶν κτλ. Αὐτὸς δὲ οὗτος, μαρτυροῦντος τοῦ Ὁρατίου (Epist. I. 6, 65. II, 2, 100) προήγαγε καὶ τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν εἰς μέγιστον τελειότητος βαθμόν. Ὁ δὲ μεταγενέστερος *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος (559—469) καὶ εἰς πολλὰ μὲν ἄλλα ποιήσεως εἴδη ἀνεδείχθη ἐπιτήδειος, ὑπερέβαλε δὲ πάντας κατὰ τὸ ἐπιγραμματικὸν, καὶ ὡς τοιοῦτος ἔλαχεν ἔν τινι μουσικῷ ἀγῶνι τοῦ βραβείου, ἐξυμνήσας θαυμασίως τοὺς ἐν Μαραθῶνι ἐνδόξως πεσόντας. Κατ' ἀρχὰς οὗτος διέτριβε παρὰ τῷ αἰσυμνήτῃ τῆς Μιτυλήνης Πιττακῷ, ἀκολούθως παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδαις ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα ἐν Σπάρτῃ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τελευταῖον παρὰ τῷ Ἱέρωνι ἐν Συρακούσαις, ὅπου διὰ τῆς ἔμφρονος μεσολαβήσεώς του ἀνέστειλε πόλεμον τινὰ καὶ ἐννενηκοντούτης ἤδη ἀπέθανε. Καὶ ὁ ἀδελφιδοῦς δὲ τούτου *Βακχυλίδης*, διεκρίθη ὡς λυρικὸς ποιητής. Ἀλλὰ τὰ ᾄσματα αὐτοῦ ἐπηνοῦντο διὰ τὴν γλαφυρότητα αὐτῶν καὶ τὴν λεκτικὴν ἀκρίβειαν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν.

Σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῆς ἐλεγείας προήχθη καὶ νέον λυρικῆς ποιήσεως εἶδος, τὸ *σατυρικὸν* (ὁ σίλλος), σκοπὸν ἔχον τὴν στηλίτευσιν τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων, καὶ ἐν γένει τῶν ἐπιληψίμων μερῶν, ἅτινα ὁ ἀνθρώπινος βίος παρουσιάζει. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ σατυρικὴ ἔποψις τῶν πραγμάτων ὑπῆρχεν ἴδιόν τι Ἑλληνικοῦ πνεύματος στοιχεῖον, διότι εὑρίσκεται πολλαχῶς ἀναμεμιγμένον καὶ μετὰ τῆς θείας αὐτῆς λατρείας. Οὕτω π. χ. ἡ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ῥόδῳ λατρεία συνίστατο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἰς λοιδορίας, τὰς ὁποίας ὁ συνερχόμενος λαὸς ἐξέφραζεν ἀμέτρως καὶ ἀσυστόλως. Τὸ αὐτὸ δ' ἐγίνετο καὶ ἐπί τινων ἑορτῶν τῆς Δήμητρος, ἰδίως ἐπὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι τελουμένων μυστηρίων αὐτῆς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἠρεθίζοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ χλευασμῶν καὶ σκώψεων παντὸς εἴδους καὶ ἕκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταστήσῃ τὸν ἄλλον, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἀντικείμενον τῆς εὐτραπελίας του. Αὕτη δὲ ἡ ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις ἐκδήλωσις τῆς δημοτικῆς ἀκολασίας ὠνομάσθη ἰδίως *ἴαμβος* ἀπό τινος μυθευομένης Ἰάμβης, ἥτις ὡς θεράπαινα τῆς Δήμητρος, διὰ τοῦ γελοίου καὶ σκωπτικοῦ ἤθους της καθιλάρυνε κατὰ πρῶτον τὴν εἰς βαθεῖαν λύπην βεβυθισμένην θεὰν ἕνεκα τῆς ἁρπαγῆς τῆς κόρης της. Ἐκ τούτου δὲ προσέτι ἐκλήθη ἰαμβικὸν καὶ τὸ σύνηθες τῆς σατυρικῆς ποιήσεως μέτρον, οὗτινος πρῶτος ὁ Πάριος *Ἀρχίλοχος*, ζήσας περὶ τὸ 700 π. Χ., ἐποίησε χρῆσιν, μέτρον νευρῶδες ὡς προβαῖνον ἀπὸ θέσεως εἰς ἄρσιν ραγδαίως διὰ τῆς εἰς διποδίας διαιρέσεώς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του, ὧν τρεῖς πάντοτε τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον ἀποτελοῦσιν. Ἦτο δὲ κυρίως ἡ τοῦ Ἀρχιλόχου ποίησις προσωπικὸς σίλλος καὶ προεκλήθη, ὡς λέγεται, εἰς τοῦτον ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς πρὸς τὸν Λυκάμβην ἐχθροπαθείας του, ὅστις ἀφοῦ τῷ ὑπεσχέθη τὴν κόρην του, ἔπειτα τῷ τὴν ἠρνήθη· ἐξεδικήθη δὲ τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν ἀπιστίαν διὰ τοσοῦτον ἀποτόμων καὶ σκωπτικῶν στίχων, ὥστε ὅ τε Λυκάμβης καὶ ἡ θυγάτηρ του ἐξ ἀπελπισίας εἰς τέλος ἀπήγχθησαν. Τοσαύτην δὲ δόξαν εἶχεν ὁ Ἀρχίλοχος τὸ πάλαι ὡς Ἰαμβικὸς ποιητὴς, ὥστε ἐξισοῦτο πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ ἀμφοτέρων ἡ μνήμη ἐπανηγυρίζετο συνήθως τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Δεύτερος ἄριστος ἰαμβοποιὸς ὑπῆρξε *Σιμωνίδης* ὁ ἐξ Ἀμοργοῦ, τοῦ προμνημονευθέντος Σιμωνίδου προγενέσερος, ὅστις ὅμως ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ποίησιν χαρακτῆρα καθολικότητος ἐπεκτείνας αὐτὴν εἰς ὁλοκλήρους ἀνθρώπων τάξεις, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα τοῦ σατυρικοῦ ποιήματός του μέρη, ὅπου περιγράφει εὐφυέστατα τὰς διαφόρους ἰδιότητας τῶν γυναικῶν ἐν γένει κατὰ λόγον τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν καταγωγῆς εἴτε ἀπὸ τοῦ πιθήκου, ὅταν ἐπικρατῇ τὸ δυσειδὲς καὶ πανοῦργον, εἴτε ἀπὸ τοῦ χοίρου, ὅταν ὑπερισχύῃ τὸ ῥυπαρὸν, εἴτε ἀπὸ τῆς ἵππου, ὅταν διαπρέπῃ τὸ καλλωπιστικόν. Καὶ ὁ *Σόλων* ἐδείχθη οὐχ ἧττον ἰαμβοποιὸς ἐπιδέξιος, ὡς δηλοῦται ἔκ τινων τεμαχίων, ἅτινα διέσωσαν ἡμῖν ὁ ῥήτωρ Ἀριστείδης καὶ ὁ Πλούταρχος. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ μέγας τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης, ἀφοῦ διὰ τοῦ ἐλεγειακοῦ μέτρου ἐχάραξε τὴν καθ' ὅλας τοῦ βίου τὰς περιπλοκὰς κρείττονα θέσιν τοῦ σοφοῦ, ἐξελέξατο τὸν ἴαμβον ὡς ὅπλον, δι' οὗ ἠθέλησε νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἀντιπάλους του ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἡμέρας· ἀλλ' ὅμως ἡ σατυρικὴ αὕτη τοῦ Σόλωνος διάθεσις δὲν ἦτον εἰμὴ πάρεργος ὁρμὴ τοῦ ἄλλως ἀπαθοῦς καὶ πράου χαρακτῆρός του. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ *Ἱππώναξ* (540) ὑπῆρξεν ἀληθῶς καὶ φύσει ἰαμβιστὴς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ, ὡς οἱ πλεῖστοι σατυρισταὶ, δυσειδὴς καὶ ἐκ γενετῆς κακοσχημάτιστος, περίστασις, ἥτις ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον τὸ κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων μῖσός του, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐμπαθῶς οἰστρηλατεῖτο. Ἀναγκασθεὶς, κατὰ συνέπειαν πολιτικῆς στάσεως, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἔφεσον, καὶ τούτου ἕνεκα ἀλγεινῶς διατεθειμένος ἔδωκεν εἰς τὴν σάτυράν του τὸ πάθος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑψηλοτέρας ἠθικότητος. Ἡ χλεύη αὐτοῦ ἦτο καυστικὴ, εὔστοχος καὶ καταστρεπτική· εἰς τὴν ποίησίν του, ἥτις ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸν βίον, προσαρμόζει χαρακτηριστικῶς οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη μέτρον· διότι πρῶτος αὐτὸς ἀντὶ τοῦ τελευταίου ἰάμβου παρεισάγει ἐν τῷ τριμέτρῳ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ, τὸν σπονδεῖον, δι' οὗ ὅλη ἡ στιχουργία μεταβάλλουσα ῥυθμὸν λαμβάνει ἐκ προθέσεως χωλαϊνόν τι, σεσυρμένον καὶ φθίνον βάδισμα, ὅθεν οἱ τοιοῦτοι, ἴδιοι τοῦ Ἱππώνακτος ἴαμβοι ἐκαλοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *χωλίαμβοι* ἢ καὶ *τρίμετροι σκάζοντες*. Μετὰ τοῦ Ἱππώνακτος δὲ μνημονεύεται συγχρόνως καὶ *Ἀνάνιός* τις· ἀμφοτέρων μάλιστα τὰ ποιήματα ἐπαρουσιάζοντο τὸ πάλαι οὕτω συγκεχυμένα καὶ ἀδιαίρετα, ὅπως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Γαλλικῇ φιλολογίᾳ εἰσὶ τὰ ποιήματα τοῦ Mery καὶ Barthelemy.

Ἐκτὸς δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἀπαριθμηθέντων ἤκμασαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἄλλοι λυρικοὶ ποιηταὶ, οἵτινες συνήθως διακρίνονται κατὰ τὴν διττὴν τῆς λυρικῆς τάσιν εἴτε πρὸς τὸ Αἰολικὸν εἴτε πρὸς τὸ Δωρικόν· καθόσον ἡ μὲν Αἰολικὴ ποίησις, τὴν Λέσβον ἔχουσα κέντρον, ἐξέφραζεν ἰδίως διὰ τῆς λύρας ἢ κιθάρας προσωπικὰ πάθη ἢ αἰσθήματα, ἡ δὲ Δωρικὴ, ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ μορφωθεῖσα, προσεφύετο μᾶλλον εἰς τὰς δημοσίας τοῦ βίου σχέσεις καὶ ἐψάλλετο ὑπὸ τῶν χορῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰς τοὺς λυρικοὺς τῆς πρώτης τάξεως ἀνήκουσιν, *Ἀλκαῖος* ὁ Μιτυληναῖος (γεν. 611 π. Χ.), ὅστις ἐτόνιζε τὰς χορδὰς τῆς λύρας του κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐξωσθεὶς δ' ὑπ' αὐτῶν, μετὰ μακρὰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ περιπλανήσεις ἐπανῆλθε πάλιν οἴκαδε ὑπὸ τὴν ἡπίαν τοῦ Πιττακοῦ κυβέρνησιν καὶ συνδιαλλαγεὶς μετ' αὐτοῦ διήνυσεν ἡσύχως τὸν ὑπόλοιπον βίον του. Ἡ κυριωτέρα ἐκ τῶν ᾠδῶν τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶνε ἡ ἀποτεινομένη κατὰ τοῦ τυράννου Μυρσίλου καὶ περιέχουσα τὴν περίφημον ἐκείνην παρομοίωσιν τῆς πολιτείας πρός τι σκάφος, ὅπερ εἰς σκοπέλους ἢ εἰς ἀπορρῶγας ἀκτὰς προσκροῦσαν, ἐκτίθεται ὅλως εἰς τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν διάκρισιν. Ἡ σύγχρονος τοῦ Ἀλκαίου καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου καταγομένη *Σαπφώ*, ἥτις ἐξέχεεν εἰς πύρινα ἄσματα τὸν πρὸς τὸν ὡραῖον νεανίαν Φάωνα ἔρωτα αὐτῆς καὶ τελευταῖον, ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, ἀπεφάσισε νὰ σβέσῃ τὴν καταναλίσκουσαν φλόγα τοῦ πάθους της εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καταποντίσασα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ βράχου Λευκάτα [1]. Ὅλη ἡ ἀρχαιότης μαρτυρεῖ ὅτι τῆς Σαπφοῦς ἡ στροφικὴ ποίησις ἦτο τὸ ἄκρον τῆς χάριτος καὶ γλυκύτητος. Ἡ φίλη αὐτῆς καὶ πιθανῶς συμπολῖτις *Ἤιρινα*, ἥτις, καίτοι εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της (κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος) ἀποβιώσασα, προέβη εἰς μέγα κλέος· τὸ πολύκροτον αὐτῆς ποίημα «ἡ *Ἠλακάτη*» ἐν τριακοσίοις ἑξαμέτροις, ἐξισοῦτο κατὰ τὴν ἀξίαν μὲ τὰ Ὁμηρικὰ ἀριστουργήματα. Ἡ *Μυρτὶς* ἐξ Ἀνθηδόνος τῆς Βοιωτίας καὶ ἡ ταύτης μαθήτρια *Κόριννα* ἐκ Τανάγρας, ἀμφότεραι, ὡς λέγεται, διδάσκαλοι τοῦ Πινδάρου. Ὁ *Τέρπανδρος*, ἐξ Ἀντίσσης, θαυμάσιος σκολίων ποιητής, ἐφευρετὴς τοῦ βαρβίτου καὶ τῆς ἑπταφθόγγου λύρας,

[1] Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι ἡ Λεσβία Σαπφὼ εἶνε διάφορος τῆς καταποντισθείσης καὶ ἐξ Ἐρέσου καταγομένης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρῶτος ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν μελῳδίαν τῶν Ὁμηρικῶν ᾀσμάτων κανονίσας. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ τῶν Αἰολέων ποιητῶν τάξιν δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ *Ἀνακρέων* ὁ Τήϊος (559—474), ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἅλωσιν τῆς πατρίδος του ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς Ἄβδηρα, ἔπειτα εἰς Σάμον, καθ' ὃν χρόνον ἐκράτει αὐτῆς ὁ Πολυκράτης, καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρε λαμπρὰν παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδαις δεξίωσιν καὶ ἔζη ἐν φιλικῇ μετὰ τοῦ Σιμωνίδου οἰκειότητι. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὰ Ἄβδηρα κατὰ τὸ 85 ἔτος τῆς ἡλικίας του πνιγείς, ὡς λέγεται, ἀπό τινος ξηρᾶς ῥᾳγὸς, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδυνήθη νὰ καταπίῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν στήσαντες αὐτῷ ἀνδριάντα. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἐρωτικὴ*, ὡς ἐξυμνοῦσα τὸν ἔρωτα καὶ τὰς τέρψεις τοῦ βίου. Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον ἀπονέμεται τὸ ὄνομα *σοφὸς*, ὅθεν συνάγεται ὅτι οὐδεμία κακοηθείας ὑπόνοια ὑπῆρχε περὶ αὐτοῦ. Ἀφέλεια καὶ χάρις ἀμίμητος χαρακτηρίζουσιν ἐν γένει τὰ Ἀνακρεόντεια ποιήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὑπάρχουσα συλλογὴ ὀφείλεται εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Κεφαλᾶν, ἀκμάσαντα κατὰ τὴν ι' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκ δὲ τῶν λυρικῶν τῆς δευτέρας τάξεως ὀνομαστοὶ μάλιστα ὑπῆρξαν, ὁ *Ἀλκμὰν* ἢ *Ἀλκμαίων*, γεννηθεὶς μὲν ἐν Σάρδεσιν (660), ἀνατραφεὶς δ' ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀπελεύθερος πολιτογραφηθείς. Κατ' ἐξοχὴν ἐρωτικὸς ποιητὴς καὶ ποιητὴς ἀξιολόγων χορικῶν ᾀσμάτων, ἅτινα, ὑπὸ παρθένων ψαλλόμενα, ἐκαλοῦντο διὰ τοῦτο *Παρθένεια*· ὁ Λέσβιος *Ἀρίων* (620), ὅστις ἐν Κορίνθῳ διατρίβων ἐποίησε τοὺς πρώτους διθυράμβους· ὁ μισοτύραννος *Στησίχορος* ἐξ Ἱμέρας τῆς Σικελίας (640—560), δι' οὗ ἐξυψώθη κατὰ πρῶτον εἰς τέχνην καὶ τὸ ποιμενικὸν μέλος καὶ ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξιν τῆς βουκολικῆς ποιήσεως· ὁ ἐκ Ῥηγίου πυρώδης *Ἴβυκος*· *Λᾶσος* ὁ Ἑρμιονεὺς καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μελανιππίδης ὁ Μήλιος, ἀμφότεροι περίφημοι διθυραμβοποιοί.—Εἰς τὴν σειρὰν τούτων ἀνάγεται καὶ ὁ μέγιστος τῶν λυρικῶν ποιητῶν *Πίνδαρος*, ὅστις ὅμως χρονολογικῶς ἀνήκει εἰς τὴν ἑπομένην περίοδον.

γ΄) *Διδακτική*. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους χρόνους ἀνεπτύχθη καὶ ἡ *διδακτικὴ* ποίησις, ἀφορῶσα τὸ ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ὡς τὸ πρῶτον δὲ τοιαύτης ποιήσεως παράδειγμα δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ προμνημονευθὲν τοῦ Ἡσιόδου ποίημα «Ἔργα καὶ Ἡμέραι». Εἰς τὴν αὐτὴν δ' οὐχ ἧττον ὑπάγονται οἵ τε χρησμοὶ, οἵτινες ἀνέκαθεν ἀπηγγέλλοντο ἐμμέτρως, καὶ οἱ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων νόμοι· οὕτως αἱ κυριώτεραι τοῦ Λυκούργου ῥῆτραι συνίσταντο εἰς συντόμους στίχους, καὶ τοῦτο, ἵνα μένωσιν ἐντετυπωμένοι κάλλιον καὶ διαρκῶς εἰς τὴν μνήμην καὶ μεταδίδωνται ἀμετακίνητοι εἰς τοὺς ἀπογόνους. Ὡσαύτως καὶ τῶν δύο περιφήμων πολιτευμάτων τῶν Λοκρῶν καὶ τῆς Κατάνης (ὧν τὸ μὲν ἀποδίδεται εἰς τὸν *Ζάλευκον*, τὸ δὲ εἰς τὸν *Χαρώνδαν*), οἱ κυριώτεροι ὁρισμοὶ ἦσαν στιχουργημένοι. Διδακτικὸν τέλος χαρακτῆρα φέρουσι καὶ τὰ λεγόμενα *γνωμικὰ ποιήματα*, περιέχοντα γνώμας καὶ ἀποφθέγματα τοιαῦτα, ἅτινα ἦσαν ὡρισμένα νὰ χρησιμεύωσιν ὡς κανόνες ἠθικῆς φρονήσεως. Ὡς περίφημοι δὲ γνωμικοὶ μνημονεύονται, *Θέογνις* ὁ Μεγαρεὺς καὶ *Φωκυλίδης* ὁ Μιλήσιος, οἵτινες ἀμφότεροι ἤκμασαν κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τούτους δὲ συγκαταλέγονται προσέτι ὅ τε *Πυθαγόρας*, εἰς ὃν ἀποδίδονται κοινῶς τὰ καλούμενα *χρυσᾶ ἔπη*, καὶ ὁ νομοθέτης *Σόλων*, ὡς συντάκτης τοιούτων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσκόπουν τὴν ἠθικὴν τῶν συμπολιτῶν του βελτίωσιν, καὶ τῶν ὁποίων τινὰ σώζονται ἔτι.

Ἄλλο δὲ εἶδος διδακτικῆς καὶ γνωμικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλασθεὶς *ἀπόλογος* (ζώων μυθοποιΐα), τῶν ὁποίων κυριώτερος δημιουργὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέγεται ὁ ἐκ Φρυγίας ἢ κατ' ἄλλους ἐκ Θράκης καταγόμενος *Αἴσωπος*, ὅστις κατὰ τὸ 550 ἔτος π. Χ. ἐπωλήθη ὡς δοῦλος εἰς Σάμον, ἔπειτα δὲ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου κυρίου του, τοῦ Σαμίου Ἰάδμονος, ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κροίσου, ἔνθα καὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ μῦθοι, οὓς διηγεῖτο, εἶχον ἑκάστοτε σκοπὸν ὡρισμένα συμβεβηκότα τοῦ πραγματικοῦ βίου, πολιτικὰς περιπετείας ἢ καὶ φιλοσοφικὰς καὶ ἠθικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς του· αἱ δὲ ἀντιθέσεις τούτων διὰ τοῦ τῶν ζώων βίου παρῆγον πάντοτε, ἐν ἀφελεῖ καὶ δημώδει ἐκθέσει γινόμεναι, ἰσχυρὸν καὶ πειστικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον οἱ τοῦ Αἰσώπου μῦθοι ὑπῆρχον διὰ ζώσης μόνον διαδεδομένοι, καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν σύνταξις ἦτον εἰς τὸ πεζόν· διότι, μαρτυροῦντος τοῦ Πλάτωνος, ὁ Σωκράτης εὑρισκόμενος ἐν τῇ εἱρκτῇ κατεγίνετο νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς μετρικὴν μορφήν· ἡ πρώτη δὲ αὐτῶν συλλογὴ ἐγένετο ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Κατὰ τοὺς ὑστέρους δὲ χρόνους πολλοὶ μιμούμενοι τὸν Αἴσωπον κατεσκεύασαν μύθους ἠθοποιοὺς παντοίων ζώων, ὥστε ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη ἐκδοθείσῃ συλλογῇ Αἰσωπείων μύθων οἱ ὀλιγώτεροι ἴσως ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρῶτον ἐφευρετήν.

Φιλοσοφία. — Ἀρχῆθεν ἡ φιλοσοφία ἦτο ἁπλῶς πρακτικὴ βιοσοφία, καὶ ἀντιπρόσωποι ταύτης παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *ἑπτὰ σοφοί*, πάντες σχεδὸν σύγχρονοι καὶ δι' ἀῤῥήκτων, ὡς λέγεται, δεσμῶν φιλίας πρὸς ἀλλήλους ἡνωμένοι. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς· *Σόλων* ὁ νομοθέτης Ἀθηνῶν, *Θαλῆς* ὁ Μιλήσιος, *Πιττακὸς* ὁ Μιτυληναῖος, *Βίας* ὁ Πριηνεύς, *Χίλων* ὁ Λακεδαιμόνιος, *Κλεόβουλος* ὁ Λίνδιος καὶ *Περίανδρος* ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου. Ἐγένοντο δὲ μάλιστα περίφημοι διὰ διαφόρων ἀποφθεγμάτων, ἐξ ὧν ὡς κύρια καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἴδια ἑκάστου φέρονται τὰ ἑξῆς· τοῦ μὲν πρώτου (κατὰ τὴν προηγουμένην ἀπαρίθμησιν) *μηδὲν ἄγαν*· τοῦ δὲ δευτέρου *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτη*· τοῦ δὲ τρίτου *καιρὸν γνῶθι*· τοῦ δὲ τετάρτου [1] οἱ *πλείους κακοί*· τοῦ δὲ πέμπτου *γνῶθι σαυτόν*· τοῦ δ' ἕκτου *ἄριστον μέτρον* καὶ τοῦ τελευταίου *μελέτη τὸ πᾶν*.

Ἀλλὰ πρὸς τῇ πρακτικῇ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ ἀνδρῶν σοφίᾳ ἤρξαντο ἤδη ν' ἀναφαίνωνται καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν πραγμάτων ἤτοι τῆς φιλοσοφίας βλαστοί, εἰ καὶ τὸ πρῶτον ἐνδεδυμένοι τὸ ποιητικὸν κάλυμμα ὡς ἀναπτυχθέντες κυρίως ἐκ τῶν θεογονιῶν καὶ κοσμογονιῶν, ἤγουν ἐκ τῶν περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν ποιητικῶν παραδόσεων. Τρεῖς δὲ τῆς οὕτως ἀρξαμένης φιλοσοφίας *σχολαὶ* ἐμφανίζονται κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, ἡ *Ἰωνικὴ*, ἡ *Ἰταλικὴ* ἢ *Πυθαγορικὴ* καὶ ἡ *Ἐλεατική*.

Καθιδρυτὴς τῆς πρώτης ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ εἷς τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς συγκαταλεχθεὶς περιώνυμος *Θαλῆς*, ὅστις τὴν ἀρχὴν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἐπιζητῶν ἐξέλαβεν ὡς τοιαύτην τὸ *ὕδωρ* ἢ τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς πυκνώσεως ἢ ἀραιώσεως τούτου τὰ πάντα συνίστανται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ αὖθις διαλύονται. Ὁ Θαλῆς ἐκλείσθη ἄλλως καὶ διὰ τὰς μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς γνώσεις, ἃς ἐκτήσατο κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διατριβήν του, καὶ πρῶτος αὐτὸς προεῖπεν ἡλίου ἔκλειψιν [2] καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει ὁ τῆς Μηδείας βασι-

---

[1] Εἰς τὸν σοφὸν τοῦτον (Βίαντα τὸν Πριηνέα) ἀναφέρεται καὶ τὸ γεγονός ὅτι διαρπαζομένης ποτὲ τῆς οἰκίας του, ἐν ᾧ ἄλλοι ἐζήτουν νὰ σώσωσι τὴν περιουσίαν των, αὐτὸς μόνος ἐξῆλθε γυμνός, εἰπὼν ὅτι φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν περιουσίαν του, δι' ἧς ὑπηνίττετο τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν.

[2] Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλυάττου δύο ἡλίου ἐκλείψεις ἐγένοντο, ὧν ἡ μὲν τῇ 30 Σεπτεμβρίου 610 π. Χ., ἡ δὲ τῇ 28 Μαΐου 585. Ἡ πρώτη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λεὺς Κυαξάρης πρὸς τὸν τῆς Λυδίας βασιλέα Ἀλυάττην (585 π. Χ.). Ἐκ τῆς σχολῆς δὲ τοῦ Θάλητος προῆλθον πολλοὶ ὅμοιοι αὐτῷ σοφοὶ, καλούμενοι κοινῶς *κοσμοφυσικοὶ*, οἷον ὁ *Ἀναξίμανδρος*, ἄμεσος μαθητὴς καὶ φίλος του, ὁ *Ἀναξιμένης*, ὁ *Φερεκύδης* καὶ ὁ *Ἀναξαγόρας*, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ὑπέλαβε τὸ *ἄπειρον* καὶ ἄφθαρτον, ἐν ᾧ τὰ πάντα μεταβάλλονται· ὁ δὲ τὸν *ἀέρα*, ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ τρίτος (ὅστις, ὡς λέγεται, ἔγραψε πρῶτος περὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων εἰς τὸν πεζὸν) παραδέχεται ἀντὶ μιᾶς δύο ἀρχὰς, τὸν *αἰθέρα*, ὡς ἐνεργητικὴν, καὶ τὸ *χάος* ὡς παθητικὴν, συνάψας ἀμφοτέρας διὰ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὰ πάντα μορφοῦνται. Ὁ δὲ τελευταῖος ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἀΰλου τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε *νοῦν*· ἀλλὰ περὶ τῆς φιλοσοφίας τούτου, διδαχθείσης κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις, θέλει γείνῃ λόγος ἐν τῇ προσεχεῖ περιόδῳ.

Τῆς δευτέρας σχολῆς τὰ θεμέλια κατέβαλεν *Πυθαγόρας* ὁ Σάμιος, ὅστις νέος ἔτι ἐμαθήτευσε παρὰ Φερεκύδῃ καὶ, ἀφοῦ πρὸς τελειοποίησιν τῶν γνώσεών του ἐπεσκέφθη Ἑλλάδα, Κρήτην, Φοινίκην καὶ Αἴγυπτον, ἐπανῆλθε τέλος εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀλλ' εὑρὼν αὐτὴν τυραννουμένην ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ χώραν ἄλλην, ὅπου ἐδύνατο νὰ διδάξῃ καὶ ἐνεργήσῃ ἐλευθέρως καὶ ὡς τοιαύτην ἐξελέξατο τὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν *Κρότωνα* ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ. Ἡ φυσικὴ καλλονὴ, ἡ καινοπρεπὴς λευκὴ στολή του (κατὰ μίμησιν ἴσως τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων), ἡ ἄμεμπτος διαγωγή του, ἡ νηφάλιος δίαιτά του, ἡ πειθὼ καὶ ἡ χάρις τῶν λόγων του ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Κροτωνιάτας

δὲν ἦτο ὁλικὴ διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ δευτέρα ἦτο τοιαύτη εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς· ταύτην φαίνεται ὅτι προεῖπεν ὁ Θαλῆς, πρβ. Stein ἐν Ἡροδ. 1, 74.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θείαν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν καὶ εἴλκυσαν πάραυτα περὶ αὐτὸν πλῆθος ἄπειρον ἀκροατῶν·[1] σοφὸς δὲ παρὰ πάντων κληθεὶς ἀπεποιήθη ἐκ μετριοφροσύνης τὴν κλῆσιν ταύτην καὶ πρῶτος ὠνομάσθη οἴκοθεν *φιλόσοφος* (ἤτοι φίλος τῆς σοφίας), ἐξ οὗ ἐπεκράτησε καὶ τὸ ὄνομα *φιλοσοφία*. Ἡ διδασκαλία δὲ τοῦ Πυθαγόρου διεστέλλετο εἰς *ἐξωτερικὴν* καὶ *ἐσωτερικὴν*, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἦτο κοινὴ καὶ φανερὰ εἰς πάντας, τῆς δὲ δευτέρας μετεῖχον μόνον οἱ εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑταιρίας (περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος) μεμυημένοι. Μαθηματικὴ, μουσικὴ, ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀπετέλουν τὰ κύρια ταύτης μέρη καὶ ἑπομένως τὸ σύνολον τῆς Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας. Ἰδιαζόντως δὲ ὁ Πυθαγόρας ἠγάπα καὶ ἐξήσκει τὴν μαθηματικὴν, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων εὗρε τὸ περικλεὲς ἐκεῖνο θεώρημα τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου ὑποτεινούσης, (ἧς τὸ τετράγωνον ἐξισοῦται τοῖς ἀπὸ τῶν λοιπῶν δύο πλευρῶν τετραγώνοις), ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἔθυσεν, ὡς λέγεται, ἑκατόμβην. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀπέδιδε δύναμιν μυστηριώδη, δοξάζων ὅτι παριστάνουσι τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, τοὺς τύπους τῆς μορφώσεως τοῦ κόσμου. Ἡ μὲν *μονὰς*, ἔλεγε, καθὸ πηγὴ παντὸς ἀριθμοῦ, εἶνε ἡ εἰδοποιὸς ἀρχή· ἡ δὲ *δυὰς*, ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως καὶ μειώσεως, παριστάνει τὴν ὕλην· ἡ δὲ *τριὰς*, σύνθετος ἐκ τῆς μονάδος καὶ δυάδος, συμμετέχει τῆς φύσεως ἀμφοτέρων· ἡ δὲ *τετρὰς* ἢ *τετρακτὺς* συγκεφαλαιουμένη μετὰ τῶν τριῶν πρώτων ἀριθμῶν παράγει

---

[1] Διόδ. Τεμ. Ζ — Θ. «Τοσαύτη δ' ἦν ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις πειθὼ καὶ χάρις, ὡς καὶ τῆς πόλεως σχεδὸν ὅλης ὑπ' αὐτὸν ἐπιστρεφούσης καθ' ἡμέραν ὥσπερεὶ πρό τινος θεοῦ παρουσίαν ἅπαντας συντρέχειν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν κ.τ.λ. καὶ §. 20· ὅτι ὁ αὐτὸς πολλὰ καὶ ἄλλα διαλεγόμενος πρὸς βίου σώφρονος ζῆλον καὶ πρὸς ἀνδρείαν τε καὶ καρτερίαν ἔτι δὲ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἴσα θεοῖς ἐτιμᾶτο παρὰ τοῖς Κροτωνιάταις κ. τ. λ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν *δεκάδα*, τὸν τελειότατον ἀριθμὸν, ὅστις ἐμφαίνει τὸ πλῆρες σύστημα τοῦ κόσμου· διότι ὑπέθετεν ὅτι τοῦτο σύγκειται ἐκ δέκα μεγάλων σωμάτων (οὐρανίων σφαιρῶν) κινουμένων περὶ τὸ *κεντρικὸν πῦρ* κατ' ἀναλογίας καὶ ἀποστάσεις ὡρισμένας, καὶ ἀποτελούντων διὰ τῆς κινήσεώς των εἰς τὸν αἰθέρα τόνους ἁρμονικοὺς (ὅθεν ἡ μουσικὴ τῶν σφαιρῶν), τοὺς ὁποίους ὅμως τὰ ὦτα τῶν θνητῶν ἕνεκα τοῦ γηΐνου θορύβου δὲν διακρίνουσι. Διὰ τοῦ κεντρικου δὲ πυρὸς, ὅπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἐκάλουν καὶ *ἑστίαν τοῦ παντὸς*, *μέτρον φύσεως*, *μητέρα θεῶν* καὶ *Διὸς οἶκον* ἢ *φυλακὴν*, ἐνοεῖτο ὁ θεὸς αὐτὸς ὡς ὑπερτάτη μονὰς, ὡς τὸ πρῶτον κινοῦν· ἀπόῤῥοια δὲ τοῦ ἰδίου ἐλογίζετο ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον, ἀφοῦ πρὸς καθαρισμόν της περιπλανηθῇ διὰ διαφόρων σωμάτων, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς προῆλθε (τοῦτο ἦτο τὸ περίφημον τῆς μετεμψυχώσεως δόγμα)[1]. — Μετὰ τῶν θεωρητικῶν δὲ τούτων δοξῶν συνείχετο καὶ ἡ ἠθικὴ ἢ πρακτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου· π. χ. ἡ ἀρετὴ ἡρμηνεύετο ὡς μονὰς καὶ ἐπομένως ὡς ὁμοιότης μὲ τὸν θεόν· ἡ δὲ δικαιοσύνη ὡς ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. Ἐτιμᾶτο δὲ καὶ

---

[1] Τὸ περὶ μετεμψυχώσεως δόγμα τοῦ Πυθαγόρου ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον· Λέγεται δηλαδὴ ὅτι κρύψας ἑαυτὸν (ὁ Πυθαγόρας) ἐν ὑπογείῳ, ἐκέλευσε τὴν μητέρα του νὰ διαδώσῃ λόγον περὶ αὐτοῦ ὡς τεθνηκότος· μετά τινα δὲ χρόνον ἀναφανεὶς, πολλὰ περὶ τῶν ἐν Ἅδου ἑτερατεύετο, καὶ ὅτι αὐτὸς πολλάκις ἔτυχε μετεμψυχωθεὶς, Αἰθαλίδης πρὸ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος ὁ Ἑρμοῦ, εἶτα Εὔφορβος, πάλιν Ἑρμότιμος, Πύθιος αὖθις ὁ Δήλιος, ἐπὶ δὲ πᾶσι Πυθαγόρας αὐτός. — Τοῦτον δὲ βεβαίως ἐννοεῖ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ του, (στίχ. 63—65) ὅταν παριστᾷ τὸν Ὀρέστην λέγοντα·

Ἤδη γὰρ εἶδον πολλάκις καὶ τοὺς σοφοὺς
Λόγῳ μάτην θνήσκοντας εἶθ' ὅταν δόμους
Ἔλθωσιν αὖθις, ἐκτετίμηνται πλέον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξησκεῖτο παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις ἐξαιρέτως ἡ ἀρετὴ τῆς φιλίας, καθ' ἣν οἱ φίλοι ὤφειλον νὰ συντρέχωσι καὶ καθιστῶσιν ἀλλήλους τελειοτέρους. Ἡ φιλοσοφικὴ τοῦ Πυθαγόρου σχολὴ καὶ μετὰ τὴν καθαίρεσιν αὐτῆς ἐν Κρότωνι δὲν ἔπαυσε ν' ἀκμάζῃ εἰς πολλὰς τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις περιοριζομένη ἰδίως εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ μαθηματικά. Μεταξὺ δὲ τῶν Πυθαγορείων φιλοσόφων μνημονεύονται ὡς ὀνομαστότεροι· ὁ *Ἀλκμαίων*, ὁ *Ἔκφαντος*, *Ὤκελλος* ὁ Λευκανὸς, *Φιλόλαος* ὁ Κροτωνιάτης, *Τίμαιος* ὁ Λοκρὸς καὶ *Ἀρχύτας* ὁ Ταραντῖνος.

Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν Πυθαγορικὴν ἱδρύθη ἐν Ἐλέᾳ, πόλει ὡσαύτως τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ *Ἐλεατικὴ σχολὴ* ὑπὸ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου (516), ὃν διεδέχθησαν ὁ *Παρμενίδης*, ὁ *Ζήνων* καὶ ὁ *Μέλισσος*. Καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι συνέγραψαν, οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐμμέτρως, οἱ δὲ ἄλλοι δύο εἰς τὸ πεζόν. Οἱ πρὸ αὐτῶν φιλόσοφοι ἐθεώρουν τὰ αἰσθητὰ πράγματα ὡς ὄντα καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' οἱ Ἐλεᾶται πρῶτοι ἤρξαντο νὰ ἐρευνῶσι τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ διακρίνωσι μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ καὶ ἑπομένως μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν καὶ λογικῶν γνώσεων. Τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἤτοι τὸ *Ὄν*, ἔλεγον, δὲν δύναται νὰ νοηθῇ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τοῦ λόγου, διότι αἱ αἰσθήσεις παριστῶσι ἁπλῶς τὸ γίνεσθαι, ὅπερ συνίσταται εἰς αἰωνίαν ῥοὴν, ἄρα εἶνε μηδὲν καθ' ἑαυτὸ, ἁπλοῦν φαινόμενον καὶ ἐστερημένον ἀληθείας. Ἀλλὰ τὸ Ὂν ὡς τοιοῦτον, ἀποτελοῦν τὴν ὑπόστασιν παντὸς πράγματος, εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ, ὥστε πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει *ἓν ἐστι κατὰ λόγον*· ἐντεῦθεν δὲ συνήγαγον ὅτι τὸ *πᾶν ἓν ἐστι*, *κόσμος καὶ θεὸς* τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. «*Ἐδογμάτιζε δὲ Ξενοφάνης εἶνε τὸ πᾶν καὶ τὸν θεὸν συμφυῆ τοῖς πᾶσι.*» Διογ. Λαέρτ. Θ', 19. Εἰς τὴν ἐλεατικὴν δὲ ταύτην θεωρίαν ἀντέταξεν ὁ τοῦ Παρμενίδου μαθητὴς *Λεύκιππος* τὸ ἀτομολογικὸν σύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στημα δεχόμενος ὄχι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Ὄν, ἀλλ' ἀπειρίαν σωματικῶν ὄντων γεννημένων ἐκ τῆς τυχαίας συνδρομῆς ἀδιαιρέτων σωμάτων ἤτοι *ἀτόμων*, καὶ μεμορφωμένων πολλαχῶς κατὰ τὴν διάφορον σύνθεσιν αὐτῶν τούτων τῶν ἀτόμων. Τὸ σύστημα δὲ τοῦ Λευκίππου ἐξέτεινε καὶ ἐτελειοποίησε Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης, περὶ οὗ ὡς καὶ περὶ τῶν διαδόχων του θέλομεν πραγματευθῆ ἐν τῇ προσεχεῖ περιόδῳ.

Ἱστορία.—Ὡς ἡ φιλοσοφία, καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις, οὕτω καὶ ἡ *ἱστορία* ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν Ἰωνίᾳ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον αὕτη, ἐκ τῆς κυκλικῆς ἀμέσως ποιήσεως πηγάσασα, δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸν μεταξὺ αὐτῆς ταύτης καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας χαρακτῆρα, καλουμένη *λογογραφία*, ἤτοι ἀφήγησις λόγων, παραδόσεων κατ' ἀντιδιαστολὴν τῆς μυθογραφίας. Ὅλοι δὲ οἱ ἀφηγηταὶ παρελθόντων γεγονότων μέχρι τοῦ Ἡροδότου, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἀληθὴς ἱστορία, ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν λογογράφων· μεταξὺ δὲ τούτων περίφημοι ὑπῆρξαν· ὁ *Κάδμος*, ὁ *Ἑκαταῖος* καὶ ὁ *Διονύσιος*, Μιλήσιοι καὶ οἱ τρεῖς, ὧν ὁ μὲν ἔγραψε *κτίσιν Μιλήτου* καὶ *Ἰωνίας*, ὁ δὲ *Ἀσίας περιήγησιν* καὶ *Εὐρώπης περίοδον*, ὁ δὲ *μυθικὰ* ἢ *κύκλον μυθικόν*, περιλαμβάνοντα τὰς κυριωτέρας παραδόσεις τῶν παναρχαίων χρόνων, καὶ προσέτι κύκλον *ἱστορικὸν* εἰς ἑπτὰ βιβλία, περιεκτικὸν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συμβεβηκότων, εἰς ἃ βεβαίως ἀνήκουσι καὶ τὰ *Περσικὰ* ἢ τὰ *μετὰ Δαρεῖον*. Ἐκτὸς δὲ τούτων μνημονεύονται καὶ δύο ἄλλοι· *Ἑλλάνικος* ὁ Λέσβιος καὶ *Ἀκουσίλαος* ὁ Ἀργεῖος.

Καλαὶ τέχναι.—Ἡ προκειμένη περίοδος εἶνε οὐχ ἧττον ὁ χρόνος τῆς ἀληθοῦς παρ' Ἕλλησι μορφώσεως καὶ ἐπὶ μᾶλλον τελειοποιήσεως τῶν καλῶν τεχνῶν, τῶν τε *παραστατικῶν*, οἷαι εἰσὶν ἡ γυμναστικὴ, ἡ ὀρχηστικὴ καὶ ἡ μουσικὴ, καὶ τῶν *πλαστικῶν* ἢ *εἰκαστι-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῶν, εἰς ἃς ὑπάγονται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφική. Ἡ πρὸς ταύτας φυσικὴ παντὸς Ἕλληνος κλίσις, ἐκ τοῦ ζωηροῦ αἰσθήματος τῆς φιλοκαλίας πηγάζουσα, ἐνισχύετο θαυμασίως καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἥτις θεωροῦσα τὴν τέχνην ὡς συστατικὸν τῆς *δημοσίας ἀγωγῆς* μέρος, τοὺς μὲν εὐπόρους προέτρεπε νὰ συντελῶσιν εἰς τὰς μιμητικὰς καὶ μουσικοποιητικὰς παραστάσεις ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς *χορηγίας*, τοὺς δὲ ἀριστεύσαντας τεχνίτας ἀντήμειβε καὶ ἐτίμα διὰ διαφόρων μέσων, οἷον διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐν τοῖς πρυτανείοις σιτήσεως, δι' ἀνεγέρσεως ἀνδριάντων, δι' ἀπονομῆς τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου, διὰ στεφανώσεως κτλ.

Ἡ *γυμναστικὴ* καὶ *ὀρχηστικὴ*, αἵτινες ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὴν μιμητικὴν, προηγήθησαν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν. Ἀμφοτέρας ἐχούσας μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ σώματος μόρφωσιν, ἐξήσκουν οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν, αἱ δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος νομοθεσίαι καθιέρωσαν καὶ ὡς μέσα ἀγωγῆς. Περίφημοι δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχον οἱ ἐν ταῖς οὕτω λεγομέναις *Γυμνοπαιδίαις* τελούμενοι γυμναστικοὶ χοροὶ, ὅπου οἱ παῖδες χορεύοντες ἐμιμοῦντο τὰς κινήσεις τῆς πάλης καὶ τοῦ παγκρατίου. Αἱ δὲ ὀρχήσεις, τὰς ὁποίας συνήθως ἡ μουσικὴ συνώδευεν, εἶχον ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν θρησκευτικὸν γινόμεναι περὶ τοὺς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, οἵτινες, κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν πίστιν, ἠρέσκοντο τὰ μάλιστα εἰς τὰς πανηγυρικὰς καὶ μετὰ ῥυθμῶν κινήσεις. Ἔπειτα δ' ἔλαβον χαρακτῆρα πολεμικὸν, καὶ κατὰ τοῦτο διεκρίνοντο πρὸ πάντων οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες καὶ ὅταν ὥρμων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐβάδιζον ῥυθμικῶς, ἐν ᾧ οἱ αὐλοὶ ἀνέκρουον τὸ οὕτω λεγόμενον Καστόρειον μέλος, ἤτοι τὴν συνήθη πολεμικὴν μελῳδίαν.

Ὡς δὲ ἡ μιμητικὴ εἶχε σκοπὸν τοῦ σώματος τὴν μόρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φωσιν, οὕτως ἡ *μουσικὴ* ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον πρὸς ἐξημέρωσιν τοῦ πνεύματος ἀλλὰ καὶ πρὸς ἔξαψιν ὁμοῦ καὶ καταστολὴν τῶν παθῶν. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει μάλιστα ἡ ἱστορία τῆς Σπάρτης, καὶ πρωΐμως ἤδη εὑρίσκονται ἀγῶνες μουσικοί, οἷοι πρὸ πάντων ἦσαν οἱ Πύθιοι. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος τέχνη εἶχε προαχθῆ εἰς οὐ μικρὸν ἀναπτύξεως βαθμὸν, καθότι οἱ ποιηταὶ ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα αὐτῶν ὑπὸ τὴν συνοδίαν αὐτῆς, καὶ ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης εἶνε πλήρης διηγήσεων περὶ τῆς μαγικῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς βαθείας εἰς τὴν ψυχὴν των ἐπιδράσεως. Οὕτω π. χ. λέγεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐδυνήθη νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς ἡσυχίαν διά τινος σπονδειακῆς αὐλῳδίας νέον ἐμπαθῆ μέχρι μανίας· ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἴσχυσε ν' ἀναχαιτίσῃ ἄλλον νέον ἀπὸ τῆς προθέσεως φονικῆς τινος πράξεως διὰ τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας ἑνὸς στίχου.

Ὡς ὁ κυρίως δὲ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς δημιουργὸς ἐμφανίζεται ὁ Λέσβιος *Τέρπανδρος*, ὅστις, καταγόμενος ἔκ τινος μουσικῆς οἰκογενείας, παραλαβούσης τὴν τέχνην ἀπὸ τῶν τῆς Πιερίας ἀοιδῶν, πρῶτος ὑπήγαγεν εἰς τεχνικοὺς κανόνας τὰς ὑφεστώσας τῶν διαφόρων χωρῶν ψαλμῳδίας καὶ ἐμόρφωσεν ἐντεῦθεν σύστημά τι· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διεκρίθη ἐν Σπάρτῃ προκειμένων μουσικῶν ἀγώνων (676), ἀκολούθως δ' ἔλαβεν ἐν τοῖς Πυθίοις τετράκις τὰ νικητήρια. Αὐτὸς δὲ οὗτος, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν, εἰσήγαγεν ἀντὶ τοῦ τετραχόρδου τὴν καλουμένην ἑπτάφθογγον ἢ ἑπτάχορδον λύραν, ἐφεῦρε καὶ τὸ βάρβιτον, ἕτερον εἶδος λύρας, καὶ πιθανῶς ὥρισε πρῶτος καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὑπαρχουσῶν τριῶν ἀρχαιοτάτων ἁρμονιῶν, *Δωρικῆς*, *Φρυγικῆς* καὶ *Λυδίας*, ὧν ἡ μὲν πρώτη, ὡς ἡ βαρυτάτη, εἶχεν ἀνδρικὸν, σπουδαῖον χαρακτῆρα, ὅστις ἐνήργει καταπραϋντικῶς· ἡ δὲ δευτέρα, ὡς μέση (μεσόφωνος), οὖσα ἰδίως εὔχρηστος εἰς τὰς θορυβώδεις ὀργιαστικὰς ἑορτὰς τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φρυγίας τῶν θεῶν μητρὸς (Κυβέλης) καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν Διονυσίων, ἔφερε χαρακτῆρα ἐνθουσιαστικόν· ἡ δὲ τρίτη, ἐξομοιουμένη ἕνεκα τῆς ὀξύτητός της μὲ τὴν γυναικείαν φωνήν, διέθετε διὰ τῆς μαλακότητός της εἰς πραότητα (γλυκυθυμίαν) ὅθεν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐθεώρει ἰδίως εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων συντελῆ. Μετὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Τερπάνδρου ἐπῆλθε μεταξὺ μὲν τῆς Δωρικῆς καὶ Φρυγικῆς ἡ *Ἰωνικὴ*, ἁρμονία, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζε τὸ ἁπαλὸν καὶ χαλαρὸν (ἀνειμένον), μεταξὺ δὲ τῆς Φρυγικῆς καὶ Λυδικῆς ἡ *Αἰολικὴ*, τὴν ὁποίαν διέκρινεν τὸ ζωηρὸν καὶ ἐμπαθές. Βραδύτερον τὸ μουσικὸν σύστημα ἐτελειοποιήθη ἔτι μᾶλλον διὰ πέντε ὀξυτέρων καὶ πέντε βαρυτέρων ἁρμονιῶν (τόνων). Ἀρχηγέτην δὲ τῆς ἔπειτα ἐπικρατησάσης εὐαρέστου Ἑλληνικῆς μουσικῆς ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ τὸν ἐκ Φρυγίας *Ὄλυμπον* τὸν νεώτερον (650—620 π. Χ.), τὸν ἐφευρετὴν τοῦ τρίτου ἢ ἐναρμονίου μουσικοῦ γένους, διατρίψαντα πολὺν χρόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρὸς τῇ μέχρι τότε μόνον ἐν χρήσει οὔσῃ κιθάρᾳ εἰσαγαγόντα τὸν *αὐλόν*, δι' οὗ ἡ μουσικὴ ἔλαβε μὲν πλείονα ἐλευθερίαν, ἀπέβη δὲ ἐντονωτέρα καὶ ἑπομένως τρυφηλοτέρα, ὅθεν οἱ αὐστηρότεροι κριταὶ ἀπεδοκίμαζον, ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν, τὸν αὐλόν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκ Γόρτυνος τῆς Κρήτης *Θαλήτου* (περὶ τὸ 620 π. Χ.) ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ προήχθη εἰς τὴν *τρίτην αὐτῆς περίοδον*, λαβοῦσα δι' αὐτοῦ χαρακτῆρα πανηγυρικῶς ὑψηλόν, σχεδὸν ἱερατικὸν (ἰδίως εἰς τοὺς Παιᾶνας), καὶ ἰσχύουσα νὰ κατευνάζῃ τὰς ἠθικῶς τεταραγμένας ψυχάς· διὸ ὁ εἰρημένος μετεπέμφθη ποτὲ ἐκ Κρήτης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἵνα διὰ τῆς τέχνης ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν δι' ἐσωτερικῶν ταραχῶν διασεισθεῖσαν πόλιν. Αἱ μελῳδίαι του, κανονισμέναι διὰ τὰ ἁπλούστατα ὄργανα, ἦσαν, ὡς λέγεται, κοσμιώταται καὶ ὡραιόταται. Μετὰ τοῦ *Κλονᾶ* δὲ τοῦ ἐκ Θηβῶν ἢ ἐκ Τεγέας, τοῦ ἐκ Κυθήρων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ξενοδάμου καί τινων ἄλλων τεχνιτῶν ἡ μουσικὴ προέβη ἀκολούθως εἰς τεχνικωτέραν τινὰ περίοδον καὶ ἔφθασε τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πινδάρου εὑρίσκετο.

Ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ*, ἥτις παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν εἶχε σκοπὸν μᾶλλον τὸ κολοσσιαῖον, παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἔλαβε κατὰ πρῶτον τὸ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας προκύψαν τερπνὸν *μέτρον τοῦ καλοῦ*. Ἀφοῦ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κατέβαλεν, οὕτως εἰπεῖν, προηγουμένως τὰ στερεὰ θεμέλιά της ἐπὶ τῶν *κυκλωπείων τειχῶν*, ἔλαβε ἔπειτα ὑψηλοτέραν ἔξαρσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τελείων ναῶν (μετὰ κιόνων καὶ προπυλαίων), γυμνασίων, ᾠδείων, θεάτρων κτλ. Ἡ οἰκοδομὴ ὡραίων κατοικιῶν κατὰ τοὺς ἁπλοῦς ἀρχαίους χρόνους ἦτο μακρὰν τῆς ἰδέας τοῦ ἰδιώτου, ἀποβλέποντος μόνον εἰς τὸ ἀνέτως διαιτᾶσθαι· ὅθεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ καλὴ ἀρχιτεκτονικὴ περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ δημόσια κτίρια, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις ἦτον ἔργον τῆς πολιτείας. Μεταξὺ δὲ τούτων προηγήθησαν οἱ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως οἱ ἀρχαιότατοι ἦσαν ὡσαύτως ἁπλούστατοι καὶ στενώτατοι, ὡς ὡρισμένοι νὰ ὦσιν ἡ κατοικία ἑνὸς θεοῦ, οὐχὶ δὲ στοαὶ συναθροίσεως τῶν λατρευτῶν αὐτοῦ· μετέπειτα δὲ οἱ ναοὶ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν ἐγένοντο τὸ κύριον ἀντικείμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδεικνύετο ὅλως ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοκαλίας.

Καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τῆς προκειμένης τέχνης καὶ ἰδίως τῆς περὶ τοὺς ναοὺς, ἐκδηλοῦται ἡ διαφορὰ τῶν φυλετικῶν χαρακτήρων. Καὶ ἀρχαιοτάτη μὲν καθαρῶς Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρουσιάζεται ἡ *Δώριος*, ἣν διακρίνει τὸ ἄκομψον καὶ ἁπλοϊκὸν ἀλλὰ καὶ μεγαλουργὸν ὁμοῦ, ἐκτυπούμενον ἰδίως ἐν τῇ τῶν κιόνων παχύτητι καὶ πυκνότητι, ἐν τοῖς ἐπὶ τούτων ἐπικειμένοις στερεοῖς διαζώμασι καὶ γείσοις καὶ ἐν τοῖς προεξέχουσι κιονοκράνοις· δευτέρα δὲ μετὰ τὴν Δώριον ἕπεται ἡ *Κορινθιακὴ*, οὖσα τροποποίησις ἐκείνης ἐπὶ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βέλτιον, ὅπως παριστάνεται ἐν τοῖς ναοῖς τῆς ἀρχαίας ἀφνειᾶς Κορίνθου διὰ τῶν πλουσίως κεκοσμημένων κιόνων. Μεταξὺ δ' ἀμφοτέρων μεσολαβεῖ ἡ ἱλαρωτέρα *Ἰώνιος*, διαφέρουσα κατὰ τὸ ἐπιμηκέστερον καὶ ἰσχνότερον τῶν κιόνων, τὴν ἀραιοτέραν θέσιν αὐτῶν, τὴν ἐπὶ τὸ περιττότερον καὶ κομψότερον διακόσμησιν τῶν κιονοκράνων, ὅπως διετυπώθη μάλιστα ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν Ἔφεσον περιφήμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις τὸ πάλαι συνηριθμεῖτο εἰς τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου [1].

Ὡς ἀρχαιότατοι δὲ ναῶν τεχνῖται μνημονεύονται οἱ Σάμιοι, *Ῥοῖκος* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Θεόδωρος* ὁ πρεσβύτερος, οἵτινες ἔκτισαν τὸ ἐν Σάμῳ *Ἡραῖον*, *Χερσίφρων* καὶ τούτου ὁ υἱὸς *Μεταγένης*, οἱ Κνώσιοι, τῶν ὁποίων ἔργον κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρξεν ὁ εἰρημένος τῆς Ἀρτέμιδος ναός· προσέτι *Θεόδωρος* ὁ Τηλεκλέους, ὁ ποιήσας τὴν ἐν Σπάρτῃ θολοειδῆ σκιάδα, *Σπίνθαρος* ὁ Κορίνθιος, εἰς ὃν οἱ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου φυγαδευθέντες Ἀλκμαιωνίδαι ἐπέτρεψαν (542 π. Χ.) τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς λαμπροτάτου ναοῦ· ὁ *Ἀντιστάτης*, ὁ *Κάλλαισχρος*, ὁ *Ἀντιμαχίδης* κτλ. οἵτινες δαπάνῃ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐπεχείρησαν ἐν Ἀθήναις τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός — Ἐκ τῶν μὴ ἱερῶν δὲ κτιρίων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαιοτάτων τυράννων μνήμης ἄξιά εἰσιν, ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ *θησαυρὸς*, ὃν ᾠκοδόμησε *Μύρων* ὁ τῆς Σικυῶνος τύραννος (περὶ τὴν 33 Ὀλυμπιάδα) ἔχοντα δύο θαλάμους, τὸν μὲν Δώριον, τὸν δ' ἐργασίας τῆς Ἰώνων· ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐν Ἀθήναις *στοὰ*, κτίσμα τοῦ Κλεισθένους, καὶ τὸ ἐν Μεγάροις *ὑδραγωγεῖον*, ὅπερ

[1] Ὁ ναὸς οὗτος μέγιστος πάντων (Παυσ. Δ, 31. 6), εἶχεν ἐμβαδὸν 425×2,20 πόδ. Οἱ κίονες αὐτοῦ 60 πόδ. ὑψηλοί, ἦσαν ἐν μέρει μονόλιθοι. Ὅλη δὲ ἡ οἰκοδομὴ, ἐπιτελεσθεῖσα διὰ τῆς συνεργείας καὶ συνεισφορᾶς πολλῶν οἰκογενειῶν, διήρκεσε 220 ἔτη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔκτισεν ὁ Θεαγένης· προσέτι ἡ μεγάλη ἐν τῷ λιμένι τῆς Σάμου προκυμαία τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ Πολυκράτης ἐκτὸς ἄλλων ὑπερηφάνων μνημείων.

Μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲ συνέχεται καὶ ἡ *πλαστικὴ* (εἰς καθολικωτέραν σημασίαν) ἢ *ἀγαλματοποιΐα*, ἥτις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μεταχειρισθεῖσα ὡς ὕλην ἐργασίας τὸ ξύλον ἦτο κυρίως *ξυλογλυφία*. Ὡς τὰ πρῶτα δὲ ξυλίνων καὶ ἐν μέρει λιθίνων ἀγαλμάτων δοκίμια θεωροῦνται οἱ καλούμενοι *Ἑρμαῖ*, ὅ ἐστι στῦλοι τετράγωνοι, οἵτινες ἔχοντες ἀνθρωπίνην κεφαλὴν, σφηνοπώγωνα κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ φαλλοῦ, ἀνεγείροντο ἐν ταῖς ἀγυιαῖς καὶ τριόδοις, καὶ ὡς ὁδόμετρα ἢ ὡς ὅροι ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ἀπὸ δὲ τῶν τοιούτων ἀτέχνων κατασκευασμάτων προήχθη κατὰ πρῶτον ἡ *τορευτικὴ*, ἤτοι ἡ τέχνη τοῦ περιβάλλειν ξύλινα σκεύη ἐλέφαντι ἢ χρυσῷ καὶ διακοσμεῖν ταῦτα ποικίλοις χρώμασι. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἀγάλματα ἐκ μετάλλων δὲν παρουσιάζονται ἐξ ἀρχῆς χυτὰ, ἀλλὰ σφυρήλατα, φέροντα καὶ ἐπιτετυπωμένα ζῴδια ἐπίσης σφυρήλατα ἢ ἔκκρουστα· καὶ τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐν Σπάρτῃ ἐκ χαλκοῦ Διὸς ἄγαλμα, κατὰ τὸν Παυσανίαν (Γ', 17. 6) *παλαιότατον πάντων ὁπόσα ἐστὶ χαλκοῦ*, ὅπερ ἐποίησεν, ὡς λέγει, ὁ *Λέαρχος* ἐκ Ῥηγίου, μαθητὴς τοῦ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. Περὶ τὴν ἀρχὴν ὅμως τῶν Ὀλυμπιάδων ἡ κατασκευὴ μεταλλικῶν δημιουργημάτων, ἢ, ὡς λέγεται, ἡ *χαλκοπλαστικὴ* προέβη εἰς νέον βαθμὸν ἀναπτύξεως ὅτε οἱ ἐν Σάμῳ περιβόητοι τεχνῖται *Ῥοῖκος* καὶ *Θεόδωρος* κατὰ τοὺς μὲν πρῶτοι ἐφεῦρον τὴν τέχνην τοῦ «*χαλκὸν ἐν χοάνοις διαχέαι*» τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐβελτίωσαν μόνον τὴν χώνευσιν τοῦ χαλκοῦ, καὶ ἴσως πρῶτοι ἐπεχείρησαν νὰ διαχέωσιν *ὁλόκληρα ἀγάλματα* καὶ ἄλλα ἔκτυπα ζῴδια ἐν λίγδοις ἢ χώνοις (Παυσ. Η', 14. 5. Θ', 41. 1. καὶ Γ', 38. 3.). Βραδύτερον δὲ *Κάλλων* καὶ *Ὀνατᾶς* οἱ Αἰγινῆται (540 π. Χ.) προήγαγον εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τελειότητα καὶ τὴν *χαλκοπλαστικήν*. Τέλος πάντων διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μαρμάρου ἡ *ἀγαλματοποιΐα* ἢ *γλυπτικὴ* ὑψώθη εἰς τὴν πλήρη τεχνικὴν ἐλευθερίαν. Τὰ πρῶτα δὲ καὶ ἐπιτυχῆ μαρμάρινα ἀγάλματα κατεσκεύασαν οἱ ἐκ Κρήτης Δαιδαλίδαι *Δίποινος* καὶ *Σκύλλις* (ἀκμ. περὶ τὴν 50 Ὀλυμπ.), θερμελιωταὶ τῆς ἐν Σικυῶνι περιφήμου σχολῆς, ἐξ ἧς προῆλθε καὶ ὁ εἰρημένος *Κάλλων*, ἀρχηγὸς τῶν Αἰγινητικῶν ἀγαλματοποιῶν. Ὀνομαστοὶ δὲ περὶ τὴν γλυπτικὴν ἢ λιθοξοϊκὴν ἐδείχθησαν, κατὰ τὸ τέλος τῆς προκειμένης περιόδου, *Ἀγελάδας* ὁ Ἀργεῖος, οὗτινος μαθητὴς ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὴν προσεχῆ περίοδον εἰς τελειότητα τὴν πλαστικὴν προαγαγὼν *Φειδίας*, καὶ *Κάναχος* ὁ Σικυώνιος.

Ἡ τρίτη τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ἡ *γραφικὴ* (κοινῶς ζωγραφικὴ), πολὺν χρόνον διετέλεσεν ὑπηρετοῦσα τὰς πρώτας δύο, περιοριζομένη εἰς τὴν ἐπικόσμησιν καὶ τὸν χρωματισμὸν τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἡ βαθμηδὸν δὲ γένεσις τῆς προκειμένης τέχνης προῆλθε, κατὰ τὰς παρὰ Πλινίῳ (Hist. natur. XXXV', 3. 5) διασωθείσας παραδόσεις, ἐκ σκιαγραφημάτων καὶ μονοχρωμάτων. Καὶ πρῶται μὲν ἕδραι αὐτῆς ὑπῆρξαν ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Σικυών, πρῶτοι δὲ μονοχρωμάτων ζωγράφοι λέγονται *Κλεάνθης* καὶ *Τηλεφάνης*, μετὰ τοὺς ὁποίους ἤκμασεν ἐν Ἀθήναις ὁ *Εὔμαρος*, ἐφευρετὴς τοῦ χρωματισμοῦ· πρωΐμως δὲ ἤδη ἡ γραφικὴ ἠνώθη μετὰ τῆς κατασκευῆς πηλίνων ἀγγείων καὶ ἡ πρωτίστη ἕδρα τῆς κεραμογραφικῆς ἦν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ. Ἐκ Κορίνθου δὲ πιθανῶς μετεδόθη ἡ τέχνη αὕτη περὶ τὴν 30 Ὀλυμπ. καὶ εἰς Ταρκυνίαν τῆς Τυρρηνίας διὰ τῶν τεχνιτῶν *Κλεοφάντου*, *Εὐχειρος* καὶ *Εὐγράμμου*, οἵτινες ἠκολούθησαν ἐκεῖ τὸν Δημάρατον. Τῶν ἀρχαιοτέρων δὲ γραπτῶν ἀγγείων ὑπῆρχον κυρίως δύο εἴδη· τὰ *ὑπόξανθα* (λευκοκίτρινα) ἄνευ γανώσεως (στιλβώματος), πλατυτέρου σχήματος, ἔχοντα γραφὰς ἐρυθρὰς, φαιὰς,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπομελαίνας καὶ ἰοβαφεῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τερατομόρφων ζώων, καὶ τὰ *πυρρὰ* ἢ *ἐρυθρὰ*, κάλλιον γεγανωμένα καὶ εὐσχημότερα, ἔχοντα γραφὰς μελαίνας ὡς ἐπὶ τὸ πλέον μυθολογικῶν ἀντικειμένων. Καὶ τὰ μὲν τοῦ πρώτου εἴδους οἱ ἀρχαιολόγοι καλοῦσιν *αἰγυπτιάζοντα*, *φοινικίζοντα* καὶ *δωρίζοντα*, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἀρχαϊκὰ Ἑλληνικὰ, *ἀττικίζοντα*.

Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς προκειμένης περιόδου ἡ γραφικὴ ἤρξατο νὰ τελειοποιῆται ἀληθῶς διὰ *Κίμωνος* τοῦ Κλεωναίου, μεταχειρισθέντος κατὰ πρῶτον τὴν διοπτικὴν ἢ ἀποπτικὴν σκιαγραφίαν (perspectif), ὅθεν λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Αἰλιανὸς (ἐν τῇ Ποικ. Ἱσ. Η, 8) «Κίμων ὁ Κλεωναῖος ἐξειργάσατο τὴν τέχνην τὴν γραφικὴν, ὑποφυομένην ἔτι καὶ ἀτέχνως ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀπείρως ἐκτελουμένην, καὶ τρόπον τινὰ ἐν σπαργάνοις καὶ γάλαξιν οὖσαν»· ἀλλ' ἡ περαιτέρω καὶ ὑψηλοτέρα αὐτῆς ἀνάπτυξις συμπίπτει εἰς τὴν ἑπομένην περίοδον.

Ἐπιτηδεύματα.—Τὰ ἐπιτηδεύματα ἢ αἱ ἄλλως λεγόμεναι *βάναυσοι τέχναι* δὲν ἐδύναντο φυσικῷ τῷ λόγῳ ν' ἀκμάσωσι διαφερόντως εἰς ἔθνος, ὅπερ διὰ δούλων τὸ πλεῖστον ἐπορίζετο τὰ τοῦ βίου ἐπιτήδεια. Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς περιόδου ταύτης αἰῶνας ὑπῆρχον ἔτι πανταχοῦ ὀλίγοι οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἐργόχειρόν τι, οὐδ' ἦσαν τοιοῦτοι πολὺ ἀναγκαῖοι, καθ' ὅτι οἱ πλουσιώτεροι εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν δούλων αὐτῶν ἐργάτας τῶν συνήθων πραγμάτων, οἱ δὲ πτωχότεροι πρὸς τῇ περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολίᾳ κατεσκεύαζον πρόχειρα τινὰ χειροτεχνήματα καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐβοηθοῦντο πρὸς ἀλλήλους. Μόλις δὲ, ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἀφοῦ ἡ ὑπηρετικὴ πολλῶν τόπων τάξις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ συνδέσμου, ὅστις προσήλωνεν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀφοῦ συγχρόνως ὁ περιορισμὸς τῶν ἀγρῶν δὲν ἐπέτρεπε πλέον αὐξάνοντος τοῦ πλήθους εἰς ὅλους νὰ πορίζωνται ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸς τὸ ζῆν, πολλοὶ ἐκ τῶν τῆς κατωτέρας τάξεως μετέβησαν εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις, ὅπου μετήρχοντο οἱονδήποτε ἐπιτήδευμα καὶ ἐκ μετοίκων ταχέως, ἐν τῷ μέσῳ τῶν τότε πολιτικῶν μεταβολῶν, ἐγένοντο πολῖται. Ἔκτοτε δ' ἐγεννήθησαν πολλαχοῦ μὲν ἐργοστάσια καὶ τεχνουργεῖα, μάλιστα δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ προσέτι εἰς τὴν Κόρινθον, Σικυῶνα, Ἀθήνας καὶ Αἴγιναν.

Τὴν *γεωργίαν* ἐδύνατο πᾶς πολίτης νὰ μετέρχηται προσωπικῶς ἄνευ τινὸς αἰσχύνης, μόνον δὲ παρὰ τοῖς αὐστηροῖς Δωριεῦσι δοῦλοι ἀποκλειστικῶς ἐξήσκουν τὴν τέχνην ταύτην. Ἐκτὸς δὲ τῆς Σπάρτης καὶ Κρήτης οὐδαμοῦ τὸ ἀδιαίρετον τῶν ἀγρῶν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς. Ἡ ἰδιοκτησία εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς χεῖρας πολλῶν ἐλευθέρα, καὶ μόνον οἱ τῶν τεμενῶν καὶ οἱ τῶν κοινοτήτων ἀγροὶ ἐξεμισθοῦντο ἢ ἐξεδίδοντο ἐπὶ ὡρισμένῃ ἐτησίᾳ παροχῇ. Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων δὲ δημητριακῶν καρπῶν οἱ κυριώτεροι ἦσαν ὡς τροφὴ μὲν τῶν ἀνθρώπων ὁ πυρὸς (σῖτος) καὶ τὰ συγγενῆ τούτῳ εἴδη, εἰς χρῆσιν δὲ τῶν κτηνῶν μᾶλλον ἡ κριθή· πρὸς δὲ τούτοις ἐκαλλιεργοῦντο πολλὰ ὀσπρίων καὶ λαχάνων εἴδη. Τὸ λίνον ἐγένετο ἐπὶ μᾶλλον γενικώτερον, μολονότι εἰς κατασκευὴν ἱματίων συνηθέστερα ἦσαν τὰ ἔρια· ἡ κάνναβις, καθ' ὃν τρόπον ἀποφαίνεται περὶ ταύτης ὁ Ἡρόδοτος (Δ', 74) ὅστις τὴν εἶδεν ἐν ταῖς βορειοτέραις χώραις, δὲν ἦτον ἐν Ἑλλάδι γνωστή. Βύσσος σημαίνουσα καὶ τὸ λεπτότερον λίνον (τὴν ἄλλως λεγομένην ἀμοργίδα) ὡς καὶ τὸν νῦν καλούμενον βάμβακα, εὑρίσκετο κατὰ τὸν Παυσανίαν (5, 5, 2. 7, 21, 7.) τοὐλάχιστον βραδύτερον ἐν Ἤλιδι, ἀλλὰ μόνον αὐτόθι. Οἴνου δὲ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς πολλὰ καὶ διάφορα εἴδη, ἐν οἷς τὰ τῶν νήσων ὑπερτέρουν. Ἡ ἐλαιοφυτεία εὐδοκίμει σχεδὸν πανταχοῦ· ἀμφοτέρων δὲ τῶν προϊόντων (οἴνου καὶ ἐλαίου) ἐγίνετο μεγάλη ἐξαγωγή. Ἡ ὀπωροκομία ἤκμαζεν οὐδὲν ἧττον, ὡς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἡ μελιττουργία· Ἀττικαὶ ἰσχάδες καὶ Ὑμήττειον μέλι ἐζητοῦντο πανταχόθεν.

Ἡ χρῆσις τῆς *θήρας* ἐπετρέπετο εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἀκωλύτως Οἱ δρυμοὶ περιεῖχον διάφορα ἀγρεύματα καὶ ἐκ τῶν ἀγρίων θηρίων ὑπῆρχον εἰσέτι πρὸ πάντων λύκοι πολλοί. Ἡ *ἁλιεία* ἐξ ἐναντίας δὲν ἦτον ἐπίσης ἐλευθέρα, καθότι ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν λιμνῶν αἱ πλεῖσται ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῆς πολιτείας. Κατ' ἐξοχὴν δ' αἱ τῆς Βοιωτίας ἔβρυον παντοδαπῶν ἰχθύων, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ παρακείμενα πελάγη. Ἐν δὲ ταῖς μεγαλητέραις πόλεσι πλούσιοι ἔστελλον πλοῖα πρὸς ἁλίευσιν, ἥτις, μάλιστα ἐν τοῖς πρὸς τὸν Πόντον φέρουσι πορθμοῖς, ἦτο λίαν εὐπρόσοδος.

Ἡ *μεταλλεία* κατὰ τοῦτο μόνον συνηριθμεῖτο εἰς τὰ δημόσια νομαῖα, καθ' ὅσον ἡ πολιτεία ἀπὸ τοῦ καθαροῦ ταύτης εἰσοδήματος ἐπορίζετο προσόδους· ἄλλως δὲ οἱ κατ' ἰδίαν πολῖται μετήρχοντο αὐτὴν διὰ πολλῶν ἀνδραπόδων. Ἐπλούτει δὲ ἡ Ἑλλὰς τῶν πλείστων χρησίμων εἰς τὸν βίον μετάλλων· ἀργύρου δὲν ἐστερεῖτο, ἀλλ' ὁ χρυσὸς ἐσπάνιζε· λατομεῖα, πρὸς βαφὴν χρήσιμοι καὶ κεραμίτιδες γαῖαι ἐπλεόναζον πανταχοῦ.

Ἡ *Ἐμπορία* τῆς Ἑλλάδος, κατὰ θάλασσαν σχεδὸν πάντοτε ἐνεργουμένη, εἶχεν ἐπὶ τῆς παρελθούσης περιόδου χαρακτῆρα παθητικόν· διότι οἱ Φοίνικες προσκομίζοντες εἰς τὰ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐμπορεῖά των διάφορα τεχνουργήματα ἐλάμβανον αὐτόθεν ἀκατέργαστα πρώτοντα· ἀλλ' ἀφοῦ, γενομένων ἐπικρατεστέρων τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐκεῖνοι ἐξεβλήθησαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν. Τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ πρῶτον ἐν ταῖς παραλίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῶν Ἰώνων, ἐν ᾧ αἱ νοτιώτεραι νῆσοι ἔμειναν εἰσέτι ὁρμητήρια τῶν εἰρημένων. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου λιμένες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν, περιελθόντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δωριέων, δὲν εἶχον πολλὴν μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίαν· ἄλλως δὲ οἱ Ἕλληνες, οὔπω ἔτι ἀναπτυχθείσης τῆς βιομηχανίας των, δὲν ἐδύναντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ν' ἀπαλλαχθῶσι τῶν Φοινίκων. Διὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς προκειμένης περιόδου τὸ ἐμπόριον ἔπρεπε νὰ διατηρῇ κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαῖον του χαρακτῆρα, ἐκτὸς μόνον ὅτι οἱ Ἴωνες ἤδη ἀνέλαβον ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τὸ τῆς διαμετακομίσεως ἔργον καὶ ἔφερον οὕτως εἰς σύνδεσμον τοὺς κατοίκους τῶν βορειοτέρων θαλασσῶν ὡς καὶ τοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου μετὰ τῶν Φοινίκων. Ἀφοῦ δὲ ἅπαξ οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἄποικοι ἤρξαντο νὰ ἐξασκῶσι τὸ ἐνεργητικὸν ἐμπόριον, ἐπόμενον ἦτο νὰ μετάσχωσι καὶ αἱ εὐλιμενώτεραι τῆς Ἑλλάδος πόλεις (Κόρινθος, Μέγαρα, Ἀθῆναι, Αἴγινα, Τροιζὴν καὶ Ἐπίδαυρος) ὡς πρὸς τὰ ἀπώτερα μέρη. Ἐπὶ τέλους οἱ Φοίνικες, διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Δωριέων (ἀπὸ τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος) εἰς τὰς νοτίους νήσους μέχρι τῆς Ἀσιατικῆς Δωρίδος, ἀπεμακρύνθησαν παντάπασιν ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· καὶ ἐπειδὴ οἱ Δωριεῖς ἔκλινον μᾶλλον εἰς τὴν γεωργίαν, ἐντεῦθεν οἱ Ἴωνες ἀνέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον, ἠναγκάζοντο ὅμως νὰ πλέωσιν ἤδη εἰς τὴν Λυκίαν καὶ Κύπρον πρὸς ἀναζήτησιν τῶν Φοινικικῶν ἐμπορείων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπεχείρησαν οὗτοι καὶ τὸ συνοδικὸν ἐμπόριον· ἀλλ' ὀλίγοι μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων οἱ Χαλκιδεῖς καὶ Ἐρετριεῖς ἐξέτεινον ἐνωρὶς τὴν ναυτιλίαν των καὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον· κυρίως τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς μετεκομίζοντο ἀπὸ τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος εἰς τὴν ἀπωτέραν καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγομένην Δύσιν. Πρὸς τὰ βόρεια δὲ πελάγη οἱ Ἀσιανοὶ Ἴωνες συνεμερίσθησαν ταχέως τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Εὐβοέων ἐκείνων Ἰώνων, μετέσχον δὲ τούτου καὶ τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐν ᾧ ἡ Αἴγινα φαίνεται ὅτι περιωρίζετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μᾶλλον εἰς τὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Τελευταῖον ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος ἡ βιομηχανία ἐπέδωκεν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, αἵτινες ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε σταθμοὶ ἐμπορικοί, καὶ ἀνεῴχθη νέον στάδιον, ἐν ᾧ αἱ μὲν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας παραλίαι κατελήφθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, ὁ δὲ Πόντος ἐγένετο διὰ τῶν ὑπὸ τῆς Μιλήτου ἱδρυθεισῶν πολυαρίθμων ἀποικιῶν μᾶλλον γνωστότερος, ἡ Αἴγυπτος εὐπροσιτωτέρα καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ σημαντικωτέρα. Ἐν γένει περὶ τὰ ἔσχατα τῆς περιόδου ταύτης τὸ ἐμπόριον ἀπέβη ἐνεργητικόν τε καὶ παθητικὸν ὁμοῦ καὶ πρὸς τοῖς ἀκατεργάστοις μετεκομίζοντο καὶ πολλὰ κατειργασμένα ἐμπορεύματα εἰς τὴν ἀλλοδαπήν.

Ἄλλως εἰς τὴν αὔξησιν τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιμιξίας εἶχε μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καθολικευθεῖσα χρῆσις κεχαραγμένων *νομισμάτων* καὶ ὡρισμένων *μέτρων* καὶ *σταθμῶν*, μόλον ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν πανταχοῦ τὰ αὐτά. Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν νομισμάτων καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα σταθμῶν ἀποδίδεται συνήθως εἰς Φείδωνα τὸν Α', ἀκμάσαντα κατὰ τὸ μέσον τῆς η' ἑκατονταετηρίδος, οὐδ' ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ὅτι ἀμφότερα ἐγένοντο συνήθη πρὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, ἤτοι κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα. Ἐν τούτοις ὁ Φείδων ἦτο πιθανῶς ὁ κατὰ πρῶτον κανονίσας αὐτὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι· καθ' ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ῥητῶς ἀποφαίνεται (Α' 94), ὅτι οἱ Λυδοὶ ἦσαν πρῶτοι ἀνθρώπων, οἵτινες *νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο*. Διὸ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ διάταξις αὕτη μετεδόθη κατὰ πρῶτον διὰ τῆς Ἰωνίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀξία δὲ τῶν νομισμάτων ὑπελογίζετο κατὰ *τάλαντα*· καὶ ἕκαστον μὲν τούτων ἀντεστοίχει πρὸς ἑξήκοντα *μνᾶς* (1375 περίπου σημερινὰ τάλληρα), ἑκάστη δὲ μνᾶ πρὸς ἑκατὸν *δραχμὰς*, καὶ ἑκάστη δραχμὴ πρὸς ἓξ *ὀβολοὺς*, οἵτινες διηροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς διάφορα μικρὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χαλκονομίσματα. Συνηθέστερον δὲ ὁ ὑπολογισμὸς ἐγίνετο κατὰ τὸ Αἰγιναῖον τάλαντον ἢ κατὰ τὸ Εὐβοϊκόν, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον ἦτο μικρόν τι ἔλαττον τοῦ πρώτου. Πραγματικῶς ὅμως ἐκόπτοντο μόνον τετράδραχμα νομίσματα μέχρις ἡμιωβολίου· μναῖ δὲ καὶ τάλαντα ἦσαν ἁπλῶς ὀνοματικὰ νομίσματα· χρυσῶν νομισμάτων ὑπῆρχε τοὐλάχιστον μέχρι τοῦδε σπάνις, ὡς πολὺ ὀλίγου χρυσοῦ ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένου· ἀλλὰ καὶ βραδύτερον συνηθέστεροι ἦσαν οἱ Περσικοὶ *δαρεικοί*, ὧν ἕκαστος ἀνελόγει πρὸς ἕνα Ἑλληνικὸν στατῆρα, ἤτοι πρὸς εἴκοσιν ἀργυρᾶς δραχμάς. Ἔστιν ὅπου δὲ ἐχαράσσοντο ἤδη καὶ κίβδηλα νομίσματα (Ἡροδ. Γ', 5, 6. καὶ Δημοσθ. κατὰ Τιμοκρ.). Εἴς τινας δὲ πολιτείας ὑπῆρχον νομίσματα ἐκ μολύβδου, σιδήρου καὶ ὁμοίας ἄλλης ὕλης, ἅτινα ὅμως μόνον αὐτοῦ εἶχον τὴν ὡρισμένην ἀξίαν. Τὸ πρὸ τοῦ Σόλωνος δὲ ἐμπορικὸν τάλαντον ὡς σταθμὸν ἐζύγιζε 74 περίπου λίτρας, καθ' ἃς εὐκόλως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ τῶν μνῶν καὶ δραχμῶν ἡ σημασία· ἀκολούθως ἐξέπεσε καὶ τοῦτο κατὰ τὸ βάρος, ὅθεν προέκυψαν πολλαὶ διάφοραί. Ὡς μέτρον δὲ μήκους ἐχρησίμευε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν γένει τὸ *στάδιον*, ἀποτελοῦν 600 πόδας, ὥστε 40 στάδια ἐξισοῦνται πρὸς ἓν Γερμ. γεωγρ. μίλιον ἤτοι πρὸς 2 ὥρας. Τὸ *πλέθρον* ἦτο τὸ ἕκτον μέρος τοῦ σταδίου καὶ ἐν μικροτέροις διαστήμασι ἡ καταμέτρησις ἐγίνετο δι' *ὀργυιῶν*, *πήχεων* καὶ *ποδῶν*. Ῥευστὰ πράγματα ὡρίζοντο ἐπὶ μεγάλων μὲν ποσοτήτων διὰ τοῦ *μετρητοῦ* ἢ *ἀμφορέως*, ἐπὶ μικροτέρων δὲ διὰ τῆς *κοτύλης*, ἀποτελούσης τὸ $\frac{1}{144}$ τοῦ ἀμφορέως. Ξηρὰ δὲ τέλος ἐμετροῦντο διὰ τοῦ *μεδίμνου* καὶ διὰ τῆς *χοίνικος*, περιεχούσης τὸ 48 μέρος ἐκείνου.

Καὶ ἡ *ναυτιλία* ἔλαβε κατὰ μικρὸν βελτιώσεις· τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐγένοντο χωρητικώτερα ὡς καὶ τὰ πολεμικά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκεῖνα διεκρίνοντο διὰ τοῦ γαστροειδοῦς ἢ κολπώδους σχήματός των συνήθως δὲ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διά τινος πλατέος πυθμένος· μ' ὅλον τοῦτο ἀπεῖχον ἔτι τῆς ἐντελοῦς ναυτιλίας οἱ Ἕλληνες πολύ. Ὁ πλοῦς γινόμενος ἔτι κατὰ τοὺς ἀστέρας, ἀπέβαινε φυσικῷ τῷ λόγῳ δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος ὁσάκις ὁ οὐρανὸς ἦτο νεφελώδης· διὰ τοῦτο πᾶς ναυτιλλόμενος ἀπεμακρύνετο ὅσον ἔνεστι ὀλιγώτερον τῶν ἀκτῶν, ἐπομένως καὶ ἀντὶ τῶν ἱστίων συνηθέστερον ἐγίνετο χρῆσις τῶν κωπῶν. Τὰ πληρώματα συνίσταντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ δούλων, μετοίκων ἢ καὶ ἐκ τοῦ θητικοῦ πλήθους· μόνον δὲ ὁ ναύκληρος ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Μετὰ τὴν εἰς τοὺς λιμένας προσόρμισιν τὰ πλοῖα συνήθως εἵλκοντο εἰς τὴν ξηράν· καὶ κατὰ τὸν πλοῦν δὲ αὐτῶν ἦτο πρᾶγμα σύνηθες νὰ φέρεται τὸ πλοῖον ἐπί τινος εὐκαίρου τόπου οἱασδήποτε ἀκτῆς καὶ νὰ γίνεται ἐκ νέου ὕδατος καὶ τροφίμων προμήθεια.

Ἰδιωτικὸς βέος. — Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου θὰ εἴπωμεν ὀλίγα, ἐπειδὴ ἐν πολλοῖς συμπίπτει μετὰ τοῦ δημοσίου καὶ μάλιστα ἐν ταῖς Δωρικαῖς πολιτείαις, Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ.

Τίνες πηγαὶ πορισμοῦ πρὸς τῇ κτηνοτροφίᾳ καὶ γεωργίᾳ ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, δηλοῦται ἀρκούντως ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων. Οἱ ἄνθρωποι ἔζων, ὡς ἄν τις ἤθελεν εἰπεῖ τὴν σήμερον, εὐθηνότατα· διότι κατὰ τὸν αἰῶνα ἤδη τοῦ Σόλωνος ὁ βοῦς ἐν Ἀθήναις ἐτιμᾶτο πέντε δραχμῶν, τὸ πρόβατον μιᾶς δραχμῆς· ὡσαύτως δὲ καὶ εἷς μέδιμνος σίτου. Ὁ λόγος δὲ τῶν χαμηλῶν τούτων τιμῶν ἦτο φυσικῶς ἡ ἔλλειψις ἀργυρίου καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ ἀδύνατον ἢ τὸ δύσκολον τῆς μετακομίσεως τῶν προϊόντων εἰς ἀπωτέρας χώρας, ὅπου ἐκεῖνα ἔλειπον παντάπασιν ἢ δὲν συνέῤῥεον ἀφθόνως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡ εὐθηνία οὐσιωδῶς δὲν ἦτο μεγαλητέρα ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην χώραν καὶ εἰς πάντα ἄλλον χρόνον, καθότι ἀναλόγως καὶ αἱ πρόσοδοι ἑκάστου εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν δαπάνην σχέσιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μόνον οἱ ἀληθῶς πένητες ἐδύναντο, ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ἀναποφεύκτων ἐπιτηδείων, νὰ ζῶσιν εὐκολώτερον. Ἐπειδὴ προσέτι τοῦτο μὲν ὁ αἴθριος οὐρανὸς ἀπήλλαττε τοὺς ἀνθρώπους πολλῶν ἀναγκῶν, τοῦτο δὲ δοῦλοι ἐξήσκουν ὅλας τὰς βαναύσους τέχνας, ἐντεῦθεν συνέβαινε νὰ ὑπάρχωσι πάνυ ὀλίγοι οἱ κυρίως ἐπαΐται· συνετέλει δὲ οὐ μικρὸν εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπόρων πολιτῶν καὶ ἡ συνεχὴς νέων ἀποικιῶν καθίδρυσις. Ἄλλη δέ τις συνέπεια τῆς εἰρημένης ἐλλείψεως χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἰσχυρᾶς τούτων ζητήσεως, κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῆς βιομηχανίας ὡς καὶ τῆς ἔτι ἀτελοῦς καταστάσεως τῆς νομοθεσίας, ἦτο ἡ τοῦ τόκου ὑπερβολή. Ὁ τοκισμὸς χρημάτων συνηθίζετο πολὺ πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ. Ὑπελογίζετο δὲ ὁ τόκος διττῶς, ἐκλαμβανομένου τοῦ μηνὸς ὡς μέτρου τοῦ χρόνου· διότι εἴτε ἐπληρόνετο περὶ ἑκάστης μνᾶς ὡρισμένον τι ποσὸν, οἷον 5 ὀβολοὶ, εἴτε δανειζόμενος τις ἐπὶ μακρότερον χρόνον, οἷον ἐπὶ ἓν ἔτος, συνεφώνει ὡρισμένον τι μέρος τοῦ κεφαλαίου, π. χ. ἓν τρίτον ὡς τόκον (τόκοι ἐπίτριτοι, τουτέστι 33 τοῖς $^0/_0$). Ἀνώτερος δὲ ἦτον ὁ ναυτικὸς, καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ναυτοδανείου ἐλογίζοντο ὑπέγγυα τό τε σκάφος, τὸ φορτίον καὶ ὁ ναῦλος. Εἰς χρηματικὰς δ' ἐργασίας ἐνησχολεῖτο ἤδη ἰδία τις τάξις ἀνθρώπων, ἀνηκόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἀπελευθέρους καὶ μετοίκους. Ἀπὸ τῶν κεφαλαιούχων δὲ τούτων ἐδανείζοντο οἱ ἔχοντες χρείαν διὰ χειρογράφων, καὶ ἐπὶ ὑποχρέων ἢ βεβαρυμένων ἀγρῶν ἐτίθετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅρθιός τις λίθος μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιγραφῆς, ὑποθηκῶν βιβλία ἦσαν ἄγνωστα, ὅταν δὲν ὑπῆρχε τελεία ἀσφάλεια (Boekh. Staatsh. τόμ. α', 135). — Ἄλλο δὲ πολὺ σύνηθες μέσον τοῦ ὠφελεῖσθαι ἐκ κεφαλαίων ἄνευ τινὸς ἐπιτηδεύσεως συνίστατο εἰς τὸ κτίζειν οἰκίας πρὸς ἐκμίσθωσιν· διότι οὐδεὶς, μὴ ὢν ἀληθῶς πολίτης, ἐδύνατο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ ἔχῃ κτῆμά τι ἀκίνητον καὶ πάντες οἱ μέτοικοι, οἵτινες χάριν τῶν ἀσχολιῶν των ἔχρῃζον κτιρίων οὐ μικρᾶς ἐκτάσεως, ἠναγκάζοντο νὰ μισθόνωσιν οἰκίας.

Ἐξετάζοντες δὲ ἤδη καὶ τὰς κατὰ μέρος οἰκογενείας, εὑρίσκομεν ταύτας συγκειμένας ἐν γένει ἐξ ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναικὸς (ὡς ἐπικρατούσης πάντοτε τῆς μονογαμίας), ἐκ τέκνων καὶ μείζονος ἢ ἐλάττονος ἀριθμοῦ δούλων. Πολίτης τις μόνον μετὰ πολίτιδος ἐδύνατο νὰ συνέλθῃ εἰς νόμιμον γάμον. Αἱ προῖκες ἦσαν εὐτελεῖς, καὶ ὁ γάμος αὐτὸς, καίτοι διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν συναπτόμενος, ἐθεωρεῖτο κυρίως ὡς πολιτικὸν συνάλλαγμα, ὅπερ ὁ ἀνὴρ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ διαλύσῃ. Ἡ μοιχεία ἐκολάζετο συνήθως αὐστηρῶς. Εἰς τὸν ἄνδρα ὅμως δὲν ἀπηγορεύετο νὰ ἔχῃ πρὸς τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ παλλακήν τινα ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων ἢ τῶν μετοίκων. Ματαίως δὲ ἤθελέ τις ζητήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας τρυφερὸν αἴσθημα τῶν νεωτέρων· εἰς αὐτοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἡ γυνὴ ἐκπληροῖ ἀρκούντως τὸν σκοπὸν τίκτουσα τέκνα καὶ ἐπιμελουμένη τούτων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη. Ὅθεν περιωρισμένη κατ'οἶκον δὲν ἐπαρουσιάζετο δημοσίως εἰμὴ μόνον κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τότε πάλιν κεκαλυμμένη. Ἤδη δὲ τὰ οἰκιακὰ τῶν γυναικῶν ἔργα δὲν εἶχον πλέον τὴν παλαιὰν φήμην, εἴτε διότι ἔλειπεν ὁ ἐπαινέτης αὐτῶν Ὅμηρος, εἴτε διότι ἀληθῶς ἡ ἀναπτυχθεῖσα βιομηχανία ἐχορήγει τοιαῦτα πολὺ κρείττονα. Τῶν πλουσίων αἱ γυναῖκες ἀπηλλάττοντο πολλάκις τῆς οἰκιακῆς ἐργασίας διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δούλων, αἱ δὲ τῶν πτωχοτέρων ἐξετέλουν τῶν ἐλλειπόντων ὑπηρετῶν τὰ ἔργα. Οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως πολῖται, ἐκτὸς τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ὥρας τοῦ δείπνου, ἔμενον ὀλίγον χρόνον ἐν οἴκῳ, διότι συνήθως εἶχον ἀσχολίαν τινὰ δημοσίαν, ἢ ἄλλως ἐδαπάνων τὸν καιρόν των ἔν τινι λέσχῃ· οἱ δὲ βιομήχανοι ἔπρεπε φυσικῶς νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὰ ἔργα των.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων (παραλειπομένων τῶν κατὰ τοῦτο ἰδίως τὴν Σπάρτην ἀφορώντων) μέχρι τοῦ ἕκτου καὶ ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των ἦτο σχεδὸν εἰς μόνην τὴν φροντίδα τῶν γυναικῶν ἀνατεθειμένη. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου ἐτελοῦντο θρησκευτικαὶ τελεταί, δι' ὧν τοῦτο συνιστᾶτο εἰς τὴν προστασίαν τῶν πατρώων θεῶν, λαμβάνον ὄνομά τι, εἰς ὃ ἔπειτα, πρὸς διάκρισιν, προσετίθετο μόνον τὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἔστιν ὅτε τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως. Μετὰ τὴν παρέλευσιν δὲ τῆς πρώτης ἐκείνης ἡλικίας διωρίζετο φύλαξ τις τοῦ παιδὸς, ὁ λεγόμενος παιδαγωγός· πιθανῶς δὲ καὶ κοράσια ὑπεβάλλοντο εἰς ὁμοίαν ἐπιτήρησιν. Ὁ τοιοῦτος δὲ παιδαγωγὸς ἐφρόντιζεν, ἐὰν ἦτο πρὸς τοῦτο ἱκανὸς, καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεώς του. Καθῆκον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἦτο νὰ συνοδεύῃ τὸν μαθητήν του πανταχοῦ καὶ νὰ προφυλάττῃ αὐτὸν, ὡς ἔνεστιν, ἀπὸ πάσης βλάβης. Δημόσια σχολεῖα ἢ ἐκπαιδευτήρια, κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σημασίαν, δὲν ὑπῆρχον, καθότι τὰ γυμνάσια εἶχον ἄλλον σκοπὸν, ἤτοι ἦσαν ὡρισμένα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος διὰ γυμναστικῶν ἀσκήσεων. Εἰς τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν ἐλάμβανον, ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος, μόνον οἱ παῖδες εὐπόρων γονέων μαθήματα· πρότερον δὲ ἦτο συνήθεια νὰ διδάσκωνται ἁπλῶς τὸ ᾄδειν καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ ἐθνικὰ ᾄσματα· ταῦτα δὲ καὶ ὅ,τι ἐδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ ἡ μετὰ τῶν οἰκείων ὁμιλία ὑπῆρχον τὰ μόνα εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν ἐφαρμοζόμενα μέσα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, ὅταν γραμματισταὶ ἐδίδασκον τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, τὰ Ὁμηρικὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ᾄσματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Διὰ αὐτὸ δὲ τοῦτο ἡ μουσικὴ καὶ ἡ περὶ τὴν μιμητικὴν παράστασιν δεξιότης ἠνώνοντο στενώτατα μετ' ἐκείνης τῆς διδασκαλίας. Ὑψηλοτέρων δ' ἐκπαιδευτηρίων ὑπῆρχε παντελὴς ἔλλειψις, διότι οἱ μετέπειτα παρουσιαζόμενοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φιλόσοφοι ἢ σοφισταὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττον ἢ νὰ συναθροίζωσι περὶ ἑαυτοὺς ἄνδρας εἰς διδακτικὴν συνέντευξιν.

Περὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς δὲν γνωρίζομέν τι ἀκριβές. Ὁ μὴ ὀφείλων ν' ἀσχολῆται εἰς ὡρισμένα ἔργα ἄλλην καθημερινὴν εὐχαρίστησιν δὲν εὕρισκεν εἰμὴ νὰ περιφέρηται τῇδε κἀκεῖσε, νὰ βλέπῃ, ν' ἀκούῃ καὶ νὰ διαλέγηται περὶ τοῦ πῶς τὰ πράγματα ἔχουσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἰδιαιτέρας δὲ πανηγύρεις προεκάλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ θρησκεία καὶ μάλιστα ἡ προσφορὰ θυσιῶν καὶ αἱ ταύτας διαδεχόμεναι εὐωχίαι. Καὶ ἡ φιλοξενία ἐνηργεῖτο κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον τρόπον· κυρίως ἰδιωτικαὶ κοινωνίαι ἦσαν σπάνιαι. Τὸ περιηγεῖσθαι, καίτοι μὴ ὑπαρχόντων ξενοδοχείων, δὲν εἶχεν οὐδεμίαν δυσχέρειαν· καθότι ἐν ἐλλείψει ξενοδόχου, ἕκαστος ἰδιώτης ἐδέχετο ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τὸν περιηγητὴν καὶ συνήθως ἐφιλοδωρεῖτο ὑπὸ τούτου ἀναχωροῦντος. Ἡ τῶν οἰκιῶν διακόσμησις διέσωζε κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαϊκὸν τύπον· εἰς τὰς πλουσιωτέρας δὲ μόνον τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις ἡ ἐσωτερικὴ τῶν οἰκιῶν λαμπρότης πιθανῶς εἶχεν αὐξήσει· ἐκεῖ τοὐλάχιστον συνείθιζον νὰ καλλωπίζωσι τοὺς τοίχους τῶν θαλάμων, εἶχον πολλοὺς τάπητας, διάφορα καὶ ἐν μέρει πολύτιμα σκεύη καὶ παρὰ τῇ οἰκίᾳ ποικίλα τερπνὰ ἱδρύματα, οἷον λουτρά, κήπους κτλ. Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐπεκράτει ἔτι μεγαλητέρα ἀφέλεια· ἀντὶ τῶν δίφρων, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὰς γυναῖκας, μετεχειρίζοντο νῦν ἐστρωμένα ἀνακλιντήρια πρὸς τὸ καθίζεσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι. Αἱ κλῖναι ἐστρωννύοντο διὰ λινῶν καλυμμάτων καὶ παρὰ τοῖς κοινοῖς ἀνθρώποις διὰ δερμάτων καὶ πολλάκις διὰ καλάμου. Ὡς ποτήρια ἐχρησίμευον κώθωνες (κοτύλαι) καὶ στάμνοι, ἡ δὲ χρῆσις τῶν κρεαγρίδων (περονίων) δὲν εἶχεν ἔτι εἰσαχθῆ. Τὸ κυριώτερον δεῖπνον ἐγίνετο μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ὁ εὖ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πορος παρέθετεν ἐπὶ τῆς τραπέζης τρία βρωμάτων εἴδη, ὧν τὸ μὲν συνίστατο εἰς θρίδακας ἢ τρώξιμα, ἰχθύας, ὠά, καὶ ἐν γένει εἰς πράγματα ἐρεθίζοντα τὴν ὄρεξιν, τὸ δὲ εἰς κρεάτινα ἐδέσματα μετὰ τῶν προσοψημάτων, καὶ τὸ τρίτον εἰς ὀπώρας. Τὸ συνηθέστερον δὲ ποτὸν ἦτο ὕδωρ καὶ οἶνος, καὶ ἐπὶ εὐωχιῶν τὸ πίνειν ἐξηκολούθει μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ ἠρτύετο δι' ἁσμάτων.

Ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀνδρῶν συνίστατο ἐξ ἑνὸς χιτῶνος, λινοῦ ἢ ἐριούχου, ἄνευ χειρίδων, περισφιγγομένου διὰ ζωστῆρος, καὶ ἐξ ἑνὸς ἐπανωφορίου, ὅπερ, καλούμενον χλαῖνα ἢ φᾶρος, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ περόνης· καὶ, ἐπειδὴ συνέτεινεν οὐ μόνον εἰς στολισμὸν ἀλλὰ καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ψύχους ἢ ἀνέμου διεκρίνετο διὰ τῆς πυκνῆς ὑφάνσεώς του, (χλαῖνα πυκνή, ἀλεξάνεμος, ἀνεμοσκεπής). Ἡ κεφαλὴ ἔμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσκεπὴς, καὶ τῶν ποδίλων σπανίως ἐγίνετο χρῆσις. Πολὺ δὲ πλέον καλλωπιστικὴ ἦτο ἡ τῶν γυναικῶν περιβολή. Ἀντὶ τῆς ἀρχαίας Δωρίδος ἐσθῆτος (τοῦ σχιστοῦ ἢ, ὡς ἄλλως ἐλέγετο, τῆς περονητρίδος), εἰσήχθη πρωΐμως ἡ Ἰὰς (Ἰωνικὴ), συγκειμένη ἐκ χιτῶνος λινοῦ μετὰ χειρίδων καὶ ἔκ τινος πολυπτύχου ποικίλου πέπλου, ὅστις ἐκάλυπτε συνάμα καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ διὰ πολλῶν πορπῶν συνήπτετο.

Ἡ κηδεία τῶν νεκρῶν ἐθεωρεῖτο παλαιόθεν ὡς χρέος τι ἱερόν. Ἅμα οἱ συγγενεῖς συνέκλειον τοῦ ἀποθανόντος τὰ ὄμματα, ὁ νεκρὸς ἐλούετο, ἠλείφετο μετ' ἐλαίου καὶ καλυπτόμενος μετὰ λευκῆς ὀθόνης ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν προετίθετο ἐπὶ λέχους. Διαρκούσης δὲ τῆς προθέσεως ταύτης, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐθρήνουν ἀποδρύπτοντες τὰς παρειὰς καὶ ἀποκείροντες τὴν κόμην. Μετὰ ταῦτα ὁ νεκρὸς ἐξεφέρετο καὶ ἐκαίετο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ

490—430 π. Χ.

Ὁ Αἰὼν τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.

---

§. 1. Χαρακτὴρ τῆς περιόδου. Ἀποστασία τῶν Ἰώνων ὡς προσεχὴς ἀφορμὴ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος.

Ἡ περίοδος αὕτη, πλήρης ἐξαισίων καὶ ἐσαεὶ ἀξιομνημονεύτων συμβάντων, εἶνε βεβαίως ἡ λαμπροτέρα ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ· ὡς διὰ θαύματος ἡ Ἑλλὰς παρουσιάζεται αἴφνης καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεώς της· ἀντιπαρατασσομένη, καὶ ὄχι μάλιστα ὁλόκληρος, εἰς τὰ ἄπειρα τῆς Ἀσίας πλήθη δεικνύει πρώτη αὐτὴ τὴν νικῶσαν τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος ἰσχὺν κατὰ τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς, καὶ σώζουσα ἑαυτὴν σώζει συνάμα καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, τὸν ὁποῖον ἡ Ἀσιατικὴ βαρβαρότης ἤρχετο φρικαλέα ἢ νὰ κατακλύσῃ διὰ παντὸς, ἢ τοὐλάχιστον νὰ τὸν ἀναστείλῃ ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ἀπὸ τῆς προωρισμένης ἰδιοφυοῦς μορφώσεώς του, καὶ ἐπὶ τέλους δίδει μάθημα αἰώνιον εἰς τὰς ἐπερχομένας τῶν ἀνθρώπων γενεὰς, ὅτι ποτὲ ζυγὸς τυραννικὸς δὲν ἐπιβάλλεται εἰς ἔθνος ἀμυνόμενον μετὰ πλήρους ἀφοσιώσεως καὶ καρτερίας τὴν ἑαυτοῦ πολιτικὴν ὕπαρξιν. Ὁ προκείμενος ἄρα ἀγὼν, ὅστις ἐπεσφράγισε τὸν θρίαμβον τῆς ἐλευθερίας κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ ἀνέδειξε τὴν Εὐρώπην

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄρχουσαν πάσης ἄλλης ἠπείρου, καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὰς συνεπείας του θεωρούμενος ἔχει τὸ μέγιστον ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις ἐγεννήθη ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ἔκθαμβος διὰ τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ κόσμου σύρραξιν, διενοήθη ν' ἀναζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὰς αἰτίας της ἐπέκεινα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἕως τῶν μυθολογικῶν χρόνων. Ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν τῆς διαφορᾶς τῶν δύο κόσμων δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀναβῶμεν τόσον ὑψηλὰ ἀνατρέχοντες, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, εἰς ἁρπαγὰς γυναικῶν, εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν διαπραχθεῖσαν τῆς Ἰοῦς καὶ τῆς Ἑλένης καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀμοιβαδὸν γενομένην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μηδείας. Ἡ ἀπόδρασις τοῦ ἰατροῦ Δημοκήδους, ὅστις, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἐπὶ ἐρευνήσει τῶν παραλιῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἠπάτησεν αὐτὸν ἐκ νοσταλγίας, ἤτοι θέλων νὰ ἴδῃ καὶ αὖθις τὴν πατρίδα του, τὴν Κρότωνα, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλίσσης Ἀτόσσης τοῦ νὰ ἔχῃ μεταξὺ τῶν ἀμφιπόλων της γυναῖκας Ἀθηναίας, Σπαρτιάτιδας καὶ Κορινθίας, εἰσὶν ὅλως περιστατικὰ ἐπουσιώδη· σπουδαιοτέραν τινὰ ἐπιρροὴν ἔσχον αἱ συνεχεῖς παρακλήσεις τοῦ Πεισιστρατίδου Ἱππίου περὶ τῆς εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα ἀποκαταστάσεώς του καὶ αἱ τῶν Ἀλευαδῶν ἡγεμόνων τῆς Θεσσαλίας περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῖς ἀπαλλαγῆς των. Ἀλλὰ ἡ κυρία καὶ ἀληθὴς αἰτία, ὅθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος γιγαντιαῖος ἀγὼν προέκυψεν, ὑπῆρξεν ἡ ἰσχὺς αὐτὴ ἣ ἡ ἀκμὴ, εἰς ἣν εἶχε προαχθῇ τότε ἡ Περσία διὰ τῆς πρὸς δορυκτησίας ἀκατασχέτου ροπῆς τῶν δυναστῶν της.

Οὐδὲν ἄλλο πρότερον κράτος ἐδυνήθη ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐπιδώσῃ τοσοῦτον ὡς τὸ Περσικόν. Ὁ ἱδρυτὴς αὐτοῦ *Κῦρος* (558), ἀφοῦ ἀπέσεισε τὴν τῶν Μήδων κυριαρχίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι διετέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λουν, ὑπέταξεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ πλεῖστα τῆς Ἀσίας, ἐν οἷς καὶ τὸ τότε κραταιὸν Λυδικὸν βασίλειον. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του *Καμβύσης* κατέκτησε τὸ ἀξιολογώτερον τῆς Ἀφρικῆς μέρος, τὴν Αἴγυπτον· ὁ δὲ *Δαρεῖος*, υἱὸς τοῦ Ὑστάσπου, μὴ θέλων νὰ μείνῃ κατώτερος τῶν προκατόχων του, ἀφοῦ προηγουμένως κατέστειλε τὰς ἐκραγείσας ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ διωργάνωσε πρῶτος τὴν ἀχανῆ ἐπικράτειάν του, διαιρέσας αὐτὴν εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην τινὰ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐκστρατείαν. Εὐτυχῶς δὲ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπερ κατὰ πρῶτον ἐξελέξατο, δὲν ἦτο ἡ τότε ἀπαράσκευος Ἑλλὰς, καθ' ὅσον ἡ μᾶλλον ἀξιόμαχος πολιτεία αὐτῆς, ἡ τῶν Ἀθηνῶν, διετέλει ἔτι ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννίδα, ἀλλ' ἡ χώρα τῶν *Σκυθῶν* (514), τοὺς ὁποίους πρὸ πάντων ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ, ὡς ἐμβαλόντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μηδικὴν καὶ καταστρέψαντας τὰ ἄνω τῆς Ἀσίας. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πρὸς βορρᾶν (ὅπου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κύρου ἤδη πρότερον ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῶν Μασσαγετῶν εἶχεν ἀποτύχει), τὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔκτοτε, θέλοντος καὶ τὸ πρῶτον πταῖσμά του νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ διά τινος μείζονος κατορθώματος τοὺς προκατόχους του νὰ ὑπερακοντίσῃ, ἐστράφησαν πρὸς δύσιν, πρὸς τὸν *Ἑλληνικὸν κόσμον*, οὗτινος ἡ ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεώς του ἀξιολογότης καὶ τὰ πνευματικὰ πλεονεκτήματα ἦσαν ἤδη γνωστὰ εἰς τὴν Περσίαν. Οὕτω δὲ διατεθειμένου καὶ τοιαῦτα μετὰ τὴν ἀπὸ Σκυθίας εἰς Σοῦσα ἐπάνοδόν του διανοουμένου τοῦ Δαρείου περὶ Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν ἡ τῶν *Ἰώνων ἀποστασία* (500—494), περὶ τῆς ὁποίας, παρασχούσης τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν πρὸς ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου Ἑλληνοπερσικοῦ ἀγῶνος, ἐπάναγκες εἶνε νὰ διαλάβωμεν ἐκ προοιμίων διὰ βραχέων.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκυριεύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θησαν ὑπὸ τοῦ Κύρου, αἱ μὲν ὡς συνεχόμεναι μετὰ τοῦ Λυδικοῦ βασιλείου, αἱ δὲ ἀμέσως. Εἰς ὅλας δὲ ταύτας, ἀπὸ τῆς Περσικῆς κυριότητος, ἐγκαθιδρύθησαν *τύραννοι* ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν, αἵτινες φροντίζοντες περὶ διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας των, ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν, ἠρέσκοντο εἰς τὴν ὑφισταμένην τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ, καθόσον ἐγίνωσκον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν κλίσιν ὧν ἐτυράννουν πόλεων, τοσούτῳ μᾶλλον ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν κυριάρχην των. Οὕτως ὁ τῆς Μιλήτου τύραννος *Ἱστιαῖος*, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἀποβλέπων, παρὰ τὴν τοῦ Μιλτιάδου (ἄρχοντος τότε τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου) συμβουλὴν, ἧς ἡ ἐκτέλεσις καθίστα δυνατὴν τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἰώνων, διετήρησε τὴν ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γέφυραν καὶ ἔσωσε τὸν Δαρεῖον καὶ τὴν στρατιάν του μετὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἀτυχῆ αὐτοῦ ἐκστρατείαν. Εὐγνώμων δ' ἕνεκα τούτου πρὸς τὸν σωτῆρά του ὁ Πέρσης βασιλεὺς μεταπεμψάμενος αὐτὸν εἰς Σάρδεις τὸν ἀντήμειψεν ἐλευθερίως διὰ τῆς δωρήσεως τῆς ὁποίας αὐτὸς οὗτος ἐπεθύμει Θρᾳκικῆς χώρας (Μυρκίνου τῆς Ἠδωνίδος). Ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν Θρᾴκην στρατηγὸς Μεγάβαζος θεωρῶν ἀσύμφορον τὴν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς Ἕλληνος περιέλευσιν τοιαύτης χώρας, ἥτις περιεῖχε πολλὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ μέταλλα ἀργύρου, ἔπεισε τὸν βασιλέα νὰ καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν Ἱστιαῖον ἐπὶ λόγῳ μὲν ὅτι ἤθελε τὸν μεταχειρισθῇ σύμβουλον εἰς τὰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις του, ἀληθῶς δὲ ἵνα τὸν καταστήσῃ ἀκίνδυνον διὰ τῆς προσφερομένης αὐλικῆς τιμῆς. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος διέτριβεν ἐν Σούσοις παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὁ ἀνεψιὸς καὶ γαμβρός του *Ἀρισταγόρας*, ὅστις ἐτυράννει τῆς Μιλήτου ὡς ἐπίτροπος, ἐπιχειρήσας τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Νάξου διὰ Περσικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἤδη φοβούμενος μὴ ἕνεκα τούτου στερηθῇ τῆς τῶν Μιλησίων ἡγεμονίας, ἐστοχάσθη ὡς μόνον σωτηρίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μέσον τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἰωνίας καὶ κατὰ τοῦτο εἶχε συνεπαινέτην καὶ αὐτὸν τὸν πενθερόν του, ὅστις δυσφορῶν διὰ τὴν ἐν Σούσοις ἀργὴν διατριβήν του ἤλπιζεν ὅτι στάσεως γενομένης ὁ Δαρεῖος ἤθελε τὸν πέμψει πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς καὶ οὕτως ἤθελεν ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν του.

Κατὰ προτροπὴν λοιπὸν τοῦ Ἱστιαίου πρώτη ἡ Μίλητος ἤγειρε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἐμιμήθησαν ταχέως πολλαὶ ἄλλαι πόλεις, καθειρχθέντων ἢ ἀπελαθέντων τῶν εἰς τοὺς Πέρσας ἀφωσιωμένων τυράννων. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ Ἀρισταγόρας προβλέπων ὅτι δυσκόλως οἱ Ἴωνες καθ' ἑαυτοὺς ἤθελον ἐπαρκέσει πρὸς ὃν ἀπεδύοντο ἀγῶνα ἔσπευσε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν κυριωτέρων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος πολιτειῶν, καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποτυχὼν δ' ἐτράπη ἀκολούθως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες μνήμονες τῆς Ἰωνικῆς καταγωγῆς των καὶ εἰδότες ἄλλως ὅτι ὁ Ἱππίας καταφυγὼν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν ἐσπούδαζε τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα, προθύμως ἐχορήγησαν πρὸς τοὺς Μιλησίους εἴκοσι τριήρεις, εἰς ἃς καὶ οἱ Ἐρετριεῖς προσέθεντο ἄλλας πέντε. Ἡνωμένοι δὲ οἱ ἐπίκουροι Ἕλληνες μετὰ τῶν Ἰώνων ἐνέβαλον εὐθὺς εἰς τὴν Περσικὴν χώραν, ἐκυρίευσαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεις, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προβῶσι περαιτέρω. Καὶ οὗτοι μὲν ἐννοήσαντες τοῦ ἐγχειρήματος τὸ δυσκατόρθωτον ἀνεχώρησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ Ἴωνες συμμαχήσαντες ἤδη μετὰ τῶν Καρῶν καὶ Καυνίων κατέλαβον πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας κτήσεις τῶν Περσῶν καὶ ἐκίνησαν εἰς ἀπόστασιν καὶ τὴν Κύπρον. Ἀλλὰ μεθ' ὅλων τούτων τῶν προσπαθειῶν των εἰς τέλος δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ ὑπέροχον δύναμιν τῶν Περσῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἡττήθησαν οἱ Κύπριοι, ἔπειτα δ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αἱ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις καὶ οἱ Κᾶρες καὶ τελευταῖον οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες κατὰ κράτος ἐν τῇ παρὰ τὴν *Λάδην* ναυμαχίᾳ. Ὁ Ἀρισταγόρας φυγὼν εἰς Μύρκινον ἐφονεύθη, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἱστιαῖος συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη· ἡ Μίλητος μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τελευταία τῶν ἄλλων πόλεων ἑάλω καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ὅσοι δὲ τῶν Ἰώνων διέμειναν ἐν τῇ πατρῴᾳ αὐτῶν γῇ ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον βαρύν. —Τοιοῦτον θλιβερὸν καὶ ἀπαίσιον ἔλαβε πέρας ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων τῆς μικρᾶς Ἀσίας!

§ 2. Αἱ δύο πρῶται ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη. Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.

Ὁ Δαρεῖος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὡς τολμησάντων νὰ χορηγήσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἀποσάτας ὑπηκόους του, ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ κατ' αὐτῶν καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον ἐξολοθρευτικόν. Ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ *Μαρδόνιος*, σατράπης τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τὸν Ἀρταφέρνην, ἀποδειχθεὶς ἀρχηγὸς μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ μεγάλου βασιλέως (493). Ἡ Θάσος καὶ ἡ Μακεδονία ὑπετάχθησαν εὐθύς. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα εὐτυχήματα διεδέχθησαν ἀμέσως συμφοραὶ δειναί· διότι ὁ μὲν στόλος ἐν ᾧ περιέπλεε τὸν Ἄθωνα εἰς τοιαύτην σφοδρὰν ὑπέπεσε τρικυμίαν, ὥστε τριακόσιαι τριήρεις καὶ ὑπὲρ τὰς δύο μυριάδας ἀνθρώπων διεφθάρησαν· κατὰ δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, στρατοπεδεύοντος ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπιπεσόντες νυκτὸς *Βρύγοι* Θρᾷκες ἐπήνεγκον τοσοῦτον ὄλεθρον, ὥστε ὁ Μαρδόνιος δὲν ἐτόλμησε μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων νὰ προχωρήσῃ πε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραιτέρω καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως ἀντὶ νὰ μεταπείσῃ ἠρέθισεν ἔτι μᾶλλον τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· ἐν ᾧ δὲ ἠσχολεῖτο εἰς νέας πολέμου ἑτοιμασίας θέλων νὰ δοκιμάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἂν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ πολεμήσωσιν ἢ νὰ παραδώσωσιν ἑαυτούς, ἔπεμψεν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα κήρυκας αἰτήσοντας γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Ὅλαι σχεδὸν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, μηδ' αὐτῆς τῆς κραταιᾶς Αἰγίνης ἐξαιρουμένης, καὶ αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Στερεᾶς ὑπήκουσαν εἰς τὴν αἴτησιν· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἀπέῤῥιψαν αὐτὴν καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ, ἐναντίον τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐνέβαλον τοὺς αἰτοῦντας αἱ μὲν εἰς βάραθρον ἡ δὲ εἰς φρέαρ, ἵνα λάβωσιν αὐτόθεν ὅ,τι ἐζήτουν, γῆν καὶ ὕδωρ.

Τῶν Αἰγινητῶν ἡ διαγωγὴ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὑπῆρξεν οὕτως ἐπιλήψιμος, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ἀδιάλλακτοι αὐτῶν ἐχθροὶ, ἔλαβον ἐντεῦθεν ἀφορμὴν πρόχειρον νὰ τοὺς κηρύξωσιν ὡς προδότας τῆς πατρίδος. Συμφωνῶν δὲ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Κλεομένης* προέτεινε τὴν τιμώρησίν των, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου βασιλέως *Δημαράτου* δεικνυομένου ὑπερασπιστοῦ αὐτῶν, κατώρθωσεν ἐν συννενοήσει μετὰ τοῦ Λεωτυχίδου νὰ φθείρῃ τὴν Πυθίαν ὥστε ν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς μὴ γνησίας γεννήσεώς του. Οὕτω δὲ παυθεὶς ὁ Δημάρατος τῆς βασιλείας καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὸ ὄνειδος κατέφυγεν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν, ὅπου, ὡς καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐκβληθεὶς Ἱππίας, ὑπέθαλπε τοῦ λοιποῦ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὀργὴν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κλεομένης ἔπειτα ἠνάγκασε τοὺς Αἰγινήτας νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους δέκα τοὺς ἐπισημοτέρους τῆς νήσου ἄνδρας ὡς ὁμήρους. Ἀλλ' ἀφοῦ μετ' ὀλίγον ὁ παράτολμος οὗτος βασιλεὺς περιπεσὼν εἰς μανίαν καὶ κατατεμὼν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰς σάρκας του ἀπέθανε (482), ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐβασίλευσεν ὁ ἀδελφός του *Λεωνίδας*, οἱ Αἰγινῆται ἀπήτησαν τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὁμήρων καὶ μὴ συγκατατεθέντων τῶν Ἀθηναίων εἰς τοῦτο, ἐξερράγη ἐντεῦθεν πόλεμος μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιζήλων πεισματωδέστατος, πόλεμος, ὅστις, ἐκτὸς μικρᾶς διακοπῆς, διήρκεσε μέχρι τῆς τρίτης τῶν Περσῶν ἐκστρατείας.

Αἱ ἀδιάκοποι προτροπαὶ τῶν εἰρημένων ἐπιφανῶν προσφύγων, Ἱππίου καὶ Δημαράτου, καὶ ὁ τρόπος ἰδίως καθ' ὃν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι μετεχειρίσθησαν τοὺς Πέρσας κήρυκας, ἐπετάχυναν τὴν ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἤδη μελετηθεῖσαν δευτέραν ἐκστρατείαν (490). Ἀρχηγοὶ ταύτης ἐξελέχθησαν δύο ἐπίσημοι σατράπαι, ὁ *Δᾶτις* καὶ *Ἀρταφέρνης*, προστεταγμένοι νὰ τιμωρήσωσιν ἰδίως τὰς Ἀθήνας, τὴν Σπάρτην καὶ τὴν Ἐρέτριαν. Ἀπὸ τῆς Κιλικίας, ὅπου ὁ ἐκ δεκακισμυρίων πεζῶν καὶ μυρίων ἱππέων συγκείμενος Περσικὸς στρατὸς συναθροισθεὶς ἐνεβιβάσθη εἰς 600 τριήρεις, ἔπλευσαν οἱ εἰρημένοι στρατάρχαι κατὰ πρῶτον εἰς Σάμον καὶ ἐντεῦθεν εἰς Νάξον. Ἀφοῦ δὲ ὑπέταξαν ταύτην καὶ πολλὰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νοτίαν τῆς Εὐβοίας ἄκραν καὶ ἐπολιόρκησαν εὐθὺς τὴν Ἐρέτριαν, ἥτις μετὰ ἑξαήμερον κραταιὰν ἄμυναν ἡλώθη διὰ προδοσίας καὶ αἱ μὲν οἰκίαι καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς ἐπυρπολήθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξανδραποδισθέντες δέσμιοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Δαρείου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας ἀπήχθησαν. Ἔχοντες δ' ἐντεῦθεν ὁδηγὸν τὸν Ἱππίαν οἱ βάρβαροι μετέβησαν διὰ τοῦ Εὐρίππου εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἅμα ἀγγελθείσης τῆς προσεγγίσεως τῶν ἐχθρῶν ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι τῶν Σπαρτιατῶν τὴν συνδρομήν. Ἀλλὰ τούτους μὲν θρησκευτικὴ πρόληψις (τὸ μὴ ἐκστρατεύειν πρὸ τῆς πανσελήνου) διεκώλυσε νὰ ἔλθωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, μόνον δὲ οἱ Πλαταιεῖς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔδραμον προθυμότατοι εὐθὺς καὶ συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος. Οἱ εὐάριθμοι λοιπὸν οὗτοι ἐπίκουροι (χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν) καὶ ἑνακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ὁπλῖται ἀπετέλουν ὅλην τὴν δύναμιν, ἥτις ἔμελλε ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὴν δεκάκις ὑπερτέραν τῶν ἐχθρῶν. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ διάταξιν ἰσάριθμοι ταῖς δέκα τῶν Ἀθηναίων φυλαῖς στρατηγοὶ ἡγοῦντο τοῦ στρατοῦ· ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχεν εὐτυχῶς ὁ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν δεξιότητα πολὺ προέχων *Μιλτιάδης*, ὅστις χρηματίσας πρότερον τύραννος ἐν τῇ Θρακικῇ χερσονήσῳ ἐγίνωσκε κρεῖττον παντὸς ἄλλου καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς περὶ τὸ μάχεσθαι συνηθείας τῶν Περσῶν. Εἶχε δ' ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἐκ περιτροπῆς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἡμέρας, καὶ μ' ὅλον ὅτι πάντες τὴν παρεχώρησαν εἰς τὸν Μιλτιάδην, οὗτος ὅμως περιέμεινεν ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ἰδία ἑαυτοῦ. Ταύτης δ' ἐπιστάσης (29 Σεπτεμβρίου 490) οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν ὡς εἰς μάχην, καὶ τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρατος ἡγεῖτο ὁ πολέμαρχος *Καλλίμαχος*, ἐφεξῆς δὲ εἵποντο αἱ φυλαὶ κατὰ τάξιν, οἱ δὲ Πλαταιεῖς κατεῖχον τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, τοὺς ὁποίους ὅσον οὔπω θέλομεν ἰδεῖ παρουσιαζομένους λαμπρῶς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἦσαν ἐν τῷ κέντρῳ, ὁ δὲ Μιλτιάδης εὑρίσκετο πανταχοῦ. Ἅμα δ' ἀρθέντος τοῦ σημείου πάντες ὥρμησαν δρομάδην κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀφ' ὧν ὀκταστάδιον μόνον τοὺς ἐχώριζε διάστημα. Μετὰ κρατερὰν δὲ συμπλοκὴν οἱ Πέρσαι ἡττήθησαν ἦτταν ὁλοσχερῆ· ἑξακισχίλιοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρέθη καὶ ὁ Ἱππίας, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν διεσώθησαν μόλις ἐπὶ τοῦ στόλου των. Ματαιωθείσης δὲ, διὰ τῆς ἀγρύπνου σπουδῆς τοῦ Μιλτιάδου, καὶ τῆς ἑτέρας αὐτῶν ἀποπείρας τοῦ νὰ ἐπιπέσωσι, περιπλέοντες τὸ Σούνιον, αἰφνιδίως εἰς τὸ ἄστυ καὶ νὰ καταλάβωσιν αὐτὸ ἔρημον τῶν ἀμυνομένων, ἐπανέκαμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ψαν κατηχυμμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν. — Ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη ἐξύψωσε τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, καὶ μετὰ αἰῶνας ἔπειτα ῥήτορες ἐπίσημοι θέλοντες νὰ ἐξάψωσι τὸν ζῆλον τοῦ λαοῦ τὸν Μαραθώνιον πρὸ πάντων ἀνεμίμνησκον ἀγῶνα κα τοὺς Μαραθωνομάχους ὡς παράδειγμα ἀνδρείας καὶ ἀκραιφνοῦς φιλοπατρίας ἔφερον εἰς μέσον.

Κατὰ συνέπειαν τούτων ἐμπλησθέντες φρονήματος μεγάλου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὸ ὅτι ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν, ἤρξαντο ν' ἀποβλέπωσι καὶ εἰς ἐξωτερικὰς πράξεις. Διὸ προτείνας αὐτοῖς ὁ Μιλτιάδης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τότε ἐτιμᾶτο καὶ διέπρεπε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, νὰ ἐπιπλεύσῃ μετὰ 70 πλοίων κατὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ὅσαι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας, δὲν εὗρεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Ὁ πλοῦς διευθύνθη ἀμέσως κατὰ τῆς Πάρου, προθεμένου τοῦ Μιλτιάδου νὰ τιμωρήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, διότι ἐχορήγησε ναυτικὴν βοήθειαν εἰς τὸν Πέρσην καὶ διότι εἷς τῶν ἐπιφανῶν Παρίων, τοὔνομα *Λυσαγόρας*, τὸν εἶχε βλάψει προσωπικῶς, ὄντα ἔτι ἐν χερσονήσῳ. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἰδόντες ματαιωθείσας τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας, ὅσας ἀπὸ τούτου εἶχον συλλάβει, διετέθησαν δυσμενῶς κατὰ τοῦ Μιλτιάδου. Ἐντεῦθεν δ' οἱ πολιτικοὶ ἐχθροί του, ἰδίως οἱ Ἀλκμαιωνίδαι, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησίν του, ἀπετόλμησαν νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ἐπὶ ἀπάτῃ ὡς ἔνοχον θανάτου. Εἰσαχθέντα δὲ εἰς δίκην τῆς μὲν θανατικῆς ποινῆς ἀπέλυσαν αὐτὸν οἱ δικασταὶ διὰ τῆς ἀπολογίας τῶν φίλων καὶ χάριν τοῦ Μαραθωνίου ἔργου του, τὸν κατεδίκασαν δὲ εἰς χρηματικὴν ποινὴν 50 ταλάντων, ἅτινα, ἀποθανόντος αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ ἐν φυλακῇ, ἀπέτισεν ἔπειτα ὁ υἱός του Κίμων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἔξοχοι καὶ ἀντίζηλοι ἐνταὐτῷ ἄνδρες, οἱ ἤδη προμνημονευθέντες, *Θεμιστοκλῆς ὁ Νικοκλέους* καὶ *Ἀριστείδης ὁ Λυσιμά-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χου, προήχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ προεστάτησαν τῆς πόλεως ἐφ' ἱκανὸν χρόνον. Δραστηριότης, τόλμη, πανουργία καὶ φιλοδοξία ἄμετρος ἐχαρακτήριζον τὸν πρῶτον, χρηστότης, φιλαλήθεια καὶ δικαιοσύνη διέκρινον καὶ ἐξῆρον τὸν δεύτερον παντὸς ἄλλου Ἀθηναίου. Ὁ μὲν ἐθήρευε τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου καὶ εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου· ἀφοῦ μάλιστα ὁδηγήσας τὸ δεύτερον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ ἐφάνη εὐτυχέστερος τοῦ πολιορκητοῦ τῆς Πάρου, ἐξ ἀρχῆς διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπαγίωσε τὴν ὑπόληψίν του. Ὁ δὲ ζηλώσας καὶ θαυμάσας ὑπὲρ πάντας τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν μᾶλλον ἐτράπη πολιτείαν. Ἄρχων δὲ τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν, ὅτε ὁ πρῶτος ὡδήγει τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, εἵλκυσε τὸ σέβας ἁπάντων διὰ τῆς ἔμφρονος διοικήσεώς του καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἀκεραίου χαρακτῆρός του, ὥστε ἀπαγγελλομένων ποτὲ ἐν θεάτρῳ τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου πεποιημένων ἰαμβίων

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος
Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα

πάντες εἰς Ἀριστείδην ἀπέβλεψαν ὡς εἰς ἐκεῖνον μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀνηκούσης. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ πρῶτον ἠγαπᾶτο διὰ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *δικαίου*, ὕστερον διήγειρεν ἕνεκα τούτου καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον τῶν πολλῶν. Εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης συνήργησεν ἰδίως ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις σκοπῶν νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐξορίαν ἐκείνου διέδωκε τὴν συκοφαντίαν ὅτι σπουδάζει ν' ἀποκλείσῃ τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος τοὺς πολλοὺς ὡς μὴ ἔχοντας τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἱκανότητα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἱκανοὺς πρὸς πάντα, ἐνέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δωκαν προθύμως εἰς τὴν τοιαύτην ῥᾳδιουργίαν· διὸ συνελθόντες πανταχόθεν εἰς ἄστυ ἐψήφισαν τοῦ δικαίου τὴν ἐξοστράκισιν. Γραφομένων δὲ τότε τῶν ὀστράκων, λέγεται ὅτι ἀγράμματός τις καὶ παντελῶς ἀγροῖκος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὡς εἰς ἕνα τῶν τυχόντων, τὸ ὄστρακον καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐγγράψῃ τὸν Ἀριστείδην· τοῦ δὲ θαυμάσαντος καὶ ἐρωτήσαντος, μή τι κακὸν ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἀριστείδης, οὐδὲν, εἶπεν ἐκεῖνος, οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν δίκαιον ἀκούων. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀριστείδης καὶ μηδὲν ἀποκριθεὶς ἐνέγραψε τὸ ὄνομα εἰς τὸ ὄστρακον καὶ τὸ ἀπέδωκεν. Ἀπαλλαττόμενος δὲ τῆς πόλεως ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ηὐχήθη νὰ μὴ ἐπέλθῃ ποτὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καιρὸς, ὅστις ἤθελε τοὺς ἀναγκάσει νὰ μνησθῶσιν αὐτοῦ.

§ 3. Προετοιμασίαι καὶ ἐπιχείρησις τῆς τρίτης τῶν Περσῶν ἐκστρατείας. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Λεωνίδας.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων εἰς νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν παρασκευῶν ὁ Δαρεῖος μετὰ τριακονθεξαετῆ βασιλείαν, ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν πρὶν κατορθώσῃ νὰ ὑποτάξῃ ἐκ νέου τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Περσικῆς κυριότητος· κατέλιπε δὲ τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ κράτος ἐν στάσει, ὅπως καὶ ἀρξάμενος νὰ βασιλεύῃ τὸ εὗρεν. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὄχι ὁ πρωτότοκος Ἀρτοβαζάνης, ὃν ἐγέννησεν ἰδιώτης ἔτι ὢν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γωβρύου, ἀλλ' ὁ *Ξέρξης* τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔτεκεν ἡ Ἄτοσσα θυγάτηρ τοῦ Κύρου. Ἡ Ἄτοσσα, εἶχεν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸ πᾶν κράτος παρὰ τῷ Δαρείῳ καὶ τὰς συμβουλὰς αὐτῆς ὑπεστήριζε καὶ ὁ πρώην τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Δημάρατος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ξέρξης, ὁ ὡραιότερος καὶ εὐπρεπέστερος ἀνὴρ μεταξὺ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλων τῶν Περσῶν, ἐγένετο ὁ ἄρχων τοῦ κραταιοτάτου βασιλείου (485). Καὶ ἐν ᾧ ἐξ ἀρχῆς ἐδεικνύετο ὑψηλοφρονῶν, ἡ ταχεῖα καὶ εὐτυχὴς τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀποστασίας καταπάλαισις ἐξύψωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτοπεποίθησίν του. Οἱ κάτοικοι τοῦ Νείλου ὑπεβλήθησαν εἰς τραχυτέραν τῆς προτέρας δουλείαν καὶ ὁ Ξέρξης ἐγκατέστησεν ὡς σατράπην τὸν γνήσιον ἀδελφόν του Ἀχαιμένην.

Τὸ κράτος τῶν Περσῶν ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν ἐπὶ τοῦ ξίφους· πᾶς διάδοχος βασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἴχνη τοῦ προκατόχου του. Πῶς λοιπὸν ὁ Ξέρξης, ὅστις ἄρτι ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦ πατρός του ἐν Αἰγύπτῳ, ἐδύνατο νὰ μὴν ἀναλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος; Ἡ ἐθνικὴ τιμή, ὡς καὶ ὅλον τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἡμέραν τοῦ Μαραθῶνος καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου πρὸς δυσμάς. Συνέλαβε δὲ πιθανῶς τὸν ὑπερήφανον στοχασμὸν τοῦ ν' ἀποσκιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων, νὰ διεξέλθῃ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἡγούμενος τῶν κολοσσιαίων δυνάμεών του καὶ, ὡς ὁ Ἡρόδοτος ὑποθέτει αὐτὸν λέγοντα νὰ καταστήσῃ γῆν τὴν Περσίδα «*ὁμορέουσαν τῷ Διὸς αἰθέρι.*» Δὲν ἔλειπον δὲ οὐδαμῶς καὶ σύμβουλοι, οἵτινες ἐνίσχυον αὐτὸν εἰς τοὺς σκοπούς του καὶ τὸν προέτρεπον ὅσον τάχιον νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ. Ὁ *Δημάρατος* καὶ τοῦ *Πεισιστράτου* ὁ υἱὸς Ἱππίας εὑρίσκοντο ἐν Σούσοις· ἀμφότεροι ἐπεθύμουν ν' ἀποκαταστηθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἀντεποιοῦντο ὡς κληρονομικὸν αὐτῶν δικαίωμα, καὶ δὲν παρημέλουν οὐδὲν πειστικὸν μέσον. Πλησίον τοῦ τελευταίου εὑρίσκετο καὶ ὁ *Ὀνομάκριτος* ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε συναθροίσει καὶ καταγράψει χάριν τῶν ἀρχαίων Πεισιστρατιδῶν τοὺς λεγομένους χρησμοὺς τοῦ μυθικοῦ ἀοιδοῦ Μουσαίου, καὶ ἤδη παρώτρυνε τὸν βασιλέα εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκστρατείαν διὰ μεταδόσεως παλαιῶν προῤῥήσεων, ὑποσχομένων τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτω κατ' αὐτὰς ἦτο προωρισμένον Πέρσης τις ἀνὴρ νὰ ζεύξῃ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν νὰ ἐμπρήσῃ. Καὶ οἱ κραταιοὶ τῆς Θεσσαλίας ἡγεμόνες *Ἀλευάδαι*, ἐξ ἰδιοτελῶν ὡσαύτως αἰτίων κινούμενοι, προέτρεπον τὸν μέγαν βασιλέα εἰς πόλεμον. Ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων ὁ *Μαρδόνιος*, ἀνεψιὸς τοῦ Ξέρξου, ἦν ὁ πλέον ἔνθερμος τῆς ἐκστρατείας συνήγορος, νῦν μὲν ἐξυμνῶν τὴν περικαλλῆ χώραν, ὡς φέρουσαν εὐγενεῖς καρποὺς, νῦν δὲ παριστάνων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς ἀπόλεμον καὶ εὐήττητον καὶ τέλος τὴν τιμώρησιν αὐτοῦ ὡς καθῆκον τιμῆς. Εἰς μάτην δ' ὁ τοῦ Ξέρξου θεῖος *Ἀρτάβανος*, ὁ καὶ εἰς τὸν Σκυθικὸν ἤδη πόλεμον ἐναντιωθεὶς, ὑπέμνησε τὸν βασιλέα ὅσα μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν ἀτυχήματα. Εἰς μάτην ἠθέλησε νὰ τὸν πείσῃ, ὅτι ὁ θεὸς ἀγαπᾷ νὰ ταπεινώνῃ πάντα τὸν θέλοντα νὰ ὑπερέχῃ, καὶ δὲν ὑποφέρει νὰ φρονῇ ἄλλος μέγα ὡς αὐτός. Ἐξύψωσε δὲ συνέμπα καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἔβλεπεν ἤδη κατ' ὄναρ ὅλον τὸν κόσμον ὑπὸ τοὺς πόδας του.

Ἀποφασισθείσης τέλος τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας, αἱ παρασκευαὶ αὐτῆς διήρκεσαν δύο ὁλόκληρα ἔτη (483—481) καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Οὔτε ἡ ἀρχαία οὔτε ἡ νέα ἱστορία δεικνύει ἄλλην γιγαντιαιοτέραν τῆς προκειμένης ἐπιχείρησιν· ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔθνη, διαφέροντα κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὴν δίαιταν καὶ τὸν ὁπλισμὸν, ὑπεχρεώθησαν νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν συγκρότησιν στρατοῦ, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἔφθανεν εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα μυριάδας πεζῶν καὶ ὀκτὼ μυριάδας ἱππέων. Οἱ ἐνδοξότεροι δυνάσται καὶ σατράπαι ἠθέλησαν νὰ συνεκστρατεύσωσι προσωπικῶς ὡς καὶ ὁ Ξέρξης, καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρειάσθη ἀκολουθία δούλων, μαγείρων, γυναικῶν, τε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χνιτῶν, σχεδὸν ἰσάριθμος πρὸς ἅπαντα τὸν στρατὸν, ὥστε οἱ ὁρμήσαντες κατὰ τῆς δυστήνου Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἐλάττονες τῶν πέντε ἑκατομμυρίων. Ὅλοι οἱ παραθαλάσσιοι λαοὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἕως τοῦ Ἑλλησπόντου ὤφειλον νὰ συντελέσωσιν εἰς κατάρτισιν στόλου ἀναλόγου πρὸς τὴν χρείαν[1] καὶ νὰ προκαταβάλωσι σιτία πανταχοῦ τῶν παραλίων μέχρι τῆς Μακεδονίας. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς ἐπικινδύνου περιπλεύσεως τοῦ Ἄθωνος, ὁ Ξέρξης διέταξε νὰ διορύξωσι τὸν ἰσθμὸν αὐτοῦ, ἔργον τεράστιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐδαπανήθησαν τρία ἔτη[2].

Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν, ὁ μὲν στόλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν παραγγελίαν συνήχθη εἰς Κύμην καὶ Φώκαιαν, ὁ δὲ στρατὸς ἀπὸ Κριτάλλων τῆς Καππαδοκίας ὁρμηθεὶς συνηθροίσθη εἰς Σάρδεις (τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 ἔτους), ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἀφίχθη καὶ ὁ Ξέρξης, προάγων ἀπὸ τῶν Σούσων. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστειλεν

---

[1] Ὁ στόλος συνέκειτο ἐκ χιλίων διακοσίων τριήρων καὶ τρισχιλίων περίπου φορτηγῶν. Ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦτο παρὼν ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ, σύμφωνος πρὸς τὸν Ἡρόδοτον (Ζ', 89. 184) περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Περσικῶν πλοίων καὶ ἰδίως τῶν τριήρων, λέγει εἰς τοὺς Πέρσας του 344—3·

Ξέρξῃ δὲ (καὶ γὰρ οἶδα) χιλιὰς μὲν ἦν
Ὧν ἦγε πλῆθος, αἱ δὲ ὑπέρκοποι τάχει
Ἑκατὸν δὶς ἦσαν ἑπτά θ'· ὧδ' ἔχει λόγος.

[2] Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Διάδωρος, ὁ Πλάτων ἐν νόμοις, ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν πανηγυρικόν του λόγον καὶ ἄλλοι ἀξιόπιστοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρουσιν ὡς πρᾶγμα ἀναμφίβολον τὴν διώρυξιν τοῦ Ἄθωνος, μόνος δὲ ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Ἰουβενάλις (Satyr. X, 174) τὴν θεωρεῖ ὡς ψεῦδος τῶν Ἑλλήνων

. . . . . Creditur olim.
Velificatus Athos, et quidquid Græcia mendax
Audet in historia.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκεῖθεν κήρυκας εἰς πάσας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐπὶ αἰτήσει γῆς καὶ ὕδατος, ἔπειτα δὲ διέταξε νὰ ζεύξωσι τὸν μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ ἑπταστάδιον πόρον τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ διπλῆς γεφύρας. Καταρτισθεῖσα δ' αὖτη ἀλλὰ καταστραφεῖσα ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας ἐκ νέου πάλιν κατεσκευάσθη παρ' ἄλλων ἀρχιτεκτόνων ἀσφαλέστερον, ἀφοῦ, ὡς λέγεται, οἱ μὲν πρῶτοι τέκτονες ἐτιμωρήθησαν μὲ θάνατον, ἡ δὲ θάλασσα μετὰ μωρᾶς Ἀσιατικῆς ὑπεροψίας ἐμαστιγώθη. Ἅμα δὲ φανέντος τοῦ ἔαρος (480) ἐκινήθη ὁ στρατὸς ἐκ τῶν Σάρδεων προβαίνων κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν. Πρῶτον ἡγοῦντο οἱ σκευοφόροι καὶ τὰ ὑποζύγια, ἔπειτα εἵποντο χίλιοι ἱππεῖς ἐπίλεκτοι καὶ ἄλλοι τόσοι ὡσαύτως ἐπίλεκτοι αἰχμοφόροι, μετὰ δὲ ἵπποι ἱεροὶ τοῦ ἡλίου ἐκ τοῦ Νισαίου πεδίου, κεκοσμημένοι κάλλιστα, ὄπισθεν δὲ τούτων ἅρμα Διὸς ἱερὸν ἑλκόμενον ὑπὸ ὀκτὼ λευκῶν ἵππων, ἐφεξῆς δὲ αὐτὸς ὁ Ξέρξης ἐπὶ ἅρματος ἵππων Νισαίων· ἔπειτα πάλιν χίλιοι αἰχμοφόροι καὶ χίλιοι ἱππεῖς, οἱ ἄριστοι καὶ γενναιότατοι τῶν Περσῶν, μετὰ δὲ τούτους ἐκ τῶν λοιπῶν Περσῶν ἀπολελεγμένοι μύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς, καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν σύμμικτον πλῆθος. Ὅταν δ' ἔφθασεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τρῳάδος ὁ δι' αὐτῆς ῥέων καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου φημισθεὶς ποταμὸς Σκάμανδρος δὲν εἶχεν ἱκανὸν ὕδωρ νὰ δροσίσῃ τὰς διψώσας μυριάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν. Ἐντεῦθεν δέ, ἀφοῦ ὁ Ξέρξης ἔθυσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ἰλίου χιλίους βόας καὶ οἱ μάγοι αὐτοῦ ἐτέλεσαν σπονδὰς εἰς τιμὴν τῶν ἐγχωρίων ἡρώων, ὥδευσαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας διήρκεσεν ἡ διὰ τῆς γεφύρας διάβασις τοῦ στρατοῦ· συγχρόνως δ' ἀνήχθη καὶ ὁ στόλος εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν παρακολουθῶν τὴν πορείαν ἐκείνου, οὗτινος ἡ πρώτη ἐπιθεώρησις καὶ ἀρίθμησις ἐγένετο ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δορίσκῳ, αἰγιαλῶ καὶ πεδίῳ μεγάλῳ τῆς Θράκης, δι' οὗ ῥέει ὁ ποταμὸς Ἕβρος. Ἐνταῦθα δ' ὁ Ξέρξης μεταπεμψάμενος τὸν Δημάρατον, συστρατευόμενον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπιδείξας αὐτῷ τὰς ἀπείρους πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις του τὸν ἠρώτησεν ἂν οἱ Ἕλληνες θέλουσι δυνηθῆ ἢ τολμήσει ν' ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς αὐτάς· ὁ δὲ Δημάρατος ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐκφράσῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν «ἡ Ἑλλὰς, εἶπεν, ἔχει μὲν σύντροφον τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐμπνέουσι παιδεία καὶ νόμοι ἰσχυροὶ, ἀπαμύνεται τήν τε πενίαν καὶ τὸν δεσποτισμόν· κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅσον ἂν ὦσιν εὐάριθμοι, καὶ ἂν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες μηδίσωσι, θέλουσι πολεμήσει εὐτόλμως (Ἡροδ. Ζ'. 102)». Γελοῖοι ἐφάνησαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Δημαράτου οἱ λόγοι, ἕως οὗ ἡ πεῖρα μετ' οὐ πολὺ τὸν ἐβεβαίωσε περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν!

Ἐκ Δορίσκου ἠκολούθησεν ὁ στρατὸς τὴν πορείαν του διὰ τῶν παραλίων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μέχρις Ἀκάνθου καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον κειμένης Θέρμης (τῆς ἔπειτα Θεσσαλονίκης) αὐξανόμενος ἀδιακόπως ἐκ τῆς προσθήκης ὅλων τῶν ἐθνῶν, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχετο. Εἰς τὸν Θερμαῖον δὲ κόλπον ἀφίχθη ὀλίγον πρότερον καὶ ὁ στόλος διεκπλεύσας τὸν διορυχθέντα αὐχένα τοῦ Ἄθωνος. Ὁ δὲ Ξέρξης ἰδὼν ἐκ τῆς Θέρμης τὰ Θεσσαλικὰ ὄρη, τόν τε Ὄλυμπον καὶ τὴν Ὄσσαν, καὶ μαθὼν ὅτι διὰ μέσου αὐτῶν ὑπάρχει στενὸς αὐλὼν, δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειὸς, καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ὁδός τις φέρει εἰς Θεσσαλίαν, ἐπεθύμησε πλεύσας νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἣν ἔμελλε νὰ βαδίσῃ ὁδόν. Ὅθεν εἰσβὰς εἰς Σιδώνιον πλοῖον, εἰς ὃ εἰσέβαινε πάντοτε ὁσάκις προέκειτο νὰ πλεύσῃ, ἐδωκε σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ν' ἀναχθῶσι ταὐτοχρόνως, καὶ ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του ἐπανελθὼν αὖθις εἰς Θέρμην διέταξε καὶ τὸν πεζὸν στρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν νὰ προβῇ διὰ τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου ἤτοι διὰ τῆς Πιερίας καὶ τῶν Περραιβῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ξέρξης διέτριβεν ἐν Πιερίᾳ ἦλθον οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα περιφθέντες κήρυκες οἱ μὲν κενοί, οἱ δὲ φέροντες γῆν καὶ ὕδωρ. Ἐκ τῶν δόντων ταῦτα, εἴτ' ἑκουσίως εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, ἦσαν, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Δόλοπες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Περραιβοί, οἱ Λοκροί, οἱ Μάγνητες, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Φθιῶται Ἀχαοί, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί· ἀλλ' ἡ Σπάρτη μετὰ τῶν συντεταγμένων αὐτῇ Πελοποννησίων καὶ αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν συμμάχων των Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν ἀπεφάσισαν ν' ἀναλάβωσι τὴν κοινὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος κατὰ τοῦ ἐπιόντος κινδύνου, ἐπιφυλαττόμεναι νὰ τιμωρήσωσιν ἔπειτα τοὺς παραδόντας ἑαυτοὺς ἄνευ ἀνάγκης. Ὁ προκείμενος ἀγὼν προδήλως ἦτο μέγας· καὶ αὐτὸ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἐθεώρησεν ἔργον μωρὸν τὴν ἀντίστασιν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἱκέτευον ἀδιαλείπτως ἕως οὗ ἡ Πυθία ἔδωκε χρησμὸν ἠπιώτερον, ὑποδεικνύουσα ὡς μόνον σωτηρίας μέσον τὸ *ξύλινον τεῖχος*[1], ὅπερ πολλοὶ μὲν καὶ μάλιστα οἱ πρεσβύτεροι ἔλεγον ὅτι δηλοῖ τὴν ἀκρόπολιν, οὖσαν τὸ πάλαι περίφρακτον δι' αἱμασιᾶς, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἡρμήνευσεν εὐστόχως εἰπὼν ὅτι σημαίνει τὰ πλοῖα αὐτά, καὶ ὅτι ὁ θεὸς συμβουλεύει νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ναυμαχίαν. Ἡ γνώμη δὲ αὐτοῦ ὑπερίσχυσεν εἰς τέλος, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὅστις διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν του ἐτάραξε πρότερον τὴν πατρίδα του, ἔμελλεν ἤδη νὰ γείνῃ ὁ σωτὴρ αὐτῆς καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν φρονίμων συμβουλῶν του· διότι αὐτοῦ ἔργον ἦτον, ὡς προείρηται, καὶ ἡ αὔξησις τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, ἄνευ

[1] Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων, ὅσα Κέκροπος οὖρος
Ἐντὸς ἔχει, κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο,
Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς
Μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ' ὀνήσει κτλ.
Ἡρόδ. Η', 141. Πλουτ. Θεμιστ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο ποτὲ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ κολοσσοῦ.

Συνελθόντες δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ῥόβουλοι τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ δόντες εἰς ἀλλήλους λόγον καὶ πίστιν ἔκρινον προηγουμένως ἀναγκαῖον νὰ καταλύσωσι τὰς ἔχθρας καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἐμφυλίους πολέμους, ἐξ ὧν ὁ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν ἦτον ὁ κυριώτερος, καὶ ἀκολούθως νὰ στείλωσν πρέσβεις εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας, οἷον εἰς Ἄργος, εἰς Κρήτην, εἰς Κέρκυραν καὶ εἰς Συρακούσας, παρηγγελμένους νὰ τὰς παρακαλέσωσιν εἰς τὸν περὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα· μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τούτων ἐγίνοντο συντόνως αἱ δυναταὶ ἑτοιμασίαι. Μετ' οὐ πολὺ οἱ σταλέντες ἐπανῆλθον, ἀλλὰ παντάπασιν ἄπρακτοι. Τὸ Ἄργος διὰ τὸ πρὸς τὴν Σπάρτην ἀδιάλλακτον μῖσός του, ἡ Κρήτη παλαιῶν παθημάτων ἀναμιμνησκομένη καὶ κωλυομένη ὑπὸ τῆς Πυθίας, ἡ Κέρκυρα δειλιῶσα καὶ ἀμφιταλαντευομένη καὶ ὁ Γέλων, τῶν Συρακουσῶν τύραννος, τῆς στρατηγίας ματαίως ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ ἀντιποιούμενος, ἠρνήθησαν τὴν συνδρομήν των. Οἱ δὲ Θεσσαλοί, οἵτινες ἐξ ἀνάγκης τὸ πρῶτον ἐμήδισαν, δυσηρεστημένοι εἰς ὅσα οἱ Ἀλευάδαι ἐμηχανῶντο, ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων ἐπικουρίαν. Οἱ ἐν τῷ Ἰσθμῷ συνηθροισμένοι ἐδέχθησαν τὴν αἴτησιν αὐτῶν, πέμψαντες εἰς φύλαξιν τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου μυρίους ὁπλίτας, ὧν ἐστρατήγουν *Εὐαίνετος* ὁ Σπαρτιάτης καὶ *Θεμιστοκλῆς* ὁ Ἀθηναῖος. Ἀλλ' εἰδοποιηθέντες οὗτοι ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, περὶ τοῦ πλήθους τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς καὶ θεωροῦντες ἀδύνατον ν' ἀναχαιτίσωσιν αὐτόθι τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς ἀπηλλάχθησαν ταχέως. Καὶ οὕτω μὲν οἱ Θεσσαλοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμήδισαν φανερῶς καὶ ἐδείχθησαν τοῦ λοιποῦ χρησιμώτατοι εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἰσθμὸν ἐβουλεύοντο ποῦ νὰ στήσωσι τὸν πόλεμον. Κατὰ τὴν νικῶσαν δὲ γνώμην ἀπεφασίσθη ὁπλῖται μὲν ἱκανοὶ νὰ προκαταλάβωσι τὰς πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὸ τῶν Φωκέων τετειχισμένας παρόδους τῶν Θερμοπυλῶν, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας μεταξὺ Σκιάθου καὶ Μαγνησίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀναχωρήσαντες ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ ἐστρατεύοντο ταχέως ἐπὶ τὰς ὁρισθείσας θέσεις. Καὶ τὰς μὲν Θερμοπύλας κατέλαβον οἱ Σπαρτιᾶται, ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν *Λεωνίδαν*, τριακόσιοι ὅλοι τὸν ἀριθμὸν, εἰς οὓς προσετέθησαν παραυτίκα χίλιοι Τεγεᾶται καὶ Μαντινεῖς, ἑκατὸν εἴκοσι Ὀρχομένιοι καὶ χίλιοι ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας, τετρακόσιοι Κορίνθιοι, διακόσιοι Φλιάσιοι, ὀγδοήκοντα Μυκηναῖοι, ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς, τετρακόσιοι Θηβαῖοι (ἠναγκασμένοι), χίλιοι Φωκεῖς καὶ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιᾷ. Τῶν δ' ἐπὶ Ἀρτεμίσιον στρατευομένων τὸ πλεῖστον μέρος ἀπετέλουν Ἀθηναῖοι καὶ Κορίνθιοι, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐχορήγησαν ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ τριήρεις, ἐν αἷς προσελήφθησαν ὡς πληρώματα καὶ Πλαταιεῖς, καὶ πλὴν τούτων ἑτέρας εἴκοσι, τὰς ὁποίας ἐπλήρουν Χαλκιδεῖς, οἱ δὲ δεύτεροι τεσσαράκοντα. Μετὰ δὲ τούτους οἱ Μεγαρεῖς παρέσχον εἴκοσιν, οἱ Αἰγινῆται δεκαοκτὼ, οἱ Σικυώνιοι δύο καὶδέκα, οἱ Λακεδαιμόνιοι δέκα, οἱ Ἐπιδαύριοι ὀκτὼ, οἱ Ἐρετριεῖς ἑπτὰ, οἱ Τροιζήνιοι πέντε, οἱ Στυρεῖς δύο, ἄλλας δύο τριήρεις καὶ τρεῖς πεντηκοντόρους οἱ Κεῖοι, Λοκροὶ δὲ οἱ Ὀπούντιοι ἑπτὰ πεντηκοντόρους, ὥστε ὅλος ὁ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα σκαφῶν, διοικούμενος ὑπὸ *Εὐρυβιάδου* τοῦ Λακεδαιμονίου. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς συνεισενεγκόντες εἰς τοῦτον ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, εἶχον καὶ μείζονα καὶ δικαιοτέραν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας, ἀντιβαινόντων ὅμως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν συμμάχων, ὑπεχώρησαν προθύμως εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διχονοίας [1].

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπανηγυρίζετο ἐν Σπάρτῃ ἡ ἑορτὴ τῶν Καρνείων, συνέπιπτε δὲ νὰ τελῶνται ἐν τῷ αὐτῷ θέρει καὶ τὰ Ὀλύμπια, ὧν ἡ ἀναβολὴ δὲν ἐπετρέπετο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἐντεῦθεν ἄρα ἡ σμικρότης τῆς πεζικῆς μάλιστα τῶν Ἑλλήνων δυνάμεως ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι· ἄλλως προκειμένου περὶ ἀμύνης ἐν στενῷ χωρίῳ, τοὐλάχιστον ἐπί τινα χρόνον, ἀποχρῶσα ἐφάνη καὶ ἡ εὐάριθμος ἐκείνη ὑπὸ τὸν Λεωνίδαν στρατιά. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ κἂν ἔμεινεν εἰς τέλος ἀμείωτος! διότι ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν ἀπείρων τῆς Ἀσίας στιφῶν [2] παρὰ τὰ Θεσσαλικὰ ἄκρα τῶν διόδων, ἐν Τραχινίᾳ, οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτων ἐξεπλάγησαν, καὶ οἱ πλεῖστοι μὲν τῶν Πελοποννησίων, τὴν φύλαξιν τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἀναγκαιοτέραν λογιζόμενοι, ἀπηλλάγησαν, μόνον δὲ ὁ Λεωνίδας μετὰ τῶν λογάδων Σπαρτιατῶν του, ἐννοῶν κάλλιστα τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐτάχθη,

---

[1] Ἡρόδ. Θ'. 3. «Ἀντιβάντων δὲ τῶν συμμάχων, εἶκον οἱ Ἀθηναῖοι, μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα, καὶ γνόντες, εἰ στασιάσουσι περὶ τῆς ἡγεμονίης, ὡς ἀπολέεται ἡ Ἑλλὰς, ὀρθὰ νοεῦντες· στάσις γὰρ ἔμφυλος πολέμου ὁμοφρονέοντος τοσούτῳ κάκιόν ἐστι, ὅσῳ πόλεμος εἰρήνης.»

[2] Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Ἡροδότου (Η', 185 — 187) ἅπας ὁ Περσικὸς στρατὸς, ὁ μέχρι Θερμοπυλῶν ἀφιχθεὶς, ἀπετέλει μυριάδας διακοσίας ἑξήκοντα τέσσαρας, δεκαὲξ ἑκατοντάδας καὶ μίαν δεκάδα, ἐκτὸς τῆς θεραπείας, ἐξισουμένης κατὰ τὸν ἀριθμὸν μὲ τὸ μάχιμον μέρος, καὶ ἐκτὸς τῶν σιτοποιῶν γυναικῶν, τῶν παλλακῶν καὶ εὐνούχων, ὧν τὸ πλῆθος ἦτο ἀναρίθμητον. Καὶ ὑποτιθεμένου δὲ ὅτι ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς ὑπερηυξάνει τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις, οὐδὲν ἧττον εἶνε βέβαιον, ὅτι αὗται ὑπερεῖχον πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν, ὥστε μόνη ἡ ἰδέα τῆ ἀντιςάσεως, μόνη ἡ ἀπόφασις τῆς ἀμύνης, καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες ἥττωντο, ἤρκουν ν' ἀποδείξωσι τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς θ ικῆς αὐτῶν ἀξίας!

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπεφάσισε, συναινούντων καὶ τῶν Φωκέων, τῶν Θεσπιέων καὶ τῶν Λοκρῶν, νὰ μείνῃ αὐτόθι.

Προετοιμαζομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Λεωνίδαν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Ξέρξης ἔπεμψε κατάσκοπον ἱππέα ἵνα παρατηρήσῃ πόσοι εἰσὶ καὶ τί πράττουσι [1]. Πλησιάσας δὲ ὁ ἱππεὺς δὲν ἐδυνήθη μὲν νὰ θεωρήσῃ ὅλον τὸ στρατόπεδον, ὃν ἐντὸς τοῦ τείχους, εἶδεν ὅμως τὴν ἔξω τούτου τεταγμένην φρουράν, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχον νὰ ὦσι φρουροὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὰς μακρὰς αὐτῶν κόμας. Ὁ κατάσκοπος ἔκθαμβος εἰς ταῦτα ἐπιστρέψας τὰ ἀνήγγειλεν· ἀλλ' ὁ Ξέρξης δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς τοσοῦτον ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον τὴν τόλμην ν' ἀντιστοιχῶσιν εἰς τὰς μυριάδας τοῦ στρατοῦ του. Ὅθεν περιέμενε τέσσαρας ἔτι ἡμέρας ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἤθελον φύγει, τὴν δὲ πέμπτην, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἐπιμονήν των, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ζητήσας ἀγερώχως τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων ἤκουσε τὴν Λακωνικὴν ἐκείνην ἀπάντησιν «*μολὼν λάβε*» ὀργισθεὶς προσέταξε τοὺς Μήδους καὶ Κισσίους νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ συλλάβωσιν ὅλους ζῶντας. Ἀλλ' ἀποκρουσθέντων τῶν πρώτων τούτων μετὰ πολλῆς ζημίας τὴν ἐπαύριον ἄλλοι τὴν μάχην διεδέχθησαν καὶ νεοχμοὶ πρὸς διαπεπονημένους συμβαλόντες οὐδὲν ἧττον ἀπέτυχον. Ἐπὶ τέλους ἐκινήθησαν καὶ οἱ λεγόμενοι *ἀθάνατοι*, μύριοι ἐπίλεκτοι Πέρσαι [2], τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Ὑδάρ-

[1] Μικρὸν πρότερον δύο πτωχοὶ Ἀρκάδες αὐτομολήσαντες εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον καὶ ἀχθέντες εἰς ὄψιν τοῦ βασιλέως ἠρωτήθησαν, τί πράττουσιν ἐν τῷ παρόντι οἱ Ἕλληνες; «ἄγουσιν Ὀλύμπια καὶ θεωροῦσιν ἀγῶνας, ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι,» καὶ τί εἶνε τὸ βραβεῖον τῆς νίκης; — «στέφανος ἐξ ἀγρίας ἐλαίας.» Παπαὶ Μαρδόνιε, ἐφώναξεν εἷς ἐκ τῶν ἐνδόξων Περσῶν, κατὰ τίνων ἄγεις ἡμᾶς ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἀγωνίζονται περὶ χρημάτων ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς!»

[2] Ἀθάνατοι ἐκαλοῦντο οἱ Πέρσαι οὗτοι, διότι ὁσάκις ἐφονεύετο τις ἢ ἔλειπεν ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἡ ἀναπλήρωσις τοῦ ἐγίνετο πάραυτα δι' ἄλλου ὁμοίου, καὶ οὕτω τὸ σῶμα διετηρεῖτο πάντοτε πλῆρες.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νης· καὶ οὗτοι ὅμως, δὶς τὸν ἀγῶνα ἐπαναλαβόντες, ἡττήθησαν καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐτράπησαν φυγήν. Λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὰς προσβολὰς ταύτας θεατὴς ὢν ὁ βασιλεὺς πολλάκις ἔντρομος ἠγέρθη ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ του θρόνου. Εὑρισκομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τελείαν ἀπορίαν, ἄθλιός τις Τραχίνιος τοὔνομα *Ἐφιάλτης* προσελθὼν ὑπεσχέθη νὰ δείξῃ ἄγνωστον τινὰ ἀτραπὸν, ἥτις τείνουσα κατὰ τὴν ῥάχιν τοῦ προκειμένου ὄρους, καλουμένου *Ἀνόπαια*, φέρει εἰς Θερμοπύλας, καὶ τῆς ὁποίας τὴν φύλαξιν ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τοὺς χιλίους Φωκεῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρὴς τούτου ἕνεκα γενόμενος καὶ φιλοδωρήσας ἀδρῶς τὸν Τραχίνιον ἔστειλε μετ' αὐτοῦ νυκτὸς τοὺς περὶ τὸν Ὑδάρνην ἀθανάτους· καὶ οὕτως οἱ Πέρσαι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν προδότην ἐπέπεσαν ἐξαίφνης εἰς τοὺς Φωκεῖς, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν παρὰ τὴν δίοδον στρατοπεδευμένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως νύκτα Κυμαῖός τις Ἕλλην διαδρὰς ἐκ τῆς τῶν Περσῶν παρεμβολῆς ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις τὰ περὶ τὴν προδοσίαν· ὅθεν ὁ Λεωνίδας συνήγαγε παραχρῆμα εἰς συμβούλιον τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐπικειμένου ἀναποδράστου κινδύνου εἰς μὲν τοὺς ἄλλους εἶπε ν' ἀναχωρήσωσιν εὐθὺς ἵνα μὴ ἀπολεσθῶσιν εἰς μάτην, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων του, μετὰ τῶν Θεσπιέων ἑκόντων καὶ τῶν Θηβαίων ἀκόντων, ἔμεινε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, προαναγγείλαντα ἢ τὴν ἀναστάτωσιν τῆς Λακεδαίμονος ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἢ τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλέως[1].

[1] Ὁ χρησμὸς οὗτος, οὕτινος μνεία γίνεται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Η',) 220), εἰς ἑξάμετρα ἔπη ἐκπεφρασμένος ἔχει οὕτως,

Ὑμῖν δ', ὦ Σπάρτης οἰκήτορες εὐρυχόροιο,
Ἢ μέγα ἄστυ ἐρικυδὲς ὑπ' ἀνδράσι Περσείδῃσι
Πέρθεται· ἢ τὸ μὲν οὐχὶ, ἀφ' Ἡρακλέος δὲ γενέθλης
Πενθήσει βασιλῆ φθίμενον Λακεδαίμονος οὖρος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὡς εἰς βέβαιον λοιπὸν θάνατον πορευόμενος ὁ ἀτρόμητος τῆς Σπάρτης βασιλεὺς, ἀφοῦ παρήγγειλε τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ προγευθῶσι ταχέως ὡς μέλλοντες νὰ δειπνήσωσιν εἰς τὸν Ἅδην, προέβη, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἔξωθεν τῶν χαρακωμάτων εἰς τόπον εὐρυχωρότερον, ὅπου εὗρεν ἤδη παρατεταγμένους τοὺς ἐχθρούς. Ἡ συμπλοκὴ ἕνεκα τῆς ἀκατασχέτου τῶν Ἑλλήνων ὁρμῆς, ὑπῆρξε τρομερά· οἱ βάρβαροι ἔπιπτον σωρηδόν· ὄπισθεν δὲ οἱ ἡγεμόνες ἔχοντες μάστιγας μακρὰς ἔτυπτον αὐτοὺς ἀνιλεῶς ἀναγκάζοντές τους νὰ χωρῶσιν εἰς τὰ πρόσω· πολλοὶ αὐτῶν ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεφθείροντο, ἔτι δὲ πλείονες κατεπατοῦντο ζωντανοὶ ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ Ἕλληνες ἀμιλλώμενοι κατέβαλον καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις των· ἀφοῦ συνετρίφθησαν αἱ λόγχαι αὐτῶν μετεχειρίσθησαν τὰ ξίφη· καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μαχόμενος ἀνδρειότατα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνδρείων· ἔπεσαν δὲ καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ Σπαρτιᾶται, ἀπὸ δὲ τῶν Περσῶν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν καὶ δύο παῖδες τοῦ Δαρείου, Ἀβροκόμης καὶ Ὑπεράνθης. Ὁ μεγαλήτερος δὲ ὠθισμὸς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδου· τετράκις ὥρμησαν οἱ βάρβαροι πανσθενεὶ νὰ τὸν ἁρπάσωσι καὶ τετράκις οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν· ἀλλὰ παραχρῆμα ἡ μάχη ἔλαβεν ἄλλην φάσιν. Ἤδη εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τῶν πέριξ ὀρέων ἠκούοντο οἱ τῶν βαρβάρων ἀλαλαγμοί. Ὁ Ὑδάρνης, προπορευομένου τοῦ Ἐφιάλτου, προσήγγισε μετὰ τῶν ἀθανάτων του· ὅθεν εἰς τοὺς οὕτω πανταχόθεν περικυκλωθέντας οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ στενότερα τῆς διόδου. Πλὴν δὲ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ηὐτομόλησαν εἰς τοὺς Πέρσας αἰσχρῶς, οἱ περισωθέντες τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θεσπιέων συνηθροίσθησαν πάντες ἐπί τινος κολωνοῦ καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνόμενοι καὶ πλῆθος ἐχθρῶν ἀποκτείναντες, ὅλοι ἀπέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θανον τὸν καλὸν, τὸν ἔνδοξον ὑπὲρ πατρίδος θάνατον (τὴν 6 Ἰουλίου 480). Κατὰ τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἠρίστευσαν ἐξόχως ὁ τῶν Θεσπιέων ἡγεμὼν *Δημόφιλος* καὶ εἷς ἄλλος Θεσπιεὺς *Διθύραμβος*· ἐκ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν δύο ἀδελφοὶ, *Ἀλφεὸς* καὶ *Μάρων*, καὶ ὁ *Διηνέκης*, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ τῆς μάχης, εἰπόντος Τραχινίου τινὸς ὅτι οἱ Πέρσαι ἦσαν τοσοῦτοι, ὥστε τὸ πλῆθος τῶν βελῶν των ἀπέκρυπτε τὸν ἥλιον, ἔδωκε τὴν εὐφυῆ ταύτην ἀπάντησιν, *τόσῳ καλλίτερα, διότι θέλομεν οὕτω πολεμήσει ὑπὸ τὴν σκιάν.* Δύο δὲ μόνον ἐκ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν, *Εὔρυτος* καὶ *Ἀριστόδημος* ὀφθαλμιῶντες εἶχον σταλῆ εἴς τινα παρακειμένην πόλιν ἵνα θεραπευθῶσι, καὶ ὁ μὲν πρῶτος, ὅταν ἤκουσε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἐφιάλτου, αἰτήσας τὰ ὅπλα του καὶ ἐνδυθεὶς ὡδηγήθη ὑπό τινος εἵλωτος ὡς τυφλὸς καὶ εἰσπεσὼν εἰς τὸν ὅμιλον τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθη· ὁ δὲ ἄλλος ἐκ λειποψυχίας ἀπενόστησεν εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ὀνειδισθεὶς καὶ καλούμενος παρὰ πάντων ὁ *δειλὸς* Ἀριστόδημος εἰς τὴν ἐν Πλαιταιαῖς μάχην ἔπειτα ἐξήλειψε τὸ ὄνειδος διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ τρίτος τις τ' ὄνομα *Παντίτης* ἀποπεμφθεὶς εἰς Θεσσαλίαν ἄγγελος δὲν ἐδυνήθη νὰ συμμεθέξῃ τῆς μάχης· ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς Σπάρτην ἐπάνοδόν του θεωρούμενος ὡς ἄτιμος καὶ μὴ ὑποφέρων τοῦτο ἐκρεμάσθη.

Ὅλοι οἱ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντες ἔλαβον, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν, τὰς τιμὰς τῆς ταφῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ μνημείου, ὅπερ ἀνήγειραν ἔπειτα οἱ Ἀμφικτύονες εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἰδίως, ἀνεγινώσκετο ἡ ἑξῆς ἀφελὴς μὲν ἀλλὰ πλήρης ὕψους ἐπιγραφὴ, ἀξία τῶν ἀποθανόντων,

Ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
Κείμεθα τοῖς 'κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν συναγωνιστῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του παρήγαγε μεγαλήτερον ἀποτέλεσμα ἢ ὅ,τι ἐδύνατο νὰ παραγάγῃ ἡ λαμπροτέρα νίκη· διότι εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἀπεκάλυψε τὸ μυστήριον τῆς αὐτῶν δυνάμεως, εἰς δὲ τοὺς Πέρσας τὸ τῆς ἀδυναμίας των. Ὁ Ξέρξης ἐγνώρισεν ἤδη ἐκ πείρας ὅτι ὁ στρατός του συνίστατο ἐκ πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, ὀλίγων δὲ ἀνδρῶν. Ἄλλως δὲ ὁ θαυμασμὸς, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσε τὸ ἐν Θερμοπύλαις ἔργον εἰς τοὺς Ἕλληνας, μετεβλήθη πάραυτα εἰς σφοδρὰν ἐπιθυμίαν μιμήσεως· ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία, ὁ ἔρως τῆς πατρίδος, ὅλαι αἱ ἀρεταὶ προήχθησαν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἐπίτασιν. Κατ' ἐποχὴν δὲ τοιαύτην, ἐποχὴν ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοπραγίας, δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ ζυγὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτον δέχονται καὶ φέρουσι μόνον κεχαυνωμένα καὶ στερημένα πολιτικῶν ἀρετῶν ἔθνη!

§ 4. Αἱ ἐπ' Ἀρτεμίσιον καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαι. Θεμιστοκλῆς.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ πεζὸς τοῦ Ξέρξου στρατὸς ἠγωνίζετο παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ὁ στόλος αὐτοῦ ἄρας ἀπὸ τοῦ Θερμαίου κόλπου ἔπλεε πρὸς τὰ αὐτόθι παράλια. Προέπεμψε δὲ δέκα τὰς μᾶλλον ταχυναυτούσας τριήρεις κατ' εὐθεῖαν εἰς Σκίαθον, ὅπου εὑρίσκοντο προφυλάττουσαι τρεῖς Ἑλληνίδες, Τροιζηνία, Αἰγιναία καὶ Ἀττική· ἐξ αὐτῶν αἱ δύο πρῶται ἐχειρώθησαν, ἡ δὲ τρίτη, ἧς ἐτριηράρχει Φόρμος ὁ Ἀθηναῖος, φεύγουσα ἐξώκειλεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, καὶ τοῦ μὲν σκάφους ἐκράτησαν οἱ βάρβαροι, οἱ δὲ ἄνδρες σωθέντες ἦλθον διὰ Θεσσαλίας εἰς Ἀθήνας. Ἀφοῦ δὲ τρεῖς ἐκ τῶν εἰρημένων δέκα Περσικῶν τριήρων, ἔχουσαι ὁδηγὸν Πάμμωνα τὸν Σκύριον, διῆλθον τὸν μεταξὺ Σκιάθου καὶ Μαγνησίας κινδυνώδη πόρον ἕνεκα τοῦ παρακειμένου ἔρματος, κατόπιν καὶ ὅλος ὁ στόλος θαρρήσας ἔπλευσε πανημερὸν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν τὸν μεταξὺ τῆς Κασθαναίας πόλεως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας. Μὴ ὄντος δὲ τοῦ αἰγιαλοῦ εὐρυχώρου, τινὰ μόνον ἐκ τῶν πλοίων ἠγκυροβόλησαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν μετάρσια εἰς τὸ πέλαγος. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἐπιπεσὼν χειμὼν μέγας καὶ ἄνεμος πολὺς ἀπηλιώτης, ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων Ἑλλησποντίας, ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πολλὴν φθοράν, οὐδὲ κατέπαυσεν εἰμὴ μετὰ τρεῖς μόλις ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ἀπωλέσθησαν, ὡς ὕστερον ἐγένετο γνωστὸν, ὄχι ὀλιγώτεραι τετρακοσίων τριήρων, πλεῖσαι σιταγωγοὶ ὁλκάδες, ἄνδρες τε ἀναρίθμητοι καὶ χρημάτων πλῆθος μέγα. Παυσάσης δὲ τέλος τῆς τρικυμίας, οἱ βάρβαροι κάμψαντες τὴν ἄκραν τῆς Μαγνησίας ἔπλευσαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον καὶ ὡρμίσθησαν αὐτόθι παρὰ τὸν τόπον καλούμενον Ἀφέτας.

Οἱ δ' ἐπ' Ἀρτεμίσιον Ἕλληνες ὡς εἶδον τὸν ἐχθρικὸν στόλον καταχθέντα εἰς Ἀφέτας καὶ μεθ' ὅσας ἔπαθε ζημίας ἱκανῶς ἔτι κραταιὸν καὶ πλήρη στρατευμάτων, ἐκπλαγέντες ἐβουλεύοντο ν' ἀναπλεύσωσιν εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς Ἑλλάδος. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας ἔμαθον τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως, ἀφοῦ δὲ παρεκάλεσαν εἰς μάτην τὸν Εὐρυβιάδην νὰ περιμείνῃ μικρὸν ἕως οὗ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς οἰκείους αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, μεταβάντες πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα ἴσχυσαν νὰ τὸν πείσωσιν ἐπὶ μισθῷ τριάκοντα ταλάντων, ὧν μεταδοὺς οὗτος, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ δῆθεν, πέντε μὲν εἰς τὸν Εὐρυβιάδην, τρία δὲ εἰς τὸν Ἀδείμαντον, τὸν ναύαρχον τῶν Κορινθίων, κατώρθωσεν ὅ,τι ἐζήτουν οἱ Εὐβοεῖς. Οὕτω λοιπὸν κατέμεινεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς Ἀρτεμίσιον. Οἱ δὲ βάρβαροι ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκρίναντες διακοσίας τριήρεις ἔπεμψαν αὐτὰς ἔξωθεν τῆς Σκιάθου περὶ τὸν Καφηρέα καὶ Γεραιστὸν εἰς τὸ στενὸν τῆς Εὐβοίας, τὸν Εὔριπον, ὥστε νὰ περιλάβωσιν οὕτω τοὺς Ἕλληνας φράττουσαι τὴν ὀπίτω φέρουσαν ὁδὸν, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ δύναμις προετίθετο νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς ἐναντίας. Τούτων δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γινομένων αὐτόμολός τις, *Σκυλλίας* τοὔνομα, δύτης ἄριστος, ἐλθὼν ἀπὸ Ἀφετῶν εἰς Ἀρτεμίσιον ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τήν τε πρότερον συμβᾶσαν ναυαγίαν καὶ τῶν περιπεμφθεισῶν τριήρων τὸν σκοπόν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ οἱ Ἕλληνες ἐθάρρησαν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων τὴν ἐπιοῦσαν, προλαμβάνοντες τὸ μελετώμενον σχέδιόν των. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ξέρξην στρατηγοὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν βλέποντες ἐξέλαβον ὡς μανίαν τὸ κίνημα, οὐδ' ἀμφίβαλον ὅτι ἤθελον τὸν καταστρέψει. Ἀλλὰ γενομένης συμπλοκῆς ἐδείχθη ἡ καθυπερτέρησις τῆς ἀνδρείας καὶ δεξιότητος τῶν Ἑλλήνων. Τριάκοντα ἐχθρικαὶ τριήρεις ἐχειρώθησαν παρ' αὐτῶν ἐνταῦθα, καὶ πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος *Λυκομήδης* ἐκυρίευσε τῶν πολεμίων τριήρη, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ἀριστεῖον. Ἡ δὲ νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν ναυμαχίαν, καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς Ἀρτεμίσιον, οἱ δὲ βάρβαροι εἰς Ἀφέτας, πολὺ παρὰ δόξαν ἀγωνισάμενοι. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχὴ τοῦ νικᾶν εἶνε τὸ θαρρεῖν, δικαίως ὁ Πίνδαρος εἶπε διὰ τὴν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ μάχην

. . . . Ὅοι παῖδες Ἀθαναίων ἐβάλοντο φαεννὰν
κρηπῖδ' ἐλευθερίας.

Εἶχε δὲ τὸ Ἀρτεμίσιον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (εἰς βίον Θεμιστοκλέους), μικρὸν τινὰ ναὸν Ἀρτέμιδος, τῆς ἐπικαλουμένης Προσηώας, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δένδρα καὶ στῆλαι· ἐν μιᾷ δὲ τούτων ἔγραψαν οἱ νικήσαντες τὸ ἑξῆς Ἐλεγεῖον·

Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίης ἀπὸ χώρας
Παῖδες Ἀθηναίων τῶδε ποτ' ἐν πελάγει
Ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὥλετο Μήδων
Σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.

Εἰς τὴν πρώτην δὲ ταύτην τῶν Περσῶν ἀτυχίαν κατὰ θάλασσαν προσετέθη καὶ ἄλλη, ἡ τῶν φυσικῶν στοι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χείων καταδρομή· διότι τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας πνεύσαντος πάλιν σφοδροῦ ἀνέμου οἱ μὲν παρὰ τὰς Ἀφέτας ὡρμισμένοι κατέστησαν εἰς φόβον μέγαν μέχρις ἀπελπισμοῦ, οἱ δὲ διαταχθέντες νὰ περιπλεύσωσι τὴν Εὔβοιαν, ὄντες περὶ τὰ Κοῖλα τῆς νήσου καὶ φερόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου χωρὶς νὰ ἐξεύρωσι ποῦ φέρονται, ἐξέπεσαν πρὸς τὰς πέτρας καὶ ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ εὐσεβοῦς Ἡροδότου, *ἐγίνετο πᾶν ὑπὸ θεοῦ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν Περσικῶν δυνάμεων* ὥστε νὰ μὴ ὑπερτερῶσι πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν οἱ Ἕλληνες, προσγενομένων καὶ πεντηκοντατριῶν ἄλλων Ἀττικῶν τριήρων καὶ ἅμα ἐλθούσης τῆς ἀγγελίας τοῦ περὶ τὴν Εὔβοιαν συμβάντος, ἐνισχυόμενοι ἐπέπεσαν εἰς τὸν Κιλίκιον στόλον καὶ τὸν κατέστρεψαν. Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν οἱ βάρβαροι φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου δι' ὅσα ἔπαθον, ἔσπευσαν φιλοτίμως, προλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας, νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην. Ὁ ἀγὼν τὴν φορὰν ταύτην ὑπῆρξε σχεδὸν ἰσόῤῥοπος· ἑκατέρωθεν ἐφθάρησαν πλοῖα καὶ ἄνδρες, ἀλλ' ἄνευ οὐδενὸς κρισίμου ἀποτελέσματος. Συνέπιπτε δὲ ὥστε κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας νὰ γίνωνται αἱ ναυμαχίαι αὗται παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ ἐν Θερμοπύλαις πεζομαχίαι.

Τέλος οἱ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ Ἕλληνες μαθόντες παρ' Ἀβρωνίχου τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδου καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κυρίευσιν τῶν κατὰ γῆν παρόδων ἀπεφάσισαν ἀνυπερθέτως ν' ἀνακομισθῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ μεταστήσωσιν ἀλλαχοῦ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην ὁ Θεμιστοκλῆς παραπλέων τὰς ἀκτὰς, ὅπου ἔβλεπε πότιμα ὕδατα ἢ τόπους, εἰς οὓς ἐστοχάζετο ὅτι ἤθελον προσορμισθῆ ἐξ ἀνάγκης τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, ἐνεχάραττεν ἐπὶ λίθων γράμματα μεγάλα ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς Ἴωνας, τοὺς εὑρισκομένους ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ξέρξου, καὶ ὑπομιμνήσκοντα αὐτοὺς ὅτι ἦσαν τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὧν ἤδη στρατεύον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται καὶ οἵτινες προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας. Ταῦτα δὲ γράφων ἤλπιζε ἢ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς Ἴωνας πρὸς ἑαυτὸν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ τοὺς καταστήσῃ ὑπόπτους εἰς τοὺς βαρβάρους.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἐχθρικὸς στόλος πλεύσας ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐκράτησε τῆς τε Ἱστιαίας καὶ ὅλων τῶν παραθαλασσίων κωμῶν· ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς, ὁ ὑπὸ τὸν Ξέρξην, ἀφοῦ ἤδη ἀνετράπη τὸ τῶν Θερμοπυλῶν πρόχωμα, ἐμβαλὼν διὰ τῆς περσιζούσης Δωρίδος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ πυρπολήσας τὰς πόλεις αὐτῆς προέβη εἰς τὴν Βοιωτίαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Μέρος δὲ αὐτοῦ ἀποχωρισθὲν ὥρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς Δελφοὺς ἐπὶ συλήσει τοῦ πλουσίου ναοῦ· ἀλλὰ μεγάλη τις καὶ σφοδρὰ τῆς ἀτμοσφαίρας ταραχὴ, ἣν οἱ βάρβαροι ἐξέλαβον ὡς ὀργὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοὺς κατέπληξε τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἀπετόλμησαν νὰ πλησιάσωσι· καὶ οἱ Δελφοὶ καταβάντες ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν.

Ἐν τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι Ἕλληνες φροντίζοντες μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου συνῆγον μετὰ σπουδῆς ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ ὅλην τὴν πολεμικὴν δύναμιν, καὶ τὸν ἰσθμὸν αὐτὸν διετείχιζον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐνόμιζον ἕως τότε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἀπαντηθῆ πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὠργίσθησαν βλέποντες ἑαυτοὺς μεμονωμένους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐκτεθειμένην εἰς κίνδυνον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτον ἀδύνατον ν' ἀντιταχθῶσιν αὐτοὶ μόνοι εἰς τόσας μυριάδας στρατοῦ, ποῖον ἄλλο σωτηρίας μέσον ὑπελείπετο αὐτοῖς ἢ παραιτοῦντες τὴν πόλιν νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα; Ἀλλ' εἰς τοῦτο δυσκόλως οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πρεσβύτεροι μάλιστα συγκατετίθεντο, διότι ἐπίστευον ὅτι ἐγκαταλείποντες θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων τάφους ἀπέβαλλον πᾶσαν νίκης καὶ σωτηρίας ἐλπίδα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀδυνατῶν νὰ μεταπείσῃ τὸ πλῆθος δι' ἀνθρωπίνων λόγων, κατέφυγεν εἰς σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς. Καὶ ὡς σημεῖον μὲν ἔλαβε τὸν δράκοντα τῆς πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὅστις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ὅθεν οἱ ἱερεῖς εὑρίσκοντες τὰ καθ' ἑκάστην εἰς τροφὴν αὐτοῦ προσφερόμενα σῶα ἐκοινολόγουν εἰς τὸν ὄχλον (κατὰ παραγγελίαν τοῦ Θεμιστοκλέους), ὅτι ἡ θεὰ ἀπέλιπε τὴν πόλιν, γενομένη ὁδηγὸς αὐτῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. Διὰ δὲ τοῦ χρησμοῦ ἐσπούδαζε νὰ πείσῃ ἕκαστον, ὡς καὶ πρότερον, ὅτι τὸ ξύλινον τεῖχος δὲν ἐδήλου ἄλλο τι ἢ τὰ πλοῖα. Ἀφοῦ δὲ τέλος ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη του, ἔγραψε ψήφισμα νὰ τεθῇ ἡ πόλις ὡς παρακαταθήκη εἰς τὴν προστάτιν τῶν Ἀθηναίων θεὰν (τὴν Πολιοῦχον), οἱ δὲ εἰς ἡλικίαν στρατεύσιμοι ὄντες νὰ ἐπιβῶσιν ὅλοι εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ γυναῖκας καὶ δούλους νὰ διασώζῃ ἕκαστος ὅπως ἐδύνατο. Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος τούτου, οἱ πλείονες ἀπέστειλαν τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς Τροιζῆνα, ὅπου εὗρον φιλανθρωποτάτην ὑποδοχήν· καθότι οἱ Τροιζήνιοι ἀπεφάσισαν διὰ ψηφίσματος νὰ τρέφωσι πάντας ἀπὸ τοῦ δημοσίου, δίδοντες εἰς ἕνα ἕκαστον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν, καὶ εἰς τοὺς παῖδας ἰδίως τὴν ἄδειαν νὰ λαμβάνωσιν ὀπώρας ἀπὸ παντὸς κήπου, καὶ προσέτι νὰ μισθοδοτῶνται ὑπὲρ τούτων διδάσκαλοι.

Ἐν ᾧ δὲ ἀπέπλεε πᾶσα ἡ πόλις, τὸ θέαμα τοῦτο προεκάλει αἰσθήματα παντοδαπά· ἡ μεγαλοψυχία τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι προπέμποντες ἀλλαχοῦ τοὺς οἰκείους αὐτῶν καὶ μηδόλως εἰς ὀδυρμοὺς καὶ δάκρυα γυναικῶν καὶ ἐναγκαλισμοὺς τέκνων καμπτόμενοι διέβαινον προθύμως εἰς Σαλαμῖνα νὰ συμμεθέξωσι τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, διήγειρε τὸν κοινὸν θαυμασμόν· οἱ δὲ στεναγμοὶ τῶν γερόντων, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ διὰ δεισιδαιμονίαν ἐγκαταλείποντο, ἐκίνουν τὸν οἶκτον· ἀλλὰ καὶ τὰ ἥμερα καὶ κατοικίδια ζῶα συμπαρατρέχοντα μετὰ περιπαθοῦς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φωνῆς καὶ πόθου τοὺς δεσπότας των καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ἐπέβαινον τῶν τριήρων, οὐ μικρὰν προὐξένουν κατάνυξιν. Ἱστορεῖται μάλιστα ὅτι ὁ κύων τοῦ Ξανθίππου, πατρὸς τοῦ Περικλέους, μὴ ὑποφέρων τὸν χωρισμόν του ἐπήδησεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κολυμβῶν κατόπιν τῆς τριήρους ἐκβῆκεν εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου λειποθυμήσας ἔπεσεν εὐθὺς νεκρός.

Πρὸς ταῖς ἄλλαις δὲ ἀξίαις λόγου πράξεσι, τὰς ὁποίας ἕως τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπραξε, εἶνε καὶ αὕτη οὐχ ἧττον ἀξιομνημόνευτος, ὅτι ἐννοήσας τοὺς πολίτας ποθοῦντας τὸν Ἀριστείδην καὶ φοβουμένους μὴ δι' ὀργὴν ἑνωθῇ μετὰ τοῦ βαρβάρου καὶ ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἔγραψε ψήφισμα συγχωροῦν εἰς αὐτὸν ὡς καὶ εἰς πάντας τοὺς πρὸς καιρὸν ἐξορίστους νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων, πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος.

Τούτων δὲ γενομένων καὶ προσορμισθεισῶν ἤδη εἰς Σαλαμῖνα τῶν ἀπ' Ἀρτεμισίου τριήρων, εἰς ἃς προσετέθησαν πάραυτα καὶ αἱ προηγουμένως εἰς Πώγωνα, τὸν Τροιζηνίων λιμένα, ἐκ διαφόρων συναθροισθεῖσαι πόλεων [1], οἱ βάρβαροι ἐμπρήσαντες τὰς Θεσπιὰς καὶ Πλαταιὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀττικήν, κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν ἀκρόπολιν, ἣν ἐφύλασσον οἱ ἐναπολειφθέντες γέροντες καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἀθηναίων αὐτὴν ὡς τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦ χρησμοῦ ἐξέλαβον. Ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας οὗτοι ἀντέστησαν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἀφοῦ εἶδον τινὰς τῶν Περσῶν ἀναβάντας ἐκ μέρους ἀποκρήμνου, ὅθεν δὲν προσεδόκων, ἀπέβαλον πᾶσαν ἰδέαν ἀμύνης. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐρρίφθησαν ἀπὸ τοῦ τείχους, τοὺς δὲ λοιποὺς καταφυγόντας εἰς τὸ ἱερὸν ἔσφαξαν

1 Ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων συνίστατο νῦν ἐκ 380 τριήρων, τῶν ὁποίων αἱ 180 ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνιλεῶς οἱ βάρβαροι, ἐμπρήσαντες καὶ ὅλην τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς κατασκάψαντες. Τότε ὁ Ξέρξης ἔσπευσε νὰ πέμψῃ ἄγγελον εἰς Σοῦσα δίδων τὴν εἴδησιν ὅτι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἔχει ὑφ' ἑαυτὸν καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

Κατακλυζομένης δὲ τῆς Ἀττικῆς καὶ κατεχομένων τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ἡγεμόνες τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συνεδρεύοντες ἐν Σαλαμῖνι ἐβουλεύοντο μετὰ σπουδῆς κατὰ ποίους τόπους συνέφερε νὰ ποιήσωσι τὴν ναυμαχίαν. Οἱ πλεῖστοι καὶ ἰδίως οἱ Πελοποννήσιοι, τῆς ἰδίας ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ἦσαν τῆς γνώμης ν' ἀγωνισθῶσι περὶ τὸν Ἰσθμόν· διότι, ἔλεγον, ὄντος αὐτοῦ καλῶς τετειχισμένου, ἐὰν περὶ τὴν ναυμαχίαν συμβῇ τις ἀποτυχία, οἱ ἠτυχηκότες θέλουσι δυνηθῆ νὰ καταφύγωσιν εἰς Πελοπόννησον ὡς εἰς ἑτοιμοτάτην ἀσφάλειαν, ἐνῶ ἐξ ἐναντίας, ἐὰν συγκλείσωσιν ἑαυτοὺς εἰς μικρὰν νῆσον, τὴν Σαλαμῖνα, θέλουσι περιπέσει εἰς δυσβοήθητα κακά. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς συνεβούλευσε νὰ γείνῃ ὁ ἀγὼν περὶ τὴν νῆσον ταύτην, στοχαζόμενος πολὺ ὀρθῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες νὰ παρατάξωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον ἐχθρικὸν στόλον εἰμὴ ὀλίγα σκάφη μόνον κατὰ τὰς δυσχωρίας ἐδύναντο νὰ πλεονεκτήσωσιν, ἐν ᾧ περὶ τὸν Ἰσθμὸν, διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ πελάγους εὐκόλως οἱ Πέρσαι ἤθελον τοὺς καταπονήσει. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ὑποστήριξιν τῶν λόγων του μετεχειρίσθη ὅλην ἐκείνην τὴν σφοδρότητα, ἥτις ἐπήγαζεν ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς πεποιθήσεως, μετ' ὀργῆς εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Εὐρυβιάδης. «Εἰς τοὺς ἀγῶνας ραπίζονται ὅσοι πρὸ τῆς ὡρισμένης ὥρας ἀνίστανται,» «ναὶ, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπολειφθέντες δὲν στεφανοῦνται.» Ὑψώσαντος δ' ἐκείνου τὴν βακτηρίαν, ὡς ἂν ἤθελε τὸν πατάξει, «Πάταξον μὲν, εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄκουσον δέ.» Ὅθεν θαυμάσας ὁ τραχὺς Σπαρτιάτης τὴν πραότητα αὐτοῦ, τὸν παρεκάλεσε νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁμιλίαν του. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος ἐτόλμησε νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ ἀκαίρως λέγων, « ὅτι ἀνὴρ ἄπολις δὲν εἰσακούεται », ἐπιστρέψας ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν λόγον· « Ἡμεῖς, ὦ ταλαίπωρε, ἀπήντησε μετ' ἀγανακτήσεως ὁμοῦ καὶ ἀξιοπρεπείας, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη ἐγκατελίπομεν μὴ θέλοντες νὰ γείνωμεν δοῦλοι χάριν λίθων ἀψύχων, πόλις δὲ ἡμῶν μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων εἶνε αἱ διακόσιαι τριήρεις, αἵτινες καὶ νῦν θέλουσι σᾶς βοηθήσει ἂν θέλετε νὰ ὠφεληθῆτε ἐκ τούτων. Ἀλλ' ἐὰν σκοπῆτε καὶ δεύτερον νὰ προδώσητε ἡμᾶς, ταχέως θέλετε ἰδεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀναχωροῦντες εἰς Ἰταλίαν, ἔχουσι καὶ πόλιν ἐλευθέραν καὶ χώραν ὄχι κατωτέραν ἧς ἀπέβαλον».

Συγκατετέθη τέλος πάντων ὁ Εὐρυβιάδης εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης τοῦ Θεμιστοκλέους, φοβηθεὶς μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν ἀληθῶς οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀλλ' ἀφοῦ μετ' οὐ πολὺ ὁ Περσικὸς στόλος καταπλεύσας εἰς τὸ Φάληρον τοὺς πέριξ ἀπέκρυψεν αἰγιαλούς, αὐτός τε ὁ βασιλεὺς καταβὰς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐπέδειξεν ὅλας ὁμοῦ τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις του, ἤρξαντο πάλιν νὰ δειλιῶσιν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ νὰ βουλεύωνται περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς των πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, βλέπων ὅτι λόγοι πλέον δὲν ἔπειθον, συνέλαβε στοχασμὸν, δεικνύοντα τὸ τολμηρὸν καὶ ἀσφαλὲς πνεῦμά του, ν' ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἵνα ναυμαχήσωσι καὶ μὴ θέλοντες ἐν Σαλαμῖνι πρὶν ἢ χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἔχων πιστόν τινα οἰκέτην τοὔνομα *Σίκινον*, Πέρσην τὸ γένος, τοῦτον ἐξέπεμψε κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἱρούμενος τὰ τοῦ βασιλέως πρῶτος τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι, καὶ δύναται προλαμβάνων νὰ τοὺς περικυκλώσῃ καὶ τοὺς συλλάβῃ ὅλους ζῶντας. Ταῦτα δ' ἐκλαβὼν ὁ Ξέρξης ὡς εἰλικρινῶς μηνυθέντα καὶ ἐγκρίνας, ἔδωκεν εὐθὺς προσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταγὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν πλοίων νὰ περικυκλώσωσι τὰ στενὰ ὥστε νὰ μὴ ἐκφύγῃ κἀνεὶς τῶν ἐν Σαλαμῖνι Ἑλλήνων. Τούτων δὲ γινομένων, ὁ Ἀριστείδης, ὅστις τὴν νύκτα ἐκείνην μεταβαίνων ἀπὸ τῆς Αἰγίνης, ὅπου ὑπῆρχεν ἐξόριστος, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, παρετήρησε πρῶτος τὸ κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, λησμονήσας ὅλην τὴν προσωπικὴν ἔχθραν ἔσπευσεν εἰς τὸ συνέδριον καὶ ἐκάλεσεν ἔξω τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τῷ ἀνήγγειλε τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ, τήν τε ἄλλην καλοκἀγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς γινώσκων καὶ τὴν τότε παρρησίαν θαυμάσας, ἐξωμολογήθη εἰς αὐτὸν τὰ περὶ τὸν Σίκιννον, καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀναγγείλῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὴν πλησίασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχήσεως. Ὁ Ἀριστείδης, ἐγκρίνας τὸ σχέδιον, ἐξεπλήρωσε προθύμως τὴν παραγγελίαν· ἀλλ' οἱ πλείονες δὲν τὸν ἐπίστευον, ἕως οὗ Τηνία τις τριήρης αὐτομολήσασα ἀφήρεσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἔμεινεν ἄλλη ἐκλογὴ, πάντες ἡτοιμάσθησαν πρὸς τὸν ἀγῶνα. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέναντι τῶν Φοινίκων ὡς τῶν μαχιμωτέρων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ οἱ Αἰγινῆται ἀντιπαρατεταγμένοι πρὸς τοὺς Ἴωνας, τὴν δὲ μέσην τάξιν ἔλαβε τὸ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων πλῆθος. Ὁ Ξέρξης, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀτυχία συνέβη διὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἐκάθισεν ἤδη ἐπὶ ὑψηλοῦ τόπου, τῶν καλουμένων Κεράτων (παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Μεγαρίδος)[1], ἵνα θεωρῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ δίφρου του καὶ ἐνθαρρύνῃ πάντας εἰς ἀνδρίαν, ἔχων περὶ ἑαυτὸν καὶ γραμματεῖς ἀναγράφοντας τὰ τῆς μάχης.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκλέξας εὐφυῶς τὸν τόπον ἐφύλαξεν οὐχ ἧττον ἐπιτηδείως καὶ τὸν ἁρμόδιον καιρὸν, ὅτε ἔκρινε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς μάχης· ἦτο δὲ ἡ ὥρα τοῦ

[1] Ὁ Ἡρόδοτος Θ', 90 λέγει· ὑπὸ τῷ οὔρεϊ τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος, τὸ καλέεται Αἰγάλεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ πελάγους πνέοντος λαμπροῦ ἀνέμου, ὅστις τὰς μὲν Ἑλληνικὰς ναῦς δὲν ἔβλαπτεν ἁλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς, καθ' ὃ ὑψορόφους καὶ βαρείας, παρέδιδε πλαγίας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος *Ἀμεινίας* δοὺς ἔμβολον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλοτέραν τριήρη τοῦ τῶν Περσῶν ναυάρχου *Ἀριαμένου*, ἀδελφοῦ τοῦ Ξέρξου, τὴν ἐβύθισεν αὐτανδρον· εὐθὺς τότε ἐπέπλευσαν καὶ ἄλλα ἑκατέρωθεν πλοῖα καὶ οὕτως ἡ μάχη κατέστη καθολική. Ἐν ᾧ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἐκινοῦντο εὐρύθμως καὶ ἀκωλύτως, τοῦ βαρβαρικοῦ ἡ πληθὺς καὶ συμπύκνωσις ἐκώλυε τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειάν των ἐν τοῖς στενοῖς. Διὸ πολλὰ μὲν αὐτῶν περιπίπτοντα ἀλλήλοις διεφθάρησαν, ἄλλα δὲ οὐδὲ κἂν ἔλαβον μετοχὴν εἰς τὴν ναυμαχίαν ἕνεκα τῆς δυσχωρίας· καὶ ὅταν τὰ ὄπισθεν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν συμπαρέσυρον καὶ τὰ ἔμπροσθεν. Ἐν δὲ τῷ καταδιώκεσθαι ὅσα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφθανον νὰ συλλάβωσι ἢ καταδύσωσι, ταῦτα οἱ Αἰγινῆται ἐν τῷ πορθμῷ περιμένοντες κατέστρεφον. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἀναφέρεται ὡς συμβὰν τὸ στρατήγημα τῆς *Ἀρτεμισίας*, βασιλίσσης τῆς Καρίας. Καταδιωκομένη αὕτη ὑπὸ Ἀττικῆς νηὸς καὶ κινδυνεύουσα ἐνέβαλεν εἰς Περσικόν τι πλοῖον καὶ κατέδυσεν αὐτό. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε διπλῆ τις ἀπάτη, συντείνασα εἰς διάσωσιν καὶ δόξαν ἐνταυτῷ τῆς βασιλίσσης· ὁ μὲν δηλ. καταδιώκων Ἀθηναῖος ἐκλαβὼν τὴν ναῦν τῆς Ἀρτεμισίας ἢ Ἑλληνίδα ἢ αὐτομολήσασαν ἐκ τῶν βαρβάρων ἀποστρέψας ἐτράπη πρὸς ἄλλας, ὁ δὲ Ξέρξης, ὅστις ἐγνώριζε μὲν καλῶς τὴν τριήρη τῆς βασιλίσσης, τὴν βυθισθεῖσαν ὅμως ὑπέθεσεν ὡς ἐχθρικὴν, ἐπῄνεσε τὴν Ἀρτεμισίαν εἰπὼν «ἀληθῶς οἱ μὲν ἄνδρες μοὶ ἐφάνησαν σήμερον γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες.» — Οὕτως οἱ Ἕλληνες καὶ κατὰ τὴν ἐπιφανῆ ταύτην ναυμαχίαν, ἥτις συνέβη τῇ 14 Ἑκατομβαιῶνος τῆς ΝΔ' Ὀλυμπιάδος (τῇ 23 Ἰουλίου 480),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀντέστησαν λαμπρῶς εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐνίκησαν τὴν λαμπροτέραν πασῶν τῶν νικῶν καταδύσαντες ὑπὲρ τὰς διακοσίας ἐχθικὰς ναῦς αὐτάνδρους, ἐκτὸς ὅσων ἔλαβον κατὰ τὴν μάχην καὶ τὴν φυγήν, ἐν ᾧ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν 40 διεφθάρησαν [1].

Οὐ μικρὸν δὲ συνεισήνεγκεν εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα καὶ ὁ Ἀριστείδης· διότι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς μάχης παραλαβὼν τοὺς προθυμοτέρους ἐκ τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, οἵτινες ἐτάχθησαν εἰς φύλαξιν τῶν ἀκτῶν τῆς Σαλαμῖνος, ἀπεβίβασεν εἰς τὴν προκειμένην μικρὰν νῆσον *Ψυττάλειαν*, ἥτις ἦτο μεστὴ βαρβάρων, καὶ ἀφοῦ ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες συνελήφθησαν, περιστρέψας αὐτὴν πανταχόθεν ἐφήδρευε τοὺς ἐκφερομένους, ὥστε μήτε τῶν φίλων τις νὰ διαφθαρῇ, μήτε τῶν πολεμίων κανεὶς νὰ διαφύγῃ· καθότι ὁ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ ἡ σφοδροτέρα μάχη ἐγένετο, ὡς φαίνεται, περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον· ὅθεν καὶ τρόπαιον ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς ἔπειτα ἠγέρθη.

Ὁ ἡττηθεὶς Περσικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τὸν ἐκεῖ τεταγμένον πεζὸν στρατόν. Ὁ δὲ Ξέρξης, περίφοβος διὰ τὸ τελευταῖον μέγα ἀτύχημα, συνέλαβε μὲν ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ δρασμοῦ, φυλαττόμενος δὲ ν' ἀποκαλύψῃ ταύτην εὐθὺς εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδεικνύετο ὡς ἂν ἐμελέτα σπουδαίως τὴν ἐξακολούθη-

[1] Καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἔθραυον τὴν κολοσσιαίαν Ἀσιατικὴν δύναμιν ἐν Σαλαμῖνι, οἱ ἐν Σικελίᾳ ὁμογενεῖς αὐτῶν ἐταπείνουν τὴν Λιβυκὴν ὀρρῦν, σωζόμενοι, ὡς καὶ ἐκεῖνοι, ἐκ μεγάλου κινδύνου. Οἱ Καρχηδόνιοι δηλονότι, κατὰ προηγουμένην πρὸς τοὺς Πέρσας συνεννόησιν, προσέβαλον μετὰ μεγάλων ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων τὰς κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Γέλωνα (τύραννον τῶν Συρακουσῶν) καὶ Θήρωνα (τύραννον τοῦ Ἀκράγαντος) συμβαλόντες μετ' αὐτῶν παρὰ τὴν πόλιν Ἱμέραν, τὴν αὐτὴν, ὡς εἴρηται, τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἡμέραν, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος ἐξαφανίσαντες καὶ τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν αὐτῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιν τοῦ πολέμου, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ ἐμφραχθῇ ὅσον τάχιστα διὰ χωμάτων ὁ μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς παραλίας καὶ τῆς Σαλαμῖνος πόρος. Καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐπίστευον ὅτι ὑπάρχει τι σπουδαῖον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ, ὁ Μαρδόνιος ὅμως, ὅστις ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως, δὲν ἠπατήθη· ὅθεν προσελθών, ἀφοῦ τὸν παρηγόρησεν ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς ναυμαχίας καὶ ἐσπούδασε νὰ τὸν πείσῃ ὅτι τοῦ ἀγῶνος ἡ κρίσις δὲν ἐξήρτητο ἀπὸ τῶν ξύλων ἀλλ' ἀπὸ τῶν Περσῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες οὐδαμοῦ, πλὴν τῶν Θερμοπυλῶν, ἕως τότε ἀντέστησαν, τῷ προέτεινεν εἴτε εὐθὺς νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἢ ἐὰν προετίθετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀσίαν, τότε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου καὶ ὑπέσχετο νίκην βεβαίαν. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθη ἀσμένως ὁ Ξέρξης, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐκάλεσεν εἰς συμβούλιον τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν Ἀρτεμισίαν. Ἐγκριθείσης δὲ παρὰ πάντων τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν Μαρδόνιος προσεκλήθη νὰ διαλέξῃ τριάκοντα μυριάδας τὸ μαχιμώτερον μέρος τοῦ στρατοῦ, πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, εἰς ὅλους δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἐδόθη νυκτὸς παραγγελία ν' ἀναπλεύσωσιν ἀμέσως εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ φυλάξωσι τὰς γεφύρας, δι' ὧν ἔμελλεν ὁ Ξέρξης ν' ἀναζεύξῃ εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο εἰς δευτέραν ναυμαχίαν, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εἶδον, ἅμα γενομένης ἡμέρας, ἀναχωρήσαντα ἐκ Φαλήρου ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ τὰ καταδιώξωσι καὶ προὐχώρησαν μὲν μέχρις Ἄνδρου, ἐκεῖ δὲ φθάσαντες ἐβουλεύοντο τί πρέπει νὰ πράξωσι περαιτέρω. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο γνώμης νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας, ἀλλ' ὁ Εὐρυβιάδης (κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ Ἀριστείδης) ἀντέστη, συμβουλεύσας ν'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφήσωσι πάντη ἀκώλυτον τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπαλλαγὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ γνώμη του ὑπερίσχυσε. Τὴν ὀρθότατα δὲ ταύτης αἰσθανθεὶς ἔπειτα ὁ Θεμιστοκλῆς μετεχειρίσθη ἐξ ἰδίας ἐπινοίας πρὸς κατόρθωσιν τῆς ὅσον ἔνεστι ταχυτέρας φυγῆς τοῦ Ξέρξου ἄλλο οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου ἐπιτυχὲς στρατήγημα. Ἀνευρὼν δηλονότι ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις τινὰ τῶν βασιλικῶν εὐνούχων, τ' ὄνομα Ἀρνάκην, ἔπεμψε πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ δηλώσῃ αὐτῷ, ὅτι οἱ Ἕλληνες θαλασσοκρατοῦντες εἶχον ἀπόφασιν νὰ πλεύσωσιν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον πρὸν λύσιν τῶν γεφυρῶν καὶ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κηδόμενος τοῦ βασιλέως τὸν συμβουλεύει νὰ διαβῇ τάχιστα εἰς Ἀσίαν[1]. Πιστεύσας δὲ ὁ Ξέρξης τόσῳ μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀπεσταλμένου, ὅσῳ δι' αὐτῶν ἐβεβαιοῦτο ἡ ὑπόνοιά του, ἀπεφάσισεν ἀνυπερθέτως τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ. Ἔφθασε δὲ εἰς Ἑλλήσποντον ἐν πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἡμέραις, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκολουθησάσης αὐτὸν πολυαρίθμου στρατιᾶς ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ, διαφθαρέντος τοῦ πλείστου καθ' ὁδὸν ἐξ ὀλεθρίων νόσων καὶ ἐλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπειδὴ δ' αἱ ζευγνύουσαι τὸν Ἑλλήσποντον γέφυραι εὑρέθησαν λελυμέναι ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, ὅτε μέγας βασιλεὺς καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἠναγκάσθησαν νὰ περαιωθῶσιν εἰς Ἀσίαν διὰ τῶν τυχόντων πλοίων. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ δ' Ἑλληνικὸς στρατὸς, ἀφοῦ ἐζημίωσε χρηματικῶς τινὰς νήσους, αἵτινες εἶχον ἑνωθῇ προθύμως μετὰ τῶν Περσῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Σαλαμῖνα. Ἐνταῦθα δὲ οἱ

---

[1] Οὕτως ἱστορεῖται τὸ γεγονὸς παρὰ τῷ Διοδώρῳ καὶ Πλουτάρχῳ· κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὅμως ἡ πρὸς τὸν Ξέρξην μήνυσις, γενομένη καὶ αὖθις διὰ τοῦ Σικίννου, ἦτο τοιαύτη· Ὁ Θεμιστοκλῆς θέλων νὰ σοὶ ὑπουργήσῃ ἐκώλυσε τοὺς Ἕλληνας ἑτοίμους ὄντας νὰ διώξωσι τὸν στόλον σου καὶ λύσωσι τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στρατηγοὶ συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἔκριναν πρῶτον ν' ἀφιερώσωσιν ἀκροθίνια εἰς τοὺς θεοὺς ἐκ τῶν λαφύρων ἄλλα τε καὶ τριήρεις τρεῖς Φοινίσσας, ἐξ ὧν τὴν μὲν ἔστησαν ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, τόπου τοῦ συμμαχικοῦ συνεδρίου, τὴν δ' ἐπὶ τοῦ Σουνίου, ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὴν τρίτην ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος αὐτῆς πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος τῆς νήσου ταύτης Αἴαντος. Ἔπειτα διένειμαν τὴν λείαν καὶ ἐκ τῶν ἀκροθινίων ἀπέπεμψαν εἰς Δελφοὺς μέγαν ἀνδριάντα βαστάζοντα ἐν τῇ χειρὶ ἀκρωτήριον νεός. Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν τῆς λείας ἔπλευσαν εἰς τὸν ἰσθμὸν ἵνα ἐπὶ τοῦ αὐτόθι βωμοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἀπονείμωσι τὸ ἀριστεῖον εἰς τὸν ἐν τῷ πολέμῳ πρὸ παντὸς ἄλλου διακριθέντα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἀνεφάνησαν εὐθὺς τὰ πάθη τῆς ζηλοτυπίας. Ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἑαυτὸν ἀπέφαινε πρῶτον, δεύτερον δὲ μεθ' ἑαυτὸν τὸν Θεμιστοκλέα· ὥστε οὕτως ἅπαντες καὶ μὴ θέλοντες ἀπέδοσαν εἰς τοῦτον τὸ πρωτεῖον. Ἀλλὰ τὴν ἀκούσιον ταύτην συνομολόγησιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀθηναίου ναυάρχου ἐβεβαίωσε τάχιστα καὶ ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γνώμη. Καὶ πρῶτον εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀφίχθη, πάντες ὑπεδέχθησαν λαμπρῶς καὶ ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα μεγάλως, δόντες αὐτῷ σοφίας καὶ δεξιότητος ἀριστεῖον, θαλλοῦ στέφανον, ἐν ᾧ εἰς τὸν Εὐρυβιάδην ἀπένειμαν ἁπλῶς τὸ τῆς ἀνδρίας, στέφανον ἐλαίας. Προσέτι ἐδώρησαν αὐτῷ καὶ τὸ πρωτεῦον ἐκ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ὀχημάτων καὶ ἐπιστρέφοντα τὸν προέπεμψαν μέχρι τῶν ὁρίων τριακόσιοι Σπαρτιᾶται λογάδες, καλούμενοι *ἱππεῖς*, οἵτινες συνώδευον τιμῆς χάριν τὸν βασιλέα εἰς τὰς ἐκστρατείας. Μετὰ ταῦτα δὲ ὅτε, ἑορταζομένων τῶν Ὀλυμπίων, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον, τοσοῦτον εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε πάντες ἀμελήσαντες τῶν ἀγωνιστῶν ἐκεῖνον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐθεώρουν καὶ εἰς τοὺς ξένους ἐπιδείκνυον ἅμα θαυμάζοντες καὶ κροτοῦντες· διὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ αὐτὸς ὅλος ὑπὸ τῆς χαρᾶς κυριευθεὶς ὡμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι ἐδρέπετο ἤδη τῶν καρπῶν τῶν ὅσων ἔπραξεν ὑπὲρ Ἑλλάδος.

§. 3. Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ μάχαι· ἀποδίωξις τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων.

Ὁ Μαρδόνιος συνοδεύσας τὸν Ξέρξην, ἀναχωρήσαντα, μέχρι τῆς Θεσσαλίας ἔμεινεν ἐκεῖ παραχειμάζων καὶ ἑτοιμαζόμενος εἰς νέον κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ὅσας δὲ ὁ Ξέρξης τῷ ἐνεπιστεύθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δυνάμεις προσέθετο καὶ ἄλλας νέας, ἐκ Μακεδόνων, Θρᾳκῶν καὶ ἄλλων ὑποτεταγμένων ἐθνῶν συγκειμένας, ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ ηὐξήθη πάραυτα εἰς τεσσαράκοντα περίπου μυριάδας. Συγχρόνως οἱ σύμμαχοι Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑστίας των καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὡσαύτως εἰς τὴν κατηδαφισμένην αὐτῶν πόλιν. Ἐκ δὲ τῶν στόλων ὁ μὲν Περσικὸς διέτριβεν ἐν Σάμῳ παραφυλάττων τοὺς ὑπόπτους καταστάντας Ἴωνας, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς συνήγετο εἰς Δῆλον. Διαρκοῦντος δ' ἔτι τοῦ χειμῶνος ὁ Μαρδόνιος ἐπερωτῶν πανταχοῦ τὰ χρηστήρια περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης συνέλεγε καὶ ἡρμήνευε τὰς ἀπαντήσεις των. Πυθόμενος δὲ ὅτι ὑπῆρχέ τις ἀλλοτριότης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ ἐκτιμήσωσι ἱκανῶς τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς πατρίδος θυσίας των, ἐστοχάσθη ὅτι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτόν. Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ὑπέκειτο μὲν εἰς τοὺς Πέρσας, εἶχε δὲ παλαιὰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, φέροντα αὐτοῖς τὰς ἐξῆς, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις· βεβαίωσιν τῆς αὐτονομίας των, ἀνέγερσιν τῶν κατηδαφισμένων ναῶν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τειχῶν τῆς πόλεώς των καὶ τελευταῖον αὔξησιν τῆς χώρας των ἐὰν ἤθελον νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν καὶ συντελέσωσι μετ' αὐτῶν εἰς ὑποδούλωσιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, παρόντων καὶ τῶν τῆς Σπάρτης πρέσβεων, οἵτινες, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαρδονίου, ἦλθον μετὰ σπουδῆς νὰ ἐμποδίσωσι τὴν μελετηθεῖσαν συμμαχίαν, ἀπέκρουσαν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ διὰ τοῦ Ἀριστείδου εἰς τοῦτον μὲν παρήγγειλαν νὰ εἴπῃ τῷ Πέρσῃ στρατηγῷ «ὅτι ἐν ὅσῳ ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, θέλουσι πολεμεῖ τοὺς ἐμπρήσαντας τοὺς οἴκους καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν, καὶ ὅτι οὔτε χρυσὸν τοσοῦτον, οὔτε χώραν τοιαύτην ἔχουσιν οἱ Πέρσαι, ὥστε εἰς ἀνταλλαγὴν ν' ἀποφασίσωσι τὴν καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος». Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους πρέσβεις ἀπήντησαν «ὅτι ἦτο αἰσχρὸς ὁ φόβος των μήπως ἑνωθῶσί ποτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Περσῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν τοὺς συνδέουσιν ἡ αὐτὴ καταγωγὴ καὶ γλῶσσα, οἱ αὐτοὶ θεοὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἤθη, καὶ ὅτι πιστοὶ εἰς τὸ φρόνημά των θέλουσι καταβάλει τὴν αὐτὴν περὶ Ἑλλάδος φροντίδα, ἣν εἶχον δείξει καὶ πρότερον· ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὤφειλον νὰ ἐκπέμψωσιν ὡς τάχιστα τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα.»

Ὁ Μαρδόνιος ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρεσβείας του, ἐνέβαλεν εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου οἱ Θηβαῖοι ἐδείχθησαν καὶ αὖθις ἐντελῶς μηδίζοντες. Ἡ δ' ἀπροστάτευτος Ἀττικὴ ἐξετίθετο εἰς νέαν φοβερὰν ἐρήμωσιν, καὶ μολοντοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέβαλλον εἰσέτι ἣν ὑπεσχέθησαν βοήθειαν. Ὅθεν δὲν ὑπελείπετο ἄλλο εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰμὴ καὶ δεύτερον ἐγκαταλείποντες τὴν πόλιν αὐτῶν νὰ συμφύγωσιν εἰς Σαλαμῖνα. Ὁ δὲ Μαρδόνιος καταλαβὼν ἔρημον τὴν πόλιν ἔπεμψεν αὐτόθεν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἀνάγκη ἔμελλε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἀθηναίους, νέον πρέσβυν, ἄνδρα Ἑλλησπόντιον, φέροντα τοὺς αὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς περὶ εἰρήνης λόγους. Ἀλλὰ καὶ τώρα τοὺς ἀπέκρουσαν οὗτοι μετὰ τοσαύτης σταθερότητος, ὥστε εἷς ἐκ τῶν βουλευτῶν, τοὔνομα *Λυκίδης*, ὅστις ἐτόλμησε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν, ἐφονεύθη παραχρῆμα λιθοβοληθείς. Πρὸς δὲ τοὺς βραδύνοντας Σπαρτιάτας ἀπέστειλαν ἀγγέλους προτρέψοντας αὐτοὺς εἰς τὴν κοινὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἄμυναν· ἀλλ' οὗτοι ἄγοντες τὰ Ὑακίνθια καὶ φροντίζοντες ἐν τοσούτῳ νὰ τειχίσωσι τὸν ἰσθμὸν, οὐδεμίαν ἔδιδον ἀπάντησιν. Ὅτε δὲ φρόνιμός τις Τεγεάτης, *Χείλεως*, τιμώμενος μεγάλως ἐν Σπάρτῃ, ἀπέδειξεν εἰς τοὺς ἐφόρους, ὅτι ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκασθῶσιν ἐπὶ τέλους νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν, καὶ τὰ ὀχυρώτατα τοῦ κόσμου τείχη δὲν θέλουσι φυλάξει τὴν Πελοπόννησον, μεταπεισθέντες τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξέπεμψαν πεντακισχιλίους Σπαρτιάτας μετὰ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων Εἱλώτων καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλους πεντακισχιλίους Λάκωνας. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ὅστις ἔμαθε διὰ τῶν μηδιζόντων Ἀργείων τὴν ἔξοδον τῶν Σπαρτιατῶν, ἐμπρήσας τὰς Ἀθήνας καὶ ἐρημώσας ὅλην τὴν Ἀττικὴν ἐπανεχώρησεν ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας ἐθεώρει προσφορωτέρας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ του καὶ ἰδίως τοῦ ἱππικοῦ, καὶ ἐκεῖ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀσωπὸν χαρακωθεὶς περιέμενε τὴν ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβάντες τὸν ἰσθμὸν ἀφίχθησαν εἰς Ἐλευσῖνα, ὅπου ἡνώθησαν μετ' αὐτῶν ὀκτακισχίλιοι Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι Ἕλληνες. Ἡγεῖτο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων ὁ Ἀριστείδης, τῶν δὲ συμμάχων, ἑνδεκακισμυρίων περίπου, *Παυσανίας* ὁ Κλεομβρότου, θεῖος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος βασιλέως Πλειστάρχου, υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐπὶ τῷ αὐτῷ πάντες συνηγμένοι ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ὁρκισθῶσι τὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολέμου ὅρκον· ὁ δὲ ὅρκος ἦτο τοιοῦτος· *Οὐ ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζῆν τῆς ἐλευθερίας, οὐδὲ καταλείψω τοὺς ἡγεμόνας οὔτε ζῶντας οὔτε ἀποθανόντας· ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω· καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων καὶ καταβληθέντων οὐδὲν ἀνοικοδομήσω ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγινομένοις ἐάσω καὶ καταλείψω τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας. Μετὰ δὲ τὴν τελετὴν ταύτην ἐπορεύθησαν ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ πρὸς τὰς ὑπωρείας καταντήσαντες πλησίον τῶν Ἐρυθρῶν αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσαν.

Πολλὰς ἡμέρας ἔμειναν ἀντιπαρατεταγμένοι οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς συμπλοκήν. Οἱ Πέρσαι ἤθελον νὰ φυλάξωσι τὰς πεδινὰς θέσεις, οἱ δὲ Ἕλληνες τὰς ὑπωρείας· καὶ τούτους δὲ ὡς καὶ ἐκείνους ἀνεχαίτιζον προρρήσεις μάντεων, αἵτινες ἀπέδιδον νίκην μὲν εἰς τοὺς ἀμυνομένους, ἦτταν δὲ εἰς τοὺς προεπιχειροῦντας. Ὁ Μαρδόνιος τέλος βλέπων ἀμετάθετον τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπιμονὴν ἔπεμψε νυκτὸς κατ' αὐτῶν ὅλον του τὸ ἱππικόν, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μασιστίου, ἀνδρὸς παρὰ Πέρσαις εὐδοκιμοῦντος τὰ μέγιστα. Εἰς τὴν σφοδρὰν δὲ τούτου καὶ αἰφνίδιον προσβολὴν ἔτυχον ἐκτεθειμένοι πρῶτοι οἱ Μεγαρεῖς, οἵτινες καί τοι πιεζόμενοι δὲν ὑπεχώρησαν, πέμψαντες δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους τινὰς ἐξ ἑαυτῶν ἐζήτουν ταχεῖαν βοήθειαν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἄλλοι ἐδίσταζον, τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Ἀθηναῖοι λοχαγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου ἔσπευσαν πρόθυμοι καὶ προσπεσόντες εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς μὲν Μεγαρεῖς ἀπήλλαξαν τῶν ἐπικειμένων κινδύνων, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν αὐτόν τε τὸν Ἵππαρχον καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀποκτείναντες τοὺς λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Ἡ πρᾶξις αὕτη διήγειρε πένθος ἄμετρον εἰς τοὺς Πέρσας, χαρὰν δὲ μεγάλην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεκρὸς τοῦ Μασιστίου περιήχθη ἐφ' ἁμάξης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δι' ὅλων τῶν τάξεων ὡς προάγγελος τῆς εὐτυχίας τῶν μελλόντων ἀγώνων των.

Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες καταλιπόντες δι' ἔλλειψιν ὑδάτων τὰς ὑπωρείας μετεστρατοπέδευσαν εἰς Πλαταιὰς, ὡς εἰς τόπον εὐθετώτερον, ὅπου ἐκ δεξιῶν μὲν εἶχον γεώλοφον ὑψηλὸν, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν καὶ παρακειμένην τὴν κρήνην Γαργαφίαν. Παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Πέρσαι τοὺς ἠκολούθησαν στρατοπεδεύσαντες ἀπέναντι αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἔμειναν ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐν ἐντελεῖ ἀπραξίᾳ, τὴν δ' ἑνδεκάτην βαρυνθεὶς ὁ Μαρδόνιος ἔκρινε καὶ ἄνευ καλλερήσεως νὰ ἐπιχειρήσῃ μάχην γενικήν. Τοῦτο δ' ἐλθὼν ἀνήγγειλε κρυφίως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ προμνημονευθεὶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ συνάμα τοὺς ἐνεθάρρυνε νὰ ὑπομείνωσι γενναίως, διότι οἱ Πέρσαι δὲν εἶχον εἰμὴ δι' ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ζωοτροφίας. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ οἱ Ἕλληνες ἔπασχον στερήσεις, καθ' ὅτι οἱ ἱππεῖς τῶν Περσῶν εἶχον ἤδη συγχώσει τὴν κρήνην Γαργαφίαν, ἀφ' ἧς οἱ Λακεδαιμόνιοι μάλιστα ὑδρεύοντο καὶ προσέτι καταλαβόντες τὰς παρόδους τοῦ Κιθαιρῶνος διέκοψαν καὶ τὴν προσκομιδὴν τῶν τροφῶν. Ἐντεῦθεν ἄρα εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ μεταστήσωσι τὸ στρατόπεδόν των ὀλίγον τι δυτικώτερον εἴς τινα νῆσον, σχηματιζομένην ὑπὸ δύο βραχιόνων τοῦ Ἀσωποῦ, ὧν ὁ εἷς καλεῖται Ὠρόη. Αὐτόθεν δ' ἐβουλεύθησαν νὰ στείλωσι τὴν νύκτα τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα ἵνα φυγαδεύσωσι τοὺς ἐμποδίζοντας τὰ σιτία βαρβάρους. Εἰς τὴν μετακίνησιν δὲ ταύτην, ἥτις ἐγένετο τὴν νύκτα μετά τινος ἀταξίας, τελευταῖοι εἵποντο οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Καὶ οὗτοι μὲν ὧδευον διὰ τοῦ πεδίου, ἐκεῖνοι δὲ συμπαρακολουθούντων καὶ τρισχιλίων Τεγεατῶν ἐβάδιζον παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κιθαιρῶνος. Ὅταν δὲ, ἡμέρας ἤδη αὐγαζούσης, ἀφίχθησαν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος, ἀπέχον τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλαταιῶν δέκα στάδια, ὁ Παυσανίας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ σταθῇ ἀναμένων καὶ τὸν ἀπολειφθέντα λόχον τοῦ Ἀμομφαράτου, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἀντέτεινεν ἰσχυρογνωμόνως εἰς τὴν μετάστασιν· ἀλλὰ τὸ Περσικὸν ἱππικόν, ὅπερ ὁ Μαρδόνιος, ἅμα μαθὼν τὴν ἐκ τῶν πρώτων θέσεων ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, ἔπεμψε κατ' αὐτῶν ὡς δὴ ἀποδιδρασκόντων, κατέφθασεν ἤδη εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεάτας. Τότε ὁ Παυσανίας βλέπων τὸν κίνδυνον ἔπεμψε κατὰ τάχος ἱππέα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ὥρμησαν πρὸς ὃν τόπον ὁ κίνδυνος τοὺς ἐκάλει, ἀπήντησαν τοὺς μετὰ τῶν Περσῶν τεταγμένους Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτοὺς καὶ συμβαλόντες μετ' αὐτῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω. Ὅθεν μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται, πεντακισμύριοι περίπου, ἠναγκάσθησαν ν' ἀντισταθῶσι καθ' ὅλης τῆς Περσικῆς δυνάμεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ πλείονες ἐτραυματίσθησαν, διότι ἔμειναν ἱκανὴν ὥραν ἄπρακτοι ἕως οὗ λάβῃ πέρας ἡ ἀρξαμένη θυσία, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα δὲν ἐφαίνοντο αἴσια, ἐπὶ τέλους δὲ οἱ Τεγεᾶται, μὴ δυνάμενοι νὰ κρατήσωσι τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ἐκίνησαν, εὐθὺς δὲ τοὺς ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἀφοῦ εὐτυχῶς νέα τις θυσία, διαρκούσης τῆς ὁποίας ὁ Παυσανίας δακρύων ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀρωγὴν τῶν θεῶν, ἐφάνη ἐπὶ τέλους αἰσία. Τότε λοιπὸν συνεκροτήθη ἀγὼν κρατερώτατος (τὴν 25 Σεπτεμβρίου 479)· διότι καὶ οἱ Πέρσαι, μαρτυροῦντος τοῦ Ἡροδότου, δὲν ἦσαν κατώτεροι οὔτε κατὰ τὴν ῥώμην οὔτε κατὰ τὴν θέλησιν, τὰ μικρὰ τῶν ὅμως ὅπλα ὡς πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην ἀπειρία τοὺς ἐδείκνυον κατωτέρους τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο ἕως οὗ ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἵππου του μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν χιλίων λογάδων ἡ νίκη ἔμενεν ἀδιάκριτος· ἅμα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ οὗτος ἔπεσε διὰ τῆς μακρᾶς τοῦ Σπαρτιάτου *Ἀειμνήστου* λόγχης, καὶ οἱ μὲν τῶν λογάδων ἀπέθανον, οἱ δὲ κατετρώθησαν, εὐθὺς ὅλοι δειλιάσαντες πρὸς φυγὴν ἐτράπησαν. Ἐπικειμένων δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ πλείονες τῶν βαρβάρων συνέφυγον εἰς τὸ ξύλινον τεῖχος, τοὺς δὲ λοιποὺς ὄντας πλείονας τῶν τετρακισμυρίων ἀναλαβὼν ὁ Ἀρτάβαζος, τοῦ Μαρδονίου ἐξ ἀρχῆς ἀντίζηλος καὶ ἀντίπαλος, ὡδήγησε συντόνως διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Πλαταιέων καὶ Θεσπιέων ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Βοιωτούς, καὶ ἀφοῦ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι Θηβῶν, ἀποχωρήσαντες ἔσπευσαν νὰ δώσωσι χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐτειχομάχουν ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς εἰς τὴν παρεμβολὴν καταφυγόντας βαρβάρους. Καθὸ δὲ πολὺ ἐμπειρότεροι ὅλων περὶ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην κατώρθωσαν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο χαράκωμα. Τούτου δὲ γενομένου οἱ βάρβαροι καταπλαγέντες ἐπαύσαντο πάσης ἀντιστάσεως καὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Παυσανίου φοβουμένου μή τι παράλογον συμβῇ, ἐκ τῆς πληθύος των. κατεσφάγησαν σχεδὸν πάντες.

Τοιαύτην τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης λαβούσης ἔκβασιν, οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν μὲν τοὺς πεσόντας, ὄντας πλείους τῶν μυρίων, ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων λαφύρων, ἅτινα εὗρον, ἓν δέκατον ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς θεούς, ἄλλο δέκατον ἔδωκαν δῶρον εἰς τὸν Παυσανίαν καὶ τὰ λοιπὰ διένειμαν εἰς τὰς μετασχούσας τοῦ ἀγῶνος πόλεις. Ἱδρύσαντες δὲ καὶ βωμὸν Διὸς ἐλευθερίου φέροντα τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα·

Τόν δε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρεος,
Εὐτόλμῳ ψυχᾶς λήματι πειθόμενοι,
Πέρσας ἐξελάσαντες, ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι κοινὸν
Ἱδρύσαντο Διὸς βωμὸν ἐλευθερίου.

ἐψήφισαν, κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, νὰ τελῆται αὐτόθι πενταετηρικὸς, ἀγὼν, ὁ τῶν *Ἐλευθερίων*, εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἥτις ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα τῆς στυγερᾶς δουλοσύνης[1]. Ἀλλὰ φεῦ! καὶ αὖθις προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἀριστείου ἠγέρθη ἔρις σφοδροτάτη μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων. Καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐκραγῇ ἐντεῦθεν πόλεμος ἐμφύλιος, ἐὰν ὁ φρόνιμος Κορίνθιος Κλεόκριτος δὲν προέτεινε τὸ εἰς πάντας ἀρέσαν συμβιβαστικὸν μέτρον τοῦ ν' ἀποδοθῇ τοῦτο εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, ὧν ἡ χώρα ὑπῆρξε τὸ θέατρον τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγῶνος. Ἐπὶ τέλους δὲ, ἀφοῦ ἐτιμήθησαν καὶ ἀντημείφθησαν οἱ ἀνδραγαθήσαντες, ἔδοξε νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οἱ πταῖσται. Τὴν ἑνδεκάτην λοιπὸν ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ὁ τροπαιοφόρος στρατὸς ἐμφανισθεὶς πρὸ τῶν Θηβῶν ἐζήτησε τοὺς αἰτιωτάτους τῶν μηδισάντων· μολονότι δὲ οἱ Θηβαῖοι τὸ πρῶτον ἀντέτειναν, ἔπειτα ὅμως βλέποντες ἐρημουμένην τὴν χώραν αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς παραδώσωσι. Πάντες δὲ οὗτοι ἐκολάσθησαν ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν Δίκην.

Κατὰ παράδοξον δὲ συγκύρησιν, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ πεζὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἔσταινε τὸ τῶν

[1] Προκειμένης τῆς πρώτης ἐν τῷ εἰρημένῳ βωμῷ τελετῆς ὁ Πύθιος διέταξε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ Ἀρισ. 21), τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ θύσωσι πρὶν ἢ ἀποσβέσωσι τὸ κατὰ τὴν χώραν πῦρ, ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον, καὶ λάβωσι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας. Ὅθεν οἱ μὲν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιτρέχοντες εὐθὺς ἠνάγκαζον τοὺς χρωμένους ν' ἀποσβέσωσι τὰ πυρὰ πάντα. Ἐκ δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ Εὐχίδας, ὑποσχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα νὰ προσκομίσῃ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πῦρ, ἦλθεν εἰς Δελφούς. Ἁγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιῤῥαντισθεὶς περιέθετο εἰς τὴν κεφαλήν του στέφανον δάφνης, καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ δρομαῖος πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει, καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐπανῆλθε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν χιλίους σταδίους ἀνύσας. Ἀφοῦ δὲ ἠσπάσθη τοὺς πολίτας καὶ παρέδωκε τὸ πῦρ, εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσε· ἀράμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον·

Εὐχίδας Πυθῶδε θρέξας ἦλθε τᾆδ' αὐθημερόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλαταιῶν μέγα τρόπαιον, καὶ ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, ἧς ἡγοῦντο ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης *Λεωτυχίδης* καὶ ὁ Ἀθηναῖος *Ξάνθιππος* ἀντὶ τοῦ Θεμιστοκλέους [1], ἐνίκα ἄλλην ἐπιφανῆ νίκην ἐν *Μυκάλῃ* τῆς Ἰωνίας.

Ἐν ᾧ δηλονότι, μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατόρθωμα, οἱ εἰρημένοι ἀρχηγοὶ διέτριβον ἐν Δήλῳ, ἦλθον ἐκ Σάμου πρέσβεις ζητοῦντες τὴν συνδρομὴν των πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων, ἐπικαλούμενοι πρὸς τοῦτο κοινοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἐπιχείρησιν πάντη εὔθετον καὶ κατορθωτὴν παριστῶντες. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ οἱ ἄλλοι σύνεδροι ἐδέχθησαν προθύμως τὴν αἴτησιν καὶ ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς ἀπέπλευσαν ἐκ Δήλου ἀναγόμενοι πρὸς τὴν Σάμον, ὅπου, ὡς προείρηται, εἶχον καταφύγει τὰ λείψανα τοῦ Περσικοῦ στόλου. Ἅμα δὲ γενομένης γνωστῆς τῆς ἀναγωγῆς των οἱ Πέρσαι ναύαρχοι οἵτινες ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀνικάνους πρὸς ναυμαχίαν, κατάραντες εἰς Μυκάλην τὰς μὲν Φοινίσσας ναῦς ἀπέπεμψαν, τὰς δὲ λοιπὰς ἐνεώλκησαν καὶ περιφράξαντες αὐτὰς μὲ τεῖχος ξύλινον καὶ βαθεῖαν τάφρον τὰς ἔθεσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτόθι πρὸς φύλαξιν τῆς Ἰωνίας ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καταλειφθέντος στρατοῦ, οὗτινος ἐστρατήγει ὁ Τιγράνης. Οἱ δ' Ἕλληνες ὡς ἔμαθον τῶν βαρβάρων τὴν ἀναχώρησιν, ἐπέπλευσαν ἐπὶ τὴν ἤπειρον καὶ ἰδόντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνελκυσμένα τὰ αὐτῶν πλοῖα καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, πρῶτον μὲν ἔστειλαν κήρυκα, δι' οὗ προεκάλουν τοὺς Ἴωνας γενομένης μάχης νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἔπειτα δ' ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν διηρέθησαν δίχα, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Κορινθίων προὐχώρησαν πρὸς τὴν πεδιάδα, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι

[1] Εἰς τὸν Θεμιστοκλέα δὲν ἐπέτρεψαν ἤδη τὴν ναυαρχίαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὄντες ὠργισμένοι κατ' αὐτοῦ, ὡς στέρξαντος νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τιμὰς καὶ ἀντιμισθίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνέβησαν τοὺς λόφους καὶ κρημνοὺς πρὸς κατάληψιν τῶν ὑψηλῶν θέσεων. Ἀλλὰ πρὶν ἡ φθάσωσιν εἰς αὐτὰς, οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν ἤδη τὸν Περσικὸν στρατὸν, καίτοι ἀντιστάντα γενναίως, καὶ τέλος ἑνωθέντες μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἠφάνισαν κατὰ κράτος. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ οἱ Ἴωνες, πρὸ πάντων οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Μιλήσιοι. Αὕτη ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη, ἧς προέκειντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, βραβεῖα αἱ νῆσοι καὶ ὁ Ἑλλήσποντος, ἐγένετο περὶ δείλην τῆς αὐτῆς, ὡς προείρηται, ἡμέρας τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ἀγῶνος. Ἡ δὲ περὶ τῆς εὐτυχοῦς τούτου ἐκβάσεως αὐθημερὸν μεταξὺ ὅλου τοῦ στρατοῦ διαδοθεῖσα φήμη ἦτο μὲν τότε στρατήγημα τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν ἐκείνου, πολεμοῦντος μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, ὕστερον ὅμως ἐκ τῶν πραγμάτων ἐβεβαιώθη πληρέστατα.

Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο πολλῶν λαφύρων κύριοι. Συναγαγόντες δὲ ταῦτα εἰς τὸν στόλον των καὶ ἐμπρήσαντες τῶν ἐχθρῶν τὰς ναῦς καὶ τὰ χαρακώματά των ἀπέπλευσαν εἰς Σάμον. Ἐκεῖ δ' ἐβουλεύοντο περὶ τῆς τύχης τῶν Ἰώνων, τοὺς ὁποίους ἔβλεπον ὅτι δὲν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὑπέροχον τῶν Περσῶν δύναμιν. Οἱ Πελοποννήσιοι τοῦτο συλλογιζόμενοι μηδ' ὄντες διατεθειμένοι νὰ τοῖς χορηγῶσι καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν συνδρομήν των προέτειναν τὴν μὲν Ἀσίαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὅλην εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς δὲ Ἴωνας νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσωσιν αὐτοῖς τὰς πόλεις καὶ τὰ κτήματα τῶν μηδισάντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἤρεσκε παντάπασι νὰ γείνῃ ἀνάστατος ἡ Ἰωνία, οὐδὲ ν' ἀποφασίζωσιν ἄλλοι περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀποικιῶν. Ὅθεν ἀντιτεινόντων αὐτῶν, προθύμως οἱ Πελοποννήσιοι ὑπεχώρησαν καὶ οὕτω δὴ συμπεριέλαβον εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων Σαμίους καὶ Χίους καὶ Λεσβίους καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας, ὅσοι ἔτυχον τότε συστρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τευόμενοι, ὑποχρεώσαντες τούτους δι'ὅρκου νὰ ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς αὐτήν. Ἔπειτα δὲ ἔπλευσαν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας· ἀλλ' ὡς δὲν εὗρον αὐτὰς, οἱ μὲν περὶ τὸν Λεωτυχίδην ἐπανῆλθον οἴκαδε εὐθὺς, οἱ δὲ περὶ τὸν Ξάνθιππον ἐκ τῆς Ἀβύδου διαβάντες εἰς τὴν Χερσόνησον ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρωτάτην Σηστὸν, καὶ μετὰ πολλὴν ἀντίστασιν κρατήσαντες αὐτῆς καὶ λείαν πολλὴν ἐντεῦθεν λαβόντες ἀπέπλευσαν εἰς Ἀθήνας.

§ 6. Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν. Πολιτικὴ Θεμιστοκλέους.

Ἐν ᾧ ἔτι οἱ μετὰ τοῦ Ξανθίππου στρατεύοντες ἠσχολοῦντο εἰς τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ δορικτησίας των, οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ἐπανελθόντες μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἀπὸ Τροιζῆνος καὶ Σαλαμῖνος εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐπεχείρησαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν, ἣν οἱ βάρβαροι εἶχον μεταβάλει εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ περιβόλου τὸ πλεῖστον μέρος ἦτο κατηδαφισμένον, ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ νῦν, ὡς καὶ πάντοτε, προνοητὴς τοῦ μέλλοντος, συνεβούλευσε νὰ προηγηθῇ ἡ τείχισις τοῦ ἄστεος, καὶ ἡ συμβουλή του ἐνεκρίθη παραχρῆμα. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἔμαθον τοῦτο διὰ τῶν Αἰγινητῶν, φοβούμενοι μὴ διὰ τῆς προκειμένης ὀχυρώσεως οἱ ἀντίζηλοί των καταστηθῶσιν ἰσχυροὶ καὶ κατὰ γῆν, ὡς ἦσαν κατὰ θάλασσαν, καὶ ἑπομένως τοὺς ἁρπάσωσι τὴν ἡγεμονίαν, ἐζήτησαν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι τοῦ ἔργου, προτείνοντες ὅτι τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπήτει νὰ μὴ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ἥτις προσέφερεν εἰς πάντας ἱκανὸν καὶ ἀσφαλὲς καταφύγιον, πόλεις τετειχισμέναι, ἀφ' ὧν ὁρμώμενος ὁ βάρβαρος, ἐὰν αὖθις ἐπέλθῃ, ἤθελε καταπολεμήσει τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπὸν κατανοῶν ἐσπούδασε νὰ τὸν ματαιώσῃ δι' ἀπάτης. Ἔπεισε δηλονότι τοὺς Ἀθηναίους νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διακόψωσι μὲν τὰ ἔργα μέχρις ἀπαλλαγῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἀπεσταλμένων, νὰ πέμψωσι δὲ αὐτὸν ὅσον τάχιστα εἰς Λακεδαίμονα καὶ μετά τινα χρόνον ὕστερον, ἀφοῦ ἐργαζόμενοι δραστηρίως φέρωσι τὸν τειχισμὸν εἰς ἱκανὸν ὕψος, νὰ ἐκπέμψωσιν ἄλλους πρέσβεις, ἐὰν δὲ σταλῶσι καὶ ἐκεῖθεν τοιοῦτοι εἰς Ἀθήνας, νὰ τοὺς κρατήτωσιν ἕως οὗ αὐτὸς ἐπανέλθῃ. Ἐν ᾧ λοιπὸν πάντες, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παῖδες, ἔκτιζον ἀκαταπαύστως, οὔτε ἰδίου οὔτε δημοσίου οἰκοδομήματος φειδόμενοι, ὁ Θεμιστοκλῆς φθάσας εἰς Λακεδαίμονα ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς προφασιζόμενος ὅτι ἀναμένει τοὺς συμπρέσβεις. Ἐπὶ τέλους δὲ, ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται ἤρξαντο νὰ δυσπιστῶσι, μανθάνοντες παρ' ἄλλων ὅτι αἱ Ἀθῆναι τειχίζονται, τοὺς παρεκάλεσε νὰ μὴ πιστεύσωσιν εἰς κενὰς φήμας ἀλλὰ νὰ πέμψωσιν ἄνδρας ἀξιοπίστους, παρ' ὧν ἐδύναντο νὰ λάβωσι πληροφορίας ἀκριβεῖς. Τούτου δὲ γενομένου καὶ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν προσδοκωμένων πρέσβεων ἀφιχθέντων, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δὲν ἐφοβεῖτο πλέον μὴ τὸ ἔργον ἐμποδισθῇ, παραστὰς εἰς τοὺς ἐφόρους ἀνήγγειλε φανερὰ ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἐτειχίσθησαν ἤδη καὶ ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ παντὸς ἐχθροῦ, ξένου ἢ ἐγχωρίου· καὶ ὅτι τὸ γενόμενον δὲν ἀντέκειτο οὐδαμῶς εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν, καθὸσον *συμμαχία ἐλευθέρων πόλεων δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἀντιπάλου παρασκευῆς* (Θουκυδ. Α', 91). Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνόησαν βραδέως μόλις ὅτι κατεστρατηγήθησαν καὶ φρονίμως φερόμενοι ἔκρυψαν τὴν λύπην αὐτῶν· οἱ δὲ πρέσβεις ἑκατέρων ἐπανῆλθον οἴκαδε ἀνεπικλήτως. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὁ Θεμιστοκλῆς διέπραξε καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ Πειραιῶς ὡς λιμένος πολὺ τοῦ Φαλήρου εὐρυχωροτέρου καὶ πρὸς κτῆσιν τῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως προσφυεστέρου. Προσέτι δ' ἔπεισε τὸν δῆμον νὰ κατασκευάζῃ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις εἴκοσι τριήρεις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ κηρύξῃ ἀτελεῖς πάντας τοὺς μετοίκους καὶ τεχνίτας, σκοπῶν οὕτω νὰ ἑλκύσῃ πολλοὺς ξένους εἰς τὴν πόλιν, καὶ νὰ πλουτίσῃ αὐτὴν διὰ παντοδαπῶν χειροτεχνῶν καὶ ἱκανῶν ναυτῶν. Εἰς τὴν ἐκ παντὸς δὲ τρόπου αὔξησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀποβλέπων συνέλαβε καὶ ἄλλο μεῖζον μὲν, ἧττον δὲ θεμιτὸν σχέδιον. Παραστὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι ἔχει κατὰ νοῦν πρᾶξιν τινὰ ὠφέλιμον μὲν καὶ σωτήριον, ἀπόῤῥητον δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἐπιτρεψάντων τὴν διακοίνωσιν ταύτης εἰς τὸν Ἀριστείδην ἵνα κρίνῃ αὐτὸς περὶ τῆς ὠφελείας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὅτι διενοεῖτο νὰ καύσῃ τὸν στόλον ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὅστις τότε διεχείμαζεν εἰς Παγασὰς, καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω τὰς Ἀθήνας μόνην θαλασσοκράτορα· ὁ δὲ Ἀριστείδης παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἀπεφάνθη, ὅτι τὸ ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο μὲν λυσιτελέστατον, ἀλλὰ καὶ ἀδικώτατον συνάμα. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ ἐναρέτου ἀνδρὸς, ἀπέῤῥιψαν εὐθὺς τὸ σχέδιον καὶ οὐδὲ κἂν νὰ τὸ ἀκούσωσιν ἠθέλησαν. Τοσοῦτον ἴσχυεν ἔτι τῆς δικαιοσύνης τὸ αἴσθημα εἰς τὰς καρδίας τῶν πολλῶν! Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, γενομένης ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ συζητήσεως περὶ τῶν Ἑλληνίδων ἐκείνων πόλεων, ὅσαι δὲν εἶχον συμμαχήσει κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι προέτειναν ν' ἀποκλεισθῶσι τῆς Ἀμφικτυονίας, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς μὴ, ἐκβληθέντων τοῦ συνεδρίου τῶν Θεσσαλῶν, Ἀργείων καὶ Βοιωτῶν, ἐκεῖνοι ἐπικρατήσωσι παντελῶς τῶν ψήφων καὶ πράττωσι πάντα τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, συνηγόρησεν ὑπὲρ τῶν πόλεων καὶ ἴσχυσε νὰ μεταθέσῃ τὰς γνώμας τῶν Πυλαγορῶν, ἀφοῦ τοῖς παρέστησεν ὅτι τριάκοντα καὶ μία μόναι πόλεις, καὶ τούτων αἱ πλείονες μικραὶ, μετέσχον τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι ἤθελεν εἶσθαι δεινὸν, τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ περιορισθῇ τοῦ συνεδρίου ἡ ἰσχὺς εἰς τὰς μεγίστας δύο ἢ τρεῖς πόλεις. Ἔκτοτε οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔχοντες ἤδη καὶ ἄλλας ἀφορμὰς, συνελαβον μῖσος ἄσπονδον κατὰ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, ὅστις ἐγίνωσκε νὰ ματαιώνῃ τοὺς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν σκοποὺς, καὶ θέλοντες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν πτῶσίν του ὑπεστήριζον παντοιοτρόπως τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀντιπάλους του.

§ 7. Ἀρχὴ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικοῦ πολέμου· ἡγεμονία Ἀθηνῶν· διοίκησις Ἀριστείδου· Παυσανίου καὶ Θεμιστοκλέους τελευταία τύχη.

Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ νῖκαι δὲν ἦσαν τὸ πέρας τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν μεγάλου ἀγῶνος· τοῦτον βλέπομεν ἐξακολουθοῦντα καὶ περαιτέρω, ἀλλ' ὑπὸ πάντη ἄλλας σχέσεις. Ἡ Ἑλλὰς δηλονότι, διακριθείσης ἅπαξ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς, ἀπὸ ἀμυνομένης ἐθάρρησε νὰ γείνῃ ἐπιθετικὴ, ἔχουσα πρὸς τοῦτο καὶ ἀφορμὴν εὐλογωτάτην, τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων. Οἱ συνετώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος συνεῖδον πάραυτα ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς ἀναχαιτίσεως τῶν ἐσωτερικῶν διαιρέσεων ἦτο ὁ πρὸς τὰ ἔξω πόλεμος [1]. Διὰ τοῦτο ἄρα καὶ ὁ Ἀριστείδης κατὰ τὴν πρώτην τῶν Ἑλλήνων σύνοδον, τὴν μετὰ τὰς εἰρημένας νίκας γενομένην, ἔσπευσε νὰ προτείνῃ ἐξακολούθησιν τοῦ Περσικοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τὴν πρότασιν ταύτην πάντες,

1 Καὶ ὅταν ἤδη τὰ πάντα ἔκλινον εἰς τὴν διάλυσιν, ἐνθουσιῶντες ῥήτορες ἐθεώρουν εἰσέτι τὸν κοινὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα ὡς τὸ ἀσφαλέστερον τῆς σωτηρίας μέσον. Οὕτω π.χ. ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν περίφημον πανηγυρικόν του λόγον, τὸν ὁποῖον ἀνέγνω ἐνώπιον τῶν ἐν Ὀλυμπίοις συνηγμένων Ἑλλήνων, ἀφοῦ περιέγραψε τὰ ἐκ τῆς διαιρέσεως προκύψαντα δεινὰ, ἐξακολουθεῖ λέγων· «Ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς (τοὺς δυναστεύοντας ἐν ταῖς πόλεσιν), εἴπερ ἦσαν τῆς παρούσης δόξης ἁπάντων ἀφειμένους τῶν ἄλλων, περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους εἰσηγεῖσθαι καὶ συμβουλεύειν κτλ.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ μάλιστα οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἔβλεπον ὅτι τοῖς παρουσιάζετο προσφορωτάτη εὐκαιρία νὰ στηρίξωσι καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν μέχρι τοῦδε αὐτῶν ἡγεμονίαν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, συνήνεσαν προθυμότατα. Ὅθεν ἀμέσως στόλος τις συμμαχικὸς συγκείμενος ἐξ ἑκατὸν τριήρων καὶ φέρων ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐστάλη, στρατηγοῦντος τοῦ *Παυσανίου*, εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἵνα καταλάβῃ τὴν κλεῖδα τῆς Ἀσίας. Παρῆσαν δ' ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ὅ,τε *Ἀριστείδης* καὶ ὁ τοῦ ἐνδόξου Μιλτιάδου υἱὸς *Κίμων* ὡς διοικηταὶ τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων μοίρας. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ σύμμαχοι ἐστράτευσαν εἰς τὴν Κύπρον, τῆς ὁποίας καθυπέταξαν τὸ πλεῖστον μέρος, ὕστερον δὲ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσαντες ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν Σηστὸν καὶ ἐφεξῆς τὸ Βυζάντιον, πολλοὺς τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων Περσῶν αἰχμαλωτεύσαντες καὶ ἄπειρα λαβόντες λάφυρα. Ἀλλὰ φεῦ! αἱ εὐτυχίαι αὗται καὶ ἰδίως αἱ ἄμεσοι μετὰ τῶν Περσῶν σχέσεις ἐν Βυζαντίῳ ἐπήνεγκον αἰφνιδίως τοιαύτην εἰς τὸν τρόπον καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Παυσανίου μεταβολὴν, ὥστε οὐδεὶς ἀνεγνώριζε πλέον τῶν Πλαταιῶν τὸν ἥρωα. Ἐνώπιον τῆς Περσικῆς λαμπρότητος καὶ τρυφῆς ὁ ἀφελὴς καὶ τραχὺς Σπαρτιατικὸς βίος δὲν τὸν εὐχαρίστει, ὁ περιορισμὸς τῆς κατὰ τοὺς πατρίους νόμους ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς αὐθαιρέτου τῶν Περσῶν σατραπῶν ἐνεργείας τῷ ἐφαίνετο ἀφόρητος, τέλος τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας τὸν ἐκυρίευσε τοσοῦτον, ὥστε χάριν τῆς κορέσεως αὐτοῦ συνέλαβε καὶ τὴν ἀνόσιον ἰδέαν τοῦ νὰ γείνῃ προδότης τῆς πατρίδος του. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ἐν Βυζαντίῳ εἶχεν εὑρεῖ καὶ γνωρίσει πολλοὺς ἐπιφανεῖς τὸ γένος· συγχρόνως δ' ἐσχετίσθη καὶ μετά τινος Ἕλληνος, τοῦ Ἐρετριέως *Γογγύλου*, ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου εἶχεν ὡσαύτως προδώσει τὴν πατρίδα του καὶ δι' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν πρᾶξιν ἀντεμείφθη γενόμενος ἄρχων τεσσάρων εὐπροσό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δων Αἰολικῶν πόλεων· μετ' αὐτοῦ λοιπὸν συνύφανε τὸ σχέδιόν του. Ὁ πονηρὸς Ἐρετριεὺς, εἰς ὃν ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν φύλαξιν τῶν εἰρημένων αἰχμαλώτων, κατὰ συνέπειαν τῆς συνεννοήσεως ἄφησε τούτους νὰ δραπετεύσωσι καὶ διεβίβασεν εἰς τὸν Πέρσην βασιλέα ἐπιστολήν τινα τοῦ Παυσανίου, δι' ἧς οὗτος ἀνήγγελλε τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἐπιφανῶν αἰχμαλώτων ὡς ἴδιον ἔργον, ἐζήτει νὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του καὶ ὑπέσχετο τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν πρὸς καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τί ἄλλο ἀρεστότερον ἐδύνατο νὰ φανῇ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τῆς προσφορᾶς ταύτης; ὅθεν κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ ὁ τῆς Φρυγίας σατράπης *Ἀρτάβαζος* ἐξηκολούθει νὰ κολακεύῃ κατὰ πάντα τρόπον τὸν Παυσανίαν, ὅστις πιστεύων ὅτι ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, ὡς ἂν ἦτον ἤδη περσικὸς σατράπης, ἐδορυφορεῖτο ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων, καὶ μετέβαλεν ἀναφανδὸν καὶ στολὴν καὶ δίαιταν κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον. Καὶ πρὸς πάντας δὲ τοὺς συμμάχους ἐδεικνύετο τοὐντεῦθεν ὑπεροπτικὸς καὶ τραχύς· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ κινήσῃ καθ' ἑαυτοῦ ὅλων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸ μῖσος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέπλευσαν εὐθὺς εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ σύμμαχοι καὶ μάλιστα οἱ Χῖοι, οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Λέσβιοι παρέδωκαν τὴν διοίκησιν σύμπαντος τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀρχηγοὺς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα.

Αἱ Ἀθῆναι ὤφειλον τὴν ἀξιόλογον ταύτην καὶ πλήρη σπουδαίων συνεπειῶν ἀπόφασιν τῶν συμμάχων πρὸ πάντων εἰς τοῦ Ἀριστείδου τὴν πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Καὶ ἀνεκάλεσαν μὲν εὐθὺς αἱ ἀρχαὶ τῆς Σπάρτης τὸν Παυσανίαν, πέμψαντες ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον στρατηγὸν, τὸν *Δόρκιν*, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἠθέλησαν πλέον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοῦτον. Οὕτως ἄρα ἡ κατὰ θάλασσαν *ἡγεμονία* ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν περιῆλθεν εἰς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀθηναίους (477). Καὶ ἐκείνους μὲν παραιτηθέντας ἔκτοτε τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου παρηκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι μετὰ τῶν Αἰγινητῶν, πρὸς δὲ τοὺς δευτέρους, ἀναλαβόντας τοὐντεῦθεν τὸν ἀγῶνα, συνετάχθησαν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὅλαι αἱ τῆς μικρᾶς Ἀσίας παράλιαι πόλεις. Εἰς τὴν χρῆσιν δὲ τῆς νέας αὐτῶν εὐτυχίας ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι πολὺ μετριόφρονες καὶ προσεκτικοί· ἀντὶ νὰ προτείνωσιν εἰς τοὺς νέους συμμάχους τόπον συνόδου τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἦτο μέχρι τοῦδε ἡ Σπάρτη, ἀπέδειξαν ὡς τοιοῦτον τὴν Δῆλον, καὶ τὸν αὐτόθι περίφημον τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸν κοινὸν ταμεῖον. Προϊσταμένου δὲ τοῦ Ἀριστείδου ὡρίσθη ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ πόσον ἑκάστη τῶν πόλεων, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν νέαν συμμαχίαν, ὤφειλε νὰ συντελῇ εἰς τὸν κοινὸν σκοπόν. Ὁ Ἀριστείδης οὕτως ἀκριβῶς καὶ δικαίως ἐπολιτεύθη, ὥστε οὐδεμία τῶν εἰσφερουσῶν πόλεων ἔδειξε τὴν ἐλαχίστην δυσαρέσκειαν. Ὡς δὲ ποτὲ (λέγει ὁ Πλούταρχος) οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ Κρόνου βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ὑπὸ Ἀριστείδου ὁρισθέντα φόρον *εὐποτμίαν* τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες ὕμνουν, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον ὁ φόρος οὗτος ἐξ ἀρχῆς εἰς τετρακόσια ἑξήκοντα μόνον τάλαντα ὁρισθείς, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔπειτα ἐδιπλασιάσθη καὶ ἐτριπλασιάσθη.[1]

Ἐν τούτοις ὁ Παυσανίας ὑποβληθεὶς ἐν Σπάρτῃ εἰς δίκην κατώρθωσε μὲν διὰ τῆς ἐπιρρόπης του ν' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, δὲν ἐγκατέλιπε δ' οὐδαμῶς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὰς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεις του ἐλπίζων διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν νὰ καθαιρέσῃ τῶν Ἐφόρων τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπόλυτον βασιλικὴν ἐξουσίαν.

[1] Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες παρὰ τῶν συμμάχων ἐδέχοντο τὸν φόρον, ἐκαλοῦντο Ἑλληνοταμίαι, Θουκ. 1, 96.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνέβη ὡς ἰδιώτης εἰς Βυζάντιον καὶ αὐτόθεν ἐξηκολούθησε τὰς διαπραγματεύσεις του· ἀλλ' οὕτως ἀπερισκέπτως ἐνήργει, ὥστε πάραυτα οἱ σκοποί του ἐγένοντο κατάδηλοι. Ἀνακληθεὶς δὲ καὶ πάλιν εἰς Σπάρτην, δὲν ἐφοβήθη νὰ ἐπανέλθῃ πεποιθὼς εἰς τὰ πλούτη αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχόντων τῆς Πατρίδος του· διότι οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἤδη τοσοῦτον ἀπομακρυνθῆ τοῦ πνεύματος τῆς Λυκούργου νομοθεσίας, ὥστε ὁ Παυσανίας ἐδύνατο βεβαίως νὰ στηριχθῇ εἰς τὰ χρηματικά του μέσα. Δωροδοκία δὲν ἦτο τότε σπανία μεταξὺ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἀνδρῶν τῆς Σπάρτης· καὶ παράδειγμα πρόσφατον ὑπῆρχεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Λεωτυχίδης, ὁ νικητὴς τῆς Μυκάλης, ὅστις ἕνεκα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγκλήματος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Λακωνίαν [1]. Καὶ ἐφυλακίσθη μὲν ὁ Παυσανίας ἅμα ἐλθὼν οἴκαδε, ἠλευθερώθη ὅμως εὐθὺς πάλιν καὶ ἔμεινεν ἀτιμώρητος καὶ νῦν. Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος του αὐτῆς τὴν μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου ἀλληλογραφίαν, συγχρόνως ὑπεκίνει αὐτόθι τοὺς Εἵλωτας εἰς ἀποστασίαν, δι' ἧς ἤλπιζε ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα. Καὶ αὕτη ἡ ἐνέργειά του δὲν ἔμεινε κεκρυμμένη, ἀλλὰ κατὰ τὸν Λυκούργου νόμον ἡ μαρτυρία μὴ ἐλευθέρου κατὰ Σπαρτιάτου δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ἰσχύν. Τέλος ὁ προδότης συνελήφθη εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ παγίδα. Ὁ τεταῖος κομιστὴς, ἀνὴρ Ἀργίλιος, τῶν ἐπιστολῶν ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ σταλέντων ἐπέστρεψε καὶ ὑποπτεύσας ἀνέῳξεν αὐτάς. Ἅμα δ' ἔγνω ἐκ τῆς ἀνα-

[1] Ὁ Λεωτυχίδης ἐπολέμει μετὰ τὰ Περσικὰ τοὺς Θεσσαλοὺς, θέλων πιθανῶς νὰ τοὺς τιμωρήσῃ ἕνεκα τῆς ὁποίας παρέσχον εἰς τοὺς Πέρσας βοηθείας· καὶ ἐν ᾧ ἐδύνατο τὰ πάντα νὰ ὑποτάξῃ, δωροδοκηθεὶς ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ φωραθεὶς μετ' οὐ πολὺ, ἐν ᾧ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἔτι ὢν ἐκάθητο ἐπὶ μαρσυπίου πλήρους χρημάτων, ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης. Ἡ οἰκία του κατηδαφίσθη καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν ἐν Τεγέᾳ ἐξόριστος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνώσεώς των τὴν τεκταινομένην προδοσίαν καὶ τὴν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ σημείωσιν, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς προλαβόντας, σπεύσας τὰς ἔδειξεν εἰς τοὺς ἐφόρους. Πιστεύσαντες δὲ νῦν οἱ ἔφοροι ἤθελον νὰ γείνωσι καὶ αὐτήκοοι τοῦ Παυσανίου αὐτοῦ λέγοντός τι περὶ τούτων. Διὸ πορευθεὶς ὁ μηνυτὴς ἐπὶ Ταίναρον καὶ ἐν τῷ αὐτόθι ναῷ ἱκέτης καθίσας τινὰς μὲν τῶν ἐφόρων κατέκρυψε εἰς τὸ ἕτερον τῆς διπλῆς καλύβης, τὸν δὲ Παυσανίαν ἐλθόντα πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτῶντα τὴν αἰτίαν τῆς ἱκετείας ἤρξατο νὰ μέμφεται ὡς ἐπίβουλον τῆς ζωῆς του. Αἰτοῦντος δὲ τοῦ Παυσανίου συγγνώμην καὶ ὑπισχνουμένου αὐτῷ δῶρα πολλὰ ἐὰν σιωπήσῃ, οἱ ἔφοροι ἔλαβον τότε πλήρη ἀπόδειξιν τῆς προδοσίας. Ἐν ᾧ λοιπὸν οὗτοι ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν συλλάβωσιν, ὁ Παυσανίας προλαμβάνων κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐξαχθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ἀσύλου τούτου, ἀπορούντων τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τοῦ πρακτέου, λέγεται ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Παυσανίου πλησιάσασα εἰς τὸ ἱερὸν, χωρὶς νὰ εἴπῃ ἢ πράξῃ τι ἄλλο, λίθον λαβοῦσα ἔθετο αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὴν κρίσιν τῆς μητρὸς συνακολουθήσαντες ᾠκοδόμησαν τὴν εἴσοδον καὶ τοιούτῳ τρόπῳ ἠνάγκασαν τὸν προδότην ν' ἀποκαρτερήσῃ (469).

Εἰς τὴν τύχην τοῦ Παυσανίου ἐνεπλέχθη μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀποτυχόντες εἰς πολλὰ ἕνεκα αὐτοῦ καὶ θέλοντες νὰ τὸν ἐκδικηθῶσιν ὑπεστήριζον ὅλαις δυνάμεσι τοὺς ἐχθρούς του ἐν Ἀθήναις. Εἶχε δὲ πολλοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ ἰδίως (κατὰ τὸν Πλούταρχον) τὸν Κίμωνα καὶ τοὺς Ἀλκμαιωνίδας, οἵτινες θεωροῦντες αὐτὸν ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν προαγωγὴν, ἐνίσχυον τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς καὶ ἐζήτουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ τὸν ταπεινώσωσιν. Μάλιστα ὁ βαρὺς καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βίαιος χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρὸς, ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἄμετρος φιλοδοξία του, καὶ προσέτι ἡ συνεχὴς ἀνάμνησις τῶν πράξεών του, τῆς ὁποίας δεῖγμα καταταφανὲς παρίστατο τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν του ἐγερθὲν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἣν *Ἀριστοβούλην* προσηγόρευσεν, ὡς ἄριστα συμβουλεύσας τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν πόλιν, ἐξήρκουν καθ' ἑαυτὰ νὰ διεγείρωσι καὶ τὸν φόβον καὶ τὸν κοινὸν φθόνον. Ὁ δῆμος πάντοτε μὲν, τότε δὲ μάλιστα, φρονηματισμένος διὰ τὰς νίκας του, καὶ τούτων ἕνεκα, τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ τοῦ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν πρότερον κλίνοντος Ἀριστείδου[1], ἐντελοῦς ἰσότητος μετασχὼν, δὲν ἠνείχετο τοὺς ὑπερέχοντας, τοὺς δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητα ἀσυμμέτρους. Ὅθεν ἦτο ἐπόμενον καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ κατὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν συνήθως ἐφαρμοζόμενον μέτρον, τὸν *ἐξοστρακισμόν*. Ἐγκαταλιπὼν δ' ὡς ἐξόριστος τὰς Ἀθήνας (471) διῃτᾶτο ἐν Ἄργει. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ τῶν ἐχθρῶν του ἡ ζηλοτυπία καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τὸ μῖσος τὸν κατεδίωκον. Οἱ τελευταῖοι αἰσχυνόμενοι διὰ τὴν αἰσχρὰν τοῦ Παυσανίου πρᾶξιν, ἅμα καταστρέψαντος αὐτοῦ τὸν βίον ἐξαπέστειλαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις κατηγορήσοντας τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ὑπῆρξε κοινωνὸς τῆς προδοσίας καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῇ εἰς δίκην. Ἀληθῶς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παυσανίου ἀνευρέθησαν ἐπιστολαὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐξ ὧν ἐδηλοῦτο ἡ περὶ τῶν πραττομένων γνῶσίς του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς ἀπολογούμενος

[1] Πλουτ. Ἀριστ. ΚΒ'. «Ἐπεὶ δ' ἀναχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους (μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην) ὁ Ἀριστείδης ζητοῦντας ἑώρα ἀπολαβεῖν τὴν δημοκρατίαν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οἰκέτι ῥᾴδιον, ἰσχύοντα τοῖς ὅπλοις, καὶ μέγα φρονοῦντα ταῖς νίκαις, ἐκβιασθῆναι, γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἱρεῖσθαι.»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡμολόγει ὅτι εἶχε μὲν παρακληθῆ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου νὰ μετάσχῃ τῆς προδοσίας, δὲν ἐνέδωκεν ὅμως οὐδαμῶς εἰς τὴν παράκλησιν καὶ ἐσπούδασε μάλιστα νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐβεβαίουν καὶ τὰ γράμματα. Γράφων δὲ εἰς τοὺς συμπολίτας του πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν «ὡς ἄρχειν μὲν ἀεὶ ζητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφυκὼς, μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν ποτὲ βαρβάροις καὶ πολεμίοις αὐτὸν ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Πλουτ. Θεμ. ΚΓ'. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων πεισθεὶς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων ἔπεμψεν εἰς Ἄργος ἄνδρας νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μαθὼν τοῦτο ἐγκαίρως, καὶ δυσπιστῶν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν κριτῶν του ἔφυγεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Ἄδμητον τὸν Μολοσσῶν βασιλέα, ὅστις καί περ ἐχθρὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως καταφυγόντα ἱκέτην εἰς τὴν ἑστίαν. Ὅτε δ' ὕστερον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἐζήτησαν ἐπιμόνως δὲν τὸν παρέδωκε, ἀλλὰ θελήσαντα ν' ἀπέλθῃ εἰς Περσίαν ἀπέστειλεν ἀσφαλῶς μέχρι Πύδνης τῆς Μακεδονίας, ὅθεν μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ ἔνδοξος ἐξόριστος καταπλεύσας εἰς Ἔφεσον ἀνήγγειλεν εὐθὺς τὰς περιστάσεις του εἰς τὸν ἄρτι βασιλεύσαντα Ἀρταξέρξην τὸν Ξέρξου καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν προστασίαν του ὡς ἀμοιβὴν ὀφειλομένην ἀνθ' ὧν ἔδειξεν εἰς τὸν Ξέρξην ἐν καιρῷ ἀνάγκης εὐεργεσιῶν. Ἀφοῦ δ' ἐν διαστήματι ἐνὸς ἐνιαυτοῦ ἔμαθεν ἱκανῶς τὴν Περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη τῆς χώρας, ἀνέβη εἰς τὰ Σοῦσα. Ὁ βασιλεὺς τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ τοσαύτην διὰ τὴν παρουσίαν του ᾐσθάνθη χαράν, ὥστε λέγεται ὅτι καθ' ὕπνον ἐγερθεὶς τρὶς ἀνεβόησεν «ἔχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον». Τῷ παρεχώρησε δὲ τρεῖς πόλεις· Μαγνησίαν, Λάμψακον καὶ Μυοῦντα ἵνα ἀπὸ τῶν προσόδων ἔχῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀφθόνως. Ἐν τῇ ἀπολαύσει δὲ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἔζησεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσέτι χρόνον τινὰ καὶ νοσήσας ἐτελεύτησεν ἐν Μαγνησίᾳ, ἢ ὡς ἄλλοι διηγοῦν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ται, ἀπέθανε θάνατον ἑκούσιον πιὼν φάρμακον, νομίσας ἀδύνατον τὴν ἐκτέλεσιν ἧς ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα ὑποσχέσεως περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἢ μᾶλλον μὴ θελων νὰ γείνῃ προδότης ὁ πρώην σωτὴρ τῆς πατρίδος του. Ὅτι δὲ τῆς φιλοπατρίας τὸ αἴσθημα δὲν ἐσβέσθη ποτὲ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἀποθνήσκων διέταξε τοὺς οἰκέτας του νὰ μεταφέρωσι τὰ ἑαυτοῦ ὀστᾶ εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀναμφιβόλως δὲ καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἐφρόνει πάντοτε καὶ ἔπραττε φρονίμως, συμφώνως τῷ προτέρῳ βίῳ, ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ὁ Θουκυδίδης διὰ βραχέων ἐχαρακτήρισεν ἄριστα εἰπὼν (Α', 138)· ὅτι διὰ μόνης τῆς συνέσεώς του καὶ ἐλάχιστα βουλευόμενος ἦν ἱκανὸς νὰ αὐτοσχεδιάζῃ μὲν τὰ παρόντα καὶ δέοντα, νὰ εἰκάζῃ δὲ τὰ μέλλοντα.

§ 8. Κίμωνος καὶ Περικλέους χρόνοι.

Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον ἐν Ἀθήναις τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἐπί τινα ἔτι χρόνον ὅ τε Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων συνάμα. Ἀφοῦ δ' ἐκεῖνος προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἀπεβίωσεν [1], ἀνέλαβεν οὗτος ἀμέριστον μὲν τὸ πρῶτον τὴν ἀρχηγίαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔχων κραταιὸν ἀντίζηλον τὸν Περικλέα. Οὐδαμῶς κατώτερος τὴν ἀνδρίαν τοῦ ἐνδόξου πατρός του, ὅμοιος δὲ κατὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν μὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ἐδείχθη ὁ Κίμων ἀμφοτέρων δικαιότερος καὶ μεγαλοπραγμονέστερος· κλίνων δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἐν ᾗ εὗρισκε πλείονας ἐγγυήσεις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν ζηλῶν ἐσπούδαζεν

[1] Τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀριστείδου εἶνε ἀμφισβητούμενον, τῶν μὲν παραδεχομένων τὸ 461, τῶν δὲ τὸ 471 π. Χ. Εἰς ἐπισφράγισιν δὲ τοῦ σύμπαντος βίου του ὁ κατ' ἐξοχὴν δίκαιος ἀνὴρ ἀπέθανε πενέστατος, ὥστε καὶ ἡ κηδεία αὐτοῦ καὶ ἔπειτα ἡ προίκισις τῶν θυγατέρων του ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ δημοσίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλαις δυνάμεσι ν' ἀναχαιτίζῃ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπεροχὴν τοῦ δήμου. Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτον ἡ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν γνώμη του. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐξωτερικὰ ἐξ ἀρχῆς προέθετο ν' ἀσχολῇ τῶν Ἑλλήνων τὴν δραστηριότητα κατὰ τῆς Περσίας· διότι οὕτω μόνον ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν δύο κραταιοτέρων καὶ ἀντιζήλων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πρόθεσιν ἅμ' ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἔπλευσεν εἰς Θράκην (471), ἐξεπολιόρκησε τὴν ἐπὶ τῷ Στρυμόνι κειμένην πόλιν Ἠϊόνα, ἥτις κατείχετο εἰσέτι ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ διὰ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς προσέθετο εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων χώραν καλλίστην, ἐν ᾗ ἔπειτα ἐκτίσθη καὶ ἤκμασεν ἡ Ἀμφίπολις. Μετὰ ταῦτα προκεκλημένος ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων κατέλαβε τὴν Σκῦρον καὶ ἐξήλασεν αὐτόθεν τοὺς τὴν πειρατείαν μετερχομένους Δόλοπας. Ἐξετέλεσε δὲ συνάμα καὶ ἔργον τι, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ πολλῆς δηλονότι ἐρεύνης εὗρεν ἔν τινι βράθρῳ τῆς εἰρημένης νήσου τὰ ὀστᾶ τοῦ Θησέως, καὶ ταῦτα μεγαλοπρεπῶς κοσμήσας μετήνεγκεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἀνακομισθεὶς δὲ νεκρὸς ἐκηδεύθη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἠγέρθη ναὸς περίβλεπτος (τὸ ἔτι σωζόμενον Θησεῖον), οὗτινος ἡ καθιέρωσις ἐπανηγυρίσθη διὰ τραγικῶν ἀγώνων, ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἐνίκα τὸν Αἰσχύλον (469 Ὀλυμπ. Οζ', 4). Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος μετὰ πολὺ μείζονος ναυτικῆς δυνάμεως (διακοσίων Ἀττικῶν καὶ ἑκατὸν ἄλλων συμμαχικῶν τριήρων) πλεύσας ὁ Κίμων πρὸς τὴν Καρίαν καὶ Λυκίαν τὰς μὲν ἐκ τῶν παραθαλασσίων αὐτῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν Ἑλλήνων ἀποικίαι, παραχρῆμα συνέπεισε ν' ἀποστατήσωσι ἀπὸ τῶν Περσῶν, τὰς δὲ μικτοὺς ἐχούσας κατοίκους καὶ φρουρὰς Περσικὰς ἐχειρώσατο διὰ τῆς βίας, καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν ἀπ' Ἰωνίας Ἀσίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄχρι Παμφυλίας κατέστησεν ἐντὸς ὀλίγου ἔρημον παντάπασι περσικῶν ὅπλων. Οἱ Πέρσαι δ' ἐν τούτοις καταπλαγέντες διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας τῶν Ἑλλήνων νίκας καὶ θέλοντες νὰ στήσωσι τὰς προόδους των συνεκέντρωσαν περὶ τὸν *Εὐρυμέδοντα*, ποταμὸν τῆς Παμφυλίας, πολυάριθμον πεζὸν στρατὸν καὶ ναυτικὸν κραταιὸν, συγκείμενον ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα τριήρων· καὶ τούτου μὲν ἡγεῖτο ὁ Τιθραύστης, υἱὸς ὢν τοῦ Ξέρξου νόθος, ἐκείνου δὲ ὁ Φερενδάτης, ἀδελφιδοῦς τοῦ βασιλέως. Ἐν ᾧ δὲ ὁ πρῶτος ἐπὶ προσδοχῇ καὶ ἄλλων ὀγδοήκοντα Φοινισσῶν νεῶν ἐχρονοτρίβει παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ, ὁ Κίμων προλαμβάνων ὥρμησε κατ' αὐτοῦ. Γενομένου δὲ ἀγῶνος ἰσχυροῦ τὸ τελευταῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν καὶ πολλὰς μὲν τῶν βαρβάρων νεῶν διέφθειραν, διακοσίας δ' αἰχμαλώτους ἔλαβον. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην εὐθὺς ὁ Κίμων προσέπλευσε μετὰ παντὸς τοῦ στόλου ἐπὶ τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν στρατόπεδον καὶ διανοηθεὶς νὰ καταστρατηγήσῃ τοὺς βαρβάρους ἀνεβίβασεν εἰς τὰς αἰχμαλωτίδας ναῦς τῶν ἰδίων τοὺς ἀρίστους, δοὺς αὐτοῖς τιάρας καὶ τὴν ἄλλην περιθεὶς Περσικὴν στολήν. Προσπλέοντος δὲ τοῦ στόλου, οἱ βάρβαροι ψευσθέντες ὑπέλαβον ἰδίας πάσας τὰς τριήρεις, καὶ τοὺς μετημφιεσμένους ἐδέχθησαν ὡς φίλους· νυκτὸς δὲ ἤδη ἐπιγενομένης, ὁ Κίμων ἀποβιβάσας τοὺς στρατιώτας εἰσέπεσεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπερ διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἐπιθέσεως σχεδὸν ὁλόκληρον κατεστράφη φονευθέντος ἐν τῇ σκηνῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φερενδάτου. Οὕτως ἄρα ὁ Κίμων ὡς ἀθλητὴς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο ἐνίκα καλλίστας νίκας (466), τὴν μὲν κατὰ γῆν τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν, ἀνταξίας τῶν ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς. Στήσας δὲ τὴν ὑστεραίαν τρόπαιον ἔπλευσε διὰ τάχους καὶ κατὰ τῶν ὀγδοήκοντα Φοινισσῶν τριήρων, αἵτινες ἀπελείφθησαν τῆς μάχης· καὶ εὑρὼν ταύτας προσωρμισμένας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐν Κύπρῳ ἢ ἐν Ὕδρῳ[1] προσέβαλεν ἐξαίφνης καὶ διέφθειρεν ἁπάσας, συνδιαφθείρας καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν πληρωμάτων.

Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ ἔνδοξος τοῦ Μιλτιάδου υἱὸς κατορθώσας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, φέρων ὡς καρπὸν τῶν κατορθωμάτων του πολλὰ καὶ πλούσια λάφυρα. Κατ' ἔθος δ' Ἑλληνικὸν μέρους μὲν αὐτῶν μετέσχεν αὐτὸς οὗτος, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὰ μὲν κατετέθησαν εἰς τὸ δημόσιον, τὰ δὲ διενεμήθησαν ἀμοιβῆς χάριν εἰς τοὺς μάλιστα ἐν ταῖς μάχαις διαπρέψαντας. Φροντίζοντος δὲ καὶ ἐπιστατοῦντος τοῦ Κίμωνος τὰ δημόσια αὐτὰ χρήματα ἐδαπανήθησαν εἰς αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως· διότι πρὸς τῇ τελειοτέρᾳ καταρτίσει τοῦ στόλου ἤρξατο κατὰ πρῶτον ἤδη ἡ κατασκευὴ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἅτινα, τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας συνάπτοντα, ὁ Περικλῆς ἔπειτα ἤγαγεν εἰς πέρας. Τὸ ἄστυ ἐκαλλωπίσθη μὲ στοάς, ἡ ἀγορὰ μὲ πλατάνους, καὶ ἡ Ἀκαδημία, ἡ ἔπειτα ἀγαπητὴ τοῦ Πλάτωνος διατριβή, ἐξ ἀνύδρου καὶ αὐχμηρᾶς ἀπεδείχθη κατάρρυτον ἄλσος, ἠσκημένον μὲ δρόμους καθαροὺς καὶ συσκίους περιπάτους. Ἐξύψωσε δὲ πρὸς τούτοις ὁ Κίμων τὴν λαμπρότητα τῶν δημοσίων ἑορτῶν καὶ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις ἔθετο νέας. Τὸν ἴδιον δ' ἑαυτοῦ πλοῦτον ἀνήλισκεν ἀφειδῶς εἰς τοὺς πολίτας, τὴν εὔνοιαν αὐτῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θηρεύων καὶ ὢν ἄλλως φύσει ἐλεύθερος. Ὡς ποτε ὁ Πεισίστρατος, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀφῆκεν εἰς πάντας τοὺς πολίτας καὶ ξένους ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λαμπροτάτους κήπους του, συγχωρῶν αὐτοῖς νὰ λαμβάνωσιν αὐτόθεν ὀπώρας. Καθ' ἡμέραν δὲ

[1] Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς (ὅρ. τὰς εἰς Πλουταρχ. Παραλλ. σημειώσεις αὐτοῦ, τόμ. Γ', σελ. 394) φρονεῖ ὅτι ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ φερομένη λέξις «Ὕδρῳ» πρέπει νὰ γραφῇ ἢ Κύπρῳ κατὰ τὸν Πολύαινον ἢ Σύδρῃ, πόλει παραλίᾳ τῆς Κιλικίας, ἧς μνημονεύει καὶ ὁ Στράβων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεῖπνον ἡτοιμασμένον χάριν πτωχῶν πολιτῶν, αὐτὸν δ' ἐξερχόμενον παρηκολούθουν συνήθως πολλοὶ δοῦλοι, οἵτινες ἐνδεδυμένοι καλῶς ἦσαν παρηγγελμένοι νὰ διαμείβωσι τὰ ἱμάτιά των μὲ ὅν τινα ἐκ τῶν ἀστῶν ἤθελον ἀπαντήσει πενιχρῶς ἐνδεδυμένον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐκόμιζον καὶ νόμισμα ἄφθονον, ὅπερ διένεμον ἐν σιωπῇ εἰς τοὺς αἰσχυνομένους τῶν πενήτων.

Ἂν καὶ οἱ Πέρσαι εἶχον ἤδη ἐκβληθῆ παντάπασι τῆς εὐρωπαϊκῆς θαλάσσης, οἱ Ἀθηναῖοι μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἤθελον νὰ παύσωσι τοῦ ἅπαξ ἀρξαμένου ἐπιθετικοῦ πολέμου, θεωροῦντες τὴν ἐξακολούθησιν αὐτοῦ ὡς μέσον αὐξήσεως τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀπήρεσκεν ἤδη εἰς τοὺς συμμάχους, οἵτινες, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν βαρβάρων ἐπεθύμουν νὰ μένωσιν οἴκαδε καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγρούς των καὶ ζῶντες καθ' ἡσυχίαν, ὁ Κίμων, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐπέμενον νὰ τοὺς ἀναγκάζωσιν εἰς ἀποστολὴν ἀνδρῶν, δὲν ἤθελε νὰ βιάσῃ οὐδένα, ἀλλ' ἀρκούμενος νὰ λαμβάνῃ μόνον χρήματα παρὰ τῶν μὴ θελόντων νὰ στρατεύωνται καὶ ναῦς κενάς, ἄφινεν αὐτοὺς νὰ διατρίβωσι περὶ τὰ οἰκεῖα. Τοιουτοτρόπως δὲ αὐτοὶ μὲν σχολάζοντες ἀπέβησαν ἀπόλεμοι, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πλέοντες συνεχῶς καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντες τὰ ὅπλα προήχθησαν εἰς δύναμιν μεγάλην καὶ ἀνεπαισθήτως ἐγένοντο κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων.

Συνειδότες δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν δὲν ἠνείχοντο πλέον οὐδεμίαν οὐδενὸς ἀντίστασιν ἀντικειμένην ὁπωσδήποτε εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς αὐξήσεώς των. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται καὶ ἡ κατὰ τῶν συμμάχων Θασίων προσεχὴς αὐτῶν ἐπιχείρησις. Πρὸ πολλοῦ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶχον ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μεταλλεῖα καὶ μετήρχοντο ἐμπόριον κερδαλέον μετὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Θρᾴκης· ἀμφότερα ἠρέθισαν τὴν πλεονεξίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀρξαμένων ἤδη νὰ καταβάλλωσιν αὐτόθι ἀποικίας, καὶ ἔδω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καν ἀφορμὴν εἰς διενέξεις, αἵτινες ἐπὶ τέλους ἐπήνεγκον τὴν τῶν Θασίων ἀπόστασιν. Ὁ Κίμων ἐστάλη εὐθὺς μεθ' ἑνὸς στόλου κατὰ τῆς νήσου αὐτῶν, εὗρεν ὅμως ἀντίστασιν πεισματώδη καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολιορκήσῃ τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἐπὶ τρία ἔτη. Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας οἱ Θάσιοι πρεσβευσάμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ὑπεσχέθησαν αὐτοῖς προθύμως νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤθελον βεβαίως ἐκπληρώσει τὴν ὑπόσχεσίν των, ἂν δὲν διεκωλύοντο ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συμβάσης ἀποστάσεως τῶν Εἱλώτων (περὶ ἧς μετ' ὀλίγον). Ἐκ τούτου οἱ Θάσιοι ἠναγκασμένοι ὑπετάχθησαν (463) καὶ πρὸς τιμωρίαν ὑπεχρεώθησαν· νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν ὅλα, νὰ καθαιρέσωσι τὸ τεῖχός των, νὰ πληρώσωσι παραχρῆμα ἱκανὴν χρηματικὴν ποσότητα, τοῦ λοιποῦ δὲ νὰ τελῶσι φόρον καὶ νὰ παραιτηθῶσι πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν κειμένης ἠπείρου καὶ τῶν μεταλλείων.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κίμων ἠσχολεῖτο περὶ τὸν τῆς Θάσου πόλεμον, προῆλθεν ἤδη πρῶτον εἰς μέσον ἐν Ἀθήναις ὁ ἔπειτα ἔνδοξος *Περικλῆς*, τοῦ ἐν Μυκάλῃ τοὺς Πέρσας νικήσαντος Ξανθίππου υἱός, περὶ οὗ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν, ὅτι, καίπερ ἐκ γενετῆς ἀριστοκρατικὸς, ὡς ἀνήκων μητρόθεν εἰς τὴν περιφανῆ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν οἰκογένειαν, ὑπεστήριζεν ὅμως τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δι' ἧς ἐσκόπει νὰ ἄρξῃ. Ἡ μερὶς δὲ αὕτη, ἧς τότε προΐστατο ὁ τοῦ Περικλέους φίλος *Ἐφιάλτης*, προήχθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Κίμωνος καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἱκανὴν ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τοῦτον ἐπανελθόντα, ἐτόλμησε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τοῦ δήμου ὅτι, δυνάμενος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν νὰ ἐπιβῇ τῆς Μακεδονίας εὐκόλως καὶ πολὺ ταύτης μέρος νὰ κυριεύσῃ, δὲν ἔπραξε τοῦτο δωροδοκηθεὶς δῆθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου. Ἡ κατηγορία ὅμως ἦτον οὕτως ἀνυπόστατος, ὥστε ὁ Κίμων δὲν ἐδυσκολεύθη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐδαμῶς νὰ καταστρέψῃ ταύτην πρὸς αἶσχος τῶν κατηγόρων του· ἴσχυσε μάλιστα τότε ἐναντίον τῆς προσπαθείας αὐτῶν τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν του καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ χορηγήσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν αἰτηθεῖσαν συνδρομὴν κατὰ τῶν Εἱλώτων.

Κατὰ τὸ 464 ἔτος δηλονότι, βασιλεύοντος Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευξιδάμου ἐν Σπάρτῃ, σεισμὸς τρομερὸς, ὁ μέγιστος τῶν πρότερον μνημονευομένων, συμβὰς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, πλὴν οἰκιῶν πέντε κατέρριψεν ὅλας τὰς ἄλλας τῆς πόλεως καὶ ἠφάνισε δύο μυριάδας κατοίκων. Ἐκ τῆς συμφορᾶς δὲ ταύτης καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἡνωμένης κοινῆς καταπλήξεως θελήσαντες νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ Εἵλωτες συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι ἵνα ἐπιτεθῶσιν ἐξ ἀΐφνης κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων Σπαρτιατῶν καὶ οὕτως ἀπαλλαχθῶσι διὰ παντὸς τοῦ ἀφορήτου ζυγοῦ. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας καὶ μόνη τοῦ Ἀρχιδάμου ἡ φρόνησις ἐδυνήθη νὰ τὸν διασκεδάσῃ· διότι προϊδὼν οὗτος τοιαύτην τινὰ ἀπόπειραν, διέταξεν εὐθὺς τὸν σαλπιγκτὴν νὰ σημάνῃ τὸ πολεμιστήριον, ὡς ἂν ἐπήρχοντο ἐχθροί· οἱ δὲ συνειθισμένοι νὰ ὑπακούωσι πολῖται συνηθροίσθησαν πάραυτα περὶ αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐτέθησαν ὡς εἰς τάξιν ἀμύνης. Ὅθεν οἱ ἀποστάται εὑρόντες αὐτοὺς παρ' ἐλπίδα ὡπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἀνεχώρησαν ταχέως ἔντρομοι· ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἐδήλωσαν τὴν θέλησίν των, ἔκριναν, ἡνωμένοι καὶ μετὰ πολλῶν ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων, νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον φανερὰ, ὅστις ἀπὸ τῶν τελευταίων ὠνομάσθη *τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*, διαρκέσας δέκα ὁλόκληρα ἔτη (464—454). Καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ ἀποστάται εὐδοκίμουν, ἔπειτα δὲ ἡττηθέντες δὶς περὶ τὴν Στενύκληρον καὶ περὶ τὴν Ἰθώμην ἠναγκάσθησαν νὰ περικλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ τελευταίου τούτου φρουρίου, ὅθεν ἠμύνοντο γενναιότατα. Βλέποντες δὲ οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι μηκυνόμενον τὸν ἀγῶνα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπεκαλέσαντο ἄλλους τε συμμάχους καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὡς τὰ μάλιστα περὶ τὴν τειχομαχίαν ἐμπείρους. Οἱ μὲν περὶ τὸν Ἐφιάλτην ἠναντιώθησαν εἰς τοῦτο, λέγοντες ὅτι δὲν συνέφερε ν' ἀναστήσωσι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὁ δὲ Κίμων ἐξ ἐναντίας ἔπεισεν, ὡς εἴρηται, τὸν δῆμον νὰ ψηφίσωσι τὴν βοήθειαν, διϊσχυρισθεὶς ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ καταστήσωσιν οὕτω τὴν Ἑλλάδα χωλὴν οὔτε τὴν πόλιν ἑτερόζυγα. Στρατὸς λοιπὸν ἱκανὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος διοικούμενος ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον· ἀλλὰ φεῦ! τὸ ἀμοιβαῖον μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν μῖσος ἐματαίωσε ταχέως τοὺς ἀγαθοὺς καὶ εἰλικρινεῖς σκοποὺς τοῦ ὁδηγοῦ· ἡ πολιορκία ἀπέβαινε μακρὰ, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται φοβηθέντες τὸ τολμηρὸν καὶ τὴν νεωτεροποιΐαν τῶν Ἀθηναίων ἀπέπεμψαν μόνους αὐτοὺς ἐκ τῶν συμμάχων, καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν δὲν ἐφανέρωσαν, προϋφασίσθησαν δὲ μόνον ὅτι δὲν ἔχρηζον αὐτῶν πλέον. Ἡ ἄτιμος αὕτη ἀποπομπὴ διήγειρεν ἀγανάκτησιν πικροτάτην ἐν Ἀθήναις. Ὁ δῆμος διέρρηξεν εὐθὺς τὸν μετὰ τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ὑφιστάμενον δεσμὸν καὶ συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀργείων, τῶν ἀδιαλλάκτων ἐκείνης ἐχθρῶν, καὶ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅρκοις. Εὐκόλως δὲ ἤδη ἡ δημοκρατικὴ μερὶς κατώρθωσε καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξοστράκισιν τοῦ Κίμωνος (461) ὡς φιλολάκωνος καὶ ὡς κυρίου αἰτίου τῆς πεμφθείσης καὶ οὕτως αἰσχρῶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποκρουσθείσης ἐπικουρίας.

Ὀπαδοὶ τοῦ ἐξορίστου Κίμωνος καὶ ἑπομένως τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος προστάται ἐπαρουσιάσθησαν ἤδη ὁ *πρεσβύτερος Θουκυδίδης* καὶ *Τολμίδης* ὁ *Τολμαίου*, ἀλλὰ δὲν εἶχον οὔτε τὰ αὐτὰ ἐκείνου μέσα καὶ προτερήματα, οὔτε τὴν αὐτὴν ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν ἀξίαν, καὶ περιπλέον ἔπρεπε νὰ παλαίωσι τοῦτο μὲν πρὸς δημαγωγοὺς βιαιοτάτους, οἷοι ἦσαν ὁ *Ἐφιάλτης*, ὁ *Λεωκράτης* καὶ ὁ *Μυρωνίδης*, τοῦτο δὲ πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν μέγαν αὐτὸν Περικλέα, ὅστις καίτοι ἰδίαν βαδίζων ὁδὸν, ἔκλινεν ὅμως πάντοτε πρὸς τὴν δημοκρατίαν ὡς τὸ προσφορώτερον μέσον, δι' οὗ ἐδύνατο νὰ ἄρχῃ. Οὕτως ἄρα οἱ δημοκρατικοὶ προετέρουν τῶν ἀντιπάλων των, καὶ, ἵνα ἄρωσιν ἐκ μέσου πάντα φραγμὸν εἰς τὴν πρὸς τὸ αὐθαίρετον τάσιν των, ἔσπευσαν νὰ καταστρέψωσι τὸ μόνον ἔτι ὑπόλοιπον τῆς ἀριστοκρατίας ἔρεισμα. Ἐπὶ τῇ προτάσει τουτέστι τοῦ Ἐφιάλτου, τὸν ὁποῖον κρυφίως ὁ Περικλῆς ὑπεστήριζε, ἀφῃρέθη διὰ ψηφίσματος ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος τῆς ἐξοστρακίσεως τοῦ Κίμωνος, ἅπασα ἡ ἄλλη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς, ἥτις καὶ αὐτὴ ἐν μέρει περιωρίσθη. Μετὰ ἓν δ' ἔτος ἀκολούθως κατωρθώθη καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ ταμείου ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς Ἀθήνας, ὥστε τοῦ λοιποῦ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦτο μὲν ὡς ἴδιον, τοὺς δὲ εἰσφέροντας συμμάχους ὡς ὑπηκόους των ἐθεώρουν. Ἵνα δὲ συγχρόνως τηρήσωσι δρῶσαν καὶ ἐκτείνωσι τὴν μεγάλην αὐτῶν δύναμιν, ὡς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Κίμωνος, ὥρμησαν πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Ἡ πλουσία νῆσος Κύπρος κατείχετο εἰσέτι ἐν μέρει ὑπὸ τῶν Περσῶν· πρὸς ἅλωσιν δ' αὐτῆς ἐστάλη ἤδη μέγας τις στόλος ἐκ διακοσίων συγκείμενος τριήρων. Ἀλλὰ μόλις οὗτος ἀφίχθη ἐκεῖ, καὶ ἄλλο νέον δορικτησίας στάδιον ἐπαρουσιάσθη. Οἱ Αἰγύπτιοι δολονότι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν βασιλέα τῶν Λιβύων *Ἰνάρων* ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας κατὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας καὶ πρὸς βεβαιοτέραν ἐπιτυχίαν τῆς αὐτονομίας των ἐπεκαλέσθησαν τῶν Ἀθηνῶν τὴν βοήθειαν. Ἐγκριθείσης δὲ προθύμως τῆς αἰτήσεώς των παρηγγέλθη εὐθὺς ὁ ἐν Κύπρῳ στόλος νὰ πλεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον (462). Οἱ ἡνωμένοι Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγύπτιοι ἐνίκησαν ἐν παρατάξει τὸν εἰς ἀνάκτησιν τῆς χώρας σπεύσαντα Περσικὸν στρατὸν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκυρίευσαν τῆς Μέμφιδος τὰ δύο μέρη, πρὸς δὲ τὸ τρίτον, τὸ καλούμενον Λευκὸν τεῖχος, ὅπου οἱ ἡτ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τηθέντες κατέφυγον, ἐξηκολούθουν νὰ πολεμῶσιν εἰς μάτην. Ὁ τότε δὲ τῆς Περσίας δεσπόζων Ἀρταξέρξης προσήνεγκεν ἀργύριον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐὰν ἤθελον νὰ πολεμήσωσι τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ διαρκῶν ἔτι Μεσσηνιακὸς πόλεμος ἐνησχόλει ἀρκούντως τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περιπλεχθῆ εἰς νέους ἀγῶνας ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Μεγαρεῖς ἐρίσαντες περὶ ὁρίων πρὸς τοὺς γείτονας Κορινθίους κατέλιπον τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες προσκεκλημένοι κατέλαβον πάραυτα τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Πηγὰς, καὶ οἰκοδομήσαντες τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς Νίσαιαν μακρὰ τείχη ἐφρούρουν αὐτούς. Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι ὀργισθέντες ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν συμπραττούσης εἰς τοῦτον καὶ τῆς ἀσπόνδου αὐτῶν ἐχθρᾶς Αἰγίνης. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης κατεναυμάχησε τοὺς Αἰγινήτας καὶ ναῦς ἑβδομήκοντα αὐτῶν λαβὼν ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρξατο νὰ πολιορκῆ τὴν πόλιν. Ἤδη δὲ, ὅτε πολὺ μέρος τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἐνησχολεῖτο ἔν τε Αἰγίνῃ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ Κορίνθιοι νομίσαντες αὐτοὺς ἀσθενεῖς ἐνέβαλον μετὰ τῶν συμμάχων των Ἐπιδαυρίων καὶ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τὴν χώραν τῶν Μεγαρέων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπτοήθησαν· χωρὶς νὰ κινήσωσι τὸ πρὸς Αἰγίνῃ στράτευμα ἔστειλαν τὸν Μυρωνίδην μετὰ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ὑπολοίπων, τῶν τε πρεσβυτάτων καὶ τῶν νεωτάτων, εἰς Μέγαρα· μάχης δὲ γενομένης (458) ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐνίκησε καὶ ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν. Ἐξ ἀνάγκης δὲ παρεδόθη ἔπειτα καὶ ἡ Αἴγινα εἰς τοὺς Ἀθηναίους (456) ἀποβαλοῦσα τὰ πλοῖα καὶ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ ὑποχρεωθεῖσα νὰ τελῇ ἐτήσιον φόρον.

Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν ἤθελε φανῇ κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἔτι ἐκπληκτικωτέρα, ἐὰν ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος δὲν ἀπέβαινε δυστυχέστατος. Ἀφοῦ ὁ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περσῶν βασιλεὺς δὲν ἐδυνήθη ν' ἀπαγάγῃ ἐξ Αἰγύπτου τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς ὁποίας, ὡς εἴρηται, μετεχειρίσθη ἀποπείρας παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις, κατέφυγεν εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις· ἔπεμψε δηλονότι μετὰ πολλῆς στρατιᾶς εἰς Αἴγυπτον τὸν ἱκανώτερον στρατηγόν του Μεγάβυζον τὸν Ζωπύρου, ὅστις ἀφικόμενος κατὰ γῆν τούς τε Αἰγυπτίους καὶ τοὺς συμμάχους κατεπολέμησε, καὶ ἐκ τῆς Μέμφιδος τοὺς Ἕλληνας ἐξήλασε καὶ τέλος εἰς Προσωπίτιδα τὴν νῆσον κατέκλεισε. Ἐπολιόρκησε δὲ αὐτὴν ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, ἕως οὗ ξηράνας τὴν διώρυχα καὶ παρατρέψας ἀλλαχόσε τὸ ὕδωρ τάς τε ναῦς ἐπὶ ξηροῦ ἐξέθετο καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν εἰς ἤπειρον μεταβαλὼν ἐκυρίευσε. Οὕτω λοιπὸν μετὰ ἓξαετῆ πόλεμον τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐφθάρησαν, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιβύης εἰς Κυρήνην διεσώθησαν, τῶν πλείστων ἀπολεσθέντων (457). Οὕτω ἡ Αἴγυπτος περιῆλθε πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Περσῶν, ἐκτὸς τινῶν ἑλωδῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ὑπερησπίζετο ὁ βασιλεὺς Ἀμυρταῖος. Ὁ δὲ Ἴναρως, ὅστις τὰ πάντα ἔπραξε περὶ τῆς Αἰγύπτου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἀνεσταυρώθη.

Ὀλίγον ἔπειτα μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἔλαβε πέρας καὶ ὁ προειρημένος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. Οἱ ἐν Ἰθώμῃ μὴ δυνάμενοι πλέον ν' ἀνθέξωσι συνεβιβάσθησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους λαβόντες τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι. Πάντας δὲ τούτους δεξάμενοι, δι' ἔχθραν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ Ἀθηναῖοι κατῴκισαν εἰς Ναύπακτον, ἣν εἶχον νεωστὶ ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰθώμης οἱ Σπαρτιᾶται ὥρμησαν κατὰ τῆς Πίσσης, ἧς οἱ κάτοικοι διαρκοῦντος τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου ἐπεχείρησαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συμμμάχων των Ἠλείων τὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων προεδρίαν. Τοιαύτην δὲ ἡ πόλις αὕτη, κυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριευθεῖσα ἐξ ἐφόδου, ἔπαθε καταστροφήν, ὥστε οὐδὲ ἴχνος κἂν τῆς προτέρας ὑπάρξεώς της ὑπελείφθη. Ἐκ τῆς ἐντεῦθεν δὲ γενομένης πλουσίας λείας οἱ Ἠλεῖοι ἔκτισαν τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὸ περίφημον καὶ κατάχρυσον ἄγαλμα ἦν ἔργον τοῦ Φειδίου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνέβη καὶ ἡ πρώτη ἐχθρικὴ σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Πολεμουμένης δηλονότι τῆς Δωρίδος ὑπὸ τῶν Φωκέων, οἱ Σπαρτιᾶται ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῆς, ἕνεκα συγγενείας, στρατηγούμενοι ὑπὸ Νικομήδους, ἐπιτρόπου τοῦ ἔτι ἀνήλικος βασιλέως Πλειστοάνακτος, ἐνίκησαν τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς διήλλαξαν μετὰ τῶν Δωριέων. Ἐν ᾧ δ' ἑτοιμάζοντο νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, εἶδον ἐξαίφνης κεκλεισμένην τὴν διάβασίν των, τῶν Ἀθηναίων καταλαβόντων ἤδη διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν τὸν Κρισσαῖον κόλπον καὶ κατὰ ξηρὰν τὰς παρόδους τῆς Μεγαρίδος. Οὕτως ἄρα ἠναγκάσθησαν νὰ μένωσιν ἐν Βοιωτίᾳ μέχρις οὗ εὐκολυνθῇ ἡ εἰς οἶκον ἐπάνοδός των. Ὄντες δ' ἐκεῖ συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ ὑποζηρίξωσι τοὺς Θηβαίους εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων ἡγεμονίας των, ἧς μετὰ τὰ Περσικὰ ἐστερήθησαν, ὥστε νὰ τοὺς ἔχωσι τοῦ λοιποῦ συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Συνεννοηθέντες δὲ καὶ μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς ἐν Ἀθήναις μερίδος προσεκλήθησαν νὰ καταλύσωσιν αὐτόθι τὴν δημοκρατίαν· ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν δῆμος, ὅστις δὲν ἠγνόει τὰ γινόμενα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πάραυτα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Στρατὸς λοιπὸν Ἀθηναίων βοηθούμενος ὑπὸ χιλίων Ἀργείων καὶ πολλῶν Θεσσαλῶν ἱππέων ἐνέβαλεν εἰς Βοιωτίαν καὶ παρὰ τὴν Τάναγραν εὗρε τὸν ἐχθρὸν παρατεταγμένον (457). Ὁ ἐξωστρακισμένος Κίμων πρὸ τῆς μάχης ἤδη ἔδραμεν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, ὡς ποτὲ ὁ Ἀριστείδης εἰς Σαλαμῖνα, ἵνα συναγωνισθῇ, ὅπερ ὅμως, κατὰ προσταγὴν τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων, δυσπιστούσης εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲν τῷ ἐπετράπη. Ὅθεν ἀναχωρῶν ὥρκισε τοὺς φίλους του, ὅσοι, ὡς καὶ αὐτὸς, ἐθεωροῦντο ὕποπτοι λακωνισμοῦ, νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρείως καὶ δι' ἔργων ν' ἀναιρέσωσι τὴν ὑποψίαν. Οἱ δὲ λαβόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ἔθεντο εἰς τὸν λόχον καὶ μετ' ἀλλήλων συστάντες οὕτως ἐκθύμως ἠγωνίσθησαν, ὥστε πάντες, ἑκατὸν τὸν ἀριθμὸν, ἀπέθανον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ τὴν τῶν Θεσσαλῶν αὐτομόλησιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἠττήθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην. Μετ' οὐ πολὺν ὅμως χρόνον, ἀφοῦ ἤδη ἀνεχώρησαν οἴκαδε οἱ Σπαρτιᾶται, ἴσχυσαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ ἀτύχημα ἐκεῖνο καὶ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν ὑπεροχήν των πολλαχῶς. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Μυρωνίδης ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν Θηβαίων τοὺς ἐνίκησε περιφανῶς ἐν *Οἰνοφύτοις*, ὑπέταξεν ἅπασας τὰς Βοιωτικὰς πόλεις, ἐπέβαλεν εἰς ταύτας, ὡς καὶ εἰς τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς καὶ εἰς τὴν Φωκίδα, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, καὶ τὰς ἠνάγκασε νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Τολμίδης, ἁμιλλώμενος πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρετὴν καὶ δόξαν, κατέπλευσε μετὰ πεντήκοντα τριήρων εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐδήωσε τὰ παράλια ταύτης, ἐνέπρησε τὰ νεώρια τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Γυθίῳ. Ἐκεῖθεν δ' εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον ἀναχθεὶς πάσας τὰς ἐν αὐταῖς πόλεις ὑπέταξε καὶ τέλος λαβὼν ἐξ ἐφόδου καὶ τὴν Ναύπακτον κατώκισεν ἐν ταύτῃ τῶν Μεσσηνίων τοὺς ἐπισήμους, τοὺς ὁποίους ἄφησαν, ὡς εἴρηται, ὑποσπόνδους οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰθώμης. Μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ ὁ Περικλῆς, ἄλλης μείζονος ναυτικῆς δυνάμεως ἡγούμενος, περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον καὶ οὐ μόνον τὰς παραλίους πόλεις ἐπόρθησεν, ὡς ὁ Τολμίδης πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάσσης προελθὼν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν διέβη, τοὺς Οἰνιάδας προσέβαλε καὶ πανταχοῦ εὐδοκιμήσας ἐν θριάμβῳ εἰς τὰ ἴδια ἐπανῆλθεν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων ἔλαβε πέρας καὶ ἡ ἐκ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολλοῦ ἤδη ἀρξαμένη οἰκοδομὴ τῶν μακρῶν τειχῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀξιόλογος διαγωγὴ καὶ ἡ φιλοπατρία τοῦ Κίμωνος παρὰ τὴν Τάναγραν δὲν ἐδύνατο ν' ἀποτύχωσι τῆς εἰς τοὺς εὐαισθήτους Ἀθηναίους ἐνεργείας των, κατ' ἐποχὴν μάλιστα, ὅτε, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, οἱ θυμοὶ ἦσαν εἰσέτι μέτριοι καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάκλητοι, ἡ δὲ φιλοτιμία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν ὑπεχώρει εἰς τοὺς καιροὺς τῆς πατρίδος. Ὁ δῆμος πεισθεὶς περὶ τῆς εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀφοσιώσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ μεμνημένος τῶν προτέρων ἐνδόξων κατορθωμάτων του ἐφάνη ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Περικλῆς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν ἐκπληρῶν ἔγραψε ψήφισμα, δι' οὗ ἀπεφασίσθη ἡ κάθοδος ἐκείνου. Ἅμα δ' ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Κίμων προέθετο, κατὰ τὸ γνωστὸν ἡμῖν πολιτικὸν σύστημά του, δύο τινά· νὰ συνδιαλλάξῃ μὲν τὴν Σπάρτην μετὰ τῆς πατρίδος του, νὰ στρέψῃ δὲ τὰς δυνάμεις ταύτης κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον ἀπήντησε τοσαύτας δυσκολίας, ὥστε μόλις μετὰ τριετεῖς διαπραγματεύσεις ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἀνακωχὴν μόνον ὅπλων μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πολιτειῶν ἐπὶ πέντε ἔτη (451). Ἵνα δὲ παγιώσῃ τὴν οὕτω γεννηθεῖσαν ἡσυχίαν ἐπεχείρησεν εὐθὺς τὸ δεύτερον, τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἡγούμενος λοιπὸν διακοσίων τριήρων κατέπλευσεν εἰς τὴν νῆσον Κύπρον, ἣν ἐκ νέου εἶχον ὑποτάξει οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκ τῶν τριήρων ἐκείνων ἔπεμψεν ἀμέσως ἑξήκοντα πρὸς τὸν εἰσέτι ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς κάτω Αἰγύπτου ἀντέχοντα Ἀμυρταῖον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποτρέψῃ ὅσον οἷόν τε τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν ἐκ τῆς κυρίας ἐπιχειρήσεώς του καὶ συνάμα νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἐν ᾧ δ' ἀνεκτᾶτο τὰς κύκλῳ πόλεις καὶ εὑρίσκετο ἤδη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ ὀχυροῦ Κιτίου, νοσήσας ἢ, ὡς τινες λέγουσι, πληγωθεὶς καιρίως ἀπέθανε. Τελευτῶν δὲ παρήγγειλε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς περὶ αὐτὸν ν' ἀποπλεύσωσι κρύπτοντες τὸν θάνατόν του εἰς τὸν στρατὸν ἵνα νομίζῃ πάντοτε ὅτι στρατηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνικήτου μέχρι τοῦδε ἡγεμόνος του. Τοῦτο ἐγένετο, καὶ νίκη τις διπλῆ κατά τε τοῦ περσικοῦ στόλου, συγκειμένου ἐκ Φοινισσῶν καὶ Κιλισσῶν νεῶν, συγκροτηθείσης τῆς ναυμαχίας ὑπὲρ τὴν ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνα καὶ κατὰ πολυαρίθμου πεζικοῦ στρατοῦ ἐστρατοπεδευμένου ἐν τῷ παρακειμένῳ αἰγιαλῷ, ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος, ὅστις κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως, οὐδὲν μικρὸν ἀλλ' ὅλης τῆς ἡγεμονίας τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν κατάλυσιν διενοεῖτο, καὶ ἂν ἔζη βεβαίως ἤθελε προλάβει τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔπειτα κατορθωθὲν ἔργον. Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἐκστρατείας τοῦ Κίμωνος συνετελέσθη, μαρτυροῦντος τοῦ Διοδώρου (ΙΒ', 4) καὶ ἡ περιβόητος ἐκείνη εἰρήνη, ἡ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα *Κιμώνειος* [1], κατὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν οἱ Πέρσαι *ἀνεγνώρισαν μὲν ῥητῶς πασῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν, ὑπεχρεώθησαν δὲ ν' ἀπέχωσι πάντοτε τριῶν ἡμερῶν δρόμον τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης, καὶ νὰ μὴ πλέῃ οὐδεμία μακρὰ ναῦς ἔνδον Κυανέων καὶ Χελιδονίων.*

§. 9. Ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.

Τὸν Κίμωνα ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν ὁ πρεσβύτερος *Θουκυδίδης*, ὅστις ὅμως

1 Ὁ Πλούταρχος ἐξεναντίας (ἐν βίῳ Κίμ. 13) τὴν ἀναβιβάζει εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν, μετὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν νίκην. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἡ ὕπαρξις τῆς τοιαύτης εἰρήνης εἶνε λίαν ἀμφίβολος· πρῶτον διότι ὑπ' οὐδενὸς τῶν συγχρόνων, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ πιστοτέρου ἁπάντων Θουκυδίδου βεβαιοῦται, καὶ δεύτερον καθ' ὅσον εἰς ὑστέρας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας διαπραγματεύσεις οὐδεμία γίνεται μνεία αὐτῆς. Πραγματικῶς ὅμως αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἔπαυσαν ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὰς ἐπὶ Κίμωνος νίκας τῶν Ἑλλήνων· καὶ τοῦτο ἴσως ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ τῆς εἰρημένης εἰρήνης πλάνην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μὴ ἔχων τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀρετήν, καίπερ ἄλλως ῥήτωρ δεινὸς, δὲν ἐδυνήθη ν' ἀντιῤῥοπήσῃ πρὸς τὸν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἰσχύοντα Περικλέα καὶ ἐπὶ τέλους ἐξοστρακισθεὶς κατέλιπεν αὐτῷ ἀμέριστ[ον] τως εἰπεῖν, τὴν ἀρχήν.

Ὁ Περικλῆς, τῆς λαμπρᾶς τοῦ ὁποίου κ[αταγωγῆς] ἐμνήσθημεν ἤδη ἀνωτέρω, ἀνήκει ἀναμφιβόλως, [ἐκ] τῶν σπανίων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, τῶν τε φυσικ[ῶν] καὶ ἐπικτήτων, εἰς τοὺς τελειοτέρους ἀνθρώπους καὶ τοὺς μεγαλητέρους πολιτικοὺς ἄνδρας, ὅσοι ποτὲ ἐφάνησαν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄριστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλλιτέχναι καὶ φιλόσοφοι, οἷον Φειδίας, Δάμων ὁ μουσικὸς καὶ σοφιστὴς, Ζήνων ὁ Ἐλεάτης καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, ἐμόρφωσαν ἐγκαίρως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπικληθεὶς Νοῦς, περιέθηκεν αὐτῷ, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὄγκον καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐχρημάτισαν ἀκολούθως καὶ οἱ οἰκειότεροι αὐτοῦ φίλοι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν χορείαν περιελήφθη, κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους, καὶ ἡ περίφημος Μιλησία ἑταίρα, ἡ *Ἀσπασία*.

Ὅτε ἦν ἔτι νέος, ἀπέφευγε τὸν δῆμον σφόδρα, διότι, ἔχων πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τοῦ Πεισιστράτου κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν εὐγλωττίαν, καὶ ὢν ἐνταυτῷ πλούσιος καὶ εὐπατρίδης, ἐφοβεῖτο μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν τύχην ἐκείνου. Ὅθεν τῶν μὲν πολιτικῶν ἀπεῖχε, προετίμα δὲ τὰ στρατιωτικὰ, καὶ πολλάκις στρατεύων ἐδείχθη ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ φιλοκίνδυνος· βραδύτερον ὅμως, ἀφοῦ ὁ μὲν Ἀριστείδης ἀπέθανε, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐξέπεσε, τὸν δὲ Κίμωνα αἱ στρατεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔξω τῆς Ἑλλάδος κατεῖχον, ἐπεδόθη εἰς τὰ δημόσια, ἐκλέξας, ἀντιθέτως τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Κίμωνος, τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δι' ἧς προέθετο νὰ ἄρξῃ ἀσφαλέστερον. Εὐθὺς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν δίαιταν αὐτοῦ ἐῤῥύθ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μισε διαφόρως· διότι ἔκτοτε μίαν μόνην ἐβλέπετο πορευόμενος ὁδὸν, τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον ἄγουσαν· ἐξέλιπε τὰς κλήσεις δείπνων καὶ τὴν τοι- ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν. Φεύγων δὲ καὶ τὸν κόρον δὲν παρίστατο εἰς τὸ πλῆθος [illegible]αλειμμάτων, ἰδίως ὁσάκις προὔκειτο περὶ με- καὶ σπουδαίων πραγμάτων, πράττων τ' ἄλλα διὰ ων φίλων καὶ ἑταίρων του, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Ἐφιάλτης, ὁ καταλύσας τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς. Παρερχομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ βῆμα, ὁ λόγος του, ὅμοιος μὲ τὸ κάλλιστον μουσικὸν ὄργανον, καὶ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ φρονήματός του καὶ τὴν λοιπὴν φιλόσοφον καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ παίδευσιν, κατεγοήτευε καὶ ἐξέπληττε πάντας. Ἐλέγετο δὲ συνήθως ὅτι ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα ὅτε ἐδημηγόρει, δεινὸν κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρων καὶ ἐντεῦθεν ἴσως *Ὀλύμπιος* ἐπωνομάσθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ῥύμῃ τῆς ἀγορεύσεώς του δὲν ἀπεμακρύνετο οὐδέποτε τοῦ σεμνοῦ καὶ πρέποντος· ὅθεν πάντοτε πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων, ηὔχετο πρὸς τοὺς θεοὺς νὰ μὴ ἐκπέσῃ μηδ' ἓν ῥῆμα, ἄκοντος αὐτοῦ, πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἀνάρμοστον.

Τεσσαράκοντα ἔτη, τὰ μὲν πρῶτα μετ' ἄλλων, τὰ δὲ τελευταῖα δεκαπέντε (444—429), ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐξοστρακίσεως τοῦ πρεσβυτέρου Θουκυδίδου, ἄνευ τινὸς ἀντιζήλου, διεύθυνε τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος του πράγματα ὡς στρατηγὸς ἢ μᾶλλον ὡς ἁπλοῦς *δημαγωγὸς*, χωρὶς ποτὲ νὰ μετέλθῃ δημοσίαν ἀρχήν. Ὁποία τις δὲ ἦτο καὶ ὁπόσον διέφερε τῆς μετέπειτα ἡ Περίκλειος αὕτη δημαγωγία, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐξῆς τοῦ Θουκυδίδου βραχείας περικοπῆς· «Ὁ Περικλῆς, λέγει ὁ ἐμβριθὴς οὗτος συγγραφεὺς (2, 65), δυνατὸς ὢν κατά τε τὴν ἀξίαν καὶ τὴν γνώμην, καὶ περιφανῶς ἀδωρότατος καὶ χρημάτων κρείττων γενόμενος, ἐγίνωσκε νὰ συνέχῃ τὸ πλῆθος ἐλευθέρως, ὥστε ἀντὶ νὰ ἄγεται ὑπ' αὐτοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτὸς μᾶλλον ἦγεν αὐτό· διότι μὴ προσκτησάμενος τὴν δύναμιν δι' ἀθεμίτου τρόπου δὲν εἶχε χρείαν νὰ ὁμιλῇ πρὸς χάριν καὶ κατ' ἀρέσκειάν του, ἀλλ' ἐδύνατο, στηριζόμενος εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ ν' ἀντιλέγῃ πολλάκις εἰς αὐτὸ μετ' ὀργῆς. Ὅτε λοιπὸν παρετήρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ των ἤθελον νὰ τολμήσωσί τι παρακαίρως, διὰ τοῦ λόγου τοὺς κατέπλησσεν, ἢ ἐξ ἐναντίας φοβουμένους παραλόγως τοὺς διέθετε πάλιν εἰς τὸ θαῤῥεῖν. Οὕτω δὲ *ὀνόματι μὲν ὑπῆρχε δημοκρατία, πράγματι δὲ ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἀνδρός.* Οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων, καίπερ ἴσων πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος ἔσπευδε νὰ πρωτεύῃ, ἐβάδισαν πάντη ἄλλην ὁδὸν, ἀφίνοντες τῶν πραγμάτων τὴν διοίκησιν εἰς τὴν ἀρέσκειαν τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν δὲ, ὡς εἰς τοιαύτην μεγάλην καὶ κραταιὰν πολιτείαν δὲν ἦτον ἄλλως δυνατὸν, πολλὰ ἐπράχθησαν ἁμαρτήματα.»

Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ Περικλῆς, ἀνώτερος τῶν ἄλλων δημαγωγῶν, ἐπολιτεύετο ὄχι πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν, μ' ὅλον τοῦτο ἐκτιμῶν ἀποχρώντως ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ περινοίᾳ τὰς τότε τῶν πραγμάτων σχέσεις καὶ περιστάσεις, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πλήθους, καθιστῶν αὐτὸ μέτοχον πολλῶν πλεονεκτημάτων, ὧν ἐστερεῖτο. Κατὰ τὸ ὑπ' Ἀριστείδου ἤδη, μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, εἰσαχθὲν ψήφισμα, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν εἶχον μὲν ὅσα καὶ οἱ πλούσιοι δικαιώματα, πραγματικῶς ὅμως δὲν μετεῖχον ἐξ ἴσου τῶν δημοσίων πραγμάτων, διότι ἡ περὶ ταῦτα ἐπιμέλεια ἦτον ἄμισθος, αὐτοὶ δὲ εἶχον χρείαν νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν· ὅθεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια σπανίως παρευρίσκοντο οἱ πένητες. Ὁ Περικλῆς λοιπὸν πρῶτος ἀπεφάσισε νὰ ὁρίσῃ μισθὸν εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας καὶ δικάζοντας· τοῦτο δὲ μάλιστα κατέστη δυνατὸν ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ἀρθείσης ἐκ μέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σου τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Ἀρείου πάγου ἐφορείας, εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως προσόδων καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας μετατεθέντος συμμαχικοῦ ταμείου. Καὶ πρῶτον εἰσήχθη ὁ *δικαστικὸς μισθὸς* (τὸ δικαστικὸν ἢ ἡλιαστικὸν), ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετέλει ἕνα μόνον ὀβολὸν, ἔπειτα δὲ ἀνεβιβάσθη εἰς τρεῖς ὀβολούς. Πόσον δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ μέτρου τούτου προσήρτησεν εἰς ἑαυτὸν ὅλους τοὺς πτωχοτέρους μεταξὺ τῶν ἐνιαυσίως ἐκλεγομένων ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν, δύναται πᾶς τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀθήναις τότε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἦσαν οὕτως εὐπόριστα, ὥστε πεντακόσιαι περίπου δραχμαὶ, κατὰ τὸ ἡμέτερον νόμισμα, ἐξήρκουν εἰς διατροφὴν μιᾶς οἰκογενείας, καὶ ἑπομένως τρεῖς ὀβολοὶ ἔφθανον διὰ τὴν ἀπολύτως ἀναγκαίαν ἡμερήσιον δαπάνην· ἀκολούθως δὲ εἰσήχθη ὁ *ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς* (τὸ ἐκκλησιαστικὸν), γράψαντος τὸ περὶ τούτου ψήφισμα Καλλιστράτου τοῦ Παρνύτου ἐπικαλουμένου· ὢν δὲ καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς ἑνὸς μόνον ὀβολοῦ, ἀνεβιβάσθη μετέπειτα, δι' Ἀγυρρίου τοῦ Κολλυτέως, εἰς τρεῖς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέτρου ὁ Περικλῆς ἐθεράπευσε τὴν χρείαν πολλῶν χιλιάδων πτωχῶν πολιτῶν, προὐκάλεσεν ὅμως καὶ τὴν ἀκατάπαυστον συῤῥοὴν τούτων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἐγίνοντο ἐπὶ σπουδαιοτάτων πραγμάτων τυφλὰ ὄργανα ἐκείνου, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ τοὺς ἄγῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ.

Ἀφ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον τὸν πόλεμον μόνοι, τῶν συμμάχων συντελούντων ἁπλῶς χρήματα, εὐλογωτάτη ἤδη κατέστη ἡ εἰς τοὺς στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντας, ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, παραχώρησις μέρους τῶν χρημάτων ἐκείνων. Ὅθεν εἰσήχθη καὶ ὁ *στρατιωτικὸς μισθὸς*, ταχθεὶς μάλιστα ἀναλόγως ἀνώτερος τῶν ἄλλων, διότι οὐ μικρὰ ἀμοιβὴ προσῆκεν εἰς τὸν Ἀθηναῖον πολίτην, τὸν διακινδυνεύοντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκτὸς δὲ τοῦ μισθοῦ ἐπληρώνοντο εἰς τοὺς στρατεύοντας καὶ ἔξοδα διατροφῆς. Τὸ ἡμερήσιον τοῦ ὁπλίτου δὲν ὑπῆρχε ποτὲ κατώτερον τῶν δύο ὀβολῶν· τοσαῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ τῆς διατροφῆς του ἔξοδα. Οἱ ταξιάρχαι ἐλάμβανον τὸ διπλάσιον καὶ οἱ ἱππεῖς τὸ τριπλάσιον. Τοῦτο ηὔξησε τὸν πόθον τοῦ πολέμου, καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ δικαστικὸς μισθὸς ἠρέθισε τὴν πρὸς τὰ δημόσια κλίσιν· καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ πενεστάτη τοῦ δήμου μερὶς κατεῖχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς πλουσίους τάξιν, καὶ ὡς πολυπληθεστέρα εἶχεν ἔτι μείζονα δύναμιν.

Συγχρόνως ὁ Περικλῆς, διαπαιδαγωγῶν ὄχι δι' ἀμούσων ἡδονῶν τὴν πόλιν, παρεσκεύασε πολλὰς νέας ἑορτὰς καὶ ἐξύψωσε τὴν λαμπρότητα τῶν ἤδη ὑφισταμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὰ θέατρα εἴσοδος δὲν ἐπετρέπετο εἰμὴ διὰ πληρωμῆς, ἐκ τούτου ὅμως ἀπεστεροῦντο οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν τῆς ὑψηλῆς ταύτης καὶ ψυχαγωγοῦ ἡδονῆς, θέλων νὰ ἐπαναφέρῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἰσότητα εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα *θεωρικὰ*, τουτέστι ἐνήργησε τὴν σύστασιν ἰδιαιτέρου τινὸς ταμείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπληρώνοντο εἰς τοὺς πένητας πολίτας τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸ θέατρον χρήματα. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὰ θεάματα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ῥοπή, ὥστε ἀμέσως μετὰ τὴν Περίκλειον ἐποχὴν τὸ εἰρημένον ταμεῖον ἐχρησίμευε καὶ εἰς αὔξησιν τῆς λαμπρότητος ἄλλων ἑορτῶν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς ἄλλους σκοποὺς ὡρισμένα δημόσια χρήματα ἐδαπανῶντο εἰς αὐτάς, καὶ νόμος μάλιστα ἐξεδόθη, ἀπειλῶν θανατικὴν ποινήν, εἰς ὅντινα ἤθελε προτείνει τὴν ἀνάλωσιν τῶν θεωρικῶν εἰς πολεμικὰς χρείας.

Οὕτως δὲ πολλῆς κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους ἀνθρώπων συῤῥοῆς ἐν Ἀθήναις, ὁ Περικλῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀνακουφίσῃ τὴν πόλιν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου, νὰ προλάβῃ δὲ τὰς ἐκ τῆς πτωχείας προερχομένας ἀπορίας καὶ συνάμα νὰ παρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατοικίσῃ φρουρὰν εἰς τοὺς συμμάχους πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς νεωτερισμοῦ, ἔστειλε χιλίους μὲν κληρούχους εἰς Χερρόνησον, ἄλλους δὲ τοσούτους εἰς Θράκην, πεντακοσίους δὲ εἰς Νάξον, εἰς δὲ Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, καὶ μίαν μεγάλην ἀποικίαν εἰς Θουρίους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησε καὶ ὁ περίφημος ἱστοριογράφος Ἡρόδοτος. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἔλαβε καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ νὰ ἐκπέμπῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἑξήκοντα τριήρεις, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον ὀκτὼ μῆνας ἔμμισθοι, μελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρείαν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τῶν τοιούτων νεωτερισμῶν του προῆγε τὰ τοῦ δήμου καὶ διὰ τῆς προαγωγῆς τούτων ηὔξανε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἠσχολεῖτο συγχρόνως καὶ εἰς ἄλλα ὑψηλότερα καὶ μεγαλήτερα, προωρισμένα ν' ἀναγγέλλωσιν, ἐν ὅσῳ ὑφίσταται ὁ κόσμος τὴν ἀνυπέρβλητον δόξαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἑαυτοῦ ὡς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν. Ἀφοῦ δηλονότι ὁ κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμος ἀπέβαλε πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, ὁ Περικλῆς ἔχων εἰς τὴν ἐλευθέραν διάθεσίν του τὰ συμμαχικὰ χρήματα, ὧν τὸ ἐτήσιον ποσὸν ηὔξησε τότε εἰς 600 καὶ ὀλίγον ἔπειτα εἰς 1000 τάλαντα ἐπεχείρησε δι' αὐτῶν νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα τέχνης, ὅσα νοῦς μόνον τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τοιούτων ὑπηρετούμενος τεχνιτῶν, ὡς τοῦ *Φειδίου*, τοῦ *Μνησικλέους*, τοῦ *Ἰκτίνου*, τοῦ *Καλλικράτους* καὶ ἄλλων, ἐδύνατο νὰ συλλάβῃ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πατρίδος του, ἔργα ὑπερήφανα μὲν κατὰ τὸ μέγεθος, κατὰ δὲ τὴν μορφὴν καὶ χάριν ἀμίμητα, οἷα εἰσὶ μάλιστα τὰ *Προπύλαια*, ὁ *ἑκατόμπεδος Παρθενὼν*, τὸ αὐτόθι χρυσελεφάντινον τριακονταεξάπηχες ἄγαλμα τῆς *Ἀθηνᾶς Παρθένου*, ἔχον, ἐν ἡρεμαίῳ σχήματι, ἐπὶ χειρὸς τὴν Νίκην τὸ ἄλλο τῆς *Χαλκῆς Προμάχου* ἄγαλμα, ὑψούμενον τοσοῦτον ὥστε τὸ κράνος καὶ ἡ τοῦ δόρατος αἰχμὴ ἦσαν ἤδη εἰς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ Σουνίου προσπλέοντας εὐσύνοπτα, τὸ πολύεδρον καὶ πολύστυλον Ὠδεῖον, γενόμενον κατὰ μίμησιν τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος κτλ. Ἀλλὰ παραδόξως ὅ,τι ἔπρεπεν ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τοῦτο μάλιστα ἐβάσκαινον οἱ ἐχθροί του καὶ διέβαλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας (Πλούτ. ἐν βίῳ Περικ. ΙΒ'.) «Ἡ Ἑλλὰς, ἐφώναζον οὗτοι, νομίζει ἑαυτὴν δεινῶς ὑβριζομένην καὶ τυραννουμένην περιφανῶς θεωροῦσα ὅτι διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς πρὸ τὸν πόλεμον εἰσφερομένων χρημάτων οἱ Ἀθηναῖοι καταχρυσοῦσι καὶ καλλωπίζουσι τὴν πόλιν αὐτῶν ὡς ἀλαζόνα γυναῖκα, περιαπτομένην λίθους πολυτελεῖς, καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.» Ὁ δὲ Περικλῆς ἀντικρούων αὐτοὺς ἔλεγεν «Ἐν ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι προπολεμοῦσι τῶν συμμάχων καὶ τοὺς ἀσφαλίζουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων, οὐ τελοῦντας οὔτε ἵππον, οὔτε ναῦν, οὐδὲ ὁπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον, δὲν ὀφείλουσιν αὐτοῖς λόγον περὶ τῶν χρημάτων, καθ' ὅτι ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν, δι' ὃν τὰ λαμβάνουσιν, ἐξ ἰδίας πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς. Ὅθεν ἡ πόλις, οὐδόλως ὑπὸ τοιούτων παραλόγων ἐνστάσεων ἐμποδιζομένη, ἀνάγκη νὰ τραπῇ εἰς πράγματα, ἀφ' ὧν προσγίνεται δόξα μὲν ἀΐδιος ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ἀριστοτεχνημάτων, ἅτινα κατασκευάζονται, εὐπορία δὲ μεγίστη ὡς ἐκ τῆς ἐντεῦθεν προκαλουμένης παντοδαπῆς ἐργασίας καὶ τῶν ποικίλων χρειῶν, αἵτινες, πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινοῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ ἑαυτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοιουτοτρόπως οἱ μὲν ἔχοντες ἡλικίαν καὶ ῥώμην μετέχουσι τῶν στρατειῶν, ὁ δὲ βάναυσος καὶ ἀσύντακτος ὄχλος οὔτε ἄμοιρος διατελεῖ τῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὠφελημάτων, οὔτε πάλιν λαμβάνει τὰ ὠφελήματα ταῦτα ἐν ἀργίᾳ καὶ σχολῇ, ἀλλὰ διὰ τῶν δημοσίων ἐκείνων ἔργων καὶ ἄλλων ἐπιχειρήσεων, πορίζεται ἀφθό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νως καὶ εὐχαρίστως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια. Τελευταῖον ἡ εὐημερία αὕτη τοῦ λαοῦ καὶ ἡ καλλώπισις τῆς πόλεως συντελοῦσιν εἰς τὴν πλείονα ἐπίδοσιν καὶ πασῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Τὰ προκείμενα ἔργα χρήζουσι λίθου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, χρυσοῦ, ἐβένου, κυπαρίσσου· ταῦτα προμηθεύονται διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκπονοῦσι δὲ καὶ κατεργάζονται τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς, χρυσοῦ μαλακτῆρες, ποικιλταί, τορευταὶ κλ. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐνασχολοῦσι καὶ τρέφουσιν ἀπείρους ἄλλας βιομηχανίας. Τὰ πάντα ἄρα συνδέονται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ μὲν ὑλικὴ ἐργασία προάγεται διὰ τῆς διανοητικῆς, ἡ δὲ διανοητικὴ διὰ τῆς ὑλικῆς.»

Ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ Περικλέους, εἰκονίζουσα θαυμασίως ἅπασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνδρὸς δεικνύει ἅμα τὴν δύναμιν, τὸν ὄλβον καὶ τὸ πνευματικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα τοιαῦτα ἐξετελοῦντο ἔργα, *ἐν ὀλίγῳ*, κατὰ τὴν εὐφυεστάτην τοῦ Πλουτάρχου φράσιν, *πρὸς πολὺν χρόνον γενόμενα*, καὶ δαπανηρὰ μὲν λίαν καθὸ πολυτελῆ (διότι μόνον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν προπυλαίων ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 3 ἑκατομ. ταλλήρων) μὴ ὑπερβαίνοντα ὅμως τὰς δυνάμεις τοῦ τότε ἐπὶ πολλῶν καὶ πλουσίων συμμαχίδων πόλεων ἐκτεινομένου, πλείστους δὲ δημοσίους πόρους ἔχοντος κράτους τῶν Ἀθηναίων[1], ἄλλως τε ἐκπληροῦντα θαυμασίως ὃν ὁ δημιουργὸς αὐτῶν εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὑψηλὸν σκοπὸν, *ν' ἀναδείξῃ τὰς Ἀθήνας πρώτην τῆς Ἑλλάδος πόλιν καὶ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἀθανάτους.*

§ 10. Σχέσεις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς συμμάχους πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Πρὸ πολλοῦ αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὴν ἀδιαφιλονείκητον ὑπεροχὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν

1 Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν, καίπερ γενομένων τοσούτων δαπανῶν, ἀπεταμιεύθησαν 8,000 ταλάντων, ἤτοι 12 περίπου ἑκατομμύρια ταλλήρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλεων καὶ νήσων, ὅπου ἡ τρίαινα αὐτῶν ἐξικνεῖτο, ἐσπούδαζον νὰ διατηρῶσι τὴν ἡγεμονίαν διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς αὐτόθι δημοκρατικῆς μερίδος, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἀθηναίων ἐπισκόπων. Οἱαδήποτε δὲ σύμμαχος πόλις ἐτόλμα ν' ἀποστῇ ἐπανήγετο πάλιν εἰς εὐπείθειαν διὰ τῶν βιαιοτέρων μέσων, ὡς τοῦτο ἤδη πρότερον ἐγένετο ἐν Νάξῳ (466) καὶ ἐν Θάσῳ (463), τῶν ὁποίων ἡ αὐστηρὰ τιμώρησις (ἐκπεσόντων τῶν κατοίκων εἰς κατάστασιν ὑπηκοΐας καὶ τῆς χώρας διανεμηθείσης εἰς Ἀθηναίους κληρούχους) ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁρμὴν τῶν ἄλλων. Αἱ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποστελλόμεναι ἑξήκοντα νῆες, πρὸς γύμνασιν, ὡς εἴρηται τῶν πληρωμάτων, πανταχοῦ παροῦσαι ἐξεπλήρουν συνάμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ περιστολῆς τῶν συμμάχων.

Ἤδη δ' ἐπὶ Περικλέους ἡ κατὰ θάλασσαν τῶν Ἀθηνῶν ἡγεμονία προήχθη καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου. Διότι πρῶτος αὐτὸς εἰσπλεύσας εἰς τὸν Πόντον μετὰ μεγάλου καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένου στόλου ἐνίσχυσε μὲν τὰς αὐτόθι Ἑλληνίδας πόλεις ὑποστηρίξας τοὺς τὰ δημοκρατικὰ φρονοῦντας, εἰς δὲ τοὺς περιοικοῦντας βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς δυνάστας τούτων ἐπεδείξατο τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ τὴν τόλμην τῶν Ἀθηναίων, καὶ καταβαλὼν τὸν τύραννον τῆς Σινώπης *Τιμησίλεων* καὶ τοὺς ἑταίρους του, διένειμε πᾶσαν τὴν χώραν αὐτῶν καὶ τὰς οἰκίας των εἰς ἑξακοσίους Ἀθηναίους πολίτας (κληρούχους). Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττεν καθ' ὅσον δὲν ἀντέκειντο εἰς τοὺς σκοπούς του, ὅταν ὅμως ὁ μάταιος δῆμος τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπηρμένος, ἐσχεδίαζεν ἤδη νὰ κινήσῃ καὶ αὖθις τὴν Αἴγυπτον εἰς ἀποστασίαν κατὰ τῶν Περσῶν, νὰ καταλάβῃ τὴν Σικελίαν καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς δορικτησίας του μέχρι Τυρρηνίας καὶ Καρχηδόνος, ὁ συνετὸς ἀνὴρ ἠναντιοῦτο περιοριζόμενος φρονίμως εἰς τὴν φύλαξιν τῶν ὑπαρχόν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των. Ἀντὶ δὲ τῶν ματαίων ἐκείνων καὶ ἀβεβαίων σχεδίων συνέλαβεν ἤδη αὐτὸς ἄλλο, ἔνδοξον διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ, ἐὰν κατωρθοῦτο, σωτήριον διὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἔγραψε δηλονότι ψήφισμα, δι' οὗ παρεκάλει πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους βουλευσομένους ἐν ἐθνικῷ συλλόγῳ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ἅτινα ἐνέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ περὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὤφειλον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς θεούς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ περὶ τῆς θαλάσσης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀφόβως καὶ διάγωσιν ἐν εἰρήνῃ. Εἴκοσι ἐπίσημοι ἄνδρες ἐπέμφθησαν πρὸς τὰς διαφόρους χώρας καὶ νήσους ἵνα πείσωσιν αὐτὰς πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἐπ' εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ φεῦ! ἐναντιουμένων τῶν Λακεδαιμονίων, πρῶτοι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέβαλον τὴν πρόσκλησιν, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὅλον τὸ ὡραῖον σχέδιον τοῦ μεγαλεπηβόλου ἀνδρός!

Καὶ πρότερον μὲν, ἔτι δὲ μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἡ ζηλότυπος Σπάρτη ἔβλεπε δυσαρέστως τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἀπηχθάνετο πρὸ πάντων τὸν Περικλέα, ὅστις ἐμελέτα τὴν ταπείνωσιν αὐτῆς. Ὅθεν διατεθειμένη οὕτω δὲν ἐδίστασε, καὶ ἐν ᾧ ἔτι ὑφίσταντο αἱ πεντηκοντούτεις σπονδαὶ, νὰ ἐπιληφθῇ τῆς πρώτης τυχούσης περιστάσεως, ἵνα προσβάλῃ, ἔστω καὶ πλαγίως, τὴν ἀντίζηλόν της. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ μεταξὺ Δελφῶν καὶ Φωκέων περὶ τῆς κυριότητος τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ ἐγερθεῖσα ἔρις (ὁ λεγόμενος ἱερὸς πόλεμος). Τῶν δευτέρων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ πρῶτοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, ἥτις προθύμως ἔπεμψε στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας ἀφαιρέσασα τὸ ἱερὸν ἀπὸ τῶν Φωκέων τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλ' ἅμα ἀπαλλαγέντων τῶν Λακε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαιμονίων, οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες πάλιν εἰσήγαγον τοὺς Φωκεῖς. Ἐνήργησε δὲ καὶ ὡδήγησε τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Περικλῆς αὐτὸς, σπεύδων νὰ προλάβῃ ἐπικειμένας ἀποστάσεις, ἃς οἱ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐνισχυόμενοι ἀριστοκρατικοὶ διωργάνιζον ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὅπου ἡ κυριαρχία καὶ ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνετο. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν ὑπ' αὐτοῦ ληφθεῖσαν πρόνοιαν, ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ἰσχυροτέρα. Ἐντὸς ὀλίγου (447) τὸ πῦρ ἐξερράγη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν γείτονα Βοιωτίαν, ὅπου, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑπερισχύσει γενόμενοι προστάται τῆς ἀντισπαρτιατικῆς, ἤτοι τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Οἱ φυγάδες Βοιωτοὶ (τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος) [μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων, Εὐβοέων τε καὶ Λοκρῶν, κατέλαβον ἐξαίφνης τὴν Χαιρώνειαν, τὸν Ὀρχομενὸν καί τινα ἄλλα χωρία τῆς Βοιωτίας, ὅθεν ἐπεχείρησαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἀπόστασιν πάσας τὰς πέριξ δημοκρατουμένας πόλεις. Ἡ ἀγγελία τοῦ γεγονότος τούτου διήγειρε πολὺν ἐν Ἀθήναις θόρυβον. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ Περικλῆς, ὅστις μόνος ἐνόησε τὸν κίνδυνον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, ἀπέτρεπε πᾶσαν πρὸς τὸ παρὸν ἔνοπλον ἐπιχείρησιν, οἱ τὴν ἐναντίαν ὅμως ἔχοντες γνώμην ὑπερίσχυσαν. Ὅθεν στρατηγοῦντος τοῦ Τολμίδου χίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι σύμμαχοι ἐνέβαλον εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν εὐτύχησαν κυριεύσαντες καὶ ἀνδραποδίσαντες τὴν Χαιρώνειαν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἀπεχώρουν, παρὰ τὴν *Κορώνειαν* προσβληθέντες ὑπὸ πάντων ὁμοῦ τῶν φυγάδων, ἡττήθησαν κατὰ κράτος. Ὁ στρατηγὸς αὐτὸς Τολμίδης, ὁ Κλεινίας, πατὴρ τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ τὸ ἄνθος τῆς Ἀθηναϊκῆς νεολαίας ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ· πολλοὶ ᾐχμαλωτεύθησαν καὶ ἐπὶ βαρείαις συνθήκαις ἐξηγοράσθησαν. Ἡ Βοιωτία, ἡ Λοκρὶς, ἡ Φωκὶς εἰσήγαγον τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συμμαχίας· ὁ δὲ Περικλῆς, ὅστις προΐδε τὴν ἐπελθοῦσαν ἀποτυχίαν, εὐδοκίμει τότε ἐν Ἀθήναις ὡς οὐδέποτε, καὶ ἴσχυσε νὰ ἐξοστρακίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του Θουκυδίδην καὶ νὰ προαχθῇ εἰς τὴν, ὡς προείρηται, *ἀρχὴν τοῦ στρατηγοῦ*

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ Εὔβοια ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας. Διαβάντος δὲ εἰς αὐτὴν μετὰ στρατιᾶς τοῦ Περικλέους, φθάνει εὐθὺς κατόπιν ἡ ἀγγελία ὅτι καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἀπέστησαν, φθείραντες τοὺς φρουροὺς Ἀθηναίους πλὴν τῶν εἰς Νίσαιαν καταφυγόντων, καὶ ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι, ἐγγιζούσης ἤδη τῆς λήξεως τῶν πενταετῶν σπονδῶν, ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁ Περικλῆς τότε ἀπεβλέψας εἰς τὸν μεγαλήτερον κίνδυνον ἀνέβαλε τὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Ἐλευσῖνα, ὅπου εἶχον ἤδη προχωρήσει οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων, Κορίνθιοι, Σικυώνιοι καὶ Ἐπιδαύριοι καὶ αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τέλους, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως των Πλειστοάνακτος, τὸν ὁποῖον ὄντα ἔτι πολὺ νέον ἠκολούθει ὡς σύμβουλος καὶ πάρεδρος ὁ Κλεανδρίδης. Ἀλλὰ πρὸς τοσαύτας ἡνωμένας δυνάμεις ἠδύνατο ἄραγε ὁ Περικλῆς νὰ συνάψῃ μάχην ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς; Μ' ὅλον ὅτι πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ πολῖται τὸν παρεκάλουν εἰς τοῦτο, αὐτὸς ὅμως ἔπραξεν ὅ,τι μᾶλλον ἡ φρόνησις τῷ ὑπηγόρευε. Πειραθεὶς δηλονότι κρυφίως τοῦ εἰρημένου Κλεανδρίδου ἴσχυσε νὰ διαφθείρῃ χρήμασι τὸν Πλειστοάνακτα καὶ οὕτως ἔπεισεν αὐτὸν ν' ἀπαγάγῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς τοὺς Πελοποννησίους. Ἐν τῷ ἀπολογισμῷ δ' ἔπειτα τῆς στρατηγίας ἔγραψε δέκα τάλαντα ἀναλωθέντα εἰς *τὸ δέον* καὶ ὁ δῆμος τὰ ἀπεδέχθη ἑτοίμως μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόῤῥητον. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως φέροντες βαρέως τὴν αἰσχρὰν πρᾶξιν ἐζημίωσαν μὲν τὸν βασιλέα αὐτῶν εἰς πολλὰ χρήματα, ὧν ἡ ἀδύνατος ἔκτισις τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὰ παντὸς τὴν Σπάρτην, κατεδίκασε δὲ τὸν Κλεανδρίδην, φυγόντα, εἰς θάνατον. Ἅμα δ' ἀποχωρησάντων τῶν Πελο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πονννησίων ὁ Περικλῆς ἐπανέλαβε τὴν κατὰ τῆς Εὐβοίας στρατείαν μετὰ πλείονος δυνάμεως, ὑπέταξε τὰς πόλεις μεταβαλὼν πανταχοῦ τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐξέβαλε τοὺς λεγομένους *ἱπποβότας*, ἄνδρας πλουσίους ἐνταυτῷ καὶ ἐνδόξους, τοὺς δὲ Ἑστιαιεῖς, διότι ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας, ἐξῴκισεν ἐντελῶς κατοικίσας ἀντ' αὐτῶν Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις καίπερ ἱκανῶς ἤδη πρὸς ἀλλήλας ἐρεθισμέναι ἥ τε Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀπέφευγον ὅμως ἀμφότεραι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν γενικὸν πόλεμον, ἡ μὲν, διότι εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ἐπιχειρῇ τι ἐσπευσμένως ἄνευ ἀνάγκης, καὶ μόνον ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπεφάσιζε νὰ διακινδυνεύσῃ, αἱ δὲ, διότι ὁ Περικλῆς προβλέπων τὴν ἄφευκτον ῥῆξιν ἤθελε νὰ προετοιμασθῇ δεόντως πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα καὶ διὰ τοῦτο, καθὰ ἱστόρησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευόμενος Θεόφραστος, δὲν ἔκρινεν ἀπᾴδον πρὸς τὸν σκοπόν του νὰ στέλλῃ καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς Σπάρτην δέκα τάλαντα ἵνα θεραπεύῃ τοὺς ἐν τέλει, *ὠνούμενος* τοιουτοτρόπως (κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως) *οὐ τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον*. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται πῶς ἀμέσως μετὰ τὰς εἰρημένας συγκρούσεις ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ συνομολογηθῶσι μεταξὺ ἀμφοτέρων τριακοντούτεις σπονδαὶ (445) καὶ πῶς κατὰ συνέπειαν τούτων οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα συγκατετέθησαν ν' ἀποδώσωσι τοὺς Μεγαρικοὺς λιμένας, Νίσαιαν καὶ Πηγὰς καὶ ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου εἶχον καταλάβει.

Τὰ πρῶτα πέντε ἔτη μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην παρῆλθον ἐν τελείᾳ ἡσυχίᾳ, κατὰ δὲ τὸ ἕκτον διαφοραὶ ἀναφυεῖσαι μεταξὺ συμμάχων νήσων ἔθεσαν ἐκ νέου εἰς κίνησιν τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων. Ἡ Μίλητος δηλονότι καὶ ἡ Σάμος ἔχουσαι ἑκάστη ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πριήνης καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ συμβιβασθῶσι περὶ τούτου κατήντησαν εἰς πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη ἡττήθη, πρέσβεις αὐτῆς ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας κατηγόρησαν τοὺς Σαμίους καὶ ἐπεκαλέσθησαν τῆς κυριάρχου πόλεως τὴν συνδρομὴν κατ' αὐτῶν. Συμβουλεύοντος δὲ τοῦ Περικλέους αἱ τῶν Μιλησίων αἰτήσεις ἐγένοντο δεκταὶ καὶ ὁ κατὰ τῶν Σαμίων πόλεμος ἀπεφασίσθη. Φέρεται δ' ἐκ παραδόσεως ὅτι ὁ Περικλῆς χαριζόμενος μάλιστα πρὸς τὴν *Ἀσπασίαν* ἀντελήφθη τῆς Μιλήτου· διότι ἡ ἑταίρα αὕτη ἐκ γενετῆς ἦτο Μιλησία, εἶχε δὲ κατασταθῆ πρὸ πολλοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ εὐγλωττίας της οὐχ ἧττον ἢ διὰ τοῦ κάλλους της διήγειρεν αὐτόθι τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν συνήρχοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς καὶ ὡδήγουν ἐκεῖ τὰς γυναῖκάς των νὰ τὴν ἀκροασθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ καὶ ῥήτορες τὴν ἐπεσκέπτοντο, καὶ αὐτὸς ὁ σπουδαιότατος Σωκράτης ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων εἰς αὐτὴν ἐφοίτα. Πρὸ παντὸς δὲ ἄλλου ὁ Περικλῆς τοσοῦτον ὑπὸ τῶν θελγήτρων αὐτῆς ἐδεσμεύθη, ὥστε διαζευχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης γυναικός του ἐξ ἧς ἐγέννησε δύο τέκνα, Ξάνθιππον καὶ Πάραλον, αὐτὴν ὡς γυναῖκα ἀνεγνώρισεν ἔκτοτε, τὴν ἠγάπα ὑπερβαλόντως καὶ τὴν μετεχειρίζετο ἐν πολλοῖς σύμβουλον. Ὥστε δὲν εἶνε πάντη ἀπίθανον ὅτι δῆθεν διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς της ὁ Περικλῆς ἀπεφάσισεν, ὡς εἴρηται, τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος της πόλεμον. Ἄλλως δὲ εἶχε πρὸς τοῦτο καὶ λόγους πολιτικούς, ὧν ὁ κυριώτερος ἦτο ὅτι ἡ Σάμος ἤρξατο ἤδη νὰ γίνεται ἐπίφοβος διὰ τῆς θαλασσίας δυνάμεώς της. Πλεύσας λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα τριήρων κατέλυσε τὴν ὑπάρχουσαν ὀλιγαρχίαν, εἰσήγαγε τὴν δημοκρατίαν· λαβὼν δὲ ὁμήρους πεντήκοντα ἄνδρας καὶ παῖδας ἴσους ἀπέστειλεν εἰς Λῆμνον καὶ φρουρὰν ἐγκαταλιπὼν ἀνεχώρησεν. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὅσοι τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σαμίων ἔφυγον πρότερον εἰς τὴν ἤπειρον συνθέμενοι μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατωτάτων καὶ μετὰ τοῦ Πέρσου Πισσούθνου, διοικητοῦ τῶν Σάρδεων, καὶ συλλέξαντες ἐπικούρους εἰς ἑπτακοσίους διέβησαν νυκτὸς εἰς τὴν Σάμον. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλυσαν τὴν δημοκρατίαν, ἔπειτα δ' ἐκλέψαντες τοὺς ἑαυτῶν ὁμήρους ἐκ Λήμνου ἀπέστησαν, καὶ τοὺς φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρὶν ἐγκατασταθέντας ἄρχοντας ἐξέδωκαν εἰς τὸν Πισσούθνην, καὶ εὐθὺς ἤδη παρεσκευάζοντο νὰ στρατεύσωσιν εἰς Μίλητον· συνέστησαν δὲ μετ' αὐτῶν ὁμοῦ καὶ οἱ Βυζάντιοι. Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Περικλῆς πλεύσας ἐκ νέου μετὰ ἑξήκοντα νεῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν, καὶ ναυμαχήσας παρὰ τὴν Τραγίαν νῆσον πρὸς ἑβδομήκοντα Σαμίας ἐνίκησε περιφανῶς. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦλθον εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλαι νῆες, ἐκ μὲν τῶν Ἀθηνῶν τεσσαράκοντα, ἐκ Χίου δὲ καὶ Λέσβου πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ γενομένης ἀποβάσεως ἐπολιορκήθη πανταχόθεν ἡ πόλις κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσσης συνάμα. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἠγγέλθη ὅτι Φοίνισσαι τριήρεις ἔπλεον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Περικλῆς λαβὼν ἑξήκοντα ναῦς ἐκ τῶν ἐφορμουσῶν ἀντέπλευσε κατὰ τάχος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ οἱ Σάμιοι ἐπιχειρήσαντες αἰφνιδίως ἔκπλουν καὶ εἰς ἄφρακτον τὸ στρατόπεδον ἐπιπεσόντες τάς τε προφυλακίδας ναῦς διέφθειραν καὶ τὰς ἀνταναγομένας ἐνίκησαν καὶ ἐπὶ ἡμέρας δεκατέσσαρας ἐγένοντο κύριοι τῆς θαλάσσης, ὥστε ἐδυνήθησαν νὰ προμηθευθῶσι πάντων τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκαίων, ὅσων πρότερον ἐσπροῦντο. ἀλλ' ἐλθόντος τοῦ Περικλέους, πάλιν μετὰ νέων δυνάμεων κατεκλείσθησαν τὴν φορὰν ταύτην στενώτατα. Μὴ δυνάμενοι δ' ἐπὶ τέλους ν' ἀνθέξωσι, προσβαλλόμενοι καθ' ἑκάστην καὶ ὑπὸ μηχανῶν, ὧν πρῶτος ὁ Περικλῆς ἐποιήσατο χρῆσιν, κατὰ τὸν ἔνατον μῆνα ἐξεπολιορκήθησαν καὶ ὑποταχθέντες ὑπεχρεώθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὰ τείχη, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παραδώσωσιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλον αὐτῶν τὸν στόλον καὶ νὰ ἐκτίσωσι διακόσια τάλαντα, ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου, εἰς ὡρισμένας προθεσμίας. Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ ὅροις ὑπετάχθησαν καὶ οἱ συγχρόνως τὸ παράδειγμα τῶν Σαμίων μιμηθέντες *Βυζάντιοι*. Πλήρης δὲ ὑπερηφάνου φρονήματος διὰ τὰς εὐτυχίας ταύτας ὁ Περικλῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐξετέλεσε ταφὰς τῶν κατὰ τὸν πόλεμον πεσόντων ἐνδόξως καὶ ἐκφωνήσας λόγον ἐπὶ τῶν σημάτων τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, ὥστε καταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ γυναῖκες τὸν ἐστεφάνωσαν μὲ ἄνθη καὶ ταινίας ὡς ἀθλητὴν νικηφόρον. Μόνη δὲ ἡ Ἐλπινίκη ἐδείχθη δυσαρεστημένη διὰ τὰ γενόμενα καὶ προσελθοῦσα εἶπεν αὐτῷ «Ἄξια στεφάνων εἶνε ταῦτα, ὦ Περίκλεις, ὅτι μᾶς ἔφθειρες πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, ἐν ᾧ δὲν ἐπολέμησας κατὰ Φοινίκων καὶ Περσῶν, ὡς ὁ ἀδελφός μου Κίμων, ἀλλὰ κατέστρεψες πόλιν σύμμαχον καὶ συγγενῆ;»

Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Ἀθηνῶν ἐξετείνετο ἤδη ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὴν δημοσίαν δὲ ταύτην δύναμιν καὶ ὑπεροχὴν τῆς πόλεως ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Περικλῆς ἐθάρρησε νὰ τὴν ἀναδείξῃ κέντρον ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα ἐδύναντο ν' ἀποφασισθῶσι τὰ κοινῇ συμφέροντα. Ὅθεν ἔγραψε τὸ προειρημένον ψήφισμα, δι' οὗ προσεκάλει πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις βουλευσομένους περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ὀλεθριωτάτης ἐμφυλίου ῥήξεως, τοῦ οὕτω λεγομένου *Πελοποννησιακοῦ πολέμου*, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς ἑξῆς περιόδου.

Σημ. Τὰ περὶ καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης, κατὰ τὴν προκειμένην γ'. περίοδον, μὴ δυνάμενα νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀκολούθου περιόδου, θέλουσιν ἐκτεθῆ ἐν τέλει ταύτης συνημμένως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

431—338 π. Χ.

Ὁ Αἰὼν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.

---

§. 1. Χαρακτὴρ, ἀρχὴ καὶ πρόοδος τοῦ προκειμένου πολέμου μέχρι τῆς Νικιείου εἰρήνης.

Ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι, συναισθανόμεναι τὴν μεγάλην αὐτῶν δύναμιν, ἐπεδίωκον καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν τὴν κατάλυσιν μὲν τῶν ἀρχαίων, τὴν εἰσαγωγὴν δὲ νέων ὁμοιομόρφων πολιτευμάτων, ἡ Σπάρτη ἐξ ἐναντίας συνετήρει τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα καὶ τὴν τούτων ἀνατροπὴν παντὶ σθένει διεκώλυεν. Ἐντεῦθεν ἡ μὲν *Ἀθηναίων συμμαχία* ἀπετέλει μᾶλλον *κράτος ἓν*· διότι πλὴν τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου, καὶ τούτων ἄλλως εὐπειθεστάτων, ἅπασαι αἱ συμμαχίδες πόλεις ὑπῆρχον ἤδη πραγματικῶς ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων· ἡ δὲ *Πελοποννησιακὴ συμμαχία* ἐξηκολούθει νὰ ἦνε, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως ἔννοιαν, σύνδεσμος διαφόρων μικρῶν πολιτειῶν, αἵτινες, τὴν Σπάρτην ὡς κεφαλὴν ἁπλῶς ἀναγνωρίζουσαι, διετήρουν τὰ ἴδια ἑαυτῶν πολιτεύματα. Καθ' ὅσον δ' ἐκείνη μὲν ἐξεπροσώπει τὸ *δημοκρατικὸν*, αὕτη δὲ τὸ *ἀριστοκρατικὸν* μέρος, καὶ ἀμφότεραι πρὸς αὔξησιν τῆς ἑαυτῶν ἐπιρροῆς καὶ δυνάμεως ἀνεμιγνύοντο εἰς τῶν κατὰ μέρος Ἑλληνίδων πόλεων τὰς διαφωνίας,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰς ὁποίας προεκάλουν ἀντίθετα πολιτικὰ φρονήματα, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας καὶ πρὶν ἢ παρέλθωσιν αἱ συνομολογηθεῖσαι πρὸς ἀλλήλας τριακοντούτεις σπονδαί. Ἐκραγέντος δέ που τοῦ πυρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐξαπλωθῇ τοῦτο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ ἀγὼν συνίστατο περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ μεταξὺ γενῶν, ἐκ πολλοῦ διαφόρων καὶ ἀσυμβιβάστων, τοῦ *Ἰωνικοῦ* καὶ τοῦ *Δωρικοῦ*.

Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν πρὸς τὸν ἀπαίσιον τοῦτον ἀγῶνα, τὸν κοινῶς λεγόμενον *Πελοποννησιακὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσεν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη (431—404), ἐχορήγησαν τὰ πράγματα τῶν ἀποικιῶν, ἔνθα οὐχ ἧττον εἶχεν εἰσχωρήσει ἡ μεταξὺ ἀρχαίων καὶ νέων πάλη καὶ ἑπομένως προΰκειτο περὶ διατηρήσεως ἢ περὶ μεταβολῆς τῶν ὑφισταμένων σχέσεων.—Κατὰ τὸ 435^{ον} ἔτος π. Χ. γενομένης στάσεως ἐν Ἐπιδάμνῳ, κοινῇ τῆς τε Κερκύρας καὶ τῆς Κορίνθου ἀποικίᾳ, ἡ αὐτόθι δημοκρατικὴ μερὶς ἴσχυσε νὰ ἐξώσῃ τὴν ἕως τότε κρατοῦσαν ἀριστοκρατικήν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξωσθέντες ἡνωμένοι ἀκολούθως μετὰ τῶν προσοικούντων Ταυλαντίων βαρβάρων, ἔθνους Ἰλλυρικοῦ, ἐλεηλάτουν τὴν πόλιν κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσσης, οἱ δημοκρατικοὶ πιεζόμενοι ἔπεμψαν πρῶτον μὲν εἰς Κέρκυραν πρέσβεις αἰτούντες βοήθειαν, ἔπειτα δὲ, ἀφοῦ αὕτη, ἀριστοκρατικῶς τότε κυβερνωμένη, τοὺς ἀπέπεμψεν ἀπράκτους, εἰς Κόρινθον καὶ εἰς ταύτην, ὡς ἀρχικὴν μητρόπολιν, ἀνέθεντο τὴν ἄμυναν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐκ μίσους πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἥτις, ἐναβρυνομένη εἰς τὸ κραταιὸν ναυτικόν της, ἔπαυσε νὰ τοῖς ἀπονέμῃ ὅπερ ὡς ἀποικία αὐτῶν ὤφειλε σέβας, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἐπιδαμνίων καὶ ἀπέστειλαν αὐτοῖς ὅσην ἐδύναντο ἐκ τοῦ προχείρου φρουρὰν καὶ ἀκολούθως ἄλλην μείζονα, τῆς ὁποίας μετέσχον καὶ πολλαὶ Πελοποννησιακαὶ πόλεις. Παροξυνθέντες δ' ἐκ τούτου οἱ Κερκυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραῖοι διέταξαν τοὺς Ἐπιδαμνίους νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας καὶ ἀποπέμψωσιν τὴν ξένην ἐπικουρίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ προσταγή των δὲν εἰσηκούσθη ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν καὶ μετ' οὐ πολὺ, ματαιώσαντες τοῦ Κορινθιακοῦ στόλου τὴν συνδρομὴν διὰ τῆς παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκης των, ἠνάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Κύριοι δ' ἐντεῦθεν ἁπάσης τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη θαλάσσης ἔπλευσαν εἰς Λευκάδα τὴν Κορινθίων ἀποικίαν, ἐνέπρησαν τὴν Κυλλήνην, τὸ τῶν Ἠλείων ἐπίνειον, καὶ ἐν γένει ἐσπούδαζον νὰ βλάπτωσιν, ὅσον ἐδύναντο, τοὺς συμμάχους τῶν Κορινθίων. Πληροφορηθέντες δὲ ὅτι οὗτοι παρεσκευάζοντο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς νέον ἀγῶνα, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειάν των· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν καὶ οἱ Κορίνθιοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, μετὰ πολλὴν σκέψιν, ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον καὶ εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους πειθόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ προσοικειωθῶσι τοὺς Κερκυραίους, μὴ θέλοντες ὅμως νὰ παραβῶσι τὰς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους σπονδὰς συνεφώνησαν μετ' ἐκείνων ὄχι *συμμαχίαν*, ὥστε νὰ νομίζωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἀλλ' *ἐπιμαχίαν*, τοὐτέστι ἀμοιβαίαν συνδρομὴν ἐάν τις ἤθελεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κερκύρας ἢ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι. Εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις τῶν Κορινθίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀντιπαρέταξαν οἱ Κερκυραῖοι ἑκατὸν καὶ δέκα ἰδίας, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καὶ δέκα Ἀθηναϊκαί. Παρὰ τὸ *Χειμέριον* δὲ, ἀκρωτήριον τῆς Θεσπρωτίας, συνεκροτήθη ἡ *μεγίστη*, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, *τῶν πρὸ αὐτῆς Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας ναυμαχία*. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ θέλοντες νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν φανερᾶς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ῥήξεως, τότε μόνον ἀνεμίχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα ὅτε εἶδον τοὺς Κερκυραίους ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Μ' ὅλα ταῦτα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν πρώτην ἡμέραν ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφίρροπος, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, προστεθεισῶν καὶ εἴκοσι ἑτέρων Ἀθηναϊκῶν νηῶν, οἱ Κορίνθιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Καὶ οὕτως ἡ Κέρκυρα, διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἀθηναίων, ἐδείχθη ὑπερισχύουσα τῆς κραταιᾶς μητροπόλεώς της.

Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι θεωροῦντες αἰτίους τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν τοὺς Ἀθηναίους, ἐζήτουν νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν ἐκ παντὸς τρόπου. Πρὸς τοῦτο δ' ἐπεχείρησαν, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας *Περδίκου* Β', νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὰς κατὰ τὰ Μακεδονικὰ παράλια συμμάχους τῶν Ἀθηναίων πόλεις καὶ ἰδίως τὴν *Ποτίδαιαν*, ἥτις, καίπερ ἀπό τινος χρόνου ὑποτελὴς οὖσα τῶν τελευταίων, διετήρει ὅμως ἔτι σχέσεις τινὰς πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς μητρόπολιν αὐτῆς Κόρινθον, δεχομένη ἀπ' αὐτῆς κατ' ἔτος τοὺς καλουμένους *ἐπιδημιουργούς*. Μαθόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐνεργούμενα διέταξαν τοὺς Ποτιδαιάτας νὰ καθαιρέσωσι μέρος τῶν τειχῶν αὐτῶν, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, ν' ἀποπέμψωσι τοὺς ἐπιδημιουργοὺς καὶ νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ τοιούτους. Οἱ Ποτιδαιᾶται ὅμως ἐλπίζοντες εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν Πελοποννησίων ἀπέστησαν τότε ἀναφανδόν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πέμψαντες στρατὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἔτρεψαν τούς τε ἀποστάτας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντας Κορινθίους καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ποτίδαιαν, ἣν καὶ ἐκυρίευσαν ἔπειτα. Ἡ πολιορκία δὲ αὕτη τῆς Ποτιδαίας εἶνε ἡ προκαλέσασα ἀμέσως τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων συμμαχιῶν ῥῆξιν.

Ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Κορινθίων καὶ ἄλλων πολιτειῶν οἱ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν ἐν ἔτει 432 π. Χ. τοὺς πρέσβεις τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς Σπάρτην. Ἐν τῇ συνόδῳ δὲ ταύτῃ ἠτιῶντο πικρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἰδίως οἱ μὲν Αἰγινῆται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας των, οἱ δὲ Μεγαρεῖς ὅτι διὰ ψηφίσματος τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ προσέρχωνται εἰς τοὺς λιμένας καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀττικῆς· πολὺ δὲ δεινότεροι τούτων κατήγοροι οἱ Κορίνθιοι ἀπήτουν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων νὰ βοηθήσωσι τοὺς πιεζομένους συμμάχους καὶ νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τάχος εἰς τὴν Ἀττικήν. Εἰς μάτην οἱ τυχαίως τότε περὶ ἄλλων πραγμάτων ἐν Σπάρτῃ εὑρεθέντες Ἀθηναῖοι πρέσβεις, μετ' αὐτῶν δὲ συμφώνως καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος, ἠθέλησαν δι' ἐμφρόνων παρατηρήσεων καὶ ἐπιχειρημάτων ν' ἀποτρέψωσι τὴν ἐπικειμένην καταιγίδα. Ἡ φρόνησις αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν τελευταῖον κοπτερὸν λόγον τοῦ ἐφόρου Σθενελαΐδα, γνωμοδοτήσαντος ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὑπερισχυσάσης δὲ τῆς γνώμης ταύτης, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ σταλῶσι προηγουμένως πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἀναγγελοῦντες τὰ ἀποφασισθέντα καὶ τοὺς ὅρους ἐφ' οἷς ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἡ κοινὴ εἰρήνη.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐνηργοῦντο ἐν Σπάρτῃ, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἐκραγῆ δισαρέσκειά τις κατὰ τοῦ Περικλέους. Οἱ ἀντίπαλοί του προθέμενοι νὰ κλονίσωσι τὴν δύναμίν του ἠθέλησαν διὰ τῆς καταδιώξεως τῶν οἰκειοτέρων φίλων του νὰ προετοιμάσωσι τὴν ὁδὸν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ τούτου. Καὶ πρῶτον μὲν κατηγορήθη ὁ *Φειδίας* διὰ διπλοῦν ἔγκλημα, ὅτι ἐν τῇ κατεργασίᾳ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς ὑπεξήρεσε μέρος τοῦ πρὸς τοῦτο ὡρισμένου χρυσοῦ, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐν τῇ ἀσπίδι τῆς θεᾶς παριστανομένης μάχης πρὸς τὰς Ἀμαζόνας ἐνετύπωσε τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Περικλέους. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατηγορίας ἀνεσκεύασεν αὐτὸς εὐκόλως περιαιρεθέντος τοῦ χρυσίου καὶ ἀποδειχθέντος τοῦ σταθμοῦ του ἀμειώτου· διὰ τὸ δεύτερον ὅμως, καίπερ συνηγορήσαντος ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους, ἐκηρύχθη ἔνοχος καὶ φυλακισθεὶς, ἢ κατ' ἄλλους ἐξορισθεὶς ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολύ. Μετὰ δὲ τὸν Φειδίαν κατηγορήθη ὁ *Ἀναξαγόρας* ἐπὶ ἀσεβείᾳ, οὐδ' ἐδυνήθη ἄλλως νὰ σωθῇ εἰμὴ διὰ τῆς φυγῆς. Ἀκολούθως οἱ κατήγοροι ἔστρεψαν τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βέλη των κατὰ τῆς ὡραίας καὶ εὐφυεστάτης *Ἀσπασίας*, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἀστεϊζόμενος ὠνόμαζε διδάσκαλόν του. Ταύτην ἐγκαλουμένην ἐπὶ περιφρονήσει τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν ἠθῶν ὑπερασπίσθη ὁ Περικλῆς αὐτοπροσώπως καὶ μόλις διὰ πολλῶν δεήσεων καὶ δακρύων ἴσχυσε νὰ τὴν σώσῃ. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ὑπεβλήθη εἰς δίκην ἐπὶ καταχρήσει δημοσίων χρημάτων, ἀλλ' ὅμως ἐδικαιολόγησεν ἅπασαν τὴν διοίκησίν του τοσοῦτον ἰσχυρῶς καὶ λαμπρῶς, ὥστε ἐφείλκυσεν ἐκ νέου τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, καὶ ὅταν ἤδη οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν συμμάχων τῆς Πελοποννήσου ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας φέροντες τραχείας αἰτήσεις, αὐτὸς ἐδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν ν' ἄγῃ καὶ φέρῃ τὸν δῆμον. Αἱ αἰτήσεις δέ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἦσαν αἱ ἑξῆς· α'.) ν' ἀπελαθῶσι τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἐνεχόμενοι εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος (ὡς ἐναγεῖς), εἰς οὓς ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς ὢν μητρόθεν Ἀλκμαιωνίδης· β'.) νὰ λυθῇ ἡ πολιορκία τῆς Ποτιδαίας· γ'.) νὰ ἀκυρωθῇ τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα· δ'.) ν' ἀφεθῇ ἡ Αἴγινα αὐτόνομος, καὶ ε'.) ν' ἀποκατασταθῇ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑποκειμένων πόλεων.

Συνελθόντος δὲ τότε τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ συζητήσεως περὶ πάντων τῶν προκειμένων πραγμάτων γενομένης, πολλοὶ ἐφάνησαν ἐνδίδοντες· ὁ δὲ Περικλῆς παρελθὼν εἰς τὸ βῆμα, ἀφοῦ ἀπέδειξε δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου του ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἰσχύος καὶ τῶν πόρων τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐχθρῶν, συνεβούλευσε νὰ μὴ δεχθῶσιν οὐδεμίαν τῶν προτάσεων τῆς Σπάρτης. Διότι, ἔλεγεν, ἡ ἐλαχίστη ὑποχώρησις εἰς τὰς προσταγὰς αὐτῆς ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ὑποδουλώσεώς των· ἐπέρανε δὲ τὸν λόγον του ἀποφηνάμενος «*εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι ἀνάγκη πολεμεῖν*», καθόσον τῷ ὄντι ὁ πόλεμος, ὅπως ἦσαν τὰ πράγματα, κατήντησεν ἀναπόδραστος. Οὕτω λοιπὸν ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γνώμη τοῦ Περικλέους ὑπερίσχυσεν. Οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο σπουδαίως ἑκατέρωθεν αἱ πολεμικαὶ παρασκευαί. Ἦσαν δέ, κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα, μετὰ μὲν τῆς Σπάρτης συντεταγμένοι σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι, πλὴν τῶν Ἀργείων καὶ Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Θηβαῖοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί, οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐν μέρει, οἱ Λευκάδιοι, αἱ Δωρικαὶ ἀποικίαι ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, ὁ Περδίκκας, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, καὶ τέλος αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν. Μετὰ δὲ τῶν Ἀθηναίων, ἐκτὸς τῶν πολλῶν ὑποτελῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ Πλαταιεῖς, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀκαρνάνων, οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Ζακύνθιοι, οἱ Κεφαλλῆνες, Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι, οἱ Χῖοι, οἱ Λέσβιοι καί τινες Θεσσαλοὶ ἡγεμόνες. Ἡ πολεμικὴ δὲ τῶν Ἀθηναίων δύναμις κατὰ μὲν τὴν θάλασσαν συνίστατο εἰς 300 τριήρεις, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ὑπελογίζοντο εἰς 30—40,000 ὡς ἔγγιστα ἐμπείρων ναυτῶν, κατὰ δὲ τὴν γῆν εἰς 13,000 ὁπλιτῶν, ἐπιτηδείων πρὸς τὸν ὕπαιθρον πόλεμον, καὶ 16,000 ἑτέρων πεζῶν, χρησιμευόντων εἰς φρουρὰς καὶ εἰς ἄμυναν τῆς πόλεως, καὶ προσέτι εἰς τριςχιλίους περίπου ἱππεῖς, ἱπποτοξότας καὶ πεζοτοξότας. Ὁ δὲ τῶν Πελοποννησίων κατὰ ξηρὰν στρατὸς συνεποσοῦτο εἰς 60,000 ἀνδρῶν λογάδων· ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις αὐτῶν, κατ' ἀρχὰς μικρά, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ ἀγῶνος, προστεθείσης τῆς ἐνεργοῦ συνδρομῆς τῆς Σικελίας καὶ τῶν Περσῶν, ἀπέβη σημαντική.

Ἐν ἔαρι τοῦ 431 ἔτους, ἓξ μῆνας μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας, οἱ Θηβαῖοι εἰςέβαλον αἴφνης νυκτὸς εἰς τὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων *Πλάταιαν* προσκεκλημένοι παρὰ τῆς αὐτόθι ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἥτις διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἤθελε νὰ καταβάλῃ τὸ ἰσχύον δημοκρατικὸν κόμμα· ἀπεδιώχθησαν ὅμως πάλιν ἅμα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρελθόντος τοῦ πρώτου τρόμου καὶ 180 ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωτευθέντες ἐσφάγησαν πρὶν φθάσῃ ἡ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ζητηθεῖσα βοήθεια. Ἡ ὡμὴ αὕτη πρᾶξις τῶν Πλαταιέων ἐπετάχυνε τὴν ἔναρξιν τοῦ παρασκευαζομένου ἐμφυλίου πολέμου. Ὅθεν ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ *Ἀρχιδάμου*, ὑπερέβαλον τὸν ἰσθμὸν καὶ, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας κειμένην ὀχυρὰν *Οἰνόην*, πορευόμενοι καταστρεπτικῶς διὰ τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς Ἀχαρνάς, ἑξήκοντα σταδίους μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἶχον εἰσέλθει, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους, μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὴν πόλιν, μεταβιβάσαντες τὰ ποίμνιά των εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Μ' ὅλον ὅτι δὲ δυσανασχετοῦντες διὰ τὴν ὁποίαν ἔβλεπον δῄωσιν τῶν ἀγρῶν των ἤθελον νὰ ἐξορμήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Περικλῆς ὅμως κρίνων ἀσύμφορον τὸν ἐκ παρατάξεως πόλεμον πρὸς πολὺ ἰσχυρότερον ἐχθρὸν τοὺς ἀνέστελλεν, ἀρκούμενος νὰ διακωλύῃ μόνον διά τινων ἱππικῶν ἀποσπασμάτων τὴν ἐπὶ πολὺ ἐκείνου προχώρησιν· ἐξέπεμψε ἐντοσούτῳ δύο στόλους, τὸν μὲν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ὅστις προσέβαλε τὴν Μεθώνην, ἐπόρθησε τὴν Φειὰν τῆς Ἠλείας καὶ τὸ Σόλιον ἐν Κορίνθῳ καὶ προχωρῶν περαιτέρω ἐκυρίευσε τὴν Ἄστακον ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ καὶ τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν, τὸν δὲ περὶ τὴν Λοκρίδα, ὅστις πολλὰ αὐτῆς μέρη ἐδῄωσε καὶ τὸ Θρόνιον κατέλαβε, καὶ τὴν νῆσον Ἀταλάντην, ἐρήμην πρότερον οὖσαν, ἐτείχισεν. Ἡ ἀγγελία τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων τῶν Ἀθηναίων καὶ συνάμα ἡ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων ἠνάγκασαν τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον νὰ ἐγκαταλίπωσι ταχέως τὴν Ἀττικὴν καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ἀκολούθως, ἐγγίζοντος τοῦ χειμῶνος, ὁ Περικλῆς αὖ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸς εἰσέβαλε μετὰ μεγάλης δυνάμεως εἰς Μεγαρίδα καὶ ἐπόρθησε τὴν χώραν, μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐπάνοδόν του κατώρθωσε δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων νὰ ἑλκύσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του τόν τε *Σιτάλκην*, ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον δυνάστην τῶν Θρᾳκῶν, καὶ τὸν ἀκατάστατον *Περδίκκαν*, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καὶ τέλος διά τινος λαμπροτάτου ἐπιταφίου λόγου, ὑπὲρ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, ἐσπούδασε νὰ ἐξάψῃ τὸ φρόνημα καὶ τὸν ζῆλον τῶν συμπολιτῶν του.—Οὕτω δ' ἐτελεύτα τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Τὸ δεύτερον ἔτος (430) ἅμα τοῦ θέρους ἐπιγενομένου ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθειρε τὴν χώραν. Κατὰ τὴν προκειμένην δὲ περίστασιν εἶχε σύμμαχον πολὺ σκληρότερον ἐχθρὸν, τὴν *λοιμώδη* ἐκείνην νόσον, ἥτις ἀπὸ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου ἀρξαμένη καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ εἰς πολλὰς τῆς Ἀσίας χώρας διαδοθεῖσα ἐνέσκηψεν αἰφνιδίως εἰς τὸν Πειραιᾶ κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς Ἀθήνας. Τόσῳ δὲ μείζων ἦτον ὁ ἐντεῦθεν προκύψας ὄλεθρος, ὅσον εἰς τὴν ἐπίτασίν του συνέτρεχον ἡ συσσώρευσις τῶν κατοίκων, συγκομισθέντων, ὡς προείρηται, ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ ἄστυ, ἡ τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐν πνιγεραῖς καλύβαις δίαιτα καὶ τὰ ἐπικρατοῦντα τῆς ὥρας καύματα. Οἱ Πελοποννήσιοι φοβηθέντες τὸ μόλυσμα δὲν διέμειναν τὸ θέρος τοῦτο εἰμὴ ὀλίγον χρόνον ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐπιμένων εἰς τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθη σύστημα παρεσκεύασεν ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλουν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνέλαβεν ἤδη αὐτὸς οὗτος τὴν διοίκησιν ἔχων συμβοηθοὺς καὶ τοὺς Λεσβίους καὶ Χίους. Περιπλέων δὲ τὰς ἀκτὰς ἔφθειρεν ἐκ διαδοχῆς τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Τροιζῆνα, τὴν Ἑρμιόνην, καὶ ἐπόρθησε τὰς Πρασιὰς, πόλισμα τῆς Λακωνικῆς ἐπιθαλάσσιον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως, διότι ὁ λοιμὸς τὸν ἠκολούθει κατὰ πόδας φέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρων ὄλεθρον εἰς τὰ πληρώματα. Καίπερ δὲ εἰς πάντα ἐκτιθέμενος κίνδυνον καὶ τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του πράττων δὲν ἐδύνατο ὅμως νὰ κατασιγάσῃ τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἐπηύξανεν ὁσημέραι ἡ θλιβερὰ τῶν πραγμάτων κατάστασις. Κατηγορηθεὶς λοιπὸν ὡς αἴτιος τῶν παρόντων δεινῶν, ἐζημιώθη 15 τάλαντα καὶ συνάρμα ἐστερήθη τῆς στρατηγίας. Κατ' αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἔπαθε καὶ δυστυχήματα ἀλλεπάλληλα. Ἐπικρατοῦντος τοῦ λοιμοῦ εἶδεν ἐκλείποντας τοὺς ἀξιολογωτέρους φίλους του, ἀπέβαλε πολλὰ τῆς οἰκογενείας του μέλη ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἀπεδειλίασεν οὐδὲ προῦδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν. Ὅταν ὅμως, τελευτήσαντος ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τοῦ τελευταίου καὶ φιλτάτου υἱοῦ του *Παράλου*, ἔμελλε νὰ ἐπιθέσῃ κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸν νεκρικὸν στέφανον, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του· οἱ Ἀθηναῖοι τότε συγκινηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦ ἀνδρὸς καὶ μετανοήσαντες ἐνεχείρισαν πάλιν τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ φεῦ! ἡ τελευταία αὕτη τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ Περικλέους περίοδος ὑπῆρξε βραχυτάτη· διότι μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἔτι ἐπιπολαζούσης νόσου προσβληθεὶς ἐγένετο θῦμα αὐτῆς. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε δυστύχημα μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον. Ὁ δῆμος στερημένος τοῦ μόνου ἀξίου ἀρχηγοῦ του παρεδόθη ἔκτοτε εἰς χεῖρας αἰσχρῶν καὶ ἀναξίων δημαγωγῶν, οἵτινες κατανήλισκον ἀνοήτως τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξωτερικὰ μέσα καὶ διὰ τῆς ἀκολασίας των ἐλυμαίνοντο τὰ κοινά.

Τοῦ λοιποῦ δὲ ὁ ἀγὼν λαμβάνει ἐπὶ μᾶλλον μείζονα ἔκτασιν, ἐν ᾧ καὶ τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη σπεύδουσι νὰ καθολικεύσωσιν αὐτὸν, ἐκτὸς τοῦ κυρίου θεάτρου, καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας καὶ ἀπώτερον εἰς τὰς ἀποικίας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρίτου ἔτους (429) οἱ Πελο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποννήσιοι, ἡγουμένου πάλιν τοῦ Ἀρχιδάμου, ἐστράτευσαν ἐπὶ Πλάταιαν μὴ ἀνεχόμενοι τὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίαν της καὶ θεωροῦντες ταύτην ὡς παραβίασιν τῆς συμβάσεως, δι' ἧς, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν Μήδων, κοινῇ ψήφῳ ἡ χώρα αὐτῆς ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ οὐδετέρα. «Οἱ Πλαταιεῖς ὤφειλον, εἶπεν ὁ Ἀρχίδαμος, ἐμμένοντες εἰς τοὺς ὅρκους των νὰ συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Πελοποννησίων μᾶλλον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ὅσοι ἤδη ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους διατελοῦσιν. Ἀλλ' ἂν διὰ φόβον πρὸς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐτόλμησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐδύναντο νὰ μεταχωρήσωσιν ὅπου ἤθελον ἕως οὗ ὁ πόλεμος διαρκεῖ, παραδίδοντες πόλιν καὶ οἰκίας ὡς παρακαταθήκην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ καταγράφοντες πάντα τὰ πράγματα αὐτῶν ἵνα μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των τὰ ἀναλάβωσιν.» Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, οἵτινες προηγουμένως ἤδη εἶχον δεχθῇ εἰς τὴν πόλιν των παῖδας καὶ γυναῖκας τῶν Πλαταιέων, ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ πρακτέου ἀπεδοκίμασαν τὴν παραδοχὴν τῆς αἰσχρᾶς συνθήκης καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς πιεζομένους νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Πλαταιεῖς ἀπέῤῥιψαν τὴν αἴτησιν τῶν Πελοποννησίων, οὗτοι δὲ ἤρξαντο παραχρῆμα τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν.

Καὶ οἱ Ἀμβρακιῶται καὶ οἱ Χάονες, οἵτινες ἤθελον ν' ἀλλοτριώσωσι τὴν Ἀκαρνανίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἔλαβον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον βοηθείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, προσδοκώντων ἐκεῖθεν μέγα ὄφελος. Ἀλλ' ἀφοῦ ἤ,τε μελετηθεῖσα ἐξ ἐφόδου ἅλωσις τοῦ Στράτου, τῆς μεγίστης Ἀκαρνανικῆς πόλεως, ἀπέτυχε καὶ ὁ Κορινθιακὸς στόλος, ὅστις ἔμελλε νὰ φέρῃ νέας δυνάμεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ πολεμοῦντας Λακεδαιμονίους, συναντηθεὶς μετὰ τῆς παρὰ τὴν Ναύπακτον προφυλαττούσης καὶ ὑπὸ τοῦ γενναίου *Φορμίωνος* διοικουμένης Ἀθηναϊκῆς μοίρας καὶ ἐλθὼν εἰς μάχην κατετροπώθη, ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἔλαβεν ἄλλην φάσιν. Καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ Πελοποννήσιοι δῆλον ὅτι ἐζήτησαν τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων κατὰ θάλασσαν· ἀντὶ τῶν πρώτων 45 παρέταξαν ἤδη 77 τριήρεις, ὁ δὲ Φορμίων μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχεν οὐδὲ τὸν ἥμισυν ἀριθμὸν ἐδέχθη τὴν ναυμαχίαν καὶ τὸ πρῶτον ὑποχωρήσας ἔπειτα ἐφάνη νικητὴς καὶ ἐβεβαίωσεν οὕτω λαμπρῶς τὴν θαλάσσιον τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχήν. Καὶ ἄλλο δὲ σύγχρονον τῶν Σπαρτιατῶν ἐγχείρημα κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἀπέβη οὐδὲν ἧττον ἀτυχὲς, κατέστησε δὲ μόνον τοῦ λοιποῦ προσεκτικωτέρους τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ λιμένος των.

Πόσον δὲ ὁ πόλεμος παρατεινόμενος γίνεται ἐπὶ μᾶλλον τραχὺς καὶ κακοήθης, τοῦτο δεικνύουσι μάλιστα τὰ προσεχῆ συμβεβηκότα τῆς Μιτυλήνης, τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Κερκύρας.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον καὶ αὖθις (τὸ τέταρτον ἔτος) ὡς πορθηταὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἦλθεν ἐκ Τενέδου καὶ Μηθύμνης ἀγγελία εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι οἱ Μιτυληναῖοι συμμαχήσαντες λάθρα μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν ἡτοιμάζοντο ν' ἀποστατήσωσιν. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Λέσβου, ἐχούσης στόλον ἀξιόλογον, δὲν ἐδύνατο νὰ ἦνε οὐδαμῶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀδιάφορος. Καὶ τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ὁποίας κατέβαλον ἄκρας σπουδῆς εἰς ματαίωσιν τῆς μελετωμένης ἀποστάσεως· διότι ἐν ᾧ δι' ἑκατὸν μὲν πλοίων περιεφρούρουν τὴν Ἀττικὴν, τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα, δι' ἄλλων δ' ἑκατὸν ἐπόρθουν κατὰ τὸ σύνηθες τὰς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, συγχρόνως ἐξέπεμψαν καὶ τεσσαράκοντα εἰς Λέσβον. Ταῦτα δὲ καὶ χίλιοι ὁπλῖται τοὺς ὁποίους μετ' οὐ πολὺ ὡδήγησεν ὁ Πάχης, συνέκλεισαν πανταχόθεν τὴν Μιτυλήνην, ὥστε, βραδυνούσης τῆς τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας, ἡ πόλις αὕτη ἠναγκάσθη δι' ἔλλειψιν τροφῶν καί τινα ἐσωτερικὴν στάσιν νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς πολιορκητὰς, ἐπὶ συνθήκῃ ὅμως τοῦ νὰ μὴ πράξωσί τι κατὰ τῶν ἐνόχων μέχρις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὗ πρεσβεία τις Μιτυληναίων σταλεῖσα εἰς Ἀθήνας φέρῃ τὴν περὶ αὐτῶν ὁριστικὴν τοῦ δήμου ἀπόφασιν. Μεθ' ἡμέρας δ' ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παραδόσεως καταπλεύσας εἰς Ἔμβατον τῆς Ἐρυθραίας ὁ τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον διοικῶν *Ἀλκίδας* οὐ μόνον δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς Μιτυλήνης, ἀλλὰ φοβούμενος τὴν δίωξιν τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Πέλοπόννησον. Ὁ Πάχης ἀφοῦ τὸν κατεδίωξεν εἰς μάτην ἐπιστρέψας εἰς Λέσβον ἀπέπεμψε τοὺς μάλιστα ἐνόχους τῶν Μιτυληναίων εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ δῆμος συνελθὼν πάραυτα ἐν ἐκκλησίᾳ ἐψήφισε νὰ φονευθῶσιν οἵ τε παρόντες καὶ ἅπαντες οἱ ἡβῶντες Μιτυληναῖοι, καὶ πρὸς τοῦτο ἐστάλησαν ἀμέσως διαταγαὶ εἰς τὸν Πάχητα. Ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἦταν φύσει σκληροὶ, ἐδείχθησαν μετανοοῦντες διὰ τὴν ἀπόφασίν των. Ὅθεν οἱ φιλανθρωπότεροι ὠφελούμενοι ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης συνεκάλεσαν ἐκ νέου τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ βίαιος καὶ θρασὺς *Κλέων* ἐσπούδασε παντὶ σθένει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν διατήρησιν τῶν ἤδη ψηφισθέντων, ἄλλος ὅμως ἐμβριθέστερος ῥήτωρ, ὁ *Διόδοτος*, ἀποδείξας ὅτι τὸ περὶ ἀναιρέσεως ἐν γένει τῶν Μιτυληναίων ψήφισμα οὐ μόνον προσέκρουεν εἰς τὸ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον, καταγινωσκομένης τῆς αὐτῆς ζημίας εἰς ἀδικοῦντας καὶ μὴ ἀδικοῦντας, ἀλλ' ἀντέκειτο καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῶν Ἀθηναίων συμφέρον, καθιστῶν ἀνέλπιστον τὴν μετάγνωσιν τῶν ἀποστατῶν, κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ ἐπιεικεστέρα γνώμη. Εὐθὺς δ' ἐστάλη ἄλλη τριήρης κομίζουσα ἐναντίας τῶν προτέρων διαταγὰς πρὸς τὸν Πάχητα, καὶ εὐτυχῶς ἔφθασεν ἐγκαίρως ὥστε ν' ἀναστείλῃ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγήν. Ἀλλὰ φεῦ! ἡ πρώτη ἀπόφασις δὲν μετεβλήθη καὶ ὡς πρὸς τοὺς προαποσταλέντας ὑπὸ τοῦ Πάχητος Μιτυληναίους· κατὰ πρότασιν τοῦ αἱμοχαροῦς Κλέωνος πάντες οὗτοι ἐθανατώθησαν. Συγ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρόνως δὲ καθηρέθησαν τὰ τείχη τῶν Μιτυληναίων καὶ παρελήφθη ὁ στόλος των· ὕστερον δ' ἐπέμφθησαν κληροῦχοι Ἀθηναῖοι εἰς Λέσβον, καταδικασθέντων τῶν κατοίκων νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν καὶ νὰ τελῶσιν ἐτήσιον φόρον δύο μνᾶς κατὰ κλῆρον.

Μείζονα δ' ἔτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέστη συμφορὰν ἡ εἰς τὸν Ἐλευθέριον Δία καθιερωμένη Πλάταια, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπιέζετο δεινῶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν. Διότι, μ' ὅλον ὅτι τὸν χειμῶνα τοῦ παρελθυθότος ἔτους διακόσιοι καὶ εἴκοσι, τὸ ἥμισυ σχεδὸν μέρος τῆς μικρᾶς φρουρᾶς της, διὰ τολμηρᾶς νυκτερινῆς ἐξόδου ὑπερβάντες τὰ διπλᾶ τῶν πολιορκητῶν χαρακώματα διεσώθησαν εἰς Ἀθήνας, μ' ὅλον τοῦτο τὸ ἑπόμενον θέρος, καταναλωθεισῶν τῶν τροφῶν, ἡ στενοχωρία τῶν ὑπολειφθέντων ηὔξησεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἐδύναντο εἰμὴ νὰ δεχθῶσι τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων συνθήκην, καθ' ἣν, μετὰ τὴν ἐκουσίαν παράδοσιν τοῦ χωρίου, ἔπρεπε μόνον οἱ αἴτιοι, καὶ οὗτοι πάλιν ὄχι ἀδίκαστοι, νὰ τιμωρηθῶσιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἐκ Σπάρτης μετακληθέντες πέντε δικασταί, ἀντὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ ἱερὸν καθῆκόν των ἀδεκάστως, χαριζόμενοι εἰς τοὺς Θηβαίους, τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τῶν Πλαταιέων, ἠρκέσθησαν νὰ ἐρωτήσωσιν ἁπλῶς τούτους, ἐὰν ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ ἐφάνησαν ὠφέλιμοι εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπήντησαν ἀποφατικῶς, εὐθὺς ποινὴ θανάτου κατεγνώσθη εἰς πάντας. Ἀπωλέσθησαν δὲ οὕτω διακόσιοι Πλαταιεῖς καὶ εἴκοσι πέντε Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔτυχον συμπολιορκούμενοι· αἱ δὲ γυναῖκες ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις ἔπειτα κατηδαφίσθη ἐκ θεμελίων πρὸς αἰώνιον αἶσχος τῶν Θηβαίων, ἐν ᾧ μόνη αὕτη ἐκ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων συνηγωνίσθη ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον κατὰ τοῦ Πέρσου ἀγῶνα!

Μετὰ τὸ τῶν Πλαταιῶν ἀκολουθεῖ εὐθὺς καὶ τὸ ἄλλο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐχ ἧττον φρικαλέων σκηνῶν θέαμα, τὸ τῆς Κερκύρας. Ἀπὸ τοῦ Ἐπιδαμνείου ἤδη πολέμου ὑπῆρχον ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, δύο ἀντίθετοι μερίδες, ἡ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἡ τῶν δημοκρατικῶν, αἵτινες, ἀποπειραθέντων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῶν Κορινθίων νὰ προσελκύσωσι τὴν νῆσον εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν ἄλλοτε αἰχμαλωτισθέντων Κερκυραίων, κατήντησαν εἰς ῥῆξιν σφοδράν. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς, εἰς τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐρειδομένη, ὑπερίσχυσε. Ὅθεν κατὰ πρότασιν τοῦ προεστῶτος ταύτης Πειθίου πάντες οἱ πλουσιώτεροι τῶν ἀριστοκρατικῶν ὑπεβλήθησαν εἰς δίκην καὶ ἐζημιώθησαν διὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν ἔπραξαν ἀσέβειαν κόψαντες χάρακας ἐκ τοῦ τεμένους τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκινόου. Μὴ δυνάμενοι δὲ οὗτοι νὰ ἐκτίσωσι τὴν ζημίαν, οὖσαν μεγάλην, ἐκάθισαν ἱκέται ἐν τοῖς ναοῖς. Διαδοθείσης δ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς φήμης ὅτι ὁ Πειθίας, ὅστις ἦτο καὶ βουλευτὴς, ἔμελλε ν' ἀναπείσῃ τὸ πλῆθος ἵνα συνδέσῃ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, οἱ εἰρημένοι καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ τῶν Κορινθιαζόντων συστάντες καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια εἰσέβαλον αἴφνης εἰς τὴν Βουλὴν, ὅπου σὺν τῷ Πειθίᾳ ἐφόνευσαν καὶ ἄλλους βουλευτὰς καὶ ἰδιώτας ἕως ἑξήκοντα τὸν ἀριθμόν. Ὀλίγοι δέ τινες ὁμόφρονες τοῦ Πειθίου κατέφυγον εἰς Ἀττικὴν τινὰ τριήρη παροῦσαν. Ἔκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι ἀνεμίχθησαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰς Κερκυραϊκὰς διενέξεις. Γενομένης δὲ μετ' οὐ πολὺ σφοδρᾶς συμπλοκῆς ἐν τῇ πόλει, οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ μετέωρα τῆς πόλεως, οἱ δὲ ὁπαδοὶ τῶν Κορινθίων κατέλαβον τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν πρὸς αὐτὴν Ὑλλαϊκὸν λιμένα. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν προσέλαβον συμμάχους τοὺς δούλους ὑποσχεθέντες αὐτοῖς ἐλευθερίαν, οἱ δὲ ἐνισχύθησαν δι' ὀκτακοσίων ἐπικούρων ἐλθόντων ἐκ τῆς Ἠπείρου. Δευ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέρα ἄλλη μάχη ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς πρώτους. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἔφθασεν ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς Νικόστρατος, ἐρχόμενος βοηθὸς ἐκ Ναυπάκτου μετὰ δώδεκα νεῶν καὶ πεντακοσίων ὁπλιτῶν· ἴσχυσε δὲ οὗτος νὰ πείσῃ τοὺς διαφερομένους ὥστε νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐνταυτῷ νὰ συμμαχήσωσι στενώτατα μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα πράξας ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ, οἱ προστάται τοῦ δήμου προσελθόντες τὸν ἔπεισαν νὰ καταλίπῃ αὐτοῖς πέντε ἐκ τῶν πλοίων του, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην κίνησιν τῶν ἐναντίων, καὶ λάβῃ ἀντ' αὐτῶν ἴσα Κερκυραϊκά· ἔπειτα δὲ κατέλεγον εἰς ταῦτα τοὺς ἐχθρούς των, οἵτινες φοβηθέντες μὴ σταλῶσιν εἰς Ἀθήνας ἐκάθισαν ἱκέται εἰς τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερόν. Σπουδάσαντος δὲ εἰς μάτην τοῦ Νικοστράτου νὰ τοὺς ἀναστήσῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ τοὺς ἐνθαῤῥύνῃ, ὁ δῆμος, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι οὗτοι ἐβουλεύοντο κακὰ, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἤθελε βεβαίως τοὺς διαφθείρει ἐὰν δὲν ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου αὐτοῦ στρατηγοῦ. Οἱ λοιποὶ ἀριστοκρατικοὶ, 400 τὸν ἀριθμὸν, βλέποντες τὰ γινόμενα προσέφυγον εἰς τὸ Ἡραῖον, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐπειθανάγκασεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου κειμένην Πτυχίαν νῆσον. Ἐν τούτῳ δὲ οὔσης τῆς στάσεως, τὴν τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν, μετὰ τὴν διακομιδὴν τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον, τρεῖς καὶ πεντήκοντα Πελοποννησίων νῆες, ὧν ἡγοῦντο ὁ Ἀλκίδας καὶ ὁ Βρασίδας, φανεῖσαι ἀπέκρουσαν τὰς μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἡνωμένας ἑξήκοντα τῶν Κερκυραίων τριήρεις, δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ ἐπιπλεύσωσιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἅμα ἔμαθον ὅτι στόλος Ἀθηναϊκὸς προσέπλεεν ἀπὸ Λευκάδος φοβηθεῖσαι ἀνεχώρησαν κατὰ τάχος εἰς τὰ ἴδια. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των δὲ οἱ δημοκρατικοὶ Κερκυραῖοι ὑποπτεύοντες μὴ οἱ ἐν Πτυχίᾳ ἀντίπαλοί των νεωτερίσωσιν, ἀναλαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖθεν τοὺς ἐπανήγαγον πάλιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὸ Ἡραῖον, καὶ ἤδη ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσισαν νὰ κορέσωσι τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεώς των κατ' αὐτῶν. Ὅθεν περιπλέοντες μετὰ τῶν πλοίων των τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα ἐφόνευον ὅντινα τῶν ἐχθρῶν ἐλάμβανον καὶ ὅσους ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας εὗρισκον ἐντὸς αὐτῶν τῶν πλοίων. Ἔπειτα δ' ἐλθόντες εἰς τὸ Ἡραῖον ἔπεισαν πεντήκοντα ἐκ τῶν ἱκετῶν νὰ ἐξέλθωσιν, ἐπὶ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον δικασθῆ. Πάντες μὲν οὗτοι ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέστρεψαν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τὸν βίον, ἄλλοι μὲν κρεμασθέντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν δένδρων καὶ ἄλλοι ἄλλως διαφθείραντες ἑαυτούς. Ἑπτὰ ἡμέρας, παρόντος τοῦ ναυάρχου τῶν Ἀθηναίων, ὁ δῆμος ἐξηκολούθησε φονεύων ἀνιλεῶς τοὺς ὑποτιθεμένους ἐχθρούς του, ὡς διανοουμένους δῆθεν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας· πεντακόσιοι δὲ περίπου διαφυγόντες τὴν λύσαν τοῦ ὄχλου διέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι ἠπειρωτικὴν παραλίαν, ὅθεν μετά τινα χρόνον ἐπανῆλθον καὶ ὀχυρωθέντες ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἱστώνης ἔβλαπτον ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ὅσον ἐδύναντο. Μετὰ παρέλευσιν δὲ πολλοῦ χρόνου ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ παραδοθῶσι εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα, οἵτινες τοὺς διεκόμισαν ὑποσπόνδους εἰς τὴν νῆσον Πτυχίαν μέχρις οὗ πεμφθῶσιν εἰς Ἀθήνας, κηρύξαντες ὅτι ἐάν τις αὐτῶν συλληφθῆ ἀποδιδράσκων αἱ σπονδαὶ θέλουσι θεωρηθῆ λελυμέναι πρὸς πάντας. Ἀλλ' οἱ προστάται τοῦ δήμου φοβούμενοι μὴ οἱ ἐχθροί των ἀπολυθῶσι μηχανῶνται τοιοῦτον τι ἵνα τοὺς παγιδεύσωσιν· ἔπεμψαν δῆλον ὅτι νομιζομένους τινὰς φίλους των εἰς τὴν νῆσον, οἵτινες ἴσχυσαν νὰ τοὺς πείσωσιν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἔμελλον νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δήμου καὶ τοῖς παρέσχον τὰ μέσα τῆς δραπετεύσεως. Οὕτω δὲ οἱ δυστυχεῖς ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα, συνελήφθησαν ἐκπλέοντες καὶ παρεδόθη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν εἰς τοὺς Κερκυραίους δημοκρατικοὺς, οἵτινες παραλαβόντες αὐτοὺς τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς μέγα τι οἴκημα καὶ ὕστερον ἐξάγοντες ἀνὰ εἴκοσι δεδεμένους τοὺς ἀπέκτεινον διὰ παντοίων βασάνων. Ἀφοῦ δὲ τοιουτοτρόπως ἐθανατώθησαν ἑξήκοντα, οἱ λοιποὶ μαθόντες τὰ γενόμενα δὲν ἤθελον οὐδαμῶς νὰ ἐξέλθωσιν ἀμυνόμενοι ἑαυτοὺς διὰ παντὸς μέσου ἀπὸ τοῦ οἰκήματος. Τότε δὲ ὁ ἐξηγριωμένος ὄχλος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ στέγος καὶ ἀναspάσας τὴν ὀροφὴν ἔρριπτεν ἐκεῖθεν ὀϊστοὺς καὶ κεράμους κατ' αὐτῶν. Πολλοὶ οὕτως ἀπωλέσθησαν, οἱ δ' ἐπίλοιποι, ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, διεφθάρησαν αὐτοχειρὶ, ὥστε τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν εὑρέθησαν ὅλοι νεκροὶ καὶ σωρευθέντες ἐπὶ ἁμαξῶν ἀπήχθησαν ἔξω τῆς πόλεως. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν, ὅσαι εἶχον ἐπιζήσει ἐξηνδραποδίσθησαν. — Οὕτως ὠμὴ καὶ φρικαλέα προέβη ἡ στάσις αὕτη τῆς Κερκύρας· καὶ ἔδοξε τοιαύτη μᾶλλον, καθ' ὅσον ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον. Ὕστερον δὲ παρόμοιαι στάσεις ἐξερράγησαν σχεδὸν πανταχοῦ καὶ παρήγαγον τρομερὰ καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπληκτικὴν εἰκόνα εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν μέγαν τοῦ πολέμου τούτου ἱστορικὸν, τὸν Θουκυδίδην (Γ', 82).

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Εὐρυμέδοντος ἐκ τῆς Κερκύρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν, κατὰ πρῶτον ἤδη, εἴκοσι ναῦς εἰς Σικελίαν καὶ στρατηγοὺς τὸν *Λάχητα* καὶ *Χαροιάδην*, λόγῳ μὲν τοῦ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ὁμογενεῖς των Λεοντίνους, πολεμουμένους ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, κυρίως δὲ προτιθέμενοι νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκεῖθεν κομιδὴν σίτου εἰς Πελοπόννησον καὶ συνάμα πρόπειραν ποιούμενοι ἐὰν ἐδύναντο νὰ ὑποτάξωσιν αὐτὴν τὴν ὡραίαν καὶ μεγάλην νῆσον, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπευθύνει πρὸ πολλοῦ τὰ βλέμματά των. Αὕτη ἦτον ἡ τελευταία ἐπιχείρησις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ θέρος τοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ πολέμου (427). Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ νόσος ἐπέσκηψε τὸ δεύτερον εἰς Ἀθήνας καὶ διήρκεσεν ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς ἔτους ἐπενεγκοῦσα ὄλεθρον μέγαν. Κατὰ ταύτην καὶ τὴν προτέραν αὐτῆς ἐπίσκηψιν ἀπέθανον, βεβαιοῦντος τοῦ Θουκυδίδου, ὁπλῖται μόνον τετρακισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι, καὶ ἱππεῖς τριακόσιοι, τοῦ δὲ ἄλλου ὄχλου ἀνεξεύρετος ἀριθμός. Ἐγένοντο δὲ τότε καὶ πολλοὶ σεισμοὶ τῆς γῆς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δ' ἐν Ἀθήναις, Εὐβοίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ.

Τὸ ἐφεξῆς θέρος (ἕκτον ἔτος τοῦ πολέμου) οἱ Πελοποννήσιοι ἦλθον μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ σκοποῦντες νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων Ἄγιδος, υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἀποθανόντος Ἀρχιδάμου· ἀλλὰ σεισμῶν πολλῶν γενομένων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καίτοι ἐλαττωθείσης τῆς δυνάμεώς των ὑπὸ τῆς νόσου, ἐφάνησαν πανταχοῦ καὶ πρὸς τὰ ἔξω μάλιστα δραστήριοι. Ὁ Λάχης, ὅστις ἀποθανόντος τοῦ Χαροιάδου ἀνέλαβεν ἐν Σικελίᾳ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου, ἐκυρίευσε τὰς Μυλὰς, τόπον ὀχυρὸν τῆς Μεσσήνης, καὶ ἠνάγκασε τοὺς Μεσσηνίους εἰς ὑποταγήν. Ὁ Νικίας διευθύνθη τὸ πρῶτον μετὰ ἑξήκοντα νεῶν κατὰ τῆς Μήλου καὶ ἀποβὰς ἔφθειρεν αὐτήν· ἔπειτα δὲ ἐτράπη πρὸς τὸν ἐν Βοιωτίᾳ Ὠρωπὸν καὶ προσλαβὼν ἐνταῦθα τὴν ἐξ Ἀθηνῶν σταλεῖσαν δύναμιν εἰσέβαλεν εἰς Τάναγραν, ἐλεηλάτησε τὴν γῆν αὐτῆς καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς ἐπεξελθόντας Ταναγραίους καί τινας Θηβαίους δραμόντας εἰς βοήθειαν ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἄλλος δ' ἔμπειρος στρατηγὸς, ὁ Δημοσθένης, περιπλεύσας μεθ' ἑτέρων ἑξήκοντα νεῶν τὴν Πελοπόννησον ἦλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐπόρθησε τὴν Λευκάδα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὅθεν ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ διὰ τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν εἰς Φωκίδα, καὶ ἀκολούθως διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἐλα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τείας νὰ ἐπιπέσῃ εἰς Βοιωτίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησε τρεῖς ἐκ τῶν ἀτειχίστων Αἰτωλικῶν κωμῶν, προσβληθεὶς αἴφνης ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, συναθροισθέντων πανταχόθεν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἠνώρθωσε περισσῶς τὴν συμφοράν του ταύτην κατορθώσας μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων διὰ τῆς παρὰ τὰς Ὄλπας ἐπιφανεστάτης νίκης του νὰ ματαιώσῃ τὸ κατὰ τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους κίνημα τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀμβρακιωτῶν.

Τὸ στρατηγικὸν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα ἔμελλε νὰ δειχθῇ ἔτι λαμπρότερον καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (425). Ἐν ᾧ δηλονότι στόλος τις Ἀθηναϊκὸς, κατευθυνόμενος εἰς Σικελίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ προπεμφθεισῶν δυνάμεων, περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἔλαβεν ὡς ἰδιώτης τὴν ἄδειαν νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν πρὸς πᾶν ἄλλο συντελὲς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Πελοποννήσου, εὑρισκόμενος παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσσηνίας προέτεινε ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς *Πύλον* καὶ τειχίσωσι τὸ χωρίον, ὅπερ ἔχον λιμένα ἀξιόλογον ἐδύνατο, κατὰ τὰς ὀξυδερκεῖς αὐτοῦ παρατηρήσεις, νὰ χρησιμεύσῃ τὰ μάλιστα ὡς σταθμὸς διὰ τὰς πρὸς δυσμὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνάμα ὡς φρούριον, ὅθεν Μεσσήνιοι ὁρμώμενοι ἤθελον βλάπτει μεγάλως τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ μὴ πειθόμενοι ἤθελον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν περαιτέρω πλοῦν, ὅτε ὑπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθησαν νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὴν Πύλον, ἥτις κατὰ προτροπὴν τοῦ Δημοσθένους ἐξετειχίσθη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ συνεργαζομένων ὅλων τῶν στρατιωτῶν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπείλει τὴν μόλις τετρακόσια στάδια ἐντεῦθεν ἀπέχουσαν Σπάρτην, συνέδραμον πανταχόθεν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον καὶ πρὸς τελείαν ἀπόκλεισιν αὐτοῦ κατέλαβον τὴν παρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τείνουσαν τὸν λιμένα καὶ ἐγγὺς ἐπικειμένην νῆσον Σφακτηρίαν διαβιβάσαντες ἐνταῦθα 420 ὁπλίτας μετὰ τῶν συνήθων Εἱλώτων. Ἡ μικρὰ τῶν Ἀθηναίων φρουρὰ, καί περ στερημένη σχεδὸν πάντων τῶν εἰς κραταιὰν ἄμυναν μέσων, εἶχεν ἤδη ἀποκρούσει μίαν πρώτην σφοδρὰν τῶν ἐχθρῶν προσβολὴν, ὅτε τεσσαράκοντα Ἀττικαὶ τριήρεις ἄρασαι ἐκ Ζακύνθου εἰςέπλευσαν καὶ ἐκ τῶν δύο στενῶν τῆς εἰρημένης νήσου εἰςόδων καὶ ἐπιπεσοῦσαι κατὰ τῶν ἐχθρικῶν νεῶν, τῶν μὲν αὐτῶν ἐκράτησαν, τὰς δὲ ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ οὕτω περιέκλεισαν τοὺς ἐν τῇ νήσῳ διαβιβασθέντας ὁπλίτας. Βλέποντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι οὐδεμία ἦν ἐλπὶς νὰ σώσωσι τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἔκρινον ἀναγκαῖον μετὰ μὲν τοῦ Δημοσθένους νὰ συμφωνήσωσιν ἀνακωχὴν ὅπλων, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας νὰ προτείνωσιν εἰρήνην. Ἀλλὰ κατ' εἰςήγησιν τοῦ Κλέωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέταξαν εἰς τὴν παραδοχὴν ταύτης τοσοῦτον τραχεῖς ὅρους, ὥστε αἱ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ταχέως. Παρατεινομένης δὲ τῆς ἁλώσεως τῆς νήσου καὶ ταλαιπωρουμένης τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος, ὁ δῆμος ἐν Ἀθήναις ἤρξατο νὰ μετανοῇ ὅτι εἶχεν ἀπορρίψει τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ὀργή του ἀπετείνετο ἰδίως κατὰ τοῦ Κλέωνος, ὡς τοῦ κυριωτέρου αἰτίου τῆς ἀποφάσεώς του, οὗτος κατηγορήσας δειλίαν κατὰ τῶν στρατηγῶν εὑρέθη τέλος εἰς τὴν ἀνάγκην, ἀποποιηθέντος τοῦ Νικίου τὴν στρατηγίαν, ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς οὗτος ὅλον τὸν ἀγῶνα, ὑποσχεθεὶς ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ νὰ φέρῃ ζῶντας εἰς Ἀθήνας τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ Λακεδαιμονίους, ἢ νὰ τοὺς φονεύσῃ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐγέλασαν εἰς τὴν κουφολογίαν ταύτην, οἱ δὲ φρονιμώτεροι εὐχαριστήθησαν ἐλπίζοντες, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, νὰ ἐπιτύχωσι θάτερον τούτων, ἢ νὰ ἴδωσιν ὑποτεταγμένους τοὺς Λακεδαιμονίους, ἢ, ὅπερ ἦν κρεῖττον, ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θρασέος δημαγωγοῦ. Τῳόντι δὲ ὁ Κλέων βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εὐτύχησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του· κρατερά τις ἀπόβασις εἰς τὴν νῆσον ἠνάγκασε τοὺς Λακεδαιμονίους ὁπλίτας μετὰ πεισματώδη ἄμυναν νὰ παραδοθῶσι. Οὕτω 292 ἐξ αὐτῶν, ὑπόλοιποι τῶν 420, ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας. Ἀνεχώρησαν δ' ἀκολούθως καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ τῆς Πύλου, ἥτις τοῦ λοιποῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Αἱ μετέπειτα δ' ἐκείνων προσπάθειαι τοῦ ν' ἀναλάβωσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν Πύλον ἀπέβησαν μάταιαι.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (424) οἱ Ἀθηναῖοι ἴσχυσαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, αὐτὸ τὸ προτείχισμα τῆς Σπάρτης, ὅθεν ἤδη ἐδύναντο νὰ ἐπιπίπτωσιν εὐκολώτατα εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Κατέλαβον δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν Θυρέαν καὶ ᾐχμαλώτευσαν πολλοὺς τῶν Αἰγινητῶν, τοὺς ὁποίους οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον κατοικίσει αὐτόθι διωχθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου. Τοσοῦτον δ' ἐπήρθησαν ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων εὐτυχημάτων των, ὥστε τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν (Πυθόδωρον, Σοφοκλῆ καὶ Εὐρυμέδοντα) ἐπανελθόντας ἐκ τῆς Σικελίας ἀπράκτους, ἀφοῦ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ὁμοφρονήσαντες, κατὰ προτροπὴν τοῦ Συρακουσίου Ἑρμοκράτους, εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλους, ἐτιμώρησαν αὐστηρῶς, ὡς ἂν ἐξήρτητο ἀπ' αὐτῶν νὰ καταστρέψωσι πᾶσαν τὴν Σικελίαν. Ἀλλὰ παραυτίκα εἶδον πάλιν τὴν τύχην στρέφουσαν ἐναντίον των τὰ νῶτα. Ἀφοῦ δηλαδὴ προηγουμένως κατέλαβον τὴν Νίσαιαν, λιμένα τῆς Μεγαρίδος, ἠθέλησαν, συνεννοημένοι μετὰ τῶν ἐν Μεγάροις δημοκρατικῶν, νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἡ ὀλιγαρχικὴ ὅμως μερὶς ὑπερισχύσασα διὰ συνδρομῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἐματαίωσε τὸ σχέδιόν των. Ἐπὶ παρομοίας δὲ συνεννοήσεως μετὰ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος στηριζόμενοι ἤλπισαν νὰ προσαγάγωσι καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅλην τὴν χώραν ταύτην εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εὑρόντες ἀγρύπνους τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἀπέτυχον· διότι οὐ μόνον ἐξεβλήθησαν τοῦ Δηλίου, ὅπερ εἶχον καταλάβει πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἔπαθον ἐν τῷ ὑποχωρεῖν ἦτταν ὁλοσχερῆ (καθ' ἣν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔσωσε τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην, σωθεὶς ἄλλοτε ὑπὸ τούτου ὅτε ἀμφότεροι ἐπολέμουν ἐν Ποτιδαίᾳ στρατηγοῦντος τοῦ Φορμίωνος).

Οὐ πολλῷ ὕστερον ἐπῆλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλα μεγαλήτερα ἀτυχήματα κατὰ τὰς παραλίας τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ὅπου ὁ μεγαλεπίβολος στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Βρασίδας εἶχεν ἤδη μεταστήσει τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὡς προστάτης δὴθεν τῆς ἐλευθερίας ἴσχυσεν οὗτος πάραυτα νὰ ἑλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς ἀμφιβόλους τῶν Ἀθηνῶν συμμάχους. Ἀφοῦ διήγειρεν εἰς ἀπόστασιν τὴν Ἄκανθον καὶ Στάγειρον, κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τὴν Ἀμφίπολιν διά τινος ἐπιεικοῦς συνθήκης· τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἀκολουθοῦσαι καὶ ἄλλαι τῶν Χερσονήσων Ἀκτῆς καὶ Σιθωνίας πόλεις παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θουκυδίδης, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρίσκετο ἀρχηγὸς ναυτικῆς τινὸς μοίρας παρὰ τὴν Θάσον, δὲν ἔσπευσε λίαν ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ μόνον τὸν λιμένα ταύτης, τὴν Ἠϊόνα, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ, κατεδικάσθη διὰ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν εἰς εἰκοσαετῆ ἐξορίαν, καθ' ἣν ἡσυχάζων συνέγραψε τὴν ἀθάνατον τοῦ παρόντος πολέμου ἱστορίαν του. Αἱ Ἀθῆναι ἔντρομοι διὰ τὰς ἀνελπίστους ταύτας τοῦ Βρασίδου προόδους προέτεινον ἐνιαύσιον ἀνακωχὴν, τὴν ὁποίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μάλιστα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ αἰχμαλωτευθέντων φίλων καὶ συγγενῶν των, ἐδέχθησαν προθύμως (423) ὑπὸ τὴν συμφωνίαν τοῦ νὰ μένωσι μὲν ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἤδη κεκτη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένων, νὰ διαπραγματευθῶσι δὲ περαιτέρω περὶ τῆς ὁριστικῆς εἰρήνης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βρασίδας, ὅστις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γενομένης συνθήκης προσεκτήσατο ἐν τῷ μεταξὺ τήν τε Σκιώνην ἐπὶ τῆς Παλλήνης καὶ τὴν Μένδην, ἀποικίαν τῶν Ἐρετριέων, ἠρνήθη τὴν ἀπόδοσιν τούτων, αἱ Ἀθῆναι, ἅμα λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς ἀνακωχῆς, ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον πέμψασαι στρατηγὸν τὸν Κλέωνα, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν εὐτύχησε κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὴν Τορώνην, ἔπειτα δὲ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρασίδου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐν ᾧ ἀνεχώρει πρὸς τὴν Ἠϊόνα, ἡττήθη κατὰ κράτος. Ἀμφότεροι δὲ οἱ στρατηγοὶ πληγωθέντες καιρίως, ὁ μὲν ἐν τῷ διώκειν ὁ δ' ἐν τῷ φεύγειν, κατέστρεψαν αὐτοῦ συγχρόνως τὸν βίον.

Ἡ ἔκβασις τῆς μάχης ταύτης ἔδωκεν εὐθὺς ἄλλην εἰς τὰς ὑφεστώσας σχέσεις ροπήν. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν οἱ εἰρημένοι μάλιστα στρατηγοί, εἰ καὶ ἐξ ἀντιθέτων κινούμενοι λόγων, ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἐμποδίσωσιν, εὐκολύνθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Νικίου καὶ τοῦ Σπαρτιάτου βασιλέως Πλειστοάνακτος, οἵτινες ἀμφότεροι εἶχον πάντη διάφορον πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τεταπεινωμένοι ὑπὸ τῶν τελευταίων συμφορῶν ἐφοβοῦντο μὴ ἀποστατήσωσι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὑπηκόων των, ἡ δὲ Σπάρτη ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐθεώρει δυνατὴν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τῆς Σφακτηρίας αἰχμαλώτων. Οὕτω λοιπὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔτους τοῦ πολέμου (421) κατωρθώθη πεντηκονταετὴς μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης εἰρήνη, ἥτις πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ τὰ μάλιστα εἰς αὐτὴν συντελέσαντος ὠνομάσθη *Νικίειος*, καὶ τῆς ὁποίας οἱ κυριώτεροι ὅροι ἦσαν, ἀπόδοσις τῶν ἀμοιβαίων δορικτησιῶν, ἐλευθερία καὶ αὐτονομία τῶν Θρᾳκικῶν πόλεων, ὑποχρεουμένων μόνον νὰ τελῶσι μέτριον φόρον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἐξίσωσις τῶν περαιτέρω διαφορῶν κατὰ τὸ δίκαιον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

§ 2. Νέαι περιπλοκαί. Ἀλκιβιάδης. Ἐκστρατεία εἰς Σικελίαν καὶ ἀτυχὴς ἔκβασις αὐτῆς.

Ἡ εἰρήνη γενομένη μετὰ σπουδῆς δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ μακρὰν διάρκειαν. Οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι, οἵτινες εἶδον ἑαυτοὺς παρημελημένους ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἐπαπειλουμένην διὰ τῆς φιλίας τῶν δύο κραταιοτέρων πολιτειῶν, ἐφανέρωσαν ἀπροκαλύπτως τὴν κατὰ τῆς Σπάρτης δυσαρέσκειάν των, καὶ ἡ Κόρινθος μάλιστα ἔπεισε τὸ τότε ἀκμάζον Ἄργος νὰ γείνῃ κεφαλὴ νέας τινὸς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν οἱ Μαντινεῖς, οἱ Τεγεᾶται, οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Χαλκιδεῖς ἐν Θράκῃ. Ὀλίγοι δὲ μόνον ἐδίσταζον ἔτι νὰ προσέλθωσιν εἰς ταύτην μὴ ἐμπιστευόμενοι ἀρκούντως εἰς τοὺς δημοκρατικῶς πολιτευομένους Ἀργείους. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν ἠγέρθησαν ἤδη ἐκ προοιμίων περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης διενέξεις καὶ δυσχέρειαι. Ἡ ἑκατέρωθεν ἀπόδοσις τῶν γενομένων δορικτησιῶν, ἰδίως τῶν Θρακικῶν ἀποικιῶν, ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἡ ἀναχώρησις τῶν φρουρῶν δὲν ἐδύναντο νὰ πραγματοποιηθῶσιν ὅπως ὡρίσθησαν καὶ ὅπως ἕκαστον μέρος ἐπεθύμει. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ δύο ἄλλα συμβεβηκότα ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἀθηναίων, τουτέστι ἡ μεταξὺ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν συνομολογηθεῖσα ἰδιαιτέρα συμμαχία καὶ ἡ ὑπὸ τῶν τελευταίων γενομένη κατεδάφισις τοῦ διὰ προδοσίας μικρὸν πρότερον ἁλωθέντος ὀχυροῦ Πανάκτου, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Κιθαιρῶνος, κατέστησεν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συνδιαλλαγήν. Καὶ μ' ὅλον ὅτι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἵ τε Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ ἓξ ἔτη καὶ δέκα μῆνας ἀπέσχον νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν ἑκατέρων γῆν, ἡ ἄμεσος ὅμως καὶ ἔμμεσος αὐτῶν ἀνάμιξις εἰς τὰς διενέξεις τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἔμειναν ἔκπον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δοι, ἔδωκαν κατὰ τὰ πρῶτα ἤδη τῆς εἰρήνης ἔτη ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐπισφαλοῦς συνθήκης, ἕως οὗ ἴδιαι περιστάσεις, καὶ μεταξὺ τούτων μάλιστα ἡ ἐν Ἀθήναις ἐμφάνισις ἀνδρὸς τινὸς ἐκτάκτου, ὅστις μόνον εἰς τὸν πόλεμον εὗρισκε τὸ μέσον τῆς αὐξήσεώς του, ἐπετάχυνε τὴν φανερὰν ῥῆξιν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ *Ἀλκιβιάδης*, υἱὸς τοῦ Κλεινίου, ἐκ μητρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, ἐξέχων παντὸς ἄλλου κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα οὐχ ἧττον ἢ κατὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ πάθη, πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας, εἰς ἣν ἀνῆκε, καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζη. Ὅ,τι ὁ φρόνιμος Νικίας ἐθήρευε καὶ τέλος ἐπέτυχε, τοῦτο ἔμελλε ν' ἀνατρέψῃ ὁ νέος δημαγωγὸς διὰ τῆς ὁποίας ἐκτήσατο ἐπιῤῥοῆς ἰδίως ἐπὶ τῶν νέων καὶ φιλοπολέμων. Προσωπικὸν ἔχθος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἀντεχομένων τοῦ Νικίου μᾶλλον ἢ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ διαπρέψῃ ἐν πολέμῳ τὸν διέθεσεν ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἡ δὲ δυσαρέσκεια τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν παρὰ τὰς συνθήκας συμμαχίαν τῆς Σπάρτης μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἐβοήθησε τὰ μέγιστα τοὺς σκοπούς του. Ὅταν λοιπὸν Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας ἐπεχείρησαν νὰ δικαιολογήσωσι τὴν συμμαχίαν ἐκείνην, ἀλλὰ γενομένου λόγου περὶ ἀνατροπῆς αὐτῆς ἠρνήθησαν τὴν συναίνεσίν των, ὁ Ἀλκιβιάδης κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἄλλην σπουδαιοτέραν μεταξὺ Ἀθηναίων, Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Ἠλείων ἕνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον οἱ Κορίνθιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ προστεθῶσι τραπέντες καὶ αὖθις πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους (420). Γενικὴ ἀνησυχία κατεῖχε τότε τὰ πνεύματα ὅλων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, τῶν ὁποίων ἀπεκλείσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς μὴ ἐκτίσαντες τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῶν Ἠλείων πρόστιμον ἕνεκα τῆς ἐνόπλου εἰς Δέπρεον εἰσβολῆς των, καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄκρον ὠργισμένοι, ἐπανηγυρίσθησαν ἐν μέσῳ ἀγωνίας. Ἀργεῖοι, Μαντινεῖς καὶ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συστήσωσι πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν φυλακὴν ἔνοπλον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ παρελθούσης τῆς ἑορτῆς, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις ἡγούμενος μεγάλης δυνάμεως ἐστράτευσε κατὰ τῶν Ἀργείων, οἵτινες μὴ τολμήσαντες πρὸ τῆς ἀφίξεως ἐπικουρικοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων ν' ἀντιπαραταχθῶσι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τετράμηνον ἀνακωχήν· ἀλλ' ἅμα τῶν Ἀθηναίων παραγενομένων ἐκήρυξαν τὴν ἀνακωχὴν ἐκείνην ἄκυρον, κατέλαβον μετ' αὐτῶν εὐθὺς τὸν Ὀρχομενὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ ἐκεῖθεν προήλασαν εἰς Τεγέαν, ἥτις ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Τότε δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκινήθησαν πανστρατιᾷ, εἰσέβαλον εἰς *Μαντίνειαν* καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν συμμάχων των Πελοποννησίων ἐνίκησαν ἐνταῦθα κατὰ κράτος τοὺς Ἀργείους, Μαντινεῖς καὶ Ἀθηναίους ἡνωμένους (418). Ἡ μάχη αὕτη, τῶν μέχρι τοῦδε μεταξὺ Ἑλλήνων συγκροτηθεισῶν ἡ μεγίστη, ὑπῆρξε κρισιμωτάτη· διότι δι' αὐτῆς οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθῶσι τῆς μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίας καὶ νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἶδον ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας των τοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν ἡγεμονίαν των. Τέλος ἡ Σπάρτη ἴσχυσε ν' αὐξήσῃ μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ ἐπὶ τῶν συμμάχων κράτος αὐτῆς, ὅπερ οὔτε ἡ μετ' ὀλίγον συμβᾶσα ἀποχώρησις τοῦ Ἄργους, ὑπερισχυσάσης ἐν αὐτῷ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διαταχθεῖσα τραγικὴ καταστροφὴ τῶν Μηλίων, ὡς μὴ συγκατατεθέντων ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς μετὰ τῶν ὁμογενῶν των Λακεδαιμονίων συμμαχίας, ἐδύνατο νὰ μειώσῃ οὐδαμῶς (416).

Κατὰ τὴν χρονολογικὴν δὲ τῶν γεγονότων διαδοχὴν ἕπεται ἤδη ἀμέσως τὸ μέγιστον ἁπάντων ἐν τῷ πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρόντι πολέμῳ, ἡ ἐπὶ τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ φιλοδόξου Ἀλκιβιάδου.

Καὶ πρὸ τῆς Νικείου εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν ἐπανειλημμένως, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν Σικελικῶν πόλεων διαφοράς. Νέα δ' ἀφορμὴ τοῖς ἐπαρουσιάσθη ὅταν πρέσβεις τῶν Ἐγεσταίων, εὑρισκομένων εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Σελινουντίους, οἵτινες εἶχον συμμάχους τοὺς Συρακουσίους, ἐνεφανίσθησαν ἐν Ἀθήναις ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης, εἰς τὸν ὁποῖον, ματαιωθέντων τῶν περὶ Πελοποννήσου σχεδίων του, οὐδὲν ἄλλο εὐκαιρότερον τῆς νῦν προσφερομένης εὐκαιρίας ἐδύνατο νὰ φανῇ, ὑπεστήριξε μετὰ πλείστου ζήλου τὰς αἰτήσεις ἐκείνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Ἡ θερμὴ αὐτοῦ φαντασία ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως τὰς τολμηροτάτας ἐλπίδας. Ἔβλεπεν ἤδη ἐν τῇ ἰδέᾳ τὰς Συρακούσας καὶ μετ' αὐτῶν τὴν Σικελίαν ἅπασαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν· μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν ταύτης ἐθεώρει δυνατὴν μὲν καὶ εὔκολον τὴν κατάκτησιν τῆς Καρχηδόνος, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἰταλίας, ἀδύνατον δ' ἐπὶ τέλους τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κοῦφος καὶ εὐκίνητος δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ἤκουσεν ἐνθουσιωδῶς τὸν εὔνουν αὐτῷ δημαγωγὸν κολακεύοντα τὰς ἐπιθυμίας του. Εἰς μάτην ὁ νουνεχὴς Νικίας, ἀναμετρῶν τοῦ ἔργου τὰς δυσχερείας καὶ προτείνων τὴν ἀνάγκην μεγάλων παρασκευῶν καὶ πολλῆς δαπάνης, ἐσπούδασε νὰ στήσῃ τὸν ῥοῦν τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας. Ἐκεῖνος ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ ἐδείχθη τόσῳ μᾶλλον πρόθυμος καὶ εἰς τὰς μεγίστας θυσίας, ὅσον αὗται τῷ ἐφαίνοντο ἀντάξιαι τῆς ἐλπιζομένης ἐπιτυχίας ἑνὸς οὕτω μεγάλου ἐγχειρήματος. Ἐνεκρίθη λοιπὸν καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἦλθη εἰς πέρας ἡ ἐκστρατεία, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ ἦνε τῆς καταστροφῆς τοῦ προκειμένου δράματος ἡ κυρία βάσις. Οὐδέποτε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ πρότερον Εὐρωπαϊκή τις πόλις ἐξώπλισε στόλον, οἷος ἦν ὁ ἤδη ὑπὸ τὴν τριπλῆν στρατηγίαν τοῦ *Νικίου*, τοῦ *Ἀλκιβιάδου*, καὶ τοῦ *Λαμάχου* ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἐν μέσῳ λαμπρῶν τελετῶν καὶ εὐφημιῶν τοῦ συρρεύσαντος ἀπείρου πλήθους ἀποπλεύσας [1].

Ἡ *Σικελία*, πρὸς ἣν ὁ στόλος κατευθύνετο, ἡ μεγίστη, εὐφορωτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα πασῶν τῶν ἄλλων τῆς Μεσογείου νήσων, κεῖται μεταξὺ τῆς νοτιωτάτης Ἰταλίας, ἀφ' ἧς ὁ μόλις εἴκοσι σταδίων Μεσσήνιος πορθμὸς τὴν χωρίζει, καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἡ ὑπερήφανος Καρχηδὼν ἀπέναντι αὐτῆς ἔκειτο. Ἐξ ἀρχῆς ἐκαλεῖτο *Τριγακρία*, ἀπὸ τοῦ τριγώνου σχήματός της, *Σικανία* δὲ ἀπὸ τῶν Σικανῶν, τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῆς κατοίκων, καὶ *Σικελία* ἀπὸ τῶν Σικελῶν, οἵτινες ἔπειτα μετενάστευσαν αὐτόσε ἐκ τῆς μέσης Ἰταλίας. Αἱ μεταναστεύσεις Τρώων, Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ συνέβησαν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτόθι ἀποικιῶν, διακρινομένων εἰς Δωρικὰς καὶ Ἰωνικάς, ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ. Καὶ αὗται μὲν ἔκειντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τῆς νήσου, τὸ δὲ δυτικὸν κατέλαβον οἱ Καρχηδόνιοι καὶ πρώτιμως ἤδη ἤρξαντο νὰ στενοχωρῶσιν ἐκείνας. Βεβαίως δὲ μέχρι τέλους ἤθελον ὑπερτερήσει τῶν κατὰ μέρος πόλεων, ἐὰν αἱ κραταιαὶ *Συρακοῦσαι* δὲν ἀνέστελλον τὴν πρόοδόν των.

Ἡ περίφημος αὕτη τῶν Κορινθίων ἀποικία, συγκειμένη ἐκ τριῶν μερῶν, *Νήσου* ἢ *Ὀρτυγίας*, *Ἀχραδινῆς* καὶ *Τυχῶν*, εἰς ἃ ἔπειτα προσετέθησαν ἡ *νέα Πόλις* καὶ αἱ *Ἐπιπολαί*, ταχέως εἶχεν ἤδη προαχθῆ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν. Ἀνέκαθεν ἐπολιτεύετο ἀριστοκρατικῶς, οὔσης συγκεντρωμέ-

[1] Τὸν στόλον τοῦτον συνεκρότουν ἑκατὸν περικαλλέστατα κεκοσμημέναι τριήρεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλαι τριακοντατέσσαρες συμμαχικαί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νης ἁπάσης τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν *Γαμόρων* ἤτοι τῶν πρώτων γαιοκτημόνων. Κατὰ μικρὸν ὅμως ὁ δῆμος ὑπερισχύσας ἐξέβαλε τοὺς ἀριστοκρατικούς. Ἐπὶ τῆς διαδεχθείσης δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀναρχίας οἱ φυγαδευθέντες ἐπειράθησαν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ *Γέλωνος*, βασιλέως τῆς Γέλας, ν' ἀποκαταστηθῶσι πάλιν ἐν Συρακούσαις. Ἀλλ' ὁ δῆμος, μὴ θέλων νὰ ὑποκύψῃ ἐκ νέου εἰς τοὺς Γαμόρους, προετίμησε ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐξουσίαν ἢ τυραννίδα εἰς τὸν Γέλωνα (485 π. Χ.), ὅστις μετῆλθε ταύτην ἐπιεικῶς καὶ ἐμφρόνως, ἐξέτεινε κατὰ μικρὸν τὸ κράτος του εἰς τὰς πλείστας ἄλλας τῆς Σικελίας πόλεις καὶ συστήσας δύναμιν ἀξιόλογον κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἴσχυσε νὰ ματαιώσῃ διὰ τῆς περὶ τὴν *Ἱμέραν* περιφανοῦς νίκης του (480), τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῶν Καρχηδονίων. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ διεδέχθησαν τὴν τυραννίδα οἱ ἀδελφοί του *Ἱέρων* καὶ *Θρασύβουλος* ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐδείχθη φίλος τῆς παιδείας (τὴν αὐλήν του ἐλάμπρυνον Πίνδαρος, Αἰσχύλος, Σιμωνίδης, Βακχυλίδης, Ἐπίχαρμος καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς του), ὁ δὲ διὰ τῶν βιαιοπραγιῶν του κατέστη τοσοῦτον μισητὸς εἰς τοὺς πολίτας, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ περιφρουρηθῇ ὑπὸ μισθωτῶν στρατιωτῶν, ἕως οὗ τέλος ἐξώσθη (461). Καταργηθείσης δ' ἔκτοτε τῆς τυραννίδος εἰσήχθη ἡ δημοκρατία, πρὸς διατήρησιν τῆς ὁποίας καθιερώθη ἐνταῦθα ὁ *πεταλισμὸς* (Διοδ. 11, 87) κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ὀστρακισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἤδη δ' αἱ Συρακοῦσαι ἐν συναισθήσει τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ πάσης τῆς Σικελίας· ὁ Ἀκράγας, ἡ πλουσιωτέρα καὶ μεγαλητέρα μετ' αὐτὰς πόλις, εἶχεν ἤδη ὑποκύψει καὶ ἡ αὐτὴ τύχη ἠπειλεῖτο καὶ εἰς ἄλλας πόλεις.

Εἰς τοιαύτην εὑρίσκετο κατάστασιν ἡ νῆσος ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατ' αὐτῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετὰ δυνάμεως πολὺ μείζονος ἢ ἄλλοτε. Ἐδύναντο δ' ἀναμφιβόλως νὰ ἑλκύσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πολλοὺς ἐκ τῶν φθονούντων τὴν αὔξησιν τῶν Συρακουσῶν ἐὰν ἐξ ἀρχῆς δὲν διήγειρον τὴν ὑπόνοιαν μεγαλητέρων ἀντιποιήσεων. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐπιτήδειος εἰς τὸ διαπραγματεύεσθαι οὐχ ἧττον ἢ εἰς τὰ τοῦ πολέμου, ἤθελε φέρει πιθανώτατα εἰς πέρας εὐτυχὲς τὸ ἐπιχείρημα, οὗτινος αἱ συνέπειαι ἦσαν ἄμετροι, καὶ τότε ἴσως αἱ Ἀθῆναι ἤθελον ἀναδειχθῆ ὅ,τι ἡ Ῥώμη βραδύτερον ἀπέβη. Ἀλλὰ μόλις τὸ πρῶτον πρὸς ἐκτέλεσιν βῆμα ἐγένετο διὰ τῆς ἁλώσεως, τῆς Κατάνης καὶ τῆς ἑτοίμου ἤδη διαθέσεως τῆς Μεσσήνης εἰς ὑποταγήν, ὅτ' αἴφνης ἡ Σαλαμινία ναῦς ἀφιχθεῖσα ἀνήγγειλε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας, ζητουμένου νὰ δικασθῆ δι' ἀσέβειαν. Μικρὸν δηλονότι πρὸ τῆς ἀποπλεύσεώς του στόλου ἐκ Πειραιῶς εἶχον εὑρεθῆ πρωΐαν τινὰ ὅλων τῶν Ἑρμῶν τοῦ ἄστεος τὰ ἀγάλματα περικεκομμένα, καὶ ἡ ἀνόσιος αὕτη πρᾶξις ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ εἰς τοὺς φίλους του. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίστασιν οἱ ἐχθροί του τὸν διέβαλον ὅτι ἐβεβήλωσε καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μιμηθεὶς χλευαστικῶς τὰς τελετὰς αὐτῶν καὶ μετὰ τῆς πράξεως ταύτης ὁ δημαγωγὸς Ἀνδροκλῆς ἐζήτησε μάλιστα νὰ συνδέσῃ καὶ πρόθεσιν καταλύσεως τῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέκρουσε μὲν τότε γενναίως τὰς κατηγορίας ταύτας καὶ ἀπήτησεν ἀμέσως νὰ δικασθῆ, ἀλλ' οἱ ἐχθροί του μὴ βλέποντες ἁρμόδιον τὸν καιρόν, διότι ἐφοβοῦντο μὴ ὁ δῆμος, δεικνυομένου εὐμενοῦς πρὸς αὐτὸν τοῦ στρατοῦ, δικάζων τὸν ἀπολύσῃ, ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης ἵνα μὴ ἐμποδισθῆ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία. Ἀλλ' ὅ,τι ὁ Ἀλκιβιάδης προεῖδε, μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο· ἡ κατηγορία (ἡ οὕτω λεγομένη κατὰ τῶν *Ἑρμοκοπιδῶν* δίκη) ἐπανελήφθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του. Προσκληθεὶς δὲ, ὡς εἴρηται, νὰ δικασθῆ προσεποιήθη μὲν ὅτι ὑπακούει προθύμως εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ δή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μου, ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἀποδρὰς ἐκ τῆς πρώτης εἰς Θουρίους ἀποβάσεώς του μετέβη εἰς Ἄργος καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι κατεδικάσθη, εἰς Σπάρτην, ἔνθα διὰ τῶν γοητευτικῶν του τρόπων διαθέσας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς πολὺ ἰσχυούσας Σπαρτιάτιδας κατώρθωσε παραυτίκα ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην δύναμιν, τὴν ὁποίαν, ὑπὸ σφοδροῦ ἐκδικήσεως πάθους ὠθούμενος, μετεχειρίσθη πρὸς βλάβην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος· καθότι τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ ἀκολουθοῦντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεφάσισαν ἤδη πρῶτον νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Συρακουσίους κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ν' αὐξήσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμίν των καὶ νὰ τειχίσωσι τὴν Δεκέλειαν ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Ἐν τούτοις ὁ Νικίας προέβη μέχρι τῶν Συρακουσῶν, ἐνίκησεν ἐκ πρώτης παρατάξεως τοὺς ἐχθροὺς, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν καὶ οἱ πολιορκηθέντες ἤρξαντο ἤδη νὰ διαπρεσβεύωσι περὶ συνθηκῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτ' ἐξαίφνης ἐφάνη φέρων αὐτοῖς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν ὁ Σπαρτιάτης *Γύλιππος*. Ὁ ἐμπειροπόλεμος οὗτος στρατηγὸς ἔδωκεν εὐθὺς εἰς τὰ ἀμυντικὰ τῶν Συρακουσίων μέσα ἑνότητα καὶ δύναμιν, ἣν μέχρι τοῦδε παρέλυεν ἡ δημοκρατικὴ αὐτῶν ἀντιζηλία. Διὰ τῆς δραστηριότητός του συνήθροισε τάχιστα στρατιὰν ἐκ τῶν ὁμόρων πόλεων, ἀνέλαβεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὰς Ἐπιπολὰς καὶ δι' ἐσωτερικοῦ ἀντιτειχισμοῦ ἀνεχαίτισε τὸν παντελῆ τῆς πόλεως ἀποκλεισμόν. Ὁ Νικίας ἀνήγγειλε παραχρῆμα τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων εἰς Ἀθήνας ζητήσας νέαν βοήθειαν καὶ διάδοχον αὐτοῦ στρατηγὸν, διότι ὁ μὲν Λάμαχος ἔπεσεν ἤδη μαχόμενος, αὐτὸς δ' ἔπασχε δεινῶς ὑπὸ νεφρίτιδος. Μ' ὅλον ὅτι δ' αἱ Ἀθῆναι ἠπειλοῦντο τότε ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὄντων ἐστρατοπεδευμένων τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Δεκελείᾳ, ἥτις εἶχε τειχισθῆ ὑπ' αὐτῶν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, μ' ὅλον τοῦτο ἐπιμένουσαι εἰς τὸν κατὰ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σικελίας πόλεμον δὲν ἐβράδυναν νὰ πέμψωσι τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νικίου βοήθειαν. Ἀρχηγοὶ δὲ τῶν νέων δυνάμεων ἦσαν ὁ *Εὐρυμέδων* τὸ πρῶτον, καὶ μετ' αὐτὸν ἔπειτα ὁ *Δημοσθένης*. Ὅταν δὲ ὁ δεύτερος ἐφάνη μετὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς στόλου του ἐνώπιον τῶν Συρακουσῶν δεικνύων τῆς πατρίδος του τὰς ἀνεξαντλήτους πηγὰς, οἱ Συρακούσιοι ἤρξαντο καὶ αὖθις ν' ἀποδειλιῶσιν. Ὁ δραστήριος δὲ οὗτος στρατηγὸς ἅμα ἐμβλέψας εἰς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐστοχάσθη ἐπάναγκες νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνυπερθέτως κρίσιμόν τι καὶ, ἂν ἀπετύγχανε, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν στρατὸν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες νῦν μᾶλλον ἢ ποτε ἔχρῃζον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ὅθεν τυχὼν τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὥρμησε νυκτὸς κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπροσδοκήτου γενομένης τῆς ἐφόδου, προὐχώρησαν εὐτυχῶς, κατέλαβον τὸ ὑπὸ Συρακουσίων φυλαττόμενον πλησιέστερον τείχισμα καὶ ἔτρεψαν πάντας τοὺς ἀμυνομένους προθύμως· ὕστερον ὅμως συνδραμόντων πανταχόθεν ἐπὶ τὸν τόπον τῶν τε συμμάχων καὶ τῶν ἄλλων Συρακουσίων, οὕτως ἰσχυρῶς ἀπεκρούσθησαν καὶ τοιαύτην ὑπέστησαν ζημίαν, ὥστε ἡ κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἐπιχείρησίς των ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπηλπισμένη. Ὁ Δημοσθένης προέτεινεν εὐθὺς τὴν εἰς Ἀθήνας ἀπαλλαγὴν, ἀλλ' ὁ Νικίας ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι ἔλαβον νέας βοηθείας ἐκ Πελοποννήσου, καὶ ὁ Γύλιππος περιελθὼν τὴν Σικελίαν συνέλεξε πολὺν ἐπικουρικὸν στρατόν. Βλέποντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ οὕτω κραταιωθέντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐν ᾧ αἱ ἑαυτῶν δυνάμεις ἐπόνουν καὶ ἠλαττοῦντο ὁσημέραι ἕνεκα τῆς ἐνσκηψάσης λοιμικῆς νόσου, ἀπεφάσισαν τέλος, μὴ ἐναντιουμένου πλέον καὶ τοῦ Νικίου, ν' ἀναχωρήσωσι λεληθότως. Τὰ πάντα πρὸς τοῦτο ἦσαν ἕτοιμα, ὅτε ἐπισυμβᾶσά τις ἔκλειψις Σελήνης τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεισιδαιμονικὸν τοῦ πλήθους φόβον διεγείρασα ἔπεισε καὶ τὸν Νικίαν αὐτὸν, ὄντα οὐχ ἧττον δεισιδαίμονα, ν' ἀναβάλῃ τὸν ἀπόπλουν ἐπὶ τρὶς ἐννέα ἡμέρας, ὡς εἶχον ὁρίσει οἱ ἐρωτηθέντες μάντεις.

Οἱ Συρακούσιοι ἅμα ἔμαθον παρά τινων αὐτομόλων τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσαν νὰ τοὺς προσβάλωσι κατὰ θάλασσαν· εὐτυχήσαντες δὲ καὶ θέλοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν φυγήν των ἀπέφραξαν τὸ στόμα τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ Νικίας ἰδὼν τότε ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως καὶ σωτηρίας τῶν Ἀθηναίων, πληρώσας τὰς τριήρεις πάσας (ἑκατὸν καὶ δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν) ἀπεφάσισε διά τινος τολμηροῦ κινήματος νὰ καταπλήξῃ τοὺς Συρακουσίους. Ἀντιπαραταξάντων δὲ καὶ τούτων ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρας τριήρεις, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καὶ πολλαὶ ὑπηρετικαὶ, συνέστη ναυμαχία κρατερὰ καὶ πεισματώδης, ἔχουσα ἑκατέρωθεν πολλοὺς θεατάς. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀμφιῤῥόπου οὔσης τῆς μάχης, τέλος οἱ Ἀθηναῖοι ἠττήθησαν κατὰ κράτος ἀπολέσαντες μέγα μέρος τοῦ στόλου των. Τοσοῦτον δὲ κατέπεσε τὸ θάῤῥος αὐτῶν ἤδη, ὥστε τοῦ Δημοσθένους ἡ πρότασις τοῦ νὰ διεκπλεύσωσιν ἀμέσως μαχόμενοι μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἑβδομήκοντα τριήρων ἀπερῥίφθη ὁλοτελῶς. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐνεκρίθη νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς ναῦς καὶ διὰ τῆς μεσογείου χώρας ν' ἀναχωρήσωσι πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις, διαιρουμένου τοῦ στρατοῦ εἰς δύο μοίρας καὶ περιλαμβανομένων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀῤῥώστων καὶ τῶν σκευοφόρων. Ἀλλὰ ὁ ἐχθρὸς μαθὼν ἐγκαίρως τὴν ἀνάζευξίν των ἔσπευσε νὰ προκαταλάβῃ ὅλας τὰς διόδους, καὶ οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι εὑρέθησαν παραυτίκα στενοχωρημένοι, πανταχόθεν κατακοντιζόμενοι καὶ τῶν ἐπιτηδείων στερούμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ παρὰ τοῦ Δημοσθένους, ἑξακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι· ὁ δὲ Νικίας, ὅστις ὡδήγει τὴν πρωτοπορείαν, φθάσας μέχρι τοῦ Ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιναρίου ἤλπισεν ὅτι ἐὰν διέβαινε τὸν ποταμὸν τοῦτον ἤθελε διαφύγει τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ στρατιῶταί του ὑπὸ δεινῆς πιεζόμενοι δίψης ὥρμησαν ἀθρόως καὶ ἀτάκτως εἰς τὸν ποταμὸν, οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς ἐχθροὶ κατέλαβον τὴν ἀντίθετον κρημνώδη ὄχθην, ὅθεν βάλλοντες ἐπὶ τῆς σωρείας τοιαύτην ἐπήνεγκον φθορὰν ὥστε τὰ ὕδατα ἐθόλωσαν ὑπὸ τοῦ ῥεύσαντος αἵματος καὶ τοῦ βορβόρου τῶν πτωμάτων. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ ἐνεχείρισεν ὁ Νικίας ἑαυτὸν μετὰ τῶν περισωθέντων εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκτὸς δὲ ὀλίγων τινῶν, οἵτινες, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου, ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν εὑρόντες ἄσυλον εἰς Κατάνην, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Συρακούσας, καὶ ἡ τύχη αὐτῶν ὑπῆρξε τρομερά. Ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης, καίτοι ἐναντιουμένου τοῦ Γυλίππου, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἑπτακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν (τὰ λείψανα τεσσάρων περίπου μυριάδων) ἐκρατήθησαν ὑπὲρ τοὺς δύο μῆνας ἐν ταῖς λατομίαις. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐκ τούτων διεφθάρησαν ἐνταῦθα ὑπὸ νόσου καὶ διαίτης πονηρᾶς, οὐκ ὀλίγοι δὲ, διακλαπέντες ἢ καὶ διαλαθόντες, ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι, οἵτινες ἕνεκα τῆς κοσμίου διαγωγῆς καὶ τῆς παιδείας των (μάλιστα διὰ τῆς ἀπαγγελίας τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου) ἢ ἐλευθεροῦντο ταχέως, ἢ τιμώμενοι παρέμενον εἰς τοὺς κεκτημένους. — Τοιοῦτον ἔλαβε πέρας, κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸ Σικελικὸν ἐπιχείρημα, ὅπερ ἤρξατο μετὰ τοσούτων ἐλπίδων, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον αἱ Ἀθῆναι ἐδαπάνησαν τὰς μεγαλητέρας αὐτῶν δυνάμεις!

Ἀλλὰ καὶ αἱ Συρακοῦσαι δὲν ἀπήλαυσαν τῶν καρπῶν τῆς νίκης των. Ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ διέσεισαν ἤδη αὐτὰς σφοδρότερον ἢ ἄλλοτε. Ὁ *Ἑρμοκράτης* καὶ ὁ *Διοκλῆς* ἡγοῦντο τῶν δύο κυριωτέρων φατριῶν. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσεν αὐτῶν ἡ στρατιωτικὴ δύναμις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ οὕτως ὁ στρατηγὸς *Διονύσιος* προήχθη εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

§ 3. Συνέχεια καὶ τέλος τοῦ πολέμου· ταπείνωσις τῶν Ἀθηνῶν, 412—404.

Ἡ ἀγγελία τῆς τρομερᾶς καταστροφῆς τοῦ Σικελικοῦ δράματος ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ξένος τις, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀποβὰς εἰς Πειραιᾶ καὶ καθίσας ἐπὶ κουρείῳ, ὅπου συνήθως συνηθροίζοντο οἱ πολυπράγμονες καὶ ἀργοί, διηγήθη πρῶτος τὸ συμβάν. Ὁ δὲ κουρεὺς δραμὼν εἰς τὸ ἄστυ ἀνήνεγκε τὸ καινὸν τοῦτο πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν δῆμον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγνώριζε νὰ εἴπῃ τὸ ὄνομα τοῦ ξένου, ἐκληφθεὶς ὡς λογοποιὸς καὶ ταραξίας, ἐξετέθη εἰς βασανιστήρια πολὺν χρόνον, ἕως οὗ ἐπῆλθον οἱ τὸ πᾶν κακόν, ὡς εἶχεν, ἀναγγέλλοντες. Κατάπληξις καὶ φόβος ἐκυρίευσε πάντας, ἀναλογιζομένους τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν αἴφνης περιέστη ἡ πατρίς των. Τὸ ἄνθος τῶν νέων, οἱ ἄριστοι τῶν στρατηγῶν, οἱ ὡραιότεροι στόλοι ἀπωλέσθησαν ἐν Σικελίᾳ, τὸ ταμεῖον ἔμεινε κενὸν χρημάτων, ὁ ἐχθρὸς ἐστρατοπεδευμένος ἐν Δεκελείᾳ ἠπείλει τὴν πόλιν, καὶ πλοῖα Συρακουσίων περιεμένοντο κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ φανῶσιν ἐνώπιον τοῦ Πειραιῶς. Πρὸς τούτοις οἱ σύμμαχοι, δυσηρεστημένοι διότι ἐσχάτως ἠναγκάσθησαν ἀντὶ τοῦ ἀπευθείας φόρου νὰ πληρώνωσι τελώνιον $^1/_{20}$ ἐπὶ τῆς ἀξίας ὅλων τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, ἦσαν ἤδη διατεθειμένοι εἰς ἀποστασίαν καὶ τέλος ἡ Περσία αὐτή, συνεργοῦντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐπείσθη νὰ χορηγῇ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὅ,τι μόνον τοὺς ἔλειπε, χρήματα, ἀφ' ὧν κυρίως ἐξήρτητο ἡ ἐξόπλισις καὶ διατήρησις στόλου ἱκανοῦ πρὸς τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπηλπίσθησαν· αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη τοῖς ἐνέπνευσε πάλιν θάρρος καὶ διήλλαξε προσκαίρως τὰ ἀντίπαλα κόμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ματα. Ὅθεν κατὰ κοινὴν συναίνεσιν συμβούλιόν τι πρεσβυτέρων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν ἀναλαβὸν τὴν φροντίδα τοῦ νὰ σώσῃ τὴν πολιτείαν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου ἔπραξε μετὰ μεγίστης ταχύτητος πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν καὶ αἱ περιςάσεις ὡς προὐργιαίτερον ὑπηγόρευον. Κατὰ διαταγὴν λοιπὸν αὐτοῦ ἐγένετο προμήθεια ξυλείας, ὥςτ' ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν κατεσκευάσθησαν ἑκατὸν καὶ δέκα σκάφη· ἐπὶ τοῦ Σουνίου ἠγέρθη τεῖχος ἵνα ὑπερασπίζεται τὰ σιταγωγὰ πλοῖα καὶ συγχρόνως ἀνεκλήθη ἡ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν Λακωνίᾳ καταλειφθεῖσα φρουρά. Μόνον δὲ ἡ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἐξασφάλισις ὑπῆρξεν ἀδύνατος· διότι ἅμα γενομένου γνωςοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἀτυχήματος τῶν Ἀθηναίων, ἡ Εὔβοια, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος καὶ αἱ Ἐρυθραὶ διεπρεσβεύσαντο πρός τε τὸν ἐν Δεκελείᾳ στρατοπεδεύοντα Ἄγιν καὶ πρὸς τὴν Σπάρτην αὐτὴν ἀμέσως, καὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἀποστατοῦσαι θέλουσιν ἔχει τὴν ἀποχρῶσαν συνδρομήν των. Καὶ ἴσχυσαν μὲν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ματαιώσωσι τὴν ἀπὸ τῶν Πελοποννησίων πεμφθεῖσαν πρὸς τοὺς Χίους πρώτην βοήθειαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμόνου προτροπῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου ἡ βοήθεια ἐπανελήφθη, καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς δευτέρας ἐπιχειρήσεως συνεπήγαγε πρὸς τῇ τῶν Χίων καὶ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ τῶν Κλαζομενῶν τὴν φανερὰν ἀπόστασιν καὶ μικρὸν ἔπειτα τῆς Τέω, τῆς Μιλήτου καὶ ἄλλων.

Τὴν ἀπόστατιν τῶν συμμάχων ἐθεώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς τὴν μεγίστην τοῦ πολέμου συμφοράν. Διὸ καὶ τῶν χιλίων ἐκείνων ταλάντων, ἅτινα ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀποταμιεύσει διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην ἂν ποτὲ ὁ ἐχθρὸς ἤθελε φανῇ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, δὲν ἐδίστασαν οὐδαμῶς νὰ ποιήσωσιν ἤδη χρῆσιν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ στόλου. Οὕτω δ' ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἔτι, καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν ἀπίστων συμμάχων, τὴν ναυτικὴν ὑπεροχήν των καὶ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Πέρσας ὁμοῦ. Ἦτο δὲ καὶ τοῦτο εὐτύχημα αὐτῶν, ὅτι τοὐλάχιστον ἡ μεγάλη καὶ κραταιὰ Σάμος διέμεινεν αὐτοῖς πιστὴ καὶ ἀπὸ τοῦδε κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας των ἐπὶ πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐντεῦθεν οἱ Χῖοι, μέλλοντες νὰ κινήσωσιν εἰς ἀποστασίαν τὴν Λέσβον, ἀπεκρούσθησαν· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν νήσῳ, ἐπιδραμόντων τῶν Ἀθηναίων, ἐστενοχωρήθησαν τοσοῦτο ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ ὕπαιθρα εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὴν διάκρισιν. Μικρὸν δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ὁπλῖται ἐνίκησαν λαμπρῶς κατὰ γῆν τοὺς μετὰ τῶν Πελοποννησίων ἡνωμένους καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἔχοντας Μιλησίους καὶ διενοοῦντο ἤδη νὰ στήσωσι πολιορκητικὰς μηχανὰς, ὅτε ἡ ἄφιξις πολὺ κραταιοτέρου στόλου τῶν Πελοποννησίων καὶ Σικελιωτῶν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Μιλήτου κειμένῃ νήσῳ Λάδῃ τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀναχωρήσωσι ταχέως εἰς Σάμον, ὅθεν πάλιν, ἐπελθούσης ἐξ Ἀθηνῶν νέας ἐπικουρίας, ἀνέλαβον τὰς κατὰ τῆς Χίου καὶ Μιλήτου ἐπιχειρήσεις των, αἵτινες, ἂν καὶ δὲν ἐπέτυχον ἐντελῶς, ἐβεβαίωσαν ὅμως καὶ αὖθις τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

Πολὺ δὲ λυσιτελεστέρα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ τοῦ Ἀλκιβιάδου μετάστροφος διαγωγή. Καταφυγὼν, ὡς προείρηται, εἰς Σπάρτην ὁ πολυμήχανος οὗτος ἀνὴρ ἐσπούδασε νὰ βλάψῃ ἐκεῖθεν ὅσον ἐδύνατο τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, εἶτ' ἐκδικούμενος αὐτὴν ἕνεκα τῆς ἀδίκου καταδιώξεώς του, εἴτε, ὡς ἔπειτα τὰ πράγματα ἔδειξαν, ἐλπίζων διὰ τῆς ταπεινώσεώς της νὰ καταστήσῃ ἀναγκαίαν τὴν κάθοδόν του. Καὶ μέχρι μέν τινος ἐπιστεύετο ὅτι ἐνήργει εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐν Μιλήτῳ μάχης ἤρξατο, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης νὰ γίνεται ὕποπτος. Ἡ ὑπόνοια λοιπὸν αὕτη, ὁ φθόνος τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπιφανεστέρων Σπαρτιατῶν μὴ ἀνεχομένων τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιῤῥοὴν καὶ ἰδίως τὸ προσωπικὸν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος πάθος ἕνεκα τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀθεμίτων σχέσεών του πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Τιμαίαν προεκάλεσαν διαταγήν τινα ἐκ Λακεδαίμονος πρὸς τὸν ναύαρχον αὐτῆς Ἀστύοχον περὶ κρυφίας ἀναιρέσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις εὑρίσκετο τότε ἐν Ἰωνίᾳ, μαθὼν ἐγκαίρως τὴν τεκταινομένην ἐναντίον του ἐπιβουλὴν ἔσπευσε πρὸς τὸν Τισσαφέρνην, παρ' ᾧ, διὰ τὴν ἄρτι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἀναφυεῖσαν διαφωνίαν, ἔτυχε φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ ἤρξατο ἀμέσως νὰ ἐνεργῇ πρὸς βλάβην τῶν προτέρων φίλων του. Καὶ πρῶτον μὲν ἔπεισε τὸν σατράπην τοῦτον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν μισθοφορὰν, ὥστ' ἀντὶ δραχμῆς Ἀττικῆς νὰ δίδῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς Πελοποννησίους ναύτας τριώβολον, ὅσον καὶ οἱ τὰ ναυτικὰ ἄριστα πάντων γινώσκοντες Ἀθηναῖοι ἔδιδον εἰς τοὺς ἑαυτῶν· ἔπειτα τὸν παρήνεσε νὰ μὴ ἐπισπεύδῃ τὴν διάλυσιν τοῦ πολέμου ἀντιλαμβανόμενος τοῦ ἑνὸς μέρους μᾶλλον τοῦ ἑτέρου, καθόσον συνέφερε πολὺ πλέον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας νὰ ἦνε διῃρημένη μεταξὺ ἀμφοτέρων (Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν) ἡ ἀρχή· καὶ ἐπὶ τέλους τῷ ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο πολὺ προκριτότερον εἰς τὴν Περσίαν νὰ ἔχῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

Πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ Τισσαφέρνης ἐφέρετο ἤδη πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὡς ἐδιδάχθη ἐμποδίσας καὶ τὴν ἄφιξιν τῶν Φοινισσῶν νεῶν, τὰς ὁποίας προϋπεσχέθη αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐντούτοις ἐσκόπει πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῶν Περσῶν, βλέπων ὅτι τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τότε συγκεντρωμένα ἐν Σάμῳ, ἔπεμψε κρύφα πρὸς τοὺς αὐτόθι δυνατοὺς ὑποσχόμενος νὰ τοῖς προμηθεύσῃ τὴν Περσικὴν βοήθειαν, ἐὰν συνήργουν νὰ μεταβληθῇ ἐν Ἀθήναις ἡ δημοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν (διότι οὕτως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν ἐπάνοδόν του). Καίπερ δ' ἐναντιωθέντος ἰσχυρῶς εἰς ταῦτα τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν πρωτεύοντος *Φρυνίχου*, ὅστις ἐνόησε κάλλιστα τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλκιβιάδου, οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἐν Σάμῳ τὰ ἤκουσαν ἀσμένως καὶ οὐδόλως εἰς τὴν ἐναντίωσιν ἐκείνου προσέξαντες ἔπεμψαν (ἐν ἀρχῇ τοῦ 411 ἔτους) εἰς Ἀθήνας τὸν Πείσανδρον καὶ ἄλλους ἵνα κατορθώσωσι τὴν προταθεῖσαν μεταβολήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἀποσταλέντες εὗρον αὐτόθι ἀντίστασιν, ἔπειτα δὲ, ἀποδείξαντος τοῦ Πεισάνδρου διὰ λόγων ἰσχυρῶν ὅτι οὕτω μόνον ἡ πόλις ἐδύνατο νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐξεδόθη ψήφισμα, δι' οὗ αὐτός τε καὶ δέκα ἄλλοι ἔλαβον τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῶσι προηγουμένως μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ Τισσαφέρνους. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ὁ δεύτερος μετέβαλε γνώμην θεωρήσας προτιμότερον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνδρομὴν, οἱ εἰρημένοι, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρεσβείας των, ἀπεφάσισαν ἐπιστρέφοντες νὰ ἐνεργήσωσιν ὄχι πλέον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις. Τόσῳ δ' εὐκολώτερον ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των ὅσον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῶν εἶχον παρασκευάσει πρὸς τοῦτο τὰ πάντα οἱ ἑταῖροι (συνωμόται), ἐν οἷς προεῖχον μάλιστα ὁ ῥήτωρ *Ἀντιφῶν* καὶ ὁ *Θηραμένης*. Ἐγένετο δὲ ἡ μεταῤῥύθμισις οὕτω πως. Συνελθόντος τοῦ δήμου εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Κολωνῷ πρῶτον μὲν ἐψηφίσθη ν' ἀναμορφωθῶσιν αἱ ἀρχαὶ καὶ νὰ μὴ μισθοφορῶσι πλέον ἄλλους παρὰ τοὺς στρατευομένους· ἀκολούθως δὲ προεχειρίσθησαν πρόεδροι πέντε ἄνδρες, καὶ εἰς τούτους μὲν ἐδόθη ἡ ἐξουσία νὰ ἐκλέξωσιν ἑκατὸν, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν τελευταίων νὰ προσλάβῃ τρεῖς, ὥστε οἱ τετρακόσιοι οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον ν' ἄρχωσιν ὡς αὐτοκράτορες. Ὁπόταν δὲ δόξῃ αὐτοῖς νὰ συγκαλῶσιν εἰς συνέλευ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιν πεντακισχιλίους πολίτας ἐξ ἐκείνων, ὅσοι μάλιστα ἐδύναντο νὰ βοηθῶσι τὴν πόλιν καὶ χρηματικῶς καὶ σωματικῶς. Οἱ ὀλιγάρχαι ἤρξαντο, ὡς ἦτον ἐπόμενον νὰ πολιτεύωνται τυραννικῷ τῷ τρόπῳ καὶ τινὰς μὲν τῶν ὑπόπτων ἐθανάτωσαν, τινὰς δ' ἐφιλάκισαν καὶ ἄλλους ἐφυγάδευσαν, οὐδέποτε δὲ συνεκάλεσαν τοὺς πεντακισχιλίους. Ἀλλ' ὁ ἐν Σάμῳ στρατὸς, ὅστις δὲν ἐπεθύμει τὴν κατάργησιν τῆς δημοκρατίας ἵνα περιπέσῃ εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν τυραννίαν, ὁδηγούμενος ἤδη ὑπὸ δύο νέων δραστηρίων ἀξιωματικῶν, τοῦ *Θρασυβούλου* καὶ τοῦ *Θρασύλλου*, ἀπεδοκίμασε μετ' ἀγανακτήσεως τὰ ἐν τῇ μητροπόλει γεγονότα, ἀπεφάσισε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἦτον ἤδη ἕτοιμος νὰ πλεύσῃ εἰς Πειραιᾶ, ἂν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐλθὼν δὲν ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμήν του. Ὅθεν κατὰ συμβουλὴν αὐτοῦ ἠρκέσθη ν' ἀναγγείλῃ ἁπλῶς πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἰσχύοντας ὅτι καθόσον ἀπέβλεπε τὴν ἐξουσίαν τῶν πεντακισχιλίων, οὐδεμίαν εἶχεν ἀντίρρησιν· ἡ τῶν τετρακοσίων ὅμως ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ, ἀποκαθισταμένης τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων, καὶ τέλος νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐντόνως ὁ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀγών. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ εἶχον διαφωνήσει πρὸς ἀλλήλους οἱ ὀλιχαρχικοὶ, ὁ δ' ἐχθρὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων ἐγένετο κύριος τοῦ πλείστου μέρους τῆς Εὐβοίας, ἥτις ἦτο, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Θουκυδίδου τὸ *πᾶν* διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὡς αὐτόθεν κυρίως τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια ποριζομένους. Ὥστε οἱ πολῖται ἀγανακτήσαντες ἀνέτρεψαν προθύμως (περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 411) τὴν ὀλιχαρχίαν, ἐρρύθμισαν τὸ πολίτευμα κατὰ τὰς φρονίμους ἀπαιτήσεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἐψήφισαν τέλος τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ὀλιχαρχίας ἐντούτοις κατέφυγον πρὸς τὸν ἐχθρὸν εἰς Δεκέλειαν, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀναθαρρήσασαι συνέλαβον νέας περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τοῦ ἀγῶνος ἐλπίδας, καθόσον μάλιστα καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ πράγματα τῶν Λακεδαμονίων ἐφαίνοντο ἤδη χωλαίνοντα. Ἀπὸ πολλοῦ δηλαδὴ ὁ στόλος αὐτῶν ἔμενεν ἐν Μιλήτῳ ἀργὸς προσδεχόμενος ματαίως τὴν ξέννην βοήθειαν. Ἐκ τούτου δὲ ἠγέρθησαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ γογγυσμοὶ μεγάλοι κατὰ τῆς ἐπιβούλου διαγωγῆς τοῦ Τισσαφέρνους καὶ κατὰ τῆς ἀδρανείας τοῦ στρατηγοῦ Ἀστυόχου, ἀποδιδομένης εἰς τὴν μετ' ἐκείνου συνεννόησίν του ἕνεκεν ἰδίας ὠφελείας. Ταχέως δὲ οἱ γογγυσμοὶ ἐξερράγησαν εἰς φανερὰν στάσιν, καὶ κατὰ συνέπειαν ταύτης τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Τισσαφέρνους ἐδιώχθησαν, ὁ δὲ Ἀστύοχος ἐπαύθη τῆς στρατηγίας, πεμφθέντος ἀντ' αὐτοῦ ἐκ Λακεδαίμονος τοῦ *Μινδάρου*, ὅστις ἀμέσως προσῳκειώθη τὸν Φαρνάβαζον, σατράπην τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὑποσχεθέντα νὰ χορηγήσῃ τὸν μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους προσυμπεφωνημένον μισθόν. Αἱ νέαι δ' αὗται σχέσεις καὶ ἡ πρὸ μικροῦ συμβᾶσα ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόστασις τοῦ Βυζαντίου ἔπεισε τὸν νέον στρατηγὸν νὰ μεταστήσῃ ἤδη τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἀφοῦ δὲ προαπέστειλε δεκαὲξ ἐκ τῶν πλοίων του, ἀκολούθως ἀνήχθη καὶ αὐτὸς μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν ἄλλων· ἀλλ' ἅμα γενομένης ἐν Σάμῳ γνωστῆς τῆς ἐκπλεύσεώς του, ὁ Θράσυλλος καὶ ὁ Θρασύβουλος ἔσπευσαν μετὰ ἑξήκοντα ἑπτὰ τριήρων εἰς καταδίωξίν του. Συναντηθέντων δὲ τῶν δύο στόλων μεταξὺ Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *κυνὸς Σῆμα* συνεκροτήθη μάχη κρατερὰ (περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου 411), ἐν ᾗ οἱ Ἀθηναῖοι εὐτύχησαν, κατὰ πρῶτον ἤδη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφορὰς, νὰ νικήσωσι νίκην περιφανῆ. Τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην διεδέχθη καὶ ἄλλη δευτέρα καὶ μείζων ἐκείνης παρὰ τὴν *Ἄβυδον*, εἰς τῆς ὁποίας τὴν αἰσίαν ἔκβασιν συνετέλεσε μάλιστα ὁ κατὰ τύχην ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ μετὰ δεκαοκτὼ τριήρων ἐπιφανεὶς Ἀλκιβιάδης. Εἰς τὰ δύο δὲ ταῦτα κατορθώματα προσετέθη τὸ ἀκόλουθον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔτος (410) καὶ ἕτερον πολὺ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἡ παρὰ τὴν *Κύζικον* τελεία καταναυμάχησις τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου, ὅτε καὶ ὁ Μίνδαρος αὐτὸς ἐῤῥωμένως ἀγωνισάμενος ἀπωλέσθη. Πόσον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ ζημία, ἣν ἐνταῦθα οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπέστησαν, ἀποδεικνύει τοῦτο τρανῶς ἡ συλληφθεῖσα μικρὸν ἔπειτα Λακωνικὴ ἐκείνη τοῦ ἐπιστολέως (ὑποναυάρχου) Ἱπποκράτους ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐφόρους τῆς Σπάρτης, ἔχουσα οὕτως· *Ἐῤῥει τὰ κᾶλα. Μίνδαρος ἀπεσσύα. πεινῶντι τῶνδρες. ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν.* (ἀπώλοντο αἱ νῆες. ὁ Μίνδαρος ἀπέθανεν. πεινῶσιν οἱ ἄνδρες. ἀπορούμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν.)

Μετὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην νίκην τῶν Ἀθηναίων τὸ κράτος ἀποκατέστη πάλιν ἐν Ἑλλησπόντῳ. Ἡ Κύζικος ἀνέῳξεν εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας εὐθύς· ἔπειτα δὲ παρεδόθησαν ἀλληλοδιαδόχως, ἡ Πέρινθος, ἡ Σηλυμβρία καὶ ἡ Χρυσόπολις παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, ὅπου δεκατευτήριον κατασκευασθὲν ἐπίτηδες εἰσέπραττε παρ' ὅλων τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καταγομένων πλοίων τὴν δεκάτην τῶν ὅσων ἔφερον ἐμπορευμάτων. Καὶ αὐτὸ τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον Βυζάντιον, ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ ἰσχυρᾶς Πελοποννησίων φρουρᾶς, ἐξεπολιορκήθη τέλος (408) διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Θρασύβουλος ἐτράπη ἐντεῦθεν μετὰ τριάκοντα τριήρων πρὸς τὰς Θρᾳκικὰς παραλίας ἐπὶ ἀνακτήσει τῶν πόλεων, αἵτινες ἀπέστησαν, ὁ Ἀλκιβιάδης κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ (τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 407 ἔτους), ὅπου πλῆθος ἀναρίθμητον ἀνθρώπων συνέῤῥευσεν ἐξ ἁπάσης τῆς Ἀττικῆς ἵνα ἴδῃ τὸν ἄνδρα μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοιαύτας κατερχόμενον. Ἀναβὰς δὲ, ἐν μέσῳ ἀπείρων ἀλαλαγμῶν καὶ ἀνευφημιῶν, εἰς τὴν πόλιν, ἐνεφανίσθη πρῶτον εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα ὡμίλησε περὶ τῶν παρελθόντων, ἀπολογηθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν, καὶ χω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρὶς νὰ ἐγκαλέσῃ οὐδένα ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς πονηράν τινα αὐτοῦ τύχην καὶ εἰς φθονερὸν δαίμονα. Πλείστας δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος δοὺς ἐλπίδας ἐκέρδησεν οὕτω τὰς καρδίας ὅλων ὥστ' ἐστεφανώθη διὰ χρυσῶν στεφάνων ἀνηρῆθεὶς *ἁπάντων ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ ὡς οἷός τε ὢν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν* (Ξενοφ. Ἑλλην. 1, 4, 20.) Θέλων δὲ ν' ἀποτρίψῃ ἔτι μᾶλλον τὴν εἰρημένην κατηγορίαν καὶ προσέτι νὰ δώσῃ δημοσίαν τῆς δυνάμεώς του ἀπόδειξιν, εὗρε μέσον εἰς τοῦτο πρόσφορον τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐλευσινίων, τὴν ὁποίαν, πρότερον κατὰ θάλασσαν ἀγομένην μετὰ τὴν τείχισιν τῆς Δεκελείας, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, ἐπανήγαγεν εἰς τὸ πάτριον σχῆμα συμπροπέμψας αὐτὴν πεζῶς καὶ δορυφορήσας κατ' ἔναντι τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἔμεινεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους θεωρὸς ἀτάραχος.

Μετὰ βραχεῖαν δ' ἐν Ἀθήναις διαμονὴν ὁ Ἀλκιβιάδης παραλαβὼν ναῦς ἑκατὸν καὶ στρατιὰν νέαν ἔπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὴν ἀποστᾶσαν Ἄνδρον καὶ νικήσας παρὰ τὸ Γαύριον ἀνήχθη ἐκεῖθεν εἰς Σάμον, τὸ σύνηθες στρατόπεδόν του, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Μικρὸν δὲ πρότερον οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἐκπέμψει ὡς ναύαρχον τὸν *Λύσανδρον*, ἄνδρα γενναῖον ἀλλὰ πανοῦργον ὁμοῦ καὶ δόλιον. Συγχρόνως δὲ συνέβη καὶ μεταβολή τις ἐν τῇ ὑπὸ τοὺς Πέρσας διατελούσῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ λίαν ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸν Τισσαφέρνην τουτέστιν, ὃν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐδύνατο νὰ διαθέτῃ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχη ὁ *Κῦρος ὁ νεώτερος*, τοῦ τότε βασιλεύοντος Δαρείου τοῦ νόθου υἱός, ὅστις τρέφων ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλάβῃ μίαν ἡμέραν τὸν θρόνον τῆς Περσίας ἀντὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου ἐθεώρησε, πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, συντελεστέραν τὴν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἕνωσίν του. Ὅθεν εὐκόλως ὁ Λύσανδρος ἀναβὰς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς Σάρδεις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὥστε ν' αὐξήσῃ τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν του καὶ προσέτι νὰ πληρώσῃ ὅλους τοὺς καθυστεροῦντας μισθούς. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος, εὐπορῶν ἤδη χρηματικῶν μέσων, ἡτοίμαζε τὸν στόλον του ἐν Ἐφέσῳ, τὸν ὁποῖον ηὔξησε τάχιστα εἰς ἐννενήκοντα τριήρεις, ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπῆλθεν εἰς Φώκαιαν ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν πρακτέων μετὰ τοῦ αὐτόθι τότε εὑρισκομένου στρατηγοῦ Θρασυβούλου, διατάξας ἐν τοσούτῳ αὐστηρῶς τὸν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του ἀπολειφθέντα ὡς ὑποναύαρχον *Ἀντίοχον* νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος παρὰ τὴν ῥητὴν ἐκείνου διαταγήν, θέλων νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, ἐπέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου καὶ παρὰ τὰς πρῴρας αὐτὰς τῶν νεῶν τοῦ Λυσάνδρου παραπλέων προεκάλει τοῦτον εἰς μάχην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λύσανδρος μετ' ὀλίγων πλοίων ἐπαναχθεὶς ἐδίωκεν αὐτόν, ἔπειτα δὲ, βοηθούντων τῶν Ἀθηναίων, ὥρμησε μετὰ παντὸς τοῦ στόλου καὶ συνάψας μάχην γενικὴν παρὰ τὸ *Νότιον* ἐνίκησε διαφθείρας αὐτόν τε τὸν Ἀντίοχον καὶ ναῦς δεκαπέντε τῶν Ἀθηναίων λαβών (τὸν Ὀκτώβρ. τοῦ 407). Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανελθὼν εἰς Σάμον ἀνήχθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου του καὶ προεκάλεσεν εἰς νέαν μάχην τὸν Λύσανδρον, ἀλλ' οὗτος ἀρκούμενος εἰς τὴν πρώτην νίκην δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν. Οἱ δ' ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην τὴν ὅλην ἀναθέσαντες ἀρχὴν ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀηττήτους ὠργίσθησαν διὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο πάθημα, ἀπεχειροτόνησαν τὸν μόνον ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἱκανὸν ἡγεμόνα, εἵλοντο δὲ στρατηγοὺς δέκα, ἐν οἷς ἔφερε τρόπον τινὰ τὰ πρωτεῖα ὁ *Κόνων*. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης καταλιπὼν τὸν στρατὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόνησον, ὅπου εἶχε κατασκευάσει ἴδια τείχη ὡς καταφύγιον ἐν ἀνάγκῃ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (406), λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς στρατηγίας τοῦ Λυσάνδρου διάδοχος αὐτοῦ ἐστάλη ὁ *Καλλικρατίδας*, ἀνὴρ ἄφοβος καὶ τολμηρός, ὅστις ἀνήγγειλεν ἀμέσως εἰς τὸν Κόνωνα ὅτι θέλει παύσει αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλασσαν. Ὅθεν ἅμα εἶδεν αὐτὸν ἀναγόμενον εἰς τὸ πέλαγος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του καὶ διακόψας τὸν πρὸς τὴν Σάμον πλοῦν του τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης, ὅπου συνέπλευσε καὶ αὐτὸς μετὰ ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα νεῶν. Ναυμαχίας δὲ γενομένης ἐνταῦθα ὁ Κόνων ἀπέβαλε τριάκοντα ναῦς, τὰς δὲ λοιπὰς, τεσσαράκοντα οὔσας, ἀνείλκυσεν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Πολιορκηθεὶς δὲ πάραυτα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, εὗρεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀμηχανίᾳ, τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκπέσῃ δύο τὰς ἄριστα πλεούσας τριήρεις, ὧν ἡ μὲν καταδιωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συνελήφθη, ἡ δὲ διαφυγοῦσα ἐξήγγειλε τὰ γεγονότα καὶ τὴν πολιορκίαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀμέσως συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ ἑτοιμασθῶσιν ἑκατὸν καὶ δέκα τριήρεις, νὰ ἐπιβιβασθῶσι δὲ εἰς ταύτας οἱ ἐν ἡλικίᾳ ὄντες ἅπαντες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι. Ὁ νέος δὲ οὗτος στόλος ἐν τριάκοντα ἡμέραις καταρτισθεὶς ἔπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ δέκα Σάμιαι καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων τριήρεις. Ἅμα δὲ ὁ Καλλικρατίδας ἔμαθε ταύτην τὴν ἐν Σάμῳ συγκέντρωσιν τῆς Ἀθηναϊκῆς δυνάμεως, καταλιπὼν ἐν Μιτυλήνῃ πεντήκοντα ναῦς καὶ ἄρχοντα τὸν Ἐτεόνικον, ἀνήχθη μετὰ τῶν λοιπῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ ἀπαντήσας τὰς ἐχθρικὰς παρὰ τὰς *Ἀργινούσας* νήσους, ἀπέναντι τῆς Λέσβου, συνῆψεν ἐνταῦθα μάχην κρατερὰν, καθ' ἣν ἐδείχθη ἐκ νέου ἡ τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχή. Καὶ οὗτοι μὲν ἀπέβαλον εἴκοτι καὶ πέντε ἐκ τῶν ἰδίων τριήρων αὐτάνδρους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα, τὰς πλείστας συμμαχικὰς, καὶ τὸν Καλλικρατίδαν αὐτὸν, ὅστις πεσὼν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὴν θάλασσαν ἠφανίσθη. Χειμὼν δὲ σφοδρότατος ἐπιγενόμενος διεκώλυσε τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ νὰ διασώσωσι τοὺς ναυαγούς. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἕνεκα τῆς ἀκουσίου ταύτης ἐλλείψεώς των ὁ παράφορος τῶν Ἀθηνῶν δῆμος τοὺς ἐστέρησε τοῦ ἀξιώματος καὶ τὸ δὴ μέγιστον ἐξ τούτων, ἐγκαλοῦντος τοῦ Θηραμένους, εἰς θάνατον κατεδίκασε. Μόνος δ' ἐκ τῶν πρυτάνεων ὡς πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας ὁ Σωκράτης ἐπέμεινε μέχρι τέλους διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ἀδίκου ταύτης ἀποφάσεως. Ὁ Κόνων διεσώθη διότι δὲν μετέσχε τῆς ναυμαχίας.

Ἡ τελεταία αὕτη μεγάλη νίκη τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνεπήγαγε καὶ τὴν λύσιν τῆς ἐν Μιτυλήνῃ πολιορκίας, ἴσως ἤθελεν ἀσφαλίσει διὰ παντὸς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλάδι, ἂν ὁ τοῦ Καλλικρατίδα κατὰ τὴν μάχην θάνατος δὲν ἐπανέφερε τὸν πανοῦργον Λύσανδρον εἰς τὴν στρατηγίαν [1]. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἐπέσπευσε τὴν κρίσιν. Ὁ Λύσανδρος καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Κύρου δραστηρίως ὑποστηριζόμενος ἀνώρθωσε ταχέως τὰς γενομένας ζημίας καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐκεῖ ὅπου οὗτοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀσφαλεστάτους. Διὰ τῆς προσβολῆς καὶ ἁλώσεως τῆς Λαμψάκου τοὺς ἠνάγκασε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι κατὰ πόδας. Ἐναντίον δὲ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀλκιβιάδου ὁ ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ ἄλλων πέντε στρατηγῶν διοικούμενος στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς θέσιν ἀνεπιτηδειοτάτην παρὰ τοὺς *Αἰγὸς ποταμοὺς*, ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου, καὶ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου (τὸν Δεκέμ. τοῦ 405) ἧττα φοβερὰν, καθ' ἣν 9 μόνον τριήρεις Ἀθηναίων διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κόνωνος, καταφυγόντος πρὸς τὸν Εὐαγό-

[1] Ὁ νόμος ἀπαγορεύων ἐν Σπάρτῃ τὸ ναυαρχῆσαι δὶς τὸν αὐτὸν παρεκρούσθη τότε ἐξ ἀνάγκης· διότι κατ' ὄνομα μὲν ἀπεδείχθη ναύαρχος Ἄρακός τις, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐξεπέμφθη ὡς ἐπιστολεὺς δῆθεν ἀλλ' ἦτο πραγματικῶς κύριος ἁπάντων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραν ἐν Κύπρῳ, πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ, 170 τὸν ἀριθμὸν, κατεστράφησαν ἢ ἐχειρώθησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, καὶ τρισχίλιοι ἐκ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ἀπεσφάγησαν ἀνιλεῶς. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ συνετρίβη ὁλοσχερῶς ἡ τῶν Ἀθηναίων δύναμις!

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Λύσανδρος ὑπέταξε τὴν Χαλκηδόνα, τὸ Βυζάντιον καὶ ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν πόλεις καὶ νήσους (πλὴν τῆς Σάμου), καταλύσας πανταχοῦ τὰς δημοκρατίας καὶ καταστήσας ἕνα μὲν *ἁρμοστὴν* Λακεδαιμόνιον, δέκα δ' ἄρχοντας (τὰς λεγομένας *Δεκαδαρχίας*) ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγκεκροτημένων ἑταιριῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες ὅταν ἔλαβον τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορᾶς, μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ δυνατὰ ἀμυντικὰ μέσα, ἀπέχωσαν τοὺς λιμένας πλὴν ἑνὸς, ἐπεσκεύασαν τὰ τείχη καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας ὥπλισαν. Ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Παυσανίας ἡνωμένος μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Δεκελείας μετακινηθέντος Ἄγιδος εἶχεν ἤδη πολιορκήσει κατὰ ξηρὰν τὴν πόλιν ὅταν ὁ Λύσανδρος, ἀποκαταστήσας κατὰ τὸν διάπλουν του εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας τοὺς Μηλίους, τοὺς Αἰγινήτας καὶ ὅσους ἄλλους ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ φυγάδας, προσωρμίσθη πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρξατο νὰ ἐμποδίζῃ τὸν εἴσπλουν παντὸς ξένου πλοίου καὶ πᾶσαν τροφίμων προσκομιδήν.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι στερημένοι ἤδη πλοίων, ἔρημοι συμμάχων καὶ ἀρκούντων ἐπιτηδείων σπανίζοντες ᾐσθάνθησαν τὴν ἀμήχανον αὐτῶν κατάστασιν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἀπέφευγον ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους περὶ διαλλαγῆς. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ σῖτος ἤρξατο νὰ ἐκλίπῃ, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἄγιν πρέσβεις νὰ πραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ περὶ εἰρήνης ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς· ὁ δὲ τοὺς παρέπεμψεν εἰς Σπάρτην εἰπὼν ὅτι δὲν ἦτο κύριος αὐτός. Ἀλλὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες οἱ αὐτοὶ οὐδὲν ἧττον ἀπέτυχον μὴ γενομένων δεκτῶν τῶν προτάσεών των. Τότε δὲ ἀθυμία μεγίστη κατέλαβε τὸν δῆμον φοβηθέντα μὴ ἐξανδραποδισθῇ ἀφεύκτως. Καὶ ὁ λιμὸς ηὔξανε καθ' ἑκάστην, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ καθαιρέσεως τῶν τειχῶν. Ἐν τοσούτῳ ὁ Θηραμένης παρελθὼν εἰς τὸ μέσον προέτεινε νὰ σταλῇ εἰς τὸν Λύσανδρον, παρ' οὗ ἐδύνατο νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Λακεδαιμονίων. Πεμφθεὶς δὲ διέτριψε παρ' αὐτῷ τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας, ἕως οὗ ἡ πεῖνα ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσιν ὁποιανδήποτε συνθήκην· τὸν δὲ τέταρτον ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ Λύσανδρος μὴ ὢν αὐτὸς κύριος περὶ ὧν ἐρωτᾶτο, τὸν προέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς Σπάρτην καὶ ν' ἀποταθῇ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἐφόρους. Τέλος ὁ Θηραμένης καὶ ἐννέα ἄλλοι ἐστάλησαν αὐτοκράτορες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου γενομένης ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν, οἱ μὲν Κορίνθιοι, Θηβαῖοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης ἀντέτεινον εἰς οἱανδήποτε συνθήκην, ἐπιμένοντες εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως, δειχθέντες ἤδη γενναῖοι καὶ τῶν ἄλλων ἀνώτεροι, ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπιτρέψει νὰ *ἐξανδραποδισθῇ πόλις, μέγα ἀγαθὸν εἰργασαμένη ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐν τοῖς μεγίστοις αὐτῆς κινδύνοις*, ἀλλ' ἐδέχοντο τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ καθαιρέσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν πλὴν δώδεκα, ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας, νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ἡγουμένους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ταῦτα δὲ πάντα, ἀνενεχθέντα ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων πρέσβεων εἰς Ἀθήνας, ἐγένοντο δεκτά, τῆς ἐπὶ πλέον ἐπιμονῆς καταστάσης ἀδυνάτου διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων. Κυρωθείσης δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὕτω τῆς εἰρήνης, ὁ Λύσανδρος διέταξεν εὐθὺς τὴν κατασκαφὴν τῶν τειχῶν, ἥτις ἐγένετο ὑπὸ τὸν ἦχον αὐλῶν καὶ σαλπίγγων, διότι οἱ νικηταὶ δυστυχῶς ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη (16 Μαΐου τοῦ 404) ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ταὐτοχρόνως δὲ κατελύθη τὸ προηγούμενον ἐλεύθερον πολίτευμα καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰσήχθη τὸ ὀλιγαρχικόν, ἐπιτραπέντος τοῦ ἔργου τῆς συντάξεως εἰς *τριάκοντα* ἄνδρας. Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν περὶ τὸν Ἄγιν καὶ Παυσανίαν καταλιπόντες τὴν Ἀττικὴν ἀπῆλθον οἴκαδε, ὁ δὲ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν, μόνην τῶν ἄλλων νήσων μείνασαν μέχρι τοῦδε πιστὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἠνάγκασε τέλος νὰ παραδοθῇ καὶ νὰ ὑποκύψῃ ὡσαύτως εἰς κυβέρνησιν ὀλιγαρχικήν. Ἀπολύσας δ' ἐκεῖθεν τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων ἐπανῆλθεν μετὰ τῶν Λακωνικῶν εἰς τὰ ἴδια, ἀπάγων τά τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκροστόλια καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις καὶ στεφάνους ὅσους ἔλαβε δῶρα ὑπὸ διαφόρων πόλεων καὶ πεντακόσια περίπου ἀργυρᾶ τάλαντα ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου χορηγηθέντων βοηθημάτων, ἅτινα πάντα παρέδωκεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ οὕτως ἐτελεύτα ὁ μακρὸς καὶ φρικώδης πόλεμος, ὅστις ἐπήνεγκε μὲν τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς Σπάρτης, ἐκλόνισε δ' ἐκ βάθρων τὴν Ἑλλάδα καὶ προητοίμασε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς.

§. 4. Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Τυραννὶς τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῆς διὰ τοῦ Θρασυβούλου. Καταδίκη Σωκράτους.

Διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου αἱ μὲν Ἀθῆναι ἀποβαλοῦσαι τὸ θαλάσσιον αὐτῶν κράτος ἐξέπεσαν τοῦ πρώτου μεγαλείου καὶ τῆς προτέρας ὑπεροχῆς των· ἡ δὲ Σπάρτη ὑπερισχύσασα προήχθη εἰς τὴν *ἡγεμονίαν* τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καίπερ νικήτρια καὶ πρὸς τὰ ἔξω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρωτεύουσα, ἐσωτερικῶς ὅμως ἔπαθεν ἀλλοίωσιν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβη ὀλεθρία διττῶς, καὶ εἰς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Γενομένη δηλονότι ἐξ ἀνάγκης, κατὰ συνέπειαν τοῦ εἰρημένου μακροῦ πολέμου, θαλασσία δύναμις, περιέστη νῦν διὰ τῆς ἡγεμονίας εἰς πάντη νέας σχέσεις, αἵτινες τὴν ἀπηλλοτρίουν διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος τοῦ Λυκούργου. Ἐν πρώτοις, εἰς τὰ χρήματα ἠναγκάσθη ν' ἀποδώσῃ πολὺ πλείονα ἢ ἄλλοτε ἀξίαν, καθ' ὅσον ἄνευ χρημάτων οὔτε στόλος νὰ καταρτισθῇ οὔτε πληρώματα ἔμμισθα νὰ συντηρηθῶσιν ἦτο δυνατόν. Τὸ λαφυραγωγηθὲν δ' ἀργύριον καὶ χρυσίον ἀντὶ νὰ μείνῃ, ὅπως ἐξ ἀρχῆς ὡρίσθη, δημόσιος θησαυρὸς, ἐχρησίμευσε μόνον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ κοινὸν τὸ πάθος τῆς φιλοχρηματίας. Δεύτερον, οἱ πολῖται γνωρίσαντες εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις νέας μέχρι τοῦδε ἀγνώστους αὐτοῖς ἡδονὰς τοῦ βίου δὲν ἠρέσκοντο πλέον εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἁπλῆν καὶ ἀφελῆ δίαιταν. Τέλος, τὸ Λυκούργειον πολίτευμα διὰ τῆς συνεχοῦς παραδοχῆς νέων πολιτῶν (τῶν οὕτω λεγομένων νεοδαμωδῶν) καὶ διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἰδιοκτησίας διεσείσθη οὐχ ἧττον ἢ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐφόρων, ἐνώπιον τῶν ὁποίων καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσιν εὐθύνας.

Οὕτως ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἀνελπίστου εὐτυχήματος τοῦ Λυσάνδρου παρετάθη μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (404—371 π. Χ.), ἥτις ἀνέδειξε τοὺς Θηβαίους πρωταγωνιστοῦντας. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ σκοπὸς, πρὸς ὃν ἐκείνη ἐπεχείρησε τὸν προεκτεθέντα ἀγῶνα, ἦτο ἡ ἐλευθέρωσις δῆθεν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἔκβασις ὅμως ἀπέδειξε τὴν ἐν αὐτῷ τούτῳ λανθάνουσαν ἰδιοτέλειάν της. Αἱ δευτερεύουσαι καὶ τριτεύουσαι Ἑλληνίδες πόλεις κατήντησαν ἤδη, κυριαρχούσης τῆς πατρίδος τοῦ Λυκούργου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς πολὺ χείρονα τῆς προτέρας ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν καταστάσεώς των. Ὅλων τὸ πολίτευμα, ἐκτὸς ὅπου τοῦτο ἔτυχε νὰ ἦνε ὀλιγαρχικὸν, μετεβλήθη διὰ βιαίων μέσων, καὶ οἱ ἐφ' ἑκάστης αὐτῶν ταχθέντες Λακεδαιμόνιοι *ἁρμοσταὶ* κατέστησαν διὰ τῶν καταπιέσεών των πολὺ ἐπαχθέστεροι καὶ ὀλεθριώτεροι ἢ ὅσον ποτὲ ὑπῆρξαν οἱ τῶν Ἀθηναίων *ἐπίσκοποι*.

Ἀλλ' οὐδεμία πόλις ἔπαθεν ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος πλέον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ *τριάκοντα* ἄνδρες, οἱ μετὰ τὴν εἰρήνην ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Λυσάνδρου αἱρεθέντες ἵνα συντάξωσι τοὺς νέους νόμους, τοῦ μὲν κυρίου τούτου ἔργου τὴν ἐκπλήρωσιν ἀνέβαλον, καταστήσαντες δὲ βουλὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς καὶ μεταπεμψάμενοι ἐκ τῆς Σπάρτης φρουρὰν, μεθ' ἧς ἦλθεν ὁ ἁρμοστὴς *Καλλίβιος*, μετῆλθον τοιαύτην ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν των αὐθαίρετον ἐξουσίαν, οἵαν οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ἐπειράθη, ὅθεν εὐλόγως ὠνομάσθησαν *τύραννοι*. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρκέσθησαν νὰ συλλάβωσι καὶ φονεύσωσι, συναινούντων εἰς τοῦτο ἁπάντων, μόνους τοὺς ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας, τοὺς λυμεῶνας τῆς πολιτείας. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἤρξαντο νὰ ἐπιβουλεύωνται ὄχι πλέον τοὺς πονηροὺς καὶ μηδαμινοὺς ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἰσχύοντας πολίτας, ὅσους ὑπώπτευον ὡς ἀντιπράξοντας αὐτοῖς. Ὁ *Κριτίας*, μεταξὺ τῶν τυράννων ὁ βιαιότερος, μαθητὴς ἀποστάτης τοῦ Σωκράτους, ἐκήρυξεν ἤδη ἀσυστόλως ὅτι ἔργον φρονήσεως ἦτο νὰ ποιήσωσιν ἐκποδὼν πάντας τοὺς ἱκανοὺς νὰ φέρωσι πρόσκομμα. Μόνος δὲ ὁ *Θηραμένης*, ὅστις κατ' ἀρχὰς συνέπραττε μετὰ τοῦ Κριτίου, προϊδὼν τὰ ἐντεῦθεν προκύψοντα δεινὰ, ἀντέτεινεν· ἀλλὰ καίπερ ἐναντιουμένου αὐτοῦ ἐθυσιάσθησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν [1]. Μετὰ τὴν ἀφόπλισιν

[1] Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐγένετο, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Κριτίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ ὅλων τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐκτὸς τρισχιλίων μόνον, εἰς οὓς ἐπετράπη νὰ μεθέξωσι τῶν πραγμάτων, οἱ περὶ τὸν Κριτίαν γενόμενοι τολμηρότεροι ἐφόνευον ἢ ἐφυγάδευον πάντα ὅστις τοῖς ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος εἴτε διὰ τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα εἴτε διὰ τὰ πλούτη του, ἢ κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον προσωπικόν τι πάθος. Ὅταν δὲ, ἕνεκα τῆς ἁδρᾶς μισθοδοτήσεως τῶν ξένων φρουρῶν καὶ τοῦ ἁρμοστοῦ, οἵτινες ἦσαν τὰ κύρια ὑποστηρίγματά των, συνεφώνησαν οἱ τριάκοντα πρὸς ἀλλήλους νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρα καὶ κατὰ τῶν πλουσίων *μετοίκων*, ὁ Θηραμένης ἀντέστη καὶ αὖθις μόνος εἰς τὴν λῃστρικὴν ταύτην πρᾶξιν. Κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κριτίου ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς προδότης καὶ ἐχθρὸς τῆς ὀλιγαρχίας ἀπελογήθη μετὰ μεγάλης παῤῥησίας. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Βουλὴ ἐφαίνετο ἑτοίμη νὰ τὸν ἀθωώσῃ, ὁ Κριτίας ἀδυσώπητος ἀπεφάνθη ἐν ἐνόμασι τῶν τριάκοντα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Καίπερ δὲ καταφυγόντα ἱκέτην εἰς τὸν βωμὸν, οἱ ὑπηρέται, κατὰ διαταγὴν ἐκείνου, τὸν ἀπέσπασαν ἐντεῦθεν διὰ τῆς βίας, τὸν ἀπήγαγον εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Ἀπαλλαγέντες δὲ οὕτως οἱ τριάκοντα, διὰ τῆς τελευτῆς τοῦ Θηραμένους, παντὸς κωλύματος ἐξετράπησαν ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν ἀνοσιουργίαν, ὥστε πολλοὶ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν φυγὴν μόνον εὕρισκον τὴν σωτηρίαν των. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ Σπάρτη ἀπηγόρευσεν, ἐπὶ ποινῇ προστίμου, εἰς πᾶσαν σύμμαχον πόλιν νὰ δέχεται τοὺς φυγάδας Ἀθηναίους, οὐδὲν ἧττον τὸ Ἄργος, τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Θῆβαι ἔδιδον εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἄσυλον. Οἱ Θηβαῖοι μάλιστα ἐπέβαλον καὶ πρόστιμον ταλάντου εἰς πάντα ὅστις βλέπων φυγάδα ἀπαγόμενον δὲν ἔτρεχεν εἰς βοήθειάν του.

συνεννοημένου μετὰ τοῦ Λυσάνδρου, καὶ ὁ φόνος τοῦ Ἀλκιβιάδου, διατρίβοντος τότε ἐν Φρυγίᾳ παρὰ τῷ σατράπῃ Φαρναβάζῳ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς Θήβας ἦτο καὶ ὁ γενναῖος *Θρασύβουλος*, ὅστις συλλαβὼν πρῶτος τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν τυράννων, κατέλαβεν αἴφνης μετὰ 70 ὁμοφρόνων τὴν *Φυλὴν*, χωρίον ὀχυρὸν κείμενον ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Οἱ τριάκοντα ἐπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν τρισχιλίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων μισθοφόρων, ἀλλ' εὑρόντες ὅσην δὲν προσεδόκων ἀντίστασιν, διότι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ τοῦ Θρασυβούλου δύναμις ηὔξανε διὰ τῶν πανταχόθεν συρρεόντων φυγάδων, ἐπανῆλθον ταχέως εἰς τὸ ἄστυ, ὅθεν ἠρκέσθησαν ἤδη νὰ πέμψωσι πρὸς φύλαξιν τῶν ἀγρῶν τοὺς Λακεδαιμονίους φρουροὺς καὶ δύο φυλὰς ἐκ τῶν ἱππέων. Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον, ἑπτακόσιοι ἤδη τὸν ἀριθμὸν, καταβάντες νυκτὸς ἐπέπεσαν αἴφνης κατ' αὐτῶν καὶ τινὰς μὲν ἐζώγρησαν, πολλοὺς δ' ἀπέκτειναν, τρεψάμενοι δὲ πάντας καὶ τρόπαιον στήσαντες ἐπανέκαμψαν πάλιν εἰς τὴν Φυλήν.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα μὴ θεωροῦντες πλέον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν Ἀθήναις μετέβησαν μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Ἐλευσῖνα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ Θρασύβουλος παραλαβὼν τοὺς ἀπὸ τῆς Φυλῆς, αὐξήσαντας εἰς χιλίους περίπου, ἀφίχθη νυκτὸς εἰς Πειραιᾶ, κατέλαβε τὴν Μουνυχίαν καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς τριάκοντα ἐνίκησε φονεύσας πολλοὺς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Κριτίας. Οἱ τὰ δημοκρατικὰ ἐν τῇ πόλει φρονοῦντες ἔλαβον τότε, μετὰ μικρὰν τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀντίστασιν, τὴν ὑπεροχήν. Ἀντὶ δὲ τῶν τριάκοντα, οἵτινες, δυνάμει ψηφίσματος παυθέντες, κατέφυγον εἰς Ἐλευσῖνα, ἐξελέχθησαν δέκα, εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς (ἐν ἔαρι τοῦ 403). Οὕτως ἄρα ἔλαβε πέρας ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τῶν τριάκοντα, οἵτινες εἰς ὀκτὼ μῆνας ἐφόνευσαν τοσούτους πολίτας, ὅσοι μόλις κατὰ τὰ δέκα τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπωλέσθησαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεοχειροτόνητοι δέκα ἄρχοντες δὲν ἤθελον εἰσέτι νὰ δεχθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ τοὺς περὶ τὸν Θρασύμβουλον, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸν Πειραιᾶ, καὶ μάλιστα ἐζήτησαν κατ' αὐτῶν, συγχρόνως μετὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι, βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅθεν ὁ Λύσανδρος ἔσπευσε προθύμως μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου. Πολιορκηθέντος δὲ οὕτω τοῦ Πειραιῶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν περιέστησαν εἰς δεινὴν κατάστασιν καὶ ἤθελον βεβαίως ὑποκύψει ἂν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης φοβηθέντες τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Λυσάνδρου δὲν ἔπειθον τινὰς τῶν ἐφόρων νὰ πέμψωσιν εὐθὺς κατόπιν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δυνάμεως τὸν ἕτερον αὐτῶν, Παυσανίαν, ὅστις κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν μετέσχε τινὸς μάχης κατὰ τῶν ἐν Πειραιεῖ συνηθροισμένων δημοκρατικῶν, κρυφίως ὅμως ἦλθεν εἰς διαπραγμάτευσιν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τούτων καὶ τῶν ἐν ἄστει καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ συνδιαλλάξῃ ἑκατέρους ὑπὲρ τοῦ Θρασυβούλου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Ὅθεν δυνάμει τῆς γενομένης εἰρήνης ἐπετράπη εἰς τοὺς φυγάδας πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐπιστατούντων ἀρχόντων, ὡς καὶ τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν αὐτῶν ἐν Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα, νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των. Τούτων δὲ γενομένων ὁ μὲν Παυσανίας μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀνέβησαν ἐκ τοῦ Πειραιῶς σὺν ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ προσήνεγκαν θυσίαν εὐχαριστήριον εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν. Ἀκολούθως δὲ συνελθόντος τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ δημηγορήσαντος τοῦ Θρασυβούλου ἐψηφίσθη πλήρης *ἀμνηστία* καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀποκατάστασις τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος μετὰ τῶν ἀναγκαίων τροπολογιῶν, ὅσας ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων ὑπηγόρευε. Τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 403 ἔτους ἔλαβε κατὰ πρῶτον ἰσχὺν ἡ νέα νομοθεσία, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κατάρτησιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαίνεται συντελέσας τὰ μέγιστα ὁ ἐπώνυμος ἄρχων *Εὐκλείδης*, διότι αἱ πλεῖσται τῶν διατάξεων τῆς ἐποχῆς ταύτης φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἂν καὶ οἱ τύποι τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας ἀποκατέστησαν, δὲν ἐπανῆλθεν ὅμως καὶ ἡ προτέρα τελεσιουργὸς αὐτῆς δύναμις. Μετὰ τῶν παλαιῶν γενεῶν ἐξέλιπε τὸ τῆς προσωπικῆς ἀρετῆς αἴσθημα ὡς καὶ ὁ ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος ζῆλος· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πενίας ἐγένοντο ἀδιάφοροι πρὸς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας. Ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐκενώθη, οἱ πρῶτοι αὐτοῦ πόροι ἐστείρευσαν, ἀταξία καὶ ἀμέλεια περὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν παρεισέφρησαν, ἡ ἄμυνα τῆς πατρίδος ἐπετράπη εἰς μισθωτοὺς στρατιώτας· καὶ ἐν τούτοις τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα ἐσώζετο ἀκμαῖον, τὸ δὲ πλῆθος ἐν τῇ οἰκτρᾷ αὐτοῦ καταστάσει ἔβλεπεν ὑπόπτως τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ εὐκόλως παρεπείθετο ὑπὸ πονηρῶν καὶ ἐπιτηδείων ἀνδρῶν εἰς καταδίωξιν τῶν εἰλικρινεστέρων τῆς πατρίδος φίλων. Ἐπικινδυνότατοι δὲ κατὰ τοῦτο ἐδείχθησαν οἱ δημαγωγοὶ καὶ ἰδίως οἱ *σοφισταί*, ἤγουν οἱ εἰς τὰς λεπτολογίας τῆς διαλεκτικῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπιδεδομένοι, ἐπιτήδειοι ἐξαιρέτως εἰς τὸ διαστρέφειν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἄδικον καὶ τὸ δίκαιον μεταποιεῖν.

Τῶν λυμεώνων δὲ τούτων τῆς πολιτείας ἐχθρὸς ἄσπονδος ἐπαρουσιάσθη ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς Πυθίας ἀνακηρυχθεὶς *σοφὸς*, ὁ *Σωκράτης*. Διὰ τῶν ἰδίων του ὅπλων οὗτος ἐπολέμει καὶ ἀπεδείκνυεν αὐτοὺς γελοίους. Καὶ δὲν περιωρίζετο μόνον ν' ἀνατρέπῃ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας διὰ τῆς εἰρωνικῆς του τέχνης, ἀλλ' ἐσπούδαζεν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ νὰ βελτιώνῃ διὰ διαλόγων τὰ ἤθη μάλιστα τῶν νέων καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν μεγίστων ἀληθειῶν νὰ τοὺς ὁδηγῇ. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ μέγιστος οὗτος τῆς ἀρετῆς διδάσκαλος ἔμελλε νὰ γείνῃ θῦμα αὐτῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν φαυλό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τητα ἀποχρώντως εἶχεν ἀποκαλύψει. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μελήτου καὶ Ἀνύτου ἐνώπιον τῶν ἡλιαστῶν ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ὡς μὴ πιστεύων δῆθεν τοὺς πατρίους θεοὺς καὶ καινὰ δαιμόνια εἰσάγων, καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν νέων κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ φίλοι του τῷ παρέσχον μέσα φυγῆς ἐν ᾧ ἀναβληθείσης τῆς καταδίκης του ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας μέχρι τῆς ἀπὸ τῆς Δήλου ἐπιστροφῆς τῆς ἱερᾶς τριήρεως, ἔμενεν ἐν τῇ εἱρκτῇ, αὐτὸς ὅμως ἀγαπῶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν πατρίδα του καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ παρανομούσης, δὲν ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ οὐδεμίαν ἐκείνων χρῆσιν καὶ μετ' ἄκρας γαλήνης τῆς ψυχῆς ἔπιε, παρόντων τῶν μαθητῶν καὶ φίλων του, τὸ κώνειον κατὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του (399 π. Χ.). Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων μετεμελήθη ταχέως διὰ τὴν πρᾶξίν του, κατεδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς κατηγόρους καὶ διὰ μνημείων ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδικίαν του, ἀλλ' ἀνωφελῶς!

§ 5. Ἐπιστροφὴ τῶν μυρίων. Ἡ Σπάρτη ἀνανεοῦσα τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας ἀγῶνα· Ἀγησίλαος.

Ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἐξ ἀδυναμίας περιωρισμέναι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν πράγματα, ἡ Σπάρτη, ἡγεμὼν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἐζήτει ν' αὐξήσῃ τὴν δύναμιν καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς στρέφουσα πρὸς τὰ ἔξω καὶ μάλιστα πρὸς τὴν Ἀσίαν τὰ βλέμματά της. Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν εἰς τὰς νέας ἐπιχειρήσεις της ἐχορήγησεν ἡ τοῦ *νεωτέρου Κύρου* ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου ἀπόστασις, εἰς ἣν ἐκείνη μετέσχεν ἐμμέσως καὶ μεθ' ἧς συνέχεται, ὡς ἐπεισόδιον ἀναπόσπαστον, ἡ τῶν *μυρίων ἐπιστροφή*.

Διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων γινώσκομεν, Δαρεῖος Β'. ὁ Νόθος. Τοῦτον δ' ἀποθανόντα κατὰ τὸ 405 διεδέχθη, δικαιώματι πρωτοτοκίας, *Ἀρταξέρξης* ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β'. ὁ ἐπικαλούμενος *Μνήμων*. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀδελφός του, *Κῦρος ὁ νεώτερος*, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις ἰσχυούσης ἀρχῆς, ὅτι ὁ γεννηθεὶς βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρὸς προτιμᾶται τοῦ προηγουμένως γεννηθέντος, ἀντεποιεῖτο τῆς κληρονομίας καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε συνεργὸν καὶ τὴν μητέρα του Παρύσατιν. Ὅθεν προθέμενος νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὸν θρόνον, ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ προσλάβῃ εἰς τὸν στρατόν του καὶ Ἕλληνας ἐπικούρους, τῶν ὁποίων τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ ὑπεροχὴν εἶχεν ἤδη γνωρίσει ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπευθύνθη εἰς τὴν Σπάρτην ἀξιῶν οἷος αὐτὸς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐδείχθη ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιοῦτοι νὰ φανῶσι καὶ οὗτοι πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἔφοροι δίκαια νομίσαντες τὰ προτεινόμενα διέταξαν τὸν τότε ναύαρχον τῆς Σπάρτης Σάμιον νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Κῦρον προθύμως ὁπουδήποτε οὗτος ἤθελε τὸν χρειασθῇ, ὁ δὲ φίλος του Λύσανδρος ἔσπευσε νὰ στηρίσῃ αὐτῷ τὸν πρώην ἁρμοστὴν τοῦ Βυζαντίου *Κλέαρχον* ὡς ἄνδρα μάχιμον καὶ ἐπιτήδειον εἰς ἣν ἐμελέτα ἐπιχείρησιν. Διὰ τῆς συνδρομῆς λοιπὸν τούτου ὁ Κῦρος, δαπανῶν ἀφειδῶς, κατώρθωσε ν' αὐξήσῃ τὸν ἐκ δεκακισμυρίων περίπου Ἀσιανῶν συγκείμενον στρατόν του διὰ μυρίων ἔτι καὶ τριςχιλίων Ἑλλήνων. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ ὅλων τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν του ἐν ἔαρι τοῦ 401 ἔτους ἀναζεύξας ἀπὸ τῶν Σάρδεων, ἐπὶ λόγῳ ὅτι προὐτίθετο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀποστάντας Πεισίδας προὐχώρει εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ κατὰ πρῶτον ἐν τῇ τῆς Συρίας πόλει Θαψάκῳ ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας διὰ τῶν ἀρχηγῶν των, ὅτι ἡ ἐκστρατεία κατευθύνετο κυρίως εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐσκόπει τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ἀδελφοῦ του. Δυσαρεστηθέντας δὲ διὰ τοῦτο καὶ μὴ θέλοντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι τοὺς μετέπεισε δι' ὑποσχέσεως μισθῶν καὶ ἀμοιβῶν λαμπροτέρων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τοὐντεῦθεν δὲ ὁδεύων παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Εὐφράτου ὄχθην πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ἔσπευδε νὰ προκαταλάβῃ τὸν βασιλέα ἔτι ἀνέτοιμον. Ἀλλ' οὗτος μαθὼν ἐγκαίρως διὰ τοῦ Τισσαφέρνους τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶχεν ἤδη ἐξορμήσει ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ (900,000). Παρὰ τὰ *Κούναξα* δὲ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Μηδικοῦ τείχους, συνηντήθησαν τέλος οἱ δύο στρατοὶ καὶ συγκροτηθείσης ἐνταῦθα μάχης ἐνίκησαν μὲν λαμπρῶς οἱ Ἕλληνες καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ ἐχθροῦ, ἡττήθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Κῦρον Ἀσιανοὶ καὶ ὁ Κῦρος αὐτὸς μαχόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐγένετο θῦμα τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς του. Ὁ Ἀρταξέρξης ἀπήτησεν ἀκολούθως παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὅλων ἐπανέλαβε τὴν πάλαι τοῦ Λεωνίδου πρὸς τὸν Ξέρξην ἀπάντησιν. Τόλμη μόνον ἐδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ. Διὸ χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ βασιλέως, πειθόμενοι εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀριαίου, ὅστις ὑπὸ τὸν Κῦρον ἡγεῖτο τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος καὶ νῦν ἐφαίνετο μὲν ἔτι ἐνεργῶν κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνου, ἐν τῇ καρδίᾳ του ὅμως ἦτο Πέρσης ἐπίβουλος, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν εὐθὺς τὴν ἀναχώρησίν των. Ἀλλὰ μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν ὁδοιπορίαν, ὁ Τισσαφέρνης, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν ἤδη, ἀμοιβῆς χάριν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὅσων ὁ Κῦρος ἦρχεν ἐπὶ θαλάσσης σατραπειῶν, ἀκολουθῶν αὐτοὺς κατὰ πόδας μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως τοῖς ἔστησεν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἀριαίου, παγίδα ἐπιβουλῆς τρομερὰν. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα δηλονότι μεσίτου καὶ φίλου, ἀναδεξαμένου νὰ τοὺς συνδιαλλάξῃ μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐκάλεσεν εἰς τὴν σκηνήν του τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, ἀλλὰ μόλις ἐλθόντας οἱ περὶ αὐτὸν ὡς ἐκ συνθήματος τοὺς συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν πάντας πλὴν ἑνὸς, ὅστις φυγὼν ἐδήλωσε τὸ συμβὰν εἰς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἕλληνας. Τοῦτο διήγειρεν εἰς αὐτοὺς μέγαν τρόμον. Παρελθὼν δὲ τότε εἰς τὸ μέσον ὁ Ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*, ὅστις ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἐθελοντής, διὰ λόγων ἰσχυρῶν ἠνώρθωσε τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημά των. Κατὰ τὴν συμβουλήν του δ' ἐξελέχθησαν νέοι ἀρχηγοί, ἐξ ὧν ὁ μὲν γέρων Σπαρτιάτης Χειρίσοφος διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων, ὁ δὲ Ξενοφῶν αὐτὸς ἐτάχθη εἰς τὴν οὐραγίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα παραδόντες εἰς τὸ πῦρ ἁμάξας, σκηνὰς καὶ πᾶν βάρος περιττὸν ἐπεχείρησαν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην διὰ τόπων ἀβάτων καὶ τραχέων, κατοικουμένων ὑπὸ διαφόρων ἀγρίων ἐθνῶν (Καρδούχων, Χαλύβων κλ.) καὶ μεταξὺ ἀδιακόπων προσβολῶν τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ *ἐπιστροφὴν*[1], ἕως οὗ μετὰ μῆνας δέκα καὶ πέντε ἐπλησίασαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τινὸς ὄρους ἀπέλαυσαν τῆς εὐφροσύνου θέας τοῦ πελάγους, ὅπερ πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεθύμουν (τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ.). Οὐδέποτε ἄνθρωποι χειμασθέντες ὑπὸ τῆς θαλάσσης εἶδον μετὰ πλείονος ἀγαλλιάσεως τὴν ξηρὰν ἢ ὅσον οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὴν θάλασσαν! Ἕνα δὲ μόνον ἀγῶνα εἶχον νὰ ὑποστῶσιν ἔτι, τὸν κατὰ τῶν Κόλχων. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτου ἐξῆλθον νικηφόροι καὶ οὕτως ἐκ μυρίων ἔφθασαν ὀκτακισχίλιοι περίπου εἰς τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα, ὅπου ἔδειξαν τὴν χαράν των διὰ θυσιῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγώνων.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐπόμενον ἦτο νὰ περιέλθωσιν οἱ Σπαρτιᾶται μάλιστα καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν σύμμαχοι αὐτῶν εἰς σχέσιν ἐχθρικὴν πρὸς τὸ Περσικὸν κράτος, ὡς ὑποστηρίξαντες τὸν ἀποστάτην Κῦρον. Ὁ Τισσαφέρνης, τὸν ὁποῖον, ὡς εἴρηται, ὁ βασιλεὺς βραβεύων ἀπέδειξε σατράπην ἁπάσης σχεδὸν τῆς

[1] Ἡ λεπτομερὴς αὐτῆς περιγραφὴ εὑρίσκεται ἐν Ξενοφ. Ἀν. βιβ. 3—4, 8, 22.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μικρᾶς Ἀσίας, ἐζήτησεν εὐθὺς παρὰ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τελείαν ὑποταγήν. Ἀλλ' αὗται ἀντέστησαν εἰς τὴν αἴτησίν του καὶ ἐπεκαλέσθησαν συγχρόνως τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἔπεμψαν (ἐν φθινοπώρῳ τοῦ 400 ἔτους) τὸν *Θίμβρωνα* ὡς ἁρμοστήν, δόντες αὐτῷ πεντακισχιλίους Πελοποννησίους καὶ τριακοσίους Ἀθηναίους (τοὺς ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππεύσαντας), εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Κύρου συναναβάντων σωθέντες καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐθελονταὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων. Μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου ὁ Θίμβρων ἐγένετο σχεδὸν ἀμαχητὶ κύριος πολλῶν πόλεων τῆς Μυσίας καὶ Αἰολίδος καὶ προέβη μέχρι τῆς λεγομένης Αἰγυπτιακῆς Λαρίσης, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀπήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν. Πρὶν ἢ δὲ κατορθώσῃ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ἀνεκλήθη εἰς Σπάρτην, κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς τὸν στρατόν του νὰ τοὺς λεηλατῇ. Ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπέμφθη παραχρῆμα ὁ *Δερκυλίδας*, ὅστις ἐπωφεληθεὶς ἐπιτηδείως τὴν μεταξὺ Τισσαφέρνους καὶ Φαρναβάζου (σατράπου τῆς Φρυγίας καὶ Βιθυνίας) ὑπάρχουσαν ἀντιζηλίαν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ πρώτου, ἀκολούθως δὲ, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Λαρίσης καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ μετὰ τοῦ δευτέρου ἀνακωχὴν, ἐπροστάτευσεν ἔπειτα τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόνησον κατὰ τῶν λῃστρικῶν Θρᾳκῶν ἀποτειχίσας αὐτὴν ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν καὶ αὐτόθεν ἐτράπη πάλιν κατὰ τῶν δύο εἰρημένων σατραπῶν, οἵτινες, ἐν τῷ μεταξὺ, ἐννοήσαντες τὴν ἐκ τῆς διαιρέσεως προερχομένην βλάβην, ἡνώθησαν πρὸς ἀλλήλους κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ Μαιάνδρου πεδίῳ ἀντὶ νὰ συνάψωσι μάχην, ὡς δῆθεν προὐτίθεντο, ἔκριναν συμφερώτερον νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τοῦ Δερκυλίδα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδύναντο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῶν ὅρων αὐτῆς συνεφώνησαν, μένοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἥσυχοι,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ν' ἀναγγείλωσι τὰ λεχθέντα ὁ μὲν εἰς Λακεδαίμονα, οἱ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀποβιώσαντος ἐν Σπάρτῃ τοῦ βασιλέως Ἄγιδος ἠγέρθη ἔρις σφοδρὰ περὶ τῆς διαδοχῆς μεταξὺ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λεωτυχίδου καὶ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Ἀγησιλάου. Ἀλλ' αἱ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ πρώτου ὑπόνοιαι, τὰς ὁποίας καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸς ζῶν ἔτρεφε, γινώσκων τὰς ἀθεμίτους τῆς συζύγου του πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην σχέσεις, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἰσχυρὰ ἐπιῤῥοὴ τοῦ Λυσάνδρου συνετέλεσαν εἰς τὴν προτίμησιν τοῦ δευτέρου, ἀνδρὸς εὐτελοῦς μὲν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν καὶ χωλοῦ τὸν ἕτερον πόδα, ἄλλως δὲ Σπαρτιάτου ἀληθοῦς κατὰ τὰ ἤθη καὶ τὸ φρόνημα καὶ δι' ἐξόχων πνευματικῶν προτερημάτων διακρινομένου. Εἰς τοῦτον δὲ, ἀποφασισθείσης τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου διὰ τὴν μὴ ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης, ἀνέθετο ἤδη ἡ Σπάρτη, κατὰ προτροπὴν τοῦ Λυσάνδρου, τὴν ἀρχηγίαν. Ὅθεν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 396 ἔτους ὁ νέος βασιλεὺς συγκροτήσας ἐν Γεραιστῷ τῆς Εὐβοίας συμμαχικὸν στρατὸν ἐξ 8000 ἀνδρῶν καὶ παραλαβὼν τριάκοντα συμβούλους, ὧν προΐστατο ὁ Λύσανδρος ἀπέπλευσεν εἰς Ἔφεσον. Φοβηθεὶς δὲ ὁ Τισσαφέρνης τὴν ἀπροσδόκητον τῆς νέας ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐμφάνισιν, ἔσπευσε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι ἐμμένει πιστῶς εἰς τὴν μετὰ τοῦ Δερκυλίδα προσυμφωνηθεῖσαν ἀνακωχὴν, καὶ ὅτι θέλει πείσει τὸν βασιλέα ν' ἀναγνωρίσῃ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀνακωχῆς ὁ Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν Ἐφέσῳ ἡσυχίαν ἄγων, ὁ δὲ Λύσανδρος ἠγωνίζετο παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς πόλεσι τὴν ὀλιγαρχικὴν μερίδα καὶ ἀποκαταστήσῃ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ καταλυθείσας δεκαρχίας του. Τοσαύτην δὲ περιποίησιν καὶ τόσας τιμὰς ἀπέδιδον αὐτῷ πάντες, ὥστε ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἐνώπιόν του ἐφαίνετο ἰδιώτης, μὴ ἀνεχόμενος τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξευτέλισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἤρξατο νὰ τὸν ὑποβλέπῃ οὐδὲ παρεδέχετο πλέον τῶν παρ' αὐτοῦ συσταινομένων τὰς αἰτήσεις. Οὕτω δὲ ὁ Λύσανδρος θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ ταπείνωσιν, ἐζήτησεν ἄλλην ὑπηρεσίαν καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς Ἑλλήσποντον, ἐκεῖθεν δὲ βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην.

Ἐν τούτοις ὁ Τισσαφέρνης, ἅμα αὐξηθέντος τοῦ κράτους του διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως σταλείσης ἐπικουρίας, μηδένα λόγον ποιούμενος τῶν προηγουμένων σπονδῶν ἀνήγγειλεν αἰφνιδίως εἰς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι θέλει τὸν πολεμήσει ἐὰν δὲν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Πάντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες ἐταράχθησαν μεγάλως νομίζοντες τὴν δύναμίν των ἐλάττονα τῆς παρασκευῆς τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὴ διστάσας καὶ δι' ἀνίσων δυνάμεων ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα «*Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν Τισσαφέρνην*, παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους του νὰ τῷ εἴπωσιν, *ὅτι ἐπιορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους ἐκτήσατο τοὺς θεούς, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐποίησε συμμάχους.*» Τὸ θάρρος δ' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐνέπνευσε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ συναθροίσας τάχιστα ἐν Ἐφέσῳ τὸν στρατόν του, εἰς ὃν προσετέθησαν καὶ αἱ τῶν συμμαχίδων πόλεων βοήθειαι, εἰσέβαλεν εἰς Λυδίαν καὶ Φρυγίαν, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τέλος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Περσικὸν στρατόν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Τισσαφέρνης εὑρίσκετο ἀπὼν ἐν Σάρδεσιν, οἱ Πέρσαι (θέλοντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἧττάν των) τὸν κατηγόρησαν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ μετ' ὀλίγον ἐστάλη ἐκ Σούσων ὁ *Τιθραύστης* διατεταγμένος ν' ἀποκεφαλίσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν διαδεχθῇ εἰς τὴν σατραπείαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὁ Ἀγησίλαος πεισθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ οὐχ ἧττον πανούργου Τιθραύστου εἰς ἐξαμηνιαίαν ἀνακωχὴν μετέβη κατ' αἴτησιν αὐτοῦ εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναβάζου, ἠλευθέρωσε καὶ ἐνταῦθα πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ καὶ συνέλαβε ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Περσίας ἵν' ἀνατρέψῃ ἅρδην τοῦτο τὸ ἱκανῶς ἤδη ἐξησθενημένον κράτος, ὅτε ἡ ἐπιτηδειότης μόνον τοῦ εἰρημένου σατράπου ἠδυνήθη νὰ δώσῃ τροπὴν ἀπροσδόκητον εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ὁ Τιθραύστης δηλονότι ἐπωφεληθεὶς τὴν ἐχθρικὴν διάθεσιν, ἐν ᾗ πρὸ πολλοῦ πολλαὶ τῆς Ἑλλάδος πόλεις διέκειντο πρὸς τὴν ἀγέρωχον καὶ καταθλιπτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἐπεχείρησε καὶ ἐπέτυχε διὰ περσικῶν χρημάτων νὰ διαφθείρῃ τοὺς προεστηκότας πολλῶν ἐξ ἐκείνων, ἰδίως τῆς *Κορίνθου*, τῶν *Θηβῶν* καὶ τοῦ *Ἄργους*, ὥστε νὰ διεγείρωσι πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Τοιουτοτρόπως δὲ κατωρθώθη μεταξὺ τῶν εἰρημένων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν ἔτι αἱ *Ἀθῆναι*, ἡ *Εὔβοια* καὶ οἱ Λοκροί, συμμαχίαν τις, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ οὕτω λεγόμενος *Κορινθιακὸς* ἢ (ἐπειδὴ ἀμέσως ἤρξατο ἐν Βοιωτίᾳ) *πρῶτος Βοιωτικὸς πόλεμος*.

§ 6. Ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ὁ προκείμενος ἐμφύλιος ἀγὼν ἤρξατο διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὑποστηριζομένων Ὀπουντίων Λοκρῶν κατὰ τῶν Φωκέων, οἵτινες κατεῖχον χώραν τινὰ ἀμφισβητουμένην παρ' ἐκείνων. Οἱ Σπαρτιᾶται προσκληθέντες εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν τελευταίων εἶδον ἐν τῇ προσκλήσει ταύτῃ περίστασιν πρόσφορον εἰς τὸ νὰ ταπεινώσωσι τοὺς Θηβαίους ὡς ἀρνηθέντας πολλάκις νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσι στρατεύοντας καὶ προσέτι ὡς συντελέσαντας εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ὁρμητικὸς Λύσανδρος συναγαγὼν τάχιστα στρατιώτας ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας φίλων τῆς Σπάρτης, χωρὶς ν' ἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ μετὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ ἐπερχομένου βασιλέως Παυσανίου, συνεκρότησεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς *Ἀλιάρτου* μάχην πρὸς τοὺς Θηβαίους ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐφονεύθη. Παραγενόμενος δ' εὐθὺς κατόπιν ὁ Παυσανίας δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Θηβαίους, ἐνωθέντων ἤδη μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ συνωμολόγησεν ἁπλῶς ἀνακωχὴν ἵνα λάβῃ ὑποσπόνδους τοὺς παρὰ τὴν Ἀλίαρτον πεσόντας· ἔπειτα δ' ἀνεχώρησεν εὐθὺς ἐκ τῆς Βοιωτίας. Κατηγορηθεὶς δ' ἐν Σπάρτῃ ἕνεκα τῆς ἀνάνδρου ταύτης, ὡς ἔλεγον οἱ κατήγοροι αὐτοῦ, διαγωγῆς του κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀλλ' ἀπηλλάγη τῆς καταδίκης διὰ τῆς ἐκουσίου εἰς Τεγέαν φυγῆς του, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν ἐκ νόσου καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱόν του *Ἀγησίπολιν*, ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τοῦ θείου του Ἀριστοδήμου.

Ἡ πρώτη αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν ἧττα ἐνεθάρρυνε τοὺς συμμάχους, οἵτινες αὐξηθέντες διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν Θεσσαλῶν, Ἀκαρνάνων καὶ ἄλλων συνεκρότησαν ἐν Κορίνθῳ, ὅπου ἤδη μετετέθη ὁ πόλεμος, στρατὸν πολυάριθμον. Ὅθεν ἡ Σπάρτη ἐπικειμένης ἀνάγκης μετεπέμψατο ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον προκρίνουσα ν' ἀποβάλῃ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπισφαλεῖς κατακτήσεις παρὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος, εὐπειθὴς εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος (καίπερ ἄλλως βαρυαλγῶν διὰ τὴν ἐκ τοῦ σταδίου τῆς δόξης του ἀναχώρησιν), διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον προήλαυνε διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐνίκησαν μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς κοινοὺς ἐχθρούς των παρὰ τὴν Κόρινθον, συγχρόνως ὅμως ὁ στόλος αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὴν διοίκησιν ὁ Ἀγησίλαος ἀναχωρῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν κηδεστὴν αὐτοῦ Πείσανδρον, ἔπαθε τελείαν παρὰ τὴν Κνίδον ἧτταν (394) ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοπερσικοῦ, ναυαρχοῦντος τοῦ πρὸς τὸν Εὐαγόραν μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορὰν καταφυγόντος *Κόνωνος*. Ὁ Ἀγησί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαος ἔμαθε τὸ δυστυχὲς συμβὰν ὅτε ἤδη εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Βοιωτίας, ἀλλ' ἀποκρύψας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ του ὥρμησε ῥαγδαῖος κατὰ τῶν ἐν *Κορωνείᾳ* ἐστρατοπεδευμένων Ἑλλήνων (ἀποτελούντων μέρος τοῦ παρὰ τὴν Κόρινθον συνηγμένου συμμαχικοῦ στρατοῦ) καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατετρόπωσεν αὐτούς. Φαίνεται μ' ὅλον τοῦτο ὅτι ἡ νίκη δὲν ἦτον ἱκανῶς κρίσιμος ὥστε ν' ἀποκαταστήσῃ ἐντελῶς τὴν κατὰ γῆν τῶν Σπαρτιατῶν ὑπεροχὴν καὶ νὰ συνεπαγάγῃ τὴν γενικὴν εἰρήνην. Ἐξ ἐναντίας τὰ πάθη ἀνεφλέχθησαν ἤδη σφοδρότερον καὶ ὁ ἰσθμὸς ἐγένετο τοῦ λοιποῦ τῶν ἐχθρικῶν συγκρούσεων τὸ κέντρον[1], τῶν μὲν Ἀθηναίων, Βοιωτῶν καὶ Ἀργείων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ὁρμωμένων ἐκ Κορίνθου, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συντεταγμένων αὐτοῖς ἐκ Σικυῶνος. Οὐδεμία ἐν τούτοις συνεκροτήθη μάχη μεγάλη. Συνήθως ὑπερίσχυον οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ ξηράν, οἱ δὲ σύμμαχοι κατὰ θάλασσαν. Ὁ κατὰ ξηρὰν δὲ πόλεμος ἀπέβη διὰ τοῦτο καὶ μόνον λόγου ἄξιος, ὅτε τότε πρῶτον ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς *Ἰφικράτης* ἐφήρμοσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν νέαν τακτικὴν ἀναδείξας κύριον στρατιωτικὸν σῶμα τοὺς *πελταστάς*, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὡσαύτως ἐποχῆς ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ σύστημα τῶν μισθοφόρων, καθ' ὅσον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἀπέφευγον ἤδη ἐπὶ μᾶλλον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Τὴν κρίσιν μ' ὅλον τοῦτο τοῦ ἀγῶνος ἐπήγαγον τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα· διότι εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν ὁ Κόνων, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πάσας τὰς ἐπέκεινα τοῦ Αἰγαίου πελάγους αὐτῶν κτήσεις, πλὴν τῶν δύο ἐν Ἑλλησπόντῳ πόλεων, Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου. Ἀκολούθως δὲ

[1] Ὁ μέχρι τοῦδε Βοιωτικὸς τοὐντεῦθεν μάλιστα ἕως τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης (393—387) καλεῖται Κορινθιακὸς πόλεμος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτός τε καὶ ὁ Φαρνάβαζος συμπλέοντες προὐχώρησαν διὰ τῶν Κυκλάδων εἰς Μῆλον καὶ ἐντεῦθεν πρὸς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας τραπέντες ἐδήωσαν αὐτὰ, ἔπειτα ἔπλευσαν ἐπὶ Κύθηρα, τὴν νῆσον, καὶ κυριεύσαντες ταύτην ἐξ ἐφόδου καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῇ καταστήσαντες ἀνήχθησαν εἰς Κόρινθον· ὅθεν, ἀφοῦ διελέχθησαν μετὰ τῶν συμμάχων καὶ ἐχορήγησαν αὐτοῖς χρήματα Περσικὰ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀνέπλευσαν εἰς Ἀσίαν. Καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἔμεινεν ἐνταῦθα, ὁ δὲ Κόνων χρήματα ἱκανὰ λαβὼν παρὰ τοῦ σατράπου κατέπλευσε μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου εἰς Πειραιᾶ (392), ὅπου ἐπεχείρησεν εὐθὺς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ τὴν σύστασιν νέας ναυτικῆς δυνάμεως.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἡ Σπάρτη, θεωροῦσα τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς σαλεύουσαν, ἐστοχάσθη ὅτι μόνον διά τινος μετὰ τῶν Περσῶν εἰρήνης ἐδύνατο νὰ σωθῇ καὶ τούτου ἕνεκα ἔπεμψε τὸν πανοῦργον *Ἀνταλκίδαν* πρὸς τὸν σατράπην τῆς Λυδίας *Τιρίβαζον*. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τοῦτο μαθόντες, ἔπεμψαν ὡσαύτως πρέσβεις, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Κόνων αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν παραυτίκα καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων, Βοιωτίας, Κορίνθου καὶ Ἄργους. Ὁ ἀγέρωχος σατράπης σαγηνευθεὶς ὑπὸ τῶν θωπευτικῶν λόγων τοῦ Ἀνταλκίδου συγκατετέθη καὶ χρήματα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ χορηγήσῃ λάθρα πρὸς ναυπήγησιν πλοίων καὶ τὸν Κόνωνα, ὡς δῆθεν μεταχειρισθέντα τὰς δυνάμεις τῆς Περσίας ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς, ν' ἀποβάλῃ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ νὰ τὸν φυλακίσῃ[1]

[1] Ἡ μετέπειτα τούτου τύχη δὲν εἶνε γνωστή· διότι κατά τινας μὲν ἀπαχθεὶς εἰς Σοῦσα ἐθανατώθη ἐκεῖ· κατ' ἄλλους δὲ, διαδρὰς ἐκ τῆς φυλακῆς, κατέφυγε πρὸς τὸν ἀρχαῖον φίλον αὐτοῦ Εὐαγόραν ἐν Κύπρῳ καὶ ἀπέθανεν ἐνταῦθα θάνατον φυσικόν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μ' ὅλα ταῦτα ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν κατορθώθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διήρκεσαν ἐφ' ἱκανὸν ἔτι χρόνον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου, ἐπέδειξαν καὶ αὖθις τὴν ὑπεροχήν των κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ, στρατηγούντων τοῦ Ἰφικράτους καὶ τοῦ Στειριέως *Θρασυβούλου*, ὅστις διεδέχθη τὸν Κόνωνα. Καὶ οὗτος μὲν κατέλαβε τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὴν Λέσβον (390), ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ πολὺ πρόωρα διὰ τὴν δόξαν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐν ᾧ εἰσέπραττεν εἰσφοράς τινας εἰς τὰ παράλια τῆς Παμφυλίας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν αὐτόθι κατοίκων. Ἐκεῖνος δὲ ἐνίκησε νίκας λαμπρὰς ἐν Χερσονήσῳ καὶ τὸν ἁρμοστὴν αὐτὸν τῆς Ἀβύδου Ἀναξίβιον ἀπέκτεινεν (389). Ἐφάμιλλος δὲ τοῦ Ἰφικράτους καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος στρατηγὸς, ὁ *Χαβρίας*, ἐπολέμει καὶ ἀνεκτᾶτο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἀποστᾶσαν Αἴγιναν (388). Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡ τόλμη τοῦ *Τελευτίου*, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις μετὰ πλοίων εἰσέπλευσε νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ αὐτὸν καὶ πολλὰς τῶν αὐτόθι ὁρμουσῶν τριήρων συνεπήγαγε, τοῦτο δὲ ἡ παρὰ τὴν Ἄβυδον θαλασσία νίκη τοῦ ὑπὸ τῶν Συρακουσίων καὶ τοῦ Τιριβάζου βοηθουμένου Ἀνταλκίδου, καὶ ἡ κατὰ συνέπειαν ταύτης ἐπικράτησις ἁπάσης τῆς θαλάσσης, ὡς καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐκ τοῦ Πόντου καταπλεύσεως σιταγωγῶν νεῶν εἰς Ἀθήνας, ἐφόβισαν τοσοῦτον τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε νὰ ἐπιθυμήσωσι πάντες ἰσχυρῶς τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, μὴ ἔχοντας τὰ μέσα νὰ διατηρηθῶσιν εἰς ὅπερ ἔφθασαν ὕψος τῆς δυνάμεως, καὶ ἰδίως νὰ φυλάξωσι διὰ φρουρῶν ὅσας ἐκτήσαντο πόλεις, κατέστη ἀνάγκη ἡ τοῦ πολέμου κατάπαυσις. Συνεχὴς δὲ καὶ σύντονος ἀγὼν ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς εἰρήνης μόνον προσεδοκᾶτο τῶν δεινῶν ἀπαλλαγή.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἀνταλκίδας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναβὰς εἰς Σάρδεις ἐπανέλαβε τὰς μετὰ τοῦ Τιριβάζου διαπραγματεύσεις του (387 π. Χ.) καὶ κατώρθωσε τέλος τὴν τὸ ὄνομα αὐτοῦ δικαίως φέρουσαν *αἰσχρὰν ἐκείνην εἰρήνην*, δι' ἧς ὅλαι αἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδες πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, μικραὶ καὶ μεγάλαι, πλὴν τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνέκαθεν ἀνηκουσῶν, Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου, ἐκηρύχθησαν αὐτόνομοι, καὶ τελευταῖον οἱ Πέρσαι ὁμοῦ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεδέχθησαν κοινῶς τὴν φροντίδα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὅρων αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἡ Σπάρτη ἐκράτυνεν ἐκ νέου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι, καθ' ὅσον διὰ μὲν τῆς παραδόσεως τῶν Ἀσιατικῶν πόλεων ἐκέρδησε τὴν φιλίαν τῶν Περσῶν καὶ περιώρισε τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, διὰ δὲ τῆς διαταχθείσης αὐτονομίας τῶν μικροτέρων τῆς Ἑλλάδος πολιτειῶν ἐκτήσατο τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαλύσῃ τὰς ὁμοσπονδίας τῶν μεγαλητέρων (οἷον τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἤλιδος κλ.) διατηροῦσα μόνον τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς.

§ 7. Ἡ καταπιεστικὴ ἐξουσία τῆς Σπάρτης. Ὁ Ὀλυνθιακὸς πόλεμος. Κατάληψις τῆς Καδμείας.

Ἡ Σπάρτη, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει τῆς ἰδίας ἑαυτῆς ὑπεροχῆς, ἠθέλησεν ἤδη νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ὅπλων της καὶ πέραν τῶν ὅρων τὰς εἰρήνης, τουτέστι νὰ τιμωρήσῃ τὰς συμμάχους ἐκείνας πόλεις, αἵτινες ἐν καιρῷ πολέμου ἐδείχθησαν εὐνοϊκώτεραι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς. Οὕτω τὴν μὲν Μαντίνειαν ὡς ὑποστηρίξασαν τοὺς Ἀργείους διὰ χορηγήσεως τροφῶν ἐπέταξε νὰ καθαιρέσῃ τὰ τείχη της καὶ μὴ ὑπακούσασαν τὴν ἠνάγκασε διά τινος τεχνητῆς πλημμύρας νὰ παραδοθῇ, τὴν κατέσρεψεν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους της διεσκόρπισεν εἰς τέσσαρας κώμας (386)· τὴν δὲ Φλιοῦντα ὑπεχρέωσε μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ δεχθῇ τοὺς ἐξορίστους ἀρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στοκρατικοὺς, νὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὰ κτήματά των καὶ νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ νέου τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα (385). Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ διέθεσε τὰ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δύναμίν της καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ὅταν μεταξὺ ἄλλων αἱ Χαλκιδικαὶ πόλεις, Ἄκανθος καὶ Ἀπολλωνία ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειάν της κατὰ τῆς *Ὀλύνθου*, ἥτις διατελοῦσα μὲν τὸ πρότερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ἔπειτα δ' αὐτονομηθεῖσα καὶ ἀκμάσασα ἀπαρατήρητος, ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως μάλιστα τῆς ἀντιζήλου αὐτῆς Ποτιδαίας, ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὰς γείτονας τῆς Χερσονήσου πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὰς δύο εἰρημένας. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει λοιπὸν τούτων ὡς καὶ τοῦ τῆς Μακεδονίας βασιλέως Ἀμύντα καὶ θέλουσα ἐνταυτῷ νὰ ματαιώσῃ ἐπικειμένην τινὰ συμμαχίαν ἐκείνης μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ στρατὸν ἐκ μυρίων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν ἐκ τοῦ προχείρου ἑτοιμασθέντες ἀνεχώρησαν εὐθὺς μετὰ τοῦ *Εὐδαμίδα*, οἱ δὲ ἠκολούθησαν παρὰ πόδας ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου *Φοιβίδαν*[1]. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος, διὰ τῆς Βοιωτίας πορευόμενος, ἔστη ἐν στρατοπεδείᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν, ἐπαρουσιάσθη νέα τις εὐκαιρία κορέσεως τῆς Σπαρτιατικῆς φιλαρχίας.

Ἐν Θήβαις δηλονότι ἐστασίαζον τότε, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι, δημοκρατικοὶ καὶ ὀλιγαρχικοὶ, ὧν οἱ μὲν ἠσπάζοντο τὰ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ δὲ ἔκλινον πρὸς τὴν Σπάρτην. Καὶ ἐκείνων μὲν ἡγεῖτο ὁ *Ἰσμηνίας*, τούτων δὲ ὁ *Λεοντιάδης*, ἀμφότεροι δὲ ἦσαν πολέμαρχοι τοῦ ἔτους 383. Ὁ τελευταῖος προθέμενος μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ ὀλιγαρχικῶν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας ἔπεισε τὸν εἰρημένον Φοιβίδαν νὰ κα-

[1] Ὁ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τῆς Σπάρτης στρατὸς μόλις μετὰ τριετῆ ἀδιάκοπον ἀγῶνα καὶ ἀφοῦ δύο στρατηγοὶ, ὁ τοῦ Ἀγησιλάου ἀδελφὸς Τελευτίας καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγησίπολις, ἀπωλέσθησαν, ἐδυνήθη νὰ καταβάλῃ τοὺς Ὀλυνθίους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταλάβῃ αἰφνιδίως τὴν Καδμείαν καθ' ἣν ἡμέραν αἱ γυναῖκες ἑώρταζον ἐν αὐτῇ τὰ Θαλύσια, πλείστη δ' ἐρημία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν Ἰσμηνίας συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ ὑπερίσχυσαν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν δημοκρατικῶν (300 περίπου τὸν ἀριθμὸν) φοβηθέντες κατέφυγον εἰς Ἀθήνας καὶ εὗρον ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, ἣν πρὸ εἴκοσι ἐτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχον δείξῃ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας. Πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἐταράχθη καὶ ἠγανάκτησε διὰ τὸ συμβάν. Καὶ εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὴν, ὅπου ὁ Λεοντιάδης ἐκόμισε τὴν περὶ τούτου πρώτην ἀγγελίαν, οἵ τε ἔφοροι καὶ τὸ πλῆθος ὠργίσθησαν κατὰ τοῦ Φοιβίδα ὅτι ἔπραξε μὴ προσταχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀγησίλαος παρελθὼν εἰς τὸ μέσον εἶπεν, ὅτι ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἐξετασθῇ ἂν ἡ Σπάρτη ἐδύνατο ἐντεῦθεν νὰ ὠφεληθῇ ἢ οὔ, καὶ ἔπειτα ὁ Λεοντιάδης αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μετὰ τῶν Θηβῶν ἕνωσις ὑπέσχετο μέγα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὄφελος, ἀπεφάσισαν πάντες τὴν ἄπαξ καταληφθεῖσαν ἀκρόπολιν νὰ διατηρήσωσι καὶ τὴν Λακωνίζουσαν ἐν Θήβαις φατρίαν νὰ στηρίξωσι. Τὸν δὲ Ἰσμηνίαν, κατηγορηθέντα ὅτι εὑρίσκετο δῆθεν εἰς σχέσιν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος, Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἐνέκρινε τὴν πρᾶξιν, ἥτις προσέβαλεν φανερῶς τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ὅτι δὲ συγχρόνως ἐκόλασε τὸν Φοιβίδαν παύσασα αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ εἰς δέκα μυριάδων δραχμῶν ζημίαν καταδικάσασα, τοῦτο δὲν ἦτο εἰμὴ προσπεποιημένης ἀπαρεσκείας ἔνδειξις, ἥτις ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον τὸν θαυμασμὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων[1]. Ἀλλ' ἡ Νέμεσις δὲν ἀφῆκεν ἐπὶ πολὺ ἀτιμώρητον τὴν ἀδικίαν.

[1] Πλούταρ. Πελοπ. 6. «Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πρᾶξιν δοκιμάζουσιν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

§ 8. Ἐλευθέρωσις τῶν Θηβῶν. Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας· ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.

Ἱερὸν πνεῦμα ὀργῆς καὶ ἐκδικήσεως κατέλαβε τοὺς φυγάδας Θηβαίους. Ματαίως δὲ ἡ Σπάρτη ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν αὐτῶν. Οἱ φυγάδες συνενοήθησαν ἤδη πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ, καὶ μετὰ τῶν αὐτόθι ὑπολελειμένων φίλων, μάλιστα μετὰ τοῦ *Φυλλίδα* καὶ *Χάρωνος*, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἐδυνήθη νὰ κρύψῃ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ αἴσθημα, ὥστε ἠξιώθη τῆς πλήρους τῶν τότε πολεμάρχων *Ἀρχίου* καὶ *Φιλίππου* πίστεως καὶ ὑπὸ τούτων εἰς Ἀθήνας ἕνεκα δημοσίων πραγμάτων ἀπεστάλη. Συνδιαλεχθέντος δὲ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἰδίως μετὰ τοῦ φυγάδος Μέλωνος ὡρίσθη ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ φονεύσωσι μὲν τοὺς δύο πολεμάρχους, ν' ἀνακηρύξωσι δὲ τὴν ἐλευθερίαν. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ λοιπὸν τοῦ 379 ἔτους δώδεκα φυγάδες, ἐν οἷς καὶ ὁ *Πελοπίδας*, μετημφιεσμένοι ὡς κυνηγοί, εἰσῆλθον, ἀρχομένης τῆς νυκτὸς, εἰς Θήβας καὶ διέμειναν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χάρωνος. Προστεθέντων καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ὁμοφρόνων, οἱ μὲν αὐτῶν κατὰ τῶν ἐν συμποσίῳ διατελούντων πολεμάρχων ἐπιτεθέντες, ὁ δὲ Πελοπίδας ἰδίως πρὸς τὸν Λεοντιάδην τραπεὶς ἐξεπλήρωσαν ἐπιτυχῶς ὅ,τι ἐσκόπουν. Τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην διεδέχθη ἀμέσως ἡ τῶν πεφυλακισμένων ἀπόλυσις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δημοσία τῶν πολιτῶν πρόσκλησις. Ὁ *Ἐπαμινώνδας* καὶ ὁ *Γοργίδας* ἔδραμον εὐθὺς ἔχοντες περὶ ἑαυτοὺς οὐκ ὀλίγους νέους. Τὴν δ' ἐπαύριον ἔφθασαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς τὸ ἀποτέλεσμα καραδοκοῦντες φυγάδες. Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν, ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας εἰσῆγον τοὺς περὶ Πελοπίδαν ὑπὸ ἱερέων περιεχομένους· ὁ δὲ δῆμος τοὺς ὑπεδέχθη ὄρθιος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποκαλῶν αὐτοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας, καὶ ἀμελλητὶ προεχειρίσατο βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τοῦ ἐπιχειρήματος, Πελοπίδαν, Χάρωνα καὶ Μέλωνα. Ἡ δ' ἐν τῇ Καδμείᾳ Σπαρτιατικὴ φρουρὰ μὴ ἔχουσα ἱκανὴν τροφῶν προμήθειαν ἠναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ νὰ παραδοθῇ ὑπόσπονδος.

Οὕτω λοιπὸν αἱ Θῆβαι ἠλευθερώθησαν. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον δὲν ἤρκει· ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ στηριχθῇ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς δυνάμει προεχούσης Σπάρτης. Τούτου ἕνεκα οἱ ἄνδρες, ὅσοι προΐσταντο τῶν πραγμάτων, πάντα ἐμηχανεύθησαν ὅπως ἀσφαλίσωσι καὶ προαγάγωσι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἥτις μέχρι τοῦδε διετέλει ἀδοξοῦσα (εἴτε ἕνεκα τῆς κατὰ τὸν Περσικὸν ἀγῶνα ἀνθελληνικῆς διαγωγῆς αὐτῆς, εἴτε ἕνεκα τῆς περὶ τὴν παιδείαν ὑςερήσεώς της), ἐσωτερικῶς μὲν ἐνισχύοντες τὸ κοινὸν φρόνημα, ἐξωτερικῶς δ' ἐπωφελούμενοι ἐπιτηδείως τήν τε κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην καὶ τὴν παροῦσαν ἐξασθένησιν τῶν λοιπῶν πολιτειῶν. Εἰς τὴν σπουδὴν δὲ ταύτην εὑρέθησαν ἰδίως σύμφωνοι ὁ *Ἐπαμινώνδας* καὶ ὁ *Πελοπίδας*, οἵτινες, καίπερ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ ἀνομοίας καταςάσεως (ἐκεῖνος μὲν πτωχὸς, οὗτος δὲ πλούσιος καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς γένους), ἦσαν ἀμφότεροι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ στενωτάτης φιλίας συνδεδεμένοι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος ἐφλέγοντο. Ὁ Ἐπαμινώνδας δὲ εἶχε καὶ τοῦτο περιπλέον, ὅτι ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῆς Πυθαγορείου φιλοσοφίας, ἥτις καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τὸν ἐδείκνυε ἀνώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ὁμίλου καὶ τὸν ἐνίσχυεν εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἀγογγύστως τὴν πτωχείαν του, ἐσπούδαζε νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον, τὴν *ἀλήθειαν* καὶ τὴν *δικαιοσύνην* ὡς σκοπὸν τούτου ἐπιδιώκων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Πελοπίδας εἰς τὰς ἠθικοφιλοσοφικὰς ταύτας μελέτας τὸν Ἐπαμινώνδαν σπουδαίως ἐμιμεῖτο, ἐντεῦθεν αἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προσπάθειαι ἀμφοτέρων ἔπρεπε τόσῳ βεβαιότερον νὰ τελεσφορήσωσιν.

Ἐν πρώτοις ἡ πόλις καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ὠχυρώθησαν, ἡ δὲ τῆς ἀκροπόλεως φύλαξις ἐπετράπη διηνεκῶς εἰς τὸν *ἱερὸν Λόχον*, τὸν ὁποῖον ὁ Γοργίδας συνεκρότησεν ἐκ 300 λογάδων, δι' ἀῤῥήκτων δεσμῶν φιλοπατρίας, συγγενείας καὶ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένων. Ἀκολούθως προσειλκύσθησαν εἰς στενώτερον σύνδεσμον αἱ Βοιωτικαὶ πόλεις ἐξαιρουμένων τῶν Πλαταιῶν, Θεσπιῶν καὶ τῆς Ὀρχομενοῦ, αἵτινες εἶχον φρουρὰν Λακεδαιμονίων. Τέλος δ' ἐζητήθη καὶ ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι ἐδείχθησαν πρόθυμοι πέμψαντες εἰς βοήθειαν πεντακισχιλίους ἄνδρας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, εἰσβαλόντος στρατοῦ μεγάλου εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὐ μόνον ἀνεκάλεσαν τὴν σταλεῖσαν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ὅλους τοὺς βοιωτιάζοντας κατεδίωξαν. Μόλις δὲ, ἀφοῦ ὁ Πελοπίδας, θέλων νὰ ἐκπολεμώσῃ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔπεισε δι' ἀπάτης τὸν ἐν Θεσπιαῖς ἁρμοστὴν *Σφοδρίαν* νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν, καίπερ ματαιωθείσης τῆς τοῦ Σφοδρίου ἐπιχειρήσεως, νὰ συμμαχήσωσιν ἤδη σπουδαίως μετὰ τῶν Θηβαίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, εἰσηγουμένου τοῦ ἀξιολόγου στρατηγοῦ *Τιμοθέου* (υἱοῦ τοῦ Κόνωνος), ἐσπούδασαν νὰ πραγματοποιήσωσι σχέδιόν τι, ἠρέμα ἀναπτυσσόμενον, μελλούσης θαλασσίου ἡγεμονίας διὰ τῆς συμμαχικῆς ἑνώσεώς των μετὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ πολλῶν παραλίων πόλεων. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ὅλας αὐτὰς, μικρὰς ἢ μεγάλας, παρεχωρεῖτο, ἐπὶ τῇ βάσει τελείας *αὐτονομίας*, ἴσης ψήφου δικαίωμα ἐν τῷ κοινῷ συνεδρίῳ, κατηργοῦντο δ' αἱ μέχρι τοῦδε εἴς τινας αὐτῶν ὑφιστάμεναι κληρουχίαι, καὶ οὐδεμία τοιαύτη ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ, ἐντεῦθεν κατωρθώθη *Ἀθηναϊκή τις συμμαχία* ἢ *ὁμοσπονδία* ἐκ *πέντε*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ *ἑβδομήκοντα πόλεων* (ἐν αἷς περιείχοντο καὶ ἡ Χίος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ῥόδος καὶ ἡ Μιτυλήνη), δυναμένη ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ θάλασσαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Οὕτως ἡ Σπάρτη εἶχεν ἤδη ἀπέναντι αὐτῆς δύο κραταιοὺς ἐχθρούς, τοὺς Θηβαίους καὶ Ἀθηναίους συμμαχοῦντας. Ὁ γέρων Ἀγησίλαος, εἰς ὃν τὸ πρῶτον ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη, κατήρξατο τοῦ πολέμου εἰσβαλὼν μετὰ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν (378). Ἀλλ' οὔτε κατ' αὐτὴν οὔτε κατὰ τὴν τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἐκστρατείαν του ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ κρίσιμόν τι· διότι οἱ Θηβαῖοι, ἀποφεύγοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν γενικὴν μάχην, περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας, δυναμένας νὰ τοὺς προγυμνάσωσι καὶ νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ μικρὸν τὸ φρόνημά των, ὥστε νὰ τοὺς ἀναδείξωσιν ἐπιτηδείους καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην πάλιν. Πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ ἀμυντικὸν πόλεμον τοὺς ὑπεστήριζον μεγάλως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν στρατηγηματικώτατον Χαβρίαν Ἀθηναῖοι. Ὅτε δ' ὁ Ἀγησίλαος ἐπανῆλθε ἐκ Βοιωτίας οὐ μόνον ἄπρακτος ἀλλὰ καὶ τετρωμένος, ὁ Ἀνταλκίδας ἰδὼν αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, «*καλὰ διδασκάλια*, τῷ εἶπε, *παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, διδάξας αὐτοὺς μὴ βουλομένους μάχεσθαι.*»

Τὸ δὲ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (376), νοσοῦντος ἤδη τοῦ Ἀγησιλάου, οἱ Σπαρτιᾶται ἐπέτρεψαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ἕτερον βασιλέα *Κλεόμβροτον*. Ἀλλὰ καὶ οὗτος προχωρήσας μέχρι Κιθαιρῶνος ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἡνωμένης δυνάμεως τῶν Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως. Βλέπουσα δὲ οὕτως ἡ Σπάρτη τὸ ἀτελεσφόρητον τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεών της ἀπεφάσισε νὰ ἐξοπλίσῃ στόλον τινὰ ἵνα διακωλύσῃ τὴν ἐπαγωγὴν σίτου εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀναγκάσῃ αὐτὰς εἰς τὸ νὰ παραιτηθῶσι τῆς μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίας. Ἀλλ' ὁ *Χαβρίας* ἡγούμενος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀνέτρεψε τὸ σχέδιον ἐκεῖνο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταναυμαχήσας περὶ Νάξον λαμπρῶς τὰς ὑπὸ τὸν *Πόλλιν* ἑξήκοντα καὶ πέντε ναῦς τῶν Λακεδαιμονίων (376). Ἀκολούθως δ' ὁ Τιμόθεως μεθ' ἑνὸς ἄλλου στόλου περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἐκυρίευσε τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν ἀξιόλογον Κέρκυραν, καὶ ἥνωσεν αὐτὰς ὡς καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ἄλλας ἐκεῖθι νήσους καὶ λαοὺς μετὰ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τέλος συναντηθεὶς μετὰ τοῦ εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ πεμφθέντος Πελοποννησιακοῦ στόλου περὶ *Λευκάδα* καὶ ναυμαχήσας ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος (372). Ὁ αὐτὸς δὲ Τιμόθεος καὶ ὕστερον πάλιν, μετὰ Ἰφικράτους, εὐδοκίμησε περὶ Κέρκυραν ἑλὼν αὐτάνδρους ἐννέα τριήρεις, ἃς ἔπεμπεν ἐπὶ συμμαχίαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὁ τῶν Συρακουσῶν τύραννος Διονύσιος.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπραττον οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ κατὰ θάλασσαν ἀξίως τῆς ὁποίας προΐσταντο νέας συμμαχίας καὶ τοῦ πρώην κλέους τῆς πατρίδος των, ὁ Πελοπίδας ἡγούμενος τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ ὀλίγων ἱππέων ἔσταινε νῦν πρῶτον κατὰ Λακεδαιμονίων τρόπαια ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, περὶ *Τέγυραν* τουτέστι ἀπαντήσας δύο μόρας, ἐρχομένας ἐκ Σπάρτης νὰ διαδεχθῶσι τοῦ Ὀρχομενοῦ τὴν φρουράν, συνῆψε μετ' αὐτῶν καίπερ διπλασίων μάχην κρατερὰν καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος. Οὐδέποτε δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους, ἀλλ' ἦν σύνηθες εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ νικῶσι καὶ ἐλάττονες ὄντες τοὺς πλείονας. Οἱ Θηβαῖοι ἐφρονηματίσθησαν ἐπὶ τῷ κατορθώματι τούτῳ καὶ εἶχον ἤδη τὴν ἀνδρείαν περιβόητον διδάξαντες τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅτι *δὲν ἐκφέρει μόνος ὁ Εὐρώτας ἄνδρας μαχητὰς καὶ ἀνδρείους*· ἰδίως δὲ ὁ ἱερὸς λόχος ἔλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐπὶ ἀνδρείᾳ τάξιν. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς προκειμένης μάχης μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ, καθ' ἣν ἐνδόξως ἀπώλετο, ὑπῆρξε διὰ παντὸς ἀήττητος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ εὐτυχῆ ταῦτα γεγονότα καὶ τὰς περιστάσεις τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἐπωφελούμενοι ἐπιτηδείως οἱ προεξάρχοντες τῶν Θηβαίων Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας ἐσπούδασαν νὰ περιποιήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ αὖθις τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν ἡνωμένων τῆς Βοιωτίας δυνάμεων νὰ συςήσωσι μίαν μεγάλην δύναμιν. Ἡ χώρα αὕτη, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς δὲν ἦτο ὑποδεέςερος τοῦ τῆς Ἀττικῆς, ἀπετέλει ἐκ παλαιῶν χρόνων σύστημα ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπουν πληρεξούσιοι πρέσβεις, καὶ τῶν ὁποίων προΐςαντο ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου, οἱ οὕτω λεγόμενοι *βοιωτάρχαι*. Αἱ Θῆβαι ἐπρώτευον πρότερον τῆς Βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἀπέβαλον τὴν θέσιν ταύτην· ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας συνήργησαν, ὡς εἴρηται, ν' ἀναλάβῃ ἡ πατρὶς τὴν προτέραν τάξιν, καὶ ἀπὸ τοῦδε αὕτη οὐ μόνον ὡς προϊσταμένη τῆς ὁμοσπονδίας διεξῆγε τὰ κοινὰ πράγματα, ἀλλὰ κατέστη καὶ δεσπόζουσα τῆς Βοιωτίας. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐὰν δὲν ἀπησχόλουν τότε ὅλην τὴν προσοχήν των εἰς τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον, δυσκόλως ἤθελον ἐπιτρέψει νὰ περιέλθῃ ὅλη ἡ δύναμις ἑνὸς τοσοῦτον σημαντικοῦ ὁμόρου κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Θηβαίων. Μόλις δ' ἀφοῦ τοῦτο ἐξετελέσθη, ἐγένοντο προσεκτικοί, καὶ τότε κατὰ πρῶτον, εἰ καὶ βραδέως, παραιτηθέντες τῆς μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίας ἀνεκαίνισαν τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης. Τὴν ἀφορμὴν δὲ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν δύο πολιτειῶν ἔδωκαν οἱ Θηβαῖοι αὐτοὶ διὰ τῆς φιλαρχίας των, ζητήσαντες νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος των καὶ ὑπὲρ τὰ ὅρια τῆς Βοιωτίας, διότι, ἀφοῦ ἠπείλησαν τὴν αὐτονομίαν τῆς Φωκίδος, ἐπέπεσαν μανιωδῶς κατὰ τῶν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένων πόλεων, Πλαταίας καὶ Θεσπιῶν· καὶ ταύτην μὲν ἐξεπόρθησαν, ἐκείνην δὲ κατέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σκαψαν, καταφυγόντων τῶν πολιτῶν αὐτῆς εἰς Ἀθήνας μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ ἐπικαλεσθέντων τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες οὐ μόνον ἐδέχθησαν τοὺς ἀπάτριδας εἰς τὴν πόλιν των ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσοπολιτείαν αὐτοῖς ἀπένειμαν. Ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς δὲ τῶν Θηβαίων ἐθεώρησαν ἤδη τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαίαν τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Σπάρτης, ὅσῳ ἐνόμιζον πάντη ἀσύμφορον τὴν περιέλευσιν τῶν εἰρημένων πόλεων εἰς τὴν κυριότητα τῶν Θηβαίων. Διὸ καὶ ἐπεχείρησαν εὐθὺς μετ' ἐκείνης διαπραγματεύσεις, ἐν αἷς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀνεμίχθη. Κατὰ συνέπειαν δὲ τούτων συνεκροτήθη γενικὴ σύνοδος τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐν Σπάρτῃ (371), ὅπου καὶ αἱ Θῆβαι ἔπεμψαν πρέσβυν, τὸν Ἐπαμινώνδαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπως εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἐφαίνετο ἤδη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησιν τῶν Θηβαίων, συμφέρουσα ἐπίσης καὶ ἐπιθυμητὴ ὡς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιρροὴ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου εἶχε παύσει παντάπασιν, ἐντεῦθεν ἀμφότεραι αὗται εὐκόλως συνεφώνησαν νὰ ἀνανεώσωσι τοὺς ὅρους ἐκείνης. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ὤμοσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι, μόνον δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀπεποιήθησαν νὰ ὀμόσωσιν ὡς μὴ ἀναγνωριζομένης τῆς ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων κυριαρχίας των. Ἀποτεινόμενος δ' ὁ Ἐπαμινώνδας πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις τὸν ἠρώτησεν ἐὰν θέλωσιν ἀφήσει τοὺς Βοιωτοὺς νὰ ὁρκισθῶσι κατὰ πόλιν, *ὄχι πρότερον*, εἶπεν, *ὦ Σπαρτιᾶτα, πρὶν ἢ ἴδωμεν καὶ τοὺς ὑμετέρους περιοίκους, ὀμνύοντας κατὰ πόλιν.* Οὕτω δὲ διαγραφέντος πάραυτα τοῦ ὀνόματος τῶν Θηβῶν ἐκ τῆς συνθήκης, μόναι αὗται ἔμειναν ἔκσπονδοι καὶ ἐπομένως ἐχθρημέναι παντὸς συμμάχου ἐξετίθεντο καθ' ἑαυτὰς εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ Λακεδαιμόνιοι παρασκευάσαντες ἤδη δύναμιν μεγάλην παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὸν νεώτερον βασιλέα, τὸν Κλεόμβροτον, προηγουμένως ὅμως ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Θήβας φέροντας αὐταῖς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ν' ἀφήσωσιν αὐτονόμους ἁπάσας τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, νὰ οἰκίσωσι τὰς Πλαταιὰς καὶ Θεσπιὰς καὶ ἀποκαταστήσωσι τὴν χώραν εἰς τοὺς πρώην αὐτῆς κυρίους. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν Θηβαίων, ὅτι οὔτ' αὐτοὶ πολυπραγμονοῦσι περὶ τῶν κατὰ τὴν Λακωνίαν, οὔτ' εἰς ἐκείνους ἀνῆκεν ὡσαύτως νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τῆς Βοιωτίας, παραχρῆμα οἱ περὶ τὸν Κλεόμβροτον καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, εἰς μυρίους καὶ τετρακισχιλίους συμποσούμενοι, προήλασαν διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατεστρατοπέδευσαν περὶ Λεῦκτρα τῆς Θεσπικῆς. Οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τὴν πλησίασιν καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν ἤρξαντο νὰ δειλιῶσιν, ἀλλὰ τῶν στρατηγῶν ἡ τόλμη καὶ τὸ παράδειγμα τοὺς ἐνίσχυσε ταχέως. Ὁ Πελοπίδας πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἥτις προπέμπουσα αὐτὸν τὸν παρεκάλει νὰ σώζῃ ἑαυτὸν, ἀπεκρίθη μεγαλοφρόνως, «*τοὺς ἰδιώτας, ὦ γύναι, παραινοῦσιν οὕτω, τοὺς δὲ ἄρχοντας, ὅπως τοὺς ἄλλους σώζουσιν*» Ὁ δὲ Ἐπαμινώνδας, ἐν ᾧ ἐξέφερεν ἐκ τῆς πύλης τὸν στρατὸν καὶ οἰωνοὶ ἀπαίσιοι ἐτρόμαξαν τὸ πλῆθος, ἀπήγγειλε τὸν Ὁμηρικὸν ἐκεῖνον στίχον, *Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*». Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων οἰωνῶν καὶ σημείων εὐνοϊκῶν, ἅτινα ἡ ἐπίνοιά του προεκάλεσε, κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐκ τῶν πρώτων ἐντυπώσεις τοῦ πλήθους. Πλήρεις δὲ θάρρους ἀμφότεροι οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ὡδήγησαν τὸν εὐάριθμον Θηβαϊκὸν στρατὸν καὶ παρέταξαν αὐτὸν κατέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὡς εἴρηται, περὶ Λεῦκτρα. Συγκροτηθείσης δ' ἐνταῦθα μάχης καρτερᾶς τῇ 8 Ἰουλίου 371, οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν νίκην πληρεστάτην, διὰ τῆς ὁποίας, ὀφειλομένης ἐξαιρέτως εἰς τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἐπα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μινώνδου, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ πρῶτον ἐπινοηθεῖσαν *λοξὴν ἢ ἐγκαρσίαν τάξιν* καὶ εἰς τὴν ἀνδρίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πελοπίδα διοικουμένου ἱεροῦ λόχου, συνέτριψαν τὸ μέγα ἀπὸ τοῦ πολέμου ὄνομα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἀφήρεσαν τὴν μέχρι τοῦδε ἡγεμονίαν. Ἔπεσαν δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τῶν μὲν Λακεδαιμονίων ὄχι ἐλάττονες τῶν τετρακισχιλίων, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κλεόμβροτος, τῶν δὲ Βοιωτῶν περὶ τριακοσίους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένοντο σπονδαὶ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐστήσαντο τρόπαιον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς Σπάρτην ἡ ἀγγελία τῆς συμφορᾶς, ἦτο ἡ τελευταία τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν ἡμέρα· οἱ δ' Ἔφοροι, λαβόντες αὐτὴν πρῶτοι, δὲν ἄφησαν οὔτε τὸν χορὸν νὰ παύσῃ, οὔτε τὴν πόλιν νὰ μεταβάλῃ τὸ σχῆμα τῆς ἑορτῆς, καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἑκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν, προεῖπον δὲ εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ θρηνήσωσιν ἀλλὰ σιωπηλῶς νὰ φέρωσι τὸ πένθος. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς ἀπέθανον, ἐν τῷ φανερῷ ἀνεστρέφοντο περιχαρεῖς καὶ κομπάζοντες, ἐξ ἐναντίας δὲ ὅλοι, ὅσων οἱ οἰκεῖοι ἀνηγγέλθησαν ζῶντες, ἢ μάλιστα διὰ τῆς φυγῆς σωθέντες, περιήρχοντο σκυθρωποὶ καὶ ταπεινοί. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν νόμον οἱ λειποτάκται ἔπρεπεν ὡς ἄτιμοι νὰ στερηθῶσι τοῦ δικαιώματος τοῦ φέρειν ὅπλα, ἡ δὲ πόλις κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἔχρηζεν οὐκ ὀλίγων στρατιωτῶν, ὁ Ἀγησίλαος, εὑρεθεὶς ἐν τοιαύτῃ ἀμηχάνῳ καταστάσει νομοθέτης, *ἃς κοιμηθῶσιν*, εἶπε, *σήμερον οἱ νόμοι, καὶ τοῦ λοιποῦ ἃς ἔχωσι τὸ κῦρος αὐτῶν*. Εὐθὺς δὲ μετὰ τῶν ἐφόρων ἐφρόντισε νὰ συγκροτηθῇ νέος στρατός. Τοσαύτη δὲ ἦν ἔλλειψις ἀνδρῶν, ὥστε καὶ οἱ διὰ γῆρας ἀπόμαχοι συμπεριελήφθησαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἐνόσει εἰσέτι, κατ' ἐπιταγὴν τῆς πόλεως ἡγήθη τοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρχίδαμος, σπεύδων νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἔτι λειπομένων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἐπαναληφθῇ ἀνεχαιτίσθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Ἰάσονος, τυράννου τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Φερῶν, ὅστις προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὡς σύμμαχος εἶχε φθάσει καθ' ἣν στιγμὴν μόλις ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη ἐπερατώθη. Προτιθεμένων δηλονότι τῶν νικητῶν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ νέου κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἵνα τοὺς καταστρέψωσιν ἐντελῶς, ἐκεῖνος τοὺς ἀπέτρεψε γνωματεύσας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ διακινδυνεύσωσιν, ὥστε ἢ ἔτι μείζονα νὰ πράξωσιν ἢ νὰ στερηθῶσι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης· διότι καθὼς ὑμεῖς, εἶπεν, εὑρεθέντες ἐν ἀνάγκῃ ἐκρατήσατε, οὕτω καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναγκαζόμενοι δύνανται νὰ πολεμήσωσιν ἀπονενοημένως· καὶ ὁ θεὸς δέ, ὡς φαίνεται, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς. Μ' ὅλον ὅτι δὲ, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τοιαῦτα λέγων ἔπραττεν ἴσως ὅπως δείξῃ τὴν ὑπεροχήν του, ὥστε ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ ἔχωσιν τὴν χρείαν αὐτοῦ. Ὅπως δήποτε ὅμως κατώρθωσε νὰ γείνῃ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεδόθησαν, ὡς προείρηται, οἱ νεκροὶ ὑπόσπονδοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν διὰ Κρεύσιος ὁδὸν πορευόμενοι περιέτυχον ἐν τῇ Μεγαρικῇ τὸν στρατὸν Ἀρχιδάμου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Ἰάσων διὰ τῆς Φωκίδος ἐπιστρέφων ἐπόρθησε τὴν χώραν καὶ εἰς Ἡράκλειαν ἀφικόμενος κατέβαλε τὰ τείχη αὐτῆς ὡς δυνάμενα νὰ γείνωσι πρόσκομμα εἰς τοὺς μέλλοντας κατακτητικοὺς σκοπούς του, τοὺς ὁποίους ὅμως ἐματαίωσεν ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσα δολοφονία του.

§. 9. Πολιτικὴ ἀκμὴ τῶν Θηβῶν μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης.

Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς τῶν Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν, τὸ ἐν Λεύκτροις κατόρθωμα παρήγαγε χαρὰν μεγάλην. Οἱ Μαλιεῖς ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἀμφό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεροι οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Εὐβοεῖς προσετέθησαν ἤδη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων. Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ Ἀργεῖοι, Ἠλεῖοι καὶ Ἀρκάδες ἐκηρύχθησαν κατὰ τῆς Σπάρτης, καὶ οἱ Μαντινεῖς ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν τὴν περιετείχισαν μηδαμῶς ἐκ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀγησιλάου ἀποτραπέντες. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Τεγεάτου Λυκομήδους οἱ Ἀρκάδες ἐπείσθησαν νὰ συνταχθῶσιν εἰς μίαν συντέλειαν ἢ ὁμοσπονδίαν καὶ κοινὴν νὰ ἔχωσι σύνοδον συνεστῶσαν ἐξ ἀνδρῶν μυρίων, κυρίων νὰ βουλεύωνται περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς ἑνώσεώς των ἐπεχείρησαν νὰ κτίσωσι κοινῶς παρὰ τὰ νότια τῆς Ἀρκαδίας τὴν *Μεγαλόπολιν* ὡς ἕδραν τῆς συνόδου. Ἐν τούτοις δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς μεταβολὰς ταύτας, ἐνέβαλον ἐχθρικῶς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ μ' ὅλον ὅτι, μάχης κρατερᾶς γενομένης, ὁ Λυκομήδης ἡγούμενος πεντακισχιλίων ἐπιλέκτων τοὺς ἐνίκησεν, οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀρκάδες εὐλαβούμενοι τὸ βάρος τῆς Σπάρτης καὶ περὶ τῆς περαιτέρω τύχης των διστάζοντες προσέλαβον Ἀργείους τε καὶ Ἠλείους. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειάν των, ἔπειτα δὲ, μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀποτυχίαν των, πρὸς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες προθύμως ἐδέχθησαν τὴν αἴτησίν των. Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας ὡς βοιωτάρχαι, ἀφοῦ πρότερον ἔπεμψαν μικράν τινα δύναμιν ὑπὸ τὸν Παμμένην ἵνα προστατεύσῃ τοὺς Ἀρκάδας περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, εἰσήλασαν εἰς Πελοπόννησον ἔχοντες οὐκ ἐλάττονας τῶν τετρακισμυρίων ὁπλιτῶν, τοὺς ὁποίους ἠκολούθουν καὶ τρισμύριοι περίπου ψιλοὶ καὶ ἄοπλοι πρὸς ἁρπαγήν. Ἑνωθέντες δὲ μετὰ πάντων τῶν συμμάχων συνεισέβαλον εἰς τὴν *Λακωνικὴν*, ἥτις ἀπὸ ἑξακοσίων ἐτῶν, ἀφ' ὅτου κατῴκουν τὴν χώραν Δωριεῖς, οὐδέποτε εἶδε πολέμιον (370). Τρόμος καὶ δειλία κατέλαβε τοὺς Σπαρτιάτας βλέπον-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τας τὸν ἀνυψούμενον καπνὸν, ὅστις ἀνήγγειλε τὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν χώραν κατερημοῦντα ἐχθρόν. Μόνον δὲ ἡ ἀνδρία καὶ ἡ φρόνησις ὁμοῦ τοῦ πολιοῦ Ἀγησιλάου, τὸν ὁποῖον ἡ ταπείνωσις τῆς πατρίδος ἠνία ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ ταύτην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, κινδύνου μάλιστα διττοῦ, ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ· διότι ἐν ᾧ οἱ Θηβαῖοι διέβαινον ἤδη τὸν Εὐρώταν, διακόσιοι περίπου συνωμόται κατέλαβον τόπον τινὰ ὀχυρὸν καὶ δυσεκβίαστον. Καὶ ἄλλοι μὲν φοβηθέντες ἤθελον νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν ἀμέσως, ὁ δὲ Ἀγησίλαος κρίνων ὀλέθριον ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, διέταξεν ἐκείνους νὰ ἡσυχάσωσιν, αὐτὸς δὲ ἄοπλος καὶ μεθ' ἑνὸς οἰκέτου πλησιάσας ἔκραξε πρὸς τοὺς συνομότας. «Δὲν ἐνοήσατε τὸ πρόσταγμά μου· δὲν εἶπον νὰ συνέλθωσιν ὅλοι ἐνταῦθα· οἱ μὲν ἐξ ὑμῶν πρέπει νὰ ὑπάγητε ἐκεῖ (δείξας ἕτερον τόπον), οἱ δὲ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως»· ἐκεῖνοι δὲ νομίσαντες ὅτι ἔμειναν ἄγνωστοι οἱ σκοποί των ἀπεχώρησαν εὐθὺς ὅπου προσετάχθησαν. Ἐκ τοῦ παραδείγματος δὲ καὶ τῶν προτροπῶν τοῦ Ἀγησιλάου ἐνθαρρυνθέντες οἱ κατὰ πρῶτον δειλιάσαντες Σπαρτιᾶται ἀντέστησαν γενναίως εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν. Ὅθεν ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἀντιστάσεως, τοῦ ἐπελθόντος χειμῶνος τῆς διασκορπίσεως τῶν Ἀρκάδων καὶ τῆς προσελεύσεως Λακεδαιμονίων συμμάχων ὁ Ἐπαμινώνδας ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ. Τραπεὶς δ' ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν διεπράξατο ἔργον ἀξιολογώτατον, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Μεσσήνης ὡς πόλεως αὐτονόμου, προσκαλέσας εἰς τὴν συνοίκησίν της ἐκτὸς τῶν διεσκορπισμένων ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξαναστάντων περιοίκων καὶ Εἱλώτων. Ἀκολούθως δὲ συνεργήσας εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ καταλιπὼν ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν τῇ νεοδμήτῳ Μεσσήνῃ ἀποχρῶντα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπανέκαμψε μετὰ τοῦ συστρατήγου του Πελοπίδα εἰς Θήβας.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ πόλις πᾶσα ἐδέχετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ἐνδόξους τούτους ἄνδρας, τινὲς ὑπὸ πολιτικοῦ φθόνου κινούμενοι ἐτόλμησαν νὰ τοὺς κατηγορήσωσιν, ἅμα ἐπανελθόντας, ἐνώπιον δικαστηρίου ὅτι ἐκράτησαν τὴν βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ὑπὲρ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένον χρόνον. Ἀμφότεροι ἀπελογήθησαν μετὰ μεγάλης παῤῥησίας ἐκθέσαντες τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ παρατείνωσι τὴν ἐν Πελοποννήσῳ διαμονήν των. Ἀλλ' ὁ μὲν Πελοπίδας, φύσει θυμοειδέστερος, ὠμίλησεν ἀποτόμως, ὁ δ' Ἐπαμινώνδας ἔδειξε πολλὴν ἀταραξίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν· «ὁ νόμος, εἶπε, μὲ καταδικάζει· τὸ γνωρίζω καὶ θέλω ὑποφέρει ἀγογγύστως τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ζητῶ ὅμως νὰ γράψητε ἐν τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει, ὅτι ἐτιμωρήθην μὲ θάνατον ὑπὸ τῶν Θηβαίων, διότι τοὺς ἠνάγκασα ἐν Λεύκτροις νὰ νικήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας, οὓς πρότερον οὐδὲ νὰ ἴδωσι κατὰ πρόσωπον ἐτόλμων, διότι ἔσωσα οὐ μόνον τὰς Θήβας ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ἀπωλείας, διότι ἐπολιόρκησα τὴν Σπάρτην αὐτὴν καὶ διότι ἔκτισα καὶ ἐτείχισα τὴν Μεσσήνην». Ὁ δῆμος τὸν ἀνευφήμησε μετὰ κρότου, καὶ οἱ κατήγοροι ἀνεχώρησαν κατησχυμμένοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται, τεταπεινωμένοι καὶ δεινῶς πιεζόμενοι, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων πρέσβεων τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνωμολογήθη ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις, ὥστ' ἑκάτεροι, ὅταν συστρατεύωσι, νὰ ἡγῶνται κατὰ πενθήμερον. Καθ' ὃν δ' ἔτι χρόνον οἱ περὶ τὸν Ἐπαμινώνδαν εὑρίσκοντο ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπέμφθη ὁ Ἰφικράτης μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἵνα καταλάβῃ τὸν ἰσθμὸν καὶ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνων. Ἀλλ' οὗτος παραλιπὼν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρείας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάροδον ἀπέτυχε τῆς ἀποστολῆς, διὸ καὶ ὁ Ξενοφῶν τὸν ἐλέγχει ὡς λίαν ἀνεπιτηδείως καὶ ἀφρόνως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει στρατηγήσαντα. Ἀκολούθως, ὅτε ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπεχείρισε καὶ δευτέραν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείαν (368), ἀντὶ τοῦ Ἰφικράτους διωρίσθη ὁ Χαβρίας νὰ φυλάξῃ τὸ Ὄνειον μετὰ τῶν συμμάχων. Ὁ Θηβαῖος ὅμως στρατηγὸς παρατηρήσας θέσιν τινὰ ἀσθενῶς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατεχομένην διεπέρασε τὸν ἰσθμὸν διὰ τῆς συνήθους του ἀνδρίας καὶ ταχύτητος, ὁ δὲ Χαβρίας οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἢ νὰ προστατεύσῃ μόνον τὴν Κόρινθον, ἥτις χωρὶς αὐτοῦ ἤθελεν ἀναγκασθῆ, ὡς ἡ Σικυὼν καὶ ἡ Πελλήνη, νὰ δεχθῇ φρουροὺς Θηβαίους. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ προκειμένη τοῦ Ἐπαμινώνδα ἐκστρατεία δὲν ἔβλαψεν οὐδαμῶς τὴν Σπάρτην ὡς ἱκανῶς ἐξησφαλισθεῖσαν διὰ τῆς ὁποίας πρὸ μικροῦ ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν σημαντικῆς ἐπικουρίας ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος. Ἀναχωρησάντων δὲ ταχέως τῶν Θηβαίων ὁ τοῦ Ἀγησιλάου υἱὸς Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν μετὰ τῶν ἐπικουρικῶν τῆς Σικελίας στρατευμάτων εἰς Ἀρκαδίαν καὶ συμβαλὼν πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους ἐνίκησε τὴν λεγομένην *ἄδακρυν μάχην*, διότι οὐδεὶς τῶν μετ' αὐτοῦ ἔπεσε, πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν ἐναντίων ἐφονεύθησαν. Ἀλλ' αὕτη μάλιστα ἡ νίκη ἤλεγξεν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Ἀγησιλάου), τὴν ἀσθένειαν τῆς πόλεως· διότι, ἐν ᾧ πρότερον οἱ Σπαρτιᾶται καὶ μεγάλας νικῶντες νίκας δὲν συνείθιζον νὰ μεγαληγορῶσιν οὔτε νὰ ὑπερχαίρωσι, κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπιστρέφοντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατὴρ ἀπήντα δακρύων ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ' ἐκεῖνον τὰ ἀρχεῖα. Ὅλαι δ' αἱ γυναῖκες καὶ οἱ πρεσβύτεροι κατέβησαν εἰς τὸν ποταμὸν, ὀρέγοντες τὰς χεῖρας καὶ θεοκλητοῦντες ὡς ἂν ἡ Σπάρτη ἀπετείναξε τότε τὸ ὄγειδος τῶν ἐσχάτων ἀτυχημάτων της, καὶ ἔβλεπε πά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιν λαμπρὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ φῶς. — Τοιαύτην ἀλλοίωσιν καὶ ταπείνωσιν ἔπαθεν ἡ πρώην ἀγέρωχος πατρὶς τοῦ Λυκούργου!

Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐξ ἐναντίας εἰς τοσοῦτον ἤδη ἀξιώματος καὶ ἰσχύος προήχθησαν ὥστε καὶ ὅμοροι χῶραι, ὡς ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία, νὰ ἐπικαλῶνται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαφοράς των τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ προστασίαν. Ἔκτοτε δὲ ἡ βόρειος Ἑλλὰς προσήγγισε διὰ τῶν Θηβῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν πολιτικὸν σύστημα καὶ ἰδίως ἡ Θεσσαλία πρώτη εἰσῆλθεν εἰς στενωτέρας πολιτικὰς σχέσεις. Ἐνταῦθα, ἀφ' ὅτου οἱ πρώην κάτοικοι Αἰολεῖς καὶ Ἀχαιοὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς ἐκ Θεσπρωτίας ὁρμήσαντας Θεσσαλοὺς ὡς πενέσται, ὅμοιοι μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους περιοίκους, διεκρίθησαν μεταξὺ τῶν κατακτητῶν τινα ἀρχαῖα γένη, ἅτινα ὡς οἱ *Ἀλευάδαι* ἐν Λαρίσῃ καὶ οἱ *Σκοπάδαι* ἐν Κρανῶνι, ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ ἀπὸ Ἡρακλέους καταγωγῇ αὐτῶν. Ταῦτα ἐδυνάστευον ἰδίως εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις, οἷον Λάρισαν, Φάρσαλον, Φερὰς, καὶ ἄλλας, αἵτινες πολὺν χρόνον ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων· μόνον δὲ προκειμένου πολέμου ἡ ὁλικὴ στρατιωτικὴ τούτων δύναμις ἐτάσσετο ὑπὸ ἕνα κοινὸν ἀρχηγὸν, καλούμενον *ταγόν*. Πολλάκις δὲ ταγοί τινες, ἐρειδόμενοι εἰς τὴν μείζονα αὐτῶν ἰδίαν δύναμιν καὶ ἰδίως εἰς μισθοφόρους ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπεροχήν των ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν, ὥστε ταῦτα ἠναγκάζοντο ν' ἀντιτάσσωνται ἀριστοκρατικῶς εἰς τὴν πρὸς τὴν τυραννίδα σπουδὴν ἐκείνων καὶ συνήθως ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων. Τοιοῦτοι τυραννήσαντες ταγοὶ ἦσαν ὁ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Θηβῶν ἀκμάσας *Πολυδάμας* ἐν Φαρσάλῳ καὶ ὁ ἀνωτέρῳ μνημονευθεὶς *Ἰάσων* ἐκ Φερῶν. Ὁ τελευταῖος, κατ' ἐξοχὴν πλούσιος καὶ κραταιὸς, συστήσας πολυάριθμον μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ διοργανίσας τὸ μετέπειτα τοσοῦτον περίφημον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταστὰν Θεσσαλικὸν ἱππικὸν, ἐσπούδασε νὰ γείνῃ κύριος ὅλης τῆς Θεσσαλίας καὶ ἤδη, διὰ τῆς ὑποτάξεως τῶν μικρῶν ὀρεινῶν ἐθνῶν, εὑρίσκετο σχεδὸν ἐγγὺς τοῦ σκοποῦ του. Φρονηματισθεὶς ἐντεῦθεν συνέλαβε καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ οὕτω νὰ ἑνώσῃ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἐκ νέου εἰς ἕνα κοινὸν κατὰ τῆς Περσίας ἀγῶνα. Πρὸς τοῦτο δ' ἔτεινε καὶ ἡ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Σπάρτης μεσολάβησίς του, περὶ ἧς προηγουμένως ἐγένετο λόγος, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν Σπάρτην πρότερον ἀνακοινωθεῖσα ἀλλ' ἀπορριφθεῖσα περὶ συμμαχίας πρότασίς του. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῆς Θεσσαλίας φέροντες πρὸ πολλοῦ δυσαρέστως τὸν ζυγὸν, εἰς ὃν ὁ ταγὸς οὗτος τοὺς ὑπέβαλε, συνώμοσαν ἐναντίον του καὶ τέλος κατώρθωσαν νὰ δολοφονηθῇ παρά τινων ἱππέων τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρουρᾶς. Ἀκολούθως σκηναὶ αἱματηραὶ διεδέχθησαν τὴν πρᾶξιν ταύτην. Οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ φονευθέντος, Πολύδωρος καὶ Πολύφρων ἀνέλαβον τὴν ἀρχήν. Ὁ πρῶτος ὅμως ἀπέθανε παραυτίκα (πιθανῶς δι' ἐπιβουλῆς τοῦ ἑτέρου) καὶ ὁ δεύτερος ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του *Ἀλεξάνδρου*, ὅστις ὡς ταγὸς μετερχόμενος μετ' ἄκρας ὠμότητος τὴν ἐξουσίαν του ἐβίασε τοὺς Θεσσαλοὺς ἄρχοντας νὰ ἐπικαλεσθῶσι τῶν κραταιῶν Θηβαίων τὴν προστασίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐστάλη τότε (368) εἰς Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως καὶ διέταξεν οὕτω τὰ πράγματα, ὥστ' ἐνόμισεν ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἐδύναντο καὶ ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν Θηβαίων νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν Φεραίων. Συγχρόνως δὲ προσκληθεὶς καὶ εἰς Μακεδονίαν διέλυσεν ὡς διαιτητὴς τὰς ἐν τῷ βασιλικῷ αὐτῆς οἴκῳ (μεταξὺ δύο ἀδελφῶν, Πτολεμαίου καὶ Ἀλεξάνδρου) διαφοράς. Ἡ τελευταία δ' αὕτη πρᾶξις του εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν παίδων, οὓς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Θήβας ὡς ὁμήρους, πρὸς ἐμπέδω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιν τοῦ γενομένου συμβιβασμοῦ, ὑπῆρχε καὶ ὁ *Φιλιππος*, τοῦ ὡς βασιλέως ἀναγνωρισθέντος Ἀλεξάνδρου νεώτερος ἀδελφὸς, ὅστις ἀνατραφεὶς παρὰ τῷ Ἐπαμινώνδᾳ συνῳκειώθη μὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, ἀλλ' ἐγνώρισεν ἐνταὐτῷ ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ᾗς μετέπειτα ἐστήριξε τοὺς κατακτητικοὺς σκοπούς του. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν εἰς Θήβας ἐπάνοδόν του ὁ Πελοπίδας ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ καὶ δεύτερον (τότε δὲ ὡς πρέσβυς ἅπλοῦς) εἰς τὰς εἰρημένας χώρας· διότι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ πάλιν ὁ Πτολεμαῖος ἐξανέστη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ τύραννος τῶν Φερῶν ἐπανέλαβε τὰς πρώτας καταπιέσεις του. Ἀφοῦ δ' ἐν τῇ πρώτῃ κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ ταχέως τοὺς διαφερομένους ἀδελφοὺς, ἐπιστρέφων εἰς τὴν δευτέραν συνελήφθη αἴφνης ἐν Φαρσάλῳ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου τυράννου καὶ μετηνέχθη εἰς Φερὰς ὅπου ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἀντέστη ἐν εἱρκτῇ εἰς ὅλας τοῦ θηριώδους τούτου Θεσσαλοῦ τὰς ἀπειλὰς, ἕως οὗ Θηβαϊκὸς στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ φρόνησις τοῦ Ἐπαμινώνδου ἴσχυσαν νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τοῦ κινδύνου.

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἀπέστειλαν πρὸς τὴν ἐν Σούσοις Περσικὴν αὐλὴν πρέσβεις ἵνα πραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, ἔκρινον καὶ αἱ Θῆβαι ἀναγκαῖον νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸν Πελοπίδαν (367). Μ' ὅλον ὅτι δὲ οὗτος διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καὶ τοῦ βάρους τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος του κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα (Ἀρταξέρξην τὸν Μνήμονα) εἰς ἔκδοσιν διαταγῆς, καθ' ἣν ἡ μὲν Μεσσήνη ἐκηρύττετο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, αἱ δὲ Ἀθῆναι ὑπεχρεοῦντο νὰ περιορίσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμίν των καὶ τέλος εἰς τὰς Θήβας ἐδίδετο τὸ δικαίωμα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, μ' ὅλον τοῦτο οὐδεμία τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἡ εἰρήνη ἀπέβλεπεν, ἠθέλησε νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπακούσῃ καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι, ἀποφεύγουσαι τὴν βίαν, κατέλιπον τὰ πράγματα εἰς ἣν ἦσαν κατάστασιν, καὶ εἰς τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἠρκέσθησαν, ὅτι ὁ Ἐπαμινώνδας διά τινος *τρίτης* εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολῆς ἴσχυσε νὰ προσοικειωθῇ τὴν μόνην ἔτι ὑπόλοιπον δύναμιν αὐτῆς, τὴν Ἀχαΐαν (366). Καθ' ὃν δὲ χρόνον οὗτος ἠσχολεῖτο περὶ τὰ Πελοποννησιακά, ὁ Πελοπίδας, μετὰ τὴν ἐκ τῆς Περσίας ἐπιστροφήν του, ὑπεχρεώθη νὰ στρατεύσῃ καὶ αὖθις εἰς Θεσσαλίαν πρὸς τιμώρησιν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν, ὅστις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐπανέλαβεν ἔτι αὐθαδέστερον τὰς καταπιέσεις του. Καὶ ἐνίκησε μὲν λαμπρῶς τοὺς μισθοφόρους ἐκείνου ἐν τῇ περὶ *Κυνὸς Κεφαλὰς μάχῃ* (364 π. Χ.), ἀλλὰ θέλων νὰ στέψῃ τὴν νίκην του διὰ τῆς ἰδιοχείρου καταβολῆς τοῦ τυράννου ἐγένετο θῦμα τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς του. Οὕτως αἱ Θῆβαι ἐστερήθησαν ἑνὸς τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων αὐτῆς προμάχων. Εὐτυχῶς ὅμως εἶχον ἔτι τὸν μέγαν Ἐπαμινώνδαν.

Κατὰ συμβουλὴν δὲ νῦν τούτου, ζητοῦντος μὲν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ περιποιήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, πεισθέντος δὲ ὅτι αὕτη ἄνευ ναυτικῆς δυνάμεως δὲν ἐπιτυγχάνετο καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ, οἱ Θηβαῖοι κατεσκεύασαν στόλον ἐξ ἑκατὸν τριηρῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκπλεύσας παραχρῆμα αὐτὸς οὗτος κατέπληξε μὲν τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν *Λάχητα*, προσῳκειώθη δὲ τοὺς Ῥοδίους, τοὺς Χίους καὶ τοὺς Βυζαντίους καὶ προπαρεσκεύασεν οὕτω πιθανώτατα τὸν ὑστερώτερον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκραγέντα συμμαχικὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τὴν περαιτέρω ἐπιδίωξιν τούτων τῶν εἰς τὰς Θήβας φύσει ἀναρμόστων ἐπιχειρήσεων ἀνέστειλαν ταχέως νέαι κατὰ ξηρὰν περιπλοκαὶ (364).

Ἐξόριστοι Ἀρκάδες, καταφυγόντες εἰς Ἦλιδα προεκάλεσαν πόλεμον τινὰ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Ἀρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καδίας. Οἱ Ἀρκάδες ἐνέβαλλον εἰς τὴν Ἦλιδα καὶ ἐσύλησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ ἵνα ἐξ αὐτῶν πληρώτωσι τοὺς μισθοφόρους, τοὺς οὕτω καλουμένους *Ἐπαρίτους*. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἱερολυσίας ταύτης ὅλοι δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Τινὲς μέν, καὶ πρὸ πάντων οἱ *Μαντινεῖς*, ἐκ θρησκευτικοῦ φόβου ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν συληθέντων, τινὲς δὲ, καὶ μάλιστα οἱ *Τεγεᾶται*, ἠναντιοῦντο καὶ ἡ ἔρις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τοὺς Θηβαίους ὡς συμβιβαστὰς, οἵτινες δυστυχῶς ἔδωκαν δίκαιον εἰς τοὺς Τεγεάτας, καίπερ τὴν χείρονα ἐκπροσωποῦντας μερίδα (363). Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε διαίρεσις ἐμφύλιος, καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς καταλιπόντες τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἠλείων καὶ Ἀχαιῶν προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων. Ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ Τεγεᾶται ἐπεκαλέσθησαν τῶν Θηβαίων τὴν βοήθειαν. Γενομένης δὲ τῆς αἰτήσεώς των δεκτῆς παραχρῆμα ὁ Ἐπαμινώνδας εἰσέβαλε καὶ τὸ *τέταρτον* εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ὅμως ἤδη δὲν εἶχε συμμάχους εἰμὴ μόνον τοὺς Ἀργείους, Μεσσηνίους καὶ ἐκ τῶν Ἀρκάδων τοὺς τὰ σφέτερα φρονοῦντας, Τεγεάτας, Μεγαλοπολίτας, Ἀσεάτας καὶ Παλλαντιεῖς. Φθάσας δὲ εἰς Νεμέαν διέτριβεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους διερχομένους, ὥστε οὕτως ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐμψυχώσῃ μὲν τοὺς συμμάχους του ν' ἀποδειλιάσῃ δὲ τοὺς ἐναντίους. Μαθὼν ὅμως ὅτι ἐκεῖνοι ἔμελλον κατὰ θάλασαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Λακεδαίμονα καὶ ἐκεῖθεν νὰ πορευθῶσιν εἰς Ἀρκαδίαν, προήλασεν ἀμέσως εἰς Τεγέαν ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσεν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἐχθροὶ συνηθροίζοντο καὶ ὠχυροῦντο ἐν Μαντινείᾳ, ὅπου καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἄρτι εἶχεν ἐκστρατεύσει, αὐτὸς αἴφνης μετὰ τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ του ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, ἣν ἤλπιζε νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἀδοκήτου. Καὶ τῳόντι, ἐὰν Κρής τις δὲν ἐξήγγελλεν μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἀγησίλαον τὴν ἔφοδον τοῦ ἐχθροῦ, ἤθελε λάβει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν πόλιν ὡς νεοσσιὰν, ἄμοιρον τῶν ἀμυνομένων. Εἶχε δὲ προχωρήσει ἤδη ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπέκεινα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν οἱ ὀλίγοι μείναντες ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ὑπερασπίσθησαν ἀπονενοημένως, ὅτε καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπιφανεὶς προέλαβε τὸν κίνδυνον καὶ ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ παραιτηθῶσιν ἐντελῶς τοῦ ἐγχειρήματός των.

Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα ὁ Ἐπαμινώνδας ἐπανελθὼν εἰς Τεγέαν καὶ ἀναπαύσας ὀλίγον τὸν στρατόν του ἔπεμψεν εὐθὺς τὸ ἱππικόν του ἵνα προσβάλῃ τὴν Μαντίνειαν, τὴν ὁποίαν εὐλόγως, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀγησιλάου, ἐνόμιζε μὴ ἀποχρώντως φυλαττομένην. Καὶ πάλιν ὅμως ἀπέτυχε τῆς ἐπιβολῆς ἐκ τύχης, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην φθάσαντες οἱ ὑπὸ τὸν Ἡγήλοχον ἑξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ἀντέστησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τοσοῦτον, ἕως οὗ καὶ ὁ Ἀγησίλαος κατέφθασεν ἐκ Σπάρτης. Οὕτω λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἀποπειρῶν ματαιωθεισῶν, ὁ Ἐπαμινώνδας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἀγωνισθῇ τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα χάριν τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος του καὶ χάριν τῶν συμμάχων. Ὁ ἀγὼν δὲ οὗτος ὑπῆρξε πάντως ὁ μέγιστος ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν· διότι οὐδέποτε Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας ἀγωνιζομένων πλῆθος ἀνδρῶν τοσοῦτον παρετάχθη (ὑπὲρ τοὺς πεντακισμυρίους πεζοὺς καὶ περὶ τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς ἑκατέρωθεν), οὔτε τοσαύτη ἅμιλλα περὶ τὰς ἀνδραγαθίας ἐδείχθη. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἐπαμινώνδας ἠπάτησε διὰ διαφόρων κινήσεων τοὺς ἐναντίους, ἀρξαμένης δὲ τέλος τῆς μάχης καὶ πολὺν χρόνον μηδεμίαν ροπὴν λαμβανούσης διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρ' ἑκατέροις φιλοτιμίας, αὐτὸς μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ στρατεύματός του εἰσβαλὼν εἰς μέσην τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα διέκοψεν αὐτὴν καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ἡρωϊκῶς δὲ ὑπὲρ τῆς νίκης ἀγωνισάμενος καιρίαν ἔλαβε πληγὴν εἰς τὸν θώρακα. Ζῶν δ' ἔτι ἀπηνέχθη εἰς τὴν σκηνὴν καὶ μαθὼν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρὰ τῶν ἰατρῶν ὅτι ἅμα ἐξαιρεθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ θώρακος ἐπέρχεται ὁ θάνατος, ἐποιήσατο εὐψυχοτάτην τοῦ βίου καταστροφήν. Διότι πρῶτον προσκαλέσας τὸν ὑπασπιστὴν ἐπηρώτησεν ἐὰν διέσωσε τὴν ἀσπίδα του, τοῦ δὲ ἐπιδείξαντος αὐτὴν τὴν ἔλαβε καὶ τὴν ἠσπάσθη ὡς συνοδὸν τῶν κινδύνων καὶ τῆς δόξης του· δεύτερον ἐπηρώτησε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης καὶ τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι. Ἱκανῶς λοιπὸν, εἶπε τότε, ἔζησα καὶ εὐθὺς διέταξε νὰ ἐκσπάσωσι τὸ δόρυ. Ἀναβοησάντων δὲ τῶν παρόντων φίλων καὶ τινος εἰπόντος μετὰ δακρύων, *τελευτᾷς, Ἐπαμινώνδα, ἄτεκνος!* *ναὶ μὰ Δία, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ καταλείπω δύο θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ.* Καὶ ἅμα τοῦ δόρατος ἐξαιρεθέντος, ἄνευ οὐδεμιᾶς ταραχῆς ἐξέπνευσε, (4 Ἰουλίου 362 π. Χ. Ὀλυμπ. ρδ', 2). Μετὰ τῆς τελευτῆς δὲ αὐτοῦ κατέῤῥευσε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βραχέος μεγαλείου τῶν Θηβῶν [1].

§ 10. Ἰσορροπία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἕνεκα τῆς κοινῆς ἀσθενείας. Ἀλλοίωσις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Θηβαῖος ἥρως ἐν τῷ ἀποθνήσκειν συνεβούλευσεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν (ὅτε ἐρωτήσας ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἰολλίδας καὶ ὁ Δαΐφαντος ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ), ὡς *μηκέτι στρατηγοῦ καταλελειμμένου ἐν Θήβαις*, ἀπετελέσθη τὸ ἑξῆς ἔτος· διότι ἅπασ' αἱ πολιτεῖαι καταπεπονημέναι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Μόνον δὲ ἡ Σπάρτη, μὴ συγκατατιθεμένη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Μεσσήνης, δὲν μετέσχεν ἐκείνης. Ἐν τῇ καταζάσει δὲ τῆς προκειμένης γενικῆς ἀσθενείας οὐδεμία πολιτεία οὐδ' ἐξ αὐτῶν τῶν μεγαλητέρων

[1] Ἐν Μαντινείᾳ οἱ μὲν Θηβαῖοι παρέταξαν 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἱππεῖς, οἱ δὲ ἐναντίοι 20 χιλ. πεζοὺς καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐτόλμησε ν' ἀντιποιηθῇ τῆς ἡγεμονίας. Ὁ Ξενοφῶν περαίνει τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν του διὰ τῶν λέξεων, μετὰ δὲ τὴν περὶ Μαντίνειαν μάχην *ἐγένετο ἐν τῇ Ἑλλάδι πλείων ἢ πρόσθεν ἀκρισία καὶ ταραχή*. Οὐδεὶς λόγος περὶ ἑνότητος τοῦ λοιποῦ ὑπῆρχε, καὶ ἀφ' ὅτου τοσαῦται ἐλεύθεραι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων πόλεις ὑφίσταντο, ἡ συγκέντρωσις τῆς δυνάμεως ἀπέβαινεν ἀδύνατος. Κοινοὶ σκοποὶ, δυνάμενοι νὰ ἐπαναφέρωσι καὶ ἀποτελέσωσι τὸν σύνδεσμον, ἐξέλιπον. Ὁ βίος ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ πάντη ἀλλοίαν μόρφωσιν. Ἐν ᾧ τινὲς ἔξοχοι νόες ἠσχολοῦντο περὶ τὰ ἰδεώδη, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίτευξις τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ πραγματικοῦ βίου, τὸ χαῦνον πλῆθος ἐψυχαγωγεῖτο διὰ τῆς ἀναπολήσεως τῶν ἡρώων τοῦ παρελθόντος χρόνου, οἵτινες ἐπεδεικνύοντο αὐτῷ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἐξυμνοῦντο ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων μέχρι κόρου. Ὅπως δὲ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν οὕτω καὶ ἠθικὴν ἔποψιν ἡ παρακμὴ ὑπῆρχε προφανὴς καὶ ἀναπότρεπτος. Τὸ κοινὸν συμφέρον ὑπεχώρησεν εἰς ἰδιωτικὰ συμφέροντα. Οἷς ἔσπευδε νὰ καθυπερτερήσῃ τοῦ ἑτέρου εἰς ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν· θορυβώδεις τέρψεις καὶ τρυφηλαὶ ἡδοναὶ ἐξήμβλυναν τὴν αἴσθησιν ὑψηλοτέρων μελετημάτων· ἡ φιλοπατρία κατέστη κενὸν ὄνομα· δηλητήριόν τι καταβρωτικὸν εἰσεχώρει ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸν δημόσιον βίον ὡς καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ οἴκου. Ὅτι δὲ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠπειλοῦντο τότε, ἦτο μὲν τοῦτο εὐτύχημα αὐτῆς, ἢ τοὐλάχιστον ἀνεβάλλετο ἔτι ἡ πτῶσίς της, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κόλπῳ ἀνετρέφετο ἤδη καὶ ἀνεπτύσσετο ὁ ἥρως, ὅστις ἠγούμενος κραταιῶν βορείων μαχητῶν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ διασείσῃ τὰ σαλεύοντα θεμέλια τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματός της.

Καίπερ δὲ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων ὑπαρχούσης ὡς οὐδέποτε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄλλοτε ἀναγκαίας, δὲν εὐλαβήθησαν πολλαὶ καὶ αἱ μεγαλήτεραι μάλιστα τῶν πολιτειῶν νὰ δώσωσιν ὑπομισθίους τοὺς ἐκλεκτοτέρους αὐτῶν μαχητὰς εἰς ξένους δυνάστας. Ὁ *Παμμένης* μετὰ πεντακισχιλίων Θηβαίων ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ σατράπου Ἀρταβάζου, ἀποστατήσαντος κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀργεῖος *Νικόστρατος* μετὰ τρισχιλίων στρατιωτῶν ἔσπευσε νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Πέρσας κατὰ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Ἀθηναῖος *Χαβρίας* ὡδήγησε τοὺς συμπολίτας του πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ταχών, ὅστις ἀποστὰς ἀπὸ τῆς Περσίας ἐζήτει νὰ κατακτήσῃ τὴν Συρίαν καὶ τούτου ἕνεκα διώρισεν ἐκεῖνον ἀρχηγὸν τοῦ ναυτικοῦ. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ γηραιὸς *Ἀγησίλαος*, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, δὲν ἀπηξίωσε, προσκληθείς, νὰ χορηγήσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Αἰγύπτιον βασιλέα τὴν συνδρομήν του, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπεδείχθη, ὡς ἤλπιζε, στρατηγὸς ἁπάσης τῆς δυνάμεως ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνον, παροργισθεὶς διὰ τοῦτο μετέστη πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ἐκείνου Νεκτάναβιν, τὸν ὁποῖον ἀποστάντα ἀνηγόρευσαν βασιλέα οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξουσίαν του. Ἐν ᾧ δὲ λαβὼν τούτου ἕνεκα ὡς ἀμοιβὴν 230 τάλαντα ἐπεχείρησε τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν πατρίδα, ἣν ἤλπιζε νὰ ἀναστήσῃ πάλιν διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων, ἀπενεχθεὶς ὑπ' ἀνέμων εἰς τὰ παράλια τῆς Λιβύης ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (361), καὶ μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε τὸ τελευταῖον στήριγμα τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια εἶχον διασεισθῆ ἀφ' ὅτου διὰ τῆς τοῦ ἐφόρου *Ἐπιτάδεω* ῥήτρας, ἥτις ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πολίτην καὶ ζῶν νὰ δωρήσῃ καὶ διὰ διαθήκης ἀποθνήσκων νὰ καταλίπῃ εἰς ὃν τινα βούλεται τὸν κλῆρον αὐτοῦ καὶ τὸν οἶκον, τὸ Λυκούργειον πολίτευμα προσεβλήθη οὐσιωδῶς. Διότι ἔκτοτε, παρεισαχθείσης τῆς περὶ τὴν κτῆσιν ἀνισότητος, ἐπεκράτησαν παντὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἴδους συμφέροντα· πλεονεξία, διαφθορὰ, γυναικοκρατία, ἀλαζονεία ἐπὶ πλούτῳ καὶ καταπίεσις τῶν πολλῶν πενήτων ἔθραυσαν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης ἐσωτερικῶς, θραυσθεῖσαν ἤδη ἐξωτερικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς Μεσσηνίας. Ὅλαι αἱ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου καθίστανται ἀπὸ τοῦ νῦν ἀφανεῖς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, οὐδ' ἀναδύουσιν εἰμὴ ἅπαξ ἔτι (κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας) ἀλλ' ἀτελεσφορήτως. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς διατελεῖ ἠρεμοῦσα ῥᾳθύμως, καὶ μόνον αἱ Ἀθῆναι ἀποπειρῶνται νὰ ἐξεγερθῶσι καὶ αὖθις.

Διαρκοῦντος δηλαδὴ ἔτι τοῦ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν ἀγῶνος, ἡ πόλις ἐκείνη κατώρθωσεν, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, νὰ γείνῃ κεφαλὴ ἐκτεταμένης τινὸς συμμαχίας, συγκειμένης ὅμως ἐκ πόλεων πάντη αὐτονόμων. Νῦν δ' ἐσπούδαζεν ὅλαις δυνάμεσι νὰ μεταβάλῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν συμμάχων εἰς ὑποτέλειαν καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίζετο οὐ μόνον αὐθαιρεσίαν ἀλλὰ καὶ καταπιέσεις, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀφόρητοι. Ὅθεν τῷ 357 οἱ Κῷοι, οἱ Χῖοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι, τουτέστιν οἱ ἰσχυρότεροι ἐκ τῶν συμμάχων, ἀπέστησαν καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι περιεπλέχθησαν εἰς τὸν ὀλεθριώτατον *συμμαχικὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσε τριετίαν ὁλόκληρον. Πεσόντος δὲ τοῦ Χαβρίου ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου (357) προήχθη εἰς τὴν στρατηγίαν ἄθλιός τις, φιλήδονος καὶ ἄπειρος δημαγωγὸς, ὁ *Χάρης*, ὅστις ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν ἀντιζήλων του, Τιμοθέου καὶ Ἰφικράτους, κατηγόρησεν αὐτοὺς, μετά τινα ἀτυχῆ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκστρατείαν, ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ κατώρθωσεν οὕτω τὴν ἐξορίαν ἀμφοτέρων, ὧν ὁ μὲν ἀπέθανεν ἐν Λέσβῳ, ὁ δὲ ἐν Θράκῃ. Ἐπειδὴ δὲ, ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, ὁ μισθοφορικὸς στρατὸς δὲν ἐδύνατο νὰ πληρωθῇ, ὁ Χάρης ἀπεφάσισε μετ' οὐ πολὺ νὰ συμμαχήσῃ συναινούντων καὶ τῶν Ἀθηναίων, μετὰ τοῦ ἀποστάτου σα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τράπου τῆς Περσίας Ἀρταβάζου, ὑποσχεθέντος νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν στρατὸν ὀφειλομένην μισθοδοσίαν. Ὀργισθεὶς δ' ἕνεκα τούτου ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἠπείλησεν ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν πολεμίων. Παρασκευαζομένων δὲ συγχρόνως καὶ τῶν νήσων εἰς ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Χάρητα καὶ νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν συμμάχων ἀναγνωρίσαντες τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν (355). Οὕτως ἄρα καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν περιωρίσθη καὶ συνετρίβη.

§. 11. Ὁ δεύτερος ἱερὸς πόλεμος. Αὔξησις τῆς Μακεδονίας. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος· ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ συμμαχικοῦ ἐπῆλθεν εὐθὺς ὁ ἐνναετὴς (355—346) *Φωκικὸς ἢ δεύτερος ἱερὸς πόλεμος*[1], οὗτινος τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν πολὺ ὀλεθριώτερα ἢ τὰ τῶν προηγηθέντων ἐμφυλίων πολέμων, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἐλύθησαν καὶ οἱ ἔσχατοι τῆς Ἑλληνικῆς ἑνότητος δεσμοὶ καὶ τελευταῖον ἀνεῴχθησαν αἱ στεναὶ τῶν Θερμοπυλῶν πάροδοι εἰς τὸν ἀπ' ἄρκτου ἐρχόμενον δορικτήτορα.

Τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων, εἰς ὃ ἦν ἐμπεπιστευμένη ἡ τύχη καὶ ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὄργανον τῶν φαυλοτάτων σκοπῶν. Οἱ Θηβαῖοι ἠθέλησαν δι' αὐτοῦ νὰ κορέσωσι τὸ ἀδιάλλακτον αὐτῶν κατὰ τῆς Σπάρτης μῖσος· διότι κατὰ προτροπὴν τούτων οἱ Ἀμφικτύονες κατεδίκασαν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἕνεκα τῆς πρὸ πολλοῦ ἀπαρχαιωθείσης καὶ ἀρκούντως τιμωρηθείσης καταλήψεως τῆς Καδμείας (ὑπὸ Φοιβίδα), εἰς ὑπέρογκον χρηματικὴν ζημίαν (500 ταλάντων). Τὴν αὐτὴν δ' ὡσαύ-

[1] Δεύτερος μὲν καὶ Φωκικὸς λέγεται ὁ προκείμενος πόλεμος ἢ ὡς πρὸς τὸν γενόμενον ἐν ἔτει 595 ἢ πρὸς τὸν ἐν 448.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πως κατέγνωσαν ποινὴν καὶ εἰς τοὺς Φωκεῖς ὡς ἰδιοποιηθέντας καὶ καλλιεργήσαντας μοῖραν γῆς ἀνήκουσαν εἰς τὰ κτήματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. Μὴ δυναμένων δὲ τῶν Φωκέων νὰ ἐκτίσωσι τὸ ὄφλημα καὶ προκειμένης τῆς καθιερώσεως τῆς χώρας αὐτῶν πρὸς ἐξιλέωσιν δῆθεν τοῦ θεοῦ, ὁ *Φιλόμηλος*, ὅστις εἶχε μέγιστον παρὰ τοῖς Φωκεῦσιν ἀξίωμα, παραστὰς συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ μὴν ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ἄδικον ταύτην καὶ βαρεῖαν καταδίκην τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ ἀνάνδρως ν' ἀποβάλωσι τὴν πάτριον αὐτῶν χώραν ἕνεκεν οὕτω μικροῦ πλημμελήματος. Εἰς ταῦτα δὲ προσέθηκε καὶ ὅτι ἦτο περίστασις ἁρμοδιωτάτη νὰ διεκδικήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὸ εἰς αὐτοὺς ἀρχῆθεν ἀνῆκον δικαίωμα τῆς προστασίας τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. Ὅθεν ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν Φωκέων στρατηγὸς συννενοήθη εὐθὺς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, μεθ' ὧν ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε κοινὸς καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβε παρ' αὐτῶν ἀμέσως χρηματικῆς βοηθείας, στρατολογήσας μισθοφόρους κατέλαβε τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν μετὰ τῶν θησαυρῶν του.

Τὸ ἀσέβημα τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἔκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλησίον οἰκοῦντες Λοκροί, οἵτινες ἠθέλησαν ν' ἀναλάβωσι μόνοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ὀνείδους, ἡττήθησαν κατὰ τὴν πρώτην συμβολήν. Παραχρῆμα δ' ὁ Φιλόμηλος ἀναβιβάσας τοὺς μισθοὺς ἤθροισε δύναμιν ἀξιόλογον καὶ ὠχύρωσε τὸν ναόν. Διά τινος δὲ κατηναγκασμένης ἀποφάνσεως τῆς Πυθίας καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλομήλου ἀπεσταλμένων πρέσβεων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπείσθησαν νὰ συμμαχήσωσιν ἐμφανῶς μετὰ τῶν Φωκέων, ἐν ᾧ οἱ Βοιωτοί, οἱ Λοκροί, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλα ὅμορα ἔθνη ἐξ ἐναντίας ἠνώθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ κατὰ τῶν Φωκέων. Ὁ Φιλόμηλος ἐνίκησε καὶ δεύτερον τοὺς Λοκρούς, ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος πολεμῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἡττήθη παρὰ τὴν πόλιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Νέωνα (τὴν ἔπειτα Τιθορέαν) καὶ συγκληθεὶς ἔν τινι κρημνώδει τόπῳ καὶ μὴ θέλων νὰ παραδοθῇ ἔρριψεν ἑαυτὸν καθ' ὑψηλοῦ τινος καὶ ἀποτόμου βράχου.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ *Ὀνόμαρχος* ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατ' ἀρχὰς μὲν λίαν εὐδοκίμως, πορθήσας τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Δωρίδα, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν, κυριεύσας τὸν Ὀρχομενὸν καὶ ἔπειτα τὴν Κορώνειαν, καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Φίλιππον, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὃν οἱ πιεζόμενοι Θεσσαλοὶ ἐπεκαλέσθησαν εἰς βοήθειάν των, ἀντιταχθεὶς εὐτυχῶς· ἀλλὰ τελευταῖον, μάχης κρατερᾶς γενομένης παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἔτυχε περιπλέων ὁ Ἀθηναῖος Χάρης μετὰ πολλῶν τριήρων, κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὁλοσχερῶς, ἀναιρεθέντων ἐπέκεινα τῶν ἑξακισχιλίων Φωκέων καὶ μισθοφόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Ὀνόμαρχος, καὶ ἁλωθέντων ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους. Καὶ τούτους μὲν ὁ Φίλιππος ὡς ἱεροσύλους κατεπόντισε, τὸν δὲ νεκρὸν ἐκείνου ἀνεσταύρωσεν.

Ἀλλ' οἱ ἱεροὶ θησαυροὶ δὲν ἐξηντλήθησαν εἰσέτι, οἱ δὲ Φωκεῖς ποιοῦντες χρῆσιν αὐτῶν ἀφειδῶς συνήθροισαν ταχέως πανταχόθεν πλῆθος νέων μισθοφόρων, δι' ὧν ἐπανέλαβον τὸν κατὰ τῶν Θηβαίων πόλεμον· τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν *Φάϋλλον*, ἀδελφὸν τῶν δύο προηγουμένων στρατηγῶν, λίαν ἀτυχῶς, ἡττηθέντες ἐπανειλημμένως περὶ Ὀρχομενὸν, περὶ τὸν Κηφισὸν καὶ περὶ Κορώνειαν, ἔπειτα δὲ, ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐκείνου *Φάλαικον*, οὕτως εὐδοκίμως, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἀμηχανοῦντες ἠναγκάσθησαν νὰ καλέσωσιν εἰς βοήθειάν των τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Τουντεῦθεν δὲ τὰ πράγματα λαμβάνουσι νέαν φάσιν, ἡ δὲ ὁριστικὴ τοῦ πολέμου κρίσις καθίσταται τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς σύστασιν τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ *Μακεδονικὸν* βασίλειον, ἱδρυθὲν κατὰ τὴν η' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ Τημενίδου *Καράνου* ἢ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὑπὸ τοῦ *Περδίκκου*, Τημενίδου καὶ τούτου καὶ ἑπομένως ἀπογόνου τοῦ Ἡρακλέους, περιωρίζετο ἐξ ἀρχῆς εἰς μικράν τινα χώραν, τὴν *Ἠμαθίαν*, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἐξετείνετο μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λουδίου (δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Ἀξιοῦ), διὰ δὲ τῆς κατατροπώσεως τῶν πέριξ πολλῶν ἐθναρίων ηὐξήθη προϊόντος τοῦ χρόνου ὥστε, ἀκμαζούσης ἔτι τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅρια αὐτοῦ προήχθησαν βορείως μὲν μέχρι τοῦ Σκάρδου, δυτικῶς δὲ μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, ἀνατολικῶς ἕως τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ νοτίως μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κόλπου τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Ὅτε δ' ὁ Περσικὸς χειμάρρους διὰ τῆς Θρᾴκης ἐξεχύθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς, ἀπὸ τοῦ *Ἀμύντα* α', ἠναγκάσθησαν νὰ γείνωσιν ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα· ἐκ τῆς σχέσεως ὅμως ταύτης ὠφελήθησαν ἐκτείναντες τὸ κράτος των καὶ εἰς τὴν Θρᾴκην. Τοῦ Ἀμύντα ὁ υἱὸς *Ἀλέξανδρος* Α', αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Μαρδόνιος μετεχειρίσθη ὡς πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπέσεισε μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τὸν Περσικὸν ζυγὸν καὶ συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Περδίκκας* Β', ὅστις εἰσήγαγε πρῶτος τάξιν περὶ τὰ στρατιωτικὰ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς ἐκείνους, φωραθέντας ὅτι ὑπεστήριζον κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον. Διὸ πολλάκις, διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐμφανίζεται κοινοπραγῶν μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ βοηθῶν τὰς Χαλκιδικὰς πόλεις εἰς τὴν πρὸς τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν σπουδήν. Ἀφοῦ δὲ οἱ δύο προηγούμενοι βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ εἰσαγάγωσι τὴν Μακεδονίαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτικὸν βίον, ὁ διάδοχος αὐτῶν *Ἀρχέλαος* Β', 414—399, ἠθέλησε νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Μακεδόνας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πνευματικῶς. Τούτου δ' ἕνεκα μετέστησε τὴν καθέδραν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του πλησιέστερα εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι ἀπὸ Ἐδέσσης εἰς Πέλλαν, διεκόσμησε ταύτην διὰ τοῦ Ζεύξιδος, εἰσήγαγεν ἀγῶνας ὁμοίους μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἐκάλεσεν Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους εἰς τὴν αὐλήν του. Ὁ θάνατος αὐτοῦ προεκάλεσε νέας περὶ θρόνου ἔριδας μεταξὺ πολλῶν μνηστήρων, ἕως οὗ μετὰ ἑπτὰ ἔτη ὁ τοῦ Ἀριδαίου υἱὸς *Ἀμύντας* Β' ἴσχυσε, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, νὰ καταλάβῃ αὐτόν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ τούτου, ὅστις, διατελῶν ἐπίσης εἰς ἀδιάκοπον πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγκοινωνίαν, ἐζήτει ὡς καὶ οἱ προκάτοχοί του νὰ εἰσαγάγῃ νῦν καὶ τὰς τέχνας αὐτῶν εἰς τὸ βασίλειόν του, ἡ κραταιὰ Ὄλυνθος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἐκτείνει τὸ κράτος της εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως ὁμοσπονδίας τινὸς ἐκ πασῶν τῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ καὶ Θρᾳκικῇ παραλίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων. Διὸ ὁ Ἀμύντας φοβούμενος μὴ ἡ Ὀλυνθιακὴ αὕτη ὁμοσπονδία ἀποκλείσῃ παντάπασι τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῶν ὠφελειῶν τῆς θαλάσσης, ὑπεστήριξε μετὰ ζήλου τὰς εἰς αὐτὴν ἐναντιωθείσας πόλεις Ἄκανθον καὶ Ἀπολλωνίαν ὡς καὶ τοὺς κατὰ πρόσκλησιν τούτων ἐλθόντας Σπαρτιάτας. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἀμύντα τούτου, ὅτε πάλιν, ἕνεκα τῶν ῥᾳδιουργιῶν τῆς συζύγου του Εὐρυδίκης, ἐπῆλθε νέα περὶ διαδοχῆς ἔρις, ἀνεμίχθησαν αἱ Θῆβαι εἰς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ Πελοπίδας, διαιτητοῦ χαρακτῆρα λαβών, κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον τοῦ Ἀμύντα υἱὸν Ἀλέξανδρον, παρέλαβε δ' ὡς ὅμηρον εἰς Θήβας τὸν νεώτερον ἀδελφόν του, τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον Φίλιππον. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ βασιλείαν ἑνὸς ἔτους ἐφονεύθη. Ὁ φονεὺς δὲ τούτου (ἐραστὴς τῆς Εὐρυδίκης) *Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης* ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τρία ἔτη, ἔπειτα ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ *Περδίκκου*, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Ἀμύντα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος βραχὺν μόνον ἐβασίλευσε χρό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νον πεσὼν ἔν τινι τρομερᾷ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς μάχῃ, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας οἱ τελευταῖοι ὑπέταξαν ὅλην σχεδὸν τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν (360). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος ἐκείνου Ἀμύντας Γ΄ ἦτο παῖς ἔτι. Ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσι, καὶ ἐντεῦθεν ἡ χώρα περιέστη εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης ἐζήτουν νὰ ἐνθρονίσωσι Παυσανίαν τινά· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες, πρὸς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀποβλέποντες ὑπεστήριξαν ἄλλοτε διὰ τοῦ Ἰφικράτους τὸν Περδίκκαν, ἤθελον καὶ νῦν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν νὰ θέσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἀργαῖον, ἐγγονὸν τινὰ τοῦ Ἀρχελάου. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν πολυπλόκῳ καὶ ἀμηχάνῳ καταστάσει ὁ ὁμηρεύων ἐν Θήβαις Φίλιππος καταλιπὼν κρύφα τὴν πόλιν ταύτην ἐνεφανίσθη (359) εἰς Μακεδονίαν, καὶ ἐγένετο οὐμόνον ὁ σωτὴρ ἀλλὰ καὶ ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς πατρίδος του, ἥτις δι' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν τότε πολιτειῶν τοῦ κόσμου τάξιν.

Ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν ἐννεατῆ ἐν Θήβαις διατριβήν του διά τε τῆς ἡσύχου παρατηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας τὸ κέντρον ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἦτον ἡ εἰρημένη πόλις, καὶ τῆς γνωριμίας καὶ τοῦ παραδείγματος οὕτω διακεκριμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ πολεμικῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, συνήθροισε θησαυρὸν γνώσεων, τὸν ὁποῖον τὸ διορατικὸν πνεῦμά του ἐγίνωσκε νὰ ἐπωφεληθῇ πρὸς τὸν μέλλοντα ἡγεμόνος καὶ στρατηγοῦ προορισμόν του. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν ἔμαθε πόσον ἰσχύει εἷς ἔξοχος ἄνθρωπος, καὶ ἡ τύχη τῆς νεότητός του, ἥτις τὸν ἠνάγκασε νὰ συμμορφωθῇ εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀλλοδαπῆς, ἐχορήγησεν αὐτῷ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ εὐστροφίαν, προτέρημα ἀναγκαῖον ὁσάκις τὰ βίαια μέσα δὲν ἰσχύουν νὰ νικήσωσι τὰς ἀντιστάσεις. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Φιλίππου μίξις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δολιότητος, τὰς ὁποίας μετεχειρίζετο ὅπως αἱ περιστάσεις ὑπηγόρευον. Ὁ Φίλιπαος ἀναλαβὼν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, κατ' ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικος βασιλέως Ἀμύντα Γ', ἔθετο εἰς κίνησιν ὅλα τὰ ἐλατήρια, ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων, ἐδημιούργησε, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων καὶ κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν, τὴν περίφημον Μακεδονικὴν φάλαγγα, καὶ ἐσπούδασε πρὸ πάντων δι' εἰρηνικῶν μέσων ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ἀντιπάλων του καὶ στηρίξῃ τὸ πανταχόθεν ἀπειλούμενον κράτος. Διὰ δώρων ἔπεισε τοὺς Θρᾷκας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν Παυσανίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὡσαύτως τρόπον ἐκέρδησε καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων συμπράττοντας Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονας. Ἅμα δὲ τοῦ βασιλέως τῶν τελευταίων ἀποθανόντος ὑπέταξε τὴν Παιονίαν ἀπὸ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν ἀφῄρεσε πᾶσαν τὴν μέχρι Λυχνίτιδος χώραν καὶ τότε κατὰ πρῶτον ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του βασιλεὺς (359). Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ ἤδη τῆς βασιλείας του κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες, ὡς εἴρηται, ὑπεστήριζον τὸν Ἀργαῖον, ἐκχωρήσας ἑκουσίως τῆς Ἀμφιπόλεως, ἣν ὁ Περδίκκας εἶχε καταλάβει παρανόμως, καὶ ἀποδοὺς αὐτοῖς ἄνευ λύτρων ὅσους ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Μεθώνην κατατροπώσεως τοῦ Ἀργαίου ᾐχμαλώτευσε συμμάχους ἐκείνου Ἀθηναίους.

Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Φίλιππος, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συνδέσῃ στενώτερον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης, ὥρμησεν εἰς κατάληψιν τῶν Θρᾳκικῶν παραλίων. Μετ' αὐτῶν δὲ περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὰ πλούσια χρυσωρυχεῖα τῆς Θρᾴκης, ἅτινα παρέσχον αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς μείζονας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἀμφίπολις ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Φιλίππου προσενεχθεῖσα κατελήφθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ αὖθις (357), μὴ δυνηθέντων τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τότε ἠσχολοῦντο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, νὰ ἐμποδίσωσι τὸ γεγονὸς τοῦτο. Μικρὸν δ' ἔπειτα ὁ Φίλιππος ἐγένετο κύριος τῆς Πύδνας (357). Ἐκπολιορκήσας δὲ καὶ τὴν Ποτίδαιαν τὴν μὲν τῶν Ἀθηναίων φρουρὰν ἐξαπέστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας φιλοφρόνως, τὴν δὲ πόλιν καὶ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς παρέδωκεν εἰς τὴν κραταιὰν Ὄλυνθον βουλόμενος διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ κερδήσῃ προηγουμένως τὴν εὔνοιαν αὐτῆς τῆς περιμαχήτου πόλεως (356). Μετὰ δὲ ταῦτα κατέλαβε τὰς Κρηνίδας, πόλιν ἀξιόλογον, ἣν ἐπαυξήσας διὰ πολλῶν νέων οἰκητόρων μετωνόμασεν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος *Φιλίππους*, τὰ δὲ κατὰ τὴν χώραν (ἐπὶ τοῦ παρακειμένου Παγγαίου ὄρους) χρύσεια μέταλλα, παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα, ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξησεν ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐδύναντο νὰ φέρωσιν αὐτῷ πρόσοδον ἐτησίαν χιλίων ταλάντων.

Ἀκολούθως δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ προστατεύσας τὰς καταπιεζομένας αὐτόθι πόλεις παρεσκεύασαν ἑαυτῷ διὰ τῆς προσοικειώσεως τούτων στήριγμα ἀσφαλὲς εἰς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του πρὸς νότον. Κατὰ τὰ πρῶτα δὲ ἤδη τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἔτη, ὅτε οἱ Φωκεῖς (ὑπὸ τὸν Ὀνόμαρχον) εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὁ Φίλιππος, ἐν ᾧ ἐστήριζε κατ' ἄρκτον τὰς δυνάμεις του διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Μεθώνης καὶ τῶν Παγασῶν, ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰς τῶν Ἑλλήνων διενέξεις ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δὲ τῶν Θεσσαλῶν εἰσήλασε καὶ αὖθις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς, καθεῖλε τὴν ἐν Φεραῖς τυραννίδα καὶ προσήγγισεν ἤδη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἵνα διὰ τῆς Φωκίδος εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' εὑρὼν κατὰ πρῶτον ἀπέναντι αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους φυλάσσοντας τὰς παρόδους ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν (352).

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο (14 ἔτη πρὸ τῆς ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χαιρωνείᾳ μάχης), ὅπερ ἐδύνατο πάντως νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν ὁποῖον εἰς τὸ μέλλον ἐδύναντο νὰ ἔχωσι φόβον ἐκ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῆς Μακεδονίας, ἀπήγγειλεν ὁ *Δημοσθένης* τὸν πρῶτον αὐτοῦ Φιλιππικὸν (351). Ἔνθους ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ αὐτονομίας τῆς πατρίδος του ὁ μέγιστος οὗτος ἁπάντων τῶν αἰώνων ῥήτωρ οὐ μόνον ἀπέδειξε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἀλλ' ἐσπούδασε καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν μέσων αὐτῶν, ὅτι ἀπὸ τῆς θελήσεώς των ἔτι ἐξήρτητο ν' ἀποτρέψωσιν αὐτὸν διὰ παντός. Ἀλλὰ οἱ λόγοι τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρὸς ἦχουν ἀτελεσφορήτως. Τὸ διεφθαρμένον πλῆθος δὲν ἠσθάνετο τὴν δύναμίν των καὶ ὁ Μακεδονικὸς χρυσὸς ἤρξατο ἤδη νὰ ἐνεργῇ ὁλεθρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ὅπου οἱ περὶ τὸν *Αἰσχίνην* ἐσπούδαζον νὰ διακωλύσωσι πᾶν μέτρον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Ἐν τούτοις ὁ Μακεδὼν, ἀποτυχούσης τῆς πρώτης ἀποπείρας τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτρεψε τὰ ὅπλα του πάλιν πρὸς ἄρκτον, ἐξέβαλεν ἐκ τῶν Φερῶν τὸν τύραννον Πειθόλαον, ἐκυρίευσε διὰ τῆς βίας πολλὰς τῆς Χαλκιδικῆς πόλεις, παρέλαβε διὰ προδοσίας τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ, Μηκύβερναν καὶ Τορώνην καὶ ἐφεξῆς ἐστράτευσε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του ἐπὶ τὴν Ὄλυνθον, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδέχθη καὶ ἐπροστάτευσε δύο νόθους ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπιβουλευθέντας τὴν ζωήν του. Αἱ ἐπανειλημέναι ἐπικουρίαι, τὰς ὁποίας αἱ Ἀθῆναι, ἐπὶ τῇ παρακλήσει τῶν Ὀλυνθίων καὶ κατ' ἐπίμονον τοῦ Δημοσθένους προτροπὴν (τότε ἐξεφωνήθησαν οἱ τρεῖς αὐτοῦ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι), συγκατετέθησαν νὰ πέμψωσιν ἦσαν λίαν ἀσθενεῖς καὶ ἄκαιροι ἢ ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ σώσωσι τὴν δεινῶς πιεζομένην πόλιν. Πρὶν ἢ δ' ἀφιχθῇ ἡ τελευταία ἰσχυροτέρα βοήθεια, συνισταμένη ἐκ δισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ τριακοσίων ἱππέων, ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φίλιππος φθείρας διὰ χρημάτων τοὺς προεστηκότας τῶν Ὀλυνθίων Εὐθυκράτην καὶ Λασθένην εἶλε τὴν ὑπὸ τούτων προδοθεῖσαν Ὄλυνθον (348). Μετὰ τῆς ἀπωλείας δὲ τῆς κραταιᾶς ταύτης πόλεως συναπώλετο ἐξ ὁλοκλήρου καὶ πᾶσα ἡ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἄρκτον ἐπιρροή. Αἱ διὰ χρημάτων δὲ καὶ ὑποσχέσεων διαφθοραὶ τοῦ Φιλίππου εὗρον τοὐντεῦθεν τόσῳ εὐρύτερον στάδιον, ὅσῳ μᾶλλον ἡ αὐξάνουσα δύναμίς του εἰς μὲν τοὺς ἀσθενεῖς ἐνέπνεε φόβον δουλικὸν, τὰς δὲ τῶν ἰσχυροτέρων προσπαθείας καθίστα ἀλυσιτελεῖς.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ ὑπὸ τῶν Φωκέων δεινῶς πιεσθέντες καὶ ἐκ τοῦ πολέμου ἀποκαμόντες Βοιωτοὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐδέχθη μὲν ἀσμένως τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν, μέλλουσαν νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὰς Θερμοπύλας, ἐθεώρησε δ' ἀναγκαῖον νὰ καταστήσῃ προηγουμένως τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀπραξίαν διά τινος εἰρήνης. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετεχειρίσθη ὅσα ἐν Ἀθήναις εἶχεν ὄργανα ἐπιτήδεια νὰ διαθέσωσι τὸν δῆμον ὑπὲρ ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Δημοσθένης ἐθεώρει κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν εἰρήνην συμφέρουσαν, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτῆς ἤθελεν ἀποτρέψει τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐνεκρίθη ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως νὰ σταλῶσι δέκα πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν, ὁ Φιλοκράτης (ἀρχηγὸς τῆς φιλιππιζούσης μερίδος), ὁ Αἰσχίνης (τότε εἰσέτι ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου) καὶ ὁ Δημοσθένης αὐτός. Οἱ Ἀθηναῖοι προετίθεντο διὰ τῆς προκειμένης εἰρήνης πρὸ πάντων νὰ διατηρήσωσι τὴν τοσοῦτον ἀναγκαίαν αὐτοῖς Εὔβοιαν, ν' ἀναστείλωσι τὰς κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου ἐν Θράκῃ καὶ νὰ σώσωσι τὴν Φωκίδα. Ὁ Φίλιππος ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ μακρότερον τὴν πρεσβείαν καὶ ἀφοῦ ἐκέρδησεν ἐντελῶς τὸν Αἰσχίνην διὰ μεγίστων τιμῶν καὶ φιλοφρονήσεων, ἀπέλυσεν αὐτὴν δοὺς ἁπλῶς μόνον διαβεβαιώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σεις περὶ τῆς πλήρους προθυμίας του εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης. Ἐν ᾧ δ' ἀκολούθως ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας ἰδίως περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρέσβεις, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ στρατηγοὶ Παρμενίων καὶ Ἀντίπατρος, ἐξηκολούθησεν ἐν Θράκῃ τὰς κατακτήσεις του. Ὁρισθέντων δὲ τότε καὶ κυρωθέντων δι' ὅρκου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, δευτέρα τις πρεσβεία, ἧς προΐστατο ὁ Αἰσχίνης, ἀπῆλθεν εἰς Πέλλαν, ὅπου ἔμεινεν ὀκτὼ μῆνας, ἕως οὗ ὁ Φίλιππος ὑπέταξεν ἐντελῶς οὐ μόνον τὴν χώραν τοῦ Θρᾳκὸς βασιλέως Κερσοβλέπτου ἀλλὰ καὶ πολλὰς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑποτελούσας παραλίους πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς Χερσονήσου. Μετὰ τὴν ἐκεῖθεν δ' ἐπάνοδόν του, ἀπαντήσας πρὸς τοὺς ἐν Πέλλᾳ ἔτι διατρίβοντας πρέσβεις, ὅτι ἦτο μὲν εὐδιάθετος νὰ καταλίπῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν Χερσόνησον, δὲν ἔστεργεν ὅμως οὐδαμῶς νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς Φωκεῖς, παραχρῆμα ὥρμησεν εἰς Θεσσαλίαν. Καὶ ἀφοῦ ἐν Φεραῖς, ὅπου ἡ Ἀθηναϊκὴ πρεσβεία τὸν παρηκολούθησεν, ἀποπεράτωσε τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, εἰσέβαλεν ἐντεῦθεν μετὰ τῶν Θεσσαλῶν καὶ Θηβαίων εἰς τὴν Λοκρίδα, ἠνάγκασε τοὺς ὑπὸ τὸν Φάλαικον μισθοφόρους ν' ἀναχωρήσωσιν ἀμαχητὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Μακεδονικῶν ὅπλων ἀπειλούμενον συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων ν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς ἱεροσυλίας τῶν Φωκέων. Κατὰ τὴν ἀπόφανσιν λοιπὸν αὐτοῦ οἱ Φωκεῖς ἐστερήθησαν τῆς αὐτονομίας των, αἱ πόλεις αὐτῶν ἅπασαι (πλὴν μιᾶς, τῶν Ἀβῶν) κατεσκάφησαν καὶ αὐτοὶ μετῴκησαν εἰς κώμας. Συγχρόνως δὲ τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ ἔχωσιν ἵππους καὶ ὅπλα ἕως οὗ ἐκτίσωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τὰ σεσυληµένα χρήματα, εἰσφέροντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατ' ἐνιαυτὸν τάλαντα ἑξήκοντα. Αἱ δύο δὲ ψῆφοι, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε εἶχον εἰς τὸ συνέδριον, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀγωνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεσίας τῶν Πυθίων, μετηνέχθησαν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἔλαβε πέρας ὁ ἐννεαετὴς περὶ τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ πόλεμος (346), ὁ δὲ Φίλιππος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Φωκικῶν πόλεων ᾠκοδόμησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν του.

§. 12. Περαίτεραι ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίππου· καὶ ἄλλος ἱερὸς πόλεμος. Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς.

Οἱ σκοποὶ τοῦ Φιλίππου ἐγένοντο ἤδη καταφανεῖς ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν εἰ καὶ πολὺ βραδέως τὴν ἀπάτην αὐτῶν. Πλήρεις δ' ἀγανακτήσεως διὰ τὴν συμφορὰν τῶν συμμάχων των Φωκέων, ἦσαν σχεδὸν διατεθειμένοι εἰς πόλεμον καὶ μόνον ὁ Δημοσθένης ἐδυνήθη δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων (ἐν τῷ περὶ εἰρήνης λόγῳ) νὰ τοὺς πείσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Μ' ὅλα ταῦτα καθησύχασαν πάλιν, ὅταν εἶδον ὅτι ὁ Φίλιππος ἀνεχώρησε μετ' οὐ πολὺ εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἀναβάλλων εἰς καιρὸν εὐθετώτερον τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυριωτέρου βουλεύματός του, ὅπερ ἦτο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τοσούτῳ δὲ μὴ δυνάμενος νὰ μένῃ ἥσυχος ἐστράτευσεν εἰς Θρᾴκην καὶ Ἰλλυρίαν Καὶ ἐν ᾧ ἐκεῖ μὲν ἔκτιζε νέας πόλεις, ἐνταῦθα δ' ὑπέτασσε διάφορα ὀρεινὰ ἔθνη, κατώρθωσε συγχρόνως νὰ στερεώσῃ τὴν ἐπιρροήν του ἐν Εὐβοίᾳ, νὰ προσελκύσῃ ἐν Μεγαρίδι ὀπαδοὺς, ὥστε νὰ τῷ δώσωσιν ἀφορμὴν τοῦ νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Κορινθίων τινὰς πόλεις ἐπὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Προσκληθεὶς δὲ τότε καὶ ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων, Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων ἵνα τοὺς προστατεύσῃ κατὰ τῆς Σπάρτης ἐνεφανίσθη μετά τινος στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας καὶ ἠνάγκασε τοὺς καταπληχθέντας Σπαρτιάτας εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ἐλευθερίας ἐκείνων (344). Μετὰ τοῦτο δ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμέσως ἐξέβαλε τοὺς τυράννους ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας, εἰσαγαγὼν ἀντ' αὐτῶν κυβερνήσεις ὑποκειμένας εἰς τὸ θέλημά του καὶ οὕτως ὑπέταξεν ἐντελῶς τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἤρξατο νὰ παρενοχλῇ καὶ περιορίζῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς κατὰ τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόνησον κτήσεις των, αἵτινες ἐνδιέφερον αὐτοῖς τὰ μέγιστα, ὁ Δημοσθένης λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἀπήγγειλε τὸν δεύτερον σφοδρὸν Φιλιππικὸν λόγον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν ἐκεῖ τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν Διοπείθη μετά τινος ἀποικίας, κατὰ τοῦ ὁποίου εἰς μάτην ὁ Φίλιππος, θεωρῶν αὐτὸν ὡς μέγα εἰς τοὺς σκοπούς του πρόσκομα, διεύθυνεν εἰς Ἀθήνας κατηγορίαν ὡς παραβάτου δῆθεν τῆς εἰρήνης. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνισχυόμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (ἐνταῦθα ἀνήκουσιν ὁ τρίτος αὐτοῦ Φιλιππικὸς λόγος καὶ ὁ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ πραγμάτων) διετήρησαν τὸν Διοπείθη, ἐν ᾧ συγχρόνως διὰ τοῦ Φωκίωνος ἐξέβαλον τὰς Μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ πολλὰ τῶν Μακεδονικῶν πλοίων συνέλαβον. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας δὲ ταύτας ὁ Φίλιππος, καίπερ τῆς εἰρήνης τὸ ὄνομα πάντοτε ἐπικαλούμενος, ἀπεφάσισε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀξιολόγων πόλεων καὶ ἐπικαιροτάτων ἐμπορείων, τῆς *Περίνθου* ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ *Βυζαντίου* ἐν Ἑλλησπόντῳ. Εἰς ἀμφοτέρας ὅμως ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγίστην ὡς εὑρούσας ἐξωτερικὴν βοήθειαν ἀπροσδόκητον. Ἡ Περσία δηλονότι, ἥτις δὲν ἔβλεπεν ἀδιαφόρως ῥιζουμένην πλησίον της τοιαύτην δύναμιν, ὑπεστήριζε καὶ διὰ στρατοῦ καὶ διὰ χρημάτων τὴν Πέρινθον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ συνέπειαν τοῦ τετάρτου Φιλιππικοῦ τοῦ Δημοσθένους ἔπεμψαν στόλον ἀξιόλογον εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἀπέβαλον μὲν κατ' ἀρχὰς αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι ὡς διοικούμενον ὑπὸ τοῦ τραχέος καὶ φιλάρπαγος Χάρητος, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον ἐκ τοῦ συμμαχι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοῦ πολέμου, τὸν ἐδέχθησαν δ' ἀσμένως ἅμα οἱ Ἀθηναῖοι μετατοπισθέντες ἐπέτρεψαν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀνδρείαν του Φωκίωνα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχοῦσαι νῆσοι, Χίος, Ῥόδος καὶ Κῶς ἔπεμψαν ὡσαύτως βοήθειαν, ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις παρητήθη τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Διὸ οἵ τε Βυζάντιοι καὶ οἱ Χερρονησῖται ἀπαλλαγέντες τοῦ κινδύνου ἔδειξαν τὴν εἰς Ἀθήνας εὐγνωμοσύνην των διὰ μνημείων καὶ προσφορῶν. Ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐτίμησε τὸν Δημοσθένην του διὰ χρυσοῦ στεφάνου, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μέγαν ἀγῶνα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του Αἰσχίνου.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Φίλιππος ἐκτεθειμένος εἰς συνεχεῖς ἐχθρικὰς προσβολὰς καὶ πιεζόμενος ὑπὸ ἐλλείψεως ζωοτροφιῶν, τῶν ὁποίων τὴν εἰσκομιδὴν διεκώλυον οἱ θαλασσοκρατοῦντες ἐχθροί του, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην καὶ νὰ στρέψῃ κατὰ τὸ σύνηθες τὰ ὅπλα του εἰς ἔθνη τινὰ βορειότερα (τοὺς Σκύθας καὶ Τριβαλλούς). Δὲν παρῆλθεν ὅμως χρόνος πολὺς καὶ πάλιν τῷ ἐπαρουσιάσθη νέα ἀφορμὴ (ἕτερος ἱερὸς πόλεμος) ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, εἴτε διότι, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης (ἐν τῷ περὶ Στεφάνου), οἱ παρ' αὐτοῦ μισθοδοτούμενοι προδόται διέθετον οὕτω τὰ πράγματα, εἴτε διότι ἡ τυφλὴ τῶν παθῶν μανία τῷ τὰ ἔδιδεν εἰς χεῖρας καὶ μὴ βουλομένῳ.

Οἱ Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσσης κατηγορήθησαν (διὰ τοῦ Αἰσχίνου) εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ὅτι ἐγεώργησαν ἱερόν τι χωρίον τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τούτου ἕνεκα κατεδικάσθησαν εἰς χρηματικὴν ποινήν. Ἀρνουμένων δὲ αὐτῶν τὴν πληρωμήν, τὸ συνέδριον, τοῦ ὁποίου τὴν πλειονοψηφίαν συνεκρότουν Θεσσαλοὶ φρονοῦντες τὰ Μακεδονικά, ἔκρινε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον, ὡς προϊστάμενον τῶν Ἀμφικτυόνων, τὴν ἐκδίκησιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Οὕτω δ' ὁ Φίλιππος ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἔσπευσεν μετὰ τρισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἱππέων εἰς Λοκρίδα. Οἱ Ἀμφισσεῖς ὑπετάχθησαν εὐθύς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν, προέτειναν πολὺ βραδέως ἀνακωχὴν καὶ εἰρήνην. Ὁ Φίλιππος κατέλαβεν αἴφνης τὴν ὀχυρὰν *Ἐλάτειαν* ἐν τῇ Φωκίδι· ἡ δ' ἀγγελία τῆς καταλήψεως αὐτῆς διαδοθεῖσα ὡς ἀστραπὴ εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐνεποίησε τρόμον μέγαν. Ἐν Ἀθήναις ὁ δῆμος συνέδραμεν εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον, ὅπου συνῆλθον καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοί. Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν σιωπὴ ἄκρα κατεῖχε τοὺς παρόντας καὶ πλεονάκις τοῦ κήρυκος καλέσαντος τὸν βουλόμενον ἀγορεῦσαι ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας οὐδεὶς παρουσιάζετο. Ἀπορίας δὲ οὔσης μεγάλης καὶ καταπλήξεως, τὸ πλῆθος ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Δημοσθένην· ὁ δὲ λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ προτρέψας πάντας νὰ ἔχωσι θάρρος προέτεινεν ὡς τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον μέτρον νὰ πέμψωσι παραχρῆμα πρέσβεις εἰς Θήβας (καθόσον πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους ὁ καιρὸς δὲν συνεχώρει τὴν ἀποστολὴν πρεσβειῶν) καὶ παρακαλέσωσι τοὺς Βοιωτοὺς ἵνα κοινῶς ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Τοῦ δὲ δήμου τὸν λόγον ἀποδεξαμένου ἡ πρεσβεία ἐπετράπη εἰς αὐτὸν τὸν προτείναντα αὐτὴν, ὅστις ὑπακούσας προθύμως καὶ ἀπελθὼν εἰς Θήβας αὐθημερὸν, κατώρθωσε διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του, ἐναντίον τοῦ συγχρόνως ὑπὸ Φιλίππου ἀποσταλέντος Πύθωνος, ἀνδρὸς ἐπὶ λόγου δεινότητι διαβεβοημένου, νὰ πείσῃ τοὺς Θηβαίους πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστάλη σκοπόν. Ὅθεν παραυτίκα οἱ περὶ τὸν Χάρητα καὶ Λυσικλέα Ἀθηναῖοι ἀναζεύξαντες καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἤδη ὑπὸ τὸν Θεαγένην ἑτοίμων γενομένων Θηβαίων ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς *Χαιρωνείας*, ὅπου μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου· γενομένης δὲ μάχης κρατερᾶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Ἀθηναῖοι εὐτύχησαν νὰ ἀναγκάσωσιν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἀφ' ἑτέρου δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἡγούμενος τῆς φάλαγγος, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, διά τινος παραβόλου ἐφορμήσεως, τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τεταγμένους Θηβαίους, μ'ὅλον ὅτι *ὁ ἱερὸς λόχος τῶν τριακοσίων*, ὅστις ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἕως τότε ἔμεινεν ἀήττητος, πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον αὐτοῦ δὲν ἐγκατέλιπε τὴν τάξιν του ἕως οὗ καὶ ὁ τελευταῖος ἔπεσε μαχόμενος χωρὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ νικῶντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς Ἀθηναῖοι, ἀντὶ νὰ προσβάλωσι τοῦ Φιλίππου τὴν φάλαγγα ἐξηκολούθησαν νὰ καταδιώκωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν εἰς φυγὴν τραπεῖσαν πτέρυγα, ὁ Φίλιππος διά τινος ἐπικάμψεως ἐπέπεσεν εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν καὶ ἐπεραίωσεν οὕτω τὴν ἧτταν τῶν Ἑλλήνων (338 π. Χ.).

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Φίλιππος τρόπαιον στήσας καὶ τοὺς νεκροὺς εἰς ταφὴν παραδοὺς ἔθυσεν ἐπινίκια εἰς τοὺς θεούς. Λέγεται δὲ ὅτι ἔδειξεν οὕτως ἄμετρον χαρὰν διὰ τὴν νίκην, ὥστε ὁ ῥήτωρ Δημάδης, ὅστις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον εὑρίσκετο ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις, θέλων νὰ στηλιτεύσῃ τὸν ἀναξιοπρεπῆ τρόπον του εἶπε πρὸς αὐτὸν μετὰ παῤῥησίας, «Βασιλεῦ, τῆς τύχης σοι *περιθείσης πρόσωπον Ἀγαμέμνονος, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πράττων ἔργα Θερσίτου ;*» Εἴτε δ' ὡς ἐκ τῆς σκέψεως τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος εἴτε μᾶλλον ἐκ φρονήσεως ὁ Φίλιππος ἐδείχθη πρὸς τὰς Ἀθήνας μάλιστα λίαν ἐπιεικὴς καὶ πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ σκληρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἀπεκρίθη «κακὴ συμβουλὴ εἶνε αὕτη πρὸς ἄνδρα, πράττοντα καὶ ὑποφέροντα τὰ πάντα περὶ δόξης, ν' ἀνατρέψῃ τὸ θέατρον τῆς δόξης του». Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἄνευ λύτρων καὶ συνέθετο μετ' αὐτῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰρήνην ἄνευ τινὸς θυσίας, ἐν ᾧ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Θηβαίων τοὺς μὲν ἐξηνδραποδίσατο, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε καὶ προσέτι ἔταξε Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν τῇ Καδμείᾳ.

Τούτων δὲ γενομένων ὁ Φίλιππος καταλαβὼν τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν συνεκρότησεν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον ὅπου κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις, ἐκτὸς μόνης τῆς Σπάρτης, ἔπεμψαν πρέσβεις. Παρέστησε δ' ἐνταῦθα ὅτι σκοπὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων του ἦτο νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πραχθέντων καὶ ἐξητήσατο τὴν πρὸς τοῦτο συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις καὶ ἐγένετο κοινῇ συναινέσει (337). Ἄλλως δὲ, πρὸς ἔκπληξιν ἁπάντων, ἀρκεσθεὶς εἰς μόνην τὴν ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ προεδρίαν κατέλιπεν ἄθικτα τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα πολιτεύματα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ᾧ διὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν στρατηγίας ἔτυχε τοῦ εὐστοχωτέρου μέσου πρὸς ἐξάσκησιν τῆς ἡγεμονίας του ἀπέφυγεν ἐνταυτῷ καὶ τὸ δοκεῖν ὅτι ἀντιποιεῖται βασιλικῶν δικαιωμάτων.

Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Φίλιππος δὲν ἀπέλαυσε τοὺς καρποὺς τῶν σπουδῶν, πόνων καὶ νικῶν του. Μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του εἶχεν ἐπιχειρήσει μεγάλας παρασκευὰς πρὸς τὴν ἐπὶ τοὺς Πέρσας στρατείαν καὶ προαπέστειλεν ἤδη εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς Ἄτταλον καὶ Παρμενίωνα μετὰ μέρους τῆς δυνάμεως προστάξας αὐτοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὅτε συντελῶν ἐν Αἰγαῖς τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, βασιλέως τῆς Ἠπείρου, τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον ὅλων τῶν πράξεων καὶ νικῶν του καὶ ἀπήρχετο εἰς τὸ θέατρον πάντη ἀφρούρητος προπορευομένων τῶν εἰδώλων τῶν δώδεκα θεῶν, καὶ τρισκαιδεκάτου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, ἐπληγώθη θανατηφόρως (336) ὑπὸ τοῦ Παυσα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίου, ἑνὸς τῶν σωματοφυλάκων του, ἐκδικουμένου τὴν γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου (συγγενοῦς τοῦ Φιλίππου) καὶ μὴ τιμωρηθεῖσαν ἀδικίαν.

Ὁ αἰφνίδιος οὗτος θάνατος ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ νέων ἐλπίδων τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξαιρέτως τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ὁ Μακεδονικὸς φόβος ἐξέλιπεν· ἀλλὰ ταχέως τὸ ὀξὺ τοῦ Ἀλεξάνδρου ξίφος κατεσίγασε τὴν ὑπερβολικὴν αὐτῶν ἀγαλλίασιν καὶ ἀπέδειξε φρούδας τὰς ἐλπίδας των.

Παράρτημα. Οἱ Διονύσιοι καὶ ὁ Τιμολέων ἐν Συρακούσαις.

Καθ' ὃν χρόνον αἱ τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἐστεροῦντο τῆς αὐτονομίας αὐτῶν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, μία τῶν κραταιοτάτων ἐκείνης δυτικῶν ἀποικιῶν, αἱ Συρακοῦσαι, ἀνελάμβανε, μετὰ μακρὰν τυράννων ἐξουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν της διὰ τῆς ἱκανότητος ἑνὸς ἀνδρὸς, τοῦ Κορινθίου Τιμολέοντος.

Ἡ διχόνια τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἥτις εἶχε προκαλέσει τὴν αὐτόθι ἐμφάνισιν τῶν Ἀθηναίων, ηὔξησε μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Οἱ Καρχηδόνιοι προκληθέντες ὑπὸ τῆς πόλεως Ἐγέστης κατὰ τὸ ἔτος 410 ἦλθον μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ ὑπέταξαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὸν Ἀκράγαντα. Εἰς τὰς Συρακούσας δ' ἐν τοσούτῳ, καίπερ διατελούσας ὑπὸ τὴν σοφὴν τοῦ Διοκλέους νομοθεσίαν, αἱ φατρίαι ἤριζον πρὸς ἀλλήλας ἀδιακόπως, ὥστ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων εἷς τῶν κοινῶν πολιτῶν, ὁ *Διονύσιος*, ἐδυνήθη τὸ μὲν διὰ δημαγωγικῶν μηχανημάτων (ἰδίως διὰ τῆς διαβολῆς τῶν ἐν τέλει), τὸ δὲ διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ ἐπιτηδειότητός του, ἣν ἔδειξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀκράγαντος (405 π. Χ.), νὰ προαχθῇ ταχέως ἀπὸ ἁπλοῦ ὁπλαρχηγοῦ εἰς στρατηγὸν καὶ πάραυτα κατόπιν, περιστοιχισθεὶς ὑπὸ φρουρᾶς μισθοφόρων καὶ φυγάδων, εἰς *τύραννον* τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Συρακουσῶν. Ἵνα δ' ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, πρὸς οὓς αἱ Συρακοῦσαι εὑρίσκοντο τότε εἰς πόλεμον ἀτυχῆ, συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν εἰρήνην (404) ἐπὶ παραχωρήσει πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Σικελίας. Συγχρόνως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς αὐθαιρέτου ἐξουσίας του κατώρθωσε νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Σπάρτης. Οὕτω δὲ κύριος ἀπόλυτος τῶν Συρακουσῶν ἐσπούδασεν (ὡς ὁ τύραννος Γέλων πρότερον ἔπραξε) νὰ διατηρῇ εἰς ὑποταγὴν καὶ ὅλας τὰς ὁμόρους πόλεις, οἷον τὴν Γέλαν, τὴν Καμάριναν, τὴν Κατάνην, τοὺς Λεοντίνους κλ. διὰ τῆς δουλοσύνης καὶ ἀπαγωγῆς τῶν κατοίκων αὐτῶν καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς ὑπὸ μισθοφόρων νέας κατοικήσεώς των· Ὁπουδήποτε δὲ τυχὸν ἐγείρετο ἐπανάστασίς τις κατ' αὐτοῦ, παραυτίκα ἔσπευδε νὰ τὴν πνίγῃ ὡσαύτως διὰ μισθοφόρων (μιγάδων ἐξ Ἰταλιωτῶν καὶ Ἀφρικανῶν), ὧν πάντοτε βέβαιος ὅτι ἔχει τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἀφοῦ δὲ ἀκολούθως ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Σικελίας, τὴν Μεσσήνην, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τοῦ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένου μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκυρίευσε πολλὰς αὐτόθι πόλεις εἴτε διὰ τῆς βίας, ὡς τὸ Ῥήγιον (387 π. Χ.), εἴτε διὰ τῆς δολιότητος ὡς τὴν Κρότωνα. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας δὲ ταύτας ἀπεφάσισε νὰ συντρίψῃ καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ δύναμιν τῆς Καρχηδόνος. Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς πολεμικὰς πρὸς τοῦτο παρασκευάς του, οὐδὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ εἰς τοὺς τρεῖς ἐπανειλημμένους πολέμους του καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ μετὰ τῶν Καρχηδονίων εἰρήνῃ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς τὴν Σελινοῦντα καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀκράγαντος (383).

Ὁ Διονύσιος (καλούμενος συνήθως *πρεσβύτερος* πρὸς διαστολὴν τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν *νεωτέρου* Διονυσίου) ἦτο φύσει ὠμὸς καὶ δύσπιστος καὶ ἔζη, ἀφοῦ τοσούτους πολίτας κατέστησε δυστυχεῖς, ἐν διηνεκεῖ φόβῳ, τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκδίκησιν αὐτῶν ὑποπτεύων. Δὲν ἐπέτρεπεν εἰς οὐδένα τὴν εἴσοδον εἰς τὸ οἴκημά του πρὶν ἢ οἱ δορυφόροι του τὸν μετενδύσωσι προηγουμένως (ὥστε νὰ ἦνε βέβαιος ὅτι δὲν φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἐγχειρίδιόν τι). Πρὸς τὸν λαὸν ὡμίλει ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου, καὶ τὸν υἱόν του στερημένον πάσης λογικῆς παιδείας τὸν ἄφησε νὰ ἡλικιωθῇ ἐντὸς τοῦ γυναικῶνος. Τὸ φοβερὸν δὲ τοιαύτης καταστάσεως ἐγίνωσκε κάλλιστα, διὸ καὶ παρέβαλλεν αὐτὴν, κατὰ τὴν γνωστὴν περὶ τοῦ Δαμοκλέους διήγησιν (παρὰ Κικέρ. Τουσκ. ζητήμ. Βιβλ. ΙΕ'), πρὸς τὴν κατάστασιν εὐτυχοῦς ἀνθρώπου, ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου κρέμαται ξίφος δεδεμένον ἀπὸ μιᾶς τριχός. Μ' ὅλα ταῦτα ἤθελε νὰ θεωρῆται ὡς φίλος τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ λαμπρύνῃ τὴν αὐλήν του διὰ ποιητῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους πανταχόθεν προσεκάλει. Ἤθελε μάλιστα νὰ θαυμάζεται καὶ αὐτὸς οὗτος ὡς ποιητὴς, μ' ὅλον ὅτι τὰ ποιήματά του ἀναγινωσκόμενα διήγειρον συνήθως τὴν χλεύην τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἀφοῦ τέλος μία ἐκ τῶν τραγῳδιῶν του ἔλαβε (διὰ δωροδοκιῶν) τὸ βραβεῖον ἐν τοῖς Διονυσίοις τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς διὰ τοῦτο χαρᾶς του ἔδωκε μέγα τι συμπόσιον, κατὰ συνέπειαν τοῦ ὁποίου, πολὺν πιὼν οἶνον, ἐνόσησε καὶ τέλος ἀπέθανε (367 π.Χ.).

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, *Διονύσιος ὁ νεώτερος*, διεδέχθη εὐθὺς καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων (τῶν μισθοφόρων) διετήρησε τὴν τυραννίδα. Ὁ συγγενὴς του *Δίων*, ἀνὴρ ἀξιόλογος καὶ φιλόσοφος, γενόμενος ἐξ ἀρχῆς ὁδηγὸς καὶ θέλων νὰ διορθώσῃ τὴν ἀμεληθεῖσαν ἀνατροφὴν του τὸν περιεστοίχισε μετ' ἀνδρῶν σπουδαίων καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλόσοφον Πλάτωνα ἐξ Ἀθηνῶν. Εἰς τὸν Διονύσιον ὅμως, βελτιωθέντα προσκαίρως, ἀνέλαβε μετ' οὐ πολὺ πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἡ χείρων φύσις. Οἱ περὶ τὸν Φίλιστον καὶ ἄλλοι τῆς Κυρηναϊκῆς φιλοσοφίας ὀπαδοὶ διαβάλλοντες τὸν βαρὺν γενόμενον Δίωνα, κατώρθωσαν τὴν ἐξορίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτου εἰς Ἑλλάδα ὡς καὶ τοῦ Πλάτωνος τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς αὐλῆς. Ὁ λαὸς ἐν τούτοις ἐτίμα τὸν Δίωνα καὶ ἀπεστρέφετο τὸν Διονύσιον οὐδ' ἐπεθύμει ἄλλο τι τοσοῦτον ὅσον τὴν ἐπιστροφὴν ἐκείνου ἵνα δώσῃ τέλος εἰς τὴν τυραννίαν. Ὁ Δίων ἐνέδωκεν εἰς τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡ ἀπόπειρά του ἐπέτυχεν ὑπὲρ πᾶσαν ἐλπίδα. Μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σικελίαν, παραυτίκα ὅμως διὰ τῶν ἐκ πολλῶν αὐτῆς πόλεων συρρευσάντων ἐπικούρων ἐγένετο στρατηγὸς πολυαρίθμου δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος εὑρίσκετο ἀπὼν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ συμβούλου του Φιλίστου, εἰσήλασεν ὁ Δίων ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως εἰς τὰς Συρακούσας, ἔδωκεν ὅπλα εἰς τοὺς πολίτας, τοὺς ὁποίους πρότερον ἐκεῖνος εἶχεν ἀφοπλίσει, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ἀκρόπολιν κατεχομένην ὑπὸ τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου. Μετά τινας δὲ ἡμέρας μαθὼν οὗτος τὰ γενόμενα ἔσπευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς φρουρᾶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ σχεδὸν χρόνον ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας καὶ εἷς ἄλλος ἐξόριστος, ὁ *Ἡρακλείδης* μετὰ δέκα πλοίων, ὅστις ἐγένετο μὲν ἀρχηγὸς τῆς πρὸς τὸν Δίωνα ὁμοῦ καὶ τὸν ἀνεψιόν του ἐχθρικῶς διακειμένης δημοκρατικῆς μερίδος, ἠνώθη ὅμως εὐθὺς μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς ἔξωσιν τοῦ τελευταίου. Οὕτω δ' ἀμφότερα τὰ μέρη ἐμάχοντο πρὸς ἄλληλα περὶ τῆς κυριότητος τῆς δυστυχοῦς πόλεως, ἕως οὗ ὁ Φίλιστος ἡττηθεὶς ἔν τινι ναυμαχίᾳ καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη ἐλεεινῶς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Διονύσιος ἀποδειλιάσας κατέλιπε τὴν ἀκρόπολιν καὶ παραδοὺς τὴν ἄμυναν αὐτῆς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Ἀπολλοκράτην ἔφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν του εἰς τὴν Ἰταλίαν (356). Ἀλλ' ἅμ' ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, πάλιν τὰ μέχρι τοῦδε ἡνωμένα κόμματα ἐδιχονόησαν. Ὁ Ἡρακλείδης, ὅστις ἦτο ἐπιτήδειός τις ναυτικὸς καὶ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τούς τε ναύτας καὶ ὅλον τὸν πολυάριθμον ὄχλον, ἠνάγκασε τὸν Δίωνα νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλιν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Λεοντίνους. Ἀλλὰ πάραυτα ἐπῆλθον νέαι ταραχαὶ καὶ νέα δυστυχήματα. Οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει μισθοφόροι τοῦ τυράννου ἐξορμήσαντες ἀνεστάτωσαν τὴν πόλιν, ὁ δὲ ὄχλος δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ ταύτην. Τότε οἱ εὐμετάβλητοι Συρακούσιοι ἐμνήσθησαν τοῦ σωτῆρός των Δίωνος. Ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, οἵτινες γονυπετοῦντες τὸν παρεκάλουν μετὰ δακρύων νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν των. Ὁ Δίων καίπερ εἰδὼς τὸ ἄστατον τῶν συμπολιτῶν του, οὐδὲν ἧττον συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τὴν αἴτησίν των. Ὅθεν συναθροίσας δύναμιν ἱκανὴν προήλασεν εἰς Συρακούσας καὶ συνάψας μάχην παρὰ τὰς πύλας αὐτὰς τῆς πόλεως ἐνίκησεν ἐντελῶς. Ὅσοι τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου δὲν προέλαβον νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὅλοι ἐφονεύθησαν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοκράτους, ἐπιτραπείσης αὐτῷ τῆς ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως μετὰ τῆς ὑπολοίπου φρουρᾶς.

Ὁ Δίων ἀναγορευθεὶς ἤδη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς Συρακούσας νέον τι πολίτευμα, προσεγγίζον εἰς τὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ δυνάμενον νὰ περιστείλῃ τὴν ἀχαλίνωτον δημοκρατίαν, ἐξ ἧς ἡ πόλις ὑπέστη τοσαῦτα δεινά. Ἀλλ' ἡ παραυτίκα ἐξεγερθεῖσα πάλιν δυσπιστία τοῦ λαοῦ καὶ ἀκατάπαυστοι μηχανορραφίαι ἐματαίωσαν τοὺς ἀγαθοὺς σκοπούς του. Συνωμοσία δέ τις, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ἄθλιός τις Ἀθηναῖος, πρότερον πιστὸς αὐτοῦ φίλος, ὁ *Κάλιππος*, παρεσκεύασε τάχιστα τραγικὸν τέλος εἰς τὰς ἡμέρας τῆς πολυτίμου ζωῆς του. Ὄνιοι φονεῖς εἰσῆλθον ἑσπέραν τινὰ εἰς τὸν οἶκόν του, ὅτε ἀνεπαύετο ἐκ τῶν πολλῶν κόπων, καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν πνίξωσι διὰ τῶν χειρῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο διήρκει πολλὴν ὥραν εἷς τῶν συνωμοτῶν ἱστάμενος ἔξωθεν τοῖς ἔδωκε μάχαιραν διὰ τῆς θυρίδος, καὶ οὕτως ὁ δυστυχὴς Δίων, κρατηθεὶς χεῖ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρας καὶ πόδας, ἐμαχαιρώθη ὑπὸ τῶν κακούργων (353).

Βραχὺν μόνον χρόνον ἀπέλαυσε τῶν καρπῶν τοῦ ἐγκλήματός του ὁ Κάλλιππος. Μετὰ δεκατριῶν μηνῶν ἡγεμονίαν ἀπεβλήθη καὶ αἱ Συρακοῦσαι περιέπεσαν ἐκ νέου εἰς ἀναρχίαν τρομεράν. Εἷς στρατιωτικὸς δεσπότης διεδέχετο τὸν ἄλλον· συγχρόνως καὶ αἱ πλείονες ἄλλαι πόλεις τῆς νήσου εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν ὀλεθρίαν ἀλληλοδιαδόχου τυραννοκρατίας κατάστασιν. Ἐκ τῆς συγχύσεως δὲ ταύτης ὠφελούμενος ὁ Διονύσιος, ὅστις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν Λοκροῖς τῆς Ἰταλίας, κατώρθωσε ν' ἀναλάβῃ ἔτι ἅπαξ τὴν κυριαρχίαν τῶν Συρακουσῶν (346). Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐδείχθη οἷος καὶ πρότερον· ὅθεν οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν, ζητοῦντες πέρας τῶν δεινῶν, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ *Ἱκέτα*, τυράννου τῶν Λεοντίων, καὶ ἀφοῦ οὗτος ἐφάνη σπουδάζων νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Συρακουσῶν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Καρχηδονίων, τὴν τῆς μητροπόλεώς των Κορίνθου.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πόλει μικρόν τι πρὸ τῶν εἰρημένων συμβάντων εἷς ἐκ τῶν ἐπισήμων πολιτῶν, τ' οὔνομα *Τιμοφάνης*, πλήρης φιλαρχίας καὶ τολμηροῦ πνεύματος, εἶχε προαχθῆ διὰ φατρίας, συγκειμένης ἐκ πολιτῶν τῆς κατωτέρας τάξεως, εἰς ἀπόλυτον τυραννίαν. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Τιμολέων*, ἀνὴρ συνετὸς, ἐνάρετος καὶ εἰς ἄκρον δημοκρατικὸς, προθέμενος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του τῆς τυραννίδος ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα τὰ δυνατὰ πρὸς τοῦτο μέσα· ἀφοῦ μετὰ δύω φίλων του ἐπορεύθη εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου καὶ δὲν ἐδυνήθη διὰ λόγων καὶ λιπαρῶν δεήσεων νὰ τὸν πείσῃ εἰς τὸ νὰ παραιτηθῇ τῆς τυραννίδος, καλύψας τὴν κεφαλήν του ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ φονεύσωσιν αὐτόν [1]. Ἡ πρᾶξις τοῦ Τιμολέοντος, ἥτις, συνάρ-

[1] Ἡ διήγησις τοῦ Διοδώρου Σικελιώτου (ΙΣΤ', 65), ὅτι ὁ Τιμολέων ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸν ἀδελφόν του Τιμοφάνην, δὲν εἶνε οὐδαμῶς πιθανή.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δουσα ἐντελῶς πρὸς τὰ ἀρχικὰ φρονήματα τοῦ προτιμᾶν τὴν πατρίδα παρὰ πάντα συγγενῆ καὶ οἰκεῖον, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν μεταγενεστέρων φαίνεται ἀπάνθρωπος καὶ ἀντιβαίνουσα εἴς τε τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, ἀπεδοκιμάσθη δὲ οὐχ ἧττον καὶ παρὰ πολλῶν Κορινθίων ἐξ ἔχθρας μᾶλλον πρὸς τὸν αὐτουργόν. Ὅθεν ἐν ᾧ πολλοὶ ἐτίμων καὶ ἐξύμνουν τὸν τυρανοκτόνον, ἄλλοι ἤθελον νὰ καταδικάσωσιν εἰς θάνατον ὡς ἀδελφοκτόνον. Ὁ δὲ Τιμολέων, ὑπὸ δυσθυμίας ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὅταν δὲ ἦλθον ἐκ τῆς Σικελίας πρέσβεις, οἱ Κορίνθιοι ἀποφασίσαντες νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Συρακούσας τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν, ἀνηγόρευσαν τὸν Τιμολέοντα στρατηγὸν ἵνα τῷ χορηγήσωσι τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ καθαρισθῇ ἐκ τοῦ ἄγους τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος διὰ πράξεων μεγάλων καὶ σωτηρίων.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατεῖχεν ὁ μὲν Ἱκέτης τὴν πόλιν, ὁ δὲ Καρχηδονικὸς στόλος τὸν λιμένα καὶ ὁ Διονύσιος μόνον τὴν ἀκρόπολιν ἔτι, ὅτε ὁ Τιμολέων ἀπέβη μετὰ δέκα πλοίων καὶ χιλίων διακοσίων Κορινθίων στρατιωτῶν εἰς Σικελίαν. Κατ' ἀρχὰς οὐδεμία τῶν Σικελικῶν πόλεων ἠθέλησε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἀφοῦ ὅμως κατέβαλε τὸν τετραπλάσιον τοῦ Ἱκέτου στρατὸν καὶ τὸν Καρχηδονικὸν στόλον ἀπεμάκρυνεν, εὐθὺς ὅλαι αἱ πόλεις ἤρξαντο νὰ τὸν συντρέχωσι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διονύσιος ἠναγκάσθη διὰ διαπραγματεύσεων νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν ἀκρόπολιν, νὰ παραιτηθῇ ὁλοτελῶς τῆς τυραννίας (343) καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Κόρινθον, ὅπου διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου, εἴτε ἐρίζων πρὸς τὰς μουσουργοὺς περὶ θεατρικῶν ᾀσμάτων, εἴτε διατρίβων εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ μυροπωλεῖα καὶ γινόμενος τὸ ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς περιεργείας καὶ χλεύης.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Τιμολέων ἠλευθέρωσεν ἐντελῶς τὰς Συρακούσας, διεῤῥύθμισεν εὐθὺς τὰ τῆς πολιτείας εἰσαγα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γὼν μετρίαν τινὰ δημοκρατίαν, καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς διὰ παντὸς καταργήσεως τῆς τυραννίδος διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀκολούθως δὲ κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ ἡ ἐρημωθεῖσα πόλις ἐπληρώθη ταχέως τοῦτο μὲν ὑπὸ ἐπανελθόντων φυγάδων, τοῦτο δὲ ὑπὸ νέων ἐποίκων ἐξ ἄλλων Σικελικῶν πόλεων ὡς καὶ ἐκ τῆς Κορίνθου, καὶ οὕτως ὑπὸ τὴν ἔμφρονα αὐτοῦ διοίκησιν ἀνέλαβε πάλιν τὴν προτέραν ἀκμήν της. Ὁ Τιμολέων ἐβοήθησε ταὐτοχρόνως καὶ ἄλλας Σικελικὰς πόλεις ἵν' ἀποβάλωσι τοὺς τυράννους των· τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐπελθόντας ἐκ νέου μετὰ μεγάλης δυνάμεως κατετρόπωσε παρὰ τὸν Κρίμησον ποταμὸν (340). Καὶ πάλιν μετ' οὐ πολὺ συμμαχήσαντας μετὰ τοῦ Ἱκέτου ἐνίκησε κατὰ κράτος καὶ διὰ τῆς ἐπιγενομένης ὁριστικῆς εἰρήνης ἠνάγκασε ν' ἀναγνωρίσωσι τοῦ λοιποῦ ὡς ὅριον τῆς Σικελικῆς ἐπικρατείας των τὸν ποταμὸν Λύκον. — Ἀφοῦ δὲ πανταχοῦ ἀπεκατέστησε τὴν ἡσυχίαν καὶ εἶδε τὰς Συρακούσας ἰδίως ἀναλαμβανούσας τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας εἰσήγαγε τάξεως καὶ εὐνομίας, ἀπεσύρθη, συνωδευμένος ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν του, εἰς ἓν ἀγροκήπιον, δωρηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅπου ἔζησεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Περὶ τὸ τέλος δὲ ταύτης, βαθύγηρως ἤδη, ἀπέβαλε τὴν ὅρασίν του καὶ ἦτο θέαμα συγκινητικὸν καὶ τερπνὸν ἐνταυτῷ νὰ βλέπῃ τις τοὺς εὐγνώμονας Συρακουσίους συντρέχοντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ τυφλοῦ πρεσβύτου ὡς εἰς ἱερόν τι προσκύνημα καὶ ὁδηγοῦντας ὅλους τοὺς ξένους ἵνα δείξωσιν αὐτοῖς τὸν εὐεργέτην των. Ὅταν δὲ τέλος ἀπέθανε, πᾶσα ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα συνώδευσαν τὸν νεκρόν του, ὅσις ἐναπετέθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς κατεδαφισθείσης τῶν τυράννων ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲ ἀνέστησαν μνημεῖον λαμπρόν, καὶ ἡ μνήμη του ἐπανηγυρίζετο λαμπρῶς δι' ἐτησίων μουσικῶν, ἱππικῶν καὶ γυμνικῶν ἀγώνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

§. 13. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῶν Περσικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

Ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τῆς τρίτης περιόδου ἀπεκάλυψεν ἀληθῶς ἐξαισίαν τινὰ καὶ ἀείμνηστον δραστηριότητα. Ὁ πρὸς τὴν Ἀσίαν κολοσσιαῖος αὐτῆς ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν σφοδρὰν ὅλας τῶν κατοίκων της τὰς δυνάμεις, διήγειρε τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς τούτων ἑνότητος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ παρέσχεν διὰ τῶν γενομένων κατ' αὐτὸν πλουσίων λαφύρων καὶ λαμπρὰ ἐξωτερικὰ μέσα. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν ὁ δημόσιος βίος ἑκάστης μὲν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἰδίως δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ἔλαβεν ὕψος ἀνέλπιστον, καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐνταὐτῷ, συνδεδεμέναι μετ' ἐκείνου στενώτατα καὶ ἐν ἀλληλεπιδράσει διατελοῦσαι, προήχθησαν εἰς τηλικαύτην τελειότητα, οἵα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος καὶ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ αἰῶνι ἀπαντᾶται. Ὁ χρόνος δὲ οὗτος εἶνε τὸ κριτήριον ὃ οἱ μεταγενέστεροι ἐξελέγξαντο πρὸς τὴν βάσανον τῆς περὶ τὰ δημιουργήματα ταῦτα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος Ἑλληνικῆς ἱκανότητος. Εἶνε ἡ ἀρχέτυπος μεγαλοπρεπὴς εἰκών, ἥτις οὐδέποτε κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων ἀπέβαλε τὴν ἐκπληκτικὴν ὁμοῦ καὶ γοητευτικὴν δύναμίν της. Ἀλλὰ ὅσον ὁ εἰρημένος μέγας περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν ὅλα τὰ πνευματικὰ ἐλατήρια, τοσοῦτον ὁ καταστρεπτικὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους πόλεμος (ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ καὶ ἐφεξῆς), ἐξ ἰδιοτελῶν σκοπῶν καὶ ἐγωϊστικῶν αἰτίων προκληθείς, μετέβαλε ἐκεῖνα κἄπως καὶ ἐχαλάρωσεν. Ὥστε ἡ πνευματικὴ τῆς Ἑλλάδος ὕψωσις ἢ ταπείνωσις συνδέεται μετὰ τῆς ἑκάστοτε πολιτικῆς καταστάσεως αὐτῆς.

Διάφορα ποιήσεως εἴδη.— Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς *ποιήσεως* τὸ *ἔπος* μόνον, ἀφοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἔλαβε παρὰ τοῖς Ἴωσι τὴν πλήρη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἀπαράμιλλον μορφήν του, δεικνύεται κατὰ τὴν παροῦσαν παρηκμακὸς, καθόσον ὅπου ἀναφαίνεται δὲν φέρει πλέον τὸν πρώην φυσικὸν καὶ δημώδη, ἀλλὰ τεχνικόν τινα τύπον. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦσι πληρέστατα τῶν τελευταίων κρειττόνων ἐποποιῶν τὰ δοκίμια, οἷον ἡ Ἡράκλεια τοῦ Ἀλικαρνασσέως *Παννάσιδος*, ἀκμ. κατὰ τὸ 499 ἔτος π. Χ., ἡ Περσὶς τοῦ Σαμίου *Χοιρίλου* (430) καὶ ἡ Θηβαΐς τοῦ Κολοφωνίου *Ἀντιμάχου* (400), ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχεν ὡς ὑπόθεσιν τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, ἡ δὲ τὰς νίκας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἡ τρίτη τὸν πόλεμον τῶν Ἀργείων κατὰ τῶν Θηβαίων.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ *λυρικὴ* ποίησις, καίπερ κοινὸν ὅλων τῶν Ἑλλήνων κτῆμα ὡς ἐλευθερωτάτη ἔκχυσις τοῦ αἰσθήματος, παρὰ τοῖς Αἰολοδωριεῦσι κυρίως νῦν πρῶτον ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀκμῆς της. Ὁ πρῶτος δὲ ὅστις τὴν ἐπραγματεύθη τεχνικῶς καὶ ὑπερέβαλε τὰ ὅρια τοῦ ἐθνικοῦ δημώδους χαρακτῆρος ἦτο *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος ἀκμάσας μεταξὺ 557 καὶ 467, ἄρα κατὰ τοὺς ὡραιοτέρους τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας χρόνους, καὶ διατρίψας ἀλληλοδιαδόχως παρὰ τῷ αἰσυμνήτῃ τῆς Μιτυλήνης Πιττακῷ, παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδαις ἐν Ἀθήναις καὶ τελευταῖον παρὰ τῷ Ἱέρωνι ἐν Συρακούσαις. Ἐποίησε δὲ οὐ μόνον ἐλεγεῖα ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα ποιήσεως εἴδη (ἐπιγράμματα, ὕμνους, διθυράμβους, σκόλια) ἐξεικονίσας τὰ ἀξιολογώτερα τῆς ἐποχῆς του συμβεβηκότα ἐλευθέρως καὶ πρωτοτύπως μετὰ χειρὸς τεχνίτου ἐπιδεξίου. Ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Βακχυλίδης* διεκρίθη οὐχ ἧττον εἰς πολλὰ λυρικὰ εἴδη, εἰς ὕμνους, διθυράμβους, εἰς ἐρωτικὰ ᾄσματα καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ τούτους ὡς καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς λυρικοὺς, ὅσους ποτὲ ἡ Ἑλλὰς παρήγαγεν, ὑπερηκόντισεν ὁ Θηβαῖος *Πίνδαρος* (522—442), διὸ εὐλόγως ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Κυϊντιλιανοῦ ἡγεμὼν τῶν (ἐννέα) λυρικῶν, ὡς πολὺ αὐτῶν ὑπερτερῶν διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ πνεύματος, τῶν γνωμῶν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν φράσεων, τοῦ ἐξαισίου πραγμάτων καὶ ῥημάτων πλούτου, ῥέοντος δίκην ποταμοῦ τινὸς εὐγλωττίας, καὶ τούτων ἕνεκα ὢν, κατὰ τὸν Ὁράτιον, ἀληθῶς ἀμίμητος[1]. Εἰς τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ συνετέλεσαν (ἐκτὸς τοῦ πατρός του) ὁ Λᾶσος, ἡ περίφημος Κόριννα καὶ βραδύτερον Σιμωνίδης ὁ Κεῖος. Ὁ Πίνδαρος μετὰ τῆς ἐξόχου ποιητικῆς ἱκανότητος ἤνωνε καὶ ἄκραν θεοσέβειαν, καὶ δι' ἀμφότερα ταῦτα ἀπελάμβανε τὸν γενικὸν σεβασμόν. Ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν θεῶν προσεκαλεῖτο εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου ἐπὶ δίφρου χαλκίνου καθήμενος ἔψαλλε τὰ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καθιερωμένα ᾄσματά του. Κατὰ δὲ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας αὐτὸς οὗτος διεύθυνε τὴν παράστασιν τῶν ᾠδῶν του. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ λυρικῶν ποιημάτων αὐτοῦ (διακρινομένων εἰς σκόλια, παρθένια, θρήνους, ὑπορχήματα, *προσῴδια*, παιᾶνας κλ.) σώζονται ἔτι τὰ σπουδαιότερα ἤτοι 45 ἐπινίκια ᾄσματα (14 Ὀλύμπια, 12 Πύθια, 11 Νέμεα καὶ 8 Ἴσθμια) ἐξυμνοῦντα τοὺς νικητὰς κατὰ τοὺς τέσσαρας περιφήμους ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἀποθανατίζοντα τὴν δόξαν τῶν τε ἡρωϊκῶν γενεῶν, ἀφ' ὧν οἱ νικηταὶ κατήγοντο, τῶν πόλεων, εἰς ἃς οὗτοι ἀνῆκον, καὶ τῶν θεῶν ἐνταῦτῳ, εἰς οὓς οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι ἦσαν καθιερωμένοι. Πολλάκις δὲ εἰς ταῦτα ὁ ποιητὴς, μᾶλλον καὶ τοῦ ὑψιπέτου ἀετοῦ, ὑπερτείνεται γινόμενος διὰ τῶν πτερῶν τῆς φαντασίας ὑπερνέφελος. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν πτῆσιν δεικνύεται ἁμαλὸς, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλως διὰ πυκνῶν ἐπεισοδίων ἐπικαμπὰς καὶ παρεγκλίσεις μεταχειριζόμενος, *καὶ διὰ τῶν παρεκτροπῶν εἰς παντοίας παρεκβάσεις ἐξ ἀπροσδοκή-*

[1] Quint. X, I, 61. Novem lyricorum longe princeps spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, velut quodom eloquentiæ flumine, propter quæ Horatius (Od. IV, 2. 1) eum merito credidit nemini imitabilem.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του μεταβαλλόμενος, καθίσταται ἐν πολλοῖς τῶν χωρίων ὅλως ἄληπτος καὶ ἀκατανόητος.

Δραματικὴ ποίησις. — α) **Τραγῳδία.** Τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν ἡ λυρικὴ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἀναπτύξεώς της σημεῖον, ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ τὴν γένεσίν του καὶ τὸ ὑψηλότατον καὶ τεχνικώτατον ἁπάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸ *δρᾶμα*. Ἤκμασε δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ λαμπροτάτου ἐθνικοῦ ἀγῶνος (τοῦ Περσικοῦ) ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπύστῳ πόλει τῆς Ἀθηνᾶς, ἑνοῦσαν ἐνταῦθα τὴν ἐπικὴν ἤτοι τὴν Ἰωνικὴν ποίησιν μετὰ τῶν χορικῶν μελῶν τῆς λυρικῆς κατὰ τὴν Δωρικὴν συνήθειαν. Τὰ χορικὰ δὲ ταῦτα μέλη, ἡ προκαταρκτικὴ τῆς δραματικῆς ποιήσεως βάσις καὶ ἰδίως τῆς οὕτω λεγομένης *τραγῳδίας*, ἦσαν ὕμνοι εἰς τὸν Διόνυσον, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους συνήφθη παράστασις γεγονότος τινὸς ὡς ἐπεισόδειον. Ἡ ἐφεύρεσις δὲ τῆς τραγῳδίας[1] ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐξ Ἰκαρίας, ἑνὸς δήμου τῆς Ἀττικῆς, καταγόμενον *Θέσπιν* (σύγχρονον τοῦ Σόλωνος), ὅστις δίδων ἐν Ἀθήναις παραστάσεις ἐπί τινος ξυλίνου ἱκριώματος πρῶτος ἤγαγεν εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν χορικῶν ᾠδῶν καὶ ἕνα ὑποκριτήν. Τὸν Θέσπιν δ' ἐμιμήθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ δύο ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ὁ *Χοιρίλος* καὶ ὁ *Φρύνιχος*, ὧν ὁ μὲν συνέταξεν ἤδη, ὡς λέγεται, 150—160 δραματικὰ ποιήματα, ὁ δὲ ἐπραγματεύθη δραματικῶς περίφημόν τι γεγονὸς τῆς ἐποχῆς του, τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ταῦτα δοκίμια ἦσαν ἔτι ἀτελέστατα. Ἀληθὴς δὲ τῆς τραγῳδίας πατὴρ ὑπῆρξεν ὁ Ἐλευσίνιος *Αἰσχύλος*, ὅστις ἐγεν. τῇ 63 Ὀλυμπ. (525 π. Χ.) ἐξ ἐπι-

[1] Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῶν μύθων τοῦ Βάκχου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ Σατύρων, ἀποτελούντων τὴν συνήθη τοῦ θεοῦ ἐκείνου συνοδίαν, καὶ οἱ Σάτυροι οὗτοι ἐξεικονίζοντο ὡς τραγόποδες ἢ αἰγοσκελεῖς, ἐκ τούτου πιθανῶς προέκυψε τὸ ὄνομα «τραγῳδία».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φανῶν γονέων καὶ ἀκμαῖος ἤδη τὴν ἡλικίαν συνηγωνίσθη μετὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Κυναιγείρου ἐν Μαραθῶνι, μετὰ δὲ τοῦ νεωτέρου Ἀμεινίου ἐν Σαλαμῖνι. Πρῶτος δὲ οὗτος διὰ τῆς προσθήκης δευτέρου ὑποκριτοῦ (δευτεραγωνιστοῦ) μετέβαλε τὸν μονόλογον εἰς διάλογον, ἐξύψωσε τὸν μῦθον ἢ τὴν πρᾶξιν εἰς κυρίαν ὑπόθεσιν καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς σκηνικῆς σκευῆς, δοὺς εἰς τοὺς ὑποκριτὰς προσωπεῖον, σύρμα (ποδήρη χιτῶνα) καὶ κόθορνον καὶ *εἰσαγαγὼν τὸν χορηγὸν* (κορυφαῖον τοῦ χοροῦ), ὅστις ἐνίοτε ὡμίλει ἐν ὀνόματι τοῦ ὅλου χοροῦ· διὸ ὁ Ἀριστοφάνης (Βατραχ. στίχ. 1004 — 5) *ἐξυμνεῖ* (ἢ μᾶλλον σκώπτει) αὐτὸν λέγων·

Ἀλλ' ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα
σεμνά
καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον

Ἐκ τῶν 70 ἢ κατά τινας 90 τραγῳδιῶν αὐτοῦ σώζονται 7 μόνον αἱ ἑξῆς· Προμηθεὺς δεσμώτης, Πέρσαι, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμενίδες καὶ Ἱκέτιδες, τὰς ὁποίας ὅλας χαρακτηρίζει ὕψος τι καταπληκτικὸν ὡς φερομένων συνεχῶς ἐν τῷ μέσῳ θεῶν καὶ τιτάνων. Ὁ Αἰσχύλος κατὰ τοὺς τραγικοὺς πρὸς ἄλλους ποιητὰς ἀγῶνάς του εἰσῆγε πάντοτε τρεῖς τραγῳδίας ἀποτελούσας ὁμοῦ παρ' αὐτῷ ἓν ὅλον, ὅπερ ἐκαλεῖτο *τριλογία*. Καὶ ἐπειδὴ ἑκάστην τριλογίαν συνείθιζε νὰ συμπληρώνῃ δι' ἑνὸς τετάρτου μεσολαβοῦντος σατυρικοῦ δράματος, σκοπὸν ἔχοντος νὰ μετριάζῃ τὴν σοβαρότητα τῆς τραγῳδίας διά τινος ἱλαρᾶς παιδιᾶς, ἐκ τούτου τὸ ὅλον ὠνομάζετο *τετραλογία*. Εἰς ὅλας δὲ τὰς τριλογίας ταύτας (ἐξαιρουμένης μιᾶς μόνης) ὁ ποιητὴς ἠρύετο τὴν δραματικὴν πρᾶξιν ἐκ τῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων καὶ τοὺς μύθους τούτους ἐπραγματεύετο οὕτως ἀξιοπρεπῶς καὶ σπουδαίως ὥστε ὁ διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐξεγερθεὶς Ἕλλην ἔβλεπε μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀγαλλιάσεως τὴν τῶν θεῶν ἐπιῤῥοὴν καὶ σύμπραξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους του. Διότι εἰς τὴν βαθύφρονα καὶ ἁδρὰν τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ψυχὴν θρησκεία καὶ πατρὶς ἴσχυεν ὡς τὸ ἄκρον τοῦ ἀνθρώπου ἄξιον τέρμα. Ὁ Αἰσχύλος, ἀφοῦ κατά τινα δραματικὸν ἀγῶνα ἠττήθη ὑπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον ἐμφανισθέντος καὶ νέου ἔτι τὴν ἡλικίαν Σοφοκλέους, κατέλιπε πρὸς καιρὸν τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἀπῆλθεν εἰς Συρακούσας κατά τινας μὲν ἐκ λύπης διὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, κατ' ἄλλους δὲ διὰ τὴν γενομένην κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ὡς ἀποκαλύψαντος δῆθεν τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ἔν τινι τῶν δραμάτων του, μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος τὸν ἀπέλυσε τῆς κατηγορίας ταύτης. Βραδύτερον ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἀθήνας, ὅτε βεβαίως ἐδίδαξε (παρέστησε) τὴν οὕτω λεγομένην Ὀρέστειαν, τριλογίαν του (συγκειμένην ἐκ τῶν τριῶν τούτων δραμάτων, Ἀγαμέμνονος, Χοηφόρων καὶ Εὐμενίδων). Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἀρξαμένην νὰ διαφθείρεται δημοκρατίαν ἐπανέκαμψεν εἰς Σικελίαν, ὅπου ἐτιμήθη σφόδρα ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἱέρωνος καὶ τῶν Γελῴων καὶ ἐπιζήσας τρίτον ἔτος, ὧν ἐτῶν πέντε πρὸς τοῖς ἑξήκοντα, ἐτελεύτησεν ἐν Γέλᾳ (456 π. Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἠγάπησαν τὸν Αἰσχύλον, ὥστε στήσαντες αὐτῷ μετὰ θάνατον ἀνδριάντα ἐψήφισαν «Τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου χρυσὸν λαμβάνειν». Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν εἰρημένον πρῶτον τραγικὸν ὁ *Σοφοκλῆς*, υἱὸς Σωφίλου ἐκ τοῦ δήμου Κολωνοῦ τῆς Ἀττικῆς (496—406), χορεύσας ὡς νέος περὶ τὸν βωμὸν Διὸς τοῦ σωτῆρος ἐν Σαλαμῖνι προήγαγε τὸ *δρᾶμα* εἰς τὴν μεγίστην τελειότητα, ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς προσθήκης ἑνὸς τρίτου ὑποκριτοῦ καὶ τῆς συστολῆς τῶν χορικῶν μελῶν, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ τοῦ ἁρμονικοῦ κάλλους τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐντελοῦς καλλιεπείας, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς τεχνικωτάτης διαθέσεως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς πράξεως καὶ διὰ τῆς βαθείας ψυχολογικῆς ἐξεικονίσεως τῶν χαρακτήρων, ἐξυψουμένων διὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγέθους ὑπὲρ τὴν εἱμαρμένην, ἧς τὸ ἀναπότρεπτον, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων, θραύει τὴν δύναμιν καὶ θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἱλαρὸν καὶ χάριεν ἐπανθεῖ εἰς ὅλην τὴν ποίησίν του. Τὸ τρομερὸν καὶ φοβερὸν λείπει ἀπ' αὐτῆς παντάπασιν, ἢ λαμβάνει μορφὴν τινὰ φαιδροτέραν· διότι εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, προοδεύσαντα ἤδη ἱκανῶς εἰς τὸν πολιτισμόν, δὲν ἤρκεσε πλέον τὸ καταπληκτικόν, τὸ ἄδρὸν καὶ ὑπέρογκον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ φέρον τὴν ψυχὴν εἰς συγκίνησιν. Ἐκ τῶν ἑκατὸν περίπου δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους ὑπολείπονται 7 μόνον, Οἰδίπους τύραννος, Οἰδίπους ἐπὶ Κολονῷ, Τραχίνιαι, Φιλοκτήτης, Αἴας ὁ μαστιγοφόρος, Ἠλέκτρα καὶ Ἀντιγόνη (τὸ ἀξιολογώτατον ἁπάντων καὶ ὡς κανὼν τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἰσχύον). Ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανεν ἐνενηκοντούτης ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς, ὡς λέγεται, ἀγαλλιάσεώς του κατά τινα νέαν αὐτοῦ δραματικὴν νίκην *ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις*. Ἡ μνήμη δὲ αὐτοῦ καθιερώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διά τινος ἡρωϊκῆς λατρείας. Ἡ παρακμὴ τῆς δραματικῆς τέχνης ἄρχεται ἤδη μετὰ τοῦ τρίτου *τραγῳδοῦ Εὐριπίδου* τοῦ Μνησάρχου, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῖνι κατ' αὐτὴν τὴν πανένδοξον τῆς Σαλαμινίου μάχης ἡμέραν καὶ ἀπέθανε τῷ 407 ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου. Ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν φθάνει οὔτε εἰς τὸ ὕψος τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ Σοφοκλέους ἐντέλειαν, ἐξέχει ὅμως ἀμφοτέρων κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἔχει ἐξαιρέτως τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ διεγείρειν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν οἶκτον· διὸ ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. 13, 4) καλεῖ αὐτὸν *τραγικώτατον τῶν ποιητῶν, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομοῦντα*. Καθὸ δὲ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ Προδίκου ἐπιδεικτιᾷ πολλάκις διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φιλοσοφικῶν σκέψεων καὶ ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ μεταχειρίζεται φράσιν περισσῶς ῥητορικήν. Ἔγραψε 75 περίπου τραγῳδίας, ἐξ ὧν περιεσώθησαν 18 μόνον γνήσιαι, αἱ ἑξῆς· Ἑκάβη, Ὀρέστης, Φοίνισσαι, Μήδεια, Ἱππόλυτος στεφανηφόρος, Ἄλκηστις, Ἀνδρομάχη, Ἱκέτιδες, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι, Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, Τρῳάδες, Βάκχαι, Κύκλωψ, Ἡρακλεῖδαι, Ἑλένη, Ἴων, Ἡρακλῆς μαινόμενος, Ἠλέκτρα καὶ 2 ὕποπτοι, Ῥῆσος καὶ Δανάη. Συγχρόνως δὲ σχεδὸν μὲ τὸν Εὐριπίδην ἤκμασαν καὶ τρεῖς ἕτεροι τραγικοὶ ποιηταί, *Ἴων*, ὁ Χῖος, *Ἀχαιὸς* ὁ Ἐρετριεὺς καὶ *Ἀγάθων* ὁ Ἀθηναῖος· ἀλλ' ἐκ τῶν ποιήσεων αὐτῶν δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τινὰ τεμάχια μόνον.

6) Κωμῳδία. — Ἡ *κωμῳδία*, ἕτερον δράματος εἶδος, ἐμορφώθη κατὰ συνέπειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου βραδύτερον παρὰ τὴν τραγῳδίαν. Λαβοῦσα τὴν πρώτην αὐτῆς ἀρχὴν ἐν Μεγάροις καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ἀθήνας μετενεχθεῖσα ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ *Σουσαρίωνος* καὶ τοῦ *Ἐπιχάρμου*. Καὶ εἰς ὅσας μὲν πολιτείας εἰσεχώρησε, προσέλαβε τὴν δημώδη γλῶσσαν, οὐδαμοῦ ὅμως ἔτυχε μείζονος περιθάλψεως καὶ τεχνικωτέρας μορφώσεως ἢ ἐν Ἀθήναις. Ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲ κωμῳδίᾳ διακρίνονται τρεῖς κυρίως περίοδοι τῆς ποιήσεως ταύτης. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν *ἀρχαίαν κωμῳδίαν*, τὸ ἀγαπητὸν τῆς ἐλευθερίας τέκνον, ἥτις περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δημοκρατίας ἀπέβαλε τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα, ὅτε οἱ ποιηταὶ συνείθιζον νὰ μαστιγῶσι τὰ ἐλαττώματα, τὰς μωρίας, τὰς πλάνας καὶ τὰς κακοηθείας τῆς ἐποχῆς των μετὰ τῶν κοπτερῶν τῆς εἰρωνείας καὶ σκώψεως ὅπλων, οὐδ' ἐφοβοῦντο νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ζῶντα πρόσωπα ὑπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ μορμολυκείου ἀκριβῶς παριστανομένων χαρακτήρων τοῦ προσώπου των καὶ οὕτω νὰ τὰ παραδίδωσι δωρεὰν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν περίγελων τοῦ πλήθους. Ἐκ τῶν τῆς περιόδου ταύτης κωμῳδιῶν τοῦ Ἀθηναίου *Κρατίνου* καὶ τοῦ συγχρόνου του *Κράτητος* ὡς καὶ τοῦ *Εὐπόλιδος*, Ἀθηναίου ὡσαύτως, καὶ τοῦ ἀντιζήλου τούτου *Φερεκράτους* δὲν σώζονται εἰμὴ ὀλίγα τεμάχια. Μόνον δὲ τοῦ *Ἀριστοφάνους*, ἀκμάσαντος ἐν Ἀθήναις μεταξὺ 460 — 388 διατηροῦνται 11 πλήρεις κωμῳδίαι (Πλοῦτος, Νεφέλαι, Βάτραχοι, Ὄρνιθες, Ἱππεῖς, Εἰρήνη, Λυσιστράτη, Ἀχαρνεῖς, Σφῆκες, Θεσμοφοριάζουσαι καὶ Ἐκκλησιάζουσαι), αἵτινες ἐν θαυμασίᾳ Ἀττικῇ διαλέκτῳ γεγραμμέναι, πλήρεις ἀγχινοίας (Ἀττικοῦ ἅλατος) καὶ φαντασίας, ἀφειδῶς στηλιτεύουσι τόν τε δημόσιον βίον τῶν Ἀθηναίων ἐν γένει ὡς καὶ τὸ πολίτευμα μερικῶν, ἰδίως τῶν ἐχόντων ἐπιῤῥοὴν δημαγωγῶν, π. χ. τοῦ Κλέωνος εἰς τοὺς Ἱππεῖς, καὶ ἀξιοσεβάστων προσέτι ἀνδρῶν, οἷον τοῦ Σωκράτους ἐν ταῖς Νεφέλαις. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ ἀρχαία κωμῳδία στερηθεῖσα τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, προήχθη εἰς τὴν *μέσην*, ἥτις, μὴ συγχωρουμένης πλέον τῆς παραστάσεως τῶν προσώπων εἰμὴ ὑπὸ πλαστὰ καὶ ἀλληγορικὰ ὀνόματα, δὲν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνης οὐδὲ παρίστα εἰμὴ κεκαλυμμένως τὴν ἀλήθειαν. Ὡς ἄριστοι δὲ τοῦ εἴδους τούτου ποιηταὶ μνημονεύονται *Ἀντιφάνης* ὁ Ῥόδιος καὶ ὁ *Ἄλεξις* ἐκ Θουρίων, οἵτινες μόνον ἔκ τινων τεμαχίων εἰσὶ γνωστοί. Ἡ δὲ *νεωτέρα* κωμῳδία ἀνήκει εἰς τὴν ἀκόλουθον περίοδον.

Ἱστορία. — Ἐκ τῶν προλεχθέντων εἶνε γνωστὸν, ὅτι ὁ *πεζὸς* λόγος ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι βραδύτερον ἢ ἡ ποίησις, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ὧν ἡ φιλολογία φυσικὴν ἐβάδισεν ὁδόν. Ἐπέδωκε δ' ἐπὶ μᾶλλον μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ τὴν τελειοτέραν τοῦ δημοσίου βίου μόρφωσιν. Αἱ περὶ τὴν *Ἱστοριογραφίαν* πρῶται ἀπόπειραι ἐγένοντο ἤδη διὰ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰώνων λογογράφων, οἵτινες ἐξέφερον τοὺς μύθους ἐν ποιητικῷ πεζῷ λόγῳ. Καθόσον δὲ ὁ μῦθος κατελείπετο καὶ τὰ παρόντα γεγονότα προεκάλουν σκέψεις καὶ ἐρεύνας, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστοριογραφίαν προσέγγισις ἐπεταχύνετο. Ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔτρεψε τὴν προσοχὴν τοσοῦτον ἰσχυρῶς πρὸς τὸ ἐνεστὼς, ὥστε ἡ πολιὰ ἀρχαιότης ὑπεχώρησε καὶ τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστοριογραφίας, ἥτις κατ' ἀρχὰς διετήρησε τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς Εἰς τὴν μετάβασιν δὲ ταύτην παρουσιάζεται πρῶτος ὁ Ἁλικαρνασεὺς *Ἡρόδοτος* (καλούμενος συνήθως *πατὴρ τῆς ἱστορίας*), ὅστις ἐπὶ τῶν μακρῶν εἰς πολλὰς χώρας καὶ πόλεις (Αἴγυπτον, Λιβύην, Κρήτην, Κύπρον, Φοινίκην, Συρίαν, Βαβυλωνίαν, Ἀσσυρίαν, Περσίδα, Κιμμέριον, Βόσπορον, Σκυθίαν, Κολχίδα, Ἑλλάδα καὶ κάτω Ἰταλίαν) περιηγήσεών του πολλὰ ἐξετάσας καὶ μαθὼν βραδύτερον ἐν Θουρίοις τῆς Ἰταλίας ἐπεξεργάσθη τὴν ἐξ ἰσαρίθμων ταῖς Μούσαις βιβλίων συγκειμένην καὶ ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένην ἱστορίαν του, ἥτις ἔχει μὲν ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τῶν Περσικῶν πολέμων τὴν περιγραφὴν, παρενείρει δ' ἐν ἐπεισοδίοις μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος τὰ μᾶλλον ἀξιμνημόνευτα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διατάξεων (πολιτευμάτων, ἠθῶν, ἐθίμων) ὅλων τῶν εἰς αὐτὸν γνωστῶν γενομένων χωρῶν καὶ ἐθνῶν, καὶ μ' ὅλον ὅτι προβαίνει μέχρι τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης, μνημονεύει ὅμως καὶ βραδύτερα συμβάντα ἕως τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Θ', 73). Ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀκραιφνὴς, πλήρης συναίσθησις τοῦ καθήκοντος ἑνὸς ἱστορικοῦ [1], περιληπτικὴ γνῶσις πραγμάτων, καθαρότης καὶ

[1] Αὕτη γίνεται καταφανὴς ἐν τῇ ἑξῆς αὐτοῦ ῥήσει, Η', 152· «Ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαί γε μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω, καί μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω εἰς πάντα λόγον».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφέλεια ψυχῆς καὶ βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα διακρίνουσι τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ, ὅπερ πολλάκις προσεβλήθη (ἤδη ὁ Γέλλιος Noct. Att. III, 10, 11 ἀποκαλεῖ αὐτὸν hominem fabulatorem), ἐβεβαιώθη ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ νεωτάτων ἐρευνῶν. Διὰ παντὸς δὲ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ ἕνεκα τῆς ἐντέχνου συναρμολογήσεως καὶ τῆς ἑνότητος τῶν ἐν αὐτῷ διαλαμβανομένων ποικίλων ἀφηγήσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ποίημά τι ἐπικὸν, ἐπικρατεῖ ἡ θεμελιώδης αὕτη ἰδέα «ὅτι ἡ Νέμεσις διέπει τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν· ὅτι θεοσέβεια καὶ μετριοπάθεια φέρουσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ὕβρις δὲ καὶ βία εἰς τὴν δυσυχίαν». Ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ, ὡς λέγεται, γενομένη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ πανδήμῳ ὁμηγύρει τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἔπειτα ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν παρόντα υἱὸν τοῦ Ὀλόρου, τὸν Ἀθηναῖον *Θουκυδίδην*, τὴν πρώτην πρὸς τὴν ἱστορίαν κλίσιν. Νέος ἔτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῷ ῥήτορι Ἀντιφῶντι καὶ τῷ φιλοσόφῳ Ἀναξαγόρᾳ· ἔπειτα ἐστάλη ὡς διοικητὴς μοίρας τινὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τὰ Θρᾳκικὰ παράλια πρὸς ἀναστολὴν τῶν προόδων τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ Βρασίδα. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὰ προειρημένα δὲν ἐδυνήθη, ἕνεκα τῆς βραδείας ἀφίξεώς του, νὰ προλάβῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐξωρίσθη τούτου ἕνεκα ἐπὶ 20 ἔτη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὴν σχολὴν δὲ τῆς (ἐν τῇ Σκαπτῇ Ὕλῃ τῆς Θρᾴκης) ἐξορίας του μετεχειρίσθη εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην *περὶ τοῦ πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ξυγγραφὴν*, πρὸς κατάρτισιν τῆς ὁποίας, ἐκτὸς ὅσων ὡς αὐτόπτης ἐγίνωσκεν, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ παντοχόθεν ἀκριβεστάτας πληροφορίας. Ἐν ἔτει 403, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου κηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα ἠναγκάσθη πάλιν ν' ἀναχωρήσῃ καὶ διήνυσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν τῇ κατὰ τὴν Θρᾴκην δευ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τέρα πατρίδι του. Παιδεία μεγάλη, κεκτημένη διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς περὶ τὸν βίον τριβῆς, τελεία ψυχῆς ἀταραξία καὶ ἀμεροληψία, ἀκριβεστάτη γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄκρα πολιτικὴ περίνοια εἰσὶν αἱ ἰδιότητες, αἵτινες ἀνέδειξαν τὸν Θουκυδίδην τὸν μέγιστον ἁπάντων τῶν ἱστορικῶν. Οὐδεὶς ἄλλος ὑψώθη, ὡς αὐτὸς, εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἐρεύνης τῶν πραγμάτων. Εἰς τὰς περιγραφὰς δὲ ἰδίως (οἷον εἰς τὴν τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, τῶν στάσεων τῆς Κερκύρας κλ.) καὶ εἰς τὰς παρενειρομένας δημηγορίας, αἵτινες παριστῶσι πιστήν τινα εἰκόνα τῶν φρονημάτων, προσπαθειῶν καὶ ἐλατηρίων τῶν ἐνεργῶν προσώπων, φατριῶν καὶ πολιτειῶν, δεικνύεται ἀληθῶς ἀριστοτέχνης. Τὸ ὕφος τῆς γλώσσης του, διακρινόμενον ἐπὶ συντομίᾳ ἀπαραμίλλῳ καὶ ἐπὶ δεινότητι, ἥτις ὅμως πολλάκις (μάλιστα ἐν ταῖς δημηγορίαις) φθάνει μέχρι σκοτεινότητος, ἰσχύει ὡς τὸ τέλειον παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου Ἀττικισμοῦ (κανὼν φράσεως Ἀττικῆς). Ὅλη δὲ ἡ συγγραφή του εἶνε, ὅπως αὐτὸς οὗτος προέθετο, ἀληθῶς *κτῆμα ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα*. Ὁ *Ξενοφῶν*, Ἀθηναῖος καὶ οὗτος, μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, περίφημος ὡς φιλόσοφος, στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, ἐξηκολούθησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὰ *Ἑλληνικά* του μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Ἀλλὰ τοῦτο, ἓν ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πονημάτων, συντεταγμένον ἄνευ τῆς προσηκούσης ἑνότητος τῆς ὕλης, ὑποτίθεται ἁπλοῦν τι σκιαγράφημα, ὅπερ ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἐπεξεργασθῇ. Πολὺ δὲ τελειότερον ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ κρίνεται ἡ *Κύρου ἀνάβασις*, ἤτοι ἱστορία τῆς ἐκστρατείας τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν μυρίων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁδηγός. Ἡ δὲ *Κύρου παιδεία* δὲν εἶνε καθαρὰ ἱστορία ἀλλ' ἠθικοπολιτικόν τι μυθιστόρημα, ὅπου ὁ πρεσβύτερος Κῦρος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(ἱδρυτὴς τῆς Περσικῆς μοναρχίας) παριστάνεται ὡς ὁ ἰδεώδης τύπος ἑνὸς κατὰ Σωκρατικὰς ἀρχὰς μεμορφωμένου ἀπολύτου ἡγεμόνος, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ λαοῦ του, ὃν τρόπον ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ποιμνίου του. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του ὁ Ξενοφῶν ἐξαίρει, συνῳδὰ τῇ Σωκρατικῇ διδασκαλίᾳ τὰς ἠθικὰς σχέσεις τῶν ἐνεργῶν προσώπων προκειμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς παραδείγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου. Καὶ ὑστερεῖ μὲν τοῦ προκατόχου του κατὰ τὴν βαθύτητα τῶν στοχασμῶν, τὴν μεγαλοπρεπῆ παράστασιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων, τὸν ὑπερβαίνει δὲ κατὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ ἰδίως κατὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὠνομάσθη προσφυῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ἀττικὴ μέλισσα*, ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ στόματός του ἔῤῥεον λόγοι γλυκεῖς ὡς τὸ μέλι. Ἀλλὰ παραδόξως ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ἐξ ὑπερβολικῆς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὸ ὀλιγαρχικὸν αὐτῆς πολίτευμα κλίσεως, δεικνύεται πολλάκις μεροληπτικὸς, παρατρέχων πολλὰ οὐσιώδη τῆς ἱστορίας περιστατικὰ, ἄλλα ὡς πάρεργα πραγματευόμενος καὶ ἄλλα πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον ἐξαίρων. Οὕτω π. χ. διηγεῖται ψυχρῶς τὴν πτῶσιν τῆς πατρίδος του, τὸν Λύσανδρον θεωρεῖ πάντη ἀνεύθυνον, ὑπὲρ τοῦ Ἀγησιλάου πλέκει ἐγκώμια ὑπερβολικὰ, τὴν αὔξησιν τῶν Θηβῶν, ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας συμβάντων, ψαύει ἀκροθιγῶς καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν ἐλάχιστον ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ Πελοπίδου, καθότι διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ Σπάρτη ἀπέβαλε διὰ παντὸς τὴν ὑπεροχήν της. Ὅταν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του ἔμαθε τὴν ἄδικον καταδίκην τοῦ διδασκάλου του Σωκράτους, ὃν ἠγάπα διαφερόντως, πλήρης ἀγανακτήσεως διὰ τοῦτο κατέλιπεν εὐθὺς τὴν πατρίδα του καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, μετὰ τοῦ ὁποίου συν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

επολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν ὡς καὶ μετέπειτα περὶ Κορώνειαν κατὰ τῶν Θηβαίων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὸν λακωνισμόν του τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐστέρησαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ ἐδήμευσαν τὰ κτήματά του, οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἐδέχθησαν προθύμως καὶ τὸν ἀπεζημίωσαν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἑνὸς χωρίου (τῆς Σκιλλοῦντος) ἐν Ἤλιδι, ὅπου ὡς ἐξόριστος διανύσας τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του ἐδαπάνησε τὴν σχολήν του εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προμνημονευθέντων καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἠλεῖοι, μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, τοῦ ἀφήρεσαν τὸ εἰρημένον χωρίον, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον καὶ βαθύγηρος ἤδη (ἐνενηκοντούτης σχεδὸν) ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα. — Οἱ εἰρημένοι τρεῖς ἱστορικοὶ εὑρίσκονται εἰς ὁμοίαν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν ὡς οἱ τρεῖς τραγικοί. Ὁ Ἡρόδοτος ἐξεικονίζει ὡς ὁ Αἰσχύλος τὸν χρόνον τοῦ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ τὸν δίκην παίδων εὐσεβῆ φόβον πρὸς τὴν σιγῇ τὰ πάντα διέπουσαν καὶ πᾶσαν ὕβριν ἐκδικουμένην θεότητα. Ὁ δὲ Θουκυδίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰσὶν οἱ σεμνοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ πολιτισμοῦ προαχθέντος Περικλείου αἰῶνος, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἡ ἐλεύθερία τῆς θελήσεως λαμβάνουσι τὴν πρώτην τάξιν εἰς τὰς διαμορφώσεις τοῦ γηΐνου βίου καὶ ἡ πάλη τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως πρὸς τὴν ἀνάγκην προσδιορίζει τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ ὁ Εὐριπίδης παριστάνουσι τῆς σκέψεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ σοφιστικῆς παιδεύσεως τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ τοῦ βίου εὐδαιμονία ἐζητεῖτο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ αἰσθητὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὸ ἰδεῶδες καὶ ὑψηλότερον, ὁ δὲ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ἀτομικὴ τάσις διερρήγνυον ἰταμῶς τὰ ὅρια τοῦ αἰωνίου δικαίου, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐθνικότητος. Ὅθεν ἐν ᾧ ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν ὡς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀποκρύφου εἱμαρμένης ἐν τῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὁ δὲ Θουκυδίδης τὴν πραγματεύεται ὡς μέσον τοῦ προάγειν εἰς φῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν πράξεων καὶ τῶν προκαλούντων αὐτὰς αἰτίων, παρὰ Ξενοφῶντι φαίνεται αὕτη ὡς ὄργανον ἠθικοπολιτικῆς, ὡρισμένης νὰ ὑπαγορεύῃ τύπους πολιτείας, καὶ τρόπους καὶ θεωρίας κυβερνήσεως.—Μετὰ δὲ τὸν τελευταῖον τοῦτον συγγραφέα ἡ παρακμὴ τῆς ἱστοριογραφίας γίνεται καταφανὴς εὐθὺς εἰς τὸν Κνίδιον *Κτησίαν*, ὅστις ἐχρημάτισεν ἰατρὸς ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ μέχρι τοῦ 395 καὶ ἔγραψεν Ἰνδικὰ καὶ Περσικὰ εἰς Ἰωνικὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς μὲν χάριτος, ἀλλ' ἄνευ κρίσεως ὡς τὰ παρὰ τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ διασωθέντα ἀποσπάσματα βεβαιοῦσι. *Φίλιστος* δὲ ὁ Συρακούσιος, ὅστις ἔγραψε Σικελικὰ ὡς μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου, εἰσήγαγε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ῥητορικὸν ὕφος, ὅπερ ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἑπόμενοι, *Θεόπομπος* ὁ Χῖος καὶ *Ἔφορος* ὁ Κυμαῖος, ἀμφότεροι μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους, συγγράψαντες ὁ μὲν Ἑλληνικὰ ὡς συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος μέχρι τῆς περὶ Κνίδον ναυμαχίας καὶ πρὸς τούτοις Φιλιππικά, ὁ δὲ ἱστορίαν γενικὴν ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἕως τῆς ρθ' Ὀλυμπιάδος (340 π. Χ.).

Ῥητορική. — Ἡ *Ῥητορικὴ* ἠσκήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον πρακτικῶς ὑπὸ μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἷον τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἔπειτα δ' ἔλαβε τεχνικὸν χαρακτῆρα διὰ τῶν σοφιστῶν (περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω). Ὁ *Γοργίας*, ὡς πρέσβυς τῶν Λεοντίνων, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πρῶτον τοιαύτης εὐγλωττίας παράδειγμα καὶ ἐθαυμάσθη παρ' αὐτῶν. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ τέχνη εἰσήχθη εἰς τὸν βίον ὑπὸ τοῦ Ῥαμνουσίου *Ἀντιφῶντος*, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατηγορηθεὶς ὑπὸ Θηραμένους, ἐν ᾧ ὁ ἀριστοκρατικὸς *Ἀνδοκίδης* κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν ἕνεκα τῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἀναμίξεώς του. Ὁ Σωκρατικὸς *Λυσίας*, ὅστις ἠκολούθησε τὴν εἰς Θουρίους Ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν ἔγραψε ὑπὲρ τοὺς 30 λόγους, ἐξ ὧν οἱ σωζόμενοι ὀλίγοι δεικνύουσιν Ἀττικὴν λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν. Ὁ φιλόπατρις *Ἰσοκράτης*, μαθητὴς Γοργίου, Προδίκου καὶ Σωκράτους, μηδέποτε δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγορεύσας διέπρεψεν ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς· δι' αὐτοῦ ἡ θεωρία τῆς τέχνης προήχθη εἰς ὅλον τὸ ὕψος της. Τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων τὸν περίφημον πανηγυρικόν του, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπεξεργασίαν ἐδαπάνησε δέκα ἔτη, χαρακτηρίζουσιν ἐντελὴς συμμετρία τῶν περιόδων, ἀκρίβεια τοῦ λεκτικοῦ καὶ γλαφυρότης. Ὁ *Ἰσαῖος*, τῶν δύο προηγουμένων μαθητὴς, ἀφιερώθη ὅλως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Ὁ *Λυκοῦργος*, τιμώμενος μεγάλως διὰ τὴν ἀκραιφνῆ φιλοπατρίαν καὶ διὰ τὴν ἀκεραιότητά του, ἔχει ὡς ῥήτωρ πολλὴν δύναμιν καὶ ἀξιοπρέπειαν ὡς ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνου μέχρις ἡμῶν διασωθέντος λόγου του δηλοῦται. Ὁ *Δημοσθένης*, γεννηθεὶς τῷ 385 ἐκ τοῦ δήμου Παιανίας, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, Ἰσαίου καὶ Ἰσοκράτους, προήγαγε τὴν ῥητορικὴν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος. Μετὰ τὴν ὑπερνίκησιν ὀργανικῶν τινων ἐλαττωμάτων (ἀτονίας τῆς φωνῆς, τραυλισμοῦ κ. λ. π.) ἐπαρουσιάσθη μετά τινος ἀξιοθαυμάστου εὐγλωττίας εἰς τὰς δημοσίας αὐτοῦ ἀγορεύσεις, ὧν αἱ πλεῖσται ἀφορῶσι τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, τοῦ ὁποίου, ἀφ' ὅτου ἐστάλη πρὸς αὐτὸν πρέσβυς μετ' ἄλλων, ἐγνώρισε τοὺς ἐπιβούλους κατ' ἐκείνης σκοπούς· ἔμεινε δὲ πιςὸς καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀποστολήν του ταύτην ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του, ἤτοι ἕως οὗ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καταδιωκόμενος ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαυρίᾳ (322). Ὡς ἀντίπαλος ὄχι εὐκαταφρόνητος τοῦ Δημοσθένους παρουσιάζεται ὁ πρότερον ὑποκριτὴς εἶτα δὲ ῥήτωρ *Αἰσχίνης*, ὅστις πρὸς χάριν τοῦ Φιλίππου (κατορθώσαντος νὰ τὸν διαφθείρῃ) ἐσπούδαζε νὰ καθιςᾷ ἀνισχύρους τὰς προσπαθείας καὶ τοὺς καταπληκτικοὺς ἐκείνου λόγους· τελευταῖον ὅμως ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν κεραυνοβόλον εὐγλωττίαν ἐκείνου ἐξωρίσθη καὶ ἐδίδαξεν εἰς Ῥόδον καὶ Σάμον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε. Ἄλλοι σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ῥήτορες εἰσὶ γνωστοὶ μόνον ἔκ τινων εὐτελῶν τεμαχίων, τὰ ὁποῖα σώζονται. Μεταξὺ δὲ τούτων μνείας ἄξιοί εἰσιν, ὁ Ὑπερείδης ὡς ἐχθρὸς τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ *Δημάδης* (ὅστις συνείθιζε ν' ἀγορεύῃ ἀπαρασκεύαστος) ὡς φίλος αὐτῶν.

Φιλοσοφία. — Ἡ *φιλοσοφία*, ἥτις κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου διεκρίθη εἰς τρεῖς διαφόρους σχολὰς, τὴν Ἰωνικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἐλεατικὴν, καίπερ ἐξακολουθοῦσα ἔτι τὴν αὐτὴν τριτὴν διεύθυνσιν, ἤρξατο ὅμως πάραυτα νὰ γίνεται γενικωτέρα. Κατὰ πρῶτον δὲ μετὰ τοῦ Σωκράτους ἄρχεται ἡ περίοδος, ἐν ᾗ αὕτη, ἐκ τοῦ συνόλου τῆς Ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἀπορρέουσα, παρίσταται ἐντελὴς καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη. Εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἢ φυσικὴν φιλοσοφίαν ἀνήκουσιν ἔτι *Ἡράκλειτος* ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ἀρχὴν ὅλων τῶν πραγμάτων ἐξέλαβε τὸ πῦρ, καὶ *Ἀνεξαγόρας* ὁ Κλαζομένιος, ὅστις ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἄϋλου τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε *νοῦν*. Μ' ὅλον τοῦτο κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐν Ἀθήναις καὶ μόλις διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ φίλου του Περικλέους ἀπέφυγε τὴν θανατικὴν ποινήν· ἐξορισθεὶς δ' ἀπέθανε πενέστατος ἐν Λαμψάκῳ. Ἡ *Πυγαθυρικὴ* φιλοσοφία μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τῶν Πυθαγορείων γενομένας καταδιώξεις δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπίσημοι δὲ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους (400 π. Χ.) Πυθαγόρειοι ὑπῆρξαν, *Φιλόλαος* ὁ Κροτω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νιάτης καὶ *Ἀρχύτας* ὁ Ταραντῖνος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀπεφάνθη ῥητῶς, ἐναντίον τῆς ἕως τότε ἐπικρατούσης δόξης, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ὄχι ἡ γῆ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος. Τῆς *Ἐλεατικῆς* δὲ μόνος λόγου ἄξιος ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους *Ζήνων* ὁ ἐξ Ἐλέας, ὅστις (ἀκμ. 460) ἔθετο πρῶτος τὰς βάσεις σκέψεως· ὡς ἀντίπαλος δ' αὐτῆς εἶναι ὁ Ἀβδηρίτης *Δημόκριτος*, ὁ τὸ ἀτομολογικὸν τοῦ Λευκίππου σύστημα ἐκτείνας καὶ τελειοποιήσας.

Αἱ μεταξὺ τῶν εἰρημένων ἀντιθέτων φιλοσοφικῶν δοξῶν ἀναφυεῖσαι διενέξεις παρήγαγον ἤδη πρῶτον τὴν *διαλεκτικὴν τέχνην* (τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς λέγεται ὁ εἰρημένος Ζήνων), καὶ ὡς ἀποκύημα αὐτῆς ἐφάνη μετ' οὐ πολὺ ἡ *σοφιστικὴ*, ἥτις ἀπὸ τῆς κάτω Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας μεταφυτευθεῖσα εὗρε γῆν ἐπιδεκτικωτάτην, διότι διδάσκουσα πῶς ν' ἀποδεικνύῃ τις καὶ ἀνασκευάζῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ πάντα διὰ διαλεκτικῶν λεπτολογιῶν καὶ σοφισμάτων προσείλκυσε τοὺς πλείστους τῶν φιλοδόξων νέων, ὅσοι προετίθεντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ταύτην δὲ τῆς διαλεκτικῆς τὴν κατάχρησιν, καθ' ἣν, περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διεκρίθησαν μάλιστα οἱ σοφισταὶ *Πρωταγόρας* ὁ Ἀβδηρίτης, *Γοργίας* ὁ Λεοντῖνος, *Πρόδικος* ὁ Κεῖος, *Ἱππίας* ὁ Ἠλεῖος, *Θρασύμαχος* ὁ Χαλκηδόνιος, *Εὐθύδημος* ὁ Χῖος κλ. ἐπολέμησεν ὁ *Σωκράτης* (469—399) μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ Σωκρατικῆς μεθόδου. Καίπερ δὲ ἀληθὴς οὗτος σοφὸς ἐσπούδασε ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν διαφθορὰν τοῦ αἰῶνός του διδακτικῶς τε καὶ παραδειγματικῶς παρασχὼν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐν εἴδει οἰκείων διαλόγων, ὀρθωτέρας περὶ ἑαυτῶν, περὶ τοῦ δυνατοῦ τῶν γνώσεων καὶ περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἰδέας, οὐδὲν ἧττον παρέσῃ καὶ ἐσκώφθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (ἐν ταῖς Νεφέλαις) ὡς ἀντι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρόσωπος τῶν σοφιστῶν[1] καὶ ἐπὶ τέλους κατηγορηθεὶς δημοσίως (ὑπὸ Ἀνύτου καὶ Μελήτου) ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον.

---

[1] Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκφερομένη περὶ σοφιστῶν, ὡς τινος ὁλεθρίου συστήματος ἀνθρώπων, δόξα εἶνε ἡ συνήθως παρ' ἀρχαίοις καὶ μεταγενεστέροις παραδεδεγμένη. Κατὰ πρωτον δ' ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἀντίπαλος καὶ ἀνασκευαστὴς αὐτῆς ἀνεφάνη ὁ περιώνυμος Ἄγγλος ἱστορικὸς Γρότιος (hestory of Greece). Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον τὸ ὄνομα σοφιστὴς ἐσήμαινεν ἐξ ἀρχῆς «δημόσιόν τινα διδάσκαλον, ὅστις ἐπὶ μετρίῳ μισθῷ ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν τὴν τέχνην τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι, διαλέγεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι» ἄνευ τῆς κηλίδος ἐκείνης, ἥτις προσετρίβει εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Οἱ κατὰ μέρος δὲ σοφισταὶ δὲν εἶχόν τι κοινὸν πρὸς ἀλλήλους, εἰμὴ τὴν ταὐτότητα τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ ὡς πρὸς τὰς δόξας αὐτῶν δὲν ἦσαν οὕτως ἀξιόμεμπτοι καὶ ἐπιβλαβεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων ἠθέλησε νὰ τοὺς παραστήσῃ. Ἐξεναντίας μάλιστα καθὸ δημόσιοι διδάσκαλοι, ἀσκοῦντες τοὺς νέους εἰς γνώσεις καὶ ἕξεις πρακτικὰς ἀπέλαβον παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὑπόληψιν καὶ σέβας καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἄνδρες ἀμέμπτου βίου. Πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἐδείχθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός των προαγωγοὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς π. χ. Πρόδικος ὁ Κεῖος, ὅστις διὰ τῆς περιφήμου ἐκείνης παραβολῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐξέθετο εἰς τοὺς συγχρόνους εἰκόνα ἠθικῆς ἀνδρείας καὶ γενναίων φρονημάτων.—Πρὸς δὲ τούτοις ὁ εἰρημένος συγγραφεὺς ἀρνεῖται, ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ὁδηγοί του ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σοφιστῶν οὕτω διεφθαρμένοι, ὅσον κοινῶς ὑποτίθεται· τὰ περὶ δικαίου, ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας φρονήματα διετήρουν ἔτι τὴν ἀρχαίαν ἰσχύν των. Διὰ τοῦ πολιτισμοῦ μάλιστα, φθάσαντος τότε εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐξευγενίσθησαν πολὺ περισσότερον· ἡ δὲ σκυθρωπὴ περιγραφὴ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως προέρχεται ἐκ συγγραφέων, οἵτινες, ὡς ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἀριστοφάνης, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐθεώρουν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς μόνον ἀπὸ τοῦ σκιεροῦ μέρους. Ὅθεν ἂν τὰ λεγόμενα περὶ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς τοῦ δημοσίου βίου δὲν εἶνε ἀληθῆ, οὐδὲ οἱ σοφισταί, τέκνα τῆς ἐποχῆς των, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς διαφθορεῖς τῆς νεολαίας καὶ εἰσηγηταὶ φθοροποιῶν ἀρχῶν καὶ διδασκαλιῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐκ τῶν πρακτικῶν ἀρχῶν τοῦ Σωκράτους ἐμορφώθησαν τέσσαρες νέαι καὶ πάντη ἀλλήλων διάφοροι σχολαὶ ἢ αἱρέσεις, ἡ *Κυνικὴ*, ἡ *Κυρηναϊκὴ*, ἡ *Μεγαρικὴ* καὶ ἡ *Ἀκαδημαϊκὴ*, τῶν ὁποίων ἱδρυταὶ ὑπῆρξαν, ὁ Ἀθηναῖος Ἀντισθένης, ὁ Κυρηναῖος Ἀρίστιππος, ὁ Μεγαρεὺς Εὐκλείδης καὶ ὁ Θεῖος Πλάτων (ὅλοι ἄμεσοι μαθηταὶ ἐκείνου). Ὁ *Ἀντισθένης* ἐθεώρησεν ὡς τέλος ἢ ἄκρον ἀγαθὸν τὴν *ἀρετὴν* καὶ τὸν *αὐτάρκη βίον*, ἤγουν τὸν ὅσον ἔνεστι περιορισμὸν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ εἴτε ἀπὸ τοῦ γυμνασίου Κυνοσάργους, ὅπου ἐδίδασκεν, εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀτημελοῦς αὐτῶν ἐξωτερικοῦ, ἔλαβον τὴν διφορουμένην ἐπωνυμίαν τῶν κυνικῶν φιλοσόφων, καὶ μεταξὺ τούτων ὀνομαστότεροί εἰσιν· *Κράτης* ὁ Θηβαῖος καὶ ὁ Σινωπεὺς *Διογένης*, ὅστις ὑπερεπήδησεν ὅλα τῆς κοσμιότητος τὰ ὅρια σπουδάσας νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς σχέσεως. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ *Ἀρίστιππος* ἄκρον ἀγαθὸν ἐξέλαβε τὴν *ἡδονήν*, οὐχὶ δὲ τὴν τῶν αἰσθήσεων ἤτοι τὴν σαρκικήν, ἣν βραδύτερον ἠσπάσθη ἡ ἐπικούρειος σχολή, ἀλλὰ τὴν ψυχικὴν ἢ τὴν μετὰ λόγου. Ὁ δ' *Εὐκλείδης* παρεδέχθη *ἓν καὶ ἀεὶ τὸ αὐτὸ ἀγαθόν*, *πολλοῖς ὀνόμασι δηλούμενον*· ἄλλως ἠσχολήθη μᾶλλον περὶ τὴν διαλεκτικήν. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ὀπαδοί του ὡς ἐκ τῆς φιλονίκου κλίσεώς των ὠνομάσθησαν κατ' ἐξοχὴν *Ἐριστικοί*. Ὅλων ὅμως τῶν φιλοσοφιῶν τούτων ὑπερέχει ἀσυγκρίτως ἡ τοῦ *Πλάτωνος*, ὡς φέρουσα ἀληθῶς ἐπιστήμης χαρακτῆρα. Ὁ μέγας τοῦ ἀνδρὸς τούτου νοῦς περιέλαβε τὸ ἀληθὲς ἁπάντων τῶν πρώην καὶ τῆς ἐποχῆς του φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ μετὰ δημιουργικῆς δυνάμεως ἠρεύνησε τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον, τὰ περὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν πολιτείαν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς σχέσεις. Ἡ φιλοσοφία ἐκτεθειμένη ἐν διαλόγοις καὶ περιλαμβάνουσα λογικήν, μεταφυσικήν, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ὡς ἴδια μὲν, ὄχι ὅμως καὶ ὡς διακεκριμμένα ἀπ' ἀλλήλων μέρη,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέλγει διὰ τῆς βαθύτητος καὶ τῆς πλησμονῆς τῶν στοχασμῶν οὐχ ἧττον ἢ διὰ τῆς ἀκριβείας, τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἐκθέσεως. Αἱ κυριώτεραι δ' ἀρχαὶ αὐτῆς εἰσιν αἱ ἕξεις· διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὴν ποικιλίαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν προκύπτουσιν αἱ ἔννοιαι ἢ δόξαι. Ἡ τέχνη τοῦ σχηματίζειν ἐννοίας εἶνε ἡ διαλεκτική· τῶν δ' ἐννοιῶν ἢ δοξῶν διαφέρουσιν αἱ *ἰδέαι* (τὰ ὄντως ὄντα, ταὐτὰ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα), πρὸς τὰς ὁποίας οὐδὲν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἀντιστοιχεῖ, καὶ αἱ ὁποῖαι ὑπνώττουσαι ἐν ἡμῖν ἐξεγείρονται ὡς ἀναμνήσεις παρωχημένου χρόνου διὰ τῆς αὐτενεργείας τοῦ πνεύματος. Αἱ ὑπέρτατα δὲ τούτων εἰσὶν, ἡ τοῦ *ἀληθοῦς*, ἡ τοῦ *καλοῦ* καὶ ἡ τοῦ *ἀγαθοῦ*, ἀποτελοῦσαι ὁμοῦ τὸ τέλειον καὶ ἑπομένως τὴν ἰδέαν τοῦ θείου. Ὥστε οὕτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εὑρίσκει τὸ πέρας της ἐν τῇ θρησκείᾳ. Ὁ θεὸς (κατ' αὐτὴν) ἔπλασε τὸν κόσμον συνάψας τὴν ὕλην μετὰ τῶν ἰδεῶν. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἔχει θείαν καταγωγήν· πρότερον ἔζη ἐπὶ τῶν ἀστέρων, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν αὐτῆς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μετά τινος ἀλόγου ψυχῆς. Ἔρευνα τῆς ἀληθείας καὶ καταπάλαισις τῶν παθῶν εἶνε ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία, φυγὴ δὲ τῶν κακῶν καὶ θνητῆς φύσεως, ὁμοίωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν.—Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος (οἱ οὕτω λεγόμενοι Ἀκαδημαϊκοὶ) μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐχωρίσθησαν προσεγγίσαντες εἰς ἄλλας σχολὰς (περὶ ὧν ἐν τῇ ἑφεξῆς περιόδῳ).

Καλλιτεχνέα. — Ἡ *τέχνη* προήχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ βοηθητικοὺς συντρέχοντας ὅρους εἰς ἀληθῆ τελειότητα (ἀριστοτεχνίαν). Ὁ αἴθριος οὐρανὸς, αἱ ποικίλαι καὶ περικαλλεῖς μορφαὶ τῆς φύσεως, ὁλόκληρος ὁ δημόσιος βίος ἐνέπνεον εἰς τοὺς πλήρεις ἀντιληπτικῆς δυνάμεως καὶ φαντασίας Ἕλληνας φαιδρότητα γνησίαν, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περὶ τὰ ἔργα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς τέχνης ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα. Ἡ φύσις ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν. Ἡ δὲ παρατήρησις τῶν ὡραίων τύπων καὶ σχημάτων αὐτῆς εἰς τὰ εὐγενῆ ἔργα καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἄνθρωπον παρήγαγε τὰς εἰκαστικὰς τέχνας καὶ παρέσχεν αὐταῖς τροφὴν ἀνεξάντλητον. Ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ* κατὰ πρῶτον μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Περσῶν γενομένας πορθήσεις καὶ ἀναστατώσεις ἤρξατο ν' ἀκμάζῃ εὑροῦσα ἀσχολίαν ἄφθονον εἰς τὴν ἵδρυσιν, ἐπέκτασιν καὶ διακόσμησιν ναῶν, ἀγορῶν, στοῶν, λεσχῶν, γυμνασίων, θεάτρων, ᾠδείων καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων. Πρὸς τῷ *Δωρικῷ* κόσμῳ καὶ τῷ *Ἰωνικῷ* ἐμορφώθη ἤδη καὶ ὁ *Κορινθιακὸς*, ὅστις ὑπερέβαλε τὸ ὑψηλὸν καὶ ἁπλοῦν ἐκείνων κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ καλλωπισμὸν, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ὁ Δωρικὸς ὑπεχώρησεν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν Ἰωνικὸν, ἐν τῇ μεγάλῃ ὅμως Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας διετήρησε πάντοτε ἣν ἐκτήσατο ἰσχύν. Ὡς ἀρχιτέκτονες δὲ περίφημοι μνημονεύονται ὁ *Ἰκτῖνος* καὶ ὁ *Καλλικράτης*, οἵτινες κατεσκεύασαν τὸν Παρθενῶνα ἤτοι τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει, τὸ μέγιστον τελειότατον ἀρχιτεκτονικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ὁ *Μνησικλῆς*, ὁ κτίστης τῶν Προπυλαίων. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων κτίρια πλείστου λόγου ἄξιά εἰσι τὸ Ἐρεχθεῖον ἐν Ἀθήναις, ὁ κατὰ τὴν Ἐλευσῖνα μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος, ὁ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὁ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει, ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Φιγαλίᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ καὶ ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ. Ἡ *γλυπτικὴ* (ταὐτιζομένη κατ' οὐσίαν μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς) προέβη ἀπὸ τῆς ἁπλῆς περὶ τὸ διάγραμμα ἀκριβείας καὶ τῆς μηχανικῆς δεξιότητος εἰς ἐλευθεροτέραν ἀντίληψιν καὶ παράστασιν τῶν ἀντικειμένων. Καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνονται ἴδιοί τινες τύποι ἢ χαρακτῆρες· ὁ ἀρχαιότατος εἶνε ὁ τραχὺς, ὅστις παρατηρεῖται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κάλλιστα εἰς τὰ ἐν Αἰγίνῃ εὑρεθέντα ἀγάλματα. Τοῦτον διεδέχθη ὁ τέλειος ἢ ὑψηλὸς, ὅστις ἐδείχθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ ἔργα τῆς τοῦ Περικλέους ἐποχῆς. Ἐπὶ τοῦ Περικλέους ἤκμασεν ὁ μέγας ἀγαλματοποιὸς (καὶ ἀρχιτέκτων ὁμοῦ) *Φειδίας*, κατασκευάσας μεταξὺ ἄλλων ἀριστουργημάτων τὸ κολοσσιαῖον ἐκεῖνο χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλοπρεπὲς πρόσωπον ἐνέπνεεν ἱερὸν σέβας εἰς πάντα θεατὴν, διότι ἐφαίνετο ὡς ἂν ἤθελε, κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἔκφρασιν [1], δι' ἑνὸς νεύματος τῆς κεφαλῆς του νὰ σείσῃ ὅλον τὸν Ὄλυμπον. Τὰ ἀγάλματα, ἅτινα ὁ λόρδος Ἐλγῖνος ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ μετήνεγκεν εἰς Ἀγγλίαν, δίδουσιν ἰδέαν τινὰ τοῦ ὑψηλοῦ ὕφους, κατὰ τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ὡσαύτως, μετὰ τὸν Φειδίαν, ὁ *Πολύκλειτος* ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντι ἀγάλματι τῆς ἐν Ἄργει Ἥρας καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Βοιωτὸς *Μύρων*, ἐξαίρετος ζωοπλάστης ἢ θηριογλύπτης, οὗτινος ἡ περίφημος χαλκίνη βοῦς, στημένη ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν, ὑμνήθη διὰ πολλῶν ἐπιγραμμάτων. Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν δὲ πόλεμον ἐμορφώθη τὸ ἐπίχαρι ἢ ἐπιτερπὲς ὕφος ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν, τοῦ *Σκόπα*, τοῦ *Πραξιτέλους*, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην συνέρρεον πανταχόθεν θεαταὶ, καὶ τοῦ *Λυσίππου* (συγχρόνου τοῦ Μ. Αλεξάνδρου), ὅστις ἀπεικόνιζεν ὁμοιότατα καὶ κάλλιστα ἀνδριάντας ἀνθρώπων γωστῶν καὶ ἦτο συνάμα ἄριστος χαλκοπλάστης. Τῆς ἀρχαίας *γραφικῆς* (κοινῶς ζωγραφικῆς) δὲν διεσώθησαν εἰμὴ ὀλίγιστα λείψανα. Πολὺν χρόνον περιωρίζετο αὕτη εἰς ἐγκαυστικὰς μόνον ἐπὶ ἀγγείων εἰκονογραφίας. Κατὰ

---

[1] Ἰλ. Α, 528.

«Ἦ· καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων,
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον»

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρῶτον δὲ διὰ *Πολυγνώτου* τοῦ Θασίου, περὶ τὸ 490, ὅστις προσῆψεν ἔκφρασιν εἰς τὰ σχήματα καὶ φιλόκαλον διακόσμησιν, καὶ διὰ τοῦ Ἀθηναίου *Ἀπολλοδώρου*, ὅστις ἐφήρμοσε τὸ σκιόφως, ἐξυψώθη αὖτη ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας εἰς μείζονα περιωπήν. Ἐτελειοποιήθη δ' ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείας τῆς μικρᾶς Ἀσίας *Ζεύξιδος* περὶ τὸ 400 καὶ τοῦ συγχρόνου *Παρράσιου* τοῦ Ἐφεσίου. Γνωστὸς δὲ εἶνε ὁ ἀγὼν ἀμφοτέρων. Αἱ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐντός τινος καλάθου ζωγραφηθεῖσαι σταφυλαὶ ἦσαν τοσοῦτον φυσικαί, ὥστε πτηνὰ ἀπατώμενα ἵπταντο περὶ αὐτάς. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἐπὶ τοῦ ἰδίου καλάθου ζωγραφηθὲν κάλυμμα ἠπάτησε καὶ τὸν Ζεῦξιν αὐτόν. Ὅλους ὅμως τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὑπερηκόντισε εἰς τὴν τέχνην ταύτην ὁ (πιθανῶς) ἐκ Κολοφῶνος καταγόμενος *Ἀπελλῆς*, σύγχρονος τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸ περιφημότερον ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ.

Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

338—146 π. Χ.

Ὁ Μακεδονικὸς Αἰών.

---

§. 1. Χαρακτὴρ τῆς προκειμένης περιόδου.

Ἐν τῇ προηγηθείσῃ περιόδῳ, τρία καὶ ἐνενήκοντα ἔτη περιεχούσῃ εἴδομεν ὅτι τὸ ἅπαξ μεταξὺ Ἑλλήνων (ἐπὶ Περικλέους) ἐκραγὲν πῦρ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, διαρκῶς ἀναῤῥιπιζόμενον καὶ ὑποτρεφόμενον, συνεπήγαγε τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεών των καὶ εἰς τέλος τὸ περὶ Χαιρώνειαν ἀνεπανόρθωτον πταῖσμα. Μ' ὅλον ὅτι δὲ, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς δολοφονήσεως τοῦ Φιλίππου, αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐξεγερθεῖσαι τοῦ ληθάργου, εἰς ὃν τὰ καταπληκτικὰ ἐκείνου κατορθώματα τὰς κατέστησαν, ἐσπούδασαν ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτῶν αὐτονομίαν, παρὰ πᾶσαν ὅμως προσδοκίαν εὗρον ἄλλον ἀντίπαλον πολὺ κραταιότερον καὶ ῥαγδαιότερον τοῦ ἐκλείψαντος, τὸν μ. *Ἀλέξανδρον*, κατὰ τοῦ ὁποίου ματαίως ἠθέλησαν νὰ συνασπισθῶσιν. Ἄλλως δὲ αἱ νέαι αὐτῶν ἀπόπειραι, γινόμεναι μεμονωμένως, ἀπερισκέπτως καὶ κατεσπευσμένως, ἦτο δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον νὰ τελεσφορήσωσιν. Καὶ οὕτως ἡ *Μακεδονικὴ κυριαρχία* κατ' αὐτὴν τὴν ἀνανεωθεῖσαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων ἔτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μᾶλλον ἐπαγιώθη καὶ ἐκρατύνθη. Ἡ ὑποταγὴς ἄρα τῆς Ἑλλάδος κατάστασις εἶνε τὸ καθολικὸν πόρισμα τοῦ ἐφεξῆς αὐτῆς βίου, καθ' ὅσον καὶ τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου θραυσθείσης ἐπεκράτησεν ἄλλη (παντάπασι ξένη μάλιστα, ἐν ᾧ ἐκείνη τοὐλάχιστον ἦτο συγγενής). Αἱ δ' ἐν τῷ μεταξὺ γενόμεναι πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας ἀπόπειραι, ἡ *Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία* καὶ ἡ *Αἰτωλικὴ*, δὲν ἦσαν εἰμὴ διαβατικὰ φαινόμενα· ὥστε ἐπειδὴ τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη ἔμεινε κυρίως ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Φιλίππου συνδεδεμένη μετὰ τῆς Μακεδονίας, εὐλόγως ἅπασα ἡ προκειμένη περίοδος χαρακτηρίζεται ὡς ὁ *Μακεδονικὸς αἰών*. Εἰς τέλος δὲ οὐδὲ τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ὁποίαν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μετῆλθεν ἐξουσίαν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀλλὰ, κατὰ συνέπειαν τῶν θριάμβων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου. Ἔπρεπε καὶ αὐτὸ, θραυσθείσης τῆς δυνάμεώς του εἰς δύο ἀτυχεῖς μάχας, τὴν ἐν *Κυνὸς Κεφαλαῖς* (197) καὶ περὶ *Πύδναν* (168) νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἄλλο νεαρώτερον καὶ κραταιότερον, τὸ *Ῥωμαϊκόν*. Τῆς δὲ τύχης αὐτοῦ συμμετέσχεν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀποβαλοῦσα, μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ πυρπόλησιν τῆς Κορίνθου, τὴν πολιτικὴν ὕπαρξίν της (146 π. Χ.), καὶ ὡς ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ ἐπονομασθεῖσα *Ἀχαΐα*.

§ 2. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας. Ὑπερνίκησις τῶν πρώτων προσκομμάτων τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Κατασκαφὴ τῶν Θηβῶν κτλ.

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, πρὸς πατρὸς μὲν Ἡρακλείδης ἀπὸ Καράνου, πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτολέμου, εἶνε τὸ πρῶτον καὶ κυριώτερον πρόσωπον, περὶ ὃ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία στρέφεται κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προκειμένης περιόδου. Ἐγεννήθη τὴν αὐτὴν νύκτα (6 Αὐγ. 356), καθ' ἣν ἐνεπρήσθη ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Ἡροστράτου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του ὁ εἰς τὰ ἑπτὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου θαύματα συναριθμούμενος τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ναὸς, καὶ ἡ σύμπτωσις αὕτη ἐφάνη εἰς πολλοὺς τοσούτῳ μᾶλλον καταπληκτικὴ, ὅσον μειράκιον ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐδείκνυεν ἐξαίσια προτερήματα, ἀναγγέλλοντα τὴν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης προωρισμένην γέννησίν του καὶ τὸ μέλλον μεγαλεῖόν του. Ὁ ὀξυδερκὴς πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος ἀντελήφθη τούτων πρώϊμως καὶ ὅτε μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἶδεν αὐτὸν μόνον, καίπερ πολὺ νέον ἔτι, κατορθώσαντα νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον Θετταλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς καὶ ἐναγκαλισθεὶς αὐτὸν, καταβάντα ἀπὸ τοῦ ἵππου «*ζήτει, ὦ υἱέ μου, ἀνέκραξε προφητικῶς, βασιλείαν ἄλλην ἴσην σεαυτῷ, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ*». Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτὸς ὅτι ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίων ἀρετῶν, ἔτυχε προσέτι καὶ ἀγωγῆς ἐπιμελεστάτης, ἀξίας τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ του· διὸ δυσκόλως δύναταί τις νὰ εἴπῃ πότερον, τὸ τολμηρὸν πνεῦμά του μόνον ἢ ἡ παίδευσις τῶν διδασκάλων τὸν προεβίβασαν εἰς τοιοῦτον μεγαλεῖον. Τροφεῖς δὲ καὶ παιδαγωγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ὁ *Λεωνίδας*, συγγενὴς τῆς μητρός του Ὀλυμπιάδος, ἀνὴρ αὐστηρὸς τὸ ἦθος, καὶ ὁ Ἀκαρνὰν *Λυσίμαχος*, ὅστις ἐνησμενίζετο νὰ ὀνομάζῃ ἑαυτὸν μὲν Φοίνικα, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους ὅμως καὶ ἐφεξῆς ἀνέλαβε τὴν μόρφωσίν του ὁ ἐνδοξότερος τῶν φιλοσόφων, *Ἀριστοτέλης* ὁ Σταγειρίτης, πρὸς ὃν ἐξ ἀρχῆς ἤδη ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀπευθύνει τὴν περίφημον ἐκείνην καὶ εἰσέτι σωζομένην [1] ἐπιστολὴν, ἔχουσαν οὕτω· «Μάθε ὅτι μοι ἐγεννήθη υἱός. Εὐχαριστῶ δὲ τοὺς θεοὺς ὄχι τόσον διὰ τὴν γέννησίν του, ὅσον διότι

[1] Ὅρ. Gellius Noct. Attic. VIII, 3.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐγεννήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου, ἐλπίζων ὅτι παρὰ σοῦ ἀνατραφεὶς καὶ διδαχθεὶς θέλει φανῇ ἄξιος ἐμοῦ καὶ τοῦ μεγάλου προορισμοῦ του». Ἀληθῶς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ ἐξόχου τούτου διδασκάλου καὶ ἐπιμελητοῦ εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐπιστήμης εἰσαχθεὶς καὶ εἰς ὅλας τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς τὰς ἀρχὰς καταρτισθεὶς ἀνεδείχθη ὁ τελειότερος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων. Ἡ μεγάλη κλίσις του πρὸς τοὺς κλασικοὺς τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Ὅμηρον, τοῦ ὁποίου τὴν Ἰλιάδα, τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἄριστον ἐφόδιον ἀποκαλῶν, εἶχε πάντοτε μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Τὸ εὐγενὲς βασιλικὸν φρόνημα, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ ἐλευθέριον, ἡ ἀποστροφὴ πρὸς τὰς ἡδονάς, ὁ ἐνθουσιασμός του ὑπὲρ παντὸς καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλα ἦσαν βεβαίως καρποὶ τῆς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει μαθητεύσεώς του. Διὸ ἀγαπῶν καὶ σεβόμενος τὸν διδάσκαλόν του οὐχ ἧττον τοῦ πατρὸς συνείθιζε νὰ λέγῃ, ὅτι εἰς μὲν τὸν πατέρα του ὤφειλε τὸ εἶναι εἰς ἐκεῖνον δὲ τὸ εὖ εἶναι.

Οὕτω λοιπὸν συγκεκροτημένος ὁ Ἀλέξανδρος παρέλαβεν, εἰκοσαετὴς ἤδη, τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ παραχρῆμα εἶδεν ἑαυτὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τοιούτων κινδύνων, ὁποῖοι πάντα ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ ἐδύναντο πάντως ν' ἀποθαρρύνωσιν. Ὅλα τὰ ὅμορα ἔθνη, Θρᾷκες, Τριβαλλοί, Ἰλλυριοὶ καὶ Παίονες ἐνόμισαν, ἅμ' ἀγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἐδύναντο ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀναπτερούμενοι ἐλπίδων ὥρμησαν μετὰ σπουδῆς καὶ πρὶν ἔτι συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους εἰς καινοτομίας. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεκάλεσαν τοὺς ἐξ Ἀκαρνανίας ὑπὸ Φιλίππου φυγαδευθέντας. Οἱ Ἀμβρακιῶται ἐξέβαλον τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν δημοκρατίαν. Οἱ Θη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βαῖοι ἐψηφίσαντο δημοσίως τὴν μὲν ἐν Καδμείᾳ φρουρὰν νὰ ἐκβάλωσι, τὴν δὲ ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ συγχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες μόνοι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Φίλιππον δὲν συνεχώρησαν τὴν ἡγεμονίαν, ἀπεφάσισαν μηδὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ὑπακούσωσιν. Ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ Πελοποννησίων οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἐδήλωσαν τὴν ἕνεκα τῆς τελευτῆς τοῦ Φιλίππου χαράν των κατά τινα τρόπον ἐμφαίνοντα τὸν κοῦφον αὐτῶν χαρακτῆρα, ἤτοι περιστέψαντες τὴν κάλπην τοῦ φονέως αὐτοῦ Παυσανίου (ὃν ὁ Περδίκκας συλλαβὼν εἶχεν ἀποκτείνει εὐθὺς μετὰ τὴν πρᾶξιν) καὶ προσενεγκόντες πλούσια εὐχαριστήρια δῶρα εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, μ' ὅλον ὅτι μικρὸν πρότερον, ὅτ' ἐστεφάνουν τὸν Φίλιππον ἐν Αἰγαῖς, ὡρκίσθησαν διὰ τοῦ κήρυκος θάνατον εἰς ὅντινα ἤθελεν ἐπιβουλευθῇ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, εὐθὺς ἤδη διεπρεσβεύσαντο πρὸς τὸν θεῖον τῆς χήρας τοῦ Φιλίππου Ἄτταλον, ὅστις ὡς ἡγεμὼν τοῦ προαποσταλέντος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατοῦ ἐθήρευε τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπερτάτην ἀρχήν, καὶ συνεφώνησαν μετ' αὐτοῦ κοινοπραγίαν.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω τὰ ἐκτὸς ἦσαν πλήρη ταραχῆς καὶ ἠπειλεῖτο πανταχόθεν ἡ πτῶσις τοῦ γιγαντιαίου οἰκοδομήματος, ὅπερ διὰ πολλῶν κόπων ὁ Φίλιππος ἀνήγειρεν, ἐξανέστη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ ἰσχυροτάτη μερὶς ὑποστηρίζουσα ὡς νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον τὸν Ἀμύντα, υἱὸν τοῦ θείου του Περδίκκα. Τοιούτων δὲ ὄντων τῶν πραγμάτων, οἱ σύμβουλοι καὶ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐσπούδασαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ἵνα τὰ μὲν Ἑλληνικὰ ἐγκαταλίπῃ παντάπασιν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τοὺς δὲ ἀφισταμένους τῶν βαρβάρων ἀνακαλέσῃ πράως καὶ θεραπεύσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ νεωτερισμοῦ. Ἀλλ' αὐτὸς ἀπ' ἐναντίων λογισμῶν ὁρμώμενος ἔκρινεν ὅτι διὰ μόνης τῆς τόλμης καὶ μεγαλοφροσύνης ἐδύνατο νὰ σώσῃ καὶ ἐξα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σφαλίσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν, καὶ ὅτι ἂν ἐφαίνετο ὀπωσοῦν ὑποχωρῶν, ἅπαντες ἤθελον ἐπιτεθῇ. Ὅθεν σταθερὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του καὶ ὀξὺς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν, πρῶτον μὲν ἐφρόντισε νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τοὺς ἔχοντας ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις, ἤτοι τὸν εἰρημένον Ἀμύνταν καὶ μετὰ τοῦτον τὸν Ἀτταλον, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνακαλύψει ἐγκαίρως τὰς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Δημοσθένην σχέσεις. Ἔπειτα δὲ μετὰ δυνάμεως ἀποχρώσης προήλασε ραγδαῖος εἰς Θεσσαλίαν, ὑπέταξεν αὐτὴν σχεδὸν ἀμαχητὶ καὶ ἐμφανισθεὶς αἰφνιδίως ἐν Θερμοπύλαις συνεκάλεσε τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων, ὅπερ ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως ἀνεγνώρισε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίαν του. Ἐκεῖθεν προχωρήσας εἰς Βοιωτίαν κατεστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας. Ἡ δ' ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισίς του ἐνέπνευσε φόβον εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ κατέπληξε τοὺς μάλιστα πάντων ἐκτεθέντας Ἀθηναίους. Ὅθεν ἀμέσως οὗτοι ἤρξαντο νὰ ὀχυρώνωνται ὅσον ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐξαπέστειλαν πρὸς ἐκεῖνον πρέσβεις ζητήσοντας συγγνώμην ὅτι ἐβράδυναν εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του. Ἀλλ' ἡ φρόνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου, δεχθέντος εὐμενῶς τὴν πρεσβείαν, ἀπέλυσεν αὐτοὺς τοῦ πολλοῦ φόβου. Τὸ παράδειγμα δὲ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι πόλεις μιμηθεῖσαι ἐξιλεώθησαν διὰ τὴν ἄκαιρον ἐπίδειξίν των. Ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνελθόντες παραυτίκα οἱ σύνεδροι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐξελέξαντο αὐτὸν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος* ἵνα συστρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Μόνον δὲ οἱ πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων ἔδειξαν τὴν δυσαρέσκειάν των εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν εἰπόντες «*ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἡγῶνται τῶν ἄλλων εἰς ἐνδόξους ἐπιχειρήσεις οὐχὶ δὲ νὰ ἕπωνται αὐτοῖς.*»

Ἅμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισεν, ὡς ἐνόμιζε, τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν, ἔτρεψεν ἐκεῖ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεν τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀποστάντων βορείων ἐθνῶν. Οἱ Ἰλλυριοὶ, οἱ Θρᾷκες, οἱ Παίονες, οἱ Γέται καὶ οἱ Ἀγριᾶνες ὑπετάχθησαν εὐθὺς εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐνταῦθα προέβαινε νικητὴς ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον τόπον, διεδόθη ἐν Ἑλλάδι ψευδὴς φήμη ὅτι ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς. Ὅθεν πανταχοῦ ἐφάνη ἀναζωπυρούμενον τὸ φιλελεύθερον φρόνημα. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπὸ τοῦ ἀδυσωπήτου τῶν Μακεδόνων ἐχθροῦ (τοῦ Δημοσθένους) παρορμώμενοι, ἐνόμισαν ἤδη ἐπιστάντα τὸν καιρὸν τοῦ ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν ἐκείνων. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ ἀληθῆ καταπίεσιν, προέβησαν παραυτίκα καὶ εἰς τὸ ἔργον· ἐφόνευσαν δύο ταξιάρχας τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐνέκλεισαν τὸν τρίτον ἐν τῇ Καδμείᾳ, ἐδέχθησαν ὅλους τοὺς φυγάδας καὶ προσεκάλεσαν ἐνταυτῷ εἰς συνδρομὴν τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐν ᾧ δὲ, λαβόντες πανταχόθεν ὑποσχέσεις ταχείας βοηθείας καὶ παρὰ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος ὅπλων, ἠσχολοῦντο καὶ ἤλπιζον νὰ ἐκπολιορκήσωσιν ὅσον οὔπω τὴν Καδμείαν, αἴφνης ἦλθεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εὑρίσκεται καθ' ὁδὸν, καὶ πρὶν αὕτη πιστευθῇ, ἐκεῖνος μετὰ δισμυρίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἱππέων κατεστρατοπέδευσε ἐν Ὀγχηστῷ ἐν Βοιωτίᾳ, ἀπεχούσῃ 77 μόνον στάδια τῶν Θηβῶν· σκοπῶν δὲ νὰ δειχθῇ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπιεικὴς, ἐὰν ἤθελον φανῇ μετανοοῦντες διὰ τὴν ἐπιχείρησίν των, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν ἀπαιτούμενον εἰς τὸ βουλεύσασθαι χρόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι οὐ μόνον ἀπέῤῥιψαν ὑπερηφάνως πᾶσαν συμβιβασμοῦ πρότασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ κήρυκος ἀπό τινος ὑψηλοῦ πύργου τῆς πόλεως προσεκάλουν πάντα τὸν βουλόμενον νὰ συνδράμῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας, ὀργισθεὶς εἰς ὑπερβολὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς εἰς τοσοῦτον θράσους προελθόντας. Ἀφ' οὗ δὲ οὐδεὶς τῶν προσκλη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θέντων ἐτόλμησε νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτούς, ὁ Ἀλέξανδρος αἰνιττόμενος τὸν Δημοσθένη ἠπείλησεν ὅτι «*ὀνομασθεὶς παρ᾽ αὐτοῦ παῖς ἕως οὗ ἦρ ἐν Ἰλλυριοῖς, μειράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενος, θέλει φανῆ ταχέως ἀνὴρ ὅταν φθάσῃ εἰς τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν*». Τοῦτο δὲ ἐξήρκεσε νὰ καταπλήξῃ καὶ καταστήσῃ ἀκινήτους καὶ τοὺς πλέον τολμηρούς.

Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἐγκαταλελειμμένοι πανταχόθεν ἔπρεπε ν᾽ ἀναλάβωσι μόνοι τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Καίπερ δὲ ὑπερέχων κατὰ τὴν δύναμιν ὁ ἐχθρὸς, ἠγωνίσθη πολὺν χρόνον εἰς μάτην, ἀντεχόντων ἐκείνων γενναίως καὶ φιλοτίμως, ἕως οὗ διά τινος πυλίδος, καταλειφθείσης ὑπὸ τῶν φυλάκων, παρεισπεσὼν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τῶν τὴν Καδμείαν ἔτι φρουρούντων Μακεδόνων ὑποστηριχθεὶς κατώρθωσε νὰ γενῇ κύριος αὐτῆς μετὰ τρομερὰν ἀντίστασιν, καθ᾽ ἣν μέγα μέρος τῶν Θηβαίων ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ ἡλικίας, ἀπώλετο ἡρωϊκῶς. Ἕλληνες, οἵτινες ἐτρόμαζον ἄλλοτε τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν, συμπολεμοῦντες ἤδη μετὰ τοῦ βασιλέως, ὡς οἱ Θεσπιεῖς, οἱ Πλαταιεῖς καὶ οἱ Ὀρχομένιοι, ἐκόρεσαν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἠτυχηκότων τὸ παλαιὸν αὐτῶν μῖσος. Ὁ νικητὴς ἐπέτρεψεν ἀκολούθως εἰς τοὺς Ἕλληνας συμμάχους του τὴν τελευταίαν περὶ τῆς τύχης ἐκείνων κρίσιν. Ἡ ἄλλοτε μετὰ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ἐπίμεμπτος συμμαχία τῶν Θηβῶν ἐχορήγησε τὴν εὔκαιρον πρόφασιν εἰς τὴν τραχυτάτην τῶν δικαστῶν ἀπόφασιν. Ὅθεν ἡ πόλις μετὰ προηγηθεῖσαν διαρπαγὴν κατεσκάφη καὶ μόνον ἡ Καδμεία, οἱ ναοὶ καὶ, κατὰ ῥητὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παραγγελίαν, ὁ οἶκος τοῦ μουσοποιοῦ Πινδάρου μετὰ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐσώθησαν. Οἱ ὑπολειφθέντες δ᾽ ἔτι κάτοικοι, τρισμύριοι περίπου (ἐξαιρουμένων τῶν ἱερέων καὶ τῶν φιλομακεδόνων) ἐξηνδραποδίσθησαν. Τοιοῦτον ἔλαβον αἱ Θῆβαι τέλος (335 π. Χ.) μετὰ εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς τοῦ Ἐπαμινών-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δου τελευτῆς. Τὸ τραγικὸν αὐτῆς πάθημα διήγειρεν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα τρόμον καὶ οἶκτον. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον πολλάκις ὕστερον ἡ ἀνάμνησις τῆς συμφορᾶς τῶν Θηβαίων ἠνίασε βαθέως.

Μ' ὅλον ὅτι δὲ κατὰ ῥητὴν τοῦ νικητοῦ προσταγὴν ἀπηγορεύθη εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν πόλιν νὰ δέχηται Θηβαίους φυγάδας, οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀθηναῖοι φιλανθρώπως φερόμενοι ἐχορήγησαν ἄσυλον καὶ βοήθειαν εἰς πάντας, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ προσέτι ἐν ᾧ ἦγον τὰ μεγάλα μυστήρια ὅτε τὸ τῶν Θηβῶν συνέβη δυστύχημα, ἀνέβαλον αὐτὰ ὑπὸ πένθους· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, εἴτε κορεσθεὶς ἤδη τῆς ἐκδικήσεως, εἴτε θέλων εἰς τὸ ὠμότατον καὶ σκυθρωπότατον ἔργον νὰ παραβάλῃ ἐπιεικές τι, οὐ μόνον ἀπέλυσε τοὺς Ἀθηναίους πάσης αἰτίας καὶ παρῃτήθη τῆς ὁποίας πρότερον ἐζήτησε παραδόσεως δέκα ῥητόρων (ἰδίως τοῦ Δημοσθένους καὶ Λυκούργου), ἀλλ' εἰς αὐτοὺς μάλιστα ἐπέτρεψεν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του τὴν φροντίδα τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος, ἵνα, ἐὰν οὗτος ἤθελεν ἀποθάνῃ, ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ διαγωγὴ δ' αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐν ᾧ ἐμφαίνει τὸ βαθὺ αὐτοῦ αἴσθημα ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀξίας τῆς πόλεως, περὶ ἧς ὁ λόγος, δεικνύει οὐχ ἧττον καὶ τὴν φρόνησίν του· διότι ἐνόησεν ὅτι ἔπρεπε τὸ ἅπαξ κατὰ τῆς Μακεδονικῆς ἐξουσίας διεγερθὲν ἐν Ἑλλάδι μῖσος νὰ μετριάσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν, ὥστε νὰ μὴ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων βουλευμάτων του. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἶχε νὰ φοβῆται καὶ νὰ ἐλπίζῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μόνον τῶν Ἀθηνῶν, τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὄντων ἔτι ὑποδεεστέρων τῶν Ἀθηναίων κατά τε τὴν παιδείαν καὶ κατὰ τὴν εὐτολμίαν.

Πρὶν δ' ἐπιχειρήσῃ τὴν ὁποίαν ἐσκόπει ἐκστρατείαν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ συγκαλέσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου σύνοδον, ἐν ᾗ οἱ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάδος ἀποσταλέντες πρέσβεις ἐπεβεβαίωσαν τὴν καὶ πρότερον παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ἡγεμονίαν. Ἐνταῦθα δὲ συρρευσάντων πολλῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων, ἤλπιζεν ὅτι καὶ ὁ Διογένης, διατρίβων περὶ Κόρινθον, ἤθελε πράξει τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος σχολὴν ἄγων ἐν Κρανείῳ ἐλάχιστον ἐφρόντιζε περὶ Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν κυνικὸν φιλόσοφον. Ἔτυχε δὲ νὰ εὑρίσκεται οὗτος τὴν ὥραν ἐκείνην κατακείμενος ἐν ἡλίῳ καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισεν, ἀνθρώπων τοσούτων ἐπερχομένων, καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀσπασάμενος καὶ ὁμιλήσας αὐτὸν φιλοφρόνως, πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ἠρώτησεν, ἐὰν ἔχῃ τινὸς πράγματος χρείαν, ὁ δὲ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ζητεῖ ἄλλο ἢ νὰ *μεταστῇ ὀλίγον τι ἀπὸ τοῦ ἡλίου*. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐθαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς τοὺς διαγελῶντας καὶ σκώπτοντας αὐτὸν, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν, εἶπεν, *ἂν δὲν ἤμην Ἀλέξανδρος ἤθελον νὰ ἦμαι Διογένης*. Τέλος πάντων ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ καὶ ποία θέλει εἶσθαι τῆς ἐκστρατείας του ἡ ἔκβασις παρῆλθεν εἰς Δελφούς. Ἡ Πυθία, ἐπειδὴ κατὰ τύχην αἱ ἡμέραι ἦσαν ἀποφράδες, καθ' ἃς ὁ νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρησμοδότησιν, ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησίν του· ἑλκυσθεῖσα δὲ παρ' αὐτοῦ βιαίως εἰς τὸν ναὸν «*ἀνίκητος εἶ, ὦ παῖ*», ἀνέκραξεν ἡ πρόμαντις καὶ τοῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος *δὲν χρήζω*, εἶπεν, *ἄλλου χρησμοῦ, διότι ἔχω ὃν ἤθελον*· καὶ εὐθὺς ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν εἰς Μακεδονίαν.

§ 3. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν. Αἱ παρὰ τὸν Γρανικὸν καὶ περὶ Ἰσσὸν μάχαι.

Ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του, συντελέσας ἐν Δίῳ μεγαλοπρεπεῖς εἰς τοὺς θεοὺς θυσίας καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας ἐπὶ ἐννέα ἐπωνύμους ἑκάστης τῶν ἰσαρίθμων μουσῶν ἡμέρας, ἤρξατο εὐθὺς τῶν περὶ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάσεως παρασκευῶν. Καίπερ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ πολλῶν αὐτοῦ φίλων, μάλιστα τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Παρμενίωνος, συμβουλευόντων πρότερον νὰ τεκνοποιήσῃ καὶ τότε εἰς τηλικαύτην ἐπιχείρησιν νὰ προβῇ, αὐτὸς, ὢν φύσει δραστικὸς, ὀξὺς καὶ πρὸς πᾶσαν πράξεως ἀναβολὴν ἀλλοτρίως διακείμενος, ἠναντιώθη· διότι, ἔλεγεν, εἶνε αἰσχρὸν ὁ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἡγεμὼν τοῦ πολέμου ἀναγορευθεὶς καὶ πατρικὰς ἀνικήτους δυνάμεις παραλαβὼν νὰ κάθηται γάμους ἐπιτελῶν καὶ τέκνων γεννήσεις ἀναμένων. Ὅθεν ἀμετάθετος εἰς τὴν ἀπόφασίν του καταλιπὼν ἐπίτροπον τῆς βασιλείας ἐν Μακεδονίᾳ τὸν Ἀντίπατρον μετὰ 13,000 στρατιωτῶν αὐτὸς μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεώς του, συγκειμένης ἐκ τρισμυρίων πεζῶν καὶ πεντακισχιλίων ἱππέων καὶ τεταγμένης ὑπὸ ἀρίστους ἡγεμόνας, Παρμενίωνα, Περδίκκαν, Φιλώταν, Κρατερὸν, Κάσσανδρον, Λεοννάτον, Κλεῖτον, Κοῖνον κλ. ἀνέζευξεν ἐπὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ μετὰ εἰκοσαήμερον δδοιπορίαν ἀφίχθη εἰς Σηστὸν ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, ὅθεν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεβίβασεν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα πλοίων ὅλον τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἀντιπέραν Ἄβυδον, ὅπου πρῶτος αὐτὸς πηδήσας ἀπὸ τῆς νεὼς ἔπηξεν εἰς τὴν γῆν τὸ δόρυ μετὰ τῆς ἐπιφωνήσεως, ὅτι *δέχεται παρὰ θεῶν δορίκτητον τὴν Ἀσίαν*. Παραχρῆμα δ' ἀναβὰς εἰς Ἴλιον ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τοῖς αὐτόθι ἀγωνισθεῖσιν ἥρωσι τῆς Ἑλλάδος, τὴν δὲ τοῦ Ἀχιλλέως στήλην ἐστεφάνωσεν ἰδίως καὶ ἐμακάρισεν αὐτὸν ὅτι ζῶν μὲν ἔσχε φίλον πιστὸν (τὸν Πάτροκλον), τελευτήσας δ' ἔτυχε θαυμασίου τῶν πράξεών του κήρυκος (τοῦ Ὁμήρου). — Ἀλλὰ πρὶν ἴδωμεν τὸν Ἀλέξανδρον χωροῦντα περαιτέρω καὶ συμβάλλοντα πρὸς τοὺς Πέρσας, οὓς ἡ προκειμένη ἐκστρατεία ἀπέβλεπεν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ διαλάβωμεν διὰ βραχέων περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ τὸ κράτος αὐτῶν τότε διετέλει, καὶ περὶ τῶν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἀμυντικῶν διατάξεών του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀπὸ τοῦ Ξέρξου Α' ἤδη ἡ Περσικὴ αὐλὴ εἶχε διαφθαρῆ ἠθικῶς ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τῶν καθ' ἑκάστην τοῦ θρόνου μεταβολὴν συμβαινουσῶν τρομερῶν βιαιοπραγιῶν, ὥστ' ἔκτοτε ἤρξατο νὰ ἐκλίπῃ ἡ σύστασις τοῦ κράτους καὶ ὡς πρὸς τὰ ἔξω, ἐν ᾧ ἀλληλοδιαδόχως σατράπαι ἀφίσταντο, ὁλόκληρα μάλιστα ἐκείνου μέρη, ὡς ἡ Αἴγυπτος, ἡ Φοινίκη, ἐπὶ βραχύτερον ἢ μακρότερον χρόνον ἀπεσπῶντο καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας ἐγχώριοι ἡγεμόνες καθίσταντο αὐτόνομοι. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ αὐστηρότερος ὅλων τῶν προκατόχων του δεσπότης *Ἀρταξέρξης* ὁ Ὦχος, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (360), κατέστη ἐπὶ τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως ὅλων τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν του καὶ διετηρήθη ἐν αὐτῷ δι' ὠμότητος, δὲν ἐδυνήθη ὡταύτως, καίπερ ἄλλως εὐτυχήσας εἰς τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ Φοινίκης, ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς μηχανορραφίας τῆς γυναικωνίτιδος. Ὅθεν ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀπραξίαν κατέλιπε τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν εὐνοϊκόν του εὐνοῦχον Βαγώαν, ὅστις τελευταῖον ἐκ φόβου μὴ ἀποβάλῃ τὴν ἐπιρροήν του οὐ μόνον τὸν βασιλέα ἐδηλητηρίασε (339) ἀλλὰ καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν γενεὰν αὐτοῦ ἐξωλόθρευσε, φεισθεὶς μόνον τοῦ νεωτέρου βασιλόπαιδος, τοῦ ἀνήλικος *Ἄρσῃ*, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐκυβέρνα. Βραδύτερον ὅμως καὶ τοῦτον, ἅμα συνέλαβε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡλικιωθεὶς ἤθελε τὸν τιμωρήσει διὰ τὰ ἀνομήματά του, ἐφόνευσε διὰ φαρμάκου. Ἐρήμου δὲ ὄντος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον πλάγιον τινὰ ἐκείνου συγγενῆ, *Δαρεῖον* τὸν Ἀρσάμου ἢ *Κοδομαννὸν* ἐν τῷ αὐτῷ ἀκριβῶς χρόνῳ (336), καθ' ὃν ἡ ἐν Κορίνθῳ σύνοδος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ θρόνου. Ὁ Βαγώας ἐντούτοις ἐπειράθη νὰ ποιήσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποδὼν τὸν νέον βασιλέα, ἀλλ' ὅμως φωραθεὶς ἠναγκάσθη νὰ κενώσῃ αὐτὸς τὸ δι' ἐκεῖνον παρασκευασθὲν ποτήριον καὶ οὕτως ὁ Κοδομαννὸς ἀνέλαβεν ἀνεξαρτήτως τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως εἰς χεῖράς του. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἠθικῶς πολὺ κρείττων ὅλων τῶν προκατόχων του, δὲν ἦτον ὅμως, ὡς φαίνεται, πολὺ ἀξιώτερος ἐκείνων· πάντως δ' ἐστερεῖτο τῆς πολεμικῆς ἱκανότητος, δι' ἧς ἐδύνατο νὰ δυσκολεύσῃ κἂν τὴν θριαμβευτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου πορείαν. Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς εἶχον ἀσφαλίσει τὴν Περσίαν κατὰ τῶν ἐκεῖθεν κινδύνων· μόνον δ' αἱ τοῦ Φιλίππου πρόοδοι τὴν παρεκίνησαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τινὰς ἑτοιμασίας, ἀλλὰ τὰς διέκοψε πάλιν ἀφοῦ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐξερράγησαν ἐν Ἑλλάδι νέαι ταραχαί, τῶν ὁποίων δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς ἀμέτοχος. Τελευταῖον ὅμως αἱ ῥαγδαῖαι νίκαι τοῦ νέου τῆς Μακεδονίας ἥρωος καὶ ὁ κατὰ τῆς Περσίας φανερὸς γενόμενος σκοπὸς αὐτοῦ ἀνέῳξαν τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ παρασκευασθῇ σπουδαιότερον εἰς ἄμυναν. Στρατὸς λοιπὸν μεγαλοπρεπὴς συνήχθη συντόνως ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐνεδυναμώθη διὰ μισθοφόρων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο στρατηγὸς ἐπίσημος, ὁ Ῥόδιος *Μέμνων*. Προκειμένου δὲ περὶ σχεδίου τοῦ πολέμου, οὗτος ἔδωκε συμβουλὴν νὰ μὴ διακινδυνεύσωσι πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἀλλὰ νὰ φθείρωσι τὴν χώραν καὶ διὰ τῆς σπάνεως τῶν ἀναγκαίων νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Μακεδόνας τῆς εἰς τὰ πρόσω πορείας, συγχρόνως δὲ νὰ διαβιβάσωσι καὶ δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν ναυτικάς τε καὶ πεζικὰς καὶ τὸν ὅλον πόλεμον νὰ μεταστήσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ καίπερ ἄριστα συμβουλεύσας (ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐγένετο φανερὸν) δὲν ἴσχυσεν ὅμως νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, ἀντιφρονοῦντας καὶ ἐκ δυσπιστίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξ ἐθνικῆς ὑπερηφανίας·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διὸ ἐπικρατησάσης τῆς τοῦ διαγωνίζεσθαι γνώμης, οἱ μὲν ἡγεμόνες τῶν Περσῶν προῆγον ἐπὶ τὴν Φρυγίαν τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ καὶ κατεστρατοπέδευσαν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν.

Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν συνδρομὴν τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων ἀνέζευξεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Ἰλίου καὶ τὴν συντομωτέραν βαδίσας ὁδὸν ἔφθασε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὥστε δὲν τὸν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰμὴ μόνον τὸ ῥεῖθρον τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ. Εἶχε δὲ οὗτος ἱκανὸν βάθος καὶ αἱ πέραν ὄχθαι του ἦσαν ἀνώμαλοι καὶ τραχεῖς, ὅθεν ἡ διάβασίς του ἀπέναντι τῆς τετραπλασίας ἐχθρικῆς δυνάμεως, παρατεταγμένης ἤδη, ἐφαίνετο εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου λίαν ἐπικίνδυνος. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Ἀλέξανδρος, εἰπὼν ὅτι *ἔπρεπε νὰ αἰσχύνεται τὸν Ἑλλήσποντον ἂν ἤθελε φοβηθῇ τὸν Γρανικόν*, ἐνέβαλεν εἰς τὸ ῥεῦμα μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ ἱππικοῦ πρὸς ἐναντία βέλη καὶ πρὸς ἀπορρῶγας. Ἡ δὲ τόλμη του, ἥτις ἐφάνη ὡς ἔργον ἀπονοίας, ἐπέτυχε θαυμασίως· διότι καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματός του ἐνθαῤῥυνόμενοι διεπεραιώθησαν ὀξέως καὶ εὐθὺς συνέστησαν μάχην καρτερωτάτην, ἥτις ἐξέθεσε μὲν εἰς κίνδυνον τὸν Ἀλέξανδρον αὐτὸν, τὸν ὁποῖον ἔσωσε μόνη ἡ ἔγκαιρος βοήθεια τοῦ Κλείτου, ἐκρίθη δὲ εἰς τέλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς. Ἔπεσαν δὲ κατ' αὐτὴν ἐκ μὲν τῶν ἐχθρῶν δισμύριοι πεζοὶ καὶ δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἱππεῖς, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων μόνον 115, καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον πολεμοῦντες πρὸς τοὺς ἔν τινι λόφῳ συστάντας μισθοφόρους Ἕλληνας, οἵτινες ζητήσαντες τὰ πιστὰ ἀπεκρούσθησαν. Εἰς 25 δὲ ἱππεῖς, πεσόντας κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν, ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε ν' ἀναστηθῶσιν εἰκόνες χαλκαῖ, τὰς ὁποίας εἰργάσθη ἐξαισίως ὁ Λύσιππος. Ἀναγγέλλων δὲ τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἔπεμψεν ἐκ τῶν λαφύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρων 300 ἀσπίδας, φερούσας τὴν φιλοτιμοτάτην ταύτην ἐπιγραφήν· « *Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων*».

Ὁ πρῶτος εὐτυχὴς οὗτος ἀγὼν ἐξήρκεσε νὰ φέρῃ μεγάλην τῶν πραγμάτων τροπὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ Δασκύλιον, ἡ καθέδρα τοῦ τῆς Φρυγίας σατράπου, ἀνέῳξε τὰς πύλας εἰς τὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις τῆς Λυδίας εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον· αἱ Ἑλληνικαὶ δὲ τῆς Ἀσίας πόλεις ἐδέχοντο μετ' ἀγαλλιάσεως τοὺς ὁμοφύλους των καὶ εἰς ὅλας εἰσήγοντο δημοκρατικὰ πολιτεύματα, διότι οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπέρσιζον. Δύο δὲ μόνον ἀξιόλογοι πόλεις, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἁλικαρνασὸς, ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς πολλῶν ἀριστοκρατικῶν, βοηθουμένων ὑπὸ φρουρῶν Περσικῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ πρώτη ἡλώθη ἐξ ἐφόδου, ἡ δευτέρα ἀντεῖχεν εἰσέτι ἀμυνομένη διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐκ τριακοσίων πλοίων συνισταμένου Περσικοῦ στόλου καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ προμνημονευθέντος Μέμνονος, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἀπεδείχθη σατράπης τῆς ὅλης μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξαιρέτως τοῦ στόλου ἀρχηγός. Ἀλλ' εἰς τέλος καὶ ἡ κραταιὰ αὕτη πόλις, ἀναχωρήσαντος τοῦ Μέμνονος, δὲν ἐδυνήθη ν' ἀντισταθῇ. Παραλαβὼν δ' αὐτὴν ἐγκαταλελειμένην ὁ Ἀλέξανδρος τὴν κατέσκαψε καὶ οὕτως ἔχουσαν τὴν παρεχώρησε μετὰ πάσης τῆς Καρίας εἰς τὴν βασίλισσαν Ἄδαν. Ἀκολούθως ὁ μὲν Παρμενίων ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσων τὴν Φρυγίαν, αὐτὸς δὲ, ὄχι ἄνευ δεινῶν μαχῶν, τὰς πόλεις τῆς Λυκίας, τῆς Παμφυλίας καὶ Πεισιδίας, ἕως οὗ ἀμφότεροι συνηντήθησαν ὕστερον ἐν *Γορδίῳ*, τῇ ἑστίᾳ Μίδου τοῦ πάλαιοῦ, ἔνθα εὑρίσκετο ἡ θρυλουμένη ἅμαξα, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ῥυμὸν ἦτο δεδεμένος μετὰ φλοιοῦ κρανίας πολύπλοκός τις δεσμὸς, ὁ ἀπὸ τῆς εἰρημένης πό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λεως καλούμενος *Γόρδιος* καὶ λόγος παλαιὸς περὶ αὐτοῦ ἐφέρετο, καθ' ὃν εἰς τὸν λύσοντα ἦν προωρισμένον νὰ ἄρξῃ ἁπάσης τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀμηχανῶν νὰ τὸν λύσῃ τὸν ἔκοψε διὰ τῆς σπάθης καὶ οὕτως, ὡς λέγει ὁ Ῥωμαῖος Κούρτιος, ἢ περιέπαιξεν ἢ ἐπλήρωσε τὸν χρησμὸν (vel, illusit vel implevit). Ἀπὸ τοῦ Γορδίου δὲ προήλασεν εἰς Παφλαγονίαν καὶ Καππαδοκίαν, ὅτε καθ' ὁδὸν ἔλαβε τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ τελευτῆς τοῦ Μέμνονος, ὅστις, πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του, τοῦ νὰ μεταθέσῃ τὸν πόλεμον εἰς Εὐρώπην, εἶχεν ὑποτάξει ἐν τῷ μεταξὺ τὴν Χίον, τὴν Λέσβον καὶ ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους καὶ ἐσκόπει ἤδη νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν, ἀφοῦ συνενοήθη μετὰ πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, διατεθειμένων πρὸς καινοτομίαν. Ἔκτοτε δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπαλλαχθεὶς ἑνὸς κινδυνωδεστάτου ἐχθροῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅπλα του περαιτέρω. Διὸ προήλασε ταχέως εἰς Κιλικίαν καὶ διαπεράσας εὐτυχῶς τὰς παρόδους, δι' ὧν αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας κατέλαβε τὴν ἀξιόλογον Ταρσόν. Ἐνταῦθα δὲ συνέβη νὰ ὑποπέσῃ καὶ εἰς δεύτερον διάφορον τοῦ πρώτου κίνδυνον ζωῆς· διὰ τῆς Ταρσοῦ δηλονότι ῥέει ὁ ψυχρὸς καὶ καθαρὸς Κύδνος, εἰς τὸν ὁποῖον λουσθεὶς ἐν καταστάσει ἐφυδρώσεως ἐκ προηγουμένων σωματικῶν κόπων κατεψύχθη καὶ ἐνόσησε τοσοῦτον βαρέως, ὥστε ὅλοι οἱ ἰατροὶ ἀμφίβαλον περὶ τῆς ἀναῤῥώσεως. Εἷς δὲ μόνον, Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἠγάπησεν διαφερόντως, δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ φάρμακον δραστικώτατον· ἀλλὰ πρὶν ἢ τοῦτο παρασκευασθῇ, ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστολὴν τοῦ (ἐν Καππαδοκίᾳ ἔτι διαμένοντος) Παρμενίωνος, δι' ἧς τῷ ἀνήγγειλε «*νὰ φυλαχθῇ τὸν Φίλιππον ὡς ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς ἐκδόσεως τῆς θυγατρός του πεισθέντα νὰ τὸν φαρμακεύ-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σῃ». Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς εἰς αὐτὸν εἰλικρινοῦς ἀγάπης τοῦ ἰατροῦ, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἔθεσεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἔπειτα δὲ, γενομένου ἑτοίμου τοῦ φαρμάκου, μετὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς ἐνεχείρισεν εἰς ἐκεῖνον τὴν ἐπιστολὴν, μετὰ τῆς ἄλλης δ' ἔλαβε τὸ ποτήριον προθύμως καὶ ἀνυπόπτως. Δὲν τὸν ἠπάτησε δὲ παντάπασιν ἡ πίστις του· διότι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέῤῥωσεν ἐντελῶς καὶ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ τὸν ἴδωσιν.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο μαθὼν ὅτι ὁ Δαρεῖος μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του (ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου πεζῶν καὶ ἱππέων) κατέβαινεν ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος, ἀνέζευξεν εὐθὺς καὶ μετά τινας στρατηγικὰς περιπορεύσεις ἀπήντησε τὸν Δαρεῖον ἐν τῇ στενῇ περὶ Ἰσσὸν πεδιάδι, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ῥέει ὁ Πίναρος. Καὶ ἡ τύχη μὲν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν τόπον, ὅπου τὰ Περσικὰ πλήθη δὲν ἐδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσιν, αὐτὸς δὲ διέταξεν ἄριστα τὸν ὀλιγάριθμον στρατόν του, τὸν ἐνίσχυσε διά τινος ἐνθουσιώδους λόγου καὶ παραχρῆμα ὑπερβαλὼν διὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τὴν εὐώνυμον καὶ γενόμενος κατὰ κέρας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς περὶ τὸν Δαρεῖον. Τὴν τροπὴν δὲ ταύτην τοῦ βασιλέως ἰδὼν καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς ἠκολούθησε τὸ παράδειγμά του. Ὁ Ἀλέξανδρος καί τοι τρωθεὶς τὸν μηρὸν ἐξηκολούθησε νὰ καταδιώκῃ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' αὐτὸν μὲν, προλαβόντα τέσσαρας ἢ πέντε σταδίους, δὲν ἐδυνήθη νὰ συλλάβῃ, τὸ δ' ἅρμα καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ λαβὼν ἐπανῆλθεν. Ἡ περὶ *Ἰσσὸν* αὕτη μάχη (συγκροτηθεῖσα τὸν Νοέμβρ. τοῦ 333) ἀπέβη πολὺ πλέον ἐπιζήμιος εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ τὴν ἐν Γρανικῷ· καθότι ἕνεκα τῆς αἰφνιδίου τροπῆς καὶ τῆς ἀτάκτου φυγῆς των ἑξακισμύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς ἐφονεύθησαν καὶ τετρακισμύριοι ἠχμαλωτίσθησαν, (ἐν ᾧ ἐκ τῶν Μακεδόνων μόνον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

450 ἔπεσαν) τὰ δὲ εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιελθόντα λάφυρα ἦσαν ἄπειρα, καὶ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε καὶ ἡ βασιλικὴ σκηνή, ἥτις ἐκτὸς πολλῶν πολυτίμων πραγμάτων[1] περιεῖχε καὶ τὰ προσφιλέστερα τοῦ φυγάδος βασιλέως πρόσωπα, τὴν μητέρα αὐτοῦ Σισύγαμβριν καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην σύζυγόν του μετὰ τοῦ ἑξαετοῦς υἱοῦ του Ὄχου καὶ δύο θυγατέρων. Τὸ δὲ μάλιστα λόγου ἄξιον εἶνε ἡ θαυμασία τοῦ Ἀλεξάνδρου διαγωγὴ πρὸς τὰς αἰχμαλωτίδας· διότι ἀφοῦ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ διωγμοῦ ἐπάνοδόν του, πέμψας εἰς αὐτὰς ἐπίτηδες τὸν στρατηγόν του Λεοννάτον τὰς ἐπαρηγόρησεν, τὴν ἐπιοῦσαν τὰς ἐπεσκέφθη καὶ αὐτοπροσώπως ὁμοῦ μετὰ τοῦ φίλου του Ἡφαιστίωνος, τὰς ὡμίλησε φιλανθρωπότατα, ταῖς ἐπέτρεψε νὰ θάψωσιν ὅσους ἐκ τῶν Περσῶν ἤθελον διὰ πάσης πολυτελείας καὶ ὑπεσχέθη αὐταῖς ὅτι θέλουσιν ἀπολαύει ὅλης τῆς τιμῆς καὶ θεραπείας, ἣν εἶχον μέχρι τοῦδε, καὶ θέλουσι καρποῦσθαι συντάξεις μείζονας τῶν προτέρων. Ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ βασιλικωτάτη χάρις του ἦν, ὅτι ἐφρόντισε νὰ φυλάττωνται ὡς ἐν παρθενῶνι μετὰ πάσης ἀσφαλείας χωρὶς ποτε ν'ἀκούσωσιν, οὔτε νὰ ὑπονοήσωσιν, οὔτε νὰ προσδοκήσωσι τὶ ἐκ τῶν αἰσχρῶν.

§. 4. Συνέχεια τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου· προέλασις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας· ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη· θάνατος τοῦ Δαρείου.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην, τῶν μὲν ἄλλων φρονούντων ὅτι ἔπρεπε νὰ καταδιωχθῇ ὁ Δαρεῖος ἀνυπερθέτως καὶ νὰ ἐμποδισθῇ τοῦ νὰ ἑτοιμάσῃ στρατὸν νέον, μόνος ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς στρατηγὸς ἄριστος σκεπτόμενος, ἐθεώ-

[1] Εἰς ταῦτα ἀνῆκε καὶ ὁ χρυσοῦς καὶ ἀδαμαντοκόλλητος ἐκεῖνος νάρθηξ (μικρὸν κιβώτιον), ὃν ὁ Ἀλέξανδρος προσδιώρισεν ὡς θήκην τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ ὁμηρικῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν ὑπὸ Ἀριστοτέλους γενομένην ἔκδοσιν αὐτῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρησεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν προηγουμένως τὰ παράλια διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης, τὸ μὲν ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς Περσίας τὰς πηγὰς τῆς θαλασσίου δυνάμεώς της, εἰς ἣν πάντοτε εἶχον ἐλπίδας οἱ ἀνήσυχοι Ἕλληνες, τὸ δὲ ἵνα εὑρίσκεται πλησιέστερον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ στρατοῦ του.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Παρμενίων μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας τοῦ στρατοῦ ἐτράπη εἰς Δαμασκὸν καὶ διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς μητροπόλεως ταύτης τῆς Κοίλης Συρίας ἐγένετο κύριος τοῦ πλουσίου βασιλικοῦ θησαυροῦ, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως ὑπερβὰς τὸν Ὀρόντην προήλασεν εἰς τὴν Φοινικικὴν παραλίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Φοινικικοῦ στόλου εὑρίσκετο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, τούτου ἕνεκα ὅλαι αἱ τῆς Φοινίκης παραθαλάσσιαι πόλεις παρεδόθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, ἐξαιρουμένης μόνης τῆς (νέας) Τύρου, ἥτις, ἂν καὶ ἐχαιρέτησε τὸν Ἀλέξανδρον διὰ πρέσβεων, ἐρειδομένη ὅμως εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ νήσου θέσιν της ἠρνήθη νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Τύριον Ἡρακλέα. Ἑπτὰ μῆνας ἀντέστη πεισματωδῶς εἰς ὅλας τὰς προσβολὰς καὶ εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην τοῦ ἀκαμάτου δορικτήτορος. Μόλις δ' ἀφοῦ μετ' ἀπείρους δυσχερείας κατωρθώθη ἡ διὰ μεγάλου τινὸς προχώματος γεφύρωσις τῆς μεταξὺ θαλάσσης μέχρι τῶν τειχῶν καὶ συγχρόνως διὰ τῶν αὐτομολησάντων Φοινικικῶν καὶ Κυπρίων πλοίων ἡ πόλις προσεβλήθη καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπέτυχε τέλος ἡ ἐξ ἐφόδου ἅλωσις αὐτῆς (332). Πρὸς ποινὴν δὲ τῆς μακρᾶς ἀντιστάσεως ἡ μὲν πόλις ἀπετεφρώθη, τρισμύριοι δ' ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς Φοινίκης ὁ Ἀλέξανδρος προσήγγισε (τὸν Σεπτέμ. τοῦ 332) εἰς τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁποίας οἱ κάτοικοι (Ἰουδαῖοι) ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Περσίαν, δι' ἧς εἶχον ἀνακτήσει τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ἠρνήθησαν μετὰ τῶν Σαμαρειτῶν νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι διὰ προσκομιδῆς τροφῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου. Ἡ Σαμάρεια προέλαβε τὴν ὀργὴν τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐζήτησε καὶ εὗρεν ὡσαύτως χάριν διὰ τῆς ἐν λευκῇ στολῇ ἐμφανίσεως τοῦ ἀρχιερέως, περικυκλουμένου ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἱερέων καὶ Λευϊτῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν μάλιστα τοῦ Ἰωσήπου ὁ Ἀλέξανδρος προσήνεγκεν πανηγυρικῶς θυσίαν εἰς τὸν Ἰεχοβὰν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ῥυθμίσωσι τὴν κυβέρνησίν των κατὰ τὸν πάτριον νόμον.

Ἤδη δ' ἔκρινεν οὐχ ἧττον ἀναγκαῖον νὰ προσκτήσῃ καὶ τὴν Αἴγυπτον πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας στρατείαν του. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπήντησεν ἰσχυρόν τι ἐμπόδιον, τὴν ὀχυρὰν *Γάζαν*, ἣν (φρουρουμένην ὑπὸ τοῦ εὐνούχου Βάτιος, ἀρχηγοῦ πολλῶν μισθοφόρων Ἀράβων) μετὰ δίμηνον γενναίαν ἀντίστασιν καὶ μετὰ τετάρτην ἔφοδον κυριεύσας κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων. Ἐντεῦθεν δὲ προήλασεν ἀκωλύτως εἰς τὴν εἰρημένην χώραν καὶ ἀμαχητὶ ἐγένετο κύριος αὐτῆς προσοικειωθεὶς εὐκόλως τοὺς πρὸς τοὺς Πέρσας ἐχθρικῶς διακειμένους Αἰγυπτίους διὰ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον, πάντη διαφόρως ἐκείνων, ἀπένειμεν εἰς τοὺς ἐγχωρίους νόμους καὶ τοὺς θεούς των. Ὡς μνημεῖον δ' ἀθάνατον τῆς Μακεδονοκρατίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ τοῦ πολιτισμοῦ ἑστίᾳ ἵδρυσεν (ἐπιστατοῦντος τοῦ ἀρχιτέκτονος Δεινοκράτους) ἐπί τινος ἰσθμοῦ τῆς Μεσογείου, μικρὸν τοῦ Κανωβικοῦ στόματος ἀνωτέρω, τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ *Ἀλεξάνδρειαν*, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐγένετο διὰ τῆς εὐκαιροτάτης θέσεώς της τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου, τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν συῤῥευσάσης παγκοσμίου παιδείας. Διαρκούσης δὲ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς ἐπεχείρησε τὴν περίφημον ἐκείνην διὰ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λιβυκῆς ἐρήμου εἰς τὴν Ὄασιν (τὸ Ἀμμώνιον) στρατείαν ἵνα, ὡς κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰλίῳ καὶ μετέπειτα ἐν Γορδίῳ, οὕτω νῦν ἰδίως ἐνταῦθα, ἐν τῷ περιπύστῳ τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, ναῷ, τύχῃ νέας τινὸς ἔτι ὑψηλοτέρας καθιερώσεως (τελετουργίας), ὥστε ὑπὸ ταύτην ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν τῆς Ἀνατολῆς τὰ ἔθνη ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν εἰς κύριον τοῦ κόσμου προορισθέντα. Ἐπανακάμψας δ' ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον εὗρε τὸν ἡγεμόνα τοῦ στόλου του Ἡγέλοχον, ὅστις ἐκομίζετο αὐτῷ τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ ὁλοσχερῶς τὸν Περσικὸν στόλον καὶ νὰ προσοικειωθῇ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, ὥστε τοιουτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔχων τὰ νῶτά του ἐντελῶς ἐξησφαλισμένα καὶ λαβὼν νέας ἐπικουρικὰς δυνάμεις ἐθεώρησεν ἐπιστάντα ἤδη τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας προχώρησίν του. Ὅθεν τελέσας ἐν Μέμφει λαμπράν τινα θυσίαν εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αἰγύπτιον Ἄπιν, τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἀνέζευξεν εἰς Φοινίκην καὶ ἐφεξῆς εἰς Συρίαν, ὅπου εἶχε παραγγείλει τὴν συγκέντρωσιν τῶν δυνάμεών του. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο ἐνταῦθα πρὸς τὴν στρατείαν ἦλθε πρεσβεία τις τοῦ Δαρείου, δι' ἧς οὗτος προσφέρων αὐτῷ λύτρα ἐπὶ ἀποδόσει τῆς οἰκογενείας του μύρια τάλαντα καὶ μίαν τῶν θυγατέρων εἰς σύζυγον, συγχρόνως τῷ παρεχώρει καὶ τὴν μέχρι τοῦ Εὐφράτου Ἀσίαν ἵνα συνομολογήσῃ εἰρήνην. «*Ἐστεργον ταῦτα*, εἶπεν ὁ γέρων Παρμενίων, *ἂν ἦμην Ἀλέξανδρος*,» — *καὶ ἐγὼ*, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος, *ἂν ἦμην Παρμενίων*». Ὅθεν ὁ Δαρεῖος λαβὼν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον μετὰ μείζονος ἢ τὸ πρότερον παρασκευῆς. Ὁ στρατός του, ὑπὲρ τὸ ἓν ἑκατομμύριον, μίγμα πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἐθνῶν, συνηθροίσθη ὅλος εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Βαβυλῶνος, ὅπου καὶ αὐτὸς μεθ' ὅλης τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνήθους εἰς τοὺς Πέρσας βασιλεῖς πομπῆς ἐνεφανίσθη. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦ πολέμου, προτιμηθέντος τοῦ τῆς ἀμύνης μέσου, ἡ ἀντίταξις πρὸς τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρὸν ἔπρεπε νὰ γείνῃ εἰς τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν· ὅθεν ἡ κυριωτέρα δύναμις παρετάχθη ἐνώπιον τοῦ προστατευτικωτέρου Τίγρητος καὶ μικρόν τι μόνον ἐπιφυλακῆς σῶμα, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μαζαίου, ἔμεινε παρὰ τὸν Εὐφράτην.

Ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ δύναμις συνίσατο ἤδη εἰς τετρακισμυρίους πεζοὺς καὶ ἑπτακισμυρίους ἱππεῖς, ἀγνοῶν ἐξ ἀρχῆς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ὥρμησε διὰ τῆς συνήθους παρὰ τὴν Θάψακον ὁδοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην, διέβη τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὑποχωρησάσης τῆς αὐτόθι μικρᾶς δυνάμεως τῶν Περσῶν, προῆλασεν ἀνατολικῶς διὰ τῆς Νισίβιδος πρὸς τὸν Τίγρητα καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην βαδίζων διευθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. Ἀφοῦ ὅμως ἔλαβε γνῶσιν τῆς διατάξεως τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἐτράπη ταχέως βορειανατολικῶς καὶ ἐξαπατήσας τὸν Δαρεῖον διέβη τὸν Τίγρητα κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἡ ἔλλειψις ἐχθρικῆς ἀντιστάσεως ἠλάττωνε τὴν καθ' ἑαυτὴν δύσκολον τοῦ ποταμοῦ διάβασιν. Τότε δὲ ὁ Δαρεῖος ἠναγκάσθη ν' ἀκολουθῇ τὰ κινήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἕως οὗ τέλος συνηντήθη μετ' αὐτοῦ παρὰ τὰ *Γαυγάμηλα*, οὐ μακρὰν τῆς Ἀσσυρικῆς πόλεως τῶν *Ἀρβήλων*, ἔνθα, καταστάσης τῆς μάχης ἀναποφεύκτου, παρετάχθησαν ἀμφότεροι οἱ στρατοί. Ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη ἐνταῦθα ὅλην τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ τέχνην εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἰδικοῦ του. Τοῦ δὲ Παρμενίωνος, τὸν ὁποῖον κατέπληξε τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, συμβουλεύσαντος νὰ γείνῃ ἡ ἔφοδος νυκτὸς ἵνα διὰ τοῦ σκότους συγκαλυφθῇ τὸ φοβερὸν τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, αὐτὸς εἶπε τὸ μνημονευόμενον ἐκεῖνο «*οὐ κλέπτω τὴν νίκην*». Ὅθεν τὴν ἐπαύριον (2 Ὀκτωβρίου 331) ἤρξατο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων ἡ μάχη. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς καρτερωτάτη· διότι ἐν ᾧ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ εἶχε διαρρήξει τὸ κέντρον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, τὸ δεξιὸν τούτου κέρας ἐφορμῆσαν ἠνάγκασε τὸ ἀριστερὸν τῶν Ἑλλήνων, οὗ ἐστρατήγει ὁ Παρμενίων, νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ κατώρθωσε προσέτι νὰ καταλάβῃ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Κατὰ πρῶτον δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἀπωθήσει τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγα, ἐπιπεσὼν διὰ τοῦ ἱππικοῦ του εἰς τὰ νῶτα αὐτοῦ ἔδωκε τελείαν εἰς τὰ πράγματα τροπήν. Ἔπειτα ἡ σύγχυσις καὶ ἡ φυγὴ τῶν Περσῶν ἀπέβη γενική. Τρισμύριοι καὶ κατ' ἄλλους ἐνεακισμύριοι ἐξ αὐτῶν ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὁ δὲ Δαρεῖος καταλιπὼν καὶ αὖθις τὸ ὄχημα, τὴν ἀσπίδα, τὸ τόξον του καὶ ἄπειρα πλούτη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ, μόλις μετά τινων σατραπῶν καὶ μετ' εὐαρίθμου στρατοῦ διεσώθη διὰ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Μηδίαν.

Ἡ ἐν Ἀρβήλοις νίκη ἀπέδειξεν ἀληθῶς κύριον τῆς Ἀσίας τὸν Ἀλέξανδρον, καθόσον δι' αὐτῆς κατέστη ἀδύνατος πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως. Ἡ Βαβυλὼν, τὰ Σοῦσα, ἀνέῳξαν εἰς τὸν νικητὴν τὰς πύλας. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν πόλεων τούτων, ἐκτὸς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν (πεντακισμυρίων ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος καὶ ἄλλης ἀμυθήτου πολιτελείας), εὑρέθησαν καὶ πολλὰ πράγματα, ἅτινα ὁ Ξέρξης εἶχε συλήσει ποτὲ ἐν Ἑλλάδι· μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας θέλων νὰ τὰς ὑπομνήσῃ ὅτι αἱ νῖκαι του ἐτιμώρουν τὰς προλαβούσας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὕβρεις τῶν βαρβάρων. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο διέταξε καὶ τὴν ἐκ Περσικῶν λαφύρων ἀνοικοδόμησιν τῶν Πλαταιῶν, ὅπου ποτὲ οἱ Ἕλληνες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κατετρόπωσαν τοὺς Πέρσας. Ἀπὸ τῶν Σουσῶν δὲ ὁ Ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λέξανδρος, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος νέαν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν (15,000 περίπου), προυχώρησε διὰ τῶν οὕτω λεγομένων Σουσίων πυλῶν εἰς τὴν γενέθλιον τῆς Περσικῆς δυναστείας χώραν, τὴν Περσέπολιν, τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ βασίλεια ἐπυρπόλησεν εὐθὺς, εἴτε κατὰ προτροπὴν, ὡς λέγεται, τῆς περιφήμου Ἀθηναίας ἑταίρας *Θαΐδος*, γενομένην ἐν συμποσίῳ πρὸς ἐκδίκησιν ὁμοίας τοῦ Ξέρξου πράξεως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, εἴτε ἐξ οἰκείας ὁρμῆς ἕνεκα πολιτικοῦ λόγου, θέλων δηλονότι νὰ ἐξαλείψῃ τὴν βασιλικὴν ταύτην ἑστίαν, μετὰ τῆς διαρκείας τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Περσῶν, συνείχετο ἡ διαρκὴς ὕπαρξις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐνταῦθα δ' εὗρε προσέτι καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῶν θησαυρῶν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, διὰ τῶν ὁποίων τὴν μετακόμισιν ἐχρειάσθησαν 3 χιλ. κάμηλοι καὶ πλῆθος ἡμιόνων.

Καταλιπὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Περσέπολιν, μετὰ τετράμηνον αὐτόθι διατριβὴν, ἀνέζευξεν εἰς Μηδίαν, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ τὸν Δαρεῖον. Ἀλλὰ μαθὼν καθ' ὁδὸν ὅτι οὗτος ἀνεχώρησε διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν βορειότερον μετὰ τῶν θησαυρῶν τῆς Μηδίας καὶ ἑνὸς εὐαρίθμου στρατοῦ (συγκειμένου ἐκ Περσῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων), ἀπεφάσισεν ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων, ὅπου κατέλιπεν ὅσους ἐν Σούσοις καὶ ἐν Περσεπόλει ἐκυρίευσε θησαυροὺς, ἐπιστήσας φύλακα τούτων τὸν Ἅρπαλον, νὰ σπεύσῃ κατόπιν ἐκείνου. Μετὰ ἑνδεκαήμερον δὲ συντονωτάτην ὁδοιπορίαν ἀφιχθεὶς εἰς Ῥάγας ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ὁ Δαρεῖος προέβη διὰ τῶν εἰρημένων πυλῶν εἰς Βακτριανὴν, νὰ ἐπιτρέψῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν κεκμηκότα στρατόν του μικρὰν ἀνάπαυλαν.

Ἐν τοσούτῳ δὲ ὁ καταδιωκόμενος βασιλεὺς, ὅστις κατὰ τέσσαρας ἡμέρας εἶχε προλάβει τῆς ὁδοῦ, συγκαλέσας εἰς συμβούλιον τοὺς μεγιστᾶνας τῆς συνοδίας του, ἔδειξεν ὅτι ἤθελε μένων ν' ἀγωνισθῇ καὶ τὸν τελευταῖον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θρόνου του ἀγῶνα. Ἀλλ' ὀλίγοι μόνον καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀρτάβαζος ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωήν των ὑπὲρ αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ εἴτε ἀπεδειλίασαν εἴτε διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ *Βήσσου* (σατράπου τῆς Βακτριανῆς), ὅστις διενοήθη νὰ συλλάβῃ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν ἑνὸς μέρους τῆς Ἀσίας. Ἀληθῶς δὲ οὗτος τὴν ἀκόλουθον νύκτα συνέλαβε τὸν Δαρεῖον, δεδεμένον τὸν ἔφερεν ἐφ' ἁμάξης καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ πολλῶν Βακτρίων ἀκολούθων ἔσπευσε πορρωτέρω, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνων ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ. Ἅμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε ταῦτα παρά τινων φυγάδων, οἵτινες προσῆλθον ἐξαιτούμενοι τὴν χάριν του, εὐθὺς ἐκλέξας τοὺς εὐζωνοτέρους τῶν στρατιωτῶν του ἐπεχείρησεν, ὁδοιπορῶν ἡμέραν καὶ νύκτα, νὰ προφθάσῃ τοὺς προδότας. Μόνον δὲ μετὰ 60 ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς ταύτην τὴν ὑπερβολὴν σύντονον καταδίωξιν, κατέφθασε τὴν βασιλικὴν ἅμαξαν, εὗρεν ὅμως τὸν βασιλικὸν ἀντίπαλόν του ἄρτι τεθνηκότα ἐκ τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας οἱ περὶ τὸν Βῆσσον ἐπήνεγκον αὐτῷ ἀπανθρώπως καθ' ἣν στιγμὴν παρετήρησαν τοὺς διώκτας πλησιάζοντας καὶ ἠθέλησαν νὰ σώσωσιν ἑαυτοὺς μόνον ἐπὶ ταχυπόδων ἵππων. Δακρύσας δὲ ἐνταῦθα ὁ φιλάνθρωπος δορικτήτωρ ἐκάλυψε διὰ τῆς χλαμύδος του τὸν νεκρὸν καὶ διέταξε ν' ἀπαχθῇ εἰς Περσέπολιν καὶ κατατεθῇ ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνημείοις.

§. 5. Ἀποπεράτωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἀποκάλυψις καὶ τιμώρησις συνωμοσιῶν. Σύγχρονα ἐν Ἑλλάδι συμβάντα.

Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους δὲν ἦτο ἔτι πλήρης. Αἱ βορειοδυτικαὶ αὐτοῦ ἐπαρχίαι κατείχοντο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰσέτι ὑπὸ ἰδίων σατραπῶν· τὴν Παρθίαν καὶ Ὑρκανίαν ὑπέταξαν νῦν οἱ στρατηγοὶ Παρμενίων καὶ Κοῖνος, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατέβαλε τοὺς νομιζομένους ἀνικήτους Μάρδους παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ οἱ Ἄρειοι παρεδόθησαν ἑκουσίως. Ἐν τούτοις ὁ βασιλοκτόνος Βῆσσος λαβὼν ἐν Βακτριανῇ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρταξέρξου Δ΄ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας καὶ συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν δυνάμεις ἱκανάς. Ὡν δ' ἕτοιμος ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ, ἔμαθεν αἴφνης τὴν ἀπόφασιν τοῦ τῶν Ἀρείων σατράπου Σατιβαρζάνου, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε, χάριν ἐξασφαλίσεως τῶν νώτων αὐτοῦ, νὰ καταστείλῃ ἀμέσως. Ἀλλ' ἅμα τούτου κατορθωθέντος, ἐπῆλθεν ἄλλο σπουδαιότερον πρόσκομμα, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνωμοσία, ἥτις ἀνήγγειλεν ἤδη τὴν ἐν τῷ στρατῷ ὑπάρχουσαν δυσαρέσκειαν. Πρωτουργὸς δὲ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἦτο Μακεδών τις τοὔνομα *Δίμνος*· οὗτος παρεκίνησε κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς πράξεως φίλον του τινὰ Νικόμαχον, ὅστις δὲν ἐδέχθη, ἀλλ' ἀπεκάλυψε τὴν ἐπιβουλὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Κεβαλῖνον. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔσπευσε πρὸς τὸν Φιλώταν παρακαλῶν αὐτὸν ν' ἀναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα τάχιστα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δέ, μ' ὅλον ὅτι δὶς ὑπεμνήσθη, ἐφύλαξε τὸ ἀπόρρητον δι' ἑαυτόν. Τότε δὲ ὁ Κεβαλῖνος εἰσαχθεὶς δι' ἄλλων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον κατεμήνυσεν αὐτὸς ἀπ' εὐθείας τὴν τεκταινομένην πρᾶξιν καὶ ὡμολόγησε προσέτι ὅτι πρό τινων ἤδη ἡμερῶν τὴν εἶχε καταγγείλει εἰς τὸν Φιλώταν. Καὶ τοῦτο μὲν παρώξυνε σφόδρα τὸν βασιλέα, τὸν ἐτάραξε δ' ἔτι μᾶλλον ἡ περίπτωσις ὅτι ὁ Δίμνος, τοῦ ὁποίου τὴν σύλληψιν διέταξεν εὐθύς, αὐτοχειριασθεὶς κατέλιπεν ἀνεξέλεγκτον τὴν ἐπιβουλήν. Ἀκολούθως ὅμως κατηγορηθεὶς ὁ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος, ὡς συνένοχος ἐνώπιον στρατιωτικοῦ δικαστηρίου κατεδικάσθη εἰς θάνατον· ἡ δὲ καταδίκη αὐτοῦ συνεπέσυρε καὶ τὴν τοῦ γηραιοῦ πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρός του καίπερ ἀνεξελέγκτου καὶ διατελοῦντος τότε ἐν Ἐκβατάνοις. Οἱ ἀποδοκιμάσαντες δὲ τὰ πραχθέντα στρατιωτικοὶ ἀνήγγειλαν τὴν δυσαρέσκειάν των εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ αὐτῶν περιέπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις πρὸς ποινὴν τοὺς ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἐσχημάτισεν ἐνταῦθα τὸ *τάγμα τῶν ἀτάκτων*. Θέλων δὲ ν' ἀσχολήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν στρατὸν ὡδήγησεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἀριάσπας ἢ Εὐεργέτας καλουμένους καὶ ἐφεξῆς πρὸς τοὺς Ἀραχωσίους καὶ τοὺς Παροπαμισάδας (κατοίκους τοῦ νῦν Ἀφγανιστὰν), οἵτινες ἐδέχθησαν αὐτὸν ἄνευ τινὸς ἀντιςάσεως.

Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Παροπαμισαδῶν παραχειμασίαν αὐτοῦ ἵδρυσε πλησίον τῆς εἰς τὴν Μηδικὴν φερούσης ὁδοῦ τοῦ Παροπαμίσου νέαν ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου κατέλιπεν ἑπτακισχιλίους Μακεδόνας. Ἅμα τοῦ ἔαρος φανέντος (329) ἐπεχείρησε τὴν τολμηρὰν διὰ τοῦ ὄρους ἐκείνου ὑπέρβασιν καὶ μετὰ πολλὰς κακουχίας ἔφθασε τέλος εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Βακτρίας, ἥτις ἀμαχητὶ μέχρι τοῦ Ὤξου ὑπετάχθη· διότι ὁ Βῆσσος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐξησφαλισμένον διὰ τοῦ ὀρεινοῦ χαρακώματος, ἅμα μαθὼν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τὸ διεπέρασε, μετὰ σπουδῆς διέβη διὰ τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ εἰς τὴν Σογδιανὴν, ὅπου ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ πόδας τὸν ἠκολούθησεν. Ἡ ἐμφάνισις δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπωτάτην ταύτην μεθόριον χώραν κατέπληξε τὸν Βῆσσον· διὸ οἱ περὶ τοῦτον ἡγεμόνες θεωροῦντες ἀδύνατον πᾶσαν περαιτέρω ἀντίστασιν, συλλαβόντες αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις τούτους μὲν ἐβράβευσε δι' ἀξιολόγων δωρεῶν, τὸν δὲ συλληφθέντα παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος Δαρείου καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συγγενεῖς του ἵνα τὸν τιμωρήσωσι κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς Σογδιανῆς ἔκτισε παρὰ τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰαξάρτην (κληθέντα καὶ *Τάναϊν*, ὡς βορειότατον μεθόριον) τὴν *ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν*· ἀποτυχὼν δ' ἐν τῇ κατὰ τῶν πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου περιπλανωμένων Σκυθῶν ἐπιχειρηθείσῃ ἐκστρατείᾳ ἀπέβαλε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του περαιτέρω πρὸς ἄρκτον.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς Σογδιανῆς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου Περσικοῦ κράτους, ἀποτελεσθεῖσα ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἐτῶν (334—327) μετὰ δυνάμεων σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀνταγωνισθέντας λίαν εὐαρίθμων. Τὴν ἐπ' αὐτοῦ δὲ κυριότητά του ἐξησφάλισεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφεύγων ὅσον οἷόν τε νὰ δείξῃ ἐπαισθητὴν τὴν μεταβολήν, σεβόμενος καὶ ἀποκαθιστῶν παντοῦ τοὺς νόμους, τὰς θρησκείας, τὰ ἤθη καὶ ἐν γένει τὴν ἐθνότητα τῶν παντοδαπῶν λαῶν, μετριάζων τὰ βάρη αὐτῶν, τιμωρῶν τὰς καταπιέσεις καὶ καταλείπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς σατράπας εἰς τὰ ἀξιώματά των, καθ' ὑπαγόρευσιν δὲ μόνον τῆς ἀνάγκης ἀφίνων κατόπιν Μακεδόνας πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῶν σατραπῶν τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν. Οὕτω δὲ τὸ βασίλειον ὑπὸ πολυειδεῖς ὠφελείας μετέβαλε μόνον τὴν κυριαρχίαν.—Ἐξ ἐναντίας ὅμως μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων του ἀνοίγετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεγαλήτερον χάσμα. Αἱ ταχεῖαι νίκαι καὶ αἱ ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ἐπιτυχίαι αὐτῶν ὑπέθαλψαν ὅπερ οὗτος ἐξ ἀρχῆς συνέλαβε μεγαλουργὸν βούλευμα, τὸ τῆς *συγχωνεύσεως* τοῦ *Εὐρωπαϊκοῦ* καὶ *Ἀσιατικοῦ βίου*, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ στηριχθῇ ὁ νέος θρόνος εἰς ἄλλην ἀσφαλεστέραν καὶ μονιμωτέραν βάσιν παρὰ ταύτην. Πρὸς τελείαν δ' ἐπιτυχίαν τοῦ περὶ οὗ λόγος βουλεύματος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποφεύγῃ τὴν διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς τύπους ὑπαγωγὴν τῶν ἀρχῆθεν ὑφισταμένων σχέσεων καὶ προλήψεων τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι ὤφειλε ν' ἀφήσῃ εἰς τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μορφοποιὸν (πλαστουργὸν) Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὴν κατὰ μικρὸν ἔσωθεν μεταβολήν. Ἐντεῦθεν ἄρα ἡ σπουδὴ αὐτοῦ τοῦ νὰ προσεγγίζῃ εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας μετὰ τῆς δυνατῆς ἐμπιστοσύνης καὶ φιλανθρωπίας ὥστε νὰ λησμονήσωσι τὸν νικητήν. Ἐν τῇ σπουδῇ δὲ ἤδη ταύτῃ πολλοὶ τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν καὶ προκρίτων, οἵτινες προετίμων τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ αὐστηροῦ δικαιώματος τῆς δορικτησίας, εἶδον ἐξ ἀρχῆς δυσαρέστως τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἀξιώσεών των. Μολαταῦτα τὰ μεγάλα πλούτη, τῶν ὁποίων οὗτοι ἀπέλαυον διὰ τῆς ἀκράτου ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου, μὴ ἀμελοῦντος οὐδὲ τῶν ἐλαχίστων στρατιωτῶν, καὶ αἱ ἡδοναί, τὰς ὁποίας ὁ δι' αὐτοῦ ἀνοιχθεὶς νέος βίος τοῖς προσέφερε, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὸ πέλαγος πολλοὶ μετὰ τῆς ἐμφύτου εἰς τοὺς Μακεδόνας ὁρμῆς ἐβυθίσθησαν, ἐφαίνοντο ὅτι ἀπέτρεπον καὶ καθίστων ἀδικαιολόγητα τὰ φανερὰ παράπονα. Ἀφοῦ ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου τὸ σύνολον τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων περιῆλθεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ νῦν οὗτος, θέλων νὰ προσηλώσῃ τοὺς Ἀσιάτας ἔτι στερεώτερον εἰς τὴν δυναστείαν του, μετεχειρίζετο τοὺς μεγιστᾶνας αὐτῶν πάντη ἰσοτίμως μὲ τοὺς Μακεδόνας του, καὶ ἵνα συμμορφωθῇ μὲ τὰς προλήψεις αὐτῶν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ παραδεχθῇ τὸν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς συνήθη τύπον τῆς *προσκυνήσεως*, ἐμφαίνοντα κατ' αὐτοὺς τὴν ἐπίγειον μεγαλειότητα, καὶ αὐτὸν τὸν Μακεδονικὸν ἱματισμὸν ν' ἀνταλλάξῃ διὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ, ἔκτοτε πλέον οἱ περὶ αὐτὸν ἤρξαντο νὰ δεικνύωνται ἀπηλλοτριωμένοι πρὸς αὐτόν. Ἔκτοτε ἐγεννήθησαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν κρειττόνων Μακεδόνων ἀποστροφή, ψυχρότης, δυσαρέσκεια καὶ σχέδια πρὸς τὴν ἀπώλειάν του. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον συμπίπτει καὶ ὁ φόνος τοῦ *Κλείτου* ὡς ἐλέγξαντος τὸν Ἀσιατισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τολμήσαντος νὰ εἴπῃ ὅτι ὄχι αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ μετὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ἄλλων Μακεδόνων κατώρθωσε τὰς νίκας του. Τότε δὲ ἀνεκαλύφθη καὶ δευτέρα συνωμοσία, ἡ τοῦ *Ἑρμολάου*, ἐν ᾗ καὶ ὁ φιλόσοφος *Καλλισθένης* (μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους) συμπεριελήφθη ὡς ὕποπτος, διότι πρότερον ἠναντιώθη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρότασιν τοῦ Ἀναξάρχου καὶ ἀπεποιήθη τὴν μετὰ γονυκλισίας προσκύνησιν αὐτοῦ. Ὅθεν, κατὰ συνέπειαν τῆς τιμωρήσεως ὅλων τῶν συμμετόχων, ὑπέστη καὶ οὗτος τὴν θανατικὴν ποινήν.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν του, διεκωλύθη ὅμως ἕνεκα τῆς ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Σπιταμένους ἐν Βακτρίᾳ καὶ Σογδιανῇ ὑποκινηθείσης ἀποστασίας. Ἀφοῦ δὲ κατέστειλεν αὐτὴν καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ὡραίαν Ῥωξάνην, θυγατέρα ἑνὸς ἐπιφανοῦς Βακτρίου (Ὀξυάρτου) προήλασεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παραπαμίσου ἢ Καυκάσου, ἵνα ἐντεῦθεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν εἰρημένην ἀπέραντον χώραν.— Ἀλλὰ πρὶν ἢ συνοδεύσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ ἀπωτάτην πορείαν, ὅπου ἡ ἄκρατος φιλοδοξία τὸν ὤθει, ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ κύριον τῆς ἱστορίας ἡμῶν θέατρον, τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἴδωμεν τί ἐν τῷ μεταξὺ αὐτοῦ συνέβη.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος, μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην, ἠσχολεῖτο εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν ἐνδοτέρων τῆς Περσίας χωρῶν, πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι συνέλαβον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐκεῖ ἤθελον ἐξάπαντος συντριφθῆ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ἀπαλλαγῆς των ἦτο ἐγγύς. Τολμηρότερος δὲ πάντων ὁ νέος τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Ἄγις Γ'*, ὅστις ἤδη μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην, ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ χρημάτων καὶ πλοίων ὑποστηριχθείς, εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ ὀκτακισχιλίων μισθοφόρων Ἑλλήνων, τῶν μὲν δραπετευσάντων, τῶν δὲ φυγαδευθέν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των ἐκ τῆς Ἀσίας, εὐτυχῆ τινὰ εἰς Κρήτην ἐκστρατείαν, ἐστοχάσθη εὔκαιρον τὸ ν' ἀποπειραθῇ ἀπὸ τοῦδε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοῦτο ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ἄρτι ἐν Θράκῃ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μέμνονα ἐκραγείσης στάσεως, ἥτις εἶχεν ἑλκύσει ὅλην τοῦ Ἀντιπάτρου τὴν προσοχήν. Σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι καί τινες δημοφρονοῦντες πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἠνώθησαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Πάραυτα δ' ὁ Ἄγις εἶδεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν στρατοῦ κραταιοῦ, συνισταμένου ἐκ δισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἱππέων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ συμπράξωσι· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν ἥσυχοι ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς ἰδίως εὐμενοῦς καὶ φιλόφρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου πολιτεύσεως (πρὸ ὀλίγου τότε εἶχον λάβει τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἐκ τῶν ἐν Σούσοις λαφύρων), ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης δὲν ἐτόλμησε νὰ προτρέψῃ εἰς τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης κοινοπραγίαν. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις ἐθεώρησε τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων πολὺ σπουδαιότερον κατὰ τὰς συνεπείας του παρὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς Θράκης, συνομολογήσας μετὰ τοῦ Μέμνονος ὅσον ἔνεστι ἐπωφελῆ εἰρήνην ἔσπευσεν ἀμέσως μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ὁ Ἄγις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐπολιόρκει τὴν Μεγαλόπολιν, ἥτις μόνη ἠθέλησε νὰ μείνῃ πιστὴ εἰς τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Πλησίον τῆς πόλεως ταύτης συνεκροτήθη τὸ θέρος τοῦ 330 ἔτους μάχη κρατερά, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολέμησαν μὲν ἀξίως τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πολεμικῆς δόξης καὶ ἐπήνεγκον ζημίαν μεγίστην εἰς τὸν σχεδὸν διπλάσιον Μακεδονικὸν στρατόν, μολαταῦτα ἡττήθησαν ἦτταν τελείαν. Ἔπεσε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄγις μαχόμενος ἡρωϊκῶς καὶ μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς ἐλευθερώσεως. Ὁ Ἀντίπατρος ἐπέτρεψεν ἀκολούθως τὴν περὶ τῆς ἐγκληματι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῆς πράξεως τῶν Σπαρτιατῶν ἀπόφασιν εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ συναθροισθέντας Ἕλληνας. Οὗτοι ὅμως παρέπεμψαν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὅθεν ἀφοῦ ὁ Ἀντίπατρος ἔλαβε πεντήκοντα ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἴκων τῆς Σπάρτης, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν τινὰ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἵν' ἀναγγείλωσι τὴν ὑποταγήν των καὶ ἐξαιτήσωνται συγγνώμην. Ἡ Σπάρτη ἔτυχεν αὐτῆς· μόνοι δὲ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσιν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι τάλαντα εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἕνεκα τῶν ὁποίων αὕτη ὑπέστη ἐκ τοῦ πολέμου ζημιῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης οἱ Ἕλληνες διήγαγον ἡσύχως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις του ἔλαβεν οὐ μικρᾶς ἐπικουρίας ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

§. 6. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἰνδικήν.

Ἡ ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ φυσικὴ αὐτοῦ πρὸς πόλεμον καὶ κατακτήσεις ροπὴ προεκάλεσαν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκστρατείαν του εἰς τὴν *Ἰνδικὴν*, χώραν τοῦ πλούτου καὶ θαυμασίων μυθικῶν παραδόσεων, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἔτι Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσει. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 327 ἔτους ὑπερβαλὼν τὸν Παροπάμισον μετὰ 12 μυριάδων μαχητῶν, τῶν ὁποίων τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν οἱ Μακεδόνες, κατήντησεν, ὡς προείρηται, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Παροπαμισάδαις πρότερον κτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἰνδικῆς βαδίζων, τὸν μὲν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν Περδίκκαν, ἀναλαβόντας μέρος τοῦ στρατοῦ, διέταξε νὰ καταλάβωσι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Κωφῆνος πόλεις καὶ ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὸν Ἰνδόν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυριωτέρας δυνάμεως ἐτράπη πρὸς τὸν Χοάσπην (τὸν παρ' Ἀρριανῷ Χόην), ὅπου ἀπήντησε πολλὰ μάχιμα ἔθνη, οἷον τοὺς Ἀσπασίους, Γουραίους, Ἀσσακηνοὺς κλ. καὶ διὰ συνεχῶν πολέμων, ἐν οἷς πολ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάκις ἐξέθετο τὴν ζωήν του εἰς κίνδυνον, κατώρθωσε, διαρκοῦντος τοῦ θέρους, νὰ κυριεύσῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χώραν. Ἀκολούθως δὲ διὰ σχεδιῶν κατασκευασθεισῶν ἐπίτηδες ἔπλευσε τὸν Ἰνδὸν πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῆς γεφύρας, δι' ἧς ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ Περδίκκας προλαβόντες εἶχον ἤδη ζεύξει τὸν ποταμὸν (πλησίον τοῦ νῦν Ἀττὸκ), καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ προσεχοῦς ἔτους (326), ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεσκέφθη τὴν (κατὰ μυθικὰς παραδόσεις) ὑπὸ τοῦ Διονύσου (Βάκχου) κτισθεῖσαν πόλιν Νῦσαν, κειμένην παρὰ τὴν νῦν Γισνὴν, διέβη τέλος τὸν Ἰνδὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οὕτω λεγομένην *Πενταποταμίαν* (Πεντσιὰπ), ἤτοι τὴν ὑπὸ τῶν πέντε τοῦ Ἰνδοῦ παραποτάμων (Ὑδάσπου, Ἀκεσίνου, Ὑδραώτου, Ὑφάσιος καὶ Ζαράδρου) διαῤῥεομένην χώραν.

Πέραν τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ἰνδοῦ ὄχθης ἤρχετο ἡ ἐπικράτεια τοῦ *Ταξίλου*, μεθ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνενοηθῆ προηγουμένως, καὶ ὅστις ἤδη σπεύσας εἰς προϋπάντησιν παρέδωκεν αὐτῷ ἑαυτὸν καὶ τὸ βασιλειόν του ἐν πομπῇ ἐνώπιον τῆς μητροπόλεώς του, τῶν Ταξίλων. Ἀνταμείψας δὲ τοῦτον ἐλευθερίως ὁ Ἀλέξανδρος ἕνεκα τῆς προθύμου ὑποταγῆς του καὶ λαβὼν ἱκανὴν ἐντεῦθεν ἐπικουρίαν, τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ κραταιοῦ βασιλέως Πώρου (ἀντιζήλου τοῦ Ταξίλου), οὗτινος τὸ βασίλειον ἔκειτο ὑπὲρ τὸν Ὑδάσπην καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ὑδραώτου. Φθάσας δὲ εἰς τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον, εὗρε παρατεταγμένον ἤδη ἐπὶ τῶν ἀντιπέραν ὀχθῶν τὸν ὑπὸ 300 πυργοφόρων ἐλεφάντων προστατευόμενον στρατὸν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως. Ἡ διάβασις αὐτοῦ ἐφαίνετο δυσκολωτάτη καὶ ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς φυλάξεως τῶν συνήθων πόρων καὶ διότι οἱ ἀρξάμενοι τότε τροπικοὶ ὑετοὶ εἶχον αὐξήσει τὰ ῥεύματά του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ δι' ἐπιτηδείων στρατηγημάτων ἐξηπάτησε τὸν ἐχθρὸν, κατώρθωσεν αὐτὴν τε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χνικώτατα (εἰς θέσιν ἄλλην ὅπου δὲν προσεδοκᾶτο)· ὁ δ' ἐκπλαγεὶς Πῶρος ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ἀμέσως τὸν διαπεραιωθέντα ἐχθρὸν ἠρκέσθη νὰ πέμψῃ ἐν τοσούτῳ μοῖράν τινα τοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν υἱόν του ἵν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπερχομένην Μακεδονικὴν φάλαγγα. Ἀφοῦ δὲ οὗτος ἔπεσε μαχόμενος, τότε κατὰ πρῶτον ὁ Πῶρος προχωρήσας παρέταξε τὸν ἄπειρον αὐτοῦ στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντάς του. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐδείχθη ὅτι πλῆθος ἀνεπιτήδειον δὲν δύναται ν' ἀντισταθῇ εἰς στρατὸν τακτικὸν ἐμπνεόμενον ὑπὸ αἰσθήματος φιλοτιμίας καὶ διοικούμενον ὑπὸ στρατηγοῦ ἐξόχου. Ἐν τῇ ἀμέσῳ γενομένῃ κραταιᾷ συγκρούσει ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτον οὐδενὸς τῶν προλαβόντων κατώτερος· δισμύριοι Ἰνδοὶ πεσόντες μετὰ τρισχιλίων ἵππων καὶ ἑκατὸν ἐλεφάντων ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ δὲ Πῶρος ἐν χρυσῷ θώρακι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλέφαντός του καθήμενος ἠγωνίσθη μὲν ἐρρωμένως, τρωθεὶς δὲ τὸν δεξιὸν ὦμον ἐτράπη εἰς φυγήν. Καὶ ἐπειδὴ κατεδιώκετο, ὁ Ἀλέξανδρος θέλων νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ γενναίου ἀνδρὸς, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πρῶτον τὸν Ταξίλην καὶ μετὰ τοῦτον, ἐπανελθόντα ἄπρακτον, ἄλλον ἐκ παλαιοῦ χρόνου φίλον του ἡγεμόνα, εἰς τὸν ὁποῖον τέλος ὁ τεταλαιπωρημένος βασιλεὺς παρεδόθη. Προσαχθεὶς δὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἔτυχεν ἀξιοπρεποῦς δεξιώσεως, πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐκείνου πῶς ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησε «*βασιλικῶς*». Καὶ ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος προσέθετο, τί ἄλλο ἐκτὸς τούτου ἐζήτει; εἰς τὸ *βασιλικῶς*, εἶπε, *περιέχονται πάντα*· τότε ὁ γενναῖος νικητὴς ἀπέδωκεν αὐτῷ οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρι τοῦδε κυριότητα τῶν χωρῶν του· ὅθεν ἔκτοτε τὸν εἶχεν εἰς ἅπαντα πιστόν. Οὕτω δὲ μόνον διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δύο κραταιῶν ἡγεμόνων Ταξίλου καὶ Πώρου ἐν τῇ κυριότητι αὐτῶν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως μάλιστα τῆς τοῦ δευτέρου ἐπικρατείας μέχρι τοῦ Ὑφάσιος ἐθεώρει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυνατὴν τὴν παγίωσιν τῆς ἐπιῤῥοῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τῆς Ἰνδικῆς, ἐν ᾧ ἄλλως ἡ ἐξακολουθοῦσα μεταξὺ ἀμφοτέρων ζηλοτυπία ἠγγυᾶτο τὴν πίστιν τούτων πρὸς αὐτόν.

Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ὑδάσπην, τὴν *Νίκαιαν* καὶ τὴν *Βουκεφαλίαν*, τὴν μὲν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Ἰνδῶν νίκης του, τὴν δὲ πρὸς ἀποθανάτισιν τοῦ συναγωνιστοῦ ἵππου του, ὅστις ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα διὰ γῆρας ὑπέρπονος γενόμενος καὶ διέταξε συγχρόνως τὴν κατάρτυσιν ἑνὸς Ἰνδικοῦ στόλου, διεύθυνε τὴν πορείαν του εἰς τὴν κατ' ἄρκτον ὀρεινὴν χώραν σπεύδων νὰ καθυποτάξῃ τὰ ἔτι ἐλεύθερα ὀρεινὰ ἔθνη τῆς Πενταποταμίας. Ὑπερβὰς δὲ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὸν πλατὺν Ἀκεσῖνον (παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκτισε καὶ ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν) καὶ ὑποτάξας τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ὑδραώτου, κατήντησε διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς τὴν χώραν τῶν οὕτω λεγομένων αὐτονόμων Ἰνδῶν (Καθαίων, Ὀξυδρακῶν, Μαλλῶν κλ.), ὅπου εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ πολέμους φονικοὺς, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ὀχυρᾶς καὶ πολυανθρώπου πόλεως, τῶν *Σαγγάλων*, ἐν ᾗ μόνον ὑπὲρ τοὺς 1100 Μακεδόνας ἐπληγώθησαν βαρέως.

Φθάσας δὲ εἰς τὸν Ὕφασιν, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῆς Πενταποταμίας, καὶ λαβὼν αὐτόθι πληροφορίας εὐαρέστους περὶ τῆς ἐνδοτέρας Ἰνδικῆς καὶ ἰδίως περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν τοῦ Γάγγου χωρῶν ᾐσθάνθη ἐπιθυμίαν ἀκράτητον τοῦ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς θαυμασίας ταύτης χώρας. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν οἱ Μακεδόνες ἠρνήθησαν ἐνταῦθα νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι· διότι εἶχον ἀποκάμει ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἀγώνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἃς μέχρι τοῦδε ὑπέστησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τοσούτῳ ἐπέμενεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ καὶ οὔτε ἡ ἔμφρων καὶ μετὰ παῤῥησίας ἀντιπαρά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στασις τοῦ πιστοῦ καὶ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κοίνου, ὅστις ἐκίνησε ὅλων τῶν περιεστώτων τὰ δάκρυα, ἐδυνήθη νὰ τὸν μεταπείσῃ. Μετὰ ταῦτα δ' ἀνεχώρησεν εἰς τὴν σκηνήν του καὶ δὲν ἐφάνη τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐκεῖνοι ἤθελον μεταβάλει γνώμην. Ἰδὼν δὲ ὅτι τὸ μέσον τοῦτο δὲν ἐτελεσφόρησε, τὴν τετάρτην ἡμέραν τέλος ἀπεφάσισε νὰ θύσῃ εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν μέλλουσαν δῆθεν τοῦ Ὑφάσιος διάβασιν, καὶ ἐπειδὴ τὰ σημεῖα δὲν ἦσαν αἴσια, ἐφάνη ὅτι ὑπετάσσετο ὄχι εἰς τῶν στρατιωτῶν ἀλλ' εἰς τῶν θεῶν τὴν θέλησιν· ὅθεν πλήρεις ἀγαλλιάσεως οἱ στρατιῶται ἔτρεχον εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ τὸν ηὐλόγουν «*ὅτι ἀνίκητος πάντοτε παρὰ μόνων τῶν Μακεδόνων ἔστρεξε νὰ νικηθῇ*». Οὕτως ἄρα ὁ Ὕφασις πρὸς νότον, ὡς ὁ Ἰαξάρτης πρότερον πρὸς ἄρκτον, ἐγένετο τὸ ὅριον τῶν δορικτησιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἑπομένως, ἀφοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ μέχρι ποῦ νικῶν προέβη, διέταξε νὰ κατασκευασθῶσιν δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοί, κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 326 ἐπεχείρησε τὴν ἐπάνοδον διὰ φιλικῆς χώρας πρὸς τὸν Ὑδάσπην, ὅπου τὸν ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευασθέντα στόλον (ἐκ 2,000 ὡς ἔγγιστα σκαφῶν) ἐξήρτυσεν ἤδη ἐντελῶς, μεταχειρισθεὶς ὡς πληρώματα τοὺς ἐν τῷ στρατῷ εὑρισκομένους ἐπιτηδείους πρὸς τοῦτο ἄνδρας (κατὰ τὸ πλεῖστον Φοίνικας, Αἰγυπτίους, Κυπρίους καὶ Κᾶρας) καὶ ἀποδείξας ναύαρχον μὲν ἄνδρα ἀξιώτατον, τὸν *Νέαρχον*, κυβερνήτην δὲ τὸν *Ὀνησίκριτον*. Προέθετο δὲ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν οὐ μόνυν νὰ γνωρίσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' Ἑλληνομακεδονικῶν ἀποικιῶν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ Ἰνδοῦ, ὥστε οὕτω νὰ καταλίπῃ εἰς τὰ περιοικοῦντα Ἰνδικὰ ἔθνη ἔμμονον τῆς δυνάμεώς του ἐντύπωσιν καὶ συνάμα νὰ εὐκολύνῃ εἰς τὸ μέλλον τὸν σύνδεσμον τῆς Περσίας μετὰ τῆς Ἰνδικῆς.

Ἐν ᾧ δὲ δύο στρατοὶ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν καὶ Ἡφαιστίωνα προϋχώρουν διὰ ξηρᾶς πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὄχθας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ὑδάσπου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐμβιβασθεὶς μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς εἰς τὸν στόλον ἔφθασε τὴν πέμπτην ἡμέραν εἰς τὴν σύρροιαν τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἀκεσίνου καὶ διέπλευσεν αὐτὸν ὄχι ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως. Ἀποβὰς δ' ἐνταῦθα εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ μαχιμωτάτου ἔθνους τῶν Μαλλῶν, ἐκυρίευσε μὲν πολλὰς αὐτῶν πόλεις ἐξ ἐφόδου, κατὰ τὴν ἅλωσιν ὅμως τῆς ὀχυρᾶς μητροπόλεώς των περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι εἰσπηδήσας εἰς τὸ φρούριον πρῶτος εὑρέθη πολλὴν ὥραν ἐκτεθειμένος εἰς τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ, ἕως οὗ ὁ Πευκέστας καὶ ὁ Λεοννάτος, ἀναβάντες μετ' οὐ πολύ, ἐδυνήθησαν νὰ τὸν καλύψωσι, τρωθέντα ἤδη καὶ χαμαὶ κείμενον, διὰ τῶν ἀσπίδων των. Ἐν τούτοις ἡ τολμηρὰ αὕτη πρᾶξις τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς καὶ ἡ ταχεῖα ἅλωσις τῆς ὀχυρᾶς πόλεως συνεπήγαγε τὴν πλήρη καὶ πρόθυμον ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν, τῶν ὁποίων τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν οὐ μόνον οἱ ἀνδρεῖοι Ὀξυδράκαι ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὄμορα ἔθνη, διὰ πρεσβειῶν καὶ πλουσίων δώρων ἐμφανισθέντα. Ἀκολούθως ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσε διὰ τοῦ Ὑδραώτου εἰς τὸν Ἀκεσίνην καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τούτου εἰς τὸν Ἰνδὸν ἔκτισεν ἐπώνυμον ἄλλην πόλιν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ 325 ἔτους ἤρξατο νὰ διαπλέῃ τὸν κυρίως Ἰνδόν, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τὸν Κρατερὸν ὥδευε παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην ἔχων τὴν παραγγελίαν νὰ ὑποτάσσῃ τὰ ἐναντιούμενα ἔθνη. Ἡ στρατεία οὕτω προήχθη ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος μέχρι τῆς χώρας τῶν Σόγδων, τῶν ὁποίων ἡ μητρόπολις μετεβλήθη εἰς Σογδινὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐγένετο ἡ καθέδρα τῆς τοῦ κατωτέρου Ἰνδοῦ σατραπείας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤλπισεν, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἤθελον σπεύσει οἱ τῆς κάτω Ἰνδικῆς ἡγεμόνες (ὧν οἱ ὀνομαστότεροι ἦσαν, ὁ Μουσικανὸς, ὁ Ὀξυκανὸς καὶ ὁ Σάμβος) νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν ὑπόκλισίν των. Ἐξεναντίας ὅμως, ἕνεκα τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ τάγματος τῶν Βραχ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάνων, ὅπερ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐδέσποζε τῶν τε ἡγεμόνων καὶ τῶν κατοίκων καὶ πᾶν ξένον ἐθεώρει μετὰ δυσπιστίας καὶ περιφρονήσεως, εὗρε πανταχοῦ σπουδαίαν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν αὐτοστρατηγῶν καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου (ἰδίως διὰ τῆς ἀνασταυρώσεως πολλῶν Βραχμάνων) ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπάνοδόν του εἰς τὴν εἰρημένην Σογδινὴν Ἀλεξάνδρειαν πέμψας τὸ τρίτον μέρος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Περσίαν πρὸς καταστολὴν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ αὐτόθι ἀναφυεισῶν ἀταξιῶν καὶ ταραχῶν, αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν τοῦ Ἰνδοῦ σπεύδων νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπὸ τῶν στομίων τοῦ ποταμοῦ τούτου σχηματιζόμενον Δέλτα, ὡς θέσιν ἐπιτηδείαν πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐθνῶν καὶ συνάμα πρὸς διατήρησιν τῆς ἀκωλύτου συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν τοῦ Γάγγου καὶ τοῦ λοιποῦ κράτους του Εἰς πραγματοποίησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου βουλεύματός του ἐξελέξατο τὴν πόλιν *Πάταλα*, κειμένην ἐκεῖ ὅπου ὁ ποταμὸς σχηματίζει τὸ εἰρημένον Δέλτα, τὴν ὠχύρωσεν ἐπιμελῶς καὶ περιεποιήσατο αὐτῇ ὅσα μέσα ἐδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀκμήν της. Ἐφεξῆς δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν κατέπλευσε τὸν δεξιὸν ἐκείνου βραχίονα καὶ ἔφθασεν ἐν μέσῳ πολλῶν κινδύνων εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος (τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν) μέχρι τῆς νήσου, ἣν ὁ Ἀρριανὸς ὀνομάζει Κυλλοντάν· ἔπειτα δὲ πάλιν, ἀπὸ τῶν Πατάλων ὁρμώμενος, ἐξήτασε καὶ τὸν δεύτερον τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος πλοῦν, καὶ τότε, μετὰ τὴν διπλῆν ταύτην ἔρευναν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Νέαρχον τὴν κυβέρνησιν τοῦ στόλου, ἵνα ἐκ τῶν βραχιόνων ἐκείνων πλεύσῃ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ ἑπομένως εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς Γεδρωσίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

§. 7. Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Περσίαν. Τελευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας του. Θάνατος αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι.

Τὴν διὰ τῆς Γεδρωσίας δυσχερῆ καὶ ἐπικίνδυνον ὁδοιπορίαν ἐξελέξατο ὁ Ἀλέξανδρος τοῦτο μὲν ἵνα μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτενῆ χώραν εἰς ἔθνη ἀνυπότακτα, ἅτινα ἐδύναντο νὰ ταράξωσι τὴν συνάφειαν τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν κατακτήσεων, τοῦτο δὲ καὶ κυρίως ἵνα διευκολύνῃ εἰς τὸν παραπλέοντα στόλον τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς χάριν προμηθεύσεως τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος. Ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ λοιπὸν ὑπερβὰς διὰ τῆς χώρας τῶν Ἀραβιτῶν τὸ παρακείμενον ὄρος ὑπέταξε τοὺς αὐτόθι οἰκοῦντας μαχίμους Ὠρείτας, μετέβαλε τὴν πρωτεύουσάν των Ῥαμβακίαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐν Ὥροις καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἕδραν νέας σατραπείας, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὁποίας κατέλιπε τὸν Λεοννάτον μεθ' ἑνὸς μέρους τοῦ στρατοῦ ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν στόλον κατὰ τὴν ἐκεῖ προσόρμισίν του. Ἐντεῦθεν δὲ προήλασεν εἰς τὴν κυρίως Γεδρωσίαν καὶ βαδίζων παρὰ τὰς ἀμμώδεις ἀκτάς, ὅπου δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ ἄθλιαι τινὲς ἰχθυοφάγων καλύβαι, διέταξε ν' ἀνορυχθῶσιν ἐνταῦθα φρέατα καὶ συναχθῶσι πανταχόθεν ζωοτροφίαι χάριν τοῦ στόλου. Ἐν τούτοις τὰ δεινὰ τῆς ὁδοιπορίας ηὔξανον καθ' ἑκάστην, ἡ δ' ἐλάττωσις τῶν τροφίμων γινομένη ἐπὶ μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἤρξατο νὰ παραλύῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς τάξεως, ὥστε ὅτε μίαν ἡμέραν οἱ στρατιῶται πιεσθέντες ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐσφραγισμένων ζωοτροφιῶν καὶ τὰς κατανάλωσαν διὰ μιᾶς, ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἀνάγκην αὐτῶν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ φανῇ συγκαταβατικός. Ἀλλ' εἰσέτι προέκειτο τὸ τρομερώτερον τῆς ἐρήμου μέρος, βαθύ τι ἀμμῶδες πέλαγος, ἄνυδρον παντελῶς καὶ ἐστερημένον πάσης βλαστήσεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐντεῦθεν πολὺ μέρος τῆς στρατιᾶς μετὰ τῶν ὑποζυγίων ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψης κατατηκόμενον, ὑπὸ φλογεροῦ πνεύματος καὶ κονιορκτοῦ πνιγόμενον καὶ εἰς παντοίας περιπίπτον νόσους ἀπώλετο ὀδυνηρῶς· ὁ δ' ὄλεθρος ἐφαίνετο καὶ εἰς τοὺς ἐπιζῶντας βέβαιος ὅτε, ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ἐπιπνεύσαντος ἀνέμου ὅλων τῶν σημείων τῆς ὁδοῦ, καὶ οἱ ἐγχώριοι αὐτοὶ ὁδηγοὶ ἠγνόουν ποῦ εὑρίσκοντο. Μόνος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις μετὰ πάντων ὑπέστη τὰ πάντα γενναίως, ἐδυνήθη διὰ τῆς εὐφυΐας του νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ διέξοδον, ἐν ᾧ ἀποκλίνας πρὸς νότον ἀνεκάλυψεν οἴκοθεν τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐβάδισεν ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας, καὶ ἔπειτα τραπεὶς αὖθις πρὸς τὴν μεσόγαιαν ἀφίχθη τέλος εἰς τὴν πρωτεύουσεν τῶν Γεδρωσῶν τὰ *Ποῦρα*, ὅπου ἀνέπαυσε τὸ περισωθὲν μέρος τοῦ στρατοῦ μετὰ ἑξηκονταήμερον διὰ τῆς φρικώδους ἐρήμου ὁδοιπορίαν.

Ἐντεῦθεν δ' ὁ Ἀλέξανδρος προήλασεν εἰς Καρμανίαν, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ, ὅστις διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς ὥδευσεν εὐτυχέστερον μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς καὶ τῶν Ἐλεφάντων. Συγχρόνως δ' ἔλαβεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀγγελίαν τῆς εἰς τὰ παράλια ἐμφανίσεως τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ἀπολωλότα· καὶ ὅτε εἶδε τὸν Νέαρχον προσερχόμενον εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ, ἠσθάνθη χαρὰν τοσαύτην, ὥστ' ἐδάκρυσεν εἰπὼν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο εἰς αὐτὸν πολυτιμοτέρα παρὰ τὴν κτῆσιν ὅλης τῆς Ἀσίας. Ἐν ᾧ δὲ τοὐντεῦθεν ὁ στόλος ἐξηκολούθησε τὸν παράλιον πλοῦν ἵνα διὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πασιτίγρητος καὶ ἐφεξῆς διὰ τοῦ Χοάσπου καταντήσῃ εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεπέμφθη κατὰ γῆν καὶ ὁ Ἡφαιστίων μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν ἐλαφροτάτων καὶ τῶν ἑταίρων τοῦ ἱππικοῦ κατευθύνθη πρὸς τὴν Περσίδα σπεύδων νὰ φέρῃ τὴν ταχίστην ἐπα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νόρθωσιν εἰς τὰς ἀταξίας, καταπιέσεις καὶ στάσεις, εἰς ἃς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του πολλοὶ σατράπαι καὶ ἄλλοι τῶν ἐν τέλει εἶχον ἐξοκείλει ἐπὶ τῇ ἐλπίδει ὅτι δὲν ἤθελεν ἐπανέλθει ἐκ τῆς Ἰνδικῆς. Πάντας δὲ τούτους ἐτιμώρησεν αὐστηρῶς, τὸ μὲν ἵν' ἀποτρέψῃ καὶ ἄλλους ἐκ παρομοίων πράξεων, τὸ δὲ ἵνα ἱκανοποιήσῃ τοὺς παθόντας καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν πρὸς τὴν δύναμίν του. Εἷς δὲ μόνος τῶν αἰσχροτάτων ἀνθρώπων, ὁ τοῦ βασιλέως ἀνώτατος ταμίας Ἅρπαλος, ὅστις ἐσφετερίσθη ἀκορέστως καὶ ἀναιδῶς τοὺς εἰς τὴν ἐπιτήρησίν του ἐπιτραπέντας θησαυροὺς, ἀπέφυγε τὴν δικαίαν ποινὴν διὰ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα δραπετεύσεώς του.

Παραδοὺς δὲ ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος τὴν διοίκησιν τῆς Περσίδος εἰς τὸν Πευκέσταν κατὰ τὸν Φεβρ. τοῦ 324 προέβη εἰς Σοῦσα, ἔνθα παρεγένοντο ἄρτι ὅ,τε Ἡφαιστίων μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐλεφάντων ἀπὸ τῆς Καρμανίας καὶ ὁ Νέαρχος ἀπὸ τοῦ Πασιτίγρητος. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δ' αὐτοῦ συνέρρευσαν πάντες οἱ μεγιστᾶνες τοῦ ἀπεράντου κράτους μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων των εἰς τὴν θαυμασίαν ἑορτὴν, τὴν ἐπίτηδες παρασκευασθεῖσαν πρὸς ἀποτέλεσιν καὶ καθιέρωσιν τοῦ μεγάλου περὶ ἑνώσεως καὶ συγχωνεύσεως Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν στοιχείων βουλεύματός του. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ἐπανηγύρισε τὴν σύζευξιν αὐτοῦ μετὰ τῆς πρεσβυτέρας τοῦ Δαρείου θυγατρὸς (Βαρσίνης κατ' Ἀρριανὸν, Στατείρας δὲ κατὰ Διόδωρον καὶ Πλούταρχον)· κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτοῦ οὐ μόνον οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν καὶ φίλων, 80 τὸν ἀριθμὸν, ἔγημαν συγχρόνως τὰς εὐγενεστάτας Περσίδας παρθένους (ὡς π. χ. ὁ Ἡφαιστίων τὴν νεωτέραν τοῦ Δαρείου θυγατέρα Δρυπῆτιν, ὁ Κρατερὸς τὴν τοῦ Δαρείου ἀνεψιὰν κλ.), ἀλλὰ καὶ μύριοι ἄλλοι κατωτέρας τάξεως Μακεδόνες ἐπείσθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμον μετὰ Περσίδων. Ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαμπρότης δὲ, μεθ' ἧς οἱ γάμοι οὗτοι ἐτελέσθησαν ἐν Σούσοις, πέντε ἡμέρας κατὰ σειρὰν διὰ παντοίων τέρψεων, ἰδίως γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων, ὑπερέβαινε πᾶν ὅ,τι εἶδεν ἕως τότε ἡ Ἀσία [1]. Κατὰ τὴν μεγάλην δὲ ταύτην ἑορτὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε πασιφανῶς τὴν συνήθη αὐτῷ ἄκραν ἐλευθεριότητα· διότι τοὺς μὲν γήμαντας Περσίδας ἐπροίκισε πλουσιώτατα, ὅλων δὲ τῶν συναγωνισθέντων μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν τὰ χρέη, εἰς τάλαντα δισμύρια συμποσούμενα, ἐπλήρωσε προθύμως. Ἔδωκε δὲ προσέτι καὶ δῶρα διάφορα εἰς πολλοὺς, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου καὶ τὸν βαθμὸν, καὶ τέλος ἐστεφάνωσε διὰ χρυσῶν στεφάνων τοὺς εὐδοκιμήσαντας μάλιστα εἰς ἀνδραγαθίαν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἀνώτεροι στρατηγοὶ ἐδέχοντο εὐγνωμόνως ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ μεγαλοδωρήματα, τὸ μέγα πλῆθος τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐφαίνετο δυσηρεστημένον, μὴ ἀνεχόμενον τὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἐξίσωσίν του. Ἀφοῦ μάλιστα εἶδε συγκαταταγμένους ἤδη εἰς τὸν στρατὸν τρισμυρίους νέους Πέρσας (τοὺς οὕτω κληθέντας ἐπιγόνους), τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἐκλέξας ἐκ διαφόρων δορικτήτων ἐπαρχιῶν, εἶχε διατάξει ν' ἀσκηθῶσι τὰ πολέμια κατὰ τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, δυσηρεστήθη ἔτι μᾶλλον, καὶ τὴν δυσαρέσκειάν του ἀπέδειξε διαῤῥήδην μετ' οὐ πολὺ, ὅταν ἐκεῖνος, μετὰ τὸν

[1] Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἀναφέρεται καὶ παράδοξόν τι ἐπεισόδιον, ἡ ἑκούσιος ὁλοκαύτωσις τοῦ Καλάνου. Ὁ Ἰνδὸς οὗτος γυμνοσοφιστὴς, ὅστις ἀπὸ Ταξίλων ἠκολούθησε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν καὶ διὰ τῆς συνέσεως καὶ εὐσεβείας του εἵλκυσε τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ τὸ σέβας ἁπάντων, γέρων ὀγδοηκοντούτης κατὰ πρῶτον ἤδη νοσήσας ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ, κατὰ πάτριον ἔθος, τὸ βάρος τῆς νόσου, ἥτις ἐδύνατο νὰ ταράξῃ τὴν ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς του, ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πυρᾶς, ἀναφθείσης ἐπίτηδες, μετὰ τοσαύτης ἀταραξίας, ἥτις ἐξέπληξε πάντας τοὺς περιεστῶτας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπὸ τῆς Σουσιανῆς διὰ τοῦ Εὐλαίου εἰς τὴν θάλασσαν κατάπλουν του, ἀναβὰς διὰ τοῦ Τίγρητος εἰς τὴν πόλιν Ὦπιν καὶ εὑρὼν αὐτόθι τὸν Ἡφαιστίωνα ἐστρατοπεδευμένον μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, ἐκήρυξεν ὅτι ἀπολύει τῆς στρατιᾶς ὅλους τοὺς γεγηρακότας καὶ πεπηρωμένους καὶ ἀποπέμπει αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅλος ὁ στρατὸς τότε θεωρήσας τὴν ἀπομάκρυνσίν τινων ὡς ὕβριν καὶ περιφρόνησιν ἐζήτησε τὴν ἀπόλυσίν του. «*Δὲν ἔχει ἡμῶν πλέον χρείαν*, ἐφώναζον τινές· *ἂς στρατεύσῃ μετὰ τοῦ πατρός του Ἄμμωνος, καὶ μετὰ τῶν νεαρίσκων Περσῶν*». Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἤκουσε τοὺς λόγους τούτους ὠργίσθη σφόδρα καὶ καταπηδήσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ βήματος διέταξε τὴν σύλληψιν τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ταραξάντων τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτῶν (δεκατριῶν τὸν ἀριθμὸν) εἰς θάνατον. Ἔπειτα δ' ἀναβὰς εἰς τὸ βῆμα ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς ἄλλους λόγον ἐκτενῆ, δι' οὗ τοὺς ὑπεμίμνησκεν ὅσα αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του ἔπραξαν ὑπὲρ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους καὶ ἐζήτησε νὰ τοῖς ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν σημασίαν, καὶ ὅτι ἤδη κέκτηται καὶ ἄνευ τούτων δύναμιν μεγάλην. Μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἀναχωρήσας εὐθὺς εἰς τὸν οἶκόν του ἔμεινεν ἐνταῦθα δύο ἡμέρας μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς οὐδένα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν συστήσας *Περσικόν τι ἄγημα* καὶ φυλάξας τὰ ὀνόματα τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων ἐκάλεσε τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὰς ἡγεμονίας καὶ συγχρόνως εἰς ἐκείνους, οὓς κατὰ τὸ ἔθος τῆς Περσικῆς αὐλῆς ἀπέφηνε συγγενεῖς, ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ τὸν φιλῶσιν. Οἱ δὲ Μακεδόνες ἅμα ἔμαθον τὰ γενόμενα μετανοήσαντες ἔδραμον σωρηδὸν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, ἔῤῥιπτον τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν καὶ ἱκέτευον νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος ἵνα παραδώσωσι τοὺς αἰτίους τῆς ταραχῆς. Ἄλλως, ἔλεγον, δὲν θέλουσιν ἀνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωρήσει ἐκ τῆς αὐλῆς μέχρις οὗ λάβει περὶ αὐτῶν οἶκτον ὁ Ἀλέξανδρος. Ὡς δ' ἔμαθε ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθεν εὐθὺς καὶ ἰδὼν ἐνώπιόν του τοσούτους γονυπετεῖς καὶ σὺν οἰμωγῇ βοῶντας, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Πλησιάσαντος δέ τινος πρὸς αὐτὸν, τοὔνομα Καλλίνου, καὶ εἰπόντος «*Τοῦτο λυπεῖ μόνον τοὺς Μακεδόνας, ὦ βασιλεῦ, ὅτι ὠνόμασάς τινας τῶν Περσῶν συγγενεῖς καὶ οὗτοι σὲ φιλοῦσιν, ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων ἀπέλαυσε μέχρι τοῦδε τῆς τιμῆς ταύτης*» ὁ Ἀλέξανδρος ὑπολαβών. «*Πάντας λοιπὸν ὑμᾶς*, εἶπεν, *ἀποφαίνομαι συγγενεῖς καὶ ἀπὸ τοῦδε οὕτω θέλω σᾶς ὀνομάζει πάντοτε*». Τότε δὲ τὸν ἐφίλησε πρῶτος ὁ Καλλίνης καὶ μετ' αὐτὸν πᾶς ὅστις ἤθελε, καὶ οὕτω δὴ οἱ στρατιῶται ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα, βοῶντες καὶ παιανίζοντες ἀπῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον. Τὴν γενομένην δὲ συνδιαλλαγὴν ἐπεσφράγισεν ἑορτή τις μετ' εὐωχίας δημοσίας, τῆς ὁποίας μετέσχον, ὡς λέγεται, ἐνεακισχίλιοι. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἀπελύθησαν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας μύριοι ἐθελονταὶ Μακεδόνες, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ τινὰ ἄλλην συμφορὰν κατέστησαν ἀπόλεμοι, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος μέχρι τῆς οἴκαδε ἐπανόδου των τὸν μισθὸν, ὑπὲρ δὲ τὴν μισθοφορὰν καὶ τάλαντον εἰς ἕκαστον. Ἡγεμόνα δὲ καὶ φύλακα αὐτῶν συνέπεμψε τὸν πιστόν του Κρατερὸν, προωρισμένον ν' ἀναπληρώσῃ ἐν τῇ διοικήσει τῆς Μακεδονίας τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις μετεκαλεῖτο ἤδη εἰς Ἀσίαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν ἀπομάχων ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς Ἐκβάτανα, ὅπου ἐν τῷ μέσῳ τῆς λαμπρᾶς τῶν μεγάλων Διονυσίων πανηγύρεως καὶ τῶν παντοδαπῶν τέρψεων ὁ Ἡφαιστίων, τοῦ βασιλέως ὁ ἄκρος φίλος, μεθ' οὗ παιδιόθεν συνέζησεν ἐν ἀδιακόπῳ ἁρμονίᾳ πνεύματος καὶ καρδίας, νοσήσας ἀπέθανεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ᾐσθάνθη λύπην ἀμύθητον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἄναυδος καὶ ἄσιτος παρὰ τῷ νεκρῷ, τὴν δὲ τετάρτην συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν διέταξε νὰ κομίσωσιν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα, προθέμενος νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον τὴν ταφήν του ἐπιφανεστάτην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ, πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ ὀρεινοῦ ἔθνους τῶν Κοσσαίων, τοῦ μόνου ἔτι ἀνυποτάκτου ἐν τοῖς δυτικοῖς μεθορίοις τῆς Περσίας· καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καταβαλὼν αὐτὸ, μετὰ πεισματώδη ἄμυναν, τὸ ἠνάγκασε νὰ συνοικισθῇ ἐν σταθεραῖς κατοικίαις.

Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 323 ἔτους, ἅμα ἀποπερατωθέντος τοῦ εἰρημένου συντόμου πολέμου, ἀνέζευξε μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν διενοεῖτο νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς ἀπεράντου μοναρχίας του. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, ὄντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι, ἦλθον πανταχόθεν σχεδὸν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου πρέσβεις, οἱ μὲν συγχαίροντες αὐτὸν ἐπὶ τοῖς μεγάλοις κατορθώμασιν, οἱ δὲ στεφανοῦντες, ἄλλοι δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν προτείνοντες καὶ πολλοὶ δωρεὰς μεγαλοπρεπεῖς κομίζοντες. Ἀσχολουμένου δὲ τοῦ βασιλέως περὶ τὴν ὑποδοχὴν καὶ ἀπόλυσιν αὐτῶν ἤρξαντο νὰ συρρέωσι διάφορα πλοῖα, τὰ μὲν σὺν Νεάρχῳ ἀπὸ θαλάσσης τῆς Περσικῆς κατὰ τὸν Εὐφράτην ἀναπλεύσαντα, τὰ δ' ἐκ Φοινίκης εἰς Θάψακον ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν κομισθέντα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαβυλῶνα καταπλεύσαντα, ὥστ' ἐνωθέντων μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ναυπηγηθέντων κατηρτίσθη στόλος τις μέγας, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος προὐτίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν τινὰ ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν ἐκστρατείαν, κατὰ πρόφασιν μὲν ὅτι μόνοι τῶν βαρβάρων οἱ Ἄραβες οὔτε πρεσβείαν ἀπέστειλαν οὔτε ἄλλο τι ἔργον ἔδειξαν ἢ φιλικὸν ἢ ἐπὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν, κυρίως δὲ διότι ἐθεώρει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χώραν ἀξιόλογον διττῶς, ὡς ἀσφαλίζουσαν τὰς δορυκτήτους αὐτοῦ χώρας καὶ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετὰ τῆς Ἰνδικῆς, Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν. Ἐν ᾧ δὲ συνῆλθε καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ χάριν τῆς μελετωμένης Ἀραβικῆς ἐκστρατείας, εἶχον ἤδη ἀποπερατωθῆ αἱ πρὸς τὴν κηδείαν τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἡφαιστίωνος προδιαταχθεῖσαι παρασκευαί. Ἡ κατασκευασθεῖσα κολοσσιαία πυρὰ (τετράπλευρος, ἑκάστης πλευρᾶς οὔσης σταδιαίας, καὶ πεντηκοντάπηχυς κατὰ τὸ ὕψος) ἦτο οὐ μόνον πολυτελῶς κεκοσμημένη κατὰ λόγον τῆς γενομένης μεγάλης δαπάνης (μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων), ἀλλὰ καὶ ἀρχιτεκτονικῶς τελειοτάτη. Ἐντὸς αὐτῆς ἐκάη ὁ νεκρὸς ἐν μέσῳ παντοδαπῶν ἀγώνων καὶ ἀσμάτων. Κατὰ χρησμὸν δὲ τοῦ Ἄμμωνος, κομισθέντα ὑπὸ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων θεωρῶν, κηρυχθέντος τοῦ Ἡφαιστίωνος ὡς ἡμιθέου, πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπετέλεσεν αὐτῷ θυσίαν, ἀκολούθως ἅπαν τὸ πλῆθος ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά του καὶ τελευταῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος ἐσφάγησαν μύρια ἱερεῖα.

Τὴν ἐκφορὰν δὲ ταύτην διεδέχθησαν ἀλλεπάλληλοι, χάριν τῆς Ἀραβικῆς ἐκστρατείας, πανηγύρεις καὶ εὐωχίαι, τῶν ὁποίων μετεῖχε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος· διότι οἰκείως πάντοτε πρὸς τοὺς συναγωνιστάς του διακείμενος οὐδέποτε ἀπέφευγε τὰς συνευθυμήσεις. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐξ ὧν τινὲς ὑπῆρξαν μέτοχοι τῶν συμποσίων τοῦ Φιλίππου, ἐξετράπησαν εἰς ἄμετρον ἐν θερμαῖς χώραις διττῶς ὀλεθρίαν οἰνοποσίαν. Ὅτι δὲ παρὰ τὰς συντόνους ἀσχολίας τοιαύτη κραιπάλη ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγιείαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ Ἡφαιστίων κατὰ συνέπειαν αὐτῆς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του ἀπώλετο, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐπίσης, ὡς καὶ οἱ στρατηγοί του, ἔκδοτος εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπετάχυνε τὸν θάνατόν του, τοῦτο, καίπερ βεβαιούμενον ὑπό τινων ἱστορικῶν, φαίνεται λίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπίθανον. Ὁ Ἀλέξανδρος παρευρίσκετο μὲν εἰς τὰ συμπόσια τῶν στρατηγῶν του, διότι ἠγάπα τὴν κοινωνικὴν διασκέδασιν, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἐξέπινον ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ποτήριον, αὐτὸς ἐν ζωηρᾷ συνομιλίᾳ ἔπινε τὸ ἑαυτοῦ βραδέως. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἀξιόπιστον τοῦ Ἀριστοβούλου μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν παραδέχεται καὶ ὁ φιλαλήθης Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος «*οὐκ ἔπινε πολὺν οἶνον καὶ οἱ πότοι οὐ τοῦ οἴνου ἕνεκα ἐγίγνοντο αὐτῷ μακροί, ἀλλὰ φιλοφροσύνης τῆς εἰς τοὺς ἑταίρους*». Ὅθεν εἰ καὶ μετά τινας ἐκ τῶν εἰρημένων εὐωχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρευρέθη, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν παρὰ τῷ προσφιλεστάτῳ τῶν ἑταίρων του Μηδίῳ, τὴν πόρρῳ νυκτὸς παραταθεῖσαν, κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν ἤδη ἀπεβίωσε (τὴν 21 Ἀπριλίου 323), μ' ὅλα ταῦτα κατὰ τὰ προειρημένα δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κυρίας τοῦ θανάτου του αἰτίας τὴν πολυφαγίαν καὶ πολυποσίαν, ὡς τινὲς ἐπίστευσαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς τεραστίας ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκστρατειῶν κακοπαθείας του καὶ τὴν ἀδιάκοπον πνευματικὴν ἐνέργειαν, τῆς ὁποίας οὐδὲ νοσῶν ἔπαυσε· καθότι μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἤκουε τὰς ἀναφορὰς τῶν στρατηγῶν του καὶ ἔδιδεν αὐτοῖς νέας διαταγὰς ἐπισπεύδων τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐκστρατείαν. Καὶ ἔζησε μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ μόνον τρία καὶ τριάκοντα ἔτη, ἐβασίλευσε δὲ δυοκαίδεκα καὶ ὀκτὼ μῆνας, κατώρθωσε δὲ τόσα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἔργα, ὅσα καὶ οἷα οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν βασιλευσάντων!

Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔμελλε νὰ μετακομισθῇ εἰς τὴν Ὄασιν ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Διὸς Ἄμμωνος καὶ ἐκεῖ νὰ ταφῇ. Παρελθόντων δὲ δύο ἐτῶν ἕως οὗ χρυσῆ λάρναξ καὶ ἡ πρὸς μετακόμισιν ὡρισμένη ἁρμάμαξα, ἑτοιμασθῶσι, μετηνέχθη ἐν λαμπροτάτῃ πομπῇ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ὁ Πτολεμαῖος, τιμῶν τὸν Ἀλέξανδρον, ἐδέχθη τὸν κομιζόμενον νεκρόν του ἐξελθὼν εἰς προϋ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πάντησίν του μέχρι Συρίας. Ἀλλ' ὁ φρόνιμος οὗτος τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγὸς, ὅστις (ἄρχων τότε τῆς Αἰγύπτου) ἐγίνωσκε νὰ ὠφελῆται πάντοτε πρὸς στερέωσιν τῆς ἐξουσίας του, ἀντὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τὸν εἰρημένον τόπον κατασκευάσας ἐν τῇ ἐπωνύμῳ πόλει τέμενος (τὸ λεγόμενον Σῆμα) κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς Ἀλεξάνδρου δόξης ἄξιον, κατέθετο αὐτὸν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐτίμησε δι' ἡρωϊκῶν θυσιῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ἀγώνων, εἰς οὓς συνέῤῥευσεν ἄπειρον πλῆθος πανταχόθεν.

§ 8. Διαίρεσις τῆς Ἀλεξάνδρου μοναρχίας καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἠσθάνθη ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, περιελόμενος τὸν δακτύλιον ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Περδίκκαν. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς τίνα ἀπολείπει τὴν βασιλείαν, εἶπεν, εἰς τὸν *κράτιστον*, καὶ προσεφθέγξατο ταύτην τελευταίαν ἀφήσας φωνὴν ὅτι «*μέγαν ἀγῶνα αὐτῷ ἐπιτάφιον συστήσονται πάντες οἱ πρωτεύοντες τῶν φίλων*». Ἐντεῦθεν δὲ συνάγεται ὅτι ὁ διορατικὸς αὐτοῦ νοῦς προέβλεπε τὸν μετὰ τὸν θάνατόν του γενησόμενον ἀναβρασμὸν, καὶ ὅτι μόνον ὁ ἰσχυρότερος ἐδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐκ τῶν καταλειπομένων συγγενῶν του οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὁποῖον οἱ Μακεδόνες ἐδύναντο ν' ἀναγνωρίσωσιν ἀκωλύτως ὡς νόμιμον κληρονόμον καὶ ὅστις ἐδύνατο τὸ καθ' ἑαυτὸν νὰ καταστήσῃ εὐθὺς ἰσχυρὸν τὸ δικαίωμά του. Ὁ ἐκ τῆς Βαρσίνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου, υἱὸς ἐκείνου *Ἡρακλῆς* ἐκτὸς ὅτι ἦτο ἀνῆλιξ, ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς νόθος καθὸ γόνος αἰχμαλώτου· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς καλῆς Ῥωξάνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Βακτρίου Ὀξυάρτου, *Ἀλέξανδρος* ἐγεννήθη μετὰ τρεῖς μῆνας βραδύτερον, καὶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του *Φίλιππος Ἀρρίδαῖος* ἦτο βλαξ καὶ ἀνίκανος νὰ ἄρξῃ [1].

[1] Οἱ λοιποὶ συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνίσταντο ἐκ θηλέων προσώπων, ἤτοι τῆς μητρός του Ὀλυμπιάδος, τῆς ἀμφιθαλοῦς ἀδελφῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν, Περδίκκας, Λεοννάτος καὶ Πτολεμαῖος ἀπεφάσισαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς βασιλέα κληρονομικῷ δικαιώματι (κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατοῦσαν τάξιν) τὸ τῆς Ῥωξάνης τέκνον ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἄῤῥεν· ὁ δὲ Μελέαγρος, τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος ὁ ἀρχηγὸς, κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀῤῥιδαῖος, αὐτὸς δ' ἐπιμελητὴς ἢ ἐπίτροπος τῆς βασιλείας. Ὁ Περδίκκας ὅμως καὶ ὁ Λεοννάτος ἐναντιωθέντες εἰς τὴν διάταξιν ταύτην ἐπολιόρκησαν μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἀφοῦ ἠνάγκασαν τὸν Μελέαγρον ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ αὐτοὺς ὡς ἐπιτρόπους, μετ' οὐ πολλὸ ἔπεισαν τὸν ἀσθενῆ Ἀῤῥιδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν ἀντίζηλόν των. Ἀποχωρήσαντος δ' ἑκουσίως τοῦ Λεοννάτου τῆς ἐπιτροπείας, ἀνέλαβεν αὐτὴν μόνος ὁ Περδίκκας, θεωρηθεὶς ὡς ἀξιώτερος διὰ τὸν λόγον, ὅτι εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων ἐνεχείρισε τὸν δακτύλιόν του. Ὅθεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ὁ εἰρημένος διένειμεν ἀμέσως τὰς σατραπείας εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ εἰς Πτολεμαῖον μὲν τὸν Λάγου ἔδωκε τὴν Αἴγυπτον, εἰς δὲ τὸν Λεοννάτον τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν, εἰς δὲ τὸν Ἀντίγονον τὴν Παμφυλίαν, τὴν Λυκίαν καὶ τὴν καλουμένην μεγάλην Φρυγίαν, εἰς δὲ τὸν Μένανδρον τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὸν Κάσσανδρον (ἄλλον παρὰ τὸν βραδύτερον εἰς τὴν σκηνὴν παρουσιαζόμενον υἱὸν τοῦ Ἀντιπάτρου) τὴν Καρίαν, εἰς τὸν Φιλώταν τὴν Κιλικίαν καὶ εἰς τὸν Εὐμένη τὴν Παφλαγονίαν, τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὸν Πόντον (ἔπειτα δὲ, ἐπὶ δευτέρας ἄλλης διαιρέσεως, ἐδόθησαν εἰς τὸν Πύθωνα ἡ Μηδία καὶ εἰς τὸν Σέλευκον

Κλεοπάτρας, χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Ἀλεξάνδρου, τῶν δύο ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν του, Θεσσαλονίκης καὶ Κυνάνης (κατ' Ἀῤῥιανὸν Κύνας), ἐξ ὧν ἐκείνη μὲν ἦτο ἔτι ἄγαμος, αὕτη δὲ χήρα τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου φονευθέντος Ἀμύντα, καὶ τέλος μιᾶς θυγατρὸς τῆς τελευταίας, τοὔνομα Εὐρυδίκης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ Βαβυλωνία). Καὶ οὕτω μὲν ἐμερίσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν ἀνατολικῶν σατραπειῶν, τῶν ἀπωτέρων καταλειφθεισῶν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οὓς ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε διορίσει ἡγεμόνας. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ὁ μὲν Λυσίμαχος ἔλαβε τὴν Θρᾴκην μετὰ τῶν δυτικῶν παραλιῶν τοῦ Πόντου, ὁ δὲ Ἀντίπατρος ἐξηκολούθησε ν' ἄρχῃ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.—Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐφάνη ὅτι διετηρήθησαν μὲν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐπληρώθησαν δ' αἱ ἐπιθυμίαι τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν. Ἀλλὰ ἡ ἐκ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἐλπισθεῖσα εἰρήνη καὶ ἡσυχία δὲν διήρκεσε πολύ.

Ἤδη ἐν Εὐρώπῃ, πρὶν ἢ διαταραχθῶσιν ἐκ νέου τὰ τῆς Ἀσίας, ἤρξαντο νὰ κινῶνται οἱ μήπω ἀποκαμόντες φιλελεύθεροι Ἕλληνες. Εἰς δὲ τὴν κίνησιν αὐτῶν παρέσχεν ἀφορμὴν τὸ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου βραχὺν πρὸ τῆς τελευτῆς του χρόνον ἐκδοθὲν καὶ διὰ τοῦ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου Νικάνορος ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Ὀλυμπίων κοινοποιηθὲν πρόσταγμα περὶ καταγωγῆς τῶν φυγάδων Ἑλλήνων, πλὴν τῶν ἐναγῶν, εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν πατρίδας. Ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐξορίστων, ἐξ ὧν πλείονες τῶν δισμυρίων ἦσαν τότε παρόντες ἐν τῇ πανηγύρει, περιεῖχεν οὐ μικρὰς δυσκολίας· διότι εἰ καὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐδέχθησαν εὐγνωμόνως τὴν χάριν τοῦ βασιλέως, οἱ Αἰτωλοὶ ὅμως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδείχθησαν εἰς ἄκρον δυσηρεστημένοι, οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ ὁ Ἀλέξανδρος μεταχειρισθῇ τοὺς ἐκβληθέντας καὶ νῦν καταγομένους Οἰνιάδας εἰς τιμώρησιν αὐτῶν, οἱ δὲ ὡς κατακληρουχήσαντες τὴν Σάμον καὶ μὴ θέλοντες οὐδαμῶς νὰ τὴν ἀποβάλωσιν, ἀμφότεροι δ' ἐπετήρουν καιρὸν εὔθετον ἵνα δείξωσιν ἐμπράκτως τὴν δυσαρέσκειάν των καὶ ἀποσείσωσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν. Ἔτι ζῶντος μάλιστα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀθηναῖός τις πολίτης, ὁ *Λεωσθένης*, ἐπεχείρησε κρυφίως παρασκευὰς πολέμου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις δύναται νὰ παρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βληθῇ πρὸς τοὺς ἀρίστους πάσης ἐποχῆς στρατηγοὺς, εἶχεν ἤδη διακριθῆ ἐν Ἀσίᾳ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδύνατο εὐκόλως, χωρὶς νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν θαυμασμὸν, νὰ ἐνεργήσῃ πολεμίους ἑτοιμασίας. Ὅθεν συνενοήθη κρύφα μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας ἐμισθώσατο πολλοὺς ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀπολυθέντων μισθοφόρων, συμποσουμένων μὲν εἰς ὀκτακισχιλίους, διατριβόντων δὲ τότε περὶ Ταίναρον τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐκ προκαταβολῆς μέρος τοῦ μισθοῦ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ προειρημένου Ἁρπάλου νοσφισθέντων χρημάτων, ἅτινα εἶχον κατατεθῆ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἅμα δὲ γνωσθείσης τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου τελευτῆς, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, καίπερ ἐναντιουμένων τῶν κτηματιῶν, τῶν ὁποίων ἡ περιουσία ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἐπικρατησάσης ἡσυχίας ηὔξησε διαφερόντως, ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον· οἱ δὲ ῥήτορες ἔγραψαν ψήφισμα, δι' οὗ πασιφανῶς ἐδηλοῦτο «*ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεδέχοντο τὰ φροντίσωσι περὶ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἔτι φρουρουμένων πόλεων*». Συγχρόνως δ' ἐξεπέμφθησαν καὶ πρέσβεις πρὸς ὅλας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἵνα ὑπομνήσωσιν αὐταῖς ὅτι καὶ πρότερον μὲν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίαν τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων πατρίδα θεωρῶν ἠμύνατο κατὰ θάλασσαν τοὺς ἐπὶ δουλείᾳ στρατευσαμένους βαρβάρους, καὶ νῦν προτίθεται νὰ μὴ φεισθῇ οὔτε σωμάτων οὔτε χρημάτων ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ πρέσβεις ἐπορεύοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ ὁ Δημοσθένης, μ' ὅλον ὅτι φυγὰς τότε (διότι κατηγορηθεὶς πρό τινος χρόνου ὅτι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ Ἁρπάλου εἶχε καταδικασθῆ εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἐκτίσῃ τὴν ποσότητα ταύτην ἐφυλακίσθη καὶ μετ' ὀλίγον ἔφυγεν ἐκ τῆς φυλακῆς), συνενω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θεὶς μετ' ἐκείνων περιέτρεχε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδίδασκεν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε τὴν κάθοδον τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἔπεμψεν ἐπίτηδες τριήρη ἐπ' αὐτὸν εἰς Αἴγιναν. Ἐπανελθόντα δὲ καὶ ἀναβαίνοντα ἐκ Πειραιῶς ἅπαντες ὁμοῦ οἱ πολῖται, οὔτε ἄρχοντος οὔτε ἱερέως ἀπολειφθέντος, ἀπήντων καὶ ἐδέχοντο προθύμως, καὶ λέγεται ὅτι ἀνατείνας τὴν χεῖρα ἐμακάρισεν ἑαυτὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς βέλτιον τοῦ Ἀλκιβιάδου κατιόντα.

Τούτων δὲ γενομένων ὁ Λεωσθένης ἀνέζευξεν κατὰ διαταγὴν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες πρῶτοι (ἑπτακισχίλιοι σχεδὸν) ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἐξαιρουμένων μόνων τῶν Κορινθίων, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι, κατεχομένης τῆς ἀκροπόλεως αὐτῶν ὑπὸ φρουρᾶς Μακεδονικῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου, ἐκωλύοντο νὰ μεθέξωσι τοῦ ἀγῶνος, οἱ δὲ δεύτεροι, ἐκτὸς ὅτι ἐδυσκολεύοντο νὰ συμπολεμήσωσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς περὶ Μεγαλόπολιν μάχης εἶχον ὑποχρεωθῆ (ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον) νὰ δώσωσι πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν ὁμήρους, οἵτινες διετέλουν ἔτι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀντιπάτρου, οἱ δὲ τελευταῖοι ἐξ ἰδιοτελείας διέκειντο ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Διότι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διαταχθεῖσαν κατασκαφὴν τῶν Θηβῶν κατακληρουχήσαντες τὰς τῶν ἀτυχησάντων κτήσεις ἐλάμβανον μεγάλας ἐκ τῆς χώρας προσόδους καὶ ἐφοβοῦντο μὴ κρατησάντων ἐκείνων, ἀποκαταστηθῶσι πάλιν αἱ Θῆβαι. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν τινὲς συνεμάχησαν διὰ τὸ πρὸς τοὺς Μακεδόνας μῖσος.

Πρὸ τῆς λήξεως ἤδη τοῦ 323 ἔτους ὅλος ὁ συμμαχι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς (ἐκ τρισμυρίων περίπου ἀνδρῶν συγκείμενος) συνεκεντρώθη, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Λεωσθένους, ἐν Θερμοπύλαις, ὅπου, παραγενομένου μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἀντιπάτρου μετὰ μυρίων μόλις καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ εὐαρίθμων ἱππέων, συνῆψε μάχην καὶ ἐνίκησε τὴν πρώτην λαμπρὰν νίκην, ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ὀχυρὰν Λαμίαν (ὅθεν ὁ πόλεμος ὅλος καλεῖται *Λαμιακός*). Πολιορκηθείσης δὲ πάραυτα τῆς πόλεως ταύτης στενώτατα, ὁ Ἀντίπατρος, καίπερ περιμένων τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας συμμάχους (Λεοννάτον καὶ Κρατερὸν), δι' ἐπικειμένην σιτοδείαν ἔκρινεν εὔλογον νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ὅμως ἀπέτυχον, διότι ὁ Λεωσθένης, μεθ' οὗ νῦν ἡνώθησαν καὶ ὅλαι αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ Μένωνος, ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόλυτον παράδοσιν τῶν ἐγκλείστων. Ἐν τοσούτῳ δὲ δύο τυχαῖαι περιστάσεις διεκώλυσαν τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ εὑρισκόμενον, νέας ἐλπίδας. Πρῶτον δηλονότι πάντες οἱ Αἰτωλοὶ ἀνεχώρησαν οἴκαδε διά τινας ἐθνικὰς (ὡς λέγει ὁ Διόδωρος) χρείας, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπειτα ὁ Λεωσθένης πληγείς, ἐπί τινος συμπλοκῆς, εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἐτελεύτησε (περὶ τὸ τέλος τοῦ 323 ἔτους). Ὁπόσον δὲ ἡ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔλλειψις ὑπῆρξεν ἐπαισθητή, γίνεται δῆλον ἐξ ὧν αἱ Ἀθῆναι ἀπέδωκαν εἰς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, μετακομισθέντα αὐτόθι, ἡρωϊκῶν τιμῶν, καὶ ἐκ τοῦ λαμπροῦ ἐπιταφίου λόγου, ὃν κατὰ διαταγὴν αὐτῶν ἀπήγγειλεν εἷς τῶν πρωτευόντων τότε ῥητόρων, ὁ Ὑπερείδης.

Ὁ ἀντὶ τοῦ Λεωσθένους καταστὰς στρατηγὸς *Ἀντίφιλος* δὲν ἦτο μὲν πολὺ κατώτερος ἐκείνου κατὰ τὴν στρατηγικὴν σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν, εὑρέθη ὅμως εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς δυσκόλως ἐδύνατο νὰ φέρῃ εὐτυχῶς εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα. Ὁ τῆς μικρᾶς Φρυγίας σατράπης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λεοννάτος, τοῦ ὁποίου τὴν συνδρομὴν εἶχεν ἐπικαλεσθῆ ὁ Ἀντίπατρος, διαβὰς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ φέρων πλείους τῶν δισμυρίων πεζοὺς, ἱππεῖς δὲ χιλίους καὶ πεντακοσίους, προῆγεν ἤδη διὰ τῆς Θεσσαλίας. Ὁ δὲ Κρατερὸς ἤρχετο κατόπιν μετὰ τῶν ἀπολελυμένων τῆς στρατείας Μακεδόνων, καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Κλεῖτον Μακεδονικὸς στόλος ἠνώθη ἤδη μετὰ τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ναυμαχήσας πρὸς Ἠετίωνα τὸν Ἀθηναίων ναύαρχον ἐνίκησεν αὐτὸν εἰς δύο ναυμαχίας περὶ τὰς καλουμένας Ἐχινάδας νήσους. Διὸ οἱ περὶ τὸν Ἀντίφιλον, ἀγγελθείσης ἤδη τῆς προσεγγίσεως τοῦ Λεοννάτου, ἔλυσαν παραχρῆμα τὴν πολιορκίαν καὶ ὥρμησαν ν' ἀπαντήσωσιν αὐτὸν πρὶν ἢ συμμίξῃ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ συνέλθωσιν αἱ δυνάμεις ἀμφότεραι εἰς ἕνα τόπον. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἔν τινι μικρᾷ πεδιάδι τῆς νοτίας Θεσσαλίας. Διὰ τῆς ὑπεροχῆς δὲ καὶ ἀνδρείας τῶν Θεσσαλικῶν ἱππέων ὁ Λεοννάτος ἠττήθη καὶ ἔπεσε μάλιστα ἐν τῇ μάχῃ· τὸ μέγιστον ὅμως τῆς πεζικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μέρος διεσώθη ἀποχωρῆσαν ἐκ τοῦ πεδίου πρὸς τὰς ὑπερκειμένας δυσχωρίας. Καὶ ἐπειδὴ τὸ φρούριον τῆς Λαμίας κατελείφθη πάντη ἐλεύθερον ἀπὸ τῶν πολιορκητῶν, ἐντεῦθεν ὁ Ἀντίπατρος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ συμμίξῃ μετὰ τῶν ἡττημένων καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν ὅλων νὰ καταλάβῃ τοιαύτην θέσιν, ὅπου ὁ Ἀντίφιλος δὲν ἐδύνατο νὰ τὸν προσβάλῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἔφθασε καὶ ὁ Κρατερὸς μετὰ τῶν μυρίων ἀπομάχων εἰς Μακεδονίαν καὶ ἔσπευσεν ἐκεῖθεν, παραλαβὼν καὶ ἄλλην νεοσύλλεκτον δύναμιν, νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἡ ἕνωσις δὲ αὕτη κατέστησεν ἤδη τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ὑπερέχοντα τοῦ Ἑλληνικοῦ κατὰ τὸ διπλοῦν σχεδόν. Οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐδείχθησαν ἄξιοι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δόξης. Ἀφοῦ δὲ πολὺν χρόνον ἀντέστησαν γενναίως κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀποκρούοντες τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβανο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένας ἐφόδους αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ συνάψωσι τὴν περὶ *Κραννῶνα* μάχην (322 π. Χ.), ἥτις καίπερ ἀμφίβολος, καθ' ὅσον ἀμφότερα τὰ μέρη οἰκειοποιοῦντο τὴν νίκην, ἔκρινεν ὅμως διὰ παντὸς περὶ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἔκτοτε δηλονότι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐθεώρησαν ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσωσι μονίμως τὸν πόλεμον καθ' ὅλης τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως, διὸ καὶ ἔπεμψαν πρεσβευτὰς περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος ἠρνήθη νὰ διαπραγματευθῇ ἄλλως παρὰ μεθ' ἑκάστης τῶν πόλεων ἰδίᾳ. Οὕτω δὲ διαλυθείσης τῆς μέχρι τοῦδε συμμαχίας, πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι πρεσβεύσασαι ἔτυχον, ἐπὶ μετρίοις ὅροις, ταχὺ τῆς εἰρήνης, παρὰ μόνων δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωταιτίων τῆς ἐπαναστάσεως ἀπῄτησεν ὁ Ἀντίπατρος τελείαν ὑποταγήν. Μόλις δὲ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ *Δημάδου*[1] καὶ τοῦ συνετοῦ γέροντος καὶ πάντοτε εἰς τὸν πόλεμον ἀντικειμένου *Φωκίωνος* συγκατετέθη νὰ φεισθῇ τῆς Ἀττικῆς, τὴν εἰρήνην ὅμως δὲν συνεχώρησεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τῶν Ἀθηναίων τοῦ νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν τῇ Μουνυχίᾳ, νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμά των, νὰ παραδώσωσι τοὺς κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐχθρικῶς διακειμένους δύο μεγάλους ῥήτορας, Δημοσθένην καὶ Ὑπερείδην, νὰ πληρώσωσι τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου ὡς ποινὴν καὶ τέλος νὰ παραιτηθῶσι τῆς Σάμου καί τινων ἄλλων νήσων. Τῇ 19 Σεπτεμ. 322 ἡ Μακεδονικὴ φρουρά, ἡγουμένου αὐτῆς τοῦ Μενύλλου, εἰσήλασεν εἰς Μουνυχίαν καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ἡ ἐκτέλεσις τῶν τραχέων μέτρων, εἰς ἃ ὁ Ἀντίπατρος ὑπέβαλε τὰς Ἀθήνας· ἡ δημοκρατία μετεβλήθη εἰς τιμοκρατίαν, ἤτοι εἰς πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι μόνοι τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἶχον περιου-

[1] Ὁ ῥήτωρ οὗτος τρὶς πρότερον, ἠλωκὼς παρανόμων, ἐκηρύχθη ἄτιμος, νῦν δ' ἐξανάγκης, ὡς φίλος τῶν Μακεδόνων, ἀπέλαβε τὴν ἐπιτιμίαν ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίαν δισχιλίων δραχμῶν (πεντακοσίων περίπου ταλλήρων) ἐδύναντο νὰ μετέχωσι τῆς κυβερνήσεως, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀπεκλείοντο αὐτῆς καὶ ἀπηλαύνοντο τῆς πολιτείας ὡς ταραχώδεις καὶ φιλοπόλεμοι. Καὶ οὗτοι μὲν ὄντες πλείους τῶν μυρίων μετέστησαν ἐκ τῆς πατρίδος λαβόντες κατοικίας ἐν Θράκῃ, ἐννεακισχίλιοι δὲ μόνον οἱ ἔχοντες τὴν ὡρισμένην τίμησιν ἀπεδείχθησαν κύριοι τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας. Ἡ καταβολὴ τῆς δαπάνης δι' ἔνδειαν χρημάτων ἐγένετο μετὰ πολλῆς δυσκολίας· ἡ δὲ παράδοσις τῶν ῥητόρων Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου δὲν ἦτο δυνατή, καθότι ἀμφότεροι ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων προλαβόντες ἀπέδρασαν μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς Αἴγιναν. Καὶ ἀφοῦ προσκληθέντες νὰ ἐμφανισθῶσι δὲν ὑπήκουσαν, κατὰ πρότασιν τοῦ ἀθλίου Δημάδου, ὑπὸ τὴν δημαγωγικὴν ἐπιρροὴν τοῦ ὁποίου ἡ πόλις διετέλει πρὸ πολλοῦ, ὁ δῆμος κατέγνω αὐτῶν θάνατον, ὁ δὲ Ἀντίπατρος, ὅστις τότε περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον ἵνα μεταβάλῃ πανταχοῦ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν, ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Οἱ παρ' αὐτοῦ δὲ πρὸς τοῦτο σταλέντες δήμιοι, ὧν ἡγεμὼν ἦν ὁ πρώην τραγῳδιῶν ὑποκριτὴς *Ἀρχίας*, συνέλαβον τὸν Ὑπερείδην καὶ τρεῖς ἄλλους ἐν Αἰγίνῃ καὶ τοὺς ἔπεμψαν δεσμίους πρὸς Ἀντίπατρον εἰς Ἀργολίδα, ὅπου μετὰ πολλὰς βασάνους τοὺς διέφθειρεν· ὁ δὲ Δημοσθένης προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαυρίᾳ ὡς εἰς ἄσυλον. Ἀλλ' ὁ Ἀρχίας μὴ παραιτούμενος οὐδαμῶς τῆς ἀποστολῆς του τὸν κατεδίωξε καὶ ἐνταῦθα. Προσελθὼν δὲ εἰς τὸ ἱερὸν πρῶτον μὲν ἐζήτησε διὰ προσπεποιημένων φιλανθρώπων λόγων νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς ἑκουσίαν παράδοσιν, ὑποσχόμενος ὅτι ὁ Ἀντίπατρος δὲν ἤθελε τὸν βλάψει ποσῶς· ἔπειτα δὲ, μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν παρακρούσῃ, ἤρξατο νὰ τὸν ἀπειλῇ μετ' ὀργῆς. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἐξαιτησάμενος μόνον νὰ ὑπομείνῃ μικρὸν ἕως οὗ γράψῃ ἐπιστολήν τινα πρὸς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἰκείους του ἀνεχώρησεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐκεῖ ἔλαβε φάρμακον, ὅπερ εἶχεν ὑπὸ τὴν γραφίδα, πρὸ πολλοῦ κατεσκευασμένον. Ἅμα δὲ ἠσθάνθη ὅτι τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ στραφεὶς πρὸς τὸν Ἀρχίαν πλησιάσαντα «*ἤδη*, εἶπε, *δύνασαι νὰ ὑποκριθῇς τὸν ἐκ τῆς τραγῳδίας Κρέοντα καὶ νὰ ῥίψῃς τοῦτο τὸ σῶμα ἄταφον*». Μετὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους ἐζήτησε νὰ τὸν φέρωσι τρέμοντα εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ ἵνα μὴ μολύνῃ αὐτὸν, ἀλλ' ἅμα παραλλάξας τὸν βωμὸν ἔπεσε καὶ στενάξας ἐξέπνευσεν.

Ἐν τούτοις τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ὑποκυψάσης καὶ αὖθις εἰς τοὺς Μακεδόνας, μόνον ἡ Αἰτωλία ἔμενεν ἔτι ἐλευθέρα. Ὅθεν ἀμφότεροι οἱ γηραιοὶ στρατηγοὶ (Ἀντίπατρος καὶ Κρατερὸς), ἅμα διατάξαντες κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὰ τῆς Πελοποννήσου ἐξεστράτευσαν ἐντεῦθεν μετὰ πολυαρίθμου δυνάμεως κατὰ τῆς ὀρεινῆς ἐκείνης χώρας, εὗρον ὅμως ἀνελπίστως τοιαύτην ἀντίστασιν, οἵαν οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀπαντήσει. Πάντες οἱ Αἰτωλοὶ, ἐπελθόντων τῶν Μακεδόνων, ἐγκατέλιπον τὰς πεδινὰς κατοικίας των καὶ πανέστιοι ἀπεχώρησαν εἰς τόπους ἐρυμνοὺς καὶ δυσαλώτους. Ἀφοῦ δὲ πολλάκις οἱ Μακεδόνες προσβαλόντες αὐτοὺς μετὰ πολλῆς ζημίας ἀπεκρούσθησαν, περιωρίσθησαν εἰς τὰς κοιλάδας καὶ ὠχυρώθησαν ἐνταῦθα. Ἀναγκάζοντες δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ μένωσι τὸν χειμῶνα ἐν τοῖς χιονοβλήτοις τόποις, τροφῶν ἐνδεεῖς, τοὺς ἐξέθεσαν εἰς ἐσχάτους κινδύνους, ὥστε ἤδη αὐτῶν ἀπογινωσκόντων τὴν σωτηρίαν, ἐφάνη αὐτόματός τις λύσις δεινῶν· διότι αἴφνης ὁ Ἀντίγονος φυγὼν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐλθὼν κατευθὺ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν ἐδίδαξεν αὐτοῖς περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Περδίκκα ὡς σπεύδοντος πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐξουσίαν, καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ ἐμφανισθῶσι τάχιστα εἰς τὴν Ἀσίαν ἵν' ἀποτρέψωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Διὸ ἀμφότεροι, βουλευθέντες καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ἀπεφάσισαν πρὸς μὲν τοὺς Αἰτωλοὺς ἐφ' οἷς ἦν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυνατὸν νὰ διαλυθῶσι, τὰς δὲ δυνάμεις κατὰ τάχος νὰ μεταφέρωσιν ὅπου ἡ ἀνάγκη ἤδη τὸ ἀπήτει.

§ 9. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ κυριαρχίας ἀγῶνες ἕως τῆς ἐξολοθρεύσεως τοῦ βασιλικοῦ οἴκου.

Ἡ πρὸς ἀνεξαρτησίαν σπουδὴ τῶν νέων Μακεδόνων σατραπῶν ἐξ ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ τοῦ ἀνωτάτου ἐπιμελητοῦ πρόθεσις τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν δύναμιν ἐκείνων ὑποτελῆ ὥστε καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ὅλου κράτους καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα νὰ διασώσῃ, δὲν ἐδύνατο, ἕνεκα τοῦ ἀσυμβιβάστου αὐτῶν, εἰμὴ νὰ φέρωσι τάχιον ἢ βράδιον εἰς ῥῆξιν γενικήν. Οἱ πρῶτοι, θέλοντες ν' ἀντενεργήσωσιν εἰς τὴν τοῦ δευτέρου ὑπεροχὴν ἐστοχάσθησαν νὰ συζεύξωσι μετὰ τῆς φρονίμου καὶ ἀνδρικῆς Εὐρυδίκης τὸν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου ὑψωθέντα καὶ διατηρηθέντα Φίλιππον Ἀρριδαῖον· ὁ δὲ Περδίκκας φοβούμενος μὴ ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἀπολέσῃ τὸ πᾶν, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἐδολοφόνησε τὴν ἰσχυρὰν Κυνάνην (μητέρα τῆς Εὐρυδίκης), ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν στρατῶν τὸν ἠγάγκασε νὰ στέρξῃ τὸν ἀπαφασισθέντα γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς δολοφονηθείσης. Ἐν τούτοις οἱ φιλαρχικοὶ τοῦ Περδίκκα σκοποὶ ἐγένοντο καταφανέστεροι ὅταν οὗτος ἀποβαλὼν τὴν μέχρι τοῦδε σύζυγόν του Νίκαιαν, θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐζήτησε νὰ νυμφευθῇ τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφὴν Κλεοπάτραν. Πρῶτος δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὁ γηραιὸς καὶ συνετὸς *Ἀντίγονος* κατανοήσας τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ἤρξατο ν' ἀντενεργῇ, καὶ ἐπειδὴ προσταχθεὶς νὰ βοηθήσῃ τὸν Εὐμένη εἰς κατάκτησιν τῆς παραχωρηθείσης αὐτῷ σατραπείας (Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας) δὲν ὑπήκουσεν, ὁ Περδίκκας λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν καὶ θέλων νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τὸν μᾶλλον ἐπίφοβον ἀντίζηλόν του ἀπεφάσισε, συμπράττοντος καὶ τοῦ Εὐμένους, νὰ κινήσῃ ὅπλα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ· διότι ὁ Ἀντίγονος προλαβὼν ἔφυγε κρύφα καὶ ἐλθὼν, ὡς προείρηται, εἰς Μακεδονίαν ἔπεισε τόν τε Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν νὰ μεταβιβάσωσι τὰς δυνάμεις των εἰς Ἀσίαν ὅπως, συνεννοούμενοι καὶ μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις διέκειτο ἐπίσης ἀλλοτρίως πρὸς τὸν Περδίκκαν, ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως οἱ περὶ τὸν Ἀντίπατρον ἤλαυνον πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὁ Περδίκκας ἔσπευσε νὰ μεταχειρισθῇ ὅσα εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου ἐθεώρει συντείνοντα μέσα. Ὅθεν θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐρχομένους πολεμίους, ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον τὸν ἄξιον καὶ πιστόν του Εὐμένη, εἰς ὃν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιγόνου εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου σατραπειῶν, καὶ συγχρόνως ἠρέθισε τοὺς Αἰτωλοὺς ν' ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου, αὐτὸς δὲ, συνακολουθούντων καὶ τῶν βασιλέων, ἐξεστράτευσε μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς δυνάμεως εἰς Αἴγυπτον κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Ἀρμενίας σατράπης Νεοπτόλεμος, ἐφάνη στασιάζων, ὁ Εὐμένης ἠναγκάσθη νὰ κινηθῇ κατ' αὐτοῦ προηγουμένως. Καὶ τοῦτον μὲν ἴσχυσε νὰ καταβάλῃ ταχέως, τὴν δὲ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου περαίωσιν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ, ὡς διετάχθη, καθόσον ὁ στρατός του, συγκείμενος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀσιανῶν, δὲν ἦτον ἀξιόμαχος πρὸς μίαν ὅλην Μακεδονικὴν φάλαγγα. Ἀφοῦ ὅμως οἱ εἰρημένοι στρατηγοὶ διήρεσαν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὰς δυνάμεις των, καὶ ὁ μὲν πρῶτος προήλασεν εἰς Κιλικίαν, ἀκολουθῶν τὰ βήματα τοῦ Περδίκκα, ὁ δὲ δεύτερος ἔλαβε τὴν διεύθυνσίν του πρὸς τὴν Καππαδοκίαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Εὐμένη ἐλπὶς ἐπιτυχίας βεβαιοτέρα. Ἵνα δὲ κινήσῃ οὗτος εἰς πόλεμον τὸ Μακεδονικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὅπερ ἀπη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρέσκετο νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν ὁμοφύλων του καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ παρὰ πάντων τιμωμένου Κρατεροῦ, μετεχειρίσθη ἀπάτην τινὰ κηρύξας ὅτι στρατεύει καὶ αὖθις κατὰ τοῦ Νεοπτολέμου, ὡς συναθροίσαντος δῆθεν τὰς δυνάμεις του ἐκ νέου, ἐν ᾧ ἀληθῶς εἶχεν αὐτομολήσει πρὸς τὸν Κρατερόν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα συγκροτηθείσῃ μάχῃ τύχη καὶ ἀνδρεία ἐχορήγησαν αὐτῷ τὰ νικητήρια· διότι ὁ μὲν Κρατερὸς, καίτοι περιβλέπτως ἀγωνισάμενος, σφαλέντος τοῦ ἵππου του ἔπεσε κατὰ γῆς, διὰ δὲ τὸν φυρμὸν καὶ τὴν πυκνότητα τῶν ἀφιππευόντων ἀγνοηθεὶς τίς ἦν συνεπατήθη καὶ τὸν βίον ἀλόγως κατέστρεψεν· ὁ δὲ Νεοπτόλεμος μονομαχήσας μετὰ τοῦ Εὐμένους ἐπληγώθη θανασίμως. Ἡ οὕτω δὲ συμβᾶσα ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων ἀπώλεια ἐπήγαγε ταχέως τὴν διασκόρπισιν καὶ τὸν διωγμὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως τὸ εὐτύχημα τοῦτο ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον ἕνεκα τῆς δυστυχοῦς ἐκβάσεως τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ὁ Περδίκκας δηλονότι εἶχε προχωρήσει μέχρι Πηλουσίου καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποπειραθεῖσαν πρώτην ματαίαν ἔφοδον κατὰ τοῦ πέραν τοῦ Νείλου κειμένου φρουρίου (Καμήλων τείχους), ὅθεν ὁ Πτολεμαῖος ἠμύνατο γενναίως, ἠθέλησεν, ἐναντιουμένου τοῦ στρατοῦ, νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ δευτέραν. Ἡ διάβασις ὅμως τοῦ ποταμοῦ τότε, πλημμυρήσαντος ἐξαίφνης, οὐ μόνον ἀπέτυχεν ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ὀλεθριωτάτη εἰς τοὺς διαβαίνοντας· διότι πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι νὰ κολυμβῶσι κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ ῥείθρου, οἱ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐξέπεσαν καὶ οἱ πλεῖστοι παρενεχθέντες πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ποταμῷ θηρίων ἠφανίσθησαν. Τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἡ συγχρόνως ἐπελθοῦσα ἔλλειψις ζωοτροφιῶν καὶ ἡ ὀσημέραι αὐξάνουσα αὐστηρότης τοῦ Περδίκκου παρεκίνησαν πολλοὺς τῶν Μακεδόνων, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ Πύθωνος, νὰ ἐγκατα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λίπωσιν αὐτὸν καὶ αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ ἐλευθέριον Πτολεμαῖον. Τινὲς μάλιστα ὑπὸ πνεύματος ἐκδικήσεως κινούμενοι ὥρμησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν σκηνὴν ἐκείνου καὶ τὸν κατέσφαξαν. Δύο δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς Αἴγυπτον ἡ περὶ τῆς νίκης τοῦ Εὐμένους ἀγγελία, ἥτις ἐὰν ἤρχετο πρότερον οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρας κατὰ τοῦ Περδίκκου διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐημερίας.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβὰν μετέβαλεν ὅλην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἡγεμόνων, Πτολεμαῖος, Ἀντίπατρος, Ἀντίγονος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν συνῆλθον ἀμέσως ἐν *Τριπαραδείσῳ* τῆς ἄνω Συρίας, ὅπου ἀπεφασίσθη δευτέρα τῶν σατραπειῶν διαίρεσις, καθ' ἣν προεβιβάσθησαν οἱ φίλοι καὶ πρωταίτιοι τῆς νέας διατάξεως, καὶ ἰδίως ὁ μὲν Ἀντίγονος ἔλαβε πάλιν τὴν μεγάλην Φρυγίαν μετὰ τῆς Λυδίας, ὁ δὲ Σέλευκος τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν· ἡ δὲ ὑπερτάτη τῆς βασιλείας ἐπιμέλεια, ἀποποιηθέντος αὐτὴν τοῦ Πτολεμαίου, ἐπετράπη εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις εὐθὺς, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα Ἀρρίδαῖον καὶ τὴν βασίλισσαν Εὐρυδίκην, τὸν τριετῆ μόλις Ἀλέξανδρον τὸν υἱὸν μετὰ τῆς μητρός του Ῥωξάνης ἐπανέκαμψεν εἰς Μακεδονίαν, ὥστ' ἔκτοτε ἡ Εὐρώπη κατέστη τὸ κέντρον τῆς μοναρχίας τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου. Δυνάμει δὲ τῆς κυριαρχικῆς του ἐξουσίας ὁ Ἀντίπατρος ἀναχωρῶν ἀνέθετο εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ τῆς Ἀσίας βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ καθῆκον προσέτι τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἔτι ὑπάρχοντας ὀπαδοὺς τῆς τοῦ Περδίκκου μερίδος, πρὸ πάντων δὲ τὸν Εὐμένη.

Ὁ Ἀντίγονος ἔπραξεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ πλέον ἢ ὅ,τι ἴσως ὁ Ἀντίπατρος προσεδόκα. Ἀμέσως ἐπεχείρησε τὸν κατὰ τοῦ Εὐμένους πόλεμον, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ, ἀφοῦ τοῦ ἀπέσπασε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δυνάμεώς του, τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐβίασε νὰ ἐγκλεισθῇ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ πιςῶν εἰς φρούριόν τι τῆς Ἀρμενίας, καλούμενον Νῶρα, παντελῶς μὲν μικρὸν, κατὰ δὲ τὴν ἐρυμνότητα θαυμαστόν. Ἀκολούθως δὲ γενόμενος κύριος τῶν μέχρι τοῦδε ὑπ' ἐκείνου κατεχομένων σατραπειῶν, ὥρμησεν εἰς Πισιδικὴν ἐπὶ τὸν Ἀλκέταν καὶ Ἄτταλον, τοὺς ὑπολειπομένους οἰκείους (ἀδελφὸν καὶ γαμβρὸν) τοῦ Περδίκκου, τοὺς ὁποίους ἐπίσης ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε, καὶ τὸν μὲν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνων ζωγρηθέντα ἀπέκτεινε, τὸν δὲ, καταφυγόντα εἴς τινα Πισιδικὴν πόλιν, ἐστενοχώρησε τοσοῦτον, ὥςτε ἀπογνόντα τὴν σωτηρίαν του τὸν ἠνάγκασε τέλος ν' αὐτοχειριασθῇ.

Τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα εὐτυχήματα ὕψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ Ἀντιγόνου. Ἐν ᾧ δ'ἐντεῦθεν οὗτος ἤρξατο νὰ ὀρέγηται μειζόνων πραγμάτων, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρεσκευάζετο μεταβολή τις πολλῶν συνεπειῶν παραίτιος. Ὁ Ἀντίπατρος, ὅςτις εἶχε φθάσει ἤδη εἰς βαθὺ γῆρας, γενόμενος ἀσθενὴς ἐπέτρεψε πρό τινος χρόνου μέρος τῶν ὑποθέσεων εἰς τὸν υἱόν του *Κάσσανδρον*. Αἰσθανθεὶς δὲ προσεγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε κατὰ τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν ἐπιμελητὴν τῶν βασιλέων καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα οὐχὶ τὸν εἰρημένον υἱόν του, τὸν ὁποῖον ὡς τραχὺν καὶ ὀξύθυμον ἀπεστρέφοντο οἱ Μακεδόνες, ἀλλ' ἕνα ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνεστρατευμένων, τὸν γηραιὸν *Πολυσπέρχοντα*· μετὰ τὴν διάταξιν δὲ ταύτην ἀπέθανε τῷ 318 π. Χ. εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος. Ἀλλ'ὁ Πολυσπέρχων ἦτο μὲν ἔμπειρος στρατιωτικὸς, δὲν εἶχεν ὅμως οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ φέρῃ καλῶς εἰς πέρας τὸ ἐπιτραπὲν αὐτῷ ἔργον τῆς διατηρήσεως τῆς βασιλείας κατὰ τῶν ἀντιποιήσεων τοῦ τολμηροῦ καὶ φιλάρχου Κασσάνδρου. Ἀφοῦ δηλονότι οὗτος εἶδεν ἑαυτὸν παρηγκωνισμένον, μετεχειρίσθη πᾶν μέσον ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν. Ὅθεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμελλητὶ συνῆψε σχέσεις πρὸς τὰς κυριωτέρας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐν Ἀθήναις (πρὶν ἔτι γνωσθῇ ὁ θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου) ἀντικατέστησε τὸν Μένυλλον διὰ τοῦ πιστοῦ αὐτῷ Νικάνορος, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συμμαχίαν καὶ ἔσπευσε τέλος εἰς Ἀσίαν ἵνα συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου.

Συνταραχθεὶς δ' ἐπὶ τούτοις ὁ Πολυσπέρχων ἐπεχείρησε τοιαῦτα ἐξασφαλιστικὰ μέτρα, οἷα ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε ν' ἀνατρέψωσιν ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐρειδομένην ἡσυχίαν καὶ τάξιν. Καὶ ἵνα μὲν ἀπαλλοτριώσῃ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέδωκε εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν των, διατάξας τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καθεσταμένων ὀλιγαρχιῶν, ἵνα δὲ ἐμβάλῃ εἰς ἔχθραν τὸν Κάσσανδρον πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον μετεπέμψατο τὴν Ὀλυμπιάδα, διατρίβουσαν τότε ἐν Ἠπείρῳ, παρακαλέσας αὐτὴν ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ παιδὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπερ ὅμως αὕτη ἐδίσταζεν ἔτι νὰ πράξῃ. Πολὺ δὲ συνετωτέρα ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξίς του τοῦ νὰ προσοικειωθῇ τὸν φρόνιμον καὶ ἀείποτε πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον πιστῶς διακείμενον Εὐμένη, ὅστις εἶχεν ἤδη κατορθώσει μετὰ ἐνιαύσιον ἐν τῷ προειρημένῳ χωρίῳ ἐγκλεισμὸν ν' ἀπολυθῇ διά τινος προσπεποιημένης μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνεννοήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Εὐμένης διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐξ ὀνόματος τῶν βασιλέων στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς ὅλης Ἀσίας καὶ διὰ τῶν ἐπιτηδείων τρόπων του ἑλκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν Κιλικίᾳ ἀργυράσπιδας Μακεδόνας παρεσκευάζετο εἰς νέον ἀγῶνα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ὁ Ἀντίγονος, συναινέσας προθύμως εἰς τὴν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου (καὶ Πτολεμαίου) συμμαχίαν, ἐξηκολούθει νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ συμφέροντος ἐν τῇ μι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ νὰ ἑτοιμάζεται οὐχ ἧττον πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ δεινοῦ ἐκείνου ἀντιπάλου του. Ἀλλ' ἕως οὗ ὁ προκείμενος ἀγὼν διακριθῇ, παρῆλθον τρία ὁλόκληρα ἔτη.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἡ τοῦ Πολυσπέρχοντος πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακήρυξις τοῦ ὅτι χορηγεῖται αὐτοῖς πάλιν ἡ ἐλευθερία ἐκείνη, τῆς ὁποίας ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἀπέλαυον, παρήγαγεν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν πολιτευμάτων τρομερὰν φατριῶν πάλην. Διότι μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δημοκρατιῶν πανταχοῦ ἡ διὰ τῶν ἐξορίστων καὶ φυγάδων ἐνισχυθεῖσα μερὶς τοῦ δήμου ὕψωσε τὴν κεφαλήν της φιλεκδίκως, πρὸ πάντων δ' ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πολυσπέρχοντος ὑποστηριζομένη μετέθεσε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως διατεθειμένους ὀλιγαρχικοὺς εἰς δυσχερῆ θέσιν καὶ τὸν γέροντα αὐτὸν καὶ ἐνάρετον *Φωκίωνα* ἠνάγκασε νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Θέλοντος δηλαδὴ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας ν' ἀπελάσῃ τὴν εἰς τὸν Κάσσανδρον πιστὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν, ὁ τότε στρατηγὸς καὶ ἄρχων τῆς πόλεως Φωκίων ἀμελήσας ἢ ἀδιαφορήσας ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνης Νικάνορα οὐ μόνον τὴν Μουνυχίαν, ἣν ἤδη κατεῖχε, νὰ ἐνδυναμώσῃ ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ αὐτὸν νὰ καταλάβῃ. Ὅθεν κατὰ παράκλησιν τοῦ δήμου ὁ Πολυσπέρχων ἔπεμψε τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον μετὰ δυνάμεως εἰς Ἀθήνας ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸν Πειραιᾶ. Μετ' αὐτοῦ δὲ συνεισέβαλον τότε εἰς τὸ ἄστυ οὐ μόνον οἱ φυγάδες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀτίμων καὶ ξένων, οἵτινες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ηὔξανον τὰς ἀγρίας κραυγὰς καὶ διετάραττον τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων. Οὕτω δὲ οἱ δημοκρατικοὶ, προεξάρχοντος τοῦ ῥήτορος *Ἀγνωνίδου*, ἴσχυσαν εὐκόλως διὰ τοῦ παμμιγοῦς τούτου πλήθους νὰ παύσωσι τῆς ἀρχῆς τὸν ἀγαθὸν Φωκίωνα καὶ τοὺς φίλους του καὶ νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐγκαλέσωσι τούτους ὡς προδότας τῆς πατρίδος. Ὁ Φωκίων μετὰ τὴν πρώτην κατ' αὐτοῦ γενομένην κατηγορίαν ἀπῆλθε συνωδευμένος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του εἰς τὸν πρὸ τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένον Ἀλέξανδρον, ὅστις τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα του ὄντα καθ' ὁδὸν καὶ εὑρισκόμενον τότε ἐν Φωκίδι. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν παρὰ πόδας πρεσβείαν κατηγορήσουσαν τὸν Φωκίωνα. Ὁ Πολυσπέρχων, ἀκόλουθος εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πολιτικὴν, ἐδέχθη δυσμενῶς τὸν ἄνδρα καὶ διέταξε ν' ἀπαγάγωσι αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του εἰς Ἀθήνας δεσμίους ἵνα δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐκεῖ λοιπὸν, ἐνώπιον ἐκκλησίας θορυβώδους, περιλαμβανούσης πλείστους δούλους, ξένους καὶ ἀτίμους, ἐμφανισθεὶς ὡς ὑπόδικος ὁ γέρων Φωκίων μετὰ τῶν συγκατηγορουμένων του, ἐπεχείρησε ν' ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ βλέπων ὅτι διὰ τὸ μέγεθος τῆς κραυγῆς τῶν θορυβούντων πᾶσα ἀπολογία καθίστατο ἀδύνατος, περιωρίσθη νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν συγκατηγορουμένων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπέτυχεν. Ὅθεν ὁ Ἀγνωνίδης ἀνέγνωσεν ἀμέσως ψήφισμα καταδικάζον αὐτὸν, τέσσαρας ἔτι παρόντας καὶ τρεῖς ἀπόντας, ἐν οἷς ἦν καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, εἰς θάνατον. Ἐν ᾧ δὲ οἱ καταδικασθέντες ἐφέροντο εἰς τὸ δεσμωτήριον ἵνα πίωσι τὸ κώνειον οἱ μὲν ἄλλοι ὀδυρόμενοι ἐβάδιζον, ἐκεῖνος δ' ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀπάθειαν καὶ μεγαλοψυχίαν. Ἐρωτηθεὶς ἂν ἀφίνῃ τινὰ παραγγελίαν πρὸς τὸν υἱόν του «*τὸν παραγγέλλω*, εἶπε, *νὰ μὴ μνησικακῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους*». Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθυμηθέντες οἷον ἐπιστάτην καὶ φύλακα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀπώλεσαν, ἀνδριάντα μὲν χαλκοῦν αὐτῷ ἀνέστησαν, ἔθαψαν δὲ τὰ ὀστᾶ δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ θάνατον εἰς τοὺς κατηγόρους του κατεψήφισαν!

Ἐν τούτοις ὁ Πολυσπέρχων νομίσας ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φωκίωνος καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχικῶν κατώρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θωσε νὰ ἔχῃ ἐν Ἀθήναις κύριόν τι κατὰ τοῦ Κασσάνδρου στήριγμα, ἠπατήθη μεγάλως· διότι ὁ φρόνιμος καὶ ἐπιτήδειος Νικάνωρ, ἀντιστὰς εἰς τὰς δυνάμεις ἐκείνου γενναίως, ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ οὐ μόνον τὴν Μουνυχίαν ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅτε ἀπροσδοκήτως ἐπανῆλθε καὶ ὁ Κάσσανδρος ἐξ Ἀσίας, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ στρατὸν χορηγηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου (ὅστις ἠρέσκετο τὰ μέγιστα νὰ βλέπῃ τοὺς δύο ἐκείνους εἰς αὐτὸν τοσοῦτον ἐπικινδύνους ἀντιζήλους ἐνασχολουμένους ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπομένως κωλυομένους νὰ φέρωσι πρόσκομμα εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν προόδους του). Ἡ ἐμφάνισις δὲ τοῦ Κασσάνδρου, καταπλεύσαντος ἀμέσως εἰς Πειραιᾶ, οὐχ ἧττον καὶ ἡ σπάνις τροφῶν ἠνάγκασε τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀττικὴν καὶ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἐλευθερίας ἐπανηγυρίσθη ἐντεῦθα εἰς τὰς πλείστας πόλεις διὰ τῆς θανατώσεως καὶ φυγαδεύσεως ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία τῆς Μεγαλοπόλεως, ἥτις διετήρησε τὴν πρὸς τὸν Κάσσανδρον φιλίαν, ἀπέτυχε διὰ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων ἀντιστάσεως καὶ ἐξήντλησε τὴν δύναμιν τοῦ Πολυσπέρχοντος, ἐντεῦθεν αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐκ φόβου ἤρξαντο ν' ἀποκλίνωσι πρὸς τὸν Κάσσανδρον. Αἱ Ἀθῆναι, ἀφοῦ ματαίως περιέμειναν ἐκ Μακεδονίας βοήθειαν, συνέθεντο μετὰ τοῦ Κασσάνδρου εἰρήνην, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ὁποίας ἡ πόλις μὲν καὶ ἡ χώρα μετὰ τοῦ Πειραιῶς, τῶν νεῶν καὶ τῶν προσόδων τῶν λιμένων ἀφέθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, τὴν δὲ Μουνυχίαν ἐκράτησε πρὸς τὸ παρὸν ὁ Κάσσανδρος, ὡς φίλος καὶ σύμμαχος ἐκείνων, ἕως οὗ διαπολεμήσῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς. Τὸ πολίτευμα ἐστηρίχθη ἐπὶ ὡρισμένης τιμήσεως, ὥστε μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν δέκα μνῶν ἐδύναντο νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ. Εἷς δὲ Ἀθηναῖος, κατ' ἐκλογὴν τοῦ Κασσάνδρου, κατέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στη ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως, καὶ ὡς τοιοῦτος ἠρέθη *Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς*, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ὡς προείρηται, ἀπὼν εἶχε καταδικασθῆ εἰς θάνατον μετὰ τοῦ Φωκίωνος. Ἦρξε δὲ οὗτος τῶν Ἀθηνῶν δέκα ἔτη (318—308—) καὶ μ' ὅλον ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν ὄχι πάντη ἐλεύθερος τῶν μωριῶν καὶ ἐλαττωμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, συνετέλεσεν ὅμως εἰς τὴν αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῆς πόλεως. Τὴν ἀστάθειαν δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ δήμου ἐγνώρισεν ὡς οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ· σχεδὸν μοναρχικὴν μετερχόμενος ἐξουσίαν ἐτιμήθη, κατὰ τὸν Πλούταρχον, διὰ τριακοσίων ἀνδριάντων, ἀλλ' ἐπέζησε νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ὅλους ἀνατετραμμένους.

Μετὰ τὴν διάταξιν δὲ τῶν ἐν Ἀθήναις πραγμάτων ὁ Κάσσανδρος, γενόμενος ἐν τῷ μεταξὺ κύριος τῆς Αἰγίνης, ἀποτυχὼν ὅμως εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Σαλαμῖνος, ἔσπευσεν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου προσῳκειώθη παραυτίκα πολλοὺς τῶν κατοίκων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐπιῤῥοὴ μὲν αὐτοῦ ηὔξανεν ὁσημέραι, ἡ δὲ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἠλαττοῦτο πανταχοῦ, ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ τελευταίου ὀλιγωρηθεῖσα Εὐρυδίκη ἐπεχείρησεν ἐμφανέστερον ν' ἀναλάβῃ πάλιν τὴν ἐξουσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν κατώρθωσε νὰ φυγαδεύσῃ τὴν Ῥωξάνην μετὰ τοῦ παιδός της Ἀλεξάνδρου εἰς Ἤπειρον, ὅπου εἰσέτι ἡ βασιλομήτωρ Ὀλυμπιὰς διέμενεν· ἔπειτα δὲ σχετισθεῖσα πρὸς τὸν Κάσσανδρον, ἀπέδειξεν αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ συζύγου της Ἀῤῥιδαίου ἐπιμελητὴν τοῦ βασιλέως καὶ διέταξε τὸν Πολυσπέρχοντα νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν βασιλικὸν στρατόν. Ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων οὐδαμῶς διατεθειμένος νὰ ὑπακούσῃ, ἔκρινεν ἀναγκαῖον, πρὸς ταπείνωσιν τῆς Εὐρυδίκης, νὰ καταγάγῃ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἠπειρώτου βασιλέως Αἰακίδου τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ τὸν παῖδα Ἀλέξανδρον εἰς Μακεδονίαν. Μ' ὅλον ὅτι δὲ διεκωλύθη εἰς τοῦτο ὑπό τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου, τὴν ὁποίαν ἀπήντησε καθ' ὁδὸν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὀλυμπιὰς, εἰς τὸν συνοδεύοντα αὐτὴν ἠπειρωτικὸν στρατὸν στηριζομένη, ἐπέσπευδε τὴν κάθοδόν της. Τότε δὲ ἡ Εὐρυδίκη σὺν τῷ Ἀρριδαίῳ ὥρμησε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς εἰς τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτὴν, καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν οἱ στρατοὶ ἑκατέρωθεν ἀντετάχθησαν, οἱ Μακεδόνες αἰδεσθέντες τὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀξίωμα καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ μεγάλου υἱοῦ της ἀναμιμνησκόμενοι οὐ μόνον ἀπέσχον πάσης συγκρούσεως ἀλλὰ καὶ ηὐτομόλησαν. Ὅθεν εὐθὺς μὲν ὁ βασιλεὺς Ἀρριδαῖος ἠλώθη μετὰ τῆς θεραπείας, ἡ δ' Εὐρυδίκη εἰς Ἀμφίπολιν ἀποχωροῦσα συνελήφθη. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ Ὀλυμπιὰς γενομένη κυρία τῶν βασιλικῶν σωμάτων καὶ ἄνευ κινδύνου τὴν βασιλείαν παραλαβοῦσα δὲν μετεχειρίσθη ἀνθρωπίνως τὴν εὐτυχίαν της· διότι ἀφοῦ ἐκάκωσεν ἀνιλεῶς καὶ διέφθειρε τήν τε Εὐρυδίκην καὶ τὸν Ἀρριδαῖον, προέβη καὶ εἰς ἄλλας ὠμότητας· ἐφόνευσε δηλαδὴ καὶ τὸν Νικάνορα, ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου, κατέσκαψε καὶ τὸν τάφον τοῦ Ἰόλλου, ἑτέρου ἀδελφοῦ, καὶ ἐπιλέξασα ἑκατὸν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων ἐκείνου τοὺς ἀπέσφαξεν ἅπαντας.

Ἀλλ' ἔμελλε νὰ λάβῃ καὶ αὕτη μετ' οὐ πολὺ τὴν αὐτὴν τύχην. Ἅμα δηλονότι ὁ Κάσσανδρος ἔμαθε τὰ εἰρημένα συμβάντα ἀνέζευξεν εἰς Μακεδονίαν, μὴ δυνηθέντος τοῦ Πολυσπέρχοντος νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Πύδναν, ὅπου ἡ Ὀλυμπιὰς, μαθοῦσα τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ, κατέφυγε μετὰ τοῦ παιδὸς Ἀλεξάνδρου, τῆς μητρός του Ῥωξάνης καὶ ὅλης τῆς θεραπείας. Ὁ βασιλεὺς Αἰακίδης ἠθέλησε μὲν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν της, ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐξ Ἠπείρου παρόδους, ἃς ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἐκπεμφθεὶς στρατηγὸς Ἀταρρίας κατέλαβεν ἐγκαίρως, οἱ Ἠπειρῶται ἐγκατέλιπον αὐτὸν, ἐπανελθόντες δὲ οἴκαδε τὸν ἀπεκήρυξαν καὶ συνῆψαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συμμαχίαν, ἥτις παρεκίνησε πολλοὺς τῶν ἀλλοτρίως διατεθειμένων Μακεδόνων νὰ προς-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεθῶσιν εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ. Μιᾶς δ' ἔτι εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα βοηθείας ὑπολειφθείσης, τῆς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, συνέβη νὰ συντριβῇ καὶ αὕτη παραδόξως. Διότι ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πεμφθεὶς στρατηγὸς Κάλλας, ὅταν πλησίον τοῦ Πολυσπέρχοντος γενόμενος κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Περραιβίᾳ, διέφθειρε διὰ χρημάτων τοὺς πλείστους τῶν μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν, ὥστε δὲν τῷ ἔμειναν εἰμὴ ὀλίγοι οἱ μάλιστα πιστοί. Οὕτω δ' οἱ ἐν Πύδνᾳ πολιορκούμενοι στερημένοι πάσης ἔξωθεν ἐπικουρίας, ταχέως τῶν ἐπιτηδείων ἐξαναλωθέντων, περιέπεσαν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, ὥστε πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ σαρκοφαγῶσιν ἀναλεγόμενοι τῶν ἀποθνησκόντων τὰ σώματα. Ἀλλ' οὔτε ἡ θέα τῆς φοβερωτάτης δυστυχίας, οὔτε ἡ ἀποφορὰ τῶν νεκρῶν, οὔτε ἡ αὐτομόλησις τῆς φρουρᾶς πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἴσχυον νὰ πείσωσι τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς παράδοσιν. Τέλος ἐν ᾧ διενοεῖτο νὰ σώσῃ ἑαυτὴν καὶ τοὺς φίλους διά τινος πεντήρους πεμφθείσης αὐτῇ κρύφα ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὁ Κάσσανδρος, εἰς ὃν αὐτόμολός τις ἀνήγγειλε τὸ γεγονὸς, ἐπιπλεύσας ἐκυρίευσε τὸ σκάφος καὶ οὕτω τὴν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ. Μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τῆς Πύδνας παρέλαβεν ἀμέσως τήν τε Πέλλαν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν.

Γενόμενος δ' ἔκτοτε ὁ Κάσσανδρος κύριος τῆς Μακεδονίας (316 π. Χ.) ἐστήριξεν ὡς τοιοῦτος τὴν κατόρθωσιν τῶν περαιτέρω βουλῶν του εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἁλωθέντων μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἵνα δ' ἐπιτύχῃ ἔγκυρον κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀπόφασιν προέτρεψε τοὺς οἰκείους τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀνῃρημένων νὰ τὴν κατηγορήσωσιν ἐν κοινῇ τῶν Μακεδόνων ἐκκλησίᾳ, τῶν ὁποίων ποιησάντων τὸ προσταχθὲν καὶ τῆς Ὀυμπιάδος οὔτε παρούσης οὔτ' ἐχούσης τοὺς ἀπολογησομένους οἱ Μακεδόνες κατέγνωσαν αὐτῆς θάνατον. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν ὁ Κάσσανδρος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρέσχεν εἰς ἐκείνην εὐκαιρίαν ἐὰν ἤθελε νὰ φύγῃ εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ προθέσει ἵνα διὰ τῆς φυγῆς της ἀναγνωρίσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν ἔνοχον καὶ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀλυμπιὰς δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἐζήτει ν' ἀπολογηθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῶν Μακεδόνων, ὁ Κάσσανδρος φοβηθεὶς μήποτε τὸ πλῆθος ἀκοῦον τὴν βασίλισσαν ἀπολογουμένην μεταμεληθῇ, ἀπέστειλε διακοσίους τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους νὰ τὴν θανατώσωσιν. Ἐμβάντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς εἶδον τὴν Ὀλυμπιάδα, ἐνδεδυμένην πορφύραν καὶ φέρουσαν διάδημα, αἰδεσθέντες αὐτὴν ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι. Ἀλλ' οἱ συγγενεῖς τῶν κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ἀναιρεθέντων ὁρμήσαντες, πρὸς χάριν τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἐξ ἰδίου πάθους, τὴν ἐλιθοβόλησαν. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ γηραιὰ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ σταθεροῦ βλέμματος καὶ ἀδακρυτὶ προβαλοῦσα τὸ στῆθός της εἰς τὰς λιθοβολήσεις κατέπεσε καὶ ἐν τῷ λειποψυχεῖν ἔτι ἐφρόντισε νὰ καλύψῃ τὰ συνθλασθέντα αὐτῆς μέλη μετὰ τοῦ χιτῶνός της!

Ἡ ἐκ τούτου μεταξὺ τῶν Μακεδόνων διεγερθεῖσα συγκίνησις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κάσσανδρον νὰ ἐξαλείψῃ κατὰ τὸ παρὸν καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἔτι εἰς τοὺς σκοπούς του ἐμποδὼν ὄντα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέλη. Ὅθεν παρέδωκε μὲν τὴν Ῥωξάνην μετὰ τοῦ παιδὸς εἰς φυλακήν, μεταγαγὼν αὐτὴν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ διατάξας νὰ γίνεται τοῦ λοιποῦ ἡ ἀγωγὴ τοῦ παιδὸς ὄχι πλέον βασιλικὴ ἀλλ' ἰδιώτου τοῦ τυχόντος οἰκεία, αὐτὸς δ' ἔγημε τὴν νεωτάτην τοῦ Φιλίππου θυγατέρα καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν *Θεσσαλονίκην*, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποδείξῃ ἑαυτὸν οἰκεῖον τῆς βασιλικῆς συγγενείας καὶ ἑπομένως δικαιούμενον νὰ καταλάβῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον (315) ἔκτισε καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς Πελλήνης, ὁμώνυμον αὐτοῦ, τὴν Κασσάνδρειαν, ἥτις συνοι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κισθεῖσα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐκ Ποτιδαίας καὶ Ὀλύνθου ἐκβληθέντων κατοίκων καὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ φιλοτίμως προστατευομένη ἔλαβε ταχὺ μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ πλεῖστον ἴσχυσεν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀκολούθως δὲ συστησάμενος ἱκανὴν δύναμιν, ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ καὶ αὖθις εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐκβάλῃ ἐντεῦθεν παντελῶς Ἀλέξανδρον τὸν Πολυσπέρχοντος, κατέχοντα ἔτι πόλεις τε καὶ τόπους ἐπικαίρους. Ἐν ᾧ δὲ διέβαινε διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ τὰς Θήβας μεταπεμψάμενος πανταχόθεν τοὺς διασωζομένους τῶν Θηβαίων. Εἴκοσι ἔτη ἡ πόλις ἔκειτο ἔρημος. Σχεδὸν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας, διά τε τὸν πρὸς τοὺς ἠτυχηκότας ἔλεον καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς πόλεως, συνεπελάβοντο τοῦ συνοικισμοῦ. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι τοῦτον τὸν τρόπον ἐκομίσαντο τὴν πατρίδα, ὁ δὲ Κάσσανδρος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀνέζευξεν εἰς Πελοπόννησον. Εὑρὼν δὲ τὸν ἰσθμὸν φυλαττόμενον ὑπὸ Ἀλεξάνδρου παρῆλθεν εἰς Μέγαρα, καὶ ἐντεῦθεν περαιωθεὶς διὰ θαλάσσης εἰς Ἐπίδαυρον προὐχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἀπέσπασεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συμμαχίας. Μετὰ δὲ ταῦτα προσηγάγετο τὰς ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ πόλεις, πλὴν Ἰθώμης, καὶ τὴν Ἑρμιονίδα δι' ὁμολογίας παρέλαβε. Τέλος δὲ ἀπολιπὼν τὸν στρατηγόν του Μόλυκκον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἐπανέκαμψεν εἰς Μακεδονίαν. Καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἦσαν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν μεταξὺ Πολυσπέρχοντος καὶ Κασσάνδρου.

Κατὰ δὲ τὴν Ἀσίαν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Εὐμένης ἔχων τοὺς ἀργυράσπιδας Μακεδόνας ἐμάχετο μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἀφοῦ ἀπέσπασε τὴν τῆς Φοινίκης παραλίαν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πτολεμαίου, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐτράπη πρὸς ἀνατολὰς, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Μηδίας σατράπης Πύθων, ἐβουλήθη, ὡς καὶ ὁ Ἀντίγο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νος πρὸς δυσμὰς, νὰ γείνῃ κύριος τῶν μικροτέρων σατραπειῶν, διὰ τῆς συστάσεως ὅμως τούτων ἠττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Σελεύκου, σατράπου τῆς Βαβυλῶνος. Παραυτίκα δ' ὁ Εὐμένης εὑρέθη πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος παρὰ τὴν δυτικὴν εἰς τὰς Μηδικὰς πύλας εἴσοδον καὶ, μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Πύθωνος καὶ Σελεύκου τοῦ νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ τῆς βασιλείας, προήλασε κατωτέρω τοῦ Τίγρητος σπεύδων νὰ κυριεύσῃ τὰ Σοῦσα καὶ τοὺς αὐτόθι ἐναποταμιευμένους θησαυροὺς καὶ προσλάβῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς μικροτέρους σατράπας τῆς Ἀσίας. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Πύθων καὶ Σέλευκος ἐζήτησαν νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν, αὐτὸς κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μετ'ἐκείνων, ἐν οἷς προεῖχεν ὁ τῆς Περσίδος Πευκέστης.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Πύθων καὶ ὁ Σέλευκος προσεκάλεσαν τὸν Ἀντίγονον ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἑνωθέντες δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐν Βαβυλῶνι ἐξεστράτευσαν ὁμοῦ κατὰ τῶν συμμάχων. Παρὰ τὸν ἐν τῇ Παραιτακηνῇ Κοπράταν, παραποτάμιον τοῦ Πασιτίγριδος, συνέβη ἡ πρώτη μεταξὺ Εὐμένους καὶ Ἀντιγόνου σύγκρουσις, καθ' ἣν ὁ τελευταῖος ἀτυχήσας ἀνέζευξεν εἰς Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας, ὅπου ἐπακολουθησάντων παρὰ πόδας καὶ τῶν περὶ τὸν Εὐμένη, συνεκροτήθησαν δύο ἄλλαι μάχαι, ἐξ ὧν ἡ πρώτη μὲν ἔμεινεν ἄκριτος, ἡ δὲ δευτέρα ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας καὶ προδοσίας τῶν συμμάχων σατραπῶν ἀπέβη δυστυχής. Ἡ ἀπώλεια δὲ ταύτης ἀπεφάσισε τὴν τύχην τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου συνάμα. Οἱ σατράπαι ἐζήτησαν τὴν ἐπιοῦσαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰς ἄνω σατραπείας. Ματαίως δ' ὁ Εὐμένης ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς μάχης. Οἱ ἀργυράσπιδες στερηθέντες τῆς ἀποσκευῆς αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν των, οὐ μόνον ἀντέστησαν ἀλλὰ καὶ διεπρεσβεύσαντο λάθρα πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ὑπεσχέθη ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς πάντα ἂν ἤθελον τῷ παραδώσει τὸν Εὐμένη. Ὅθεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄνευ πολλοῦ δισταγμοῦ συνήρπασαν αὐτὸν καὶ τὸν προσέφερον δέσμιον εἰς τὸν Ἀντίγονον, πρὸς ὃν ηὐτομόλησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Πευκέστην μετὰ μυρίων Περσῶν, οἱ δὲ λοιποὶ σατράπαι καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τε καὶ στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι, τῆς ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες, ἐτράπησαν εἰς φυγήν. — Ἐν τῷ παρὰ πόδας δὲ συγκροτηθέντι περὶ Εὐμένους πολεμικῷ συμβουλίῳ μόνον ὁ Νέαρχος καὶ τοῦ Ἀντιγόνου ὁ υἱὸς Δημήτριος ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρὸς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγνωμοδότησαν κατ' αὐτοῦ ὡς τοῦ πλέον ἐπικινδύνου ἀντιπάλου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀργυράσπιδες προσετέθησαν εἰς τὴν τελευταίαν γνώμην, ὁ Ἀντίγονος ἔσπευσε νὰ διατάξῃ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ οὗτος κατόπιν ἀπηλλάχθη καὶ τοῦ φιλοδόξου Πύθωνος, συλλαβὼν δι' ἀπάτης καὶ ἀποκτείνας αὐτὸν ἐν Ἐκβατάνοις, κατέλυσε δὲ καὶ τὸ ἐπίφοβον τῶν ἀργυρασπίδων ἄγημα διὰ τῆς κατακερματίσεώς του, προήλασεν ἀπὸ τῆς Περσεπόλεως ὡς ἐν θριάμβῳ, μετὰ τῶν τεραστίων τῆς Μηδίας, τῆς Περσίδος καὶ τῶν Σούσων βασιλικῶν θησαυρῶν (δισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων) εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ὁ Σέλευκος τὸν ἐδέχθη μὲν λαμπρῶς, ἠρνήθη ὅμως νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ δώσῃ αὐτῷ λόγον διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διοίκησίν του. Διὸ καὶ ὑποπτευθεὶς τὴν τοῦ Πύθωνος συμφορὰν, ἀπέδρα εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον. Ὁ δὲ Ἀντίγονος εὐχαριστηθεὶς ὅτι ἡ φυγὴ τῷ εὐκόλυνε τὴν ὁδὸν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του, κατέστησεν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἄλλον σατράπην. Ἐντεῦθεν δ' ἐτράπη ἀμέσως πρὸς δυσμὰς (315 π. Χ.) ἵνα ἐπιδείξῃ καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι ἡγεμόνας τὴν ἰσχύν του.

Καίτοι δὲ προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ Ἀντίγονος, εἶχεν ὅμως ἔτι ἀκμαίας τὰς δυνάμεις του. Ἦτο ἀνὴρ μὲν ἀνδρεῖος, στρατηγὸς δὲ πειθαρχίαν ἐπιβάλλων, διοικητὴς δὲ φρόνιμος καὶ οἰκονομικὸς, ἀποστέργων τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρυφηλὸν βίον, κόσμιος, εὐτράπελος, φιλόφρων καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε ἐνήργει κατά τινα σταθερὸν σκοπὸν, παντα-χοῦ τὰ πάντα διεύθυνεν αὐτὸς καὶ μόνον εἰς τὸν υἱόν του Δημήτριον, ὅστις εἰ καὶ ὅλως ἀντιθέτου χαρα-κτῆρος ἦτο πιστότατα ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὸν, ἐπέ-τρεπε νὰ ἐμβατεύῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδιά του. Ἐντεῦθεν εἶχε πλείονα βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἑαυτοῦ ἐπιχειρήσεων παρὰ τοὺς ἀντιπάλους του, τῶν ὁποίων ὑπερεῖχε καὶ κατὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον μέσα. Προβλέπων δὲ ἤδη ὅτι ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κάσ-σανδρος καὶ ὁ Λυσίμαχος, οἱ μετ' αὐτὸν κραταιότεροι καὶ τὰς αὐτὰς περὶ κυριαρχίας ἀξιώσεις ἔχοντες ἀνε-ξάρτητοι ἡγεμόνες, ἤθελον συμμαχήσει κατ' αὐτοῦ, παρεσκευάσθη εἰς νέον ἀγῶνα. Καὶ ἀφοῦ οὗτοι ἑνωθέν-τες ἀληθῶς τῷ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, ἐστοχάσθη πῶς νὰ ἐνασχολήσῃ ἕκαστον ἰδίᾳ, ὥστε νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν δυνάμεών των.

Ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν Λυσίμαχον ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὸν Ἑλ-λήσποντον διαβάσεως, διώρισε τὸν ἀνδρεῖον ἀνεψιόν του Πτολεμαῖον μετὰ τοῦ ἀναγκαίου στρατοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἵνα δὲ ἀναστείλῃ τὸν Κάσσανδρον, ὑπεστήριξε τὸν Πολυσπέρχοντα χρηματικῶς καὶ συνάμα ἐνήργησε νὰ κηρυχθῇ ὑπό τινος συνόδου τῶν Μακεδόνων στρατη-γῶν ἡ μὲν Ἑλλὰς ἐλευθέρα, ὁ δὲ Κάσσανδρος ἐχθρὸς τῆς βασιλείας. Κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ὅμως, ὅστις κύριος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ Φοινικικοῦ στόλου, καὶ ἡνωμένος μετὰ τοῦ Σελεύκου ἦτο ὁ κραταιότερος ἐχθρὸς, ἐτράπη αὐτὸς ὁ ἴδιος, κατέλαβε ἀμέσως τὴν Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἔσπευσε νὰ κατασκευάσῃ στόλον, δυνάμενον νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ὡς καὶ τὰς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρήσεις του. — Τρία ἄρα πολέμου θέατρα παρουσιάζονται ὁμοῦ, ἡ Ἑλλὰς, ἡ μικρὰ Ἀσία καὶ ἡ Συρία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ὡσαύτως ἐξέδωκαν, ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, διακήρυξίν τινα περὶ ἐλευθερίας, ἐκ τούτου τὰ κόμματα αὐτόθι ἔμειναν διηρημένα καὶ πάραυτα ζωηρός τις εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐξερράγη ἀγών, ὅστις ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ (μάλιστα ἐν Σικυῶνι, ὅπου τοῦ Κασσάνδρου ὁ υἱὸς ἐφονεύθη) προήχθη εἰς ἄκραν σφοδρότητα.

Ἐν ᾧ δ' ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ἀνεψιὸς ἠγωνίζετο ὁτὲ μὲν εὐτυχῶς ὁτὲ δὲ ἀτυχῶς κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου καὶ τῶν σατραπῶν τῆς Καρίας καὶ Λυδίας, ὁ Ἀντίγονος αὐτὸς ἐκυρίευσε τὴν ὀχυρὰν Τύρον μετὰ δεκαπεντάμηνον ἀντίστασιν, καὶ οὕτως ἐντελῶς τῆς Συρίας ἐγκρατὴς γενόμενος ἐδυνήθη ἤδη νὰ στρατεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, νὰ ταπεινώσῃ τὸν τῆς Λυδίας σατράπην καὶ ἀκολούθως νὰ πέμψῃ ἐκεῖνον εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐντονώτερον.

Ὁ Ἀντίγονος εἶχε καταλίπει ἐν Συρίᾳ τὸν υἱόν του Δημήτριον ὑπερασπίσοντα ταύτην κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐν τοσούτῳ διὰ τῆς ἀποστάσεως τῆς Κυρήνης ἐμποδίσθη νὰ διαπολεμήσῃ τὸν ἐχθρόν του ἐν Συρίᾳ. Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἀνάκτησις τῆς χώρας ἐκείνης κατωρθώθη, ὁ Πτολεμαῖος ἐλεύθερος ἤδη, παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ἐπῆλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ παραυτίκα ὁ Δημήτριος εὑρέθη ἀπέναντι δύο ἐμπειροπολέμων ἡγεμόνων. Ἄνευ δὲ προηγουμένης γνώσεως τοῦ ἀπόντος πατρός του καὶ ἀντικειμένων μὲν τῶν πρεσβυτέρων στρατηγῶν του, συναινοῦντος δὲ ὅλου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ, ὁ τολμηρότατος νέος ἀπεφάσισε (312 π. Χ.) νὰ συνάψῃ τὴν περὶ *Γάζαν* μάχην, τῆς ὁποίας ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις συνεπήγαγε τὴν ἀπώλειαν τῆς Παλαιστίνης τῆς Φοινίκης καὶ Κοίλης Συρίας.

Ἤδη δὲ, ἀνοιχθείσης τῆς πρὸς τὸν Εὐφράτην ὁδοῦ καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν διατεθεισῶν, ὡς ἐκ τοῦ περὶ Γά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζαν πταίσματος τοῦ Δημητρίου, κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, ὁ Σέλευκος ἔκρινεν εὔκαιρον ν' ἀπέλθῃ μετ' ὀλιγαρίθμου στρατοῦ εἰς Βαβυλῶνα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πρώτης σατραπείας του. Ἀπολαύων δὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας ὅλων τῶν ἐγχωρίων, ἐνθυμουμένων τὴν σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιγόνου ἐπιεικεστέραν αὐτοῦ κυβέρνησιν, εἰσήλασεν εἰς Βαβυλῶνα ὡς ἐλευθερωτὴς καὶ παρεσκευάσθη νὰ γείνῃ κύριος καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δημήτριος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανορθώσῃ ὅπως δήποτε τὴν ἧττταν αὐτοῦ διὰ τῆς περὶ Μυοῦντα ἐν Συρίᾳ νίκης· εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐμφανισθεὶς καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ νικητοῦ υἱοῦ του κατέλαβεν ἀπόνως τὴν Συριακὴν χώραν καὶ ἀπεπειράθη ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἀπὸ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἀποτυχὼν ὅμως ἐνταῦθα καὶ μαθὼν συγχρόνως τὴν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάβασιν τοῦ Σελεύκου εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ αὐτόθι εὐτυχήματα αὐτοῦ ἐξέπεμψε ταχέως τὸν υἱόν του ἐκεῖ ἵνα διαπολεμήσῃ συντόνως τὸν πολὺ πλέον ἐπίφοβον τοῦτον ἐχθρόν.

Ὁ Σέλευκος εἶχεν ἤδη κυριεύσει τὴν Σουσιανὴν, Μηδίαν καὶ Περσίαν ὅτε ὁ Δημήτριος ἀφιχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα κατέλαβε μὲν τὴν πόλιν ταύτην εὐκόλως ὡς ὑπ' ὀλίγων στρατιωτῶν φρουρουμένην, διὰ τὸ δύσκολον ὅμως τῆς περαιτέρω προχωρήσεώς του ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐγκαταλίπῃ πάλιν καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ μετὰ σπουδῆς. Ἀλλὰ πιθανῶς ἡ ἐπάνοδός του ἐγένετο κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θεωρήσαντος συμφέρον νὰ συνομολογήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του εἰρήνην ἢ μᾶλλον ἀνακωχὴν (311), δι' ἧς ἀνεγνωρίσθη ἑκάστου τῶν ἡγεμόνων (ἐξαιρουμένου τοῦ Σελεύκου) ἡ παροῦσα κυριότης καὶ προσέτι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἡ αὐτονομία. Τὴν φαινομένην δὲ τοῦ βασιλείου ἑνότητα ἔπρεπε νὰ παράσχῃ τὸ ὄνομα τοῦ τότε δωδεκαετοῦς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τῆς Ῥωξάνης. Ἀλλὰ πόσην ὀλίγην σπουδαιότητα εἶχε παρὰ τοῖς εἰρημένοις ἡγεμόσιν ἡ ἀναγνώρισις τῆς βασιλείας τούτου, ἔμελλε νὰ δειχθῇ τάχιστα. Διότι ὅτε ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγένετο γνωστὸν, ὅτι ὁ σχεδὸν λησμονηθεὶς παῖς ἀνεγνωρίσθη νῦν παρὰ πάντων τῶν διαφερομένων ὡς ὁ μόνος νόμιμος τοῦ θρόνου διάδοχος, καὶ ἐπομένως πανταχοῦ ἤρξατο νὰ δεικνύεται συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ ἀθώου τούτου γόνου τοῦ μεγάλου ἥρωος, καὶ νὰ πιστεύηται ἤδη ὡς δυνατὴ τοῦ μεγαλείου τῆς Μακεδονίας ἡ ἀποκατάστασις κατά τε τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἀμέσως ὁ ἄσπλαγχνος Κάσσανδρος προσέταξε τὸν προεστηκότα τῆς τοῦ παιδὸς φυλακῆς (ἐν Ἀμφιπόλει) νὰ κατασφάξῃ τοῦτόν τε καὶ τὴν μητέρα Ῥωξάνην, νὰ ἐνταφιάσῃ τὰ σώματα κρυφίως καὶ κατὰ μικρὸν ν' ἀπαγγείλῃ τὸν θάνατον αὐτῶν. Εἰς οὐδενὸς δὲ τῶν κρατούντων τὸν νοῦν ἐπῆλθε ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν στυγερὰν ταύτην πρᾶξιν!

Ἐν τούτοις ἡ συμφωνηθεῖσα εἰρήνη ἢ ἀνακωχὴ μετέθετο πάντας τοὺς κρατοῦντας εἰς κατάστασιν μετέωρον, καθ' ἣν οὐδεὶς τὸν ἄλλον ἐνεπιστεύετο, ὡς οὐδενὸς θεωροῦντος ἑαυτὸν βέβαιον εἰς ὅ,τι ἀπέκτησε. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἐπωφελήθη αὐτὴν εὐθὺς ἵνα στρατεύσῃ κατὰ τοῦ Σελεύκου καὶ ἀνακτήσῃ πάλιν τὰς ἀπολεσθείσας σατραπείας· ἀλλ' ὁ Σέλευκος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος νικητὴς καὶ εἰς τέλος ὁ Ἀντίγονος ἑκὼν ἄκων ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν κυριότητα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ Πολυσπέρχων θέλων, ἐπὶ τῇ προτροπῇ ἀναμφιβόλως τοῦ Ἀντιγόνου, ν' ἀντιτάξῃ πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἀντίρροπον μετέπεμψατο ἐκ Περγάμου τὸν ἐκ τῆς Βαρσίνης υἱὸν τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου Ἡρακλέα, ὄντα τότε ἑπτακαιδεκαέτην, καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν πάντων τῶν φίλων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἵνα συγκαταγάγωσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πατρῴαν βασιλείαν. Προθύμως δὲ ὑπακουόντων τῶν Αἰτωλῶν καὶ πολλῶν ἄλλων συντρεχόντων ἐπεχείρισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἅμα τοῦτο μαθὼν ὁ Κάσσανδρος ἀντεπεξῆλθε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς καὶ συνηντήθη μετ' ἐκείνου περὶ τὴν καλουμένην Τυμφαίαν· Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἔβλεπον δυσαρέστως τὴν κάθοδον τοῦ βασιλέως, φοβηθεὶς μήποτε οὗτοι φύσει πρὸς μεταβολὴν ὄντες ἐξεῖς αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν Ἡρακλέα, διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν διαφθείρῃ διὰ προσφορᾶς ἑκατὸν ταλάντων καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ διανείμῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Τοιουτοτρόπως δὲ προδοθεὶς ὁ ἀθῶος βασιλόπαις ἀπεστραγγαλίσθη κατόπιν ἑνὸς συμποσίου γενομένου παρὰ τῷ Κασσάνδρῳ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ χήρα Κλεοπάτρα (ἀδελφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου), ἥτις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν Σάρδεσιν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἀντιγόνου, διότι συγκατετέθη νὰ συζευχθῇ τὸν Πτολεμαῖον, εὑρέθη αἴφνης νεκρά. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐτιμώρησε κεφαλικῶς τινὰς τῶν θεραπαινῶν, ὡς ἐπιβουλευθείσας δῆθεν αὐτήν, καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν βασιλικῶς ἐφιλοκάλησεν, οὐδεὶς ὅμως ἀμφέβαλεν ὅτι αὐτουργὸς τῆς πράξεως ὑπῆρξεν ἐκεῖνος. Ὅθεν ἐκτὸς μόνης τῆς τοῦ Κασσάνδρου συζύγου Θεσσαλονίκης πάντα τἄλλα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέλη ἐξέλιπον.

§. 10. Οἱ περαίτεροι ἀγῶνες τῶν διαδόχων ἕως τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀντιγόνου.

Πρὸ τῆς εἰρημένης ἔτι εἰρήνης οἱ δύο μεγάλοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀντίπαλοι, Πτολεμαῖος καὶ Ἀντίγονος, εἶχον ἐμφανισθῆ ὡς τοιοῦτοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, προστατεύοντες ὁ μὲν τὸν Κάσσανδρον, ὁ δὲ τὸν Πολυσπέρχοντα, κυρίως δὲ ζητοῦντες ἀμφότεροι νὰ ἐκτείνωσι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑαυτῶν κράτος. Ὁ πρῶτος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὸν Κάσσανδρον δι' ἀποστολῆς τινος στόλου, ὅστις ὅμως οὐδὲν πράξας ἐπέστρεψε πάλιν ταχέως· ὁ δὲ δεύτερος, φιλοδοξώτερος καὶ ἐπιχειρηματικώτερος ἐκείνου, ἔπεμψε κατ' ἀρχὰς μὲν (313) τὸν στρατηγόν του Ἀριστόδημον, ὅστις ἑνωθεὶς μετὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐνέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ τῶν πλείστων αὐτόθι πόλεων τὰς φρουρὰς τοῦ Κασσάνδρου καθ' ὃν χρόνον οὗτος, ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων, διεπολέμει ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακτήσαντα τὴν Ἤπειρον Αἰακίδην. Μικρὸν δ' ἔπειτα ἔστειλεν ἀντ' ἐκείνου ἄλλον στρατηγόν, τὸν Τελεσφόρον, μετὰ νέου στρατοῦ καὶ πεντήκοντα τριήρων καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος, αἵτινες ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κασσάνδρου. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ ἕως τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλίας παρεδόθη τὸ ἑπόμενον ἔτος (312) εἰς τὸν μετὰ μείζονος δυνάμεως ἐπελθόντα ἀνεψιὸν τοῦ Ἀντιγόνου Πτολεμαῖον, τοῦ Κασσάνδρου αἱ φρουραὶ ἐξεβλήθησαν ὑπ' αὐτοῦ πανταχόθεν ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἐν τούτοις δ' ὁ Τελεσφόρος, ζηλοτυπήσας τὸν Πτολεμαῖον ὡς μᾶλλον ἑαυτοῦ προαγόμενον καὶ γενικώτερον περὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράγματα πιστευόμενον, ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, κατέλαβε τὴν Ἦλιδα καὶ ἐσύλησε τὸ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἱερόν· ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος σπεύσας εἰς Πελοπόννησον κατετρόπωσε τὸν ἀποστάτην, καὶ εἰς μὲν τοὺς Ἠλείους ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν, εἰς δὲ τὸν θεὸν ἀποκατέστησε τὰ χρήματα. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐπεκράτει διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν Ἑλλάδι, συνεπείᾳ ὅμως τῆς προμνησθείσης εἰρήνης (311), ἥτις ἔμελλε νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀμφισβητουμένας τῶν προεχόντων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου σχέσεις, εἰς μὲν τὸν Κάσσανδρον ἐδόθη ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κυριότης, εἰς δὲ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἐπετράπη ἡ αὐτονομία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πῶς δ' ἐνόουν τὴν αὐτονομίαν ταύτην οἱ τὴν εἰρήνην συνομολογήσαντες, ἐγένετο παραυτίκα καταφανές. Ὁ Πτολεμαῖος, τοῦ Ἀντιγόνου ὁ ἀνεψιὸς καὶ στρατηγὸς, διέμεινε μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Πελοποννήσῳ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἀπέστη τοῦ Ἀντιγόνου· ἀκολούθως δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου (ὁ τῆς Αἰγύπτου δυνάστης) ἐλθὼν κατὰ τὸ 308 π. Χ. εἰς Ἑλλάδα, κατέλαβεν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ὅτι ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τὴν τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίαν, τήν τε Σικυῶνα καὶ Κόρινθον (κατεχομένας τότε ὑπὸ τῆς Κρατησιπόλεως, χήρας τοῦ ἀποβιώσαντος ἤδη Πολυσπερχοντίδου Ἀλεξάνδρου), εἰσέπραξε χρήματα παρὰ τῶν λοιπῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων καὶ τέλος συνέθετο πρὸς τὸν Κάσσανδρον εἰρήνην, καθ' ἣν ἑκάτεροι ἔπρεπε νὰ μένωσι καὶ τοῦ λοιποῦ κύριοι ὧν ἐκέκτηντο πόλεων. Οὕτως ἄρα ἡ μὲν Σικυὼν καὶ ἡ Κόρινθος ἔμειναν φρουρούμεναι ὑπὸ Αἰγυπτιακοῦ, αἱ πλεῖσται δὲ ἄλλαι πόλεις ὑπὸ Μακεδονικοῦ στρατοῦ.

Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀντίγονον νὰ ἐμφανισθῇ καὶ αὖθις ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὰς ἀντιποιήσεις τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Κασσάνδρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψε κατὰ τὸ 307 ἔτος εἰς Ἑλλάδα τὸν υἱόν του *Δημήτριον*, τὸν ἔπειτα ὀνομασθέντα *πολιορκητὴν*, μετὰ δυνάμεως ἀδρᾶς πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς καὶ πεντακισχιλίων ἀργυρῶν ταλάντων. Ὁ Δημήτριος, ὢν τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, εἶχε πρὸς τῇ ἐξωτερικῇ ἀξιοπρεπείᾳ καὶ καλλονῇ ψυχὴν γενναίαν καὶ σπανίαν τόλμην· ἔνθους δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων, ὡς πηγὴν τοῦ ὁποίου ἐθεώρει τὴν ἐλευθερίαν, ἦτο πάντη ἐπιτήδειος νὰ διεγείρῃ καὶ αὖθις εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων τὸν ἀρχαῖον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον. Ἐξαίφνης λοιπὸν καὶ μηδενὸς προαισθομένου κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου πάραυτα συνέῤῥευσεν ἐκ τοῦ ἄστεος πλῆθος πολὺ μετὰ μεγάλης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σπουδῆς. Ὡς δ' ἐγένετο τοῖς πᾶσι καταφανὴς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς νεώς του, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι ἦλθεν ἀγαθῇ τύχῃ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον πολιτείαν. Πάντες ἠλάλαξαν ἐπὶ τῇ χαροποιᾷ ταύτῃ καὶ ἀπροσδοκήτῳ ἀγγελίᾳ. Ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Μουνυχία μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν παρεδόθηθαν ὑπὸ τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν εἰς τὸν Δημήτριον, ὅστις, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπήλλαξε καὶ τὴν πόλιν τῶν Μεγάρων ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Κασσάνδρου, εἰσήλασεν ἐν πομπῇ ὡς σωτὴρ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποκατέστησε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, οἷον ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου. Ὁ δὲ τότε διοικητὴς Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας μᾶλλον τοὺς πολίτας ἢ τοὺς πολεμίους φοβούμενος, ἔφυγεν εἰς Θήβας καὶ ὕστερον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον εἰς Αἴγυπτον.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν νῦν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν προσηνέχθησαν, δεικνύει κάλλιστα ὅτι οὔτε νὰ ἐκτιμῶσι πλέον τὴν ἐλευθερίαν οὔτε τὴν δέουσαν αὐτῆς χρῆσιν νὰ ποιῶσιν ἐγίνωσκον. Ὁ Δημήτριος ἦλθε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι ἁπάντων αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του Ἀντίγονον ἀνηγόρευσαν βασιλεῖς. Διὰ ψηφίσματος δὲ, γράψαντος αὐτὸ τοῦ Στρατοκλέους, ἔστησαν μὲν εἰκόνας ἐφ' ἅρματος χρυσᾶς ἀμφοτέρων πλησίον Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐκοσμήθη διὰ στεφάνου ἔχοντος διακοσίων ταλάντων ἀξίαν, ἀνιδρύσαντο δὲ αὐτοῖς καὶ βωμοὺς σωτήρων θεῶν ὀνομασθέντας καὶ εἰς τὰς μέχρι τοῦδε φυλὰς προσέθεντο δύο ἔτι, Δημητριάδα καὶ Ἀντιγονίδα. Τέλος τῶν μὲν μηνῶν τὸν Μουνυχιῶνα Δημητριῶνα προσηγόρευσαν καὶ τῶν ἑορτῶν τὰ Διονύσια Δημήτρια μετωνόμασαν. Ὁ δ' Ἀντίγονος παραγενομένων πρὸς αὐτὸν πρεσβευτῶν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὸ περὶ τῶν ἀμέτρων τιμῶν ψήφισμα προσενεγκόντων ἐχάρη τὰ μέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιστα καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἔδωκεν αὐτοῖς πυροῦ μὲν πεντεκαίδεκα μυριάδας μεδίμνων, ὕλην δὲ ἱκανὴν εἰς κατασκευὴν ἑκατὸν νεῶν καὶ ἐξ Ἴμβρου τὴν φρουρὰν ἐξαγαγὼν ἀπέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν πόλιν.

Ἐν τούτοις ὁ Δημήτριος μετά τινων μηνῶν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν, ἥτις δὲν ἦτο εἰμὴ συνέχεια παντοδαπῶν τρυφῶν καὶ ἡδονῶν, ἀνεκλήθη αἴφνης ὑπὸ τοῦ πατρός του ἵνα πολεμήσῃ τὸν Πτολεμαῖον περὶ Κύπρον, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβει τὴν νῆσον ταύτην καὶ μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν παντὸς τοῦ αὐτόθι ἡγεμονικοῦ οἴκου, ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξίν της εἰς τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον. Καίπερ δὲ ἀχθόμενος ὅτι ἀπολείπει τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα, ὄντα πολὺ λαμπρότερον, ἔσπευσεν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ πατρός του, ἐπιτρέψας τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν *Στρατοκλῆ*, δημαγωγὸν ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν ἀναισχυντίαν καὶ αὐτὸν τὸν πρώην διαβόητον Κλέωνα. Ἐπιπλεύσας δ' ἀπευθείας εἰς Κύπρον συνῆψεν εὐθὺς μάχην, ἐνίκησε τὸν Μενέλαον καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Σαλαμῖνα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν (306 π. Χ.). Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἔδειξε τὴν μεγάλην του εὐφυΐαν περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ χρῆσιν παντοδαπῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξιοθαύμαστος ἦτο μάλιστα ἡ οὕτω λεγομένη *ἑλέπολις*, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦ *πολιορκητοῦ*.

Ἅμα δὲ μαθὼν ὁ Πτολεμαῖος τὴν ἦτταν τῶν ἰδίων καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Σαλαμῖνος ὥρμησε πρὸς βοήθειαν μετὰ κραταιᾶς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως. Καταπλεύσας δὲ εἰς Κίτιον ἔπεμψε τινὰς ἐκεῖθεν κατὰ γῆν πρὸς τὸν Μενέλαον καὶ τὸν διέταξε ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν, εἰ δυνατὸν, ὅσας εἶχεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σαλαμῖνος ναῦς, οὔσας ἑξήκοντα. Διότι ἤλπιζεν ὅτι ἐὰν προσελάμβανε καὶ ταύτας εὐκόλως ἤθελε νικήσει μετὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διακοσίων ἀγωνιζόμενος σκαφῶν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος νοήσας τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ, ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε μέρος τῆς δυνάμεως, τὰς δὲ ναῦς αὐτοῦ ἁπάσας πληρώσας καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς κρατίστους εἰς αὐτὰς ἐμβιβάσας ὥρμησεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ, πλέοντος τοῦ Πτολεμαίου ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, συνεκροτήθη ἀπέναντι τοῦ λιμένος αὐτῆς ἡ μεγίστη τῶν ὅσων ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος μνημονεύει ναυμαχιῶν (306), μεθ' ἣν, ὑπερισχύσαντος ἐντελῶς τοῦ Δημητρίου, οὐδ' ὁ Μενέλαος ἀντέσχεν, ἀλλὰ τήν τε Σαλαμῖνα μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς νήσου πόλεων καὶ τὰς ναῦς καὶ τὸ πεζὸν παρέδωκε τῷ νικητῇ. Πάραυτα δὲ οὗτος ἔπεμψεν εἰς τὸν πατέρα ἄγγελον τὸν Μιλήσιον Ἀριστόδημον, πρωτεύοντα τῶν αὐλικῶν ἁπάντων κατὰ τὴν κολακείαν, ὅστις ἅμ' ἀφιχθεὶς καὶ ἐλθὼν ἐγγὺς ἀνεβόησε μεγαλοφώνως, «*Χαῖρε βασιλεῦ Ἀντίγονε, νικῶμεν Πτολεμαῖον ναυμαχίᾳ καὶ Κύπρον ἔχομεν*». Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον ἀνηγόρευσε τὸ πλῆθος τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Δημήτριον βασιλεῖς. Καὶ τὸν Ἀντίγονον μὲν εὐθὺς ἀνέδησαν οἱ φίλοι, εἰς δὲ τὸν Δημήτριον ὁ πατὴρ ἔπεμψε διάδημα καὶ γράφων ἐπιστολὴν προσεῖπε βασιλέα. Παραχρῆμα δὲ καὶ ὁ Πτολεμαῖος, μηδαμῶς τὴν ψυχὴν ταπεινωθεὶς διὰ τὴν ἧτταν, ἀνέλαβεν ὁμοίως τὸ διάδημα καὶ τὸ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν ὅ τε Σέλευκος καὶ ὁ Λυσίμαχος. Μόνος δὲ ὁ Κάσσανδρος, καίπερ τῶν ἄλλων αὐτὸν βασιλέα καὶ γραφόντων καὶ καλούντων, ἀπέφυγε νὰ ὑπογράφηται βασιλεύς.

Μεταξὺ δὲ τῶν νεοχειροτονήτων βασιλέων ὁ Ἀντίγονος μάλιστα διενοεῖτο καὶ ἐσκόπει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πρώην τοῦ Ἀλεξανδρείου κράτους ἑνότητος, περὶ ἧς μέχρι τοῦδε ἠγωνίσθη πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἀπεφάσισεν ἐν πρώτοις νὰ προσβάλῃ τὸν ταπεινωθέντα Πτολεμαῖον ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς, τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μὲν αὐτὸς ἡγούμενος, τὴν δὲ εἰς τὸν υἱόν του Δημήτριον ἐπιτρέψας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παρασκευὴ αὐτῆς ἐβράδυνε καὶ ἡ ἐκστρατεία μόλις περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 306 ἔτους κατωρθώθη, ἐντεῦθεν οὐ μόνον ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβε καιρὸν ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ τῆς περὶ Σαλαμῖνα ἥττης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημητρίου ὁ στόλος (συγκείμενος ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ἑκατὸν φορτίδων) περιέστη εἰς κίνδυνον μέγαν ἕνεκα τῶν ἐπισυμβάντων χειμερινῶν κλυδώνων, οὐδ' ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ εἰμὴ μετὰ μεγίστης φθορᾶς εἰς τὰς ἀλιμένους τῆς Αἰγύπτου ἀκτάς. Ὅταν δ' ὁ Ἀντίγονος ἔφθασε μετὰ τοῦ στρατοῦ του (ὀκτακισμυρίων πεζῶν, ὀκτακισχιλίων ἱππέων καὶ ὀγδοήκοντα ἐλεφάντων) εἰς τὸ Δέλτα, ὁ Δημήτριος εἶχεν ἤδη ἀποβάλει ἐπὶ τριῶν συνεχῶν τρικυμιῶν πολλὰ σκάφη μετὰ τῶν ὁποίων ἔφερον ἐφοδίων καὶ μηχανῶν. Μ' ὅλα ταῦτα ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν πατέρα του καὶ διαβιβάσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ πέραν τοῦ βορείου βραχίονος τοῦ Νείλου. Ἀλλ' ὅλας τὰς ἀποπείρας τῆς ἀποβάσεώς του ἐματαίωσεν ἡ λύσσα τῶν ἀνέμων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πτολεμαῖος ἐφρούρει ἐπιμελέστατα πάντα τόπον, ὅπου οἱ ἐχθροὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν διαπεραίωσίν των, ἐκ τούτου ἡ εἰς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ἀντιγόνου ἀπέβη σχεδὸν ἀδύνατος καὶ ἑπομένως ἡ ἐπάνοδος ἀναγκαία. Ἄπρακτοι λοιπὸν καὶ μετὰ σημαντικὴν ἀνθρώπων καὶ πλοίων ἀπώλειαν ἐπανῆλθον εἰς Συρίαν ὅ τε Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος· ὁ δὲ Πτολεμαῖος δικαίως ἐπανηγύρισε τὴν ἐπιστροφήν των, ὡς ἂν ἐνίκησε τὴν λαμπροτάτην νίκην.

Ὅ,τι δὲ διὰ τῆς εἰρημένης ἐκστρατείας ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος δὲν κατώρθωσαν, τοῦτο ἐζήτησαν τὸ ἑπόμενον ἔτος (305) νὰ ἐπιτύχωσιν ἄλλως πως, ἤτοι ν' ἀπελάσωσιν, εἰ δυνατόν, ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν Πτολεμαῖον, νὰ καταστρέψωσι τὸ Αἰγυπτιακὸν ἐμπόριον καὶ οὕτω ν' ἀποστερήσωσι τὸν ἐχθρὸν τῆς κυριωτέρας δυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νάμεώς του. Πρὸς τοῦτο δ' ἔκρινον ἀναγκαῖον πρὸ πάντων ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν τῶν Ῥοδίων μετὰ τῆς Αἰγύπτου ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν. Καὶ μ' ὅλον ὅτι οἱ φρόνιμοι οὗτοι ἔμποροι ἐσπούδασαν διὰ παντὸς θωπευτικοῦ μέσου νὰ διαθέσωσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, οὐδὲν ἧττον οὗτοι ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησίν των καὶ ἐπὶ τέλους μὴ εἰσακουσθέντες ἀπεφάσισαν διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων νὰ τοὺς ἀναγκάσωσιν. Ὁ ἐκραγεὶς δ' ἐντεῦθεν πόλεμος ἀνήκει εἰς τοὺς πλείστου λόγου ἀξίους τῆς ἀρχαιότητος πολέμους. Ὁ Δημήτριος μετεχειρίσθη κατ' αὐτῶν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περὶ τὰς μηχανὰς εὐφυΐαν καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥόδιοι μετεχειρίσθησαν εἰς ἄμυναν ἑαυτῶν ὅλην τὴν φρόνησιν, ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ ἐμπειρίαν των, ὥστε δυσκόλως δύναται ν' ἀποφασισθῇ ἂν οἱ πολιορκοῦντες ἢ οἱ πολιορκούμενοι ἐδείχθησαν μᾶλλον ἄξιοι θαυμασμοῦ κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα. Τέλος ὁ Δημήτριος, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος ἐζήτησεν εἰς μάτην νὰ καταπαλαίσῃ ἐκείνους, ἀναγνωρίσας τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεώς του, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησε πρόφασιν εὔλογον ἵνα ἔλθῃ εἰς διαπραγμάτευσιν μετὰ τῶν Ῥοδίων. Τὴν πρόφασιν δὲ ταύτην τῷ ἐχορήγησεν ἡ ἐμφάνισις πρέσβεων πρῶτον μὲν τῶν Ἀθηναίων, μετ' οὐ πολὺ δὲ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πιεσθέντες ἐπεκαλοῦντο ταχεῖαν βοήθειαν. Καὶ οἱ Ῥόδιοι δὲ ἔπραξαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς ὅ,τι ἐντίμως ἐδύναντο νὰ πράξωσιν ὥστε ν' ἀπαλλάξωσι τὸν ἐχθρὸν πάσης καταισχύνης. Διὰ τῆς μεσιτείας λοιπὸν τῶν εἰρημένων πρέσβεων κατωρθώθη ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῖσδε· ἡ πόλις νὰ ἦνε αὐτόνομος καὶ ἀφρούρητος, νὰ συμμαχῶσι δὲ οἱ Ῥόδιοι μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου, πλὴν ἐὰν εἰς Πτολεμαῖον στρατεύεται, καὶ νὰ δώσωσιν ἑκατὸν ὁμήρους ἐκ τῶν πολιτῶν, ὅσους ἤθελεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπογράψει ὁ Δημήτριος, πλὴν τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων.

Ἀπὸ τῆς Ῥόδου ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Πολυσπέρχων εἶχον ἐκτείνει ἐκ νέου τὰς κατακτήσεις των, καὶ ὁ πρῶτος μάλιστα εἶχε πολιορκήσει τελευταῖον καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας. Ἀποβὰς δ' ἐν τῇ Αὐλίδι τῆς Βοιωτίας πρῶτον μὲν ἠλευθέρωσε τὴν τῶν Χαλκιδέων πόλιν φρουρουμένην ὑπὸ Βοιωτῶν, ἔπειτα δὲ συνεμάχησε μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, καὶ τὸν Κάσσανδρον αὐτὸν οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπήλασε ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν Θερμοπυλῶν ἐξέβαλε, τελευταῖον δὲ ἀπήλλαξεν ἐκ διαδοχῆς τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν τήν τε Σικυῶνα, τὴν Κόρινθον καὶ τὰς πλείστας τῆς Ἀχαΐας πόλεις, ἀπονείμας εἰς πάσας τὴν αὐτονομίαν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων δημώδης κολακεία ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Μετὰ βακχικῆς παραφορᾶς ὁ μαινόμενος λαὸς ἀπήντησε τὸν προσκληθέντα ἐλευθερωτὴν, ἐξύψωσεν αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς θεοὺς, ὡς ὄντα μόνον θεὸν ἀληθινὸν τῶν ἄλλων καθευδόντων ἢ ἀποδημούντων ἢ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ τὸν ἐδέχθη μετ' ὀρχήσεων, ᾠδῶν καὶ θυμιάσεων. Εἰς τοιαύτην ταπείνωσιν ἐξετράπησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἡ κολακεία, τὸ χαλεπώτατον τοῦτο θηρίον ἐνέβαλεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν λυσσωδῶς. Καὶ ὁ Δημήτριος δὲ αὐτὸς, ὅταν τοὺς εἶδεν ἀφιεροῦντας εἰς τὰς ἑταίρας του (Λάμιαν κ. λ. π.) καὶ εἰς τοὺς κόλακάς του βωμοὺς καὶ ἡρῷα ἤρξατο νὰ λυπῆται, καὶ θαυμάζων ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἔλεγεν ὅτι «*οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ Ἀθηναίων γέγονε μέγας καὶ ἀνδρὸς τὴν ψυχήν.*» Ἀλλ' ἀφοῦ ἐκεῖνοι, δι' ὧν ὁ Δημήτριος ἤλπισε νὰ ἐξυψωθῇ, διεφθάρησαν ἐπὶ τοσοῦτον συνδιεφθάρη καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν ἐπὶ τέλους· μιάνας ἀσυστόλως διὰ τῶν ἀκολασιῶν του τοὺς τόπους, οὓς πρότερον οὐδεὶς ἄνευ ἱεροῦ φόβου ἐτόλμα νὰ πατήσῃ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρῶτος παρεβίασε καὶ τὴν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησιν παραλαβὼν ἐφ' ἅπαξ, ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ τῆς καθιερωμένης τάξεως, τὴν τελετὴν ἅπασαν ἀπὸ τῶν μικρῶν ἄχρι τῶν ἐποπτικῶν.—Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, τῶν ὁποίων ἐκεῖνος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πολὺ πλέον ὑπερέχοντα, εἰς τὴν παροῦσαν τύχην καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων ἐπαιρόμενος, συνεκάλεσεν ἐν τῷ ἰσθμῷ κοινὸν συνέδριον, ὅπου, πολλῶν συνελθόντων, ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο ἵνα τῇ συνδρομῇ τῶν Ἑλλήνων ὄχι, ὡς ἐκεῖνος, τὴν Περσίαν ταπεινώσῃ, ἀλλὰ τοῦ Κασσάνδρου τὴν δύναμιν ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ ἀνατρέψῃ.

Προϊδὼν δὲ ἤδη ὁ Κάσσανδρος τὸν κίνδυνον τοῦτον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνης σύναψιν μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου· ἀλλὰ τῆς αἰτήσεώς του μὴ γενομένης δεκτῆς εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς, ἀπεφάσισεν, ἐν τῇ ἀνεπαρκείᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων νὰ προσκαλέσῃ εἰς συμμαχίαν τὸν Λυσίμαχον, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν Σέλευκον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Λυσίμαχος νῦν ὡς πλησιέστερος μᾶλλον παντὸς ἄλλου ἐκινδύνευεν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος δὲν ἐδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης του, καὶ ὁ Σέλευκος ἐφοβεῖτο, ἐὰν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπέκυπτον, περὶ τῆς περαιτέρω διατηρήσεως τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατακτήσεών του, ἐκ τούτου εὐκόλως κατωρθώθη (302 π. Χ.) συμμαχία τις τῶν τεσσάρων βασιλέων, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόνου.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κάσανδρος ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν ἵνα κλείσῃ τὰς Θερμοπύλας, ὁ Λυσίμαχος ἐνέβαλε μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου, οὔσης παντάπασιν ἀπροσδοκήτου τῆς ἐμφανίσεώς του, πανταχοῦ ἀπεδείχθη νικητὴς, ὑποβαλὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰς πλείστας καὶ ἀξιολογωτέρας πόλεις. Ἅμα δὲ ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὴν περὶ τούτου εἴδησιν, ὥρμησε μεθ' ὅλης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς δυνάμεώς του, ὅπως, πρὶν ἢ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Πτολεμαῖος φθάσωσι, ἐλευθερώσῃ τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ὅθεν διὰ τῶν τῆς Κιλικίας πυλῶν εἰσδύσας ἀνέκτησε πάλιν ταχέως τὴν Φρυγίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐστράτευσεν εὐθὺς κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις ὅμως τρὶς πλησίον συναντηθεὶς ἀπέφυγε νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ μάχην. Ἐπειδὴ δὲ νῦν καὶ ὁ Σέλευκος προσήλαυνεν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος καὶ ὁ Πτολεμαῖος καταλαβὼν ἤδη τὴν Κοίλην Συρίαν εὑρίσκετο ἐνώπιον τῆς Σιδῶνος, ὁ Ἀντίγονος θέλων νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν συμμάχων, ἔκρινε νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐν τῇ βορείᾳ Φρυγίᾳ καὶ ἐκεῖθεν, τὸν ἄμεσον κίνδυνον φροντίζων ν' ἀποτρέψῃ, ἀνεκάλεσε τὸν υἱόν του Δημήτριον ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἰσβαλὼν εἰς Θεσσαλίαν εἶχε κυριεύσει πολλὰς αὐτῆς πόλεις καὶ ἐσκόπει ν' ἀναγκάσῃ εἰς μάχην τὸν Κάσσανδρον. Καίπερ δὲ βέβαιος περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνός του, ὑπείκων ὅμως εὐπειθῶς εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του συνωμολόγησεν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συνθήκας καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς του κατέστησε τὸν Λυσίμαχον εἰς δυσχερῆ θέσιν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Σέλευκος ἡγούμενος κραταιοῦ στρατοῦ διέβη εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ὁ δὲ Κάσσανδρος, ὅστις μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Δημητρίου τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεις ἀνεκτήσατο καὶ τὰς Θερμοπύλας κατέλαβεν, ἐξέπεμψε μετὰ δυνάμεως εἰς Ἀσίαν τὸν ἀδελφόν του Πλείσταρχον. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 301 ἔτους ὅ,τε Λυσίμαχος καὶ ὁ Σέλευκος ἐρχόμενοι ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας συνέμιξαν παρὰ τὸν Ἅλυν ποταμὸν, ὁ δὲ Δημήτριος ἀπὸ τῆς Προντίδος ἀναβαίνων ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός του, ἐν ᾧ ὁ προφυλακτικὸς Πτολεμαῖος, ἀρκούμενος νῦν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κοίλης Συρίας, ἔμεινεν ἥσυχος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἄφησεν εἰς τοὺς λοιποὺς συμμάχους ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ἀβέβαιον πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀγῶνα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 300 ἔτους συνεκροτήθη ἡ περὶ τῶν ὅλων ἐν τῇ Φρυγικῇ περὶ *Ἰψὸν* πεδιάδι μάχη. Ὁ Ἀντίγονος ἐπέμεινεν ἰσχυρογνωμόνως εἰς τὴν συγκρότησιν ταύτης, μ' ὅλον ὅτι, γινώσκων τὴν ὑπεροχὴν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων [1], εἶχε τὸ προαίσθημα τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεώς της. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συμβολῆς ὁ Δημήτριος, ἔχων τοὺς πλείστους καὶ κρατίστους τῶν ἱππέων, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, υἱοῦ τοῦ Σελεύκου, τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγήν· ἐν τῇ διώξει ὅμως, ἥτις παρὰ καιρὸν ἐγένετο σοβαρὰ καὶ φιλότιμος, διέφθειρε τὴν νίκην· διότι ἀπομακρυνθέντα πολὺ ἡ τῶν τοῦ Σελεύκου ἐλεφάντων γραμμὴ γενομένη ἐν τῷ μέσῳ τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τῆς στρατιᾶς τῶν οἰκείων του, ὥστε αἱ πεζικαὶ τοῦ Ἀντιγόνου τάξεις στερηθεῖσαι τοῦ ἱππικοῦ εὐκόλως διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ἐλεφάντων ἐχωρίσθησαν. Καὶ μέρος μὲν αὐτῶν παρεδόθη μέρος δ' ἐτράπη εἰς φυγήν· μόνον δὲ ὁ γηραιὸς Ἀντίγονος δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ἔμεινε περισκοπῶν τὸν υἱὸν καὶ προσδοκῶν πάντοτε τὴν ἐπιστροφήν του ἕως οὗ πολλῶν ἀκοντισμάτων πρὸς αὐτὸν ἀφεθέντων ἔπεσεν. Ὁ δὲ Δημήτριος μόλις ἐδυνήθη ἐξ ὅλου τοῦ στρατοῦ νὰ σώσῃ τετρακισχιλίους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους, μετὰ τῶν ὁποίων κατέφυγον εἰς Ἔφεσον.

Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης τὸ κράτος τοῦ Ἀντιγόνου, ὅστις μόνος ἔτι εἶχε προσπαθήσει τὴν συγκέντρωσιν τῆς βασιλείας, ἀνετράπη ἐντελῶς καὶ οἱ νικηταὶ προέβησαν ἀμέσως εἰς νέαν τῆς πλουσίας λείας διανομήν, καθ' ἣν ὁ μὲν Λυσίμαχος ἔλαβεν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἕως τοῦ Ταύρου, πλὴν τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου Πλείσταρχον παραχωρηθείσης Κιλικίας. Αἱ δὲ πέραν τοῦ Ταύρου χῶραι ἔλαχον εἰς τὸν Σέλευκον· μόνος δὲ ὁ

[1] Ὁ μὲν Ἀντίγονος εἶχε 70 χιλ. πεζ., 10 χιλ. ἱππεῖς καὶ 70 ἐλέφαντας· οἱ δὲ ἐναντίοι 64 χιλ. πεζ., 10,500 ἱππεῖς, 400 ἐλέφαντας καὶ 120 ἅρματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πτολεμαῖος, ἐπειδὴ ἔμεινεν μακρὰν τοῦ ἀγῶνος, δὲν μετέσχεν οὐδαμῶς τῆς λείας, εὐχαριστηθεὶς ὅτι ὁ κραταιὸς Σέλευκος κατέλιπεν αὐτῷ τὴν Κοίλην Συρίαν. Οὕτω κατὰ πρῶτον ἤδη ἔλαβε πέρας τὸ ὑπὸ τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου ἱδρυθὲν Μακεδονικὸν καὶ Ἀσιατικὸν κράτος. Τοῦ λοιποῦ δὲ παρουσιάζονται τέσσαρα ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων βασίλεια, τὸ Λυσιμάχειον τῆς Θράκης, τὸ τοῦ Σελεύκου τῆς Συρίας, τὸ Πτολεμαϊκὸν τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ Ἑλληνομακεδονικὸν, οὗτινος μόνον (τῶν τριῶν πρώτων ἀνηκόντων εἰς τὸν περίβολον τῆς γενικῆς Ἱστορίας) τὰς περαιτέρω τύχας καὶ τὰ παθήματα πρόκειται νὰ διεξέλθωμεν ἐφεξῆς, ἀφοῦ προηγουμένως διαλάβωμεν περὶ τῶν προσεχῶν συμβάντων, τῶν πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄμεσον ἐχόντων.

§. 11. Τὰ μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην συμβάντα μέχρι τῆς τελευτῆς Δημ. τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τῶν δύο ἐσχάτων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου.

Κατὰ συνέπειαν τῆς προειρημένης μάχης ὁ Δημήτριος ἐστερήθη ἁπάσης τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πατρικῆς κληρονομίας του, ἀλλὰ μετὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεώς του ἐκράτει ἔτι τῆς θαλάσσης· ὅθεν ἡ Σιδὼν, ἡ Τύρος, ἡ Κύπρος, αἱ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι, τινὲς πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως αἱ ἀγαπηταί του Ἀθῆναι ἐφαίνοντο παρέχουσαι αὐτῷ ἱκανὰ ἔτι στηρίγματα, ὥστε νὰ τὸν ἀνυψώσωσι πάλιν ἐκ τῆς πτώσεώς του. Ἀλλ' ἐν ᾧ πλεύσας ἀπὸ τῆς Ἐφέσου κατευθύνετο εἰς Ἀθήνας, πρέσβεις Ἀθηναίων ἀπαντήσαντες αὐτὸν κατὰ τὰς Κυκλάδας τῷ ἀνήγγειλαν ὅτι ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ μὴ δεχθῶσιν εἰς τὴν πόλιν μηδένα τῶν βασιλέων, καὶ ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ Δηϊδάμεια, ἣν εἶχε καταλίπει αὐτόθι μετὰ τοῦ στόλου καὶ τῶν θησαυρῶν του, ἀπήχθη μετὰ τιμῆς καὶ τῆς πρεπούσης πομπῆς εἰς Μέγαρα. Ἡ ἀχαριστία αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἐξέπληξε τὸν Δημήτριον, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδείχθη σφόδρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὠργισμένος, ἔπειτα δὲ καταπραϋνθεὶς ἠρκέσθη νὰ ἐκφράσῃ μόνον τὴν λύπην του καὶ ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν ἐν Πειραιεῖ πλοίων του. Κομισάμενος δὲ ταῦτα παρέπλευσεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐντεῦθεν ἐπειδὴ, πλὴν τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου, αἱ πλεῖσται τῆς Πελοποννήσου πόλεις μετέστησαν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀνήχθη εὐθὺς εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἐλεηλάτησε τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα χώρας τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὁποῖον ἐμίσει ὑπὲρ πάντας, καὶ διὰ τῶν πλουσίων λαφύρων κατώρθωσε νὰ στρατολογήσῃ πολλοὺς μισθοφόρους.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἤρξαντο νὰ ὑποπτεύωσι ἀλλήλους οἱ νικηταὶ τῆς Ἴψου καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Πτολεμαῖος, φοβούμενοι τὸν κραταιὸν Σέλευκον, συνέθεντο συμμαχίαν, ἣν ἐπεσφράγισεν ἡ σύζευξις τοῦ πρώτου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ δευτέρου Ἀρσινόης. Ὁ δὲ Σέλευκος ἐξ ἐναντίας ἔσπευσε νὰ οἰκειωθῇ τὸν ἐπιτηδειότατον στρατηγὸν Δημήτριον λαβὼν ὡς σύζυγον τὴν πολὺ ἔτι νέαν καὶ περικαλλῆ θυγατέρα του Στρατονίκην· ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ συνοικεσίου τούτου προελθοῦσα ὁμόνοια δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· διότι ὁ Δημήτριος ἀφαιρέσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Πλειστάρχου τὴν Κιλικίαν παρώξυνε τὸν Σέλευκον, ὅστις ἐπιμένων εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἠπείλησε τὸν Δημήτριον ὅτι θέλει τὸν στερήσει τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου. Ὅθεν δυσαρεστηθεὶς οὗτος πρὸς τὸν γαμβρόν του ἐζήτησε τὴν μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συνδιαλλαγὴν, καὶ δι' αὐτῆς ἐπέτυχε νὰ μένῃ κύριος τῆς Κύπρου καὶ Φοινίκης. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ ἀνήσυχος Ἀντιγονίδης, ὅστις ἐθεώρει τὸ παρὸν κράτος του μικρὸν καὶ ἀβέβαιον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὴν κατάκτησιν αὐτῆς (298).

Ὁ Δημήτριος κατέπλευσε τὸ πρῶτον εἰς Πελοπόννη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σον, καὶ ἐντεῦθεν προσαγαγόμενός τινας ἀφεστώσας πόλεις ἐνέβαλεν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου ἐπεχείρησεν ἤδη ὅ,τι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην δὲν εἶχε τολμήσει, τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Κάσσανδρος ἐζήτησε πρότερον νὰ κατακτήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἀνδρείου Ἀθηναίου *Ὀλυμπιοδώρου*, ἔχοντος καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν. Μετέπειτα δ' αὐτὸς οὗτος ἐπειράθη καὶ δι' ἄλλου μέσου νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· συνῆψε δηλονότι σχέσεις μετά τινος κραταιοῦ δημαγωγοῦ, τοῦ *Λαχάρους*, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ γείνῃ τύραννος, διότι δι' αὐτοῦ, ἠναγκασμένου φυσικῶς νὰ ζητῇ τὰ κύρια στηρίγματά του ὄχι εἰς τὸν λαὸν ἀλλ' εἰς τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς συμμάχους, ἤλπιζε νὰ καταστήσῃ ἐξηρτημένους ἀπ' αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους. Μ'ὅλον ὅτι δὲ ὁ Λαχάρης ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν μικρὸν πρὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Κασσάνδρου (συμβάσης περὶ τὸ τέλος τοῦ 297 ἔτους) καὶ πρὸ τῆς πολιορκήσεως τῶν Ἀθηνῶν, κατώρθωσεν ὅμως νὰ γείνῃ τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέφερον εὐπειθῶς τὴν τραχεῖαν κυβέρνησίν του καὶ ὅταν ὁ Δημήτριος τοὺς εἶχε στερήσει πάσης σιταγωγίας καὶ τοὺς ὑπέβαλεν εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν, ἕως οὗ ὁ τύραννος αὐτὸς ἀποβαλὼν πᾶσαν μακροτέρας ἀντιστάσεως ἐλπίδα ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως μετημφιεσμένος ὡς χωρικός. Εὐθὺς δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέῳξαν τὰς πύλας τρέμοντες τοῦ νικητοῦ τὴν ἐκδίκησιν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἅμα εἰσελθὼν ἐκήρυξεν εἰς τὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπίτηδες ἀθροισθέντα λαὸν, ὅτι λησμονεῖ καὶ συγχωρεῖ τὰ πάντα, καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εὐνοίας του διένειμεν αὐτοῖς δέκα μυριάδας μεδίμνων σίτου καὶ κατέστησεν ἀρχὰς, αἵτινες ἦσαν μάλιστα προσφιλεῖς εἰς τὸν δῆμον· ὅθεν κατέστη καὶ αὖθις ὁ ἡμίθεος τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οὗτοι μὲν δια ψηφίσματος τῷ παρέδωκαν ἑκούσιοι ἤδη τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν, αὐτὸς δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ φρούρια ταῦτα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον κατέστησε φρουρὰν θέλων οὕτω νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν εἰς τὸ μέλλον μεταβολὴν τοῦ δήμου.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπεχείρησε νὰ γείνῃ καὶ τῆς Λακεδαίμονος κύριος. Καὶ περὶ Μαντίνειαν μὲν ἀπαντήσας Ἀρχίδαμον τὸν βασιλέα καὶ περιγενόμενος αὐτοῦ ἐνέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικήν· πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Σπάρτῃ πάλιν ἐκ παρατάξεως αἰχμαλωτεύσας πεντακοσίους καὶ διαφθείρας διακοσίους ἤλπισεν ὅσον οὔπω νὰ ἔχῃ καὶ τὴν πόλιν, μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνάλωτον διατελέσασαν. Ἀλλ' ἡ τύχη περὶ οὐδένα ἄλλον τῶν βασιλέων ὡς εἰς τοῦτον ἔλαβεν οὕτω μεγάλας καὶ ταχείας τροπὰς, οὐδ' ἐδείχθη τοσαυτάκις μικρὰ καὶ πάλιν μεγάλη, καὶ ταπεινὴ μὲν ἐκ λαμπρᾶς, ἰσχυρὰ δὲ πάλιν ἐκ φαύλης. Διὸ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, αὐτὸς οὗτος εἰς τὰς χείρονας μεταβολὰς συνείθιζε ν' ἀναφθέγγεται πρὸς τὴν τύχην τὸ Αἰσχύλειον ἐκεῖνο·

σύ τοί με φυσᾷς, σύ με καταίθειν δοκεῖς·

Διότι τότε, ἐν ᾧ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἐπέδιδον τόσον εὐπόρως πρὸς ἀρχὴν καὶ δύναμιν, αἴφνης ἀγγέλλεται ὅτι ὁ Λυσίμαχος μὲν πρῶτος τοῦ ἀφῄρεσε τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, τὴν δὲ Κύπρον κατέλαβεν ὁ Πτολεμαῖος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν, ἀφοῦ διὰ δεινῶν οὕτω καὶ φοβερῶν ἀγγελμάτων ἡ κατὰ τῆς Λακεδαίμονος ἐπιβολὴ ἐματαιώθη, ἕτεραι πραγμάτων καινῶν καὶ μεγάλων ἐλπίδες ἀνεφάνησαν ἐκ τοιαύτης αἰτίας.

Ἐπειδὴ, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Κασσάνδρου, ὁ πρεσβύτερος τῶν παίδων αὐτοῦ Φίλιππος οὐ πολὺν χρόνον βασιλεύσας ἀπέθανε, οἱ λοιποὶ δύο, *Ἀντίπατρος* καὶ *Ἀλέξανδρος* ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους. Τοῦ πρώτου δ' ἐξ αὐτῶν φονεύσαντος τὴν μητέρα Θεσσαλονίκην καὶ ἀναγκασθέντος ὡς ἐκ τῆς κοινῆς τῶν Μακεδόνων ἀγα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νακτήσεως κατὰ τῆς πράξεώς του νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Λυσίμαχον, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα Εὐρυδίκην εἶχε σύζυγον, ὁ ἕτερος, φοβούμενος μὴ ὁ φυγὰς ἀδελφός του ἐπανέλθῃ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ πενθεροῦ του, ἐκάλεσε συγχρόνως βοηθοὺς ἐκ μὲν τῆς Πελοποννήσου τὸν Δημήτριον, ἐκ δὲ τῆς Ἠπείρου τὸν Πύρρον.—Ὁ τελευταῖος, υἱὸς τοῦ προμνησθέντος Ἠπειρώτου βασιλέως Αἰακίδου, ἦτο ἤδη ἐξάκουστος δι' ὅσας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπέστη μεταβολὰς τῆς τύχης. Διότι παῖς ἔτι διέφυγε τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Κασσάνδρου προσδραμὼν εἰς τὸ σκέπος τοῦ τῆς Ἰλλυρίας βασιλέως Γλαυκίου, ὅστις ἀνένδοτος εἰς ὅλας τὰς ἀπειλὰς καὶ θωπεύσεις τοῦ διώκτου οὐ μόνον δὲν τὸν παρέδωκεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε μάλιστα νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ, δωδεκαετῆ μόλις, εἰς τὸν Ἠπειρωτικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Μετὰ παρέλευσιν δὲ πέντε ἐτῶν ἐκβληθεὶς ἔν τινι στάσει τῶν Ἠπειρωτῶν κατέφυγεν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Δημήτριον τὸν πολιορκητήν, ὃν ἔλαβεν ὡς παράδειγμα πολεμικοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἠγωνίσθη πλησίον του ἀνδρείως ἐν τῇ περὶ Ἰψὸν μάχῃ, ἠναγκάσθη δ' ἔπειτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διὰ τῆς ἡρωϊκῆς του μορφῆς εἵλκυσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν εὔνοιαν τοῦ Πτολεμαίου, ὥστε οὗτος ἐν ᾧ τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν ἐκ τῆς Βερενίκης θυγατέρα του Ἀντιγόνην τὸν ὑπεστήριξε προσέτι εἰς ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς βασιλείας, τῆς ὁποίας κατ' ἀρχὰς ἔσχε συγκοινωνὸν καὶ τὸν τότε βασιλέα Νεοπτόλεμον, ἀκολούθως ὅμως ἔμεινεν αὐτὸς μόνος κάτοχος. Πρὸς τοῖς πολεμικοῖς δὲ πλεονεκτήμασιν ὢν καὶ εἰς ἄκρον δοξομανὴς ἤθελεν ἐπίσης ὡς καὶ ὁ πρώην διδάσκαλός του Δημήτριος ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μακεδονίας. Ὡς μισθὸν δὲ τῆς ὁποίας παρέσχε βοηθείας εἰς τὸν νέον Ἀλέξανδρον ἔλαβε μέρος τῶν πλησίον τῆς Ἠπείρου κειμένων Μακεδονικῶν χωρῶν. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀφίχθη καὶ ὁ Δημήτριος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του Ἀντίπατρος φωραθεὶς ὅτι ἐπεβουλεύετο καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πενθεροῦ του ἐθανατώθη, μὴ ἔχων πλέον χρείαν τῆς συνδρομῆς του καὶ φοβηθεὶς αὐτὸν διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δόξαν ἐζήτησε κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ εἰ δυνατὸν νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ Δημήτριος καὶ τῆς Μακεδονίας τὴν κυριότητα προθέμενος, ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐκεῖνος ἐμηχανᾶτο. Ἀμφότεροι δὲ συνελθόντες ἐν Λαρίσσῃ ἐτέκταινον κρύφα τὴν ἐπιβουλήν των, ἀλλ' ὁ πονηρὸς Ἀντιγονίδης προέλαβε τὸν νέον Κασσανδρίδην. Τὴν δ'ἐπιοῦσαν συναθροίσας τοὺς περὶ τοῦτον Μακεδόνας καὶ ἀπολογηθεὶς ἐνώπιον αὐτῶν περὶ τῶν πεπραγμένων κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ πάντας, ὥστε ν' ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, καθόσον μάλιστα ἦτο καὶ σύζυγος τῆς ἀρίστης τοῦ Ἀντιπάτρου θυγατρὸς καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κασσάνδρου Φίλας.

Ἐὰν ὁ Δημήτριος ἐδύνατο νὰ φυλάττῃ καὶ προάγῃ ὅ,τι μετὰ μεγάλης τόλμης ταχέως ἐκτᾶτο, ἤθελεν εὐκόλως διατηρηθῆ ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει καὶ ἀνυψώσει πάλιν τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου περιέστη. Ἀλλὰ τὸ τυχοδιωκτικὸν καὶ ἀνήσυχον πνεῦμά του δὲν τὸν ἐπέτρεπε νὰ πολιτευθῇ οὕτως. Ὅθεν ἀντὶ νὰ κατασταθῇ πρῶτον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ συνεννοηθῇ ἰδίως μετὰ τοῦ Πύρρου, δὲν ἔπαυσε πολεμῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ κατώρθωσε μὲν, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν, πλὴν τῆς Λακεδαίμονος καὶ Αἰτωλίας, παρημέλησεν ὅμως ἐν τοσούτῳ παντάπασι τὴν Μακεδονίαν, ὥστε ἐν ᾧ τ' ἄλλα κράτη ηὔξανον καὶ εὐδαιμόνουν, αὕτη ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐξέπεσεν ἔτι μᾶλλον.

Ἀρεσκόμενος δὲ πάντοτε ὁ Δημήτριος εἰς σχέδια πόρρω ἐξικνούμενα καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του ἔρριψε τὰ δορικτητικὰ βλέμματά του καὶ μέχρις Ἰταλίας καὶ Σικελίας, καὶ ἵνα ᾖ πλησιέστερος εἰς τὰς χώρας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταύτας διενοήθη νὰ προσλάβῃ προηγουμένως τὸν Πύρρον. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησίς του αὕτη ἀπέτυχε καὶ ἐμείωσε πολὺ τὴν δόξαν του, ὥστε ἐν ᾧ ὁ Πύρρος ἐξυμνεῖτο ὡς ἥρως τῆς ἐποχῆς, αὐτὸς ἕνεκα τοῦ αὐξάνοντος ὁσημέραι καὶ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας ἡνωμένου δεσποτισμοῦ του, κατέστη ἐπὶ μᾶλλον ἀπεχθής. Μηδόλως δὲ φροντίζων περὶ τῆς διαθέσεως τῶν Μακεδόνων, συνέλαβε νέον γιγαντιαῖον σκοπὸν, τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν πατρῴου βασιλείου. Τούτου δ' ἕνεκα συνομολογήσας εἰρήνην μετὰ τοῦ Πύρρου, εἰς ὃν κατελίμπανε στάδιον κατακτήσεων τὴν δύσιν, ἐπεχείρησε δι' ἀῤῥήτων καταπιέσεων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι μεγίστας παρασκευὰς, μὴ ἀνταποκρινομένας εἰμὴ μόνον πρὸς τὸ τεράστιον τῶν βουλευμάτων καὶ ἐλπίδων του.

Γενομένων δὲ τούτων γνωστῶν, οἱ τρεῖς ἄλλοι βασιλεῖς, Λυσίμαχος, Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος, μεριμνῶντες περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ διατηρήσεως τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκμαζουσῶν ἐπικρατειῶν των, εὐθὺς συνεμάχησαν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔπεισαν καὶ τὸν Πύρρον νὰ κοινοπραγήσῃ μετ' αὐτῶν. Εἰσέτι δὲ ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε περατώσει ἐντελῶς τὰς παρασκευάς του, ὅτε ὁ μὲν Πτολεμαῖος μετὰ μεγάλου στόλου πλεύσας εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐπεχείρησε νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀπόστασιν, ὁ δὲ Λυσίμαχος μετὰ Θρᾳκικοῦ στρατοῦ προσήγγισεν εἰς τὰ Μακεδονικὰ μεθόρια. Ταχέως δὲ τότε ὁ Δημήτριος τὸν μὲν υἱόν του (Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν) ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλιπὼν, αὐτὸς δὲ τὴν Μακεδονίαν ὑπερασπίζων ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Λυσίμαχον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ μέσον τῆς πορείας λαβὼν τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Πύρρος αἴφνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ἐκυρίευσε τὴν Βέροιαν καὶ ἔμελλεν ἤδη νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν λοιπὴν χώραν, παρήτησεν ἐξ ἀνάγκης τὸν Λυσίμαχον καὶ ἐτράπη ἀμέσως πρὸς τὸν Πύρρον. Ἅμα δ' ἐγγὺς ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσεν ἀπέναντι αὐτοῦ· ἀλλ' οἱ Μακεδόνες

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἤρξαντο ν' ἀποχωρῶσι τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὀλίγους, ἔπειτα δὲ φανερῶς σωρηδόν. Ὅθεν ὁ Δημήτριος ἀπογνοὺς τὰ ἑαυτοῦ ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ κατεσπευσμένως εἰς Κασσάνδρειαν, καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα εἰς Ἑλλάδα, ὅπου αἱ Μακεδονικαὶ φρουραὶ ὡς καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ του Ἀντιγόνου ἴσχυσαν ν' ἀναζείλωσι τὴν γενικὴν ἀπόστασιν. Μόνον δὲ αἱ Ἀθῆναι, ἐτόλμησαν, εἰσηγουμένου τοῦ γενναίου Ὀλυμπιοδώρου, νὰ ἐκβάλωσι τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ τοῦ Μουσείου, τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας καὶ ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν πάτριον πολιτείαν, ἧς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον προέστη ὁ καλὸς κἀγαθὸς *Δημοχάρης*, ἀδελφιδοῦς τις τοῦ Δημοσθένους. Ἐν τούτοις δ' ὁ Δημήτριος ἑνωθεὶς ἐν Βοιωτίᾳ μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Θεσσαλίας ἀποκρουσθέντος υἱοῦ του καὶ συγκροτήσας νέον στρατὸν, σχεδὸν μυριάνδρον, ὥρμησεν μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας καὶ πολιορκίαν περὶ τὸ ἄστυ συνεστήσατο καρτερὰν, τὴν ὁποίαν ὅμως μετ' οὐ πολὺ, τὴν ἔφοδον τοῦ (ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἤδη προσκληθέντος) Πύρρου μαθὼν, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ πάλιν. Ἐνδίδων δὲ εἰς τὰς περιστάσεις συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πύρρου εἰρήνην, καθ' ἣν εἰς τοῦτον μὲν παρεχώρησε τὴν κυριότητα τῆς Μακεδονίας, αὐτὸς δὲ διετήρησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσσαλίας, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὁποίων ἀνεγνώρισαν ἀμφότεροι.

Οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἔπειτα ὁ Δημήτριος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἀνησύχου πνεύματος οἰστρηλατούμενος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προηγουμένην πρόθεσίν του, τὴν τῆς πατρικῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀρχῆς ἀνάκτησιν. Ὅθεν ἐπιτρέψας τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν υἱόν του, αὐτὸς συναγαγὼν ὅσας εἶχεν ἔτι ναῦς καὶ ἐμβιβάσας εἰς αὐτὰς στρατιώτας μυρίους καὶ χιλίους σὺν ἱππεῦσι ἔπλευσεν ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ εὐθὺς τὰς εἰς τὸν Λυσίμαχον νῦν ὑποκειμένας χώρας. Ἀπὸ τῆς Μιλήτου δὲ διὰ τῆς Καρίας καὶ Λυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δίας προχωρῶν εὗρε πολλοὺς ὁπαδοὺς, παραυτίκα ὅμως ἀπήντησε καὶ κραταιὸν ἀντίπαλον, τὸν ἀνδρεῖον τοῦ Λυσιμάχου υἱὸν Ἀγαθοκλῆ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ὑπέροχον δύναμιν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ. Μετὰ ματαίας δὲ περιπλανήσεις παρεδόθη ἐπὶ τέλους εἰς τὸν Σέλευκον καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Ἀπάμειαν τῆς Συρίας παρὰ τὸν Ὀρόντην ὅπου κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς καθείρξεώς του ὑπὸ ἀργίας καὶ πλησμονῆς καὶ οἴνου νοσήσας ἀπέθανε (283 π. Χ.). Τὸν νεκρὸν δὲ αὐτοῦ κομισθέντα εἰς Ἑλλάδα ἀπήντησε μετὰ μεγάλης πομπῆς ὁ υἱὸς Ἀντίγονος καὶ ἔθαψεν εἰς Δημητριάδα, πόλιν ἐκείνου ἐπώνυμον οἰκισθεῖσαν ἐκ μικρῶν περὶ τὴν Ἰωλκὸν πολιχνίων.

Ἐκλιπόντος τοῦ Δημητρίου μόνον οἱ τρεῖς ἔτι ὑπόλοιποι τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου συναγωνισταὶ, Σέλευκος καὶ Πτολεμαῖος καὶ Λυσίμαχος ἔμειναν κάτοχοι τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ κράτους. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἦσαν ἤδη γεγηρακότες, ἔχοντες ὅμως ἀκμάζοντας ἀπογόνους, διὰ τῶν ὁποίων ἤλπιζον νὰ καταλίπωσιν εἰς τὴν γενεάν των κληρονομίαν τὰ ὁποῖα διὰ δεινῶν ἀγώνων ἵδρυσαν κράτη. Ὁ μὲν Σέλευκος παρεχώρησεν ἤδη μέρος τοῦ βασιλείου, τὴν ἄνω Ἀσίαν, εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον· ὁ δὲ Πτολεμαῖος ζῶν ἔτι παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους εἰς τὸν δεύτερον προσφιλέστερον υἱόν του, τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον, καὶ πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν τοῦ λαοῦ ἀπέκλεισε τῆς διαδοχῆς τὸν πρεσβύτερον, τὸν ἕνεκα τῆς μοχθηρίας του παρὰ πάντων μισούμενον Πτολεμαῖον Κεραυνὸν, ὅστις, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποφάσεως τοῦ πατρὸς, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λυσιμάχου. Μόνον δὲ ὁ Λυσίμαχος δὲν εὐτύχησεν, ἕνεκα οἰκιακῶν μηχανορραφιῶν, νὰ μεταβιβάσῃ εἰς χεῖρας βεβαίας τὴν διαδοχὴν τῆς ἐξουσίας του. Ἡ τε τάρτη δηλονότι γυνὴ αὐτοῦ Ἀρσινόη, θυγάτηρ τοῦ γέροντος βασιλέως Πτολεμαίου, μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν μέλλοντα ἀποκλεισμὸν τῶν ὁποίων μετ' ἐκείνου ἔτεκε τριῶν τέκνων, καὶ ἐκτὸς τούτου μισοῦσα βαθέως τὸν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου προωρισμένον Ἀγαθοκλῆ ὡς ἀποῤῥίψαντα τὰς περὶ ἔρωτος προτάσεις αὐτῆς, ἐμηχανεύθη αἰσχρόν τι μηχάνημα ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν της. Ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ της Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, ὅστις μικρὸν πρότερον, ἀχθόμενος, ὡς εἴρηται διὰ τὴν ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ θρόνου ἐξαίρεσίν του, κατέλιπε τὴν Αἴγυπτον καὶ εὗρεν ἄσυλον παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Λυσιμάχου, ἐνέπλησε τὸν γηραιὸν τοῦτον βασιλέα ὑπονοιῶν, ὅτι δῆθεν ὁ υἱός του Ἀγαθοκλῆς εὑρίσκεται εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Σέλευκον καὶ ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ὁ ἀσθενὴς Λυσίμαχος πιστεύσας ταῦτα διέταξε, μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν φαρμακεύσεως, τὴν κάθειρξιν καὶ τέλος τὴν δολοφόνησιν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ χήρα καὶ τὰ τέκνα τοῦ φονευθέντος μετὰ πολλῶν αὐτῶν φίλων κατέφυγον πρὸς τὸν Σέλευκον, ὅστις, ἀποδοκιμάσας δημοσίᾳ τὴν ἄνομον ἐκείνου πρᾶξιν, ἀνέλαβε προθύμως τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Λυσίμαχος πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ υἱοῦ του Ἀγαθοκλέους ᾐσθάνθη λύπην βαθυτάτην καὶ τύψιν τοῦ συνειδότος. Καὶ δὲν ἤρκει μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ φοβῆται καὶ ἔφοδον τινὰ τοῦ Σελεύκου· διὸ ἔσπευσε, προσφέρων τὴν ἔτι ὑπόλοιπον ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου θυγατέρα του εἰς τὸν νέον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, Πτολεμαῖον Φιλάδελφον, ν' ἀνακαινίσῃ τὸν μετὰ τῆς Αἰγύπτου σύνδεσμόν του καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ Σελεύκου. Ἕνεκα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς μὴ νομίζων ἑαυτὸν πλέον ἀσφαλῆ παρὰ τῷ Λυσιμάχῳ ἐζήτησε νέαν προστασίαν παρὰ τῷ Σελεύκῳ, ὅστις παρέσχεν αὐτῷ ταύτην προθύμως μετὰ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεών του χωρὶς νὰ προαισθάνεται ὁ δείλαιος οἷον ὄφιν ἔτρεφεν εἰς τὸν κόλπον του.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν ὅσῳ ὁ γέρων Πτολεμαῖος ἔζη ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σέλευκος δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ κινηθῇ ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ἅμα δὲ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος συναγωνιστής του ἐτελεύτησε (283) κατὰ τὸ 83 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ Σέλευκος μετὰ δυνάμεως μεγάλης, βραδέως διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐλαύνων, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ ὤθησεν αὐτὸν μὴ δυνηθέντα ν' ἀντισταθῇ ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας, ὅπου, ἐν τῷ οὕτω λεγομένῳ *Κύρου πεδίῳ*, συνεκροτήθη ἡ μεταξὺ τῶν τελευταίων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων κρίσιμος μάχη (281 π. Χ.), ἥτις συνεπήγαγε τὸν θάνατον τοῦ 80ετοῦς Λυσιμάχου καὶ παρέδωκε τὴν τύχην ὅλου τοῦ Θρᾳκικοῦ βασιλείου εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Σελεύκου. Παραυτίκα δὲ οὗτος τὴν μὲν μικρὰν Ἀσίαν προσέθετο εἰς τὸ ἑαυτοῦ κράτος, τὴν δὲ Θρᾴκην προσδιώρισε διὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἀγαθοκλέους, συνέλαβε δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἰδέαν τὸν Μακεδονικὸν μὲν θρόνον νὰ ἐπιφιλάξῃ εἰς ἑαυτὸν ὡς χώραν πάτριον, ἐξεναντίας δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, ὡς ὁ μόνος ὑπόλοιπος διὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας ὅλων τῶν ἄλλων προέχων ἡγεμὼν ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου χρόνων, νὰ κρατῇ εἰς ἰσορροπίαν μετὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς του τὰ διάφορα περὶ ἑαυτὸν βασίλεια, καὶ τοὺς νέους τούτων δυνάστας, τοὺς ἀπογόνους τῶν διαδόχων, νὰ διατηρῇ διὰ τῶν συμβουλῶν του εἰς εἰρηνικὴν ὁμόνοιαν.

Μετὰ τῶν ἐλπίδων τούτων, αἵτινες οὐσιωδῶς εἶχον ὡς βάσιν τὴν παλαιὰν, ἀδύνατον καταστᾶσαν, ἑνότητα τοῦ βασιλείου, διεβη ὁ γέρων Σέλευκος τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἤλαυνεν ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ Θρᾳκικὴν μητρόπολιν, τὴν Λυσιμάχειαν, ὅτε διερχόμενος ἐνώπιον ἀρχαίου τινὸς βωμοῦ ἠθέλησε νὰ παρατηρήσῃ τοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἔχοντα δὲ οὕτω προσηλωμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ ἀρχαῖον μνημεῖον ὁ Πτολεμαῖος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Κεραυνὸς δι' ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως τὸν ἐδολοφόνησε, μετὰ δὲ τοῦτο ἀναβὰς εὐθὺς ἐπὶ τοῦ ἵππου ἔσπευσεν ἀπνευστὶ πρὸς τὴν Λυσιμάχειαν, ἀφ' ἧς μετ' οὐ πολὺ ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ διαβήματος καὶ μετά τινος φρουρᾶς ἔπεισε τὸν ἄνευ ἀρχηγοῦ μείναντα στρατὸν τοῦ Σελεύκου ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν βασιλέα τῆς Θρᾴκης. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ δολοφόνος εἶχε προετοιμάσει τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπὸ τῆς τελευτῆς ἤδη τοῦ Λυσιμάχου ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ Θρᾳκικοῦ κράτους ὡς καὶ μετ' ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Σελεύκου, οὗτινος οἱ περὶ Μακεδονίας σκοποὶ δὲν ἦσαν ἀρεστοὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐδυνήθη νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας τοσοῦτον ταχέως.

§ 12. Τὸ νέον Μακεδονικὸν κράτος. Ἐπιδρομὴ Γαλατῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Ἀντίγονος Γονατᾶς καὶ Πύρρος. Τύραννοι ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἅμα ἐκλιπόντος τοῦ Σελεύκου πρῶτος ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ἄρχων μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔχων βοηθοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐπαρουσιάσθη μνηστὴρ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, οὗτινος κάτοχος ὑπῆρξε ποτὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δημήτριος. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς τὸν προέλαβεν ἀπὸ τῆς Θρᾴκης. Καὶ ἐν ᾧ ὁ Θρᾳκικὸς στόλος του ἐνίκησε τὸν τοῦ Ἀντιγόνου, αὐτὸς μετὰ τῆς πεζῆς δυνάμεως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς. Δυσκόλως μ' ὅλον τοῦτο ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐνταῦθα, ἐὰν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ἀδελφὸς αὐτοῦ, θέλων νὰ μὴ τὸν ἔχῃ ἀντίζηλον, δὲν τὸν ὑπεστήριζεν ἐρρωμένως, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ τῆς Ἠπείρου βασιλεὺς Πύρρος δὲν ἐπεχείρει τότε τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατείαν του, κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων εὑρισκομένων εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Οὕτως ἄρα ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἔμεινεν ἐγκρατὴς τοῦ θρόνου καὶ γενομένης εἰρήνης ἀνεγνωρίσθη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπό τε τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐν Ἀσίᾳ. Ἵνα δὲ διατηρήσῃ καὶ τὴν Θράκην, τῆς ὁποίας ἀντεποιεῖτο ἡ χήρα τοῦ Λυσιμάχου Ἀρσινόη ὑπὲρ τῶν δύο αὐτῆς ἀνηλίκων ἔτι υἱῶν, διενοήθη νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο μέσον τι ἀπατηλόν, τὴν ὑπόσχεσιν γάμου. Καὶ διέγνω μὲν ἐκείνη τὸν σκοπὸν τοῦ πονηροῦ ἀνδρὸς, συνήνεσε δὲ ἐπὶ τῇ πανηγυρικῇ αὐτοῦ ὁρκίσει, ὅτι ἤθελε τὴν θεωρεῖ ὡς μόνην σύζυγον καὶ τοὺς δύο υἱούς της ὡς ἴδια ἑαυτοῦ τέκνα. Ἀλλ' ἅμα τελεσθέντος τοῦ γάμου, ὁ θηριώδης ἀνὴρ ἐφόνευσε τὰ ἀθῶα τέκνα εἰς τοὺς κόλπους αὐτοὺς τῆς μητρός των· αὐτὴ δὲ μόνον διὰ ταχίστης εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον Σαμοθράκην ἀποδράσεως ἐδυνήθη νὰ σωθῇ.

Ἡ βασιλεία τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ ὑπῆρξεν ἄλλως ἀπαισία καὶ ὡς ἡ ἐποχή, καθ' ἣν συνέβη ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν ἢ Κελτῶν, τῶν πρώτων ὑπερορίων βαρβάρων, τῶν ὁποίων ἡ Μακεδονία προηγουμένως καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ἑλλὰς ᾐσθάνθησαν τὴν θηριώδη λύσσαν. Ἀπὸ τοῦ Δ'. ἤδη αἰῶνος π. Χ. οὗτοι εἰσβαλόντες ἐκ τῆς ἄνω Ἰταλίας εἰς τὴν περὶ τὸν Ἴστρον χώραν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, διέμενον αὐτόθι πολὺν χρόνον ἥσυχοι, ὀλίγοι δὲ μόνον προῆλθον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ'. αἰῶνος ἄχρι τῆς Θράκης, οὐδ' ἐτόλμησαν, ἐν ὅσῳ τοῦ Λυσιμάχου τὸ κράτος ὑφίστατο αὐτόθι, νὰ χωρήσωσι προσωτέρω. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως ἐκείνου πλείονες ἤδη, ἐπωφεληθέντες τὰς κατὰ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν ἐπελθούσας ταραχὰς, προήλασαν (380 π. Χ.) ἀνατολικῶς εἰς τρεῖς διῃρημένοι μοίρας, ὧν ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Κερέθριον ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς Θρᾷκας, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Βρέννον καὶ Ἀκιχώριον ἐτράπη πρὸς τὴν Παιονίαν καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν Βόλγιον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ τότε δὲ ἄρχων ἐνταῦθα Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἀνοήτως ἐγκαυχόμενος ἀπέῤῥιψε τὴν ὑπὸ τῶν ὁμόρων Δαρδανέων προσενεχθεῖσαν ἐπικουρίαν καὶ ἀντὶ νὰ περι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μείνῃ ἕως οὗ ἡ πρώτη ἀγρία ὁρμὴ τῶν βαρβάρων ὑποκοπάσῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ καταπολεμήσῃ τούτους ἐξ ἐνέδρας, ἀντιπαρετάχθη ἀμέσως ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ εἰς ἐχθρὸν προφανῶς ὑπερέχοντα. Οὕτω δὲ ἡττηθεὶς ἐντελῶς καὶ αὐτὸς ἐφονεύθη καὶ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἀπωλέσθη. Τοὐντεῦθεν δὲ μηδεμίαν ἀντίστασιν εὑρίσκοντες οἱ βάρβαροι διέτρεχον ἅπασαν τὴν πεδινὴν χώραν λεηλατοῦντες, καίοντες καὶ σφάζοντες. Δύο βασιλεῖς ὁ *Μελέαγρος*, ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Πτολεμαίου, καὶ ὁ *Ἀντίπατρος*, ἀνεψιὸς τοῦ Κασσάνδρου, λαβόντες διαδοχικῶς τὴν ἀρχηγίαν δὲν ἐδυνήθησαν, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητός των, ν' ἀπαλλάξωσι τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν. Μόλις δὲ τὸν τέταρτον μετὰ τὴν μεγάλην ἦτταν μῆνα εὐγενής τις Μακεδών, ὁ *Σωσθένης*, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἄνευ τοῦ βασιλικοῦ τίτλου κατώρθωσε διὰ τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητός του νὰ ἀπελάσῃ κατὰ μικρὸν τοὺς Γαλάτας ἐκ τῆς χώρας. Τούτων ὁ πρῶτος ἦρξε 2 μῆνας, ὁ δεύτερος 45 ἡμέρας καὶ ὁ τρίτος 2 ἔτη (280-278).

Ἀλλὰ τὰ ἄπειρα λάφυρα, ἅτινα ἐκεῖνοι μεθ' ἑαυτῶν ἀπεκόμισαν, ἠρέθισαν τὴν πλεονεκτικὴν διάθεσιν τῶν δύο ἄλλων Γαλατικῶν μοιρῶν, αἵτινες ἐν τούτοις εἶχον ἐπανέλθει ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ καταδρομῶν των, ὥστε κατὰ τὸ προσεχὲς ἤδη ἔαρ τοῦ 279 ἔτους πολὺ μεγαλήτερος Γαλατικὸς στρατὸς, συγκείμενος ἐκ πεντεκαίδεκα μυριάδων πεζῶν καὶ δισμυρίων ἱππέων καὶ ἀναγνωρίζων ὡς ἀρχηγὸν ἀνώτατον τὸν Βρέννον, ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Σωσθένης καίπερ καταβαλὼν πᾶσαν προσπάθειαν δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ. Ὅθεν οἱ βάρβαροι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Μακεδονικὴν χώραν οὐδ' εὗρον ἀντίστασίν τινα εἰμὴ μόνον εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις. Ἐντεῦθεν δ' ἐτράπησαν νοτίως καὶ μετὰ τὴν λεηλάτησιν τῆς Θεσσαλίας προήλασαν τέλος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν φήμην καὶ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Βρέννου, ἤλπιζον νὰ εὕρωσι χρή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ματα μὲν πολλὰ ἐν τῷ κοινῷ, πλείονα δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναθήμασι καὶ ἰδίως ἐν Δελφοῖς.

Ἅπασα ἡ Ἑλλὰς συνεταράχθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεγγίσεως τῶν βαρβάρων. Τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἥνωσε καὶ αὖθις τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἐπὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου, πρὸς ἄμυναν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν ἤδη ἐν Θερμοπύλαις συναθροισθέντων (δισμυρίων καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων περίπου ἱππέων) δεικνύει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὁμονοοῦσα εἶχεν ἔτι δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἀντιταχθῇ εἰς πάντα ἐχθρὸν καὶ νὰ σώσῃ τὴν αὐτονομίαν της. Οἱ βάρβαροι εὗρον ἐνταῦθα ὅσην δὲν ἐφαντάζοντο ποτὲ ἀντίστασιν. Διὰ μετὰ πολλῆς φθορᾶς ἀπεκρούσθησαν καὶ ἦσαν σχεδὸν ἕτοιμοι νὰ ἀναχωρήσωσιν ὅτ' ἐπῆλθε λογισμός τις εἰς τὸν Βρέννον, ὅτι ἂν οἱ Αἰτωλοὶ (οἱ πολυαριθμότεροι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ) ἤθελον ἀναγκασθῇ νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, εὐκόλως οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες ἐδύναντο νὰ κατατροπωθῶσιν. Ὅθεν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκκριθέντες ἐκ τοῦ στρατοῦ του τετρακισμύριοι πεζοὶ καὶ ὅσον ὀκτακόσιοι ἱππεῖς ἐνέβαλον διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Αἰτωλίαν, ὅπου, βεβαιοῦντος τοῦ Παυσανίου, ἔπραξαν ἀνοσιώτατα ἔργα, ὅσα ἡ ἐσχάτη ἀπανθρωπία δύναται νὰ ἐπινοήσῃ. Ὡς δ' ἔμαθον ταῦτα οἱ ἐν Θερμοπύλαις Αἰτωλοὶ εὐθὺς ἀναστήσαντες τὴν δύναμιν ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος των, προθυμούμενοι νὰ διασώσωσι τὰς μὴ ἁλωθείσας ἔτι πόλεις. Συνεξεστράτευσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πόλεων πασῶν οἱ ἐν ἡλικίᾳ, μετὰ τῶν ὁποίων ἡνώθησαν καὶ Πατρεῖς οὐκ ὀλίγοι· ὅλοι δὲ ὁμοῦ ἐπέπεσον κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ πολλοὺς αὐτῶν φονεύσαντες τοὺς λοιποὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες διετήρουν ἐπί τινα χρόνον ἔτι τὴν παρὰ τὰς πύλας θέσιν των, ἀφεύκτως ἤθελεν ἐπέλθει ἡ ἐξολόθρευσις ἢ ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλατῶν ἄνευ περαιτέρας μάχης· διότι ἐν τῇ σχεδὸν ἐρημωθείσῃ χώρᾳ τα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χέως ἡ σπάνις τροφίμων ἤρξατο νὰ γίνηται ἐπαισθητὴ, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ δὲ τῶν ἡττημένων ὁμοφύλων των ὡς καὶ ἡ τῶν νικητῶν ὁμοῦ Αἰτωλῶν ἐκ νέου ἐμφάνισις ἤθελε καταβάλει τὸ φρόνημα αὐτῶν. Ἀλλ' αἰσχρὰ προδοσία ὠφέλησεν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ τοὺς βαρβάρους. Ἡρακλεῶται καὶ Αἰνιᾶνες θέλοντες νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν χώραν των ἀπὸ τῶν ὀχληρῶν ξένων ὑπέδειξαν εἰς τὸν Βρέννον τὴν διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης ἀτραπὸν ἐκείνην, δι' ἧς ποτε ὁ Ὑδάρνης ἐπετέθη κατὰ νώτων εἰς τοὺς περὶ τὸν Λεωνίδαν Ἕλληνας. Οἱ Φωκεῖς, οἵτινες καὶ πάλιν ἦσαν οἱ φρουροὶ ἐνταῦθα, προσβληθέντες ἐξαίφνης κατέλιπον τὴν θέσιν των καὶ φεύγοντες ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς συμμάχους τὰ παρόντα πρὶν ἡ γείνῃ τελεία ἡ κύκλωσις τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν. Καὶ οὕτω μὲν οἱ ἐν Θερμοπύλαις Ἕλληνες τὸν ἔσχατον διαφυγόντες κίνδυνον διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας.

Οἱ δὲ Γαλάται, ἀνεῳγμένων ἤδη τῶν πυλῶν, ὥρμησαν εὐθὺς πρὸς τοὺς Δελφούς. Ἡ πόλις αὕτη, ἐὰν προσεβάλλετο εὐθὺς, ἤθελεν ἐξάπαντος ἀπολεσθῆ καίπερ ἔχουσα ὅλην τοῦ θεοῦ τὴν προστασίαν. Ἀλλ' ὁ Βρέννος ἀνέβαλε τὴν ἔφοδον φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἐταλαιπωρήθησαν πολὺ διὰ σπάνιν τροφῶν καὶ τούτου ἕνεκα εὐθὺς διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἐπίτηδες οἴνου καὶ βρωμάτων πληθούσας οἰκίας τῶν πέριξ· διότι οὔσης γνωστῆς τῆς κτηνώδους ἀκολασίας τῶν Γαλατῶν, τὸ μαντεῖον ἀπηγόρευσε ῥητῶς εἰς τοὺς χωρικοὺς τὸ νὰ ἀπομακρύνωσί τι ἐκ τῶν καλυβῶν των. Ὅθεν, ὅταν ὁ Παυσανίας διηγῆται ὅτι οἱ βάρβαροι αἴφνης περιέπεσαν εἰς μανίαν, καθ' ἣν οὐδεὶς πλέον ἐγίνωσκε τὸν ἄλλον καὶ ἔκτεινον ἀλλήλους, τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὴν μέθην, ἥτις διήγειρεν αἱματώδεις μεταξὺ αὐτῶν ἔριδας. Ἐν πλήρει δὲ μέθης καταστάσει ὡπλίσθησαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἵνα προσβάλωσι τοὺς Δελφούς· ἀλλ' ἡ ἁρμοδία στιγμὴ παρῆλθε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναβολῆς οἱ τῶν Δελφῶν κάτοικοι ἔλαβον τὰ πρὸς ἄμυναν συντείνοντα μέτρα ἐμφράξαντες καὶ καταλαβόντες ὅλας τὰς παρόδους· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐπέστη καὶ ἡ περιμενομένη βοήθεια τῶν συμμάχων, ἰδίως τῶν πλησιοχώρων Φωκέων, Λοκρῶν, καί τινων Αἰτωλῶν, συμποσουμένων, κατὰ τὸν Ἰουστῖνον, εἰς πεντακισχιλίους. Ἐνήργησε δὲ νῦν μεγάλως ἡ ζωηρὰ πίστις, ἥτις ἐνέπνεε πάντας, ἥτις ὁ θεὸς προσατεύει τὸ ἱερόν του καὶ διὰ τῆς αὐτοπροσώπου εἰς τὸν ἀγῶνα μετοχῆς του. Πολλὴν δὲ βοήθειαν παρέσχε καὶ ἡ τοποθεσία, δι' ἧς ὀλίγοι τινες ἐδύναντο νὰ ἀνθέξωσι κατὰ πολλῶν. Ματαίως οἱ Γαλάται ἐζήτησαν νὰ κυριεύσωσι τὰ χαρακώματα. Ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ οἱ ἐκ νέου συναθροισθέντες Ἕλληνες ἐκύλιον λίθους καὶ ἔρριπτον βέλη κατ' ἐκείνων φονεύοντες καὶ πληγώνοντες ὅτι πλείστους. Ἀκολούθως ἐπῆλθον φαινόμενα ὄχι σπάνια ἐν τῇ Φωκίδι, ἤτοι βρονταὶ καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς, ψῦχος ἰσχυρὸν καὶ νιφετὸς πολὺς καὶ τέλος σεισμοὶ τρομεροί, δι' ὧν πέτραι μεγάλαι ἀποσπώμεναι τοῦ Παρνασσοῦ κατερρήγνυοντο εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ παρῆγον ὄλεθρον μέγαν. Πάντα δὲ ταῦτα διήγειραν φόβον πανικὸν καὶ δειλίαν εἰς τοὺς βαρβάρους· οἱ δ' Ἕλληνες ὠφελούμενοι ἐντεῦθεν ἐπέπιπτον ἐπανειλημμένως κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατετόξευον εἴτε κατὰ πρόσωπον εἴτε κατὰ νώτων. Ὅθεν οἱ Γαλάται, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ ἀρχηγός των Βρέννος ἐτραυματίσθη (ἢ κατ' ἄλλους ἀπελπισθεὶς ηὐτοκτόνησεν), ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγήν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Αἰτωλοὶ ἐπακολουθοῦντες αὐτοὺς ἐλόχων τε καὶ ἔκτεινον τοὺς ἀεὶ ἐσχάτους μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ. Πέραν δὲ τούτου διαβάντας τοὺς κατεδίωξαν Θεσσαλοί· ὥστε μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ βάρβαροι ἔπαθον φθορὰν ἐν ταῖς μάχαις, ἐν τῷ πανικῷ δείματι, ὑπὸ λιμοῦ καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὴν δίωξιν συνεχέσιν ἐνέδραις, ὀλίγα μόνον λείψανα αὐτῶν ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἅτινα ἠνώθησαν μετὰ τῶν βορειότερον περιπλανωμένων λοιπῶν σμηνῶν. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν κατέσχον τὰ νότια μέρη τῆς Θράκης, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἵδρυσαν τὴν ἀπ' αὐτῶν προσαγορευθεῖσαν *Γαλατίαν*, ἐνταῦθά τε καὶ ἐκεῖ πολεμοῦντες προθύμως ὡς μισθοφόροι τοῦ λοιποῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιδρομή, ἥτις ἠπείλει τελείαν φθοράν, ἐτελεύτησεν εἰς δόξαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην των ἀξίως παραλαβόντες καὶ αὖθις τοὺς Φωκεῖς, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι προθυμίας των, εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀμφικτυόνων, τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποκλεισθῆ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου.

Ἐνῷ δὲ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Γαλατῶν, ἡ Ἑλλὰς ἀνέπνεεν ἐλευθερώτερον καὶ ἠσχολεῖτο νὰ παγιώσῃ τὴν αὐτονομίαν της, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἀποθανόντος τοῦ Σωσθένους κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (279) ἐπῆλθε τελεία τις ἀναρχία, καθ' ἣν πολλοὶ ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς. Μόλις δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς κατώρθωσε, διὰ μισθοφόρων μάλιστα Γαλατῶν, νὰ καταβάλῃ τὸν προμνησθέντα Ἀντίπατρον (σπεύδοντα νὰ ἀναλάβῃ καὶ αὖθις τὴν ἐξουσίαν) καὶ οὕτω νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἐθήρευε πρὸ πολλοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδη ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐντελῶς ἐξησφαλισμένον, αἴφνης ἡ παράδοξος τύχη, ἥτις εἶχε καταδιώξει τὸν πατέρα του Δημήτριον ἕως τέλους τῆς ζωῆς του, ἐφάνη καὶ νῦν ἀποπειρωμένη ἐν αὐτῷ τὰ παίγνιά της. Μετ' ὀλίγα ἔτη δηλονότι (275 π. Χ.) ὁ *Πύρρος*, ἀφοῦ αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐπιχειρήσεις του ἐναυάγησαν, ἐπανελθὼν εἰς Ἤπειρον διενοήθη νὰ εἰσβάλῃ εὐθὺς εἰς τὴν Μακεδονίαν εἴτε κινούμενος ἐξ ἔχθρας πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὡς μὴ θελήσαντα νὰ παράσχῃ αὐτῷ τὴν αἰτηθεῖσαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων συνδρομὴν, εἴτε μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐν Ἠπείρῳ τὸν ὑπολειφθέντα αὐτῷ στρατόν. Ἡ ἐξ ἀρχῆς δὲ λῃστρικὴ αὐτοῦ ἐπιχείρησις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παραυτίκα διὰ τῆς συρροῆς πολλῶν δυσηρεστημένων Μακεδόνων εἰς τὸν στρατόν του ἔλαβε χαρακτῆρα κατακτητικοῦ πολέμου, ὅστις ἐπέτυχε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Διότι κατὰ τὴν ἐπιγενομένην μάχην, αὐτομολησάσης καὶ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος εἰς τὸν ἐχθρὸν, ὁ Ἀντίγονος ἀπέβαλε τὸν θρόνον καὶ ὑποφεύγων ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἴς τινας παραλίους πόλεις, ὅπου περιέμεινεν ἐπικαιροτέρας περιστάσεις. Ἐν τούτοις δὲ τὰ βάρβαρα τοῦ δορικτήτορος στίφη μετεχειρίζοντο τοὺς ἀνθρώπους χαλεπώτατα καὶ ἔπραττον τὰ αἴσχιστα, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐκ φόβου ἢ ἐξ ὀλιγωρίας ἄφινεν ἀτιμώρητον τὴν ἀκολασίαν των, οἱ Μακεδόνες τὸν ἀπεστράφησαν ταχέως. Ὅθεν ἡ ἐξουσία του ἤρξατο νὰ γίνηται ἀβεβαία καὶ ἐπισφαλής. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἠπειρώτης ἥρως, ὅστις, ὡς ὁ διδάσκαλός του Δημήτριος, δὲν εὕρισκεν οὐδαμοῦ ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν, ἐβουλεύθη νέαν ἄλλην ἐπιχείρησιν, τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἀφορμὴν δὲ καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματός του τούτου τῷ ἐχορήγησεν ἡ πρόσκλησις Κλεωνύμου τοῦ Σπαρτιάτου (υἱοῦ τοῦ προαποβιώσαντος βασιλέως Κλεομένους), ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἀποκλεισθῇ τῆς διαδοχῆς ἕνεκα τοῦ βιαίου χαρακτῆρός του, ἀποδειχθέντος ἀντ'αὐτοῦ βασιλέως τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἄρεως. Ἀφοῦ δὲ περιεπλανήθη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων ἐπανελθὼν εἰς Σπάρτην ἠθέλησε διὰ τῆς βίας νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ συνάμα νὰ ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην αὐτῷ ἀτιμίαν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῆς γυναικός του, τῆς καλῆς Χιλωνίδος, τὴν ὁποίαν ἐπλάνησεν ὁ τοῦ Ἄρεως υἱὸς Ἀκρότατος. Προθύμως λοιπὸν ὁ Πύρρος τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ δεχθεὶς ὥρμησεν εὐθὺς, μεθ' ἱκανῆς πεζῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως καὶ ἐλεφάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικήν. Ἐπιχειρήσας δὲ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς Σπάρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ἀπήντησεν ἀπροσδοκήτως ἀντίσασιν ἀκαταμάχητον. Διὸ ἔκρινε ν' ἀναχωρήσῃ τόσῳ ταχύτερον, καθ' ὅσον καὶ αὖθις τῷ ἐπαρουσιάσθη εὔλογος πρὸς τοῦτο ἀφορμή. Ἐν Ἄργει δηλονότι ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς δύο φιλόδοξοι κομματάρχαι, ὁ Ἀρίστιππος καὶ ὁ Ἀριστέας, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μὲν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκτήσατο τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ δεύτερος τὸν Ἠπειρώτην βασιλέα. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος, κατὰ συνέπειαν τῆς προσκλήσεως, ἤλαυνε πρὸς τὸ Ἄργος, φθάσας εἰς τὸ πεδίον αὐτοῦ εὗρεν ἤδη τὸν Ἀντίγονον καθήμενον ἐπὶ τῶν ἄκρων. Φοβηθέντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ δύο ἀντιπάλων παρουσίᾳ, ἔπεμψαν πρὸς αὐτοὺς πρέσβεις δεόμενοι ν' ἀναχωρήσωσι καὶ ἀφήσωσι τὴν πόλιν ὡς μηδετέρου γενομένην καὶ εὔνουν οὖσαν ἀμφοτέροις. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίγονος ἐπείσθη δοὺς καὶ τὸν υἱόν του εἰς τοὺς Ἀργείους ὅμηρον, ὁ δὲ Πύρρος καίπερ φανερὸς ὅτι συγκατετίθετο νὰ ἀναχωρήσῃ, οὐδεμίαν ὅμως παρέσχε πίστιν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐπλησίασεν εἰς τὰ τείχη καὶ πύλην εὑρὼν ἀνεῳγμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου ἔπεμψεν κρύφα τοὺς παρ' αὐτῷ Γαλάτας ἵνα καταλάβωσι τὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πύλη οὖσα χαμηλὴ δὲν ἐδύνατο νὰ δεχθῇ τοὺς ἐλέφαντας, ἀνάγκη ἦν ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τούτων προηγουμένως οἱ πῦργοι καὶ μετὰ τὴν διάβασίν των νὰ ἐπιτεθῶσι πάλιν. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε θόρυβος πολύς· οἱ δ' Ἀργεῖοι ἐννοήσαντες τὴν ἐπιβουλὴν συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀρξαμένου δὲ ἤδη τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὁ Πύρρος αὐτὸς ὥρμησεν μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅμως ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς καὶ τῆς στενότητος τῶν ἀγυιῶν τοσαύτη ἐπῆλθε συμπύκνωσις καὶ ταραχή, ὥστε ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἔκρινον ἀναγκαῖον νὰ περιμένωσι τὴν ἡμέραν. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἰδὼν ὁ Πύρρος τὰ πέριξ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλεως ὕψη περίπλεα ὁπλοφόρων ἀπεφάσισε ν' ἀναστρέψῃ καὶ ἔπεμψε πρὸς τὸν μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἔξω καταλελειμένον υἱόν του Ἕλενον διαταγὴν νὰ κρημνίσῃ μέρος τοῦ τείχου χάριν τῆς εὐκολωτέρας ἐξόδου τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως στρατοῦ· ἀλλ' ἡ διαταγὴ αὕτη ἕνεκα τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ θορύβου παρενοήθη. Ὅθεν ὁ νεανίας ἀναλαβὼν τῶν θηρίων τὰ λοιπὰ καὶ τοὺς κρατίστους στρατιώτας ἐχώρει εἴσω τῶν πυλῶν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός. Ἀλλ' οὕτω συναντηθέντων τῶν ἐξιόντων καὶ εἰσιόντων στρατιωτῶν ἡ σύνθλιψις ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀφοῦ παρὰ τὴν πύλην ἐλέφας τις ὁ μέγιστος παρέπεσε πλάγιος, ἡ ταραχὴ ἐν τοῖς στενωποῖς προήχθη εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ὁ Πύρρος ἔλαβε παρά τινος Ἀργείου πληγήν τινα ἐλαφρὰν διὰ τοῦ θώρακος, ἐν ᾧ δὲ ἐστράφη κατὰ τοῦ πατάξαντος, ἡ γραία ἐκείνου μήτηρ, ἥτις, ὁμοίως μετὰ τῶν λοιπῶν γυναικῶν, ἔβλεπεν ἀπὸ τῆς στέγης τὴν μάχην, ἐκπαθὴς γενομένη πρὸς τὸν κίνδυνον τοῦ υἱοῦ, ἅρασα κεραμίδα μετ' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀφῆκεν αὐτὴν ἐπὶ τὸν βασιλέα, ὅστις προσβληθεὶς καιρίως κατὰ τὴν κεφαλὴν ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ζῶν ἔτι ἐφονεύθη ὑπό τινος στρατιώτου τοῦ Ἀντιγόνου, μετ' αὐτοῦ δὲ συναπωλέσθη καὶ τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὁ δὲ περισωθεὶς ηὐτομόλησε πρὸς τὸν Ἀντίγονον (272).

Τοῦ λοιποῦ δ' ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ἀφοῦ ὁ μὲν Πύρρος ἐξέλιπεν, ὁ δὲ ὑπόλοιπος τούτου υἱὸς Ἀλέξανδρος ἐπιχειρήσας νὰ εἰσβάλῃ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπεκρούσθη μετὰ πολλῆς ζημίας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Δημητρίου, ἀνεδείχθη μόνος κύριος τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου. Ὠφελούμενος δ' ἐκ τῆς τροπῆς τῶν πραγμάτων ἠθέλησε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐν Ἄργει πραγμάτων διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ τυράννου Ἀριστίππου, ν' ἀνανεώσῃ καὶ τὰς ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεις του. Καὶ ὅπου δὲν εὕρισκεν ἑκουσίαν ταύτης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναγνώρισιν, ἐζήτει νὰ τὴν ἐπιβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων. Κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὴν κυριότητα τῶν Ἀθηνῶν ἀποβλέπων ὥρμησε νὰ προσβάλῃ αὐτὰς κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀπαντήσας ἀντίστασιν σχεδὸν ἀνυπέρβλητον, διοικοῦντος εὐτυχῶς τὴν πόλιν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἀνδρὸς γενναιοτάτου, τοῦ *Χρημονίδου*, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ συνομολογήσεως εἰρήνης, δυνάμει τῆς ὁποίας κατέστησε μὲν φρουράν τινα ἐν τῷ Μουσείῳ, πάλιν ὅμως μετὰ βραχὺν χρόνον ἑκουσίως ἐξήγαγεν αὐτήν. Ἀκολούθως δ' ἐτράπη πρὸς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας τὴν ἀκρόπολιν ἐφύλαττε τότε γυνή τις εὔτολμος, ἡ χήρα τοῦ Πολυσπερχοντίδου Ἀλεξάνδρου *Νίκαια*. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ὅπλων δυσκόλως ἐδύνατο νὰ γείνῃ κύριος αὐτῆς, κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον· δοὺς δηλαδὴ εἰς ἐκείνην γλυκείας ἐλπίδας γάμων βασιλικῶν καὶ συμβιώσεως μετὰ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου, καίπερ πολὺ νεωτέρου, κατώρθωσε νὰ τὴν δελεάσῃ. Ἐν ᾧ δὲ ἐτελοῦντο οἱ γάμοι, αἴφνης οὗτος, τῶν περὶ τὴν Νίκαιαν εἰς πότους καὶ ἡδονὰς ἐπιδεδομένων, ἐγένετο κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὅπου κατέστησεν εὐθὺς Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ Περσαῖον ἄρχοντα ἐπέστησεν. Ὅθεν διὰ τῆς προσκτήσεως τῆς ἐπικαιροτάτης ταύτης θέσεως καὶ προσέτι διὰ τῆς περιθάλψεως καὶ ὑποστηρίξεως τῶν *τυράννων*, οἵτινες ἐπεκράτουν τότε εἰς τὰς πλείστας τῆς Πελοποννήσου πόλεις, ὁ Ἀντίγονος ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ τὴν αὐτὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ταύτῃ ἐπιρροήν, ἣν εἶχεν ἤδη ὁ πατήρ του Δημήτριος.

§ 13. Αἱ Ὁμοσπονδίαι τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἄρατος.

Ἐλεεινὴ καὶ ἐπισφαλεστάτη ὑπῆρχεν ἡ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πάντα ἔκλινον εἰς ἐντελῆ παραλυσίαν· λῃστρικὰ ὁπλο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φόρων στίφη διέτρεχον, ὑπὸ τολμηροὺς ἀρχηγοὺς, τὴν χώραν καὶ κατεχλεύαζον νόμον καὶ τάξιν. Ὅσον δὲ ὑπὸ τοιαύτας σχέσεις φυσικὸν παρίσταται τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς τὰς πλείστας πόλεις τότε ἐπεκράτουν τύραννοι καὶ ἦσαν ἀνεκτοὶ, διότι τοὐλάχιστον ἐδύναντο ν' ἀσφαλίζωσιν ὁπωσδήποτε τοὺς πολίτας κατὰ τῶν τυχοδιωκτῶν καὶ ἀνεστίων λῃστῶν, τοσοῦτον εὐφρόσυνον εἶνε τὸ ἕτερον φαινόμενον, ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀναστατώσει δύο ὁμοσπονδίαι Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἡ *Ἀχαϊκὴ* καὶ ἡ *Αἰτωλικὴ*, αἵτινες κατὰ τοὺς κλύδωνας τῶν τελευταίων αἰώνων εἶχον διαλυθῆ, ἀνεβίωσαν πάλιν καὶ προήχθησαν διὰ τοῦ πνεύματος τινῶν ἐξόχων ἀνδρῶν εἰς νέαν ἀνέλπιστον δύναμιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ κοινοπραγοῦσαι αὗται ἐδύναντο βεβαίως νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς πάντα ἐχθρὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἐξ ἐναντίας διὰ τῆς ἐχθρικῆς των ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἀλλήλας ἀντιπαρατάξεως ἐγένοντο ὄργανον ἐπιτήδειον ἐκείνων, ὅσοι εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ συντρίψωσι πρῶτον τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων, ἀλληλομαχούντων, ἵνα ἔπειτα εὐκολώτερον δεσμεύσωσι τὸ πνεῦμα.

Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία οὐδέποτε πρότερον μετέσχεν οὐσιωδῶς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ αἰφνιδία ἐξέγερσις αὐτῆς ἦτο νῦν τοσούτῳ μᾶλλον ἐκπληκτικὴ, ὅσον αἱ πλεῖσαι τῶν πόλεων, αἵτινες ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐξηγόρασαν τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερώσεως μετὰ μεγίστων θυσιῶν, ἠνείχοντο μετ' ἀδρανοῦς ἡσυχίας τὸν Μακεδονικὸν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δεσποτισμόν. Αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις, οὔτε χώραν πολλὴν καὶ πλουσίαν οὔτε ἀξίωμα λαμπρὸν ἢ μεγάλην ἰσχὺν ἀνέκαθεν ἔχουσαι, δὲν διεκρίνοντο εἰμὴ διὰ μόνης τῆς ἀξιολογότητος τοῦ πολιτεύματός των καὶ τῆς διαρκείας τοῦ συνδέσμου αὐτῶν. Ἐλευθέρα τις ἀνάπτυξις τῆς δυνάμεώς των πρὸς τὰ ἔξω, δι' ἧς αὗται ἐδύναντο ν' ἀποκτήσωσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λοιπῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, διεκωλύθη πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῆς Σπάρτης ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δὲ, ὅταν αὕτη ἔλαβε πέρας, ὑπὸ τῆς βιαίας ἐξουσίας τῶν Μακεδόνων.

Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία διετηρήθη κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτῆς μορφὴν μέχρι τῆς τελευτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου· μετὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρεισφρησάσης καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας τῆς διχονοίας, δι' ἧς οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι ἐζήτουν ν' ἄρξωσιν ἐν Ἑλλάδι, διελύθη. Ὅθεν ἑκάστη πόλις μονωθεῖσα ὑπέφερεν εἴτε τὸ βάρος Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἣν ἤδη ὁ Κάσσανδρος καὶ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἶχον ἐπιβάλει, εἴτε τὰς ὕβρεις τῶν τυράννων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἀντίγονος παρέσχεν ἀσφάλειαν καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὥστε νὰ διοικῶσι πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅσον ὑπὸ τὰς προεκτεθείσας σχέσεις ἡ ἡγεμονία τῆς Μακεδονίας ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπισφαλεστέρα, τοσούτῳ μᾶλλον αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐλευθέρου πολιτεύματος καὶ ὁμοσπόνδου συγκοινωνίας κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον.

Κατὰ τὸ τρίτον δὲ ἤδη ἔτος τῆς ρκδ'. Ὀλυμπιάδος, 281 π. Χ. καθ' ὃν χρόνον ὁ θάνατος τοῦ Λαγίδου Πτολεμαίου, τοῦ Λυσιμάχου, τοῦ Σελεύκου Νικάτορος καὶ τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, ὡς καὶ ἡ τοῦ Πύρρου εἰς Ἰταλίαν διάβασις, ἐδύνατο νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλπίδας πρὸς νέαν τῆς ἐλευθερίας των ἑδραίωσιν, ἀνεκαίνισαν τὸν ἀρχαῖον σύνδεσμον κατὰ πρῶτον τέσσαρες πόλεις, ἡ *Δύμη*, αἱ *Πάτραι*, ἡ *Τριταία* καὶ αἱ *Φαραί*. Μετὰ πέντε δ' ἔτη τὸ *Αἴγιον* ἐκβαλὸν τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν μετέσχε τῆς συμπολιτείας· ἀκολούθως ἡ *Βούρα*, καθαιρέσασα τὸν τύραννον αὐτῆς διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν λοιπῶν Ἀχαιῶν, ἔπραξε τὸ αὐτό. Ἰσέας δὲ, ὁ τῆς *Κερυνείας* τότε τυραννεύων, τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον προλαμβάνων ἀπέθετο ἑκουσίως τὴν ἀρχὴν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προσήνεγκε τὴν πόλιν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα. Κατὰ μικρὸν δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, *Πελλήνη*, *Αἴγειρα*, καὶ *Λεόντιον* προσετέθησαν εἰς τὴν νέαν ὁμοσπονδίαν [1], ἥτις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύουσαν ἰσηγορίαν καὶ ἐλευθερίαν (παῤῥησίαν) καὶ νὰ καταπολεμῇ τοὺς ἢ δι' ἑαυτῶν ἢ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν βασιλέων τὰς πατρίδας ἑαυτῶν καταδουλουμένους.

Οὐδέποτε πρότερον αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον συνδεθῆ σφιγκτότερον ἢ ὅσον νῦν αἱ Ἀχαϊκαί· διότι οὐ μόνον συνεκοινώνουν ἀλλήλαις φιλικώτατα, ἀλλ' εἶχον καὶ τοὺς αὐτοὺς νόμους, τὰ αὐτὰ μέτρα, σταθμὰ καὶ νομίσματα, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσαν διωργανισμέναι τρόπον ἥ τε διοίκησις καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Προΐσαντο δὲ τῆς ὁμοσπονδίας, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς, δύο *στρατηγοὶ* καὶ εἷς *γραμματεὺς*, ἐκ περιόδου ἐτησίως ἀπὸ τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων ἐκλεγόμενοι. Τὴν ἐξουσίαν δὲ τούτων περιώριζε συνέδριόν τι 10 *δημιουργῶν*, οἵτινες τὰς δέκα ἐκπροσωποῦντες πόλεις ἐπιμελοῦντο τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ παρεσκεύαζον τὰς εἰς τὴν ἐν Αἰγίῳ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ συνερχομένην σύνοδον ὑποβλητέας προτάσεις, ὅθεν ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ *πρόβουλοι*. Τοιουτοτρόπως παρῆλθον τὰ πρῶτα εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη, καθ' ἃ ἡ νέα ὁμοσπονδία ἄνευ τινὸς οὐσιώδους μεταβολῆς ἐπέδωκε καὶ ἐκρατύνθη ἐσωτερικῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ καταστήσωσι ἕνα μόνον (ἐνιαύσιον) στρατηγὸν ἀντὶ τῶν δύο. Καὶ πρῶ-

[1] Τὰς μὴ μνημονευομένας νῦν δύο παλαιὰς πόλεις, Αἴγας καὶ Ῥύπας ἀντικαθιστῶσιν ἡ Κερύνεια καὶ τὸ Λεόντιον. Ἡ Ἑλίκη μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ καὶ κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ἡ δὲ Ὤλενος ἐρημώθη. Ὥστε ἀντὶ τῶν δώδεκα τῆς ἀρχαίας ὁμοσπονδίας πόλεων συνεκρότησαν κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν δέκα μόνον, ἤτοι αἱ ἐν τῷ κειμένῳ σημειούμεναι ἐννέα καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ προστεθεῖσα Σικυών.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τον μὲν ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης *Μάρκος ὁ Κερυνεύς*, μετὰ τέσσαρα δ' ἔτη κατόπιν (252 π. Χ.), προστεθείσης ἤδη εἰς τὸ σύστημα καὶ τῆς *Σικυῶνος* ἐξελέχθη *Ἄρατος ὁ Κλεινίου*.

Ἡ *Σικυών*, τοῦ Ἀράτου ἡ πατρὶς, ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀκράτου Δωρικῆς ἀριστοκρατίας ἐνέπεσεν εἰς σάσεις δημαγωγῶν, δὲν ἔπαυσεν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, νοσοῦσα καὶ ταραττουμένη καὶ τύραννον ἐκ τυράννου μεταβάλλουσα, μέχρις οὗ, ἀναιρεθέντος τοῦ Κλέωνος, ἠρέθησαν ἄρχοντες ὁ Τιμοκλείδας καὶ ὁ Κλεινίας, ἄνδρες ἔνδοξοι καὶ ἰσχυροί. Ἐκ τούτων ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανε μὲν ὁ πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφονεύθη ὑπὸ Ἀβαντίδου, καταλιπὼν παῖδα ἐπταετῆ, τὸν Ἄρατον, ὅστις διὰ τῆς προστασίας καὶ συνδρομῆς ἑνὸς ξένου τοῦ πατρικοῦ του οἴκου διεσώθη κρύφα εἰς Ἄργος, ὅπου ἀνετράφη ἐλευθερίως καὶ ἐπέδωκε θαυμασίως. Ἐνταῦθα δὲ εἶχον συσσωρευθῆ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σικυώνιοι φυγάδες, οἵτινες τὴν καταστροφὴν τῶν τυράννων καὶ τὴν ἐπιστροφήν των εἰς τὴν πατρίδα ἐπιθυμοῦντες, εἶχον ἀποτείνει τὰ βλέμματά των εἰς αὐτὸν τὸν διὰ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς παρ' ἡλικίαν ἐμβριθείας του διακρινόμενον καὶ τοῦ κατὰ τῆς τυραννίας μίσους του ἐξόχως ἐμπνεόμενον νεανίαν. Ἔχων δὲ οὗτος φίλους πατρικοὺς τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον ἤλπισε καταρχὰς νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Σικυῶνος, ἀφοῦ ὅμως εἶδεν ἐψευσμένας τὰς ἐλπίδας του ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον ἐκεῖνος μόνος. Ὅθεν καθοπλίσας τριάκοντα ἐκ τῶν οἰκετῶν του καὶ παραλαβὼν ἐκτός τινων φυγάδων καὶ μισθωτοὺς στρατιώτας οὐ πολλοὺς ὥρμησεν εἰς Σικυῶνα. Περὶ ὄρθον δ' ἔτι βαθὺν φθάσας ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς, ἀνέβη ταῦτα δι' ἐπίτηδες προπαρεσκευασμένων κλιμάκων, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ τυράννου Νικοκλέους καὶ συλλαβὼν τοὺς παρανυκτερεύοντας δορυφόρους οὐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δένα δ' ἀποκτείνας εὐθὺς διεπέμπετο πρὸς τοὺς φίλους. Ἅμα δ' ἡ ἡμέρα ὑπέλαμψε, συρρεύσαντος τοῦ πλήθους εἰς τὸ θέατρον, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι *ἦλθε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του.* Τότε δ' ὥρμησαν οἱ πολῖται ἀθρόοι πρὸς τὰς θύρας τοῦ τυράννου πῦρ ἐπιφέροντες· ὁ δὲ Νικοκλῆς προλαβὼν διά τινος ὑπονόμου ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως. Οὐδεὶς δὲ οὔτε τῶν ἐπελθόντων οὔτε τῶν πολεμίων ἀπέθανεν οὐδ' ἐτρώθη, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἄθικτον αἵματος ἐμφυλίου ἐφύλαξεν ἡ τύχη τὴν πρᾶξιν. Εὐθὺς δ' ὁ Ἄρατος κατήγαγε τοὺς φυγάδας, τούς τε ὑπὸ τοῦ Νικοκλέους ἐκπεπτωκότας ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τυράννων ὄχι ἐλάττονας τῶν πεντακοσίων, ἐξ ὧν τινὲς εἶχον ζήσει ἐξόριστοι πεντήκοντα περίπου ἔτη. Ἀλλὰ διὰ τοῦ μέτρου τούτου περιέστη αἴφνης εἰς δεινὴν ἀπορίαν· διότι οἱ κατελθόντες μὲν ἐζήτουν τὰ κτήματα, ὧν κύριοι ἦσαν πρότερον, ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ παρόντες αὐτῶν κάτοχοι προέτεινον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δικαίωμα τῆς παραγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν ἐκ τούτου νὰ γείνῃ ἀνάστατος, ὁ Ἄρατος μίαν μόνην βλέπων ἐλπίδα, τὴν τοῦ Πτολεμαίου φιλανθρωπίαν, ἀνήχθη τάχιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρ' ἐκείνου δωρεὰν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα, δι' ὧν ἐδυνήθη, μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς ἀδικουμένους ἀποδιδοὺς αὐτοῖς τὸ τίμημα τῶν ὁποίων ἐστερήθησαν κτημάτων καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκαταστήσας τὴν φιλίαν καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἄρατος ἐρρύθμισε τὰ πράγματα τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔκρινε συμφέρον, χάριν τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐξασφαλίσεως τῆς νέας ἐλευθερίας της, νὰ ἑνώσῃ αὐτὴν μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας, ἥτις τοσούτῳ προθυμότερον ἐδέχθη τὴν προσέλευσίν της, ὅσον ἐθεώρει ὡς τὸ οὐσιωδέστερον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ μέσον τὴν πρὸς τὰ ἔξω αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του. Καὶ ὅτε μὲν ἐκεῖνος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ πρῶτον συνέδεσε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν, ἠρκέσθη νὰ κατατάξῃ ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἱππεῦσι, μετὰ παρέλευσιν δὲ τινῶν ἐτῶν νέος ἔτι ἠρέθη στρατηγὸς, καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐπειδὴ ἡ συνεχὴς καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐκλογὴ δὲν ἐπετρέπετο, ἠρεῖτο συνήθως παρ' ἐνιαυτὸν, ἔργῳ ὅμως καὶ γνώμῃ ἦρχε διὰ παντός. Ἡ κυριωτέρα δὲ πρᾶξις, δι' ἧς κατέστησεν ἑαυτὸν ἔνδοξον, ὑπῆρξεν ἡ κυρίευσις τῆς Κορίνθου. Ἡ κατοχὴ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης πόλεως τὴν ὁποίαν ὄχι παίζων ἀλλὰ σπουδάζων ὁ νεώτερος Φίλιππος ὠνόμασε *πέδας τῆς Ἑλλάδος*, ἦτο πλείστου λόγου ἀξία ὡς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν. Ὁ Ἀντίγονος κατέβαλε περὶ τὴν κτῆσιν αὐτῆς μεγίστην σπουδὴν καὶ τὴν ἐφύλαττε διὰ φρουρᾶς ἐκλεκτῆς. Ὁ Ἄρατος πρὸ πολλοῦ μὲν συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς κυριεύσεως τοῦ χωρίου, μόλις ὅμως μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης στρατηγίας του ἐδυνήθη νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ (242) διὰ τολμηρᾶς καὶ ἐπιτηδείας νυκτερινῆς ἐπιθέσεως. Ἅμα δὲ γινόμενος ἐγκρατὴς ἐκείνου τε καὶ τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τοὺς Κορινθίους αὐτοὺς, συνηγμένους ἐν τῷ θεάτρῳ, τὰς κλεῖς τῶν πυλῶν, ἀπὸ τῶν Φιλιππικῶν χρόνων νῦν πρῶτον περιελθούσας εἰς χεῖράς των, καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ Ἀχαϊκὸν σύστημα. Οἱ Μακεδόνες τύραννοι κατέλειπον τὴν πόλιν των. Τὸν Ἀκροκόρινθον ἐφύλαττον τοῦ λοιποῦ Ἀχαιοὶ διὰ τετρακοσίων ὁπλιτῶν.

Τὸ παράδειγμα τῆς Κορίνθου μιμοῦμεναι καὶ αἱ γείτονες ἄλλαι πόλεις, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος καὶ ἡ Τροιζὴν συνετάχθησαν παραυτίκα εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Ὁ δ' Ἄρατος ἐνθαρρυνθεὶς ἐντεῦθεν ἐνέβαλε καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐλεηλάτησε τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐζήτησε νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τοὺς Ἀθηναίους ἀφήσας αὐτοῖς τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀποτυχὼν ἐνταῦθα ἐτράπη πρὸς τὸ Ἄργος, εἰς ὃ, τυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραννούμενον τότε ὑπὸ τοῦ Ἀριστομάχου, ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποδώσῃ θρεπτήρια τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ γενναία ὅμως αὕτη πρόθεσίς του δὲν εὗρε δυστυχῶς οὐδεμίαν ὑποστήριξιν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πόλιν, ὅπου τὸ πλῆθος εἶχεν ἤδη συνεθίσει εἰς τὴν δουλείαν. Ὅθεν μηδενὸς ἀφισταμένου ἀπὸ τοῦ τυράννου, ὁ Ἄρατος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος. Καὶ τὸ δεύτερον πάλιν οὗτος, τὸν εἰρημένον διαδεχθέντος ἐν Ἄργει νέου ἄλλου ἔτι ἐξωλεστέρου τυράννου, τοῦ Ἀριστίππου, ἐνέβαλεν εἰς Ἀργολίδα, συνῆψε μάχην ἰσχυρὰν περὶ τὸν Χάρητα ποταμόν, καὶ τότε μὲν κατέλιπε τὴν νίκην ἀτελῆ, συνεπλήρωσε δὲ ταύτην ἀκολούθως περὶ Κλεωνάς, ὅπου καὶ ὁ τύραννος αὐτὸς καταληφθεὶς ἀπεσφάγη ὑπό τινος Κρητός. Μολαταῦτα τὸ Ἄργος, ἕνεκα τῆς προθύμου συνδρομῆς τῶν τοῦ Ἀντιγόνου στρατιωτῶν, ἔμεινεν ἔτι εἰς χεῖρας τῶν τυράννων, ἐξεναντίας δὲ προσετέθησαν νῦν εἰς τὸν Ἀχαϊκὸν δεσμὸν αἱ Κλεωναὶ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἀξιόλογος Μεγαλόπολις, τῆς ὁποίας ὁ τύραννος *Λυδιάδης* ἀπέβαλεν ἑκουσίως τὴν ἀρχήν (234)· διὸ θαυμασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐξελέχθη εὐθὺς στρατηγός, καὶ ἐδείχθη μὲν τὸ πρῶτον ἀντίζηλος τοῦ Ἀράτου, ταχέως ὅμως ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοῦτον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον οἱ Ἀχαιοὶ ἦλθον εἰς σπουδαιοτέρας πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συγκρούσεις, αἵτινες βραδύτερον περιέπλεξαν τὴν ὁμοσπονδίαν εἰς σχέσεις ἐχθρικὰς, τὰ μάλιστα πρὸς τὴν κατάλυσιν αὐτῆς συντελεσάσας.

Οἱ *Αἰτωλοὶ*, ἔθνος ἡμιβάρβαρον καὶ πρὸς τὸν λῃστρικὸν βίον ἐπιῤῥεπὲς, ἐπολιτεύοντο ἐξ ἀρχῆς διῃρημένοι εἰς πολλὰς αὐτοτελεῖς κοινότητας. Κατὰ πρῶτον δὲ ἀφ' ὅτου, πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, κατέλαβον τὴν τῶν Οἰνιαδῶν χώραν, καὶ ἔτι βεβαιότερον ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ συμπράξεώς των συνεκρότησαν στενωτέραν ὁμοσπονδίαν, ἥτις ἔκτοτε, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρὸς τοὺς Γαλάτας ἡρωϊκοῦ ἀγῶνός των, ἀνεπτύχθη ἐπὶ μᾶλλον, πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς μέσης Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας προστεθέντων ἑκουσίως ἢ ἀναγκασθέντων νὰ προστεθῶσι. Κατὰ πᾶν ἔτος κοινή τις σύνοδος (τὸ λεγόμενον *Πανατώλιον*) συγκροτουμένη πανηγυρικῶς ἐν Θέρμοις καὶ ἔστιν ὅτε ἐκτάκτως ἐν Ναυπάκτῳ, ἐν Ὑπάτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν καὶ ἄλλων δημοσίων πραγμάτων. Προΐστατο δὲ τῆς ὁμοσπονδίας συμβούλιόν τι διαρκὲς, τὸ τῶν *Ἀποκλήτων*, ὑπὸ τῆς κοινῆς διοριζόμενον συνόδου, καὶ *στρατηγός* τις, ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Ἀποκλήτων ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἐκλεγόμενος, ὅστις συνήθως προήδρευε τῆς τε συνόδου καὶ τοῦ τῶν Ἀποκλήτων συμβουλίου, καὶ ὤφειλε νὰ ἐκτελῇ ἀμφοτέρων τῶν συνεδρίων τούτων τὰς ἀποφάσεις.

Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἀφοῦ εἰς ἓν ἡνώθησαν σύστημα δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀποβάλωσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν ὡς μισθοφόρων καὶ λῃστρικῶν τυχοδιωκτῶν χαρακτῆρα. Ἡ Αἰτωλικὴ ὁμοσπονδία ἐστερεῖτο οὐ μόνον τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῆς Ἀχαϊκῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑψηλοτέρας προθέσεως, ἥτις ἀνέδειξεν ἐκείνην ὡς ἓν τῶν καλλίστων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἱδρυμάτων· διὸ ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα ὅτι αὕτη, ἐν ᾧ οἱ Ἀχαιοὶ ἐζήτουν διὰ μεγίστων προσπαθειῶν νὰ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐγένετο εὔκολον ὄργανον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς. Ἡ Μακεδονικὴ πολιτικὴ μετεβάλλετο ὁμοῦ μὲ τοὺς ἑκάστοτε δυνάστας· ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, ὅστις ἐθεώρει τῶν Ἀχαιῶν τὴν συμπολιτείαν πολὺ πλέον ἐπικίνδυνον παρὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἡνώθη μετὰ τῆς τελευταίας ἵνα ἐξασθενήσῃ τὴν πρώτην.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, ὅτε ἡ Μεγαλόπολις ἡνώθη μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Αἰτωλοὶ, ἠρεθισμένοι ἴσως ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν διὰ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μεγαρικῆς· ὁ Ἄρατος, ὁ τότε στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας, ἐζητήσατο καὶ ἔλαβε βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διαφωνήσας ὅμως πρὸς τὸν νέον καὶ τολμηρὸν βασιλέα Ἄγιν ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς συμβολῆς, ἄφησεν αὐτὸν ν' ἀναζεύξῃ εἰς τὰ ἴδια πρὶν ἢ τολμήσῃ νὰ συνάψῃ μάχην. Μόλις δὲ ἀφοῦ οἱ Αἰτωλοὶ ὑπερβάντες τὴν Γεράνειαν ἀμαχεὶ παρῆλθον ἤδη εἰς Πελλήνην καὶ ἤρξαντο νὰ λεηλατῶσι τὴν πόλιν, ἐξαίφνης ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξήλασε κατὰ κράτος ἀποκτείνας ἑπτακοσίους. Ἐδοξάσθη δὲ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην μεγάλως, ἀλλὰ μὴ θεωρῶν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένην τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν Αἰτωλῶν, ἐν ᾧ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔθνη συνίσταντο κατ' αὐτῆς, ἔσπευσε, μεταχειρισθεὶς συνεργὸν τὸν πλεῖστα παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς ἰσχύοντα Παντολέοντα, νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τούτους οὐ μόνον εἰρήνην ἀλλὰ καὶ συμμαχίαν. Πόσον ὅμως ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἦνε αὕτη ἡ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ὑπαγορευθεῖσα ἕνωσις φυσική, ἀπεδείχθη ὅτε ἦλθεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ ἑνότης τῶν Ἑλλήνων ἐδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ διὰ κρατερᾶς ἀντιστάσεως πρὸς ἐξωτερικοὺς δυνάστας. Τό γε νῦν ὅμως ἦτον ἐπωφελὴς εἰς τοὺς Ἀχαιούς, ὡς ἐπιτρέψασα αὐτοῖς νὰ ἐπεκτείνωσιν ἀταράχως τὸ κράτος των.

Διότι ἅμα οἱ Αἰτωλοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ὁ Ἄρατος ἐπανέλαβε τὰς προσπαθείας του πρὸς αὔξησιν τῆς συμπολιτείας μετὰ τοσούτῳ πλείονος ζήλου, ὅσον ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸν ἀποθανόντα Ἀντίγονον διαδεχθεὶς υἱός του *Δημήτριος Β'.* (239) ἐφαίνετο ἀπειλῶν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Μετ' ἐπανειλημμένην ἀτυχῆ κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἐπιχείρησιν, ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς ταπεινῆς κολακείας, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ τότε διαδοθείσῃ ψευδεῖ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀγγελίᾳ ἔδειξαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἐπεστράτευσε καὶ πάλιν εὐθὺς εἰς Ἀθήνας, καὶ προῆλθε μὲν ἀπροσδόκητος ἄχρι τῆς Ἀκα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δημίας, ἐνδοὺς δὲ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν Ἀθηναίων, φοβηθέντων μὴ πάθῃ τι κακὸν ἡ πόλις των, ἀνεχώρησε. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιθυμήσαντες τὴν ἐλευθερίαν των (229), ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς βοήθειάν των ἀφοῦ ἐπείσθησαν περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός· ὁ δὲ, καίτοι μὴ ὢν τότε στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν καὶ κλινήρης μάλιστα ἕνεκα νόσου διατελῶν, ὅμως ἐν φορείῳ κομιζόμενος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν. Ἐλθὼν δ' ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς Διογένη ν' ἀποδώσῃ τόν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὸ Σούνιον εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ταλάντοις, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς οὗτος ἔδωκεν εἴκοσι. Καὶ ἠλευθερώθησαν μὲν αἱ Ἀθῆναι, ὅμως δὲν προσῆλθον εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα· προσεχώρησαν δ' εὐθὺς ἡ Αἴγινα, ἡ Ἑρμιόνη, ἡ πλείστη τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἡ Ἀργολὶς αὐτὴ μετὰ τῆς Φλιοῦντος, συγκατατεθέντος τοῦ τυράννου Ἀριστομάχου νὰ λάβῃ πεντήκοντα τάλαντα, δι' ὧν ἀπηλλάγη τῶν μισθοφόρων (228). Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία προήχθη οὕτως εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν καὶ δύναμιν, διὰ τῆς θέσεώς της πρὸς τὴν Σπάρτην, ἥτις, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐσωτερικῶς διασεισθεῖσα σφόδρα, ἔβλεπε δυσαρέστως τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τῶν Ἀχαιῶν ἐπιρροῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπιστίας τῶν Αἰτωλῶν περιεπλέχθη εἰς σχέσεις καὶ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ἀντέκειντο ὅλως εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς προσδιορισμόν.

§ 14. Ἡ μεταπολίτευσις τῆς Σπάρτης καὶ ὁ Κλεομενικὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Λυσάνδρου τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης ἤρξαντο νὰ προβαίνωσιν ἀδιακόπως ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἀφοῦ, λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν τῷ βίῳ Ἄγιδος), παρεισέδυ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν ἀργύρου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ χρυσοῦ ζῆλος, καὶ συνηκολούθησε τὴν μὲν κτῆσιν τοῦ πλούτου πλεονεξία καὶ μικρολογία, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τρυφὴ καὶ μαλακία καὶ πολυτέλεια, τῶν πλείστων ἡ Δωρικὴ μητρόπολις ἐξέπεσε καλῶν καὶ ταπεινὰ πράττουσα παρ' ἀξίαν διετέλει μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐβασίλευσεν Ἄγις ὁ Εὐρυπωντίδης, ἕκτος ἀπὸ Ἀγησιλάου, καὶ Λεωνίδας ὁ Κλεωνύμου Ἀγιάδης, ὄγδοος ἀπὸ Παυσανίου τοῦ νικήσαντος ἐν Πλαταιαῖς, ἤτοι κατὰ τὸ 247 ἔτος περίπου π. Χ. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ἦσαν πάντη ἀνόμοιοι· ὁ μὲν δεύτερος, προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, διατρίψας πολὺν χρόνον εἰς αὐλὰς σατραπικὰς καὶ ὑπηρετήσας παρὰ τῷ Σελεύκῳ, τῷ βασιλεῖ τῆς Συρίας, ἀπεμακρύνθη διὰ τῆς ἐκδιαιτήσεως καὶ τρυφῆς ἀπὸ τῶν πατρῴων ἠθῶν τὰ μέγιστα· διὸ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ, μ' ὅλον ὅτι ἐν τῇ κοινῇ διαφθορᾷ πάντες ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶχον παραμελήσει τὴν ἀρχαίαν περὶ τὴν δίαιταν αὐστηρότητα, τὸν ἐθεώρουν ὡς Ἀσιάτην μᾶλλον ἢ Ἕλληνα. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ πρῶτος, μήπω ἔτι εἰκοσαετὴς ὅτε ἐβασίλευσε, παρήλλαττε κατά τε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς σχεδὸν ἅπαντας τοὺς μετ' Ἀγησίλαον βασιλεύσαντας τοσοῦτον, ὥστε καίπερ ἐντεθραμμένος εἰς πλούτους καὶ τρυφὰς γυναικῶν, τῆς μητρός του Ἀγησιστράτης καὶ τῆς μάμμης Ἀρχιδαμίας, τῶν πλουσιωτάτων ἐν Λακεδαίμονι, μ' ὅλον τοῦτο ἐκπρύχθη εὐθὺς ἐχθρὸς ὅλων τῶν ἡδονῶν, ἀπέβαλε πᾶσαν πολυτέλειαν, καὶ μόνον εἰς διαίτας Λακωνικὰς ἀρεσκόμενος ἔλεγεν ὅτι «δὲν ἐπεθύμει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἂν δι' αὐτοῦ δὲν ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον ἀγωγήν.»

Ἡ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς ἀκινήτου περιουσίας κατάργησις, τὴν ὁποίαν ὁ ἔφορος *Ἐπιτάδευς* ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ Λυκούργου ἴσχυσε νὰ κυρώσῃ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀνέδειξεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὀλίγους τινὰς δυνατοὺς κυρίους ὅλων τῶν ἀκινήτων κτημά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των. Ἐκ τῶν γνησίων Σπαρτιατῶν δὲν ἔμειναν πλείονες τῶν ἑπτακοσίων καὶ τούτων ἴσως ἑκατὸν ἦσαν μόνον οἱ κεκτημένοι γῆν καὶ κλῆρον, ὁ δ' ἄλλος ὄχλος ἄπορος καὶ ἄτιμος παρεκάθητο ἐν τῇ πόλει, τοὺς μὲν ἔξωθεν πολέμους ἀργῶς ἀμυνόμενος, πάντοτε δ' ἐπιτηρῶν καιρόν τινα μεταβολῆς καὶ μεταστάσεως τῶν παρόντων. Ἐντεῦθεν ἄρα ὁ μεγαλόψυχος Ἄγις, ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἱδρυτοῦ τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ἐμπνεόμενος, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀτονήσασαν καὶ διαφθαρεῖσαν πολιτείαν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν ν' ἀποκαταστήσῃ μὲν αὐτῇ τὴν ἰσότητα τῆς περιουσίας, νὰ ἐπαναφέρῃ δ'ὡς ἔνεστι τὰ ἀρχαῖα ἁπλᾶ καὶ αὐστηρὰ ἤθη. Καὶ οἱ μὲν νέοι ταχὺ καὶ παρ'ἐλπίδας ὑπήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ συναπεδύθησαν πρὸς τὴν ἀρετὴν, ὥσπερ ἐσθῆτα τὴν δίαιταν χάριν τῆς ἐλευθερίας συμμεταβάλλοντες, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλουσίων, ὡς διαφθαρέντων εἰς ἄκρον, ἐδείκνυον πολλὴν ἀπαρέσκειαν εἰς τὰ βουλεύματα τοῦ Ἄγιδος· οὐχ ἧττον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας τότε εἶχε συγκεντρωθῆ, ὡς λέγεται, ὁ πλοῦτος τῆς Λακεδαίμονος, δυσηρεστοῦντο θεωροῦσαι ὡς τὸ μέγιστον δυστύχημα τὴν στέρησιν αὐτοῦ. Καὶ ἡ μήτηρ δὲ καὶ ἡ μάμμη τοῦ Ἄγιδος διέκειντο κατ'ἀρχὰς δυσμενῶς πρὸς τὰ σχέδια αὐτοῦ, δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως ἐπὶ πολὺ ν'ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς πειστικὰς παραστάσεις καὶ παρακλήσεις τοῦ νέου. Συναινέσασαι δ' ἅπαξ οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν πλούτη ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἰσχύουσαι τὰ μέγιστα ἐν Σπάρτῃ, ἐσπούδασαν νὰ καταστήσωσιν εὐδιαθέτους πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ταὐτοχρόνως δὲ καὶ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιφανῶν Σπαρτιατῶν τρεῖς μάλιστα ἀπεδέχθησαν καὶ συμπαρώρμησαν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἄγιδος, ὁ Λύσανδρος, ὁ Μανδροκλείδας καὶ ὁ ἐκ μητρὸς θεῖός του Ἀγησίλαος, ὅστις δὲν ἤθελε μὲν τὴν μεταβολὴν ἐκ καθαρῶν σκοπῶν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἤλπιζεν ὅμως δι' αὐτῆς ν' ἀπαλλαγῇ τῶν πολλῶν ὀφλημάτων του. Ὁ δὲ Λεωνίδας, ὁ ἕτερος βασιλεὺς, καίπερ ἐναντίος εἰς τὸ προκείμενον σχέδιον, φοβούμενος ὅμως τὸν δῆμον, ὅστις ἐπεθύμει τὴν μεταβολὴν, δὲν ἀντέπραττε φανερῶς, κρύφα δ' ἐζήτει νὰ διαφθείρῃ τὴν πρᾶξιν καὶ διέβαλλε τὸν Ἄγιν ὅτι «*προτείνει εἰς τοὺς πένητας ὡς τυραννίδος μισθὸν τὰ τῶν πλουσίων, καὶ διὰ τῆς μεταδόσεως γῆς καὶ ἀφέσεως χρεῶν ἐξαγοράζει εἰς ἑαυτὸν δορυφόρους οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Σπάρτην πολίτας*».

Ἡ ἀγενὴς αὕτη κατηγορία δὲν εὗρεν, ὡς φαίνεται, ἀκρόασιν. Ὅθεν ὁ Ἄγις κατορθώσας νὰ ἐκλεχθῇ ἔφορος ὁ Λύσανδρος εὐθὺς δι' αὐτοῦ εἰσέφερεν εἰς τὴν γερουσίαν ῥήτραν, τῆς ὁποίας τὰ κεφάλαια ἦσαν, α') ν' ἀφεθῶσιν ὅλων τῶν χρεῶν οἱ ὀφείλοντες καὶ β') ν' ἀναδασθῇ ἡ γῆ τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ μεταξὺ τῆς κοιλάδος τῆς Πελλήνης, τοῦ Ταϋγέτου, τοῦ Μαλέα καὶ τῆς Σελασίας χώρα νὰ διαιρεθῇ εἰς τετρακισχιλίους καὶ πεντακοσίους κλήρους, ἡ δ' ἔξω εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους· καὶ αὕτη μὲν νὰ δοθῇ εἰς τοὺς περιοίκους τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἐκείνη δὲ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας αὐτοὺς, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἀναπληρωθῶσιν ἐκ περιοίκων καὶ ξένων, ὅσοι μετέσχον ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ἦσαν εὔμορφοι τὰ σώματα καὶ καθ' ἡλικίαν ἀκμάζοντες· ὅλοι δ' ὁμοῦ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς πεντεκαίδεκα φιδίτια κατὰ τετρακοσίους καὶ διακοσίους καὶ νὰ διαιτῶνται δίαιταν, ἣν εἶχον οἱ πρόγονοι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γερουσία ἐδείχθη διχογνωμοῦσα ἐπὶ τῆς ῥήτρας, ὁ Λύσανδρος εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅπου ὁ Μανδροκλείδας καὶ ὁ Ἀγησίλαος τὸν ὑπεστήριξαν. Καὶ ὁ Ἄγις δ' αὐτὸς εἰς μέσον παρελθὼν ἀπεφήνατο οἵας ἐσκόπει νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πολιτείαν θυσίας, ὅλην αὐτοῦ τὴν κτηματικὴν περιουσίαν συνισταμένην εἰς γεωργούμενα καὶ νεμόμενα κτήματα, καὶ ἐκτὸς τούτων, ἑξακόσια τάλαντα νομίσματος·

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ αὐτὸ δ' ἔμελλον νὰ πράξωσι καὶ αἱ μητέρες, καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, πλουσιώτατοι ὄντες τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πλῆθος ἐπεδοκίμασε τὰ τοῦ Ἄγιδος, οἱ πλούσιοι τόν τε Λεωνίδαν παρεκάλουν νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ αὐτοὺς, καὶ τοὺς γέροντας, εἰς οὓς ἀνῆκε τὸ προβουλεύεσθαι· δεόμενοι δὲ καὶ πείθοντες κατώρθωσαν ν' ἀπορρίψωσι τὴν ῥήτραν διὰ μιᾶς περιπλέον ψήφου.

Τότε δὲ ὁ Λύσανδρος, ἔχων ἔτι τὴν ἀρχὴν, ἀπεφάσισε νὰ καταδιώξῃ δικαστικῶς τὸν Λεωνίδαν ὡς παραβιάσαντα ἀρχαίας περὶ γάμου διατάξεις τῆς Σπάρτης, καὶ συνάμα ἔπεισε τὸν Κλεόμβροτον, γαμβρὸν ὄντα τοῦ Λεωνίδου, γένους δὲ βασιλικοῦ, ν' ἀντιποιηθῇ τῆς βασιλείας. Ἐπὶ τούτοις δὲ φοβηθεὶς ὁ Λεωνίδας κατέφυγεν ἱκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου, ὅπου τὸν παρηκολούθησε καὶ ἡ θυγάτηρ του Χιλωνὶς, ἀπολιποῦσα τὸν Κλεόμβροτον. Ἐπειδὴ δὲ καλούμενος εἰς δίκην δὲν ἐνεφανίσθη, ἀμέσως ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τῆς βασιλείας, ἥτις παρεχωρήθη εἰς τὸν εἰρημένον γαμβρόν του. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι τοῦ ἐφεξῆς ἔτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν συμπεριλαμβάνετο ὁ Λύσανδρος, τὸν μὲν Λεωνίδαν ἀνέστησαν ἱκετεύοντα, κατὰ δὲ τοῦ Λυσάνδρου καὶ Μανδροκλείδου ἐπήγαγον δίκην, ὡς παρὰ τὸν νόμον χρεῶν ἀποκοπὰς καὶ γῆς ἀναδασμὸν ψηφισαμένων. Κινδυνευόντων δὲ τῶν κατηγορουμένων οἱ βασιλεῖς, κατὰ προτροπὴν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν φίλων των, συνδεθέντες πρὸς ἀλλήλους κατέβησαν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀνέστησαν μετὰ τῶν δίφρων τοὺς ἐφόρους, ἀπέδειξαν δὲ ἀντ' αὐτῶν ἄλλους, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Ἔπειτα δ' ὁπλίσαντες πολλοὺς τῶν νέων ἀπέλυσαν τοὺς πεφυλακισμένους, ἀπέσχον δὲ πάσης αἱματοχυσίας καὶ τὸν Λεωνίδαν αὐτὸν ὑπεξιόντα ὁ Ἄγις κατέστησεν ἀσφαλῶς εἰς Τέγεαν.

Οὕτω δὲ τῆς πράξεως προχωρούσης καὶ μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἷς ἀνὴρ, ὁ Ἀγησίλαος, ἀνέτρεψε πάντα, κάλλιστον διανόημα καὶ Λακωνικώτατον διαφθείρας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπὸ νοσήματος αἰσχίστου, τῆς φιλοπλουτίας· διότι ἔχων μὲν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν χώραν, πάμπολλα δ' ὀφείλων, καὶ θέλων ταῦτα μὲν νὰ πληρώσῃ, ἐκείνην δὲ νὰ διασώσῃ ἴσχυσε νὰ πείσῃ τὸν Ἄγιν καὶ τὸν Λύσανδρον νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ πρῶτον τὴν ἄφεσιν τῶν χρεῶν, ν' ἀναβάλωσι δὲ τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν, ἵνα μὴ ἀμφότερα πραττόμενα ὁμοῦ διαταράξωσι τὴν πόλιν. Ἡ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον γενομένη, ἐπὶ προσκλήσει τῶν Ἀχαιῶν, ἐκστρατεία τοῦ Ἄγιδος κατὰ τῶν διὰ τῆς Μεγαρικῆς ἐμβαλόντων Αἰτωλῶν ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Ἀγησίλαον ν' ἀναπτύξῃ καὶ φέρῃ εἰς ἔκβασιν τὴν προδοσίαν του. Περιστοιχισθεὶς οὗτος ὑπὸ μαχαιροφόρων ἐσφετερίσθη ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἐπέβαλεν αὐθαιρέτως φόρους καὶ ἐξετράπη εἰς ὅσα τὸ αἰσχρὸν τῆς φιλοχρηματίας του πάθος τῷ ὑπηγόρευεν ἀδικήματα. Διὸ οἱ ἐχθροί του, ὑπὸ τοῦ βεβαρυμένου λαοῦ ὑποστηριζόμενοι, κατήγαγον ἀναφανδὸν ἐκ Τεγέας τὸν Λεωνίδαν, παρέδωκαν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἠνάγκασαν εἰς φυγὴν τὸν Ἀγησίλαον ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖς Ἄγιν (ἐπανελθόντα ταχέως ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας) καὶ Κλεόμβροτον. Ὁ τελευταῖος εὗρεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ του παραμυθίαν εἰς τὴν πίστιν τῆς καλῆς Χιλωνίδος, ἀποσπασθείσης ἤδη ἀπὸ τοῦ καταδιώκοντος πατρὸς καὶ προσελθούσης εἰς τὸν καταδιωκόμενον σύζυγον· ὁ δ' Ἄγις, ὅστις ἐζήτησε τὴν σωτηρίαν ἐν τῷ Ἱερῷ τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, διὰ τῆς προδοσίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ φίλων παρεδόθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐφόρων καὶ τοῦ Λεωνίδα. Ὅτε δὲ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ δῆθεν τῆς κατηγορίας, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἠρωτήθη «*ἐὰν εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐβιάσθη ὑπὸ Λυσάνδρου καὶ Ἀγησιλάου*» ἀπεκρίθη «*ὅτι ὑπ' οὐδενὸς μὲν βιασθείς, ζηλῶν δὲ καὶ μιμούμενος τὸν Λυκοῦργον ἠθέλησε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα*». Εἰς δευτέραν δ' ἄλλην ἐρώτησιν «*Ἐὰν μεταγοῇ διὰ τὰ πεπραγμένα*» ἔδωκεν εἰς ἀπάντησιν «*ὅτι δὲν μετενόει οὐ-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαμῶς διὰ τὰ κάλλιστα βεβουλευμένα κἂν ἤθελεν ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἐσχάτην ποινήν». Τότε δ' ἀμέσως ἀπήχθη εἰς τὴν λεγομένην Δεχάδα, ἤτοι εἰς τὸ οἴκημα τῆς εἱρκτῆς, ὅπου οἱ κατάδικοι θανατοῦνται ἀποπνιγόμενοι. Ἡ μάμμη του Ἀρχιδαμία καὶ ἡ μήτηρ του Ἀγησιστράτη, αἵτινες ἐν μέσῳ τοῦ κοινοῦ θορύβου ἔσπευσαν νὰ σώσωσι τὸν υἱόν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην, ἀποστραγγαλισθεῖσαι ἀμφότεραι πλησίον τοῦ νεκροῦ ἐκείνου. Τοιαύτη συγερὰ πρᾶξις δὲν ἐμίανε τὴν Σπάρτην ἐξ ὅτου Δωριεῖς κατῴκουν τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τῆς ἐπονειδίστου τελευτῆς τοῦ Ἄγιδος κατὰ τὸ 241 ἔτος ἡ μνήμη τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαβουλευθέντων δὲν ἐξηλείφθη οὐδαμῶς. Τὸ ἀνοσιούργημα ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς πολίτας ὄχι φόβον, ἀλλὰ λύπην καὶ μῖσος πρὸς τὸν Λεωνίδαν καὶ Ἀμφάρην, τοὺς δύο κυρίως φονεῖς τοῦ Ἄγιδος. Αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ Λεωνίδα υἱός, *Κλεομένης*, τὸν ὁποῖον καίτοι πολὺ νέον ἠνάγκασεν ὁ πατὴρ νὰ συζευχθῇ τὴν περικαλλῆ τοῦ Ἄγιδος χήραν Ἀγιάτιδα, ὡς ἐπίκληρον μεγάλης περιουσίας, διὰ τῶν συνεχῶν ἀνακοινώσεων ταύτης ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τῶν βουλευμάτων τοῦ Ἄγιδος, ἅμα τελευτήσαντος τοῦ πατρός του (κατὰ τὸ 235 περίπου ἔτος), παρέλαβε τὴν ἀρχήν, ἔθετο κατὰ νοῦν νὰ μεταβάλῃ ἐντελῶς τὰ παρόντα, ἀνυψῶν μὲν τὴν διὰ τῆς παντοδυναμίας τῶν ἐφόρων σχεδὸν ἐκμηδενισθεῖσαν βασιλείαν, ἐπαναγάγων δὲ τὴν πολιτείαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχύν. Στοχαζόμενος δὲ ὅτι ἐν πολέμῳ μᾶλλον ἢ ἐν εἰρήνῃ ἐδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπόν του, ἐθεώρησεν ἁρμοδιωτάτην τὴν εὐκαιρίαν, ἣν τὰ τολμηρὰ τοῦ Ἀράτου σχέδια τῷ παρεῖχον πρὸς τοῦτο.

Ἅπασα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τῆς Ἤλιδος, τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἐξηρτημένων πόλεων, εἶχεν ἤδη προσχωρήσει εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν, ὅτε ὁ Ἄρατος τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδα ἔκρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεν ὡς καιρὸν λίαν ἐπιτήδειον ν' ἀναγκάσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὰς Ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Λακωνίαν εἰς τὸ νὰ μετάσχωσιν ἐκείνου. Ἐπανειλημμέναι εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν χώραν ἐπιδρομαὶ, αἵτινες ἐξετείνοντο μέχρις αὐτῶν τῶν ὁρίων τῆς Λακωνίας, προεκάλεσαν τὴν ἄμυναν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τῶν ἐφόρων ἐξεστράτευσεν ὁ Κλεομένης ἐν ἔτει 226 κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ κατέλαβε, πρὶν ἢ ὁ Ἄρατος λάβῃ γνῶσιν, τὸ παρὰ τὴν Βέλβιναν *Ἀθήναιον*, ἱερόν τι ἀξιόλογον τῆς Ἀθηνᾶς κείμενον ἐγγὺς τῶν μεθορίων τῆς Λακωνικῆς καὶ τότε μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ἀμφισβητούμενον. Οὕτω δ' ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ ὀλέθριος πόλεμος, ὁ ἐπικληθεὶς *Κλεομενικὸς*, δι' οὗ ἡ δύναμις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, τοῦ τελευταίου τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐρείσματος, ἐθραύσθη ἐν τῇ καλλίστῃ αὐτῆς ἀναπτύξει.

Οἱ Ἀχαιοὶ, ἅμ' ἀγγελθείσης τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀθηναίου, ἔκριναν ἐπὶ κοινῆς συνόδου ν' ἀναλάβωσι τὸν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεμον. Εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἠλείων συμμαχοῦντες καὶ ὑπὸ τῆς νεανικῆς τόλμης τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Κλεομένους ἐνισχυόμενοι, ἐδείχθησαν ἀνελπίστως πολὺ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερέχοντες. Ὁ Ἄρατος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀτελεσφορήτως ἀπὸ τῆς Τεγέας καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν Καφυῶν, ἐν ᾧ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσε μὲν τὸ Μεθύδριον ἐν τῇ βορείᾳ Ἀρκαδίᾳ, κατέδραμε δὲ τὴν Ἀργολικὴν, τοὺς δ' Ἀχαιοὺς ἀμαχεὶ περὶ Παλλάντιον ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ περὶ τὸ Λύκαιον ὄρος ἐνίκησεν ἐντελῶς. Μόνον δὲ ἡ αἰφνιδία τῆς Μαντινείας ὑπὸ τοῦ Ἀράτου κατάληψις ἐφόβισε τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι δι' αὐτῆς ἀνῃρέθη ἡ κατὰ τὴν ἐν Λυκαίῳ μάχην διαδοθεῖσα περὶ ἐκείνου φήμη ὡς τεθνηκότος.

Ἀλλὰ πάραυτα ὁ Κλεομένης πείσας τοὺς ἐφόρους διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χρημάτων ν' ἀνανεώσωσι τὸν πόλεμον ἐνέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, κατέσχε τὰ Λεῦκτρα, χωρίον τῆς Μεγαλοπολίτιδος, καὶ συνάψας ἐνταῦθα μάχην πρὸς τὸν Ἄρατον τὸ πρῶτον μὲν ἡττήθη ἐν μέρει, ἔπειτα δὲ, ἕνεκα τῆς ἀπερισκεψίας τοῦ Λυδιάδου, συνεξορμήσαντος τοὺς περὶ αὐτὸν Ἀχαιοὺς ἱππεῖς εἰς τόπον πάντη ἀκατάλληλον, ἐνίκησε μεγάλην καὶ τελείαν νίκην, καθ' ἣν ὁ Λυδιάδης αὐτὸς εὐρώστως ἀμυνόμενος ἔπεσεν, ὅλως δ' ὁ Ἀχαϊκὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἀποθανόντων δὲ πολλῶν, τοὺς μὲν ἄλλους ὑποσπόνδους ὁ Κλεομένης ἀπέδωκε, τὸν δὲ Λυδιάδου νεκρὸν κοσμήσας μετὰ πορφυρίδος καὶ στεφανώσας ἀπέστειλεν εἰς Μεγαλόπολιν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ποτὲ τύραννος. Ἀκολούθως δ' οἱ Ἀχαιοὶ παροργισθέντες ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεών των κατὰ τοῦ Ἀράτου ἀπεφάσισαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον γενομένῃ συνόδῳ «*τὰ μὴ λάβῃ πλέον οὗτος οὔτε χρήματα οὔτε στρατὸν, ἀλλὰ τὰ προμηθεύηται ταῦτα ἐξ οἰκείων μέσων ἐὰν ἐνόμιζεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου*». Ὁ προσβληθεὶς ἐκ τούτου στρατηγὸς διενοήθη κατ' ἀρχὰς νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας· ἀλλὰ μετά τινα λαμπρὰν περὶ Ὀρχομενὸν νίκην κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, στρατηγουμένων ὑπὸ Μεγιστόνου, μητρυιοῦ τοῦ Κλεομένους, συνδιηλλάχθη μετ' αὐτῆς καὶ ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὴν στρατηγίαν.

Ἡ κραταιὰ καὶ συνετὴ αὐτοῦ διεύθυνσις ἤδη μάλιστα ἢ ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἀχαιούς· διότι ὁ Κλεομένης, ἀκάματος περὶ τὸν πόλεμον, οὐ μόνον ηὔξησε διὰ νέων κατακτήσεων τὸ κράτος τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' ἐξήγειρε, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσίν του, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ λαοῦ δύναμιν διὰ τῆς βιαίας ἀποκαταστάσεως τοῦ Λυκουργείου πολιτεύματος. Βεβαιωθεὶς δηλονότι περὶ τῆς συνδρομῆς τινῶν φίλων ἐν τῇ πόλει, ὥρμησεν ἡμέραν τινὰ ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ στρατοπέδου μετὰ τοῦ πιστοτέρου αὐτῷ μέρους

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπιπεσὼν νυκτὸς κατὰ τῶν ἐφόρων δειπνούντων ἐφόνευσεν αὐτούς τε (πλὴν ἑνὸς, διαφυγόντος) καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν δραμόντας ὀλίγους. Ἡμέρας δὲ γενομένης προέγραψεν ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν πολιτῶν, τοὺς μάλιστα εἰς τὴν μεταβολὴν ἀντικειμένους, κατήργησε τὴν ἐφορίαν καὶ συναγαγὼν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν ἐδικαιολόγησε τὸ ἐπιχείρημά του διά τινος συντόνου ὁμιλίας παραστήσας διὰ τίνων ἀδίκων ἀντιποιήσεων οἱ ἔφοροι διέφθειρον τὸ πάτριον πολίτευμα, καὶ ὑπεσχέθη εἰς πάντας νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι τὴν ἐκ νέου ἀκμὴν ἐκείνου ἐγγυᾶτο. Ὅθεν παραυτίκα πρῶτος αὐτὸς ἔθηκεν εἰς μέσον τὴν περιουσίαν του, τὸ δὲ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν ὅ,τε Μεγιστόνους καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς ἴσους κλήρους, καὶ ὅλα τὰ χρέη ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα· οἱ πολῖται ἀνεπληρώθησαν ἐκ τῶν περιοίκων καὶ εἰς τοὺς φυγάδας αὐτοὺς ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις τῆς καταγωγῆς καὶ ἴσης εἰς τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν συμμετοχῆς, ἅμα τὰ πράγματα ἡσυχάσωσιν. Ἐκ τῶν νέων δὲ πολιτῶν ὁ Κλεομένης ἐσχημάτισε τάγμα τι τετρακισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ ἔστρεψεν ἰδίως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, ἀποκαταστήσας τὰ γυμνάσια καὶ τὰ συσσίτια. Ἵνα δὲ μὴ νομισθῇ τύραννος ἀπέδειξε μεθ' ἑαυτοῦ βασιλέα τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδαν καὶ τότε μόνον συνέβη ἐν Σπάρτῃ ν' ἄρξωσιν ἐξ ἑνὸς οἴκου δύο βασιλεῖς. Ταῦτα δὲ πάντα ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ 225 ἔτος π. Χ.

Εὐθὺς δ' ὁ Κλεομένης θέλων, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὄχι ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τὴν δόκησιν τοῦ ὅτι δὲν ἐδύνατο, ὡς οἱ περὶ τὸν Ἄρατον διέδιδον, νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν Σπάρτην μετὰ τὴν ἄρτι γενομένην πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τὸν ἐχθρὸν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπου διὰ τῆς θαυμασίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάξεως τοῦ στρατοῦ του, διὰ τῆς ἀφελοῦς καὶ σώφρονος διαγωγῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν χαριέντων τρόπων του διήγειρε τὸν κοινὸν θαυμασμόν. Τοιοῦτος δὲ δεικνύμενος εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς Μαντινεῖς πρώτους οἵτινες διὰ τῆς βοηθείας του ἐξέβαλον τοὺς Ἀχαιούς. Ἀφοῦ δ' ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὸ παλαιὸν πολίτευμα, ἀπῆλθεν εἰς Τέγεαν, μικρὸν ἔπειτα κατέβη εἰς τὰς Ἀχαϊκὰς Φερὰς καὶ περὶ τὴν Δύμην συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ συντετριμμένων τῶν Ἀχαιῶν, ὁ νικητὴς, πρὸς ὃν ἐκεῖνοι διεπρεσβεύσαντο, μετρίως φερόμενος ἀπήτησε μόνον νὰ τῷ παραδώσωσι τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἔχῃ ἄλλας ἀξιώσεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοὺς εὐθὺς ν' ἀποδώσῃ καὶ ὅσα ἄλλα ἐκυρίευσε χωρία. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις τὴν εἰρήνην, μόνος ὁ Ἄρατος εἴτε ἀπιστῶν πρὸς τὸν Κλεομένην, εἴτε φθονῶν αὐτὸν εὐτυχοῦντα παρ' ἐλπίδα καὶ νομίζων δεινὸν νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ, ἔτη τρία καὶ τριάκοντα πρωτεύοντος, τὴν δόξαν ἅμα καὶ δύναμιν ἀνὴρ νέος, ἀντέστη ἐπιμόνως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπειρᾶτο νὰ διακωλύσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἰδὼν δὲ ὅτι οὗτοι, ἐκπεπληγμένοι τοῦ Κλεομένους τὸ θράσος, δὲν προσεῖχον εἰς τοὺς λόγους του, ἐτράπη πρὸς τὸ ἔργον, ὅπερ, ὡς ὁ Πλούταρχος ἀποφαίνεται, *οὐδενὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων προσῆκεν, αἴσχιστον δ' ἐκείνῳ καὶ τῶν πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν πεπολιτευμένων ἀναξιώτατον ἦν.* Ἀπεφάσισε δηλονότι, ἀρνούμενος ν' ἀναγνωρίσῃ ἡγεμόνα ἐγχώριον, τὸν ἀφ' Ἡρακλέους καταγόμενον καὶ βασιλεύοντα Σπαρτιατῶν, νὰ καλέσῃ ἐξωτερικὸν, τὸν *Ἀντίγονον Δώσωνα* (διάδοχον τοῦ Δημητρίου Β΄.), ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐμπλήσῃ Μακεδόνων τὴν Πελοπόννησον, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐκ Πελοποννήσου μειράκιον ὢν ἐξήλασε διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου. Καὶ τὴν ἀπόφασιν μὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτοῦ ταύτην καὶ τὰς πρὸς κατόρθωσιν αὐτῆς διαπραγματεύσεις διετήρησεν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον μυστήριον, πάντοτε δὲ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐζήτει νὰ ματαιώνῃ ἣν οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεθύμουν μετὰ τοῦ Κλεομένους εἰρήνην.

Ἐν τούτοις εἰς ὅλας τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις ἀνεφάνη ὁρμή τις πρὸς νεωτερισμούς. Οἱ δῆμοι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Σπαρτιατῶν, ἐζήτουν διανομὴν γῆς καὶ χρεῶν ἀποκοπάς· οἱ δὲ πρῶτοι πολλαχοῦ ἐβαρύνοντο τὸν Ἄρατον ὡς ἐναντιούμενον εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον. Ἐντεῦθεν δ' ἐνισχυθεὶς ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐκυρίευσεν ἐκ διαδοχῆς Καφύας, Πελλήνην, Φενεὸν καὶ Πεντέλειον· ἔπειτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκυρίευσε τινὰς πόλεις καὶ τραπεὶς αἴφνης πρὸς τὴν Ἀργολίδα κατέλαβε τὸ Ἄργος καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο τὰ Νέμεα. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τούτου εὐθὺς προσεχώρησαν αὐτῷ καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἀργολίδος πόλεις, ἡ Φλιοῦς, αἱ Κλεωναὶ, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἑρμιόνη καὶ ἡ Τροιζήν. Οἱ Ἀχαιοὶ μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν πολεμικὴν δύναμιν, ἣν ἐδύναντο ν' ἀντιτάξωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, περιωρίζοντο μόνον νὰ καταστέλλωσι τὸν ἀναβρασμὸν τῶν προσεχῶς εἰς τὴν ἕδραν τῆς Ὁμοσπονδίας κειμένων πόλεων. Ἐν Σικυῶνι ἐπέτυχεν ὁ Ἄρατος μετ' αὐστηρὰν ἐξέτασιν καὶ τιμώρησιν τῶν Λακωνιζόντων· ἐλθὼν δὲ μετὰ τῆς αὐστηρᾶς προθέσεως καὶ εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μερὶς τοῦ Κλεομένους ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν, ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ μόλις κρύφα ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ εἰς Σικυῶνα. Εὐθὺς δ' ἔπειτα εἰσήλασεν ὁ Κλεομένης εἰς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας καὶ ἐγένετο ἐντελῶς κύριος. Ἀλλ' εἰς τί ἐδύνατο νὰ τὸν χρησιμεύσῃ αὕτη ἄνευ τῆς ἀκροπόλεως; μόνον τὸ φρούριον τοῦτο ἐδύνατο νὰ τῷ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀβέβαιον τῶν ἁλωθεισῶν πόλεων κτῆσιν· εἰς μάτην δ' ἐσπούδασε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀράτου· εἰς μάτην τῷ προσέφερε μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα ἐπὶ πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραχωρήσει τοῦ Ἀκροκορίνθου· φιλοχρηματία δὲν ἀπετέλει τὸ ἀσθενὲς μέρος ἢ τὸ ἐλάττωμα τοῦ Ἀράτου. Ἡ ἀπάντησίς του πρὸς ἕνα τῶν ἀποσταλέντων πρέσβεων «*ὅτι οὐκ ἔχει τὰ πράγματα, μᾶλλον δ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτὸς ἔχεται*» δηλοῖ ἀρκούντως τὸ ἀμετάθετον τῆς ἀποφάσεώς του. Ἐντεῦθεν ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Σικυωνίαν καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη ηὔξανεν ὁσημέραι, ὁ Ἄρατος συνεκάλεσε τέλος εἰς Αἴγιον τὴν κοινὴν σύνοδον, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπεφάσισε τὴν καταδίκην της. Εὐθὺς δὲ ὁ τοῦ Ἀράτου υἱὸς ἀπῆλθεν ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἵνα τῷ κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν καὶ μείνῃ παρ' αὐτῷ μετ' ἄλλων ὡς ὅμηρος. Ταῦτα δὲ μαθόντες οἱ Κορίνθιοι ὠργίσθησαν τοσοῦτον ὥστ' εὐθὺς τὰ μὲν ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ Ἀράτου διήρπασαν, τὰ δὲ εἰς τὸν Κλεομένην ἐδώρησαν. Οὗτος δὲ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Σικυῶνος ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἰσθμόν.

Ὁ Ἀντίγονος Δώσων, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἕτοιμος ἔμενεν ἐν Θεσσαλίᾳ καραδοκῶν τῶν Ἀχαιῶν τὴν πρόσκλησιν, ἀνέζευξε κατὰ τὸ ἔτος 223 μετὰ δυσμυρίων πεζῶν καὶ χιλίων τετρακοσίων ἱππέων εἰς Πελοπόννησον. Ἐν ταῖς Πηγαῖς δέ, ὅπου ὑπήντησεν αὐτὸν ὁ Ἄρατος μετὰ τῶν Δημιουργῶν, συνωμολογήθη ἡ συνθήκη, δι' ἧς οὐσιωδῶς πᾶσα ἡ δύναμις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ Κλεομένης χαρακώσας ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Ὄνεια κατέλαβεν ἐπιμελῶς ὅλας τὰς παρόδους· εἰς μάτην ὁ Ἀντίγονος ἐπεχείρησε νὰ παρεισδύσῃ νυκτὸς διὰ τοῦ Λεχαίου· μαθὼν δ' ἐν τούτοις ὅτι ἡ τὰ Ἀχαϊκὰ ἐν Ἄργει φρονοῦσα μερὶς, ὑπ' Ἀχαιῶν ὑποστηριζομένη, ἠνάγκασε τὴν Λακεδαιμονικὴν φρουρὰν νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, μετεβίβασεν εὐθὺς εἰς Ἐπίδαυρον διὰ θαλάσσης χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβε τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἄργος. Ὁ Κλεομένης δὲ τότε, ἀφοῦ ὁ Μεγιστόνους, τὸν ὁποῖον ἔπεμψε τάχιστα εἰς βοήθειαν, ἀνῃρέθη μαχόμενος, φοβηθεὶς μὴ τοῦ Ἄργους οἱ πολέμιοι κρατήσαντες καὶ τὰς παρόδους ἀποκλείσαντες πολιορκήσωσι τὴν Σπάρτην, οὖσαν ἔρημον, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν τοσοῦτον ἐπίκαιρον θέσιν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ, μετὰ ματαίαν κατὰ τοῦ Ἄργους ἔφοδον, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Παραυτίκα δ' ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων, ὅσαι τοῦ Κλεομένους τὴν δύναμιν φοβηθεῖσαι ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς Ὁμοσπονδίας, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὰ πρῶτα.

Ἀκολούθως ὁ Ἀντίγονος, ἀφήσας τὸν στρατόν του νὰ παραχειμάσῃ ἐν Σικυῶνι καὶ Κορίνθῳ, ἀπῆλθεν εἰς Αἴγιον, ὅπου ἠρέθη ἐπὶ κοινῆς συνόδου στρατηγός· ὁ δὲ Κλεομένης ἐν Σπάρτῃ ἐζήτησε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, Πτολεμαίου, καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων ὡς ὁμήρων. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος ὁ πρῶτος ἐξώρμησε πάλιν, κατέλαβε τὴν Τεγέαν, τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Μαντίνειαν καὶ εἰσέβαλεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Λακωνίαν. Ἡ τύχη δὲ τῆς Μαντινείας, ἧς οἱ μὲν πρῶτοι καὶ ἐνδοξότεροι τῶν κατοίκων ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐστάλησαν εἰς Μακεδονίαν σιδηροδέσμιοι ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν, ἠνάγκασε τήν τε Ἠραίαν καὶ τὴν Τέλφουσαν νὰ παραδοθῶσιν ἑκουσίως.

Κατὰ τὸν προσεγγίζοντα χειμῶνα ὁ Ἀντίγονος, ὅστις ἐνόμιζεν ἱκανῶς ἤδη ἐστηριγμένην τὴν δύναμίν του ἐν Πελοποννήσῳ, ἀπέπεμψε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν εἰς τὰ ἴδια, αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐν Αἰγίῳ, μόλις τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντι τῆς Μεγαλοπόλεως. Τοῦτο ἐκίνησε τὸν Κλεομένην εἰς ἐπιχείρησιν τολμηρᾶς τινος πράξεως· μετὰ μεγάλης δηλονότι ταχύτητος ἐξεστράτευσεν εἰς Σελασίαν, ὡς ἂν ἤθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλὰ παρεκκλίνας τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁδοῦ ἐτράπη πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἄνευ δέ τινος δυσκολίας ἐκυρίευσε μέρος τῶν κακῶς φυλαττομένων ὀχυρωμάτων, εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως καὶ διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του τοιοῦτον διήγειρε τρόμον, ὥστε οἱ πολῖται σωρηδὸν μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἔφυγον εἰς Μεσσήνην· χίλιοι δὲ μόνον περίπου ἄνδρες ἔμειναν εἰς ἄμυναν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι, ἀφοῦ ἠσφάλισαν τὴν φυγὴν τῶν συμπολιτῶν των, ἀπέδρασαν.

Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως ὁ Κλεομένης προὔτεινεν εἰς τοὺς μεταναστάντας τὴν ἐλευθέραν εἰς ταύτην ἐπάνοδόν των, ἐὰν ἀποστάντες τῶν Ἀχαιῶν συγκατετίθεντο νὰ γείνωσι φίλοι καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην, τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας (καὶ πρωτεύσας ὕστερον τῶν Ἀχαιῶν), ἔπεισε τοὺς συμπολίτας του ν' ἀπορρίψωσι τὸν συμβιβασμόν· διότι, ὡς ἔλεγε, δι' αὐτοῦ δὲν προὔκειτο ν' ἀποδώσῃ ὁ Κλεομένης τὴν πόλιν, ἀλλὰ νὰ προσλάβῃ τοὺς πολίτας ἵνα ἔχῃ αὐτὴν βεβαιότερον. Τούτων δ' ἀπαγγελθέντων, ὁ Κλεομένης τραχυνθεὶς καὶ ἀγανακτήσας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας, μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων εἰς Σπάρτην, νὰ διαρπάσωσι τὴν πόλιν, κατέσκαψε τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα μέρη αὐτῆς, καὶ εὐθὺς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἔτυχον δὲ τότε οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες σύνοδον ἐν Αἰγίῳ. Πρῶτος δ' ὁ Ἄρατος λαβὼν γνῶσιν τοῦ θλιβεροῦ συμβάντος ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καὶ, ἀφοῦ πολὺν χρόνον ἔκλαιε τὴν χλαμύδα θέμενος πρὸ τοῦ προσώπου, εἶπε μετὰ συγκινήσεως «Ἡ *μεγάλη πόλις ἀπόλωλεν ὑπὸ Κλεομένους*». Εὐθὺς δὲ ἡ μὲν σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν διελύθη, καταπλαγέντων τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους, ὁ δ' Ἀντίγονος, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα δὲν ἐδύναντο εἰμὴ βραδέως νὰ συναθροισθῶσιν ἐκ τῶν χειμαδίων, ἔσπευσε μετ' ὀλίγων μόνον στρατιωτῶν νὰ δώσῃ βοήθειαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἐντεῦθεν δ' ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Κλεο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένης εἰσέβαλεν, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος εἰς Ἀργολίδα, προυχώρησεν ἄχρι τῶν τειχῶν τῆς μητροπόλεως, καὶ διαφθείρας ἀφόβως πάντα τὰ πέριξ, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ὁ Ἀντίγονος, ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ὁ Κλεομένης ὑπέστη ἔτι χρόνον τινα ἀνδρείως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἄνισον πρὸς τὸν Ἀντίγονον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀγῶνα, καὶ ἂν ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ὑπέμενε φυγομαχῶν, πόλεμός τις ἐκραγεὶς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως ἤθελε τὸν ἀπαλλάξει τοῦ ἐπικινδυνωτάτου ἐχθροῦ, καὶ τῷ χορηγήσει τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ διαλλαγῇ ἐφ' οἷς ἐβούλετο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρότερον τοὺς μισθοφόρους του, ἠναγκάσθη, μετὰ δισμυρίων πρὸς τρισμυρίους ἀντιτασσόμενος, νὰ τολμήσῃ τὴν περὶ τῶν ὅλων ἐν *Σελασίᾳ* μάχην (221). Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγωνισθέντες κατ' αὐτὴν ἀνδρειότατα ὑπέκυψαν εἰς τὸ βάρος τῆς ὁπλιτικῆς φάλαγγος. Ἀπέθανον δ' ἅπαντες, πλὴν διακοσίων, ἑξακισχίλιοι ὄντες καὶ ἐκ τῶν μισθοφόρων πολλοί, ὁ δὲ Κλεομένης μετ' ὀλίγων ἱππέων ἔσωσεν ἑαυτὸν εἰς Σπάρτην. Καὶ τοὺς μὲν ἀπαντήσαντας τῶν πολιτῶν παρήνεσε νὰ δεχθῶσι τὸν Ἀντίγονον ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, αὐτὸς δὲ εἰπὼν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν θέλει πράξει ὅ,τι εἰς τὴν Σπάρτην ἤθελε συμφέρει, ὥρμησε μετὰ τῶν φίλων εἰς τὸ Γύθιον καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς παρεσκευασμένης ἐπίτηδες νεὼς ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον. Εὐθὺς δ' ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ διὰ σέβας πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἀξίωμα μετεχειρίσθη τοὺς Λακεδαιμονίους φιλανθρώπως, καὶ ἀφοῦ θύσας πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπεκατέστησε τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τοὺς νόμους, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχε πολὺς πόλεμος καὶ ἡ χώρα ἐπορθεῖτο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀνεχώρησεν κατεσπευσμένως εἰς τὰ ἴδια, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν ἐκ φθίσεως (220). Ἐν τοσούτῳ ὁ Κλεο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένης, ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ὁποίου καὶ βραδύτερον ἔτι ἡ Σπάρτη προσεδόκα πάντοτε τὴν σωτηρίαν της, διήγαγεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολὺν ἔτι χρόνον ἐλπίζων ματαίως νὰ λάβῃ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῷ εἶχεν ὑποσχεθῆ βοήθειαν καὶ εἰς τέλος μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων του ἐγένετο θῦμα ἐλεεινὸν τῆς προδοσίας τοῦ Μεσσηνίου Νικαγόρου καὶ τῆς δυσμενείας τοῦ πλεῖστον παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ ἰσχύοντος Σωσιβίου.

§ 15. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος. Φίλιππος Γ'. βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Πρῶται σχέσεις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ περὶ Σελασίαν νίκη τοῦ Ἀντιγόνου ἐξησφάλισε μὲν τὴν συμπολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλ' ἀπεφάσισεν ἐντελῶς καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν αὐτῆς. Ὅθεν ἐν ᾧ φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁ Ἀντίγονος ἐζήτει ἤδη νὰ δεικνύηται ὡς ἄρχων μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συμπολιτείας, ἐξ ἐναντίας αὕτη ἠναγκάζετο ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀσθενείας νὰ θεωρῇ τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν ὡς τὸ κραταιότατον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς της ἔρεισμα. Πρὸ τῆς τελευτῆς του δ' ἔτι ὁ Ἀντίγονος ἔπεμψε τὸν νέον Φίλιππον (ἀνεψιὸν καὶ διάδοχόν του) εἰς Πελοπόννησον ἵνα διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἀράτου, εἰς ὃν ἰδίως ἐσυστήθη, γνωρίσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως δὲ τοῦ Ἀντιγόνου σύμμαχοι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦσαν, οἱ Ἠπειρῶται, οἱ Φωκεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες. Οὗτοι κατέλιπον ἐπιτηρητικόν τινα στρατὸν, ἐφεδρεύοντα ἐν Μεγαλοπόλει, οἱ δ' Αἰτωλοὶ, οἵτινες δι' ἀπορρήτων φιλίας καὶ συμμαχίας σχέσεων πρὸς τοὺς Ἠλείους καὶ Λακεδαιμονίους ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου, διετέλουν ἀδια-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόπως εἰς κατάστασιν ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Μακεδόνας. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ὁ Ἀντίγονος ἔζη, φοβούμενοι τοὺς Μακεδόνας, ἡσυχίαν ἦγον, ἅμα δ' ἐκεῖνος μετήλλαξε τὸν βίον καταφρονοῦντες τὸν διάδοχόν του ὡς πάντη νέον, ἐτόλμησαν νὰ ἐπαναλάβωσι, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, τὰς λῃστρικὰς αὐτῶν πράξεις ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Δορίμάχου, ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν Ἀποκλήτων εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Μεσσηνίας κειμένην καὶ τότε μετ' αὐτῶν συμπολιτευομένην Φυγαλίαν, λόγῳ μὲν νὰ παραφυλάττῃ τήν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν τῶν Φυγαλέων, ἔργῳ δὲ νὰ κατασκοπῇ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα, ἐπέπεσαν νυκτὸς Αἰτωλοὶ πειραταὶ εἰς Μεσσηνίαν καὶ προσβαλόντες κλίμακας ἐξέκοψαν τὸ Χείρωνος καλούμενον ἐπαύλιον καὶ τοὺς μὲν ἀμυνομένους ἀπέσφαξαν, τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν οἰκετῶν ἔδεσαν καὶ τὰ κτήνη μετ' αὐτῶν ἀπήγαγον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μεσσήνιοι προσκαλέσαντες τὸν Δορίμαχον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ λόγον διὰ τὰ πεπραγμένα, καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἐφόρου Σκίρωνος ἀπεφάσισαν τὴν κράτησίν του ἕως οὗ ἀποκαταστήσῃ τὴν γενομένην ζημίαν καὶ παραδώσῃ τοὺς φονεῖς, διοργισθεὶς ὁ θρασὺς οὗτος Αἰτωλὸς «*Εὐήθεις παντάπασιν*, εἶπεν, *εἰσὶν οἱ Μεσσήνιοι ἂν ἐνόμιζον ὅτι ὑβρίζουσι νῦν τὸν Δορίμαχον καὶ ὄχι τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν· θεωρεῖ τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον δεινὸν καὶ δικαίως θέλουσι τιμωρηθῆ διὰ τοῦτο*». Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Αἰτωλίαν ὁ Δορίμαχος συνεννοήθη εὐκόλως μετὰ τοῦ τότε στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Σκόπα· καὶ πρὶν δ' ἡ ἀποφανθῇ ἡ κοινὴ σύνοδος ἀμφότεροι οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκφέρωσι τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ συνάμα πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας, Ἀχαιούς, Ἀκαρνᾶνας καὶ Μακεδόνας. Οὕτω δὲ ἤρξατο ἐν ἔτει 220-217 π. Χ. ὁ λεγόμενος *συμμαχικὸς πόλεμος* (ἤτοι ὁ τῶν συμμάχων τῶν Αἰτωλῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ τῶν Ἀχαιῶν ἀφ' ἑτέρου).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ εὑρίσκοντο εἰσέτι ἀνέτοιμοι, οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δορίμαχον ἐξέπεμψαν τὸ πρῶτον πειρατὰς, οἵτινες ἀκωλύτως κατέλαβον Μακεδονικὰ πλοῖα περὶ Κύθηρα, ἐπόρθησαν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας τὴν παραλίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς μέσην τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώραν κατέσχον τὸ ὀχυρὸν Κλάριον. Ἀκολούθως δὲ συναθροίσαντες πανδημεὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὸ Ῥίον καὶ παρασκευάσαντες πορθμεῖα διεβίβασαν τοὺς ἄνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ διὰ τῆς τῶν Πατραιέων Φαραιέων καὶ Τριταιέων χώρας λῃστρικῶς διαπορευόμενοι κατήντησαν εἰς τὴν Φυγαλίαν, ὅθεν αἰφνιδίως ἐνέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὴν ὁποίαν ἐπόρθησαν ἀφόβως μὴ τολμώντων τῶν Μεσσηνίων νὰ ἐπεξέλθωσιν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμβάντων τούτων συνῆλθον εὐθὺς οἱ Ἀχαιοὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐν Αἰγίῳ, ὅπου οὐ μόνον οἱ Πατραιεῖς καὶ Φαραιεῖς παρέστησαν ἐκθέτοντες τὰ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν γενόμενα ἀδικήματα κατὰ τὴν δίοδον τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ καὶ Μεσσηνίων πρέσβεις ἐνεφανίσθησαν ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Διὸ ἀπεφασίσθη πάραυτα νὰ χορηγηθῇ ἡ ζητουμένη βοήθεια, ὁ δὲ στρατηγὸς νὰ φροντίσῃ περὶ συγκροτήσεως τοῦ ἀναγκαίου στρατοῦ καὶ τῶν περαιτέρω παρασκευῶν. Ἐπειδὴ δ' ἔληγεν ὅσον οὔπω ἡ ἀρχὴ τοῦ τότε στρατηγοῦ Τιμοξένου, ὁ Ἄρατος ἀνέλαβε προθύμως τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ψηφισθέντων ὡς διάδοχος ἐκείνου στρατηγός. Ἀθροισθέντος δὲ ταχέως τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐν Μεγαλοπόλει ἔπεμψε προηγουμένως πρέσβεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς παραγγέλλων αὐτοῖς νὰ κενώσωσιν ἀμέσως τὴν τῶν Μεσσηνίων χώραν καὶ νὰ μὴ πατήσωσι τὴν Ἀχαΐαν, εἰ δὲ μὴ, θέλει τοὺς μεταχειρισθῇ ὡς πολεμίους. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ὑπεσχέθησαν νὰ ὑπακούσωσι καὶ ἤδη ἀναζεύξαντες προῆγον ἐπὶ τὴν Ἠλείαν, ὁ Ἄρατος πιστεύσας εὐήθως ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσει πιστῶς τὴν ὑπόσχεσίν των ἀπέλυσε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, μετὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ὀλίγων δὲ πεζῶν καὶ ἱππέων, τοὺς ὁποίους διετήρησε, ἠθέλησε νὰ παρακολουθήσῃ τὰ κινήματα τῶν Αἰτωλῶν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον ἀναστρέψαντες ἐπιτηδείως εἵλκυσαν αὐτὸν εἴς τινα δυσχωρίαν παρὰ τὰς Καφύας, ὅπου προσέβαλον καὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Ἀχαιούς. Ὡς νικηταὶ δὲ προὐχώρησαν ἐντεῦθεν μετ' ἀσφαλείας διὰ μέσης τῆς Πελοποννήσου καὶ λεηλατήσαντες ἔτι τὴν τῶν Σικυωνίων χώραν τέλος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἄρατος κατηγορήθη πικρῶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ὡς γενόμενος ὁμολογουμένως αἴτιος τοῦ ἀτυχήματος· ἀλλὰ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως τοῦ ἀκουσίου σφάλματός του καὶ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης ἀνεκτήσατο πάλιν τὴν πρώτην εὔνοιαν τοῦ πλήθους. Σκεπτόμενος δὲ ἤδη ὡριμότερον περὶ τῆς δυνατῆς ἐπανορθώσεως τῶν παρόντων δεινῶν καὶ τῆς ἀποκρούσεως ἐχθροῦ γινομένου ὁσημέραι θρασυτέρου καὶ βλέπων ὅτι τοῦτο δι' οἰκείων μέσων ἦτο σχεδὸν ἀκατόρθωτον, ἔκρινεν εὔκαιρον νὰ συμβουλεύσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ἀχαιοὺς ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν τῶν Μακεδόνων· ἡ δὲ ὑπόμνησις τῆς προτέρας ὑπὸ τὴν σύμπραξιν τοῦ Ἀντιγόνου εὐτυχίας ἔπεισεν εὐκόλως ὅλα τῆς συνόδου τὰ μέλη νὰ παραδεχθῶσι τὴν συμβουλήν. Ὅθεν εὐθὺς ἐστάλη πρεσβεία τις πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅστις, φύσει φιλοπόλεμος, ἐν ἀνθηρᾷ ἡλικίᾳ ὢν καὶ πράξεων ἐνδόξων ὀρεγόμενος, ἐδέχθη αὐτὴν μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀπέλυσε φέρουσαν τὴν βεβαίαν ὑπόσχεσιν ὅτι ἅμα διευθετήσας τὰ τῆς αὐτοῦ πατρίδος πράγματα θέλει σπεύσει εἰς Κόρινθον, ἵνα μετὰ τῶν συμμάχων βουλευθῇ ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων οἱ Αἰτωλοὶ ἐτόλμησαν καὶ αὖθις νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, προὐχώρησαν διὰ συνεχῶν λεηλασιῶν μέχρι Κυναίθης, πλουσίας Ἀρκαδικῆς πόλεως, καὶ γενόμενοι διὰ προδο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίας ἐγκρατεῖς αὐτῆς τὴν διήρπασαν καὶ μετὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν ὅλων τῶν κατοίκων τὴν ἐνέπρησαν. Ἡ θρασύτης αὕτη τῶν Αἰτωλῶν διήγειρε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν. Ὅθεν κατὰ τὴν ἀμέσως ἐν Κορίνθῳ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν, ἔνθα παρῆσαν οἵ,τε τῶν συμμάχων σύνεδροι καὶ ὁ Φίλιππος αὐτὸς, ἀπεφασίσθη ὁμοθυμαδὸν ὁ κατ' ἐκείνων πόλεμος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἀναχωρήσας εὐθὺς οἴκαδε ἐπεχείρησε μετὰ μεγίστης σπουδῆς τὰς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευάς.

Ὅτε δ' ὁ Φίλιππος ἤρξατο νὰ ἐξάγῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐλαύνων πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, στίφη μὲν Αἰτωλῶν ὑπὸ τὸν Δορίμαχον εἶχον ἤδη εἰσβάλει ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἀχαΐαν, οἱ δὲ Ἠλεῖοι ὑπὸ τὸν Εὐριπίδαν κατέδραμον τὴν χώραν τῶν Δυμαίων, Φαραιέων καὶ Τριταιέων, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευσαν τὸ παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν Ἀθήναιον καὶ ὁ Σκόπας μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ τῶν Αἰτωλῶν διὰ τῆς Θεσσαλίας ἐμβαλὼν εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν ἔφθειρε μέγα μέρος ταύτης καὶ τὴν τότε μητρόπολίν της, τὸ Δῖον, ἐνέπρησεν. Ἀλλὰ τέλος τὰ πράγματα τῶν Ἀχαιῶν ἤρξαντο νὰ λαμβάνωσι τροπὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀφοῦ ὁ Φίλιππος προελάσας εἰς Ἤπειρον ἐκυρίευσε μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν τὸν Ἄμβρακον, πόλιν ὀχυρὰν καὶ σημαντικὴν, καὶ, ἐντεῦθεν διαβὰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ διὰ τῆς Ἀκαρνανίας προελθὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, κατέλαβε διαφόρους αὐτῆς πόλεις, ὧν τὰς μὲν ἐπόρθησε τὰς δὲ κατέσκαψε. Μ'ὅλον ὅτι δὲ μικρὸν ἔπειτα, μαθὼν ὅτι οἱ Δαρδανεῖς ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς, πάλιν ὅμως, ἅμα ἐξασφαλίσας τὰ κατ' οἶκον, ἐπανῆλθεν ἀπροσδοκήτως, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ χειμῶνος, εἰς Πελοπόννησον, ἐπέπεσεν αἴφνης εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐριπίδαν Ἠλείους (δισχιλίους καὶ διακοσίους περίπου),

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προτιθεμένους νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Σικυωνίαν, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν διέφθειρε, πολλοὺς δὲ ἐζώγρησεν, ἐκτὸς ὀλίγων, οἵτινες ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναπαύσας τὸν στρατόν του ἐν Καφύαις καὶ προσαναλαβὼν τοὺς ὑπ' Ἄρατον τὸν νεώτερον τεταγμένους Ἀχαιοὺς προῆγε διὰ τῆς Κλειτορίας εἰς Ψωφίδα, ἐπολιόρκησε καὶ παρέλαβεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου, καίπερ ἕνεκα τῆς ὀχυρωτάτης θέσεώς της νομιζομένην δυσάλωτον. Ἐντεῦθεν δὲ προϊὼν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἠλείαν, ἐπόρθησε πᾶσαν τὴν ὀλβίαν ταύτην χώραν, καὶ ὑπέταξε τὰς σημαντικωτέρας αὐτῆς πόλεις ὡς καὶ πᾶσαν τὴν νοτιώτερον κειμένην Τριφυλίαν.

Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς διαφωνίας τῶν Ἑλλήνων ἱδρύθη ἐκ νέου τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ἀχαιοί, οἵτινες τὸ καθ' ἑαυτοὺς μικρὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν συνεισήνεγκον εἰς διάσωσιν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας, ἐφάνησαν νῦν τεταπεινωμένοι ἐνώπιον τοῦ ὑπερηφάνου νικητοῦ. Διὸ πάνυ εὐπειθῶς ἡ κοινὴ αὐτῶν σύνοδος, ἥτις κατ' αἴτησίν του συνῆλθεν ἐν Σικυῶνι, ἐψήφισε νὰ τῷ δοθῶσι πεντήκοντα μὲν τάλαντα παραχρῆμα διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του, τρίμηνος δὲ μισθοδοσία καὶ μυριὰς μέτρων σίτου εἰς τὸν στρατόν του· τοῦ δὲ λοιποῦ ἕως ἂν παρὼν ἐν Πελοποννήσῳ συμπολεμῇ νὰ λαμβάνῃ ἑπτακαίδεκα τάλαντα ἑκάστου μηνὸς παρὰ τῶν Ἀχαιῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Φίλιππος, ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν πεισθεὶς ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ γῆν μόνον γινόμενος δυσκόλως ἤθελε φέρει εἰς ἀποτελέσματα κρίσιμα, ἀπεφάσισε νὰ συζήσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Δι' αὐτῆς, καταρτισθείσης ταχέως, προσέβαλε τὸ πρῶτον τὴν Κεφαλληνίαν, ὡς σύμμαχον τῶν Αἰτωλῶν, ἔπειτα δὲ περαιωθεὶς εἰς Λευκάδα καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς Ἀμβρακίαν πλεύσας, ἀνέζευξεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἀχελῷον καὶ διαβὰς τὸν ποταμὸν μεταξὺ Κωνώπης καὶ Στράτου προῆγε συντό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νως ἐπὶ τὴν Θέρμον, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ προσβάλῃ αἴφνης πρὶν οἱ ἐχθροὶ ἐννοήσωσι τὴν ἐπιβουλήν του. Ἡ πόλις δὲ αὕτη, εἰς ἣν φέρει ὁδὸς οὐ μόνον προσάντης καὶ τραχεῖα διαφερόντως ἀλλὰ καὶ κρημνοὺς ἑκατέρωθεν ἔχουσα βαθεῖς, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀκρόπολις συμπάσης τῆς Αἰτωλίας, ἔνθα ἐγίνοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν Αἰτωλῶν καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ ἕκαστος ἐναπέθετε τὰ πολυτιμότερα λάφυρά του, ἐκοσμεῖτο δὲ διὰ στοῶν, ἀνδριάντων (ὄχι ὀλιγωτέρων τῶν δισχιλίων), εἰκόνων καί τινος ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πληθὺν τῶν ἀναθημάτων ἐξισοῦτο μὲ τοὺς πρώτους τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα, πρὸς ἐκδίκησιν δῆθεν τῶν ἐν Δίῳ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἄρτι πεπραγμένων, ἢ ἀνετράπησαν ἢ ἐπυρπολήθησαν (ἐκτὸς ἐκείνων μόνον, ὅσα ἐδύναντο νὰ ἀποκομισθῶσι) καὶ ἡ πόλις αὐτὴ κατεσκάφη εἰς ἔδαφος. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἤγαγεν εἰς πέρας τὴν πρόθεσίν του ἐπεβίβασε τὸν στρατόν του καὶ πλέων παρὰ τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν εἰσώρμησεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀπέβη εἰς Λέχαιον καὶ ἐκεῖθεν ἐτράπη εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα πρὸς τιμώρησιν τοῦ βασιλεύοντος τότε Λυκούργου, ὅστις ἐτόλμησε νὰ πορθήσῃ καὶ κακοποιήσῃ τὴν Μεσσηνίαν. Ἀποδείξας δὲ οὕτω πανταχοῦ τὴν ὑπεροχήν του καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως καταστήσας ἀσφαλῶς τὴν ἐξουσίαν του ἐνόμιζεν ἑαυτὸν δικαιούμενον ἀποχρώντως νὰ μὴ παραδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν προταθεῖσαν εἰρήνην, καθ' ὅσον ἡ παράτασις τοῦ πολέμου τῷ ἐφαίνετο μέσον ἐπιτήδειον τοῦ νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἣν ἅπαξ ἐκτήσατο ἐπιρροὴν εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αἴφνης τὸ προσεχὲς ἔτος (217), καίπερ ἐξακολουθούσης τῆς εὐτυχίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ τε καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἐφάνη εὐδιάθετος νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν εἰρήνην. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου τούτου, ἔχοντος αἰτίαν ἐξωτερικήν, ἀναγκάζει ἡμᾶς ν' ἀναδράμωμεν εἰς προη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γούμενα γεγονότα, ἐξ ὧν θέλομεν μάθει πόθεν ἔλαβον τὴν ἀρχήν των αἱ πρῶται τῶν Ἑλλήνων σχέσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου διενοήθη μὲν ὁ Φίλιππος νὰ θραύστῃ τὴν δύναμιν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐξ ἐναντίας ἡ τύχη προώρισε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τέλους καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ *Ἰλλυριοί*, ἔθνος βάρβαρον καὶ λῃστρικόν, καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους ἠδίκουν συνεχῶς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας πλοϊζομένους ἢ τοὺς εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν ἀναγομένους, ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἄγρωνος καὶ τῆς τοῦτον διαδεξαμένης συζύγου του Τεύτας (237), ὅτε δὲν ἠρκοῦντο μόνον νὰ συλῶσι τοὺς ἐμπόρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπέσφαζον ἢ τοὺς ἐζώγρουν. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ δόντες τὸν πρωτοῦ χρόνον πολλὴν προσοχὴν εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐγκλήσεις, τότε δὲ καὶ πλειόνων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν σύγκλητον, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἵνα ζητήσωσι λόγον τῶν ἀδικημάτων καὶ κακουργιῶν των. Ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος Τεύτα πολὺ μικρὰν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς λόγους των, καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν μάλιστα, ὡς ὁμιλήσαντος παῤῥησιαστικώτερον, διέταξε τὸν φόνον. Ἐντεῦθεν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ διὰ τὰ ἄλλα καὶ διὰ τὸ νέον ἀνοσιούργημα ἐκίνησαν κατὰ τῆς Ἰλλυρίας τὸν πόλεμον καὶ διὰ τῆς συνεργείας τοῦ προδότου Δημητρίου Φαρίου κατέλαβον μὲν εὐθὺς τὴν Κέρκυραν, κατεχομένην τότε ὑπὸ φρουρᾶς Ἰλλυρικῆς, ἠνάγκασαν δὲ τὴν Τεύταν εἰς ὑποταγὴν καὶ συνομολόγησιν εἰρήνης, δι' ἧς αὕτη μεταξὺ ἄλλων ὑπεχρεώθη ν' ἀπαγορεύσῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς ὑπηκόους της αὐστηρῶς πᾶσαν πειρατικὴν ἐπιχείρησιν. Μετέπειτα δὲ, ἀφοῦ ἀντήμειψαν τὸν εἰρημένον Δημήτριον διὰ παραχωρήσεως μέρους τινος τῆς Ἰλλυρίας, ἔπεμψαν πρός τε τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀχαιοὺς πρεσβευτὰς, ἵνα ἐκθέσωσι μὲν αὐτοῖς τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ῥωμαϊκοῦ στόλου, τοὺς βεβαιώσωσι δ' ἐνταυτῷ ὅτι ἀπὸ τοῦδε, ὑποταχθείσης τῆς Τεύτας, δὲν εἶχον πλέον νὰ φοβῶνται τοὺς Ἰλλυριοὺς, θεωρουμένους πάντοτε ὡς ἐπικινδύνους ἐχθρούς. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐξασφαλίσεως ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἔτυχον οἱ νεοφανεῖς πρεσβευταὶ παρ' ἑκατέρῳ τῶν ἐθνῶν τῆς πρεπούσης φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ τιμῆς, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτοὺς ὡς ἀμοιβὴ παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια προσελεύσεως, παρὰ δὲ τῶν Κορινθίων ἡ ἄδεια τοῦ μετέχειν τοῦ τῶν Ἰσθμίων ἀγῶνος. Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς πρώτης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεως.

Ἡ Ῥώμη, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ Γαλατῶν καὶ Καρχηδονίων ἀπειλουμένη, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ ἀρκεσθῇ κατὰ πρῶτον εἰς φαινομένας ματαίας τιμάς. Δεκαεπτὰ δὲ περίπου ἔτη βραδύτερον, ὅταν ὁ περιώνυμος τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἀννίβας ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Σαγούντου (ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ) καὶ ἐξερράγη ἐν Ἑλλάδι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος, ὁ ἀγέρωχος Δημήτριος (ὁ Φάριος) νομίσας ἑαυτὸν ἱκανῶς ἰσχυρὸν νὰ διαρρήξῃ τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι καὶ δευτέραν κατὰ τῆς Ἰλλυρίας ἐκστρατείαν. Κατατροπωθεὶς δ' ἐντελῶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ στερηθεὶς ὅλων τῶν Ἰλλυρικῶν κτήσεών του κατέφυγε πρὸς τὸν Φίλιππον, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ῥωμαίους. Κατώρθωσε δ' ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἐπιτηδείων καὶ θωπευτικῶν τρόπων του νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ ἦτο ὁ πιστὸς σύμβουλός του καὶ συνάμα ὁ ἀντίζηλος τοῦ Ἀράτου. Ὁ Ἀννίβας κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὑπερβῇ τὰς Ἄλπεις καὶ κατὰ τὸ 217 ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν τὴν μεγάλην περὶ τὴν Τρασιμένην λίμνην ἧτταν. Τὴν περὶ τούτου δὲ εἴδησιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαβὼν κατὰ πρῶτον ὁ Φίλιππος, δι'ἐπίτηδες ἐκ Μακεδονίας σταλέντος γραμματοφόρου, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἐν τῇ τῶν Νεμέων πανηγύρει, παραυτίκα ἐπέδειξε τὴν ἐπιστολὴν εἰς μόνον τὸν Δημήτριον, ὅστις δραξάμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης τῷ ἔδωκε τὴν συμβουλὴν νὰ παύσῃ τάχιστα τὸν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμον, παρουσιαζομένης νῦν εἰς αὐτὸν εὐκαιρίας προσφορωτάτης νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκεῖθεν τὴν εἰς Ἰταλίαν διάβασιν. Τοῦ Φαρίου οἱ πειστικοὶ λόγοι ἴσχυσαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοδόξου βασιλέως· ὅθεν ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν ὁ Φίλιππος αἴφνης ἐδείχθη εὐδιάθετος νὰ συνομολογήσῃ τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρήνην ἦτο τὸ μελετηθὲν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιχείρημά του.

§ 16. Αἱ κατὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μεσσηνίας ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίππου. Θάνατος τοῦ Ἀράτου. Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης.

Ὁ Φίλιππος ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν τοῦ Δημητρίου Φαρίου, ἐνέβαλε ταχέως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἐκυρίευσε πάλιν τὰς μεθορίους πόλεις, τὰς ὁποίας ὁ τῶν Ῥωμαίων σύμμαχος Σκερδίλαιδος εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ. Κατὰ δὲ τὴν παραχειμασίαν ἐνησχολήθη εἰς κατασκευὴν ἱκανῶν λέμβων πρὸς εὔκολον τῶν στρατευμάτων του μετακόμισιν ὅπου ἡ χρεία ἀπήτει. Εὐθὺς δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰδοποιηθέντες περὶ τῶν ναυτικῶν αὐτοῦ ἑτοιμασιῶν καὶ θέλοντες νὰ βεβαιωθῶσι μόνον ἂν ἦνε φίλος ἢ ἐχθρὸς ἔπεμψαν πρεσβείαν τινὰ δι' ἧς ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τοῦ Δημητρίου. Μ' ὅλον ὅτι δ' ὁ Φίλιππος ἔδειξε τὸ πρῶτον ἀφοβίαν καὶ ἀδιαφορίαν, πλεύσας μεθ' ἑκατὸν λέμβων ἀμέσως εἰς Ἀπολλωνίαν, ἅμα ὅμως ἔμαθεν ὅτι ἐπέρχεται Ῥωμαϊκός τις στόλος, κατέλιπε μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ ἀφίχθη δευτεραῖος εἰς Κεφαλληνίαν. Ἀντὶ δὲ ν' ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ἠσχολοῦντο περὶ τὸν δεινὸν πρὸς Ἀννίβαν ἀγῶνα, ἔμεινε παντάπασι ἀδρανὴς περιορισθεὶς μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιῤῥοῆς του. Τοῦτο δὲ διενοήθη μάλιστα νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Ἰθώμης, φρουρίου οὐχ' ἧττον τοῦ Ἀκροκορίνθου ὀχυροῦ, ἀλλ' ἀπέβη πρὸς τὸ παρὸν τῆς προθέσεώς του ἐπὶ τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀράτου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀγγελθείσης τῆς περὶ Κάννας φονικωτάτης μάχης, ἥτις ἔφερε τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ὁ Φίλιππος ἀναθαῤῥήσας ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται μετὰ τοῦ Ἀννίβου· τῶν δὲ διαπραγματεύσεων τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο προσωρινή τις συνθήκη, δι' ἧς ὁ τελευταῖος ἐγγυᾶτο εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ἰδίως τῆς Κερκύρας, κυριότητα. Ἀλλ' ὁ διαπραγματευθεὶς τὴν συνθήκην ταύτην πρεσβευτὴς (Ξενοφάνης Κλεομάχου Ἀθηναῖος) περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες λαβόντες πλήρη γνῶσιν περὶ τῶν βουλευμάτων τοῦ Φιλίππου ἐγκαίρως ἀντέπραξαν εἰς ταῦτα· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιέπλεε διαρκῶς στόλος τις Ῥωμαϊκὸς ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ἵν' ἀπείργῃ τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Φίλιππος ταραχθεὶς ἐκ τοῦ συμβάντος τούτου διέμεινε πάλιν ἐπί τινα χρόνον ἐν ἀμφιβόλῳ καταστάσει. Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 215 ἔτους κατήρξατο τοῦ πολέμου καὶ πρῶτον μὲν προσέβαλε τὴν Κέρκυραν μετὰ 120 λέμβων, ἔπειτα δὲ πλεύσας πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν κατέσχε τὸν Ὠρικὸν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀπολλωνίαν. Ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος σπεύσας ἀνεκτήσατο μὲν ταχέως, διέλυσε δὲ τὴν πολιορκίαν ταύτης. Ἀποκλεισθείσης δὲ ἤδη τῆς κατὰ θάλασσαν ἐπανόδου, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ καύσῃ ἱκανὸν μέρος τοῦ στόλου του, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ, κακῶς ἔχων, διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ ἴδια.

Τὴν ζημίαν ταύτην ἐζήτησε ν' ἀναπληρώσῃ διὰ κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ταπιέσεως τῶν συμμάχων. Ὅθεν ἔστρεψε καὶ αὖθις τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Μεσσηνίαν θέλων ἤδη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν πρότερον ἀνεκτέλεστον μείναντα σκοπόν του. Τὸ ἀνόσιον δὲ τοῦτο ἔργον ἐπετράπη εἰς Δημήτριον τὸν Φάριον, ὅστις ἐπέπεσεν εὐθὺς εἰς τὴν χώραν, θέλων δὲ νὰ λάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἰθώμην οὐ μόνον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε τὸν βίον αὐτοῦ ἐλεεινῶς. Νῦν δ' ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἡ αἰφνιδία ἐπιχείρησις τοῦ διδασκάλου του, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρχαὶ ἐγένοντο εἰς αὐτὸν δευτέρα φύσις, ἔλαβε τοιαύτην αἰσχρὰν ἔκβασιν, ἐνεφανίσθη ἀπροκαλύπτως κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἤρξατο νὰ τὴν πορθῇ. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι κατὰ τῶν Μεσσηνίων ἐπιβουλῆς τοῦ βασιλέως εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς αὐλῆς καὶ παρακαλούμενος ἠρνήθη νὰ συστρατεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἤδη δὲ ἐπὶ τῆς νέας αἰσχρᾶς διαγωγῆς του παροργισθεὶς ἀπεστράφη αὐτὸν παντάπασι, καθόσον μάλιστα περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἔλαβε καὶ ἄλλην ἀποστροφῆς ἀφορμήν, τὸ γενόμενον περὶ τὴν γυναικωνῖτιν τοῦ υἱοῦ του ἀδίκημα. Ἐν ᾧ δὲ ἔφερε σιωπηλῶς τὴν διπλῆν ὀδύνην ἐν τῇ ψυχῇ του, ἔλαβε τέλος τὴν ἀμοιβὴν τῆς εἰς τὸν Μακεδονικὸν οἶκον ἀφοσιώσεώς του. Κατὰ παραγγελίαν δηλονότι καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Φιλίππου ὁ Ταυρίων, εἷς τῶν στρατηγῶν καὶ αἰσχρῶν τούτου φίλων, ποιησάμενος τὸν Ἄρατον συνήθη τῷ ἔδωκε φάρμακον ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα κατὰ μικρὸν φέρουσιν εἰς φθίσιν. Καὶ ἠσθάνθη μὲν ὁ Ἄρατος πόθεν ἡ νόσος του προήρχετο, δὲν τὸ ἀπεκάλυψεν ὅμως εἰμὴ εἰς ἕνα καὶ μόνον τῶν συνήθων του, πρὸς ὃν, ἰδόντα αὐτὸν νὰ ἀναπτύῃ δίαιμον «*Ταῦτα*, εἶπεν, *ὦ Κεφάλων ἐπίχειρα τῆς βασιλικῆς φιλίας*». Ἀπέθανε δ' ἐν Αἰγίῳ (214 π. Χ.), εὐτυχῶς πρὶν ἢ ἴδῃ τὴν συμφορὰν τοῦ υἱοῦ του, ὅστις δηλητηριασθεὶς ὡσαύτως, διήνυσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν παραφροσύνῃ. Οἱ Ἀχαιοὶ πάντες ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπένθησαν αὐτὸν ὡς πατέρα καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῷ ἀπέδωκαν θείας τιμὰς ἐναποθέντες τὸν νεκρόν του ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Σικυῶνι.

Τὸν Ἄρατον διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὁ μεγαλοπολίτης *Φιλοποίμην*, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου, ὡς ὀψίγονον, μετὰ τοσούτους μεγάλους καὶ ἐνδόξους στρατηγοὺς, ἐπιτεκοῦσα ἠγάπησε διαφερόντως, Ῥωμαίων δέ τις ἐπαινῶν *ἔσχατον* αὐτὸν *Ἑλλήνων* προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦτον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γεινα-μένης ἄξιον αὐτῆς. Ἐξ ἀρχῆς δ' ὁ Φιλοποίμην ἠθέλη-σε νὰ λάβῃ ὡς παράδειγμα τὸν Ἐπαμινώνδαν· ἀλλ' ἂν κατὰ τὸ δραστήριον, συνετὸν καὶ ἀφιλοκερδὲς ἦτο σχε-δὸν ὅμοιος αὐτῷ, κατὰ τὸ πρᾶον ὅμως καὶ φιλάνθρωπον ἐμειονέκτει, καὶ μᾶλλον στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρε-τῆς ἐφαίνετο οἰκεῖος. Ἦτο τριακονταετὴς τὴν ἡλικίαν ὅτε ὁ Κλεομένης, βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων, νυκτὸς ἐξαίφνης ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Καίπερ δὲ ἐῤῥω-μένως διαγωνισθεὶς δὲν ἐδυνήθη μὲν νὰ ἐξελάσῃ τοὺς πολεμίους, κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐκκλέψῃ, τρόπον τινὰ, τοὺς πολίτας τῆς πόλεως, δοὺς αὐτοῖς καιρὸν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐπιδιώκοντας γενναίας ἀντιστάσεώς του νὰ καταφύγωσιν εἰς Μεσσήνην καὶ ἔπειτα προσκαλουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν τοὺς διεκώλυσεν (ὅρ. ἀνωτ.). Ἐν τῇ περὶ Σελασίαν μάχῃ συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ τῆς στρατηγικῆς φρονή-σεως καὶ τόλμης του, εἰ καὶ δεινῶς πληγωθεὶς εἰς τὴν κρίσιν τῆς νίκης, καὶ ὁ Ἀντίγονος ἀναγνωρίσας τὴν ἀξίαν του τῷ προσέφερεν εὐθὺς ἡγεμονίαν καὶ χρήματα, ἀλλ' αὐτὸς παρητήθη μὴ θέλων νὰ ὑποτάσσηται εἰς ἄλ-λους. Ἵνα δὲ μὴ μένῃ ἀργὸς καὶ σχολάζων ἀπῆλθεν εἰς Κρήτην ἐπὶ στρατείαν· ἀπέκτησεν ἐκεῖ μεγάλην φήμην ἐν πολέμῳ καὶ ἐπανελθὼν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀ-χαιοὺς ἀπεδείχθη εὐθὺς ἵππαρχος καὶ ἔπειτα πολλάκις στρατηγός. Διὰ τῆς συστάσεως δὲ ἰσχυροῦ ἱππικοῦ ὡς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ διὰ τῶν καταλλήλων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὸν ὁπλισμὸν καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, ταχέως οἱ Ἀχαιοὶ ἀνεδείχθησαν ὑπέρτεροι πολλῶν ἀντιπάλων, ὥστε γενόμενοι καθ' ἑαυτοὺς ἀξιόμαχοι ἐπαύσαντο νὰ μεταχειρίζωνται ἐπεισάκτους προστάτας. Τοιουτοτρόπως δὲ διεξήγαγεν εὐτυχῶς μόνος τὸν πρὸς τὸν τολμηρὸν *Μαχανίδαν*, τύραννον τῆς Σπάρτης, πόλεμον, καθ' ὃν καὶ ὁ τύραννος αὐτὸς διὰ χειρῶν τοῦ Φιλοποίμενος ἀπωλέσθη (209). Τοσοῦτον δὲ φόβον ἐνεποίει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχαιοῦ τούτου στρατηγοῦ, ὥστε οἱ Βοιωτοὶ πολιορκοῦντες τὰ Μέγαρα καὶ ἤδη ἔχοντες τὰς κλίμακας προσερηρεισμένας εἰς τὰ τείχη, ἐπὶ μόνῃ τῇ φήμῃ ὅτι ἐκεῖνος πλησιάζει εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἀνεχώρησαν φεύγοντες. Καὶ ὁ μετὰ τὸν Μαχανίδαν δὲ τύραννος τῶν Λακεδαιμονίων *Νάβις*, ὅστις κατέλαβεν αἴφνης τὴν Μεσσήνην, ἅμα ἀκούσας αὐτὸν ἐρχόμενον ἀπήγαγεν ἐκ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν κατὰ τάχος καὶ οὕτως ἡ Μεσσήνη ἠλευθερώθη.—Κατηγορήθη δ' ἀκολούθως ὁ Φιλοποίμην ὅτι, ἐν ᾧ ἡ πατρίς του ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τοῦ Νάβιδος, ἀπεδήμησεν εἰς Κρήτην κατὰ πρόσκλησιν τῶν Γορτυνίων. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ συμπολῖταί του Μεγαλοπολῖται ὀργισθέντες ἐσκόπουν νὰ τὸν ἀποξενώσωσιν, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ προλαμβάνοντες τὸν ἀπήλλαξαν τῆς καταδίκης ταύτης.

§ 17. Πόλεμος συμμαχικὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Φίλιππον. Ἡ περὶ Κυνὸς κεφαλὰς μάχη. Ὁ Φλαμινῖνος κηρύττων τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀφ' ὅτου ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῆς Ἰλλυρίας κατηισχυμμένος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐνησχολημένοι εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν πολέμους μικρὸν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ἀνεμίχθησαν, ἐπεθύμουν ὅμως νὰ διατηρήσωσι καὶ ἐνταῦθα τοῦ λοιποῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἣν ἅπαξ ἐκτήσαντο ἐπιῤῥοήν· ὡς ὄργανα δ' ἐπιτήδεια εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιθυμίας των ἐθεώρησαν μάλιστα τοὺς Αἰτωλοὺς, τῶν ὁποίων ἐγίνωσκον τὴν κατὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐχθρικὴν διάθεσιν. Ὅθεν ἐν ἔτει 211 π.Χ. ἐπέμφθη ὁ Οὐαλέριος Λαιβῖνος, ὅστις ἐμφανισθεὶς ἐν τῇ κοινῇ αὐτῶν συνόδῳ, ἐξύψωσε τὴν δόξαν καὶ ἰσχὺν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς, ὅτι ὡς σύμμαχοι τῆς Ῥώμης θέλουσι προτιμᾶσθαι ἁπάντων ὡς τὸ πρῶτον ὑπερθαλάσσιον ἔθνος, ὅπερ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν φιλίαν αὐτῆς. Τῆς εἰσηγήσεως δὲ τοῦ Ῥωμαίου ὑποστηριχθείσης ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Σκόπα καὶ Δοριμάχου, ἡ κοινότης τῶν Αἰτωλῶν συνήνεσε νὰ συνομολογήσῃ φιλίας καὶ συμμαχίας συνθήκην μετὰ τῆς Ῥώμης. Ἐν τῇ συνθήκῃ δὲ ταύτῃ ὡρίσθη ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ θέλουσιν ἐπιχειρήσει εὐθὺς τὸν πρὸς τὸν Φίλιππον πόλεμον κατὰ γῆν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θέλουσιν ὑποστηρίξει τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν· ὅτι ἑπομένως ἅπασαι μὲν αἱ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Αἰτωλίας μέχρι Κερκύρας κυριευθησόμεναι πόλεις θέλουσι περιέλθει εἰς τὴν κυριότητα τῶν Αἰτωλῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι θέλουσι βοηθήσει ἐκείνους πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀκαρνανίας. Ἀκολούθως ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς συμμαχίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι· καὶ οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν Οὐαλέριον ἐκυρίευσαν τὴν Ζάκυνθον καὶ τὰς Οἰνιάδας καὶ παραδόντες αὐτὰς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τὴν συνθήκην ἀπεχώρησαν εἰς Κέρκυραν· οἱ δὲ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἡ γενναία τῶν Ἀκαρνάνων ἀντίστασις καὶ ἡ εἴδησις τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Φιλίππου ἐξήρκησε πρὸς τὸ παρὸν ν' ἀποσοβήσῃ ἐκείνους ἀπὸ τῆς μελετηθείσης κατακτήσεως. Τὸ ἐφεξῆς δ' ἔτος ἡ ἐκ τῆς Κερκύρας ἀναχώρησις τοῦ εἰς τὴν ὑπατείαν προαχθέντος Οὐαλερίου Λαιβίνου ἀφῆ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ κραταιότατον ἔρεισμα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων οἵ τε Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, ἐν ᾧ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἔμειναν πιστοὶ τοῦ Φιλίππου σύμμαχοι, ἐλπίζοντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν των.

Αἱ ἐλπίδες αὗται τοὐλάχιστον δὲν ἐψεύσθησαν ἐν ὅσῳ οἱ Ῥωμαῖοι ἐνησχολημένοι ἀλλαχοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ χορηγήσωσιν εἰμὴ ἀσθενῆ εἰς τοὺς συμμάχους των βοήθειαν. Χίλιοι μόνον Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἐκ τῶν πληρωμάτων ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ, θέλοντος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω εἰς τὴν Ἑλλάδα προέλασιν τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ὁ Μακεδὼν ἐνίκησε δὶς περιφανῶς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς μέγα τῶν Ἑλλήνων μέρος ἤρξατο νὰ διεγείρηται ὁ ἀρχαῖος περὶ τῆς Μακεδονικῆς ὑπεροχῆς φόβος, τούτου ἕνεκα ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φίλιππον πρέσβεις Ἀθηναίων, Χίων καὶ Ῥοδίων ἵνα πείσωσιν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Αἰτωλῶν εἰρήνην καὶ ἀναχωρήσῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος ἐδείχθη εὐδιάθετος πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ὅταν οἱ Αἰτωλοὶ ἐνθαῤῥυνθέντες ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀττάλου, βασιλέως τῆς Περγάμου, εἰς Αἴγιναν καὶ τῆς καταπλεύσεως Ῥωμαϊκοῦ τινὸς στόλου ἐν Ναυπάκτῳ ὑπὸ τὸν Πούβλιον Σουλπίκιον, ἠθέλησαν νὰ ὑπαγορεύσωσι τῆς εἰρήνης τοὺς ὅρους, διέκοψεν εὐθὺς, πλήρης ἀγανακτήσεως, τὰς ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις καὶ καταλιπὼν τετρακισχιλίους στρατιώτας εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὡς ἐπικουρίαν ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ του εἰς Μακεδονίαν.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἐστάλη ὁ Λ. Μάλλιος εἰς Ἑλλάδα ἵνα πληροφορηθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ, εἰ δυνατὸν, διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του εἰς τοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τελουμένους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπιτύχῃ εὐκαιρίας ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς διαθέσεως τῶν αὐτόθι συνηθροισμένων Ἑλλήνων. Πολλαὶ τοῦ Σουλπικίου καὶ Ἀττάλου ἀπόπειραι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ νὰ καταλάβωσι τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν παρακειμένην ἤπειρον ἐματαιώθησαν διὰ τῆς ταχύτητος τοῦ Φιλίππου. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀχαϊκῶν ὅπλων ἔμεινε τοῦ λοιποῦ ἀναμφισβήτητος (τότε οἱ Ἀχαιοὶ κατέβαλον ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα, καὶ ἄνευ τῆς Μακεδονικῆς συνδρομῆς, τὸν τύραννον Μαχανίδαν ἐν τῇ φονικῇ περὶ Μαντίνειαν μάχῃ)· οἱ δ' Αἰτωλοὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγκαταλειφθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ταπεινωθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συνήνεσαν προθύμως, ὡς ὄντες ἔτι ἐνησχολημένοι περὶ τὰ Καρχηδονικά.

Μ' ὅλον ὅτι δὲ διὰ τῆς προκειμένης εἰρήνης (204 π. Χ.) ὡρίσθη νὰ μένωσι τὰ πράγματα ἐν ᾗ ἦσαν καταστάσει, οὐδὲν ἧττον ὁ Φίλιππος, εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ῥώμης ἀποβλέπων δὲν ἐδίστασε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν συμμάχων ἐκείνης, τῶν Ῥοδίων, τοῦ Ἀττάλου καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Τοὺς πρώτους διεπολέμησε κατὰ θάλασσαν πανταχοῦ, τοῦ δευτέρου τὸ κράτος ἀνεστάτωσεν ἐντελῶς ὡς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ τεμένη ἐκκενώσας τὴν ἀκράτητον ὀργήν του. Ἀπὸ δὲ τῶν τελευταίων, τῶν ὁποίων ὁ τότε νήπιος βασιλεὺς Πτολεμαῖος Ε'. διετέλει ὑπὸ ἐπιτρόπους ἀνικάνους, ἀφῄρεσε, συνενοημένος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιγόνου Γ'., τὰς κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης συμμαχικὰς αὐτῶν πόλεις. Ὅθεν πάντες οὗτοι, συνάμα δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπειλούμενοι ὡσαύτως παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων του Ἀκαρνάνων, ἐχόντων ἰδίας ἐκδικήσεως αἰτίας, ἐπεκαλέσθησαν τότε τὴν προστασίαν καὶ βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ σύγκλητος ἐδείχθη ἕτοιμος νὰ χορηγήσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν· ὁ δὲ δῆμος καταπεπονημένος ἔτι ἐκ τοῦ μακροῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου ἠρνήθη μὲν τὸ πρῶτον τὴν συναίνεσίν του, ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος Σουλπίκιος Γάλβας ἀπέδειξεν ἐπ' ἐκκλησίας ὅτι προέκειτο περὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ἔχρῃζεν, ὡς ὁ Ἀννίβας, πέντε μηνῶν ἀλλὰ πέντε μόνον ἡμερῶν ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετεπείσθη παραχρῆμα καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ὁ κατὰ τῆς Μακεδονίας πόλεμος.—Ἔτυχε δὲ ὁ Φίλιππος πολιορκῶν τὴν Ἄβυδον παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον ὅτε Ῥωμαῖός τις πρεσβευτὴς ἐμφανισθεὶς ἐνώπιόν του ἀπῄτησε παρ' αὐτοῦ ἐπιτακτικῶς νὰ παύσῃ πολεμῶν τοὺς συμμάχους τῆς Ῥώμης. Δυσανασχετήσας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπιταγὴν ταύτην, ἀπήντησε τολμηρῶς ὅτι ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πολεμήσωσι θέλει ἀναδεχθῆ προθύμως τὸν ἀγῶνα.

Ἐν ἔαρι τοῦ 200 ἔτους ὁ ὕπατος Σουλπίκιος μεταβὰς εἰς τὴν Ἤπειρον ἔσπευσε τὸ στρατόπεδόν του μεταξὺ Ἀπολλωνίας καὶ Δυῤῥαχίου. Μέρος τοῦ στόλου του ἔπεμψεν εὐθὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῶν Ἀθηνῶν, πολιορκουμένων ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Καὶ ὑπεχώρησαν μὲν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τὰ Μακεδονικὰ πλοῖα, ὁ Φίλιππος ὅμως κατερήμωσε τὰ πέριξ μετὰ βαρβαρικῆς λύσσης καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν ἵνα ὑπερασπίσῃ τὰ δυτικὰ μεθόρια αὐτῆς. Εἰς τοὺς Ῥωμαίους προσῆλθον ἤδη νέοι σύμμαχοι, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας *Πλεύρατος* καὶ ὁ τῶν Ἀθαμάνων *Ἀμύνανδρος*, ὅστις συνήργησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς κατ' ἀρχὰς ἀμφιβόλους Αἰτωλούς. Μ' ὅλα ταῦτα οὔτε ὁ Σουλπίκιος, οὔτε ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν κατὰ τὸ ἑξῆς ἔτος ὕπατος *Πόπλιος Οὐϊλλιος* ἐδηνήθησαν νὰ πράξωσιν ἄξιόν τι λόγου κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐν τοσούτῳ ὀχυρώσας τὰ στενὰ πλησίον τῆς Ἀντιγονίας εὑρίσκετο ἕτοιμος εἰς ἄμυναν.

Τέλος δ' ἐφάνη ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἔμελλε νὰ δώσῃ ὁριστικὸν εἰς τὸν προκείμενον Μακεδονικὸν πόλεμον πέρας (197). Οὗτος δὲ ἦν ὁ *Τίτος Κοϊντιος Φλαμινῖνος*, τριακονταέτης μόλις, ἱκανὸς μὲν νὰ παραταχθῇ κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἐπιτήδειος δὲ νὰ οἰκειώσῃ, διὰ τῆς παιδείας καὶ τῶν τρόπων του, τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ῥώμης. Εἶχε μεθ'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑαυτοῦ τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας, οἵτινες ἐγυμνάσθησαν καὶ διεκρίθησαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἱσπανίαν πολέμοις. Ἀφοῦ δ' ἔμενεν ἱκανὸν χρόνον ἀντικρὺ τοῦ ὠχυρωμένου Φιλίππου μαθὼν παρά τινος Ἠπειρώτου ἡγεμόνος ὅτι ὑπῆρχεν ἀτραπός τις φέρουσα διὰ τοῦ ὄρους πέραν τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρώσεων, ἔπεμψεν ἀμέσως μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες ἰδόντες τὸν κίνδυνον κατέλιπον ἀμέσως τὴν ὀχυράν των θέσιν, καταστᾶσαν ἀνωφελῆ, καὶ διεσώθησαν εἰς Θεσσαλίαν. Ἐνῷ δὲ οὗτοι ἐλεηλάτουν ἀσπλάγχνως τὴν χώραν ταύτην καὶ τοὺς κατοίκους της, ἐξ ἐναντίας ὁ Φλαμινῖνος ἐδείκνυε παντοχοῦ μετὰ προθέσεως τοσαύτην ἡμερότητα, ὥστε πολλαὶ Ἑλληνικαὶ πόλεις τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρά των καὶ αἱ ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν Λοκρὶς, Φωκὶς καὶ Εὔβοια (πλὴν τῆς Χαλκίδος ἐχούσης Μακεδονικὴν φρουρὰν) παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν προθυμότατα. Ἐν ᾧ δ' ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κόρινθον, κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ αὐτὴν τὴν τότε ἰσχύουσαν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἐκτὸς ὀλίγων πόλεων, αἵτινες ἔμειναν πισταὶ εἰς τὴν ὁμοεθνῆ Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Προσέτι δὲ καὶ οἱ Βοιωτοὶ, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἦσαν μετὰ τοῦ Φιλίππου συνδεδεμένοι, προσετέθησαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν συμμαχίαν, ὄχι διότι ἐπείσθησαν εἰς τὰς ἐνθέρμους ὑπὲρ αὐτῆς προτροπὰς τοῦ Ἀττάλου, ἀλλὰ διότι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὅστις δὲν ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ἄλλην ἐκλογήν.

Ταραχθεὶς ἐκ τῶν προόδων τούτων ὁ Φίλιππος, ὅστις εὑρίσκετο τότε ἐν Δημητριάδι, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Φλαμινίνου πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν εἰμὴ δύο μόνον μηνῶν ἀνακωχὴν ἵνα ζητήσῃ ἐν Ῥώμῃ τὴν εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρεσβευταὶ αὐτοῦ, γενομένης παρὰ τῆς συγκλήτου τῆς αἰτήσεως τοῦ νὰ παραχωρηθῶσιν ἀμέσως αἱ τρεῖς ὀχυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραὶ πόλεις, Χαλκὶς, Δημητριὰς καὶ Κόρινθος, ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν εἶχον πρὸς τοῦτο τὴν πληρεξουσιότητα, ἐκ τούτου ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἀπέβη ματαία καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ εὑρέθησαν ταχέως ἀπέναντι ἀλλήλων ἐν Θεσσαλίᾳ οὐ μακρὰν τῶν Φαρσάλων παρά τινα σειρὰν λόφων, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των καλοῦνται *Κυνὸς Κεφαλαί* Κατὰ τὴν ἐνταῦθα δὲ γενομένην κρίσιμον μάχην (197) ἡ μέχρι τοῦδε πάντοτε φοβερὰ καὶ ἀήττητος Μακεδονικὴ φάλαγξ ἕνεκα τῆς ἀναρμόστου τοποθετήσεώς της ἡττήθη, ὑποκύψασα εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ Αἰτωλικοῦ ἱππικοῦ καὶ εἰς τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων. Μόλις δ' ὁ Φίλιππος ἐσώθη μετ' ὀλίγων, καὶ διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀναζεύξας ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ Φλαμινίνου νέαν ἀνακωχὴν καὶ νέους περὶ εἰρήνης λόγους νὰ προτείνῃ. Ὁ δὲ Φλαμινῖνος μαθὼν ὅτι ὁ τῆς Συρίας βασιλεὺς Ἀντίοχος ἡτοιμάζετο εἰς πόλεμον καὶ ὑποπτεύων μὴ ἐντεῦθεν ἀναπτερωθῶσι τοῦ Φιλίππου αἱ ἐλπίδες τῷ παρεχώρησεν ἑτοίμως, συνευδοκούσης καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, τὴν αἰτηθεῖσαν εἰρήνην (196), ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις, α') ν' ἀφήσῃ αὐτονόμους ὅλας τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην πόλεις καὶ ὅπου τυχὸν ὑπῆρχον Μακεδονικαὶ φρουραὶ νὰ τὰς ἀποσύρῃ· β') νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸν στόλον του ἐκτὸς δέκα σκαφῶν· γ') νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Ῥώμην χίλια τάλαντα τὰ μὲν ἥμισυ παραυτίκα, τὰ δὲ ἄλλα ἥμισυ κατὰ φόρους ἐν ἔτεσι δέκα· δ') νὰ πέμψῃ τὸν δεύτερον υἱόν του Δημήτριον ὅμηρον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ε') νὰ ἦνε τοῦ λοιποῦ σύμμαχος τῆς Ῥώμης ἔχων τοὺς αὐτοὺς μετ' ἐκείνης φίλους καὶ ἐχθρούς.

Ἅμα δὲ λαβόντος πέρας τοῦ προκειμένου πολέμου, ὁ Φλαμινῖνος ἐθεώρησε πρόσφορον τὸν χρόνον ἵνα διατάξῃ καὶ τὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἤγγιζε τότε ἡ πανήγυρις τῶν Ἰσθμίων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἦτταν τοῦ Φιλίππου, περιέμενον ν' ἀκούσωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης των, συνέρρευσαν ἐν αὐτῇ πλήθη ἀναρίθμητα. Μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ἐκεῖ καὶ ὁ Φλαμινῖνος. Ὅτε δὲ πάντες ἔλαβον τὰς θέσεις των ἵνα θεωρήσωσι τοὺς ἀγῶνας, αἴφνης κῆρύξ τις προελθὼν εἰς τὸ μέσον ἀνήγγειλε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι *κηρύττουσιν αὐτονόμους πάσας τὰς μέχρι τοῦδε εἰς τὸν Φίλιππον ὑποκειμένας Ἑλληνικὰς πόλεις.* Μὴ δυνηθέντων δὲ πάντων νὰ ἀντιληφθῶσι τοῦ κηρύγματος, ἐπανελήφθη τοῦτο καὶ αὖθις. Τότε μέγας ἀλλαλαγμὸς καὶ εὐφημίαι ἀπέραντοι διηγέρθησαν πανταχόθεν· ὅλοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φλαμινῖνον νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι καὶ, εἰ δυνατὸν, νὰ τοῦ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα. Ἰδοὺ ἔθνος, ἔκραζον, ὅπερ ἰδίαις δαπάναις καὶ δι' ἰδίων κινδύνων ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας.—Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες δὲν ἐμάντευον ἔτι ὅτι οἱ νῦν σωτῆρές των ταχέως θέλουσι γείνῃ δεσπόται αὐτῶν, καὶ ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς ἐλευθερία, τῆς ὁποίας δὲν ἐγνώριζον πλέον τὴν χρῆσιν, ἤθελε μεταβληθῇ εἰς δουλείαν.

Κατὰ τὴν νέαν δὲ τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων διέταξιν ἔλαβον μεταξὺ ἄλλων ἡ μὲν Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία πάνθ' ὅσα οἱ Μακεδόνες ἐξουσίαζον πρότερον ἐν Πελοποννήσῳ, αἱ δὲ Ἀθῆναι τὰς νήσους Πάρον, Ἴμβρον καὶ Σκῦρον καὶ οἱ Αἰτωλοὶ μόνον τὴν Ἀμβρακίαν· ἡ δὲ Θεσσαλία διῃρέθη εἰς τέσσαρας πολιτείας. Συναινέσει δὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ὁ Φλαμινῖνος ἐπεχείρησε μετὰ τῶν Ἑλλήνων, στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος, πόλεμον κατὰ τοῦ παρὰ πᾶσι μισητοῦ *Νάβιδος*, τυράννου τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ καίτοι δυνάμενος νὰ τὸν καταστρέψῃ ἠρκέσθη, γενομένης εἰρήνης, νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ μόνον τὸ Ἄργος καὶ τὰς παραλίας τῆς Λακωνίας. Τοῦτο δ' ἔπραξεν, ὡς λέγεται, ἐν μέρει μὲν ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν διακριθέντα Φιλοποίμενα, ἐν μέρει δ' ἐξ αἰσχρᾶς καὶ βδελυκτῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προθέσεως τοῦ ν' ἀφήσῃ ἐχθρὸν μὲν ἐπίφοβον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ὄργανον δὲ τῶν Ῥωμαίων χρήσιμον δι' ἄλλας περιστάσεις. Ἐν τούτοις ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐνέκρινε τὰ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς πραχθέντα καὶ ἵνα δείξῃ ἄλλως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἤθελεν ἀληθῶς τὴν ἐλευθερίαν των ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὅλον αὐτῆς τὸν στρατόν· Ὅτε δὲ ὁ Φλαμινῖνος ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναθροισθέντας πληρεξουσίους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, πάντες ἐδήλωσαν καὶ αὖθις τὴν ἄμετρον χαράν των καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην εὐγνωμοσύνης των ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι δῶρον ὅλους τοὺς κατὰ καιρὸν αἰχμαλωτευθέντας ἢ ἐν Ἑλλάδι ἄλλοθεν πωληθέντας Ῥωμαίους, οὐκ ὀλίγους τὸν ἀριθμόν. Οἱ ἐλευθερωθέντες δὲ οὗτοι ἀπετέλεσαν τὸν ὡραιότατον στολισμὸν τοῦ τριημέρου ἐν Ῥώμῃ θριάμβου τοῦ Φλαμινίνου (194), τὸν ὁποῖον ἐλάμπρυναν προσέτι καὶ πολλὰ πολύτιμα λάφυρα, ἀριστουργήματα τέχνης, ὅπλα, ἀσπίδες κτλ.

§ 18. Ὁ πρὸς τὴν Σπάρτην πόλεμος τῶν Ἀχαιῶν καὶ ὁ τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀπόστασις τῆς Μεσσηνίας. Τελευτὴ τοῦ Φιλοποίμενος. Λυκόρτας.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ Αἰτωλοί, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἠδικημένους ὡς μὴ ἀρκούντως βραβευθέντας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀνθ' ἧς παρέσχον αὐτοῖς ἐπικουρίας εἰς τὴν τοῦ Φιλίππου κατατρόπωσιν, ἐσκέπτοντο σπουδαίως πῶς νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν. Ἀνίσχυροι δὲ νὰ πραγματοποιήσωσι δι' ἑαυτῶν τὴν ἐπιθυμίαν των ἐπιτυχῶς, ἐζήτησαν νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην μίσους ἐμπνεομένους βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας καὶ τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης εἰς πόλεμον κατ' αὐτῆς ἢ κατὰ τῶν ἀφοσιωμένων εἰς αὐτὴν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐκ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτων, τόγε νῦν, μόνον ὁ Νάβις, φέρων βαρέως τὴν ταπείνωσίν του, ἐνέδωκεν εὐκόλως εἰς τὴν προτροπήν των. Ὅθεν κατὰ τὸ δεύτερον ἤδη ἀπὸ τῆς τοῦ Φλαμινίνου ἀναχωρήσεως ἔτος ἀνεκαίνισε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέλαβεν ἀμέσως τὰς ἀσθενῶς φρουρουμένας παραλίους τῆς Λακωνίας πόλεις ἐκτὸς τοῦ Γυθίου, οὗτινος ἡ ὑπεράσπισις εἶχεν ἐπιτραπῆ εἰς τοὺς Ἀχαιούς· ἡ πολιορκία δὲ τούτου ἠνάγκασε τοὺς τελευταίους νὰ κινηθῶσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης.

Ὁ πόλεμος οὗτος, μακρὸς κατὰ τὴν διάρκειαν, πεισματώδης δὲ καὶ στυγερὸς κατὰ τὴν διεξαγωγήν του, γενόμενος, σχεδὸν ἄνευ συνδρομῆς καὶ μετ' ἀπαρεσκείας μάλιστα τῶν Ῥωμαίων, παρὰ μόνης τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλοποίμενος, ἀπήλλαξε μὲν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Νάβιδος διὰ τῆς προδοσίας αὐτῶν ἐκείνων, οὓς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του, τῶν Αἰτωλῶν, συνεπήγαγεν ὅμως ἐπὶ τέλους (192 π. Χ.) τὴν ἀνατροπὴν παντὸς, ὅπερ ἡ Λακεδαίμων κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους ἐδυνήθη νὰ διασώσῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἰδιότητός της. Οἱ Ἀχαιοὶ δηλονότι μὴ ἀρκεσθέντες νὰ θραύσωσι τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψωσι παντάπασι ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν πνεῦμα. Διὸ ἀφοῦ ὑπεχρέωσαν τοὺς Σπαρτιάτας, νὰ καθαιρέσωσι τὰ τείχη των (ἅτινα, τὸ πρῶτον κατὰ τῶν προσβολῶν Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ καὶ τοῦ Πύῤῥου ἐκ τοῦ προχείρου ἐγερθέντα, ἔπειτα ἐξετάθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Νάβιδος), ν' ἀπολύσωσι τοὺς ξένους μισθοφόρους νὰ ἐξορίσωσιν ὅλους τοὺς ὑπὸ τῶν τυράννων ἀπελευθερωθέντας καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καταταχθέντας Εἵλωτας, νὰ ἐπιτρέψωσι δὲ ἐξ ἐναντίας τὴν κάθοδον ὅλων τῶν φυγάδων καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὰ κτήματά των· τέλος τοὺς διέταξαν ν' ἀπαρνηθῶσι τὴν Δυκούργειον ἀγωγὴν καὶ πολιτείαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ παραδεχθῶσι τὴν Ἀχαϊκήν. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ Σπάρτη τεταπεινωμένη προσελήφθη εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν (ὑστερότερον οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανήγαγον, ὅσον αἱ περιστάσεις, ἐπέτρεπον, τὴν πάτριον ἐκείνης πολιτείαν) (188).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην πολέμου τῶν Ἀχαιῶν οἱ Αἰτωλοί, ἀφοῦ εἶδον ματαιωθέντας τοὺς σκοπούς των πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐπιρροῆς των ἐν Πελοποννήσῳ, πεποιθότες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ παρ' αὐτῶν προσκληθέντος Ἀντιόχου, βασιλέως τῆς Συρίας, ἐσπούδασαν ν' αὐξήσωσι τὴν δύναμίν των ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι. Ἡ Δημητριάς, πρὸ τῆς ἐλεύσεως ἤδη τοῦ Ἀντιόχου, περιῆλθε διὰ προδοσίας εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Μικρὸν δ' ἔπειτα ἀφίχθη διὰ θαλάσσης ὁ Ἀντίοχος (192) εἰς Πτελεὸν ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ μυρίους μόνον πεζοὺς, πεντακοσίους ἱππεῖς καὶ ἓξ ἐλέφαντας. Κατ' ἀρχὰς οἱ Αἰτωλοὶ ἰδόντες τὴν μικρὰν δύναμιν, μεθ' ἧς ἐνεφανίσθη ἐναντίον τῶν προσδοκιῶντων, δυσηρεστήθησαν· ὅταν ὅμως οὗτος ἀκολούθως παραγενόμενος εἰς τὴν ἐν Λαμίᾳ συνηγμένην Αἰτωλικὴν σύνοδον ἀνήγγειλεν «*ὅτι δὲν θέλει φεισθῇ οὐδεμιᾶς δαπάνης, καὶ οὐδένα κόπον καὶ κίνδυνον θέλει φοβηθῇ ἕως οὗ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου των τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν, δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναδείξῃ τοὺς Αἰτωλοὺς τὸ πρωτεῖον ἐν αὐτῇ ἔθνος*» ἐχαιρετήθη μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ ἀνηγορεύθη ἀμέσως ἀρχηγὸς τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ. Τριάκοντα δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Αἰτωλῶν προσετέθησαν εἰς τὸ συμβούλιόν του.

Ἀλλ' ὅμως αἱ κοιναὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ὁποίας ἡ δύναμις καὶ ἡ φήμη τοῦ βασιλέως παρεῖχον ἐλπίδας. Τόσον ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τῆς εὐϋπερασπίστου Χαλκίδος, ὅσον καὶ αἱ προσπάθειαι εἰς διέγερσιν τῶν Βοιωτῶν καὶ αὐτῶν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς Ῥώμης ἀπέτυχον· οἱ τελευταῖοι μάλιστα ἐν τῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τὸ Αἴγιον συνόδῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ αὖθις εἰς Ἑλλάδα ἐπανελθόντος Φλαμινίνου, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατά τε τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἡ ἐπὶ τέλους δὲ κατορθωθεῖσα ἅλωσις τῆς Χαλκίδος καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἔπειτα γενομένη κατάληψις ὅλης τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐξύψωσαν εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἐλπίδας τῶν Αἰτωλῶν, καὶ εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν ἤρξαντο νὰ ἐμπνέωσι φόβον. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος, παρὰ τῷ ὁποίῳ εὑρίσκετο τότε ὡς πρόσφυξ ὁ περιώνυμος Ἀννίβας, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν συμβουλὴν τούτου, τοῦ νὰ μεταστήσῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέτριβεν ἐν τούτοις τὸν πολύτιμον χρόνον εἰς ματαίας μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διαπραγματεύσεις καὶ κατανάλισκε τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ του εἰς βίον ἀκόλαστον ἐν Εὐβοίᾳ. Ἡ κυρίευσις τινῶν πόλεων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ἀκαρνανίας ὑπῆρξαν τὸ μόνον κέρδος τῆς μεγάλας ἐλπίδας παρασχούσης ἐκστρατείας του εἰς Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ ἔαρος τοῦ 191 ἔτους στρατὸς Ῥωμαϊκὸς διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπάτου *Ἀκιλίου Γλαβρίωνος*, τὸν ὁποῖον ἠκολούθουν ὡς ἁπλοῖ ἀρχηγοὶ λεγεώνων καὶ οἱ πρώην ὕπατοι, Πόρκιος Κάτων καὶ Οὐαλέριος Φλάκκος, ἐμφανισθεὶς εἰς Θεσσαλίαν κατώρθωσεν, ἔχων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, νὰ ἀνακτήσῃ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου αὐτόθι καταληφθέντας τόπους. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ βασιλεὺς μὴ ἔχων δυνάμεις ἀρκούσας ἵν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ θέλων ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν περαιτέρω πρόοδον αὐτῶν ἠρκέσθη νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας, ὅπου προσεκάλεσε καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι διὰ πάσης τῆς δυνάμεώς των. Μόλις ὅμως τετρακισχίλιοι ἐξ αὐτῶν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ Συριακὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον πάλιν μετ' οὐ πολὺ ἐγκατέλιπον σπεύδοντες νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

προφυλάξωσι τὴν Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ὑπάτην. Ὁ Ἀντίοχος ἐνόμισεν ἑαυτὸν κατ' ἀρχὰς ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον καὶ ἀήττητον ἐν τῇ φύσει ἰσχυρᾷ θέσει του· ἀλλ' ὅταν ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἦσαν σχεδὸν διπλάσιαι τῶν ἐχθρικῶν, ἐπλησίασεν εἰς τὰ στενά, ἤρξατο νὰ φοβῆται ὑποπτεύων μὴ οὗτος διαβὰς τὸ παρακείμενον ὄρος τὸν περικλείσῃ, ὡς ποτε ὁ Ξέρξης διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐδυνήθη νὰ περικυκλώσῃ τοὺς Σπαρτιάτας· διὸ ἐζήτησε παρὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν ἐγκλεισθέντων ἐν Ἡρακλείᾳ, νὰ καταλάβωσι τὰς κορυφὰς τῆς Οἴτης. Ὑπαρχούσης δὲ διαφωνίας μεταξὺ αὐτῶν, μόνοι οἱ ἡμίσεις ἐδείχθησαν πρόθυμοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν ἐν Ἡρακλείᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς ἀπελάσεως τῶν τὰς κορυφὰς κατεχόντων, ὁ Ἀκίλιος ἔπεμψε πρὸς τοῦτο τετρακισχιλίους στρατιώτας ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Πορκίου Κάτωνος. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔφθασεν οὗτος εἰς τὴν κορυφὴν (τὸν Καλλίδρομον) καὶ ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀμεριμνούντων καὶ κοιμωμένων, τοὺς μὲν αὐτῶν κατέκοψε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε νὰ φύγωσιν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ διὰ τῶν κρημνῶν. Τότε δ' αἴφνης οἱ Σύριοι κατὰ νώτων καὶ κατὰ πρόσωπον συνάμα προσβληθέντες κατεπλάγησαν τοσοῦτον ὥστε κατέλιπον τὰς θέσεις των καὶ ἔῤῥιψαν τὰ ὅπλα ἵνα διασωθῶσι τάχιον. Ἀλλ' εἰς μάτην· οἱ πλεῖστοι ἐσφάγησαν ἢ ᾐχμαλωτεύθησαν· μόλις δὲ 500, ἱππεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐσώθησαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ βασιλεύς, ὅστις ἔπλευσεν εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν, ἀμεριμνῶν παντάπασι περὶ τῆς τύχης τῶν συμμάχων του, ἀνεχώρησε τάχιστα εἰς Ἀσίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι προήλασαν ἤδη, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως, διὰ τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας καὶ ἐντεῦθεν διεπεραιώθησαν εἰς Εὔβοιαν. Αἱ ἀποστᾶσαι πόλεις παρεδόθησαν. Καὶ πρὸς ὅλας μὲν ὁ Ἀκίλιος προσηνέχθη μεγαλοψύχως, μόνον δὲ τὴν Χαλκίδα ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δι' ἣν πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἔδειξεν ὑπόκλισιν, διὰ τῆς μεσολαβήσεως ὅμως τοῦ Φλαμινίνου κατεπραΰνθη. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Αἰτωλοὶ, ἀφοῦ τὸ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγκλεισθὲν αὐτῶν σῶμα μετὰ πεισματώδη ἄμυναν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐδείχθησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνην καὶ ἔπεμψαν πρὸς τοῦτο πρεσβευτὰς, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ Φαινέας. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ ἤκουσαν τοὺς ὅρους, ἐφ' οἷς μόνον τοῖς παρεχωρεῖτο ἡ εἰρήνη, ἤτοι *νὰ ἐγχειρίσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ παραδώσωσι τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ πρωταιτίους τοῦ πολέμου*, ἀπέῤῥιψαν αὐτοὺς μετ' ἀγανακτήσεως εἰπόντες «*δὲν ἐνεπιστεύθημεν εἰς Σὲ ὡς δοῦλοι ἀλλ' ἐλπίσαμεν εἰς τὸν δοθέντα λόγον σου καὶ πεποίθαμεν ὅτι πράττεις ἀφρόνως ὅταν ζητῇς παρ' ἡμῶν πράγματα ἀντιβαίνοντα εἰς τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων*[1]. Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ ὑπερασπίσωσι διὰ πάσης θυσίας τὴν ἐλευθερίαν, ἐπωφελήθησαν τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς βραχεῖαν προθεσμίαν ἀνακωχῆς πρὸς συνάθροισιν τῆς δυνάμεώς των ἐν Ναυπάκτῳ ἵνα ἐντεῦθεν ἐκβιάσωσι τὴν συγκατάβασιν τῶν Ῥωμαίων. Ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος, ὅστις εὐθὺς ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην πόλιν, τοὺς κατήντησεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, ἤρξαντο νὰ αἰσθάνωνται τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἀποφάσεώς των. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ὁ Φλαμινῖνος, ὑπὸ φιλανθρωπίας δῆθεν κινούμενος, μετέβη ἐκ

---

1 Ὁ Λίβιος μνημονεύων (L. XXXVI) τοὺς λόγους τούτους τῶν Αἰτωλῶν, παραθέτει καὶ τὴν οὐχ ἧττον ἀγέρωχον τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου ἀπάντησιν ἔχουσαν οὕτω «μικρόν μοι μέλλει ἀληθῶς νὰ ἠξεύρω τί ἀντίκειται πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα, ἐν ᾧ ἐγὼ κατὰ Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν δίδω διαταγὰς εἰς ἡττημένους, οἵτινες παραδίδονται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων. Καίπερ δὲ εἰδὼς πόσον ἀξιόλογος ἦτον ἡ ἅλωσις τῆς Ναυπάκτου ἐσπούδασεν ὅμως νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἵνα μὴ ἀμαυρωθῇ ἡ δόξα του καὶ μὴ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασία· ἐπὶ σκοπῷ δὲ τοῦ νὰ γείνῃ ὁρατὸς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπεχείρησε νὰ περιέλθῃ τὰ τείχη. Ἅμα δὲ στενοχωρημένοι τὸν παρετήρησαν, ἔτειναν πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειάν του· ὅθεν ἐπὶ τῇ μεσιτείᾳ τούτου ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὁ νικητὴς νὰ ἐξαιτήσωσι διὰ πρέσβεων τὸ ἔλεος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Μετὰ μακρὰν δὲ μέλλησιν ἡ σύγκλητος συγκατετέθη μὲν, ἐν τῇ κατὰ τὸ 190 ἔτος συνομολογηθείσῃ εἰρήνῃ, ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν των, τοὺς ἀφῆρεσεν ὅμως δι' ἐπιβολῆς βαρυτάτου φόρου (500 Εὐβοϊκῶν ταλάντων) τὰ μέσα τοῦ νὰ ποιήσωσι τοῦ λοιποῦ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας ταύτης. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἔμειναν κάτοχοι ὅλων ἐκείνων τῶν πόλεων, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φλαμινίνου εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν των εἴτε διὰ τῶν ὅπλων εἴτε δι' ἑκουσίας ὑποταγῆς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν Αἰτωλῶν, ἡ μόνη ἐλπὶς τῶν νομιζόντων ἔτι δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἔμεινεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἥτις, ἀφοῦ καὶ ἡ Σπάρτη ὑπεχώρησε, μηδένα πλέον ἐχθρὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἔχουσα εὑρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς της. Ἔζη δ' ἔτι ὁ κραταιὸς αὐτῆς πρόμαχος, ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ὅμως, ὡς ἐμβριθὴς πολιτικὸς, θεωρῶν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτουν ἤδη ἀφορμὰς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ὁμοσπονδίας πράγματα, προείκασε μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὸν ἐπικείμενον αὐτῇ κίνδυνον. Διὸ ἐσπούδασε παντὶ σθένει, ὅσον ἐξήρτητο ἀπ' αὐτοῦ, νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, ἐναντιούμενος εἰς πάντα ὃν ἔβλεπε πολιτευόμενον πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου ἐφοβεῖτο ἐχθροῦ. Οὕτως,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτε ὁ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύων συμπολίτης του Ἀρίσταινος συνεβούλευσεν αὐτούς ποτε ἐν συνεδρίῳ νὰ μὴ δεικνύωνται ἀχάριστοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους οὐδὲ νὰ ἀντιτάσσωνται εἰς τὴν θέλησίν των, μέχρι τινὸς ἐκεῖνος ἤκουε σιωπῶν καὶ βαρυθυμῶν, ἀλλ' εἰς τέλος μὴ δυνηθεὶς νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του εἶπε πρὸς τὸν Ἀρίσταινον «*τί σπεύδεις, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;*»

Κατὰ τὸ 185 ἔτος π. Χ ὁ Φιλοποίμην, ἄγων ἤδη τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐκλεχθεὶς τὸ ὄγδοον στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν ἤλπιζε νὰ διανύσῃ τὸν χρόνον τῆς στρατηγίας του ἡσύχως· ἀλλ' ἡ ἐπίβουλος τῆς Ῥώμης πολιτικὴ δὲν ἔδιδε καιρὸν ἀνέσεως. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐνισχύσει τὴν Σπάρτην νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Τὸ παράδειγμα ταύτης ἐνεθάρρυνε τὸ ὀλιγαρχικὸν τῆς Μεσσήνης κόμμα, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρτι ἐκ τῆς Ῥώμης ἐπανελθόντος Δεινοκράτους, ν' ἀποστῇ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ἔκειτο τότε ἐν Ἄργει πυρέσσων, ἅμα μαθὼν τὸ συμβὰν ἔσπευσεν εἰς Μεγαλόπολιν καὶ στρατολογήσας ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου ἱππεῖς ὥρμησε κατὰ τῶν ἀποστατῶν, ἔτρεψε τοὺς κατὰ πρῶτον ἐπεξελθόντας, παραυτίκα ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον πολὺ μείζονος δυνάμεως. Θέλων δὲ νὰ σώσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀνεχώρει διὰ χωρίων πετρωδῶν καὶ παρακρήμνων, ὅπου σφαλεὶς ὁ ἵππος του τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς. Σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου, ἔκειτο πολὺν χρόνον ἄναυδος, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐνόμισαν νεκρόν· ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον τὸν εἶδον κινοῦντα τὴν κεφαλὴν εὐθὺς τὸν συνέλαβον καὶ χειροδέσμιον τὸν ἔφερον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Μεσσήνην. Ἡ συμπάθεια, ἣν ᾐσθάνθη πρὸς αὐτὸν ὁ λαὸς, ἐνθυμούμενος ὅτι τὸν ἔσωσε πρότερον ἐκ τῶν καταπιέσεων τῶν ὀλιγαρχικῶν, παρεκίνησε τούτους καὶ ἰδίως τοὺς περὶ τὸν Δεινοκράτην νὰ ἐπισπεύσωσι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν θάνατόν του. Καὶ οὕτως ὁ μέγας τῆς Ἀχαΐας πολίτης ἔπρεπε νὰ ἐκπίῃ τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ φάρμακον, ὄχι παντάπασιν ἐλπίδων ἔρημος, πεποιθὼς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἱκανότητα τοῦ συμπολίτου του Λυκόρτα (183).

Ὁ *Λυκόρτας*, πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου, πρὸ πολλοῦ διὰ τῶν γενναίων φρονημάτων καὶ λαμπρῶν πράξεων δόκιμος ἐν τοῖς ἀρίστοις, γενόμενος στρατηγὸς ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος, ἀναγκάσας τοὺς Μεσσηνίους νὰ παραδώσωσι τοὺς αὐτουργοὺς τοῦ ἀνοσιουργήματος καὶ νὰ ἑνωθῶσι πάλιν μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Δι' αὐτοῦ δὲ διετηρήθη μὲν αὕτη ἔτι ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ σφοδρὰς ἐξωτερικὰς καταιγίδας καὶ αὔξουσαν ἐσωτερικὴν διαφθοράν, δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ προλάβῃ τὸν παντελῆ ὄλεθρόν της.

§ 19. Τελευταῖαι διενέξεις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Φίλιππον. Ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος αὐτῶν. Διάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Αἱ πρὸς τὸν Φίλιππον Γ΄., βασιλέα τῆς Μακεδονίας, σχέσεις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς, καὶ ἡ φιλόφρων πρὸς αὐτὸν διαγωγή των, ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμος, μετεβλήθη, ἅμα λαβόντος τούτου πέρας, εἰς ὀχληρὰν καὶ ἀφόρητον ἐπισκόπευσιν, ἥτις δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ τὸν φέρῃ εἰς ἀγανάκτησιν. Ὅτε Ῥωμαῖοι διαιτηταὶ ἠθέλησαν ν' ἀποδοκιμάσωσι τὰς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ἐπὶ τοῦ τελευταίου Αἰτωλικοῦ πολέμου, γενομένας κατακτήσεις του, ἐξέφρασεν ἤδη τὴν διάθεσίν του διὰ τῆς ἀπειλητικῆς ἐκείνης ῥήσεως, ὅτι *δὲν ἔδυσεν εἰσέτι ὅλων τῶν ἡμερῶν ὁ ἥλιος* (τουτέστι δὲν ἀπωλέσθησαν ὅλαι αἱ ἐλπίδες)· καὶ ἀφοῦ ἔπειτα, ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ ἐχθροῦ του Εὐμένους καὶ ἄλλων, προσετάχθη νὰ παραχωρήσῃ καὶ τὰς ὁποίας ἐν Θράκῃ ἐκτήσατο πόλεις, Αἶνον καὶ Μαρώνειαν, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἀπὸ τοῦδε συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου. Μ' ὅλα ταῦτα μὴ ὢν ἔτι ἀρκούντως παρεσκευασμένος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὴν ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δημήτριον, ἵν' ἀπολογηθῇ κατὰ τῶν πολλῶν κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἐχθροί του τῷ προσῆπτον. Ἡ σύγκλητος συγκατετέθη νὰ τὸν συγχωρήσῃ ἀλλὰ *ῥητῶς χάριν αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ἀποσταλέντος υἱοῦ του*, ὅστις διατρίψας ὡς ὅμηρος πολλὰ ἔτη ἐν Ῥώμῃ εἶχεν ἑλκύσει εἰς ἑαυτὸν τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαίων ἀγάπην.

Αὕτη ἡ μετὰ δολίας προθέσεως, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, γενομένη ἀπόφασις τῆς συγκλήτου διήγειρεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Φιλίππου τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Δημήτριος ὑπῆρχε συνενοημένος μετὰ τῶν Ῥωμαίων κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ *Περσεὺς*, τοῦ Φιλίππου ὁ πρεσβύτερος υἱὸς ἐκ μὴ νομίμου γάμου, ἀνὴρ εἰς ἄκρον μηχανορράφος, ὑπέθαλπε τὴν ὑποψίαν ταύτην τοῦ πατρὸς φοβούμενος μὴ οἱ Ῥωμαῖοι ὑποστηρίξωσιν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τὸν Δημήτριον, τὸν ὁποῖον ἄλλως καὶ οἱ Μακεδόνες ἠγάπων. Ἔκτοτε δὲ ὁ Δημήτριος περιεστοιχίσθη ὑπὸ μυστικῶν κατασκόπων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διὰ πᾶν κίνημά του καθίστατο ὕποπτος ὡς ἐὰν ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Τελευταῖον ὁ Περσεὺς ἐχάλκευσεν ὑποβολιμαίαν τινὰ ἐπιστολὴν τοῦ Φλαμινίνου, ἐν ᾗ οὗτος ἐδέετο δῆθεν τοῦ βασιλέως νὰ συγχωρήσῃ τὸν Δημήτριον ἐὰν τυχὸν ἡ ἀξιόποινος ἐπιθυμία τοῦ θρόνου τὸν ὤθησε μακρὰν, τοὐλάχιστον πρέπει νὰ τὸν θεωρήσῃ ἀθῶον τῆς κατὰ τῆς ζωῆς του ἐπιβουλῆς. — Φενακισθεὶς τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του· μετενόησεν ὅμως παραχρῆμα, ὅτε ὁ Περσεὺς, ἀπαλλαχθεὶς τοῦ ἀντιζήλου, ἤρξατο νὰ καταφρονῇ τὸν πατέρα καὶ νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα δυνάστου. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἀνακαλύψας τὴν μηχανορραφίαν ἐπείσθη ἐντελῶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ φονευθέντος, ἀπέκλεισε μὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Περσέα τοῦ θρόνου, ὥρισε δὲ διάδοχον συγγενῆ τινὰ ἀπώτερον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὀνόματι Ἀντίγονον. Ἀλλ' ὁ Περσεὺς εἶχεν ἤδη ἱκανὴν ἰσχύν, ὥστε, ἀποθανόντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Φιλίππου (179 π.Χ.), νὰ ποιήσῃ ἀμέσως ἐκ ποδῶν τὸν Ἀντίγονον καὶ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην μίσους ἐμπνεόμενος καὶ ὁ Περσεύς, δὲν ἐστοχάσθη ἄλλο τι ἐκ προοιμίων εἰμὴ πῶς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδια, ἅτινα ἐνησχόλουν τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός του ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του. Ὅθεν ἅμα ἐξαιτησάμενος ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀναγνώρισίν του καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ἔτυχεν ἀμφοτέρων, ἐπωφελήθη τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας του ἔτη εἰς σύστασιν τῶν πρὸς τὸν μελετηθέντα ἀγῶνα ἀναγκαίων δυνάμεων. Κατώρθωσε δὲ ταχέως εἴτε διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων εἴτε διὰ διαπραγματεύσεων νὰ συνδέσῃ σημαντικὰς σχέσεις πρὸς τὰ Θρᾳκικὰ καὶ Ἰλλυρικὰ ἔθνη καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἐμφανισθεὶς αὐτοπροσώπως κατὰ τὸ 174 ἔτος, προσῆλθεν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἐζήτησε δι' ἐγγράφων παραμυθιῶν καὶ πρέσβεων νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῶν καρδιῶν παρὰ ταῖς διαφόροις πόλεσι τὸ ἀρχαῖον κατὰ τῆς Μακεδονίας μῖσος. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὰ συμφέροντά του τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, αἵτινες ἀπὸ τῶν πορθητικῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Φιλίππου εἶχον συλλάβει ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς Μακεδονίας ἔχθραν, ἐματαιώθη διὰ τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερισχύσεως τῆς τὰ Ῥωμαϊκὰ φρονούσης μερίδος, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Καλλικράτης, οὐδὲν ἧττον κατὰ μικρὸν ἐμορφώθη σημαντικὴ ἐν Ἑλλάδι Μακεδονίζουσα μερίς.

Ἐν γένει ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐφοβοῦντο ἤδη ἱκανῶς τὴν Ῥώμην ἢ ὥστε νὰ τολμήσωσι νὰ κηρυχθῶσιν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ Περσέως. Εἰς τὸ ἄγρυπνον δὲ τῶν Ῥωμαίων ὄμμα, ὅπερ ἤδη προσηλοῦτο ἐξαιρέτως εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, δὲν διέφυγον τὰ παντοδαπὰ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἐκείνων κινήματα. Ἐγίνωσκον δὲ οὗτοι νὰ ἐπωφελῶνται ταῦτα ἐπιτηδείως πρὸς τὸ συμφέρον των, ἐν ᾧ εἰς τὴν Μακεδονικὴν μερίδα ἀντέτασσον ἀποτόμως τὴν Ῥωμαϊκήν, ὥστε διὰ συνεχῶν καταπιέσεων καὶ συγκρούσεων νὰ ταπεινώσωσι καὶ ἐξαφανίζωσι κατὰ μικρὸν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν παντὸς τοῦ ἔθνους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκουσίως ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀχαιῶν διατελοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς καὶ οἱ Μεσσήνιοι, διαφωνοῦντες πάντοτε πρὸς τὰ λοιπὰ ταύτης μέλη, ἐνεφανίσθησαν ὡς κατήγοροι ἐκείνων ἐν Ῥώμῃ, εἰσηκούσθησαν, ἐπροστατεύθησαν καὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος πρότερον ἀνατραπέντα τείχη τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ὁ Περσεὺς ἀνεγνωρίζετο ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου (178 π. Χ.), ὁ Καλλικράτης καταπρούδιδεν αἰσχρῶς τὸ Ἀχαϊκὸν σύστημα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λυκόρτας δηλονότι, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ὄμματα ἡ αὐτονομία τῆς συμπολιτείας ἦτο τὸ μέγιστον ἁπάντων πρᾶγμα, ἀντέστη σφοδρῶς ἐν τῇ συνόδῳ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γενομένην πρότασιν τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κάθοδος τῶν ἕνεκα προδοσίας φυγαδευθέντων· «*ἡ παραδοχὴ τούτων*, εἶπεν, *ἀντιβαίνει εἰς τοὺς ὅρκους, εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς στήλας, ἅτινα συνέχουσι τὴν κοινὴν συμπολιτείαν· βεβαίως δὲ ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης, ὅταν ὑποβληθῇ αὐτῇ ἡ ὑπόθεσις προσηκόντως, θέλει παραιτηθῇ τῆς αἰτήσεώς της*». Ἐναντίον δὲ τῆς γνώμης τοῦ Λυκόρτα ἀπεφάνθη ἐντόνως ὁ Καλλικράτης, συμφωνοῦντος μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε στρατηγοῦ Ὑπερβάτου. Ὅθεν ὑπαρχούσης διαφωνίας ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ σταλῇ πρεσβεία τις εἰς Ῥώμην ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁριστικὴν τῆς συγκλήτου ἀπόφανσιν. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ φιλοπάτριδος Λυκόρτα τὸ συνέδριον, ὡς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑπό τινος δαίμονος ἐξηπατημένον, ἐξελέξατο ἀρχηγὸν τῆς πρεσβείας τὸν ῥωμαΐζοντα Καλλικράτην. Τοῦτο ἦν ἀρχὴ κακῶν καὶ ὀλέθρου διὰ τοὺς Ἀχαιούς. Ὁ Καλλικράτης, ἀφιχθεὶς εἰς Ῥώμην, δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐλθὼν εἰς μυστικὴν μετὰ τῆς συγκλήτου συνέντευξιν ἐσπούδασε νὰ περιγράψῃ μετὰ προδοτικῆς εὐγλωττίας τὴν ὑπάρχουσαν ἐντὸς τῆς συμπολιτείας διαφωνίαν καὶ ὑπέδειξεν αὐτῇ τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ Ῥώμη ἐδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν προκειμένην διαφωνίαν πρὸς τοὺς σκοπούς της· «*ἂν ἡ Ἑλλὰς*, εἶπε, *φαίνεται τόσον ὀλίγον πειθήνιος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, αἴτιοι εἰσὶν αὐτοὶ οὗτοι. Εἰς ὅλας τὰς δημοκρατικὰς πολιτείας ὑπάρχουσι κατὰ τὸ παρὸν δύο μερίδες, ἡ μὲν ὑπὲρ ἡ δὲ κατ' αὐτῶν διατεθειμένη· ἡ πρώτη φαίνεται παντάπασιν ἀδοξοῦσα καὶ ταχέως θέλει ἐκλείψει ἐὰν ἡ σύγκλητος δὲν τὴν ὑποστηρίξῃ ταχέως, ἡ δ' ἄλλη ἐξ ἐναντίας ἐπιδίδει ὁσημέραι καθόσον εἰς πᾶσαν πρὸς τὴν θέλησιν τῶν Ῥωμαίων ἀντίστασιν ἀπολαμβάνει πλείονα τιμὴν καὶ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς· ὅθεν ἀπόκειται εἰς τὴν σύγκλητον νὰ περιποιήσῃ εἰς τὰς διαταγάς της σέβας*».

Τὸ ὀλέθριον τοῦτο σπέρμα δὲν ἐρρίφθη ἐπὶ πετρῶν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ σύγκλητος συνέλαβε σπουδαίως τὴν ἰδέαν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν καὶ αὐξήσῃ δι' ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν τὴν Ῥωμαΐζουσαν ἐν Ἑλλάδι μερίδα, νὰ ἐκφοβίσῃ δὲ καὶ ἐξασθενίσῃ τοὺς ἀντιπάλους παρακρούουσα καὶ ταπεινοῦσα αὐτούς. Διὰ τοῦτο ἐσύστησεν ἐντονώτατα εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὸν Καλλικράτην, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἐπιτηδειότερον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν της ὄργανον, συγχρόνως δὲ ἔδωκε παραγγελίαν ῥητὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας, τοὺς δὲ Αἰτωλοὺς, Ἠπειρώτας, Ἀθηναίους, Βοιωτοὺς προεκάλεσε μάλιστα καὶ εἰς ἀντίστασιν, ἂν ἐκεῖνοι δὲν ἤθελον συμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μορφωθῆ πρὸς τὰς παραγγελίας της. Οἱ Ἀχαιοὶ κατεπλάγησαν τοσοῦτον ἐκ τῶν ἀπειλῶν αὐτῆς, ὥστε εὐθὺς, πειθόμενοι εἰς τὴν σύστασίν της, ἐξελέξαντο στρατηγὸν τὸν Καλλικράτην ὡς τὸν κατάλληλον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων μεσίτην, μὴ εἰδότων τῶν πολλῶν τὴν ἀνόσιον ἐν Ῥώμῃ διαγωγήν του. Παραλαβὼν δὲ οὗτος τὴν ἀρχὴν κατήγαγεν ἀμέσως οὐ μόνον τοὺς Λακεδαιμονίους ἀλλὰ καὶ τοὺς Μεσσηνίους φυγάδας.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ηὔξησεν ἐν μέσῳ φαινομένης ἡσυχίας ὁ βρασμὸς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διχόνοια ἐν Ἑλλάδι. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ θέσις τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Ῥώμην καθίστατο ἀπειλητικωτέρα καθ' ἑκάστην. Οἱ σκοποὶ τοῦ Περσέως ἤρξαντο ἤδη νὰ γίνωνται ἐπὶ μᾶλλον καταφανεῖς καὶ ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς αὐτοῦ Εὐμένης εὑρισκόμενος ἐν Ῥώμῃ δὲν ἔπαυε νὰ ἀναῤῥιπίζῃ τὴν φλόγα. Ὅθεν ἡ σύγκλητος, ἐν ᾧ ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν Περσέα, οἵτινες τῷ ἀνήγγελαν τὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου γενομένας κατηγορίας καὶ τῷ ὑπεμίμνησκον τοὺς ὅρκους τῆς πίστεως καὶ συμμαχίας, συγχρόνως ἡτοιμάσθη εἰς πόλεμον, ἐπιτρέψασα τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν νέον ὕπατον Πόπλιον Λικίνιον.

Αἱ διαθέσεις τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ ἡγεμόνων, καθ' ὅσον ἤλπιζον ἢ ἐφοβοῦντο ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως τῆς ἑτέρας τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, ἦσαν διῃρημέναι. Μετὰ τῆς Ῥώμης συνετάσσοντο, οἱ Ῥόδιοι, ὁ Εὐμένης, ὁ τῆς Καππαδοκίας βασιλεὺς Ἀριαράθης, ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τὸν ἀνήλικον Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα, ἡ Συρία ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ καὶ τέλος ὁ Μασσανάσσης. Μετὰ δὲ τοῦ Περσέως συνεμάχει φανερῶς μόνον ὁ τῶν Ὀδρυσῶν (ἔθνους Θρᾳκικοῦ) βασιλεὺς Κότυς. Εἰς τὰς ἐλευθέρας δὲ πόλεις τῆς Ἑλλάδος πανταχοῦ μὲν σχεδὸν ὁ δῆμος ἔκλινε πρὸς αὐτὸν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐφρόνουν τὰ Ῥωμαϊκά· ὁ τῆς Βιθυνίας βασιλεὺς Προυσίας (τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴν ὁ Περσεὺς ἔγημε) ἔ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενεν οὐδέτερος, καὶ ὁ τῆς Ἰλλυρίας Γένθιος προσεφέρετο νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐπὶ μισθῷ.

Ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ὁ Περσεὺς ἤρξατο νὰ δεικνύεται ἐνδοιάζων. Ἀντὶ νὰ λάβῃ θέσιν ἀποφασιστικὴν, προὔτεινε λόγους εἰρήνης, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, καίτοι γινώσκοντες ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος δὲν ἤθελε τοὺς παραδεχθῇ, τὸν ἐπήλπιζον διὰ μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ δώσωσι καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τελείαν ἀποπεράτωσιν τῶν ἑτοιμασιῶν των. Τὸν δόλιον τοῦτον τρόπον ἔψεξαν τινὲς τῶν συγκλητικῶν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν παλαιὰν Ῥωμαϊκὴν εὐθύτητα «*ἀλλὰ*, λέγει ὁ Λίβιος, *ὁ ἀριθμὸς τῶν προτιμώντων τὸ ὠφελιμον τοῦ ἀξιοπρεποῦς ἦτο τότε πολὺ μεγαλήτερος*».

Ἠειρήνῃ τῳόντι ἀπερρίφθη. Οὔπατος Πόπλιος Λικίνιος ἐξεστράτευσε (171), καὶ ὁ Περσεὺς ἅμα μαθὼν τοῦτο μετέβη διὰ τῶν Καμβουνίων ὀρέων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Παρὰ τὸν Πηνειὸν συνηντήθησαν οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ καὶ γενομένης κρατερᾶς ἱππομαχίας καθυπερτέρησαν οἱ Μακεδόνες πρὸς μεγάλην τῶν Ῥωμαίων καταισχύνην καὶ κρυφίαν τῶν Ἑλλήνων χαρὰν, ἐξ ὧν ὀλίγοι μόνον ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν ἐκείνων. Ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη σαφῶς ἡ ἀνικανότης τοῦ Περσέως τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ῥωμαίους· διότι ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς νίκης κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις, προτείνων τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἐφ' οἷς ὅροις ἄλλοτε αὐτὴ εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὸν πατέρα του. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἔχοντες ἀξίωμα νὰ φαίνωνται ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτῶν ἀκαμπτότεροι καὶ ἀλαζονικώτεροι τῷ ὑπηγόρευσαν ὡς πρώτην συνθήκην τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν βασιλείαν του εἰς τὴν αὐτογνώμονα τῆς συγκλήτου κρίσιν. Οὕτως ἄρα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδὲν ἀξιοσημείωτον συνέβη. Ὁ μὲν Περσεὺς ἐπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, ὁ δὲ Δικίνιος ἦλθεν εἰς Βοιωτίαν νὰ παραχειμάσῃ, ὅπου διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς τραχείας καὶ αὐθαιρέτου διαγωγῆς του ἐκίνησε τῶν αὐτόθι κατοίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει τὴν ἀπέχθειαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ὁ ὕπατος τοῦ ἑπομένου ἔτους (170) *Αὖλος Ὁστίλιος*, δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας, ἀρκεσθεὶς μόνον ν' ἀντενεργῇ δι' ἀποστόλων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Περσέως καὶ ν' αὐξάνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ῥωμαϊζόντων. Ἀφοῦ δὲ καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (169) ὁ νέος ὕπατος *Κόϊντος Μάρκιος Φίλιππος* εἰσέβαλε μὲν τολμηρῶς διὰ τῶν Θεσσαλικῶν διόδων εἰς τὴν νοτιανατολικὴν Μακεδονίαν, ἐξετέθη ὅμως, ἀπέναντι τῆς παρὰ τὸ Δῖον (ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ) ἀπροσίτου τοποθετήσεως τοῦ Περσέως, εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον ἡ δειλὴ καὶ φυγὴ ὁμοία ἀναχώρησις τοῦ βασιλέως τούτου τὸν ἔσωσε, ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἤρξατο νὰ δυσαρεστῆται μεγάλως διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διεξαγωγὴν τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου. Ὅθεν ἔστησεν ἤδη ὅλην τὴν προσοχήν της εἰς εὕρεσιν στρατηγοῦ συνετοῦ, δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ νὰ δώσῃ ταχὺ καὶ εὐτυχὲς πέρας εἰς τὸν πόλεμον· ὡς τοιοῦτος δ' ἐνεκρίθη ὁ τοῦ ἐν Κάνναις πεσόντος Λευκίου Αἰμιλίου ἄξιος υἱὸς *Αἰμίλιος Παῦλος*.

Ἐὰν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Περσεὺς ἀπεφάσιζε νὰ ποιήσῃ χρῆσιν κατάλληλον τῶν μεγάλων θησαυρῶν του, ἐδύνατο νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς φίλους καὶ συμμάχους καὶ νὰ γείνῃ οὕτω δυσκαταμάχητος· ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ φιλαργυρία του καὶ ὁ ἀσταθὴς χαρακτήρ του δὲν ἐνέπνεον εἰς οὐδένα ἐμπιστοσύνην, οὐδὲ τῷ ἐπέτρεπον νὰ λάβῃ μέτρον τι ὁριστικὸν καὶ ἀσφαλές. Οἱ Βαστάρναι, φυλή τις Γερμανικὴ κατοικοῦσα πέραν τοῦ Ἴστρου, τῷ ἔπεμψαν κατ' αἴτησίν του μυρίους ἱππεῖς καὶ ἰσαρίθμους πεζούς· ἀλλ' ὅτε ἔμελλε νὰ τοὺς πληρώσῃ τὸν πρῶτον μισθὸν εἶπεν ὅτι μόνον πεντακισχιλίων ἔχρῃζε καὶ οὐδὲ πρὸς τούτους ἠθέλησε νὰ φανῇ δίκαιος. Ὅθεν ὀργισθέντες ὅλοι οὗτοι ἀνεχώρη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαν καὶ ἐν τῷ ἀναχωρεῖν ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν Γένθιον, βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας, ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἕνεκα τῆς ἐπικουρίας του τριακόσια τάλαντα, δὲν ἔδωκεν ὅμως εἰς τοὺς πρέσβεις του εἰμὴ δέκα μόνον ὡς προκαταβολήν, τῶν δὲ λοιπῶν τὴν πληρωμὴν ἀνέβαλλεν ἐπίτηδες· ὥστε, ἐπιχειρήσαντος τοῦ Γενθίου εὐθὺς τὰς κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐχθροπραξίας, ἀνέβαλε πάλιν τὰ καθ' ὁδὸν ἔτι εὑρισκόμενα χρήματα, διότι ἐστοχάζετο ὅτι ἐκεῖνος ἐκτεθεὶς ἅπαξ ἤθελεν ἐξακολουθήσει τὸν πόλεμον ἐξ ἀνάγκης.

Ἐν τούτοις τὸ προπύργιον, ὅπερ ὁ Περσεὺς ἐσπούδασε νὰ ἐγείρῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ Γενθίου ἐν Ἰλλυρίᾳ, κατέστρεψεν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ὁ στρατηγὸς Λεύκιος Ἀνίκιος· διότι ἀφοῦ οὗτος ἐνίκησε κατὰ κράτος παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ τὸ Δυρράχιον ὅλον τὸν Ἰλλυρικὸν στρατὸν, ἠνάγκασε τέλος καὶ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει του (τοῖς Σκορδίσκοις, τῇ νῦν Σκόδρᾳ) πολιορκηθέντα βασιλέα νὰ παραδοθῇ. Οὕτω δ' ἀπομονωθεὶς καὶ ἔρημος παντὸς συμμάχου ὁ Περσεὺς περιωρίσθη εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης, τοποθετηθεὶς παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν πρὸ τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ὁ ἄξιος καὶ δραστήριος Αἰμίλιος ἐματαίωσεν αὐτὸ ταχέως. Ἐν ᾧ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπεχείρησε νὰ τὸν προσβάλῃ κατὰ μέτωπον, ἔστειλε τὸν θετὸν υἱόν του Φάβιον Μάξιμον καὶ τὸν Σκηπίωνα Νασικᾶν διά τινος ἀφυλάκτου δυσχωρίας εἰς τὰ νῶτα τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὥστε ὁ Περσεὺς φοβηθεὶς τὴν κύκλωσιν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ περικεχαρακωμένον στρατόπεδόν του καὶ ν' ἀναζεύξῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ὅπου καὶ ὁ Αἰμίλιος παρὰ πόδας τὸν παρηκολούθησε. Ταλαντευόμενος δὲ μεταξὺ δύο γνωμῶν, ἢ νὰ καταστρέψῃ ὅλους τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ διανείμῃ τὸν στρατόν του εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ περὶ τῶν ὅλων διὰ μιᾶς μάχης, ἀπεφάσισε τελευταῖον τὸ δεύτερον. Ἡ μάχη δ' αὕτη συνέβη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περὶ τὴν *Πύδναν* (168). Ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξέπληξε τὸ πρῶτον ἐνταῦθα τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν, καὶ ἤθελε βεβαίως κατισχύσει τῶν λεγεώνων του, ἐὰν ἡ φυγὴ τοῦ ἀθλίου Περσέως δὲν διέσπειρεν εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς γενικὴν ταραχὴν, ἥτις συνεπήγαγε τὴν ὁλοσχερῆ ἥτταν. Ἐφονεύθησαν δὲ, κατὰ τὸν Λίβιον, ἐκ μὲν τῶν Μακεδόνων ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους, ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων μόνον ἑκατόν. Ὁ Περσεὺς μετ' ὀλίγων ἀκολούθων ἀπεχώρησεν εἰς Πέλλαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀμφίπολιν, ὅθεν λαβὼν τοὺς δυστυχῶς συνηγμένους θησαυρούς του κατέφυγε μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων εἰς τὴν Ἱερὰν νῆσον Σαμοθράκην, ὡς εἰς ἄσυλον. Πάραυτα ὅμως ἐστάλη κατόπιν του ὁ ὑπὸ τοῦ Γναίου Ὀκταβίου διοικούμενος Ῥωμαϊκὸς στόλος, ὅστις ἀπήτησεν ἐντόνως παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Σαμοθράκης τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱκέτου βασιλέως. Διὸ μὴ θεωρῶν οὗτος ἑαυτὸν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον ἐνταῦθα, συνεφώνησε μετά τινος Κρητὸς πλοιάρχου νὰ τὸν μεταβιβάσῃ κρυφίως εἰς τὸν βασιλέα τῆς Θράκης Κότυν. Εἶχε δὲ ἤδη ἐμβιβάσει εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ ἓν μέρος τῶν θησαυρῶν του καὶ ὅταν τὴν νύκτα ἠθέλησε νὰ ἐπιβῇ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν οἰκείων του, τὸ πλοῖον τοῦ ἀπίστου Κρητὸς ἐγένετο ἄφαντον. Οὕτω λοιπὸν ἀναγνωρίσας τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην ὁ ἄθλιος βασιλεὺς παρέδωκεν ἑαυτὸν μετὰ τῶν τέκνων καὶ θησαυρῶν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀχθεὶς δὲ πρὸς τὸν Αἰμίλιον ἐδείχθη λίαν μικρόψυχος καὶ ἀγενής· ἀκολούθως δὲ μετηνέχθη εἰς Ῥώμην ὅπου ἠκολούθησε τὸ ἐξ ἐλέφαντος καταπληκτικὸν ἅρμα τοῦ θριαμβεύσαντος νικητοῦ μετὰ τῶν τριῶν παίδων καὶ διακοσίων πεντήκοντα φίλων καὶ οἰκείων· εἶτα ἐρρίφθη ἐν τῇ ἐν Ἄλβαις εἱρκτῇ. Ἀλλὰ κατὰ παράκλησιν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου μετενεχθεὶς εἰς φιλανθρωποτέραν δίαιταν μετ' ὀλίγον ἐτελεύτησεν.

Μετὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Περσέως τύχης συναπεφασίσθη καὶ ἡ τοῦ βασιλείου του. Κατὰ διαταγὴν τῆς Ῥω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαϊκῆς συγκλήτου, ἣν ὁ Αἰμίλιος ἔσπευσε ν' ἀναγγείλῃ εἰς ὁμήγυριν τῶν Μακεδόνων γενομένην ἐν Ἀμφιπόλει, ἡ Μακεδονία ἔμεινε μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτόνομος, διοικουμένη ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτῶν ἀρχόντων, διῃρέθη δὲ εἰς τέσσαρας διακεκριμένας μοίρας, τῶν ὁποίων ἑκάστη δὲν ἐδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃ πρὸς ἄλλην σχέσεις ἐπιγαμίας καὶ ἐμπορίας. Οἱ φόροι ἠλαττώθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ, ἀλλ' ὅλοι οἱ πλούσιοι καὶ οἱ διασημότεροι Μακεδόνες, ὅσοι μάλιστα ὑπηρέτουν μέχρι τοῦδε τὸν βασιλέα, διετάχθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ μὲν ὅτι τὰ φρονήματά των ἐδύναντο νὰ διαταράξωσι τὴν νέαν ἐλευθερίαν, κυρίως ὅμως ἵνα μὴ φέρωσιν οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν προετοιμαζομένην τελείαν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας.

§ 20. Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας μέχρις ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μομμίου.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Πύδνᾳ μάχην πρέσβεις ἐξ Ἀχαΐας, Βοιωτίας, Ἀκαρνανίας, Ἠπείρου καὶ Αἰτωλίας ἔσπευσαν (φυσικῷ τῷ λόγῳ κατ' εἰσήγησιν τῶν Ῥωμαϊζόντων) εἰς Μακεδονίαν ἵνα συγχαρῶσι διὰ τὴν νίκην τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος δ' αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ, καταλιπὼν ἐκεῖ τὸν στρατόν του ἐν παραχειμασίᾳ, ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν του νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος (167), ἀναχωρήσαντος ἤδη τοῦ Αἰμιλίου εἰς Ῥώμην ἵνα πανηγυρίσῃ τὸν θρίαμβόν του, ἐστάλησαν ἐκεῖθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα δέκα πληρεξούσιοι πρεσβευταὶ, διωρισμένοι ν' ἀκούσωσι τὰς κατηγορίας τῶν Ῥωμαϊζόντων κατὰ τῶν φανερῶν καὶ κρυφίων ὀπαδῶν τοῦ Περσέως καὶ τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας. Τοιουτοτρόπως πολλοὶ, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἔνοχοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἢ ὕποπτοι ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ, Ἠπείρῳ, Βοιωτίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀπήχθησαν εἰς Ῥώμην ν' ἀπολογηθῶσιν. Κατὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔτος ἡ Ἀχαΐα, τὴν ὁποίαν ἔτι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἐφοβοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἔπαθεν ἀσυγκρίτως δεινότερα διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Καλλικράτους. Κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ δύο ἐξ ἐκείνων τῶν πρεσβευτῶν, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Δομίτιος Αἰνόβαρβος, ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον Ἀχαϊκῇ συνόδῳ, ἐκατηγόρησαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἀχαιῶν ὡς ὑποστηρίξαντας πολλαχῶς τὸν Περσέα καὶ προέτειναν τὴν καταδίκην των. Τῆς δὲ συνόδου ἀρνηθείσης νὰ ἐκφέρῃ καταδικαστικὴν ψῆφον πρὶν ἢ μάθῃ τὰ ὀνόματά των, ἐκεῖνοι ἐκήρυξαν τότε ὡς ἐνόχους ὅλους τοὺς μετελθόντας τὴν στρατηγίαν. Ἀφοῦ δὲ εἷς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων, ὁ *Ξένων*, δυσανασχετήσας ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ, ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διαγωγήν του οὐ μόνον ἐνώπιον τῆς Ἀχαϊκῆς συνόδου ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, πάραυτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἐπιλαβόμενοι τοῦ ἐπὶ τῆς ἐξάψεως ἐκφυγόντος λόγου αὐτοῦ διέταξαν χιλίους ἐκ τῶν προὐχόντων καὶ διὰ τῶν γενναίων φρονημάτων των διακρινομένων πολιτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα τοῖς ἐσημείωσεν ὁ Καλλικράτης, νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν εἰς Ῥώμην ἵνα δώσωσιν ἐκεῖ λόγον. Ὅλοι ὑπήκουσαν ἵν' ἀπαλλάξωσι μεγαλητέρων δεινῶν τὴν πατρίδα καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἤθελον εὑρεῖ δικαιοσύνην ἐν Ῥώμῃ. Ἀλλ' ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος τοὺς μετεχειρίσθη ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπαχθέντας Ἕλληνας καὶ θεωρήσασα αὐτοὺς ὡς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν δῆθεν καταδικασθέντας ἐγκληματίας τοὺς διένειμεν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἐτρουρίας. Μόνος δὲ ὁ *Πολύβιος* (υἱὸς τοῦ Λυκόρτα) διὰ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν τότε τοσοῦτον ἔνδοξον καὶ ἰσχύοντα νεώτερον Σκηπίωνα, υἱὸν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ Ἀχαιοὶ διήγαγον ἔκτοτε χρόνους θλιβερωτάτους. Στερηθέντες τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ πιστοτέρων συμπολιτῶν των ἔπρεπε νὰ ἄρχωνται καὶ βασανίζωνται ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν οἱ αἴτιοι τῆς δυστυχίας των. Πόσον δὲ οὗτοι καὶ ἰδίως ὁ Καλλικράτης καὶ ὁ Ἀνδρωνίδας ἐμισοῦντο, ἐδεικνύετο πολλαχῶς καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ὅλοι ἐφοβοῦντο μὴ μιανθῶσιν ἐν τῇ μετ' αὐτῶν συγκοινωνίᾳ. Ἐν τοῖς βαλανίοις οἱ λουόμενοι ἔχυναν τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἐκεῖνοι προηγουμένως μετεχειρίσθησαν, καὶ ἐνέχεον ἕτερον καθαρόν. Ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι συριγμοὶ καὶ χλευασμοὶ ἠκούοντο πανταχόθεν ὅτε τις ἐπεχείρει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν· ἐθάρρουν δὲ καὶ τὰ παιδάρια κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἐκ τῶν διδασκαλείων ἐπανάγοντα, ν' ἀποκαλῶσιν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον προδότας. Τοιαύτη τις (προσθέτει ὁ Πολύβιος) ὑπέδραμε προσκοπὴ καὶ μῖσος κατὰ τῶν προειρημένων. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ περὶ τὸν Καλλικράτην κατώρθωσαν νὰ ἴδωσιν ἐξορίστους τοὺς ἐπιφανεστάτους συμπολίτας των, ἐσπούδαζον ἀδιακόπως νὰ διακωλύσωσι τὴν ἐπάνοδόν των ἵνα μὴ ἡ ἐξουσία των καὶ αὐτοὶ οὗτοι διακινδυνεύσωσι· διότι πολλαὶ καὶ ἐπανειλημμέναι τῶν Ἀχαιῶν ἀπόπειραι πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἐκείνων ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι. Μόλις δὲ μετὰ παρέλευσιν 17 ἐτῶν (151 π. Χ.) ὅτε, γενομένου πολλοῦ λόγου ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τῶν μὲν διδόντων αὐτοῖς κάθοδον τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων εἶπε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ῥυφνότητος «*ὡς ἂν δὲν εἴχομεν ἄλλο τι νὰ πράξωμεν, καθήμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες ἐὰν πρέπῃ νὰ ἐκκομισθῶσιν ὑπὸ Ῥωμαίων ἢ ὑπὸ Ἀχαιῶν νεκροφόρων*». Ἐδόθη τέλος ἡ ἄδεια τῆς ἐπιστροφῆς των. Χρόνος δὲ, λύπη, ταλαιπωρία, αὐτοκτονία εἶχον ἁφαρπάσει τοὺς πλείστους καὶ κρείττονας. Ὅθεν τριακόσιοι μόνον ἐκ τῶν χιλίων ἐπανῆλθον, οἱ πλεῖστοι ἔμπλεοι ὀργῆς καὶ μίσους ἀδιαλλάκτου κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἐν τῷ μεταξὺ (ἀπὸ τῆς ἐξορίας τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν) ἐπικρατήσασα χαύνη ἡσυχία, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἀναισθήτως πως ἐφαίνετο φερομένη πρὸς τὸ ὁριστικὸν αὐτῆς πεπρωμένον, ἐταράχθη καὶ αὖθις διὰ τῶν τελευταίων προσπαθειῶν τῆς ἐξησθενημένης Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Αἱ ἀνανεωθεῖσαι ἔριδες μεταξὺ Ἄργους καὶ Σπάρτης ἔδωκαν εἰς τοῦτο τὴν πρώτην ἀφορμήν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ταύτην ἵν' ἀπονεκρώσωσιν, εἰ δυνατὸν ἀμαχητί, τὴν τελευταίαν τῆς ὁμοσπονδίας δύναμιν. Κατὰ τὸ 164 ἔτος ἤδη π. Χ. ἐμφανισθεὶς ὁ Σουλπίκιος Γάλλος ὡς Ῥωμαῖος διαιτητής, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Καλλικράτους, ἀπεφάσισε κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ τῶν προκειμένων ἐρίδων καὶ ἐζήτησε, κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ν' ἀλλοτριώσῃ ὅσον οἷόν τε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν. Ἀκολούθως συνέβησαν καὶ ἄλλαι μεταξὺ Ἑλλήνων διενέξεις καθ' ἃς πάντοτε οἱ Ῥωμαῖοι παρίστανται ὡς διαιτηταί· ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἡ κυριωτέρα καὶ ἡ συνεπαγαγοῦσα εἰς τέλος τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἥτις ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Ἡ πόλις δηλαδὴ τοῦ Ὠρωποῦ διαρπασθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ ἑκουσίως, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἐπεκαλέσθη εἰς μάτην τὴν προστασίαν τῶν Ἀχαιῶν, μὴ θελόντων φιλίᾳ τε καὶ αἰδοῖ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἀδικήσαντας. Ἀλλ' ὁ Μεναλκίδας, Λακεδαιμόνιος μὲν τὸ γένος στρατηγῶν δὲ τότε τῶν Ἀχαιῶν, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Ὠρωπίων ὑπεσχέθη νὰ τοὺς συνδράμῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἔπεισε, ἐπὶ ὑποσχέσει μεταδόσεως τοῦ ἡμίσεως δωροδοκήματος (5 ταλάντων), καὶ τὸν ἰσχυρὸν Καλλικράτην. Ἀμφότεροι λοιπὸν κατορθώσαντες νὰ κυρωθῇ ἐν συνεδρίῳ ἡ ὑπὸ τῶν Ὠρωπίων αἰτηθεῖσα Ἀχαϊκὴ ἐπικουρία εἰσέβαλον μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἀττικήν, εὑρόντες ὅμως ἀντίστασιν ἀνέλπιστον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠναγκάσθησαν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Ἐπειδὴ δ' ἔπειτα ὁ Μεναλκίδας ἔχων τὸ δωροδόκημα εἰς χεῖρας ἀπεποιήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν πρὸς τὸν Καλλικράτην γενομένην ὑπόσχεσιν, οὗτος μνησικακῶν ἠθέλησε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐπὶ προδοσίᾳ ὡς προσπαθήσαντα, ὅτε ἐστάλη πρεσβευτὴς εἰς Ῥώμην, ν' ἀποσπάσῃ τὴν Λακεδαίμονα ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας. Ἀλλ' ὁ κατηγορηθεὶς, διαφθείρας διὰ δόσεως τριῶν ταλάντων τὸν εἰς τὴν στρατηγίαν διάδοχόν του Μεγαλοπολίτην *Δίαιον*, κατώρθωσε διὰ τῆς προστασίας τούτου ν' ἀπαλλαγῇ τῆς κατηγορίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ, γνωσθείσης τῆς ἀπάτης καὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστημένων εἰς ἄκρον, ὁ Δίαιος ἐσπούδασε νὰ κερδήσῃ πάλιν τὴν εὔνοιάν των διὰ παντοίων ψευδῶν μέσων, ἅτινα περιέπλεξαν τὸ συνέδριον μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἐπὶ τέλους ἔφερον ὅλην τὴν ὑπόθεσιν ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ἥτις κατὰ τὴν συνήθειάν της ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ πρέσβεις, μέλλοντας νὰ ἀνακρίνωσιν ἐπιτοπίως τὴν μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Λακεδαιμονίων διαφοράν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ οὗτοι φθάσωσιν εἰς Ἑλλάδα, οἱ Ἀχαιοὶ, κατὰ προτροπὴν τοῦ στρατηγοῦ Δαμοκρίτου, ἔλαβον (ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 149) τὰ ὅπλα, ἐνίκησαν ἔν τινι φονικωτάτῃ μάχῃ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐπόρθησαν τὴν χώραν αὐτῶν. Ὅτι δὲ ὁ Δαμόκριτος ἀπέσχε νὰ προσβάλῃ καὶ τὴν Σπάρτην, ἕνεκα τούτου κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν ὡς προδότης καὶ κατεδικάσθη εἰς 50 ταλάντων ζημίαν, τῆς ὁποίας ὅμως ἀπηλλάγη διὰ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, ὧν πρῶτος ἦτον ὁ Αὐρήλιος Ὀρέστης, παραγενόμενοι καὶ συγκαλέσαντες εὐθὺς ἐν Κορίνθῳ τούς τε ἐν ἑκάστῃ πόλει τῶν Ἀχαιῶν ἔχοντας τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν Δίαιον αὐτὸν, ἐκήρυξαν ἐπὶ δημοσίας συνεδριάσεως ὡς δόξαν τῇ Συγκλήτῳ «*Νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ συστήματος τῶν Ἀχαιῶν οὐ μό-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νον ἢ Λακεδαίμων ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἄλλαι πόλεις ὑπέκειντο πρότερον εἰς τὴν Μακεδονικὴν κυριότητα, οἷον ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ὁ Ἀρκαδικὸς Ὀρχομενὸς καὶ ἡ παρὰ τὴν Οἴτην Ἡράκλεια». Ἐκ τούτου καταπλαγέντες οἱ τῶν Ἀχαιῶν σύνεδροι κατέλαβον ἀμέσως τὴν συνέλευσιν, συνεκάλεσαν τὸν λαὸν καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. Παραυτίκα δὲ τὸ παροξυνθὲν πλῆθος ἐπέπεσε καθ' ὅλων τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσοι ἔτυχον τότε ἐπιδημοῦντες ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐξεκένωσε κατ' αὐτῶν τὴν ὀργήν του διὰ παντοίων κακώσεων. Ὅλαι αἱ περὶ τὸν Ὀρέστην ἀπειλαὶ ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι· καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι κινδυνεύοντες νὰ βιασθῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι μετὰ σπουδῆς τὴν Κόρινθον.

Ἀνενεχθέντων δὲ τῶν γεγονότων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον, αὕτη ἔκρινε νὰ πέμψῃ εἰς Ἀχαΐαν καὶ δευτέραν πρεσβείαν διωρισμένην ν' ἀποπειραθῇ εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν· ἀλλὰ καὶ ταύτης αἱ προσπάθειαι ἐματαιώθησαν διὰ τοῦ ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μίσους τοῦ τότε (147) στρατηγοῦ τῆς ὁμοσπονδίας Κριτολάου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους ὑπερίσχυσεν ἡ θρασύτης κατὰ τῆς σπουδαίας σκέψεως, τὴν ὁποίαν ἀπήτει ἡ δεινὴ τοῦ παρόντος καὶ ἡ ἔτι δεινοτέρα τοῦ μέλλοντος θέσις· ὁ δὲ ἀσθενὴς λαὸς παρεσύρθη εὐκόλως ἐκ τοῦ λαμπροῦ φάσματος ἑνὸς γενναίου ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, αἰσχρῶς ὑπὸ τοῦ Κριτολάου παρακρουσθέντες δὲν ἔτυχον οὐδὲ τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ δηλώσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν θέλησιν τῆς συγκλήτου· διότι ἐν ᾧ ἐδόθη ὑπόσχεσις περὶ συγκαλέσεως τῆς συνόδου ἐν Τεγέᾳ, ὁ Κριτόλαος διέταξε κρυφίως τοὺς συγκαλεσθέντας νὰ μὴν ἐμφανισθῶσιν ἐκεῖ. Οὕτω δ' ἐκεῖνοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἀχαΐαν ἄπρακτοι.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κριτόλαος ἐπωφελήθη τὴν ὥραν τοῦ χειμῶνος ἵνα ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις ἐξάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ χαρίτων (οἷον τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀποτίσεως τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰς φυλακὴν ἀπαγωγῆς) προσελκύσῃ τὸ πλῆθος εἰς τοὺς σκοπούς του. Κατόπιν δὲ τῶν προπαρασκευῶν τούτων συνεκρότησε καὶ σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐν Κορίνθῳ, διότι ἐκεῖ ὡς εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πόλιν ὑπῆρχε συνηθροισμένον πλῆθος βαναύσων ἀνθρώπων, οἵτινες εἰσὶ τὰ κυριώτερα τῶν δημαγωγῶν ὄργανα. Εἰς μάτην δ' ἐνταῦθα οἱ μετριώτεροι καὶ νουνεχέστεροι ἄρχοντες τῆς συμπολιτείας ἐσπούδασαν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς σύνεσιν τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του. Οὗτος περιεστοιχισμένος ὑπὸ δορυφόρων ἠπείλησε μετὰ θρασύτητος πάντας τοὺς ἀντικειμένους εἰς τὰ βουλεύματά του καὶ ἐζήτησε μάλιστα νὰ τοὺς παραστήσῃ εἰς τὸ πλῆθος ὡς προδότας, εὐνοϊκωτέρους πρὸς τὴν Λακεδαίμονα καὶ Ῥώμην ἢ πρὸς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος. Τοιουτοτρόπως δὲ παροξύνας τὸν ὄχλον διὰ τῆς τούτων κατηγορίας ἐπειθανάγκασε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ψηφίσωσι λόγῳ μὲν πρὸς τὴν Λακεδαίμονα ἔργῳ δὲ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοὺς τὸν πόλεμον.

Ἡ Ῥώμη ἐδείχθη μέχρι τοῦδε τοσοῦτον ἀνεκτικὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐξ ἀνάγκης μᾶλλον ἢ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως· διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἐν Καρχηδόνι καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ ἱκανῶς ἐνησχολημένη, ἀλλ' ὤφειλε νὰ καταπολεμήσῃ καί τινα ἀποστασίαν ἐν *Μακεδονίᾳ* λίαν ἐπικίνδυνον. Τυχοδιώκτης τις δηλονότι, τοὔνομα *Ἀνδρίσκος*, ἐξ Ἀδραμυτίου τῆς Μυσίας καταγόμενος, ἀποκαλῶν δ' ἑαυτὸν ψευδῶς Φίλιππον υἱὸν τοῦ Περσέως, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα, ἐπωφελούμενος τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος δυσαρέσκειαν, ἐζήτησε διὰ τῆς βοηθείας Θρᾳκῶν τινων ἀρχηγῶν ν' ἀνακτήσῃ τὸν, ὡς ἔλε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γε, πατρικὸν θρόνον. Ἡ ἐπιβολή του ἐπέτυχεν· ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ Ψευδοφίλιππος οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν κατέλαβε, ἀλλὰ καὶ τὴν Θεσσαλίαν αὐτὴν ἠπείλησε (150 π. Χ.). Στρατὸς Ῥωμαϊκὸς ἐκπεμφθεὶς κατ' αὐτοῦ, τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὑπὸ τὸν *Ἰουβέντιον Θάλναν* ἡττήθη μέχρι παντελοῦς ἐξολοθρεύσεως. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲ ταύτην ἐστάλη ἄλλη μεγαλητέρα δύναμις ὑπὸ στρατηγὸν πολὺ ἀξιώτερον, τὸν *Κόϊντον Καικίλιον Μέτελλον*, ὅστις εἰς δύο μάχας ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Ἀνδρίσκον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Θράκην, ὅπου ἡγεμών τις συλλαβὼν αὐτὸν τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148 π. Χ.). Οὕτω δὲ ὁ Μακεδονικὸς πόλεμος, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τοὺς δισμυρίους Μακεδόνας, ἔλαβε πέρας καὶ πρὸς ποινὴν ἡ Μακεδονία ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὴν αὐτονομίαν της γενομένη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

Εὐθὺς δὲ τότε ἡ Ῥώμη στρέψασα τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἀπεφάσισε τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον, τοῦ ὁποίου τὴν διεξαγωγὴν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ὕπατον Μόμμιον. Πρὸ τῆς ἀφίξεως ὅμως τούτου ὁ Μέτελλος, ἀφοῦ δὶς πρότερον δι' ἐπίτηδες σταλέντων πρέσβεων ἀπεπειράθη εἰς μάτην νὰ συμβιβάσῃ εἰρηνικῶς τὰς μεταξὺ Ἀχαΐας καὶ Σπάρτης διαφορὰς καὶ ὑπεσχέθη λήθην τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους γενομένων προσβολῶν, προήλασεν ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ πάλιν δὲ προσεγγίσας εἰς τὰ μεθόρια ἀπέτεινε πρὸς τὸν Κριτόλαον λόγους εἰρήνης, διότι ἐπεθύμει διὰ τῆς καθησυχάσεως τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων νὰ ἐξυψώσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν θρίαμβόν του· μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διέβη εὐθὺς τὸν Σπερχειόν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ ὁ Κριτόλαος, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἠσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀποστάσης Ἡρακλείας, ἐξέστη τῶν φρενῶν του, κατέλιπεν εὐθὺς τὴν εὐθετωτάτην μεταξὺ Ἡρακλείας καὶ Θερμοπυλῶν θέσιν καὶ ἔσπευσε νὰ εὕρῃ καταφύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιον εἰς Λοκρίδα. Ἐνταῦθα δὲ, περὶ *Σκάρφειαν*, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ ὁ στρατὸς τοῦ Μετέλλου. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν Ἀχαιῶν ἀπωλέσθη μαχόμενον, ὑπὲρ τοὺς χιλίους δὲ ᾑχμαλωτίσθησαν, ὁ Κριτόλαος αὐτὸς ἐγένετο ἄφαντος ἤτοι φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ, ὡς ἄλλως φέρεται, πιὼν φάρμακον(146). Χίλιοι Ἀρκάδες, οἵτινες εἶχον προχωρήσει μέχρις Ἐλατείας, μαθόντες δὲ τὴν καταστρόπωσιν τῶν Ἀχαιῶν ἤθελον νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐπικατελήφθησαν περὶ Χαιρώνειαν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου καὶ κατεσφάγησαν. Ὁ Μέτελλος προήλασε περαιτέρω εἰς Θήβας, τὰς ὁποίας, εὗρεν ἐγκαταλελειμένας ὑπὸ τῶν πολιτῶν, τῶν πλείστων διασκεδασθέντων εἰς τὰ πέριξ ὄρη. Ἐδείχθη δὲ λίαν ἐπιεικὴς, φεισθεὶς μὲν τῆς πόλεως, ἀρκεσθεὶς δὲ μόνον εἰς τὴν τιμώρησιν τοῦ αἰτίου τῆς ἀποστασίας Πυθέου. Ἀφοῦ δ' ἀκολούθως ὑπέταξε τὰς ἄλλας ἀποστάσας πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἐπλησίασεν εἰς τὰ Μέγαρα, τῶν ὁποίων, τραπείσης ἀμέσως εἰς φυγὴν τῆς ὑπὸ τὸν Ἀλκαμένην Ἀχαϊκῆς φρουρᾶς, ἐγένετο κύριος ἀμαχητὶ καὶ ἐντεῦθεν προέβη τέλος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Πρὸς τοὺς ἐλθόντας ἐνταῦθα Ἀχαιοὺς πρεσβευτὰς ἐδείχθη καὶ πάλιν μέτριος, μὴ ἀπαιτήσας ἀπεριόριστον ὑποταγὴν, προτείνας δὲ μόνον εἰρήνην ὑπὸ ὅρους εὐνοϊκούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία εὐκαιρία, ἡ παρουσιασθεῖσα εἰς μετρίασιν τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, παρῆλθεν ἀνωφελῶς· ὁ Δίαιος, εἰς ὃν, μετὰ τὸν Κριτόλαον, ἐπετράπη καὶ αὖθις ἡ στρατηγία, διέβαλε προηγουμένως εἰς τὸν λαὸν τοὺς ἀποσταλέντας πρεσβευτὰς ὡς προδότας. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐπέστρεφον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μετέλλου συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἤχθησαν δέσμιοι. Εἰς μάτην τινὲς θερμῶς παρεκάλουν τὸν Δίαιον νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ προτεινόμενα· ὁ τρομερὸς ἄνθρωπος ἀκολουθῶν μόνον τὴν ὁρμὴν τοῦ πάθους του δὲν ἐπείθετο εἰς οὐδεμίαν παράκλησιν. Καὶ εὐθὺς μὲν ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὑποστράτηγον Σωσικράτην, ὅστις μετὰ τρομερὰς βασάνους κατεδικάσθη εἰς θάνατον, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συγκατηγορηθέντων διέφυγον τὴν καταδίκην διαφθείραντες τὸν ὦνιον κατήγορον καὶ τοὺς δικαστάς.

Ἐν τούτῳ δ' ὄντων τῶν πραγμάτων ἀφίχθη ὁ ὕπατος Μόμμιος, ὅστις παραχρῆμα διέταξε τὸν Μέτελλον ν' ἀναζεύξῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μόμμιον νέος Ῥωμαϊκὸς στρατὸς συνίστατο ἐξ 23,000 πεζῶν καὶ 3,500 ἱππέων, ηὐξήθη δὲ διὰ τῆς προσθήκης Κρητῶν τοξοτῶν καὶ τῆς ἐπικουρίας δυνάμεως τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλέως Ἀττάλου. Ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων, συμποσουμένη εἰς 14,000 πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς, προσέβαλεν αἴφνης τὴν προφυλακὴν τῶν Ῥωμαίων, ἥτις ἀφίστατο τοῦ κυρίου στρατοῦ 12 στάδια, καὶ ἀπέκρουσεν αὐτὴν μετὰ πολλῆς ζημίας. Ὁ Δίαιος ἐνθαρρύνθεὶς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιτυχίας προέβη εὐθὺς καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ὅλων μάχην· ἀλλ' ἡ ἔκβασις αὐτῆς, συγκροτηθείσης παρὰ τὴν *Λευκόπετραν* ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀπέβη πάντῃ διάφορος τῆς προσδοκηθείσης. Τὸ Ἀχαϊκὸν ἱππικὸν δὲν ὑπέμεινε τὴν πρώτην ἔφοδον τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐτράπη εἰς φυγήν· ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ πεζικόν, καίπερ ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερόχου ἐχθρικῆς δυνάμεως πιεσθὲν, ἀντέστη καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως, ἕως οὗ χίλιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπάτου, κατὰ τὸ πλεῖστον ἱππεῖς, ἐπιπεσόντες ἐξ ἐνέδρας κατὰ τὰ πλάγια ἐπήνεγκον τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἠττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἔφυγον ὅπου ἕκαστος ἐδύνατο. Ὁ Δίαιος, πλήρης ἀπελπισίας, ἔσπευσε πρὸς τὴν πατρίδα του Μεγαλόπολιν, ὅπου, ἀφοῦ ἀπέκτεινεν αὐτοχερεὶ τὴν γυναῖκά του καὶ ἐπυρπόλησε τὴν οἰκίαν του, πιὼν φάρμακον ἐτελεύτησεν. — Ἀλλ' εἰσέτι δὲν εἶχον ἀπολεσθῆ τὰ πάντα· εἰσέτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐδύναντο νὰ διαπραγματευθῶσιν ἐὰν μετὰ τοῦ ὑπολειφθέντος στρατοῦ ἀπεσύροντο εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἠμύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νοντο τὴν ἐσχάτην ἄμυναν. Ἀληθῶς δὲ πολλοὶ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κατέφυγον πρὸς τοῦτο τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀπόρθητον προπύργιον, ἀνεχώρησαν ὅμως πάλιν νυκτὸς ἀφοῦ οὐδεὶς ἀρχηγὸς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἐνεφανίσθη. Ὁ Μόμμιος ἐξεπλάγη ὅτε πλησιάσας εἰς τὴν πόλιν εἶδε τὰς πύλας αὐτῆς ἀνοικτάς. Μὴ πιστεύων δὲ τὴν ὅρασίν του ἐφοβήθη ἐνέδραν τινὰ καὶ μόλις τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ. Ἀφοῦ δὲ πρῶτον ἐλεηλάτησε τὴν λαμπρὰν ταύτην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ πλούτου καθέδραν, ἔπειτα, κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τῆς συγκλήτου, τὴν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων της τοὺς μὲν κατέσφαξε, γυναῖκας δὲ παῖδας καὶ δούλους ἐξηνδροπόδισεν. Οὐχ ἧττον δ' αὐστηρὸς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις, ὅσαι μετέσχον τοῦ τελευταίου κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνος. Πρὸς δὲ τούτοις ἀφῄρεσε καὶ τὰ ὡραιότερα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα πρὸς στολισμὸν τοῦ θριάμβου του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀφαιρεθέντων ἦτο μέγας, ὥστε ἡ εἰς Ῥώμην μετακόμισίς των ἀπέβαινε δύσκολος, τούτου ἕνεκα πολλὰ ἐξετέθησαν εἰς πλειστηριασμόν. Τότε δὲ πρῶτον ὁ σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος Μόμμιος ἤρξατο νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀξίαν τούτων, ὅταν ἄνθρωπός τις τοῦ Ἀττάλου προσέφερε διὰ μίαν τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου εἰκόνα, παριστάνουσαν τὸν Διόνυσον, ἑκατὸν περίπου χιλιάδας δραχμῶν. Πόσον δ' ὀλίγον ἠνόει τὰ τοιαῦτα, τὸ ἀπέδειξε καὶ ἄλλως εἰς τρόπον γελοιωδέστατον ὅταν διέταξε τοὺς ναυκλήρους, οἵτινες ἔμελλον νὰ μεταφέρωσι τὰ πολύτιμα ἀγάλματα καὶ τὰς εἰκόνας εἰς Ῥώμην, νὰ προσέξωσι καλῶς μὴ θραύσωσιν ἢ φθείρωσί τι ἐκ τούτων, διότι ἄλλως ὑπεχρεοῦντο ἰδίᾳ αὐτῶν δαπάνῃ νὰ κατασκευάσωσιν ἄλλα νέα!

Μικρὸν δ' ἔπειτα ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκα ἄνδρες ἀπεσταλμένοι πρὸς διευθέτησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ δ' αὐτῶν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα κα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τηρηθήσαν καὶ ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ τελῇ φόρον εἰς τὴν Ῥώμην· οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἀκίνητον κτῆσιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κατοικίας του. Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου ἐν Ἀχαΐᾳ, Φωκίδι καὶ Βοιωτίᾳ ἀπηγορεύθησαν. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Εὐβοεῖς ὑπεχρεώθησαν ἰδίως νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἑκατὸν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Λακεδαίμονα διακόσια τάλαντα. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ «*Ἀχαΐα*» ἐκηρύχθη ἡ Ἑλλὰς Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, καὶ ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐπετράπη εἰς ἕνα *ἀνθύπατον*. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία, πρὸ πολλοῦ ἤδη κενὸν ὄνομα, ἔλαβε πέρας κατὰ τὸ 146 π. Χ.

§ 21. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας.

Διὰ τῶν δορικτησιῶν τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία ἔλαβε κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν διαδοθεῖσα μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, σχεδὸν εἰς πάσας τὰς ὑπ' ἐκείνου καταληφθείσας χώρας. Καὶ ἐξέλιπε μὲν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς ἀσθενείας καὶ τῆς καταλύσεως τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας της, ἡ πρώτη μεγαλουργὸς εὐφυΐα, δὲν ἔπαυσεν ὅμως καὶ πᾶσα παραγωγὸς δύναμις. Ἐξαιρέτως δ' ἐπιτήδειον εὗρον ἔδαφος ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ νεοδμήτῳ καὶ ταχέως διὰ τοῦ ἐμπορίου πλουσίᾳ καταστάσῃ *Ἀλεξανδρείᾳ*. Ἐνταῦθα ὁ νοημονέστερος τῶν τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων *Πτολεμαῖος ὁ Λάγου* ἔνθερμος προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν πεπαιδευμένων ἵδρυσε πλησίον τῶν ἀνακτόρων ἐν τῷ ἑτέρῳ τῆς πόλεως τμήματι, τῷ Βρουχείῳ, τὸ περίφημον Μουσεῖον, ὅπερ εἶχε περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν ἦν καὶ ἡ βιβλιοθήκη, ἥτις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπὶ Καλλιμάχου βιβλιοφύλακος συνέκειτο ἐκ 490,000 βίβλων· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος συνέστησεν ἐν τῷ Σεραπείῳ ὅπερ ἦν ἐν τῷ ἑτέρῳ τῆς πόλεως τμήματι, τῇ Ῥακώτιδι, ἑτέραν βιβλιοθήκην ἐκ 42,800 βίβλων. Κατὰ τὸν Ἀλεξανδρικὸν πόλεμον ἀμφότεραι αἱ βιβλιοθῆκαι συνέκειντο ἐξ 700,000 βίβλων, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα ἐκάη. Ὅμως συνεπληρώθη ὕστερον διὰ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Περγάμου, ἥτις συνέκειτο ἐκ 200,000 βίβλων. Πρὸς τοὺς Πτολεμαίους δ' ἁμιλλώμενοι καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου, *Ἄτταλος* Α', *Εὐμένης* Β' καὶ *Ἄτταλος* Β' ἵδρυσαν ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῶν βιβλιοθήκην οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἣν ἔπειτα ὁ Ἀντώνιος ἐδώρησεν εἰς τὴν Κλεοπάτραν.

Γραμματικὴ τέχνη. — Ἡ ἔρευνα καὶ ἑρμηνεία, κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅσων τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα παρήγαγεν, ἐν καιρῷ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, πεζῶν ἢ ποιητικῶν δημιουργημάτων, ἀπετέλεσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν κυριωτέραν τῶν Ἀλεξανδρινῶν πεπαιδευμένων ἀσχολίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβε κατὰ πρῶτον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ λεγομένη *γραμματικὴ τέχνη* ἢ *φιλολογία*. Ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν συναθροισθέντων ἀρχαίων ποιητῶν τε καὶ πεζογράφων οἱ Ἀλεξανδρινοὶ γραμματισταὶ ἢ κριτικοὶ διέκριναν πάραυτα τοὺς ἐξέχοντας καὶ ἀνήγαγον αὐτοὺς εἰς *κανόνας*, ὅθεν προέκυψε τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ μὲν κεκριμένοι (κλασικοὶ) συγγραφεῖς ἀντιγραφέντες ἐπιμελῶς διεσώθησαν κατὰ μέγα μέρος, οἱ δ' ἄλλοι παραμεληθέντες ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον. — Μεταξὺ δὲ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας μνείας ἄξιοι πρὸ πάντων εἰσὶ, *Ζηνόδοτος* ὁ Ἐφέσιος (280 π. Χ.), πρῶτος ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πρῶτος ἱδρυτὴς γραμματικῆς σχολῆς αὐτόθι· *Ἀριστοφάνης* ὁ Βυζάντιος (221), ἔφορος ὡσαύτως τῆς βιβλιοθήκης μετὰ τὸν Ζηνόδοτον, ὅστις εἰσήγαγε τὰ διακριτικὰ σημεῖα καὶ τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τόνους, ὥρισε τοὺς κανόνας καὶ ἐπεχείρησε πολλὰς διορθώσεις κειμένων, ἰδίως τοῦ Ὁμήρου· *Ἀρίσταρχος* ὁ ἐκ Σαμοθράκης, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἁπάντων τῶν Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν ὁ περιφημότερος, ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ Ὁμήρου (τὸ μέχρι τοῦδε σύνηθες κείμενον τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ εἰς 24 βιβλία διαίρεσίς του ὀφείλεται εἰς αὐτὸν), ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπεξεργασθεὶς τὸν Αἰσχύλον, Σοφοκλέα, Πίνδαρον, Ἀριστοφάνην καὶ ἄλλους (περὶ τὸ 160). (Ἀντίπαλος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς περὶ Ὁμήρου δόξας ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Μάλλου τῆς Κιλικίας *Κράτης*, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Περγάμῳ γραμματικῆς σχολῆς, ἑρμηνεύων τὰς ποιήσεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιητοῦ ἀλληγορικῶς (170)· ὁ δὲ Ἀμφιπολίτης *Ζωΐλος*, ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, εἶνε γνωστὸς μόνον ὡς πικρὸς τοῦ Ὁμήρου κατήγορος, ἢ, ὡς κοινῶς λέγεται, Ὁμηρομάστιξ).

Ποίησις. — Πολλοὶ τῶν οὕτω λεγομένων κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς ἐν τῇ μελέτῃ τῶν κλασικῶν ἐντρυφῶντες ἀπεπειράθησαν νὰ διαπρέψωσι καὶ δι' ἰδίων *ποιητικῶν* γεννημάτων. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ὅλοι διακρίνονται ἐπὶ μεγάλῃ καλλιεπείᾳ (ὀρθότητι περὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν μορφήν), ἐπὶ μιμήσει ἐπιτυχεῖ τῆς ποιητικῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει ἐπὶ ἀρχαιολογικῇ πολυμαθείᾳ, στεροῦνται ὅμως τοῦ ἀληθοῦς ποιητικοῦ πνεύματος, τῆς ἀφελοῦς φυσικότητος. Ἐξ αὐτῶν *Φιλητᾶς* ὁ Κῷος (διδάσκαλος τοῦ Πτολεμαίου Β') ἐποίησεν ἐλεγεῖα, ἅτινα ἔλαβεν ἔπειτα ὡς πρότυπον ὁ Ῥωμαῖος Προπέρτιος· *Καλλίμαχος* ὁ Κυρηναῖος ἔγραψεν ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα εἰς Ἰωνικὴν διάλεκτον· *Ἄρατος* ὁ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας ἔψαλεν ἐν ἑξαμέτροις τὴν θέσιν καὶ κίνησιν τῶν ἀστέρων (φαινόμενα καὶ διοσημεῖαι), ποίημα διδακτικόν, ὅπερ ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι ἐξελατίνισαν· *Λυκόφρων* ὁ Χαλκιδεὺς συνέταξεν Ἰαμβιστὶ προφητικόν τι μονόδραμα τὴν Κασσάνδραν, ἐκ προθέσεως αἰνιγμα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶδες· *Ἀπολλώνιος* ὁ Ῥόδιος, τοῦ Καλλιμάχου μαθητὴς καὶ βιβλιοθηκάριος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὸν Ἐρατοσθένη, ἐξέθετο ἐν ἡρωϊκῷ τινὶ ποιήματι εὐφραδῶς τὰς περὶ τοῦ πλοῦ τῶν Ἀργοναυτῶν παραδόσεις (Ἀργοναυτικά)· *Εὔφοριων* ὁ Χαλκιδεὺς ἔγραψε Χιλιάδας εἰς 5 βιβλία, ποίημα ὅλως μυθολογικὸν καὶ σκοτεινόν. *Διονύσιος* ὁ Περιηγητὴς συνέταξεν ἐν ἑξαμέτροις περιήγησιν Οἰκουμένης, τὴν ὁποίαν ὑπεμνημάτισε κατὰ τὸν ΙΒ′ αἰῶνα μ. Χ. ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος· ὁ δ' ἐκ Γαδάρων τῆς Συρίας *Μελέαγρος* συνέλεξε τὰ ἐπιγράμματα καὶ τὰ μικρὰ ποιήματα 46 ποιητῶν εἰς μίαν ἀνθολογίαν ἥτις ἐκλήθη στέφανος ἐπιγραμμάτων· καὶ τέλος ὁ Κολοφώνιος *Νίκανδρος*, ζῶν ἐν τῇ Περγαμηνῇ αὐλῇ, ἐξελέξατο ὡς ποιητικὴν ὕλην τὰ Θηριακὰ καὶ Ἀλεξιφάρμακα.

Πάντῃ δὲ ἴδια φιλολογίας προϊόντα τῆς προκειμένης ἐποχῆς παρουσιάζονται *ἡ νέα κωμῳδία* καὶ *ἡ βουκολικὴ* ποίησις ἢ τὸ *εἰδύλλιον*. Ἡ πρώτη ἀνεπτύχθη ἐν Ἀθήναις, ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἀριστοφάνειον, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας τοῦ δήμου ὡς ἔντεχνόν τι εἶδος κατὰ τὰς ἐν τῇ Περιπατητικῇ σχολῇ ἐπικρατούσας ἀρχὰς περὶ τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτῆς δηλονότι παριστάνοντο ἤδη ἐν τῇ σκηνῇ ἀντὶ ὡρισμένων προσώπων γενικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἀντὶ τῶν σχέσεων τοῦ πολιτικοῦ βίου οἰκογενειακαὶ καὶ ἐρωτικαὶ σχέσεις. Ὁ ἀξιολογώτερος δὲ τῶν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο 32 γονίμων ποιητῶν ἦσαν, *Μένανδρος* ὁ Ἀθηναῖος, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου καὶ φίλος Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, γράψας ὑπὲρ τὰς 100 κωμῳδίας, γνωστὰς ἐν μέρει ἐκ τῶν ἀπομιμήσεων τοῦ Ῥωμαίου Τερεντίου (ὃν ὁ Καῖσαρ ὠνόμαζε dimidiatus Menander)· ὁ *Φιλήμων* ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, πολυγράφος ὡσαύτως· *Φιλιππίδης* ὁ Ἀθηναῖος καὶ *Ἀλφιλος* ὁ Σινωπεύς, ὃν ὁ Ῥωμαῖος Πλαῦτος ἔλαβεν ἰδίως ὡς πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ράδειγμα. Ἡ δὲ δευτέρα ἤτοι ἡ βουκολικὴ ποίησις, ἂν καὶ κατὰ τὸν Αἰλιανὸν ἔλαβε τὴν πρώτην ἀρχήν της ἐν προλαβόντι χρόνῳ ὑπὸ Στησιχώρου καὶ Ἰμεραίου, προήχθη ὅμως καὶ ἐτελειοποιήθη κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν ὑπὸ Θεοκρίτου τοῦ Συρακουσίου, ὅστις ἔζησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Πτολεμαίων. Τὰ σωζόμενα 30 Εἰδύλλια αὐτοῦ διακρίνονται διὰ τῆς ἀφελοῦς περιγραφῆς φυσικῶν εἰκόνων καὶ ἰδίως τοῦ ποιμενικοῦ βίου. Ὁ Οὐϊργίλιος τὸν ἐμιμήθη εἰς τὰς ἐκλογάς του, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ τὸν φθάσῃ. Δύο ἄλλοι, σχεδὸν σύγχρονοι τοῦ Θεοκρίτου, *Βίων* ὁ Σμυρναῖος καὶ *Μόσχος* ὁ Συρακούσιος, ἔγραψαν εἰς Δωρικὴν διάλεκτον βουκολικὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσι μὲν τὴν ἁπλότητα καὶ φυσικότητα τῶν πρώτων, ὑπερέχουσιν ὅμως αὐτῶν κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν περιγραφῶν, τὴν γλαφυρότητα καὶ λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

Πεζογραφία, Ῥητορεία καὶ Ἱστορία.—Ὡς δὲ ἡ ποίησις οὕτω καὶ ὁ *πεζὸς λόγος* δὲν ἔχει πλέον τὸν ἔντεχνον καὶ ὑψηλὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα τῶν παρελθόντων χρόνων. Ἡ *Ῥητορεία*, ἡ γνησία αὕτη θυγάτηρ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ καὶ μόνον ὡς ἀντικείμενον διδασκαλίας, στηριζομένης εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπεξεργασθεῖσαν θεωρίαν τῆς τέχνης, ἔζη ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων. Ὡς ῥήτορες δὲ τῶν χρόνων τούτων φημίζονται, ὁ Κορίνθιος *Δείναρχος*, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου, γράψας ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ ὑπὲρ ἄλλων λόγους, τῶν ὁποίων σώζονται ἔτι τρεῖς. Ὁ *Δημοχάρης*, ἀδελφιδοῦς τοῦ Δημοσθένους, ὅστις ἐκτὸς διαφόρων ῥητορικῶν λόγων συνέταξε καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς του εἰς ῥητορικὸν ὕφος· καὶ τελευταῖον *Δημήτριος* ὁ *Φηληρεύς*, οὗτινος οἱ λόγοι διεκρίνοντο μὲν διὰ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀνθηροῦ ὕφους των, ἀλλ' ἔκλινον εἰς τὸ τρυφερὸν καὶ μαλακόν.

Ἡ δὲ *Ἱστορία* εὗρε μὲν νέαν τροφὴν εἰς τὰς ἐκστρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, κλίνουσα ὅμως συνήθως πρὸς τὰ παράδοξα καὶ μυθώδη στερεῖται ἐσωτερικῆς ἀξίας. Ὁ *Πτολεμαῖος* Λάγου (βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου) καὶ ὁ *Ἀριστόβουλος* ἦσαν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀπολεσθέντων ἱστοριογράφων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ δύο ἐμβριθέστεροι, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ἀρριανὸς ἀκολουθεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἀξιοπιστοτέρους κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν. Ὁ ἐκ Ταυρομενίου τῆς Σικελίας *Τίμαιος*, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους, ἔγραψεν Ἰταλικὰ καὶ Σικελικὰ εἰς 8 βιβλία, πρὸς δὲ τούτοις Ἑλληνικὰ καὶ Σικελικὰ κλ. καὶ εἴλκυσε κατὰ πρῶτον τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ *Εὐήμερος* ὁ Μεσσήνιος, ζήσας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κασσάνδρου καὶ κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἐπιχειρήσας πλοῦν τινὰ ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδόν του *ἱερόν* τινα, ὡς τὴν ὠνόμασεν, *ἀναγραφὴν* ἢ ἱστορίαν, ἐν ᾗ διὰ μεταδόσεως διαφόρων ἐπιγραφῶν εὑρεθεισῶν δῆθεν εἰς ναοὺς (ἰδίως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἔν τινι πιθανῶς πλασθείσῃ νήσῳ εἰς πυραμίδας, τάφους καὶ ἄλλα μνημεῖα ἐζήτησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Κρόνος, ὁ Ζεὺς καὶ ἅπασα ἡ γενεὰ αὐτῶν δὲν ἦσαν εἰμὴ ἄνθρωποι ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτι δι' ἀπάτης κατώρθωσαν νὰ τύχωσι θείων τιμῶν. Ὁ Εὐήμερος ἐκτήσατο μεγάλην φήμην, ὁ δὲ Πλούταρχος φρονεῖ ὅτι διὰ τῶν πλαστῶν καὶ ἐπαγωγῶν διηγήσεών του ἐγένετο αἴτιος ὅλης τῆς εἰς τὸν κόσμον τότε ἐπικρατησάσης ἀθεΐας. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων μνείας ἄξιοι τῆς ἐποχῆς ταύτης Ἕλληνες ἱστορικοὶ εἰσίν· *Ἑκαταῖος* ὁ Ἀβδηρίτης καὶ *Ἱερώνυμος* ὁ Καρδιανός, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ Αἰγυπτίων φιλοσοφίας· ὁ δὲ ἱστορίαν τῶν κατορθωμάτων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· καὶ πρὸς τούτοις οἱ λεγόμενοι συγγραφεῖς τῶν Ἀτθίδων (Κλειτόδημος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φανόδημος, Ἀνδροτίων, Φιλόχορος κλ.), οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν ἱστορίαν τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὴν τῶν ἀρχαίων θεσμῶν καὶ ἠθῶν τῆς Ἀττικῆς. Ὑπὲρ πάντας ὅμως διαπρέπει *Πολύβιος* ὁ Μεγαλοπολίτης (υἱὸς τοῦ Λυκόρτα), ὅστις ἐλθὼν, ὡς ἐκ τῶν προϊστορηθέντων δῆλον, εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν χιλίων ἄλλων Ἀχαιῶν, ἔζησεν ἐνταῦθα 17 ἔτη καὶ ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ νεωτέρου Σκηπίωνος. Ἀφοῦ δὲ, ὡς ἀκόλουθος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκστρατείας του καὶ δι' ἄλλων μακρῶν περιηγήσεων ηὔξησε τὰς γνώσεις του, παρασκευασθεὶς οὕτω καὶ ἱκανὴν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχείων συναθροίσας ὕλην ἐπεχείρησε, μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδόν του, τὴν συγγραφὴν καθολικῆς τινὸς Ἱστορίας εἰς 40 βιβλία ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Περσέα (220—167 π. Χ.), τῆς ὁποίας ὅμως δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τὰ πρῶτα 5 βιβλία καί τινα ἀποσπάσματα τῶν λοιπῶν. Ὁ Πολύβιος ἐν τῇ συγγραφῇ του ταύτῃ προέθετο διπλοῦν σκοπὸν, πρῶτον νὰ δείξῃ πῶς ἡ Ῥώμη προήχθη διὰ τῆς ἰδιότητος καὶ ἰσχύος τοῦ πολιτεύματός της εἰς παγκόσμιον κράτος, καὶ δεύτερον νὰ διδάξῃ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ στρατηγοὺς ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνων ἐκθέτων τὰ γεγονότα κατὰ τὴν συνάφειαν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Ὅθεν θεωρεῖται ὡς πρῶτος ἱδρυτὴς τῆς *πραγματικῆς ἱστορίας*. Τελεία γνῶσις τῆς ὕλης, ἣν πραγματεύεται, τῆς στρατιωτικῆς τέχνης καὶ τῆς πολιτικῆς, ὑγιὴς κρίσις, ὀξυδέρκεια καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν διακρίνουσιν αὐτόν.

Μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι.—Πολὺ δὲ πλέον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν προήχθησαν κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον αἱ *μαθηματικαὶ* καὶ *φυσικαὶ*, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν περὶ ταύτας διακριθέντων ἤκμασαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ *Εὐκλείδης*, ἐκ Γέλας τῆς Σικελίας,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διδάσκαλος τῆς καθαρᾶς μαθηματικῆς αὐτόθι ἐπὶ Πτολεμαίου, συνέταξε στοιχεῖα γεωμετρίας εἰς 15 βιβλία, ἅτινα καὶ μέχρι τῆς σήμερον θεωροῦνται ὡς τὸ διδακτικώτερον καὶ εὐμεθοδέστερον σύγγραμμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμης. Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ *Ἀρχιμήδης* ὁ Συρακούσιος ἐδείχθη οὐ μόνον γεωμέτρης ἄριστος ἀλλὰ καὶ μέγας μηχανικός, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ θαυμάσιαι περὶ τὴν ὑδροστατικὴν ἀνακαλύψεις του καὶ αἱ μηχαναὶ ἃς ἐσοφίσθη καὶ μετεχειρίσθη ἐν τῇ τριετεῖ ἀμύνῃ τῆς πατρίδος του κατὰ τῶν Ῥωμαίων. *Ἀπολλώνιος* ὁ Περγαῖος, διατελέσας τὸ πρῶτον ἐν Περγάμῳ εἶτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔγραψε θαυμάσιόν τι περὶ κωνικῶν τομῶν σύγγραμμα. *Ἀρίσταρχος* ὁ Σάμιος προήγαγε τὴν ἀστρονομίαν διὰ τοῦ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστάσεων ἡλίου καὶ σελήνης συγγράμματός του, καὶ ἐδίδαξε πρῶτος ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον καὶ περὶ τὸν ἄξονά της· ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Κεπερνίκου. *Ἐρατοσθένης* ὁ Κυρηναῖος ὑπῆρξεν ὁμοῦ φιλόλογος καὶ μαθηματικὸς περίφημος καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐξύψωσε τὴν γεωγραφίαν εἰς ἐπιστήμην. Πάντων ὅμως τῶν ἀστρονόμων ὑπέρτερος ἐδείχθη ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας *Ἵππαρχος*, ὅστις ἔζησε τὸ πρῶτον ἐν Ῥόδῳ καὶ ἔπειτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Πρῶτος δ' αὐτὸς ὥρισεν ἀκριβέστερον τὴν διάρκειαν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους καὶ ὑπελόγισε τὰς ἀποστάσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται, τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου φαινομένων ἐξηγήσεις βιβλ. 3 καὶ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ τεμάχιόν τι ἐπιγραφόμενον, ἔκθεσις ἀστερισμῶν ἢ περὶ ἀπλανῶν ἀναγραφή.

Φιλοσοφία.—Μόνη ἡ *φιλοσοφία* εἶχεν εἰσέτι τὴν κυριωτέραν ἕδραν ἐν Ἀθήναις. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον ἤκμασεν ὁ ἐκ Σταγείρων *Ἀριστοτέλης* (384—322) τοῦ Νικομάχου, ἰατροῦ τοῦ βασιλέως Ἀμύντα Γ'. υἱὸς, ὅστις ἀφοῦ ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἀπέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λαυσε τῆς διδασκαλείας τοῦ θείου Πλάτωνος, ἔπειτα δὲ, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, ἀνεδέχθη τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας (335) ἐδίδαξεν ἐν λυκείῳ (γυμνασίῳ, κειμένῳ παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀπὸ τῶν σκιερῶν περιπάτων τοῦ ὁποίου (οὐχὶ δ' ἐκ τοῦ περιπατεῖν, διότι οὕτως ἐδίδασκον σχεδὸν ὅλοι τὸ πάλαι) ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα σχολὴ ὠνομάσθη *Περιπατητική*. Ὁ δαιμόνιος οὗτος ἀνὴρ ἐπεχείρησε πρῶτος συστηματικὴν τῶν ἕως τότε ἀσυναρτήτων ἐπιστημονικῶν γνώσεων διάταξιν, προήγαγε μεγάλως τινὰς ἐπιστήμας (ἰδίως τὴν λογικὴν, ῥητορικὴν καὶ μεταφυσικὴν) καὶ ἄλλας μὴ ὑφισταμένας πρότερον ἐδημιούργησε (τὴν ζωολογίαν καὶ τὴν φυσιολογίαν). Κατὰ τὴν καθολικὴν πολυμάθειαν, κατὰ τὴν ὀξύνοιαν καὶ κρίσιν οὐδένα ἄλλον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔχει ἐφάμιλλον. Ἡ φιλοσοφία κατ' αὐτὸν, ὡς *ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας, τοῦ ὄντος καθ' ὅλου καὶ οὐ κατὰ μέρος περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχὰς*, ἀπαρτίζεται ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, ἐξαιρουμένης τῆς ἱστορίας, καὶ διαιρεῖται εἰς *θεωρητικὴν* καὶ *πραγματικὴν*, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἀσχολουμένη περὶ τὸ Ὂν ἢ περὶ τὰ πραγματικὰ, τὰ μὴ ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτώμενα, περιλαμβάνει, λογικὴν, μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν (ἔχουσαν ὡς μέρη, κοσμολογίαν, θεολογίαν, πρώτην φιλοσοφίαν, ἣν ἔπειτα οἱ ἑρμηνευταὶ ὠνόμασαν μετὰ τὰ φυσικὰ ἢ μεταφυσικήν)· ἡ δὲ δευτέρα στρεφομένη περὶ τὰ ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτώμενα καὶ τὰ τυχαῖα περιέχει, ἠθικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικήν. — Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διαφέρει ὁ Ἀριστοτέλης οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νοὸς διατελῶν ἀσχολεῖται ἐξαιρέτως περὶ τὰ ἐμπειρικὰ (τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων), ἐν ᾧ ἐκεῖνος, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς φαντασίας ὢν, ἐνηδύνεται εἰς τὰ ἰδεώδη (τὰ ἐκ τῶν προτέρων). Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ τρόπου ἢ τῆς με-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θόδου ἑκατέρου αὐτῶν περὶ τὸ φιλοσοφεῖν, τοῦ μὲν ἀπὸ τῶν μερικῶν πάντοτε ἐξυψουμένου εἰς τὰ καθόλου, τοῦ δὲ συνήθως ἀπὸ τῶν καθόλου καταβαίνοντος εἰς τὰ μερικά. Μαθηταὶ καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (κοινῶς περιπατικοὶ λεγόμενοι) μνημονεύονται πολλοί· λόγου δ' ἄξιοι μεταξὺ αὐτῶν εἰσίν, *Θεόφραστος* ὁ Ἐρέσιος (ἄμεσος διάδοχος τοῦ Σταγειρίτου ἐν τῇ Περιπατικῇ σχολῇ), ἀνὴρ εἴπερ τις καὶ ἄλλος πολυγραφώτατος· ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζεται ἡ περὶ τὰ φυτὰ ἱστορία καὶ οἱ ἠθικοὶ χαρακτῆρες ἢ ἀποσπάσματα. *Ἡρακλείδης* ὁ Ποντικὸς, τοῦ Πλάτωνος ὁμοῦ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μαθητὴς, συγγραφεὺς πολλῶν ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, γραμματικῶν καὶ πολιτικῶν πονημάτων, ἐξ ὧν μόνον τινὰ ἀποσπάσματα περὶ *πολιτειῶν* σώζονται. *Εὔδημος* ὁ Ῥόδιος, συγγραφεὺς τῶν λεγομένων Εὐδημείων ἠθικῶν. *Δικαίαρχος* ὁ Μεσσήνιος, εἰς ὃν ἀποδίδονται τὰ περὶ ψυχῆς ἢ Κορινθιακὰ καὶ Λεσβικά. *Ἀριστόξενος* ὁ Ταραντῖνος, ὅστις ἡρμήνευσε τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ὡς μουσικήν τινὰ ἁρμονίαν. Καὶ *Σράτων* ὁ Λαμψακηνὸς, ὅστις ἐδόξαζεν ὅτι τὰ πάντα ἐγεννήθησαν ἄνευ συμπράξεως τῶν θεῶν.—Πρὸς τῇ περιπατητικῇ δὲ σχολῇ ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ ἄλλαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραφυάδες ἀρχαιοτέρων αἱρέσεων, οἷον ἡ *Ἐπικούρειος*, ἡ *Στωϊκὴ*, ἡ *Πυῤῥωνικὴ* καὶ ἡ τῆς *μέσης Ἀκαδημίας*. Ἐν ᾧ ὁ τῆς πρώτης ἱδρυτὴς *Ἐπίκουρος* ἐκ Γαργηττοῦ (ἑνὸς δήμου τῆς Ἀττικῆς) ἀνέπτυξεν ἐπὶ μᾶλλον τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστίππου παραδεχθεὶς τὴν *ἡδονὴν* ὡς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον προβαλλόμενον τέλος τοῦ ζῆν (ἄκρον ἀγαθὸν) καὶ ἐν τῇ θεωρητικῇ φιλοσοφίᾳ τὴν τυχαίαν ἐνέργειαν μηχανικῶν αἰτιῶν ὡς λόγον ἢ ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς τάξεως τοῦ κόσμου· ἐξ ἐναντίας ὁ τῆς δευτέρας *Ζήνων* ὁ Κιτιεὺς προήγαγε τὸ ἠθικὸν σύστημα τοῦ Ἀντισθένους εἰς τὴν ἐσχάτην αὐστηρότητα διδάσκων ὅτι τὸ μό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νον ἀγαθὸν ὑπάρχει ἡ ἀρετή, οὖσα μία μὲν καθ' ἑαυτὴν ἐκδηλουμένη δὲ διαφόρως, τὸ μόνον δὲ κακὸν ἡ κακία, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα εἰσὶν ἀδιάφορα, τουτέστι δὲν ἔχουσι τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως καὶ τῆς ἀποβολῆς ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς περιστάσεσιν. Ἀμφότεροι οἱ εἰρημένοι αἱρεσιάρχαι ἔσχον ὀπαδοὺς ἔτι περιφημοτέρους αὐτῶν· ὁ πρῶτος, τὸν ἐκ Μιτυλήνης Ἕρμαχον, τὸν Μητρόδωρον, τὸν Ζήνωνα (παρ' ᾧ ὁ Κικέρων ἐν Ἀθήναις ἐμαθήτευσε) καὶ τὸν Φιλόδημον· ὁ δεύτερος, τὸν Κλεάνθην, τὸν Χρύσιππον, τὸν Παναίτιον καὶ τὸν Ποσειδώνιον. Ἡ πεποίθησις δὲ, μεθ' ἧς οἱ τῶν προηγουμένων σχολῶν ὀπαδοὶ ἐξέφερον τὰς δόξας αὐτῶν, προὐκάλεσε τὸν σκεπτισμὸν καὶ ἐπομένως τὴν γέννησιν τῶν δύο ἑπομένων αἱρέσεων. Καὶ ὁ μὲν *Πύρρων* ὁ Ἠλεῖος, τῆς ἐπωνύμου αἱρέσεως ἀρχηγὸς, ἐδόξαζεν ὅτι οὐδεμία γνῶσις τῶν πραγμάτων ὑπάρχει, ἑπομένως οὐδεμία ἀλήθεια ἐκ τοῦ ἀντικειμένου· ἄκρα δὲ σοφία εἶνε τὸ *ἐπέχειν* καὶ ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα τελεία ἀταραξία (τέλος εἶναι τοῦ σκεπτικοῦ τὴν ἐν τοῖς κατὰ δόξαν ἀταραξίαν)· ὁ δὲ *Ἀρκεσίλαος*, τῆς τελευταίας σχολῆς ὁ θεμελιωτὴς, ἐπρέσβευεν ὅτι τὸ μεγαλήτερον πόρισμα τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης εἶναι ἡ *πιθανότης* (εὐλογία)· ὅθεν ἔλεγεν «ὁ προσέχων τῷ εὐλόγῳ κατορθώσει καὶ εὐδαιμονήσει». Πρὸς τὰς ἀρχὰς δὲ τούτου συνεφώνουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ οἱ μετέπειτα Ἀκαδημαϊκοὶ (οἱ τῆς λεγομένης νέας Ἀκαδημίας ὀπαδοὶ), ἐξ ὧν οἱ περιφημότεροί εἰσιν ὁ *Καρνεάδης*, ὅστις διέπρεψε καὶ ὡς ῥήτωρ, ὁ *Κράντωρ* καὶ ὁ *Κλειτόμαχος*. — Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ μετ' ἔπειτα ἐγεννήθησαν αἱ τῶν Νεοπυθαγορικῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν σχολαὶ, αἵτινες δὲν φέρουσι πλέον τὸν Ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλ' ἀποπνέουσιν ἤδη ἀέρα ἀνατολικόν.

Εἰκαστικαὶ τέχναι. — Αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι εὑρίσκονται ἤδη εἰς τὴν παρακμήν των. Κατὰ τὴν ἔξοδον δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον τῆς προλαβούσης καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης περιόδου παρουσιάζονται δύο ἔξοχοι τεχνῖται, ὁ Σικυώνιος *Λύσιππος* ὡς ὁ ἐπιτηδειότερος μεταλλοχύτης καὶ ὁ Κολοφώνιος *Ἀπελλῆς* ὡς ὁ περιφημότερος ζωγράφος τῆς ἀρχαιότητος. Ἔργα δὲ τοῦ μὲν πρώτου περίφημα ἦσαν, ὁ ἀνδριὰς τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου (ὅστις εἰς αὐτὸν μόνον, κατὰ τὴν μορτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, ἐπέτρεπε τὴν παράστασίν του), τὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ἀγάλματα καὶ πρὸ πάντων καθήμενός τις Ἡρακλῆς καὶ εἷς Ζεύς· τοῦ δὲ δευτέρου ἡ εἰκὼν Ἀλεξάνδρου φέροντος τὸν κεραυνὸν ἐν τῇ χειρὶ, αἱ τοῦ Κλείτου καὶ τοῦ Νεοπτολέμου ὡς ἐφίππων· προσέτι Ἀφροδίτη τις ἀναδυομένη καὶ ἐξαιρέτως Ἄρτεμίς τις, περικυκλουμένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν νυμφῶν αὐτῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ.

Ἀπὸ τῆς Ῥωμαιοκρατίας μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἅλωσιν τῆς Κορίνθου ὁ τῆς Ἑλλάδος βίος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους πολλῶν περιπετειῶν καὶ δεινῶν παθημάτων μεστάς. Καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἡ δὲ δευτέρα τὴν Βυζαντινὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἀπετέλει μέρος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡ δὲ τρίτη τὴν κατοχὴν τῶν Φράγκων καὶ ἰδίᾳ τὴν τῶν Ἐνετῶν, ἡ δὲ τετάρτη, ἡ πασῶν χειρίστη, τὴν τῶν Τούρκων κατάκτησιν καὶ δεσποτείαν, ἐξ ἧς κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ παρόντος αἰῶνος μετὰ ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἀνήκεστα παθήματα μόλις ἐδυνήθη μέρος μόνον αὐτῆς νὰ ἀποτελέσῃ κράτος αὐτόνομον καὶ ἐλεύθερον. Τὴν ἱστορίαν δὲ ἑκάστης τούτων τῶν περιόδων πρόκειται νὰ ἐκθέσωμεν συντόμως περιοριζόμενοι εἰς τὰ οὐσιωδέστερα συμβάντα.

Α΄) Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

146 π. Χ.—395 μ. Χ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Ἑλλὰς, ὡς Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀχαΐα*, στερημένη πάσης αὐτονομίας, σεβαστὴ δὲ μόνον εἰς τοὺς νικητὰς αὐτῆς διὰ τῆς κατὰ τὴν παιδείαν ὑπεροχῆς της, διῳκεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων *ἀνθυπάτων*, μεταβαλλομένων κατὰ πᾶν ἔτος ἢ κατὰ πᾶσαν διετίαν καὶ τῶν πλείστων μετερχομένων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν διοίκησιν ὡς μέσον ἰδίου πορισμοῦ. Ἰδίαν δέ τινα θέσιν ἀπέναντι τῆς Ῥώμης διετήρησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτονομίας των χρόνους διὰ τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ῥώμην σχέσεών των εἶχον τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ δειχθῶσι μετ' ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος. Καὶ μετὰ τὴν κατατρόπωσιν μὲν τοῦ Περσέως κατώρθωσαν, πρεσβευσάμεναι, νὰ λάβωσι δι' ἀποφάσεως τῆς συγκλήτου τὰς νήσους Δῆλον καὶ Λῆμνον, ὧν καὶ πρότερον ἀντεποιοῦντο· μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἔτυχον τῆς συγγνώμης τῶν νικητῶν τοὐλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ δύνανται ν' ἀπολαύωσι τινὸς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσιν ἐμμένουσαι εἰς τοὺς ἀρχαίους τύπους τοῦ δημοσίου βίου[1]. Μέχρι τίνος δὲ ἡ ἐλευθερία αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἐμμέσως ἢ ἀμέσως περιωρίζετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δυσκόλως δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Κατὰ πρῶτον ἡ ἱστορία τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου (παρὰ τῷ Ἀππιανῷ καὶ Πλουτάρχῳ) διαφωτίζει ὁπωσοῦν τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων.

Ἀφοῦ δηλονότι ὁ *Μιθριδάτης*, βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὁ φοβερώτερος τῶν ἕως τότε ἐμφανισθέντων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης, ἐξηφάνισε πάντας τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ εὑρισκομένους Ῥωμαίους (ὑπὲρ τοὺς δεκακισμυρίους, ὡς λέ-

[1] Παρατηρητέον ὅτι ἐκ προοιμίων ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι, πολιτικῇ πανούργῳ χρώμενοι, ἀντὶ νὰ ζητήσωσι παρὰ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐπίσης ἀπεριόριστον ὑποταγὴν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς τύχης νὰ τὰς διαθέσωσι πρὸς τὸ αὐτὸ φρόνημα, πρὸς τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ προσπαθείας, ἐσπούδασαν νὰ διαιρέσωσι τὰ συμφέροντά των, ὥστε ἐν ᾧ τινὰς ἐκείνων κατέστησαν ἐντελῶς ἐξηρτημένας, εἰς ἄλλας καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ἐπετράπη ἡ ἐξακολούθησις ἐξωτερικῶν τινῶν τοῦ δημοσίου βίου τύπων, ὅσοι ἐδύναντο νὰ τὰς ἀναμιμνήσκωσι τὴν πρώην ἐλευθερίαν των.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γεται) διενοήθη νὰ καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐν Εὐρώπῃ (87—84 π. Χ). Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ, ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα στρατοὺς μεγάλους καὶ στρατηγούς, τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Μητροφάνην. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ τοὺς ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρας· ἡ Εὔβοια, ἡ Δημητριὰς καὶ ἡ Μαγνησία μὴ θελήσασαι νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν βασιλικὴν μερίδα ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους. Κατὰ τὴν μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας ἐπελθόντων Ῥωμαίων καὶ τοῦ Ἀρχελάου περὶ Χαιρώνειαν συγκροτηθεῖσαν τριήμερον μάχην ὑπῆρχον πολλοὶ Ἕλληνες ὡς ἐπίκουροι τοῦ τελευταίου· ἀλλ' ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐμφάνισις τοῦ *Σύλλα*, εἰς ὃν ἡ Ῥώμη ἐπέτρεψε τὸν κατὰ Μιθριδάτου ἐν Ἑλλάδι πόλεμον, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τρόμον καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν πρώτην ὑποταγὴν τὰς ἀποστάσας πόλεις· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες εὑρίσκοντο τότε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐκ δημαγωγοῦ εἰς τύραννον προαχθέντος *Ἀριστίωνος ἢ Ἀθηνίωνος*, ἀνθρώπου (κατὰ Πλούταρχον) ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχοντος συγκειμένην τὴν ψυχήν, ἐτόλμησαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἀπόστασιν, δεχθεῖσαι τὸν περὶ Χαιρώνειαν ἡττηθέντα στρατὸν τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἐμπιστευθεῖσαι τὴν ἄμυναν τοῦ Πειραιῶς εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον. Ὅθεν ὁ Σύλλας ὥρμησεν εὐθὺς μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εὗρεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν, ἥτις, ἡνωμένη μετὰ τῶν σκωμμάτων καὶ βωμολοχιῶν, δι' ὧν ὁ τύραννος Ἀριστίων αὐτόν τε καὶ τὴν διαβόητον σύζυγόν του Μετέλλαν ἀπὸ τῶν τειχῶν καθ' ἑκάστην ἠρέθιζεν, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ εἰς ἄκρον. Διαρκούσης δὲ τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πολιορκίας ὁ Σύλλας ἠναγκάσθη, πρὸς κατασκευὴν μὲν τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ ἐκκόψῃ τὰ δένδρα τῶν ἱερῶν ἀλσῶν, ἅτινα περιέβαλλον τὸ Λύκειον καὶ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ακαδημίαν, πρὸς πληρωμὴν δὲ τῶν στρατιωτικῶν μισθῶν, στερούμενος χρημάτων, νὰ γυμνώσῃ τοὺς ἐν Δελφοῖς, ἐν 'Επιδαύρῳ καὶ ἐν 'Ολυμπίᾳ ναοὺς ἐκ τῶν πλουσίων αὐτῶν ἀναθημάτων καὶ νὰ κόψῃ ἀπὸ τούτων νομίσματα. 'Εν τοσούτῳ οἱ πολιορκούμενοι ἤρξαντο ν' ἀγωνιῶσι πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. 'Εν ᾧ δὲ οὗτοι δι' ἔλλειψιν σίτου, οὗτινος ὁ μέδιμνος κατήντησε νὰ τιμᾶται χιλίων δραχμῶν, ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωνται ἀπὸ τῶν περὶ τὴν ἀκρόπολιν φυομένων χόρτων, ἐκ δερμάτων καὶ ἄλλων ἀηδῶν πραγμάτων, ὁ τύραννος 'Αριστίων ἐν πότοις διέτριβε καὶ ἐνετρύφα μετὰ γελωτοποιῶν ἀδιακόπως· βραδέως δὲ μόλις συγκατετέθη νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν Σύλλαν δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν, πρὸς οὓς, μὴ ἀρκουμένους νὰ ζητήσωσιν ὅ,τι τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέβλεπεν, ἀλλὰ σεμνολογουμένους τὸν Θησέα, τὸν Εὔμολπον καὶ τὰ Μηδικά, «*ἀπέλθετε*, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος στρατηγὸς, καὶ *ἀναλάβετε τοὺς λόγους ὑμῶν, διότι ἐγὼ δὲν ἐπέμφθην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς 'Αθήνας ἵνα διδαχθῶ, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξω τοὺς ἀποστάτας*». Τέλος δὲ οἱ πολιορκηταὶ παρατηρήσαντες μέρος τι τοῦ τείχους κακῶς καὶ ἀμελῶς φυλαττόμενον ἕνεκα τῆς ὀλιγωρίας τοῦ τυράννου, εἰσήλασαν δι' αὐτοῦ περὶ μέσας νύκτας εἰς τὴν πόλιν φρικώδεις, ὑπὸ τὸν ἦχον σαλπίγγων καὶ κεράτων, καὶ, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἄδειαν, διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ οἰκίας ἐφ' ἁρπαγὴν καὶ φόνον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποσφαγέντων ἦτο ἄπειρος. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Πλουτάρχου τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐμετρεῖτο κατὰ τὸν τόπον τοῦ ῥυέντος αἵματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ Διπύλου Κεραμεικοῦ κατέκλεισε διὰ τῶν πυλῶν τὸ προάστειον. Τῶν δὲ οὕτως ἀποθανόντων δὲν ἦσαν ἐλάσσονες οἱ ἐξ οἴκτου καὶ πόθου τῆς πατρίδος καὶ ἐξ ἀπελπισίας ἑκουσίως ἑαυτοὺς διαφθείροντες. Ὁ δὲ 'Αριστίων, ἀφοῦ ἐνεκαρτέρησε χρόνον τινὰ ἐν τῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀκροπόλει μετ' ὀλίγων δορυφόρων, ὑπὸ δίψης πιεσθεὶς παρεδόθη καὶ ἐφονεύθη. Τέλος ὁ Σύλλας, μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας καὶ καμφθεὶς ὑπὸ τῶν λιπαρῶν δεήσεων τῶν φυγάδων, Μειδίου καὶ Καλλιφῶντος μετὰ μικρόν τι ἐγκώμιον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, *συγχωρῶ*, εἶπε, *πολλοὺς χάριν ὀλίγων καὶ τοὺς ζῶντας χάριν τῶν τεθνηκότων.*

Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο κατὰ τὰς καλάνδας Μαρτίου ἐν ἔτει 86 π. Χ. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ὁ Σύλλας κυριεύσας καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ πλεῖστα αὐτόθι κτίρια κατακαύσας ἀνέζευξεν ἐσπευσμένως εἰς Βοιωτίαν, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ συνεκεντρώθησαν νέοι πολυάριθμοι στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου, ταχθέντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ (ἐκ Μουνυχίας μετακληθέντος) Ἀρχελάου. Ὁ Σύλλας, μ' ὅλον ὅτι αἱ δυνάμεις του ἦσαν πολὺ ἐλάσσονες, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς δύο μάχας, περὶ Χαιρώνειαν καὶ ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ὀρχομενοῦ· ἡ δευτέρα δὲ ἦτο τοσοῦτον φονική, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου (διακόσια ἔτη σχεδὸν βραδύτερον) εὑρίσκοντο πέριξ τοῦ Ὀρχομενοῦ πολλὰ βαρβαρικὰ τόξα, κράνη, θωράκων σπάσματα σιδηρῶν καὶ μάχαιραι ἐμβαπτισμέναι εἰς τέλματα. Ἡ Ἑλλὰς ἔπαθε πολλὴν ἐκ τοῦ Μιθριδατικοῦ τούτου πολέμου φθορὰν καὶ πολὺς παρῆλθε χρόνος ἕως οὗ αἱ ἀναστατωθεῖσαι αὐτῆς πόλεις ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν κατάστασίν των. Αἱ δὲ Ἀθῆναι, τῶν ὁποίων ἡ συμφορὰ ἦτο μεγαλητέρα ὅλων τῶν ἄλλων, εὗρον παραμυθίαν ἀνέλπιστον κατὰ τοῦτο, ὅτι πλούσιός τις εὐπατρίδης Ῥωμαῖος, ὁ *Πομπώνιος Ἀττικός*, καταφυγὼν (ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων τῆς Ῥώμης ταραχῶν) εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν πολυειδῶς διὰ τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ τὴν συνέδραμε. Παρομοίως καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας *Ἀριοβαρζάνης ὁ Φιλοπάτωρ* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φιλορώμαιος* εὐηργέτησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰς Ἀθήνας ἀνοικο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δομήσαντες τὸ ἐπὶ τῆς πολιρκίας καταστραφὲν ᾠδεῖον.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου πειραταὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κιλικίας, οἵτινες, κατὰ συνέπειαν τῆς διαλύσεως τοῦ στόλου τοῦ Μιθριδάτου ἐπεκράτησαν ἁπάσης τῆς Μεσογείου ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἕως τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους, ἐλεηλάτησαν ὑπὲρ πᾶσαν χώραν τὴν Ἑλλάδα, στερουμένην τότε ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἄμυναν ἑαυτῆς. Τέλος ὅμως κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων *Πομπηΐου*· μέρος δὲ τούτων ἔλαβε δι' αὐτοῦ κατοικίας εἰς τὴν ἤδη ἐρημωμένην Πελοπόννησον (ἐν Δύμῃ τῆς Ἀχαΐας). Ἀκολούθως οἱ μεγάλοι ἐμφύλιοι τῆς Ῥώμης πόλεμοι, ὁ μεταξὺ τοῦ εἰρημένου Πομπηΐου καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (48 π. Χ.) ὁ μεταξὺ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος φονέων, Βρούτου καὶ Κασσίου ἐξ ἄλλου μέρους (42), καὶ ὁ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου ἐφεξῆς (31) γενόμενοι ὅλοι ἐν Ἑλλάδι (ὁ μὲν περὶ Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας, ὁ δ' ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ τρίτος διὰ τῆς περὶ τὸ Ἄκτιον ναυμαχίας) συνεπήγαγον οὐ μικρὰ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς δεινά, καθόσον οἱ μὲν εἰς τὴν μίαν, οἱ δὲ εἰς τὴν ἑτέραν μερίδα κατετάσσοντο, καὶ ἐξ ἀνάγκης οἱ τῆς ἡττημένης ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν τὴν ἐκδίκησιν τῆς νικώσης. Μ' ὅλα ταῦτα οἱ δύο ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν νικητῶν, ὁ Καῖσαρ καὶ τελευταῖον ὁ Ὀκτάβιος (Αὔγουστος), ἐδείχθησαν ἱκανῶς εὐμενεῖς πρὸς τοὺς ἀντιπράξαντας καὶ ἐν μέρει εὐεργέται πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πρῶτος δηλονότι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς οὓς ἡ Ῥώμη ὤφειλε τὸν πολιτισμόν της, οὐ μόνον συγγνώμων ἐφάνη ἀλλὰ καὶ δωρεὰς πλουσίας τοῖς ἀπένειμε χρησιμευσάσας εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Μόνον οἱ κάτοικοι τῶν Μεγάρων, οἵτινες ἐτόλμησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν νικητήν, ἐξωλοθρεύθησαν σχεδὸν κατὰ κράτος, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας οἱ Θεσσαλοὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἧς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐχορήγησαν βοηθείας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα ὠφελήματα. Βραδύτερον δὲ ὁ Ῥωμαῖος οὗτος δορυκτήτωρ ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλο μεῖζον εὐνοίας δεῖγμα ἀνοικοδομήσας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς πυρπολήσεώς της ἔρημον μείνασαν Κόρινθον, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατέστη πάλιν ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Ὀκτάβιος, ἁμιλλώμενος πρὸς τὸν θεῖόν του, ἀπέφυγε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου συνταχθέντας· πρὸς τοὺς ὀλίγους δὲ, οἵτινες εἶχον προστεθῆ εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ, ἐδείχθη λίαν ἐλευθέριος. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἔλαβε τὴν νῆσον Κύθηρα καὶ τινας πόλεις τῶν Μεσσηνίων, κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἀπέβαλε πάλιν καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας της, ἤτοι τὰς μέχρι τοῦδε ἀπ' αὐτῆς ἐξηρτημένας παραλίους πόλεις, μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ταινάρου καὶ Μαλέα, αἵτινες παρεχωρήθησαν ὡς ἐλευθέρα ἰδιοκτησία εἰς τοὺς περιοίκους καὶ εἵλωτας, τοὺς ἔκτοτε ὀνομασθέντας *ἐλευθερολάκωνας*. Πλὴν δὲ τῆς Σπάρτης καὶ αἱ Πάτραι ἔτυχον τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Αὐγούστου εὐνοίας· διότι οὐ μόνον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἵτινες τὴν ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων σχεδὸν ἐξαφανισθεῖσαν πόλιν ἐγκατέλιπον διασκεδασθέντες εἰς τὰς ὁμόρους χώρας, ἐπανῆλθον κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πάλιν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων πολλοὶ συνέῤῥευσαν. Πρὸς μνήμην δὲ τῆς περὶ Ἄκτιον νίκης του ὁ Αὔγουστος ἔκτισε νέαν λαμπροτάτην πόλιν, τὴν ὁποίαν συνοικισθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων (Ἀμβρακιωτῶν, Ἀνακτορίων καὶ Αἰτωλῶν) ὠνόμασε *Νικόπολιν* ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ ἔχῃ καὶ ψῆφον εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων. Ἡ Νικόπολις δὲ καὶ αἱ Πάτραι ἀπέβησαν μετ' οὐ πολὺ εὐανδροῦσαι καὶ λαμπραὶ πόλεις καὶ, πρὸς ταῖς Ἀθήναις, τὸ καταγώγιον ὅλων ἐκείνων, ὅσοι ἤθελον νὰ θαυμάζωσιν ἔτι τὸ φθίνον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγαλεῖον ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν εὐαρίθμων αὐτῶν διακεκριμένων πόλεων τόσῳ καταπληκτικωτέρα παρίσταται ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, μικρὸν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐκτιθεμένη εἰκὼν τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἤθελεν εἶσθαι, λέγει ὁ ἔξοχος οὗτος γεωγράφος καὶ ἐθνογράφος, πάντη ἀνωφελὲς νὰ περιγράψωμεν ἀκριβῶς χώρας ἐρημωμένας καὶ πόλεις ἐφθαρμένας, ὅπου ἐνστρατοπεδεύουσι Ῥωμαῖοι, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐγκατασταθέντες δυνάσται. Ὅλη ἡ βορεία Ἑλλὰς, Ἤπειρος, Ἀκαρνανία, Αἰτωλία καὶ Λοκρὶς, εἶχον ἤδη γείνῃ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀνάστατοι κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους· αἱ πλεῖσται πόλεις ἐξέλιπον καὶ οἱ ὑπόλοιποι τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἔζων κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ μόνον ἡ Λάρισα διετήρησε μέρος τι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματός της· ἐν τῇ Βοιωτίᾳ μόνον ἡ Τάναγρα καὶ αἱ Θεσπιαὶ ἔμειναν μνείας ἄξιαι πόλεις. Αἱ Θῆβαι, αἱ ὑπερήφανοι Θῆβαι, αἱ ἄρξασαι τῆς Βοιωτίας καὶ ἐπιχειρήσασαι νὰ διαφιλονικήσωσι πρὸς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔσωζον οὐδὲ κώμης λόγου ἀξίας τύπον. Ἐν τῇ Ἀττικῇ διέπρεπον μὲν αἱ Ἀθῆναι, διατελοῦσαι ἔτι ἐλεύθεραι καὶ ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ Σύλλας κατέσκαψε τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, τὸ στήριγμα τοῦ πρώην μεγαλείου των, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐλπὶς πρὸς νέαν ἐξέγερσιν ἐξηφανίσθη. Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Ἀρκαδίας μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια· καὶ αὐτὴ ἡ Μεγαλόπολις, ἥτις εἶχε συμπεριλάβει τοὺς κατοίκους ὀκτὼ καὶ τριάκοντα Ἀρκαδικῶν πόλεων, ἦτο παντάπασιν ἀγνώριστος παθοῦσα τὸ τοῦ κωμικοῦ «*ἐρημία μεγάλη ἐστὶν ἡ Μεγάλη πόλις*». Ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι, ὅπου ἄλλοτε ἠριθμοῦντο ἑκατὸν πόλεις, δὲν ὑπῆρχον ἤδη πλέον τῶν τριάκοντα.—Εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐκπέσει, ὅταν ἡ Ῥώμη εὑρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης της! Οἱ ἀπὸ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὐγούστου ἀρξάμενοι παντοδύναμοι αὐτοκράτορες δὲν ἐγνώριζον καὶ δὲν ἤθελον νὰ γνωρίσωσι τὴν γοητείαν ἐκείνην, ἥτις μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ εἰς καταβεβλημένα ἔθνη νεαρὰς δυνάμεις ἢ νὰ ἐμφυσήσῃ νέαν ζωὴν εἰς πόλεις ἀποναρκωθείσας. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς δύο πρώτας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἑκατονταετηρίδας ἔπαθε σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ὅτε αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς παλαίστρα τῶν ἐμφυλίων τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης πολέμων. Ἄλλως τε καὶ πολλοὶ τῶν τότε αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν ὁπωσδήποτε εὐεργετικοὶ πρὸς αὐτήν.

Ὁ *Τιβέριος* (διάδοχος τοῦ Αὐγούστου), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου, ἀπήλλαξεν ἐπί τινα χρόνον τήν τε Ἀχαΐαν καὶ Μακεδονίαν, παραπονηθείσας δι' ὅσας ὑπέφερον καταπιέσεις, ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ ἀνθυπάτου, καὶ ἐπέτρεψεν ἀμφοτέρων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Γερμανικόν. Εἰς δὲ τὸ ὑπό τινος σεισμοῦ ἱκανῶς βλαφθὲν Αἴγιον παρεχώρησε τριῶν ἐτῶν ἀτέλειαν. Ὁ δὲ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας *Νέρων* ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα (66 μ. Χ.) ἵνα μεθέξῃ τῶν εἰσέτι ἐν αὐτῇ τελουμένων ἀγώνων καὶ καταγοητευθεὶς ἀπὸ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν καὶ ὑπερβολικῶν τιμῶν, ἃς ἔλαβεν ὡς Ὀλυμπιονίκης (ἰδίως ὡς κιθαρῳδὸς) παρὰ τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων, πρὸς ἀμοιβὴν τούτων ἐκήρυξεν αὐτὴν ἐλευθέραν καὶ παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένην. Ἀλλ' ἡ δεδωρημένη αὕτη ἐλευθερία, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ὑπερτιμηθεῖσα, δὲν ἀπεζημίου τὰς ὑπερόγκους δαπάνας, ἃς ἡ ματαιότης καὶ αἱ τεράστιαι τοῦ Νέρωνος ἀσωτεῖαι προὐξένησαν εἰς τὴν ἐξηντλημένην Ἑλλάδα· οὐδὲ διήρκεσεν ἄλλως εἰμὴ βραχὺν χρόνον, ἀφαιρεθεῖσα καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ *Οὐεσπασιανοῦ* (70) ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ Ἕλληνες *ἀπέμαθον* ἤδη αὐτήν. Τοῦ *Τραϊανοῦ* ἡ εὐεργετικὴ κυβέρνησις ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν· διὸ οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες ἔστησαν αὐτῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνδριάντα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ λίθου Πεντελικοῦ. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων ἐδείχθη τοσοῦτον φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος ὅσον ὁ τοῦ Τραϊανοῦ διάδοχος *Ἀδριανὸς* (117—138). Πολλάκις ἐν Ἑλλάδι διατρίψας καὶ διαρκέστερον ἐν Ἀθήναις ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς ἀξιολόγους δωρεάς. Πολλαχοῦ δὲ τούτων ἀνήγειρε λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ ἐν Ἀθήναις ἀποπεράτωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἀρξαμένην οἰκοδομὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Καὶ οἱ δύο διάδοχοι αὐτοῦ, ὁ *Ἀντωνῖνος Πίος* καὶ ὁ *Μάρκος Αὐρήλιος*, ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.—Ἡ παιδεία, ἥτις καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν ἑστίαν της ἐν Ἑλλάδι, ἦτο ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν οἱ δυνάσται αὐτῆς ἠναγκάζοντο ἢ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δεικνύωνται πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοϊκοί, τοὐλάχιστον εὐμενέστεροι ἢ ὅσον ἦσαν πρὸς τἆλλα ὑποτεταγμένα ἔθνη. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων ἤρχοντο εἰς Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς Ἀθήνας νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ οὐκ ὀλίγοι ἠρέσκοντο νὰ μένωσιν ἐνταῦθα μονίμως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (τὴν β', μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα) ἤρξατο νὰ διαδίδεται ἐν Ἑλλάδι τὸ νέον οὐράνιον θρήσκευμα, ὁ *Χριστιανισμός*, ὅστις βραδύτερον ἀπέβη τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ νέου ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη παρηγορία ἐν ταῖς ἀλλεπαλλήλοις συμφοραῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τέλους τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς πολιτικῆς παλιγγενεσίας της. Τὸ πρῶτον δὲ κήρυγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ τετάρτου αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41—45 μ. Χ.) διὰ τοῦ ἀποστόλου *Παύλου*. Ἀφοῦ οὗτος εἰς πολλὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις, Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροιαν, κατώρθωσε νὰ πείσῃ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους, ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων, ἐδίδαξε δημοσίᾳ μετὰ πολλοῦ ζήλου περὶ τοῦ *ἀγνώστου θεοῦ*, περὶ ζωῆς τοῦ Ἰη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκαλιῶν του, περὶ ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως, δὲν εὗρεν ὅμως πολλοὺς ὀπαδοὺς, ὑπερισχυούσης ἔτι τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐμπαιχθεὶς δὲ ὑπό τε τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ ὄχλου μετέβη εἰς Κόρινθον καὶ ἐνταῦθα εἰσήκουσθη πλειότερον ἢ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήρυξεν ἀκωλύτως τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ δεκαοκτὼ μῆνας, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι, παροργισθέντες διὰ τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσέλευσιν τοῦ προεστῶτος τοῦ συναγωγίου αὐτῶν *Κρίσπου*, ἠθέλησαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαίου πραίτορος *Γαλλίωνος*. Ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὥστε ὁ θερμουργὸς ἀπόστολος ἐξηκολούθησεν ἀδεῶς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν Κόρινθον εἰμὴ ἀφοῦ εἶδεν ὅτι τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων τῷ ἐγγυᾶτο τὴν διατήρησιν καὶ διάδοσιν τῶν διδασκαλιῶν του. Ἔκτοτε, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οἱ Χριστιανοὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον ἤδη μεγάλαι Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Λαρίσῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Κρήτῃ : κὶ ἐν Κύπρῳ, ἂν καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἔπασχον διωγμοὺς ἀπὸ τῶν πολυαριθμοτέρων ἔτι καὶ ἰσχυροτέρων εἰδωλολατρῶν.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος σμήνη βαρβάρων, ἀπὸ τῶν ἀρκτώων τῆς Εὐρώπης μερῶν ὁρμώμενα, ἤρξαντο νὰ εἰσβάλλωσι μετὰ καταστρεπτικῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἀχανὲς Ῥωμαϊκὸν κράτος, οὐδ' ἔπαυσαν ἔκτοτε (ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, Σεβήρου, Καρακάλλα, Γορδιανοῦ, Φιλίππου Ἄραβος, Δεκίου, Γάλλου, Οὐαλεριανοῦ, Γαλλιηνοῦ, Κλαυδίου κλ.) λεηλατοῦντα τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ προχωροῦντα ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἡ κυρίως Ἑλλὰς, ἣν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον καταλίπει πάντῃ ἀπροστάτευτον, κειμένη μακρὰν τῶν βορείων συνόρων, δὲν ὑπέστη κακὰ εὐθὺς ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν ἐκείνων. Εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος προ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χωρήσαντες ἀπεβιβάσθησαν εἰς Λῆμνον καὶ Σκῦρον καὶ ὥρμησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ βάρβαροι τότε ἐξεπόρθησαν τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Τεγέαν, τὴν Σπάρτην. Καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, εἰ καὶ πρὸ μικροῦ ὀχυρωθεῖσαι ὑπὸ Κλεοδάμου τοῦ Βυζαντίου, δὲν διέφυγον τὴν κοινὴν συμφοράν· ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀξίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ *Δεξίππου* κατώρθωσαν μετ' οὐ πολὺ νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγήν. — Μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἐτῶν (269) στῖφος ἄλλο Γότθων, πολυαριθμότερον τοῦ προτέρου κατῆλθε καὶ αὖθις τὸν Εὔξεινον πόντον ἐπὶ δισχιλίων πλοιαρίων. Ἡ ἐπιδρομὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶχε τοσαῦτα ὡς ἡ προηγουμένη δεινὰ ἀποτελέσματα. Οἱ Γότθοι ματαίως τότε προσέβαλον διαφόρους τῆς Θράκης πόλεις· διελθόντες δὲ μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὸν Ἑλλήσποντον, περιέπλευσαν ἔπειτα τὸν Ἄθωνα καὶ ἐπολιόρκησαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Κασσάνδρειαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἅμα δ' ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ὁ διάδοχος τοῦ Γαλλιηνοῦ αὐτοκράτωρ *Κλαύδιος* διέλυσαν μετὰ σπουδῆς τὴν πολιορκίαν καὶ οἱ μὲν πλείονες ἀναβάντες εἰς τὰ μεσογαιότερα ὠχυρώθησαν ἐκεῖ· οἱ δὲ λοιποὶ περιπλεύσαντες τὴν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν ἀπεβιβάσθησαν εἰς διάφορα αὐτῶν μέρη, ἀλλ' εὗρον τὰς πόλεις καλῶς ὠχυρωμένας ἀπὸ τῆς προλαβούσης προσβολῆς, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν νὰ λεηλατήσωσι εἰμὴ ὀλίγα ἀφρούρητα χωρία. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του δὲ ὁ Γοτθικὸς στόλος ἠθέλησε ν' ἀποβιβασθῇ καὶ εἰς Κρήτην, εἰς Κύπρον καὶ εἰς Ῥόδον, ἀλλ' ἐξωλοθρεύθη κατὰ μέρος ὑπό τε τοῦ καταδιώξαντος αὐτὸν Ῥωμαϊκοῦ στόλου καὶ ὑπὸ φοβεροῦ λοιμοῦ, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐνέσκηψε πρὸ πάντων εἰς τὰ ἀνατολικώτερα μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ συνεπήγαγε μέγαν ὄλεθρον ἀνθρώπων. Ταὐτοχρόνως δὲ καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ μείναντας Γότθους ἐνίκησε καὶ ἐξηφάνισεν ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ Κλαύδιος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀπὸ τοῦδε ὑπὲρ μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ὑπὸ βαρβάρων ἀπρόσβλητος, ἀπολαύουσα τὴν φαινομένην εὐτυχίαν μακρᾶς ἡσυχίας ἐν ᾧ βαρβαρικὸς πόλεμος καὶ ἀλληλομαχίαι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ Καισάρων περὶ τοῦ καθημαγμένου σκήπτρου τῆς καταῤῥεούσης κοσμοκρατίας ἐπλήρουν ὀδυρμῶν καὶ συμφορῶν τὰ λοιπὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέρη. Καὶ ὑπὸ τὸ βάρος δ' αὐτὸ, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπίεζεν ἀνηκέστως τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες πλέον παντὸς ἄλλου ἔθνους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξυψώθησαν εἰς ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος. Αἱ ὀλίγαι δὲ μαρτυρίαι, ὅσας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, συνάδουσιν ὅτι πόλεις ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Λακεδαίμων δὲν ἐστεροῦντο εὐδαιμονίας τινὸς καὶ ζωηρᾶς ἐμπορίας. Ἡ τόλμη τινῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐξ αἰσθήματος φιλοπατρίας ἐμπνεομένων ἀνδρῶν ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου βίου τὸ κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα τοῦ δύντος μεγαλείου· αὕτη δὲ ἦτο ἡ τελευταία προσπάθεια παλαίουσα πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηκολούθησε διαδιδόμενος ἐπὶ μᾶλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ εἰδωλολάτραι, ἀγανακτοῦντες διὰ τοῦτο, ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα, προστατευόμενοι ἰδίως ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ, δεινοτάτους κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου διωγμούς. Ἀλλὰ παραδόξως, ἐν ᾧ τότε ἀναρίθμητοι Χριστιανοὶ ἐμαρτύρησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ, δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ὀλίγοι μόνον, οἵτινες ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως θάνατον ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Κορίνθῳ, ἥτις τότε ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ ἀνθυπάτου καὶ τὸ κέντρον τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἐν Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάδι. Τελευταῖον οἱ διωγμοὶ ἔπαυσαν ἐντελῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος ἀφοῦ *Κωνσταντῖνος ὁ μέγας*, περιγενόμενος, μετὰ μικρὸν ἀγῶνα, ὅλων τῶν ἀντιπάλων του, κατέστη μόνος κύριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (314 μ. Χ.) καὶ ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Εὔνους δ' ἐξ ἀρχῆς οὗτος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες τὸν συνέδραμον κυριωδῶς εἰς τὰς νίκας του, ἐσπούδασε νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ πολλαχῶς, μάλιστα διὰ τοῦ γενικοῦ ἐκείνου περὶ *ἀνοχῆς* διατάγματος, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Μεδιολάνοις (312)· ἡ λατρεία αὐτῶν ἐτελεῖτο ἤδη δημοσίᾳ, ἐν ᾧ οἱ ναοὶ τῶν ἐθνικῶν κατέῤῥεον καὶ αἱ πρὸς τὰ εἴδωλα θυσίαι ἀπηγορεύθησαν. Εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν *Νικαίᾳ* τῆς μικρᾶς Ἀσίας τῷ 325 συγκροτηθεῖσαν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον παρευρέθησαν πολλοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπίσκοποι, ὧν ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ζῆλος κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πρὸς πλείονα δ' ἐξασφάλισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀπειλουμένου τότε πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων, ὁ Κωνσταντῖνος μετέστησε τὴν καθέδραν αὐτοῦ εἰς *Βυζάντιον*, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ μετωνομάσθη *Κωνσταντινούπολις*, ἑορτάσας μετὰ μεγάλης πομπῆς τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τῇ 10 Μαΐου 330 μ. Χ. Ἵνα δὲ κοσμήσῃ τὴν νέαν ταύτην μητρόπολιν ἀφῄρεσε μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολλὰ τῆς τέχνης λαμπρὰ μνημεῖα, οἷον τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, τὰ ἀγάλματα τῶν ἑλικωνίων μουσῶν καὶ ἄλλα· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐτίμησεν ὅσον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θεωρῶν ὡς καύχημα τὸ νὰ καλῆται *στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων*. Ἐκ τῶν προσεχῶν δὲ διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευθεὶς *Ἰουλιανὸς* συνέλαβε πολλὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν κλίσιν. Ἡ ἀναστροφή του μετὰ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτόθι σοφιστῶν, ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου παρελθόντος, ἡ εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησίς του, ὁ θαυμασμὸς τῶν λαμπρῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων, ταῦτα ἐπενήργησαν τοσοῦτον εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ ἄλλως ἀξιολόγου καὶ σπανίου ἀνδρὸς ὥστε νὰ παραγνωρίσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι διὰ τῆς ἐκ νέου εἰσαγωγῆς ἢ ἀνορθώσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνικοῦ θρησκεύματος ἐδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ ὁ παλαιὸς Ἑλληνικὸς αἰὼν μεθ' ὅλων τῶν μεγαλουργῶν κατορθωμάτων του. Καὶ ἀπέτυχε μὲν τῆς ἐπιβολῆς του ταύτης, ὠφέλησεν ὅμως ἄλλως τὴν Ἑλλάδα οὐκ ὀλίγον· διότι κατὰ διαταγήν του ἀνῳκοδομήθησαν καὶ διεκοσμήθησαν πολλοὶ ἤδη καταπεσόντες ναοὶ καὶ πολλαὶ ἐρημωμέναι πόλεις ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ· ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσὶς ἀνέκυψαν λαμπρότατα ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν καὶ αἱ πολλὰ παθοῦσαι ἐκ τῆς Γοτθικῆς ἐπιδρομῆς Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κλέος καὶ κατέστησαν πάλιν ἡ κυριωτέρα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἕδρα. Οἱ δὲ δημόσιοι ἀγῶνες, παύσαντες πρὸς καιρὸν, ἤρξαντο νὰ πανηγυρίζωνται ἐκ νέου πολυτελῶς.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅσον θλιβερὰ καὶ ἂν ἦτο, καθ' ὅλην σχεδὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριότητος τὴν ἐποχὴν, ἡ τύχη αὐτοῦ, δὲν ἔπαυσε νὰ διακρίνεται περὶ τὴν παιδείαν, ἀναδεῖξαν καὶ τότε οὐκ ὀλίγους δοκίμους καὶ μέχρι τῆς σήμερον θαυμαζομένους συγγραφεῖς, ἐξ ὧν οἱ κυριώτεροι εἰσίν, οἱ ἱστορικοὶ *Διονύσιος* ὁ Ἁλικαρνασεὺς, *Διόδωρος* ὁ Σικελιώτης, *Ἀρριανὸς* ὁ Νικομηδεὺς, *Ἀππιανὸς* ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ *Δίων* Κάσσιος ὁ ἐκ Νικαίας, ὁ γεωγράφος *Στράβων*, ὁ ἀστρονόμος *Πτολεμαῖος*, οἱ σοφισταὶ *Δίων* Χρυσόστομος ἐκ Βιθυνίας, *Λουκιανὸς* ὁ Σαμοσατεὺς, *Λογγῖνος* ὁ Ἀθηναῖος, ὁ φιλόσοφος *Ἐπίκτητος* ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ὁ τοπογράφος *Παυσανίας*, ὁ δειπνοσοφιστὴς *Ἀθήναιος*, ὁ ἰατρὸς *Γαληνὸς*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ Περγάμου, καὶ πρὸ πάντων ὁ φιλόσοφος καὶ βιογράφος *Πλούταρχος*.

Β΄) Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐν αὐτῷ καταστάσεως τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων.

395 — 1264 μ. Χ.

Περὶ τὴν ἔξοδον τῆς δ΄ μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, διαιρεθέντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μεταξὺ τῶν δύο τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου υἱῶν, Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν, ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Μακεδονίας συμπεριελήφθη ἔκτοτε εἰς τὸ πρῶτον, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ ὀνομάζεται συνήθως Βυζαντινὸν, ἕνεκα δὲ τοῦ προέχοντος ἐν αὐτῷ Ἑλληνικοῦ στοιχείου θεωρεῖται εὐλόγως ὡς *Ἑλληνικόν*.

Εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τῆς ἱδρύσεώς του ἐπανελήφθησαν ἀπειλητικώτερον ἢ ἄλλοτε αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γότθων. Πολὺν χρόνον οἱ βάρβαροι οὗτοι, ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος τοὺς κατετρόπωσεν, ὡς προείρηται, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Αὐρηλιανὸς τοῖς παρεχώρησε κατὰ τὸ 274 ἔτος τὴν ἐπαρχίαν τῆς Δακίας πέραν τοῦ Ἴστρου, ἔμενον ἐνταῦθα ἥσυχοι, διατελοῦντες ἐν εἰρηνικῇ μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιμιξίᾳ καὶ ὑπηρετοῦντες ὡς μισθοφόροι εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν αὐτοκρατόρων. Κατὰ πρῶτον δὲ τῷ 376 ἔτει, ὅτε οἱ *Οὖννοι* προελάσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Γοτθικῶν φύλων καὶ τὰ ἐξέβαλον ἐκ τῶν κατοικιῶν των, ἠναγκάσθησαν ταῦτα νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἐδέχθη ἑκὼν ἄκων τοὺς Βεσιγότθους ἐν τῇ Μοισίᾳ ὡς φίλους καὶ συμμάχους, οἵτινες ὅμως μετ' οὐ πολὺ, πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, ἐπανέστησαν καὶ μετὰ τῶν Ὀστρογότθων καὶ Οὔννων ἡνωμένοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸν Αὔγουστον δὲ τοῦ 378 ἔτους συνεκροτήθη ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη, καθ' ἣν ὁ Οὐάλης ἡττηθεὶς ἐφονεύθη καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἐξηφανίσθη. Ὁ μετὰ τοῦτον ὅμως βασιλεύσας *Θεοδόσιος* ὁ μέγας ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους, προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συνθέμενος δὲ μετ' αὐτῶν εἰρήνην τοῖς παρεχώρησε κατοικίας ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Θράκῃ.

Ἐν ὅσῳ ὁ Θεοδόσιος ἔζη, οἱ βάρβαροι φοβούμενοι καὶ σεβόμενοι ἐνταυτῷ τὸν κραταιὸν τοῦτον μαχητὴν δὲν ἐτόλμησαν, ἐκτὸς διαβατικῶν τινων λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν, νὰ ἐπιχειρήσωσί τι λόγου ἄξιον κίνημα. Ἀλλ' ἅμα ἔμαθον τὸν θάνατον αὐτοῦ (ἐν ἀρχῇ τοῦ 395), ἤρξαντο εὐθὺς νὰ ταράττωνται. Ἀρχηγὸς τοῦ τῶν Βεσιγότθων στρατοῦ τοῦ διατελοῦντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο τότε ὁ *Ἀλάριχος*. Ἤδη δὲ οὗτος εἶχε διαθέσει τὸν λαὸν καὶ στρατόν του εἰς ἀπόστασιν, ὅτε ὁ κακόβουλος *Ῥουφῖνος*, ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνηλίκου αὐτοκράτορος *Ἀρκαδίου*, θέλων νὰ στηρίξῃ ἑαυτὸν ἀπέναντι τῆς κοινῆς ἀποστροφῆς καὶ νὰ κορέσῃ τὴν ἄμετρον φιλαρχίαν του ὡς καὶ τὸ ἀδιάλλακτον πρὸς τὸν ἐχθρικῶς κατ' αὐτοῦ διακείμενον διοικητὴν τοῦ δυτικοῦ βασιλείου *Στιλίχωνα* μῖσός του, συνέλαβε τὴν ἀνοσίαν ἀπόφασιν τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν τρομερὰν δύναμιν τῶν περικυκλούντων τὰ ἀνυπεράσπιστα τοῦ κράτους ὅρια βαρβάρων. Ὅθεν κατὰ συνέπειαν τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων μυστικῶν συνεννοήσεων, ὁ τελευταῖος προσεκάλεσεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὅλα τὰ βάρβαρα γένη, καὶ ἐν ᾧ τοιουτοτρόπως συνεκροτήθη κατ' ἄρκτον τρομερὸς στρατὸς, ὁ Ῥουφῖνος ἐφρόντισε νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν μέχρι τῶν πυλῶν τῆς μητροπόλεως καὶ μέχρι τῶν ἀπωτέρων μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ πρόχειρος πρόφασις ὅτι δῆθεν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐξεπλήρωσε τὰς ὑποχρεώσεις του πρὸς τοὺς ὑπηρετοῦντας ὑπ' αὐτὸν Γότ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θους παρήγαγε τὸ πρῶτον τῶν βαρβάρων τούτων κίνημα. Πρὸ τῆς λήξεως λοιπὸν τοῦ χειμῶνος τοῦ 395 ἔτους, ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Θεοδοσίου ὁ Ἀλάριχος ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πρωτευούσης· στερημένος ὅμως τῶν πρὸς ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς μέσων καὶ μὴ θέλων νὰ χρονοτριβῇ, ἐτράπη ἄνευ ἀναβολῆς διὰ τῆς κατερημωμένης Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ διὰ τρομερῶν λεηλασιῶν καὶ σφαγῶν προβαίνων ἔφθασε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν.

Τὰ αἰσχρὰ τοῦ Ῥουφίνου ὄργανα ἦταν τότε ὁ *Ἀντίοχος*, ἀνθύπατος τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὁ *Γερόντιος*, ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων, οἵτινες ὤφειλον νὰ φυλάξωσι τὴν εἰρημένην διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν Σπαρτιατῶν καθαγιασθεῖσαν δίοδον. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος, ἅμα εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς πλησιάσεως τοῦ Ἀλαρίχου κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν ἐγκατέλιπε τὴν ὀχυρὰν θέσιν. Οὕτω δὲ οἱ βάρβαροι διελθόντες ἀκωλύτως δι' αὐτῆς ἐπέπεσαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου εἰς ἐπαύλεις, χωρία καὶ πόλεις καὶ πανταχοῦ ἐπήγαγον τρομερὰν σφαγὴν καὶ ἀπερίγραπτον καταστροφήν. Ὅλαι αἱ ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀσωποῦ χῶραι, Λοκρὶς, Φωκὶς, Βοιωτία, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πτωμάτων καὶ καπνιζόντων ἐρειπίων, ναῶν καὶ οἰκιῶν ἀνατετραμμένων. Μόνον τὰς καλῶς ὠχυρωμένας Θήβας παρῆλθον οἱ βάρβαροι μὴ θέλοντες νὰ δαπανῶσι ἀνωφελῶς διὰ μακρᾶς πολιορκίας τὸν καιρόν των. Διὰ τῶν κοιλάδων δὲ τοῦ Κιθαιρῶνος εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνυπεράσπιστον Ἀττικὴν καὶ σπεύσαντες ἀμέσως εἰς Ἐλευσῖνα ἐβεβήλωσαν καὶ ἀνέτρεψαν τὸν περίφημον τῆς Δήμητρος ναὸν, τὴν δὲ πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς (ἐὰν ἦναι πιστευτὴ ἡ μαρτυρία τοῦ Ζωσίμου, ἄλλων συγχρόνων συγγραφέων βεβαιούντων τὸ ἐναντίον) κατέλιπον ἀβλαβῆ ἀρκεσθέντες εἰς ὅσα ἔλαβον παρὰ τῶν Ἀθηναίων δῶρα. Ἀκολούθως ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὰ Μέγαρα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προδοσία δὲ καὶ αὖθις εὐκόλυνε τὴν περαιτέραν αὐτῶν προχώρησιν. Ὁ Γερόντιος δηλονότι, ὅστις ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν ἀπεχώρησεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἵνα κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερασπίσῃ τὴν Πελοπόννησον, κατέλιπεν, ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν Γότθων, καὶ αὖθις τὴν θέσιν του καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ διαβῶσιν ἀνεμποδίστως. Καθ' ὅλην δὲ τὴν χερσόνησον δὲν ὑπῆρχε τότε οὐδεμία τετειχισμένη πόλις καὶ ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας, ἣν ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ φυλαττόμενος ἰσθμὸς ἠγγυᾶτο, οὐδεὶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἑστίας. Οὕτως ἄρα ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ καὶ ἡ Πελοπόννησος τὰ αὐτὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος δεινά. Ἡ Κόρινθος ὅπου ἴσως διέτριβεν ἔτι μετὰ τῶν δορυφόρων του ὁ προδότης Ἀντίοχος, ἑάλω ἐξ ἐφόδου καὶ τὸ δεύτερον πάλιν, τοὐλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἐπυρπολήθη. Τὴν αὐτὴν δὲ ταχέως ὑπέστησαν τύχην ἀλληλοδιαδόχως τὸ Ἄργος, ἡ Μαντίνεια, ἡ Τεγέα, ἡ Μεγαλόπολις, αἱ Ἀμύκλαι καὶ τελευταῖον ἡ Σπάρτη· πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν καὶ οὐκ ὀλίγοι ἐξηνδραποδίσθησαν. Τότε δὲ κατὰ πρῶτον κατεστράφη καὶ ὁ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ναὸς μετὰ τοῦ κολοσσιαίου ἐκείνου ἀγάλματος, θαυμασίου ἔργου τῶν χειρῶν τοῦ Φειδίου. Ἓν ἔτος ὁλόκληρον διέμειναν οἱ περὶ τὸν Ἀλάριχον βάρβαροι ἐν τῇ δυστήνῳ Ἑλλάδι, ἕως οὗ τελευταῖον Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Στιλίχωνα (τὸν ἀντίπαλον τοῦ Ῥουφίνου) ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰταλίας διὰ θαλάσσης καὶ ἀποβιβασθεὶς ἐν Κορίνθῳ ἠνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσι διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅθεν ἔπειτα διεπεραιώθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Παρελθούσης τῆς ὑπὸ Ἀλαρίχου κινηθείσης ταύτης καταιγίδος ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἥσυχος, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐδυνήθη πάλιν διὰ τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας τῶν κατοίκων αὐτῆς νὰ ἐπουλώσῃ ὁπωσδή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποτε τὰς πληγάς της. Ἡ περὶ τὰ τέλη τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος (467) εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐμφάνισις τῶν ἀπὸ τῆς βορείου Ἀφρικῆς ὁρμηθέντων *Βανδήλων* (ἔθνους καὶ τούτου Γερμανικοῦ) ὑπῆρξε σχεδὸν ἀβλαβής, καθότι οἱ γενναῖοι Λάκωνες ἀντέκρουσαν τοὺς βαρβάρους τούτους καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγωσι τάχιστα. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐφεξῆς, ἤτοι τῆς ϛ' ἑκατονταετηρίδος (ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ, Ἡρακλείου καὶ Λέοντος Ἰσαύρου), ἄρχονται νέαι ἐπιδρομαὶ φύλων πάντη διαφόρων τῶν μέχρι τοῦδε, ἤτοι *Βουλγάρων*, *Ἀβάρων* καὶ *Σλαύων*. Ταῦτα δὲ δὲν ἠρκέσθησαν νὰ λεηλατήσωσι μόνον, ὡς τὰ πρῶτα, ὅσας ἐπανειλημμένως (527, 540 καὶ 578) ἐπέδραμον χώρας (Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν κλ.) ἀλλ' ἤρξαντο, μάλιστα οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλαῦοι, νὰ λαμβάνωσι καὶ μονίμους πολλαχοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατοικίας. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι κατέλαβον τὸ βορειότερον τῆς Θράκης μέρος, ὅπερ ἀπ' αὐτῶν ἔκτοτε ὠνομάσθη *Βουλγαρία*, οἱ δὲ δεύτεροι κατῴκησαν εἰς διάφορα τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας μέρη. Κατὰ δὲ τὸ ἥμισυ τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος (746 — 747) πολλοὶ Σλαῦοι προὐχώρησαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἦλθον εἰς συγκρούσεις αἱματηρὰς μετὰ τῶν αὐτοχθόνων, ζητοῦντες ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτῶν διαφόρους χώρας. Ἀλλ' ἀφοῦ οὗτοι, κατὰ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης (Ἀθηναίας τὴν καταγωγὴν) ἐκπεμφθέντος στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σταυράκιον ἐπολεμήθησαν ἰσχυρῶς (783), βραδύτερον δὲ ἐν τῇ περὶ τὰς Πάτρας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους συγκροτηθείσῃ κρατερᾷ μάχῃ (807) ἔπαθον ἥττας ὁλοσχερεῖς. Τελευταῖον δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Β' (976-1025) κατατροπωθέντες ὁλοσχερῶς ἐπαύσαντο τοῦ νὰ ὦσι ἐπίφοβοι ὡς πολὺ ὀλιγαριθμώτεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου συνεχω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεύθησαν μετὰ τούτων λαβόντες σὺν τῷ Χριστιανικῷ δόγματι καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη των. Ὥςε ἡ ὑπόθεσις, ἣν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἔπλασε καὶ ὑπεστήριξεν ὁ Γερμανὸς *Φαλλμεράϋερ*, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἑλλὰς τότε ἐξεσλαυίσθη παντάπασιν, ἀπολεσθείσης ἄρδην τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, εἶναι ἱστορικῶς ἀνυπόστατος καὶ δεικνύει, ἂν ὄχι ἄλλο τι πλέον, τὴν παραδοξολόγον τοῦ ἀνδρὸς φύσιν.

Ὑπὸ τὴν σωτήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιῤῥοὴν καὶ τὴν εὔστοχον τοῦ κλήρου ἐνέργειαν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν εἰρηνικῶν καὶ χρησίμων ἐπιτηδευμάτων. Εἰς τὰς μεσογείους χώρας ἤκμαζον ἡ γεωργία, ἡ μεταξοκομία, ἡ πορφυροβαφικὴ καὶ ἄλλαι ποικίλαι βιομηχανίαι, εἰς τὰς παραλίας καὶ τὰς νήσους ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία· οἱ δὲ κάτοικοι εἶχον πληθυνθῇ παντοχοῦ καὶ 200 περίπου εὐμεγέθεις πόλεις ἀνήγγελλον πρὸς τῷ πληθυσμῷ καὶ τὴν κοινὴν εὐπορίαν. Οὐδ' ἡ κατάστασις τῆς παιδείας ἦτο εὐκαταφρόνητος· ὥστε δυσκόλως μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, αἵτινες εἰς τὴν ἐξουσίαν Γερμανικῶν καὶ ἄλλων νεωτέρων ἐθνῶν περιελθοῦσαι διετέλουν τότε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μορφώσεώς των, ἐδύνατο νὰ εὑρεθῇ τις δυναμένη νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικήν. Ἔδειξαν δὲ οἱ τῆς ἐποχῆς ταύτης διὰ προσθέτων στοιχείων ἐπιῤῥωσθέντες Ἕλληνες καὶ οὐ μικρὰν στρατιωτικὴν ἱκανότητα, ἥτις τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τῆς συγχρόνου τρομερᾶς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μάστιγος, τῶν *Σαρακηνῶν*. Παρὰ τὰς Πάτρας ἤδη οἱ ὀπαδοὶ οὗτοι τοῦ Μωάμεθ, συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Πελοποννησίων Σλαύων, εἶχον δοκιμάσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ξίφους τὴν ὀξύτητα. Καὶ ἀφοῦ δὲ κατέλαβον τὴν Κρήτην (823) μετὰ τῶν 30 πόλεών της, εἰς οὐδεμίαν παραλίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὅπερ δὲν ἔπαυον παρενοχλοῦντες ἐκεῖθεν, εὗρον τοσαύτην κρατερὰν ἀντί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στασιν, ὅσην εἰς τὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ ἔπαθον δύο κρισίμους ἥττας (880—1)· ὅθεν ἔκτοτε κατέλιπον τὴν Ἑλλάδα ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀφοῦ δ' ἀκολούθως ἐπόρθησαν ἔτι τὴν Δημητριάδα (896), τὴν Λῆμνον (901) καὶ τὴν Θεσσαλονίκην (904), ἐπὶ τέλους, ἐλαττωθείσης κατὰ μικρὸν τῆς δυνάμεώς των, ἐξεβλήθησαν ὑπὸ Βυζαντινῶν στρατηγῶν ἀπό τε τῶν ἄλλων νήσων, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς Κρήτης (961). Ἀλλὰ μετ' αὐτοὺς ἐκινήθησαν ἤδη ἐκ νέου οἱ Βούλγαροι καὶ ἐξέτειναν τὰς λεηλασίας των ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Τρὶς δὲ οὗτοι προσήγγισαν τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τῷ μὲν 932 ἐκυρίευσαν τὴν Νικόπολιν καὶ κατεστησαν ἐν αὐτῇ ἀσθενῆ τινὰ ἀποικίαν· τῷ δὲ 978 ὁ μέγας τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς Σαμουὴλ ἐπόρθησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐξηνδραπόδισε μάλιστα τοὺς κατοίκους τῆς Λαρίσσης. Μετὰ παρέλευσιν δὲ δώδεκα ἐτῶν (995) ὁ αὐτὸς Σαμουὴλ εἰσβαλὼν διὰ τῶν Τερμπῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διαβὰς τὸν Πηνειὸν προήλασεν εἰς Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ἄγων καὶ φέρων πανταχοῦ τὴν χώραν. Καὶ ἦτο ἤδη ἐν τῷ ἐπιστρέφειν εἰς τὰ ἴδια μετὰ τῶν ἀπείρων λαφύρων, ὅτε τὰ ὑπὸ συνεχῶν ὑετῶν ἐξογκωθέντα ῥεύματα τοῦ Σπερχειοῦ τὸν ἠνάγκασαν νὰ κατασκηνώσῃ παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄχθην. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ τότε αὐτοκράτωρ Βασίλειος, μαθὼν τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν ἕνα τῶν ἀρίστων στρατηγῶν του, τὸν *Νικηφόρον Οὐρανόν*, μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς. Ἐν ᾧ δὲ οἱ βάρβαροι διεπόρθουν τὴν στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον, ὁ Νικηφόρος προυχώρησεν ἀμελητὶ εἰς Λάρισαν καὶ καταλιπὼν αὐτόθι τὰς ἀποσκευὰς μετὰ σπουδῆς μεγάλης διῆλθε τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν ἀριστερὰν τοῦ Σπερχειοῦ ὄχθην ἀπέναντι τοῦ ἀντιπέρας αὐλιζομένου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σαμουήλ. Μάχη τις ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἐφαίνετο ἀδύνατος εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Βούλγαροι, προστατευόμενοι, ὡς ἐνόμιζον, ὑπὸ τῶν ῥευμάτων τοῦ ποταμοῦ, ἡσύχαζον ἀφρόντιδες, ὁ Νικηφόρος μετὰ πολλὰς ματαίας ἀποπείρας ἀνακαλύψας τέλος πόρον τινὰ, τὸν ὁποῖον ὁ στρατός του ἐδύνατο νὰ διαβῇ, ἐπέπεσε νυκτὸς εἰς τοὺς βαρβάρους κοιμωμένους καὶ κατέσφαξε σχεδὸν ἅπαντας. Μόνον ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ υἱός του Ῥωμανὸς, καίπερ βαρέως πληγωμένος, ἐδυνήθησαν μετ' εὐαρίθμων ὀπαδῶν νὰ διαφύγωσι τὸν κοινὸν ὄλεθρον· καὶ διὰ τῶν ἀτραπῶν τῶν Αἰτωλικῶν ὀρέων καὶ τοῦ Πίνδου βαδίζοντες ἔφθασαν εὐτυχῶς εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἐλευθέρωσις τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων αἰχμαλωτευθέντων Ἑλλήνων καὶ ἄπειρα λάφυρα ἦσαν ὁ καρπὸς τῆς νίκης τοῦ Νικηφόρου. Ἔκτοτε δὲ ἡ κυρία τῶν Βουλγάρων δύναμις ἤρξατο νὰ συγκεντροῦται ἐπὶ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ Ἀξιοῦ, ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς νέας Ἠπείρου, καὶ ἐν ταῖς πρώην ἐπαρχίαις, Δαρδανίᾳ, Δακίᾳ καὶ ἄνω Μοισίᾳ, ὅπου κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρίσκομεν μνημονευμένας ὡς κυριωτέρας τῆς Βουλγαρικῆς χώρας πόλεις, τὴν Τριαδίτσαν (τὴν ἀρχαίαν Σαρδικὴν), τὴν Βιδύνην παρὰ τὸν Ἴστρον, τὸ Πέρνικον, τὴν Στρουμνίτσαν, τὴν Ἀχρίδα καὶ Πρέσπαν. Θέλων δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος νὰ συντρίψῃ καὶ ἐνταῦθα τὸ κράτος τῶν βαρβάρων δὲν διέλιπεν, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνὸς, νὰ ἐπιστρατεύῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καὶ νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὴν μητρόπολιν θριαμβευτής.

Εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ὅλαι αἱ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἔτι κατεχόμεναι πόλεις ἐν τῇ μεσημβρινῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ, ἡ Βέρροια, τὰ Σέρβια, τὰ Βοδενὰ καὶ πλῆθος μικροτέρων φρουρίων ἐκυριεύθησαν καὶ συγχρόνως τὰ παρ' ἐκείνων πρότερον κατασκαφέντα ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνωρθώθησαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἔπρεπε νὰ παρέλθω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιν ἔτι εἴκοσιν σχεδὸν ἔτη μέχρι τοῦ 1019), πρὶν ἢ ἡ δύναμις τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους δαμασθῇ ἐντελῶς. Ὁ Σαμουὴλ, βάρβαρος καὶ ἥρως, ἀλλ' οὐδαμῶς ἄμοιρος φιλανθρώπων αἰσθημάτων, ἀπεβίωσεν ἤδη κατὰ τὸ 1014 ἔτος ἐκ λύπης καὶ δείματος πρὸς τὸ φρικῶδες θέαμα, δι' οὗ ὁ τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ (γνωστὸς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βουλγαροκτόνος») ἐστοχάσθη νὰ τὸν ταπεινώσῃ ἀποστείλας πρὸς αὐτὸν δεκαπεντακισχιλίους αἰχμαλώτους Βουλγάρους τετυφλωμένους καὶ ἀνὰ ἑκατὸν ὑφ' ἑνὸς μονοφθάλμου ὁδηγουμένους [1]. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σαμουὴλ, *Γαβριὴλ Ῥωμανὸς* καὶ *Ἰωάννης Βλατισλαῦος*, ἐδείχθησαν ὄχι ἀνάξιοι αὐτοῦ, ἀντισταθέντες ἐπί τινα χρόνον ἔτι. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ἰωάννης ἔπεσεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Δυῤῥαχίου, παρεδόθησαν τότε ἑκουσίως εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα φρούρια. Ἡ Βουλγαρία συνεχωνεύθη ἔκτοτε μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὴν μητρόπολιν τῆς χώρας, ἐγένετο κύριος τῶν ἐνταῦθα συσσωρευμένων βασιλικῶν θησαυρῶν, ἀπήγαγεν ὡς αἰχμαλώτους τοὺς τελευταίους γόνους τῆς πεσούσης δυναστείας καὶ ἔταξε φρουρὰν Βυζαντινὴν ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτως ἔλαβον πέρας οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι ἐν ἔτει 1019. Ὅτι ἡ κυρίως Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος δὲν ἔπαθον ἐκ τούτων μεγάλην βλάβην, βεβαιοῦται τοῦτο ἐκ μεταγενεστέρων εἰδήσεων, αἵτινες μαρτυροῦσι περὶ τῆς διαρκοῦς εὐτυχίας τῶν χωρῶν ἐκείνων. Κατὰ τὸν Κεδρηνὸν δηλονότι τὰ στρατεύματα, ἅτινα ὁ αὐτοκράτωρ *Ῥωμανὸς* ὁ τρίτος (1028 — 1034) ἐξέπεμψεν εἰς

[1] Κεδρ. τόμ. 2, σελ. 457 καὶ ἑξ. «Οὓς ἐκεῖνος (ὁ Σαμουὴλ) ἀφικνουμένους κατ' ἀριθμὸν καὶ τάξιν θεώμενος, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκὼν νεανικῶς καὶ εὐψύχως, λειποθυμίᾳ καὶ σκότῳ βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει.... καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀποθνήσκει».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰταλίαν, ἐστρατολογήθησαν ἀποκλειστικῶς ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ τῷ 1031· ἡ Ἑλλὰς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνῆκεν οὐ μόνον εἰς τὰ εὐανδρότερα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ καρποφορώτερα καὶ μᾶλλον καλλιεργημένα μέρη τοῦ κράτους· διότι ἐν ᾧ μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπὸ τῆς εἰρημένης στρατολογίας συνέβη ἐν ταῖς βορειαις ἐπαρχίαις μέχρι Θεσσαλίας σιτοδεία (1037), μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ ἠγοράσθησαν ἑκατὸν χιλιάδες βυζαντινῶν μέτρων σίτου πρὸς διατροφὴν τῶν χωρῶν τούτων, χωρὶς νὰ προέλθῃ οὐδεμία ἔλλειψις εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Οἱ μετὰ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρουσιαζόμενοι *Πετσινάκαι*, πλησιέστεροι τῶν βορειοτέρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μερῶν, δὲν ὑπερέβησαν οὐδέποτε τὸν Ὄλυμπον· οἱ δὲ *Οὔζοι*, ἄλλο βάρβαρον ἔθνος, ἐπλησίασαν μὲν, κατὰ τὰς λῃστρικὰς ἐπιδρομάς των (1065), καὶ μέχρι τῆς Ἑλλάδος, δὲν προὐξένησαν ὅμως εἰμὴ μικράν τινα ζημίαν [1], τὴν ὁποίαν ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους αὐτῆς καὶ ἡ φιλοπονία τῶν κατοίκων της ταχέως πάλιν ἀνεπλήρωσαν. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες, ἐξακολουθοῦντες ν' ἀπολαύωσιν ὅλων τῶν πρὸς τὸ ζῆν μέσων ἀνέτως, ἐσπούδαζον ἤδη νὰ προτερῶσι τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν παιδείαν. Πανταχοῦ εἶχον ἱδρύσει σχολεῖα καὶ φιλοτίμως συνήθροιζον καὶ διέσωζον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς τέχνης. Τὰ θεμέλια νέου τινὸς πολιτισμοῦ ἐτέθησαν ἤδη καὶ ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ προκύψῃ ἐντεῦθεν κρεῖττόν τι μέλλον.

[1] Ὁ εὐφυὴς Φαλμεράυερ συναριθμεῖ μεταξὺ τῶν σατανικῶν ἐκείνων ἀλαστόρων (teufelischen Unholden), ὅπως συνήθως ὀνομάζει ὅλα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ ἐξαλείψαντα, κατ' αὐτὸν, τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, καὶ τοὺς Πετσινάκας ῥητῶς, χωρὶς νὰ φέρῃ οὐδεμίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του μαρτυρίαν. Οὕτω δὲ οὐ μόνον διὰ διαστροφῆς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ ἀμαρτύρως σπουδάζει (ἐκ διαθέσεως δυσμενοῦς πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα νὰ βεβαιώσῃ τὴν παράδοξον δόξαν του ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξέλιπε παντάπασιν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν ᾧ δὲ οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πληγῶν ἐξάντλησις, οὔτε αἱ κατὰ καιρὸν τοῦ Βυζαντινοῦ δεσποτισμοῦ καταπιέσεις, οὔτε αἱ ἐποικήσεις τῶν Σλαύων καὶ αἱ λεηλασίαι τῶν Βουλγάρων ἐδυνήθησαν νὰ μειώσωσιν ἢ ἐξαλείψωσι τὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔμφυτον πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὁρμήν, ἐπέπρωτο νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ τῆς δύσεως αὐτῆς, ὑπὸ Χριστιανικῶν λαῶν καὶ ἡγεμόνων, ἡ φθορὰ καὶ ἐξαφάνισις τῆς ἀναβλαστανούσης Ἑλληνικῆς παιδείας. Περὶ τὸ ἥμισυ δηλονότι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος στῖφος τι *Νορμαννῶν* ἐκ τῆς Σκανδιναυικῆς ἄρκτου ὁρμῆσαν ἀπέβη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἴσχυσε νὰ συντρίψῃ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς Βυζαντινῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους κυριότητος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνεχεῖς πρὸς διαφόρους βαρβάρους πόλεμοι, μεταβολαὶ δυναστειῶν καὶ ἀπόστασις φιλάρχων διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν παρέλυον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς σχεδὸν ἐξηντλημένας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους δυνάμεις, τούτου ἕνεκα οὐδεμία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς ματαιώσεως τῶν βουλευμάτων ἑνὸς ἡγεμόνος, ὅστις ἐν συναισθήσει τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως οὐδὲν ὅριον τῆς φιλοδοξίας του ἐγίνωσκεν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο ὁ *Ῥοβέρτος Γυσκάρδος*, δοὺξ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, ὅστις μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας ἐλθὼν εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις πρὸς τὸν τότε αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου (Ἀλέξιον Α' τὸν Κομνηνὸν), διενοήθη νὰ φέρῃ τὰ νικηφόρα ὅπλα τῶν Νορμαννῶν καὶ εἰς τὴν καρδίαν αὐτὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Δύο ὁλόκληρα ἔτη διήρκεσεν ἡ κραταιὰ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν παρασκευὴ τῶν Νορμαννῶν πρὸς τὴν προκειμένην κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους στρατείαν. Μόλις δὲ κατὰ τὸ 1080 συνηθροίσθη ἐν Ὑδροῦντι ὁ στρατὸς, ἐκ τρισμυρίων μαχητῶν συνιστάμενος, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταβίβασιν ὑπῆρχον ἕτοιμα ἑκατὸν πεντήκοντα με-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γάλα σκάφη. Ὁ Γυσκάρδος ἐσκόπει ν' ἀποβιβασθῇ ἐντεῦθεν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα ταὐτοχρόνως εἰς δύο μέρη, εἰς Νικόπολιν καὶ εἰς Ναύπακτον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ἡ ὥρα τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲν ἦτο πρόσφορος, διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀναβληθῇ ἐπιπλέον ἡ ἐκστρατεία, ἡ μετάβασις ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Βρενδήσιον, ὅθεν καὶ διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος ἡ εἰς Δυρράχιον διαπεραίωσις κατωρθοῦτο εὐκόλως. Μικρά τις Νορμαννικὴ μοῖρα, ἣν ὁ Γυσκάρδος προέπεμψεν ἐντεῦθεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ υἱοῦ του Βοημούνδου, ἐπέτυχε νὰ γείνῃ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἔφοδον κυρία τῆς πρὸς νότον τοῦ Δυρραχίου κειμένης παραθαλασσίας πόλεως, τῆς Αὐλῶνος, πρὶν ἢ ὁ κύριος στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Γυσκάρδου, ἐγκαταλίπῃ τὸ Βρενδήσιον. Ταύτην ὅμως τὴν εὐτυχῆ τοῦ ἐπιχειρήματος ἀρχὴν διεδέχθη μεγαλήτερόν τι ἀτύχημα, ὅπερ μόνον ἡ ἀδάμαστος τοῦ Γυσκάρδου τόλμη ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ. Καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος εἶχεν ἀποβιβάσει μέρος τοῦ κυρίου στρατοῦ εἰς Αὐλῶνα καὶ διενοεῖτο νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Δυρράχιον, τρομερά τις λαῖλαψ κατεσύντριψε τὸν Νορμαννικὸν στόλον. Παρῆλθον δὲ ἡμέραι πολλαὶ πρὶν ἢ τὰ συντρίμματα ἐκείνου καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς τὰ λείψανα συναθροισθῶσι καὶ αἱ κατὰ τὴν λαίλαπα συμβᾶσαι ἀπώλειαι ἀναπληρωθῶσιν ὡς ἔνεστι διὰ νέας προσκομιδῆς τῶν χρειωδῶν ἐκ Βρενδησίου. Ἀφοῦ δὲ ὁ περισωθεὶς στρατὸς προέβη ἐντεῦθεν ἀκωλύτως ἐνώπιον τοῦ Δυρραχίου καὶ ὠχυρώθη παρὰ τὰς ὄχθας, οἱ Ἐνετοὶ, ὡς σύμμαχοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἐμφανισθέντος μετά τινος μεγαλητέρου στόλου ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Νορμαννικοῦ καὶ κατέστρεψαν αὐτὸν ὁλοσχερῶς. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Γυσκάρδος ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυρραχίου, οὐδ' ἐδίστασε, διαρκούσης ταύτης, καὶ μετὰ τῶν ἀσθενῶν τοῦ στρατοῦ του λειψάνων ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὸν μετὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μείζονος δυνάμεως ἐπανελθόντα αὐτοκράτορα Ἀλέξιον. Γενομένης δὲ μάχης κρατερᾶς ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἡττηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγήν, καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ φεύγων εὗρε μόλις ἐν Λυχνιδῷ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν· τὸ δὲ Δυρράχιον μετ' οὐ πολὺ ἔπεσε διὰ προδοσίας εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, οἵτινες ἐντεῦθεν προετίθεντο νὰ ἐπεκτείνωσι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομάς των. Ἀκολούθως ὁ Γυσκάρδος τραπεὶς πρὸς νότον κατέλαβε τὴν Καστορίαν καὶ ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτε οἰκιακαὶ ταραχαὶ ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Βοημοῦνδος, ὃν ὁ πατήρ του κατέλιπε κύριον καὶ φύλακα τῶν κατακτηθέντων, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ μετά τινος μικροῦ στίφους δεδοκιμασμένων μαχητῶν τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ ἐκ νέου συναθροισθέντος στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, εἰσέβαλε νικηφόρος εἰς Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατέλαβεν ἀνθούσας πόλεις, τὰ Τρίκκαλα, καὶ πολλὰς ἄλλας μικροτέρας, Σκοπίαν, Ἀχρίδα, Σέρβια κλ. Μόνη δὲ ἡ ὀχυρὰ Λάρισσα, καθ' ἧς ἀκολούθως ἐπετέθη, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Λέοντος Κεφαλᾶ, ἀντέστη πολλοὺς μῆνας, ἀλλὰ πιεσθεῖσα ὑπὸ λιμοῦ ἦτο ἤδη ἐν τῷ παραδίδεσθαι ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐνεφανίσθη ὡς σωτὴρ αὐτῆς. Ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη τότε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ στενοχωρηθεὶς μετ' ὀλίγων πιστῶν διεσώθη εἰς Αὐλῶνα, ὅπου διέμεινεν ἔτι χρόνον τινά, ἕως οὗ ἡ εἴδησις τῆς πτώσεως τῆς Καστορίας, τῆς κυριωτέρας ἕδρας τῶν Νορμαννῶν ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, καὶ ἡ τελεία τοῦ στρατοῦ του διάλυσις τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπανέλθῃ οἴκαδε.

Τὸ πρῶτον τοῦτο ἀπὸ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης προελθὸν ἐχθρικὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνημα ἐπανελήφθη καὶ αὖθις βραδύτερον (1146) ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Γυσκάρδου *Ροβέρτου* β', βασιλέως τῆς Σικελίας. Τότε δὲ οἱ Νορμανοὶ ἐκυρίευσαν ἐν πρώτοις τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρούσθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων κατοίκων τῆς Μονεμβασίας, ἀπεβιβάσθησαν ὅμως εἰς ἄλλα τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος μέρη, εἰσῆλθον εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐλεηλάτησαν τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ ἀπήγαγον ἀπὸ τῶν δύο τούτων πλουσιωτάτων πόλεων πολλὰς ἐπιφανεῖς οἰκογενείας [1] καὶ μεγάλους θησαυρούς. Τὸν μετ' οὐ πολὺ δὲ κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντα στόλον διέφυγον, ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος ἠνάγκασε τοὐλάχιστον τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀποδώσωσι τὴν Κέρκυραν.

Ἕτερον πολὺ σημαντικώτερον κίνημα, ἐκ τῆς αὐτῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐνσκῆψαν ὡς λαῖλαψ καὶ δεινὰ τὰ μάλιστα ὀλέθρια εἰς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος συνεπαγαγὼν, εἶνε τὸ λεγόμενον *σταυροφορικὸν*, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ προσεχὴς τῆς προκειμένης ἱστορίας περίοδος.

Γ') Ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Βυζαντίῳ κράτει καταστάσεως τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

1204—1453 μ. Χ.

Ἡ Ἑλλὰς, ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν διατελοῦσα κυριότητα, δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὴν πιεζομένην καὶ δυστυχῆ ἅπαξ μόνον διὰ λόγους ὄχι πολιτικοὺς ἀλλὰ θρησκευτικοὺς (ὅτε Λέων ὁ Ἴσαυρος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων) ἐκινήθη εἰς βραχεῖαν ἐπανάστασιν. Ἀδυνατοῦσα, μετὰ τοσαῦτα παθήματα, ν' ἄρχῃ οἴκοθεν, ὑπῆκεν ἀβιάστως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπαρεσκείας εἰς κυβέρνησιν, ἥτις οὐ μόνον διὰ τῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων διατηρηθέντων λειψάνων τῆς παιδείας ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν δεσμῶν τῆς

[1] Διὰ τῶν ἀπαχθέντων Ἑλλήνων μετηνέχθη τότε κατὰ πρῶτον ἡ τέχνη τῆς μεταξοκομίας εἰς Ἰταλίαν, καὶ ἐντεῦθεν μετεδόθη εἰς τὴν λοιπὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θρησκείας, τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τῶν τύπων αὐτῶν τοῦ δημοσίου βίου ἐθεωρεῖτο ὡς οἰκεία καὶ συγγενής. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ὑλικὴ εὐτυχία, εἰς ἣν εἶχε προαχθῆ, συνέτεινεν εἰς αὔξησιν τῆς πρὸς αὐτὴν στοργῆς καὶ προσηλώσεώς της — Ὅλον τὸ ἀντίθετον συνέβη ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς κυριότητος. Ὅταν οἱ *σταυροφόροι* (Ἐνετοὶ, Φλάνδριοι, Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ, ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπωνυμίαν τῶν *Φράγκων* συνήθως μνημονευόμενοι) ἀντὶ νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Παλαιστίνην, ἵνα προστατεύσωσι, κατὰ τὸν ἀρχῆθεν προορισμόν των, τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Σαρακηνῶν βεβηλούμενον ἅγιον Τάφον, ἐλθόντες μετὰ μεγάλου στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ν' ἀποκαταστήσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐξωσθέντα καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπικαλεσθέντα Ἰσαάκιον Ἄγγελον, κατέλαβον παρασπόνδως τὴν μητρόπολιν ταύτην (τὴν 13 Ἀπριλίου 1204) καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ ἰδίαν Λατινικὴν ἢ Φραγκικὴν ἀρχὴν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα *Βαλδουΐνον* τὸν *Φλανδρικὸν*, τότε μετὰ τοῦ λοιποῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Πρῶτος δὲ ὁ Μαρκίων τοῦ Μοντφερράτου *Βονιφάντιος*, εἰς ὃν κατὰ τὴν μεταξὺ ἐκείνων γενομένην κλήρωσιν ἔλαχεν ἡ Θεσσαλονίκη, εἰσέβαλεν ἐντεῦθεν εἰς αὐτὴν καὶ κατατροπώσας δὶς, παρὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ παρὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὸν ἀντεπεξελθόντα κατ' αὐτοῦ ἄρχοντα τοῦ Ναυπλίου *Λέοντα Σγουρὸν* κατέλαβε τὰς πλείστας τῆς στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου χώρας. Ἐν ᾧ δὲ ἀποστασία τις ἐκραγεῖσα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἠνάγκασε τὸν Βονιφάτιον ν' ἀνακάμψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του ἐγκαταλείπων τὴν Χερσόνησον, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πάτρας νέα στίφη δορικτητόρων (Βουργουνδίων καὶ Γάλλων) ὑπὸ τὸν *Γουλιέλμον Χαμπλίτην*, καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τὰς περὶ Κούνδουρα καὶ Καλάμας συγκροτηθείσας δύο αἱματηρὰς μάχας (1205), ἐν βραχεῖ χρόνῳ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου μέρος, συςήσαντα αὐτόθι τὸ λεγόμενον δουκάτον τῆς Ἀχαΐας, ὅπερ ἔπειτα ἐπαυξηθὲν ὑπὸ τοῦ *Γοττοφρέδου Βιλλαρδουΐνου* διέμεινε κατὰ κληρονομίαν εἰς τὸν οἶκον τούτου. Τὰ πάντα δὲ μετεβλήθησαν τότε κατὰ Φραγκικὰς (τοῦ μεσεῶνος ἰδέας καὶ θεσμοθεσίας, διαιρεθείσης τῆς Ἑλλάδος εἰς δουκάτα, βαρωνίας, κομητείας καὶ ἐν γένει εἰς διάφορα φέουδα (τιμάρια), ἅτινα ψιλῷ μόνον ὀνόματι ἀνεγνώριζον ὡς κυριάρχην τὸν λεγόμενον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλουν ἴδιον δουκάτον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπετέλει εἰς τὸν οἶκον τοῦ *Βουργουνδίου Δελαροχίου*, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν τοῦ *Ὀθαλτέρου Βρυεννίου*· ἡ Κόρινθος ὑπέκειτο εἰς κόμητας· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὑπὸ Ἐνετοὺς εὐγενεῖς διατελοῦσαι, συνεκρότουν ἰδίας ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων προεῖχεν ἡ τῆς Νάξου, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Μαρίου Σανούδου*. Ἐν γένει πᾶς ἱππεὺς, δυνάμενος νὰ συστήσῃ περὶ ἑαυτὸν συμμορίαν ἀνδρῶν ἐνόπλων, κατελάμβανε πόλιν τινὰ ἢ ὄρος, ὅπου ἤλπιζε νὰ μετέρχεται ἀνετώτερον ἢ εἰς τοὺς πατρίους δρυμοὺς τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ λῃστρικὸν ἐπάγγελμα.

Ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς δὲ ταύτης κατακλύσεως, ἥτις εἶχε παρακόλουθον καὶ τὸν βόρβορον τῆς ἐσχάτης ἀπαιδευσίας, ἴσχυσαν καί τινες τῶν ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν νὰ ἱδρύσωσι ποῦ καὶ ποῦ ἡγεμονίας μεγάλας καὶ μικράς. Οὕτως ἐν μὲν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἱδρυτής τινος οὐκ εὐκαταφρονήτου ἡγεμονίας ἐγένετο ὁ *Μιχαὴλ Κομνηνὸς*, συγγενὴς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Ἐν δὲ τῇ *Θράκῃ* πόλεις τινὲς διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των· ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ὁ *Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς*, ἔγγονος τοῦ ἐξωλεστάτου Ἀνδρονίκου Α΄, ἔστησε τὴν ἕδραν νέου Βυζαντινοῦ κράτους, λαβὼν καὶ τὸν τοῦ αὐτοκράτορος τίτλον· τελευταῖον δ' ἐν Νικαίᾳ ἦρξεν ὁ γενναῖος *Θεόδωρος Λάσκαρης* Α΄, ὅστις γαμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βρὸς ὢν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', προεχειρίσθη μὲν τὴν ἡμέραν τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος Μουρζούφλου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ αὐτός. Ὡς ἀνὴρ δὲ συνετὸς καὶ δραστήριος κατώρθωσε, μεταβὰς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ν' αὐξήσῃ τάχιστα τὸ αὐτόθι ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθὲν ἐν ἀρχῇ μικρὸν κράτος διὰ προσθήκης ὅλης τῆς Φρυγίας, Μυσίας, Ἰωνίας καὶ Λυδίας. Ἐν δ' αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τούτου (τῇ Νικαίᾳ) κατέστησε καὶ τὴν πατριαρχικὴν ἕδραν ἀναδείξας Πατριάρχην τὸν *Μιχαὴλ* τέταρτον τὸν *Αὐτωριανὸν*, ὑπὸ τοῦ ὁποίου εὐθὺς ἐστέφθη αὐτοκράτωρ (1206) ὥστε οὕτως ἡ Νίκαια, κρατυνθεῖσα ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Λασκάρεως, *Ἰωάννου Δούκα* τοῦ *Βατάτση*, ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅθεν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺν χρόνον νὰ ἐξορμήσῃ ὁ καθαιρέτης τῆς αὐτοσχεδίου Λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ τῳόντι. Ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν εἴδωλον καὶ φάντασμα· ὁ μικρὸς τῶν δορικτητόρων ἀριθμός, ἡ μικρὰ, δυσεπιτήρητος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον προκειμένη ἔτι νὰ ὑποταχθῇ ἐπικράτεια, ὁ χαλαρὸς σύνδεσμος τοσούτων ἡγεμονιῶν, αἵτινες εἰς τὸ ἴδιον μόνον ἑαυτῶν συμφέρον ἀπέβλεπον, ἡ ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς μητροπόλεως ὑποστήριξις — ταῦτα πάντα δὲν ἐδύναντο νὰ ὦσι συντελῇ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ νέου τεχνητοῦ δημιουργήματος. Ἡ δὲ ἀπαρέσκεια τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῆς ἐπιβεβλημένης αὐτοῖς ἐξουσίας, τῆς ὁποίας τὰ ἤθη, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ αἱ φεουδαϊκαὶ διατάξεις, διήγειρον τὴν κοινὴν ἀποστροφὴν, δεικνυομένη εἰς διηνεκεῖς στάσεις, ὡς καὶ αἱ μετὰ τούτων συνδεόμεναι συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων, ἀνήγγελλον ἀποχρώντως τὴν δεινὴν καὶ ἐπισφαλῆ ἐκείνου κατάστασιν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Θεοδώρου Λασκάρεως* Β', υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βατάτση, ἀναλαβὼν τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔτι ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτοῦ, *Λασκάρεως Γ'*, ὁ εὐπατρίδης καὶ ἄριστος στρατηγὸς *Μιχαὴλ Παλαιολόγος*, συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ πρώτου Λασκάρεως καὶ τοῦ Βατάτση. Ἀφελὴς ὢν περὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ἐλευθέριος πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ σεβόμενος τὰ τῶν πολιτῶν δίκαια, ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν ὑπηκόων καὶ ἐπαγίωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Τὴν δὲ κατάλυσιν τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεσκεύασε διὰ τῆς μετὰ τῶν Γενουαίων συμμαχίας καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου. Ἐπειδὴ οἱ Ἐνετοὶ ἦσαν τότε τὰ μόνα τῆς δυτικῆς κυριαρχίας στηρίγματα, οἱ δὲ Γενουαῖοι δεινῶς πρὸς αὐτοὺς ἀντεφέροντο, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνωμολόγησε τῷ 1261 μετὰ τῶν τελευταίων συνθήκην, δι' ἧς οὗτοι μὲν ὑπέσχοντο νὰ τὸν βοηθήσωσι μετὰ τῆς ναυτικῆς των δυνάμεως εἰς ἐπιτυχίαν οὗ προέθετο σκοποῦ, αὐτὸς δὲ τοῖς ἠγγυᾶτο τὴν παραχώρησιν ὅσων οἱ Ἐνετοὶ ἀπελάμβανον προνομίων ἐπὶ τῆς Λατινικῆς κυριαρχίας καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Γαλατᾶ ὡς κατοικίας παντοτεινῆς. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ Μιχαὴλ δὲν ἔλαβε χρείαν τῆς ἀμέσου αὐτῶν ἐπικουρίας· διότι, ἀποστάντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου *Μιχαὴλ Β'*, ἐκεῖνος ἐπελθὼν ἀμέσως κατέστειλε τὴν στάσιν καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον τὸν σύμμαχον καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ δεσπότου αὐτοῦ Γουλιέλμον Βιλλαρδουΐνον δὲν τὸν ἀπελευθέρωσεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ὥστε κατέσχε καὶ τῆς Χερσονήσου ταύτης μέρος. Ἔπειτα δὲ, ἀποσάντος καὶ αὐθις τοῦ αὐτοῦ δεσπότου, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφόν. Φοβούμενος δὲ μὴ ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος ὑποτελὴς συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Βλάχων, ἔστειλε συγχρόνως μικρόν τινα στρατὸν εἰς τὴν Θρᾴκην ὑπὸ τὸν *Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον*, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τούτου, ὅτι οἱ μὲν πλεῖστοι Λατῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἐπιχειρήσει τότε πόρρω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τινὰ στρατείαν, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι τῆς μητροπόλεως κάτοικοι ἐπόθουν τὴν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἀπαλλαγήν των, ἐπλησίασεν εἰς αὐτὴν περὶ δείλην ὀψίαν καὶ κατέλαβεν αἴφνης καὶ σχεδὸν ἀκωλύτως τὰ τείχη (τὴν 25 Ἰουλίου 1261). Οἱ Λατῖνοι καὶ ὁ τότε αὐτοκράτωρ αὐτῶν Βαλδουῖνος, ὑπὸ πανικοῦ κατασχεθέντες φόβου, ἔφυγον. Μετὰ τρεῖς δ' ἑβδομάδας ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἰσήλασε μετὰ πομπῆς εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν καὶ μετέθεσεν ἐνταῦθα τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως [1].

Ἐντούτοις ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας οἰστρηλατούμενος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτρόπου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐνήργει, ἀλλ' ἐποίησε ἐκποδὼν τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενον βασιλόπαιδα, καὶ οὕτως ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας Βυζαντινῆς δυναστείας. Οἱ τῆς Αἰτωλίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας Ἕλληνες ἡγεμόνες (δεσπόται) ἀνεγνώρισαν τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα· μόνον δὲ ὁ ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατορικὸς οἶκος ἠρνήθη νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὡς νόμιμον κυριάρχην. Κατώρθωσε δὲ ὁ Μιχαὴλ νὰ ἐξώσῃ μετ' οὐ πολὺ τοὺς Λατίνους ἐκ τῆς Χίου, τῆς Ῥόδου, τῆς Λέσβου καὶ τινων ἄλλων νήσων· ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ διάδοχοί του ἐδυνήθησαν ν' ἀνακτήσωσι πλέον ὁλόκληρον τὸ ἀρχαῖον Βυζαντινὸν ἢ Ἑλληνικὸν κράτος. Μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι, ἡ Ὑπάτη, ἡ Εὔβοια καὶ ἄλλαι πολλαὶ νῆσοι ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν ἢ μικρῶν τινων Φράγκων ἡγεμόνων, πρὸς τοῖς ὁποίοις ὑπῆρχον καί τινες Ἕλληνες ἄρχοντες καλούμενοι δεσπόται.

[1] Τὴν ἱστορίαν ὅλων τούτων τῶν ἐν διαστήματι 58 ἐτῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀσιατικῇ καὶ Εὐρωπαϊκῇ τῶν Βυζαντινῶν ἐπικρατείᾳ περιγράφει λεπτομερῶς, ἔν τινι χρονικῇ συγγραφῇ, ὁ σύγχρονος Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης, ὅστις ἐχρημάτισε καὶ ὑπουργὸς τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀρξάντων ἡγεμόνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρόσθετος δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πληγὴ τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ *Καταλόνιοι* ἢ κοινῶς *Καταλάνοι*, στῖφος τι μισθοφόρων (πιθανῶς Ἱσπανῶν ἢ Ἱσπανο αράβων τὴν καταγωγὴν), ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν διετέλει ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας, ἔπειτα δὲ προσελθὸν εἰς τὸν Οὐάλτερον Βριέννιον, δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν, ἅμα εἶδεν ἑαυτὸ ἱκανῶς ἰσχυρὸν ἐστασίασε κατ' αὐτοῦ (1312) καὶ διὰ τῶν λεηλασιῶν του ἀνεστάτωσε τήν τε Ἀττικὴν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Οὐδέποτε ἡ πολυπαθὴς αὕτη χώρα, κατακερματισμένη μεταξὺ τοσούτων κυρίων, εὑρέθη εἰς χείρονα τῆς ἐνεστώσης κατάστασιν. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐλπὶς τοῦ νὰ ἑνωθῇ καὶ αὖθις μετὰ τοῦ Βυζαντίου, ἐν τῇ ἀμηχάνῳ τοῦ κράτους τούτου καταστάσει καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ οἴκῳ ἐπικρατουσῶν διατάσεων, ἀπέβαινεν ἐπὶ μᾶλλον φρούδη, ἐξ ἐναντίας αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν πρόοδοι νέου φοβεροῦ ἐχθροῦ, τῶν *Τούρκων*, ἠπείλουν κίνδυνον πραγματικὸν καὶ ἐπικείμενον, τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἴσου καὶ ἐκεῖνο ἀποβλέποντα.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔθνος, ὅπερ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀσπασθῇ τὸ δόγμα τοῦ Μωάμεθ (τὸν Ἰσλαμισμὸν), ἐξορμῆσαν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν πρώτων κατοικιῶν του, κατέκτησε πολλὰς Ἀσιατικὰς χώρας, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἤδη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἵδρυσε κράτος ἰσχυρὸν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ ἢ σουλτάναν *Ὀσμὰν* (ἀφ' οὗ καὶ Ὀσμανικὸν ἢ Ὀθωμανικὸν ἐκλήθη), ἔχον τότε πρωτεύουσαν τὴν Προῦσαν. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς πολεμούμενοι συγχρόνως ὑπὸ τῶν Φράγκων, δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσιν ἐξ ἀρχῆς τὰς προόδους τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ τῶν ἀμέσων τοῦ Ὀσμὰν διαδόχων, τοῦ υἱοῦ του *Οὐρχὰν* (1326—1358) καὶ τοῦ ἐγγόνου του *Μουρὰτ* Α' (1358—1389), περαιωθέντες καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκυρίευσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου Καλλίπολιν καὶ ἐντεῦθεν προὐχώρησαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περαιτέρω εἰς τὴν Φιλιππούπολιν καὶ Ἀνδριανούπολιν ὅπου καὶ ἔστησαν ἔκτοτε τὴν καθέδραν των. Οἱ μετ' ἐκείνους δὲ σουλτάνοι ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των οὐ μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρὸς βορρᾶν, εἰς τὴν Σερβίαν, εἰς τὴν Βοσνίαν, εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν, καὶ ἐγένοντο οὕτω γείτονες τῆς Οὐγγαρίας. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς τελευταίας ταύτης χώρας *Σειγμοῦνδος* βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἐκινήθη μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ (230,000) κατὰ τοῦ σουλτάνου *Βαγιαζήτ*, ἀλλ' ἐν τῇ περὶ *Νικόπολιν* τῆς Θράκης συγκροτηθείσῃ μάχῃ (1396) ἀπέτυχεν ἐντελῶς, ὥστε ὁ Βαγιαζὴτ ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὸ κράτος του. Καὶ αὐτὸς ἤδη οὗτος πιθανῶς ἤθελεν ἐπιχειρήσει τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν δὲν προσεβάλλετο ἐν Ἀσίᾳ, ὅπου ἡττηθεὶς (περὶ τὴν Ἄγγυραν) ᾐχμαλωτεύθη ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ Μογγόλου δορικτήτορος τοῦ *Ταμερλάνου* (1402).

Διατελοῦντος δὲ τοῦ Βαγιαζὴτ ἐν αἰχμαλωσίᾳ (ἐν ᾗ ἐπὶ τέλους καὶ ἀπεβίωσε), τὸ τουρκικὸν κράτος, στερούμενον ἀξίου ἀρχηγοῦ περιέπεσεν εἰς μεγίστην ταραχὴν καὶ ἀταξίαν, ὥστε εὐκόλως ἐδύνατο, τοὐλάχιστον ἐν Εὐρώπῃ, ν' ἀνατραπῇ. Ἀλλ' ὁ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύων *Μανουὴλ* δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ συλλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς πέρας τοιοῦτον ἐπιχείρημα ἀνήρ. Ἐν ᾧ οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζὴτ κατεδίωκον ἀλλήλους λυσσωδῶς καὶ ἐξεθρονίζοντο ἐναλλάξ, ἐκεῖνος ἠρκέσθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν νεώτερον *Μωάμεθ* Α'. Μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τούτου ἔσπευσε νὰ λάβῃ τὸ μέρος τοῦ *Μουρὰτ* Β, ὅστις παγιώσας τὸν διασεισθέντα θρόνον τοῦ πατρός του εἰσέβαλε βραδύτερον (1446) εἰς Ἑλλάδα μετὰ φοβεροῦ στρατοῦ, ἐκυρίευσε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔχων συνεργοὺς τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους εἶχε ταπεινώσει πρό τινος χρόνου ὁ *Κωνσταντῖνος* (νεώτερος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ), ἐνίκησε τὸν ἔνδοξον τοῦτον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἕλληνα ἡγεμόνα περὶ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ὀλίγα κτήματα ὅσα εἶχε πρότερον ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου. Οὕτω δ' ἐκτεινομένων ἐπὶ μᾶλλον τῶν Τουρκικῶν κατακτήσεων, οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἔβλεπον ἤδη πλησιάζουσαν τὴν καταιγίδα ἐπ' αὐτὴν τὴν μητρόπολίν των. Εἰς μάτην δὲ ὁ τοῦ Μανουὴλ διάδοχος (καὶ πρεσβύτερος υἱὸς) *Ἰωάννης Παλαιολόγος* ἤλπιζε, κατὰ συνέπειαν τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας συνομολογηθείσης μετὰ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἑνώσεως, βοήθειαν ἐκ τῆς Δύσεως. Εἰς οὐδὲν δ' ἐχρησίμευσαν καὶ αἱ νίκαι τοῦ τῆς Οὐγγαρίας ἥρωος *Οὐνιάδου*, διότι ὁ Μουρὰτ ἐξεδικήθη λαμπρῶς ἐν τῇ περὶ Βάρναν μάχῃ (1448) τὴν ἀπιστίαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας *Βλατισλάβου*, τοῦ κατὰ προτροπὴν τοῦ Πάπα Εὐγενίου Δ' τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀνακωχὴν διαῤῥήξαντος. Ὁ μόνος, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀκατανίκητον τῶν Τούρκων δύναμιν ἦτο ὁ Ἠπειρώτης *Γεώργιος Καστριώτης*, ὁ ἐπικαλούμενος *Σκενδέρβεης*, τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας, Ἰωάννου Καστριώτου, υἱὸς, τοῦ ὁποίου μόνου ὁ Σουλτάνος, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν πατέρα καὶ τοὺς τρεῖς πρεσβυτέρους ἀδελφούς του, ἐφείσθη ἀναθρέψας αὐτὸν εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν, καὶ ὁ ὁποῖος ἔπειτα μὴ λησμονήσας μήτε τὴν καταγωγήν του μήτε τὴν πάτριον πίστιν ἔφυγεν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου, ἀνέλαβε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐγένετο κύριος τῆς Κροΐας, ἥτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς πατρικῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας. Ἀπὸ τοῦ 1443 μέχρι τοῦ 1449 ὁ ἥρως οὗτος ἀντέκρουσε θαυμασίως τὰς ἐπανειλημμένας τῶν Τούρκων προσβολὰς καὶ τὸν Μουρὰτ αὐτὸν κινηθέντα ἐπὶ τέλους πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Κροΐας ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἀλλ' ὅμως ὅλα ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ φέρωσιν οὐσιώδη εἰς τὰ πράγματα μεταβολὴν, οὐδὲ νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναζείλωσι τὸ προσεγγίζον πεπρωμένον τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν τούτοις τὸν Μουρὰτ ἀποθανόντα (1450) διεδέχθη ὁ υἱός του *Μωάμεθ* Β΄. πρὸ ἑνὸς δ' ἔτους καὶ τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, ἀποβιώσαντα ἄτεκνον, διεδέχθη ὁ ἀδελφός του *Κωνσταντῖνος*, ὁ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐν Ἑλλάδι Φράγκους πρότερον διαπολεμήτας. Ἅμα δ' ἀναβὰς οὗτος εἰς τὸν θρόνον ἔσπευσε νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ὅστις οὐ μόνον τὸ Βυζάντιον ἀλλὰ καὶ τὴν λοιπὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην ἀπέβλεπε, καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν σύντονον αὐτῶν βοήθειαν. Οὐδεὶς ὅμως εἰσήκουσεν αὐτὸν, οὐδεὶς, παραβλέπων ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ δογματικὰς διαφοράς, ἠθέλησε νὰ συνδράμῃ τὸν σταυρὸν κατὰ τῆς ἡμισελήνου. Ὅθεν πολιορκήσαντος τοῦ Μωάμεθ Β΄ τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1453, ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ (300,000 ἀνδρῶν ὡς ἔγγιστα) καὶ στόλου ἐκ 400 περίπου παντὸς μεγέθους σκαφῶν συγκειμένου, μόνος αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν γενναῖοι Ἕλληνες, Δημήτριος Καντακουζηνὸς, Νικηφόρος καὶ Θεόφιλος οἱ Παλαιολόγοι, Θεόδωρος ὁ Καρύστιος μετ' εὐαρίθμων μαχητῶν καὶ τινων ξένων ἐθελοντῶν ἀντέστησαν εἰς τὴν Τουρκικὴν κεραυνοβόλον ἐπίθεσιν. Ἑπτὰ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας διήρκει ἡ πολιορκία, οἱ δὲ ἐχθροὶ οὐδὲν εἶχον ἔτι κατορθώσει, εἰ καὶ ἄπειροι ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, καὶ αἱ ὑπερμεγέθεις σφαῖραι τεραστίου τινὸς τηλεβόλου διέσειον τὰ τείχη. Μετὰ πολλὰς δ' εὐνοϊκὰς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον προτάσεις, τὰς ὁποίας ὅλας ὁ ἀείμνηστος οὗτος βασιλεὺς ἀπέκρουσε, τέλος, τὴν 29 Μαΐου, ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ μεταβιβάσῃ διὰ ξηρᾶς ἤτοι διὰ τοῦ Γαλατᾶ (ἐπὶ κυλίνδρων ἀλειμμένων μὲ λίπος βοῶν) εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον τὰ πλοῖά του, ἐπεχείρησε κρίσιμον ἀπὸ πρωΐας ἔφοδον, ἥτις καὶ ἐπέτυχεν. Ὁ Κωνσταντῖνος προεκινδύνευσεν ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης καὶ ἔπεσεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνδόξως μαχόμενος· ὁ δὲ νικητὴς ἔστησεν ἔκτοτε τὴν ἕδραν τοῦ κράτους του ἐν αὐτῇ τῇ ἁλωθείσῃ μεγαλοπόλει.

Οὐδὲ κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον καὶ τὴν πρὸ ταύτης, καίπερ κατωτέρας ὅλων τῶν προηγουμένων, ἐξέλιπεν ἡ περὶ τὴν παιδείαν ἐπιμέλεια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Οἱ ὀνομαστότεροι δ' ἐκ τῶν ἀκμασάντων κατ' αὐτὰς συγγραφέων εἰσὶν ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης *Φώτιος*[1], τοῦ ὁποίου σώζεται τὸ θαυμάσιον πόνημα ἡ Μυριόβιβλος ἢ Βιβλιοθήκη περιέχουσα σύνοψιν καὶ ἐπίκρισιν 280 ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος συγγραμμάτων· οἱ ἱστορικοὶ, *Προκόπιος*, φίλος τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου, *Ἀγαθίας*, *Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος*, *Ἰωάννης Ζωναρᾶς*, *Ἄννα ἡ Κομνηνὴ*, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ *Γεώργιος Φραντσὴς*, φίλος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου· προσέτι *Γρηγόριος ὁ Κορίνθιος*, μητροπολίτης Κορίνθου, συγγράψας περὶ διαλέκτων· καὶ οἱ φιλόλογοι, *Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς*, *Ἐμμανουὴλ Μοσχόπουλος*, *Θεόδωρος Γαζῆς*, *Βησσαρίων*, *Γεώργιος Τραπεζούντιος*, *Κωνσταντῖνος* καὶ *Ἰωάννης* οἱ *Λασκάρεις*. Ἐξ αὐτῶν δὲ οἱ τελευταῖοι εἰσὶν οἱ μετενεγκόντες κατὰ πρῶτον τὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας σπέρματα εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην.

Δ') Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τοῦ τέλους ὑπὲρ αὐτονομίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

1453—1832 μ. Χ.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑφίσταντο ἔτι λείψανά τινα Ἑλληνικῆς κυριότητος. Ἐν τῇ *Πελο-*

[1] Ὁ Φώτιος ἔζησε τῷ ἐνάτῳ αἰῶνι· ὑπῆρξε διδάσκαλος Λέοντος τοῦ ἕκτου· ἀπὸ τοῦ 857—867 ἦτο πατριάρχης καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ 877—886· ἀπέθανε τῷ 891· ἦτο ἔξοχος θεολόγος καὶ πολυμαθὴς καὶ λεπτὸς λόγιος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πογγήσῳ ἐδέσποζον οἱ ἀδελφοὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, *Δημήτριος* καὶ *Θωμᾶς*. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι μὴ θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐστοχάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ταχέως ὅμως ἀναθαρρήσαντες μετέβαλον σκοπόν. Ἀμφότεροι δὲ, διακεκριμένην ἔχοντες τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ ἕδρας συνήθεις, ὁ μὲν τὴν Σπάρτην, ὁ δὲ τὰς Πάτρας, ἔσπευσαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς κυριάρχην τὸν σουλτάνον ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου δωδεκακισχιλίων δουκάτων, ποσοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν ὁποίαν ἐνέμοντο χώραν. Διὰ τῆς προθύμου δὲ ταύτης ὑποταγῆς των ἴσχυσαν νὰ ἐξαγοράσωσι πρὸς καιρὸν τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν προστασίαν τοῦ Μωάμεθ. Ἀλλ' αἱ ἐπικράτειαι αὐτῶν εὑρίσκοντο εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν ὡς ἐκ τῆς παρουσίας μάλιστα μισθοφόρων Ἀλβανῶν καὶ ἄλλων συγκλύδων ξένων, ὧν ἡ ἀπείθεια, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀπιστία ὑπῆρχον διαρκεῖς ἀταξίαι καὶ ταραχῶν αἰτίαι· αἱ ταραχαὶ δὲ αὗται καὶ καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ ἀένναοι πρὸς ἀλλήλους τῶν εἰρημένων δεσποτῶν ἔριδες παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ πέμψῃ μὲν κατὰ πρῶτον (1453 καὶ 1454) τοὺς στρατηγούς του Τουραχὰν καὶ Ὀμὰρ εἰς Πελοπόννησον πρὸς διευθέτησιν τῶν αὐτόθι πραγμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς αὐτοπρόσωπος νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Χερσονήσου (1458). Μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τῆς Κορίνθου ὁ σουλτάνος ἠρκέσθη τότε νὰ ζητήσῃ παρ' ἑκατέρου τῶν δεσποτῶν τὴν παραχώρησιν τινῶν χωρῶν καὶ πόλεων καὶ φόρον ἐτήσιον πεντακισχιλίων λιτρῶν χρυσίου διὰ τὰς καταλειπομένας αὐτοῖς κτήσεις. Οἱ δύο ἀδελφοὶ συνῆλθον ἐν Τριπόλει καὶ συνήνεσαν εἰς τὰς ἐπιβληθείσας αὐτοῖς θυσίας. Παραδοθεισῶν δὲ τῶν πόλεων, ὧν ἡ ἐκχώρησις συνεφωνήθη, ὁ Μωάμεθ ἔθεσεν εἰς αὐτὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τουραχάνου Ὀμὰρ, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ὑποτά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξει τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος. Ἀνεχώρησε δὲ τὸν Ὀκτώβριον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφοῦ προηγουμένως ζητήσας δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ δεσπότου Δημητρίου τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον ἔτυχε τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ.

Ἀλλὰ μόλις τρεῖς μῆνες παρῆλθον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ σουλτάνου καὶ αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ δεσπότης Θωμᾶς ἐπετέθη ἐνόπλως κατὰ τῶν φρουρούντων τὰς παραχωρηθείσας χώρας Τούρκων. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὸ νὰ προκαλῇ τοσοῦτον ἰσχυροὺς ἐχθροὺς, ἐκηρύχθη πολέμιος καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ζητῶν εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων νὰ καταλάβῃ τὰς εἰς τοῦτον ἀνηκούσας πόλεις καὶ προσπαθῶν ἐνταυτῷ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς κυριωτέρους ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ. Μεταξὺ δὲ τούτων μνείας ἄξιος εἶναι μάλιστα ὁ *Νικηφόρος Λουκάρης*, τὸν ὁποῖον ὡς ἐνισχύσαντα τὸν Θωμᾶν εἰς τὴν διπλῆν κατά τε τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Δημητρίου ἐπίθεσιν εὐλόγως καὶ προσφυῶς ὁ Φραντσῆς ἀποκαλεῖ *Πελοποννησιοφθόρον*. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Θωμᾶ ηὐτομόλουν ὡσαύτως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος Εἰς τὰς προδοσίας δὲ ταύτας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλας πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ συνήθεις τῶν Ἀλβανῶν, αἵτινες πᾶσαν στιγμὴν μετέβαλλον στρατόπεδον, νῦν μὲν εἰς τὸν ἕνα, νῦν δὲ εἰς τὸν ἕτερον δεσπότην μισθοφοροῦντες. Ὥστε ἐάν τις ἐκτὸς τούτων λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς λεηλασίας καὶ ὠμότητας, ὅσας οἱ φρουροὶ τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν καὶ τῶν Ἀμυκλῶν Τοῦρκοι ἔπραττον ἐπιπίπτοντες ἀδιακρίτως εἰς τὰς χώρας τῶν δύο δεσποτῶν, κατανοεῖ ὑπὸ τίνων καὶ πόσων δεινῶν κατετρύχετο ἡ Πελοπόννησος πρὶν ἢ ἔτι ὑποστῇ ἐκ νέου τὴν ὀργὴν τοῦ τρομεροῦ δορικτήτορος.

Ἀφοῦ εἰς μάτην ὁ Μωάμεθ ἐζήτησε μακρόθεν νὰ καταστείλῃ τὰς ταραχὰς ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τελευταῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Πελοποννήσῳ κυριότητος λείψανα καὶ ν' ἀπαλλαγῇ πάσης ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου μερίμνης. Φθάσας δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1460 εἰς Κόρινθον εὗρεν ἐκεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου πρὸς αὐτὸν σταλέντα πρεσβευτὴν Ματθαῖον Ἀσάνην, τὸν ἐκράτησεν αἰχμάλωτον καὶ προήλασε περαιτέρω. Ἡ δ' ἀνέλπιστος ἀντίστασις, ἣν πολλαχοῦ ἀπήντησε, τὸν παρώξυνε μέχρι μανίας· ὅθεν μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν ἢ τὴν κατὰ συνέπειαν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων παράδοσιν πολλῶν ὀχυρῶν πόλεων οἱ μὲν ἐκ τῶν δυστυχῶν κατοίκων καὶ φρουρῶν (Ἑλλήνων τε καὶ Ἀλβανῶν) κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκαρατομήθησαν ἢ ἀπηγχονίσθησαν, οἱ δὲ (ἰδίως οἱ τῆς Ἀρκαδίας) ἀπήχθησαν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐρημωθείσης Κωνσταντινουπόλεως. Τοσοῦτον δὲ ἡ ὠμότης αὕτη τοῦ Μωάμεθ ἐνεποίησε τρόμον, ὥστε ἐπὶ τέλους πολλὰ φρούρια ἔσπευδον νὰ στέλλωσι μακρόθεν εἰς προσκύνησίν του πρεσβείας, καὶ οὕτω διέφευγον τὸν κίνδυνον τῆς τελείας ἐξοντώσεως. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς δύο δεσπότας Παλαιολόγους ὁ μὲν Δημήτριος, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἔσπευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ σουλτάνου, τυχὼν συγγνώμης διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγήν του καὶ τὴν προσφορὰν τῆς πρὸ πολλοῦ ὡς συζύγου ζητηθείσης θυγατρός του, ἐστάλη μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του προσωρινῶς εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν ἔπειτα εἰς Αἶνον, ὅπου ἔζησεν ἀπὸ τῆς αὐτόθι προσόδου τοῦ ἅλατος καὶ ἑνὸς ἐτησίου σιτηρεσίου 60,000 ἄσπρων, καὶ ἐπὶ τέλους ἠσπάσθη ἐν Ἀδριανουπόλει τὸν μοναχικὸν βίον μετονομασθεὶς Δαυΐδ (1470). Ὁ δὲ Θωμᾶς, εἰς ὃν οὐδεμία ἐξιλεώσεως ἐλπὶς ὑπελείπετο, παραλαβὼν τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, πολιούχου τῶν Πατρῶν, καὶ ἐμβιβασθεὶς εἰς πλοῖόν τι ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἀκολούθως εἰς Ἀγκῶνα καὶ τελευταῖον εἰς Ῥώμην, ἔνθα δι' ἐλέους τοῦ Πάπα ἐπὶ πενταετίαν ἔτι παρέτεινε τὸν ἄθλιον βίον του

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(1465) καταλιπὼν δύο υἱοὺς, Ἀνδρέαν καὶ Μανουὴλ, κληρονόμους τοῦ πρὸς τὸν πατέρα των Παπικοῦ ἐλέους[1].

Ἀκολούθως δ' ὁ Μωάμεθ ἐστράτευσεν εἰς Ἀσίαν καὶ ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν Ἄμαστριν καὶ Σινώπην, τὰ ἐμπορεῖα τῶν Γενουαίων, ἐτράπη εὐθὺς πρὸς τὴν ἔτι ὑπολειπομένην Ἑλληνικὴν κτῆσιν, τὴν *Τραπεζοῦντα*, ἥτις εἶχεν ἤδη ὑποχρεωθῆ νὰ τελῇ φόρον εἰς τὴν νέαν Τουρκικὴν δυναστείαν. Ἅμα δ' ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον αὐτῆς προέτεινεν εἰς τὸν τότε αὐτοκράτορα *Δαυὶδ* τὸν *Κομνηνὸν* νὰ παραδοθῇ. Τῷ ἐπετράπη δὲ νὰ ἐκλέξῃ, μεταξὺ τελείας ἐξολοθρεύσεως, ἥτις ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀναπόδραστος τῆς ἀντιστάσεώς του συνέπεια, ἢ μιᾶς τύχης ἀνολόγου πρὸς ἐκείνην τοῦ δεσπότου Δημητρίου, ὅστις ἔζη ἀτάραχος ἐν Αἴνῳ. Ὁ δυστυχὴς Δαυὶδ, γινώσκων καλῶς τὴν ὠμότητα τοῦ Μωαμεθανοῦ δορικτήτορος, προέκρινε τὸ δεύτερον ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς. Ὅθεν μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν κλειδῶν τῆς μητροπόλεώς του ἐμβιβασθεὶς εἰς πλοῖόν τι μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔπειτα μετηνέχθη εἰς Ἀνδριανούπολιν, ὅπου ἦλθεν εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Δημητρίου, καὶ ἀπέλαυσεν, ὡς ἐκεῖνος, σιτηρέσιον τὴν Μακεδονικὴν πόλιν, τὰς Σέρρας. Ὁ νεώτερος ἐκ τῶν ὀκτὼ υἱῶν αὐτοῦ ἐδέχθη τὴν Τουρκικὴν κύδαριν, ἡ δὲ θυγάτηρ ἡγεμονὶς Ἄννα καταταχθεῖσα πρῶτον μεταξὺ τῶν θαλαμηπόλων τοῦ σουλτάνου, ὕστερον συνεζεύχθη μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας Σαγανοῦ καὶ τούτου ἀποθανόντος συνῆλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Εὐρηνοῦ, στρατηγοῦ τινὸς τοῦ Μουρὰτ Β'. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Μωάμεθ

[1] Ἐκ τούτων ὁ πρεσβύτερος ἐπώλησεν ἔπειτα τὸ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δικαίωμά του εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η'· ὁ δὲ νεώτερος στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς πενίας διὰ τὸ εὐτελὲς σιτηρέσιον κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν σουλτάνον, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως καὶ ἔζησεν αὐτόθι τρυφηλῶς μέχρι Σελὴμ τοῦ Α'.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὗρεν ἣν ἐζήτει ἀφορμὴν τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀπογόνων τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Δαυΐδ, θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἣν οὗτος αὐτοκράτωρ ὢν τῆς Τραπεζοῦντος ἐν καιρῷ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, εἶχεν ἐκδώσει ὡς σύζυγον εἰς τὸν κραταιὸν Τουρκομάνον Ὄζουν Χασὰν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ὅτι ἤθελεν ἔχει ἐν ἀνάγκῃ τὴν ὑποστήριξίν του, ἔγραψε πρὸς ἐκεῖνον (τὸν Δαυΐδ) ἐπιστολήν, δι' ἧς προσέφερε ξενίαν εἰς ἕνα τῶν νεωτέρων ἡγεμονιδῶν ἢ εἰς τὸν θεῖόν των Ἀλέξιον. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξήρκεσε εἰς τὸ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ Κομνηνὸς ἐξύφαινε συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Μωάμεθ. Ὅθεν εὐθὺς διετάχθη ἡ φυλάκισις ἁπάσης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἐν Ἀδριανουπόλει· ἔπειτα δὲ μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀφοῦ ἡ προταθεῖσα εἰς τὸν Δαυΐδ ἐξόμωσις ἀπεκρούσθη γενναίως, ἀπεφασίσθη ἡ παντελὴς ἐξολόθρευσις αὐτῆς. Δέκα πτώματα, ὁ Δαυΐδ, ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος, ὁ ἀνῆλιξ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου του Ἰωάννου καὶ ἑπτὰ υἱοὶ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος ἔκειντο ἐῤῥιμένα ἐπί τινος ἀγροῦ ἵνα γείνωσι, κατὰ προσταγὴν τοῦ ἀγρίου δεσπότου, σπαράγματα τῶν κυνῶν καὶ γυπῶν. Μόνον ἡ μήτηρ, ἡ αὐτοκράτειρα Ἑλένη, ὁ νεώτατος ἐξωμότης υἱός της καὶ ἡ ἡγεμονὶς Ἄννα ἐξηρέθησαν τοῦ κοινοῦ ὀλέθρου. Ἡ μήτηρ, ῥακένδυτος καὶ φέρουσα ἐν χερσὶ σκαπάνην, περιήρχετο εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς καὶ κατέχωνε τὴν νύκτα τοὺς νεκροὺς τῶν φιλτάτων της, τοὺς ὁποίους τὴν ἡμέραν ἠμύνετο κατὰ τῶν σαρκοβόρων ὀρνέων, ἕως οὗ ὑπὸ πόνου καὶ ὀδύνης καταβληθεῖσα ἐτελείωσε μετ' οὐ πολὺ τὸν ἄθλιον βίον της καὶ ἠκολούθησε τοὺς φονευθέντας εἰς τὸν τάφον.—Τοιουτοτρόπως ἐξωλοθρεύθησαν ὅλα σχεδὸν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὰ λείψανα. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων αὐτοκρατορικῶν γενεῶν, τῶν Παλαιολόγων καὶ Κομνηνῶν, οὐδεὶς πλέον ὑπελείπετο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, δυνάμενος ἐν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὀνόματι αὐτῶν νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς καταλήψεως τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τούτοις ὁ Μωάμεθ, εὐτυχὴς εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιχειρήσεις του, ἐδείχθη ἀτυχὴς, ὡς ὁ πατήρ του Μουρὰτ, μόνον ἀπέναντι τοῦ ἔτι ἐν Ἠπείρῳ διατηρουμένου καὶ ἰσχύοντος Σκενδέρβεη. Τῷ 1454 προέτεινεν αὐτῷ εἰρήνην ἐπὶ πληρωμῇ μετρίου φόρου· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος οὗτος ἀνὴρ ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν καὶ ὀχυρώσας ἔτι μᾶλλον τὴν Κροΐαν κατετρόπωσε δὶς τὸν ἐπιχειρήσαντα τὴν ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς Τουρκικὸν στρατόν. Ἀντέστη δὲ οὐχ ἧττον καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους δυνάμεις τοῦ κατὰ τὸ 1465 αὐτοπροσώπως ἐπιστρατεύσαντος Μωάμεθ. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συμβάντα τὴν 14 Ἰανουαρίου 1467, ἡ χώρα του ἐκείνη, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἐνετίας περιελθοῦσα, ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς (Ἀλβανῶν ἠσπάσθησαν ἔκτοτε τὸ Μωαμεθανικὸν δόγμα.

Καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἑλλάδος χῶραι καὶ νῆσοι, ὧν αἱ πλεῖσται κατείχοντο ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ διαφόρων Φράγκων ἡγεμόνων καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ Ἐνετῶν, προϊόντος τοῦ χρόνου περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ ἤδη ἐκυριεύθησαν ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Εὔβοια καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σουλτάνου *Σουλεϊμὰν* ἁφῃρέθη ἡ Ῥόδος ἀπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν (1522) καὶ ἐπ' αὐτοῦ προσέτι οἱ Ἐνεστοὶ ἐστερήθησαν ὅλων τῶν ὀχυρῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων, Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Μονεμβασίας καὶ Ναυπλίας. Ὁ διάδοχος δὲ τοῦ Σουλεϊμὰν *Σελὶμ* Β' ἐξεπόρθησε (1570—71) τὴν Κύπρον. Τότε δὲ κατὰ πρῶτον κατωρθώθη διὰ προτροπῆς τοῦ Πάπα *Πίου* Ε' συμμαχία τις τῶν Χριστιανικῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης δυνάμεων (προεξαρχούσης τῆς βασιλίδος τοῦ Ἀδρίου Ἐνετίας) κατὰ τῶν Τούρκων. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ περὶ *Ναύπακτον* περίφη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μος Ναυμαχία (7 Ὀκτωβρίου 1571), καθ' ἣν ὁ Τουρκικὸς στόλος, καίπερ πολὺ ὑπέρτερος τοῦ Χριστιανικοῦ, ἡττήθη ἦτταν τρομεράν, ὥστε ἡ Κωνσταντινούπολις αὐτὴ περιέστη εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν περιέμενε νὰ ἴδῃ τὸν νικητὴν εἰσπλέοντα εἰς τὴν Προποντίδα. Ἀλλ' οἱ φόβοι διεσκεδάσθησαν ταχέως· διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων, ἀφοῦ ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους πολλὰς ἡμέρας περὶ τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων, διχονοήσαντες ἔπλευσαν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ὁ προεξάρχων αὐτῶν *Δὸν Ζουὰν* (φυσικὸς υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε') ἔσπευσε ν' ἀπολαύσῃ τὰς τιμάς, αἱ ὁποῖαι τὸν περιέμενον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἰδίως τὴν εὐλογίαν τοῦ Πάπα. Τοιουτοτρόπως δὲ ἀπέβη εὔκολον εἰς τοὺς Τούρκους οὐ μόνον τὰς ζημίας αὐτῶν νὰ ἐπανορθώσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς δυνάμεις των ἐπὶ μᾶλλον ν' αὐξήσωσιν, ὥστ' ἐν ἔτει 1669 ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ προσβάλωσι τὴν τελευταίαν καὶ κυριωτέραν τῆς Ἐνετικῆς δυνάμεως ἑστίαν, τὴν μεγάλην νῆσον *Κρήτην*, καὶ τέλος μετὰ 24ετῆ ὁλέθριον καὶ πολυδάπανον πόλεμον νὰ γείνωσι, διὰ τοῦ πολυθρυλήτου βεζύρη *Ἀχμὲτ Κιοπριλῆ*, κύριοι αὐτῆς, καὶ ἑπομένως νὰ συμπληρώσωσι τὴν κατάκτησιν ὅλων σχεδὸν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐνταῦθα δὲ, διατελούσης τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν, δυνάμεθα νὰ ῥίψωμεν ἁρμοδίως ἓν βλέμμα καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐτῆς κατὰ τὴν δυστυχῆ ταύτην ἐποχήν.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη δορικτήτορος, τοῦ Μωάμεθ, ἡ δουλεία ἔλαβεν ἐν Ἑλλάδι κανονικόν τινα χαρακτῆρα, καθόσον τοῦτο ἦτο δυνατὸν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Κορανίου καὶ τῆς αὐθαιρεσίας. Ἡ χώρα διῃρέθη εἰς τέσσαρας κυρίας διοικήσεις. Καὶ αἱ τρεῖς μὲν πρῶται ἦσαν, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Εὔβοια, ἥτις περιελάμβανε τὴν Αὐλίδα, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Φωκίδα καὶ τὰ παράλια

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς Αἰτωλίας· ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπετέλει τὴν τετάρτην. Ἀρχηγοί, φέροντες διάφορα ὀνόματα, οἷον Βεγλὲρ Βέϊδες, Βοεβόδαι κ. λ. π. εἶχον τήν τε πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ πόλεσιν. Ἡ γῆ δὲ αὐτὴ, ἥτις μέχρι τοῦδε ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας, περιελθοῦσα δικαιώματι δορικτητικῷ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ σουλτάνου, διετέθη καὶ διενεμήθη σχεδὸν κατὰ τὸ ἐν τῷ μεσαιῶνι ἰσχύον φευδαλικὸν σύστημα. Τὰ μὲν δηλονότι ἐκ τῶν ἀκινήτων παρεχωρήθησαν ὑπ' ἐκείνου διὰ παντὸς εἰς ἀξιωματικοὺς Μουσουλμάνους, ὅσοι εἶχον συντελέσει δραστηρίως εἰς τὴν κατάκτησιν, τὰ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *βακουφίων* προσηρτήθησαν εἰς τὴν διατήρησιν τούτων καὶ εἰς εὐποιητικοὺς σκοπούς, καὶ τὰ ἐπίλοιπα σχηματισθέντα εἰς φέουδα ἰσόβια, τὰ οὕτω λεγόμενα (κατὰ τὸ διάφορον αὐτῶν μέγεθος) *ζαΐμια* ἢ *τιμάρια*, ἐδόθησαν εἰς διακεκριμένους Τούρκους, οἵτινες, καλούμενοι συνήθως *ἀγάδες* ἢ *σπαχίδες*, ὤφειλον νὰ στρατολογῶσιν ἀριθμὸν μαχίμων ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κτημάτων των καὶ νὰ στρατεύωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐν καιρῷ πολέμου. Παρατηρητέον δ' ἐν τούτοις ὅτι ἡ δήμευσις τῆς γῆς δὲν ὑπῆρξε πλήρης· διότι πολλοὶ ἐκ τῶν ἡττημένων, τῶν οὕτω λεγομένων *ραγιάδων*, διετήρησαν μικράς τινας ἰδιοκτησίας, τὰς ὁποίας ἐνέμοντο ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα ζῶντες μὲν νὰ ἐκποιῶσιν ἀποθνήσκοντες δὲ νὰ μεταβιβάζωσι κληρονομικῶς εἰς τὰ τέκνα των. Χωρία μάλιστα ὁλόκληρα (ἐννοεῖται τὰ χειρότερα καὶ ἀκαρπώτερα) ἔμειναν οὕτως εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὅμως ἐθεωροῦντο ὡς νομεῖς αὐτῶν ἁπλῶς καὶ ὄχι ὡς ἰδιοκτῆται· διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ κυριότητος ἀνῆκεν εἰς μόνον τὸν σουλτάνον. Τὰ χωρία δὲ ταῦτα, καλούμενα συνήθως *κεφαλοχώρια*, διετέλουν ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων προεστώτων, τῶν Τουρκιστὶ λεγομένων *κοτσαβασι-*

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δων. Ἅμα δ' ἁλωθέντος τοῦ Βυζαντίου ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀνωτέρω, ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικὸν, τὸ λεγόμενον *χαράτσιον*, δι' οὗ ὑπετίθετο ὅτι ἐξηγόραζαν ἐτησίως τὴν ζωήν των, καὶ προσέτι ὑπεχρεώθησαν νὰ προσφέρωσιν ἕνα (συνήθως τὸν πέμπτον) ἐκ τῶν ἀῤῥένων παίδων των. Οἱ παῖδες δὲ οὗτοι, εἴτε προσφερόμενοι κανονικῶς, εἴτε, ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγίνετο, ἁρπαζόμενοι (καὶ τοῦτο ἦτο τὸ παρὰ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων καλούμενον *παιδομάζωμα*) ἀνετρέφοντο εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ γυμναζόμενοι εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην συνεκρότουν τὸ τάγμα τῶν *Γενιτσάρων*, ὅπερ διὰ τὴν φυσικὴν ἀνδρείαν τῶν δυστυχῶν ἐκείνων παίδων, κατέστη ἡ φοβερωτέρα Τουρκικὴ δύναμις.

Ὑπὸ τὸν Μουσουλμανικὸν δὲ τοῦτον ζυγὸν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ διαφθαρῇ καὶ ἐκβαρβαρωθῇ. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς, ἄλλοτε ἀκμάζουσαι, ἐρημώθησαν, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τόπους ἀγονωτέρους, ὅπου ἐμορφώθησαν πτωχὰ χωρία, ἅτινα ἔμελλον ποτὲ νὰ γείνωσιν ἀκροπόλεις ἱστορικαί. Αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Κόρινθος ἐπαύσαντο νὰ ἐξασκῶσι τὰς κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα εἰς ἀκμὴν προαχθείσας βιομηχανίας καὶ ἰδίως τῆς μετάξης, τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατεστράφη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ γονίμου ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου ἔμειναν ἀκαλλιέργητα καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέφυγον ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Ταϋγέτου. Μόνοι δὲ οἱ ὀρεσίβιοι Μανιάται, παρὰ τοῖς ὁποίοις εἶχον διασωθῇ καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα φυγόντων, πολυαριθμότεροι τῶν ὀρεινῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, ὑπερασπίζοντο διαρκῶς τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐν τοσούτῳ δὲ, κατὰ θείαν οἰκονομίαν, ὁ καθαιρέτης αὐτὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ ἐννοῇ ἔθετο τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐθνικότητος καὶ ἐπομένως τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ δουλωθέντος αὐτοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ πολιτικὸν δηλονότι συμφέρον ἀποβλέπων κατέλιπεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατροπαράδοτον θρησκείαν μετά τινων ἐλευθεριῶν, ἐν ᾧ ἄλλως ἡ συνήθεια τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο νὰ προσάγωσι διὰ τῆς βίας τοὺς ἡττωμένους εἰς τὸ δόγμα τοῦ Προφήτου των. Ὁ δορικτήτωρ οὗτος ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἀδιαφορίας, ἣν ἡ δύσις ἔδειξεν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας διαίρεσις. Διὰ τῆς ἐξακολουθήσεως δὲ τῆς θρησκευτικῆς ταύτης διαιρέσεως προὐτίθετο καὶ ἤλπιζε νὰ διατηρήσῃ ἀκμαίαν καὶ τὴν πολιτικὴν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ δύναται καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ ἑλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς δύσεως. Μετὰ τῆς θρησκείας δὲ ἐπεφυλάχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὁ πολλὴν ἀνέκαθεν ἐπιρροὴν ἔχων κλῆρος ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τοῦ *πατριάρχου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις τοὐντεῦθεν ἐθεωρεῖτο οὐ μόνον ὡς πρωτεύων τῶν ἄλλων πατριαρχῶν (Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων) καὶ ὡς ἀρχηγὸς παντὸς τοῦ κλήρου, ὡς τὸ πρότερον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχηγέτης τοῦ ἔθνους αὐτοῦ (ὅθεν τὸ ἐπώνυμόν του, *Μιλὲτ Μπασὴς* ἤτοι ἐθνάρχης). Ἡ περίθαλψις ἄρα, ἣν ὁ κλῆρος καὶ πᾶσα ἡ χριστιανικὴ κοινότης εἶχον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δὲν ἦτο εἰμὴ συνέπεια ἀναγκαία τῆς ἀρχῆς ἣν ἅπαξ ὁ Μωάμεθ παρεδέχθη. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ *θρησκευτικὴ* ἀντίθεσις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κλήρου, τοῦ κέντρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος, ἐδύνατο νὰ ὑποθάλπῃ διηνεκῶς καὶ τὴν *ἐθνικὴν* διαφορὰν ἢ διάστασιν μεταξὺ νικητῶν καὶ ἡττημένων, δυναστῶν καὶ δυναστευομένων, καὶ νὰ φέρῃ ἐπὶ μᾶλλον τοὺς τελευταίους, καθόσον ὁ ζυγὸς τῶν δυναστῶν αὐτῶν καθίστατο ἐπαχθέστερος, εἰς ἐκείνην τὴν *αὐτοσυνείδησιν*, ἥτις ἔπρεπε νὰ προη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γηθῇ τῆς τελεσφόρου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας των ἐξεγέρσεως.

Εἴδομεν ἤδη μέχρι τίνος προήχθη ἡ δύναμις τῶν Τούρκων κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῶν κατάκτησιν, τὴν τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἐπῆλθε νέα τις πραγμάτων τροπή. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις περιεπλέχθη εἰς πόλεμον δεινὸν πρός τε τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν, ἡ δὲ Ἐνετία εὑροῦσα πρόσφορον τὴν εὐκαιρίαν, ἐν ᾧ συνεμάχησε μετὰ τῶν δυνάμεων τούτων καὶ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τοῦ Πάπα, ἀνενέωσεν ἐνταυτῷ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιτυχῆ αὐτῆς πόλεμον ὑπὸ ἀρχηγὸν περιώνυμον, τὸν *Μοροζίνην*. Τῷ ὄντι δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1685 καὶ 1686, ὁ Μοροζίνης κατέκτησεν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Μονεμβασίας. Τῷ δὲ 1687 ἐξακολουθῶν τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν αὐτοῦ ἐκυρίευσε καὶ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην βόμβα τις Ἐνετικὴ πεσοῦσα εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὃν οἱ Τοῦρκοι εἶχον μεταβάλει εἰς πυριτοθήκην, ἔβλαψε καιρίως τὸ ἀριστούργημα ἐκεῖνο, ὅπερ ἕως τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐσώζετο ἀκέραιον. Ἡ εὐτυχία ὅμως αὕτη τῶν Ἐνετῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ· καὶ τελευταῖον γενομένης εἰρήνης τῷ 1699 ἐν *Καρολοβιτίῳ* οἱ εἰρημένοι δὲν διέσωσαν ἐκ τῶν κατακτήσεών των εἰμὴ μόνον τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐστερήθησαν καὶ ταύτης διὰ τῶν νικῶν τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀλῆ Κουμουρτζῆ (1715) ἡγουμένου φοβερᾶς ἱππικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως καὶ διὰ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐν *Πασσαροβιτίῳ* ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας συνομολογηθείσης εἰρήνης (τὴν 21 Ἰουλίου 1718) δὲν διετήρησαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των εἰμὴ μόνον τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὰς τρεῖς πόλεις, Πρέβεζαν, Βόνιτσαν καὶ Βουθρωτὸν, ἐξ ὧν αἱ τελευταῖαι βραδύτερον περιελήφθησαν ὡσαύτως εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος.

Διὰ τῶν ἀδιακόπων δορικτησιῶν εἶχον αὐξήσει κατ' ἀρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χὰς οἱ Ὀθωμανοὶ κατά τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν, προσλαμβάνοντες ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ παιδομαζώματος λῃστὰς καὶ δούλους καὶ ἐν γένει πάντας τοὺς ἀναγνωρίζοντας τὸ Κοράνιον, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυον καὶ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν πάντοτε ὑπηρεσίαν ὑπεχρέουν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς παραχωρήσεως ἀγρῶν (ὡς τιμαρίων) ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῶν ὑποτεταγμένων (τῶν Ῥαγιάδων). Ἀλλὰ περὶ τὴν ἔξοδον τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἡ Τουρκικὴ δύναμις, ἐκλιπόντος τοῦ πρώτου ζήλου, ἤρξατο νὰ ἐξασθενῇ. Ὁ Σουλεϊμὰν ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν μέχρι τοῦδε 12 ἀτρομήτων Σουλτάνων, οἵτινες οὐ μόνον ἦρχον καὶ ἐκυβέρνων αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ ἡγοῦντο συνήθως τῶν στρατῶν. Ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων ἐκείνων ἡ λαμπρότης τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἠμαυρώθη, τὸ στρατόπεδον ἔπαυσε νὰ ἦνε τὸ σχολεῖον, ὅπου οἱ βασιλόπαιδες ἠσκοῦντο καὶ ἐπαιδεύοντο· συνήθης διατριβὴ αὐτῶν ἦτο ἡ γυναικωνῖτις, ἐν ᾗ διεσκέδαζον καὶ ἐτρύφων χωρὶς νὰ φροντίζωσι περὶ ἐλαχίστης μορφώσεως. Τοιουτοτρόπως οἱ χαλινοὶ τῆς κυβερνήσεως ἐχαλαρώθησαν ἐν τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἀσυνδέτῳ κράτει. Ἡ μία αὐλικὴ στάσις διαδέχετο τὴν ἄλλην. Πολλοὶ Σουλτάνοι ἐξεθρονίσθησαν καὶ ἀπεστραγγαλίσθησαν. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, ἔκδοτον εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, ἀπέβαλε πλέον ὅλην τὴν ἕξιν τοῦ πολέμου καὶ ἔκλινε μόνον εἰς ἐσωτερικὰς στάσεις. Πολλοὶ πολλάκις ἄξιοι βεζύραι ἐγένοντο θύματα καὶ οὐκ ὀλίγοι σατράπαι περιέπαιζον καὶ διημφεσβήτουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ *μεγάλου Κυρίου* (Grand Seigneur), ὡς ὀνομάζουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν Σουλτάνον.

Ὅτι δ' ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει αἱ καταπιέσεις τῶν κατὰ χώρας διοικητῶν, μεγαλητέρων καὶ μικροτέρων, εἰς οὐδένα ὑποκειμένων ἔλεγχον, πύξανον καὶ τῆς τυραννίας ὁ ζυγὸς πολὺ βαρύτερος ἢ ὅσον ἦτο ἐξ ἀρχῆς, ἕκαστος ἐννοεῖ τοῦτο εὐκόλως. Τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεινὰ δ' αὐτοῦ ἠσθάνοντο μάλιστα οἱ κάτοικοι τῆς στερεᾶς καὶ μόνον αἱ νῆσοι, ὅπου ὀλίγοι Τοῦρκοι ὑπῆρχον ἐγκαταστημένοι, ἀπελάμβανον σχετικῶς ἀνεκτοτέραν ὕπαρξιν, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ διαθέτωσι τὰ τῆς κοινότητος αὐτῶν πράγματα μεθ' ἱκανῆς ἀνεξαρτησίας καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου προήγοντο εἰς εὐπορίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων τινὲς τόποι ὑπὸ τῆς δυσπροσίτου αὐτῶν θέσεως προστατευόμενοι, ὡς ἡ Λακωνία, τὸ Σούλιον, ἡ Χειμάρα καὶ τὰ Σφακιὰ, ἐδυνήθησαν νὰ διασώσωσιν αὐτονομίαν τινά. Διὸ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ἑαυτῶν ὁπλαρχηγοὺς (καπιτάνους) εὑρίσκοντο εἰς διηνεκῆ πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν δεσπότας πάλην. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ὀρεινοὶ μάχιμοι τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου, τοῦ Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων ἐξ ἀρχῆς, διὰ συνθηκῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, εἶχον διατηρήσει τινὰ προνόμια, ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ φυλάττειν στρατιωτικῶς τὰς ὑποτεταγμένας ὁμόρους ἐπαρχίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἀπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν ἤδη τοῦ Β' προέκυψαν τὰ λεγόμενα τάγματα τῶν *Ἀρματωλῶν*, οἵτινες διετήρουν καὶ τὰς πολεμικὰς ἕξεις καὶ τὴν περὶ τὰ ὅπλα ἄσκησιν τοῦ ἔθνους. Πολλοὶ ὅμως τῶν εἰρημένων γενναίων ὀρεσιβίων μὴ δεχθέντες τὰς συνθήκας ἐκείνας ἐξηκολούθησαν ζῶντες εἰς τοὺς ἀπροσίτους αὐτῶν βράχους καὶ ἐπιδρομὰς ἐκεῖθεν κατὰ τῶν Τούρκων συνεχῶς ἐπιχειροῦντες. Οἱ τοιοῦτοι ὠνομάζοντο *Κλέπται*· τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο οὐ μόνον δὲν εἶχέ τι ἀπαίσιον (ὡς τὴν σήμερον) ἀλλ' ἐθεωρεῖτο κοινῶς ὡς ὄνομα ἀνδρῶν ἀμυνομένων ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας καὶ ἐκδικουμένων τὰς ὁποίας τὸ λοιπὸν ἔθνος ὑπέφερεν ὕβρεις.

Τὸ αἴσθημα ἄρα τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῆ οὐδαμῶς, διαρκούσης τῆς Τουρκικῆς τυραννίας, ἐκ τῆς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς, κατόπιν τῶν πράξεων καὶ ἀτμάτων (τραγουδίων) τῶν Κλεπτῶν, κατὰ πρῶτον τῷ 1769 ἐπὶ τῆς ἀθλίας ἐκείνης Ῥωσσικῆς ἐκστρατείας (ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Θεόδωρον καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλέξιον Ὀρλὸφ) γενομένη ἀπόπειρα, ἐκτὸς ὅτι ἀπέτυχε καὶ δεινὰ προσέτι μεγάλα, ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον συνεπήγαγε, δεινά, ὑπὸ τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες οὐδὲ διὰ τῶν πρὸς χάριν αὐτῶν ἐν τῇ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκῃ τοῦ *Κουτσοὺκ Καϊναρτσῆ* (1774) καθιερωθέντων ὅρων (ἀμνηστείας, ἐλευθερίας τοῦ θρησκεύματος καὶ ἀκωλύτου μεταναστεύσεως) ἀπηλλάχθησαν εἰμὴ μόλις μετὰ τὴν σχεδὸν ὁλοσχερῆ διὰ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιστρατεύσεως τοῦ Χασὰν Πασᾶ καταστροφὴν τῶν ἀγρίων Ἀλβανῶν (1778). Οὐδὲν ἧττον ὅμως τὰ παθήματα ταῦτα ἀντὶ νὰ δαμάσωσιν ηὔξανον μᾶλλον τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔμφυτον ἐκεῖνο τῶν Ἑλλήνων αἴσθημα. Διότι περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος οἱ τῶν ὀρεινῶν χωρίων τοῦ Σουλίου κάτοικοι ἐπεχείρησαν ἀγῶνα ἡρωϊκὸν κατὰ τοῦ αἱμοβόρου καὶ πολυμηχάνου δεσπότου τῆς Ἠπείρου *Ἀλῆ Πασᾶ*. Μετὰ τῶν Σουλιωτῶν δὲ ἠνώθησαν καὶ πολλοὶ τῆς ἄλλης Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας μάχιμοι ἄνδρες, ἐξ ὧν ἐπισημότερος ἦτο ὁ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν Τούρκων καταδιωκόμενος καὶ πλανώμενος *Ἀνδρούτσος*. Καὶ οὗτος μὲν βλέπων ὅτι τότε ἦτο δύσκολον ν' ἀποβῇ γενικὸς ὁ ἀγὼν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ εἰς Ῥωσσίαν διὰ τῆς Ἑνετίας, παρεδόθη ὅμως ἀπὸ τῆς πονηρᾶς Ἑνετικῆς κυβερνήσεως εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐφονεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οἱ δὲ Σουλιῶται ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν περίφημον ἐκεῖνον κατὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἠπείρου πόλεμον, καὶ μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ 1803, ἀφοῦ πολλάκις κατετρόπωσαν τοῦ ἰσχυροῦ ἀντιπάλου τὰ στίφη καὶ τὰς πλεκτάνας του ἐματαίωσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἐπιτραπείσης αὐτοῖς ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως. Ἀλλὰ κατὰ συνέπειαν παραβιάσεως τῆς συνθήκης πολλοὶ τῶν ἡρώων ἐκείνων ἐγένοντο θύματα τῆς ἀπιστίας τοῦ σατράπου, οἱ δὲ λοιποὶ διασωθέντες εἰς Πάργαν καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἐξεδικήθησαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θησαν βραδύτερον εἰς ἀπείρους μάχας τῶν Τούρκων τὴν ἀπιστίαν.

Διαρκοῦντος δ' ἔτι τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ τοῦ Σουλίου, μεγαλεπήβολός τις καὶ ἐξόχως φιλόπατρις ἀνὴρ, ὁ *Ῥήγας ὁ Φεραῖος*, συνέλαβε τὴν *μεγάλην ἰδέαν* τῆς γενικῆς κατὰ τοῦ τυράννου ἐθνεγερσίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ κατὰ πρῶτον ἐν Βουκορεστίῳ, παραλαβὼν συνεργοὺς πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ πολλοὺς ἀρχιερεῖς. Ἵνα δ' εὐκολύνῃ τὸ κίνημα ὑπεκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου κραταιὸν τινὰ Τοῦρκον, τὸν Δερέβεην τοῦ Βιδινίου *Πασβάντογλον*, τὸν ὁποῖον στρατοπεδεύοντα ἐν Βλαχίᾳ ἐπὶ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1792 ἐδυνήθη νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν διά τινος εὐεργετικῆς πράξεως. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1793, ἀφοῦ ἤδη ἐκ Βουκορεστίου δι' ἀποστόλων καὶ φίλων ὁμοφρόνων συνενοήθη μετὰ τῶν κυριωτέρων Ἀρματωλῶν τῆς Ἑλλάδος, θέλων νὰ διοργανίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ δεόντως τὴν ἐπιχείρησίν του μετέβη εἰς Βιέννην, τὴν μητρόπολιν τῆς Αὐστρίας, ὅπου τότε ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ὑπῆρχον ἀποκατεστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι καὶ διάφοροι νέοι σπουδάζοντες ἐπιστήμας. Ἐνταῦθα δὲ, διακοινώσας εἰς ὀλίγους τινὰς, ὅσους ἔκρινεν ἀξίους ἐμπιστοσύνης, τὸν μέγαν σκοπόν του καὶ προσλαβὼν αὐτοὺς ὡς συνεταίρους ἐνησχολήθη, ἐκτὸς τῆς ποιήσεως ἐνθουσιαστικῶν τινων ἀσμάτων, ἅτινα καὶ τὴν σήμερον ψαλλόμενα ἐξεγείρουσι παντὸς Ἕλληνος τὴν καρδίαν, εἰς τὴν σύνταξιν διαφόρων προσωρινῶν πολιτικῶν κανονισμῶν, εἰς τὴν μετάφρασιν ἑνὸς μέρους τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεως τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος, εἰς τὴν ἔκδοσιν γεωγραφικοῦ τινος πίνακος τῆς Ἑλλάδος (συγκειμένου ἐκ 12 φύλλων) καὶ ἓν ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ συγγράματος τοῦ περιφήμου Γάλλου μηχανικοῦ Βομπὰν, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ἐγκόλπιον στρατιωτικόν. Τὸ πολεμικόν του δὲ σχέδιον ἐστηρίζετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὴν ἀντιπερασπιστικὴν ἐπανάστασιν τοῦ εἰρημένου Πασβάντογλου, εἰς τὴν σύγχρονον ἐξέγερσιν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας καὶ εἰς τὴν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ προσωπικὴν αὐτοῦ ἐμφάνισιν μετὰ τῆς στρατείας εἰκοσακισχιλίων Γάλλων, καθ' ἣν ἔλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ τότε τροπαιούχου στρατάρχου τῆς Ἰταλίας *Βοναπάρτου*, μετὰ τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἤδη εἶχε συνδιαλεχθῆ. Μολονότι δὲ εἶνε ἄδηλον ἂν ἡ Γαλλία, ἀναλαβοῦσα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν πόλεμον καθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποτιθεμένην βεβαίαν ὑπόσχεσίν της, οὐδὲν ἧττον ὅμως αὕτη ἐθεώρει εὐνοϊκῶς καὶ ὑπέθαλπε τὸ μελετώμενον τοῦτο ἀνατολικὸν κίνημα, ὡς ἱκανὸν ν' ἀπασχολήσῃ μέγα μέρος τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας. Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς δὲ ταύτας ὁ Ῥήγας κατέβη εἰς Τεργέστην σκοπῶν νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Βοναπάρτου ἐν Ἐνετίᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῆ παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' αἴφνης καταμηνυθεὶς ὑπὸ προδότου εἰς τὴν ἐπιτόπιον ἀρχὴν ἐνταῦθα συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη (9 Ἰαν. 1798). Ἀνακρινόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως καὶ ἐξ ἄλλων πολιτικῶν «Προσπαθῶ, τοῖς εἶπε, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους μου χωρὶς νὰ ἐνοχλῶ τὴν ἡσυχίαν οὐδεμιᾶς Εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως». Ἡ παῤῥησία καὶ τὸ στωμύλον τοῦ ἀνδρὸς ἐνεποίησε μεγίστην εἰς τοὺς ἀνακριτὰς ἐντύπωσιν, ἀλλὰ δὲν μετέβαλον τὴν ἀπόφασίν των. Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἐστάλη εἰς Βιέννην, ὅπου καθειρχθεὶς ὑπεβλήθη εἰς μακρὰς καὶ αὐστηρὰς ἀνακρίσεις, καθ' ἃς ὡς οἱ ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ μεριμνῶντες ὁμογενεῖς συνεχῶς ἐπληροφοροῦντο, ἔδειξε σταθερὸν καὶ ἀτρόμητον χαρακτῆρα. Ζητηθεὶς δὲ τέλος παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἔμαθε τὰ πάντα διά τε τοῦ πρέσβεώς του καὶ διὰ τῆς κακοβούλου αὐτῆς Αὐστρίας ἀπ' εὐθείας, παρεδόθη καὶ μετηνέχθη μετ' ἄλλων ἓξ συνεταίρων εἰς Βελιγράδιον. Ὁ Πασβάντογλος, ἅμα ἤκουσε τὰ λυπηρὰ συμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βάντα τοῦ φίλου καὶ ἄλλοτε σωτῆρός του ἐφρόντισε νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ διόδους ὥστε νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἀπαγόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διὸ ὁ τότε τοῦ Βελιγραδίου σατράπης Μαρασλὴ Ἀλῆς ἐπέσπευσε τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του (τὸν Μάϊον τοῦ 1798). «Οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἐκδικηθῆ μίαν ἡμέραν τὸ αἷμά μου» εἶπεν ἀποθνήσκων ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ῥήγας καὶ δὲν ἐψεύσθη.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρξατο νὰ ἐπιδίδῃ μεγάλως διὰ τῆς ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἰδίως δὲ τοῦ ναυτικοῦ, περὶ τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν μάλιστα αἱ τρεῖς τοσοῦτον μετέπειτα ἔνδοξοι καταστᾶσαι νῆσοι, Ὕδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά. Τίς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ἐμπόριον συντελεῖ οὐσιωδῶς εἰς τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ; Ἀλλ' ἐν ᾧ συνήθως ἡ ἐκπαίδευσις προχωρεῖ βραδέως καὶ βαθμηδὸν, ἐξ ἐναντίας παρὰ τοῖς Ἕλλησι προήχθη ὡς αἰφνιδία τις ἔκρηξις, παριστῶσα θέαμά τι θαυμάσιον καὶ ἔξαρσιν ἰδεῶν, δι' ἧς ἐβεβαιοῦτο ἐκ νέου ὁ ἀνέκαθεν τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν χαρακτηρίζων πνευματικὸς ὀργασμός. Ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῇ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ πρωτευούσῃ τοῦ σατράπου, ἐν Κοζάνῃ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Βουκορεστίῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἤκμασαν συγχρόνως ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ εἰς πᾶσαν μικρὰν πόλιν ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία ἀκόρεστος ἐσπούδαζε νὰ προσκτήσῃ γνώσεις παντοίας καὶ νὰ μορφωθῇ εἰς νέαν χρηστῶν ἐλπίδων γενεὰν ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν μὲν φιλοπόνων καὶ ὑπὸ ἀκράτου πατριωτισμοῦ ἐμφορουμένων διδασκάλων, ἰδίως δὲ κατὰ συνέπειαν τῶν συμβουλῶν καὶ προτροπῶν τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Παρισίοις ἀκαμάτως περὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους, τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης καὶ, τὸ κυριώτερον, περὶ τὴν προετοιμασίαν τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐλευθερίας ἀσχοληθέντος *Ἀδαμαντίου Κοραῆ*. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ φιλομάθεια εἰσέδυσε καὶ μέχρι τῶν χωρίων καὶ ἡ ἐπιστήμη περικεκλεισμένη μέχρι τοῦδε εἰς τὰ μέγαρα τοῦ Φαναρίου καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, διῆλθε γιγαντιαίοις βήμασι δι' ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, ὥστε, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν προσφυᾶ τοῦ εὐφυοῦς Ἰακώβου Ῥίζου ἔκφρασιν[1], *ὅσοι ἔβλεπον τὸ ἓν ἔτος τὴν Ἑλλάδα, δυσκόλως τὸ προσεχὲς ἐδύναντο νὰ τὴν ἀναγνωρίσωσιν*. Ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν δὲ τοῦ πλούτου καὶ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν στεναζούσης πατρίδος, ἡ εὐγενὴς ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ παρελθοῦσα τῆς Ἑλλάδος εὔκλεια ἐγένοντο ἀντικείμενα, ἅτινα οὐ μόνον τὸν λόγιον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του ἐνησχόλουν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ Κλέπτου, περιτρέχοντος τὰ ὄρη, τοῦ θαλασσοποροῦντος καὶ τοῦ ἐμπόρου φυλλολογοῦντος τὰ κατάστιχά του καὶ χρηματολογοῦντος περιεβόμβουν διηνεκῶς. Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πᾶσαν ἀνθρώπων τάξιν, τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐνίσχυε καὶ συνέδεε πρὸς ἕνα γενικὸν σκοπὸν, πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσίν του, ἦτο ἡ ἱερὰ καὶ ἀμώμητος θρησκεία του, στοιχεῖον ζωτικὸν καὶ ἀκμαῖον, ὥστε ὁ ἔνδοξος Γάλλος *Σιατωβριάνδος*, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πορευόμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ ἔβλεπε πάντα τ' ἄλλα πέριξ αὐτῆς νεκρὰ[2], ἐκείνην μό-

---

[1] Ὅρ Cours de Literature Grecque moderne, donnè à Genève par Jakovaky Rizo Neroulos, Genève 1829.

[2] Ὁ φιλέλλην οὗτος ἀνὴρ ἐξετίμησε μὲν δεόντως τὴν δύναμιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦντος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἰς ὅλας του τὰς συμφορὰς διετήρησεν ἀκμαῖον, καὶ τὸ ὁποῖον ἔσωσε κυρίως τὴν ἐθνικότητά του, ἔσφαλεν ὅμως ἐκλαβὼν πάντα τ' ἄλλα νεκρά. Διότι ἐκτὸς τῆς πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἐμπορίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ὅτε ὁ εἰρημένος ἔγραφε τὸ περίφημον ὁδοιπορικόν του) ὁρμῆς τοῦ ἔθνους, παρέλιπε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ζῶν καὶ ἀκαταμάχητον στοιχεῖον τῶν κλεπτῶν, οἵτινες μακρὰν τοῦ νὰ ὁμοιάζωσι κακο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νην ἐθεώρει ζῶσαν καὶ παρέχουσαν ἐλπίδας κρείττονος μέλλοντος.

Εἰς τοιαύτην τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατάστασιν εὑρίσκετο, κατάστασιν δυνάμεως αὐξανούσης ἀπέναντι τυραννίας ἀφορήτου, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν δέκατον τέταρτον ἔτος, ὅτε, ἐπιστάντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, ἄνδρες φιλοπάτριδες συνεκρότησαν ἐν Ὀδησσῷ τὴν οὕτως ὀνομασθεῖσαν *Ἑταιρίαν τῶν Φιλικῶν*, ἥτις σκοπὸν ἔχουσα τὴν παρασκευὴν καὶ ἀπόδυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐξέτεινε τοὺς πλοκάμους της ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν. Πάμπολλοι λόγιοι, ἔμποροι, ἀρματωλοί, ναυτικοί, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες περιελήφθησαν ἐν αὐτῇ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ τύφλωσις τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὥστε μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας δὲν ἐνόησεν ὁποία κίνησις ἐγίνετο ἐντὸς τῶν σπλάγχνων αὐτῶν τοῦ κράτους της.

Περιστάσεις εὔθετοι πρὸς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος ἐθεωρήθησαν ἀφ' ἑνὸς ὁ κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμοὺτ ἐπαχθεὶς πόλεμος, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον κίνημα, γενόμενον κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἀπέτυχεν μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἑνότητος τῶν ἐκεῖ διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ τὰς ἀντικειμένας προθέσεις τῶν ἀρχηγῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν *Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης* (ἐξάρχων τοῦ ὅλου κινήματος) καὶ ὁ *Ὀλύμπιος Γεωργάκης* εἶχον πάντως πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ Ἑλληνικὸν συμφέρον, οἱ δὲ περὶ τὸν Βλάχον *Θεόδωρον Βλα-*

ποιοὺς ἄλλων τόπων ἀνθρώπους, ἦσαν οἱ διηνεκεῖς σημαιοφόροι τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγούσης ἐλευθερίας καὶ αὐτοὶ πρὸ πάντων, ὡς περὶ τὰ ὅπλα ἠσκημένοι, ἐδύναντο, δοθείσης περιστάσεως, ν' ἀποτελέσωσι τὸν πυρῆνα τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διμιρέσκον ἐσκόπουν μόνον τὸ ἰθαγενὲς Ὀσποδαράτον. Συγχρόνως ἡ Ῥωσσία, εἰς τῆς ὁποίας τὴν συνδρομὴν ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες, ἀπεδοκίμασεν, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς καταχθονίου Μεττερνιχικῆς πολιτικῆς, τὴν τυχαίως μετ' ἄλλων τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐπαναστάσεων συμπεσοῦσαν Ἑλληνικὴν καὶ ἑπομένως ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πολυάριθμον στρατόν. Ὅθεν ἡ μὲν ἐν *Δραγασάνῃ* μάχη (7 Ἰουνίου) καθ' ἣν οἱ πλεῖστοι τῶν συγκροτούντων τὸν ἱερὸν λόχον λογίων καὶ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἀπέθανον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον, ἐπανήγαγεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκείνων τὴν Βλαχίαν, ἡ δὲ ἐν Σκουλενίῳ ἧττα (17 Ἰουνίου) ὡς καὶ ὁ ἡρωϊκὸς τοῦ Γεωργάκη θάνατος ἐν τῷ μοναστηρίῳ Σέκκου (14 Αὐγστ.) παρέδωκαν αὐτοῖς καὶ τὴν Μολδαυΐαν. Ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν γείτονα Αὐστρίαν ὅπου ἐφυλακίσθη μέχρι τοῦ 1827, ὅτε ἀπελύθη μὲν τῆς φυλακῆς, ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον.

Ἔτι δὲ ἀδήλου ὄντος τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ πραγμάτων, κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἀφ' ἧς ὡς ἀπὸ ἑστίας ἐξηπλώθη τάχιστα εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ προσέτι εἰς τὴν Θετταλομαγνησίαν καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας. Συγχρόνως δ' ἀνεκαλύφθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει συνωμοσία τις τολμηρῶν τινῶν Ἑλλήνων σκοπὸν ἔχουσα τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναυστάθμου καὶ τὸν φόνον τοῦ Σουλτάνου, πορευομένου εἰς τὸ Τσαμίον. Ἔσχεν ὅμως ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ὡς συνέπειαν σφαγὰς τρομερὰς, ἄνευ τινὸς διακρίσεως, δημεύσεις, ἐξορίας καὶ τὸν τραγικὸν δι' ἀγχόνης θάνατον (τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα) τοῦ γηραιοῦ καὶ σεμνοῦ Πατριάρχου *Γρηγορίου*, τὸν ὁποῖον ἐθρήνησεν ἅπας ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ νεκρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μετακομισθεὶς ὑπὸ εὐλαβῶν Χριστιανῶν εἰς Ὀδησσὸν ἐκηδεύθη αὐτόθι λαμπρότατα. Ἐν τούτοις τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα εὐδοκίμουν ἐπὶ πλεῖστον, κατὰ θάλασσαν ἰδίως ἐγίνοντο θαύματα, καὶ ὀλίγα μόνον φρούρια περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους κατείχοντο ἔτι ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ Τούρκων. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ ἑπομένου 1822 ἔτους ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον προσωρινὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πολίτευμα, καὶ συνάμα ἐξέθετο ἐπισήμως, ἔν τινι συντόνῳ *διακηρύξει*, τοὺς πρὸς ὃν αὐτὸ ἀπεδύετο ἀγῶνα ἐπὶ ἀνακτήσει τῆς αὐτονομίας του νομίμους καὶ ἰσχυροὺς λόγους [1]. Ἡ δὲ ὑπ' αὐτῆς καταρτισθεῖσα νέα κυβέρνησις ἐξελέξατο ὡς ἕδραν τὴν πρὸ μικροῦ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων περιελθοῦσαν Κόρινθον. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπο-

---

[1] Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διακήρυξις ὑπῆρξε σχεδίασμα ἡμέτερον, συνταχθὲν κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε προέδρου τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς συνελεύσεως Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο, μαρτυρούμενον καὶ βεβαιούμενον παρ' αὐτοῦ (ζῶντος ἔτι) τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, ἀνεκοινώσαμεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἀπομνημονεύσεως ἕνεκεν, εἰς τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπυρ. Τρικούπην, ὅτ' ἐξεδίδετο τὸ σύγγραμμά του ἐν Λονδίνῳ. Παραλειφθείσης ὅμως τότε παρ' ἐλπίδα τῆς ἀπομνημονεύσεως, κρίνομεν νῦν τοσούτῳ μᾶλλον ἐπάναγκες ν' ἀναπληρώσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ὅσῳ πρόκειται ὄχι νὰ καυχηθῶμεν ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ διὰ τὸ τῆς νεανικῆς ἡμῶν ἡλικίας ἔργον, ἀλλὰ κυρίως ν' ἀνασκευάσωμεν τὴν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τοῦ μακαρίτου Νικ. Σπηλιάδου παρεισδύσασαν ψευδῆ καὶ προσβλητικήν πως διὰ τοὺς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελθόντας ἀφήγησιν, ὅτι δηλαδή, οὐδενὸς ὄντος (κατ' αὐτὸν) ἐκεῖ ἱκανοῦ νὰ συντάξῃ τοιοῦτον ἔγγραφον (ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν πλείστου λόγου ἄξιον), ἐδέησε νὰ σταλῇ τοῦτο ἔξωθεν (ἐκ Γενεύης) διὰ τοῦ Κοντουμᾶ παραγενομένου κατὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης κυβερνήσεως εἰς Κόρινθον. Ὡς συγγραφέα δ' ἐκείνου ὁ ἀγαθὸς Σπηλιάδης αἰνίττεται πάντως τὸν ἐν τῇ εἰρημένῃ Ἑλβετικῇ πόλει τότε διατρίβοντα περιώνυμον διπλωμάτην Ἰωάννην Καποδίστριαν (τὸν ἔπειτα Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος), τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔχεται οὐδαμῶς ἀληθείας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χῆς ταύτης ἤρξατο ν' ἀναφαίνωνται ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι (ἰδίως μεταξὺ προεστώτων καὶ καπιτάνων) καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ῥαδιουργίας καὶ ἰδιοτελείας, συμπτώματα θλιβερά, ἅτινα ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα πολὺ πλέον παρὰ τὰ ὅπλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τὴν δυσμένειαν καὶ ἀδιαφορίαν τῶν ξένων δυνάμεων, ἐξ ὧν ἡ μὲν Ἀγγλία ἐφοβεῖτο μὴ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπερισχύσῃ τῆς ὁμοθρήσκου Ῥωσσίας ἡ ἐπιῤῥοὴ καὶ πάθωσιν εἰς τὸ μέλλον τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντά της, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐθεώρουν τὴν ἐξέγερσιν ἔθνους μέχρι τοῦδε ὑποτεταγμένου καὶ στερουμένου ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ὡς ἀπόῤῥοιαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἐν μέσῳ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀντιδράσεων, ὁ ἀγὼν προήγετο μέχρι τοῦ 1824 θριαμβεύων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ δεικνύων εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐκπεπληγμένου κόσμου κατορθώματα ὄχι ἀνάξια οὐδὲ κατώτερα τῶν ὡραίων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος χρόνων.

Τὰ κυριώτερα δ' ἐκ τῶν κατορθωμάτων τούτων, ἅτινα ὅμως δὲν δυνάμεθα εἰμὴ ἐν περιλήψει μόνον νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ἦσαν κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος, ἡ ἐν *Βαλτεσίῳ* πρώτη λαμπρὰ τῶν Πελοποννησίων νίκη, ἥτις ὡς ἐξαίρετον προαγώνισμα ἐνεθάῤῥυνεν αὐτοὺς, ὄντας ἔτι ἀγυμνάστους, εἰς τὰς μετέπειτα ἐπιχειρήσεις των, ἡ ἐξ ἐφόδου ἅλωσις τῆς *Τριπόλεως*, τῆς τότε πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, ἡ ἐκπολιόρκησις τῆς *Πύλου* καὶ τῆς *Μονεμβασίας*, ἡ εἰς τὰ στενὰ τῆς *Φουντάνας* (ἐν Θερμοπύλαις) χιλίων περίπου Ἑλλήνων κατὰ τριῶν Πασάδων, ἡγουμένων πολυαρίθμου στρατιωτικοῦ σώματος ἀντίστασις καὶ ἡ τροπὴ τούτων εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ἡ πρώτη ἐπιτυχοῦσα ἀπόπειρα πυρπολήσεως ἑνὸς δικρότου Τουρκικοῦ ἐν *Ἐρεσσῷ*, λιμένι τῆς Λέσβου, καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐπάνοδος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Ἑλλήσποντον. — Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος, ἡ μετὰ καρτερικὴν ἑπτά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μηνον πολιορκίαν ἅλωσις τῆς μεγαλωνύμου *Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν* καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ὕψωσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, ἡ ὁλοσχερὴς ἧττα τοῦ *Μαχμούτ Δράμαλη*, ὅστις, ἡγούμενος μεγάλου τινὸς στρατοῦ, συγκειμένου ἐκ 30,000 ἀνδρῶν, εἶχεν εἰσβάλῃ περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου διὰ τοῦ ἰσθμοῦ ἀκωλύτως εἰς Πελοπόννησον, διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ὄντος ἑτοίμου νὰ παραδοθῇ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, περικυκλωθεὶς πανταχόθεν ὑπὸ Πελοποννησίων, ὁδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀργολίδος, προσβαλλόμενος ἀδιακόπως ἐκ πλαγίων καὶ μὴ δυνάμενος νὰ μείνῃ αὐτόθι δι' ἔλλειψιν τροφῶν, ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Ἐν τῷ διέρχεσθαι δὲ διὰ τῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος ἐκείνης εἰς Κόρινθον φερόντων στενῶν, τοῦ κοινῶς λεγομένου *Δερβενακίου*, ἔπαθε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος θραῦσιν, καθ' ἣν διεκρίθησαν μάλιστα ὁ ἔκτοτε ὀνομασθεὶς *Τουρκοφάγος* Νικήτας Σταματελόπουλος καὶ ὁ Χατσῆ Χρῆστος. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν καὶ ἀπάνθρωπον καταστροφὴν τῆς Χίου ἐπῆλθε περιφανὴς ἐκδίκησις, ἤτοι ἡ μετὰ προηγηθείσας λαμπρὰς ναυμαχίας μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Ἀσίας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουνίου, τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης τῶν Τούρκων ἑορτῆς (τοῦ καλουμένου Βαϊραμίου) ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Κανάρη γενομένη *πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος*, ἥτις ἐπήνεγκε τὸν ὄλεθρον δισχιλίων καὶ ἐπέκεινα ἀνδρῶν καὶ αὐτοῦ τέλος τοῦ Στολάρχου Καρὰ Ἀλῆ. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν ἐπιχειρισθείσης ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἐκστρατείας ὑπὸ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου, καὶ μετὰ τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῆς μάχης τοῦ Πέτα (ἀπέναντι τῆς Ἄρτης) ἐπῆλθε ἡ πρώτη *πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου*, καθ' ἣν τοῦτο μετ' εὐαρίθμου φρουρᾶς (400 ἀνδρῶν μόλις) ἀντέστη κατ' ἀρχὰς εἰς σῶμα 12,000 λογάδων Ἀλβανῶν, διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη, ἔπειτα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνισχυθὲν διὰ τῆς ἐκ Πελοποννήσου ἐλθούσης ἐπικουρίας, ἐδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ θαυμασίως τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐπιχειρισθεῖσαν σφοδρὰν ἔφοδον μετὰ μεγίστης φθορᾶς τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀναγκασθεὶς κατὰ συνέπειαν τῆς ἀποτυχίας του ταύτης νὰ ὑποχωρήσῃ ἔπαθε, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἄλλην δεινοτάτην καταστροφὴν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀχελῴου[1]. Κατὰ δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο ἐπίθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ περὶ Τένεδον καὶ ἄλλου πάλιν δικρότου πυρπόλησις καθ' ἣν ἀπωλέσθη ὅλον τὸ πλήρωμα.—Κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος, μετὰ τὴν ἐν Ἄστρει συγκρότησιν τῆς δευτέρας Ἐθνικῆς Συνελεύσεως (29 Μαρτίου—18 Ἀπριλίου συνέβη ἡ ματαίωσις τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενομένης κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν Πασᾶν τῆς Σκόδρας, συνεπείᾳ πρῶτον μὲν τῆς ἡρωϊκωτάτης νυκτερινῆς τοῦ Μάρκου Βότσαρη κατὰ τοῦ ἐν τοῖς κήποις τοῦ Καρπενησίου στρατοπεδευμένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐφόδου, ἥτις γενομένη ἀπροσδοκήτως προὐξένησεν οὐ μικρὰν εἰς τοῦτον φθοράν, ἀλλὰ ἔσχε παρακόλουθον καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῆς Ἑλλάδος· δεύτερον δὲ ἕνεκα τῆς μετὰ τὸ εἰρημένον συμβὰν γενομένης ἀτελεσφορήτου πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ.—Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν πρώτην τριετίαν τοῦ ἀγῶνος πραχθέντα.

Ἀπὸ δὲ τοῦ 1824 ὁ ἀγὼν ἀποβαίνει δυσχερέστερος καὶ τὰ πράγματα λαμβάνουσι τροπὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κραταιοῦ Πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆ, τὸ δὲ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέ-

[1] Σημειωτέον ὅτι, ἂν τὸ Μεσολόγγιον τότε ἐκυριεύετο, ἡ Πελοπόννησος ἤθελε κινδυνεύσει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καθ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς προετίθετο νὰ μεταβῇ εὐθὺς εἰς αὐτήν· ὥστε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος θρίαμβος ἐκείνου ἔσχε τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἔκβασιν τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξεων τῶν Ἑλλήνων, μ' ὅλον ὅτι ἄλλως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκόλουθον τετραετῆ τοῦ ἀγῶνος διάρκειαν δὲν ἔλειψαν νὰ διακρίνωσιν αὐτὸν ἔργα Ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας θαυμάσια κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου τῇ 6 Ἰουνίου τοῦ 1824 γενομένη ἐπίθεσις κατὰ τῆς νήσου *Κάσου*, ἐχούσης ναυτικὸν ὄχι εὐκαταφρόνητον, καὶ ἡ μετὰ γενναίαν ἀλλὰ σύντομον ἀντίστασιν κυρίευσις αὐτῆς, καὶ προσέτι ἡ τῇ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, διοικουμένου παρὰ τοῦ δραστηρίου γέροντος ἀρχιναυάρχου Χοσρὲφ, καταστροφὴ τῆς περιωνύμου νήσου τῶν *Ψαρῶν*, ἑνὸς τῶν κυριωτέρων προμαχώνων τῆς Ἑλλάδος, προελθοῦσα ἐκ τῶν λυφθέντων ἀνεπιτηδείων ἀμύνης μέτρων καὶ τῆς μὴ ἐγκαίρου ἀφίξεως τῶν ναυτικῶν μοιρῶν τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὑπῆρξαν τὰ δύο ἀπευκταῖα καὶ θλιβερὰ τοῦ ἔτους τούτου συμβάντα. Ἀλλ' εἰς μάτην ὁ αὐτὸς στόλος προσεπάθησεν ἐφεξῆς νὰ ἐπιφέρῃ καιρίαν καὶ κατὰ τῆς Σάμου πληγήν. Οἱ γενναῖοι Σάμιοι ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ὅτε μὲν ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς ναυάρχου *Ἀνδρέα Μιαούλη*, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ οὐχ ἧττον ἀξίου ἀντιναυάρχου *Σαχτούρη* ἢ καὶ ὑπ' ἀμφοτέρων διευθυνόμενος Ἑλληνικὸς στόλος, εἰς ὃν ἤδη προσετέθησαν καὶ τὰ λείψανα τοῦ τῶν Ψαριανῶν στόλου ἐμπόδισαν τὴν μελετηθεῖσαν ἀπόβασιν εἰς τὴν νῆσον. Καὶ ὁ στόλος περιπλέων ἐδρέψατο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὅσον οὐδέποτε νέας δάφνας διὰ πολλῶν γιγαντιαίων ναυμαχιῶν καὶ πυροπλήσεων ἐχθρικῶν πλοίων ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ. Ἀπὸ Ἰουλίου μέχρι Δεκεμβρίου οἱ ἐχθροὶ ἀπώλεσαν 2 λαμπρὰς φρεγάτας, 2 κορβέτας καὶ 2 βρίκια, ἐν συνόλῳ 6 πολεμικὰ πλοῖα, πυροπληθέντα μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἔτι δὲ μίαν κορβέταν ναυαγήσασαν καὶ 50 φορτηγὰ πλοῖα, αἰχμαλωτισθέντα. Ἐκτὸς δὲ τῶν ζημιῶν τούτων εἷς ναύαρχος καὶ 4,000 στρατιῶται συνελήφθησαν, ἐφονεύθησαν ἢ κατεποντίσθησαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ 500 περίπου τακτικοὶ Ἄραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν τότε ἕδραν τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Ἐν ᾧ δὲ κατὰ θάλασσαν συνέβαινον ταῦτα, ὁ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διορισθεὶς νέος διοικητὴς τῆς Ῥούμελης Δερβὶς πασᾶς συγκροτήσας στρατὸν μυρίων Ἀλβανῶν ἐνέβαλε (26 Ἰουλίου) εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὰ στενὰ ὁπλαρχηγῶν τῶν Σαλώνων, τῶν Κραββάρων, τοῦ Ζυγοῦ καί τινων Σουλιωτῶν καὶ Πελοποννησίων. Ἐκ τῶν ἐνταῦθα δὲ τότε γενομένων μαχῶν ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ περὶ *Ἀμπλανὴν* τῇ 14 Ἰουλίου συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἡττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἐπὶ τέλους ἀπῆλθον ἐπέκεινα τοῦ Σπερχειοῦ ἄπρακτοι.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐφεξῆς πέμπτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος (1825) οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι οἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὴν Ἑλλάδα διαταράξαντες εἶχον καταπαύσει. Ἡ δὲ νεοσυστηθεῖσα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γ. Κουντουριώτου ὑπῆρξεν ἡ ἰσχυροτέρα ὅλων τῶν προηγουμένων ἕνεκα τῶν ὁποίων εἶχε χρηματικῶν πόρων ἀπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ συνομολογηθέντων δανείων. Ἀντὶ ὅμως ν' ἀσχοληθῇ, ὡς ἔδει, εἰς τὸ νὰ παρεμποδίσῃ παντὶ σθένει τὴν εἰς Πελοπόννησον διαπεραίωσιν τοῦ *Ἰβραὴμ πασᾶ* (προγόνου τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ), ἣν οὗτος πέρυσιν ἤδη εἶχεν ἀποπειραθῆ, καταναυμαχηθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Μιαούλη καὶ Σαχτούρη (περὶ Ἀττάλειαν καὶ μεταξὺ Ἰκαρίας καὶ Ἀμοργοῦ) ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἀναβάλῃ καὶ νὰ παραχειμάσῃ ἐν Κρήτῃ, ἐπέστησεν ἀκαίρως ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενον φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἐκ τῆς ἀμελείας λοιπὸν ταύτης ὠφελούμενος ὁ Αἰγύπτιος σατράπης κατώρθωσεν ἤδη τὸν σκοπόν του, διαπεραιωθεὶς ἀκωλύτως εἰς Πελοπόννησον μετὰ 50 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, καὶ ἀποβιβάσας μεταξὺ Κορώνης καὶ Μεθώνης τὴν 11 καὶ 12

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φεβρουαρίου πεντακισχιλίους περίπου πεζοὺς καὶ 400 ἱππεῖς. Ὁ εὐάριθμος οὗτος στρατὸς (ὅστις διὰ τῶν ἔπειτα ἐπανειλημμένων ἐξ Αἰγύπτου ἀποστολῶν ηὐξήθη ἱκανῶς) δὲν ἐφάνη κατ' ἀρχὰς ἐπίφοβος καὶ πολλοὶ προείκαζον περὶ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν ὁ Δράμαλης μετὰ τρισμυρίων στρατιωτῶν του ὑπέστη. Ἀλλ' ὁ Ἰβραΐμης εἶχεν ὁ ἴδιος στρατηγικὴν ἱκανότητα, οἵαν οὐδεὶς Μωαμεθανὸς μέχρι τοῦδε ἐπέδειξε, καὶ στρατὸν ὠργανισμένον εὐρωπαϊκῶς καὶ ἐν μέρει ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν διοικούμενον, στρατὸν, ὅστις διὰ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ ὅπλου τῆς λόγχης καθυπερτέρει τοῦ Ἑλληνικοῦ. Πρώτη δὲ αὐτοῦ φροντὶς ὑπῆρξε νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πύλον (τὸ Ναβαρῖνον) διὰ τοῦ ἀξιολογωτάτου λιμένος τῆς ὁποίας ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ καὶ παντοτεινὴν μετὰ τῆς Αἰγύπτου συγκοινωνίαν. Ἀλλ' ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ κυριευθῇ προηγουμένως ἡ νῆσος Σφακτηρία, τὸ προτείχισμα τῆς Πύλου. Διὸ τὴν 25 Ἀπριλίου παρέστησαν 52 πολεμικὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον 8 μόνον Ἑλληνικὰ ὑπὸ τὸν μοίραρχον Ἀναστάσιον Τσαμαδὸν, τὸν ἄριστον τῶν πλοιάρχων τῆς Ὕδρας.

Κατ' αὐτὴν τὴν λίαν ἐπικίνδυνον τοῦ ἀγῶνος στάσιν τὸ ἐν Ναυπλίῳ ἑδρεῦον Νομοθετικὸν σῶμα θεωρῆσαν ἀναγκαίαν τὴν χρῆσιν μέτρων ἐκτάκτων ἀνηγόρευσε τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ (Γ. Κουντουριώτην) ἀρχηγὸν ὅλων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ στρατιωτικῶν σωμάτων μετὰ δικτατορικῆς σχεδὸν ἐξουσίας. Συγχρόνως ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, συγκείμενος ἐξ 90 ἕως 100 πλοίων, συμπεριλαμβανομένων εἰς ταῦτα καὶ τῶν πυρπολικῶν, διῃρέθη εἰς τρεῖς μοίρας, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τὸν Σαχτούρην ἔμελλε ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὸν ἐξ Ἑλλησπόντου ἐκπλέοντα στόλον, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἔπρεπε ν' ἀποκλείσῃ τὸν ἐν Σούδᾳ Αἰγυπτιακὸν στόλον, ἕτοιμον νὰ μεταφέρῃ καὶ ἄλλας νέας ἐπικουρίας εἰς τὸν Ἰβραΐμην,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ δὲ τρίτη προσδιωρίσθη νὰ παραφυλάττῃ τὰ παράλια τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Κουντουριώτης, ἔχων καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ὅστις ἀπὸ Τριπόλεως μετέβη εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν ἵνα ἐμψυχώσῃ τοὺς εὐαρίθμους αὐτῆς ὑπερμάχους, κατώρθωσε νὰ συστήσῃ μετὰ σπουδῆς ἓν σῶμα ἐκ 12 μέχρι 15,000 ἀνδρῶν, Πελοποννησίων καὶ Ῥουμελιωτῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀνωτέρα τούτου διοίκησις ἐπετράπη εἰς ἄνδρα πάντη ἀνεπιτήδειον, τὸν Ὑδραῖον Σκούρτην, εἰς τὸν ὁποῖον δυσαρέστως οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ ὑπετάσσοντο. Ἐντεῦθεν ἄρα προέκυψεν ἡ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀποτυχία καὶ ἀκολούθως ἡ (μετὰ τὴν ὀλεθρίαν τοῦ Κρομμυδίου μάχην) κατεσπευσμένη τοῦ προέδρου ἐπάνοδος εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις ὁ Ἰμβραΐμης θριαμβεύων κατὰ ξηρὰν ἐπετυχε μετ' οὐ πολὺ καὶ ὅ,τι κυρίως προετίθετο, τὴν ἅλωσιν τῆς Σφακτηρίας (26 Ἀπριλίου), ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀπωλέσθησαν ἄνδρες ὀνομαστοί· ὡς ἐκ θαύματος δὲ μόλις ὁ Μαυροκορδάτος ἐδυνήθη νὰ σωθῇ μετενεχθεὶς δι' ἀκατίου εἰς τὸ βρίκιον τοῦ Τσαμαδοῦ, τὴν *Ἀθηνᾶν*, ὅπερ ἔκτοτε ἐκτήσατο ὄνομα ἱστορικόν· διότι, ἀφοῦ ἐκ τῶν προειρημένων ὀκτὼ Ἑλληνικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἐν τῷ λιμένι, τὰ ἑπτὰ βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου διῆλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, τὸ εἰς τὸν πλοίαρχόν του ἀφωσιωμένον βρίκιον, ἡ Ἀθηνᾶ, ὑστερῆσαν ἵνα παραλάβῃ αὐτὸν ἐκ τῆς Σφακτηρίας, βραδέως μόλις, καταστάσης ἀναμφισβητήτου τῆς ἀπωλείας του, ἀπεφάσισε νὰ ἐξορμήσῃ. Μετὰ ἑξάωρον δὲ πρὸς τριάκοντα καὶ ἓξ πολεμικὰ πλοῖα ἀγῶνα, οἷον ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου δὲν μνημονεύει ἄλλον, διέπλευσε τελευταῖον εἰς τὸ πέλαγος.

Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Μιαούλης ἐκ Σούδας ἀναγόμενος εὗρε τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ πάθημα τῆς Σφακτηρίας ἐν τῷ οὐ μακρὰν ἀπέχοντι λιμένι τῆς Μεθώνης, ὅπου ὑπῆρχον ἠγκυροβολημένα τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ἰβραΐμη πλοῖα. Ἐμβαλὼν εἰς τοῦτον, καίτοι ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ τῆς ξηρᾶς κεραυνοβολούμενος, ἐξέπεμψε κατὰ τοῦ σωροῦ ἐκείνων ἓξ πυρπολικὰ, ἅτινα ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των θαυμασίως· μία μεγάλη φρεγάτα, τρεῖς κορβέται, τρία πολεμικὰ βρίκια καί τινα φορτηγὰ, ἐν ὅλοις εἴκοσι πλοῖα, καὶ πρὸς τούτοις μία ἐν τῇ πόλει ἀποθήκη πλήρης τροφῶν, ἐγένετο πυρὸς παρανάλωμα.

Συμφοραὶ καὶ ἐπιτυχίαι διαδέχονται ἤδη ἀλλήλας· μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ Πύλος, διασκεδασθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἁπανταχόθεν περιζωσθεῖσα ἠναγκάσθη, ὡς ἐκ τῆς λίαν ἀτελοῦς ὀχυρώσεώς της καὶ τῆς εὐαρίθμου φρουρᾶς της, νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἰβραΐμην. Ἐπῆλθεν ὅμως ταχέως παραμυθία ἑτέρα ἀπὸ θριάμβου ναυτικοῦ λαμπροτάτου. Ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην τεταγμένη μοῖρα, συγκειμένη ἐξ 20 βρικίων καὶ 8 πυρπολικῶν, περιέπλεε πρὸ δύο μηνῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἵνα, ὡς προείρηται, ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν παρασκευαζόμενον νὰ καταπλεύσῃ ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου στόλον. Ὁ στόλος οὗτος, οὗτινος ἐναυάρχει ὁ Χοσρὲφ πασᾶς, ἐξ ἑκατὸν πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων συνιστάμενος, σκοπὸν εἶχε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρὸ μικροῦ ἀρξαμένην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε μεγάλην πολεμεφοδίων καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν προμήθειαν. Ὁ Σαχτούρης ἅμα μαθὼν τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἔσπευσεν εἰς ἀπάντησίν του καὶ τὸν ἐνέτυχεν (20 Μαΐου) ἐν τῷ μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας πορθμῷ περὶ *Καφηρέα*. Ἐπιτεθεὶς δ' ἐνταῦθα κατὰ τῶν πολεμίων διέσπασε τὴν γραμμὴν αὐτῶν καὶ ἔπεμψε κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά του. Μία φρεγάτα καὶ ἓν δίκροτον, ἡ ναυαρχὶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὅμως ὁ προνοητικὸς Χοσρὲφ ἐπέρασεν ἐγκαίρως εἰς ἓν τῶν μικροτέρων πλοίων, ἐπυρπολήθησαν, πολλὰ πλοῖα καὶ μία δευτέρα φρεγάτα, διασκορπισθέντα καὶ καταδιωκόμενα ἐναυάγησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σύρου καὶ Τήνου, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν φορτηγῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνελήφθησαν. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἑνώσαντες τὰς μοίρας αὐτῶν διευθύνθησαν εἰς Μῆλον καὶ ἐκεῖ μαθόντες ὅτι ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ὁ περισωθεὶς Τουρκικὸς ἦσαν συμπεπυκνομένοι ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ εἰς Σούδαν ἀπεφάσισαν νὰ πυρπολήσωσιν αὐτούς. Ἀλλὰ δυστυχῶς, προδοθέντος τοῦ σχεδίου αὐτῶν εἰς τοὺς πολεμίους ὑπό τινος ἀλλοφύλου πλοίου, ἀπέτυχον τῆς προθέσεώς των· ἀπέτυχε δ' ὡσαύτως κατὰ τὸν ἀκόλουθον μῆνα καὶ ἑτέρα γιγαντιαία ἀπόπειρα τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν. Γνωστοῦ γενομένου δηλονότι ὅτι ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἡτοίμαζε νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν καὶ ὅτι συνεκροτεῖτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολυάριθμος στόλος, δύο ἔνδοξοι Ὑδραῖοι, ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης καὶ ὁ Ἀντώνιος Κριεζὴς παραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν εὐτυχῆ πυρπολητὴν τῶν Ψαρῶν καὶ δύο ἄλλους Ὑδραίους πυρπολητάς, προθέμενοι νὰ καταστρέψωσι τὰς ἑτοιμασίας ἐκείνας ἐξέπλευσαν πρὸς τὴν εἰρημένην πόλιν καὶ τὴν 29 Ἰουλίου ἔφθασαν ἐνώπιον αὐτῆς. Οἱ πυρπολητὰι εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα περὶ τὴν 3 ὥραν μ. μ. καὶ ἤδη ὁ προπορευόμενος Κανάρης ἐπλησίαζεν εἰς σωρόν τινα φρεγατῶν, ἠγκυροβολημένων ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου τοῦ Πασᾶ, ὅτε ὁ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης πνέων οὔριος ἄνεμος ἔπαυσε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐναντίος καὶ οὕτω διέφυγον τὸν ἔσχατον κίνδυνον καὶ ὁ στόλος καὶ ἡ πόλις. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη ἐκάη ματαίως, αὐτὸς δὲ μόλις ἐσώθη ἐπὶ ἀκατίου· ἐπανῆλθον δὲ ἄπρακτα καὶ τὰ δύο τῶν Ὑδραίων πυρπολικά.

Ἐν τούτοις τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, ἀποσυρθέντων αὐτόθεν τῶν Ῥουμελιωτῶν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ προέδρου, διέκειντο κακῶς. Ὁ Ἰβραΐμης, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πύλου, ἐπεχείρησε, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου νὰ ἐξαπλωθῇ, δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ. Καὶ πρῶτον διευθύνθη πρὸς τὴν Κυπαρισσίαν· ματαίως δὲ ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Δικαῖος, ὁ ἐπονομαζόμε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νος Παπαφλέσας, ἐπροσπάθησαν νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσιν ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ. Ὁ πρῶτος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ὁ δεύτερος ἔπεσε μαχόμενος γενναίως. Οὕτω δὲ κατισχύσας, ἂν καὶ μετὰ πολλῆς ζημίας, τῆς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἀντιστάσεως ὁ Ἰβραΐμης ἐτράπη κατὰ τῶν Καλαμῶν καὶ πυρπολήσας τὴν πόλιν ταύτην καὶ ἄλλας τινὰς μικροτέρας περὶ αὐτὴν ἐξεστράτευσεν εἰς Τρίπολιν.

Ἡ Κυβέρνησις τότε θεωροῦσα τὸν μέγαν τῆς χερσονήσου κίνδυνον καὶ εἰς τὴν γενικὴν ἐνταυτῷ φωνὴν καὶ ἐπιθυμίαν τῶν Πελοποννησίων ἐνδίδουσα ἔσπευσε ν' ἀπολύσῃ καὶ ἀμνηστεύσῃ τὸν κατὰ συνέπειαν τῶν ἐμφυλίων διενέξεων τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ τῆς ἥττης τῆς ἀντικυβερνητικῆς μερίδος εἰς Ὕδραν ἀπαχθέντων (μετ' ἄλλων προεστώτων) καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἠλία αὐτόθι μέχρι τοῦδε περιωρισμένον Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἰβραΐμη ὑπεράσπισιν τῆς καταστρεφομένης πατρίδος του. Ὁ γέρων πολέμαρχος ἀνεδέχθη προθύμως τὸ δυσχερὲς ἔργον, συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν τάχιστα στρατὸν συγκείμενον ἐκ 10 μέχρι 12,000 ἀνδρῶν· ἀλλ' ἔχων ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς στρατὸν πολυαριθμότερον, τακτικῶς ὠργανισμένον καὶ ὑπὸ τολμηροῦ ἀρχηγοῦ διευθυνόμενον, δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ ἐνεδρεύῃ μόνον αὐτὸν, ὡς πάλαι ὁ Φάβιος τὸν Ἀννίβαν, καὶ νὰ τὸν προσβάλλῃ ἐν τοῖς στενοῖς, ἐν ταῖς ἐπικαίροις θέσεσι καὶ ἐν ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτοῦ. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ τολμηρὸς Αἰγύπτιος κατώρθωσε νὰ ἐμβάλῃ (11 Ἰουνίου) εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες, ἀποσυρόμενοι, εἶχον ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον πυρπολήσει. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ δύο ἡμέρας κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους, διῆλθεν ἐνώπιον τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπλίας· εὑρὼν δὲ ἀπροσδοκήτως ἀντίστασιν ἀκατανίκητον εἰς Λέρνην (τοὺς κοινῶς λεγομένους Μύλους τοῦ Ναυπλίου), φρουρουμένην ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην εὐαρίθμων ἀλλὰ γεν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναίων ἀνδρῶν, (ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Μακρυγιάννης), ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Τρίπολιν, ἵνα ἐντεῦθεν ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ δῃώσεις του εἰς πᾶσαν τὴν χερσόνησον.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ οὔσης τῆς Πελοποννήσου δεινῇ καταστάσει, οὐχ ἧττον τοιαύτη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρίσταται καὶ ἡ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀπὸ Ἄρτης εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν εἰσβολῆς ἑνὸς περιφήμου στρατάρχου, τοῦ Ῥεσὶτ Μεχμὲτ πασᾶ ἢ τοῦ ἄλλως λεγομένου *Κιουταχῆ*, μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου (25 χιλ. ἀνδρῶν). Ὁ στρατηγὸς οὗτος διευθύνετο κυρίως πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπερ προώρισται νὰ γείνῃ μνημεῖον αἰώνιον τοῦ ἡρωϊκοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀπαραμίλλου καρτερίας τῶν Ἑλλήνων. Τὴν 13 Ἀπριλίου ἔστησεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ στρατόπεδόν του. Τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως εἶχον βελτιωθῇ ὁπωσδήποτε (διὰ τοῦ δραστηρίου μηχανικοῦ Κοκκίνου) μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πολιορκίαν. Ἡ ἡρωϊκὴ αὐτῆς φρουρὰ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νότη Βότσαρη διατελοῦσα, συνέκειτο ἐκ 5,800 ἀνδρῶν (ἐγχωρίων καὶ ἄλλων, πρὸ πάντων Σουλιωτῶν)· ἡ πρὸς αὐτὴν ἐν ἀρχῇ γενομένη πρότασις παραδόσεως ἀπερρίφθη ὁριστικῶς. Μετὰ τεσσαρακονθήμερον ἀμοιβαῖον πυροβολισμὸν, φθάσαντος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ μετὰ 56 πλοίων, οἱ πολιορκηταὶ ἐπεχείρησαν ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης συνεχεῖς ἐφόδους, ἀλλὰ πάντοτε ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῆς ἀνδρείας, ἰδίως δὲ τὴν 21 Ἰουλίου, ὅτε εὐτυχῶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος (ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ Σαχτούρην) ἐμφανισθεὶς ἐπυρπόλησε μέν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, τὰ δὲ λοιπὰ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ οὕτως εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ προμηθεύσῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Συγχρόνως δὲ ἤδη ὁ ἐχθρὸς ἤρξατο νὰ παρενοχλῆται καὶ κατὰ νῶτον. Τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ὁ Καραϊσκάκης ἐνίκησε δύο ἀξιολόγους νίκας περὶ τὸν Μαχαλᾶν καὶ Καρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βασαρᾶν καὶ διὰ τῆς ἀφαιρέσεας πολλῶν προσκομιζομένων τροφίμων ἔφερεν εἰς ἄκραν στενοχωρίαν τὸν στρατὸν τοῦ Ῥεσίτ. Οὐκ ὀλίγην δὲ ζημίαν προὐξένησεν εἰς τοῦτον καὶ αἱ συνεχῶς ἐπαναλαμβανόμεναι τολμηραὶ ἔξοδοι τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα ἡ κατὰ τὴν 1 Ὀκτωβρίου ἐπιχειρισθεῖσα. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦ ἐπελθόντος βροχεροῦ καιροῦ ὁ Ῥεσίτ περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διακόψῃ τὰς ἐπιθετικὰς ἐργασίας, ν' ἀποσυρθῇ περαιτέρω καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν ἁπλῶς. Ἐν ᾧ δὲ ἡ γενναία φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου, λαβοῦσα ἐν τῷ μεταξὺ καιρὸν ν' ἀναπνεύσῃ καὶ ν' ἀνορθώσῃ ὁπωσοῦν τὰ γενόμενα εἰς τὰ τείχη αὐτοῦ ῥήγματα, ἡτοιμάζετο, συμπραττόντων καὶ τῶν ἔξωθεν στρατῶν, νὰ ἐκπολιορκήσῃ τοὺς πολιορκητὰς, παρ' ἐλπίδα εἶδεν ἐπελθοῦσαν εἰς βοήθειαν τούτων νέαν φοβερὰν δύναμιν, τὴν Αἰγυπτιακήν. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον δηλονότι τοῦ λήγοντος ἔτους ὁ Ἰβραΐμ πασᾶς καταλιπὼν ἐν Τριπόλει τὸν ἐξωμότην Γάλλον Σεύην (Σουλεϊμὰν Βέην) προήλασε διὰ τῶν Πατρῶν εἰς Αἰτωλίαν καὶ στήσας εὐθὺς τὸ στρατόπεδόν του ἀπέναντι τῆς μέχρι τοῦδε ἀδαμάστου πόλεως κατέστησεν ἐκ νέου τὴν πολιορκίαν καὶ ἤρξατο νὰ βομβολῇ αὐτὴν ἀκαταπαύστως. Καίπερ δὲ παρόντων καὶ τῶν δύο στόλων, τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ, ὁ Μιαούλης μετά τινα ἐπιτυχῆ ναυμαχίαν, ἐδυνήθη νὰ τροφοδοτήσῃ διὰ μῆνας τὴν πεινῶσαν φρουράν. Ὁ δὲ Ἰβραΐμης ἐξαγριωθεὶς διὰ ταύτην τὴν κατὰ θάλασσαν ἀποτυχίαν προεκάλεσε τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Καπετὰν πασᾶ καὶ προέβη ἐντονώτερον εἰς τὰς ἐπιθετικὰς ἐργασίας. Ἀπὸ τῆς 12 μέχρι τῆς 15 Φεβρουαρίου τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1826) ἐρρίφθησαν 8,000 σφαῖραι καὶ βόμβαι· συγχρόνως ἐγίνοντο καὶ ἔφοδοι ἐπανειλημμέναι, ἀλλ' ὅλαι ἀπεκρούσθησαν γενναίως, καθὼς αἱ ὑπονομεύσεις διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀνθυπονομεύσεων τοῦ Κοκκίνου. Τότε δὲ οἱ πασάδες ἀπελπισθέντες νὰ κυριεύσωσι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς, ἐπέστησαν τὴν προσοχήν των εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν διαφόρων νησιδίων, ἅτινα κείμενα εἰς τὰ ῥηχὰ τοῦ Μεσολογγίου ὕδατα ἐχρησίμευον ὡς ἐπιθαλάσσιοι αὐτοῦ προμαχῶνες καὶ ὡς γέφυραι συγκοινωνίας μετὰ τῆς θαλάσσης. Καὶ περὶ τὰ τέλη μὲν Φεβρουαρίου ἐγένοντο διὰ πλευστῶν κανονοστοιχιῶν κύριοι τοῦ Βασιλαδίου καὶ τοῦ παρὰ τὸ Ἀνατολικὸν Δολμᾶ, οὗτινος ἡ ἅλωσις ἐπήγαγε καὶ τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ παράδοσιν. Τὴν δὲ 25 Μαρτίου ἐπεχείρησαν ἀπὸ πρωΐας ἔφοδον καὶ κατὰ τοῦ νησιδίου τῆς *Κλεισόβας*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ μονὴ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὠχυρωμένη διὰ 4 μικρῶν κανονίων καὶ ἔχουσα φρουρὰν 150 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν *Κίτσον Τσαβέλαν*. Ἡ ἔφοδος ἐπανελήφθη δίς· ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ μετὰ 2,000, ἡ δευτέρα ὑπὸ τοῦ Ἰβραΐμ μετὰ 2,500 ἐπιλέκτων ἀνδρῶν. Ἀμφοτέρας ἡ ἀσθενὴς φρουρὰ ἀπέκρουσεν ἐξαισίως· δύο ἐκ τῶν καλλίστων συνταγμάτων κατεστράφησαν, ὁ Ῥεσὶτ αὐτὸς ἐπληγώθη, 35 δὲ μόνον ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι τόσοι ἐπληγώθησαν περὶ τὴν ἄμυναν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου (1826) ἐφάνη πάλιν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην, φέρων καὶ πολεμεφόδια καὶ τροφάς. Δυστυχῶς ἡ ἡρωϊκωτάτη ἀλλ' ὑπὸ τρομερωτάτου λιμοῦ ἐξασθενήσασα φρουρὰ ἔμελλε διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης ταύτης ἐμφανίσεως τοῦ στόλου νὰ πάθῃ τὴν φορὰν ταύτην τὸ ταντάλειον πάθος· ὁ Μιαούλης εὗρε τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα τοιαύτας ἐπικαίρους κατέχοντα θέσεις καὶ ὑπὸ τοσούτων μετὰ κανονίων ὠχυρωμένων σχεδιῶν περικυκλωμένα, ὥστε δυσκόλως ἐδύνατο νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν εἴτε διὰ τῶν πολεμικῶν του πλοίων εἴτε διὰ τῶν πυρπολικῶν. Εἰς μάτην ἀπεπειράθη τὴν 3 Ἀπριλίου νὰ διαῤῥήξῃ τὴν τρομερὰν ταύτην γραμμήν· σωτηρία ἔξωθεν δὲν ἦτο πλέον ἐλπιστή.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ τότε Λόρδος μέγας Ἁρμοστὴς τῆς Ἑπτανήσου *Ἀδὰμ* παρενέβη σπου-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δαίως ἵνα διαπράξῃ σύμβασίν τινα ὑπὲρ τῶν κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου. Οὗτοι συγκατετέθησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν, ἀλλὰ μεθ' ὅπλων, πολεμεφοδίων, σκευῶν καὶ τυμπανοκρουσίας, ὁ δὲ Ἰβραΐμης ἐπέμεινεν ἀνενδότως εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσιν ὡς αἰχμάλωτοι. «*Παρὰ νὰ παραδοθῶμεν*, εἶπον ἅπαντες ὁμοφώνως, *εἰς τοὺς ἀγρίους τούτους προκρίνομεν νὰ τιναχθῶμεν εἰς τὸν ἀέρα*». Μετ' ἐναγωνίου δ' ἐπιθυμίας ἔστρεφον ἤδη ὅλοι τὰ βλέμματά των ὁτὲ μὲν πρὸς τὸν ἐκ θαλάσσης πολλάκις σώσαντα αὐτοὺς Μιαούλην, ὁτὲ δὲ πρὸς τὸ ὄρος Ἀράκυνθον, ὅθεν ἤλπιζον νὰ ἴδωσι τὴν προσέλευσιν τῶν τακτικῶν τοῦ Φαβιέρου καὶ τῶν παλικαρίων τῶν στρατηγῶν Καραϊσκάκη καὶ Γούρα. Ματαία προσδοκία· διότι οὐδαμόθεν ἦτο δυνατὴ βοήθειά τις. Οὕτω τέλος πάντων ἀβοήθητον ἔξωθεν, ὑπὸ λοιμοῦ καὶ ἐσχάτης ταλαιπωρίας ἐσωτερικῶς καταπεπονημένον τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον, ἔπρεπε νὰ πέσῃ. Ἀλλ' ἔπεσεν ἐνδόξως, μετὰ δεκατεσσάρων μηνῶν πολιορκίαν, πλήρη ἐξαισίων περιπετειῶν, ὄχι διὰ συνθήκης οὐδὲ διὰ τῆς ἀμέσου ἐχθρικῆς κατισχύσεως· ἔπεσε μόνον ἕνεκα παντελοῦς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων.

Τὴν 5 καὶ 6 Ἀπριλίου ἀπέθανον πολλαὶ γυναῖκες, παῖδες καὶ γέροντες τὸν θάνατον τῆς πείνης, ἀφοῦ καὶ ἡ εἰς τριάκοντα μόνον δράμια σίτου τελευταῖον περιορισθεῖσα διανομὴ πρὸς ἕνα ἕκαστον ἔπαυσεν, ἀφοῦ καὶ ἡμίονοι καὶ ὄνοι καὶ αὐτὰ τὰ φύκη ἐξέλιπον· τὴν 7 οἱ θάνατοι ἐπολλαπλασιάσθησαν. Ἡ παράτασις τῆς ἀμύνης κατέστη πλέον ἀδύνατος. Ὅθεν οἱ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἀπεφάσισαν νὰ διελάσωσιν διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου σώζοντες ὅσους ἐδύναντο πλείονας ἐκ τῶν ἄλλων κατοίκων. Πρὸς τὴν ἔξοδον δὲ ταύτην ὥρισαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου καὶ ἐπὶ τούτῳ εὗρον τὸν τρόπον νὰ εἰδοποιήσωσι τὸν ὡς ὑπέθετον, ἔξω εὑρισκόμενον Καραϊσκάκην διὰ νὰ τοὺς συνδράμῃ. Ἀλλὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυστυχῶς ἐπικατάρατός τις Βούλγαρος αὐτομολήσας προέδωκεν ὅλον τὸ σχέδιόν των ὀλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς του εἰς τὸν Ἰβραΐμην, ὅστις ἑπομένως ἔσπευσε νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐδύνατο πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐξόδου, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ ἐξελθόντες ἀπήντησαν πλείονα προσκόμματα ἢ ὅσα ἤθελον ἀπαντήσει ἄνευ τῆς προδοσίας ἐκείνης. 1,800 μόνον, ἐν οἷς 200 γυναῖκες, ἐδυνήθησαν νὰ διασχίσωσι τὰς προσεχεῖς ἐχθρικὰς φάλαγκας. Οἱ λοιποὶ πάντες, ἐννεακόσιοι περίπου, ἀναγκασθέντες νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν εἰς τὴν ἀναπεπταμένην πόλιν ἠμύναντο ὡς ἀπηλπισμένοι ἀπὸ ἀγυιὰς εἰς ἀγυιάν, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ἐμβάλλοντες πῦρ εἰς τὰ σωζόμενα ἔτι ἐφόδια καὶ εἰς τὰς ὑπονόμους τοῦ ὀχυρώματος Βότσαρη, ἀνετειναχθησαν μετὰ τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς ἐχθρῶν εἰς τὸν ἀέρα. Ὅσοι δὲ τῶν ἀσθενῶν ἢ ἀναπήρων στρατιωτῶν, γερόντων καὶ παίδων καὶ ὅσαι γυναῖκες δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ἐξελθόντας συνεσωρεύθησαν εἰς τὴν μεγάλην πυριτοθήκην, τῆς ὁποίας ἡ ἔκρηξις μετ' αὐτῶν διεσπάραξε καὶ πλῆθος Τούρκων. Εἷς δὲ ἀνεμόμυλος ἀντέσχε μέχρι τῆς 12 Ἀπριλίου, ὅτε μέρος τῶν ὑπερμάχων αὐτῶν καί τινες τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις στρατιωτῶν ἐσώθησαν πεσόντες εἰς τὰ τενάγη καὶ κολυμβήσαντες, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς παραπλέοντα τινὰ Ἰόνια ἀκάτια. Οἱ πρῶτοι δὲ 1,800 ἐκεῖνοι, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν, ἔμελλον ν' ἀπαντήσωσιν ἔτι τραχεῖς κινδύνους περαιτέρω, καὶ μάλιστα παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἀρακύνθου, ὅπου ἐνεδρεύοντες Ἀλβανοὶ ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν. Πλέον τῶν 500 ἐξ αὐτῶν (ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες) ἐφονεύθησαν· μόλις δὲ τὴν πρωΐαν οἱ ἐπίλοιποι ἔφθασαν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους ἐκείνου, ὅπου εὗρον 300 ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Καραϊσκάκη, μεθ' ὧν ἐπορεύθησαν εἰς Σάλωνα καὶ αὐτόθεν μετέπειτα εἰς Ἀθήνας.

Τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο καὶ μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρία δρᾶμα τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὁμοῦ καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ καρτερία δὲν ἐδύναντο νὰ φθάσωσι περαιτέρω. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀγὼν περιέστη ἤδη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον· Ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ δὲν ἔμεινεν εἰμὴ ἓν καὶ μόνον φρούριον, τὸ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ τραπῇ ἅπασα τοῦ νικηφόρου Ῥεσὶτ πασᾶ ἡ δύναμις. Ἐντὸς δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ οἱ πολέμιοι ἦσαν κύριοι τῶν Πατρῶν, ὅλων τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων, τῆς Τριπόλεως. Καὶ νῦν διεπεραιώθη ὁ ἐπὶ τῷ προσφάτῳ αὐτοῦ κατορθώματι ἐναβρυνόμενος Ἰβραΐμης, ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς πρώτας καὶ χείρονας αὐτῶν λεηλασίας, σφαγὰς καὶ δηώσεις ἐν τῇ χερσονήσῳ. Ἡ πρὸ μικροῦ (6 Ἀπριλίου) ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα *τρίτη* τῶν Ἑλλήνων *ἐθνικὴ Συνέλευσις* ἐκπλαγεῖσα ὑπὸ τῶν προσφάτων δεινῶν συμβάντων ἀναγκαῖον ἐθεώρησε ν' ἀναβάλῃ τὰς συνεδριάσεις της καὶ ν' ἀναθέσῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ὅλην τῆς Ἑλλάδος τύχην εἰς δύο ἐπιτροπάς, τὴν μὲν καλουμένην *Διοικητικὴν* καὶ συγκειμένην ὑπὸ ἕνδεκα ἀνδρῶν, ὧν προΐστατο ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, τὴν δὲ καλουμένην *ἐπιτροπὴν τῆς Συνελεύσεως* καὶ προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Γερμανοῦ, εἰς ἣν ἐπετράπη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξωτερικὰς διαπραγματεύσεις τὰς συμφερωτέρας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ἐν τούτοις ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς διοργανίσας, μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, τὸν στρατόν του ἐξ ὑπαρχῆς προήλασεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐξέβαλεν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Ἄμφισσαν θέσεων τοὺς Ἕλληνας, ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως ταύτης καὶ κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου, συνεπαγόμενος δισμυρίους πεζοὺς καὶ ἱππεῖς καὶ εἴκοσι μεγάλα τηλεβόλα καὶ βομβοβόλα ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κάτω πόλις ἀσθενῶς τετειχισμένη δὲν ἐδυνήθη εἰμὴ ἐπὶ μικρὸν μόνον ν' ἀντισταθῇ. Ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ φρουρὰ συγκειμένη ἐκ 500 περίπου ἀν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δρῶν (ὑπὸ τὸν Γούραν) περιωρίσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἥτις βομβοβολουμένη ἀκαταπαύστως ἔτρεχε τὸν μέγιστον κίνδυνον, καὶ μόνον ἐκ τῆς ἔξωθεν βοηθείας ἤλπιζε τὴν ἀπαλλαγήν της. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο καὶ ἐν γένει τῆς ὅλης στερεᾶς Ἑλλάδος τὴν ὑπεράσπισιν ἀνέθετο λίαν ἐπιτυχῶς ἡ τότε ἐν Ναυπλίῳ ἐδρεύουσα Διοικητικὴ ἐπιτροπή, ἢ μᾶλλον ὁ συνετὸς πρόεδρος αὐτῆς Ζαΐμης, εἰς τὸν *Γεώργιον Καραϊσκάκην*, ὅστις κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνέδειξε τὰ μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματά του. Ἀναχωρήσας οὗτος ἐκ Ναυπλίου τὴν 19 Ἰουλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν ἐπορεύθη εἰς Ἐλευσῖνα καὶ ἑνωθεὶς ἐνταῦθα μετὰ τῶν σωμάτων ἄλλων ὁπλαρχηγῶν (Βάσσου, Κριεζώτου, Πανουργιᾶ) καὶ τοῦ τακτικοῦ σώματος τοῦ Φαβιέρου συνεκρότησε στρατὸν 3,500 μαχητῶν. Τὴν 5 Αὐγούστου ἐξ Ἐλευσῖνος ὁρμήσας κατέλαβε τὸ ὄχι μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν κείμενον χωρίον Χαϊδάριον, καὶ ἀπέκρουσε μὲν τὴν ἐπαύριον τὸ κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ῥεσὶτ πασᾶ σταλὲν ἀπόσπασμα, ἠναγκάσθη ὅμως, ἀντεπεξελθόντος αὐτοῦ τοῦ στρατάρχου, νὰ ὑποχωρήσῃ αὖθις, μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα, εἰς Ἐλευσῖνα. Ἐν τοσούτῳ ὁ κατὰ τῆς ἀκροπόλεως βομβολισμὸς ἐξηκολούθει ἀκαταπαύστως καὶ ἐπανειλημμέναι ὑπονομεύσεις ἐγίνοντο, τὰς ὁποίας ὅμως αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ καὶ ἐν Μεσολογγίῳ διακριθεὶς Κώστας ἐματαίου διὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀνθυπονομεύσεών του. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φρουρὰ ὡς ἐκ τῶν ἀδιακόπων αὐτῆς ἀγώνων ἠλαττώθη, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς Γούρας πυροβοληθεὶς ἔξωθεν ἐφονεύθη, ὥστε ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐπικουρία. Τοιαύτην δὲ (ἐκ 450 Στερεοελλαδιτῶν καὶ Ἰονίων συγκειμένην) ἐδυνήθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου οἱ ὁπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Μαμούρης καὶ Λέκας· ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἤδη συνεποσοῦντο εἰς 800 περίπου ἄνδρας καὶ εἶχον τροφὰς δι' ἓν ἔτος, ἀλλὰ τὰ πολεμεφόδιά των ἦσαν ὀλίγα, καὶ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀναπλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἀνέλαβον καὶ ἐξετέλεταν θαυμασίως τὴν 1 Δεκεμβρ. οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον τακτικοί. Τότε δὲ ὁ Καραϊσκάκης θεωρῶν ἐξασφαλισθεῖσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν τύχην τοῦ φρουρίου ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν μετὰ 3,000 ἐκ τῶν ἀρίστων μαχητῶν. Τὴν 25 Ὀκτωβρίου καταλιπὼν τὸν Βάσσον εἰς φύλαξιν τῆς Ἐλευσῖνος καὶ Σαλαμῖνος ἐξώρμησε πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ φθὰς τὴν 27 εἰς Δοβρέναν κατέκλεισε τοὺς Τούρκους αὐτόθι ἐντὸς τριῶν πύργων. Μὴ θέλων δὲ νὰ χρονοτριβῇ εἰς τὴν ἅλωσιν τούτων προυχώρησε πρὸς τὸ Δίστομον καὶ ἐκεῖθεν ἔπεμψεν 500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Γαρδικιώτην, Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν ἵνα καταλάβωσι τὴν *Ἀράχοβαν*, κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ σημεῖον τῆς ἑνώσεως τριῶν διαφόρων κοιλάδων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον 1,500 λογάδες Ἀλβανοί, ὑπὸ τοῦ Κεχαγιάβεη καὶ τριῶν ἄλλων ἐπιφανῶν πολεμάρχων ἀγόμενοι, ἐπήρχοντο εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, μὴ εἰδότες ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸ εἶχον καταλάβει. Ὅθεν τυφλῶς ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα Ἀφοῦ δὲ εἰς μάτην προσεπάθησαν νὰ τὸ κυριεύσωσιν, ἐπῆλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως ἀπὸ Διστόμου καὶ καταλαβὼν τὰ στόμια τῶν τριῶν κοιλάδων ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντελῶς. Ὅθεν ἀπανταχόθεν πυροβολούμενοι οἱ Τοῦρκοι προέτειναν νὰ συνθηκολογήσωσιν· ὁ Καραϊσκάκης ὅμως ἀπῄτει τὴν ἄνευ ὅρου παράδοσίν των, μόνον τὸ ζῆν ὑποσχόμενος. Τότε οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ διαφύγωσι διὰ τοῦ ὑπὸ πυκνοτάτης χιόνος κεκαλυμμένου Παρνασσοῦ· ἀλλ' αὕτη ἡ ἀπεγνωσμένη ἀπόφασίς των ἐπήγαγε τὸν παντελῆ ὄλεθρον αὐτῶν· ὀλίγιστοι δὲ μόνον ἐδυνήθησαν νὰ διασωθῶσι καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ παγετοῦ πεπηρωμένοι. Μετὰ τὸ συμβὰν δὲ τοῦτο ὁ Ῥεσὶτ πασᾶς φοβούμενος μὴ ἐντελῶς ἀποκλεισθῇ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔπεμψε μίαν μοῖραν στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ὀσμὰν πασᾶν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δαυλίδα καὶ συνάμα προσεκάλεσεν καὶ τὸν Ὀμὲρ πασᾶν ἐξ Εὐβοίας νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, καταλιπὼν εἰς Δίστομον δύναμιν ἱκανὴν ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν Ὀμὲρ πασᾶν, ὥρμησεν αὐτὸς εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν 7 Δεκεμβρ. ἀπαντήσας μέγα ἐφοδίων φορτίον, κατερχόμενον ἐκ Λαμίας εἰς Ἀθήνας, ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς συνοδευούσης τὴν λαμπρὰν ταύτην λείαν φρουρᾶς καὶ ἐκυρίευσε 1000 φορτηγὰ ζῶα. Ἔπειτα δὲ διελάσας ῥαγδαίως διὰ τοῦ Λοιδορικίου καὶ τῶν Κραββάρων κατώρθωσε νὰ διώξῃ ἀπὸ Ναυπάκτου τὴν Τουρκικὴν φρουράν.

Ἀπέναντι δὲ τούτων τῶν ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλληνικῶν θριάμβων καὶ ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος δὲν ἀμοιροῦσι συγχρόνως ἰδίων τινων εὐτυχημάτων. Ὁ Ἰβραΐμης, μετὰ τὴν ἐκ Μεσολογγίου ἐπανοδόν του, θελήσας νὰ ἐμβάλῃ εἰς Γορτυνίαν ἀπήντησεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη καταληφθέντα στενά, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν δὲ, ἀναπαύσας τὸν στρατόν του ἐπὶ ἕνα μῆνα, ἐπεχείρησε (21—25 Ἰουνίου) μεγάλην τινὰ ἐπὶ τὴν Μάνην στρατείαν, ἥτις ὅμως διὰ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀντιστάσεως ἀπέβη πρὸς μεγίστην ἐκείνου ζημίαν.—Ὁ δὲ Καπετὰν πασᾶς (Χοσρέφης), ὅστις μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐξέπλευσε καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναλάβῃ τὸ κατὰ τῆς Σάμου τοσάκις ἀποτυχὸν ἐπιχείρημά του. Ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ πάλιν· διότι ἐν ᾧ οἱ μαχιμώτεροι τῶν Σαμίων ὑπερασπίσθησαν γενναίως τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῶν, ὁ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην Ἑλληνικὸς στόλος ἐπελθὼν ἐγκαίρως κατώρθωσε μετὰ πολλὰς συγκρούσεις νὰ τρέψῃ τὸν Τουρκικὸν εἰς φυγήν.

Οὕτω λοιπὸν τὸ ἕκτον τοῦ ἀγῶνος ἔτος (1826) ἐτελείωσεν ἐνδόξως, χάρις εἰς τὴν καρτερίαν καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀνεπλήρουν μέχρι τινὸς τὰς ἁμαρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τίας τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ τὴν ἀτέλειαν τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐπῆλθον δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἄλλα αἴσια γεγονότα.

Ἐξ ἀρχῆς ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἕνεκα τῆς ἀκηράτου προγονικῆς αὐτοῦ δόξης καὶ ἕνεκα τῆς θρησκείας του, εἵλκυσε παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὴν συμπάθειαν, ἥτις, προαγομένη κατὰ μικρὸν διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ ἀῤῥήτων παθημάτων αὐτοῦ τούτου, ἔφθασεν εἰς ἀληθῆ ἐνθουσιασμὸν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ Ἀμερικῇ συστηθεῖσαι φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι ἔλαβον ἤδη περιωνύμους προστάτας, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ τοσοῦτον ἁδρὰς συνέλεξαν συνδρομὰς, ὥστε κατὰ μόνον τὸ 1826 ἔτος ἐπέμφθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν, εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Συγχρόνως δὲ καὶ μέρος τοῦ ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθέντος δανείου ἐχρησίμευσεν εἰς κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων, ἅτινα ἤρξαντο νὰ φθάνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω τῇ μὲν 2 Σεπτεμ. κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον ἡ ἀτμοκίνητος κορβέτα Καρτερία, ἀγομένη ὑπὸ τοῦ ἀρίστου Ἄγγλου φιλέλληνος *Ἀστιγγ*, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1822 δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος γενναίως, ἀφιλοκερδῶς καὶ εὐστόχως ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνξαρτησίας· τῇ δὲ 26 Νοεμβρ. ἔφθασεν εἰς Αἴγιναν ἡ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ναυπηγηθεῖσα ὡραιοτάτη φρεγάτα Ἑλλὰς, ἐπὶ τῆς ὁποίας (φερούσης 64 τελεβόλα καὶ ἐχούσης τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ πολλοὺς μῆνας) ὕψωσε μετ' ὀλίγον τὴν ναυαρχικὴν αὐτοῦ σημαίαν ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος Θεμιστοκλῆς, Ἀνδρέας Μιαούλης.

Ἀλλὰ τὸ πλείστου λόγου ἄξιον συμβὰν εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ αἱ κυβερνήσεις τῶν μεγαλητέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν ἀπαλλαχθεῖσαι τῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατησάσης Μεττερνιχικῆς πολιτικῆς, ἥτις εἶχε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καταδικάσει τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἤρξαντο νὰ βουλεύωνται φιλανθρωπότερον περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸν δημιουργὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας Ἀλέξανδρον, ἀποβιώσαντα δυσθύμως, διεδέχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1825 ἔτους εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας ὁ μεγαλεπήβολος ἀδελφός του *Νικόλαος*, ὅστις ἐδείχθη ἐξ ἀρχῆς εὐδιάθετος νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν αἱματηρὰν Ἑλληνοτουρκικὴν πάλην. Ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν τοὺς οἴκας τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διευθύνων *Γεώργιος Κάνιγγ*, εἴτε μνησθεὶς, ἐν τῇ περιωπῇ τοῦ δημοσίου αὐτοῦ βίου, τῶν νεανικῶν ὀνείρων καὶ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιασμοῦ του, εἴτε ἐκ πολιτικῆς φρονήσεως θέλων νὰ προλάβῃ τὴν παρέμβασιν τῆς Ῥωσσίας, ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὸ ἔργον τῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάνων διαῤῥυθμίσεως. Ὅθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (τὸν Δεκέμ. τοῦ 1825) τὸν Στρατφόρδον Κάνιγγα, παραγγελθέντα νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς πύλης περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἔπεμψεν ἐν ἔαρι τοῦ 1826 εἰς Πετρούπολιν τὸν Δόρδον Οὐελλιγκτῶνα, ὅστις ὑπέγραψεν αὐτόθι τὴν 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) μετὰ τῶν ὑπουργῶν (Λιεβίνου καὶ Νεσσελρόδου) τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου πρᾶξιν, δι' ἧς ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἀνελάμβανον νὰ διενεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ προκειμένου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πολέμου. Τῆς πράξεως δὲ ταύτης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἐγχωρίων ἡγεμόνων ἐπὶ πληρωμῇ ῥητοῦ φόρου πρὸς τὸν Σουλτάνον ὡς κυριάρχην, μετέσχε μετ' οὐ πολὺ καὶ ἡ Γαλλία, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι Δυνάμεις Αὐστρία καὶ Πρωσσία, καίπερ προσκληθεῖσαι, ἠρνήθησαν νὰ συμμεθέξωσιν αὐτῆς.

Ἀρξαμένων δὲ οὕτω τῶν ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνεργειῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἡ προειρημένη ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως ἐθεώρησε τὴν περίστασιν ταύτην πρόσφορον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς συγκάλεσιν τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθείσης (τῇ 6 Ἀπριλίου) ἀλλὰ μὴ ἀποπερατωσάσης τὰς ἐργασίας της Ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τότε πάλιν δὲν ἔλλειψεν ἡ συνήθης ἐπάρατος διχόνοια· διότι οἱ μὲν ἐκ τῶν πληρεξουσίων (καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ μᾶλλον ῥωσσίζοντες) συνῆλθον εἰς Ἑρμιόνην, οἱ δὲ (ὅσοι τὴν λεγομένην Ἀγγλικὴν μερίδα ἀπετέλουν) εἰς Αἴγιναν. Τελευταῖον, μετὰ μακρὰς διενέξεις, ἡνώθησαν ἅπαντες εἰς *Τροιζῆνα* τῇ 29 Μαρτ. 1827 καὶ ἤρξαντο ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὡραίου λεμονῶνος τὰς ἐργασίας των. Ἡ Συνέλευσις αὕτη παραταθεῖσα μέχρι τῆς 7 Μαΐου, ἐψήφισε πολίτευμα τελειότερον τῶν προηγουμένων, συμπυκνώσασα ὅλην τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας ἑνὸς ἐπὶ ἑπταετίαν ἄρχοντος, καλουμένου *Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος*. Καὶ τοιοῦτον ἀνηγόρευσε (μετὰ φανερᾶς ἑνὸς σημαντικοῦ μέρους ἀπαρεσκείας) τὸν Κερκυραῖον *Ἰωάννην Καποδίστριαν*, ὅστις ὑπῆρξεν ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Διατρίβων τότε ἐν Γενεύῃ, διώρισε μέχρι τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ *Ἀντικυβερνητικήν τινα τριμελῆ ἐπιτροπήν*. Ἡ αὐτὴ δὲ συνέλευσις προσέτι ἐπέτρεψε τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν δυνάμεων εἰς δύο ἀλλοδαπούς, ἀμφοτέρους Ἄγγλους, τὸν *Λόρδον Κόχραν* καὶ τὸν *Ῥιχάρδον Τσῶρτς*, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἶχε διακριθῆ διὰ λαμπρῶν κατορθωμάτων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ, ὁ δὲ (ἀκραιφνὴς φιλέλλην) ἐχρημάτισε πρότερον ἀρχηγὸς ἑνὸς ἑλληνικοῦ τάγματος ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἦτο ἐξοικειωμένος μετὰ τῶν πλείστων ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἔτι δὲ περιφέροντος τοῦ Καραϊσκάκη τὴν νικηφόρον αὐτοῦ σημαίαν, ἡ Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ εἶχεν ἀποφασίσει (πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν τότε ἀρξαμένων διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων) νὰ ἐπιτύχῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ κατὰ μῆνα Ἰαννουάριον τοῦ 1827 ἐσύστησε, περὶ Ἐλευ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σῖνα καὶ Σαλαμῖνα, δύναμιν 6,000 ἀνδρῶν καὶ ἀκολούθως ἀνεκάλεσεν ἀπὸ τῆς θριαμβευτικῆς πορείας του τὸν Καραϊσκάκην. Ἐσχημάτισε δὲ καὶ ναυτικὴν μοῖραν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, συγκειμένην μὲν ἀπὸ τῆς Καρτερίας καί τινων Ψαριανῶν βρικίων, τεταγμένην δὲ ὑπὸ τὸν ἀκάματον Ἄστιγγα. Ἐν ᾧ δὲ, μετὰ πολλὰς συμπλοκὰς, τὰς μὲν ἐπιτυχεῖς τὰς δὲ ἀτυχεῖς, ἀπεφασίσθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον νὰ γείνῃ δραστικώτερόν τι κίνημα πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηνῶν, τρία τινα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προὐτάθησαν σχέδια τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Τσώρτς, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος, Ἄγγλου φιλέλληνος, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διοίκησις τῆς πρὸς κατάληψιν τοῦ Φαλήρου μοίρας. Τὸ μὲν πρῶτον ἐσκόπει ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς διά τινος ἀντιπερισπασμοῦ κατὰ τὴν Ἀλβανίαν, νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ στρατόπεδον τοῦ Ῥεσίτ· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔπρεπε νὰ καταληφθῶσιν αἱ Θερμοπύλαι καὶ ὁ Ὠρωπὸς, ὥστε νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα προσκομιδὴ τροφῶν· κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ μὲν κατεχόμενος ὁ Πειραιεὺς, μετὰ τοῦ κυρίου δὲ στρατοῦ νὰ στραφῇ ὅλη ἡ ἐνέργεια ὄπισθεν περὶ τὸν πορθμὸν τῆς Εὐβοίας καὶ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον. Ἀλλ' ἐπί τινος ἐν Κερατσίνῃ συνεντεύξεως τοῦ Λόρδου Κοχράνου, τοῦ Τσώρτς καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ πρῶτος ἐπέμεινε νὰ γείνῃ τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἐλευθέρωσις δι' ἀμέσου κατὰ τῶν πολεμίων ἐφόδου. Στήσας δὲ οὗτος σημαίαν τινὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπεσχέθη 1000 τάλληρα εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε τὴν ὑψώσει ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ 10,000 εἰς τοὺς συνοδεύσοντας αὐτόν. Δυστυχῶς ἡ ὀλεθρία αὕτη τοῦ βιαίου στολάρχου γνώμη, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ ἔμπειρος Καραϊσκάκης ἀντέστη παντὶ σθένει, ὑπερίσχυσεν ἕνεκα τῆς τυφλῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν εὗρον εἰς τὸ πλῆθος αἱ μεγαλορρήμονες ἐκείνου καυχήσεις. Μόνον εἰς τὸν Ἄστιγγα ἐπετράπη νὰ πλεύσῃ μετὰ τοῦ στολίσκου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

του πρὸς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον ἵνα διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τῶν βορειοτέρων ἐπαρχιῶν. Ἅμα δὲ ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ ἐνεφανίσθη ἐκεῖ (8 Ἀπρ.) ἐκυρίευσεν ἢ κατέστρεψεν ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Βώλου ὀκτὼ Τουρκικὰ σιταγωγὰ πλοῖα, ἔκαυσε διὰ τῶν πεπυρακτωμένων σφαιρῶν τῆς Καρτερίας του ἓν πολεμικὸν βρίκιον παρὰ τὰ Τρίκερα καὶ ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας ἀνέτρεψεν ὠργανισμένην τινὰ ἐχθρικὴν ἀποθήκην τροφῶν. Ἐξετέλεσε δὲ ταῦτα πάντα οὕτως εὐτυχῶς, ῥαγδαίως καὶ ἄνευ τινὸς ἰδίας βλάβης, ὥστε φαίνεται ἀναμφίβολον ὅτι ἂν ἠκολουθοῦντο αἱ γνῶμαι τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Γόρδωνος ἐξ ἀνάγκης ἤθελε μετ' οὐ πολὺ λυθῇ ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἔφοδος, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κοχράνου, ἔμελλε νὰ γείνῃ τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ τὴν 22, ἡμέραν ἀποφράδα, Κρῆτές τινες καὶ Ὑδραῖοι μεθύσαντες ἐπετέθησαν αὐτογνωμόνως κατὰ τῶν περὶ τὸ στόμιον τοῦ Ἰλισσοῦ ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων· τὸ δὲ πλεῖστον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος παρηκολούθησε τυφλῶς τὸ κίνημα ἐκεῖνο. Ὁ Καραϊσκάκης κατέκειτο τότε ἀσθενὴς ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ· ἀλλ' ἅμα ἀκούσας τὸν πυροβολισμὸν, ἀνεπήδησεν ἀπὸ τῆς κλίνης καὶ σπεύσας ἔφιππος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἠγωνίσθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸ παράκαιρον ἐπιχείρημα. Ἐν ᾧ δὲ διετέλει ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς καθόδου τῶν ἐφορμησάντων Ἑλλήνων, καθ' ὧν εἶχον ἐπιτεθῇ οἱ Δελίδες, προσεβλήθη ὑπὸ βολῆς πολεμίας καιρίως εἰς τὴν γαστέρα καὶ μετακομισθεὶς εἰς ἓν τῶν παρακειμένων Ἑλληνικῶν πλοίων ἐξέπνευσεν αὐτόθι τὴν ἐπιοῦσαν.—Εἰς τὰς τελευταίας δὲ στιγμὰς τοῦ βίου του βλέπων ἠθροισμένους περὶ αὐτὸν τοὺς ἀπαραμυθήτους ὑποστρατήγους καὶ συντρόφους του, ἠγωνίσθη ἔτι, διὰ φωνῆς ἐκλιπούσης, νὰ ἐνθαῤῥύνῃ αὐτούς. Ἀλλὰ ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες δὲν ἀναπληροῦνται· οὐδεὶς ὑπῆρχε τῷ ὄντι ὁ δυνάμενος πλέον ν' ἀναχαιτίσῃ τὰ παράλογα τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κόχραν βουλεύματα, ὅστις ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὰ ἀμέσως.

Ἡ ἔφοδος ἐγένετο τῷ ὄντι τὴν 24 Ἀπριλίου, ἀλλ' ἐγένετο οὕτως ἀσυντάκτως καὶ ἐσπευσμένως, ὥστε δὲν ἐδύνατο εἰμὴ ν' ἀποτύχῃ. Οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη τροπὴν μᾶλλον πολυδάκρυτον, διότι ἀπέβαλεν ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτῃ 1,500 τοὐλάχιστον ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων αὐτῆς πολεμιστῶν καὶ ἐκτὸς τούτων οὐκ ὀλίγους περιφανεῖς ἀρχηγούς. Αἱ δὲ Ἀθῆναι περιῆλθον μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικηφόρου Ῥεσίτ.

Ἤδη πᾶσαι αἱ ἀγαθαὶ ἐλπίδες ἐματαιώθησαν· ἡ Ἑλλὰς περιέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, οὐδὲ ἐδύνατο πλέον εἰμὴ ἀπὸ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Δυνάμεων νὰ ἐλπίσῃ τὴν σωτηρίαν της.

Αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1826 ὁ Στρατφόρδος Κάνιγγ οὐδὲν εἶχον φέρει ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα. Περὶ τὰ τέλη ὅμως Ἰαννουαρίου 1827 οἱ δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῆς Ἀγγίας καὶ τῆς Ῥωσσίας ἀπῄτησαν ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως τὴν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη οὐ μόνον δὲν ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἀλλ' ἐντόνως διὰ τῆς ἀπὸ 29 Μαΐου ἀπαντήσεώς της ἐζήτησε παρὰ τῶν Δυνάμεων νὰ μὴ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς πράγματα, ἐντεῦθεν προεκαλέσθη ἡ περίφημος τῆς 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) τοῦ 1827 πρᾶξις τῶν εἰρημένων τριῶν Δυνάμεων, δι' ἧς ἀπεφασίσθη ὅτι, ἐὰν ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀποδεχθῇ τὴν περὶ εἰρήνης μεσολάβησιν τῶν συμμάχων Δυνάμεων, αὐταὶ θέλουσιν ἐπιχειρήσει εὐθὺς ἐπισήμους πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις καὶ θέλουσιν ἐπιβάλει ἀνακωχὴν εἰς τὰ διαμαχόμενα μέρη. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐνισχύθησαν οἱ κατὰ τὴν Μεσόγειον ἡνωμένοι στόλοι (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας). Καὶ ἡ μὲν Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε ν' ἀπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεχθῇ τὴν προταθεῖσαν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ Ὀθωμανικὴ ἀπεποιήθη. Ὀλίγον τι εὐρεῖαι πρὸς τοὺς ναυάρχους (Κοδριγκτῶνα, Ῥιγνὺν καὶ Ἄϋδεν) διαταγαὶ, καὶ προσέτι ἰδιόγραφός τις ἐν περιθωρίῳ, ὡς λέγεται, πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα παραγγελία τοῦ δουκὸς τῆς Κλαρεντίας, τότε Λόρδου τοῦ ναυαρχείου καὶ μετέπειτα βασιλέως Γουλιέλμου, συνεπήγαγον ἀκολούθως τὴν ἐν Ναυαρίνῳ περιώνυμον ναυμαχίαν (τὴν $^{8}/_{20}$ Ὀκτωβρίου), καθ' ἣν οἱ συμμαχικοὶ στόλοι ἐν τετραώρῳ διαστήματι ἐξηφάνισαν τὸν Αἰγυπτιακοτουρκικὸν, συγκείμενον ἐξ 89 μεγάλων καὶ μικροτέρων πολεμικῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον 2,240 τηλεβόλα.

Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάνιγγος, συμβάντα τὴν 8 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, οἱ περὶ τῶν ἰδίων ἐμπορικῶν συμφερόντων πρὸ πάντων μεριμνῶντες Ἄγγλοι ἐδείχθησαν πάλιν πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν πύλην εὐμενέστεροι, ἐκ τούτου ὁ φύσει ἰσχυρογνώμων Σουλτάνος Μαχμοὺτ ἐνθαῤῥυνθεὶς καὶ ἐκ τῆς καταχθονίου τοῦ Μεττερνίχου πολιτικῆς ἐνισχυόμενος ἔμενε καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην ἀνένδοτος, πρὸς δὲ τοὺς Ῥώσσους ἐδείχθη ἀπροκαλύπτως τοσοῦτον θρασὺς, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον (τὴν 14 Ἀπριλ. 1828). Τὸ συμβὰν τοῦτο ἀνεπτέρωσε πάλιν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ᾧ δὲ αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Ὀθωμανῶν διευθύνθησαν πρὸς τὰς παραδουναβίους χώρας, ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς, μετὰ πολλὰς τῶν ναυάρχων παραστάσεις, ἐκχωρήσας ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ περιορισθεὶς εἰς τὰ παράλια Μεσσηνιακὰ φρούρια ἠναγκάσθη τελευταῖον διὰ τοῦ ἐπελθόντος Γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατάρχην *Μαιζῶρα* νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς Αἴγυπτον (22 καὶ 23 Σεπτεμβρ. 1828) καὶ οὕτως ἔκτοτε ἡ Πελοπόννησος ἔμεινε πάντη ἐλευθέρα, ταχθεῖσα μετὰ τῶν νήσων (τὴν 4 Νοεμβρ.) ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λάδι αἱ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν στραταρχούντων, ὑπὸ τὴν τότε τακτικωτέραν τοῦ Καποδιστρίου κυβέρνησιν, τοῦ *Δημητρίου Ὑψηλάντου* καὶ τοῦ *Ριχάρδου Τζὼρτζ*, οἵτινες ἐπέτυχον κατὰ μικρὸν ν' ἀποβάλωσι τοὺς Τούρκους ἀφ' ὅλων σχεδὸν τῶν πρὸς νότον τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας Ἑλληνικῶν χωρῶν. Μόνον αἱ Ἀθῆναι, ἡ Λαμία καὶ ἡ Εὔβοια ἔμειναν ἔτι κατεχόμεναι ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ μόλις ἔπειτα, ἐν εἰρήνῃ, προσεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μᾶλλον δ' ἀξιομνημόνευτος τῆς ἐποχῆς ταύτης μάχη καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἐννεαετοῦς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ὑπῆρξεν ἡ ἐν *Πέτρᾳ* τῆς Βοιωτίας τὴν 12 Σεπτεμβ. 1829 συγκροτηθεῖσα, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ἀδελφὸς τοῦ πρώτου τὴν σημαίαν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως ὑψώσαντος, μετὰ 3000 ἀνδρῶν πρὸς 7000 πολεμίους ἀγωνισθεὶς ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος.

Ἐν τούτοις αἱ Δυνάμεις, ἐξακολουθοῦσαι τὰ περὶ διαρρυθμίσεως τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος βουλεύματα αὐτῶν, συνέταξαν ἐν Λονδίνῳ διαφόρους ἄλλας πράξεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ πλείστου λόγου διὰ τὴν ἱστορίαν ἄξιαι εἰσί. α') Ἡ ἀπὸ $^{10}/_{22}$ Μαρτίου 1829, δι' ἧς ὡρίσθη ὅτι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου Ἑλληνικαὶ χῶραι συμπεριλαμβανομένων τῶν τε Κυκλάδων καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας, θέλουσιν ἀποτελέσει κράτος ὑποτελὲς μὲν καὶ ὑπόφορον τῇ Τουρκίᾳ, κυβερνώμενον ὅμως ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης ἥ,τε Ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ τότε ἐν *Ἄργει* συγκροτηθεῖσα *τετάρτη Ἐθνικὴ συνέλευσις*, προέτειναν εὐλόγους ἐνστάσεις. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ Ὀθωματικὴ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας νίκας τῶν Ῥωσσικῶν στρατῶν ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἐν Ἀδριανουπόλει τῇ $^{2}/_{14}$ Σεπτεμ. 1829 συνθήκην εἰρήνης τὴν παρεδέχθη ὡς ἐπιβεβλημένην αὐτῇ διὰ τοῦ 10 ἄρθρου τῆς εἰρημένης συνθήκης. β') Ἡ ἀπὸ 22 Ἰαν. 3 Φεβρ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1830, διὰ τῆς ὁποίας αἱ Δυνάμεις μεταβαλοῦσαι γνώμην ὡς πρὸς ἕνα τῶν κυριωτέρων ὅρων τῆς προηγουμένης ὥρισαν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσει κράτος ὅλως ἀνεξάρτητον καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ ἡγεμόνος κληρονομικοῦ, φέροντος τὸν τίτλον τοῦ *κυριάρχου ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος* (Prince Souverain de la Grèce). Παρατηρητέον δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν περιωρίζοντο ἔτι μᾶλλον τὰ ἠπειρωτικὰ τῆς Ἑλλάδος ὅρια, ὡς ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτῆς τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Βονίτσης, τοῦ Βάλτου, τοῦ Βλοχοῦ, τῶν Ἀγράφων, τῶν Κραββάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Ὑπάτης, χωρῶν, τῶν ὁποίων ἡ γῆ εἶχε ποτισθῆ μὲ ῥεύματα ἑλληνικοῦ αἵματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ συγχρόνως προχειρισθεὶς κυρίαρχος ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος *Λεοπόλδος ὁ Σαξοβουργικὸς* παρητήθη μετ' οὐ πολὺ τοῦ ἀξιώματος τούτου (ἕνεκα τῆς στενότητος τῶν ὁρίων καὶ τῆς μὴ παραδοχῆς τοῦ νὰ προστεθῇ καὶ ἡ Κρήτη εἰς τὸ νέον κράτος), ἡ μὲν εἰρημένη πρᾶξις δὲν ἐξετελέσθη ὁριστικῶς, παρέμεινε δὲ ἡ ἅπαξ καθιερωθεῖσα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τελεία τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία, ἣν καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τὴν 12 Ἀπριλ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. γ') Ἡ ἀπὸ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832, δι' ἧς, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου, αἱ Δυνάμεις προσενεγκοῦσαι τὸ μοναρχικὸν τῆς Ἑλλάδος ἀξίωμα εἰς τὸν δευτερότοκον τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας υἱὸν *Ὄθωνα* ἀνηγόρευσαν αὐτὸν *βασιλέα* τοῦ κράτους τούτου καὶ συνάμα ἐπεξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὰ νέα ταῦτα ὅρια, συγχρόνως δὲ καὶ αὖθις ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος διὰ πράξεως ὑπογραφείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 9 Ἰουλίου 1832. Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν ἐν *Προποΐᾳ* συνηγμένων ἀντιπροσώπων του ἐπεκύρωσεν ὁμοθυμαδὸν ἐλευθέρᾳ βουλῇ τὴν 27 Ἰουλίου 1832, τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ *Ὄθωνος* ὡς βα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Ἰαν. 1833. Ἀπὸ δὲ τῆς 20 Μαΐου 1835 γενόμενος ἐνῆλιξ παρέλαβε τὰς ἡνίας τῆς Κυβερνήσεως, τὰς ὁποίας ἕως τότε διεύθυνεν, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τριμελής τις ἀντιβασιλεία.

Τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὄθωνος, ἥτις διήρκεσε τριάκοντα περίπου ἔτη καὶ τὰ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1862, ἥτις συνεπήγαγε τὴν φυγάδευσιν μὲν ἐκείνου, τὴν ἐν τέλει δ' ἐκλογὴν τοῦ νῦν ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι βασιλεύοντος *Γεωργίου* Α΄, εἰσὶν ἤδη γνωστὰ εἰς τὴν ζῶσαν γενεάν.

ΤΕΛΟΣ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ.	Στίχ.			
61	8	Ἐλφήνορα	γράφε	Ἐλεφήνορα.
85	31	Ἤδη	»	Ἥδη
506	32	Ἀρίδαῖος	»	Ἀριδαῖος
652	18	Κεπερνίκου	»	Κοπερνίκου.
727	17	Κοκκίνου	»	Κοκκίνη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Β' ΕΚΔΟΣΕΩΣ..... Σελ. γ'.
ΕΙΑΓΩΓΗ..... » ε'.
1. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν γένει καὶ ἀξία τῆς ἱστορίας αὐτοῦ..... » »
2. Χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος..... » η'.
3. Πηγαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας..... » κε'.
4. Διαίρεσις κατὰ περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας..... » κθ'.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον.

Χ.—1100 π. Χ.

Ὁ μυθικὸς καὶ ἡρωϊκὸς αἰὼν τῆς Ἑλλάδος.

1. Χαρακτὴρ τῆς πρώτης περιόδου..... Σελ. 31
2. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι καὶ ἔποικοι τῆς Ἑλλάδος..... » 32
3. Αἱ περὶ μεταναστάσεων τῶν Ἑλλην. γενῶν παραδόσεις.. » 43
4. Ὁ ἡρωϊκὸς αἰών..... » 49
5. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους..... » 69

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ τῆς μεταναστάσεως τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

1100 — 490 π. Χ.

Ὁ αἰὼν τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

1. Χαρακτὴρ τῆς περιόδου. Ἡ Δωρικὴ μετανάστασις συνεχομένη μετ' ἄλλων προηγουμένων καὶ συγχρόνων μεταναστάσεων..... Σελ. 89
2. Μεταβολὴ τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν..... » 97
3. Σπάρτη. Νομοθεσία Λυκούργου. Μεσσηνιακὸς καὶ ἄλλοι πρὸς ὁμόρους χώρας πόλεμοι..... » 102
5. Ἀθῆναι. Νομοθεσία Σόλωνος. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ αὐτοῦ. Κλεισθένης..... » 121
6. Αἱ λοιπαὶ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος..... » 144
7. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι..... » 157
8. Μέσα συνδέσμου τῶν Ἑλλήνων ὡς ἑνὸς ἔθνους..... » 170
9. Κατάστασις τῆς παιδείας καὶ τέχνης, τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων..... » 179

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ.

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ

490 — 430 π. Χ.

Ὁ αἰὼν τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος.

1. Χαρακτὴρ τῆς περιόδου. Ἀποστασία τῶν Ἰώνων ὡς προσεχὴς ἀφορμὴ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος..... Σελ. 223

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Αἱ δύο πρῶται ἐκστρατεῖαι τῶν Περσῶν. Ἡ ἐν Μαρα- Σελ.
θῶνι μάχη. Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης.. » 228
3. Προετοιμασίαι καὶ ἐπιχείρησις τῆς τρίτης τῶν Περσῶν
ἐκστρατείας. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Λεωνίδας.... » 234
4. Αἱ ἐπ' Ἀρτεμίσιον καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαι. Θεμιστο-
κλῆς ..... » 248
5. Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ μάχαι. Ἀποδίωξις
τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων..... » 263
6. Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν. Πολιτικὴ Θεμιστοκλέους..... » 273
7. Ἀρχὴ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἐπιθετικοῦ πολέμου· ἡγε-
μονία Ἀθηνῶν· διοίκησις Ἀριστείδου· Παυσανίου καὶ
Θεμιστοκλέους τελευταία τύχη ..... » 276
8. Κίμωνος καὶ Περικλέους χρόνοι ..... » 284
9. Ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους ..... » 298
10. χέσεις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς συμμάχους πρὸ τοῦ
Πελεποννησιακοῦ πολέμου ..... » 306

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

431 — 338 π. Χ.

Ὁ αἰὼν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.

1. Χαρακτὴρ, ἀρχὴ καὶ πρόοδος τοῦ προκειμένου πολέμου Σελ.
μέχρι τῆς Νικιείου εἰρήνης..... » 315
2. Νέαι περιπλοκαί. Ἀλκιβιάδης. Ἐκστρατεία εἰς Σικελίαν
καὶ ἀτυχὴς ἔκβασις αὐτῆς ..... » 339
3. Συνέχεια καὶ τέλος τοῦ πολέμου· ταπείνωσις τῶν Ἀθηνῶν. » 350
4. Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Τυραννὶς τῶν τριάκοντα ἐν Ἀ-
θήναις καὶ κατάλυσις αὐτῆς διὰ τοῦ Θρασυμβούλου Κατα-
δίκη Σωκράτους ..... » 364
5 Ἐπιστροφὴ τῶν μυρίων. Ἡ Σπάρτη ἀνανεοῦσα τὸν πρὸς
τοὺς Πέρσας ἀγῶνα. Ἀγησίλαος..... » 371

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6. Ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἀνταλκίδειος εἰρήνη... Σελ. 378
7. Ἡ καταπιεστικὴ ἐξουσία τῆς Σπάρτης. Ὁ Ὀλυνθιακὸς πόλεμος. Κατάληψις τῆς Καδμείας..... » 383
8. Ἐλευθέρωσις τῶν Θηβῶν. Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας· ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη..... » 386
9 Πολιτ. ἀκμὴ τῶν Θηβῶν μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. » 395
10. Ἰσορροπία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἕνεκα τῆς κοινῆς ἀσθενείας. Ἀλλοίωσις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος..... » 406
11 Ὁ δεύτερος ἱερὸς πόλεμος. Αὔξησις τῆς Μακεδονίας. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος· ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἑλλάδος..... » 410
12. Περαίτεραι ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίππου· καὶ ἄλλος ἱερὸς πόλεμος. Ἡ ἐν Χαιρων. μάχη καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς. » 421
Παράρτ. Οἱ Διονύσιοι καὶ ὁ Τιμολέων ἐν Συρακούσαις. » 427
13. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῶν Περσικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης..... » 435

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ.

Ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἕως τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

338 — 146 π. Χ.

Ὁ Μακεδονικὸς αἰών.

---

1. Χαρακτὴρ τῆς προκειμένης περιόδου..... Σελ. 459
2 Ἀλέξανδρος ὁ μέγας. Ὑπερνίκησις τῶν πρώτων προσκομμάτων τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Κατασκαφὴ τῶν Θηβῶν. » 460
3. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν. Αἱ παρὰ τὸν Γρανικὸν καὶ περὶ Ἰσσὸν μάχαι..... » 468
4. Συνέχεια τῶν κατακτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου· προέλασις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας· ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη· θάνατος τοῦ Δαρείου..... » 476
5 Ἀποπεράτωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἀποκάλυψις καὶ τιμώρησις συνωμοσιῶν. Σύγχρονα ἐν Ἑλλάδι συμβάντα..... » 483

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

6. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἰνδικήν..... Σελ. 490
7. Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Περσίαν. Τελευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας του. Θάνατος αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι. » 497
8. Διαίρεσις τῆς Ἀλεξάνδρου μοναρχίας καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ..... » 506
9. Οἱ μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου περὶ κυριαρχίας ἀγῶνες ἕως τῆς ἐξολοθρεύσεως τοῦ βασ. οἴκου... » 516
10. Οἱ περαίτεροι ἀγῶνες τῶν διαδόχων ἕως τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀντιγόνου ..... » 536
11. Τὰ μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην συμβάντα μέχρι τῆς τελευτῆς Δημ. τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ τῶν δύο ἐσχάτων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου διαδόχων Λυσιμάχου καὶ Σελεύκου... » 548
12 Τὸ νέον Μακεδονικὸν κράτος. Ἐπιδρομὴ Γαλατῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Ἀντίγονος Γονατᾶς καὶ Πύρρος. Τύραννοι ἐν Πελοποννήσῳ..... » 559
13. Αἱ Ὁμοσπον. τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἄρατος. » 569
14. Ἡ μεταπολίτευσις τῆς Σπάρτης καὶ Κλεομενικ. πόλεμος. » 579
15. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος. Φίλιππος Γ' βασιλεὺς τῆς Μακεδον. Πρῶται σχέσεις τῶν Ῥωμ. πρὸς τοὺς Ἕλληνας » 595
16. Αἱ κατὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μεσσηνίας ἐπιχειρήσεις τοῦ Φιλίπ. Θάνατος τοῦ Ἀράτου. Φιλοπ. ὁ Μεγαλοπολίτης. » 604
17. Πόλεμος συμμαχικὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν πρὸς τὸν Φίλιππον. Ἡ περὶ Κυνὸς Κεφαλὰς μάχη. Ὁ Φλαμινῖνος κηρύττων τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος..... » 608
18. Ὁ πρὸς τὴν Σπάρτην πόλεμος τῶν Ἀχαιῶν καὶ ὁ τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀπόστασις τῆς Μεσσηνίας. Τελευτὴ τοῦ Φιλοποίμενος. Λυκόρτας ..... » 616
19 Τελευταῖαι διενέξεις τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Φίλιππον. Ὁ πρὸς Περσέα πόλεμος αὐτῶν. Διάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ..... » 624
20. Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας μέχρις ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μομμίου .... » 634
21. Κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας..... », 645

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ.

Ἀπὸ τῆς Ῥωμαιοκρατίας μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

Α') Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βυζ. κράτους. 146 π. Χ.—395 μ. Χ. Σελ. 657

Β') Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐν αὐτῷ καταστάσεως τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων. — 395—1264 μ. Χ. Σελ. 672

Γ') Ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει καταστάσεως τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. 1204—1453 μ. Χ. Σελ. 685

Δ') Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τέλους τοῦ ὑπὲρ αὐτονομίας Ἑλλ. ἀγῶνος. 1453—1832 μ. Χ. Σελ. 695

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

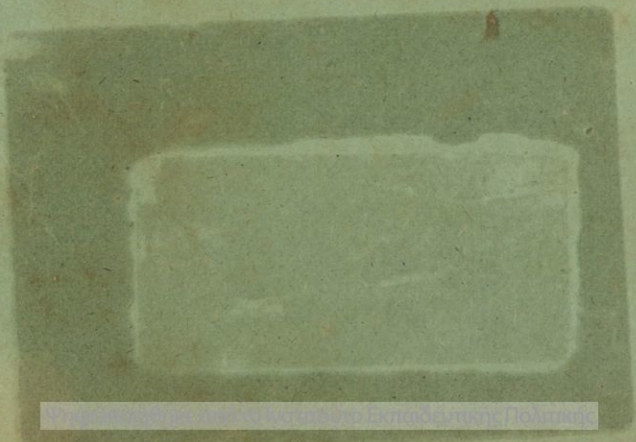

(42 78) 53 Η Σ

10-20Χ

024000025553

175

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής